ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՂՄՈՍԱՑ

Յօրինեալ ՚ի Տ. Մխիթարէ վարդապետէ Գամ-
ախանց՝ Յաշակերտութենէ ամենապատիւ
Մխիթարայ Աբբայհօր։

Տպագրեալ հրամանաւ Տօքթօր ան Մոնթանոսի վեր-
Ա՚բբայի Ա՚գանց, աճապարանաւ Ա՚ստեփանոսի։

Ձամի ան։ 1819։ և հայոց։ ՌՄԺԸ։

Բաժանեալ ՚ի տան հատորս։

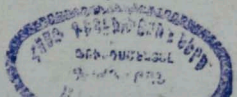
ՀԱՏՈՐ։ Ջ։

6
Կ 217

Ի ՎԱՆՆԱՑԻՍ

Ի ՎԱՆՆՍ ՍՓՓՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

Իբրև զի բարի է խարայելի Աստ, և որք ուղիղ են սրտիւք:

ԿԱՆՈՆԸ

ՍԱՂՄՈՍԻ ՀԻՆ

Յորդոր առ բարեպաշտս՝ ապաւէն ունել անճանց զՅԻՆ, և մի ինչ գայթակղել կամ տագնապել՝ ի տեսանելն զբարեյաջողութիւն ամբարշտաց, զի է անհաս. տատ և փոփոխական։

Սաղմոս յասաֆ։

1 Բարի է Աստուած Իսրայէլի ամենայն սրտով։ 2 Ես ոտք իմ գրեթէ սասանեալ էին, ոչ սահեցան գետինն ի վայր ոտք իմ։ 3 Զի նախանձեցայ ես ընդ անօրէնս, տեսանելով զխաղաղութիւն մեղաւորաց։ 4 Զի ոչ է մահ նոցա, և զօրացեալ է մարմին նոցա։ 5 Ոչ են ի նեղութեան մարդկան, և ոչ հարցին ընդ մարդկան։ 6 Վասն այսորիկ պատեաց զնոսա հպարտութիւն, ծածկեցաւ անիրաւութիւն նոցա իբրև զհանդերձ։ 7 Ելից իբրև ի ճարպոյ անիրաւութիւն նոցա, անցին ի խորհուրդս սրտից։ 8 Խորհեցան և խօսեցան չարութիւն, զանիրաւութիւն ի բարձունս խորհեցան։ 9 Եդին ի երկինս զբերան իւրեանց, և լեզու նոցա անցանէ ի վերայ երկրի։ 10 Վասն այսորիկ դարձցի ժողովուրդ իմ կողմանս այսոքիկ, և աւուրք լի լիք գտանիցեն ի նոսա։ 11 Եւ ասացին՝ զիա՞րդ գիտասցէ Աստուած, եթէ կայցէ գիտութիւն ի Բարձրելոյն։ 12 Ահա սոքա՛ են մեղաւորք, և յաւիտենից ունին զհարստութիւն։

ցի զսէրս իմ. լուացայց սրբուիքեաց չիեսս իմ. և եղէ ես խոչ.
պանիքեալ զօրհանապարհ. և իշխամբանս իմ ընդ առաւօտս։
13 Ծնեալք և ասէն՝ ընդ այսպէս պատճեցից. ահաւասիկ ազգ
որդւոց քոց՝ որոց և ուխտեցի։ 14 Ոչ մտի եղէ, ընդ ամէնայն
և այս ջան ես առալէ իմ, զինչև մտից ի սրբուիքեայ այ. և ի
հիս առից չիապարանճ նոցա։ 15 Ամէնայն վճան ներնգուիքեան
նոցա պարգեր արասցես ընդառա. և հրճանեսցես զնոսա յամ-
բարտաւանուիքեն իւրեանց։ 16 Ուր չիաշրդ եղեն յաւեր յան-
հրճանչէ, ապականեցան պահասեցան հոգեան վճան անօրէնուիքեան
իւրեանց, և եղեն որպէս երազ չարուսցելոց։ 17 Ձե ի քա-
ղարէ քոմ չպատչիեր նոցա անարգեսցես. չի հուր բորբոքեցաւ
ի սրտի իմոմ, և երիհամանս իմ այլագունեցան։ 18 Ձա սր-
համարհեալ եղէ, և ոչ գիտացի. որպէս զանասուն համարէ-
ցայ առալէ քո, և ես յամենայն ձամ ընդ քեզ եմ։ 19 Ալար
զալոյ չեռանէ իմմէ, ի խորհուրդս քո առալնորդեցեր ինձ, և
ձառօք ընկալար չիս։ 20 Օ՞ր ինչ կայ իմ բնաւ յերկինս, կամ
ի քէն չի՞նչ ևս խնդրեցից յերկրի։ 21 Հոսաղեցաւ սիրտ իմ
և մարմին իմ. աճ սրտի իմոյ, բաժին իմ աճ յաւիտեան։
22 Ձհաւասիկ այք հեռի արարչին զանչինս իւրեանց ի քէն,
հորինեն. ապականեսցես զամենեսեան՝ որ պատճամբ եղեն ի քէն։
23 Ինձ մերձենալ ևս աճ բարի է, և դնել ևս զիր չյոյս իմ։
24 Պատմել զամենայն օրհնուիքիանս քո, ի դրունս դստերը
սիոնի։

ՎԼՈՆԳԻՐ.

Սաղմս յաւետ.

ՈՐՊԷՍ ԸՍԿԱՅՔ Ի ՎԱՂՐՋ. Նախընթաց սաղմոսին՝ յայտ վերնագրէ յաւելեալ լինի ի քանի մի ձեռագիրս և այլ ինչ ևս, և գրի այսպէս. * Պահապետին օրհնութիւնք ի դաւթէ որդւոյ ,, յեսսեայ. սաղմոս յաւետ ‖. ուր այս բան յայլ Թարգ". դնի ի վերջ նախընթաց սաղմոսին. տես զոր ասացաք անդ։ Կան և քանի մի ձեռագիրք, յորս փոփոխութիւն ինն դնի այս վերնագիրս. և ի միւսին ոչինչ, այլ միայն բառդ սաղմոս, յայլումս յաւելեալ լինի և բառս ի խաթաթ. և ի միում փոխանակ սաղմոս՝ դնի գաւիթ։ Այլ քանզի հասարակ ձեռագիրք մեր, և այլ Թարգմանութիւնք, ընդ որս և տպագրեալքն դնեն ըստ նախագրելոյդ սաղմոս յաւետ, հանգոյն եբր". մեք ևս ըստ այնմ եդաք։

Այլ Թէ չինչ միտս դնի ասա բառս յաւետ, ըստ ամենայն բացատրութեանցն տես ի սաղմոսն խթ. ըստ որոյ ոմանք որպէս զայն սաղմոս, սոյնպէս և զայս համարեալով յաստիպ ուժմունէ ասացեալ, մեկնեն ի դէմս ժողովրդեանն գերելոյ ի բաբելոն. իսկ այլք համարելով ի դաւթայ ասացեալ՝ մեկնեն ի դէմս նորին դաւթի, ևս և ի դէմս իւրաքանչիւր արդարոյ. որպէս ունիմք մեկնել և մեք։

ՐՈՒՆ

ա. Լբէբե ալէ բաբէ է խոյչէլէ ած, և այ ոաղէկ են սրսխոչ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Աստ ասի լինել ումեք բարի ըստ երից. մի՝ ըստ հասարակ բարեբարուքեաց, և ըստ այսմ ամենեցունց բարի է ած, մինչև ամբարշտաց և խոստովան լինել զայս, այսինքն զգոլն այ բարի ինքեանց։ Երկրորդ՝ ըստ յատուկ խնամոց իւրոց, որով ցուցանէ մարդոյ զգուքի իւր՝ առաջնորդելով ի բարին, և նահանջելով ի չարէ։ Երրորդ՝ ըստ քաղցր ինն ընտանուքեաց, որով վարի ընդ ծառայս իւր իբր ընդ որդիս՝ պայպայելով զնոսա ի հոգևորն. ոչ զի ոչ տայ նոցա կրել ինչ, այլ զի թէ ի կրեն և թէ յոչ կրեն՝ աքանչելի ինն այցելուքիք գգուէ զնոսա. ըստ երկուց յետնոցս ըստ այսոցիկ խօսի ատտ մարգարէն։ Այս զի գերազանց ինն է այս եղանակ վարելոյն այ ընդ ծառայս իւր՝ գթեցեալ իբր զմայրմամբ և իբր զարմոյ. մանաւ հարցակատարեալս խօսի մարգարէն. վասն զի * սովորուքեամբ է մարգարէիս (որպէս գրէ զԵսայեայ ,, գէորգ վարդապետ), զի յորժամ զաքանչելի իրաց ,, ձառէ՝ հարցանելով գնէ. զի ցուցցէ՝ թէ ինքն ,, զարմանայ, և զայլս զարմացուցանել կամի ‖. ըստ այսմ խօսելով և ատտ ասէ։

Լբէբե ալէ բաբէ է խոյչէլէ ած, և այ ոաղէկ են սրսխոչ։ Ուր բառդ էբէբե ալէ՝ ոչ է չարդկալ պատճառական, այլ է մակբայ հարցական՝ մանաւանդ թէ զարմացական. որպես թէ եղեալ էր. ոմի թէ զինքդ և քանի բարի է ած առ իարայէլ, և առ այնոսիկ այք ուղիղ են սրտիւք։ Այս զայս ասէ մարգարէն՝ ոչ միայն հայելով յած, իբր զի ած բարի առնէ նոցա՝ զորոց խօսի ատտ, այլև հայելով ի նոսա՝ որք ընդունին զառաքեն. իբր զի մեծ բարուքեաւ և մեծ երջանկուքեաւ

է նոցա այս, զի զնո՛ւն ունին իբրեւ զայրի եւ զա-
բեբաք ։

Հաւաք յիշէ մարգարէն զնոսայել, և ասա զայս. զի խօսիլ էր եկեղեցի ՚ի. վասն որոյ և բարի էր նմա ՚ած ։ Իսկ որք էին արտաքոյ խօսելոյ՝ այնոցիկ էէթ բարի էր ՚ած, որք ուղիղ էին՝ որպէս Թէ չէմ-
բիա խօսիլ էին սրտիւք. իսկ ուղիղք ասին սրբ-
տիւք նոքա՝ որք ունին սիրտ հաճութեան ՚ած այնո՛ւ ձա-
նապհան և կամաց, և ազատ ՚ի Թիւր խորհրդոց և յանկարգ կրից. կամ՝ նոքա՝ որք ուղիղ Հանապազ
ունելով զնո՝ ուղղութի՛ պահեն զնա ։

Պարթ է և ասել՝ Թէ այս յիտեն ասացեալ հոյի յիտրայէլացիս ըստ դասու երկիրազածոյն. որպէս Թէ ասէր. բարի է ՚ած առ իսրայէլացիս, բայց ոչ առ ա-
մենայն իսրայէլացիս, այլ առ այնոսիկ՝ որք ՚ի նոսա ուղիղ են սրտիւք ։ Այս սակայն որովհետև դնի ՚ի միջի ըստ մերում Թարգմանութե՛ շաղկապդ Եւ յա-
յնէն, Եւ այ՛ ուղիղ են, առաջին մեկնութի՛ն հարկաւոր
է և երևի, իբրև Թէ ասէր. բարի է ՚ած ոչ միայն իսրայէլի, այլև այնոցիկ՝ որք ուղիղ են սրտիւք, Թէև
ըստ ազգի չիցեն յիսրայէլ ։

Պարտապահս առեալ, որովհետև իսրայէլ Թարգմանի ՚ած տես, կամ տեսանող՝ որ պատկանի մտաց, առաջին հատուած այսր բանի հոյի ըստ լսո՛ւ. յայ-
նոսիկ՝ որք զհայեցողութե՛ տեսութե՛ մտաց առ նա
ամբառնան. իսկ երկրորդն հոյի յայնոսիկ՝ որք գո-
ժարութե՛ կամաց իբրեւ առ նա ուղղեն ։

Պրժան է գիտել և զայս, զի բառդ խօսիլի՝ որ դնի ասա ՚ի տրակտն Հոլոմի, և բացատրի բառիւս
սա՝ Եթէ՝ յօրինակս ինչ Եօթանասնից և ՚ի մեկնու-
թե՛ն ոմանց առեալ լինի ՚ի սեռական Հոլոմի. որով և միա բանին փոքր մի պլպլիլ. զի ըստ այսմ կամի
ասել, ՚ած՝ խօսիլի բարի է առ այնոսիկ՝ որք ուղիղ են սրտիւք ։ Այս և Թէպէտ ոչ փոխե ըստ ամենայ-
նի զմիտս բանին, բայց երևի Ելանել արտաքոյ դէ-
տաւորութե՛ ընթացից սաղմոսիս ։

Օ այս բանս դնի մարգարէն առ ՚ի քաջալերս տալ այնոցիկ՝ որք ՚ի ծառայէլն ՚ոյ՝ տեսանէն զի բազում տառապանք ընդ առաջ ելանեն, յորոց և ինքեանք

բազում ինչ կրեն. և երբեմն երևի և նոցա՝ թէ դուցէ նաև ընդունայն աշխատին. և այս մանաւանդ յայժմ, յորժամ տեսանեն՝ զի մեզաւորք ի խաղաղութիւն վայելեն. յորմէ զարթնու ի նոսա երբեմն այնպիսի խորհուրդ՝ մինչև մեծ լինել նոցա ի թողութիւն ընկալեալն, և կործանիլ. յոր միտ յարէ մարգարէն զկնի և ասէ.

ՃԲ. Քանզի էր իմ ֆուր ի նա սասանել էին ոտք. ախաւիկ ի՛ և գայլնախղեալ էին փեռոտ իմ։

Այս բանք յայտ է թէ ոչ ասին ի բերանոյ առն կատարելոյ, այլ այնր՝ որ դեռևս անկատար է. որոյ ի դիմաց խօսի զայս տաղմոսերգուն. վասն զի նա ի տաղմոսի ասաւ յայլ և յայլ կերպարանս ձևացուցանէ զինքն. երբեմն իբրև մարգարէ, և երբեմն իբրև առաքեալ և քարոզիչ, երբեմն իբրև այր կատարեալ, և երբեմն իբրև այր անկատար. որպէս և ասաւ, յասելն։

Քանզի էր իմ ֆուր ի նա սասանել էին ոտք. ախաւիկ ի՛ և գայլնախղեալ էին փեռոտ իմ։ Այր դնեղուլ զառաջ քեզ՝ տայ հայել ի նախընթաց բանն. և կամի ասել. արդարև որք ուղղութիւն սրտի հաստատեալ կան ի բանին, նոքա այնչափ երկայնին թէ քարի է ինքեանց ընդ ոտս, և արդար. բայց ես գոլով անկատար և տկար, և ոչ ունելով զսիրտ ըստ ամենայնի ուղիղ՝ վարանեցայ ի պատգամս խորհրդոց. մինչ գրեթէ մեծ եղև անկանիլ յերկայութիւն զբարութիւնն այ, և զարդարութիւն նոցա։

Եւ զայս ցուցանէ նմանութիւն սասանման ոտից և գայթակղման գնացից. վասն զի չայտ է թէ որք երկար ջրջին՝ անհանգիստ ընթանալով տեղւոջէ ի տեղի, ի կամիլ նոցա կալ յոտին՝ ուր նոցա սկսանին դողդոջել. և եթէ կամիցին և ևս գնալ՝ գնացք նոցա տատանին, մինչև մեծ լինել ի գլորումն։ Այսպէս որք միանգամ ի ծառայութիւն այ՝ ի պատգամս խորհրդոց տաքակտութիւն ջրջին, ընթանալով յերկրային տեղիս, ի կամիլ նոցա կալ յոտին՝ թէ զիարդ այս ինչ այսպէս լինի՝ և այն ինչ այնպէս, զիարդ որք մեզանչեն կամ զրկեն՝ չալողեալ է նոցա, ի կամիլ

Նոցա զդաստանալ և հաստատիլ սէ սանէն զինքեանս
՝ի վանդի գլըման և կործանման. և կործանին
իսկ, եթէ ՝ած ոչ լիցի նոցա ձեռնտու. յայս ակնար-
կելով խօսի սատ մարգարէն զառաքինեայ բանի.
Այս զի այս երկբայութէն խորհրդոց տիրէ սատրին
մասին կամաց՝ որ օրինակի յոտս, նմանութէն սատան-
ման ոտից խօսի. և փոխանակ ասելոյ, մերձ էր սուռ-
բին մասն կամացս ապստամբելով՝ի վերնոյն չարաչար
գլըբիլ, ասէ, փոքր մի և սատանեալ էին ոտք իմ.
Նոյն զհաւանութէն վերին մասին՝ գնացից նմանեցու-
ցանելով՝ փոխանակ ասելոյ, մերձ էր վերին մասն
կամացս, այսինքն է անձինքնութէնս իմ՝ հաւանել
խորհրդոցս, և այնու կործանիլ՝ի կատարեալ երկ-
բայութէն, ասէ. սակաւիկ մի և գայթակղեալ էին
գնացք իմ. Այս բոլոր դիտաւորութէն բանին է ցու-
ցանել՝ թէ երկբայելով զնախախնամութէնն ՝ած՝ մերձ
էր թողուլ զձառայութէն նորա, և սատանիլ՝ի գոր-
ծոց բարեաց, եթէ ՝ած չէր լեալ ինձ ձեռնտու.
Այժ զոր ասացաք վասն երկբայութէն, գնոյն մարթ
է ասել և վասն ՚ի իցէ չար խորհրդոց և բանից և
գործոց. եթէ զի ՝ի սատականալ այսպիսի փորձուե-
ցոյ, յորժամ մարդ սկսանի չըքնել՝ի նոսին՝ վաստակի, և
անկանի իսկ, եթէ ՝ած ոչ կացցի գնա ձեռաք նա
խախնամութէնէ իւրոյ. Այոյնպէս իմն և վասն սրտա-
քին փորձանաց և պատահարաց՝ որք պաշարեն զը-
մարդն.
Ոստ սմին իմն և զառաքեց մեզաց, յորս եթէ յամա-
ցի մարդ՝ սատանի և գայթակղի. Այսուսիկ վիճն հա-
ւատոյ՝ի յամել յառնիմն՝ ուրացաւ զնր. և յառա-
ւելն յամել՝ չարաչար գայթակղեցաւ. զի յառաջնումն
իբր անորոշ ուրացաւ ասելով. * ոչ գիտեմ զնիչ խո-
,, սիդ ‖. յերկրորդումն երդմամբ ուրացաւ, թէ * ոչ
,, գիտեմ զայրն ‖. իսկ յերրորդումն երդմամբ և
նզովիւք, այսինքն նզովս մատնելով անձին իւրում.
զի այս է ասելն, * յայժմ սկսաւ նզովել և երդ-
,, նուլ թէ ոչ գիտեմ զայրն ‖. (մատ. իզ. 74).
Այ ասն այնորիկ խստագոյնս զդուշացուցանէ զմեզ քր
՝ի բաց կալ յառնիմ մեզաց, և՝ի բաց հատանել զայն.
եթէ ակն քո ասէ, կամ ձեռն քո, կամ ոտն քո զայ-

Թակղեցուցանել զքեզ, * Տէտ ընկեա՛ ի քէն ։ այս. ինքն այն սուենոյն՝ որ քեզ կարևոր Թուի իբրև ձեռն կամ ոտն և կամ իբրև աչք. և սակայն գայթակղեցուցանէ զքեզ, Հան զնա. և ոչ միայն Հան, այլև * ընկեա՛ ի քէն ։ (մարկ. ԹԼ. 42 — 46) . զի մի առ քեզ կալով պատճառ լիցի սասանման քո և կոր-

ծանման ։

Յայսմանէ ուսանիմք՝ Թէ չէ պարտ յամրել յառաքինա մեղաց և՛ ի փորձուԹիՀ. այլ՛ ի սկզբան անդ՝ ի շարժել նորա զդլուխ իւր՝ վանել՛ ի մէնջ և ջաղաքել զդլուխ նորին ։ Ի յոխորտալ գողիաԹու ՛ի վերայ դաւԹի՝ աձապարեաց դաւիԹ, և Հարեալ զդլուխ նորա՝ սպան զնա, զայնպիսի այր՝ որ մարդեալ էր ՛ի մարտ, և պատեալ էր զրահիւք ։ Ոչ ևս ՛ի գալ փորձուԹիՀ՝ աձապարեա և Հար զդլուխ նորա այսինքն զսկզբնաւորուԹիՀ նորին. որ է ասել, ՛ի սկզբան յաղԹեա փորձուԹիՀ և սպան, Թէ և զօրաւոր երևիցի և անյաղԹելի Համարեսցի. ապա Թէ յամեսցիս՝ Թուլասցիս, և սասանեսցիս, և կործանեսցիս. մանաւանդ՝ ի տեսանելդ Թէ սասանեալքն և կործանեալքն՝ այնինքն են մեղաւորք՝ ՛ի խաղաղուԹիՀ վայելեն. յորմէ սկսաս նիս երկբայիլ, և նախանձիլ, և տրտմիլ։ Յայսպիսի իմն խորհուրդ պաշարեալ սաղմոսերգուին՝ ասէ ։

Ջ. Ա՛խանձեցայ ես ընդ անօրէնս. զխաղաղուԹիՆ ՀեԹանոսաց տեսի որպէս պեսանէի. չէ ոչ գոյր վշեղ մահու նոցա ։

Ջ. Անապատուն են պանդխտ նոցա. ՛ի վատոյս մարդկան չէն նոքա. և ըստ մարդկան ոչ պանդխտին ։

Ա՛խանձիլն որպէս ասացաք (՛ի սաղ. ԼՀ. 1). կրկնակի առեալ լինի. մի՝ փոխանակ նախանձայոյզն լինելոյ առ՛ի Հետևելոյ ՛ի բարին. երկրորդ՝ փոխանակ զարԹելոյ կամ տրտմելոյ ՛ի վերայ յաջողուԹիՀ այլոց. ըստ այսմ երկրորդ առանձնս դնի ասա բառս նախան. չէն յասելն ։

Ա՛խանձեցայ ես ընդ անօրէնս. զխաղաղուԹիՆ ՀեԹանոսաց որպէս պեսանէի ։ Ը արադրուԹիՆն այսր բանի մԹին երևի վասն յետադաս լինելոյ բառիս որպէս, որ ասա նշա-

նակէ յորժամ. ապա եթէ յառաջ դիցէ, պարզի այս պէս. նախանձեցայ ես ընդ անօրէնս՝ յորժամ տեսա նեղի զեղաղոզութիւն մեղաւորաց. որով կամի ասել. դառնացայ՝ի սրտի իմում, և տրտմեցայ՝ի վերայ յաջողութեան անօրինաց՝ տեսանելով զի մեղաւոր գոլով նոցա՝ վայելէին՝ի խաղաղութենէ, և կեան երկար անմահ, սրպէս թէ չիցեն մեռանելոց. և առ այս յարէ.

Ոչ ոչ գոյ վէրս մահու նոցա: Այս բան կրկնակի մեկնի. մի՝ըստ անտարակոյս մեռանելոյ. յոր միտ կամի ասել. թէպէտ և անվրէպ մեռանելոց են մեղաւորք, բայց ոչինչ խորհելով զայնմանէ, և ամենևին չտեսանելով ինչ հոգ, կեան՝ի զուարճութենէ: Կրկրորդ մեկնի ըստ անտագնապ կամ ըստ անդորր մեռանելոյ ոմանց՝ի նոցանէ. յոր միտ կամի ասել. ոչ գոյ նոցա վրիպմամբ ինն մեռանիլ այսինքն յանկարծական պատուհասիւք, կամ այլատարազ մահուամբ, կամ ժանտացաւով, կամ դառնագին տուգանօք, այլ անաչեաս հանդստեամբ ելանելով՝ի մարմնոյ, կամ հասարակ մահուամբ մեռանելով. իբր զի որպէս հանգստեամբ կեցին, նոյնպէս և հանգստեամբ մեռանիցեն. կամ ըստ ասելոյ վարդապետ, ոչ մեռանիցեն առ վրէպ մահու, այսինքն տարաժամ մահուամբ, կամ չարաչար մահուամբ, այլ հանգստեամբ:

Այսասկ ինն յայս միտ մեկնեալ և լսեալ" ասէ. * վրէպ զայն կարծեմ ասել՝ թէ ոչ վրիպին՝ի պատ. ,, շաւօրէն մեռանիլ, այսինքն կամ՝ի տարաժամ մա. ,, հուանէ, կամ՝ի սրոյ, կամ՝ի հրոյ, կամ յայլ իրաց՝ ,, որ ընդդիմացեալ են քնութենէս, ոչ վրիպին սոքօք ,, ի կենաց և մեռանին, այլ ընթանան առանց փոր. ,, ձանաց վրիպելոյ մինչև՝ի ծերութիւն, և ապա վախ. ,, ճանին ||:

Այսացի, ոմանց՝ի նոցանէ. զի այս բան ըստ այսմ երկրորդ մեկնութենէ ոչ հայի առ հասարակ յամենայն ամբարիշտս, այլ առ ոմանս միայն և առ սակաւս. որպէս յայտ է՝ի բանից անտի՝ զոր ասէ մարգարէն (՝ի սաղ. ղէ. 1—38)։ Ըստ այսմ առեալ՝ միտ բանն ինն ուղղակի և բացատրի այսպէս, ամբարիշտք չարաչար մեռանելոց են. թէպէտ և ոմանք՝ի նոցանէ

հանգստանամբ ունին մեռանիլ։ Այս քանզի հասարա-
կական վիշտք, որք այլոց տանջանք լինին՝ երևի Թէ
սոսա այնչափ ինչ ոչ ՚ի ձեռն։ սակն իբրև յարէ զնոսին
մարգարէն, և ասէ,

Ջ. Տապտապան են փանջանի նոցա։ Այսինքն տանջանք
և վիշտք և այլ ո՛ և իցէ նախորդութիւնք որք գան ՚ի
վերայ մեզ ասոցս, ոչ լինին առ նոսա ջախջախեալ
նեցուկ, այլ իբրև հաստատուն գաւազան ՚ի ջուր.
զի ոչ այնչափ ՚ի ձեռն՝ որչափ ՚ի ձեռն նո-
քոջ այլոց։

Այլ բան բարւոք ևս մեկնի՝ եԹէ զառադ ել՚ որ դնի
՚ի նախընԹաց համարն, կրկնեսցուք ՚ի սոյն. այսինքն
է Թէ՝ ոչ են հաստատուն տանջանք նոցա, որ է ա-
սել, Թէ և տանջեսցին ինչ՝ այն ոչ տևէ երկար, այլ
առժամայն բառնի, ինքեանք մնան ՚ի հանգստեան,
և կեան ՚ի զուարճութեանէ, և վայելեն ՚ի բարութիս
անսպառ և անդորդ. վասն որոյ յարէ զնոսին, և ասէ,
Ի վտառաւ մարդիկն չեն նոսա։ Կամ ասել. ամենայն
մարդիկ վաստակելով՝ այսինքն աշխատելով շահին և
կեան. քանզի այսպէս հրամայեալ է մարդոյ, * քրը-
,, տամբք երեսաց ուտել զհաց իւրեանց ‖. իսկ այն
ամբարիշտք՝ զորոց խօսի, ոչ այսպէս են, այլ առանց
վաստակելոյ կեան ՚ի մեծութեան. և վայելեն ՚ի բարու-
Թեան աշխարհիս, և ոչ կրեն ինչ հանգոյն այլոց. վասն
որոյ ասէ,

Այս ըստ մարդկան ել փանջանին։ Այսինքն է, որպէս այլ
մարդիկ կրեն զպէսպէս նեղութիս ՚ի բռնաւորաց և ՚ի
միմեանց և յազգի ազգի իրաց՝ ըստ նոցին ոչ կրեսցեն
սոքա։ Ո այսոսիկ ասէ մարգարէն ոչ վասն ամենայն
ամբարշտաց ըստ իւրաքանչիւր անհատից նոցա, այլ
՚ի հասարակի խօսելով. իբր զի որք չարքն են և բռնա-
ւորք, յաշխարհի ատ այսպիսի երևին լինել. և այս
միայն է՝ որ հատուցանի նոցա յատուկ կեանս. իսկ Թէ
զինչ՚ ՚ի հանդերձեալն ակնիցին գտանել՝ ՚ի գտանելն
ծանիցեն. բայց զի զայն զոր ունին գտանել՝ ոչ տեսա-
նեն, իսկ զայն՝ զոր ժառանգեն՝ տեսանեն, ընդ-
այն ևԹէ ուրախ լեալ մեծամտին և ամբարտաւա-
նին, և առաւել ևս համբերձակին յամբարշտութիս և
յանիրաւութիս. սակն իբրև յարէ զնոսին և ասէ,

Ե. Ա ման այսուհի՝ կալաւ զնոսա ամբարշտանաւոք, աբեան զի-բէաքամ զամբարշտանսն և զանիրաւունսն ի-բեանց։

Որպէս ի վեր, ասէ, կերակրոց՝ որք տուեալ լինին հիւանդին՝ սաս կանոյ հիւանդութեան, որով և յա-ռաջ գան ազգի ազգի տկարութիք, սոյնպէս և ի յա-ղաղութենէ անցս որ բարեաց՝ որք տուեալ լինին ամ-բարշտաց՝ սատականայ ամբարշտութի նոցա, և ինքեանք բղխեն զզազում չարիս։ Այլ ըստ այսմ թէպէտ և բարի էր նոցա ոչ տալ չար զայնպիսիս, բայց քանզի նոքա զայն և եթէ խնդրեն՝ որ տուեալ լինի, և ոչ զայն՝ որ տայ, վասն որոյ և տուողն բարձի ի-ողղ զնոսա ասելով՝ տայ նոցա զայն զոր կամին. և նոքա փոխանակ գգաստանալոյ՝ զեղխին ի նոսին և զի նախ առաքին իբրև իւրեանց համարելով՝ զորս ընգու-նին՝ սկսանին ամբարտաւանիլ, սակն իբր յառաջ գա-սելով զամբարտաւանիլ նոցա ասէ։

Ա ման այսուհի՝ կալաւ զնոսա ամբարշտանաւոք։ Ի-նչպէս վասն տեառնէ նոցա զիւքն ի յաջողութենէ և ի հանգստեան, ի պատիւս և ի փառս, և լիացեալս ամենայն բարեաք՝ սկսանին փքանալ և հպարտանալ, և բերի լեալ ամբարտաւանութենէ. և յայս սակս ոչ ասէ ամբարտաւանեցան, այլ կալաւ զնոսա ամբարշտանաւոք. իբր զի ոչ եթէ նոքա կալան զամբարտաւանութենին, այլ ամբարտաւանութենին կալաւ զնոսա, և տիրեաց ի վերայ նոցա. էարկ կարճ ի քիթս նոցա որպէս ասէ Քաղան, և վարէ զնոսա որպէս և կամի՝ համաձայն յամենայն չարիս. և առ այս յարէ, և ասէ։

Զ քէան զէաքամէ զամբարշտանսն և զանիրաւունսէ բեանց։ Կամի ասել. ի տիրել ի վերայ նոցա ամբարտաւա-նութենէ՝ սկսան գործել զամբարշտութիս և զանիրա-ւութիս՝ զայսոսիկ և զմեծամեծս. և զայս յայտ առ-նէ ասելովն ասէ. զի որ արկանէ ինչ ի վերայ իւր շուրջանակի, արկեալն այն ոչ միայն յայտնի երևի, այլև մեծ, վասն կարելոյ շուրջ պատել. ուրեմն և յասելն ասա արկին շուրջ զանձամբք իւրեանց զամ-բարտաւանութիս և զանիրաւութիս, տալին յուցանել գոր-ծել նոցա զայսոսիկ և զմեծամեծ չարիս, կամ զամե-

բայն չարիս՝ ըստ խորհրդոց, ըստ բանից, և ըստ գործոց, մինչև յամենայն կողմանց ծածկիլ ի չարեաց. յոր միտ չայլս դնի վերարկեցան կամ ծածկեցան առնելոսւթիւ և ամաչոսւթիւ։

Ա. ըմատ այսպիսի և այսչափ չարեաց նոցա է կեղծ յաղոսւթիւն իւրաց նոցին, և լինասլ նոցա ի նոսին. իսկ գործիք է ամաչոսւթեան նոցա. իբր զի նովաւ վարեն զմեծութիւնն յառաւելոսլ ի նոսին ի վնաս անձանց իւրեանց և ի նուաճումն տարաց։ Աչ զայս չայս առնէ մարգարէն նմանոսթիւն ինն առելով։

Ջ. Աչսէ որպէս ի ձաղոյ անիրաւոսթեան նոցա. զի գնաչեն նոքա ըստ խորհրդոյ որպէս ասացաք։

Ա՛արսոյն՝ որ է պարարոսթեան փորոտեաց, նմանապաս նոսթիւ նշանակէ զմեծութիւն, և զառատութիւն, զփափկութիւն, և զայլ այսպիսիս. որպէս նիհարոսթիւն և վատոսթիւն նմանապանոսթիւ նշանակէ զաղքատոսթիւն, զանկոսթիւն, զթշուառոսթիւն, ևն։ Աչդ՝ որպէս չաղքատս ի վատոսթիւ ելանէ երբեմն գործ չար՝ զորօրինակ գողոսլն, զի աղքատն վասն չունելոլն գողանայ. սոյնպէս և չամբարատան փարթամն ի պարարոսթիւ ելանէ գործ չար, զորօրինակ չափչափակոսթիւ. զի ամբարիշտ փարթամն վասն ունելոլն զինչս՝ խթեալ և ևս չագահոսթիւ կամի չափչափակել և զայլոցն. որպէս վասն ունելոլն զտունս՝ չափչափակ և զտուն այլոց որ մերձ է. քան որում աբար աքաւաբ՝ չափչափակելով զայգին աբովթայ յեզրայելացւոյ. և զայն՝ ոչ վասն չունելոլն, այլ վասն ունելոլն. զի ունէր զայլ այգիս՝ յոր չաւելոլ կամէր և գնաբովթայն. ուստի այս անիրաւոսթիւ նորա եղ չանիրաւ փարթամոսթիւ նորին (չ. Թագ. իա. 1—17)։ Ձայսպիսիս ակնարկելով ասէ։

Ա՛չսէ որպէս ի ձաղոյ անիրաւոսթեան նոցա։ Ա՛չսիրքն առնիրաւոսթիւն այն՝ զոր գործեն ամաչարտաւանք՝ ոչ է իբր ի գիպուածոց կամ իբր ի չանկարծական ինչ առաել, այլ է իբրև ի ձաղոյ, այսինքն ի չղիտոսթիւ և ի լուոսթիւ մեծութեան՝ զոր չարաչար վարեն. փոխանակ խնամելոլ նոքօք զաղքատս՝ կեղեքեն զնոսա, Ա.

717

և յայլ չարիս մատաբերեն։

Լ՚յս յայտնի տեսանի յայն՝ զոր ասէ եզեկիել մարգարէ, (ԺԷ. 49.) * այս էր անօրէնութեն սոդոմայ քեռ
,, քո, ամբարտաւանութեն. ՚ի լիուր հացի և ՚ի յորդ
,, փառեն գինւոյ փափկանայր ինքն և դստերք իւր.
,, այնու առաւել էր ինքն և դստերք իւր. և ձեռն
,, չայգբան և ՚ի անանկն ոչ կարկառէին, մեծամըտ-
,, տէին, և գործէին զանօրէնութեն առաջի իմ ‖
Վանգի յորս գոյ մեծութեն, և ընդ մեծութեն չարջ-
զութեն իրաց, եթէ չգուշէ ոճպարտութեն այլ մանաւ-
անդ ամբարտաւանութեն, ամբարջ չարութեն են ՚ի
նոսա, յորմէ իբր ՚ի Նարպոյ զերծուն սկսան անիրա-
ւութեն։

Լ՚յս նմանութեն ըստ լամբ՚՚ հայի և յայն՝ եթէ զորօ-
րինակ ՚ի գիրանալ անասնոց, օրպէս ցլուց, խոյոց,
եւ, զօրանան և հարկանէն զայլս, այնպէս և ՚ի գի-
բանալ ամբարշտաց չաջողութեն՝ եւեթ կեն և վհատեն
այլոց. և գնան չամհնայնի ըստ թելադրութեն սրտից
իւրեանց. յոր միտ չարէ զինի և ասէ.

Օ՚ք փնացէն նոքա ըստ խորհրդոց սրտից էրեանց։ Այր
չաղկապդ էր կրկնակի չարէ զայս բան ընդ նախըն-
թացին. մի՚ իբրև պատճառ, յոր միտ կամի ասել. ու-
նեղուլ ամբարտաւանից զփարթամուէն և զչաջողուէն՝
ըստ հաճոյս իւրեանց գնացից այսպէս գործեցին.
և՚ի գործել նոցա այսպէս՝ ել անիրաւութեն նոցա ՚ի
փարթամութեն նոցին իբրև ՚ի Նարպոյ։ Լրկիրդդ՝
իբրև հետևութեն. յոր միտ կամի ասել. չեչտել կամ
՚ի զեղուլ անիրաւութեան ՚ի փարթամութեն նոցա՝
գնան և գործեն նոքա ըստ խորհրդոց սրտից իւր-
եանց. որ է ասել. գործեն զայն ինչ՝ զոր թելադրէ
չօժարութեն սրտից իւրեանց, մինչև դառնալ նոցա
մարմին, և լինել իբրև անասուն. և՚ի չամհարել նո-
ցա չանիրաւութեն՝ խտանալ՚ի չարիս, և խորհիլ չա-
նիրաւութեն նաև ընդդէմ այլ, զորմէ խօսի մարգա-
րէն ՚ի յաջորդ համարան ասելով։

Ը. Յովհեան և Խօսէեան չարուեցան պատերազմ ի բաց-
ձոյն Յովհաննու Խորհեցւոյ:

Ասարգարէն ի նախընթաց հատարն Ճարպոյ նմանեցոյց զմեծութիւնս և զյաջողութիւնս՝ որք կան յաշխարհի. յորմէ ասաց ելանել անիրաւութենէ և եղեռնութենէ սրտի: Ուստ աստ զօրութիւն էին ի հուր օրինակ զայնս. և զանիրաւութենէն և զեղեռնութենէն փայտից հանեմատէ. որով և կամի ցուցանել՝ թէ որպէս ի դիզիլ փայտից ի վերայ հրոյ՝ առաւելու ծուխ, և ի վեր բարձրանայ, սոյնպէս և ի դիզիլ անիրաւութենէ և եղեռնութենէ կամ սխտալից փափկութենէ ի վերայ մեծութենէ և յաջողութենէ աշխարհի՝ առաւելուն ի մարդիկ խորհուրդք չարք. և բարձրանան ի վեր ընդդէմ արարչին. ուստի ասէ:

Յովհեան և Խօսէեան չարուեցան: Կամի ասել. ամբարիշտ մեծատունք ի կատարել զանիրաւութիւնս, և ի ընդունել զցանկութիւն սրտից իւրեանց վաւելեցան ի մեծութենէ իւրեանց, և տեսեալ թէ տագնապին ի խղճէ՝ որ հանապազ խայթէ զսիրտ նոցա, և հայեցեալ յարարս իւրեանց, և ոչ գտեալ ի նոսա զայն հանգիստ՝ զոր խնդրեն, սկսանին խորհիլ չարութիւն, այսինքն վրանիլ այնպիսի խորհրդովք՝ որ է ընդդէմ արդարութիւն՝ թէ՛ առ մարդիկ և թէ առ Աստ. և զոր խորհեցանն, բերանովք իւրեանց խօսեցան. և յառաւելուլն ի չարիս՝ յանդգնեցան խորհիլ զանիրաւութի ընդդէմ բարձրելոյ. և առ այս յարէ և ասէ:

Պատերազմեցան ի բաց Յովհեցան: Այսինքն՝ խորհեցան զանիրաւ և զամբարիշտ բանս ընդդէմ նախանամութենն Աստ, որ վասն անհասանելի լինելոյ՝ ասի լինել ի բարձունս. և նոյն էր թէ ասէր. ընդդէմ բարձրութենէ նախանամութենն Աստ, կամ ընդդէմ Աստ բարձրելոյ խորհեցան զխորհուրդս չարս: Եւ որպէս ի խորհիլ ամբարշտացն զչարն՝ խօսեցան զնոյն և բերանով, նոյնպէս և ի խորհել նոցա զանիրաւութենէն Աստ՝ զնոյն զայն և այս բերանով խօսեցան ընդդէմ նորա. վասն որոյ ասէ:

Ը. Ալ դեն չերկինս պէտրան եւրեանդ. և պլեխս եւրեանդ ածէն պէրկրաւ։

Գնել մարդոյ զբերան իւր յիր ինչ՝ վասն այլևայլ պատճառաց կարէ լինել. յր կամ վասն ընդունելոյ և կամ վասն տալոյ. զորօրինակ գնել տղայոյ զբերան իւր՝ ի ստինս՝ է վասն ընդունելոյ զկաթն. և գնել մարդոյ զբերան իւր յանօթ՝ է վասն տալոյ զհամբոյր. նոյնպէս և գնել ուրուք զբերան իւր յերկիր՝ է վասն տալոյ յերկիր զհամբոյր կամ զնշան ինչ՝ ստոյնպէս է և յայլս. և զի որ խօսի բերանով ի վերայ երկրի՝ գրեթէ տայ այնմ զբան իւր, փոխաբերութեամբ լինի ասի գնել զբերան իւր յայն, այսինքն ասել ինչ ի նա, կամ ընդդէմ նորա. յայս միտ խօսելով ասէ։

Ալդեն չերկինս պէրանս եւրեանդ։ Այս բան կրկնակի մեկնի. ի՝ հայելով ի մեծաբանութեն ամբարշտաց. յոր միտ կամի ասել. ամբարիշտք ի յաջողութեն իւրեանց մեծամեծս և բարձրագոյնս խօսեցան, մինչ գրեթէ յերկինս հասանել բերանոյ նոցա։ Երկրորդ՝ հայելով ի հայհոյութեն նոցա. յոր միտ կամի ասել. արք ամբարիշտք բերանօք իւրեանց խօսեցան ընդդէմ երկնից, այս է՝ ընդդէմ այնմ որ է յերկինս. խակ թէ զինչ խօսեցան՝ ոչ գնէ. որով կամի իմացուցանել, թէ ամպարիշտք տեսեալ յինքեանս զբազմադիմի ամբարշտութեին, որոց վրէժխնդիրը է ած, փոխանակ զամբարշտութենէն ի բաց թողլոյ՝ զնախանձմունքն այ ի բաց քերեցին յանձանց իւրեանց, և արհամարհեցին զայն՝ յասել նոցա բերանովք իւրեանց, զի կայ մեր և այ։

Եւ զայս յայն սակս արարին և առնեն ամբարիշտք, զի հանդարձակ և անխիղճ կատարեսցեն զկամս անձանց իւրեանց։ Եւ յայս խակ ծաղր առնեն զբարեպաշտ անձինս՝ որք ակնածելով վարձուց կեան յերկրի սրբութեբ։ Եւ զայս կամելով յայտ առնել մարգարէն՝ յարէ զկնի և ասէ։

Եւ պլեխս եւրեանդ ածէն պէրկրաւ։ Ածել զբեզուս պէրկրաւ՝ է իբրև թէ լիզուլ պէրկիր, կամ վարել (այսինքն քսել) զբեզուս ի վերայ երկրի։ Եւ զի որ

խօսի ՚ի վերայ այլոց զաբրիս կամ զարհամարհական բանս՝ փոխադրութիւնք ինն ածէ ՚ի վերայ նորա զնեզուս իւր, յայս միտ խօսելով ասէ՝ ածել նոցա զնեզուս իւրեանց զերկրաս. ուր բառդ էդիէ՝ դնի փոխանակ այնր որ բնակի յերկրի, այն է մարդն. և միտ բանին է, Թէ ամբարիշտք՝ որք ուրանան և հայհոյեն զնախախնամութիւնն այ, արհամարհեն և հայհոյեն նաև զծառայս նորա՝ որք են յերկրի։

Ա. յԼ զորօրինակ ՚ի լինդուլ ուրուք զերկիր՝ խոնաւութիւն Թէ Թքոյ բերանոյն ՚ի լեզուէ նորա տպաւորի յերկիր, և փոշի երկրին մածանի ՚ի լեզու նորա, այնպէս ՚ի յածել ամբարշտաց զլեզու իւրեանց ՚ի վերայ արդարոց՝ վատաբանութիւն նոցա երբեմն տպաւորի՝ ինչ ՚ի նոսա, իբր զի երբեմն արատաւորէ զանուն նոցա յայս այլոց, երբեմն տարակուսական խորհուրդս արկանէ ՚ի միտս նոցա, երբեմն վտանգաւորէ և զնոսա Թուլանալ ՚ի բարի գործոց ։

Ա. ընդ հակառակն փոշի ածատաշտից մածանի յամբարիշտս. իբր զի ՚ի չարախօսիլ նոցա յամբարշտացն՝ որ ինչ անկատարութիւնք կան ՚ի նոսա՝ իբր փոշի մածանի ՚ի հոգիս ամբարշտաց. և այս մեղանչեալ ՚ի նիւթ բամբասանաց. զի որովհետև ՚ի բամբասել նոցա զարգարան՝ զաղտեզուածիս նոցա առնուն ՚ի բերան՝ ըստ որում զայնս միայն խօսին, այն ազատեզուածիք անցանեն ՚ի հոգիս բամբասողաց, և բամբասեալքն սրբին. Թէպէտ և արատաւորութիւն անուան նոցա՝ որպէս ասացաք իբրև զլօրձունս գարշ քերանոյ ամբարշտաց մածանի ՚ի վերայ նոցա ։

Ա. յո ՚բանք՝ որք գրին յերկուս համարս յայսոսիկ, ուղղակի Տային ՚ի հրէայս, որք խորհեցան և խօսեցան չարութիւնք զյիսէ. նա և ընդդէմ ածութիւնք նորա զապիրատուէ խորհեցան։ Ա. տային զերեքեան իւրեանց յերկինս ընդդէմ հոգւոյն սրբ, և ապա զլեզուս իւրեանց ածին զերկրաս՝ այսինքն զորբուոյ յորժամ էր յերկրի, և շրջէր ՚ի մէջ նոցա. ման որոյ և խորհուրդ ՚ի մէջ առեալ բարձրացուցին զնա յերկիրէ. այսինքն է Տանին զնա ՚ի խաչ։

Ա. յամբարիշտ մեկնութիւնք այս բանիք Տային ՚ի հերետիկոսս. որ ըստ գրելոյ սարգսի շնորհալւոյ (՚ի մեկն.

Ք. պետ. Ջ. 10. Ճառ. Ղ.) * գնան յերկինս զբեր
,, բանս իւրեանց և բանս զարձելոյն խօսին անվ
,, բաւութիւն ։ որով և Ջհոգիս անմեռաց որք օրինա
կին յերկինս՝ ապականեն։ ուստի ասէ Նոյն սարգիս
ընորհալի (՚ի նոյն. Ք. պետ. գլ. Ջ. 6. Ճառ. Է).
* Ջերձուածողացն ամպարշտութիւք, որ բանս զարձ
,, բելոյն խօսեցան, որ եդին յերկինս զբերանս իւր
,, եանց և զլեզուս իւրեանց ածին զերկրաւ, յայտ
,, նապէս զոիբական մարդն Ջհոգին Ք֊ն նմանեցին
,, (և) նորին ազագաւ երկին և երկիր ընդունելոց
,, են զապականութիւն ։ Օ՞մեղս սոցա մահուլ֊ապա
կոյլ առնեսցուին յասելն. * են մեղք որ մահու
,, լափ են ։ (ա. յովհ. Է. 17.) զի են պատճառ
մահու Հոգւոց այլոց կամ մահացուցիչ Հաւատացեա
լոց, ոչ միայն անձանց նոցա, այլև որդւոց նոցին
ազգէ յազգ. զորոց ասէ պօղոս. (ա. տիմ. Է. 24.)
* են մարդք որոց մեղքն յասնի են և յառաջագոյն Հա
տեալ ՚ի դատաստան. և են՝ որոց զնի երթան ։. զի
յետ նոցա մեղք նոցին ձգին զնի նոցունց իբր պա
տանուոյ ըստ եսայեայ (Է. 18.) Օ՞այս բան վերա
ծէ յովհան խմաստասէր (յերեմ. 42.) առ այնպիսի
հերետիկոս, որ խօսի Ք֊ի զորդւոյն ՚ոյ եՔէ ըստ
ձաւութիւնէ և եՔէ ըստ մարդեղութիւն. * եդիր ասէ
,, յերկինս զբերան քո (խօսելով Ք֊ի զորդւոյն ՚ոյ.)
,, և զլեզու քո ածես զերկրաւ (խօսելով Ք֊ի զմար
,, դեղէնէ նորա)։ Օ՞այսպիսիկ եդեալ մարգարէին
՚ի դէմս ամենայն հերետիկոսաց Հայհոյող յար
դարսն, խօսի այժմ ինչ ինչ և ՚ի դէմս արդարոց
Հայհոյող յամպարիշտսն. սակս որոյ ասէ.

Ք. Ա՛ ան այսոքիկ ծաղրեցին իմ զոյնչ այսոքան. և ա
ռաքս իմ չի կարացին զնալ ՚ի նոսա։

Ջ. Ա՛ սային՝ ղէպքդ գիտաց ես. կամ գիտիցէ արդեօք գէ
տնիդ առ ՚ի բարձրեալն։

Օ՞րօրինակ արք բարիք լինին այլոց յորդոր առ ՚ի
բարին, սպնդակս և արք չարք երբեմն լինին առիթ
խորշելոյ ՚ի չարէ. զի տեսեալ մարդկան, Եթէ քանի
անկարգ է կեանք նոցա՝ զուշանան անտի, և զհետ

լինին բարւոյ. ի սոյն ակնարկելով ասէ մարգարէն.

Վասն այսորիկ ծաղուցուք իմ գործոյն այսորէն. Որ ժողովրդով իմացեալ լինին նոքա՝ որք պաշտեն զնա, որպիսի էին իսրայէլացիք՝ զոր անդարձն կոչէ իմ, զի էր ժողովուրդ իւր. և կամ զի Թերևս խօսի ի բերանոյն ոչ, որոյ էին ժողովուրդք. Արդ ասէ տեսեալ զանիրաւութիւն և զանզգամութիւն ամբարշտացս, վասն այսորիկ այսինքն վասն տեսանելոյ զայսպիսիս գարձցին այսր՛ն, այսինքն յետս կացեալ ի գործոց նոցա՝ դարձցին ի գործս բարիս. Կամ ի կրել ժողովրդեան իմոյ վիշտս յամբարշտացս՝ զդաստոցին և գարձցին առ իս.

Կամ ըստ լսմ՚՝ գարձցին վերստին ի վիշտս. Իբր զի ի զօրանալ ամբարշտացս՝ տառապեսցեն զժողովուրդն ոչ, որով և լինի նոցա դառնալ ի վիշտս, այսինքն մտանել ի վիշտս. բայց առաւել Հանդիմատ Թուի այն զոր եգաք, այսինքն է դառնալ ի գործս բարիս կամ դառնալ առ ինձ. Իսկ Թէ զինչ բարի լինիցի նոցա յայսպիսի գործս՝ յայտ առնէ ասելով.

Եւ ասաւ իմ ի խաթաբեալ փոյթն է նոսա. Իբրէ բազդ է նոսա դիպի ոստ փոխանակ ժողովրդոց, կամի ասել. ի տեսանել անդ զժողովուրդ իմ գարձեալ այսրէն առւրբք կենդաց իմոց լիացեալ գացին ի նոսա բարեաք. կամ Թէ զուարճացեալ ինասցեն ի վերայ նոցա. Իսկ եթէ բազդ է նոսա՝ հայիցէ յաւուրս, կամի ասել, ի պարապիլ իմում գործոյ բարեաց՝ աւուրք իմ կամ կենդանք իմ բարեաց ի բարիս գնալով կատարեալ լինիցին ի նոսա, այսինքն յաւուրսն իմ յայսոսիկ. և այն լիութիւն կատարելութեան. որոյ վասն դնէ զլինն.

Խարտեսիս, լի կատարեալ գտանին աւուրք մարդոյ, Եթէ լի իցեն գործք նորա ուղիղ դիտաւորութիւք. և նովին կատարեսցեն զօրն ոչ յառաւօտ մինչև յերեկոյ, և յերեկոյ՝ մինչև ցառաւօտ. մինչև ասել, Թէ * կատարեալն ի սակաւուն ելից զժամանակս երկայնս ||. (իմաստ. ՃԴ. 13):

Արթն է ոստ զգերանուեղդ իմ՝ առնուել ի հողմ.

նէ՝ ոչ. և ըստ այսմ՝ ի դիմաց ոչ խօսելով կամի ասել՝ այն աւուրք, զորս ես տամ ժողովրդեան խմամբ, լցեալ լինին կատարելութիւնք, և յաջողեսցին ի բարին։ Այլ այսու ամենայնիւ Հայեցեալ արդա. րոց ի յաջողուն ամպարտացաց՝ յայլևայլ միտս բերին. զորմէ խօսի մարգարէն ի յաջողդ Համարն ասե.

լով՝

Ջ. Ջաւալն՝ ղէմդդ փրոց ձեր. կամ փոշի արդեօ՞ փե. ռունն առ ի բաբելացին։ Այսինքն, արդարք տեսեալ են մեզառօրք զամենայն չարիս գործելով անպատիժ մնան, խորհեցան ի միտս իւրեանց, թէ զնաւդդ գի. տաց ածէ զգործս սոցա՝ այսինքն ՛ըզպիսի արդեօք հա. մարեցաւ, բաւիր թէ չար. յայտ է թէ չար, և զնաւդդ ապա ոչ պատժէ զնոսա։

Այ՛ ի խորհիլ նոցա զայս՝ վարանեցան ի միտս իւր. եանց և ասեն, փոշի արդեօ՞ փեռունն առ ի բաբելացին. որով ոչ կամին ասել, թէ ածէ ոչ ունի գիտութիւն, այլ թէ գիտութիւն ոչ հայցի արդեօք յարաբս մա. քարշտաց, կամ ինդրեսցէ արդեօք վրէժս ի նոցա. նէ. և եթէ հայցի՝ զնարդ այսպէս անպատիժ թողու. զնոսա։ Յայսիսի խորհրդի մնաց այսպիսի և ասա. կաւ խորհեալ՝ եթէ իցէ յարդար անձինս տկարամիտս՝ և անհատաբս, է երկայնամիտ է զդեցեալ, և ի մեղք յանդգնութեանէ ընդդէմ նախախնամութեանն ոչ. եթէ իցէ յարդարս հաստատամիտս՝ ասի երկայնմի պակասական, և ի նեղելի մեղք. զի ոչ է տարակուսիլ ի վերայ նախախնամութեանն ոչ, որպէս է յառաջինն, այլ երբեմն թէ ըստ տարաղոյ տարակուսանաց զարմա. նալ. բայց քանզի այս գաստատան ոչ է նոցա, այլ ոչ պատշաճի նոցա զայսպիսիս խօսիլ և քննել, այլ ոչ ընծայել։

Այ՛ սացի երկայնամիտն պակասական՝ վասն զի պակասի յարժանաւորէ զգուշութենէ. և այս յայնժամ՝ ի մեղս համարեալ լինի, յորժամ՝ ի տեսանել արդարոյ զինքն յայսպիսի երկայնական խորհուրդս՝ յամէ ի նոյն՝ ոչ եթէ հաւանելով, կամ դրականապէս երկայնելով, այլ անփոյթ լինելով ի զգաստութիւն։

Ի լինի երբեմն յարդարս և բացատական երկայնութի. յորժամ առ ի առաւել հաստատել ի վերայ նա

խախտամբէն՝ ոչ՝ կամ՝ ինչ առաջի առնէն տարա-
կուսանս , և զնոյն լուծանելով ածային բանիւք՝ զո-
րոնան ՝ի հաստատուն ։ Այլ թէպէտ և գովելի՝ բայց
ոչ է ամենեցուն հետևելի , նաև միտ քննաբանիս ոչ
հայի լայս ։

Ամենք աստուածոյ զայս բան մեկնեն ՝ի բերանոյ մե-
ղաւորաց ասացեալ , իբր թէ ասէ Նոցա . ածէ ոչ գի-
տէ զգործս մարդկան և ոչ իսկ քննէ . ապա գործես-
ցուք զամենայն զոր կամիք , բայց առաջին մեկնուին
է համաձայն ընթացից սաղմոսիս , ՝ի բերանոյ արգա-
րոյ խնդեալ մտանաւանդ ՝ի բերանոյ տկարամտաց .
և զի գոն ՝ի Նոսա և անձինք առաւել յողջ ողջ ,
՝ի բերանոյ այնպիսեացն և խօսի ՝ի յայնըդդ համարն
ասելով ՝

ԺԸ. Զհա ինքեանք են , և յոչընչէ ե Նոցա . կան՝ և
ասէն վնձօրնէ ալնաբէն ։

Օ որս խօսեցաւ ՝ի վերոյ ՝ի համարն 3 . և 4 խրբեր-
նաբանութիւն , աստ պարզագոյնս առաջի դնէ ՝ի բեր-
բանոյ այնոցիկ՝ որք գոլով ՝ի ծառայութեան ոչ յածէին
Աերկրպաւութեան . զորմէ որոշագոյնս խօսի մեզաբիա
յասելն (Ջ . 13 — 18 .) * Ծանրացուցիք ինձ
,, զբանս ձեր , ասէ տէր . և ասացիք , Ըն բամբասե-
,, ցաք զքեզ . զի ասիք , Թէ զուր է ամենայն՝ որ
,, ծառայէ ոչ . և զինչ աւելի է՝ զի պահեցաք զպատ-
,, պանութիւն նորա . և զի գնացաք պաղատանօք առա-
,, ջի տեն ամենակալի . և արդ մեք երանելիք ասեմք զան-
,, բարեչինն են ամենեքին՝ որ գործեն զանօրէնութի .
,, և ընդդէմ գայեան տէր , և կեցին ։ Օ այս տրան-
,, ջեցին Աերկիւղածքն տեն իւրաքանչիւր ընդ ընկերի
,, իւրում ։ Լաւ անսաց տէր և լուաւ , և գրեաց գիր
,, յիշատակի առաջի Աերկիւղածաց տեն , և որոց սաք-
,, տեն յանուանէ Նոցա ։ Լինիցին ինձ՝ ասէ տէր
,, ամենակալ , յաւուր յորում ես արարիմ փրկութի՝ ,
,, և փայփայեցից զնոսա՝ որպէս փայփայէ Հայր զոր-
,, դի զբարեաբար ծառայեացն նմա . և դարձիցէք և տես-
,, ջիք ՝ի մէջ արդարոյն և անօրինին , և ՝ի մէջ ծա-
,, ռայելոյն ոչ և ՝ի մէջ չծառայեալն ։ ՝Ի սոյն
միտ խօսի և աստ մարգարէն ՝ի բերանոյ այսպիսեացն

ասելով,

Ահա ձեզառաբն են, և յաղագս նոցա եան և ասին պնդե-
լն աշխարհն ։ Որբ բառն ասա՝ յայտ առնել զմեծ զար-
մացուցիչ հոգւոյն . և զնո իրբ հաստատութեն երկ-
բայութեն տկարացեալ մտաց , զոր եդ ի վերոյ , յա-
սելն . գուցէ արդեօք գիտութեն առ ի բաւարելոյն ,
իբր թէ ասել . Թուի թէ ոչ տեսանիւ ուժ զգործս
մեզաւորաց . զի եթէ տեսանէր , վասին ընդդէմ ի
նոցանէ , և պատուհասս գնասա ։ Այս այսմ հետևե-
յուցանէ ասելով . բայց ահա մեզաւորք փոխանակ
պատժելոյ ի փափկութեն վայելեն . և ամենայն ինչ
յաջողեալ է նոցա . կան ի հանգստեան , և ունին
յաշխարհի ատ առատապէս զփարթամութեն , և
զայլ ամենայն ախտաց , և ոչինչ պակասի նոցա ։

Այս սակայն եթէ ի քննութեն մտալէին սորա , տե-
սանէին թէ այս յաջողութեն զոր մեծ համարին՝ ոչ
է բարի . քանզի կարէ վտանգել ի կորուստ հոգւոյ .
զի թէ զարդարս վտանգեաց , քանի եա զմեզաւորս .
ասպաքէն յաջողութեն էր՝ որ հոգւապահպանեալ զդիպ աւր-
քայ յուգայ (՚ի · մնաց · իե · 16 ։) Յաջողութեն
կործանեաց զդաւթի . յաջողութեն ընկէց զսողոմն ,
և զայլս բազումս . յաջողութեն բարձրամտեցոյց զնա-
բուզոդոնոսոր , և անբանացոյց զնա . յաջողութեն
մոռացոյց մատուռակին փարաւոնի զարբերարն յով-
սեփ . (ծնն . ղա . 23 ։) Յաջողութեն լիմաբեցոյց և
ցնորեցոյց զազգն ընտրեալ , մինչև թողուլ նոցա
զնա , և հալածակ եա երևնել . * գիրացաւ , ստուա-
,, բացաւ և լայնացաւ , և եթող զնա ած զարարիչ
,, իւր , և ապստամբեաց յիւ փրկչէ իւրմէ ։ (՚ի · օր-
ե · 15 ։) Այսոյ սակայն ի տեսանել արդարոց զյա-
ջողութեն մեզաւորաց՝ ոչ այնչափ հայհոյ յոյն՝ յորմէ
վտանգին նոքա , և մերժին , որչափ հայհոյ յոյն՝ յոր-
մէ մեծանան նոքին և երջանկանալ համարին . յայս
ակն եդեալ՝ խորհին զանդէպս և ասեն ։

ժ՚ը · Ասայ՝ ի զուր սրբեցի սրտիս զանգիտ եմ , լուա-
յով սրբութիւն ձեռաս իմ . և եղէ ես խոպանեալ
ըզրհանապազ . և իշխամբեան եմ ընդ առաւօտս ։

Այ տանգ մեծ է արդարոյն ըմբռնել երերկայութեն

կամ ի տարակուսանքի, թէ կայցէ արդեօք առ յիմ արդար հատուցումն ըստ գործոց. զի լքուցանէ զնա ի բարեաց, և հարգէ նմա ձանձալարշ առ չարն. զի թէև չիցէ և հատանեալ այսպիսի տարակուսանքի, գիւրաւ լինի նմա անսալ ոչ տարակուսանքին, այլ չար ներգործութեանն որին՝ այնինքն և մեզաց. զի ի վարանիլ նորա յայսպիսի խորհուրդս, եթէ հասցէ նմա փոքանչիւրն՝ մանաւանդ որ ըստ մարմնոյ՝ թուլանայ ի նոյն. և եթէ ած ոչ նպաստաւորէ նմա, անհանի, ըստ որում ասաց մարգարէն ի համբոյն չ. Լաւ պատճառ է՝ զի ի տարակուսիլն անդ՝ նախ զուր սեանայ զզուշանալն ի մեզաց, որով և մոլի ի նոյն. և ապա անայր համբոյր զաչխատութիւն գործոց առ բարին. յայս հայելով մարգարէին, ասէ.

Լաւ է, ի զուր սրբեցի սրտից իմոց զսէրս իմ: Լաւի ասել եթէ չիք հատուցումն պատուոյ մեղաւորաց, և ոչ հատուցումն բարւոյ արդարոց, զուր եղև ինձ զբաւացուցանել զսիրտ իմ, կամ ըստ երբ՝ զուր եղև մաքրել և արդար կացուցանել զհոգի իմ և զխորհուրդս մեաց իմոց, և քանզի առանաւ զարդարին, խօսելով ապա և զգործոց ձեռաց՝ ասէ.

Լաւ է սրբութիւն ինձ: Լաւին եթէ ասէր, ի զուր եղև ինձ սրբութիւն ապաշխարութեանն լուանալ զձեռս իմ, այնինքն զլար գործս իմ. կիմ եթէ ընդունայն լուացի և սրբեցի զանձն իմ ի լար գործոց, որոց ազատ և ապականեալ. և առ այս յաթէ, և ասէ.

Լաւ եղէ ես խոշտանգիլ զընդհանրապէս: Լաւի ասել. արդարութիւն հետևելով՝ փոխանակ հանգչելոյ մտանելոյ ի յաւրհնութեան և ի տուայտանս, ի վիշտս և ի նեղութիւնս, և այս զօրհանապազ:

Այս խոշտանգութիւնքն կարէ լինել նախ ըստ վաստակելոյ և խանգչելոյ ի գործս առաքինութեանն. զի առաքինութիւնք աշխատանօք ստացեալ լինին, փուշք և վայրենի բանջարք առանց աշխատութեան և առանց սերմանելոյ բուսանին. իսկ ազնիւ պտուղք և ազնիւ բանջարք վաստակօք և քրտամբք արդիւնանան. այնպէս մոլութիւնք և առաքինութիւնք. զի մոլութիւնք և մեղք հեշտեաւ կատարին. իսկ առաքինութիւնք դժուա-

բաւ և խոնջմամբ։

Երկրորդ՝ ըստ տառապէլոյ ի փորձութենէ և ի
դառնանալոյ ի վարանմանց, որոց տանին արդարք,
և տանելով կազմին և ստանան զառաքինութիւնս։
Ի սի թէ մեղաւք ի սկանչիլն կազմել զմեզ՝ նախ մեր-
ձին ի դառնս. արդարն և ի կամիլն կազմել զմեզ
առաքինութեան՝ պարտի ի սկզբանն տանել դառնութեանց։
Ուղիղ կազմեալ ի ծառկանց թիմանն խոտոյ՝ որ դառն
է (այն է քէքլիկ օձու) լաւագոյն և քաղցրագոյն է
քան զմեզ այլոց խոտոց. սոյնպէս և առաքինութեի
կազմեալ ի ձեռն դառնութենէ խոշտանգանաց. և
զոյս առնել կարդ նախախնամութենն ին, որ նախ տայ
տանիլ դառնութենէ, և ապա վայելել ի քաղցրութեի
առաքինութենէ. * եդից ասէ ի ծովու զձեռն նորա,
և ի վերայ գետոց զաջ նորա ։ (սաղ. ձՀ. 29.) Նախ
ի դառնութենէ ջուրց ծովու, և ապա ի քաղցրութենէ
ջուրց գետոց։

Երկրորդ՝ ըստ ոտ տանելոյ ի խղճէ մտաց. զի սրով-
հէտև տակաւ է մարդ՝ քանի և արդար իցէ՝ վրիպի.
և ի վրիպելն խոշտանգի ոտ տեալ ի ներքին դա-
տաւորէ, այսինքն ի խղճէ մտաց. և զի հանապազ
զորդեան են այսորիկ վրիպմունք, ընդ որս և նախա-
դասելոցդ, զորհանապազ ասէ խոշտանգեալ եղէ,
սկսեալ յառաւօտէ. և առ այս յարէ։

Եւ- կղամբեա՛ս իմ ընդ առաւօտս։ Կամի ասել, ի պա-
հէ անտի առաւօտու ընդ զարձնուլս իմ հասանեն ի
վերայ իմ կշտամբանք, այսինքն տառապանք ըստ
այլեւայլ իրաց և յայլեւայլ կողմանց, ի մարմնոյ,
յաշխարհէ, և ի տառանաց. և չիք ինձ ո՛չ ժամ
մի գտանել հանգիստ։ Իսկ մեղաւորք յառաւօտէ
մինչև յերեկոյ ի զուարճութեն կան։ Ի առաւօտն՝ որ
է պատճառ միխեթարութենէ սրտի, ինձ ծնանի նոր
հոգւ և նոր տառապանս. իսկ մեղաւորաց նոր ինչ
դուխեհ և նոր զբօսանս. զոր ուրեմն աչխատիմ ես
վասն արդարութենէ և սրբութեն։

Ի՛արթ է աստանօր կշտամբանաք խմանալ և զայն,
որով արդարն յառաւօտէ սկսանի կշտամբել և կշտամ-
բել. կշտամբի յօրինաց՝ առնել զբարին և խոտորիլ
ի չարէ. կշտամբի յանձնէ, ի տեսանելն՝ թէ քանի

պակասաւորութիւք լցեալ է. կշտամբի և ի գործոյ իւրոյ՝ յորս գտանին անհամար սրտաք։ Յայսմանէ և ինքն սկսանի կշտամբել զանձն, կշտամբել և զաւրաս իւր, կշտամբել և ա և զանցեալ կեանսն, խոնարհեալ առաջի նոյ։

Յայսոսիկ ամենեսին՝ զոր խօսեցաւ մարգարէն ի բերանոյ տկարամիտ սրտադրոյ, երկու ինչ կան զուշանալի. մին Հայի յանկատար երջանկութիւն մեղաւորաց, որով ոչ ցուցանի՝ թէ յիրաւի մեղաւորք առհասարակ յերջանկութիւն վայելեն ի վերոյ երկրի, այլ թէ իրք ի բազումն այնպէս պատահի, և որ տկարամիտքն են ի մէջ սրտադրոց, զայն տեսեալ, անկանին յերկբայութիւն ի վերոյ նախախնամութիւնն նոյ. ոչ Հայելով և յայն՝ թէ մեղաւորք՝ որք երջանկացեալ երեսին, ի խղճէ իւրեանց տանջին. և ի կատարածի ի յաւիտենական տանջանս ունին մատնել զսա խորտակմամբ մեծատանն առ որ ասացաւ. *Հիշեա զի ընկալար անդէն զբարիս քո [illegible]։ (ղուկ. ԺԶ. 25)։

Հրկիզորդն Հայի ի թշուառութիւն տառապանաց՝ զոր կրեն արդարք, որով ոչ ցուցանի՝ թէ արդարք թշուառանան ի նոսին, այլ թէ կրեն, առ ի ոչ թշուառանալ. և ի կրելն անդ ունելով իւրեանց օգնական և պահապան զնոյն ինձան, և կան ի հոգևոր ինն զուարճութիւն. և գարձեալ ի խոշտանելին անդ, այսինքն ի տառապիլ իւրեանց վասն նոյն յառաւօտ կենաց մինչև յերեկոյ մահու, ունին ցնծալ ի յետին ժամուն յայնմիկ. քանզի որպէս կամ ինն գտանէ զինքեանս ի մահուան՝ այնպէս գտուն նոյն ի կեանս իւրեանց. անցին խոշտանկանքն, և բարձան կշտամբանքն, և եհաս ժամ մտանելոյ ի հանդիստ և ի փառս։ Ուստ որք տեղի տալով երկբայութիւն Թուլանան, անպիտանանան. և ի ժամ մահու գտանեն զինքեանս այնպիսի՝ որպիսի ոչ կամին գտանիլ։ Վասզուշ՝ որք տատանեին յերկբայութիւն՝ զայս խորհելով զգաստացան. և Հայելով յառաքինեան Թուլանան, անպիտանանան. և ի ժամ մահու գտանեն զինքեանս այնպիսի՝ որպիսի ոչ կամին գտանիլ։ Վասզուշ՝ որք տատանեին յերկբայութիւն՝ զայս խորհելով զգաստացան. և Հայելով յառաքինեան՝ յետս ընկրկեցան ի մնոտի երկբայութիւն անտի

ԺՁ· Ելեալ ե՟ւ առեալ՝ ըն այսպէս պարծէին· անաա-
նիկ ազի որբոյ չոչ, որոյ և ոչխարք։
Օ որ ասաց՝ ի նախընթաց համարն՝ զնոյն զայն յանդի-
մանելի ցուցանել՝ երիւք· և նախ յայս համարս առաջի
դնելով զբանաձևն վիճակ արդարոյն ասէ,
Ելեալ ե՟ւ առեալ՝ ըն այսպէս պարծէին· անաանիկ ազի որբ-
ոյ չոչ՝ որոյ և ոչխարք։ Կամի ասել՝ Թէպէտ և՝ ի
միտս իմ տարակուսեալ ասէի՝ Թէ այսպէս պատահ-
ցիւ· այսինքն ըստ այսոցիկ բանիցս խոսեցայց և ասա-
ցից, Թէ՝ ի զուր է ինձ արդարութիւն կեալ, և ան-
միզութիւն անցուցանել զկեանս իմ, և ընդունայն լա-
ւ ծառայելս իմ ՚ի ևս, քանզ ՚ի խորհիլս իմ զայս՝ յան-
դիմանեալ լինիմ ՚ի գնացից ծառայից քոց· զի անաա-
նիկ ազի որբոյ չոչ, որոյ և ոչխարքն։ այսինքն ահաւա-
սիկ այնոքիկ՝ որք իբրև որդիք ծառայեցին և ծառայեն
քեզ, ըստ որոց և ես ուխտակից եղէ ՚ի ծառայութե-
քումբ, յանդիմանելի ցուցանեն զայսպիսի երկեայա-
կան խորհուրդս իմ, որպիսի նոքա քեզ ծառայե-
լով երջանկացան, որպիսի եղեն աբրահամ, իսահակ,
յակոբ, յոբ, մովսէս և։
Կամ Թէ ՚ի խորհիլ իմում այսպէս, ապաքէն սուտ
յիմար և անարգ համարիմ զծառայս քո, որպէս Թէ
յիմար գտան նոքա՝ զի ծառայեցին քեզ· իսկ այս է
խորհուրդ յանդգնական, և է բաւական ՚ի յանդիմա-
նել զիս· մանաւանդ զի և ես ուխտեցի նոցա, այսինքն
Թէ ուխտ և փափաք իմ է ընդ նոսա՝ ծառայել քեզ·
վասն որոյ չէ պարտ տեղի տալ այսպիսի խորհրդոց·
այլ երկայնամիտ լինել· յայս հայեցուլ յարէ զկնի և
ասէ,
ԺՁ· Ա՟ւ մոխ եղէ· ըն ոչխարն և այս ջան է աաալի էմ·
դնելե մոխ ՚ի սրբոյ՟ւ այ· և ՚ի գիս առնոյ գիա-
պատնոյ նորա։
Օ այս բան դնէ մարդարէն իբրև երկրորդ ինչ ցոյց,
առ ՚ի յանդիմանել և ՚ի բաց Թօթափել զերկեայաւ-
Թիե խորհուրդս, և ս և առ ՚ի ցուցանել Թէ չէ պարտ
մարդոյ ջուլ լինելիս հասու նախախնամութեան այ տա-
ռանիւ յերկեայութե, այլ ջանալ զօրանալ ՚ի փոյթ

ծառայութեանն նորա սրբուբէ սրտի, վասն որոյ ասէ, Ի նոսա եղէ, եւ նոքա ես առաջի իմ. գնալ նոցա ի սբբառնեան այր. և ի գալ առից զնոսա: Այս բան մշուշեալ պատեալ գոլով չորեքկին կարէ բացատրիլ. մի՝ ըստ պարզ տեսութեան. որպես թէ եղեալ էր, հաստատեցի ի մտի զի ջանացայց մտանել ի սրբութեանն այր, այսինքն ի տունն այր. և անդ ի միտ առից զկատարած արդարոց և ամպարշտաց:

Երկրորդ՝ մեկնի ըստ փութոյ ջանիցն. յոր միտ կամի ասել. ի տատանիլ խորհրդոցս՝ թէ արդեօք ի զուր իցէ արդարանալս, հայհոյայ ի ծառայս այր. և այնու խելամուտ լեալ կատարածի նոցա եղէ ի մտի թէ թեպետ ես այսպէս խորհիմ, սակայն այս չեն ես առաջի իմ. այսինքն թէ ջանալի է ինձ, կամ թէ պարտ ինձ ջանալ և աշխատել ի ծառայութենն այր, գնալ մտից ի սբբառնէն ան. այսինքն մինչև եղէց զբ առաջի այր. և յայնժամ իմացայց զկատարած ամբարշտացն՝ թէ քանի չար իցէ: Զայս միտ առնու և լսէ զանդ, * սակայն և այս չեն ես առաջի իմ ‖: Իսկ զմոռանէին ի սբբութիս չեն խմանայ ի վերայ ժամանելոյն յերկինս. ուր լինի ի միտ առնուլ զկատարած արդարոց և մեղաւորաց:

Երրորդ՝ մեկնի ըստ մեծութեան ջանիցն՝ այսինքն աշխատանաց, յոր միտ կամի ասել. խորհեցայ ժամանել ի տեղեկութեանն այսր, թէ արդեօք չկամարտիւ հաստուցանէ՞ ած արդարոց վարձս և ամբարշտաց պատիժս. սակայն տեսի զի այս խորհիլս եղև ինձ չար, այսինքն աչխատութեան և տանջանք. կամ թէ տեսի՝ զի չար մեծ՝ այսինքն աչխատութեան և դժուարութեան մեծ եղ ընդ առաջ իմ, և ոչ կարեմ ըստ ամենայնի հասու լինել, մինչև մտից ի սբբութեան չեն՝ այսինքն մինչև խոնարհութեանն և աղօթից յանգիման եղէց առաջի չեն, կամ (բարեյաչիս առեալ) մինչև մտից ի բանս չր գրոց, և անտի ի միտ առից, թէ զինչ կատարած ունիցին արդարքն և ամբարիշտք, կիմ թէ զինչ վարձք կայցէ արդարոց և ամբարշտաց ի կատարածի:

Չորրորդ՝ մեկնի ըստ զուր ջանից, յոր միտ կամի ասել. ի խորհիլ իմում, թէ զի՞ է զի մեղաւորք ի յա-

ջողութիւն են, և արդարք ի տառապանս, ոչ կարեն լուծ հասեալ լինել այսմ, եդի ի մեծ թէ ի զուր և ի քաղաս իմ՝ի սուտ, այսինքն թէ զուր քանամ հասեալ լինել այսմ, զի այս ծածկեալ է լինին, ինչպէս գրեալ է՝ սբբեալ՝ն ասե. այսինքն մինչև մեծ յերկինս ըստ լսելի՝ն. կամ մինչև ժամանակիցս ի յայտնութիւս կամ՝ի գալստեան իւր. կամ մինչև հաստատի սբբութիւն ձեր ցուցանել ինձ, թէ բարիք արդարոց և չարիք ամբարշտաց՝ի կատարածի նոցա երևեսցին։

Ի՝արդյապէս այս քան հայի՝ի յօժար կամ՝ի հաստատ կամեցողութիւն դիմելոյ՝ի սբբութիւն. զի այս բանական է՝ի կեցուցանել զՀոգին։ Ի՝այդ թումբայի ագուխնացեայ է Հարց ցնա. զինքդ կեցուցից զՀոգի իմ; է՞ս նմա պատասխանի՝ արն. * կամելովք քո՝։ եթէ կայցէ կամեցողութիւն, բնական իմն լինի դիմել՝ի բարին. իսկ եթէ ակամայութիւն տիրեսցէ, բռնական լինի աչխատիլն վասն փրկութեան. և ասի այս է պատճառն. զի գործն՝ որ այսօր Թուխ Թեթև, վաղիւն ծանրանայ. քանզի այսօր կայ այժ գործելոյ, և վաղիւն ոչ։ Ի՝այր առողջ և ուժեղ բառնայ բեռնինն ծանր նուաս. հիւանդն և տկարն ոչ կարէ. եթէ չանասցէ և՝ դժուարին լինի նմա տանիլ. զի չէ՝ի բնութենէ, այլ՝ի բռնութենէ. իսկ որ ինչ է բռնական՝ ոչ է տեւական. և որ ինչ է բնական՝ միշտ է տեւական. ջուրն կարէ բռնութիւ հոյ ջերմանալ, բայց ոչ միայ՝ի ջերմանելէ, այլ տակաւ ցրտանայ։ Ի՝ղեղն ցորչափ լարեալ կայ՝ միայ այնպէս. իսկ՝ի թողանելն թուլանայ։

Վորդիանա հօրաքոյր մեծին գրիգորի կրօնաւորեալ՝ի վանս՝ սկսաւ գաղջանալ կեալ. յօժամ յանդիմանեալ լինէր՝ կայր ըստ կանոնաց և ըստ գրեանցն կրծնին. ի գագաթել յանդիմանութեն թուլանայր. աղէն էր՝ի լարելն կայր և զօրանայր, ի խնամաւանդալ լարին, այսինքն՝ի պահասել խրատուս մեղկանայր և տկարանայր. զի բռնութիւ յատաջանայր. և յայտ է թէ բռնութիւն որչափ և զօրեսցէ՝ վասի՝ի բնաւէ, և՝ի բնական ջանից. իսկ բնականն * իբրև գկայծակն ընդ եղեգն ընթանայ՝։ (իսայաս. ՟ը. 7)։

Ի՝յ յօժարընթացաւէ երբեմն տկարանայ և ընկը-

հի յանխոհեմութեի. յորժամ որ ընծանայն՝ կամիցի առ ժամայն ժամանել՝ ի կատարելութեի. իսկ այս ի ընծայքդ ընդգիմ բնութեի. (որն միանգամայն ոչ կարասցի, այլ ժամ՝ ի ժամ՝. Այնդ անդուղդս բարձր միով քայլիւ ոչ լինի ելանել, այլ աստիճան ըստ աստիճան. ուստի և հրեշտակք ոչ թռչելին ընդ սանդուղքան յանկարագ, այլ ելանելին և իջանելին. Ահ. եանդուղթի տակաւ բժշկեալ՝ հաստատուն է. Այնպէս իմն և զընծայից հոգեւոր կենաց. ՚Ոչ ան քո լեցի առաջի քո, և մի զկնի. մինչև կարասցես մտանել՝ ի կատարելութեի և յիմաստութեի ձեռային, և նոսա հասու լինիցես կատարածի կենաց մարդկան, մանաւանդ անպարչատաց, և՝ ի մերժիլ նոցա յոյ. զորմէ խօսի մարգարէն՝ ի յայտորդ Համարն, և ասէ՝

ԺԵ. Սակայն վասն նենգութեի նոցա տարփելոյ տրտունջս ընդ Տէր. և խորհանեցոյս զնոսա յամենաբռնաւորութեի իւրեանց՝

Տարագիր առնելոյն կամ տարագրելն է՝ ի քոյն հայրենեաց յայլ տեղի վարել. իսկ երբէ չիցէ՝ ի քոյն հայրենեաց՝ այլ իբր՝ ի հայրենեաց, ասի արտաքսել. ապա երբէ և ոչ այսպէս, ասի արտաքսել. և թէպէտ փոխանակ այսոցիկ և՝ ի գործ ածի տարագրելն, բայց ըստ յատուկ նշանակութեի իւրում ցուցանէ՝ ի հայրենեացն վարել. Իսկ քանզի ամբարիշտք Համարին զերկիրս իբր իւրեանց քոյն հայրենիս. վասն որոյ՝ ի մեռանիլ իւրեանց տարագիր լինին յերկրէ յաղագս նենգութեի վարելոյ՝ ի նոսա. սմին իբր ասէ՝

Սակայն վասն նենգութեի նոցա տարփելոյ տրտունջս՝ (ուր բառդ ոչինչ՝ ի մէջ բերի զնախակարգել բանին՝ զորս ասաց վասն ամբարշտաց. որպէս թէ եգեալ էր. թէպէտ և ետուր մեզաւորաց զչնութեի ժամանակաւոր բարեաց, բայց նոքա նենգութեի իւրեանց յարձակեալ վարեցին զնոսին երբէ և՝ ինքեանս և երբէ առ այլս. առ ինքեանս, զի խաբեցան այնու լինելի բարեաց, և խաբեցին զինքեանս, որպէս թէ իւրեանց իցեն նոքին, կամ թէ վասն արժանաւորութեի իւրեանց ունիցին զայնս, և կամ թէ արժանի էն վայելելոյ՝ ի նոսին և կամ թէ վասն՝ ի նոսա միայն

Ի

վայելելոյ են եկեալ յաշխարհ,

Լ՚ա այլս, զի ոչ բաւականացեալ այնու լիութիւն ըղձ ունելին, յայլոց ևս նենդագործել յափշտակելոյն, կամ նենդագործել վնասակարելոյ զիւրեանցն ջանացան շահեցուցանել։ Լ՚այդ դու ոչր՝ որ առաւանիս գիւղագործիս նոցա՝ հանդերձեալ ես վասն նենդագործել նոցա տաղտիք առնել զնոսա, այսինքն մերկ և ունայն վարել յաշխարհէ ասաի յերկիր խաւարին, այսինքն ՚ի գժոխս. և այս յայնպիսի ժամանակի՝ յորում համարին նոքա թէ ունին ինչ փառաւորեալ ՚ի մեծուէ. և առ այս յարէ և ասէ.

Լ՚ը- էրգանեցիս վնաս յամբարտաւանութիւնէ էրբանց։ Լ՚այսինքն թէ յորժամ ամբարտաւանութիւնդ ցուցանեն նոքա զինքեանս բարձրացեալ, և ՚ի բարձրութիւն զուարճացեալ, դու բարկութիւնդ քով հանդերձեալ ես հարկանել զնոսա, և կործանել ՚ի խորս գժոխոց. և այս՝ իբրաւամբք և արդարութիւն, զի որպէս նոքա ամբարտաւանութիւնք ելին յերգն մեղաց և անկարգութենց, այնպէս ունին իջանել և յերգ տարեաց, այսինքն ՚ի գժոխս. որպէս պատահեցաւ սատանայի և հրեշտակաց նորա, և հանդերձեալ է ևս պատահիլ ամենայն ամբարտաւանից. զի գոլով նոցա նման սատանայի, ըստ նմին ունին կործանիլ. ասացի՝ նման սատանայի, զի ամբարտաւանութեանն սատանայ առնէ զմարդն, և ապ պատիլ ըստ սատանայի. ուստի ասէ սարգիս ընորհալի (՚ի մեկն. ՚ա. պետ. Է. Հ.) * ամբարտաւանութիւն եգր է ամենայն մեղաց և անկարգութեան. քանզի այն ամենայն ՚ի գրգռել ինչ միանգամ մեղք են գործեալ ՚ի մարդկանէ՝ մեղաւոր միայն առնեն զմարդն. իսկ ամբարտաւանութիւն բուռնեալ ՚ի հոգի՝ սատանայ առնէ զնա։ ուստի և ըստ սատանայի դատապարտելի կացուցանէ, և ՚ի գժոխս իջուցանէ.

Հոգևորապէս այս տարագ բութիւն հայի և ՚ի տարագիրն լինել մարդոյ յարքայութիւն և ՚ի մերժիլ նորա յերկնային ոյ յաւիտեան. քան զոր չ՚ն հնար զմտաւ ածել ցաւ սարսափելի. վասն զի է բաժանումն յանապատման բաւոյ. արդ որչափ բարի է այն՝ յորմէ լինի բաժանիլ՝ այնչափ ցաւ լինի բաժանեցելոյն։ Լ՚ապա

եթէ անսահման իցէ բարին՝ անսահման իմն լինի և ցաւն։ Եւ սորա պատճառն է, զի ցաւն պատճառի ի բաժանմանէ յարեցելոյն. ուստի և այնչափ մեծ լինի ցաւն, որչափ մեծ է յարեալն բաժանեցեալոյն առ այն՝ յորմէ բաժանի։

Վասն երբեմն լինի բաժանումն, բնական, զգայական, և բանական. բնական՝ որպէս բաժանումն երկամեայ ի մանչիկէ, ձիւղոյ ի ծառոյ, քարի ի հողոյ, հրոյ ի յօդոյ ևն. և նմանապէս ի սոսին չիք զգայութիւն ցաւոյ, բայց գոյ բանադատուած բնական յօժարութիւն, որ համարի այլաբանական իմն ցաւ. որպէս ի բաժանել այսոցիկն ի վերացուցանել զքարն յերկրէ՝ բերանադատի՝ և իբրև թէ ցաւի. ուստի միտ ի նմին բերի։ Զ. Գայական, որպէս բաժանումն առատմանդ ի ընտերոց, երկնանդ ի մատանդ, մատնի ի ձեռաց, եւն. Բանական՝ որպէս բաժանումն բարեկամի ի բարեկամէ, սիրեցելոյ ի սիրելոյ, մերձ յորդոյ, եւն. մինչև ի առաքեալսն ցաւոց երբեմն մահ և այլ պատահիլ, քան որում և այլոց տեսանել։

Վասն բաժանմանէնք թէպէտև պատճառն զցաւ, բայց չափաւոր. զի չափաւորք ի չափաւորաց բաժանին. իսկ՝ բաժանումն մարդոյ յիմ՝ պատճառէ զցաւ իբր անչափ. զի յօրմէ բաժանի՝ է անչափ։ Բայց քան զնախընթացսն քննեսցուք, սակաւ է յարեալն հոգւոյ ինձ քան երկանդ ի մեզնէ. ուստի և ի բաժանել նորա յիմ՝ սիրէ ցաւ առնիսիսատ։ Սաւուղ ի լսելն միայն թէ * ներ հեռացաւ ի քէն ... անկաւ ,, յառնիկէլեաց ի գետին, և զաչխարհացաւ յոյժ ։. (ա. Թագ. 16. և 20.) զինչ ապա լինիցի մարդոյ ոչ սոսկ ի լսելն, այլ ի բաժանելն ի նմանէ։

Վասն զգայականին քննեսցուք՝ չիք համեմատութիւն զի առաւել է յարեալն հոգւոյն յիմ քան անդամոց յանդամն. ապա զինչ լինիցի նմա ի լսելն անդ. * ոչ գիտեմ զձեզ ուստի էք (ոյ ձանաչեմ զձեզ ինձ ,, անդամ), ի բաց կացէք յինէն։ (ղուկ. ԺԳ. 27)։

Վասն բանականին քննեսցուք, ցաւ բաժանման հոգւոյն յիմ անցանէ զանցանէ քան զամենայն ցաւս՝ զորս կրեն մարդիկ. մանաւանդ ի լսելն անդ զգեստն

զայն վճիռ. * երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հուրն
,, յաւիտենական ՚։ (մատ. իե. 41 ։)

Լինի այս բաժանումն լինելը պահմանէն սկզբոյ կամ բաբեկամանալէն, հնար էր ունել տեղի ինչ միխիթարութեան. բայց զի անիծիւք կ՚ե առելութեա՛ն հետեւի յամենայն միխիթարութե՛ն. զի որովհետեւ ասե ։ * ասե
,, ամենայն միխիթարութե՛ն ՚։ (՚ի. կոր. ա. 3.) որ բաժանի և տալագրի յոյդ անիծիւք՝ լինի արտաքոյ ամենայն միխիթարութե՛ն. և մնանի ՚ի վիճակ ամենայն թշուառութեց ։ Լ՚յսպէս հանդիպելոց է ասել մարգարէն անօրինաց վասն նենդութե՛ն և ամբարտաւանութե՛ն նոցա. և այս՝ երբեմն յանդիման կամ ժամու. մինչև զարմանալ տեսողաց մնանադղ արդարոց, և ասել, զիարդ եղե սոցա այսպէս. և զայս դնէ մարգարէն ՚ի յաջորդ համարն՝ ասելով,

ԺԷ. Ահ ո՞ւրդ եղեն յաբեր յանդիմանի՛ն, տագնապեան ոգեհատչեան երեսաց վասն անօրենութե՛ն երեսաց. և եղեն որպէս երազ զարհուրելոց ։

Լ՚յս ամենայն բանք զորս խօսեցաւ մարգարէն յերկրորդ համարոյ և այսր, հայելի յայնա՝ զորս խօսեցաւ ՚ի սաղ. կէ. 1 — 38. և որպէս անդ յետ բազում բանից ասաց. * տեսի զամբարիշան վերացեալ և բարձ
,, բացեալ որպէս զմայրին լիբանանու. անցի և ահա
,, ոչ էր և ոչ գտաւ տեղի նորա ՚։ և բազում անգամ կրկնեաց թէ * որպէս ծուխ պահանեացին ՚ի միասին ՚։ և թէ * որպէս ծուխ պահանեացին ՚։ սոյնպէս և աստ յետ առաջի դնելոյ այլևայլ բանիւք զայգորուն թէ իբաց նոցա և զմեծութե՛ն, և յետ յիշելոյ զկորնչանիլ նոցա և զաւերակիլ, ՚ի մէջ բերէ և վերագառնալ և դանկարծակի կորնչիլ նոցա և ասէ,

Ահ ո՞ւրդ եղեն յաբեր յանդիմանի՛ն ։ Օ արհամարհալոյ խօսք, զիարդ եղև ասէ՝ զի օրք երեւելին իրրև գՀոյակապ շինուածս և որպէս զաւերակին քաղաքս, յանկարծակի եղեն իրրև զտուն կործանեալ և իրրև զքաղաք աւերեալ։ Լ՚այլ զի ցուցցէ թէ ամենևին աւերեցան. ոչ դնէ աւերեալ, այլ թէ յաւեր եղեն. որով ցուցանի՝ թէ քնաւ չհնուէ՛ն ինչ ոչ ինոց ՚ի նոսա։ Ահ բառք յանդիմանի՛ն ՚ի սաղմոս ինչ մեր յարի ՚ի

հետեւեալ բանն, եւ՝ ի սաղմոս ինչ յայս նախընթաց բան. եւ զի յերբ՞ եւ ի ԹաբէՔ՞ եօթ՞ յայս յարի՝ վասն որոյ եւ մեք յայս յարելով եդաք։

Իսկ այս յանկարծս ըստ երկուց մնասցի. մի՝ ըստ տեւողութեան. իբր զի հանդիսատեսիցէ յաւիտենականութեան տեւողութեան յաջողութենէց կենցաղոյս է նուազ յայժ, վասն որոյ եւ բարձուածն նոցա է իբր յանկարծահի։ Յերկրորդ՝ ըստ անակնհանելի լինելոյ. զի յորժամ ոչ կարծեն ամբարիշտք յանկարծել նոցա, այսինքն յոչ կարծել նոցա՝ հասանէ առ նոսա աւերումն։ Իսկ ԹԷ զինչ իցէ այս աւերումն՝ յայս առնէ ասելով։

Աստուածեան, պահապեան, խրճան վասն անօրինաց խրճանոյ։ Որպէս ԹԷ ասէր. կարծէին նոքա ԹԷ տեւելոց իցեն իբրեւ անմահք ի վերայ երկրի. բայց չարաչար մահ հուսաբ բարձան. եւ զայս յայտ առնէ բառիւս սպասէեան. զի սատակիլ (այս է որպէս ԹԷ գյատակիլ) ասի կամ գնացանել՝ որք ի մահուն կորնչին ի միջոյ խաւար, որպիսի են անբարեք. կամ գնացանել՝ որոց զկնի մահու յաջորդէ գատապարտութիւն ի յատակս դժոխոց. զի այսպէս պատահի ամբարշտաց, վասն այնորիկ ասէ՝ սատակեցան։

Որով երկու ինչ հետեւի մահու նոցա, այսինքն եւ պակասիլ յամենայն բարեաց, եւ մնանիլ ի կորուստ. սմին իբրեւ ասելոյ պահապան եւ խրճան. եւ այս՝ վասն անօրէնութեան իւրեանց։ Հայսպիսի ջնջումն նոցա հայելով մարգարէին՝ հանգէած երազոյ ցուցանէ զերջանիկ կարծեցեալ կեանս նոցա ասելով։

Իբր երկն զարթնելոյ տեսանողի։ Յերազն է երեւոյթ իբրեւ կամ գործողութիւն իրիք նկարեալ յերեւակայութիւն ի ժամ քնոյ. վասն որոյ չէ իբր կամ գործողութիւն, այլ երեւոյթ իբրեւ գործողութիւն յերեւակայմանէս. որպէս այն որ ի հայելւոջ ձեւանայ։ Հայսիսամ նմանեցուցանէ մարգարէն զյաջողութիւնս եւ զմեծութիւնս ամբարշտաց. զի որպէս որ յերազի տեսանիկ զինքն փարթամացեալ կամ զարգարեալ, կամ թագաւորեալ, եւ ընդ այն ուրախանայցէ, ի զարթնուլն ոչ տեսանէ զերն, այսինքն ոչ գտանէ զինքն այնպէս, ոյով եւ իմանայ՝ ԹԷ ի զուր ուրախացաւ, այսպէս լինէն ասէ եւ ամբարշտաց. զի ի գիշերի կենցաղոյս

ըմբռնեալ ՚ի քոյն անմտաճաւուձէ՝ տեսանէն զինչ քեռանս Ձոխացեալ և երջանկացեալ. և յորժամ զարթնու, այսինքն յորժամ մեռանին՝ և բանան զաչս ՚ի հանդերձեալն, ոչ գտանեն զինքեանս Ձոխացեալս և երջանկացեալս, այլ մերկացեալս յամենայնէ և թշուառացեալս. զի յատաջմէ էին իբրև չերազի, որպէս ասէ և յոբ. (ի. 8.) *իբրև երազ թառուցեալ, ,, ոչ գտցի ‖. զորմէ երկար խօսէ ևսայի. (իե. 7 — 9)։

Ա՛րդ է և ասել, եթէ քան զերազ անարդ է կեանք ամենայնի բան երից. նախ՝ Համեմատութիւն յատեանն նման բարեաց, առ որով կարի ինն անարդ է. երկրորդ՝ բազդատութիւն ժամանակաւորաց. զի բազում ինչ կարէ ունել մարդ չերազի քան յարթնութեանէ, և ինչ ինչ և կարէ առնել ՚ի նմին զոր ոչ կարէ ՚ի յարթնութենէ, զորօրինակ քայլել ՚ի վերայ ծովու, թռչիլ, եւն. երրորդ՝ Հայելով ՚ի չարն. իբրպէս ոչ լինի տեսականապէս կրել կամ առնել ինչ չար չերազի, որպէս լինի յարթնութենէ։

Վշտանել արժան է ասա, զի մարգարէն զմահ ասկսա բերշտաց փոխանակ քոյն կոչէլոյ՝ նմանութեամբ զարթնելոյ. ոչ զի է զարթնութիւն, այլ զի յայնժամ Հանգոյն զոյն զարթուցեալոց բանին այնք Հոգւոց նոցա, նա և զի ոչ և գոյ նոցա ՚ի քոյն լինել. այլ միշտ անքուն մնալ, և միշտ տեսեալ զինքեանս այնպիսի, որպիսի տեսին ՚ի մեռանիլն, այսինքն զուրկ յամենայն բարեաց, ոչ միայն չերկրաւորաց, այլև չերկնաւորաց. մինչ զի չունելոյին քնաւ յոյս ժառանգելոյ բարի ինչ՝ ոչ չերկրի՝ յորում ոչ և են, և ոչ չերկինս՝ յորում լինել ոչ կարացեն. զի որովհետև մերժեցին զայն, վասն այսորիկ և մերժեսցին անտի. և ևս որ վասն նոցա պատրաստեաց զայն՝ ոչ և ևս Հաճեսցի տեսանել զնոսա անդ, և ոչ իսկ զպատկերս նոցա. զորմէ խօսի մարգարէն ՚ի յաջորդ Համարն, ասելով.

ԺԷ. Տէր ՚ի դաղտ տամ զդատաստան նոցա անարգեսցեն. զի հասա բորբոքեցաւ ՚ի սրտ նմաս, և երեկմանեն նմ այլազգանեցան։

Պատկերն է նմանութիւն իրիք՝ (զորմէ տես ՚ի սաղ-

լԷ. 7). և զի ըստ Աթանասեանից երբեմն անուն նմա նուէնէ դնի փոխանակ անուան իրին, ասա և ըստ այսմ դնի անուն պատկեր, յասելն.

Տէր ի ժողովի տամ զպատկերս նորա (այսինքն զպատկերս ամենաբշտաց) անարգեսցեն. Պատկերքդ ամենաբշտաց երկու ինչ ասի խմանալ ասա. մի՝ զպատկեր անձանց նոցին. և ըստ այսմ փոխանակ ասելոյ՝ անարգեսցեն զնոսա ի քաղաքի քումմ, ասէ անարգեսցեն զպատկերս նոցա. որով կամի ասել, ոչ ընդունիցին զնոսա ի քաղաք քո. ուր քաղաքաւ խմացեալ լինի արբայութէ երկնից. զի անդ՝ զպատկերս և զարձանս արդեսց դնէ ած, իսկ զպատկերս ամենաբշտաց անարգեսցէ. և այս կարի իրաւամբք, զի որովհետև նոքա անարգեցին զպատկերն այ ի քաղաքի իւրեանց՝ այս ինքն յերկրի և յինքեանս, ած և անարգեսցէ զպատկերս նոցա ի քաղաքի իւրում յերկինս։

Լրկիրդ՝ պատկերաց տայ խմանալ զպատկերս երկրաւոր երկնականց՝ այսինքն աշխարհային մեծութէնց և իշխանութէնց, անցաւոր հեշտութէնց և զուարճութէնց, անտի փառաց և պատուոյ, զորս պատկերս կերպեն ամբարիշտք յերևակայութէն իւրեանց, կարծելով գտանել ի նոսա զերանական կեանս. բայց քանզի այս ամենայն են անարգ յոյժ, ած և անարգեսցէ զոսա յաւրբայութէն երկնից։ Ոչ յայս միտ փոխանակ ասելոյ անարգեսցես յաւրբայութէն քում զայսպիսի անտեսապատիր երջանկութէնս նոցա, ասէ անարգեսցես զպատկերս նոցա. որով կամի ցուցանել թէ զայսպիսի անարգ երջանկութէնս ոչ պահեսցէ ած յաւրբայութէն իւրում. զի անդ պատրաստակալ է զհեմարիտ երանութէն յաւիտենական, և ոչ զայսպիսի սուտ երջանկութէն անցաւոր։

Օ այս ասէ մարգարէն հայելով յայն՝ զոր ասաց ի վերոյ, * եղէն իբրև երազ զարթուցեալ ||. զի որպէս յերազի սէսպէս պատկերք ձևանան յերևակայութէն, այսինքն է պատկեր փարթամութէն, պատկեր իշխանութէն ||. իսկ ի զարթնուլն ոչինչ ինայ յայսպիսեսց անտի. այսպէս և ի մեռանիլ ամբարշտաց, յորս իբր պատկերք ձևանան անտի մեծութէնք, անտի իշխանութէնք, անտի հեշտութէնք և

բերկրութիւնք իբրև ձնհալութիւնք , ոչինչ տեսցեն յայնցանէ , զի ոչ տապային զնոսա ընդ իւրեանս ուր գնան , և ոչ զձնմաբիան գացեն անդ ուր միան ։

Ա՛յս բան այլազգ և կարէ մեկնիլ՝ առ ի ցոյց առեւտուրն՝ զոր ունի ամէն ընդգէմ ամաքրշտաց . յոր միտ կամի ասել . այնչափ առեւտրի են այլ ամաքրիշտք՝ մինչև ոչ միայն զանձինս նոցա , այլ և զպատկերս նոցա , և և զանուանուսն նոցին ոչ կամիլ ունել առ իւր. իբր զի ոչ կամի այլևս ծանաչել զնոսա ։

Լամբ՝ պատկերօք խմանայ զՀոգիս՝ որք են ասէ՝ ի պատկերս այլ . և զրէ այսպէս . պատկեր այլ ասի քառնամանս հոգի . * արդ յորժամ հնչիցեն (մեզաւորք) մարմնով , և զաբեհնուն հոգւով , և գան առ քեզ , դու անարգես զպատկերս նոցա՝ որք են հոգիք նոցա ։

Չարմարական մեկնութիւնք այս բան կարէ հայիլ և՝ ի սուտ պատկերս բանից հեթանոսաց՝ որք ըստ պատկերակերպելոյ իւրեանց վարդապետին , թէ յետ մահու հաւանելոց իցեն յայնպիսի կեանս՝ յորում իցեն լուսեղինքն հիւսուածովք մարմնով և որկորոյ ։ Լ՛ու զի այսպիսի պատկերակերպութիւնք են սուտ , ասէ անարգեսցէ զայս ի քաղաքի իւրում . այսինքն ցուցցէ՝ թէ ոչ գան այնպիսի գարշ հիւսուածիք ի քաղաքի անդ , այլ անձառելի բերկրութիւնք , զորս աչն ոչ եհաս , և ունկն ոչ լուաւ , և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ ։

Ո՛չ այսոսիկ խօսի մարգարէն առ ի քաջալերս տալ արդարոց . իբր զի գիտացեալ նոցա՝ թէ երջանկութիւնք ամաքրշտաց անոսիք են , և ոչինչ միայ ի նմանցանէ ի հանդերձեալսն , մի՛ զանկասցին այնմ . և որք գժգունեին և զայրագնեին՝ թէ ընդդէմ վայելեն նոքա ի բաւութիս աշխարհի , մի և այդրասցին , այլ մանաւանդ հայելով ի կատարած նոցա՝ երկիցեն յայն և միխիթարեսցին ասասցուք ։ Լ՛ու զի զայսը զայ ազնութիւն և զերկիւղն զիտրձ հեռս յիւրեանս մարգարէն , ամին իբր յարէ զկնի և ասէ ։

Ո՛չ հոտ բոբռոնեցան ի աչսն էմաւ . և երկիմանաւ էմ այլափոխեցան . Հրով խմացեալ լինին ատա նախ չհաւան

զարհանալոյ . յոր միտ կամի ասել . Թէպէտ և ՚ի տեսանել իմ գլխոյոցն Թէի ամբարշտաց՝ անհոյ ՚ի տարակոյս , Թէ ՚ի զուր արդարացուցի զիս , որով և պղտորեցան խորհուրդք իմ , և զայրացաւ սիրտ իմ . նոյնպէս և երկիւղունք իմ այսինքն յօժարմունք հոգւոյս խռովեցան և այլայլեցան յոյժ , բայց Իրըև ՚ի միտ առի զգատաստան քո , ՚ի խորհիլ իմ գյանկարծական կորուստ նոցա , և զանարգիլ նոցին ՚ի կատարած ՚ի կծկեցայ յիս (կամ սըմքեցայ յիս) և պատիւռեցայ ՚ի հոգիս , խոնարհեցայ յանձն իմ , և խոտեցայ ՚ի խորհուրդս իմ . զի յայտնի տեսի՝ Թէ խաբեալ եղէ յոչինչսիսի խորհրդոց .

Արկրորդ՝ երբ ընդ հակառակն՝ հրով իմացեալ լինի ոստ հուր բորբոքման սրտի առ հոգևորս , այսինքն առ ծառայեԹէն ՚ի , առ արհամարհուԹէն աշխարհի , առ ուղղուԹէն վարուց , առ առաքինական կեանս , առ ժառանգուԹի յաւիտենական կենաց , ՚ի . յոր միտ կամի ասել . ՚ի տեսանել իմում գկատարած ամբարշտաց , Թէ զիարդ հանդերձեալ է նոցա անարգել զաստ կերս նոցա ՚ի քաղաքի իւրում , զգաստացայ ՚ի բարձն , քանզի յայտնիսի տեսուԹէ վառեցաւ սիրտ իմ արհամարհել զամենայն վայելչուԹէն մնոտի կենցաղոյս , և ծառայել ՚ի սրտի մտօք , և կատարել միայն զՀաձոյս նորա , և ծառանդել զնա ՚ի յարքայուԹեան երկնից . և ՚ի բորբոքել սրտիս երկիւղածիւ իմ այլափառնեցան . այսինքն յօժարուԹիք հոգւոյս՝ որք վասն տապուսուԹէ խորհրդոցս Թմրեալ կային , և միրձ էին ՚ի չարն միտել՝ այլափոխեցան ՚ի բարին , և այնուհետև ոչ ևս հոգւոյի ինչ զանայուԹէ աչխարհիս , զմնոտի փառաց , և զանցաւոր մեծուԹեց , ՚ի . այլ արհամարհեցի զամենայն , և ոչինչ համարեցայ զարհամարհիլն յամենայնի . այս միայն էր փափաք իմ , լինել հանապազ ընդ ՚ի , և կալ ՚ի հաձոյս նորա . և զայս յայտ առնել յաջորդ բանիւն ասելով .

ժԸ . Ես արհամարհեալ եղէ , և ոչ գիտացի . որպէս գանասուն եղէ առաջի քո . և ես յամենայն ժամ ընդ քեզ եմ :

Այ՝ինչև ցաստ խօսեցաւ մարգարէն ՚ի բերանոյ առն

արդարոյ, բայց տկարութիւն զգածելոյ. իսկ աստի և անդր խօսի ի բերանոյ արդարոյ առանց այսպիսի զգածման մտածելոյ և իբր ի չափ կատարելութեան հասեալոյ։ Այլ զի չափ կատարելութեան առն արդարոյ յերթիս վիճակս մտածի. մի՝ յայնմ՝ որ ասի յորմէ. երկրորդ յայնմ՝ որ ասի առ որ. երրորդ յայնմ՝ որ ասի յորում։

Այն վիճակ որ ասի յորմէ, է արհամարհութիւն ամենայնի և յամենայնէ՝ իբր զի այր կատարեալ արհամարհէ զամենայն անցաւորս, և արհամարհի յանցաւորացս, և կայ ուրախ յայնմ արհամարհման. և այս կարէ հայիլ ի վիճակ մնքորդական ձանապարհի։

Այն վիճակ որ ասի առ որ՝ է անդորը և անսայթաք յառաջատութիւն առ բարին ի ձեռն մանուածոց խնամոյ մարիութեան ոմն, որով իբր ձեռամբ ածեալ լինի ի բարի խորհուրդս, ի բարի գործս, և այլն. և այս կարէ հայիլ ի վիճակն լուսաւորչական ձանապարհի։

Այն վիճակ որ ասի յորում՝ է միաւորութիւն ընդ նոյ, և այս է լրումն կատարելութեան. և սոյն այս հայի ի վիճակ միաւորչական ձանապարհի, որում զհետ գայ զմայլումն հոգւոյ, կամ իմնական ոգեխառնութիւն հեշտալից, մինչև զեղուլ այնմ երբեմն նաև ի մարմինն։ Ո այս ամենայն բովանդակ մարդարէն յեօթն բանս ի վերջ սաղմոսիս, բայց յետ և յառաջ դասեալ, և իբրև թէ ընդ միմեանս հիւսեալ. և նախ զնան առաջնոյն խօսելով ասէ.

Ես արհամարհեալ եղէ, և ոչ գիտացէ։ Կամի ասել, ասէ, սանեալ իմ թէ ունայն է մեծութիւն անցաւորացս, ունայն է փառաւորութիւն մարդկան, ունայն է զուարճութիւն աշխարհի, արհամարհեցի զամենայն. զնան այսորիկ և արհամարհեցայ յայնմանէ՝ որք հետամուտ կէին մեծութեանէ, փառաւորութեանէ, և զուարճութեան։

Այս արհամարհիլս թէպէտ և ծանր իմն է, բայց այսու ամենայնիւ յաւելու ասել մարգարէն՝ թէ յաւելամարհիլս իմ ոչ գիտացի։ Նոյն այս ոչ գիտելս երբեմն կարէ իմացեալ լինել՝ մի՝ ըստ ոչ իմանալոյ. որպէս թէ ասէր. ոչ իմացայ՝ թէ արհամարհեալ եղէ. և իբրև գիտացի՝ ոչինչ համարեցայ զայն. մա-

նաւանդ Թէ ուրախ եւս եղէ՛ւ ՚ի նմին. որովհետեւ ցանկալի էր ինձ՝ ոչ ունայն փառաբ պատուիլ, այլ արհամարհանաբ ապրիլ։

Յերկրորդ՝ իմացեալ լինի ըստ ոչ զգալոյ. որպէս Թէ ասէր. գիտելով իմ Թէ ոչինչ են արհամարհանաբ և փառաբ՝ յարհամարհելս իմ իբրև խուլ լինելով ոչ զգացի ինչ։

Յերրորդ՝ իմացեալ լինի ըստ վարկանելոյ այլոց. որպէս Թէ ասէր. արհամարհօղքն իմ կարծէին՝ Թէ ես ոչ գիտացի՝ քանի երջանիկ իցէ վայելչութիւն աշխարհիս. վասն այսորիկ արհամարհէին զանձն իմ, և համարէին զիս իբրև անբան. այլ այս չէ համարելի առ իս ծանր. բաւական է ինձ՝ զի անմեկնելի մնացից ՚ի քէն. վասն որոյ յարէ զնոսի և ասէ,

Որպէս գրեաւսն համաբերեցայ առաջի ⁂. (և ես յամենայն ձամ ընդ ձեզ եմ) ։ Այսի ասէ, արհամարհօղքն իմ համարեցան զիս իբրև անասուն, մանաւանդ Թէ և ես իսկ եղէ իբրև այնպիսի. իբր զի որպէս անասունն ոչ զգայ զնախատինս, ոչ խօսի ինչ ընդդէմ արհամարհողաց իւրոց, ոչ գիտէ լինի փառաց և պատուոյ, ոչ համարի ինչ զդեղեցկութիւնս չիրուաց ծոց կամ անկոց, զինդրդ և վարէն զինքն՝ գնազանդի, և ոչ ընդդէմ դառնայ. այնպէս եղէ ասէ և ես առաջի ⁂։ Այսով ոչ ցուցանէ՝ Թէ յայս ոչ համարեալ եղև իբրև անասուն, այլ Թէ առաջի այ կալով՝ համարէր զինքն արհամարհեալ իբրև զանասուն։

Այս ըստ այսմ բառիդ առաջի՝ յայտ առնէ նախ զիւերկայութիւն այ. որպէս Թէ ասէր. ՚ի ներկայութէ քո կալով արհամարհ երեւիմ, և իբրև անասուն համարեալ լինիմ, մանաւանդ Թէ իբրև ոչինչ. որպէս առնէր երանելին այն՝ որ կալով առաջի այ՝ ասէր. ⁂ ով եմ ես, և ով ես դու ՚ուր ։

Յերկրորդ՝ յայտ առնէ զբերութիւն հոգւոյն առ ՚ած. որպէս Թէ ասէր. ցանկալով իմ կաղ առաջի քո ըստ հաճոյս քո, և ժամանել առ քեզ՝ իբրև անասուն համբերեցայ ՚ի մարդկանէ. զի արհամարհէլ նոցա զիս՝ էր վարել զիս առ քեզ իբրև զանասուն։ Յերկրորդ՝ յայտ առնէ զչպատակութէն կամաց առ ՚ած. որպէս

Թէ ասէր. կամ յամենայնի պատրաստ առ ակնարկուԹ քո. և 'ի համարիլս իմ 'ի մարդկան իբրև անասուն, փափաքիմ զի այսպիսի եղէց և առ Հաձոյս կամից քոյ. իբր զի որպէս և Հաձեսցիս՝ դիցես զբեռնութ նախատանաց և արհամարհանաց՝ նեղուԹեաց և անձկուԹեաց 'ի վերայ իմ իբրև 'ի վերայ անասնոյ քո. շատ է ինձ այս՝ զի կացից և ունայնիչ միշտ ընդ քեզ՝ Ողորմիր յայտ առնել զխոնարհուԹիւն սրտի, որով առնդ համարիր զինքն յաչս այլ՝ իբրև զանասուն. յայս հայելով և նաբեկացուին՝ զսոյն զայս բան առնու իւր նպաստ, յասելն ('ի բանն. ծ). * զանկիշեան ,, խոնարհուԹիւն երջանկին դաւԹի ինձ նպաստ առ ,, եալ՝ ասել ընդ նմին. ես իբրև զանասուն համա ,, բեցայ, հերքեալ 'ի զգայուԹենէ ։ Ա՝նկիւն ասէ, զի խոնարհուԹիւն ոչ կշռի ընդ այլոց առաքինուԹեաց, այլ հիմն է նոցա. առանց որոյ չկորեն ինչ նոքա. ուս տի ասէ սաղթիս ընդ Հալի ('ի մէկն. ա. պետ. դ. 8). * հիմն և արմատ ամենայն բարուԹեանց խո ,, նարհուԹիւնն է. վասն զի զինչ և ասիցես յա ,, ռաքինուԹեցն, առանց սորա ոչ կարէ կալ յակաս ,, տանէ, այլ անկանի և եղծանի, և յոչնչուԹի դաո ,, նայ ։ Հինգերորդ յայտ առնէ զվայելչուին սիրոյն այ. որպես Թէ ասէր, ես արհամարհեալ եղէ և իբրև անասուն համարեցայ վասն վայելչոյ 'ի սէր քո և վասն սիրոյ քո, և պատրաստ եմ միշտ արհամարհեալ լինել, միայն Թէ ոչ դադարեցայց ընդ քեզ լինել, Հայապիսի միտս վառեալ էր և սրբուհին եղիսաբէԹ՝ որ եղև Թագուհի ունկարիոյ (այսինքն մանաստաց), զի վասն սիրելոյ գնծ առաւել մեծ փառք համարէր գբամահիլ իւր 'ի ծնողաց, և զանարգիլն 'ի ստրկաց, և ոտնակոխ լինել յադքսաց քան գովիլ և փառաւորիլ, մեծանալ և Հռչակաւոր, այս միայն էր փափաք իւր՝ զի ընդ այ էիցէ, և ըստ Հաձոյս նորա կացցէ. յոր միտ յարէ զինի մարգարէն, և ասէ.

Նա՛ ես յամենայն ձամ ընդ տէր եմ ։ Ա՝յս լինելս ընդ այ՝ բազմապատիկ մտածէ. մի՝ իբրև արարած ընդ արարչի՝ յամենայնի կախեալ կալով զինամն ։ Ա՝րդ՝ ընդ իբրև ծառայ ընդ տեառն՝ 'ի կատարել յամենայնի զՀաձոյս նորա ։ Ա՝րդ՝ իբրև որդի ընդ Հօր՝ միշտ

պատուելով զնա , և փայփայեալ լինելով ի նմանէ ։ Ողորդ՝ իբրև բարեկամ ընդ բարեկամի , սրտակաթ սիրով վարելով ընդ նմա իբրև ընդ իւրում ծայրագոյն սիրելոյդ , և ընտանեբար խօսակից լինելով ։ Վիճաբորդ՝ իբրև բնակող ընդ բնակողի , յորում բնակի ոճ , և նա յոճ բնակի (ա . յովհ . ե . 24 .) որպէս ջուր ի խորս ծովու ի սպունգ բնակի , և սպունգն ի ջուր ։ Վէճաբորդ՝ իբրև հարսն ընդ փեսայի՝ անձառելի ինն հոգևորական միաւորութեբ ։ Խօթնեբորդ՝ իբրև տիար ընդ հղոր օգնականի . իբրև հիւանդ ընդ ձարտար բժշկի . իբրև զղպարտեալ ընդ քաջ պատսպարողի , ։

Խրիմորդական և յարմարական մեկնութ՝ այս լինիլս ընդ այ յայտ առնել զիւ երբեք հեռանալն ի նմանէ , ոչ անկանելով ի հաւատոց , ոչ պակասելով ի յուսոյ , ոչ նուազելով ի սիրոյ , ։ Ձայս ամենայն Տէրն ասէր . * և ես յամենայն ժամ ընդ քեզ եմ ։ Ո այս բնաբան ողջոյն՝ ամենք ընդ հակառակն մեկնեն . իբր թէ սովոտ մեղադրել կամիցի զանձն , և ասէ . ի տարակուսիլ իմում՝ ի վերայ նախախնամութեբ քո՝ արհամարհեալ եղէ , այսինքն արհամարհ գոյ ի խորհուրդս իմ . որ է ասել . տես՝ զի ի յիմարական խորհուրդս յածիմ , և յայս տարակուսութեբն վասն այն անկայ , զի ոչ գիտացի զխորհուրդս քո . և ոչ գիտեելով յանդգնեցայ դառել թէ ընդ երբ այս այսպէս լինիցի , և այն այնպէս . որով և համարձակեցայ և ես չափել զօրինս քո . և ահա այսու ոչ գոյացառաջի քո իբրև իմնաուն կամ իբրև հաւատարիմ ծառայ , այլ իբրև անբան կամ իբրև անասուն ։ Կամ թէ ի խորհիլն զայս՝ ամենևին անհաս գոյ իբրև անասուն . և յայսմ ամենայնի ողորմութբիւն քո ոչ եթող զիս հեռանալ ի քէն , այլ օգնեաց ինձ միալ ընդ քեզ՝ և յանձն առնել զամենայն ի ձեռս քո . որովհետև յամենայնի արդար ես և ճշմարիտ , որպէս ուրեմն ընդիս որպէս և գիտես , զի ես ոչինչ գիտեմ ։ Արթն է յուսելուլ և զայլ միւս ևս մեկնութբիւն՝ հայեելով ի ժամանակն յայն , յորում ի մեզս գոլով դառնութբի՝ անգիտանայր . յոր միտ կամի ասել . ես արհամարհեալ եղէ , այսինքն արհամարհելի և վատթարագոյն

ինն եղէ՝ ի մեղանչել իմում. բայց անփոյթ լեալ ոչ դիտացի, և ոչ հոգ կալայ համարիլ թէ՝ ի մեղս իցեմ. վասն զի այն իմ գաւշելի մեղք աւրաւ գիս իբրև անբան անասուն առաջի քո. Թէպէտև գիտեի և՝ թէ ես յամենայն ժամ ընդ քեզ իցեմ. այսինքն՝ ի նէրկայութեան քո իցեմ։ Այս կարէ հայիլ և՝ ի ժամանակ ապաշխարութեան դաւթի. որպէս թէ եղեալ էր. Թէպէտ իբրև անասուն հեռացայ՝ ի քէն, այլ այժմ՝ ի զղջումն եկեալ՝ ընդ քեզ եմ, և յամենայն ժամ ընդ քեզ լինել փափաքիմ։

Այլ այսոքիկ յետին մեկնութիւք, որոց զմին մասն ինն յառաջ բերէ լմաբ՝՝, ըստ յաւելմանէն միայն առանձին. իսկ առաջինն այն զոր եդաք՝ երևի հարազատ՝ և ընդացից քանին համաձայն, քանզի այսպիսի օրինակ քանից հայի՝ ի կատարելութիւն վարուց. զորմէ խոստեցաք ըստ այլևայլ հնդամասնից։ Այլ զի այնոքիկ յաջողին՝ ի մարդն՝ ի հնորհացն ոյր, և յառաջադիմելոյ նորա՝ ի զօրութիւն՝ ի զօրութիւնն՝ որ հայի յերկրորդ վիճակ կատարելութեան, զայն և կամելով յայտ առնել մարգարէին յարէ զնմին, և ասէ։

ԺԶ. Վաղար զքոյ յետանէն իմէ. ՚ի խորհուրդս ո՛ առաջնորդեցեր ինձ. և ետուր ընկալեալ զիս։

Որպէս այլուր ասացեալ է մեր, ՚ի կամս մարդոյ կըրկնին զօրութիւն մտածի. մին ասի վերինն, և սա վարի ըստ առաջնորդութեան ուղիղ բանի. և միւսն ասի ստորինն, և սա վարի ըստ թերացութեան զգայական յօժարութեան. վերինն հայի յայն՝ որ է ըստ ինքեան բարի, իսկ ստորինն հայի յայն՝ որ է հանդէպ բնութեան՝ թէ բարի իցէ, և թէ չար։

Այս զայս կարօղ է ամենայնի ոք յամենայնի փոխել յանձն իւր. առ որ լինի դիւրին օրինակ կամք հիւանդացելոյ ուրուք. զի յորժամ մատուցանի նմա դեղ դառն, վերինն մանն կամաց հաձի ընդ այն՝ զի է բարի. իսկ ստորինն հեռանալով զգայութեամբ՝ ոչ հաձի. զի անախորժ սեպհական ինքեան. և ընդ հակառակն՝ ի մատուցանել հիւանդին ախորժական ինչ

կերակուր՝ վերին մանն ջնաւակար տեսանելոյ զայն՝ ոչ կամի, իսկ ստորինն անսալով զգայուճ՝ փափաքի 'ի նոյն, զի ախորժ տեսանէ ինքեան։

Այս 'ի հոգևորան յայտնի ևս տեսանի. երբ զի յորժամ առաջարկի ումեք գործ ինչ չար կամ առնի մեղաց, վերին մանն առաջնորդութիւքն ուղիղ բանի վարելով ոչ կամի զայն. իսկ ստորինն մանն առաջնորդութիւքն զգայութեանն գնալով յօժարի 'ի նոյն։ Եւ յայսմ առաջարկութիւնէ երեք վերին մանն անսասցէ ստորնոյն, և ըստ նմին կամիցի, կամիլն այն լինի մեղանչել։

Այս զօրութիւնք վերին և ստորին թէպէտ և իրօք ոչ զանազանին 'ի միմեանց՝ զի են մի և նոյն կամք, բայց մեք վանն բացատրելոյ զանազանութիւքն խօսիմք։ Եւ ըստ այսմ զանազանութիւնէ վերին մանն կամացն առ իրեր աջ ձեռն հոգւոյն. իսկ ստորինն իբրև ձախ. զի իբր 'ի բազումն 'ի ձախն բերի՝ այսինքն 'ի չարն. բայց քանզի այն սոսկ բերումն ստորնոյն ոչ է մեղք, այլ միայն յորդորումն 'ի մեղս, զայնմանէ ինչ ոչ կիշէ առ մարգարէն, այլ զվերնոյն միայն, զի այն է վտանգաւոր. և եթէ ոճ ոչ նպաստեացէ՝ սխալի, իբր զի անսալով ստորնոյն կործանի 'ի մեղս. և ահա յայս հայելով ասէ։

Վայելուչ ջոջդ յետ առնէ էմդ։ Այսինքն 'ի վարանիլ իմում 'ի տարակուսական խորհուրդս 'ի վերայ նախախնամութիւնք քո, և յօժարիլ ստորին մասին կամացս և յաւել՝ լաւ ևս է կատարել զհաճոյս զգայութիւնք՝ քան զկետ լինիլ ձնշման և սրբութիւնք, յորժամ մերձ էր վերին մանն կամացս կործանիլ՝ հասեր յօգնութիւնք, և կալար զայն՝ զի մի կործանեսցի, և պահեցեր 'ի հաւանութիւնէ. զի յօժարուէ ստորին մասին կամացս. որ է ասել, օգնեցեր ինձ՝ զի մի հաւանելով այնպիսի երկբայական խորհրդոց՝ կորեայց։ Եւ զայս արար ոճ ոչ միայն այնու՝ զի կալաւ զկամն և պահեաց, այլև այնու՝ զի եցոյց զձշմարտութիւնք խորհրդոց իւրոց լուսաւորելով զմիտս. և առ այս յարէ։

Վ՚ խորհուրդս ոյ առաջնորդեցեր ինձ։ Խորհուրդն է գաղտնութիւնն իրի, որ պէտս ունի յայտնելոյ. յոր միտ յորժամ տեսանեմք զի և 'ի յայտնի իրս գաղտնի ինչ

կայ, ասեմք, խորհուրդ կայ։ Վասն ի յայտնի նախա-
ճանաւնեն այլ բազում ինչ գաղտնի է մեզ, որում ոչ
կարէ հասանիլ ձիգն մարդկային մտաց. և յայս իսկ
ամանք ոչ տեսանելով զայն որ գաղտնի է, ուրացան
և զայն՝ որ յայտնի է. իբր զի ոչ հասանելով գաղտնի
խորհրդոց նախախնամութեն այլ, ուրացան և զնա-
խախնամութեն նորա, որ յայտնին է։ Նոսկ ոմանք ան-
կան յերկբայութեն. ի միմաց որոց ասաց մարգարէն
ի վերոյ զայն բան, թէ ահա յաջողեալ է մեղաւորաց,
և մեք ի զուր պահեմք զմեզ ի մեղաց. և յայս հայ-
ելով եղ զայն բան՝ թէ ոչ թողեր զիս սայթաքել
յայսպիսի մոլար մտածութեէս, այլ պահեցեր ի կոր-
ծանելոյ։ Այս եղեալ յաւելու թէ նաև զգաղտ-
նիս նախախնամութեէ քո՝ որ անհաս էր լինէն, և
զճշմարտութեէ գաղտնեացդ ցուցեր լինէ. և այս է
զոր ասէ. ի խորհուրդս քո առաջնորդեացեր ինձ։
Եւ ասէ՝ լուսաւորեցեր զմիտս իմ ի խորհուրդս քո,
այլ առաջնորդեցեր. առ ի ցուցանել նախ՝ թէ ոչ
միանգամայն եցոյց նմա զգաղտնիսն՝ այլ առ սակաւ
սակաւ իբր յարմարեցուցանելով զմիտսն. որպէս առ-
նէ նա՝ որ առաջնորդէ ումեք ի մթան՝ առ ի ընտե-
լացուցանել զաչսն։ Խրկրորդ՝ առ ի ցուցանել, թէ
դժուարահասանելի իրք էին, առ որ պիտոյ էր յա-
տուկ առաջնորդութեէ. զի առաջնորդելն ի դժուա-
րագնացսն լինի։ Խրրորդ՝ առ ի ցուցանել՝ թէ ա-
ռանց վտանգի եղև այն առաջնորդութեէ. զի թէ
ոճծ է որ առաջնորդէ՝ զինչ վտանգ կարէ լինել
յայնմ ի գնալ։ Ընդրորդ առ ի ցուցանել՝ թէ քաղց-
րութեէ և մանաւանդ խնամով առաջնորդեաց, որպէս
հայր՝ որ կալեալ զձեռանէ որդւոյն՝ առաջնորդեացէ
ի չքմել՝ յորժամ չիցէ կարօղ ինքնին գնալոյ։ Չին-
գերորդ՝ առ ի ցուցանել՝ թէ յայնպիսի խորհուրդս
առաջնորդեաց ոճծ ընդ որ ինքն հաձէր։
Ասէ թէ և աստ խորհրդով իմանալ և զիմաստութեէն
այ. յոր միտ կամի ասել. յամենայնի քոյին իմաստու-
թեէդ առաջնորդեացեր ինձ. և ոչ թողեր զիս առաջ-
նորդել մարդկային անտաւ խորհրդով։ Եւ զի յայս-
պիսի առաջնորդութեէ երևի հոգևորական ինն փառք,
ամէն իրի ասէ։

Ե՛ւ ֆառօտ ընկալար ըլլա։ Ընդունիլ՝ այ զոք փառօք՝ պէտք ես օրինակաւ կարէ իմացեալ լինիլ. մի՝ յորժամ ասծ փոխանակ արհամարհելոյ զմարդն՝ քաղցր դէմս ցուցանէ նմա, յայտնելով նմա զգաղտնիս խորհրդոց իւրոց. զի այս է փառօք ընդունիլ զնա. և այս քան լինի նոյն ընդ նախընթացին, որով կամի ասել. ՚ի տատանիլ մտաց իմոց զնախախնամութիւն քով, դու ար փոխանակ դարձուցանելոյ յինէն զերեսս քո՝ ցուցեր ինձ զխորհուրդս նախախնամութեանդ քո և զչնչմարտութենէ խորհրդոց քոց, ընդունելով զիս ՚ի ներքին սենեակ իմաստութենէ քոյ, որով և ընկալար զիս փառօք։

Ներկրորդ՝ յորժամ ասծ առնէ զոք իւր ՚ի ձեռն չնորհաց. և յայտ է թէ այս է մարդոյ փառք մեծ, և ընդունելութենէ փառօք։ Ներրորդ՝ յորժամ ասծ փայփայէ զոք հոգևորական բերկրութիւք, և ս և յուսով հանդերձելոց. և այս այնչափ մեծ փառք է հոգւոյն, առ որով ամենայն փառք աշխարհի համարեալ լինին իբրև մոխիր։ Չորրորդ՝ յորժամ ասծ այնպէս ընդունի զմարդն՝ մինչև բոլորովին լինել մարդոյ, և մարդոյս բոլորովին լինել ասյ. յորում բովանդակի այն քան՝ թէ ասծ ՚ի նմա բնակի, և նա յասծ. քան զոր չիք մեծագոյն փառք մարդոյ, զի այնպիսին գրեթէ ոչ ևս է մարդ, այլ իբրև ասծ ոմն. և զայսպիսեացդ կարէ ասել, թէ ասծք էք և համարիք ասյ։ Ներկաթ ՚ի հուրն հրանայ, և հուր երևի. օդն ՚ի լոյս՝ լոյս երևի. կաթիլ ոմն ջրոյ ՚ի տակառ գինւոյ՝ գինեանայ. ըստ այսմ և հոգին ՚ի միանալն ընդ ասյ՝ իմանալապէս լինի ասծայնանայ։

Յինչ երրորդ ըստ լսմբ". յորժամ ասծ հաղորդէ մարդոյ զփառս իւր, կամ առնէ զմարդն հաղորդ փառացդ յարքայութենէ, այն համարի ծայրագոյն ընդունելութենէ փառօք։ Բայց քան մարգալէին հայի յընդունելութենէն այն՝ որ լինի յաստի կեանս ըստ նախակարգելոյդ։ Եւ զի որ միանգամ այսպիսի օրինակաւ ընկալեալ լինի յոյ, և հաստանէ յայսպիսի գերազանց վիճակ, ոչինչ այլ համարեալ լինի նմա մեծ՝ ոչ յերկնաւորացս և ոչ իսկ յերկնաւորաց. որով և ժամանէ յերրորդ աստիճան կատարելութենէ, վասն որոյ ասէ։

Շ. ՈՐՔԱՆ ԻՄ ԲՆԱԻՆ ՉԵՐԿԻՆԱ. ԿԱՄ ՈՐ ԻՆՁ ՔԱՆԴԵՑԵՑ ՉԵՐԿԻՐ:

Երկինք ասելով իմանայ զայն՝ որ ի վեր է քան զհաստատութիւն, և կոչի երկինք երկնից. ուր կան պատրաստեալ վասն սքոց անձառ բարիք: Կամ երկիր ասելով իմանայ զերոլոր հողագունս. յորում բաց յերևելի արարածոց՝ կան և թերկրութիւնք մարմնոյ, և մեծութիւնք ստացուածոց, փառք, և իշխանութիւնք, և այլ ազգի ազգի բարիք յայլևայլ կարգի՝ որ ըստ հոգւոյ և որ ըստ մարմնոյ:

Ա. ՅՈՎՔԻԿ ԱՄԵՆԵՔԻՆ ԵԹԷ ՅԵՐԿԻՆՍ ԵՒ ԵԹԷ ՅԵՐԿՐԻ՝ զոլով ստեղծական էակք, եթէ Համեմատեսցին ընդ ստեղծողին, երևին լինել ստուերք. և եթէ Համեմատեսցին և ընդ ընդարձակութիւնք բաղձանաց մարդոյ, երևին անբաւականք. զի են էակք չափաւորք. իսկ բաղձանք մարդոյ առ անչափս և առ անբաւս ձգտելով՝ չափաւորօք ոչ բաւականանայ. (զոր մէկ տես՛ ի սաղ. ԺԷ. 15. և ս և՛ ի սաղ. ՃԻ. 1:)

Եւ արդ քանզի մարգարէն յայն ևեթ հայեր՝ զի ժառանգեսցէ զնոսա, ընկալեալ լինելով՝ ինամանէ փառօք, և ընդունելով զնա յինքն ամենայն կրօք, զոր ինչ արտաքոյ նորին ըմբռներ յերկինս և յերկրի՝ փոքր Համարեր, և ոչ իսկ յօժարեր բաղձալ՝ ինոսին, այլ յայն՝ յոր բերուր՝ ի ժառանգել. վասն որոյ ասէ:

Զ. ԶԻՆՉ ԿԱՅ ԵՍ ԲՆԱԻՆ ՉԵՐԿԻՆԱ, ԿԱՄ ՈՐ ԻՆՁ ԼԻՆԻ ԱՒ ԽՆԴՐԵՑԵՑ ՉԵՐԿԻՐ: Յայս բան նախդիրդ՝ է, որ զնի՝ ի վերայ զերանուանս՝ է ԻՆՔՆ, չորեքկին կարէ նկատել. մի՝ սոսկ իբր բայառականակերա. ըստ որոյ՝ է ԻՆՔՆ զնի իբր պարզ բայառական: Եւ ըստ այսմ կամի, ասել. զինչ զեղեցկապոյն, զինչ փառաւորապոյն, և զինչ պատուականապոյն կայցէ՝ ինձ զոր կարացէր գտանել յերկինս. զի որ ինչ կայ անդ՝ եթէ չէիցես դու ինքն՝ ոչ է այն իմ բնաւին, և ոչ ես՝ նորա: Եւ արդ՝ եթէ յերկինս չկայցէ իմ ինչ բնաւ այնպիսի, ապա զինչ և ս խնդրեցից՝ ի քէն յերկրի. այսինքն, զինչ զեղեցկապոյն և զինչ պատուականապոյն կարիցէ գտանիլ, զոր Համարձակեցայց խնդրել՝ ի քէն յերկ-

րե. կամ զինչ ինչ յերկրաւորաց աստի կայցէ, զոր ցանկացայց խնդրել ի քէն. զի եթէ երկնաւորք ոչ կարեն յագեցուցանել զիս, զիարդ ասյա երկրաւորքս. ուստի ոչ գնոսա, և ոչ զսոսա խնդրեմ. այլ զքեզ միայն. և համառօտիւ, ոչ ի քէն՝ այլ զքեզ խնդրեմ, զի որ ի քէն է՝ արգաբև բարի է, այլ ոչ է այն՝ որ ես դու. իսկ ես ոչ խնդրեմ զայն որ ոչ ես դու, այլ զայն՝ որ դու ինքն իցես։

Երկրորդ դնի իբր բաղդատական փոխանակ նախադրութեանս ից. որպէս թէ ասէր. քան զքեզ զինչ և ես խնդրեցից յերկրի. կամ այս գնի ըստ այնմ ոմոյ, որով ասի. * զուարթ ագին են աչք նորա ի գինւոյ ։ (ծնն. խե. 12.) փոխանակ ասելոյ քան զդինի. ըստ որում և յաշխարհաբառ լեզուն վարի այս ոճ, զորօրինակ. * ես քեզնէ պզտիկ եմ, քեզնէ մեծ եմ ,, տարիքով ։ ուր բացառական հոլովդ դնէին, կամ դնէին դնի ըստ բաղդատութեանս. իբր թէ ասէր, քան զքեզ. Երբ ըստ այսմ առաքելոյդ բանդ բացատրի այսպէս. զինչ բարի կայցէ ինձ յերկինս քան զքեզ, և զինչ ևս խնդրեցից յերկրի քան զքեզ։

Երրորդ դնի իբր կցորդական կամ միանշական փոխանակ նախադրութեանս ընդ. որպէս թէ ասէր, զինչ ևս այլ խնդրեցից ընդ քեզ. զի թէ զքեզ միայն ունիցեմ, զայլ ինչ ի միասին ընդ քեզ ոչ կամիմ ունել։

Չորրորդ դնի իբր զատական փոխանակ նախադրութեանս էաղ կամ պրեզ. որպէս թէ եդեալ էր. բաց ի քէն զինչ ևս խնդրեցից յերկրի. զի դու միայն ես այն՝ զոր խնդրեմ, և զոր ժառանգել ցանկամ. դու միայն կատարեալ յամենայնի, և դու միայն լիացուցիչ ամենայնի. զոր ինչ ունել կարեմ յերկինս և յերկրի՝ նոքիմքդ ոչ յագիմ, եթէ զքեզ չունիցիմ, այլ պասքիմ և նըուոտիմ. իսկ զքեզ ևեթ ունելով՝ յագիմ և լիացեալ բերկրիմ. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով։

իւր. Ա ոտոնգեցաւ սէրդ իմ և մարդն իմ. ած սրտի իմոյ, բաժին իմ ած յաւիտեան։

Այսինքն իմացեալ լինի ատ նեղբերն յաժարութենէ կա-

մաց առ բարին, կամ նոյն իսկ կամքն շարժեալ ՚ի բարին. զի որպէս սիրան է սկիզբն ամենայն շարժմանց մարմնոյ, սոյնպէս և նեբբին յօժարութեի կամաց է սկիզբն ամենայն շարժմանց հոգւոյն։ Ի սա այսմ և մարմնով իմացեալ լինի սաս յօժարութիւն զգայութե՝ կամ նոյն իսկ մարմինն ըստ զգայական յօժարութե։

Ընդ որովհետև յօժարութե կամաց բերի ըստ ինքեան առ ամենայն բարի՝ նովին իսկ բերի և առ անհուն բարին, զի յայնմ միայն բովանդակին ամենայն բարիք, և ՚ի նմա միայն կարէ պարապակիլ կամքն. որպէս ակն պատուական յակնակապիճ մատանւոյն. և զի արտաքոյ ոչ էիք այնպիսի ինչ՝ որ իցէ անհուն բարի, կամ յորում իցեն ամենայն բարիք, յօժարութիւն կամացն յոր ինչ և բերիցի արտաքոյ ոչ՝ ոչ յագի։

Եւ այս բերումն կարէ լինել կրկնակի. մի՝ բնական նաբար՝ առանց ձանաչելոյ զբան անսահման բարւոյ, ըստ որում կամքն կուբօրէն յօժարի ՚ի բարին. երկրորդ՝ հանդերձ ձանաչմամբ անսահման բարւոյ, ըստ որում հոգին ըմբռնելով թէ գոյ մի միայն անսահման բարի, և է նա ինքն ած, ՚ի նա բերի։ Այս ըմբռնումն եթէ իցէ բնական պատձառաւ, տկար է. իսկ եթէ լինիցի մանաւանդ նպաստիւք շնորհացն ոչ, է զօրաւոր. զի միանգամայն շարժէ և զկամն ՚ի ստացումն այնր մի միայն անսահման բարւոյ։

Այսպ ՚ի բերիլ կամաց այսպիսի նեբգործական յօժարութիւք առ ած՝ եթէ ոչ ժառանգեացէ զնա, որ ինչ և բարի ընդ առաջ ելանիցէ նմա՝ ոչ գտանելով ՚ի նմին՝ զոր խնդրէ, կրկին օրինակաւ նուաղէ, մի՝ վասն ոչ առնլոյ ՚ի նոցունց զնաունդ, և մի և՛ս՝ վասն անձկութե կարօտանացն առ այն՝ զոր խնդրէ. և յայսմանէ նաև նոյն իսկ սիրտն և զգայական յօժարութիւնն որ ՚ի սիրտ, սկսանի հեծել (այսինքն տքալ), ընդ նմին և մարմինն սկսանի հալիլ և մաշիլ. (զայսցանէ տես և ՚ի սաղ. խա. 1. և 2. և ՚ի սաղ. ԺՀ. 15։)

Յայսմիսի կերպ ըմբռնեաւ մարդարէին ասէ։ Ողջեցայ սէրդ իմ և մարմին իմ։ Ի սա կրկին նուաղման սրտի բացատրի այս բան. ըստ առաջնոյն մտածի

վան պակասելոյ. յոր միտ կամի ասել. յոր ինչ և յօժարեցաւ սիրտ իմ և մարմին իմ, ոչ գտանելով ի նոսին զնուազդ իւր և զհանգիստ (զի ոչ էին նոքին մնուցիչ յաժարութեես, և ոչ կեդրոն ծանրութեան նոքին), սկսաւ նուաղել և պակասել։ Այսու երկրորդ դին մնածի վասն տարփանաց սիրոյն. իբր զի ի տեսանել սրտի՝ թէ ոչ ժառանգէ զսիրեցեալն՝ բմբռնի ի տարփանս, և հանապազ հառաչելով սկսանի նուաղել և հալել. յայս միտ իմանալ լսմբ". զայս բան. ընդ նմին և գրիգոր վարդապետ ի հրահանգսն. (էջես. 481)։ Այս երկուց մեկնութեեց ևս դիտումն մարգարէին ի մի և ի նոյն հայի՝ այսինքն ի գտանել զնծ և ի ժառանգել զնս. քանզի զայն միայն գիտէը իւր բարի և լնացուցիչ տարփանաց սրտի. զոր և յայտ առնէ յաղօրդ բանիւն ասելով.

Ես սրտ իմ, էածէն իմ ած յաւիտեան։ Այս եզանակ խօսից՝ յասելն, ած սրտի իմոյ՝ ցուցանէ նախ՝ թէ ած միայն է վերջին վախճան շարժման սրտի մարդոյ իբր ծայրագոյն բաժին նորա, զի յայն միայն բերի սիրտ մարդոյ՝ թէ կամիցի, և թէ ոչ. և յայն միայն ուղղին ընթացք կենաց մարդոյ իբր առ վախճան. և զոր ինչ կամի՝ յայնմանէ շարժեալ կամի, և կառնաւորի. զի որպէս ասի. * ի գործողութեեն մարդոյ ,, վերջին վախճանն լինի կանոն միջոցաց առ այն ,, վախճան ։ Այլ թէպէտ մարդեկ յանգիստս տատանեալ՝ յայլ ընտրեալ միջոցաց յաժարին, բայց գնա կան յաժարութեի նոցա՝ առ վերջին վախճան իւր միայն բերի, այլ ի ստացման նորին փոխանակ զուղղին ընտրելոյ՝ զթիւրն ընտրէ։ Այայց և յընտրութեն անդ տեսանէ՝ թէ զոր դիտէ՝ ոչ է բաժին սրտի իւրոյ. զի բաժինն այն է անհնուն բարին միայն՝ այսինքն ած. ըստ որում և ասէ. ած սրտի իմոյ, բաժին իմ ած յաւիտեան։

Ցուցանէ երկրորդ՝ թէ ած միայն է երանութեի մարդոյ, կամ երանացուցիչ հոգւոյ. և թէ նոսիւ միայն՝ որ իբրև է միայն՝ երանանայ։ Ած ոչ իւիք երանանայ, այլ իւրև միայն. և զի պատկեր ոյ է մարդ, նա ևս ոչ իւիք երանանայ՝ եթէ ոչ այնու՝ որով երանանայ ած։ Այս յայսմ մասին մեծ ինչ տեսանի ի մարդն.

քանզի կամ ՝ած զի այն վախճան և այն երանութիւն՝ զոր ինքն ունի՝ մեր և իցէ. իբր զի կամի՝ զի և մերս նոյն վախճան լինիցի, և նոյն երանութիւն. որպէս թէ հաւասար ինչ իցէմք. որովհետև մերս ոչ է փոքր քան զնորայն. զի որ իւր է՝ մեր է. և ինքն սրտի մերոյ և բաժին մեր յաւիտեան։

Յուցանէ երրորդ՝ թէ ՝ած է լեացուսիչ ընդարձակութիւն սրտի մարդոյ. զի զորօրինակ նմանուիշ ինն խոսելով՝ լոյսն. ասի ասաց, և Տայնն՝ ականջաց, ևն. այսպէս և ՝ած՝ որ է լուսին անսահմանն բարւոյ՝ ասի լինել սրտի. և թէպէտ ըստ էակութեան համեմատելով՝ անարգ ինն է սիրտ մարդոյ և ոչինչ. և ըստ այսմ ոչ է մարթ ասել, ՝ած սրտի իմոյ, բայց ըստ ձկտման յօժարութեանն համեմատելով՝ որովհետև այն բերի առ անսահմանն՝ ՀՀմարտիւ ասի ՝ած սրտի մերոյ։

Ո՛ւ քեզ օրինակ զկետ բոլորակին՝ որ ըստ երկրաչափից՝ թէպէտ և է անբաժանելի, բայց արձակէ յիւրմէ զանհուն գիծս. և զի շրջանակ բոլորակին պարագրէ զայն ամենայն գիծս, այն շրջանակ ասի կետին. ոչ ի այնչափ փոքր է և չնչին՝ որպէս կէտն, այլ զի զամենայն գիծս արձակեալս ՚ի կետէ անտի եզերէ և պարագրէ։

Այս նմանութեամբ պակասի յայսմ, զի գիծ շրջանակին՝ բոլորն ըստ բոլորին ևեթ պարագրէ, և ոչ բոլորն ըստ մասին. իսկ ՝ած բոլորն ըստ բոլորին և բոլորն ըստ մասին. այսինքն ըստ ամենայն ձկտանց սրտի. և կամ այսպէս ասացից. իւրաքանչիւր կէտ շրջանակին զիւրաքանչիւր գիծ կէտին եզերէ, և ոչ բոլոր շրջանակն զիւրաքանչիւր գիծ. ուստի կարէ ասել թէ այս մասն շրջանակի է այսր գծի. և ոչ թէ բոլոր շրջանակն. իսկ ՝ած ՚ի ժառանգիչն ոչ է այսպէս, այլ է բոլորն իւրաքանչիւր գծի յօժարութեամբ սրտի։ Այսպէս և բոլոր ՝ած է բոլոր սրտի, և բոլորն է իւրաքանչիւր ձկտանց յօժարութեամբ նորին։ Այդ զի սուրբ բոլոր ՝ած լինի բոլոր մարդոյ՝ իբր բոլորական բաժին նորա, վասն այնորիկ բաժին ևս կոչէ զնա ասելով. ՝ած սրտի իմոյ՝ բաժին իմ ՝ած յաւիտեան. որոյ լիագոյն կատարումն լինի ՚ի ժառանգելն զնա յարքայութիւնն։ յորում այնպէս միանայ հոգին ընդ նմա,

մինչև լինել նման նմա. որպէս յորժամ երկաթ զո-
լոր միանայ ընդ հրոյ՝ լինի նման հրոյ՝ զրեթէ նոյն
ընդ նմա։

Օ սոյն զայս բան դնէ մարգարէն և՛ի սաղ. ԺԵ. 5.
և՛ի սաղ. ԺՀ. 58։ Նայեց առանց յաւելլոյ զբառդ
յաւիտեան. իսկ աստ զսոյն և յաւելլով՝ չորս ինչ տայ
իմանալ. մի՝ թէ լինելն այ տիրապէս և իսկապէս բա-
ժին մարդոյ՝ և ժառանգիլ նորա՛ի մարդոյ յաւիտեան։
Երկրորդ՝ թէ այն ժառանգութիւն է անձանձրանալի,
զի յաւիտեան է ժառանգելի։ Երրորդ՝ թէ՛ի ժա-
ռանգել մարդոյ զնա՛ի նոյն յափշտակի և՛ի նմին
յափշտակութեանէ միայ յաւիտեան, և ոչ կարէ յետս
նահանջիլ՛ի յարելոյ՛ի նա. քանզի այն է կեդրոն
ծանրութեանէ նորա՝ այսինքն յօժարութեանէ սրտի նորին։
Չորրորդ՝ թէ մարդս եթէ յաւիտեանս յաւիտենից
որոներ ինչ արտաքոյ այ առ՛ի յագիլ նովաւ, ոչ էր
հնար գտանել. զի չիք արտաքոյ նորա այնպիսի ինչ՝
որով կարիցէ յագիլ բաղձանք մարդոյ։

Յոգևորապէս այս բան՛ի մէջ բերէ զհոգևորական
ժառանգութիւն ներկայութեանէն այ. որով հոգի մարդոյ
իմանալապէս միանայ ընդ այ, և լինի այ. զի ըստ ա-
սելոյ մեր՛ի վերոյ, երկաթ միանայ ընդ մագնիսի՝
յորժամ մերձի՛ի նա. որով և մագնիսն լինի երկա-
թոյ, և երկաթն մագնիսի. սոյնպէս իմա և զհոգւոյ։
Այսպիսի հոգի յած կեայ, և ած՛ի նմա. և խօսիլ
նորա ընդ այ՝ է իմանալի ինն տուրևառութիւն ընչոյ
նորա, ՛ի տալն անդ զնոսան, և յառնուլն զղօրութիւն
՛ի նմանէ։ Այրտ այսպիսեացս բարբառի զարմանալիս.
երբեմն գոչէ. * սիրեցին իմ ինձ և ես նմա ‖. (երգ.
Ը. 16.) երբեմն հնչէ. * սիրեցից զքեզ ո՛ր զօրու-
,, թիւն իմ ‖. (սաղ. ԺԷ. 1.) երբեմն խանդաղատի.
* ոչ իմ կամք, այլ քոյդ լիցի ‖. (ղուկ. ԻԲ. 42.)
և այլևս սոցին նման համառօտ սլացմունք բանից։
Այս բերումն սրտի հայելով գրիգոր նարեկայի.
(՛ի մեկն. երգ. գլ. Ը. 7.) գրէ այսպէս. * Այրն
,, որ առ ած՝ այնչափ զօրութիւն և մեծարանաց ար-
,, ժանի է, որով և գաւիթ պարծի. սիրեցի զքեզ
,, ո՛ր զօրութիւն իմ. և թէ նուաղեաց սիրտ իմ և
,, մնարմին իմ, ած սրտի իմոյ, բաժին իմ ած՝ յաւի-

,, տեառն. այսինքն Թէ դու ես իմ բաժին. և յոր-
,, ժամ գ.բեղ յիշեմ՝ նուագէ սիրտ իմ։ Այլ Թէ
,, սիրտ իմ ցնծասցէ առ ՚ած կենդանի։ Այլ բա-
,, զում բանս այսպիսի աղաւաղանս գմայլական սխ-
,, րոյն ՚ոյ ջեռեալ՝ զսորայս գտանես, զոր ոչ բաւեմ
,, Թուել ։

ԱյԹէ կամիս և դու այսպիսի կենաց բերկրիլ՝ քանա՛
յերթիս կատարիլ. առաջինն է՝ զգուշանալ ՚ի մեղաց և
հեռի կալ յառաՔից նորին. երկրորդն է առնել զա-
Քինսյինչ՝ կալով առաջի ՚ոյ. (ա. կոր. Ժ. 31.)
երրորդն է ոչ պակասիլ ՚ի յիշելոյ զ՚ած. որով և նմա.
նիս երանեալ հոգւոց. զորոց ասէ յովհաննէս. (՚ի
յայտ. իբ. 4.) Թէ * տեսանէին զերթեալս նորա, և
,, անուն նորա գրեալ էր ՚ի ձակատս նոցա ։ այսինքն
Թէ յիշատակ նորա ՚ի միտս նոցա էր գրեալ։ Այս-
պիսեաց կեանք ոչ է յերկրի, այլ յերկինս, այսինքն
Թէ ոչ է յարեալ յերկրաւորս, այլ յ՚ած. որք և ա-
սեն իսկ. * մեր առաքինութիՔն յերկինս է ։ (փիլ. Ճ.
20. և իբ. կոր. Ճ. 18)։ Այ՚ած ինն է արդարև այս, և
երանութի՛ն վերոյ երկրի. մի՛ ինն ես և դու յայտ,
զի ընդ ամենաՔածին կենցաղիս յամենայնի, եԹէ ՚ի
պարտիզի և եԹէ ՚ի սեղանի, եԹէ ՚ի փողոցի և ե.
Թէ ՚ի կրպակի ։

Ա՚սացի ՚ի վերոյ՝ Համառօտ սլացմունք բանից. զի եր.
կար բանիս Ճանրանաս, Համառօտիս դիւրանաս. և
դէն և ս՚ի համառօտ բանն ոչ գտանէ միջոց խոփս
նեղոյ ։ Համառօտ բանից օրինակ են վերոյգրեալքդ,
և սոյն այս բան՝ զոր ասէ. * ՚ած սրտի իմոյ՝ բաժին
,, իմ ՚ած յաւիտեան ։

Այ՚ած խոսրով (՚ի մէն. Ժամագրբ. երես. 54.) ՚ի
խօսիլն ՚ի վերայ այսը սաղմոսի՝ զանազան բանս բե.
րէ, և գրէ այսպէս. * Այ՚ երկրէ ինչ խնդրէ (աղօ.
,, Թիցս բան) և ոչ յերկինէ. այլ զի միայն նորա փա-
,, ռաքանուէն հրեշտակակրօն վարուք արժանաւորես
,, ցուք. քանզի որպէս ասացի, այս պատիւս (փառս
,, աորելոյ զ՚ած) քան զամենայն պատիւ գերազանց
,, է, և քան զերկինից և արքայուէն. որոմ պատուի
,, մեծն դաւիԹ առնչացեալ կաԹոդիկն բազձանօք ա.
,, ակ ց՚ած. զինչ կայ իմ գնաւ յերկինս, կամ ՚ի

,, քէն զինչ ևս խնդրեցից յերկրի։ Լաւ արդ ասա
,, ալ երանելի մարգարէ, զի չունիս պէտք իրաց ինչ
,, յերկինս և յերկրի, ապա զինչ է՝ որ քեզ փափա-
,, քելին է։ Նուաղեաց ասէ սիրտ իմ և մարմին իմ,
,, Աստուած սիրտ զոգւոյն անուանէ, և զոգւոյ և զ-
,, մարմնոյ ջերմին փափաքն առ ած յայտ առնէ. որ-
,, պէս թէ նուաղիլ ի սաստիկ ցանկութենէն. քանզի
,, որպէս կարօտութեն հացի և ջրոյ նուաղէ զմար-
,, մինն, այսպէս ասէ և իմ կարօտութիս առ քեզ
,, նուաղէ զիմ հոգի և զմարմին. զոր և յայլում
,, սաղմոսի ծարաւ իակ կոչէ. ծարաւի է ասէ առ
,, քեզ հոգի իմ՝ քանիպատիկ ևս և մարմին իմ. և
,, դարձեալ՝ որպէս փափաքէ եղջերու յաղբերս ջուրց,
,, այնպէս փափաքէ անձն իմ առ քեզ ած. և որպէս
,, անդ ասաց՝ նուաղեաց սիրտ իմ, զնոյն օրինակ ասէ
,, և յայլում սաղմոսի. անձն իմ որպէս երկիր ծա-
,, րաւի է առ քեզ, վաղվաղակի լուր ինձ. զի նուա-
,, ղեաց յինէն հոգի իմ. զի որպէս ծարաւին արագե-
,, ցուցանէ զվերձակայն՝ թէ արագեցէ ջուր տալ.
,, ապա թէ ոչ՝ նուաղեալ ոգիս չհանդարտի, այլ փու-
,, թով սպառի. նոյնպէս և մարգարէս պաղքեալ ած-
,, ային ծարաւոյն՝ զած աղաչէ, և զհոգի նուաղեալ
,, ասէ. և պաղատի, մի՛ դարձուցաներ զերեսս քո
,, յինէն, նմանիցիմ այնոցիկ՝ որք իջանէն ի գուբ.
,, այսինքն եթէ ծարաւոյս վաղվաղակի զմօացուսին
,, չառնես, և զերեսդ դարձուցանես՝ մեռեալոց նմա-
,, նիմ, որ իջանէն ի գուբ. վասն այսորիկ որպէս
,, աստ վաղվաղակի լսել հայցէ նուաղեցելուսին, նոյն-
,, պէս և անդ յասէն. նուաղեաց սիրտ իմ և մար-
,, մին իմ, ած սրտի իմոյ. գու ես ասէ կեանք հոգ-
,, ւոյս իմոյ. և առանց քո ոչ ունիմ կեանս. յաղագս
,, որոյ և խանդաղատի և փարի զած. բաժին իմ ա-
,, ած յաւիտեան, ոչ սակաւ ժամանակս, այլ
,, մշտնջենաւոր բաժին իմ ես։

Այս բերուսին փափաքանաց սրտի մարգարէին նկա-
րագրելը զփափաք որդւոց մարդկան առ որդին ած, ի
միանալ ընդ նմա և ի ժառանգել զնա. զինչ կայ մեր
բնաւ յերկինս ասելով, կամ ի քէն զինչ ևս ունիմք
խնդրել յերկրի. զքեզ խնդրեմք, ի քեզ հայիմք,

և զքև փարիլ ցանկամք. ՚ի ում մեզ ո՛վ որդի ՚ոյ, ՚ի, և ա՛ռ զմեզ առ քեզ. միացո՛ զքեզ ընդ մեզ, և զմեզ ընդ քեզ։ Օ՛յս փափաքումն ոչ անտես արար որդին ՚ոյ, եկն, և լցոյց. և ձշմարտապէս միաւորեցաւ ընդ բնութեես մերում, և եղև իբրև զմեզ. * զգեցաւ ինքն զմեզ, և զգեցոյց զինքն մեզ ‖. ըստ որում գրէ սարգիս շնորհալի (՚ի մեկն. ՚ա. պետ. ՃԳ. 22. Ձառ. ՃԸ. յորդ։)

՚Ի խօսիլ մարգարէին զայսոսիկ՝ լռելեայն ինն յայտ առնէ և զպժգալ իւր ընդ այնոսիկ՝ որք անփոյթքն են ՚ի գտանել զնա, կամ գաղջ են ՚ի սէր նորա, կամ զբաղեալ յոյժ յիրս արտաքինս և ունայնս. և առաւել և՛ս ընդ ամենայնիս, որք կամովին հեռանան ՚ի նմանէ, և ապստամբին ՚ի հրամանաց նորա, զորոց զԹշուառական վիճակն նկարագրելով՝ ասէ։

ԻԲ. Ա՛ հաւասիկ ոչ հեռի արարին զանձինս իւրեանց ՚է չէն, կորիցեն. ապահեացես զամենեսեան՝որ պոր-ձամբ եղեն ՚ի չէն։

Ա՛արդ է յերկուս ազգս բաժանել զամբարիշտս. մի՝ յայնոսիկ՝ որք զհետ գնալով ախտից իւրեանց, և մեծութեց աշխարհի, և իշխանութեց՝ հեռանան յՈ՛ր, և մի և՛ս յայնոսիկ՝ որք չարութե՛ն ընդդէմ ելանեն հրամանացն ՈՒ՛յ։ Օ՛ առաքինոցն ասէ։

Ա՛հաւասիկ ոչ հեռի արարին զանձինս իւրեանց ՚է չէն, կորիցեն։ Ա՛յսինքն՝նորա որք փոխանակ մերձենալոյ առ քեզ սրբութե՛ն սրտի՝ հեռացան ՚ի քէն և յարեցան ՚ի աստեղծականն բարիս, ՚ի փառս, ՚ի մեծութե՛ս և ՚ի հեշտութե՛ս, կորիցեն, և այս՝ կրկին կորստեամբ. մի՝ զեռ ՚ի մարմնի գոլով, յորում՝ կորնչիլն է անկանիլ ՚ի շնորհաց, անկանիլ ՚ի բարեկամութե՛ն ՈՒ՛յ, անկանիլ ՚ի հոգևորական բարձրութե՛ է, լինել գերի սատանայի, ծառայ սխտից և ժողովարան տխրութե՛ց և խռովուե՛ց. երբեմն և՛ս էնթակայ չարաչար պատժոց և պատուհասից ըստ այլևայլ պատահարաց։ Այրկրորդ՝ յետ ելանելոյ ՚ի մարմնոյ. յորում կորնչիլն է մտանիլ ՚ի դատապարտութե՛ն յաւիտենական՝ զրկեալ լինելով Յ՛ՈՒՅ՝ ցորչափ յա՛ծ է յա՛ծ։

Ա՛յս ամենայն կորուստ հասանելոց է ասէ նորա վասն

այսորիկ. զի հեռի արարին զանձինս յմէնջ. քանզի որպէս ի հեռանալ մարմնոյ ի հոգւոյ՝ կորնչի ապականութիւնք, և ի խափտիլ շինուածոյն ի հիմանէ՝ կործանի և աւերի, և յելանել ձկան ի ծովէ և ի ցամաք՝ մեռանի, սոյնպէս և ի հեռանալ մարդկան յայն մեղաց կորնչին պէսպէս օրինակաւ, ըստ ասելոյ մեր այժմ՝ ի՞նչ օրոյ ասէ բարսեղ. (ի մեկն. մարկ. գլ. ժ. ի յորդ.) * որք հեռացուցին մեղաց զանձինս ,, իբրեանց ի քէն՝ կորիցեն յաւիտեան. զի որ յայն ,, հեռանայ՝ որպէս ոչխարն ի հովուէն, այլ ինչ, ,, քան թէ մոլորեալ կորնչելոց է։ Լսեսի ապա մարգարէն և վասն չար ամբարշտաց ասելով։

Աապիեսոյես պահնէսոյես՝ որ ապրեալ եղեն ի չէն։ Լ՚ալեսամբք են յայն նոքա՝ որք չարութէն ոչ կամին անսալ հրամանի նորա. և որովհետև սաստիկ է անօրէնութէն սոցա քան այլոց, վասն այսորիկ սաստկագոյնս խօսի զսոցանէ. ոչ ասէ լոկ՝ կորիցեն, այլ թէ սաստկագոյնս ջնաս, այսինքն չարաչար ի կորուստ մատնեսցես, սաստկագոյնս մերժելով զնոսա և դատապարտելով ի մէնն յաւիտենական։

Օ այսոսիկ զնէ ասա մարգարէն իբրև զիմքանկեալ ինչ բան, առ ի առաւել ևս հաստատել զայն՝ թէ չէ հնար մարդոյ գտանել հանգիստ արտաքոյ այ, այլ վիշտ. և եթէ հեռացեալ իցէ ի նմանէ՝ կորուստ. ապա եթէ ապստամբ ևս գտցէ, չարաչար դատապարտ. թէ. և զայսոսիկ այսպէս առաքն դնելով՝ հեռեւեցուցանէ, թէ ուրեմն որպէս չար է հեռանալ յայ, նոյնպէս բարի է մերձենալ առ նմա. վասն որոյ ասէ։

ԻՀ. Ինչ ղերչենալ առ ած բարի է. և դնել առ ՏԷՐ զյոյս իմ։

ԻՀ. Պատիլ զանձնային օրհնութիւնս տո, ի բերանս դռների ուխտէն։

Օ այսոսիկ յառաջ բերեալ մեծն խոսրով. (ի մեկն. ժամագրբ. երես ՏՏ.) գրէ այսպէս. մարգարէն * ա ,, սացեալ զհեռացեալսն յայ զսատակումն և զկո ,, րուստ՝ ասէ և զոր ինչ իւր բարին է. ոչ զարքայ-

,, ութին, և ոչ որ անդր բարկքն են՝ ընտրե, այլ
,, զառ ՚ած մերձիլն և զյուսայն ՚ի նա և զօրհնելն
,, զնա, այսպէս ասելով. ինձ մերձենալ առ ՚ած բարի
,, է, և դնել առ ՚ած զյոյս իմ, և պատմել զամենայն
,, օրհնութիւս նորա. նախ առաց Թէ չկայ իմ խնդիր
,, կամ ցանկութիւն տրոց ոչ յերկինս և ոչ յերկրի.
,, բայց առ քեզ ցանկութիւնս նուաղէ զիմ սիրտս. և
,, դու ես իմ սրտին բաղձանքն. և ասա ասէ, ինձ
,, առ քեզ մերձ լինելն բարի է. ապա աւարտ զայն
,, դնէ՝ զօրհնելն զնա ամենայնիւ ||։

Լ՚ԶԴ ԵՐԲԱԿԻ ԼԻՆԻՍ ՄԱՐԴՈՑ յաստի կենաս մերձենալ առ ՚ած. մի՝ յորժամ հեռացեալ գոլով ՚ի նմանէ դառնայ առ նա, որպէս լինի յապաշխարօղս։ Լ՚ԿԻՐՈՐԴ՝ յորժամ ունակաբար կայ ՚ի բարեկամութենն ՚ոյ. իբր զի ՚ի ձեռն ունակական հաւատոյ, յուսոյ, և սիրոյ կապեալ կայ ընդ ՚ոյ, Թէ և ներգործութիւք ոչ խորհեսցի զնմանէ, և ներգործութիւք ոչ ելուզղչ զորորդ սիրոյ առ նա. որպիսի է յանմեղ մանկունս, և ՚ի բարեպաշտ անձինս՝ որք են ՚ի շնորհս և ՚ի բարեկամութենն ՚ոյ։ և ա և ՚ի ժամ պարապելոյ նոցա յաշխատութիւն իրս, նաև ՚ի ժամանակի՝ յորում ՚ի քուն լինին։ Լ՚ԵՐՐՈՐԴ՝ յորժամ ներգործութիւք դիմէ մարդ առ ՚ած հաւատով, կամ յուսով, կամ սիրով. հաւատով՝ իբրև առ ամենապայծառ ճշմարտութի. յուսով՝ իբրև առ ամենահաւատարիմ օգնական և պարգեւն իւր և կենաց. սիրով՝ իբրև առ ամենալի ծայրագոյն բարի, նաև իբրև առ ամենացանկալի ժառանգութի. արդ որպէս երևի յընթացից սաղմոսիս, աստ մերձենալն ըստ երրորդին դնի, յասելն ։

Ինձ մերձենալ առ ՚ած բարի է։ Որպէս Թէ ասէր. Թէպէտ և այլք բարի հաւարիմն ինքեանց յարել ՚ի մեծութի՛ն, ՚ի փառս և ՚ի հեշտութի՛ն. բայց ես ոչ կարեմ այսպէս համարիլ. քանզի ինձ բարի այն է, զի մերձեցայց առ ՚ած։ Լ՚ԵՒ զայս իրաւամբ ասէ. զի ո. րովհետև ՚ած է իբրև կեդրոն սրտի մարդոյ, որպէս ՚ի բնի բարի է ծանուցեալ մերձենալ ՚ի կեդրոն իւրեանց, այնպէս և բարի է մարդոյ մերձենալ առ ՚ած ըստ նախագրելոցդ։ Լ՚ԵՒ ըստ որում գրէ վանական վարդապետ (՚ի մեկն. յոր. գլ. իզ.) որպէս բնաւո-

բանէս բարի է ցրտացելոյն մերձենալ ի հուր առ ի ջեռանիլ, և խաւարեալոյն ի լոյս առ ի լուսաւորիլ, և մեռելոյն ի կեանս առ ի կենդանանալ, այնպէս բարի է մարդոյ մերձենալ առ Ած։

Ա.ՀԼ գիտել արժան է՝ զի իւրաքանչիւր էակի բարին է նախ այն, զի լինիցի այնպիսի, որպիսի պարտ գոլ ըստ Ճանաչմանն այ. երկրորդ՝ զի գործեսցէ զայնպիսիս՝ զորպիսիս կամի Ած. երրորդ՝ զի ժամանեսցէ չայն՝ առ որ կարգեալ է այ։ Ա.Ե ըստ այսմ բարին մարդոյ է՝ նախ լինել կատարեալ ի գոն ըստ պատկերի այ. երկրորդ՝ ի գործելն ըստ Հաճոյս այ, և երրորդ՝ ի Տասանելն ի վայելուչն այ. և զի մերձենալով առ Ած այս ամենայն լինի մարդոյ, այնւ իսկ ասէ. Ինձ ի բոյնել առ Ած է. ըստ որում սովին բարի լինի մարդոյ ի գոն, բարի լինի ի գործելն, բարի լինի և ի կեալն կամ ի Հանգչելն։

Ա.յս մերձենալս առ Ած գործականանալ առեալ՝ չայնժամ լինի, յորժամ ըստ նշանակելոյ մեր ի վերոյ՝ ներգործութիւն գործէ մարդ զՀաճոյն այ, և ուղղէ զամենայն զգայութիւնս իւր ի ծառայութիւն այ. որով ոչ միայն ինքեան լինի բարի, այլև զգայութեցդ իւրոց. զի սրբեալ զնոսա ի մնոտեաց՝ ազնուացուցանէ, ծառայեցուցանելով զնոսա ամենաքաւի Թագաւորի. և զորս իբրև չածս պաշտէր՝ ի ծառայութիւն այ մերձեցուցանելով՝ գրեթէ Ածայեացուցանէ։

Իբր որպէս ասէ Նաբեհացին (ի մեկն. երգ. է. 6.) կրկնակի մարթի է Ածացուցանել զզգայս, մի՝ ծառայելով նոցա իբր չածոց. և մի և՝ ծառայեցուցանելով զնոսա այ. * Ա.յս է ասէ ստուգապէս գեղեցկու,, թի մարդոյ, որ զամենայն զգայութիւնս այ ծառայե,, ցուցանէ, և Ածացուցանէ զնոսա, չիմն մերձենա,, լով՝ Ածային գործոցն Հաղորդեալ։ և իրաւամբ ասէ այսպիսիս, ինձ մերձենալ առ Ած բարի է։

Ա.յս բարւոյն կարէ մտածել և ըստ ազատելոյ ի չարէ և ի վանգէ, ի մեղաց և յախտից։ Չորոյ օրինակ կրկին տեառատես մերձենալով առ յԱզատեցաւ յախտից իւրոց (մարկ. է. 29.) և եթէ նա ի քղանցս Հանդերձից նորա մերձենալով բժշկեցաւ, զինչ ապա լինիցի այնմ, որ մերձենայ ի նոյն ինքն ի քր. մանա-

ամեղ ի հաղորդիլն նմա ի խորհրդեան։ Այլ որ զաւ-
մանալին է՝ նա ի քանցից սրբի, իսկ բաղումք կինքն
ի քո մերձենալով ոչ սրբին, և ոմանք փոխանակ
սրբելոյ՝ անօրինին, և պղծին. որով և դատապար-
տութեանն լինին պարտաւոր։ Այնպէս ոչ բաւէս սրբուլ
մերձիլ և սրբիլ, նախ դու ինքն խոստովանութեամբ
սրբեա զքեզ. և բարի յուսով մերձեցիր առ փրկիչ
քո։ Այս զայսմ յուսոյ խօսելով մարգարէին՝ յարէ
զկնի, և ասէ.

Այ- դնել առ ինր ըսյս էմ։ Օ այս բան դնէ իբրև
նախատ առ այն ամենայն, զորս առաց յայսմ սաղմո-
սի, մանաւանդ հայելով ի նախակարգեալ հատուածն
այսր համարոյ։ Վասնզի մարգարէն ի խօսիլն զայս
ամենայն՝ հայեր և ի տկարութեն մարդկայինս բնու-
թե, որ իբրև զտերև կարէ շարժիլ ի բարւոյն, և ունկա-
նել յիւր սերոյն. և այսմ չիք այլ ինչ հնար կամ
դեղ մարդոյ՝ բայց եթէ զայս իւր դնել ոչ կինքն՝
այլ յաստ, զի այնու մարթի հաստատիլ ինա. վասն
որոյ զսոյն զայս ևս բարի կուելով՝ ասէ. ինձ բարի է
դնել զայս իմ առ ինր. զի այսու կարեմ դատանել
զբարին զայս ևս՝ որ է մերձենալ առ ինաե, և ինալ
յինաե։

Այսրեմ է ևս ասել, թէ զայս դնէ ի քաջալերութե-
սրտի. իբր զի յետ ասելոյ՝ ինձ մերձենալ առ ինաե
բարի է, տեսեալ թէ ոչ ժառանգէ զնա դէմ յան-
դիման, զայսն առաջի դնէ. բարի է ինձ ասել յոյս
սալ այժմ, թէ ունիմ տեղամբ ժամանել ի ժառան-
գութե ինն, և այսու յուսով ինալ հատատուն ի քա-
րին, և ուրախ ի տառապանս. և ոչ ևս ամենի կրել
յիսիք. * զի ոչ ոք յուսացաւ յինաե և յամեցի եղէ։
(սիրաք. ը. 11)։ Այս քանզի յայսպիսի յուսոյ բղխէ
ի սրտի օրհնութե առ ինաե իբր զգոլացումն հրոյ,
զայն ևս առաջի դնէ ասելով։

Ի- պատել զամենայն օրհնութիւնս ես, ի գրոնս գոպել
սիոնի։ Այսինքն թէ մերձենալով առ ինաե՝ ապատ
գտեալ յամենայն զաղտանաց՝ օրհնեցից զնա, պատ-
մելով զմեծութե նորա և զգործս նորին. և այս՝
ոչ միայն ի սրտի, այլև ի գրունս գոպեր սիոնի.
որով ըստ նախագրելին խնդացեալ լինի՝ հրապարակաւ

պատմէլն. զի պատմել ինչ՝ ի դրունս, զորոյ յայտ առնէ, մանաւանդ պատմէլն ի դրունս մեծի քաղաքէ. որպիսի էր դուռն դատեր սիոնի, որ այն ինքն է երուսաղէմ մայրաքաղաք եբրայեցւոց։

Խաբեայսակէս, դրամբ իմացեալ լինի ատ բերանն, որ է դուռն բանի ծնելոյ ի սիոնէ՝ այսինքն ի մտաց։

Ալաբանօրէն նշանակի տաճար շինեալ յանուն այ, զի տաճարն է դուռն դատեր սիոնի, այսինքն դուռն որ եկեղեցւոյ՝ որ է դուստր վերին սիոնի։

Վերածաբար իմացեալ լինի մեռան երկնից, որ է դուռն արքայութեան. ուր ունիմք ցնծալից պատմել զօրհնութիւնս այ յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ ՀԱ։

Պաղատանք ժողովրդեանն իսրայէլի առ աՀ, և ողբական բանք ի վերայ անչքանալոյ տաճարին, և աւերելոյ երուսաղէմի ի Թշնամեաց, առաջի առնելով զմեծամեծ գործս՝ զորս եցոյց աՀ առ նախնիս նոցա։

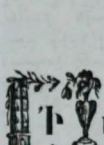
Խոստովանէ յաւէտ։

1 Ընդէր մերժեցեր աՀ յաւէտ. բարկացաւ սրտմտութիւն քո ի վերայ խաշին արօտի քո։ 2 Հիշեայ ժողովրդոց քո, զոր սպասաւոր ի սկզբանէ. փրկեցեր գվէմս ժառանգութեան քո։ 3 Լեառն սիոնի այս՝ ուր բնակեցեր դու ի նմա. համբոյր ընծայ քո ի վերայ ամբարտաւանութեանց նոցա խոպան։ 4 Որ ինչ անիրաւեցաւ ընդարան ի սրբութեան քում. պարծեցան ածելիք քո ի վերայ բարեխնդութեանց խորանաց։ 5 Հռչին ընծանս իւրեանց ի նշանս. և ընկալան զի ճանաչան ընկալ ի վերուստ։ 6 Որպէս յանտառի՝ փայտատօր հոգոցելոյն զսրերսն նորա, ի գործն փայտատօր և մրճավէ հոգեծանեցին զնա։ 7 Արկեցին ի դուռ ըղբուրնի քո յերկրի. պղծեցին վրիժառն անուան

տո։ 8 Լսացին ի սէրս իրեանց ապիր նոցա ի գիսին, եւ
ի[illegible]ս լուեցուսցուս պանիսն պօս այ յերկրէն։ 9 Լլշան հե
ինել ոչ պեսաւ, եւ ոչ ես փոսել մարգարէ. եւ պիեչ ինչ սո ոչ
ձանաչէիցէ։ 10 Ովնչ յերկր ած՝ նախասե ըլնսին, բարե-
ցոցանէ հոգասաւորէրն պանան սոսբ տո։ 11 Ովնքէ դար-
յոցանես պչեան տո, եւ պրչ տո ի գիշ ծոցոյ տոմնի խոպա։
12 Լնձ ըսգասաւ գէր յասաչ տան պյասխսեան. որ սրսրեր
պիրիսուն ի գիշ երկիր։ 13 Լոս հասպարեցեր պրոսուն տով
պձով. զոս խորսուեցեր պէլսով վէլշոյց ի վերայ ևսուց։
14 Լոս էլբեցեր պէլսով վէլշոյն, եւ եսաս պես կերա-
ֆոս պրջան գնդիոց։ 15 Լոս բղխեցոյցեր պաղբիսրս եւ
պվոսիս. զոս յամաեցոյցեր պէեաս սասուիս։ 16 Ովս ե
սիս, եւ տո ե փղձեր. պլոյս եւ պրբեւ զոս հասպարեցեր. ե
զոս հասպարեցեր պանիսն սահմանս երկրի. պեարան եւ պա-
տան զոս սաեղծեր։ 17 Ովյս յաւղ լինցի տեղ՝ ի ինչսին
նախասաց պիր. ծողովսրդ անպամ բարկացոյց պանան սբ
տո։ 18 Ովրչ մասներ գասանաց պանչն՝ որ խոսփովսն սասի սա
տեղ. եւ պանչիսն գնանիոց զոց ի մասնաւոր խոպա։ 19 Ձայնի
յոսխա տո. պի լցան գասիր սփղելոց յերկրէն անիրաւութեամբ։
20 Ովրչ գարչյն գնանին սասչելոյ. այլ ապտան եւ գնանի
օրհնեսցէն պանան սոսբ տո։ 21 Ովրբ ած, եւ գասխս պրա-
գասպան տո. յիշեամ պնախասիս՝ որ յանցսամին զորհնասուսդ։
22 Ովրչ մոասնաւոր չյոյն պաղաչսնէին զոց. ամբարտաւանութեան
սրելոյ զոց վերասոյ հանապազ։

ՎԱՐՈՒԳ

Խմաստութէ յաստ։

Ի ՍԿԶԲՆԱՒՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՅԻՒՆ-
լեալ լինի և բառս գասին. և գրի այս-
պէս. * խմաստութէի յաստի սաղմոս 'ի
,, դաւիթ ‖. և յայլ երկուս ձեռագիրս փոխանակ
խմաստութէ դնի սաղմոս, և յաւելեալ լինի նաև
բառս կոպաթ յասելն. * 'ի կատարած սաղմոս յա-
,, ստի ‖. բայց յայլ ամենայն սաղմոսս մեր, որպէս
և յերբ". և յայլ թարգմանութեան ըստ վերոգրելոյդ
դնի, այսինքն է խմաստութէ յաստ. (զորմէ տես 'ի նե-
րսած. գլ. ԽԴ)։

Ընդ երբ". փոխանակ խմաստութէ գրի Մովսէս, որ նշա-
նակէ խմաստնացուցիչ. և զի սաղմոսք խմաստնացու-
ցիչ բանք են, վասն որոյ բազումք 'ի նոցանէ կոչեցան
խմաստութէ. որպէս և սաղմոս այս. յորում փայլէ
նաև խրթնութէի գեղապանծ ոճոյ։

Այս սաղմոս յայսմի աւուրըս քաղաքին
երուսաղէմի և եղջուրն տաճարին. յոյր սակս բա-
զումք հաստատեն, թէ այս սաղմոս ոչ է գաւթի,
այլ ասափայ սաղմոսերգուի ուրուն. քազումք և
որք ընդդէն՝ թէ իցէ գաւթի՝ հաստատեն թէ նա
մարգարէական հոգւով տեսեալ զաւերումն զայն՝
նախագուշակութէ խօսեցաւ զայս։

Ա.յլ թէ որ աւերումն իցէ, վէ՛ճ է 'ի մէկնիչս։ Ա՛նա-
զումք համարին լինել զայն՝ որ եղև 'ի ժամանակս
Նաբուգոդոնոսորայ։ Ա.յլք դնեն թէ իցէ այն՝ որ
հայի 'ի ժամանակս անտիոքայ եպիփանու առ մակա-
բայեցւովք։ Ա՛մանք և դնեն թէ իցէ այն՝ որ եղև 'ի
վերջոյ 'ի ժամանակս տիտոսի. որպէս դնէ և վար-
դան։ Ա՛ան և, որք ասեն, թէ այս սաղմոս հայի 'ի
ժամանակս հեղեայ քահանայի՝ յորժամ գերեցաւ
տապանակն ՚ձեն. (ըստ որում աւանդի ա՛. Թագ. Է։)

Ողբերգին այսօրինակ կարծիք ունին դիւրեանց պատ-
ճառս հակառակս միմեանց, բայց չորեցունց եւս տը-
կարք և անզօրք։ Վասն որոյ և մեք չունիմք ի մին
յարել հաստատուն, այլ ի հասարակի առաջի դնեմք
զգանն. և եթէ ուրեք հարկ լինի՝ վերածեմք առ այս
կամ առ այն. որպէս տեսցի յարաջիկայդ։

ՐՈՒՆ

ՈՐ. Ընդէր դերծեցեր ձեր էապատ. բարեացս սրտմտութեանդ
ի վերայ խաչին արօսի։

ՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ձեր երբակի մերժէ զոք. մի՝ առ ժամանակ մի՝ ի բաց
թողուլ ի մանաւանդ խնամոց իւրոց. երկրորդ՝ ամ-
փոփելով ի նմանէ զչնորհս իւր. երրորդ՝ ոչ եւս ձա-
նալելով զնա իւր յատուկեան. և այս է մերժել իս-
պառն։ Այդ թէպէտ ի ժամանակի անդ՝ յոր հայի
բան տաղտնիս՝ որպիսի եղև ժամանակն գերութեանն,
և ժամանակն հալածանաց անտիրոջայ, ոճ ըստ ա-
ռաքելոյն միայն մերժեալ էր զժողովուրդն իսրայէլի,
բայց այնչափ եղեն վիշտք և հալածանք նոցա, մինչեւ
երեւիլ՝ թէ ոճ ոչ եւս ձանձալեր զնոսա լինել իւր ժո-
ղովուրդ կամ իւր խաչն. սակն իրի դնէ խոպատ մեր-
ժել, և զարմանալով ասէ ի բերանոյ ժողովրդե-
ւանն։

Ընդէր դերծեցեր ձեր էապատ։ Այսինքն թէ, զի՛ է զի
զոր ընտրեցեր քեզ ժողովուրդ՝ թողեր ի ձեռաց,
մինչեւ ոչ եւս իբրեւ զբոյդ խնամել, այլ իբրեւ զօտար
արհամարհել. միթէ յատուկեան մերժեցեր զմեզ
որ։ Ոչ զի այս էր գործ բարկութեան նոյ, հարցա-
նէ կրկին՝ թէ ընդէրը էցէ այն բարկութիւն ասե-
լով։

Բարկացաւ (այսինքն ընդէրը բարկացաւ) սրտմտութեանդ իւ
ի վերայ խաչին արօսի։ Կատարէ բերանաւ՝ հայելով ի
լերանս մեր՝ գնի ըստ սուտգաւառութեանն՝ փոխանակ
բարկ երեւելոյ, այսինքն փոխանակ սաստկանալոյ,

ըստ որոյ կասի ասել. ընդհէր զայրացաւ և սատկա-
ցաւ վրէժխնդրութիւն քո 'ի վերայ ժողովրդեան քո,
զոր իբրև զխաղն կամ իբրև զծառ արօտի քո քաղց-
րութիւնք և բազմապատիկ խնամիվ հովուէիր: Այլ յա-
ւելուլով զառաջ արօտ ⁘՝ սովին կամի ցուցանել ոչ
միայն զլինել նոցա խաղն, այլև ամենևին և բարի խաղն.
որովհետև յայնպիսի արօտի Նաւակէին՝ որ էր այդ.
քանզի ոչխարք ըստ պատուականութեան արօտին լինին
պատուական. ապա եթէ այնպիսի իցէ արօտն՝ որ
ասիցի լինել այդ, զնրպիսի պատուականութեան ունիցին
որք ենն 'ի նմա:

Այլ զայս յայն սակս դնէ մարգարէն՝ զի 'ի գուէ
շարժեսցէ զնա. որպես թէ ասէր. որովհետև այս-
պիսի պատուական խաղն է ժողովուրդ քո, զիարդ
այսպիսի բարկութիւն մերժեցեր զնոսա:

Նայց կշռել ևս արժան է՝ զի զդեբանումնդ ⁘՝ ոչ
դնէ մարգարէն 'ի վերայ խաղին, այլ 'ի վերայ արօ-
տին. զի որովհետև անօրինեալ համարի զխաղն՝ որոյ
վասն մերժեցաւ, ոչ ևս համարձակի ասել զնմանէ
լինել խաղն այդ, այլ արօտին այդ. զի որպէս ասէ
գէորգ վարդապետ (՝ի մեկն. եսայ.) յանօրինել ժո-
ղովրդեան և՝ի բարկանալ այդ՝ի վերայ նորա՝ ոչ ձա-
նաչէ զնա իւր, այլ՝ այլոյ. ըստ այսմ զոր ասաց առ
մովսէս, անօրինեցաւ ժողովուրդ քո, քոյ ասէ և ոչ
իմ. բայց յետոյ նա ինքն մովսէս միջնորդ լեալ՝ ասաց
լինել այդ, յասելն. ընդհէր ՚ձր բարկանաս ժողովր-
դեան քումմ: Լ՚ստ սմին յարէ մարգարէն զկնի ա-
սելոյ:

Զ. Յիշեա՛ զժողովուրդ ⁘, զոր սպասաւոր՝ի սիրեցեալ.
երկիցեր զվիճակ ծառանգութեանդ ⁘:

Զկնէրն այդ ոչ է ըստ մերումն զմտաւածեալն՝ի միտս
բերել, այլ զգործ միջողոց առ արտաքս ցուցանել.
որով նշանակի նորով իմն օրինակաւ այդ առնելն այդ՝
փրկելով, կամ պաշտպանելով, կամ միսիթարելով,
եւ. և այս Հայի տիրապէս յայնոսիկ առ որս անագան
նի այցելութիւն այդ, որպէս թէ մոռացեալ էր զնոսա
ամ. և զի յայսպիսի վիճակի տեսանիւր ժողովրդին
իսրայէլացւոց, սմին իբրև ասէ.

Յելնէ զծողովուրդ որ, զոր սպասար ի սկզբանէ. երկեցեր զվէմակ ժառանգութենէ որ: Ասաց ասել. դու որոշեցեր ի սկզբանէ զՀայր մեր արբահամ, և արարեր զաղգ նորա քեզ ժողովուրդ սեփական, և կարգեցեր լինել վիճակ ժառանգութենէ քո. այսինքն արարեր՝ զի ժողովուրդն այն լինի քեզ վիճակեալ՝ կամ քեզ սեփականեալ իբրև քո ժառանգութենէ. և յորժամ տառապեին յեգիպտոս՝ դու փրկեցեր զնոսա հզօր զօրութիւ. և արդ միթէ մնառացար զայսպիսի ժողովուրդ քո. մի այդպէս ասէր, այլ յիշեա զմեզ, և այլ արասո մեզ, և ազատեա զմեզ:

Սովին այսու ցուցանի և մշտնջենաւորութիւն որ եկեղեցւոյ ի սկզբանէ աշխարհի. ըստ որում մեկնէ եզնիկ կողբացի (ի գլ. կէ.) յասելն. * եկեղեցի այ ,, ի սկզբանէ աշխարհի էր. զորմէ և գաւիթ ի հոգ ,, ւոյն սքղ ուսեալ մատուցանէր զաղօթս՝ թէ յիշեա ,, զեկեղեցի քո՝ զոր ստացար ի սկզբանէ. բայց թէ ,, սէտև հեթանոսութիւնն եմուտ յաշխարհ, այլ ած ,, պաշտութիւնն ոչ ամենևին պակասեաց. (որպէս ,, յայտ է ի մելքիսեդեկէ, ի յովբայ, և ի բարեկա ,, մաց նորա)։ Այս ապա իբր պատճառս տալով ասէ. * ոչ եթող երբէք ած զաշխարհս առանց վկայ ,, ութե, (այսինքն առանց յայտնելոյ զինքն վկայու ,, թիք) զի ... յամենայն դարս ած ապաշխոք գտա ,, նէին, որք յանդիմանէին զհեշմակապաշտսն։. այսինքն զանոտիապաշտսն կամ զաղանդաւորս:

Այսս կարծիս է և ածն յակոբ մծբնայ հայրապետս. ուստի և զայս բան յառաջ բերեալ (ի Ճառն ժէ.) տարածէ ի վերայ հեթանոսաց. (և զսոյն կրկնէ նաև ի Ճառն ժե.) ըստ որում ի հեթանոսաց կազմեցաւ նոր եկեղեցի: Ոչ որ վասն գերազանցութենէն մարգարէին նմանեցուցանէ լերինն ի բազում տեղիս, որպէս և ի յաջորդ համարն. ուր ի մէջ բերելով զօրինակ նորին զսիոն լեառն՝ ասէ:

ՁԵ. Լեառն սիոն այս՝ ուր բնակեցեր դու ի սմա. համբարձ զչեռս դու ի վերայ ամբարտաւանութեանց նոցա խոպան: Որպէս յայտնի երևի ի յոբ գիրս, ամենայն փառաւորութիւն իսրայելի փայլէր ի սիոն, կամ որ նոյն է՝

յերուսաղէմ, ոչ միայն ըստ Հոգևորին, այլև ըստ մարմնաւորին. ուր և նա ինքն ՚ուժ մանաւոր իմն բնակութիւն ներկայ լինէր անդ ՚ի ձեռն տապանակին իւրոյ։ Ոչայս ահա յիշեցուցանելով մարգարէին ասէ։

Լեառն սիոն այս. ուր բնակեցեր դու ՚ի սմա։ Այսմ ասել. այս այն սիոն լեառն է՝ զոր դու ընտրեցեր քեզ, ուր և բնակեցար իսկ ՚ի ձեռն տապանակի քո. և արդ եթէ մուռացար զմեզ, գոնէ մի մոռանար զլեառնս զայս. այլ յիշելով զսա՝ վանեա՛ զթշնամիս սորա. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

Համբարձ կացեր դու ՚ի վերայ ամբարտաւանութեանց նոցա իսպառ։ Համբառնալ զձեռս ՚ի վերայ ուրուք, կամ ՚ի վեր առնուլ զոտս ընդդէմ այլոյ՝ է նշան ինչ կամ իբր պատրաստութեան հարկանելոյ. զի որ հարկանէ զոք ձեռօք կամ ոտիւք՝ համբառնայ զնոսին. և զի նշանն բազում անգամ դնի փոխանակ այնր՝ որ նշանակեալ լինի, ասաց և սա յայս միտ դնէ մարգարէն. և փոխանակ ասելոյ, Համբարձ զթշնամիս մեր իսպառ՝ որք ամբարտաւանութիւն իւրեանց տիրեն ՚ի վերայ մեր և չարչարեն զմեզ, ասէ Համբարձ զձեռն քոյ, կամ ըստ եբր՚՚. Համբարձ զոտն քոյ ՚ի վերայ ամբարտաւանութեանց նոցա իսպառ։

Այո՛ արդ է և սա ասել՝ թէ զայս դնէ առ ՚ի զգաստութեան թշնամեացն. իբրև թէ ասէր. ցո՛յց թշնամեաց մերոյ զնշան բարկութեան քո; զի զգաստասցին, և խնայեսցեն ՚ի մեզ։ Այլ թէ զինչ էր գործ ամբարտաւանութեանց նոցա, յայտ առնէ ՚ի հինգ յետագայ համարսն. և նախ ասէ։

Որ ինչ անիրաւեցաւ ընչաքն ՚ի սրբութեանդ քումմ. պարծեցան ապերախտ քո ՚ի ջուխտ բարեկենդանութեան իւրեանց։

Այս բան կարէ հայիլ նախ ՚ի նաբուգոդոնոսորայ՝ որ անիրաւեցաւ ՚ի սրբութենն ՚ետն, այսինքն ՚ի տաճարն, կողոպտելով և այրելով զայն. (որպէս գրի. Ջ. Թագ. ԻԵ. 1 — 10)։ Կարէ հայիլ և յանտիոք՝ որ եկն յերուսաղէմ, և * եմուտ ՚ի սրբութի՛ն անդր Հպարտութեա՛ն, բազմաւ, և էառ զսեղանն ոսկի և զաշտանակն լու-

,, սոյ և զամենայն կամ գանձին, զսեղանն պատաս-
,, գաց. զսիւնն և զսաւշտան և զինկանոցսն, և զվա-
,, րագոյրն ամենայն, զպսակսն և զզարդն ոսկի ։
(որպես երկար գրի ։ մակ. ։ 22 — 40) ։ Ի սոսկն
Հայելով, և կամ գուցէ ի գործ ազգին փղշտացւոց
ակնարկելով յանիրաւել նոցա ի սրբութիւն տեն այս-
ինքն ի տաճարանին, ասէ ։

Ոչ ինչ անիրաւեցաք ընդդէն ի սբ. տեառն ։ Կամի ա-
սել. Հայեաց տէր՝ թէ արդարի անիրաւեցաք, և քանի
չարիս գործեաց Թշնամին մեր ի տաճարի քում՝ և ի
տէր անօթս նորա. կամ թէ արդարի ինչ արար Թշնա-
մին ընդդէմ սրբուեւ քումդ. իսկ արդ մինչ ոչ խըն-
բեացս զվրէժ ի նմանէ, և ի նորայոց առ հասարակ,
որք ամբարտաւանութիւն արհամարհեցին գքեզ. և
առ այս յարէ ։

Պարծեցան աթէնս ։ ի ձէն բարեկենդանութեն իւրեանց ։
Լ. յսինքն Թշնամիք մեր՝ որք առեին զօրինս քոյ և
գքեզ, յանիրաւել իւրեանց ի տաճար տէր քոյ՝ տե-
սեալ թէ ոչինչ չար պատահի ինքեանց, այլ վայելին
ի բարեկենդանութեն՝ պարծեցան ի վերայ չարութեն
իւրեանց ։ Վասն ասա և զգօրծոյ պարծիլ նոցա, և
ասէ ։

Ե. Արձն ընդառ իւրեանց ի ներս. և ինեանց ոչ ծա-
նեան զելս ի վերուստ ։

Լ. յսանն է այնպիսի ինչ որ կարգեալ է ի ցուցանել
զայլ ինչ, զօրօրինակ գրօշակն է այնպիսի ինչ՝ որ
կանգնի ի ցուցանել զիշխանութեն, զաղգ, զգունդ
զօրաց, ևն. որպէս և յաղթանակն է այնպիսի ինչ՝ որ
ցուցանէ զյաղթութեն եղեալ ընդդէմ ուրուք ։ Լ. Ղ.
յայս բան բառդ նշան յառաջաւումն դնի փոխանակ ա
և իսկ նշանի, և մանաւանդ ասի փոխանակ դրօշակի
(այսինքն պայրախի)։ իսկ յերկրորդաւմն դնի փոխա-
նակ յաղթանակի, յասելն ։

Արձն ընդառ իւրեանց ի ներս ։ Լ. յսինքն Թշնամիք մեր
յեղծանել իւրեանց զտաճար որ քո՝ զգրօշակս իւրե-
անց կանգնեցին յաղթանակ, պարծելով ի վերայ
գործոց իւրեանց ։ Կամ ըստ ասելոյ այլոց՝ զդիւական
և զաւերդապաշտական դրօշաձեւս իւրեանց՝ որք

էին նշան պաշտամանց նոցա, կանգնեցին իբրև նշան ինչ ի տաճարի. կամ եդին ի վերայ որմնց տաճարի, նկարելով զնոսա, կամ փորագրելով. որպէս արարին անտիոքեանք, և և բաբելացիք ըստ աւանդելոյ ոչ մանց։ Այլ ոչ գիտացին՝ Թէ այս եղև ոչ վասն զի կարող էին այսպէս առնել, այլ վասն զի Թոյլ եա ձաճ յաղագս խրատելոյ զժողովուրդ իւր. և առ այս յարէ։

Եւ ինչպէս ոչ ծանեան զնա ի վերոյս։ Որպէս Թէ ասէր. ի գործել Թշնամեաց զայս ամենայն պարծէին. զի կարծէին՝ Թէ ինքեանք ինքեանք առնեն զոր առնեն։ Այլ ոչ էր այդպէս. վասն զի էլք իրացն ի վերուստ էր, այսինքն Թէ այսպիսի պատահումն ի վերին Թոյլատուութենէն էր։ Որպէս և ասէն մեր առ. մնոտիասպարծն պիղատոս. * Ոչ ունէիր դու իշ- ,, խանուԹ ի վերայ իմ և ոչ մի, եԹէ ոչ էր տուեալ ,, քեզ ի վերուստ ։ (յովհ. ԺԹ. 11)։ Այսպս ա- ռաջի արարեալ մարգարէին, յայտ առնէ այժմ Թէ զիարդ եղծին Թշնամիք զտաճարն, ընդ նմին և զե- րուսաղէմ. և ասէ։

Ջ. Որպէս յանդառնաւ՝ ֆայդաօտ խորեցին զքրուեան նորա. ի գնոյն ֆայդաօտ և տրճուէ խործանեցին զնա։

Այս բանք հաւատարտպէս կարեն հայել ի գործս բա բելացւոց և անտիոքեանց, որպէս տեսանի ի գիրս. (Ջ. Թագ. իե. 8 — 16. և Ջ. մնաց. լՋ. 17 — 20. և ես. մարկ. ես. 30 — 40)։ յորս աւանդէ եղծուցին տաճարին և աւերուցին երուսաղէմի. և զայս կամելով աղետալի իմն ձևացուցանել, ՁարտարուԹիւ բանից առաջի առնէ մարգարէն, և ասէ։

Որպէս յանդառնաւ՝ ֆայդաօտ խորեցին զքրուեան նորա։ Այս- ինքն՝ ի կործանել Թշնամեաց մերոց զքրուեան երուսա- ղէմի՝ այնպէս վարեցան, որպէս վարին փայտահարք՝ որք մնտանեն յանտառս. զի որպէս նոքա՝ փայտատոք անխնայ կոտորեն զծառս, այնպէս և նոքա անխնայ խորտակեցին զքրուեան երուսաղէմի, նոյնպէս և զքր- քուեան տաճարին և զզարդ նորա. և զի դժուարախոր- տակելի էին այնոքիկ, ի կիր արկին ընդ փայտատին և զմուրճն առ ի քակտելոյ ի միմեանց զկապուածս

նոցին. և յայս միտ յարէ.

Ի գնացեալ ես ի տեղի ոմանի, զի ուսցի՞ս ի նոցանէ զգործ տանն Աստուծոյ, զի ոչ ինքեանք ուսուցանեն քեզ զայն, այլ դու ուսցիս ի նոցանէ. ոչ ինքեանք գործեն զայն, այլ դու գործեսցես. ոչ ինքեանք կատարեն զայն, այլ դու կատարեսցես. ոչ ինքեանք հաստատեն զայն, այլ դու հաստատեսցես. ոչ ինքեանք ասեն զայն, այլ դու ասասցես. ոչ ինքեանք ուսուցանեն զայն, այլ դու ուսուցանիցես. ոչ ինքեանք հրամայեն զայն, այլ դու հրամայեսցես. ոչ ինքեանք ուղղեն զայն, այլ դու ուղղ

ԸՆ. Ասացին ՚ի սէրս Էրբեանց ազգ՚ն նոցա ՚ի դաւեն, եւ
կայ՛ց լուեցուսցուք պանծալի փոնս այ յերկրէ։
Պաշտամունք երբայեցւոց, մանաւանդ զորս կատա-
րէին ՚ի հանդիսաւորութեան տօնից, ՚ի նախանձ շար-
ժէին զաղգս, ՚ի տեսանել նոցա, Թէ երբայեցիք
այսպիսեաք զօրանան, և ՚ի վերայ այնպիսեաց պատ-
բաստ են մեռանիլ և ՚ի դիմի հարկանիլ ամենայն ազ-
գաց. վասն որոյ և կարծէին՝ Թէ ՚ի ջնջել այնր ամե-
նայնի՝ նուաճին իսրայելացիք. և յայս իսկ փու-
Թային բառնալ զայնս իսպառ։ Զայս ակնարկելով
ասէ։

Ասացին ՚ի սէրս Էրբեանց ազգ՚ն նոցա ՚ի դաւեն, եկայ՛ց լե-
ցուսցուք պանծալի փոնս այ յերէրէ։ Զայսինքն ազգքն այն
առ հասարակ որք էին ըստ կրօնի բաբելացւոց հե-
Թանոսք՝ ասացին և հաստատեցին ՚ի միտս իւրեանց
այսպէս. եԹէ կամիմք ջնջել զերբայեցիս, եկայք
լուեցուսցուք պանծալի տօնս այ նոցա յերկրէ. այս-
ինքն է, այնպէս արասցուք՝ զի մի՛ և կարասցեն նո-
քա կատարել զտօնս այ յերկրի իւրեանց. որպէս և
արարին նոքին իսկ բաբելացիք՝ այրելով զտէղի պաշ-
տաման տօնից՝ այն է տաճարն. նոյնպէս և անտիո-
քեանք՝ աղտեղելով զայն։

Այս աղետալի անցք՝ ցաւ մեծ էր իսրայելացւոց,
վասն որոյ տրտմեալ սգային և յոգւոց ելանէին. և
տաբակուսեալ զարմանային. զի ոչ էս տեսանէին ՚ի
վերայ իւրեանց զպաշտպանողական ձեռն նոր, և ըզ-
հայրական խնամս նորա, վասն որոյ և ասէն։

ԸԹ. Զանս մի՛ ինչ ոչ պեսպ. և ոչ էս գուցէ մարթե-
ր է. և զինչ ինչ ոչ ձանաչէիցէ։

Ոչ էհէին ատտաւօր մեհենիք, Թէ որ ժամանակ իցէ
այս, յորում ոչ էս տեսին իսրայէլացիք զնշանս սքան-
չելեաց, և ոչ էս զմարգարէ կամ զնշանագործ ոք.
բայց ՚ի վուր է այս վէճ. զի բանն ատտ ոչ հայի յայս-
պիսի ժամանակ՝ յորում ոչ երևէին սքանչելիք և
մարգարէք, այլ յայնպիսի վիճակ ժամանակի, յո-
րում Թէպէտ և կային սքանչելիք և մարգարէք,
բայց ոչ այնպիսի օրինակաւ, որպիսի կային յաւուրս

աղաւոութեն նոցա յառաջ քան զգերելն, և յառաջ քան զաւերելն և զանշքանալ տաճարին։

Այս այս յայտ անտի է, զի նաև ի ժամանակս դերութեն թէպէտ և կային մարգարէք, այսինքն է երեմիա, եւս և դանիէլ, բայց երեք մանկունքն անանիա, ազարիա, և միսայէլ գոչէին յաղօթս իւրեանց։ * ոչ ,, գոյ ի ժամանակիս յայսմիկ մարգարէ, ՚ի՚։ Այս այս է ոչ չափազանցական բանից, որով սակաւն երբեք ոչինչ գնի, որպէս է և աստ յասէն։

Զգանս ինչ ոչ պէսպէս։ Ե ոչ եւս գեղջ մարթեաբ։ Այսինքն յայսպիսի թշուառութեն եմք մանաւանդ, յորում ոչ եւս տեսանեմք զմեծամեծ սքանչելիս՝ զորս տեսանէաք ի ժամանակի անդրդութեն մերոյ. և ոչ եւս երեւի ի միջի մերում յայտնի մարգարէ, և ոչ հանդիս մարգարէից, և ոչ գուշակութիւնք նոցա։

Ո այսպիսիս ասէ Հարկ էր նոցա, զի կարօտ էին մարգարէից և մարգարէութեն նոցա։ Այլ մեզ ոչ այսպէս, զի անկարօտս արար զմեզ ՚ի՚ մարգարէութեն և սքանչելագործութեց։ Լաստի գրէ գերզվարդապետ (՚ի մէկն. եսայ.) * իսկ մեզ ասէ չէ ինչ ,, պիտոյ նախատացուածիք (այսինքն գուշակութիք մար,, գարէից), զի հաւատքն՝ որ յՈՅ՚ զամենայն ինչ ,, վճարեն։ Այս ոչ եւս նշանք կամ տեսիլք. զի որպէս գրէ սարգիս շնորհալի (՚ի մէկն. ՚ւ. պետ. ՚ւ. յ. Ձառ. ՚ը.) * ուր հաւատք չշնարհեն են, անդ ,, մարմնական տեսիլք ոչ վայելեն։ Այլ քանզի պակասեալ էին իսրայէլացիք յայսպիսեաց աստի՚ տագնապէն. զի ՚ի նոսին սովորեալ էին. Թէպէտ և քան զարժանւոյն կրէին զայս. որովհետև ծարաւել էին արեան մարգարէից. զերեմիա քարկոծեցին յերկրին եգիպտացւոց, և վասն եզեկիէլի ասի Թէ սպանեալ ՚ի սահմանս բաբելացւոց յիշխանէ ցեղին դանայ՝ կապեալ չայի ձիոյ և վարեալ ընդ քարուտս՝ վասն յանդիմանելոյ նորա զցեղն դանայ և գադայ։ Այս քանզի յայնժամ յայսպիսի վիճակի կային իսրայէլացիք՝ անճանաչ մնացեալ տեսանէին զինքեանս. և յայս հայելով՝ ասէ։

Այս ինչ ոչ ճանաչիցէ։ Կամի ասել. մեք որք յառաջն ծանօթ էաք ամենայն ազգաց երբէք ժողո-

վուրդ բնտրեալ, այժմ ամենևին անձանօթ եմք լեալ. մինչև ոչ ումեք ձանաչել զմեզ՝ թէ որպիսի էաք յառաջն. վասն որոյ և յամենեցունց ոտնակոխ եմք եղեալ. նա ղի և թշնամիք մեր օրըստօրէ, զօրանան ի վերայ մեր, և զանազն ՚ի մերոյ հայհոյեն իբր զանուն սուտ ՚ի ծոց իւրեանց։

Օայս ամենայն վերածէ վարդան ՚ի ժամանակ յետին աւետման երուսաղէմի. յորում խոպան մերժեցան հրէայք, և վարեցան ՚ի սիոնէ. զի անիրաւեցան յորդին ՚ի, և պարծելով ՚ի վերայ չարութեանն ա նարգեցին զնա. որով և անարգեցան ՚ի նմանէ. և թշնամիք նոցա զնչանս իւրեանց զգարշելիս եդին ՚ի տաճարի նոցա։ Կաև զի եղեն այլևայլ նշանք ՚ի նմա. զի երիցք մի ճնաւ անդ զգառն, գուռն նորա ծանր ինքնին բացաւ, և այլ ևս նշանք ահաւորք. զորս հա մարեցան նշանս ունայնս. և ոչ իմացան թէ ՚ի բար կութիւն յողնեն եղեն այնոքիկ. (յովսեպոս. գ — ԺԷ.) վասն որոյ ըստ վերոյգրելոցդ և թշնամիք նոցա աւե րեցին զսրբութիւնս նոցա, և ասացին բառնալ զտօնս և զպաշտամունս նոցին. որպէս և բարձին իսկ, և ինքեանք միացին յանարգութիւն. ոչ նշանս ինչ տեսին սքանչելեաց, և ոչ մարգարէ ոք երևեցաւ ՚ի նոսա մինչև ցայսօր ցամ ՚ին 1800։ Այլն իբր և ոչ ոք այ նուհետև ծանեաւ զնոսա լինել ժողովուրդ ՚ի. և նա ինքն ՚ած դարձոյց զերեսս իւր ՚ի նոցանէ, և զա մենայն փառս նոցա փոխադրեաց ՚ի հեթանոսս։

Այս բանք առաջի դնին ըստ յարմարական մեկնու թեան. իսկ ներքին իմաստ ասդմնսիս հայի յ՚ և իցէ վիճակ տառապանաց ազգին հրէից, մանաւանդ ՚ի վի ճակ գերութեն բաբելացւոց. յորմէ յանդարտնս վտանգեալ հառաչէ մարգարէն ՚ի դիմաց ազգին. և գոչելով առ ած՝ ասէ։

Ժ. Ա՛նկնէ չէիր ած նախապէ ընդաին. բարկացուցանէ հակառակորդն պահան ՚ի ։

Ի հալածել բաբելացւոց և անտիրոքեանց և այլոց թշնամեաց զազգն իսրայէլի, և յատկանալ անդ զաեղի սրբութեն նոցա, արհամարհէին և զածն իս բայէլի, և յանուանէ նորա ինչ ոչ երկնչէին. մանա

ւանդ Թէ և նախատէին իսկ. և զի երկարեցաւ այս գործ նոցա՝ ասէ՝

Մինչև յիքը եօ՝ նախաքէ ի՞նչ ասէ. բարեացուցանէ հակառաւորդն զնոսա որ ։ Որը քառաց ինչ յիքը՝ ցուցանէ նախ զառաւելութիւն ցաւոց սրտի և տրտմութիւն հոգւոյ. և երկրորդ՝ ըստ որում յիչեցաք, զերկարաձգել տևողութիւն գործոց Թշնամեացն. որպէս Թէ ասէր. բաւական է ինձ, մինչև յերբ ունի տևել չարութիւն Թշնամեաց մերոց՝ որով յանդգնին նախատել զքեզ և բարկացուցանել ։

Այս նախատելն կարէ կրկնակի իմացեալ լինել. մի՝ ըստ գործոյն, իբր զի զայնպիսի ինչ առնին Թշնամիքն, որով նախատինս տային ոչ՝ իբր տկարի. երկրորդ՝ ըստ Հայհոյելոյ նոցա զանուն ոչ, իբրև Թէ չիցէ նա կարող։ Այնպէս և բարկացուցանելն կրկնակի կարէ իմացեալ լինել ասա. մի՝ ըստ գործոյն՝ որով բարկացուցանէին զնա. և ըստ այսմ յասելն զանուն զքո՝ անուանն դնի փոխանակ նշանակելոյն, այսինքն փոխանակ ոչ. և երկրորդ՝ ըստ Հայհոյական բանից՝ որով Հայհոյէին զանունն ոչ. և կրկին և՛ բարկացուցանելին զնա ։

Յառաջնումն դնէ Թշնամի, և յերկրորդումն դնէ հակառակորդ. և յերկսին և՛ եղակի խօսի. որովք ոչ կամի ցուցանել, Թէ այլ էր Թշնամին, և այլ հակառակորդն. և և՛ ոչ ցուցանէ՝ Թէ մի միայն էր Թշնամին, և մի միայն հակառակորդն, այլ Թէ որք Թշնամի էին իսրայէլի՝ նախատէին զնա. և հակառակելով կամ ընդդիմ ելանելով նմա՝ բարկացուցանէին զնա ։

Պինդ արժան է ասա, զի մարգարէն ոչ բերէ ի մէջ զազգ իւր կամ զանուն ազգին՝ ասելով, մինչև յերբ նախատէ զմեզ ես, այլ զանունն ոչ՝ յասելն, զանուն զքո. որով ցուցանէ՝ Թէ առաւել ցաւ ընդ այն՝ որով նախատէին Թշնամիք զանունն ոչ, քան ընդ այն՝ որով Հալածէին զինքեանս ։

Բայց յասելն զայս՝ սոսկին իսկ խնդրել չոչ միայն զքշնամիսն զայնոսիկ վանել, այլև չանուն իւր խնայելով՝ զինքեանս ի նոցանէ պաշտպանել, և զայցելուԹէ իւր ոչ հետև առնել. և զայս ի մէջ բերէ հաւ-

ցական իմն եղանակաւ ՚ի յայլորդ համարն ասելով։

ԺԱ. Բ Ընդէր դարձոյցանես զչեռն քո. և զալ քո ՚ի գիրկ ծոցոյ քոմի խոպա։

Զեռամէն ՚ոյ՝ նոյնպէս և աջով նորա Թևպետև հասարակօրէն իմացեալ լինի ամենակարողութիւն ՚ոյ, բայց ասա դնի փոխանակ նախախնամութեան նորա. իսկ ծոցոյն իմացեալ լինի հայրական գութ նորին, յորում իբր ՚ի ծոցի պահի ամենաքաղցը այցելութիւն նորա, և զերծումն օրհնութեան և ամենայն բարեաց։ Այս քանզի հեռացեալ տեսանիւր այցելութիւն ՚ոյ ՚ի ժողովրդենէ իսրայէլի, պաղատի մարգարէն ոչ իսպառ հեռի առնել զայն. և զայս առաջի դնէ նմա նաբաանութիւն իմն ասելով։

Բ Ընդէր դարձոյցանես չչեռն քո. և զալ քո ՚ի գիրկ ծոցոյ քոմի խոպա։ ՚Դարձուցանել զչեռն կամ զալ ՚ի ծոցոյ խոպա՝ ըստ էրբիչ կարէ իմացեալ լինել. մի՞ փոխանակ ոչ տանելոյ զայն քնաւ ՚ի ծոց, հեռի պահելով անտի. և ըստ այսմ կամի ասել. ընդէր քնաւ ոչ տանիս զչեռն քո ՚ի ծոց գթութենէդ՝ հանել անտի զնմանս այցելութեան քո։

Երկրորդ՝ փոխանակ նահանջելոյ զչեռն ՚ի ծոցոյ. որպէս եթէ ոք ՚ի կամիչն տալ ումեք ինչ ՚ի ծոցոյ իւրմէ տանիցի զչեռն իւր ՚ի ծոց անդր. բայց չև ևս մուծեալ զչեռն, կամ չև առեալ ինչ ՚ի ծոցոյ՝ դարձուացէ զչեռն իւր անտի. և յայս միտ կամի ասել. դու ՚որ հաճեցար ցուցանել մեզ զայցելութիւն քո. որով որպէս թէ տարար զչեռն քո ՚ի ծոց գթութենէ քո. ընդէրը ապա այժմ դարձուցանես զայն ՚ի ծոցոյ քումմէ, ասելով. ոչ ևս տաց ձեզ՝ զորս ունիմ ՚ի ծոցի. և սովին ցուցանի ժխտելն ՚ոյ զայցելութիւն իւր կամ զառաւելութիւն ընդ որոշաց իւրոց։

Երրորդ՝ փոխանակ վերացուցանելոյ զչեռն ՚ի ծոցոյ. որպէս առնեն ումանք ասելով. քաւ լիցի, կամ քաւ լինիցի, կամ մի լիցի. որ է նշան ոչ կամելոյ, կամ ցոյցք ոչ ընդունելոյ ՚ից. և ըստ այսմ կամի ասել. ընդէրը ՚որ ոչ կամիս ցուցանել ՚ի մեզ զգթութենէ քո, կամ ընդէրը ՚ի պաղատիլ մեր առ քեզ ցուցանես զքեզ իբրև ոչ ընդունօղ աղաչանաց մերոց։

Հոգբորդ՝ փոխանակ ոչ ընդգրկելոյ· զի որ դարձուցանէ կամ ՚ի բաց առնու զձեռն ՚ի ծոցոյ, ոչ ևս ընդգրկէ զայն զոր պահէր առ ծոցովն· և ըստ այսմ կամի ասել· ընդէր ՚ի բաց Թաղուս զմէզ խօսեա, և ոչ ևս ընդգրկես իբրև զորդիս որպէս առնէիր յառաջն։

Վոխաբերաբար, ծոցով նշանակի աստ ազգն իսրայէլի, ըստ որում էր եկեղեցի ՚ից, յորում և Հանգչէր ՚ձեռ իբրև ՚ի ծոցի, կամ Թէ եդեալ էր ՚ի նմա զաջ իւր իբր ՚ի ծոցի իւրում· և ըստ այսմ կամի ասել· ընդէ՞ր հեռանաս ՚ի մէնջ, և զաջ քո ՚ի բաց առնուս ՚ի միջոյ մերմէ՝ որք եմք իբր ծոց քո· միթէ սպառէ՞լ կամիցիս զմեզ· մի՛ ոք, մի՛ զմեզ, այլ սպառեա՛ զթշնամիս մեր· և ցոյց առ մեզ զփրկութի՛ն քո։ Լու առ զօրագոյն առնելոյ մարգարէին զնոսն իւր ՚ի մէջ բերել զմեծամեծ գործս փրկութե՛ն, զորս եցոյց ՅԱՀ առ իսրայէլ· և նախ ասէ։

ԺԲ. ՅԱ՛ ԲԱՓԱՌ ՔԵՐ ՅԱՌԱՋ ՏՈՒ ԶՅԱՒԻՊՆՈՒՆ· ՈՐ ԱԲԲԵՐ ԶՔԷՐՈՒԹԻՆ ՚Ի ՔԵԶ ԵՐԻՒՔ։

Պէտ էր իսրայէլացւոց ունել իւրեանց Թագաւոր զՅԱՀ, զի Թէ զայր Հզօր և խնաստուն Թագաւոր ունել մեծ իմն է, քանի՜ և զաստիճանօրէն զաստիարաբանին և զաստիճաւորեալսն։ և զի՞նչ և իւր նոցա յառաջի յայնպիսի Թագաւորէ· վասն որոյ և վատաչնուէ կարէին դիմել առ նա ՚ի նեղութե՛ն իւրեանց, առաջի դնելով նմա ոչ զիւրեանց ինչ արժանաւորութի՛ւն, այլ զնորա ամենամեծ զօրութի՛ն, մանաւանդ զգործս փրկութե՛ն նորա, յայս աՀա պազատելով մարգարէին ասել։

ՅԱ՛ ԲԱՓԱՌ ՔԵՐ ՅԱՌԱՋ ՏՈՒ ՅԱՒԻՊՆՈՒՆ, ՈՐ ԱԲԲԵՐ ԶՔԷՐՈՒԹԻՆ ՚Ի ՔԵԶ ԵՐԻՒՔ։ Որո՞ւ ասէն յառաջ տուն յաւիպնունն՝ ոչ Հայի ՚ի բառադ Թափառ ՔԵՐ, այլ ՚ի բառադ ՅԱՀ, որպէս Թէ ասէր· դու որ միայն ես յառաջ քան զյաւիտեանս ՅԱՀ, դու ինքն ես Թագաւոր մեր։ Իսկ եԹէ առցի լայնաբար փոխանակ բառիս ՚ի պէՀէնէ, որպէս դնի յԵբերայականն, կարէ Հայիլ ՚ի բառադ Թափառ· որպէս Թէ ասէր· դու ինքն ՅԱՀ ՚ի սկզբանէ Հետէ եղեր Թագաւոր մեր, և ցուցեր մեզ զփրկութի՛ն քո։

Ա՛րեմն է ևս ասել Թէ սովին ցուցանի չունիլ իա-
րակիցացուց յառաջին զոք ի մարդկանէ Թագաւոր ,
այլ զինծ միայն . և ի Թագաւորել նմա ի վերայ նոցա՝
կամեցան նոքա ի մարդկանէ ևս ունել Թագաւոր
իբրև զօտար ազգս . (որպէս յայտնի աւանդէ ի ա-
դիրս Թագաւորութեանց . գլ. ը. 4 — 7) :
Լսակ ասելոյին ի մէջ երկրի՝ ի հասարակի խմացեալ
լինի բոլոր երկիրս կամ աշխարհս այս . այլ ի մասնա-
ւորի խմացեալ լինի երկիրն աւետեաց՝ որ է ի մէջ
երկրի . ուր եցոյց ինծ բազում անգամ զիրկութիւն
իւր առ իսրայէլ . և ի վախճան աւուրց ինքնին եկեալ
անդր՝ արար դնետին զայն փրկութիւն՝ ոչ առ իսրայէլ
միայն , այլև համօրէն առ ազգս մարդկան :
Ո՛սայեկ որ է ի մէջ երկրի . զի պահեստին համա-
րեալ լինին կալ ի միջին տեղւոջ երից մասանց աշ-
խարհի , այսինքն ափրիկոյ , ասիոյ , և եւրոպիոյ՝
զոր և լատ՛՛. չիշէ . յոր միտ կոչի և սիրտ երկրի ի
մարգարէութիւնէ զաքարեայ . (ԺԴ. 12 .) յասելն զնա-
բայելացւոյ՝ քնահեալ ի սիրտ երկրի . և ոչն մեր
ըստ խորհրդական իմաստից՝ սիրտ երկրի անուանեաց
զնա (մատ . ժբ. 40 .) ըստ օրում գրէ և Յովհաննէ-
ցին . (ի մեկն . մատ . գլ. ժբ.) յասելն . * զերուսա-
,, ղէմ ասէ սիրտ . զի իբր սիրտ ի մէջ կենդանւոյ ,
,, սոյնպէս և նա ի մէջ երից մասանց աշխարհի , (այս-
,, ինքն) եւրոպիոյ , և ասիոյ ։ ։ Հայս սակս
(ի շար . ձբ.) երուսաղէմ դնի լինել ի միջակ տեղ-
ւոջ աշխարհի , յորում խայնեցաւ ոչն մեր . որպէս և
ասէ . * կանգնեցաւ քառակերպն ի միջակին ։ ։ այս-
ինքն կանգնեցաւ զբ խաչն յերուսաղէմ , որ է միջակ
տեղի , այսինքն մէջն աշխարհի . ։ Լատի գրէ բարեգ
(ի մեկն . մարկ . գլ. ժէ.) * երուսաղէմ ասեն (ասէ)
,, մէջ երկրի է . . . անդ ցցեաց ողորմութիւն ոչ ըզ-
,, խաչն , զի տարածեսցէ զաւազակս իւր ընդ ամենայն
,, կողմանս՝ բառնալ ունել զշուն և զգի ամենայն
,, տիեզերաց ։ ։

Ո՛չ կարէ ցուցանիլ և անտի , զի աշխարհագիրք՝
որք չափեցին զամենայն գիրս աշխարհի՝ Հայելով ընդ
տիեզերս Համայն՝ այնդեղն ցուցանեն Թէ փոքրն ասիա
մնա անկանի առ մէջն աշխարհի՝ և ըստ այսմ Ձշմար-

տի լինելն երուսաղէմի ՚ի մէջն աշխարհի՝ կալով ՚ի հարաւակողմն անաւօրեայ։

Այսթէ և ասէ, Թէ քառդ երիէ՝ դնի փոխանակ քնակեաց երկրի. և յայս միտ ասէին ՚ի մէջ երկրի՝ ցուցանել Թէ ած եցոյց փրկութիւն մեծ առ իսրայէլ և առ ազգս մարդկան յանդիման ամենայն քնակեաց երկրի. որ է ասէ. փրկեաց յայտնապէս և հզօրե-

զաւէս։

Հարմարական մեկնութիւն երկրաւ նշանակի ամենօրհնեալ երկիրն այն՝ յորում արար ած զփրկութիւն ազգի մարդկան, այն է ամենաօգ կոյսն մարիամ։ [1]ազի մանկաւուրց առումն ըստ ոմանց նշանակի և որ-

պիսի սիրէն եղիսաբեթի. յորում արար ած զփրկութիւնն զայն, որով սրբեցաւ յովհաննէս ՚ի սկզբնական մեղաց։ [2]Այլ Թէ զիարդ արար ած զփրկութիւնն իսրայէլի, և այլոց ևս ՚ի մէջ երկրի՝ յայտ առնէ ա-

սելով։

ԺԴ. Պատուհասեցեր զջրոցիբ տուր զձեզ. գուռ խոր-
հրդեցեր զէլեամ վէլադոյ ՚ի վերայ լռեցեր։

ԺԶ. Պատեղեցեր զէլեամ վէլադոյն. և եռոյր սիա իբ-
րեւ ոչ զջրացն հնդկաց։

[3]Առաջին մեծ փրկութիւնն զոր եցոյց ած առ իսրայէլացիս, եղև հանելն զնոսա յեգիպտոսէ և ազատելն ՚ի ձեռաց փարաւոնի։ [4]Զոր որպէս պատմի ՚ի գիրս ելից (ԺԴ. 1—30.) յելանել անդ որդւոցն իսրայէլի յեգիպտոսէ՝ մինչդեռ բանակեալ էին առ ափամբ կարմիր ծովուն՝ պնդեցաւ զհետ նոցա փարաւոն արքայ եգիպտացւոց վէց հարիւր կառաք և ամենայն ե-

բիվարաք և սպառազինօք եգիպտացւոց։

[5]Այն իբրև տեսին իսրայէլացիք, զահի հարեալ սկան լալ և աղաղակել առ ած. և յաղաչել մովսէսի զնէ հրամայեաց նմա ած ձգել զգաւազան իւր ՚ի վերայ կարմիր ծովուն. և անդէն պատառեցաւ ջուր ծովուն, և եկաց յերկուց կողմանց իբրև պա-

րիսպ հաստատուն յաջմէ և յահեկէ. և յատակ ծովուն ցամաքեալ՝ [6]անապարշ եղև որդւոցն իսրայէլի, և իբրև անցին նոքա ընդ այն, և ելին յայնկոյս ծո-

վուն, պահեաց ամէն այնպէս զջուր ծովուն առ պահ մի։ Տեսեալ փարաւոնի զանցս իսրայէլացւոց՝ ինքն եւս սկսեալ զկնի նոցա ընդ նոյն անցս ծովու. Հանդերձ կառօք և զօրօք իւրովք. և՛ ձգել մոմեսէսի վերստին զգաւազան իւր՝ի վերայ ծովուն՝ այն դիպացեալ ջուրք՝ որք իբրև ամենահաստատ սլարիսպ կային չորիվ և չահեկի, կցեցան ընդ միմեանս. և անգէն՝ի միջ առեալ զփարաւոն և զզօրս նորա հեղձուցին։ Օ այս ամենայն նկարագրէ սուտ մարգարէն սյստե համան ասա բանիւ և նախ ասէ։

Ո՞ւր հասոպեցեր զօրութիւ՛ տալ ջրհղեղ Լ՛յսինքն՝ դուք զջրոյ ջուրս կարմիր ծովու. անհնակոյր զօրութիւ՛ քով բաժանեալ յերկուս՝ իբրև զպարիսպ հաստատ տեսեր, այսինքն հաստատուն կացուցեր չորիվ և չահեկի ժողովրդեան քո. և այսպիսի սքանչելիւք ա զատեցեր զնոսա՛ի ձեռաց փարաւոնի, խոսելով ապա և զկորստեան փարաւոնի և զօրաց նորա ասէ։

Ո՞ւր խորտիեցեր զչուխ վէլաոպ՝ի վերայ ջուրց։ Լ՛յսինքն՝ի սմնդիլ փարաւոնեանց հանգոյն վիշապաց զկնի ժողովրդեան քո ընդ անցս կարմիր ծովուն՝ խորտակեցեր զգլուխս նոցա՝ այսինքն զՀպարտութի՛ն նոցին։ Որ խորտիեցեր ասելով՝ ցուցանել զհսպաս ապաքա նել փարաւոնի և զօրաց նորին. մանաւանդ զի որ՛ի ջուրս խորտակի և փշրի, խոտնեալ ընդ ջուրս՝ անշէտ կորնչի։ Լ՛ընդ Թևպէտ՛ի միջ ջուրց եղև այս, բայց մարգարէն դնե՛ի վերայ ջուրց վասն երկուց. մի՝ զի այն խորտակումն փարաւոնեանց եղև՛ի ձգել զօրութե՛ն ՝այ՛ի վերայ ջուրց, և երկրորդ՝ զի նա որ՛ի վերայ ցամաքի երևեր բարձրագլուխ,՛ի վերայ ջուրց երևեցաւ կորագլուխ. զոր այսօք իսկ տեսեալ խորտիլացւոց փառս ետուն ՝այ. (զորմէ տե՛ս ի գիրս ելից. ԺԴ. ։ — 18)։ Լ՛ւ զի այս գործ փրկութե՛ մեծ եղև յոյժ, ոչ յագի մարգարէն միանգամ ևեթ յիշել. այլ կրկնէ ասելով։

Ո՞ւր էլրեցեր զչուխ վէլաոն։ Վշրեցեր առաւել և քան զնորտակեցն. վասն որոյ առ՛ի ցուցանել զա ռաւելութի՛ն հնազանդութեանն փարաւոնի՝ դնէ նաև զփշրելն. որպէս թէ ասէր, որչափ հպարտ և խիստ դուս նա ընդդէմ քո, այնչափ մանր փշրեցեր ըզ-

զնա, և խոսասա կորուսեր։

Ալ իշապէ նմանեցուցանել զմարաւոն վասն հալարտու-
թեան և վասն խտաւթեան, և ս և վասն վայրենուն,
և վասն կամելոց կլանել այսինքն խոսասա նուաճել
զժողովուրդն ՚ոյ։ Կայց փոխանակ զնոսա կլանելոյ՝
ինքն կլաւ և ընկլաւ և ՚ի կուր եղև այլոց. յոր միա
յարէ զկնի սաելով։

Այ- եաւոբ պա ներքոյ զօրաւն Նդկաց։ Օ զօրաք Նդ-
կաց մարթ է իմանալ սատ նախ զաղգս բնակեալս
առ կարմիր ծովուն, կամ զայնս որք նաւեն ՚ի ծովն
յայն, որպիսի էին եթէովպացիք. եդովմայեցիք և
արաբացիք. վասն զի սորա գիմեալ ՚ի վերայ մարմնոց
եգիպտացւոց առ ափամբ կարմիր ծովուն՝ կամ ՚ի
մէջ ծովու՝ յատարի առին՝ զորս գտին ՚ի վերայ նո-
ցա. ուսոի և փարաւոն և զօրք նորա եղեն կերա-
կուր, այսինքն յատար եթէովպացւոց և արաբացւոց՝
որք վասն սևուեն Նդկիկք ասին. յոր միա ՚ի թարգ".
եօթ". և այլոց դնի եթէովպացիք. իսկ յերր". գրի
Էյէոիմ, այսինքն ՚ի Նդկիս կամ ՚ի սիկիմն Նդկաց
առ կարմիր ծովուն։

Ա.յլ ոմանք զօրաք Նդկաց իմանան զմարդակերս
ազգս. և ասեն, Թէ սորա գտեալ զմարմինս եգիպ-
տացւոց՝ նորոգ ընկղմէին՝ կերին. և յայս միա Ճշմար-
տի ասել՝ Թէ ետ Ճծ զնոսա կերակուր զօրացն Նդ-
կաց. այլ այս կարծիք անստոյգ երևի։

Ա.յրկրորդ՝ զօրաք Նդկաց մարթ է Նմանեաբանութ-
իւն իմանալ զծովային գազանս կիմ զմեծամեծ կիտս.
ըստ որում այսպիսի գազանք իբրև զօրք զօրաւորք
կոտորեն զձկունս ծովու և ուտեն զնոսա։ Այս զի ՚ի
փշրել ՚ոյ զփարաւոն և զզօրս նորա՝ կերին զնոսա
այսպիսի գազանք, վասն այսորիկ ասէ, Թէ ետուր
զնոսա կերակուր զօրացն Նդկաց, այսինքն գազա-
նաց ծովուն Նդկաց կամ ծովուն եթէովպացւոց,
այն է ծովն կարմիր։

Ւսակ ոմանք զօրաք Նդկաց իմանան զսեաւ ագռաւս՝
որք վասն յարձակելոյ ՚ի վերայ մարմնոց յուտել՝ կա-
րճն ասիլ զօրք, և վասն սևուԹէն՝ զօրք Նդկաց.
և զ՚ի սատակիլ փարաւոնի և զօրաց նորա՝ եղեն կե-
րակուր ագռաւուց, յայս միա Թերևս ասէ. ետուր

զնա կերակուր զօրացն Հնդկաց։

Լ.ՀԶՆԿ կողբացի (՝ի գլ. իե.) վիշապաբ խմացեալ ըզ-
ծովային գաղանս, զօրաբ Հնդկաց խմնալ զեծով-
պացիս ըստ նախագրելոցդ. և գրէ այսպէս. * Օ օձ
,, յաղճանդամ, և զգազան ինչ ծովածին կոչեն գիրբ
,, վիշապ՝ որպէս զմարդ յաղճանդամ՝ հսկայ անուա-
,, նեն. նոյնպէս և զօձ յամենաքային անձուկնի և զգա-
,, զանն ծովական լեռնաձև, զկիտոցն սահմ և զդլբը-
,, նաց զօրս վիշապս անուանեն. ըստ այսմ Թէ դու
,, քաղչախեցեր զգլուխ վիշապացն՝ի վերայ ջուրց, և
,, ետուր կերակուր ժողովրդեան եԹովպացւոց. տե-
,, սանէ՛ զի զնկունս մեծամեծս ծովածինս՝ վիշապս
,, կոչեն գիրբ. և յայտ անտի է Թէ զնկունց ասէ՝
,, այնու (զի գնէ) եԹէ ետուր կերակուր ազգաց է-
,, Թովպացւոց. Թէպէտև ասա այլք՝ի սատանային
,, առարկեցին զվիշապն. որպէս և զայն՝ զոր յորն
,, գրեալ է (յոբ. ի. 20.)՝։

Լ.ՀԱՒԱՆԱՕրէն այս բանք Հայեին՝ի գործ մեծի փրկու-
Թեն՝ զոր արար որդին աՅ առ ազգս մարդկան, փըր-
կելով զնոսա՝ի ձեռաց անմարմին փաբաւունի. յոր
միտ երգէ եկեղեցի առ քս. * յաղթական քեզ օրհ-
,, նուԹիւք՝ՈՐ զնոցդ ծովուն հերձեր զջուրն. զի
,, ՚ի նմա զբռնաւորին չաղխեցեր զգլուխ, և զարգե-
,, լասն՝ի ձեռն խայչ քո վերածեր՝ի կեանս՝։

Օ գլուխ այսր վիշապի՝ի սկզբան անդ խորտակեաց
ՅՈՒն մեր՝ի մկրտիչն, և՝ի սահմանէնն զնորհուրդ
մկրտուԹեն. յոր միտ յաւուր տոնի մկրտուԹեն երգէ
եկեղեցի. * Օ գլուխ վիշապին փրկիչն չաղչախեաց
,, ՚ի յորդանան՝ի գետ, և ինքեան իշխանուԹիւն զա-
,, մենեսեան ասրեցոյց՝։ ՚Ի նմանի ընդ անցուցանել
ՅՈՒն մերոյ զեկեղեցի իւր ընդ ջուրս մկրտուԹեն, և
յածել զնա յերկինս, իբրև զՀետ սնդեցաւ սատա-
նայ Հանգոյն վիշապի, զկառս նորա՝ այսինքն զզօրու-
Թիս նորա կապեաց քս, և զՀպարտուն նորա չաղ-
չախեաց. և ետ զնա կերակուր զօրացն Հնդկաց.
այսինքն Թէ արար զնա նախատինս ամենայն դիւաց,
որք ալեբանին՝ի զօրս Հնդկաց վասն սևեռուԹէ խոր-
հրդոց և գործոց նոցա։

Օ սոյն զայս գործեցին յանուանն քրիստոսի և Հետեւողք նո-

բին, առաքեալք և մարտիրոսք և խոստովանողք, և աղբկունք խոկ, որպիսի եղև յուլիանէ վկայուհին. որ շղթայիւք պարանոցի իւրոյ կապեաց և կոխեաց զսատանայ յորժամ էր ի բանտի. և հառ զնա ընդ ոտիւք իւրովք. Թողուա ի մէջ բերել զայլս բազումս։

Ի սմին բանի ի լինել բառիցդ խոչոպել և ֆլչել, և ըստ Թարգմանելոյ այլոց՝ ծաղծել, ոչ դնի և սակս նանել. վասն զի ոչ մեր ոչ եթէ սպան զատանայ, զի անմահ բնութիւն է, այլ նախ խորտակեաց զբազուկս նորա, այսինքն զզօրութիւնս նորին. երկրորդ՝ փշրեաց զատամունս նորա, այսինքն զզնութիւնս և զշնորս նորին. երրորդ՝ ջաղաքեաց զանօթս նորա, այսինքն զմահ. և արար զնա ամենեցուն առակ նշանակի։ Հաստ ասէ սարգիս շնորհալի (ի մեկն. յուդ. համար. 6. Ձառ. ԽՀ.) * եհար ձեր խայիւ իւրով, (զատանայ) և սպան ոչ զնա, այլ զբնութիւնն նորա այսինքն զմահն. և ջրեաց զթիւնս նորա, և Թափեաց զատամունս նորա. և կորզեաց զմահիս նորա։ Յա (ի մեկն. ԽԱ. պետ. Ե. 9. Ձառ. ԺԶ.) օրինակ իմն ի մէջ բերելով՝ ասէ. * զորօրինակ այր առաքինի և քաջ՝ ըմբռնեցեալ զգազան չար և անբիծ, զեռանելոր և զմագլաւոր, զԺանիս նորա խորտակէ, և զմագիս նորա փշրէ, և Թողու զնա ի խաղ և ի ծաղր տեսողացն. այսպէս արար և քո զբնութիւնն. զԺանիս նորա երկաթիս խորտակեաց, զբնութիւնն մահուն ի չարութիւն փոխարկէլով, և զմագիս նորա սրնձիս փշրելով՝ զմեզ զբնութիւնս և զագգի ագգիս, զոր եբարձ ի մորդանէ։ Յա ոչ այսչափ միայն՝ այլև հրամայեաց իւրոցն կոխել ի վերայ նորա, և առ ոտն հարկանել զնա. ուստի յարէ զկնի յիշատակեալ վարդապետդ, Թէ * և մարգարէին անդուստ ի վերուստ խոստացաւ, նայր ի վերայ իժի և քարթի գնասցես դու ասէ, և առ ոտն կոխեացես զառիւծն և զվիշապն։ Օ այս առաքելն գործ փրկութեն ասս առաջի եգեալ մարգարէին՝ մատչի և յայլս և ասէ։

ԺԵ. Պաւ բէնեդոյեր ղաբէրաս և վլաճս. գաս ցա-
մաբեդոյեր չէգաս ասաբէս։

Ցնետ հանեալոյն ոյ զորդիսն իսրայէլ յեգիպտոսէ, և
յետ այնր մեծի փրկուԹԵՆ զոր եցոյց նոցա, բազում
և այլ սքանչելիս գործեաց ի նոսա. ի մէջ որոց մին
եղև տալ նոցա ջուր ի վիմէ. զոր այսու բանիւ ա-
ւաջին գնէ մարգարէն յայտնէլն։

Պաւ բէնեդոյեր ղաբէրաս և վլաճս։ Այսինքն, գու
յանդղդին անապատի ի ծարաւիլ ժողովրդեան քո,
Տրամայեցեր մովսէսի՝ հարկանել գաւազանաւ իւրով
զվէմն, և այնու հաներ ի վիմէ անտի զաղբիւր ջրոյ
առատ յոյժ, մինչեւ վտակս ևս գործել անտի. և այս
պատահեցաւ երկիցս. (որպէս յայտ է ելից. ԺԷ. 6.
և Թուոց. Ի. 11)։ Խօսի ասպա և զներհականէն,
այսինքն զցամաքեցուցանելոյ զջուրն՝ ասելով։

Պաւ ցամաբեդոյեր չէգաս ասաբէս։ Այս հայի յայն՝ որ
եղև յաւուրս յետասոյ որդւոյ Նաւեայ՝ յանցուցանել
նորա զժողովուրդն ընդ յորդանան. զորոյ զջուրսն
ցամաքեցոյց Ներ. զի ետ ջրոց ոչխյ առնուլ առ ադա-
միտս քաղաքաւ, և կալ միաձոյլ իբրև պարիսպ. և
որ ի վայր քան զայն էին ջուրք՝ իջին ի ծովն աղի.
(որպէս դնի յետասոյ. Է. 15 — 17)։ Այս զի այն
ջուրք ընթանային ուժգնի, վասն որոյ դնէ զառաք-
սաստիկ։

Ասեն՝ Թէ այս բան հայի և ի ցամաքիլ Յորդանան
առնոնայ. զի գրի (ի գիրս Թուոց. Ի. 14.) Թէ
* զոմզ Տրձիգ արար Ներ և գՅորդան առնոնայ ||. զոր ո-
մանք իմանան զցամաքեցուցանելոյն նորա գՅորդան, կամ
գՀեղեզմայն զայն. զի ի Թարգ". լաս". դնի անդ
(Թուոց. Ի. 14.) այսպէս. * որպէս արար ի ծովն
,, կարմիր՝ սոյնպէս արասցէ ի վտակս առնոնայ ||։
Այստ ամին ցամաքեցոյց ասծ երբեմն և զայլ ջուրս.
յոր միտ մեկնեն բազումք զբանն ամբակումայ. (Է.
8.) * միթէ գետոց բարկացաւիս Ներ կամ սրտմտութիւնդ
,, քո ի վերայ գետոց ||։ Այսք բարկանալն ոյ ի վերայ
գետոց ոչ այլ ինչ ցուցանել ասեն, բայց եթէ ցա-
մաքեցուցանել զայնս։

Հոգևորապէս այս բղխումն աղբերաց և վտակաց

յայտ առնէ զըղխումն ընօրհաց ի ձեռն խորհրդոց՝ զոր սահմանեաց քե. և բարոյապէս յայտ առնէ զըղխմունս առաքինական գործոց ի ձեռն ընօրհաց։ Այնպէս և ցամաքումն գետոց յայտ առնէ գնաւագիլ հոսմանց մեղաց և ախտից, կամ ըստ լատ". զցամաքել սատանայական խորհրդոց։ Ջետ առաջի գնելոյ մարգարէին զայս ամենայն՝ յարէ զկնի և ասէ։

ԺՇ. Որ է պէս, և ո՛ր է գիշեր. զկոյս և զարբ և զոտն հաստատելեր. և զոտ հաստատելեր զսահման սահմանս երկրի. զծառան զսահման զոտ սպեղեր։ Ջերանել որովհետև իարայէլի լեգիսլատոսն՝ ամպ մի հովանի եղել նոցա, որ իբրև ձեռ սիւ առնէր առ նոսա, և գիշեր առ եգիպտացիսն. և ի գնալ նոցա ընդ անապատն զամն քառասուն իբր գարուն էր նոցա և առնն, մինչև ի հասանել նոցա ի սահմանս երկրին աւետեաց. և զի զայս ամենայն արար նոցա Աստ իբրև իշխող և Տէր ամենայնի այսոցիկ, կամելով մարգարէին ցուցանել զայսպիսի տէրութեն Նորա, և զանկաս իշխանութեն Նորին յամենայնի՝ յառաջ բերէ ասա զայս բան իբրև զմիջանկեալ ինչ հաստատուե. թեան, ասելով։

Որ է պէս և ո՛ր է գիշեր։ Ցիւն ի վերացեալն առեալ նշանակէ զաւետաղութեն լուսոյ յարշաւուսն մինչև ի սիւեղն գիշերոյ. այնպէս և գիշերն ի վերացեալն նշանակէ զաւետաղութեն խաւարի սկսեալ ի մտից լուսոյ մինչև ցարշաւոյս։ Ա.ՍԼ ի Յանձգացեալն առեալ՝ սիւն նշանակէ լուսաւոր ժամանակ կամ լոյս հանդերձ տաւետաղութե՝ ըստ այսմ զոր ետաք. այսինքն յարշաւսն մինչ ի գիշեր. նոյնպէս և գիշերն նշանակէ խաւարային ժամանակ կամ խաւար հանդերձ նախագիտել տաւետաղութե. և յայս միտ դնի (ի Ծննդ. ա. 4.) Թէ * կոչեաց Ած զլոյսն տիւ, և զխաւարն կո,, չեաց գիշեր ։

Ա.ՐԴ՝ որովհետև ի սկզբան անդ արարչագործութե Տիրամնասն այ եղև տիւ և գիշեր, ըստ այնմ՝ * և ,, եղև երեկոյ և եղև վաղորդայն օր մի ։ (Ծննդ. ա. 5.) ի սոյն տակս տիւ և գիշեր՝ ասէն լինել այ. ըստ որոյ ասէ. զո է տիւ և զո է գիշեր։ Որում

կամի հետեւեցուցանել, թէ որովհետեւ քո են՝ քոյին հրամանաւգ յամրոյ անտի եւս ձեռնայկին նոքին յառաջորդել քո որդւոյն իսրայէլի։ Եւ զի տիւն ըստ օրում ասացաք է՝ի լուսոյ, և լոյս յարեւէ՝ զնոսին եւս յատուկ յիշէ ասելով։

Օ լոյս և ջեր դու արար։ Ա ման լուսոյ յայտ է՝ թէ է առաջինն՝ի մէջ ամենայնի՝ զոր արար Աստ յետ ստեղծանելոյ զերկինս և զերկիր. (որպէս գրի՝ի ծննդ. ա. 3.) և սոյն այս էր՝ որ յերեւիլ իւրում ցուցանէր և սահմանէր զաթս, և յամիսոիկն զգիշեր. իսկ թէ այս լոյս յարեւէ՞ էր արդեօք, թէ յայլմէ, չէ յայտ. զի գիշեր նախ գնէ զստեղծումն լուսոյ, և՛ի չորրորդ աւուրք գնէ զյօրինուած կամ զդասաւորումն արեւու և այլոց աստեղաց։

Օ այսոսիկ առաջի առնելով մարգարէին՝ դիտէ ցուցանել թէ ամենայն որ ինչ տեսանի յերկինս և յերկրի, ոչ արարածք են, և նորա հրամանին անձանն. ըստ օրում՝ի նմանէ են, և քանիս նորա կան։ Ա՛յլ զի մի կարծեսցի, թէ կայ և այլ ինչ յերկրի՝ որ արտաքոյ իցէ՝ի կառավարութէ՛ն նորա՝ յաւելու և ասէ։

Եւ դու հաստատեցեր զանէնայն սահմանս երկրի. ամառն և ձմեռն դու արարեր զսոսա։ Զհաստատութիւնն զերկնից ասէ, զի ամենայն որ ինչ գոյանի յերկրի. և եւս թէ որ ինչ փոփոխելի լինի յերկրի, նորա անկարելի է՝ի նմանէ։ Եւ զի երեւելի է՝ի սոսա փոփոխութէ՛ն եղանակաց տարւոյն՝ զայն եւս՝ի մէջ բերէ ասելով։

Օ գարուն և ամառն դու ստեղծեր։ Օ երկուս զայսոսիկ յիշելով՝ զայլսն եւս տայ իմանալ, այսինքն զաշունն որ յաջորդէ ամառան, և զձմեռն որում յաջորդէ գարունն։ Օ սոսա ասէ դու ստեղծեր. որպէս թէ ասէր. դու արարեր, զի լինիցի գարուն և ամառն։

Հոգեւորապէս տիւ է ժամանակ փրկութէ՛ մերոյ,

զոր արար քո. և գիշեր՝ առաջին ժամնանկն՝ յորում նստեաք ի խաւարն. ըստ այսմ. (զուկ. ԼԶ. 16.)
* Ժողովուրդ որ նստէր ի խաւարի՝ ետես զլոյս մեծ ||: լոյս է հաւատք մեր, և արև բանն այդ: Լուր այս ա-մենայն քո է ասէ, և դու ահմմեցեր զայս ամե-նայն. զի ի նմանէ և նովաւ՝ այսպէս լինել սահմա-նեցաւ և կատարեցաւ. որով և ամենայն սահմանք երկրի հաստատեցան չործամանօթմեն:

Իսկ գարնանով նշանակի ծաղկիլն նորոյ եկեղեցւոյ ի սկզբանն, և ամարայնով նշանակի տալիլ նորին ի հալածանաց ըստ նեբեղլոյն այդ: Վարձեալ բարեյաղող գարնայնով նշանակի սկզբնաւորութեն բարի վարուց՝ յորում երևին ծաղիկք առաքինութեց. այլ ամա-բայնով նշանակի կատարելութեն վարուց՝ ի տիրել չերմութեն սիրոյն այդ: Լաւ զի զայս ամենայն ածառ-նել, վասն որոյ ասէ՝ գու ստեղծեր: Օ այս եգեալ՝ վերստին մատչի ի պաղատանս, և ասէ:

ԺԶ. Ա այս չոշ լեզի ետէ՝ զի ընդանին նախաբեաց պէր. ծաղովուրդ անպտամ բարեյաղոյց պանուն սէ տու: Ոչուշ լեզի ասել առ ածե, կամ յիշեա ասել, ոչ է իմանալի ի կողմանէ այդ, այլ ի կողմանէ մերմէ. զի ոչ է հնար լինել մոռացութեն առ ածե առ ի յիշել, կամ առ ի նորոգ տեսանել. իսկ ի կողմանէ մերմէ մտածելով յիշել ասէ՝ յորժամ յետ յապաղելոյ ցու-ցանէ մեզ ածե զբարերարութեն ինչ՝ որում կարօտիմք, կամ յետ անտես առնելոյ ցուցանէ զերկրպութեն իւր՝ որում սպառեմք, և զի յայնժամ՝ համարեալ լինել թե յիշիմք, սմին իրի և համարձակիմք ասել առ նա, յիշեաւ զմեզ ածր, կամ թե չուշ լեզի քեզ այս. ի սոյն միտս խօսի առ յաւետն:

Ա այս չոշ լեզի ետէ՝ զի ընդանին նախաբեաց պէր: Կամի ա-սել: Լայս ամենայն զոր ասացի՝ ոչ է ծանկեալ ի քէն, բայց դու այնպէս ցուցանես զքեզ՝ որպէս թե ոչ տեսանիցես, կամ մոռացեալ իցես. այլ արդ մի-թե մոռանաս և զայն՝ զոր արար քեզ թշնամին ի նախաառէն զքեզ. ընդհէր ոչ խնդրես զվրէժ ի նմանէ, Ըստ մարդկային դատաստան ձևացուցանել զբանն. զի մարդիկ ի կրեալ ինչ՝ ի թշնամւոց՝ ոչ մոռանան զայն.

իսկ ՚ձեզ գովով բարի յանձնայցին՝ թէպէտ և ոչ մեռանայ, բայց երկայնամիտ լինելով ցուցանէ զինքն իբր մեռացօղ անարգանաց թշնամեացն։ Լայց քանզի նախանձն ՚ձեռային վառեալ էր ՚ի սիրտ մարդապետին, այնու՝ նախանձու մնի խօսել զայս։

Լսեր բառդ ՚ի՞նչ՝ որ եզակի դնի առ հայի կամ ՚ի նաբուգոդոնոսոր, և կամ յանտիոքոս, կամ յայլ ոք. կարէ և առեալ լինել իբր հաւաքական անուն, և հայիլ ՚ի ժողովուրդ բաբելացւոց կամ սելևկիացւոց և կամ այլոց թշնամեաց, զորս և յառաջ քեզ ՚ի հատուածն՝ որ զինի ասելով։

Ժողովուրդ անդամ բաբելացոյն ընդառ ՚ես։ Ուր զբուռնէ կրկնի և այն զոր ասաց, այս յուշ լինի քեզ, որպէս թէ եղեալ էր. միթէ մոռացա՞ր և զայն՝ զի անզգամ ժողովուրդք կամ բազմութիւնք անօրինաց նախատինս տալով քեզ, և հայհոյելով զանուն ՚ձեր քոյ բարկացուցին զքեզ։

Օ այս ասելով կամի ՚ի վրէժխնդրութիւն չարժել զնա ընդդէմ թշնամեացն. ոչ զի չար կամի նոցա, այլ զի ազատիլ խնդրէ ՚ի ձեռաց նոցին. զոր և մնանելոր բանիւ պաղատի, և ասէ,

ԺԲ. Ա՛ՂՔ մախենք փաղանգ ղանձին՝ որ խոսրովան առնի առ ինէ. և ղանձինն փնձեայ ոտ ՚ի մոռանալ խոպա։

Զազանօք իմայեալ լինին աստ այնպիսի մարդիկ՝ որք օտարացեալ են ՚ի մարդկային գթութենէ, կամ վայրենացեալ են ՚ի մարդկօրէն գնացից, և ունին զբարս նմանեալս գազանաց՝ ըստ անինաց լինելոյ նոցա ՚ի պատառել զանմեղ անձինս՝ բանիւ կամ գործով։ Այսպիսեաց մնանէ ՚ձեզ զմարդն երրակի. մի՛ առ ՚ի պատիժ չանցանաց նորա, որպէս արար ընդ բազումս. երկիրդ՝ առ ՚ի զգաստութենէ, որպէս արար ընդ մեզ նասէ. երրորդ՝ առ ՚ի ցոյց առաքինութենէ նորա կամ առ ՚ի փառաւորել զնա, որպէս արար ընդ խոստովանողս նորա և ընդ մարտիրոսս։ Ա՛յսու բան առաքինոյն խօսի մարդապետն աղաչելով զնոսա ընդունել ՚ի ձեռս այնպիսի չարաց՝ յասելն։

Ա՛ՂՔ մախենք փաղանգ ղանձին՝ որ խոսրովան առնի առ ինէ։

Ա՛յսինքն մի վանն մեզոց մերոց մատներ զմեզ՝ ի ձեռս Թշնամեաց՝ որք նմանեալ են գազանաց· զի Թափառեա մեք մերաբ առաջի քո, բայց ահա խոստո- վան լինիմք առ քեզ, ձանաչելով զքեզ քաւիչ մե- ղաց, և յոմանցայնի գՅաւճ· և զքեզ միայն գխեռմբ ած ձգմարիտ· և առ քեզ աղաղակեմք իբրև առ ած կենդանի, և ոչ առ կուռս անմտունեա, որպէս առ- նեն Թշնամիք մեր։

Ա՛ստանօր եզակի գնեցէ, և ասել * զանձն՝ որ խոս- ,, տովան առնի առ քեզ ‖, ոչ ցուցանէ զմիոյ ևԼԹ խոստովանութեե, այլ է ոմ այսպիսի, որով ցուցանի ած և իցէ անձն· իբր Թէ ասէ՝· չէ արժան գազանաց մատնել զած օք և իցէ՝ որ խոստովան լինի առ ած, որպիսի էին իսրայէլացիք· յոր միտ ի լաս"· յոգնակի դնի· ըստ որում և մարգարէն յոգնականաւթ ի մէջ բերէ՝ ի յաջորդ հատուածն՝ ասելով։

Ա՛- զանչինս փնանիոց ոց ի խոռանաբ խոսա· Ա՛ստանօր բառս ոց ոչ սեփականէ զգան մնանելն լինելոյ, այլ զգան ժողովրդոց գոլոյ· որպէս Թէ ասէր· մի մոռա- նար զժողովրդս քո՝ որք այսպէս մնանկացան և՛ ի չէտին Թշուառութեե մատնեցան· և զի ՛ի մնանկա- նալն անդ՝ էին տակաւին ՚այ, վասն որոյ ասէ զմնանկս քոյ կամ զանձինս մնանկացոց քոց· և դիտուելն բանին է խնդրել՝ զի ած մի խոսա անառես արասցէ զնոսա, և մի Թողցէ զնոսա մնալ միշտ ՛ի մնանկութեե և՛ ի Թշուառութեե անդ՝ յոր մատնեցան, այլ հանձեսցէ հայել ՛ի նոսա, և ազատել զնոսա· և առ այս յարէ։

ԺԵ· ՚այեաց յոսխ ոս· էլ լցան ոռանխ ափէլէց յեէ- բէ անէբաոռնէ։

Պէսպէս բանիւք Թախանձեաց մարգարէն զած վասն դատանելոյ զփրկութեե՝ առաջի դնելով զաղգ ազգի գործս սքանչելեաց նորա, և և զամենակարողութեե նորին· կամելով ապա զանձնահանձելին ՛ի մէջ բերել՝ առաջի առնել զուխտ նորա, և ասէ՝

՚այեաց յոսխ ոս· Ուխտ ասելով խնամոյ զայն գաշն՝ զոր եդ ած ընդ աբրահամու և ընդ որդիս նորա, նոյնպէս և զկտակ օրինացն՝ զոր ետ ՛ի ձեռն մովսէ- սի· ՛ի սոյն մաղթէ հայել և զսոյն յիշել Ա՛Թէ ասէ

գաղջիս Հայիլ՝ի մէջ, միթէ յուխտ քումմէ ևս գաղ-
ջեցիս. եթէ մոռացար զմէզ, միթէ և զուխտ քո մո-
ռանայցես. եթէ ոչ խնայես ի մէզ, զինչ արասցես
զուխտ քոյ. այլ արդ եթէ վասն անարժանութեա՛ն
մերոյ ոչ կամիցես փրկել զմէզ ի թշնամեաց մերոց,
գոնէ հայեա՛ յայն ուխտն՝ զոր արարեր ընդ Հարս մեր,
և վասն այնր ուխտի ազատեա՛ զմէզ. որպէս թէ ա-
սէր. այն ուխտ քո և այս մեր թշուառութի՛ն ոչ հա-
մաձայնին միմեանց. զի դու ուխտեցեր պաշտպան լի-
նել մեզ, և առնել զմէզ իշխեցօղս այլազգեաց, և
ժառանգ երկրի նոցա. իսկ այժմ զսորին հակառակին
տեսանե՛ք. զի փոխանակ պաշտպանելոյ լինելոյ՝ մեր-
ժիք, և փոխանակ իշխելոյ այլոց և ժառանգելոյ
զերկիր նոցա՝ իշխի՛ք ի նոցանէ. և տունք մեր ե-
ղեալ են յաւար նոցա. և զոյն զայս ևս կամելով
յայտ առնէր, յարէ զկին և ասէ.

Օ՜ չէ լսեն փաղաքշեցեալ տէրերէ՛ն՝ այս բան
պարզի կրկնակի. մի՝ յաւելմամբ բառիս մէջ. որպէս
թէ եղեալ էր. տունք մեր լցան անիրաւութի՛ւ տիրելոց
յերկրի. և միտ բանին լինի ցուցանել՝ թէ թշնամիք
իսրայէլացւոց յափշտակեցին զտունս նոցա, և քնա-
կեցան ի նոսա. և լցին զնոսին անիրաւութեամբ
իւրեանց։

Օ՜ թշնամիսն նմանեցուցանէ տիրելոց յերկրի. կամ
ըստ յունականին, խաւարելոց երկրի, այսինքն կու-
րացելոց երկրաւորք կամ զակատելոց գչէտ երկրա-
ւորաց. և այս՝ կամ վասն այսորիկ զի կային նոքա՝ ի
յափշտակել և՛ ի խաւարի անօրէնութի՛ւն և կռապաշ-
տութի՛ւն, և և՛ ի յափշտակել անարդուե՛ւ և մեղսքուե՛,
և կամ զի տիրեալ էին յեմարութի՛ւն և խաւարեալ
անգթամտութի՛ւ։ Կ՝արթն է և սասել՝ թէ այս տիրո-
ղութի՛ւն նոցա հայոյ յայն՝ զի զարմացան, թէ զինչդ կա-
րացին նուաճե՛լ զժողովուրդն իսրայէլի, որոց պաշտ-
պան գտեալին զնո՛ւն։

Ակրկնէր՝ բացատրի ընդ հակառակն՝ եթէ զառդ-
փէնէ՝ առցուք իբր յատկացուցիչ տանցն. որպէս թէ
եղեալ էր. տունք տիրելոց այսինքն թշնամեաց մե-
րոց՝ որք են յերկրին բաբելացւոց կամ անտիոքեանց՝
լցան անիրաւութի՛ւ, այսինքն անիրաւ աւարաւ, զոր

առին ՚ի մէնջ. կամ թէ լցան տունք նոցա այնու ա-
նիրաւութիւն՝ զոր առնէին ընդ մեզ. կամ թէ լցան
տունք նոցա մերովք իսկ անիրաւութիւնք՝ ՚ի վաթիլն
մեր ՚ի մէջ տանց նոցա ըստ անիրաւութեան նոցին։
Ա՛արթ է ՚ի ձեռն ափղելոյ իմանալ զիսրայէլացիս. յոր
միտ կամ առել. տունք իսրայէլացւոց, որք ՚ի գերել
իւրեանց ափղեցան և յիմարեցան՝ թէ զի՞ եղև ինք-
եանց, լցան չերկիրք օտար՝ անիրաւութիւնք գերչաց
իւրեանց։ Ո՛այս ասելով կամի փութացուցանել զնո՛ա
՚ի փրկել զժողովուրդ իւր, յուցեալ՝ թէ յոր ի՛ր ի՛ւա-
ռութիւն իցէ ժամանեալ. և ՚ի փութացուցանելն ա-
ղաչէ, զի մի անտես արասցէ՝ զոր խնդրէ. սմին իրի
չարէ զինի և ասէ։

ի. Ա՛ է դաբձէի գնանին ամաչեցեալ. այլ աչեսան և գնանի
օրհնեսցին գնեուն ՚ի՛ր ։

Պատնաւն ամաչեցեալ, կամ դառնալ յոլովքի ամա-
թով՝ ըստ երից կարէ լինել. մի՝ ՚ի տկարանալն ՚ի
նմանէ կամ ընդդէմ նորա՝ յոր միտ ասի գՀՇնամեաց.
դարձցին յետս ամաչեցեալք։ Ի՛րկիրորդ՝ չարհամար-
հիլն կամ ՚ի նախատիլն չայնմանէ. որպէս ՚ի գնալ
ուրուք առ իշխան ոք վասն իրիք գործոց եթէ ար-
համարհէսցի ՚ի նմանէ, անթեղով դառնայ յետս։ Ի՛ր-
կիրորդ՝ չանտես լինելն կամ չոլ գտանելն զայն զոր
խնդրէ. զոգորինակ ՚ի խնդրել ուրուք ՚ի բարեկամ-
կամ ՚ի մեծատանէ զանօթ ինչ՝ եթէ անտես լեզի
կամ ոչ տացի նմա, և նա դարձցի յետս ունայն ասի
դառնալ ամաչելով ըստ այսմ երկրորդ տաբաղու-
մանայ աստ մարգարէին՝ չասելն։

Ա՛ է դաբձէի գնանին ամաչեցեալ. այլ աչեսան և գնանի օրհ-
նեսցին գնեուն ՚ի՛ր ։ Ա՛չսինքն, չայտնել առ քեզ
անանկացեալ և թշուառացեալ ժողովրդեան քո՝ մի
անտես արասցես զաղաչանս նորա, զի մի դարձցի ա-
մաչեցեալ. որ է ասել. զի մի անլսելի լինելով աղա-
չանացն, կամ անտես լինելով՝ ամենի կրեսցէ. այլ
ընդունելով ՚ի քէն զոր խնդրէ՝ օրհնեսցէ զքեզ։
Ջհառաջուսն հատուածի դնէ սոսկ մնանկ, չասելն.
* մի դարձցի մնանկն ամաչեցեալ ‖. կամ ըստ այլոց
խոնարհեալ. իսկ չերկրորդումն դնէ աղքատ և մնանկ՝

յասելն. * այլ աղքատն և տնանկ օրհնեսցեն զա-
,, նուն տէր քո ‖: Ա՛մենեքին և՛ի նոյն հային՝ այս-
ինքն՝ ի ժողովուրդն խոնարհեալ և նուաճեալ՝ և և
աղքատացեալ և չքաւորեալ. ուստի որպէս և դիցի՝
զնոյն ցուցանէ ըստ այլևայլ նշանակութեանէ:

Ա՛յս բան՝ որպէս և այլ բանք այսր սաղմոսի, յայտ
է թէ ասին և՛ի բերանոյ իւրաքանչիւր հաւատացե-
լոյ, և այս ոչ միայն վասն անձանց իւրեանց, այլև
վասն ննջեցելոյց հոգւոց, ի մաղթելն վասն նոցա, զի
գտեալ այժմն զողորմութիւն յՅն՝ մի դարձցին յետս
ամաչեցեալ յաւուրն յետնում. յոր միտ երգէ եկե-
ղեցի զսոյն՝ ի պաշտամանն ննջեցելոց, յասելն. * հան-
,, գի (այսօր) զմեր ննջեցեալսն՝ ի վերինդ քո երու-
,, սաղէմ. զի մի դարձցի տնանկ ամաչեցեալ՝ ի յա-
,, ւուր ահեղատենին ‖: Ո՛այս ամենայն եղեալ
մարգարէին հետևեցուցանէ և ասէ:

յիս. Ա՛րի՛ ած, և դարձ՛ արասպանս քո. յիշեա՛ զնա-
խափնա՝ որ յանդիմանէն զօրհնածսդ:

Ա՛րի՛ ասել առ ած ըստ երից դնի. մի՝ հայելով յայն
որ կարգի՝ ի ցոյց փառաւորութեանէ մեծ վայելչութեանէն
նոյ, իբրև հրաւիրողական ասացուած, որ և բացատրի
բառիւս հրամայեա՛ ած արի՛, (հրամեցէ՛ս). յոր միտ ա-
սի (՝ի սաղ. ՃԼԸ. 7.) * արի՛ ած՝ ի հանգիստ քո ‖:
Ա՛րկցորդ՝ իբրև յորդորական՝ ի գործել. յոր միտ ա-
սի. * արի՛ ած իմ՝ ի հրամանս քո ևս ‖. (սաղ. Է.
7.՝ի ժամագիրս): Ա՛րկցորդ՝ իբրև մաղթողական յօգ-
նել, կամ՝ ի վանել զթշնամիս, կամ՝ ի դատել ևս.
յոր միտ դնի և աստ յասելն:

Ա՛րի՛ ած, և դարձ՛ արասպանս քո: Կամի ասել. մի՛
անտես առներ զմեզ ած, այլ հայելով՝ ի գործս թշնա-
մեաց մերոց՝ որք տառապեցուցանեն զմեզ՝ և արհա-
մարհեն զքեզ իբրև զտկար ոք, դատեա՛ զդատաս-
տանս քո. այսինքն ուղղեա՛ զդատաստան քո ընդ-
դէմ նոցա:

Ուր դերանունդ քո՝ կրկին մտօք յարի՛ ի բառդ դա-
պասն. մի՝ իբրև ածական յայտնիչ որպիսութեանէ դա-
տաստանին. և ըստ այսմ դատաստանն նշանակէ աստ
զիրաւունս. յոր միտ կամի ասել. քոյ է իրաւունքն.

ոյլոյ ապա զայն՝ դառեալսվդ. այսինքն արա զի տեսցեն Թշնամիք մեր, Թէ Աշխարհիս քոյ է այն. կամ որ նոյն է՝ ջատագովեա զիրաւունս քոյ. այս մեկնութեամբ առաւել համաձայն երևի մտաց բանին և բնագրին էբր՝ "Դիվրորդ՝ իբրև յատկացուցիչ. և ըստ այսմ բառս դաւանան՝ դնի փոխանակ կարգի առնելին. յոր միտ կամի ասել. կարգեա զառեան քո, և դառեա՛ի նմա զիրաւունս մեր և զանիրաւութիւն Թշնամեաց մերոց. իսկ Թէ զինչ անիրաւութիւն էբր Թշնամեացն, յայտ առնէ ասելով.

Յետ ընթաքինս՝ որ յանդգնէին զբռնանալ։ Այս նախատինք զոր դնէ մարգարէն՝ ըստ երկուց էբր. մի՝ ըստ բանից, որովք նախատէին Թշնամիք զիսրայէլացիս, և և զնոսՙ հայհոյելով զնա. և մի և՝ ըստ գործոց՝ յերդմանել նոցա զվայելչութիւն տաճարին ոչ և զաբ անօթոցն. արդ ասէ յիշեա զայսպիսի նախատինս՝ որք հասանէն յանդգամէնն՝ այսինքն՝ի Թշնամեայ անզգամացեալդ. և այս՝ ոչ մի օր՝ այլ զօրհանապազ. ըստ որում ոչ դադարէին Թշնամիք նախատինս հասուցանել նոցա քանիւբ և գործովք։ Արդ հայելով մարգարէին՝ի նախատինսն նոցա, հայի և յօրհնութիւն պաշտօնէից ՚ի՛ն. և որպէս զնոցա նախատինսն յիշեցոյց, սոյնպէս և զսոցա օրհնութիւնն առաջի առնի՝ ասելով։

Ե՛ Տ՚ոհանաբ ղՀայն պաղծնէից ՚ոց. ամբարտաւանութիւնՙ ասելաց ՚ոց վերադի հանապաղ։

Զայն պաշտօնէից ՚ի՛ն էբր օրհնութիւն սաղմոսացն՝ զորս եղանակէին ՚ի տաճարի նորա. և զի այն էբր պատարագ հաճոյ ՚ի՛՝ զայն յոչ առնի էբրև զանճ ինչ՝ ասելով։

Ե՛ Տ՚ոհանաբ ղՀայն պաղծնէից ՚ոց։ Որպէս Թէ ասէբր. մի՛Թէ մոռացաբ ՚ի՛ր, Թէ զիարդ պաշտօնեայք քո յորժամ ՚ի խաղաղութիւնՙ էին՝ օրհնէին զքեզ ձայնիւբ ցնծութեամբ ՚ի տաճարի քումՙ, և նովին օրհնութեամբ ձգէին յինքեանս զՀոգւոր ձեռն քո. և արդ յիշեա ՚ի՛ր զայն. և արա՛ զի վերստին ժողովեսցին նոքա օրհնել զքեզ ձայնիւբ սաղմոսաց, և մի՛ կացցեն ՚ի լռութեան. ապա Թէ մոռացիս, առաւել և զօրանան Թշնամիք

մեր, և աւերեն զմեզ իսպառ. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով՝

Ա՛ստուածածնէն ապէնեայ ի վերայէ հանապազ։ Այս քան կրկնակի յարի՛ նախընթացն. մի՛ իբր հետևութեամբ, յոր միտ կամի ասել. եթէ ոչ պաշտպանեսցես զմեզ՝ ի թշնամեացդ մերոց, և ոչ նուաճեսցես զնոսա, ամբարտաւանութեամբ նոցա զօրասցի և վերասցի հանապազ։ Յերկրորդ՝ իբրև հաստատութեամբ ասացելոցն, յոր միտ կամի ասել. ահա մեք թողեալ՝ ի ձեռաց քոց՝ մասնեցաք՝ ի ձեռս ստելեաց քոց. և նոքա հանապազ նուաճէն զմեզ ամբարտաւանութեամբ իւրեանց. և ամբարտաւանութիւն նոցա վերանայ և յաղթօղ գտանի հանապազ։

Յակ վերանալ ամբարտաւանութենէ չարաց կամ վերանալ ամբարտաւանից երբակի լինի, ի խորհուրդս, ի բանս և ի գործս. ի խորհուրդս ասին վերանալ, յորժամ սկսանին գերազանց համարիլ զինքեանս, և ասել գերազանցագոյն ևս և յետոյ առաւել ևս. և այսպէս ամբարտաւանութենէն նոցա, այսինքն ամբարտաւան խորհուրդ նոցա հանապազ վերանայ՝ այսինքն բարձրանայ, մինչև կործանեսցի։

Ի բանս ասին վերանալ, յորժամ խօսին զանձանց իւրեանց զմեծամեծս. և պարծին ևս՝ ի մէջ բերելով երբեմն և զայլոց պակասութենէս. և եթէ արհամարհէսցին, թէպէտ և երբեմն նկուն լինին, բայց գաղտ անգամ յառաւելն ևս բերին, և՛ ի նոյն հանապազորդեն. և այսպէս ամբարտաւանութենէն նոցա այսինքն ամբարտաւանական բանք նոցա վերանան հանապազ. մինչև ոչ ևս լիցի նոցա վերանալ, այլ իջանել՝ ի դժոխս։

Ի գործս ասին վերանալ ըստ երկուց. մի՛ յորժամ յաղթօղ հանդիսանան. յոր միտ կամի ասել. եթէ ոչ ապրեցուսցես զմեզ՝ ի ձեռաց ամբարտաւանից՝ և ևս զօրանան նոքա և պարծին իբրև յաղթօղ։ Յերկրորդ՝ յորժամ յամբարտաւանական գործս ձեռն արկանեն, և ամբարտաւանօրէն գործեն. և եթէ ընդդիմութենէ ինչ ոչ կրեսցեն՝ յառաւելն ևս յօժարին. իսկ եթէ ընդդիմութենէ կրեսցեն՝ թէպէտ և երբեմն

զկայ առնուն, քայց ամբարտաւանութիւն նոցա մղէ զնոսա յարտաւելն բարձրանալ և ընդդէմ ելանել. ո-
րով և փոխանակ զկնայելոյ ի վեր ըմբռնուտանան. և
այսպէս ամբարտաւանութիւնք նոցա, այսինքն ամբար-
տաւանական գործք նոցա աձեն և վերանան հանա-
պազ։ Եւ այսպիսիքս որչափ վերանան և բարձրա-
նան ամբարտաւանութիւն առ ի մեծ երևիլ, այնչափ
փոքր երևին յաչս այլոց. որպես արձանք որչափ ի
բարձր տեղւոջ դետղին, այնչափ փոքր տեսանին
հայեցողաց։

Յստանօր եթէ քայդ վերանալ առցի փոխանակ յաջո-
ղութեանն՝ քառադ ամբարտաւանութիւն դնի փոխանուտանեն
ձևով՝ փոխանակ ներգործութեանն ամբարտաւանուե-
որով և միտ բանին լինի այս. կարծեն ամբարտաւանք
եթէ ամենայն ինչ նոցա վերանայ այսինքն յաջողի.
և վասն այնորիկ հանապազ ամբարտաւանութեամբ
վարին։

Օ այսպիսիս կոչէ մարգարէն ատելիս ասելով. ուր քառադ
ասէ՝ դնի փոխանակ ատեցողի, և նշանակէ աստ
զթշնամիս ժողովրդեանն իսրայէլի. զի ի նմա ատեցողք
օրինացն ասի, և արհամարհողք նորին, և սուին այսու-
որպէս էին ատեցողք ասի, այնպէս էին և ատեցեալք
ի նմանէ վասն ամբարտաւանութեանն իւրեանց։

Ամենք ղայդ վերասցէ առնուն փոխանակ վերջանալոյ,
կամ բարձեալ լինելոյ. որպէս եթէ եդեալ եր. ամ-
բարտաւանութեամբ ատելեաց քոց մի յաջողեսցէ, այլ
հանապազ նուաճեսցի, և անարգեսցի, եղծցի և ա-
պականեսցի. իսկ խոնարհութեամբ սիրելեաց քոց բարձ-
բացի։ Եւ յլաց ըստ յուենական օրինակաց ինչ ընդեռ-
նուն. * վերասցի հանապազ առ քեզ։ որով խնամ
բանին լինի, հասցէ ի լսելիս քո, երցէ առ քեզ՝
ամբարտաւանութեամբ նոցա՝ իբրև մեղք որ յերկինս
բողոքեն. ուստի մի մոռասցիս վրէժ խնդրել ի նոցա
նէ, և այցելուս մեզ լինել։

Յս սաղմոս ըստ հոգևորին մեկնի ծայրէ ի ծայր ի
վերայ եկեղեցւոյ. որպէս առնի լսմե. հայելով ի
բազմապատիկ տառապանս՝ զորս կրեն հաւատացեալք
յայլևայլ անձանց՝ յարտաքնոց և ի ներքնոց, ի հե-
թանոսաց և ի հերետիկոսաց, որոյ վասն ի բերանոյ

հաւատացելոց յաղագսիս մատուցեալ մարգարէին ասէ ։

(ա) Ինդէը յայսպիսի վիճակս մատնեցեր զեկեղեցի քոյ, (բ) զոր փրկեցեր արեամբ քո, և իբրև վնասէն պատարեցեր մարմնով քով. (գ) դու որ իբրև ի լեառն ոք բնակիս ի սմա, նուաճեա՛ զհալածիչս սո-քա. (դ) որք յարեան ի վերայ սրբոյն քո, և եռուն պղծութիւնբ մերձենալ ի՛ոք խորհուրդս քո. (ե) և կա-մեցան դնել ի նոսա զաջս նշանս իւրեանց. կամ ընդ հակառակն զբարի արարողութիւնս եկեղեցւոյ՝ որք են նշան մեծամեծ իրաց, եռուն ի թիւրն իմանալ. և ջանացան՝ զի մի երևեսցին թէ այն նշանք ի վերուստ են կարգեալ ։

(զ) Լու ոչ այսչափ միայն, այլև փայտատոք և մրճոք, այսինքն բարկութիբ և ցասկութիբ, կամ սպառնալեօք և ողոքանօք մոլորեցուցին զբազումս առաքնորդս որք բանային այլոց դպրութիս եկեղեցւոյ. և ոմանք ապա-կանեցին զիրս որ գրոց, որք են իբրև գրունք վար-դապետութիբ եկեղեցւոյ, և ա՛ս ոմանք (է) այրեցին չար գործովք և չար օրինակօք զբազումս անձինս՝ որք էին առաջնո՛ց. (ը) և բոլոր ջանք նոցա էր լռեցու-ցանել զշնմարիտ պաշտամունս, և զոմանս որք կատա-րէին յեկեղեցի քո. (թ) և ընդել զբաննէլիս, կամ սուտ ցուցանել զայնս, և բառնալ զկեանս մարգա-րէից, այսինքն հոգելից սրանց. զի մի՛ւս երևեսցին այնպիսիք ի մէջ հաւատացելոց, կամ զի մի՛ լըսել տեսանել հաւատացելոց զայնպիսիս ։

(ժ) Յայսպիսի ջանս թշնամեաց եկեղեցւոյ հայե-ցեալ ծառայիցն քոյ՝ ասեն առ հայր. մինչև երբ նախատեն թշնամիք զանուն որ քո (ժա) ընդէ՞ր հե-ռի առնես զնախախնամութիւն օգնականութիբ քո՝ ի մէնջ՝ որք եղաք եղբարք միածնի քո՝ որ է ի ծոց քո ։ Ո՞ւ որ գործուցանէ մարգարէն զբան իւր, և ասէ ։ (ժբ) Դու ինքն որդի այ՝ որ էիր յառաջ քան զյա-րիտեանս, եղեր թագաւոր մեր՝ փրկելով զմեզ. (ժգ) և դու ինքն առ հաստարակ զազգ մարդկան՝ որք իբրև զծով ծփային, հաստատեցեր ջրով մկրտութեան. (ժդ) որով և խորտակեցեր զգլուխ սատանայի. (ժե) և ետուր մեզ զնորհուրդս սբո, յորոց բղխեցուցա-

նեա հանապազ զբօսրս շնորհաց քոց, և ընկեա ի մէնջ զգեստահոս մեղս մեր. (ժէ) և լուսաւորեա զմեզ, և ուղղեա զանմնայն սահմանս անձանց մերոց օրինօք քովք։

(ժէ) Ա՛յլ ահա թէ նամիք մեր աղաւաղել ջանան զայս ամենայն. որով և նախատինս տան անուան քումմ. (ժը) բայց դու ՝որ մի մտաներ զմեզ՝ որք խոստովան լինիմք առ քեզ. զի քո եմք, գնեալ արեամբ քով սէվ. և թէպէտ անմկացեալ իցեմք ի սկզբնական արդարութէ, բայց չեմք դադարեալ ի քո լինելոյ։

(ժթ) Հայեաց յօրհնո քո զոր եդեր ընդ մեզ, և հաստատեցեր արեամբ քով և վասն այնր ուխտի՝ օգնեա մեզ, և առաջնորդեա մեզ գալ առ քեզ. զի մի նման ափշելոց այսինքն հերձուածողաց, և այլոց մոլորելոց դեգերեսցուք ի չարիս. մանաւանդ զի մեք իսկ քնակեալ գոլով ի մարմնի իբրև ի տան՝ ափշուէ պաշարեալ կամք, և ի կամիլ մեր դիմել առ քեզ՝ զգայութիք մեր նահանջեն զմեզ, և ձգեն զմեզ ի սկսպիս անիրաւութիս։

(ի) Հայսմ ամենայնի զքեզ ունիմք ապաւէն, և ակնունիմք թէ ոչ դարձցուք առ ի քէն ամաչեցեալ. այլ լինանալով ի բարութիդ քումիդ՝ արժանասցուք օրհնել զանուն ՝որ քո։ Ա՛յլ դարձեալ՝ եթէ ոք անկցի յհկեղեցւոյ քումիդ կամ ի շնորհաց քոց, ի դառնալ նորա առ քեզ մի դարձցի յետս ամաչեցեալ։

(իա) Ա՛յլ եթէ գրգռեսցին դարձեալ թշնամիք ընդդեմ մեր, քեզ միայ առնել դատաստան, և ցուցանել ընդդէմ նոցա, թէ քո եմք մեք, և քո և իրաւունք մեր։ (իբ) Ա՛յլ արդ հայեաց ի խոստովանութիդ մեր, և ցոյց ի մեզ զայցելութիդ քո. զի մի առելիք քո ծաղր արասցեն զմեզ, և ամբարտաւանութեամբ բարձրասցին ի վերոյ մեր. այլ խոնարհեսցին. և մեք զերծեալ յամբարտաւանութիդ նոցա՝ ժամանեսցուք առ քեզ ի կեանսն յաւիտենական։

ՍԱՂՄՈՍ ՀԱ.

Պահաբանութիւն արդարոյ առ Աստ, և ազդարարութիւն բարւոյ ցուցեալ Թէ, զիարդ դատէ Աստ զամբաւ ընչից, մանաւանդ զկպարտս, և տայ ըմպել նոցա զբաժակ բարկութեան իւրոյ խսպառ, խորտակելով զկպարտութիւնն նոցա։

Ի հարաբ. Ի ապիսանէր. սաղմս օրհնութիւն յաստ։

1 Տ՚ոսովնա եղիցուք առ Տէր Աստ, խոսովնա եղիցուք և հարցասցուք պանուն Աստ։ 2 Պատմեցէ զամբ նայն ապանչելիս իւ. յորժամ ժամ առիցե՚ս ուղիղ դատեցայց։ 3 Ա՚ղեցան երկիր և ամենայն բնակիչք նորա. ես հաստատեցի զսիւնս նորա։ 4 Ը՚սացի անօրինաց, թէ Ի անօրինէք. և ընդ ուրայ, թէ Ի բարձրացուցանէք զեղջիւրս ձեր։ 5 Ա՚Ի համ բառնայք Ի բարձունս զեղջիւրս ձեր. և Ի խօսիք պոյ անիրաւութիւն։ 6 Ո՚չ ուր յարևելից՝ և ուր յարևմտից, և ուր յանապատ լերանց. այլ Աստ դատաւոր է։ 7 Ո՚այս խոնարհ առնէ, և զայն բարձրացուցանէ. բաժակ Ի ձեռին Տն գինի լի անապակ արբեալ. և խոնարհեցոյց յայսմանէ յայս։ 8 Ա՚մենայն մրուռ նորա ուր ապառեսցի. և արբցեն զնա ամենայն ընդաւորք երկրի։ 9 Ա՚ռ ինձացայց յաւիտեան. սաղմս ասացից Աստ յաղովբայ։ 10 Ո՚ամենայն եղկիւրս մեղաւորաց փշրեսցեն. և բարձր եղիցի եղջիւր արդարոյ։

ՍԱՂՄՈՍ ԴԻՐ.

Ի կապաքաճ. Ջ ապականեր. սաղմոս օրհնութեանց յաւաք։

ԱՅՍ ՍԱՂՄՈՍԻՍ ՅԵՐԻՒ ՁՆ-
ռագիրս մեր դնի հանդերձ բառիւս դա-
վիթ յասէն. * ի կատարած. մի ապա-
,, կաներ. սաղմոս ի դաւիթ ։ յոմանս ոչ դնի բառդ
Ջ ապականեր. յոմանս յաւելեալ լինի ասել. * երգ ք
,, առ. ասորեստանեայս ։ յոմանս այլով կարգաւ դնին
բառքդ սաղմոս և օրհնութեան յասէն. * ընդ օրհնութեան
,, սաղմոս յաւաք ։ և ի վարդանայն դնի * ի կատա-
,, րած. մի ապականեր. ընդ օրհնութենն. սաղմոս
յաւաք. երգ առ. ասորեստանեայս ։ Այլ քանզի
յընտիր ձեռագիրս մեր և ի լամբ". ըստ նախակար-
գելոյդ դնի՝ համաձայն երք". և եօթ". զայն պարտ
է համարիլ ուղիղ։

Իսկ թէ առ. ինչ կարգեալ իցէ այս սաղմոս, և ինչ
առթիւ յօրինեալ, այլևայլ են կարծիք։ Իմանք հա-
մարին թէ զայս ասաց դաւիթ ի ժամանակի անդ՝
յորժամ եհաս կոտորած մսխու ի ժողովուրդ իւր
յաղագս նորա զնածն և յասել. * Այս մեղայ՝ սոքա
,, զինչ արարին ։ (ը. թագ. իդ. 17.) և յայս սակս
ասեն դնի ի վերնագրիդ՝ մի ապականեր (զդոսա).
այս կարծիք աւանդի և ի մեկնաբ". քաղդեացւոց։
Այլք ասեն՝ թէ զայս ասաց դաւիթ հայելով ի դիպ-
ուածն յայն՝ յորում եմուտ ինքն հանդերձ աբեսաեաւ
առ սաւուղ. և ի կամիլ աբեսաեայ հարկանել զսա-
ւուղ՝ ասաց նմա դաւիթ. մի սպանաներ զդա ։ և
վասն այսորիկ դնի ասեն ի վերնագրիդ, մի ապա-
կաներ։

Չաւանականն կարծիք է ասել՝ թէ զայս ասաց դաւիթ
հայելով՝ ոչ ի մասնաւոր ինչ դիպուած, այլ միայն ի
գործս ամենակարողութենն այ, և ի գործ վերին դ-
րուէ նորա ընդդէմ ամբարտաւանից. և աւանդեաց

զսոյն ասափայ երգել այնու եղանակաւ, որպիսեաւ երգեաւ լիներ մի ասպականեր երգն, այսինքն երգն այն՝ որոյ սկիզբն էր մի ասպականեր. (զորմէ տես՝ ի սաղ. ծե. և՝ ի ներքոյ. գլ. ժ)։

Վասնի անյաղթ հայելով՝ի բառդ ասաք՝ գրե՝ի յա-
,, ռաջաբանութեն սաղմոսաց այսպէս. * ՚ի վերայ հե-
,, սաղմոսին ունի ասափայ անունն. քայց ոչ նորա է
,, ասացեալ՝ թէ հալեցաւ երկիր և ամենայն քնա-
,, կիչք նորա (՚ի համարն. ֆ.) այլ դաւիթ բառնաւ
,, լով զանապարշտութեն ազգին յուդայ՝ իբրու թագաւ
,, որեաւ էր՚ի վերայ նոցա . . . Ո՚յդուիկ և զայլ
,, ասափայդ ծանիցես դաւթի լեալ, և ոչ ասափայ՚։
Այսու ևս բազումք՝ որք զայս սաղմոս տան այլոյ ու-
մեմն ասափայ, և ասեն, թէ նա ասաց զայս՚ի ժա-
մանակս գերութեն բաբելացւոց, կամ՚ի ժամա-
նակս եզեկիայ՚ի գալ սենեքերիմայ. քայց այս կար-
ծիք չունի ինչ հաւանական հաստատութեն. այլ միայն
յարմարական ինչ պատշաճողութեն. ուստի թագեալ
մեր զայս և զայլ սոյնպիսի կարծիս՚ի հասարակի
ունիմք մեհենէ զսոյն՝ իբրև զձայն գոհաբանութեն՚ի
բերանոյ մարգարէին և՚ի բերանոյ իւրաքանչիւր ար-
դարոյ. և իբրև ազգաբարութեն առ ազգս մարդկան՝
կեալ բան արդարութեն, և հեռի լինել յամբարշ-
տութեն, մանաւանդ յամբարտաւանութեն, հայելով
՚ի սպառնալիս արդար դատողութեն այ, որ սաստկա-
նայ առ ամբարտաւանս։

Բ. Ն.

ա. Ասպուան եղիցուք առ տէր ամէն, խոսպուան եղիցուք
և կարգացուք պանուն նը տո։

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ

Խոստովան լինելոյն կրկնակի առեալ լինի. մի՝ փո-
խանակ պատմելոյ ուրուք զնմարտութիւն զոյն ինչ՝ զոր
արարեալ իցէ ինքն, կամ զոր տեսեալ իցէ, և կամ
զոր ճանաչէ. երկրորդ՝ փոխանակ պատմելոյ զոյն ինչ՝

զոր արարեալ էիցէ ինքեան այլ ոք, մանաւանդ եթէ էիցէ բան երախտեաց. և այս կարէ լինել թէ՛ առ նոյն երախտաւորն և թէ առ այլս։ Զայս միտ դնել առ խոստովանութեն յասելն ։

Խոստովան եղէցուք առ Տէր աՀ, խոստովան եղէցուք և կարդացուք զանուն Ի։ Լ՚սխինքն է, ոչ ուրացուք զաբերաբուեցիս քո՝ զոր ցուցեր և զոր ցուցանելոց ես. այլ խոստովան եղիցուք առ քեզ, այսինքն ձա նալելով զայնս՝ տարածեսցուք զնոսին առաջի քո՝ ա սելով, զու արարեր զայս ամենայն. և զոյն զայս զարձեալ խոստովանեսցուք և առ այլս՝ մեծապանծ հռչակելով։

Լ՚այս կրկնութիւն խոստովան լինելոյ կարէ վերածիլ և ի սաստկութեի նշանակութեե բանին. իբր դի սովորու թեի է մարգարեիս կրկնել զնոյն բառ վասն սաստկա ցուցանելոյ զեղանակ խօսիցն. որպէս թէ եգեալ եր. խոստովան եղիցուք յամենայնի, և ոչ դադա բեսցուք ՚ի խոստովան լինելոյ առ ՚ի փառաւորել զքեզ ։

Յամենք զխոստովան լինելն առնուն աստ փոխանակ պատմելոյ զմեզ. յայս կարծիս է և վարդան. բայց հասարակաց կարծիք է իմանալ փոխանակ գոհանա լոյ. որոյ զհետ գայ պատուել զանունն Ա՚յ. ըստ ո բում և ասէ իսկ մարգարէն ։

Եւ կարդացուք զանուն Ա՚ստուծոյ աՀ։ Լ՚սխինքն ՚ի բերան առ նելով զանուն քո՝ գովեսցուք զայն, և ՚ինոյն պար ծեսցուք, և նովաւ զօրասցուք։ Իսկ թէ զինչ ունէր խոստովանիլ յայտ առնէ ասելով ։

Ձ. Պատմեցէ զամենայն սքանչելիս քո. յորժամ ճամ առէ՝ ես ուղիղ դատիցայց ։

Ւատադ սքանչելի բազմապատիկ օրինակաւ կարէ ա ռեալ լինել. որպէս ասացեալ է մեր այլուր. իսկ աստ առեալ լինի փոխանակ մեծամեծ գործոցն Ա՚յ. յայս միտ ասէ ։

Պատմեցէ զամենայն սքանչելիս քո։ Լ՚սխինքն զոր ինչ գործեցեր ՚ի մեզ ՚ի սկզբանէ՝ յորմէ հետէ ընտրեցեր զմեզ քեզ ժողովուրդ սեփական, պատմեցից և յայս նի հռչակեցից զամենայն. և ՚ի բերան առեալ խօսե-

ցայց զայնմանէ՝ ոչ միայն ՚ի միջի մերում, այլև առ այլս, հրատարակելով զնոսն և ՚ի գիրս, Թէ այսպէս և այսպէս արար ընդ մեզ Աստ. Ո՞այս եդեալ՝ խօսի ասա ՚ի դիմաց նոյ, և ասէ.

Յորժամ ձամ առէ՛ես ուղիղ դասեցայց. Ա՛յս բան ի՛ իբրև պատասխանի ինչ նմա առ այն ամենայն՝ զոր խօսեցաւ մարգարէն ՚ի նախընթաց սաղմոսն. մանաւանդ առ այն բան զոր ասաց. * արի՛ Աստ, և դատեա՛ զդատաստանս քո ՚ի ՚ես. որում տայ պատասխանի, * յորժամ ժամ առիցե՛ս ուղիղ դատեցայց ՚ի.

Ա՛յս եղանակ խօսից ոչ ցուցանէ Թէ Աստ նորոգ առնըլոյց էցե իւր ժամ առ ՚ի դատել. այլ Թէ ինքն գուլով նոր ամենայն ժամու և ժամանակի՝ սահմանեալ ևս է որոշ ժամ վասն իւրաքանչիւր մարդոյ՝ դատել զնա. ուստի և յառնուալ նորա զայն ժամ ՚ի ձեռն՝ ասի ժամ առնուլ ՚ի դատել. և յայս միտ ասէ. յորժամ ժամ առիցե՛ս, ուղիղ դատեցայց. այսինքն յորժամ եկեսցէ ժամն այն՝ զոր սահմանեալ է իմ, ՚ի նմին ժամու դատեցայց. և զի զոր սահմանեալն է Աստ առնել յայնմ ժամու՝ այն է ուղիղ, սմին իրի ասէ, ուղիղ դատել. որպէս Թէ եդեալ էր. այնպէս դատեցայց՝ միանշև նոքա ևս ոք դատին, վկայեսցեն՝ Թէ ուղիղ է դատաստանս իմ ՚ի տան զվարձս արդարոց, և զպատիժս մեղաւորաց.

Յայս բան յայտնի երևի Թէ յամենայնեսեան ոչ երբեմն զդատաստան իւր առ ամբարիշտս՝ ոչ է վասն այսորիկ՝ զի նոքա ոչ պարտաւորին դատաստանի, այլ վասն այսորիկ՝ զի Աստ սպասէ գարձի նոցա մինչև ՚ի սահմանեալ ժամանակն. զի մինչև ցայն ժամ որ չսի ինչ ժամանակ կայ՝ ըստ մեզ խօսելով գրե Թէ չէ առեալ նոյ ՚ի ձեռս իւր զայն, այլ տուեալ է ՚ի ձեռս մեղաւորին՝ զի ՚ի կիր առնուցու յապաշխարութե. Թէ. ըստ այսմ (յայտ. ՚Ը. 21.) * եւտուս նոցա ժամ, մանակ ապաշխարել ՚ի. Իսկ ՚ի լռանալ այնր՝ առնուցու Աստ զայն ՚ի ձեռս իւր, մանաւանդ զվերջին ժամն՝ զոր եդեալ էր իբրև չափ և սահման, և յայս ժամ դատեսցէ ուղիղ, այսինքն ուղղութե և արդարութեամբ.

Ա՛յլ սակայն որչափ քաղցր եղև Աստ յերկայնամտեցն,

այնչափ և սաստիկ լինիցի ՚ի դատելն. զի զորօրինակ
դետ յորդահոս եթէ արգելցի, և ջուր նորա դիզեալ
ինասցէ, յորժամ բառնի արգելն՝ սաստկութիւք յորդէ,
սոյնպէս և դատաստանն ՚ի՝։

Իսկ թէ սահմանեալ իցէ ՚ած ժամ դատաստանի,
յանհամար տեղիս ՚ըզ գրոց ասացդի, եթէ՝ ըստ աս-
տի կենաց, և եթէ՝ ըստ հանդերձելոյն. ըստ աստի
կենաց՝ յայտնի ասի (՚ի գիրս. Ծնն. ԺԸ. 16.) վասն
քանանացւոց՝ թէ * չէ էր լցեալ չափ (ժամանակի)
՚ի չարեաց նոցա։ և ամենևին մարգարէ յայլ իւիք նման
նազանութեաւն խօսելով զդատաստկեայ ասէ. * ՚ի վերայ
՚ի երից անօրէնութեց դատաստկեայ, և՚ի վերայ չորից
՚ի ոչ դարձայց ՚ի նմանէ ։ (ամենև. Ա. 3)։

Իսկ վասն հանդերձելոյ մեծի դատաստանին ՚ի բա-
զում տեղիս աւետարանին ասացեալ, յասելՀՏն մերոյ
(յովհ. Ե. 28.) * եկեսցէ ժամանակ՝ յորում ամե-
՚ի նէքին՝ ոքք ՚ի գերեզմանս կայցեն՝ լուիցեն ձայնի
նորա ։։ Լուսաւորչին դատաստանի նկարագրե
(՚ի մատ. իե. 31.) առ որ հայելով յովհաննու՝ ասէ.
(՚ի յայտնութեն. ԺԸ. 7.) * Լրկեբուք ՚ի յմ, և տուք
փառս նմա. զի եկն ժամ դատաստանի նորա։ ՚Ի
սոսին ակնարկէ և բանն այն՝ զոր ասաց պօղոս առ
աթենացիս (գործ. ՀՀ. 30). * զժամանակս անգի-
տութեն անտես արարեալ ՚ի, արդ զայս պատուի-
ըն ՚ի մարդկան՝ ամենայն ուրեք ապաշխարել. քանզի
սահմանեաց զօր, յորում պարտ է դատել զաշ-
խարհս արդարութեաւ ։։

Ամբրոնացին զայս բան վերածէ ՚ի դէմս սաղմոսա-
նուացին կամ ՚ի դէմս իւրաքանչիւր մարդոյ. և
գրէ այսպէս. * ժամ առնուլ զայս կարծեմ՝ թէ
յորժամ ՚ի ՚ամ ՚ամի միաքն յաշխարհական զբաղմանց,
և յորժամ ուղիղ դատաստան առնու ազատել
զնիւքն, (յայնժամ) ոչ այլ ինչ է նմա ախորժա-
կան քան զբո սբանչելիսն պատմել, և զնոյն խոս-
տովանելն գոհաբանել. իսկ ապա թէ ոչ առնու
զայս ժամանակ, և անիրաւի ՚ի դատաստանին քար-
շեալ զգայարանօքն յաշխարհս, ոչ կարէ զայս առ-
նել։

Նոյնպէս և վարդան ՚ի դէմս իսրայէլի առնելով զայս,

ասէ. * երբ յերուսաղէմ՝ հասից զերծեալ ի նեղու-
,, թէ՞ գերութեան՝ արգարադատ եղեց, զոր դու ա-
,, սացեր, դատաստան արդար դատեցարուք ։

Դաւիթ անյաղթ ի նախերգանս սաղմոսաց վերածէ ի գէմս դաւթի. և գրէ այսպէս. դաւիթ մարգարէ յետ թագաւորելոյն ի վերայ յուդայ. * թևաւո-
,, կէր թագաւորել և ի վերայ իսրայէլի. յայնժամ
,, զայդ նուագեաց ասելով, թէ յորժամ առից ժա-
,, մանակ, և զիսրայէլ՝ ուղիղ դատեցայց ։

Ասացց այս մեկնութիւնք ոչ ղնին ըստ ձառին, այլ ըստ յարմարութեան, քանզի ըստ նկարագրին առեալ՝ այս բան հայի ի դատէն ՚ոյ, զորոյ և զահեղութիւնն կա-
մելով յայտ առնել մարգարէին՝ յարել զինի և ասէ.

Ե. Ա՚աղեցաւ երկիր՝ և ահեցաւ երկիր նորա. ես հաս-
տատեցի զսիւնս նորա ։

Ա՚աշխէն յայտ առնէ զղակասիլ իրին կենդանեան ըստ զօրաւոր մնասանցն արտաքոյ. բայց երբեմն և ի ներ-
քոյ. և երբեմն ըստ արտաքնոյն և ըստ ներքնոյն միանգամայն. և քանզի զայս գործէ նաև կիրք մար-
դոյ ի սատականալն. որպիսի է ահագին երկիւղ, ան-
տանելի ամօթ, դառնագին տրտմութիւն, ցաւ, որք միանգամ յայսպիսի կիրս ըմբռնին՝ ասին մաշիլ, կամ հալիլ. Յայսմանէ փոխաբերութեամբ ինն մաշիլ ասի զնոցանէ՝ որք պակասին ի զօրութենէ, կամ ի բանից ։
Յայս միտ խօսի ասա մարգարէն յասելն ։

Ա՚աղեցաւ երկիր և ահեցաւ նորա ։ Ա՚այս բան կա-
րէ ասացեալ լինել, երբ ի դէմս ՚ոյ և կամ երբ ի դիմաց արդարոյ, յոր դէմն և ասացէ առաջի դնի հայելով յայն՝ զոր ասաց. * յորժամ ժամ առից, ես
,, ուղիղ դատեցայց ։ երբ զի ի դատէն ՚ոյ ուղղու-
թեամբ և արդարութեամբ՝ երկիր ամենայն՝ այսինքն մարդիկ
որք բնակին յերկրի՝ հալեն և մաշին ։

Ա՚այս մաշիլ եթէ առցի ըստ դատապարտութեան, յայտ առնէ զպատժիլ մեղաւորաց ի հանդերձեալն, կամ նաև յաշխարհի աստ ։ Իսկ եթէ առցի ըստ կրից, մնաւանդ ըստ երկիւղի, յայտ առնէ զսոսկալ և զզարհուրիլ ամենեցուն, և այս վասն երից. Ի՚ վասն սահեղութեան դատողին. երկրորդ՝ վասն տեսանելոյ

թէ այլազգ է դատաստանն այ, և այլազգ դատաս-
տան մարդկան. երբորդ՝ վանն փոփոխելոյ իրաց յայլ,
ինն անկարծելի վիճակ։ Այլ զի մի յաղագս ասելոյ՝
մաշեցաւ երկիրը, կարծեսցի՝ թէ նաև հաստատուէ՛թե
երկրի ասպականելոց իցէ, յարէ զկնի, և ասէ։

Այս հաւաքեցէ ըղհնոս նորա։ Սիւնք երկրի ըստ նկա-
րագրելին առեալ՝ ասին այն մասունք կամ այն իրք,
յորս հաստատեալ կայ երկիրը, և կամ սնդագոյն
մասունք՛ի խորս երկրի, և կամ մագնիսական և ձգո-
ղական զօրութի՛ք, յորս հաստատուն կան տկար մա-
սունք նորա. կամ գարձեալ սիւնք երկրի ասին նոյն
իսկ հաստատութի՛ք և սնդութի՛ք երկրի։ Այլ ըստ
այսմ փոխանակ ասելոյ, ես հաստատեցի զայն աւա-
նայն որով կայ երկիրը, կամ ես արարի զ երկիրս
ունասցէ հաստատուն՝ ասէ, ես հաստատեցի զսիւնս
նորա։

Այլ դիտումն բանին է ցուցանել նախ՝ թէ՛ի ձեռին
այդ է հաստատութի՛ն երկրի և ամենայն ինչ։ Այրերորդ՝
թէ՛ի դատել նորա՝ ամենեքեան Տալին և մաշին.
իսկ՛ի խնամել նորա նորոգին, և հաստատին. որպէս
և տեսանեմք իսկ եթէ՛ի մին, և եթէ՛ի միւսն. իբր
զի՛ի դատել նորա կամ՛ի խնդրել զվրէժ՛ի քաղա-
քէ կամ յազգէ՛ մաշին պակասելով՛ի բարեաց՝ զորս
ունէին, իսկ՛ի խնամել նորա կամ՛ի դնել նորա՛ի
նոսա՝ հաստատին՛ի լաւ անդր, կամ յայն ինչ՝ որ է
նոցա սիւն հաստատութի՛ն։

Վարձեալ՝ սեամբք երկրի մարթի է խնամել և զայնս՝
զորս խնամեամք սեամբք երկնից. զի երկոքինս ա՛ի
նոյն ակնարկէն. և նախ որպէս հայելով յերկինս՝
երկիրս ասի սիւնք երկնից սոյնպէս և հայելով յեր-
կիր՝ երկինք ասի սիւնք երկրի. վասն զի որպէս ընդ
հայիլ մեր ընդ հորիզոնն՝ տեսանեմք զերկինս յեգեալ
յերկիր իբր՛ի սիւն, սոյնպէս ընդ հայիլ մեր ընդ նոյն
հորիզոն՝ երկիրս երևի մեզ հաստատեալ յերկինս իբր
՛ի սիւնս։ Այերկրորդ՝ որպէս արև և լուսին սիւնք ասին
երկնից. ըստ որում մեկնի վանական վարդապետ (՛ի
յոբ. իէ.) յասելն. * սիւնք երկնից թռուեան, (այս-
,, ինքն) աբեգային և լուսին (՛ի պահել նոցա) զսահ-
,, մանեալ ժամանակս ընթացից ըստ հրամանի ա-

,, բարչին, որ է սիւն և նեցուկ յարատևութիւն նո-
,, ցա ։ այնպէս ասին և սիւնք երկրի, լինելով և
նմա նեցուկ հաստատութիւն և յարատևութիւն։ Իբրև որպէս այլաբանութիւնքն իմն հրեշտակք՝ սիւնք երկնից ասին ըստ որում գրէ նա ինքն վանական վարդապետ (՚ի յոբ. ԺԸ.) յաւելն. * սիւնք երկնից (այսինքն) ,, հրեշտակք սաստիին ՚ի յահէ նորա ։ այնպէս ա-
սին և սիւնք երկրի ՚ի պահպանել նոցա զերկիրն և զորս են յերկրի։

Ասացի ՚ի վերոյ՝ ըստ նկարագրին. զի ըստ փոխաբե-
րական մտաց՝ սիւնք երկրի են արդարք կամ արք հաստատեալք, որոց վասն կայ աշխարհ. որք և ՚ի մա-
շիլ ամպարշտաց՝ ինան հաստատուն. որպէս եղև ՚ի ժամանակս ջրհեղեղի. զի ՚ի գատել՝ այ զընակիցս երկրի՝ գտան նոյ և որդիք նորա իբրև սիւնք հաստատուն։ Այնպէս և ՚ի լըմնի ժամանակաց ՚ի հալիլ և ՚ի մաշիլ հրէից ՚ի հաստատութիւնէ օրինաց, հաստատեցան առաքեալք և յաջորդք նոցա իբրև սիւնք երկրի, այսինքն եկեղեցւոյ։

Ամբրոնացին բարոյապէս մեկնեալ ասէ՝ Թէ սեամբք իմանայ աստ մարգարէն զերեսին կարողութիւնն, այսինքն զբանականն, զցանկականն, և զցասմնականն, որք են ասէ իբրև սիւնք երկրի՝ այսինքն մարմնոյ. յորժամ ասէ բանականն հաստատի խոհականութիւնք, ցասմնականն արիութիւնք, և ցանկականն ողջախոհութիւնք, երկիր մարմնոյ և զգայութեց մաշի ՚ի հեշտալից յօժարութիւնէ մեռցաց. զի որպէս ըստ պօղոսի ՚ի տակ բանալ մարմնոյ՝ զօրանայ հոգի, և ՚ի զօրանալ մարմնոյ տկարանայ հոգի, սոյնպէս և ՚ի հաստատել կա-
րողութեանց հոգւոյն՝ մաշի մարմինն և յետս կայ ՚ի չարէ։

Այսօրհնաբար ՚ի մաշիլ բնակաց երկրի ՚ի բարի վա-
րուց, և յապականիլ նոցա իսպառ ՚ի մէջս և ՚ի չարիս՝ եկեալ որդին այ նորոգեաց զնոսա. և հաստատեաց զնոր խորհուրդս եկեղեցւոյ իբրև զսիւնս ՚ի փրկութիւն հոգւոց նոցա. զի անկործան ինասցեն. և ՚ի կործանիլն կանգնեսցին, և զգուշասցին, զի մի և ևս անօ-
բինեսցին. առ որս և յորդոր լինի ասելով։

ԺԷ. Ասայէ անօրինաց, ըն ի անօրինէ. և ղեւտացոյ, ըն ի բարչէցացոյանէ ղեղկէրս Տեր։

Օ այս բան 'ի դէմն իւր առեալ երանաշնորհ նարեկացին ('ի բանն կԺ.) խոնարհութիւն մեծաւ գոչէ առ Ած. * ասացեր անօրինիս՝ թէ մի՛ անօրինիր, և ,, ես 'ի նոյն չարիսն պնդեցայ, (ասացեր դարձեալ) ,, մեղաւորիս՝ թէ մի՛ ամբառնար եղջիւր 'ի բարձունս, ,, և ես զընդդէմն գործեցի։

Ընդ երրակի խօսի Ած ընդ ամբարիշտս. մի՛ 'ի ձեռն պատգամաց իւրոց. երկրորդ՝ 'ի ձեռն խղճի մտաց. և երրորդ՝ 'ի ձեռն խրատողաց, ոյք և իցեն, և և 'ի ձեռն բարի օրինակաց. Թո՛ղ զորս յայտնէ 'ի ձեռն տեսութեանն արարածոց։ Ըստ ըստ երիցդ և երևի խօսիլ Այ ընդ նոսա յաւելն։

Ասայէ անօրինաց, ըն ի անօրինէ։ Յայնքան բազում անգամ յորդոր եղէ առ անօրէնս բերանով ծառայից իմոց, և նեղբին ազդարարութիւն, մի՛ և ես անօրինիլ, մի՛ ինձ յանօրէնութիւն, և մի՛ և ես գործել զայն՝ զոր գործէին անօրէնութիւն. ապա թէ ոչ՝ հասանէ ձեզ դատաստան արդար։ Նոքա տեսեալ՝ թէ յամ դատաստան իւրեանց, ոչինչ ղգաստացան, այլ յաւէտ և ես չարացան, և բարձրացուցին զեղջիւրս իւրեանց. ընդդէմ որոց ասէ։

Եղ ղեւտացոյ, ըն ի բարչէցացոյանէ ղեղկէրս Տեր։ Եղջերօք իմացեալ լինի աստ յանդգնութիւն և արհամարհութիւն մեղաւորաց, կամ պարծանք և ջատագովութիւն նոցա. և ըստ այսմ բարձրացուցանել մեղաւորաց զեղջիւրս իւրեանց է յանդգնութիւն և արհամարհութիւն գործել զչարն, կամ պարծիլ 'ի նոյն՝ որպէս թէ արարեալ իցեն մեծ ինչ. և կամ թէ ջատագովել զոր գործեցինն. որովք հանգոյն անասնոյ գրեթէ իբր եղջերօք խեթիկեն զօրինս, և և զօրինսնասպահս։

Ընդ սոսին իմանին և իշխանք անօրինք՝ որք իւրեանց իշխանութիւք իբր եղջերօք հարկանեն և պատառեն զայլս՝ առանց խնայելոյ, և առանց դարմանելոյ ըզպատառուածսն. առ որոյ զգուշութիւն հրամայեաց Ած սամուէլի՝ իւղով ընուլ զեղջիւրն՝ այսինքն բարեխառ-

նել զիշխանութիւն (ա. Թագ. ժԳ. ւ.) Օ սոյն զայս յօրինակ առեալ Ծործորեցւոյն (՚ի մէկն. մատ. գլ. է.) ասէ. * լից զերկիրդ քո իւղով. այսինքն ընդ ,, խեղդիլ իշխանութիւնդ խառնեա՛ և զողորմութիւնն ,, իւղ. զի մի պատառօղ միայն լինիցիս, այլև սփո- ,, փող լսա առաքելոյ. սատեա՛, մինիմարեա՛ ։ Յա- հելեալ ասա մարգարէին զյորդորանս իւր ՚ի գի- մաց ՚ոյ՝ ասէ.

Ը. Ա՛ Ի համբառնայ ՚ի բաբելոնա պղծչիւքս յեր. և Ա՛ խօսի զայ անիրաւութիւն։

Լսայս և երևի զնոյն նշանակել զոր ասաց ՚ի նախընթաց համարն, և Թուի լինել իբր կրկնուցին նորա, բայց այն հայերէ ՚ի յանդգնութեի ամբարշտացն ՚ի գոր- ծելն ընդդէմ այլոց զբարիս, և ՚ի պարծիլն առաջի մարդկան. իսկ այս հայի ՚ի հպարտութեւն նոցա ՚ի խորհիլն զամբարտաւանսն առաջի ՚ոյ, և ՚ի հայհոյելն զնա. վասն որոյ յաւելու և զառաջ ՚ի բաբելոնա՝ յա- սելն։

Ա՛ Ի համբառնայ ՚ի բաբելոնա պղծչիւքս յեր։ Լսայինքն մի հպարտանայք առաջի ՚ոյ, և մի յանդգնիք խորհիլ խորհուրդս ամբարտաւանութեի՚ի բարձունս ընդդէմ ՚ոյ. և մի այնչափ առաւելուք ՚ի չարիս, մինչև հայ- հոյել և զնճշ. և զոյս յայտնի ևս բացատրէ ա- սելով։

Ե՛ Ա՛ Ի խօսի զայ անիրաւութի։ Լսայինքն մի խօսիք լը- բանս անիրաւս ընդդէմ ՚ոյ, Օ՚ոյս ասէ հայհոյելով ՚ի չարութի մեղաւորաց, որք ՚ի խրատիչն յ՚ոյ զուսա ունիլ զինքեանս՝ դառնանան. և ՚ի լսելն Թէ ՚ոճ հանե դէրձեալ է դատել զնոսա և պատուհասել՝ զայրա- նան, և հայհոյեն ևս՝ ասելով. զի՞ կայ ՚ոյ և մեր, վասն էր ոչ Թողու զմեզ կեալ ըստ հաճոյս անձանց մերոց. ընդէր է այդ դատաստան. գիՆ կամի պա- տուհասել զմեզ ։։ և երբեմն մերժեն ևս զսեպհու- Թեի և զդատաստանն ՚ոյ ասելով, չէք այսպիսի ինչ։ Կայց խօսին, անիրաւին, և մոլորին. խօսին, զի այսու ինքեանց դիպասեն. անիրաւին, զի ընդդէմ ելա- նեն ինքնիշխան տէրութեն ՚ոյ. մոլորին՝ զի ուրանա- լով զնախախնամութեի՚ն ՚ոյ և զդատաստան նորա՝ ոչ

կաբէն զերծանիլ մտօք. և զայս յայտ առնէ ի յա-
ջորդ համարն ասելով.

Ջ. Օ ի ով յաբեղէից՝ և ով յաբեմտից, և ով յանապատ
լերանց. այլ ած գոսաւոր է.

Ի համառաձնալ ամբարշտաց զերկնաւոր իւրեանց՝ ըստ
որում ասաց ի վերոյ, նոքին իակ տապազրեն յանձանց
զերկիւղն ՚ոյ, և զամենի մարդկային. որով և այնչափ
վատահանան ի չարիս՝ մինչև ոչ ուստեք ակն ունիլ
նոցա կրել զդատաստան. և եթէ կասկածեսցին և ս
կրել, կարծեն անմիտս զերծանիլ. իբր զի եթէ հա-
մարեսցին յայս ինչ իրաց կրել, հնարին այլով իւիք
խափանել. եթէ տեսցեն վտանգիլ՝ի միջի, ՚ի միւս
ձեռն արկանեն. և այսպէս խորհելով՝ համարին
զինքեանս զերծ գոլ յայնմ ամենայնէ, յորմէ այլք
կասկածին, թէ գուցէ ած ատի կամ անտի պատա-
հասեսցէ զինքեանս: Զայսպիսի չիմար վստահութեն
սոցա հայելով մարգարէին ասէ.

Օ ի ով յաբեղէից՝ և ով յաբեմտից, և ով յանապատ լե-
րանց. այլ ած գոսաւոր է: Կամի ասէ՝ ի զուր է վստա-
հանալ ամբարշտաց՝ թէ ունիցին զերծ գտանիլ ի գա-
տաստանաց, յայս կամ յայն ապաւինեալ. զի ած ի
գտանէն և ի պատուհասէն ոչ յարևելից գտանէ, և
ոչ յարևմտից. ոչ յանապատէ, և ոչ ի ծովէ. այլ
գոլով գատաւոր անկախ յամենայնէ՝ ամենայն ուս-
տեք գտանէ.

Կամ գաբձեալ՝ որ ի նոյն գլխի, ած ոչ եթէ
յարևելից գտանելով՝ թողլ սայ նոցա ապաւինիլ յա-
րևմուտս, և ոչ ևս թէ յարևմտից գտանելով՝ նեղել
նոցա փախչիլ յարևելս, ։ այլ յամենայնի և յա-
մենայն տեղիս որպէս և կամի՝ գտանէ, և յամենայնի
հզօր է գատաստան նորա. ուստի ոչինչ է վստա-
հութիւն մեզաւորաց. զի չիք նոցա հնար զերծանելոյ
ի գատաստանացն ՚ոյ. իբր զի ուր և իցեն, եթէ յա-
րևելս և եթէ յարևմուտս, ունկին իւրեանց գատա-
ւոր զած, և հանդերձեալ են ըմպել զբաժակ բար-
կութեանն նորա. զորմէ խօսի ի յաջորդ համարն: Զայս
միտ մեկնէ և լամբ". և տարածէ զաման առ դևս՝ ի
գատել նոցա չոյ.

Ա. Լսեցէք և այլ մեկնիլ այս բան՝ հայելով յայն, Թէ՝ ի զուր է ամբարշտաց յայս կամ յայն ապաւինելով՝ յաձախել՝ ի չարիս. զի՝ ի դատել՝ այ զնոսա՝ ոչ ուստեք լիցի նոցա նպաստ ազատութեանէ, ոչ յարևելից և ոչ յարևմտից. ոչ յանապատէ լերանց, և ոչ՝ ի ծովէ։

Ի որ հրդեաբար, ոչ լիցի յայնժամ ուստեք՝ ի դատաստանի օգնութիւն փրկութիւն ոչ յարեգակնէ արդարութիւն, և ոչ՝ ի մթին ողորմութիւն, ոչ՝ ի սբց և ոչ՝ ի հրեշտակաց. զի արեգակն քո խաւարեսցի առնմա, և լուսինն այսինքն՝ որ կոյսն՝ ոչ տացէ զլոյս իւր, և աստեղք այսինքն սբք Թօթափեսցին՝ ի բարեխօսելոյ. և զօրութիքք երկնից՝ այսինքն հրեշտակք շարժեսցին ընդդէմ նոցա՝ ի վարել զնոսա՝ ի դժոխս. (մատ. իդ. 29։)

Ա արթ է յայլ ինն միտս տարածել ընդհանրապէս զայս բան. իբր Թէ ասէր, ոչինչ կարէ ընդդէմ ելանել դատաստանացն այ, ոչ յարևելից, և ոչ յաթևմտից, ոչ յանապատէ լերանց և ոչ՝ ի հարաւոյ. զի նա ինքնիշխան՝ որ է յամենայնի, և դատաւոր արդար. զորինչ և կամի՝ առնէ. զիարդ և կամի դատէ։

Ա. ստանօր յանապատէ լերանց ասելով՝ իմանայ ըզկողմն հիւսիսոյ՝ զի լերինք անապատի՝ զոր յիշէ, անկանին՝ ի հիւսիսակողմն պաղեստինոյ, որպէս ծովն՝ ի հարաւոյ. ուստի փոխանակ ասելոյ և ոչ՝ ի լերանց հիւսիսոյ, ասէ՝ յանապատէ լերանց. ուր բառս անպարտ որ դնի՝ ի բացառական հոլովն՝ իմանալի է իբր յատկացուցիչ՝ ի սեռականն՝ որպէս Թէ ասէր. և ոչ՝ ի լերանց անապատի։

Ի սկ բառս այլ՝ զօրութիքն տայ կրկնել զնախընթաց բառան. որպէս Թէ ասէր, այլ յամենայնի և յամենայն տեղիս՝ եթէ՛ յարևելս և եթէ՛ յարևմուտս, եթէ՛ ի լերինս և եթէ՝ ի ծովս՝ անծ է դատաւոր արդար, և դատէ զամենայն ուղղութիքն, և անկախ իշխանութիքն, որպէս և կամի. զոր և մանաւանդ՝ ի յետագայ համարսդ ասելով։

Ղ. Այս խնդիրն առնէ, և պատի բարբառոցանէ. բա-
ձախ ի յեղյուն ոտն փինի լի անապատ արիւալ. և խո-
նարհեցոյց յայսմանէ յայս։

Լ՚այս բանք հային ի գործ դատաստանին ոյ՝ զոր յու-
ցանէ մեզաւորաց յաչխարհի ատտ երբեակ ձանապարհ
հաւ. մի՝ ի յաջողել նոցա. երկրորդ՝ ի նուաձնել
զնոսա պէսպէս իրօք, բայց խնայելով. երրորդ՝ ի յա-
բաչալ պատուհասելն զնոսա առանց խնայելոյ. ի սո-
սին հայի առաջնիկայ բանդ. և նախ վասն առաջնոյն
և երկրորդին խօսելով ասէ։

Այս խնդիրն առնէ, և պատի բարբառոցանէ. Լ՚այս
բան եթէ ի վերայ մեղ միայնոյ խմնացի՝ մեկնի այս-
պէս, ածՙ որ ձեր է ամենայնի և գատաւոր արդար՝
զմի և զնոյն անձն երբեմն խնարհ առնէ, և երբեմն
բարձրացուցանէ. որպէս արար ընՙ յոբ. երբեմն և-
հաւ, և երբեմն փառաւորեաց. որպէս արար և ընդ
մանասէ. զի նուաձեցոյց և բարձրացոյց. որպէս և
զիւրայլեացիս զորս տառապեցոյց գերութիՙ, և սփո-
փեաց ազատութիՙ։ Այս կամ դարձեալ զմի և զնոյն
երբեմն ի բարձրութիՙ խնարհեցուցանէ, և երբեմն
ի խնարհութիՙ բարձրացուցանէ։

Կամ եթէ խմացի ի վերՙ այլևայլ անձանց մեկնի այս-
պէս. տեսանեմք զի ածՙ երբեմն զայս ոք խնարհ առնէ՝
այսինքն ի ձախողութիս և ի վիշտս մատնէ առ ի
նուաձել, կամ առ ի զգաստացուցանել, կամ առ ի
նեղբսապէս ևս խնարհեցուցանել, կամ առ ի առա-
քինիս գործել։ Այս երբեմն զայն ոք բարձրացուցա-
նէ, այսինքն ի յաջողութիս կամ ի բարեբախտութիս
վերածէ, կամ ի գերագոյն վիճակ ատիճանսն։ Այս
ի հասարակի խօսելով սովին ցուցանի թէ ածՙ զիարդ
և կամի՝ զայս ոք խնարհեցուցանել և զայն ոք բարձ-
րացուցանել. զայս ինչ ընդունիլ գառնայ, և զայն
հաստատել, եւն։

Բարոյապէս առեալ, բարձրացուցանէ ածՙ զխոնարհս
և խնարհեցուցանէ զհպարտս ըստ աւետարանին։
Պարձեալ ըստ որում գրէ բարսեղ վարդապետ (ի
մեկն. մարկ. ժՃ.) * յորժամ տեսանէ ածՙ զոք սիրօղ
,, ընչից, և թերի և պակաս ի հաւատս որ կինքն՝

,, տայ նմա Հարստութիւն և ստացուածս ընչից. զի
,, այնու Հաստատեսցէ զնա ՚ի Հաւատս և ՚ի սէր՝ որ
,, յինքն. իսկ զոր տեսանէ կատարեալ ՚ի Հաւատս՝
,, և ՚ի սէրն՝ որ յինքն՝ Թոյլ տայ նմա ինալ ՚ի յաղ-
,, քատութիւն և ՚ի կարօտութիւն ։

Լաւ պարզապէս՝ առ ամենարիւս Հայելով, զոմանս
՚ի նոցանէ խոնարհեցուցանէ՝ ասէ, և զոմանս բարձ-
բացուցանէ. և այնու դիտէ՝ զի այս ոք նուաստելովն
զատարեացի ՚ի չարեաց, և այն ոք յաջողութիւն գտա-
նելով՝ ծանիցէ զտուօղն, և գարձցի առնա ։ Իսկ ե-
թէ սոքիմքն ոչ զգաստասցին, Հեղու ՚ի վերայ նոցա
զմեծ բարկութիւն իւր՝ զոր յիշեցաք ՚ի վերոյ ըստ եր-
բորդ օրինակի պատմելոյն. և զայս նմանութիւն բա-
ժակի ՚ի միջ բերէ մարգարէն յասելն ։

Եաթակ ՚ի յեռին ան գինի էի անապակ պղինձ։ Ի ստանօր
բառդ եաթակ և գինի՝ կարեն առնել լինիլ կամ երբեմն
մի, և կամ երբեմն այլևայլ։ երբեմն մի առնել նշանա-
կէն զարկութիւն ան, և զվերծխնդիր արդարութիւն
նորին. որպէս և տեսանել և յայլ գիրս (Եսայեայ.
ծիս. 17 — 22. ողբ. ի. 21։ Յովել. իե. 31. առ
բակ. ե. 16. յայտ. ժե. 10.) և յայլ բազում տե-
ղիս. մանաւանդ յերեմիա (իե. 15.) ուր ընդարձակ
կուտէ զնի այս բան՝ յասելն. * Ի յայսկես ասէ ցիս
,, ձեր ան իսրայէլի. ան զաւժակ գինւոյս անապա-
,, կիս այսորիկ ՚ի ձեռաց իմոց. և արբուսցես զդա
,, ամենայն ազգաց ։ այլովքն Հանդերձ ։

Իսկ պատճառ նմանեցուցանելոյ զարկութիւն ոմ բա-
ժակի կամ գինւոյ՝ ոչ ըստ այնմ ինչ է, զի արբումն
գինւոյ ուրախ առնէ, կամ զօրացուցանէ, այլ ըստ
այնմ, զի խանգարէ կամ տրտմեցուցանէ և ուշակո-
րոյս կացուցանէ ՚ի խելացոյ. վասն զի որ սաստիկ ըմ-
պէ անապակ գինի բաժակաւ, կորուսանի զդատումն
մտաց, և զվարումն անձնիշխանութիւն. մինչև ոչ և
իմանալ ինչ, և ոչ իսկ կարել հաւաքել զինքն,
կամ պաշտպանել կամ Հնարս գտանել զերծանելոյ։
Այնպէս պատահի նմանութիւն իմն և այնմ որ պատա-
հի բարկութիւնն այ, զի կորուսանէ զայն զիւր սեփա-
կան գտումն. իբր զի ոչ ինայ ՚ի նմա այն Հանա-
չումն՝ զոր ունէր, զի փոխի յայլ. վասն զի ՚ի կար-

ձեզնէ երջանկանալ՝ թշուառանայ · և՝ ի դնելն՝ ի մահ յայս ինչ Հասանել՝ անկասի յայլ։ Այլ զարձեալ ոչ կարէ խուսափել կամ պաշտպանել զանձն իւր՝ ի բարկութէ անտի· մի ոչ գոյ՝ ի նմա ոչ զօրութէն ընդդէմ դառնալոյ, և ոչ բան ինչ ջատագով լինելոյ։

Այս բաժակ գինւոյ բարկութեան այդ ունի զայլևայլ յատկութիս· մի՝ զի է ամբողջ կամ անթերի· և յայս սակս գինէ կ՝ Երկրորդ՝ զի է զուտ, այսինքն անմիսն յողորմութէ, և վասն այնորիկ ասէ ածապաւ։ Զօրրորդ՝ զի է աննահանջելի· այն իրի ասէ՝ ի յեհան ած, որով նշանակի՝ թէ ած ձեռամբ իւրով՝ այս ինքն ամենակարող զօրութէ իւրով ամբարշտաց զբաժակ բարկութէ իւրոյ։ Զօրրորդ՝ զի է սաստկացեալ· որոյ վասն ասէ պիէ՝ այսինքն խառնութէ սաստիկ և զօրաւոր իրաց բաղադրեալ· որպէս սովորութէն էր՝ ի պատերազմին և յայլ տեղիս արկանել՝ ի գինի զզօրաւորն իրս· ուստի և այսոր օրէն նակեալ լինի ասա բարկութէնն այդ՝ ի սաստկանալն վրէժխնդրութէ արդարութէն։

Ա՝արթ է և ասել, թէ որովհետև այս բարկութէ այդ՝ որ յիշի ասա՝ մեծի ի զատ ասի կենաց, բառիւդ պիէ՝ կամ խառնէ՝ ցուցանի բարեխառնել նորին յողորմութէնն այդ։

Ամենք զբառդ պիէ՝ առնուն ասա փոխանակ պատրաստեալ գոլոյ· և ամենք խմանն փոխանակ հեգեալ գոլոյ՝ ի վերայ ամբարշտաց· և այլք խմանն փոխանակ մերալից լինելոյ· բայց քանզի յերբ՝" և յայլս դնի խառնեալ, պատշաճագոյն և թուի մեկնել ըստ նախակարգեալ բացատրութէդ։

Թէ բաժակաւ և գինեաւ խմացեալ լիցին այլևայլ իրք, բաժակաւ նշանակի այն ինչ, ի ձեռն որոյ մարդասիրէ ած զդինի բարկութէ իւրոյ, այսինքն զպատիժ· յոր միտ երեմիա մարգարէ կոչէ զբաբիլոն (այսինքն զհագատարն բաբելացւոց զիաբուզոդոնոսոր) բաժակ· յասելն· * բաժակ ոսկի բաբիլոն՝ ի ձեռն ,, աբին ահն· որ արբուցանէ զամենայն երկիրն՝ ի գինւոյ ,, իւրմէ ։ (երեմ. ծա· 7)։

Այլ ոմանք բաժակաւ ասն խմանցն զի և իցէ բարկութէն նորա՝ կամ զինչ և իցէ նեղուէ՝ զոր տայ ած

ուժեք. իսկ անապակ գինեաւ իմմանան զասատակցեալ բարկութիւն նորին՝ ի պատուհասանէն զամբարիշտս յանխնայ։ Եւ սակայն հաւանականագոյն երևի այն՝ զոր եդաք ի վերոյ. նա զի և կարգ բանին զնոյն յայտ առնէ։

Կարգ այս բարկութեան ոչ թէպետ և կարէ վերածիլ նաև ի պատիժ հանդերձեալ կենաց, բայց ի կարգ բանին հայելով՝ վերածի ի աստուածգոյն պատիժս՝ զորս երբեմն տայ ոճ ամբարշտաց յատուկ կերպս ի պատուհասանէն զնոսա յանխնայ։ Եւ զի յուցցէ մեզ գարձեալ՝ թէ ի տալ ոչ այսմ կամ այնմ զայսպիսի պատիժ՝ ոչ պակասի բաժակ բարկութեանն նորա առ ի տալ և այլոց՝ յորժ գինեն, և ասէ։

Եւ- Խմեսջիք եղեալ յայսմանէ յոյս։ Կամ՝ Խմիցին թէ ոճ մեծ կեա մատուսակելոց այսմ ուժեք զաժակ բարկութ իւրոյ, և կեա արբուցանելոց նմա զգինին՝ որ ի նմա այսինքն զպատիժն, և ասա յայսմանէ ոչ զգինին, այլ զբաժակն, և մատոյց յայս՝ այսինքն յայլ միւս. և նմա և ս արբոյց զպատիժն։

Ուր փոխանակ ասելոյ, մատուսակեաց կամ մատոյց, ասէ խոնարհեցոյց. որով ցուցանէ՝ թէ իբրև ձեռամբ ոնձելով զաժակն՝ եդ ի բերան սորա կամ նորա. և զի արբուսցէ նմա զգինին որ ի մէջն՝ խոնարհեցոյց կամ կորացոյց և կամ թեքեցոյց զբերան բաժակին ի բերան ըմպողին. որպէս առնեն ամենեքեան նոքա որք ձեռամբ իւրեանց արբուցանեն այլոց զգինի բաժակաւ. զի առանց խոնարհեցուցանելոյ զբերան բաժակին ի բերան ըմպողին չէ հնար գիւրաւ արբուցանել։

Ոչ այսպիսի եղանակ բանից ի մէջ բերելով մարգարէին կամի ցուցանել, թէ ոճ ի դառնէն՝ կամայ և ակամայ արբուցանէ ամբարշտաց զաժակ բարկութեան իւրոյ, եթէ կամիցին և եթէ ոչ։

Այս բան կարէ մեկնիլ նաև ըստ պէսպէս գործոց բարկութեանն այլ իբր զի ոճ ի խնդրելն զվրէժ յամբարշտաց՝ խոնարհեցուցանէ զնոսա յայսմանէ յայս, այսինքն ի պատժոյ յայսմանէ յայլ պատիժ, կամ ի թշուառ վիճակէ յայսմանէ յայլ թշուառ վիճակ։ Եւ կամ դարձեալ՝ ըստ լսմբրոնացւոյն ի թշուա-

Ա ԼՔ Ղ ԱՐ · ՀԴ · ՝ ՝ ՝

ձեռն. և արբցեն զնա անդ. և որչափ արբցեն անտի, անսպառ մնասցէ այն յաւիտեանս յաւիտենից։

Ա.յս բան և նախընթաց սորա եթէ վերածիցի առ հրէայս գերեալս ի բաբելոն, և առ բաբելացիս, բաժակաւ նշանակի նեղութիւն գերութենն՝ զոր արբոյց ած հրէից. իսկ մրրուվ նշանակի պատիժն այն՝ զոր արբոյց բաբելացւոց. նոցայն սպառեցաւ, զի տևեաց եօթանասուն ամ. իսկ բաբելացւոցն մնաց իբր անսպառ։

Ստորհրդաբար՝ զբաժակ բարկութեն զոր հեղլոց էր ած ի վերայ աղգի մարդկան, արբոյց որդւոյ իւրում՝ լի և անսպակ. և՝ի նմանէ խոնարհեցոյց յառաքեալսն և յաշակերտսն, ի վկայս և՝ի խոստովանօղս. իսկ զմրուր նորա արբոյց հրէից և անհաւան եղելոց, և ամենեցունն նոցա՝ որք ոչ կամեցան հաղորդ գտանիլ բաժակի որդւոյն այ։ Այսոսիկ եդեալ մարգարէին գոհութիւն մատչի առ ած, և ասէ։

Թ. Ա՛ն ընծայայդ յաւիտեան. սաղմոս ասացէ այ յակոբայ։

Ի տեսանել արդարոյ զպատժիլ մեղաւորաց, և՝ի հայիլ նորա յանձն իւր՝ զերծ մնացեալ յայնպիսի անցից, ծագի ի հոգի նորա նախ ուրախութիւն, և ապա ընդհակառակութիւն առ ած. որպէս պատահեաց և սաղմոսերգուին. որոյ վասն ցնծալից աղաղակէ ասելով։

Ա՛ն ընծայայդ յաւիտեան. սաղմոս ասացէ այ յակովբայ։ Որպէս թէ ասէր. մեղաւորք ընդդէմ դառնալով հաձոյին այ՝ արբցեն զբաժակ բարկութեան նորա, և դառնասցին. իսկ ես աջոյն այ ազատեալ յայնպիսի թշուառութենէ՝ ցնծացայց և ուրախ եղեց յաւիտեան, այսինքն մինչև՝ի կատարած կենաց իմոց, և՝ի հանդերձեալն յաւիտեանս յաւիտենից։ Այս և ցորչափ կեամ յաշխարհի աստ, սաղմոս ասացից այ իմոյ՝ գոհանալով զնմանէ։

Ա ամբրոնացին փոքր ի այլազգ մեկնէ զայս բան՝ ասելով՝ի դիմաց արդարոյ. * Ես որ արբի զդինին ,, զայն՝ թէ տրտմութիւն կերրցես զերկիր, և եմ՝ի նոյն ,, սուգ այժմ, յայնժամ ցնծամ՝ի փառան անձառս։

Վարդան ՚ի դէմն գերելոյ ՚ի բաբելովիա վերադէձ զայս բան և ասէ. *յերանացի գառաստանն ոչ գայոթ յե,, չէ. զի վասն նմա եղև նոցա գարձն ։ Այս ամենայն յառաջ բերեալ մարգարէին, գլխատարէ զանն իւր, և ասէ՝

Յ. Ա. Ամենայն եղկելոցս ղեղուրայ էլբեայնես. Ե բոլոր եղկելի եղկելոց արդարոյ՝

Ի համարն 4. և 5. խրատական եղ զբանն ասելով ցմեղաւորս ՚ի դիմաց ոչ, մի բարձրացուցանիցք զեղջիւրս ձեր. իսկ աստ սպառնական դնի զնոյն ՚ի դէմս իւրոց. և խօսելով առ ՚ած՝ ասէ՝

Ամենայն եղկելոցս ղեղուրայ էլբեայնես ։ Լսելիքն զամենայն զօրութեամբ և զպարծանս մեղաւորաց ունայնացուսցես. որով կամի ցուցանել, թէ ած ոչ միայն զբարձրութեամբ եղջերաց մեղաւորացն խոնարհեցուցէ, այլև զնոյն զեղջիւրսն փշրեսցէ, որ է ասէ. նկուն արասցէ զմեղաւորս ըստ ամենայնի, և խոպան նուաստ ձեսցէ զնոսա. փոխանակ զի կամէցան նոքա բարձրացուցանել զեղջիւրս իւրեանց ընդդէմ ամենակալին ։ Լ. քանզի ընդ հակառակն այսր խոնարհեցուցանեն արդարք զեղջիւրս իւրեանց, վասն այսորիկ և ած ինքնին բարձրացուցէ զնոսին, և առ այս յաբէ՝

Ե բոլոր եղկելի եղկելոց արդարոյ ։ Լ. ղջիւր ՚ն և իցէ արդարոյ է զօրութեամբ նորա, կամ վաստակ գործոց նորա, կամ առաքինութեամբ նորին. և զի զայսոսիկ վաբէ նա խոնարհուէ՝ տալով զամենայնն ոչ, վասն որոյ և ած առնէ զի բարձր եղիցի, այսինքն փառաւորեսցի աստ և ՚ի հանդերձեալն ։

Վարդան մեղաւորօք խմանայ աստ զեզովմայեցիս, և զմնվաբացիս և զիղշատացիս, որք հակառակ էլին խրատ լայելոցդ ՚ի դառնալ նոցա ՚ի գերութենէ բաբելացւոց, և զեղջիւրս ոտն, խորտակեաց ած. որով և բարձրացաւ եղջիւր զօրաբարելի ։ Լ. ռաբթասցի և եղջիւր նոն մերոյ, այսինքն է նոր խոյն ՚ի փշրել նորա նոմաւ զեղջիւրս Թ. հնամեաց իւրոց, և ՚ի բարձրացուցանել զեղջիւր հաւատարիմ ծառայից իւրոց յաւիտեան ։

ՍԱՂՄՈՍ ՀԱ.

Բանք գոհութեանց առ Աճ վասն յայտնի լինելոյ նորա յերուսաղէմ և յիսրայէլ. ևս և շնորհակալութիւն վասն խորտակելոյ նորա զթշնամիան. միանգամայն և յայտարարութիւն գատաւորի ահեղ լինելոյն Այ և ինքնակիչիան Աեր. դարձեալ և յորդոր առ մարդիկ՝ կամ տարեալոյ զուխտն եգեալ տեառն Այ։

Ի կատարած. ընդ օրհնութիւնս. սաղմոս յասափ. երգ առ ասորեսպանեայս։

1 Յայտնի է ի հրեաստանի Աճ, և յիսրայէլ մեծ է անուն նորա։ 2 Եղև խաղաղութիւն տեղի նորա. և բնակութիւն նորա սիովն։ 3 Ընդ խորտակեաց որ զպատերազմն աղեղան, զվէմն զսուր և զճակատամարտ։ 4 Լուսաւոր ես դու սքանչելապէս լերանցն յաւիտենից. խառնեցան ամենեքեան որ անմիտ են սրտիւ. ննջեցին զքունս իւրեանց՝ և ինչ ոչ գտին։ 5 Ի հնոյն սրտ՝ ի ճիչս ձիոցն իւրեանց. ի սասպէ քումմէ Աճ յակոբայ ննջեցին, և ոչ հնձեալ էին ի յիս։ 6 Դուն ահաւոր ես՝ և ո՞վ կարէ կալ առաջի քո. որպէս երեքեցար դուն յերկինից, յայտնի եղև բարկութիւն քո։ 7 Լսելիք երկիս եա առնեցեր ընդ յառնելն այ ի դատաստան. ընդ ազատեցուցանել զամենայն հեզս երկրի։ 8 Սրտմտութիւն մարդկան խոստովան առնին առ քեզ. և ծածկելոյ խնամատարութեամբ օրհնեսցեն զքեզ։ 9 Ա՛խտս տիւ՝ և կատարեցէ՛ք ձոն Այ Աերոյ, ամենեքեան որ շուրջ եք զնովաս։ 10 Ա՛ստուցէ՛ք պատարագս ահաւորին. ո՛ դադար զնոփս իշխանաց, ահաւոր է նա քան զամենայն թագաւորս երկրի։

ՎԼԵՐՆԱԳԻՐ

Ի խափարճ. ընդ օրինաւորեանս. սաղմոս յոսափ. երգ առ ասորեստանեայս։

ՎԱՅԵԼԱԳՈՒՅ ՍՂՄՈՍԻՍ ՅԵՐԿՐՈՐԴԻՆ

ըսայականն գրի այսպէս. Լսեայեալ վէնիէնոմն ինձ զմոա լի ասաք ղէտ. այս է *'ի կատա ,, բան նուագարանաւ սաղմոս յասափ երգ ‖. ուր փո խանակ բառիս ընդ օրինաւորեանս՝ եդեալ է պինկինօթ այսինքն նուագարանաւ՝ զորմէ տես 'ի ներբած՛. գԼ-ւոս. Ժ։

Լսակ 'ի մէջս որչափ սաղմոսս ունիմք, այնչափ տար բերութիւնս գտանիմք 'ի վերնագրիդ. յերկուս ձեռա գիրս և 'ի վարդանայն տեսանիմք յաւելեալ և զառաս ի ապահներ։ Յերկուս ևս յաւելեալ զառադ դասին. յերկուս յայլ՝ սոսկ գաւթի. յայլս փոխոխեալ զկարգ իւրաքանչիւր բառից։

Ո՛չ նախ առաջին բառդ մի ասպահաներ՝ է աւելորդ. զի ոչ գտանի այդ ոչ յայլ թարգմանութիւնս, և ոչ յընտիր ձեռագիրս մեր։ Այմանապէս և բառդ դա. ւին։ Նոյ զի զոր եդաք աստ բուստ սակաւ ձեռագրաց՝ համաձայն գտաք թարգմանութիւնք եօթանասնից և լատինացւոց, ամէն իրի զայն առաւել ուղիղ պարտ է համարիլ։

Լսակ վասն բառիդ առ ասորեստանեայս՝ գիտելի է, զի այդ ոչ գտանի յերբայականն. որպէս և առաջ, և ոչ իսկ 'ի քանի մի հին օրինակս եօթանասնից, և ոչ 'ի վերջիններն. յոմանս ևս եզակի գնի, այս. ինքն առ ասորեստանեայն. որպէս և յերկուս ձեռա. գիրս մեր։

Ո՛չ թէ ուստի յաւելեալ եղև այդ 'ի թարգմանուե անդ եօթանասնից, և անտի յայլս՝ ոչ է յայտ։ Այդ. պէս չէ յայտ, թէ կինչ միտս յաւելեալ էին այդ բառս։ Պիտէն ոմանք ցուցանել այսու՝ թէ 'ի ժամա.

նակս եզեկիայ Թագաւորի ՚ի խորտակել այլ զբազս ստորեստանեայց՝ զոր առաքեալ էր սեննեքերիմ արքայ (Ջ. Թագ. ԺԹ. 35. և Եսայ. ԼԶ. 36.) ասասփ անուն ոմն ասաց զսոյն զայս ՚ի ընորհակալութիւն առ նա։

Նոյնպէս այլք ասեն՝ Թէ զայս սաղմոս ասաց դաւիթ վասն այլևայլ յաղթուածց՝ զորս արար ընդդէմ Թշնամեաց իւրոց, և աւանդեաց զսոյն դասուն ասափոյ՝ երգել ՚ի տաճարի. և յետ ժամանակաց յորժամ եհաս նա զաստորեստանեայսն, եզեկիա արքայ առեալ զսոյն՝ երգեաց ՚ի գոհութիւն առ նա. և վասն այնր ասի ՚ի վերնագրիդ. երգ առ ասորեստանեայս, ոչ զի ՚ի պատճառս նոցա ասացաւ, այլ զի ՚ի նուաճիլ նոցա՝ ՚ի նոյն յարմարեցաւ. որպէս և այժմ իսկ այլևայլ սաղմոսք ասին յեզեզեցիս ըստ յարմարելոյ իրացն։ Այս յետին կարծիք երևի հաւանական և ընդունելի։

Այլ քանզի այն յաղթուիք զորս արար նա ընդդէմ Թշնամեացն դաւթի, և ընդդէմ ասորեստանեայց, էին օրինակ յաղթութեանցն քոի ընդդէմ սատանայի, բազում ոաբբիք հրէից, և բազում՝ ոբ հարք զբան այսր սաղմոսի վերածեն ՚ի դէմս քոի իբրև մարգարէական գուշակութեի յաղթութեաց նորա։ Ոմանք և բարոյական մեկնուիք վերածեն ՚ի դէմս իւրաքանչիւր արդարոյ ըստ այլևայլ յաղթութեաց ընդդէմ երևելի և աներևոյթ Թշնամեաց։ Այսմ ամենայնի մեք ՚ի հասարակի ունիմք մեկնել զայս սաղմոս. յորմէ իւրաքանչիւրոք կարէ մասնաւորել զնոյն յայս և յայն։

Ը Ա Ն

ա. Յայնմ է ի հրէաստանի աճ, և չիտայել ինձ է ա-
նուն նորա։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Յայտ է յաճախունէ գրոց՝ թէ զիարդ ընտրեաց Աստ
իւր ժողովուրդ զորդիան իսրայէլի, և զինչ արար նո-
ցա. որպէս եցոյց նոցա զձանապարհս իւր, և օրհն
օրինակաւ էած և զետեղեցոյց զնոսա յերկիրն աւե-
տեաց՝ ի պադեստին. որ յանուն նոցա, և մանաւանդ
Թագաւորական ցեղին յուդայ՝ կոչեցաւ հրէաստան,
իմն յուդայաստան՝ (եհովատեան). ուր և անսպա-
կաս արար ի նոսա զմարգարէս՝ որք խօսէին ի դէ-
մաց ոյ՝ որ ինչ ձշմարտութիւն էր, և որ ինչ արդարու-
թիւն. Եւ դարձեալ՝ բազում իրօք եցոյց նոցա՝ թէ
անուն իւր կոչեցեալ է ի վերայ նոցա, և ինքն է
պաշտպան և օգնական նոցա։ Եւ ասի և յերկրի անդ՝
ուր բնակեցան նոքա, յայտնի էր Աստ, և անուն նորա
փառաւորեալ լինէր ի մէջ նոցա։ Յայսոսիկ հայե-
լով ասէ։

Յայտնի է ի հրէաստանի աճ, և չիտայել ինձ է անուն նո-
ցա։ Ասէ. Թէպէտ և յամենայն տեղիս է Աստ,
և ամենայն ուրեք յայտնէ զինքն ի ձեռն արարածոց,
բայց ոչ այնպէս՝ որպէս՝ի հրէաստանի. զի անդ յայտ-
նի ցուցանի ի ձեռն պէսպէս իրաց, այսինքն ի ձեռն
յայտնի պատգամաց իւրոց, ի ձեռն ձշմարիտ պաշ-
տամանց, ի ձեռն մեծամեծ սքանչելեաց, և՝ի ձեռն
հաւատարիմ ծառայից իւրոց։ Այլպէս Թէպէտ և
յամենայն ազգս փառաւորեալ էր անունն ոյ, բայց
ոչ որպէս ի մէջ իսրայէլի. վասն զի յայլ ազգս ա-
նունն ոյ իւրք իւրք արտաւորութիւն և պակասու-
փառաւորիւր. իսկ ի մէջ իսրայէլի ըստ ամենայնի
մեծ ցուցանիւր և ահաւոր։

Եւ այս ձշմարտի երիւք համեմատութիւք. մի՝ համե-
մատութիւն յայտնութեանցն ոյ. վասն զի որպէս սաս-

ցաք, ՚ած ինքնին յայտնեցաւ իսրայէլի, և սքանչելի եբևեցոյց նոցա զանուն իւր, և զաղգի աղգի խորհուրդս գաղտնիս, և զՀաճոյս իւր զկատարեալս եցոյց նոցա օրպիսի ոչ եղև այլուա՛ աղգի, յոր միտ առ մարգարէս այլուր։ * ոչ այսպէս արար ամենայն ,, ազգաց ՚որ, և զդատաստանս իւր ոչ յայտնեաց ,, նոցա ՚։ (սաղ. ՀԽԷ. 10.) որոյ վասն և քարուք երանէիր զիսրայէլ ասելով։ * երանի է մեզ իսրայէլ ,, զի Հաճոյքն ՚ոյ՝ ծանօթ մեր են ՚։ (բար. Ը. 4)։ Այրկրորդ՝ Համեմատութիւն տեղւոյ ընդ տեղւոյ, և ազգի ընդ ազգի, քանզի ըստ տեղւոյ խօսելով՝ առաւել յայտնի էր Աշխարհն ՚ած ՚ի Հրէաստանի՝ քան յայլ ամենայն տեղիս։ այնպէս և ըստ ազգի խօսելով՝ առաւել մեծ էր անուանն ՚ոյ ՚ի մէջ իսրայէլի քան ՚ի մէջ այլոց ազգաց։ Այս սակայն ըստ անձանց մնաց ծեալ կայնի և արտաքոյ իսրայէլի քազա՛ս անձինք՝ յորս յայտնի էր ՚ած, և մեծ էր ՚ի նոսա անուն ՚ոյ. օրպիսի էր երանելին յոբ և յորէքքին բարեկամքն նոքա, ընդ որս և ընտանիք և ազգականք նոցին։

Այրրորդ՝ Համեմատութիւն ժամանակի ընդ ժամանակ։ Էր ի ցորչափ ժամանակ կային ՚ի Հրէաստանի մարգարէքն և Աշխարհիս օրէնք՝ և ցորքան ժամանակ պաշտէր իսրայէլ զած, և ցորվայր ունէր Թլփատութիւն սրտի, Աշխարհս յայտնի էր ՚ի նոսա ած և անուն նորա մեծ ՚ի մէջ նոցա։ Այլ յորմէ հետէ մերժեցին նոքա զՀոգի մարգարէից զդուշակեալն ՚ի նոցունց զորդին ՚ոյ, և ոչ կամեցան առնուլ՝ զանուն նորա յինքեանս, և լինել ժողովուրդ նորին, ոչ ևս էր յայտնի ՚ի նոսա. ուստի և ոչ Աշխարհիս ասել, ԹԷ ՚ի Հրէաստանի անդ այսինքն ՚ի պաղեստին յայտնի իցէ ած, և ոչ ևս ԹԷ յիսրայէլ մեծ իցէ անուն նորա. այլ ՚ի հոգևորն Հրէաստանի՝ այսինքն յեկեղեցւոջ՝ յորում են ոգիք իսրայէլի ըստ հոգւոյ՝ Թլփատեալք Թլփատութիւն սրտի. քանզի ըստ գրելոյ առաքելոյն (հռոմ. Բ. 29.) * ոչ եթէ որ յայտնի հրէայն է, ,, և ոչ որ յայտնի մարմնով Թլփատութիւն. այլ որ ՚ի ,, ծածուկ հրէայն է, և Թլփատութիւն սրտի հոգւով ,, և ոչ գրով ՚։ մանաւանդ զի որպէս նա ինքն ասէ, (՚ի գլ. Թ. 6.) * ոչ ամենեքին որ յիսրայէլէն են,

,, Նոքա իսրայէլացիք իցեն ։ Ասեմ տիրապէս խոսելով միայն յԱղեղեցւոյն քան յայտնի է ամէն, և յուղղափառ քրիստոնեայս մեծ է անուն նորա ։

Զայսմանէ եղև գարձեալ ի հրէաստանի ձորն ձորնց յաւուրք խաչելութեանն ի ձեռն զանազան պանդխտից, և մեծ եղև անուն նորա ի յառնել նորա ի գերեզմանէ. բայց ոչ տեսին կուրացեալքն լիսրայէլի, և ոչ իմդրեցին զանուն նորա. վասն որոյ և այս բան՝ որ վասն նոցա ասացաւ՝ դարձաւ առ այնոսիկ՝ որք ծանեան զնա, և արժանի եղեն կրել սրբութեանն զանուն նորա ։

Ըստ որում՝ որովհետև հրէաստան թարգմանի խոստովանութիւն, և իսրայէլ թարգմանի ածատես, նա ինքն ածէ յայտնի լինի և անուն նորա մեծ երևի յայնոսիկ՝ որք խոստովանին զնա, և անարատ վարուց պարապելով՝ հոգւով տեսանեն զնա, և լինելով տեղի խաղաղութեան՝ բնակիցս ցանեն զնա յինքեանս իբրև յերուսաղէմի աստ ընորհօք և ի հանդերձեալն փառաւք ։

Ըստ որում՝ որովհետև մերձաւոր պատճառ առաւել յայտնի լինելոյն այ ի հրէաստանի քան յայլ տեղիս, և մեծ լինելոյ անուան նորա յիսրայէլի քան յայլս՝ էր բնակիլ նորա խաղաղութիւն ի մէջ նոցա. զայն և այս դնէ առաջի, ցուցանել թէ ուր բնակէր, և ուստի սայր յայտնի լինել զինքն. վասն որոյ ասէ ։

ՃԻ. Վասն խաղաղութեան տեղւոյ նորա. և բնակութեան նորա սիոնի ։

Տեղի սահմանել այ թէպէտ ոչ լինի, զի նա է յամենայնի էութիւն, տեսչութիւն, և ներկայութիւն, և պարագրէ զամենայն ըստ ամենայնի, և ինմանի է ամենայն և նովաւ, բայց այսու ամենայնիւ երբեմն և այսպէս է ասել, թէ աստ է կամ անդ. մի՝ ըստ մասն. նաւորս ինն գործոցութեանէ, որպէս ի հրաշագործէնն՝ ասի անդ լինել ուր հրաշագործն։ Նմանապէս ըստ յատուկ ինն ընտանութեանէ՝ որպէս ի վարիչն ընդ ծառայս իւր բարեկամութիւն ի ձեռն շնորհաց՝ ասի լինել ի նոսա։ Նմանապէս ըստ յանդիման լինելոյ ի ձեռն իրիք. որպէս ի ձեռն տասպանակի ասիւք լի-

նել յերուսաղէմ՝ կամ ոչ այլոյ միտ խօսի աստ մոռ-
գարէն ասելով։

Ձդէ խաղաղութիւն փեղէ նորա. և բնակութիւն նորա սիոնի։
Վասնսիօր բառս խաղաղութիւն ըստ նկարագրին դնի
փոխանակ երուսաղէմի. զի որովհետև սաղէմ կամ
երուսաղէմ խաղաղութիւն թարգմանի՝ փոխանակ դնե-
լոյ երուսաղէմ, թարգմանիչք յունաց և լատինաց
և այլոց ազգաց եդեալ են խաղաղութիւն։ Ուստի և
՚ի մերս փոխանակ ասելոյ՝ երուսաղէմ եղև տեղի նո-
րա, դնի խաղաղութիւն, յասէն. եղև խաղաղութիւն
տեղի նորա. որպէս թէ եդեալ էր. նա որ յամենայն
է, ունի իւր յաւուրկ տեղի յերուսաղէմ իբրև յիւ-
րում թագաւորութիւն, և բնակի ՚ի սիոն իբր յիւրում
քաղաքի. իսկ այս լինելս և բնակիլս՝ որպէս ասացաք,
էր ՚ի ձեռն տապանակին, որով յանդիման լինէր
ներկայութիւն նորա. յոր միտ նոյն լինէր՝ թէ ասէր
ըստ երբ՞. * խորան նորա է յերուսաղէմ, և բնա-
կութիւն նորա ՚ի սիոն ‖։

Հոգևորապէս՝ ուր է խաղաղութիւն և զգաստութիւն,
անդ է տեղի այ և բնակութիւն նորա անդորը, մանա-
ւանդ յարդարս, յորս տիրէ խաղաղութիւն ՚ի կամս
իբր յերուսաղէմ, և զգաստութիւնն ՚ի միտս՝ իբր ՚ի
սիոն՝ որ թարգմանի տեսութիւն կամ զգաստութիւն.
վասն որոյ և հոգիք արդարոց ասին լինել և են իսկ
տեղի այ և բնակութիւն նորա ՚ի ձեռն տապանակին,
որով նշանակի կատարելութիւն վարուց։ Այսպ վե-
րածի և յիմանալին սիոն. ուր է խաղաղութիւն ան-
սահման, և աթոռ բնակութիւն տեառն։

Զայս եդեալ մարգարէին՝ առաջի առնէ այժմ թէ
զինչ ՚ած բնակելով յերուսաղէմ՝ ՚ի ձեռն տապանա-
կին՝ յուցանէ անտի զօգնութիւն և զպաշտպանութիւն
իւր առ ազգն ընտրեալ՝ ՚ի խնամել զնոսա և ՚ի վե-
նել զթշնամիս նոցա. վասն որոյ ասէ։

ը. Եւ նոր խորհեցաւ որ ղջերուն աղեղան ղնեն, ղսոսր
և դճակատարդ։

Որպէս այլուր ասացաք, ՚ի պատերազմի կրկին զինք
՚ի գործ ածին, մին պաշտպանիչ անձին՝ որպիսի է
վահանն, զորմէն ըե. և միւսն վանիչ. և այս կամ ՚ի

մեռուստ և կամ՝ ի հեռուստ. ի մեռուստ է սուրն, նիզակն և՜ն. ի հեռուստ է աղեղն, պարսատիկն, և՜ն. և յայտ է թէ ի տկարանալ այսպիսի զինուց թշնամեացն՝ տկարանայ և մարտ նոցա. և զի բա-զում անգամ զսոյն արար ասե թշնամին իսրայէլ ի մէջ հրէաստանի, վասն այնորիկ ասէ։

Ընդ խոբակեաց որ զղօրուն աղեղն զգեն, ետուր և զՃա-դաման։ Ընդ ասելով իմանայ զհրէաստան, ուր է-ցոյց ած զպաշտպանութիւն իւր առ իսրայէլ ընդդէմ թշնամեաց նոցա, ինքնին իսկ վանելով զնոսա. որ պէս յայտ է ի գիրս յեսուայ, և Թագաւորաց, ի մէջ որոց զարմանալի եղև այն՝ որ պատահեցաւ զա-րայն սենեքերիմայ. զի ի կամել նոցա պատերազ-միլ ընդ իսրայէլի, եւ ի գիշերի հրեշտակ մի, և եհար ի նոցանէ հարիւր ուԹսուն և հինգ հազար. (Ի. Թագ. ԺԹ. 35. և եսայ. լէ. 36։) Այս զի սոյն այս և այլ սմին նմանք եղեն առանց պատերազմելոյ ընդ նոսա որդւոցն իսրայէլի, սմին իբրև միայն մի տայ զայսոսիկ յասելն. խորտակեաց որ զղօրութիւն աղե-ղան նոցա ևն։

Որով ոչ կամի ասել՝ Թէ զնոյն զաղեղունն և զզէնսն խորտակեաց. այլ Թէ սատակելով զնոսա՝ անպիտան կացոյց զղօրութիւն աղեղան նոցա, զորս պատրաստէին արձակել ի վերայ իսրայէլի ի հեռուստ. նոյնպէս և զսուսերս նոցա՝ որովք կամէին հարկանել զնոսա ի մեռուստ. և և զզէնս նոցա այսինքն զվահանս և զզրահս նոցա, որովք պաշտպանէին զանձինս. և զայս առնելով դադարեցոյց զձակատամարտ նոցա, այսինքն զառաջիկայ մարտ նոցին։

Հոգևորապէս նշանակի սոված խորտակէլն այ զԹըշ-նամիս եկեղեցւոյ և զթշնամիս իւրաքանչիւր արդա-րոյ, և անպիտանացուցանել զամենայն հնարս նոցա. որպէս մեկնէ լամբ"։ Ասկ Թէ զիարդ գործէ զայս, յայտ առնէ այլով իմն բանիս, յասելն։

Ի. Ասասպատ ես դու սրանչելապէս լերանցն յաւիտենից. խոնարհչացն աներեւոյթ որ անփոփ են սրբութ. ննջեցին պտղոյս խաբանց՝ և ինէ ոչ փոխ։

Ե. Վհատին սրտ՝ ի վերծուրէ ցեղոյ խաբեանց. ի սասպէ տոմարէ ած յաւիտեան ննջեցին. և այլ հնծեալ էին ի ցէս։

Լուսատու լինէիր այ երջանիկ իմացեալ լինիր. մի՝ ըստ չատուկ առմանն. և զայս առնէ ած ի ներքուստ լուսաւորելով զիմաս մարդոյ՝ չայտնութիւ պէսպէս ի բաց. որպէս արար մարգարէից, հաղորդելով նոցա զչոյս նախագիտութիւն իւրոյ, նոյնպէս և այլոց ձրոյ, երբեմն և հասարակ մարդկան, չայտնելով նոցա ի խորհուրդս նոցին զգալոնիս իւր, կամ զգալոնիս իրաց, կամ զբարիս և զուղիղն ևն։ Եւ չայս միտ առեալ լինի տիրապէս լուսատու լինէիր այ։

Երկրորդ՝ ըստ փոխաբերութիւն, ըստ որոյ նշանակի՝ տալ այ զլոյսգիւս իւր իբրև զլոյս՝ սփռելով զնոյն առ այնս, զորս կամի բարձրացուցանել իբրև զլերինս, եթէ ի բնական կարգի, և եթէ ի գերբնական կարգի։

Երրորդ ըստ նմանութիւն անդրագարձութիւն լուսոյ՝ իբր զի որպէս լոյսն ցոլացեալ ի վերայ լերին՝ անդրադառնայ չայլս, այսպէսն և լոյսն ածայինն, կամ զորութիւնն այ, կամ կատարելութիւն ինչ տուեալ ումիք չայ՝ անդրադառնայ երբեմն չայլս, այսինքն ներգործել չայլս՝ թէ և ոչ ներգործեսցէ չայն՝ որում տուեալ լինի։ Եւ ըստ այսմ չէտին առմանն և ըստ սմին նմանութիւն խօսի աստ մարգարէն՝ չասելն։

Ասասպատ ես դու սրանչելապէս լերանցն յաւիտենից։ Եբանիքդ չաւիտենից ըստ փոխաբերական մտաց իմանալ լինին նախ՝ երկոտասան ցեղքն իսրայէլի. երկրորդ՝ մարգարէք նոցա. և երրորդ՝ մեծամեծք նոցին. սոցա լուսատու լինէր ած աքանչելապէս. իբր զի զայնպիսի ինչ զօրութիւն հաղորդէր սոցա, կամ զայնպիսի օգնութիւն ցուցանէր առ սոսա՝ որ ազգէր և չայլս, և պատճառէր ի թշնամին զզարմացումն և զսարսափումն. որպէս ի չնորհել այ զաքանչելի

զօրութեն մուխսի, յեսուայ, ևն, կամ յօդնել նա
բա գատաւորաց նոցին՝ սամխոնի, յեփթայեայ, ևն,
այն զօրութեն որ հաղորդեալ լինէր նոցա. ազգէր և
յայլս, և և իբրև թէ ցոլանայր ի թշնամին և
խռովէր զնոսա. վասն որոյ և յարէ իսկ թէ խռովես-

ցին ամենեքին ևն։

Այնպէս և ի հնորհել այ զգան գուշակութէն ի ծա
ռայս կամ ի մարգարէս՝ նեղգործութէն այնր գուշա
կութէն ազգէր և յայլս։ Ա՛ռ քեզ օրինակ զայն՝ որ
պատմի ի գիրս (Ի. Թագ. ե. 5. 6.) թէ ի պաշա
րել զօրացն սենեքերիմայ զերուսաղէմ, և յառա
քել ռափսակայ զպատգամն խիստս ընդդէմ իսրայէ
լի, հաղորդեաց ած զգան կամ զզօրութէն գուշակու
թէն՝ եապէսպ մարգարէին՝ որ էր մի ի լերանցն իս
րայէլի. և նա եկեալ առ եզեկիէլ եզոյց նմա՝ թէ
ած խռովելոց է զզօրս սենեքերիմայ, և խայտառա
կելոց է զնա ինքն՝ զսենեքերիմ. և ի նմին գիշերի
նեղգործութէն այսր գուշակութէն ազգեաց ի նոսա.
ուստի և ձչմարտապէս հետեւեցաւ խռովիլ նոցա և
կորնչիլ. որպէս և ասէ իսկ, խռովեսցին ամենեքին
ևն։ Ա՛յս թուի լինել հարազատ մեկնութէն այսր

բանի, մանաւանդ ըստ մերում թարգմանութէն։
Պարզագոյն և ո՛ւրեմն այս բան՝ եթէ նևութապէս,
կամ զգալապէս առեալ լեզին ասա լերինքն, իբր զի
ած ի խորտակել զթշնամիս իսրայէլի ի մէջ հրեաս
տանի, զզօրութէն իւր գրեթէ իջուցանէր ի լերինս
նոցա. և նոքիմբք վանէր զթշնամիս նոցին. և զի
զայս առնէր յայտնապէս, վասն այնորիկ փոխանակ
ասելոյ առաքեցեր զզօրութէն քո, ասէ լուսաւոր ես
դու սքանչելապէս լերանցն յաւիտենից։ Այսպէս
պէս ասել ասա ցուցանէ թէ այնպիսի օրինակաւ առ-

նէր ած զայս՝ մինչև սքանչանալ մեզ և այլոց։
Ւսկ զլերինն կոչէ յաւիտենից ի վասն երից. մի՝
զի ի յաւիտենից՝ այսինքն ի սկզբան էղեն. երկ-
րորդ՝ զի կան հաստատուն յինքեանս. և երրորդ՝ զի
ունին ծառ մինչև ի կատարած աշխարհի։ Այնպէս
և զազգն իսրայէլի և զմարգարէս լերինք յաւիտե-
նից կոչէ ի վասն երից. մի՝ զի ի սկզբանէ ընտրեալ
էին. երկրորդ՝ զի էին ժողովուրդք այ. որով և ներ-

կայացուցանէին զեկեղեցին նորա. արդ եկեղեցին նմանի լերին, և տեւէ միշտ. երբորդ՝ զի քանիք մարգարէից ՚ի ձայնոց էին միշտ հաստատուն՝ ոչ յայն զոր ասացին, այլ յայն յոր ասացին. զի էին գուշակուիք այնպիսի իրաց՝ որք ՚ի ձայնոց էին յաւիտեան։

Հոգևորապես այս բանիք ըստ որում յիշէ և բարեզ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. Ժ.) ցուցանեն լուսաւորել ՚ի աքանչելապէս զՀրեշտակս, մանաւանդ զծառայս Իւր, որք նմանին լերանց բարձրացելոց՝ հաղորդ գոլով յաւիտենական կենաց. և Թէպէտ ՚ուժ առնեն զանձն լինի լուսաւոր, զի լուսաւոր առնէ զանձնայն մարդ՝ որ գայ յաշխարհ, բայց այսպիսեաց լուսաւոր լինի սկզբնապար, և աքանչելապէս. զի զորօրինակ յելանել արեգական նախ լերինք լուսաւորին, և ՚ի մտանել նորա՝ նոքա միանգ ՚ի վերջոյ լուսաւորեալք, սոյնպէս լինի և ՚ի մեծամեծ ծառայս ՚ի, որք բարձրացեալ են յերկրաւորաց. զի ՚ի ծագել ՚ի զայս Իւր, նոքա նախ լուսաւորին, և յամփոփելն յայլոց՝ նոքա միանգ լուսաւորեալք, իսկ այլք ըստ կարգի։ Այլ Թէ ՚ի լուսաւորիլ սոցա՝ զինչ պատահիցէ չարաց կամ անմտաց՝ յայսո առնէ ասելով։

Ասէ՝ ոչ ոք ածէ լոյս՝ և արկանէ ՚ի ներքս ՚ի տունս՝ զի ոչ ծածկեսցէ զայն, այլ ՚ի վերայ մատուցանէ զայն, զի ամենեքին տեսցեն զլոյսն։ Ասէ՝ ոչ ոք ածէ լոյս՝ և արկանէ ՚ի ներքս ՚ի տունս՝ զի ոչ ծածկեսցէ զայն, այլ ՚ի վերայ մատուցանէ զայն, զի ամենեքին տեսցեն զլոյսն։ Այսինքն՝ ոչ ոք ՚ի ծածկ

հաւ՝ կամ մեռանիլն. յոր միտ կամի ասել. Թէհնամիք մեր՝ որք էին ի մեծութենէ ձեռաց իւրեանց՝ այսինքն ի փարթամութենէ, ի զօրութենէ, յիշխանութենէ, եւ, որովք Հոխանային ի վերայ մեր, և կամէին կորուսանել զմեզ, ոչինչ կարացին առնել, այլ ըմբռնեցան ի քուն մահու, այս է՝ մեռան, և ինչին ի գժոխս, և ինչ ոչ գտին անդ ի մեծութենէ անտի զոր ունէին յաշխարհի աստ՝ ոչ զձի, և ոչ զծառայ։ Իսկ Թէ ուստի եհաս նոցա այս ննջումնս մահու՝ յայտ առնէ ասելով՝

Ի սասոպ հասմի ձի յակոբայ ննջեցին. և այժ հեծեծել էին ի յիւ։ Այսինքն Թէ այս սատակումն նոցա ոչ եղև հասարակ կարգաւ և բնական ձանապարհաւ, այլ ի բարկութենէ քումմէ. զի ի բարկանալ քո ի վերայ նոցա և ի սպառնալ քո առ նոսա, եհաս ի նոսա մահ, որով և սատակեցան. և որք փառաւորեալքն էին ի նոսա և երեւելագոյնք Հոխանայինք՝ և կարծէին դինքեանս իբր անմահս. նոքա և ի նոյն քուն մտնեն ըմբռնեցան, և եղեն յոչինչ. որպէս մեկնէ և վանական վարդապետ. (ի մեկն. յոբ. ։)

Այս բանք պատշաճագոյն և յարմարին ասոր ըստ նեայց, որք ի պաշարելն զերուսաղէմ ի սատակ անձի ոչ և յառաքելոց նորա ի նոսա զՀրեշտակ իւր՝ առհասարակ ըմբռնեցան գիշերի ի քուն մահու. և որք պարծէին և ասէին ցՀրեայս, Թէ առաւել են երեսիւքը մեր քան զորս կալիցէք տալ գուք Հեծեալս, ի սատեղ ձին՝ սատակեցան, և ի պարծանս նոց անտի իբրեւ ոչ անցեալացան. և զոր ինդրէին՝ ոչ գտին, այն է երուսաղէմ. և արդարև եղեւ ի սատեղ պետրոսի սատակեցան անանիա և սափիրա, և կորեան, քանի եւս ի սատեղ ոչ յակոբայ։

Այլ աստ գիտելի է՝ զի կրկնակի Հնար է տեսանել զայս բան. մի՝ յարեւելս զվերջին հատուած չորրորդ համարոյն յատաջին հատուած հինգերորդ համարոյ, որպէս և եղաք. երկրորդ՝ առանց յարեւելս ընդ մի մեանս, այլ առանձինն մեկնելով, բայց նովին մեկնութեամբ. իբր զի որք անմիաբն են սրտիւք, և որք են որք մեծամեծք և փարթամք՝ սատակեցան առհասա-

բան՝ ի սատանէն այդ չտկարաց. նոյն պատահեցաւ և նոցա որք Ձախանայինն երիվարօք, և ամենեքին ուշանային ձեռն լնել ոչ ինչ գոյն՝ ի հանդերձեալսն, բայց եթէ զկեանն թշուառութեն գատապարտութեն։ Ալլա՛ բանօրէն՝ ի լուսաւորել քոյ զառաքեալսն և զՀետևօղս իւր՝ խոստացան և խաւարեցան հրէայք՝ անմիտքն սրտիւք, և ննջեցին՝ ի յիմարութեն իւրեանց. և ոչ զարթնուն մինչև ցայսօր ժամանակի։

Արտրապէս, այս բանք չային՝ ի կենաս անմիտ մարդկան, որք գանձին անձանց մեծութեն բազում. և հեծելք՝ ի հեշտութիս և յերկրաւոր զօրութիս, փափկանան, և՝ ի նոյն Ձախանալով արհամարհէն զայսպիսիկ՝ որք ոչինչ համարին զայսպիսիս. սոքա յաստի կենաս գրեթէ կան ննջելք յիւրեանց մեծութեն և՝ ի մարմնոյ հեշտութեն. և իբրև յերազի՝ ի գիշերի կենցաղոյս Ձախանան և փափկանան. բայց յորժամ զարթնուն՝ ի մահուան, ոչ գացեն ինչ՝ ի ձեռն. զի երազ է. ըստ որում ասէ և Եսայի. (ԻԹ. 8.) «Այս հայելով սաղմոսին՝ զթագաւորութեն իւր երգեցող նմանեցուցանեմ, և՝ ի գոյ այսր ասէ (՝ի գիրս ժողովոյն. գլ. ա. 12.) * «Ես ժողովոյդ եղէ թագաւոր, որ իսրայելի յերուսաղէմ»։ ոչ ասէ, եմ, զի երազ համարէր։

Վարեւ կացին (՝ի բանն. Ե.) զայս ննջելս առնուս փոխանակ մնալոյ՝ ի մեղս և ոչ երբէք զարթնելոյ. ուստի ողբալով ինն գրէ զանձնէ և ասէ. * «Ոչ երբէք զարթեայ՝ ի ներհմանէ քնոյն մահացուի, որ՝ ի կորուսան տպատւորեալ կարապետէ»։

Ի՛արեւգ զննջելն առնուս փոխանակ հեշտանալոյ. (՝ի մեկն. մարկ. Ժէ.) և գրէ այսպէս. * «Ննջել զհեշտանալն ասէ. այլ և զանգործութեին. զի որպէս «նա՝ որ՝ի քունն է մարմնով՝ չկարէ ինչ գործել. նա՝ «թէ և յերազի թուիցի գործել՝ ընդ վայր է, այս«պէս և նա՝ որ ընդ քնով մեղացն անկեալ է՝ չկա«րէ ինչ հոգևոր բարիք գործել. նա՝ թէ և կարծէ «գործել՝ ընդվայր է, որպէս գերազ գիշերոյ. զի «քնոյն գործ երազն է. սոյնպէս և որ՝ ի մեղան է՝ «իւր բարիքն իբրև երազ է, սուտ և ունայն»։

Ա՛ահ այսպիսեացս ասի միանգամայն արձնութեի և

ննջումն. արթնութիւն զի ի մեռանիլ նոցա իբր ի քնոյ զարթուցեալ սեռականն թէ ունայն էր այն առ մնայն յոր յուսացան. և էր իբրև տեսիլ երազոյ. ննջումն, զի ոչ ևս ունին՝ զոր ունէինն, այլ կան իբրև. գնացօղս՝ ոչ կարելով վայելել ինչ յայնցանէ։ Ի.առաքինին պատահի նոցա ի լիմաքութիւն նոցին. իսկ երկրորդն ի բարկութիւն ոչ. յոր միտ յարէ՝ թէ ի տաստե քումէ ննջեցին։

Ի.յայիսիքօս օրինակին ի յիմար կուսանս, որք ոչ պատրաստեցին զնուշ յամանս իւրեանց՝ առ ի վառիլ և լուսաւորիլ. իսկ որք պատրաստեցին՝ նմանին խնամուտն կուսանացն, որք ի լուսատու լինել քնի՝ ունին վառեալ զլապտերս իւրեանց յիւղոյ անտի՝ զոր տարան։ Ալ ասի որոյ որչափ երանելի համարին սոքա, այնչափ երկնելի միանդամ նոքա. և ոչ ևս գոյ յոյս ողջմտութիւն գտանելոյ ի նոսկ. այլ պատահումն բաց. կութիւն նորա անհետելիւ։

Ի վերջոյ ծանիր, զի բանք այսոցիկ երկուց տանց միանգամայն առեալ՝ այլով ինչ հասարակ մեկնութիւն պարզագոյն և կարճն բացատրել ի համառօտի այսպէս. ածէ լուսատու լինի ծառայից իւրոց իբրև յաւետ սեռական վերանց. իսկ որք անմիաբն են արարիչ՝ նոքա զրկեալ ի լուսոյ նորա՝ խաւարին, և իբրև ի խաւարի ննջեն. և եթէ տեսցեն զմեծութիւն ինչ՝ այն իբրև երազ է. ի զարթնուլն ոչինչ գոացեն. և այս պատահի նոցա ի կուրութիւն հոգւոյ. որ ըստ որում գրէ սաթդիա ՀՆորհալի (՝ի մեկն. ՝ա. յովհ. ՝է. ՝ւ. Ճառ. ՝է.) * զօրէն խլոզդան գործէ զմարդն, միշտ ի նեքքոյ երկրի ի խաւարին տեղոջ շրջիլ ։ և զորօրինակ խլոզդն ի մեռանիլն սեռանէ, և ի տեսա նեին մեռանի. այնպէս և անմիտն հասեալ ի մահ ի մեռանիլն անդ տեսանէ՝ թէ յերազի ննջէր. և ի սեռանելն զայս խռովի, և ի խռովիլն մեռանի. որպէս պատահեցաւ բազմաց ընդ որս և նոտարի ուրեմն թագաւորին գաղղիոյ, որ ի հասանել ի կիւտհաւ՝ ունայն էտես զամենայն և խռովեցաւ, սակաց և ողջոց, ասելով. վայ անմտութիւս, որ երկրաւորաց պարապելով՝ յերկնաւորաց ունայնացայ։

* հազարաւոր թուղթս լցի վասն խմոյ երկրաւոր թա-

,, գաւօրի. իսկ վասն երկնաւոր Թագաւորի՝ և ոչ ,, Թուղթ մի ‖ Ցողաշէ սորա ի վերայ այսր սահ- մանը և ի տեսանէին՝ Թէ ունի պատահիլ սաստից երկնաւոր Թագաւորի՝ սարսափէը. զի ինքն զիարձ առեալ գիտէը՝ Թէ ծանր է յոյժ սաստիլ յերկրա- ւոր Թագաւորէ, ապա քանի՛ և սաստիլն յերկնա- ւորէն։

Փիլիպպոս արքայն սպանիոյ տեսեալ յերկեղեցուլ զերկուս ի սիրելի իշխանաց իւրոց՝ հայեցաւ ի նոսա խժռռ. դիմօք վասն իրիք դժպատեհ գործոյ. և այս այնչափ ծանր եղև նոցա, մինչև մին ի նոցանէ խե- լագարեցաւ յամենայն. և միւսն յետ երից ժամուց մեռաւ։ Եւայն արքայն սպանիոյ հրամայեաց ալուա- րոս իշխանապետի նաւուց պատրաստել զնաւս պատե- րազմի. և յոչ կարել նորա փութով կատարել ըզ- գործն՝ ասաց ցնա արքայ. * ոչ հատուցեր սիրոյս ,, յայս գործ ‖։ Այլ ինն յանդիմանութիւն յետ քանի մի աւուրց մեռաւ ալուարիոս։

Ո՛չ ինչ ապա հանդերձեալ իցէ պատահիլ այնոցիկ՝ որք ունին հանդիպիլ սաստից երկնաւոր արքայի։ Պատմի Թէ անդամ մի յահնարկելն քան՛ի խաչել զայ- րագին ի վերայ Ժողովրդեան, երեքհարիւրք ի նո- ցանէ ուշաթափ անկան, և մեռցին Թմրեալ ժամն ինչ. զինչ ապա յորժամ ոչ արձանեայ պատկերաս խաչի, այլ ինքնին սաստեացէ ասէրախտից։ Ա՛յս- պիսեաց առաւել յոժարելի լինի անկանիլ ի գետին, քան այնպիսի սաստից պատահիլ։ Ա՛յսուհետև մի՛ ի տե- սանել զբազմին՝ էարկ զինքն ի ջրհոր, ազաւնի մի տեսեալ զնոյն՝ անկաւ ի նոյց. զինչ ապա ի տեսա- նել մարդոյ զահաւոր դէմն քան՛ի և ի լսել զասա նո- րա։ Ամենայն ապա մարդ արհին զսուտգուէն այսր հասատատել՝ յարէ զինի և ասէ։

Ջ. Պատ ասաւոր է՝ և ոչ ինչ կալ առնլի յո. որպէս երեսիցդ դու յերկնից. յայտնի եղև բարկութի՛ յո. Ա՛հաւոր ասի նա ըստ պիտակս քանի՛. մի՝ ըստ ան- ժառելի մեծվայելչութեն՝ որ է ի նմա. երկրորդ՝ ըստ ամենակարող զօրութեն, որ երևի ի գործել նորա զմեծամեծս. երրորդ՝ ըստ բարկութեն՝ որ է-

բևի 'ի դատեն , 'ի սատեն , 'ի վրկժխնդրեն , 'ի պատուհասեն , 'ի դատապարտեն , ևն : Կրդ. ատ ըստ այմ երրորդ բանի կոչ. մարգարէն ասէալը զայծ յասեն :

Դ՚ա՛ ահաւոր ես՝ և ոչ կարէ կալ առաջի քո : Այսմ ա սե՛. 'ի բարկանալ քո՝ երևին անհնարին ահաւորդ , և աննահանջելի զօրաւոր , որով վանես զամենայն , որպէս և արարեր ընդ Թշնամիս մեր , որք Թէսկեա և բազում էին , բայց նաև յառաւելն բազմանալ՝ ոչ կարէին կալ առաջի քո . և եթէ նոքա՝ որք զօրաւորքն էին՝ ոչ կարէին , ապա ո՛ այլ ոք կարէ կալ ընդդէմ քո , կամ յանդիման լինել առաջի քո , կամ ո՛ իշխեսցէ հայիլ 'ի զայրացեալ երեսս քո : Կամ Թէ զիարդ եցոյց ՅԱՅ զօրակուԹէն իւր առ Թշնամիսն իւա բայէլի՝ յայտ առնեն ասելով .

Որպէս երևեցար դու յերկինդ , յայնժ եղև բարկութի՛ս ո՛ , Ըստ որում յայնմ տեսանի յիշատակեալ գիրս՝ ՅԱՅ բազում անգամ երևեցոյց յերկնից զդործ բարկուԹիւրոյ առ Թշնամիսն իսրայէլի , երբեմն տեղայով 'ի նոսա զկարկտաս սաստիկ , երբեմն հնչելով զՀոգին ուժգին , երբեմն որոտմամբ , և երբեմն առաքմամբ հրեշտակի . որով երևեցոյց՝ Թէ ինքնին պատերազմի ելՀ Թշնամիս ՅՀՅ . ուստի և յայս Հայելով ասէ . * ոչ ,, երևեցար դու ‖ . ուր բառդ ոչ՝ ունի զնշանակուԹիւն բառիս յորժամ կի՛ մինչ , իբրև Թէ եդեալ էր . մինչ երևեցար դու յերկնից ահեղ զօրուՀ , յայնմ եղև բարկուԹի՛ քո 'ի վրՀ Թշնամեաց մերոց , և ս 'ի վրՀ այնոցիկ՝ որք յանդգնեցան կալ ընդդէմ Տրամանի քո . Օ այս եդեալ մարգարէին առաջի առնել այժմ ըզդործ այսր բարկուԹէ 'ի հասարակի 'ի դատել սոցա զերկիրս . վասն որոյ ասէ .

Հ . Աբիւր երկնաւ և սաստեաց ընդ յառնելն այ 'ի դատաստան . ընդ աղեղոցանել զնի հեղս երկրի :

Ստուգ երկիր՝ դնի աստ փոխանակ բնակչաց երկրի , մանաւանդ փոխանակ երկրասիրաց . և այս ըստ ձևոյ Հաւատասանից՝ որ ասի խեղամուԹիւն . որով անուն տեղւոյն դնի փոխանակ անուան բնակողաց : Ընդդէմ սոցա ասէ յառնելոց է ՅԱՅ 'ի դատաստան .

Լսակ այս յառնելս ՚ի ՚ի դատաստան մտածի ոչ միայն լոկ ՚ի դատել, այլև ՚ի կատարել զգործ դատաստանի. զի դատելն ՚ի և միանգամայն և առնել ՚ը դատելոյն։

Լ՚երդ Թէպետև բազում օրինակաւ ասի զայդ դատել զերկիր՝ այսինքն զընակիչս երկրի, այլ աստ ՚ը երից դնի. մի՝ ՚ը նշան տալոյ Թէ ունի դատել զնոսա բարեկամութիւն իւրով. որպես ապաւէն։ Լերկրորդ՝ ՚ը արձակելոյ կամ ՚ը առաքելոյ յաստի կենաս զայսոհիս առ այս օր կիմ առ այն, որպես ապաւ առ աստ բնաստանեայս։ Լերրորդ՝ ՚ը դատապարտելոյ կիմ ՚ը կեցուցանելոյ զմարդիկ ՚ի դատել, ոչ լինիցի ՚ի Հանդերձեալն։ Զերեսին յայտնիկ Հայի առաջի եդեալ բնաբանդ յառելն.

Լերեք երկեամ և ապրեաց ընդ յառնելն այ ՚ի գազանսն։ Լ՚այնինքն ՚ի դատելն այ, և ՚ի տալն զնոսա բարկութիւրդ, և կիմ յառաքել նոր զպատիժս առ որդիս մարդկան, երկեան նոքա և սարսեցան, և որք լուանն զայն, նոքա ևս ՚ի նոյն երկիւղ ըմբռնեցան։ Լ՚այսքան զօրութիւն ինն կամի հետևեցուցանել, և ասել. Օ՚ինչ լինիցի ապա յորժամ յարիցէ ինքնին, և եկեսցէ ՚ի դատել զյետին դատաստան իւր առ ամենայն քնակիչս երկրի. Օ՚ինչ ունիցին յայնժամ մեղաւորք առնել, և զոր ամենք ունիցին կրել. Շ խալեան գիտացեալ՝ Թէ ունի դատել յատեան մարդկան՝ ասան զինքն աշտեիւ՝ զի մի կրեսցէ զայն ամենք։ Լոյս մի ըմբռնեալ ՚ի յղումն՝ մեռաւ յամենեցունն։ Լամենեքեան Թաւգուհի ՚ի տեսանել լոկ փառօք զայր իւր զարտաչեա Թագաւոր ՚ի գահոյս՝ նուաղեցաւ։ Լ՚յսպիսի ինչ դիպաւ և այլոց բազմաց. զինչ լինիցի ապա՝ եթէ ամենայնիւ մնասիցէ մարդ յատեանն քոյ. Լերիտասարդ մի տեսեալ կերազ զքո յատենին՝ սարսափեցաւ, և յահէ անտի հերքե իւր սպիտակացան։ Օ՚այսպիսիս խորհելով լուռ ումիկոս ոմն կրծաւոր՝ այնչափ դողայր, մինչև (որպէս ասի) դողացուցանել և զսենեակ իւր։ Օ՚ինչ ապա՝ յորժամ քո հայցէ զվճիռ իւր յետին, երեսիցք լինել անհնարելք ՚ի հուրն յաւիտենական. եկի առ ձեզ և գոլ զձեզ, արեամբ իմով գնեցեք, և արեամբ իմով կտակ փրկուէ հաստատեցեք. և ահա

արեամբ իմով գրեմ զՔեզնէ դատապարտութեանն ձերոյ։ Ապրեցաց աշխարհս յորժամ թեհմտորսս քահանայապետ արեամբն քովի դատապարտեաց զպիւռոս հերետիկոսապետ. սաբսեսցին ասպ երկինք և երկիրք՝ յորժամ վկայութիւնք արեան իւրոյ դատապարտեսցէ քո՛ի դատաստանի զայնոսիկ՝ որք առ ոտն Տեառնն զաբիւն նզի։ Այլ քանզի այս դատաստան քոյ Տեայն և՛ի փրկութենէ արդարոց, վասն այսորիկ յաւելուլ ասել մարգարէն։

Բնդ աթեղայանել ղամ հնչ երկիր։ Հնգք երկիրք ասելովք իմանայ զարդարս, որք յերկիրն աստ հեզութիւնս առնեն նեղութենէց և հալածանաց, և խոնարհութիւնս արհամարհս զպարանոցս իւրեանց՝ի ներքոյ հրամանին ոյ, և են քաղցը առ ընկերս, որպէս դնի յօրինակս ինչ եօթ։

Լսակ պատճառ յաւելլոյ զառադ երկիր, այն է՝ զի եդ նախ Թէ երկիր երկնից. որով տայ իմանալ, Թէ մս այսորիկ երկնից ամպարիշտք՝ (զորս կոչէ երկիր)՝ի դատաստանացն ոյ՝ զի նուաձեցին զՀեզս՝ որք էին յերկրի. յոր միտ ասէ վանական վարդապետ (՝ի մեկն. յոբ. իէ)։ * առ հասարակ զօղեցին (ամպասս բիշոք) զՀեզս երկրի. զի՛ի նոցայն չար յարձակ ,, մանցն բազումք խոյս տուեալ եղեն Թագստեամբ ,, ըզ մարգարէին, մինչև անցանել բարկութիւն։

Լյս սակայն ասէ՛ի գաւառէն ոյ զամպարիշտս և՛ի պատուհասեն զնոսա՝ ապրեցուսցէ զՀեզս՝ի ձեռաց նոցա, և փառաւք պսակեսցէ զնոսս աստ և՛ի հանդերձեալսն. աստ զերծուսցէ զօրութիւնք երբեմն յայտնի՝ և երբեմն՝ի ծածուկ. և՛ի հանդերձեալսն զերծուսցէ փառաւք. և այն ոչ՛ի ծածուկ, այլ յայտնի։ Լակ Թէ՛ի գործել ոյ զայսպիսիս և զայլ սոցին նման իրս՝ զինչ ունին խորհիլ մարդիկ և ասել, յայտ առնէ՛ի յաջորդ համարն ասելով։

ը. Լ ուրհաւքդ մարդկան խոտովեան առնին առ ինչ. և ծածկելոյ նմաստութիւնք օրհնեսցին զնեզ։

Լյստ սկսակս հրաշալի գործոց՝ որք կատարին յոյ՝ի վերոյ երկրի՝ մանաւանդ՝ի դատել նոր յաստիս զամ՝ ըստ նախագրելոցդ՝ պատկառ խորհուրդք ծառանին՝ի

սիրտս մարդկան, և առաւել ևս ի միտս երկիւղած ծաց. և քանզի չիմ գործս ոչ կայ ինչ՝ որ չայտնի տեսանի, և կայ ինչ՝ որ ծածկեալ է, զորոյ գլխիկն և եթե տեսանեն մարդիկ, այլ թէ զինչ իցէ և զիարդ լինիցի՝ ոչ ըմբռնեն. ըստ առաջնոյն այսինքն ըստ այնմ՝ զոր չայտնի տեսանեն, չայտնապէս խոստովան լինին արդարք առ Աստ. իսկ ըստ երկրորդին այսինքն ըստ այնմ՝ զոր ոչն ըմբռնեն, օրհնեն զԱստ՝ փառս մատուցանեն.

լով նմա. ի սոսին Հայելով ասէ։

Որդորէր Մարկիան խոսովան առնին առ Տէր. և ծածկելոյ նմասոքէ օրինեցեն զնէր։ Չայսինքն ի տեսանել մարդկան զգործս դատաստանաց քոց, որով պատուհասես զչարս, և ապրեցուցանես զՏէրս, խորհուրդք մտաց նոցա զարթնուն խոստովան լինել առքեզ, և ասել. յիրաւի են դատաստանք քոյ, արդարք են իրաւունք քո, և ուղիղ են գործք քո։ Չայլ քանզի ոչ կարեն ըմբռնել զդաղտնիս իմաստութեանդ քո, խորհուրդք նոյ իբրև ծածկեալք, կիմ իբրև ընկղմեալք յիմաստութեանդ քումմէ ոչ կարեն այլ ինչ ասել, կամ առնել, բայց եթէ օրհնել զքեզ և ասել. մեծ է տէր և անքննին են դատաստանք նորա. և հիանալով ինն ևս աղաղակեն. *ՈՂ խորք մեծութեանդ և իմաստութեանդ գիտութեանդ այ ։ (Հռոմ. ԺԱ. 33։)

Չայլ առ բարւոք իմանալոյ զկարգ շարադրութեանն այսր բանի՝ գիտելի է նախ, զի մարգարէն ըստ ոճոյ Աստուածասնից վարելով՝ փոխանակ ասելոյ խոստովան լինին մարդիկ խորհրդոցդ իբրեանց կիմ ըստ խորհրդոց իբրեանց և այլն, ասէ խորհուրդք նոցա. և այս ևս գնոյն նշանակէ. ըստ որում սովորութիւն է Աստուածային՝ զանուն գործողութեանդ վարել փոխանակ անուան գործողին, կիմ զանուն կարողութեանդ մարդոյ՝ դնել փոխանակ անուան մարդոյ։

Գիտելի է երկրորդ, զի աստանօր ի բառդ ծածկեալք, զորութիւն կրկին բառդ խորհրդոյ՝ որպէս թէ եղեալ էր, և խորհուրդք ծածկեալք օրհնեացեն զքեզ։ Կամ բառս նմասոքէ է խնդիր բառիս ծածկեալք՝ ոչ ըստ այնմ որ է նշանակող, այլ ըստ այնմ՝ որ է նշանակեալ. զի գնի աստ առ ի ցուցանել թէ որում կիմ յորմէ իցեն ծածկեալք. որպէս թէ ասացեալ էր, խորհուրդք

գաղեալք յանհաւանելի և յանքննելի խմաստունն այ՝ օրհնեն զնա, կիմ թէ խորհուրդք ծածկեալք այսինքն պաշարեալք և ապշեալք ի գաղտնութէ խմաստունն այ, կիմ անհասանելք գործոց՝ զոր արար և առնէ նա խմաստութէք իւրով՝ օրհնեն զնա։

Պարթ է և ասել թէ ասա բառս ծածկեաց՝ ոչ է ածական խորհրդոց, այլ գաւառաստանացն այ. իբր զի ծածկեալ գաւառաստանքն այ այսինքն գաղտնիք գաւառաստանացն այ օրհնեն զնա պատճառաբար. իբր զի տան մարդկան օրհնել զնա, և կանխել առ նա, և ուխտիւք դիմել յողորմութէն նորա. որպէս տեսանէ՛ի դիպուած յոչխանու մարգարէին. (յովն. ա. 14.) զայսմանէ և խօսի մարգարէն ի յաջորդ համարն՝ յողորմել միանգամայն և ի կատարումն՝ յասել։

ԶԹ. Ահա դէմ ե կոպարեցէ՛ն ու այ վերոյ. աննեցեան որ զրօրվ է՛ն վնաս։

Կազում առթիւ մարթ է ուխտս դնել, մի՝ վասն ա զատելոյ ի վտանգէ. կա որում սովորութէն է մարդկան՝ զի յորժամ անկանին ի նեղութէն ինչ, կիմ յորժամ կասկածին չարի պատահել, տեսանել թէ ոչ կարեն զերծանել, կիմ թէ գժուարին իցէ ազատիլ անտի՝ ուխտեն այ։ Կրկրորդ վասն հասանելոյ ի բարի ինչ, կիմ վասն գտանելոյ գյաջողութէն. իբր զի յառաջ երթալ փափաքանաց մարդկան յայսպիսի իրս՝ երբեմն ուխտս դնեն՝ առնել զայս ինչ կիմ զայն։ Կրրորդ՝ մա եղեալ իրի զորօրինակ յորժամ կեա ազատելոյ ի նեղութէն, կիմ կեա հասանելոյ ի բարին ուխտեն մարդիկ առնել ինչ առ ի մխաւսանել գոհութէն այ. ոմ կայանի տեսանի այս ի չոր գիրս. և և կայ պատմութիս, և յաբաթս մարդկան, զոր նուա ազգմսեր գուն վկայէ աբարեալ ի բազում տեղիս. (սաղ. ինս. 26։ խա. 14։ ծե. 10։ կե. 13։) Զորրորդ՝ սոսկ մա բարի փափաքման սրտի՝ առ ի ծառայելոյ այ մեծաւ ինն կատարելութէն, որպէս առնեն նոքա որք կամին կրօնաւորիլ, կամ որք կամին՝ հաճոյական ինչ նուիրել այ։

Սակ ուխտն է անհասկնելի խոստումն արարեալ այ առ ի կատարումն լաւագոյն բարւոյ, առ որ չէք պաք-

տաւորութիւն յօրինաց։ Լ՚սացի խոստուն՝ զի ցուցցէ լեալ ազատութիւնէ և զայնպիսի իրէ՝ որ իցէ կարելի։ Լ՚սացի անյահանջելի, զի թէ նահանջելի եր, ոչ լինէր ուխտ, այլ պարզ խոստումն։ Լ՚սացի լաւագոյն բարւոյ, որով իմացեալ լինի այնպիսի բարի, որպ կատարումն (ըստ ինքեան մտածելով) առաւել հանգոյ է ոյ քան ոչ կատարումն կամ քան զհակադրեալ նորին։ Լ՚սացի ոյ՝ զի ուխտն միայն առ ոյ լինի՝ կամ անմիջապէս, և կամ միջնորդութիւնէ սէրց նորա։ որպէս յուխտել ուրուք առնել զայս ինչ՝ ի պատիւ աջոյն սուրբ. փանտոսի ևն։ Լ՚սացի դաբձեալ առ որ չէք պարտաւորութիւնք յօրինաց։ զի թէ գոյր պարտաւորութիւնք՝ ոչ եր ուխտելի, այլ կատարելի, ոյի պատուել զծնօղս, ոչ գողանալ, ոչ գսուտ, ևն, ոչ են ուխտելի, այլ պահելի։ զի յայս պարտաւորիմք յօրինաց։ իակ տալ այլոյ ինչ ողորմուի, կամ մնտուցանել ոյ զայս ինչ նուէր, կամ գնալ յուխտաւորուի յայս ինչ տեղի, կամ պահել զպաշտ յայս ինչ օր ևն, կարեւն լինիլ ուխտելի։ զի են այնպիսի լաւագոյն բարի, առ որ չէք պարտաւորութիւնք յօրինաց։ Լ՚զդ քանզի մարդկի գիւրաուխտեն, բայց բազում անգամ գժուարաւ կատարեն, յորդոր լինի առ նոսա մարգարէն կատարել զոր ուխտեն։ վասն որոյ ասէ։

Ա-խաս ջէ՛ Ե խոստեցէ՛ք ճե ոյ Ղերդ։ ամեն որ ըստ է՛ ջնդաշ։ Լ՚այս բան ուղղակի Հայի նախ առ իսրայէլս. ցիս վասն ազատելոյ նմ՝ ի բանութիւնէ Բաբելացոց. յոր միտ կամի ասել. ով որդիք իսրայէլի՝ որք պաշտէք զնծ՝ ի տաճարի նորա շուրջ զխորանաւ և զսեղանով նորին, ի պաշտպանել նորա ձեզ, և յազատել՝ ի ձեռաց Բաբելացոց ձերոց՝ ուխտեցէք նմա՝ մնտուցանել զպատարագս կամ կատարել զոհս, առ՝ ի գոհանալոյ զնմանէ վ՚այսպիսի բարերարութիւնէ նորէ։ Լ՚այլ զոր ուխտէքդ՝ անխափ կատարեցէ՛ք, ապա Թէ ոչ՝ չարաչար և մնտիք՝ ի ձեռս Բաբելացոց ձերոց։

Լ՚երկրորդ՝ սոյն այս բան Հայի՝ ի հասարակի առ ամեն. նեսին՝ որք Հանդերձ գնծ՝ մնտաւանդ առ Հաւատա. ցեալս. յոր միտ կամի ասել. որք միանգամ չուրջ կաք զնով՝ այսինքն որք կայք՝ ի ծառայութիւն ոյ, և Հաստատեալք զնա ոչ նմի՝ եթէ կամիցիք ուխտել նմա ինչ,

կարիք այն առնել զայն արժանապէս. բայց զգուշասջիք զի զոր բանիւ խոստանայք գործով կատարեսջիք. ապա Թէ ոչ՝ լաւ էր ձեզ ոչ ուխտել՝ քան ուխտել և ոչ կատարել։

Լաւ ՚ի այսմ գրեթէ յերից յորդորէ մարգարէն ըզմարդիկ. մի՝ Թէ ՚ի դիպել առթի արժանի է մարդոյ ուխտել ՚ի կատարումն իրիք բարւոյ. երկրորդ՝ Թէ զայնպիսի ինչ պարտ է ուխտել՝ զոր կարիցէ կատարել. երրորդ՝ Թէ զոր միանգամ կատարեալսպ ուխտ՝ ոչ կարի իւիք պատճառանաք յետս նահանջել զուխտ իւր։ ՚Ի սացի կատարելապես, զի Թէ Թերութիւն ինչ ունիցի՝ Տէր է տնօրինել՝ ոչ յայմմանէ որ ուխտեաց, այլ յայմմանէ՝ առ որ եղև ուխտն, այսինքն յայ՝ ոչ անմիջաւորէ, այլ միջնորդութիւնէ փրկչին նորա։

Ո՚այս տուն սաղմոսի սովոր եմք ասել կոյրդ ՚ի Ճանապարհ կիւրակէի աղաչեալ յառաջ քան զընթերցուածս պատարագին զողորմած տէրունի, այսինքն է. Տայցէ Տէր ՚ի հրեաստանի ՚ած։ Լաւ այս վասն երկուց. մի՝ վասն ուխտաւորաց՝ այսինքն այնոցիկ՝ որք մնացեալ ՚ի կարգ ապաշխարողաց յաւուրս աղաչեալ ընդ այդ, և արձակին յաւուրս հինգշաբաթու։ Իսկ երկրորդ՝ վասն հաստատակ ժողովրդեան՝ որք առաջագրեալ են, և իբր Թէ ուխտեալ են ՚ի հաստատել աղաչեալսն՝ ապաշխարել, և կեալ զգաստութիւն ընդ ապրեալսն ՚ի միջոցի։ Լաւ ընդ այսմ ասէ՝ ոչ ուխտել՝ քան զոր կարիցէ կատարել։

Ո՚այս բան մարգարէին ունայնք վերածեն առ այլազգիս կիսառ հեթանոս. իբր Թէ հեթանոսք որք չեն ՚ի միջ ժողովրդեանն ՚այ, և ոչ կան ՚ի պաշտամանն նորա, այլ շրջեալ գնովաւ՝ այսինքն արտաքոյ, յորդորին սովաւ Ճանապարհ գնած, և ուխտս գնել նմա՝ առ ՚ի պաշտելոյ գնա։ Լաւ մեկնութիւն Թէպէտ և չէ խոտելի, բայց երևի լինել արտաքոյ դիտմանն բանին, որով յորդոր լինի մարգարէին առ այնոսիկ՝ որք Ճանապարհ գնած և պաշտեն գնա, ցուցանելով, Թէ պարտական են կատարել զոր ուխտեն։ Լաւ զի երկեցուսցէ և առ գնա առ ՚ի կատարումն ուխտին, յարէ զկնի և ասէ։

Ժ. Աթոռակից պատարագս անաւարեն. ո՛չ եղէք չնոքա էք-
նաց. անաւար է նա որ չեն զամ թագաւորս երկրի.
Պատարագ առելով իմմանոյ զայն ամ որ մատուցանի
ամ իրրև հաձոյ ինչ նմա. և զի կատարումն ուխտի
եւս է այսպիսի ինչ, և կամ զի այսպիսեաք վճարի, զայն
եւս տայ իմմանալ այսու. և զամէ միանգամայն խօսե-
լով՝ ասէ.

Աթոռակից պատարագս անաւարեն. Այս բան եթէ՛ ի
հաւատարիմ առցի փոխանակ մատուցման ի և իցէ պա-
տարագ ի, մեկնի այսպէս. արժան է մատուցանել
պատարագս ամ. որովհետև աշաւոր է և քաղէ զՀոգիս
իշխանաց. Իսկ եթէ առցի՛ ի մանաւորի փոխանակ
կատարման ուխտի, մեկնի այսպէս. զոր ուխտեցիքն
ընծայել ամ, մի՛ անփոյթ լինիք մատուցանել նմա,
կամ մի յապաղիք. ապա թէ ոչ՝ վհատիմդիր լինի ձեզ
ամ. քանզի աշաւոր է, և ոչ ոք կարէ ընդդիմադառա-
նալ նմա, թէ և իշխան ոք իցէ և մեծ՛ ի զօրութեէ.
և առ՛ ի ցուցանել զսոյն՝ յարէ զկնի, և ասէ.

Զ՝ որ եղէք չնոքա էք նաց. Կամի ասել. աշաւոր է ամ
ոչ միայն առ սոսկական մարդիկ՝ կամ առ տկար ժողո-
վուրդս, այլև առ իշխանս որք աշաւոր երևին յայս
այլոց. և այնչափ է ահագին, մինչև քաղել զՀոգիս
նոցա՝ այսինքն հանել զՀոգիս նոցին՝ ի մարմնոց նոցին,
և սպանանել. և կամ խոպան տկարացուցանել՝ նուա-
զեցուցանելով զոգիս նոցա, այսինքն զզօրութիւն նոյ;
Նչ զի մի կարծեսցի թէ նա աշաւոր իցէ առ սմանս
միայն, և կամ սոսկ առ սոցին իշխանս, յարէ զկնի
ասելով.

Աշաւոր է նա քան զամ թագաւորս երկրի. Կամի ասել.
աշաւոր է նա քան զամ աշաւորս՝ որք գտանին յերկ-
րի, որպիսի են թագաւորք. Իսկ երկրի ասելով՝ ոչ
ցուցանի թէ կայ և յերկինս այլ թագաւոր բայ յոյ,
այլ զի որովհետև միայն ի վերայ երկրի կան թագա-
ւորք, նոքա և եթ յիշին. Նոյնպես և յասելն քան
զամ թագաւորս, մանաւանդ քան՝ ոչ բերէ ի մէջ պար-
զապէս զքան բաղդատական, այլ զքան գերազանցա-
կան՝ ի ցուցանել թէ ամ միայն է թագաւոր հզօր
և աշաւոր, և կայ յաւիտեան.

ՍԱՂՄՈՍ· ՀԲ·

Ա.ղօթք Թախծեալ և ցաւած սրտի՝ յիշատակութիւն աքսորելեացն ՚ի, և ողորմութեան Դաւթ, և մեծութեան Տէրն· միանգամայն և յայտարարութիւն խնամոյն ՚ի՝ զոր եցոյց առ Ժողովուրդ իւր։

1 Առնիս խմով ես առ տէր էաբդացի· յառնիս խմով ես առ ած, և նայեցար առ իս։ 2 Լեռնոտ նեղութիւնք իմոյ ղօթ խոնարհեցի յետոյ խմովս· ՚ի փէղբէի առաջի Նորա և ՚ի նմա խոհեցայ։ 3 Լի էիր վհատութիւն անձին իմ· յիշեցի զած՝ և ուրախ եղէ· հոգայի, և նուաղեր յիս հոգի իմ։ 4 Յամանեցին պահուոց աչք իմ· խոսեցայ և ոչ խօսեցայ· խորհեցայ զաւուրսն զառաջինս· և զամս յաւիտենից յիշեցի։ 5 Լիօսեցայ ՚ի փէղբէի ընդ սրտի իմում· հոգայի՝ և զառաւոտն յիս հոգի իմ։ 6 Լի՞ ՚ի ծ յաւիտենից ձերբեսցէ զիս տէր· ոչ ևս յաւելցուցու ՚ի հաճել և ևս։ 7 Լամ խոպան արեգէնի ողորմութիւնք իւր յիշեցին· զամ խոտորումն ընդն իւր ազէն ինելն յաւէտ։ 8 Լամ մոռասցի գԼուլ ած իմ և ևս· ղամ արեգէնի զիւրոն իւր՝ բարձոյ խորհ։ 9 Լասայ ՚ի ասելն ոչ այծ ակաց· այս է նորգոն ոչխ բարձելոյն։ 10 Լիշեցի զերծ ած ՚ի սկզբանէ· յիշեցի զտանկելն նորա։ 11 Լսորհեցայ յամ գործս տ, և ՚ի ձեռագործս տ խորհեցայ։ 12 Լ՚ած ՚ի սրբութեան են ճանապարհ տ· ով է աստուած մեծ՝ որպես զած մեր· դու ես աստուած, որ առնես զհանկելն։ 13 Լծուցեր ծողովրդեան տոմ զորս ՚ի ծ տ· փրկեցեր բազում ուժովութեամբ տ, զորդիսն յակոբայ՝ և յովսեփէ։ 14 Լտեսին զքեզ ջուրք ած, տեսին զքեզ ջուրք՝ և երկեան. և խոր խռովեցան ՚ի յոյնէ ջուրց բազմաց։ 15 Լամն եղաւն ամպ· ձայն ետ և նետք տ փնան ՚ի յոյնէ ո. բոսալոյ տ յաստուած։ 16 Լչրեխեցան փայլատակունք տ սինչքեցոյց, խռովեցաւ և դողաց երկիր։ 17 ՚Ի ծովս են ճանա-

պարտի որ, շահեցոյ որ ի ջարս բազմաց. և հետ որ ան. բիւն։ 18 Աստղաբերդեցիք որպէս խոշին ծաղկերդեան որ. ի յեռան մովսէսի և ահարոնի։

ՎԱՐՆԱԳԻՐ.

Ի խորաբաց. վան էջմիածնի. սաղմոս յասաք։

ԶԵՐԿՈՒՍ ՀԱՒԱՏԱԳԻՐ ՄԵՐՈ ՄՈՍԷՍ մեր փոխանակ բառիս յասաք՝ դնի ի գա. լիք. բայց այս է վերսկսիլ. զի յայլ ամ սաղմոսս մեր, և և յերբ" և յայլ թարգմանութիւնս յասաք դնի։ Իսկ վասն իգ իմ ի ներաց". գլ. Ճ. և ի սաղ. խե. յոր յաւելուն ոմանք ասել՝ թէ գուցէ իգ իմ լեալ իցէ պատճառ նուագելոյ դաւթի զայս սաղմոս, կամ գուցէ ըս ասելոյ այլոց և ըս մեզն". քաղդ", ասասփայ իցէ ասացեալ զայս սաղմոս, և տուեալ իգ իմ ի նուագելոյ առաջնի տեառն։

Ոմանք և որք ասեն թէ այս սաղմոս ասացեալ իցէ փոխ առ փոխ յիգ իմ և յասափայ. վարդան գնէ, թէ * ասասփ (եր) գրէլ, և իգ իմ տուեալ եղանակիլ և ,, հոգոյ դաւթի ։ Այլ այսոքիկ կարծիք չունին ինչ հաստատուն։ Իսկ այլք համարին՝ թէ ասա բառիւդ իգ իմ նշանակի որոշ ինչ եղանակ, կամ անուն ինչ նուագարանի, որոյ վա, այսմիջոցն ի վերայ որոյ երգե. լի էր այս սաղմոս։ Այս կարծիք և անհիմն է։ Իսկ բանք սաղմոսիս կարգին ի յայտարարուէ ցաւոց սրտի սաղմոսողին, ակն ունելով գտանել զմիխիթարութիւնն և զանդորրութիւն, եդեալ առաջի զաքանչելիսն՝ զորս եցոյց ած յառաջին ժամանակս առ ժողովուրդ իւր։

Այս սաղմոս՝ յերից տեղիս ի ձեռագիրս մեր դնի բառդ հանգէաս, մի ի համարն. յ. իւ եօթն ձեռագրաց. և մի և ս ի համարն. 8. իւ երկուց ձեռագրաց. և երրորդ ի համարն. 13. իւ չորից ձեռագրաց. իսկ

թէ զինչ նշանակիցէ այն՝ տէս ի ներբաժանէն. գլ. թ. Այս եգեալ մատիցուք ի մեկնութիւն սաղմոսիս՝ որ է երգել մեջ սաղմոսարանի։

ՐՃԾ

ա. Զայնէ էմով եմ առ աեր կարդացի. յայնէ էմով եմ առ ած. և նայեցա առէ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Ասյս կրկնութիւն բանի յայտնի ցուցանէ զաստկութիւն անձկութիւն վշտաց հոգւոյ խօսողին և զառաւելութիւն փութոյ եռանդեան սրտի նորա. քանզի ի սաստկանալ ցաւոց առաւելու և ջանն ի խնդրել զդարման, յայնմանէ՝ յորմէ անկն ունի խնդրողն գտանել. և զի այս ջան բարւոք ևս յայտնի լինի կրկնութիւն պաղատանաց, սմին իրի կրկնելով խօսի և ասէ։

Զայնէ էմով եմ առ աեր կարդացի. յայնէ էմով եմ առ ած. և նայեցա առէ։ Ուր բառդ ձայն՝ ոչ այնչափ զդալին ցուցանէ, որչափ զխմնալին ըս լսմբ". յոր միտ կալ մի ասել. պաշարեալ ի գոլով ի նեղութիւն ոչ զոք գտի ինձ օգնական. և տեսեալ զնս հեռացեալ յիմ ինամոց՝ ձայնիւ իմով կարդացի առ տէր. ուր յաւելուլ զառդ էմով՝ կամ յայտ առնել վհատատութիւն բանին. որպէս թէ ասէր. ոչ ի ձեռն պատգամաւորի ուրուք, և ոչ բերանով օտարի, այլ իմովս ձայնիւս ես ինքնին կարդացի առ տէր. կրկնելով և յաւելու, այս ասէ իմովս ձայնիւս կարդացի առ ած։

Լսակ կարդացն նշանակէ աստ աղաչանօք աղաղակել ի ներքս ի հոգին. և պատճառ աղաղակելոյն էր այն՝ զի վասն քաղաքականելոյն գրեթէ հեռի տեսանէր զանձն յիւ. արդ որ հեռի տեսանի զինքն յայլմէ, եթէ կամիցէ լսելի առնել նմա զձայն իւր, պարտի ա զաղաղակել առ նա. և եթէ տեսցէ աղաղակօղն՝ թէ առ որ աղաղակէ՝ զառնայ և նայի առ ինքն, այնու իմանայ՝ թէ լուաւ աղաղակի իւրում. և զի այսպիսի

Ա- նայեցաւ առէս ։ Լ՝յսինքն՝ լուաւ ինձ ՚ած , և եղոյց առէս զգԹուԹի իւր ։ զի նայիլն ՚ոչ քաղցրուԹ՝ է գՅաւ այցելուԹ՚ն , և խնամել ողջմտուԹ ։ Ա՛ւ քանզի յայտնի ոչ եգ մարգարէն՝ ԹէՀ երբ և ընդէր կարգաց առ ՚ած ։ և զինչ էր այն՝ զոր կարգաց , զնոյն և առաջի գնաց և ասէ ,

Յ՚. Յաւուր Նեղուածի իմոյ կՀՅաց իմովՀ ։ ՚է փէՀերէ առաջէ նորա ։ և ոչ խաբեայ ։

Ը՚ր նեղուԹ՚ն է երբեակ ։ մի՝ Հասարակ ժամանակն այն՝ յորում պատահին սովորական նեղուԹ՚ն և վիՀաք ։ Երկրորդ՝ մանաւանդ ժամանակն այն՝ յորում պաշարի մարդ յանդիմանելի փորձուԹ՚ն ։ Երրորդ՝ բոլոր ժամանակ աստի կենաց՝ որ է օր մեծ լի նեղուԹ՚ն ։ Աշխարհս և գիՀերն է երբեակ ։ մի բնական՝ յորում տիրէ խաւար ։ երկրորդ՝ ժամն փորձուԹ՚ն՝ յորում դրեԹի խաւարի միաբն ։ երրորդ՝ բռնադատ կեանք մեր՝ որ է գիՀէր խոր և երկար ։ Ի սոսին Հայեցուլ ասէ ։

Յաւուր Նեղուածի ՚ած խնդրեցի ՀՅաց իմովՀ ։՚է փէՀերէ առաջէ նորա ։ Ձեռաք խնդրել զած երբակի լինի ։ մի՝ ամբարձմամբ ձեռաց յաղօԹս ։ երկրորդ՝ Ջանիւք Հոգւոյն , զի ՋանացողուԹ՚ն է երբև ձեռն կամայ մարդոյ ի գործել ։ երրորդ՝ գործովք , զի գործք որովՀ Հետև Հասարակօրէն ձեռաք կատարին՝ օրինակին ի ձեռս ։ այսպիսեաք ասէ խնդրեցի զած յաւուր նեղուԹ՚ն ։ Ա՛ւ ասէ՝ աղաչեցի , այլ խնդրեցի , առ ի ցուցանել , ԹէՀ այնպէս փափաքէր գտանել զած՝ որպէս որ խնդրեցի զԹորուանէսն ։

Ա՛ւ զայս ոչ միայն ի տունՀեան առնէր , այլև գիՀերի ։ զի նաև ի գիՀերի յառանՀնուԹ՚ն գոյով որպէս և ի գիՀերի փորձուԹ՚ն՝ ամբառնայր զձեռս իւր առ ած ։ և անմՀունչ կայով յաղօԹս՝ տաքածէր առաջի նորա զնեղուԹ՚ն՝ զոր կրէր ։ և խնդրէր գտանել զնա իւր օգնական և մխիԹար ։ և զայս խնդրէր իբր ձեռաք ։ զի որ ի խաւարի է՝ յաւէտ ձեռաք գտանէ զոր խնդրէ քան աչաք ։ Ա՛ւ յայս միտ յասսի կեանս որ է խաւար , յաւէտ պարտ է գործովք ձեռաց խնդրել

եւ գտանել զնա, քան սոսկ հաւատով եւ տեսութեամբ համ ընծայեցմանէ։

Խաբսէզ (՝ի մեկն. մարկ. գլ. Ժ.) դիշերաւ խմնայ զմեզս եւ զանգիտանել է. եւ զբոլոր զայս համար մեկնէ այսպէս. * յաւուր նեղութեան իմոյ զնա խնդրեցի ա,, սէ գաւթի ձեռաց իմոց. (այսինքն) բարի գոր,, ծովքս համառայն հաւատոյ մնացս ՝ի գիշերի գի,, շեր զմեզն ասէ եւ զագիտանել է. որով իբրեւ ըզ,, մեզ, թէ եւ ՝ի մեզս եմք, պարտիմք խնդրել զնա. ,, ըս այմ, խնդրեցէք զնա յիմ ժամ. եւ գտանիցէք ,, զնա. եւ զիարդ իցէ զնը խնդրել. որպէս զկորուս,, եալն խնդրեմք ‖. զի որ այսպիսի փափաքմամբ խնդրէ՝ գտանէ, եւ ոչ խաբի. որպէս եւ մարգարէս խնդրեալ եգիտ, վասն որոյ ասէ։

Լ՚ոչ խաբեցայ։ ՚Ի ճանիկ կան՝ որք յիմարեալ ՚ի խորհուրդս իւրեանց՝ ընդհանայն համարին կարգալ առաջ ՚ի նեղութեն իւրեանց՝ ասելով, քանիցս խնդրեցի զնա, կարգացի եւ ոչ գտի. որով համարին զինքեանս կրկնակի խաբեալ. մի՝ ըս դիմելոյն, իբր թէ առա իցէ թէ որ զիմ առաջ՝ գտանէ ինչ, և ինքեանք այսպիսի ստուգութեամբ՝ դիմալ իցեն առ նա. և մի և՝ ըս գտանելոյն. իբր զի ոչ առնելով չկոյ զայն՝ զոր խնդրեինն, խաբեալք իցեն և ամաչեցեալք։ ՚Այլ յանդիմանէ զնոսա մարգարէն իւրով օրինակաւ. յաւսեցէք, ոչ ՚ի այդպէս. զի ահա ասէ եւ դիմեցի առ նա, խնդրեցի եւ գտի. և ոչինչ իւրք խաբեցայ՝ ոչ ՚ի խնդրելն, և ոչ ՚ի գտանելն։

Այսչափ բանիս զայս մի ինչ եւս յայտ առնէ մարգարէն, թէ որպէս որք միանգամ սրտի մտօք խնդրեն գտանել զնա՝ ոչ խաբին, այլ գտանելով զնա միխեթարին եւ բերկրին, առյսպէս և որք Թողեալ զնա՝ խնդրեն զայլ ինչ՝ թէ և գտանիցեն՝ ոչինչ օգտին. ամին իբրի և ինքն ՚ի բաց լքեալ զայն առ՝ որ ոչ ունի, խոստացեալն լինի՝ թէ յոմն միայն ունի բերկրիլ, և ՚ի նոյն միխեթարիլ. վասն որոյ ասէ։

անտանելի՝ յայտ է թէ մեծի նպաստաւորութեամբ կատարի՝ առ ի թեթեւանալոյ ի ցաւոց, և սիրելոյ ի Տոգի իւր։ Այսպիսեացն եթէ առաջի մտաւոցի դուշաքեայ իրաց միթիթարութիւն, արհամարհէ և ոչինչ համարի զորդի և զիւրքն առնուազ չանձինս մեր։ որպէս ի սրտիմիւ ուրուք վասն կորուսանելոյ զմեծութիւն իւր կիմ զհամբաւ և զանուն։ և կիմ ի սգալ նմի ի վերայ մահուս որդւոյ իւրոյ, եթէ առաջի դիցի նմա տեսութիւն ընկոյն իրի, կիմ մտաւոցի նմա արտաքին ինչ իր զբաւանաց, անարգ իմն համարի զայն, և ոչ թակ յօժարի հայել ի նոյն՝ ասելով. ցաւ սրտի իմոյ մեծ է. և զինչ իցեն զոքա։ Այսու այժմ ևս ըմբռնեալ սաղմոսերգուին ի սրտմտութիւն և ի Տոգ մեծ, արհամարհէ զամ, և կամելով չմեծ միայն զտանել միթիթարութիւն՝ ասէ.

Ալ ՝ներ փրկութիւն ՝ան էմ. չէզեայ զնա և ապրիմ եղէ, Այսինքն, ի զառն սրտմտութեամբ, և ի սաստկութիւն ցաւոց սրտիս՝ ոչ իւիք չանցայսոր իրաց կամելոյ միթիթարել զի ոչինչ յայնցանէ սիրիկը զՏոգի իմ. և եթէ համարէի՝ թէ կարեմ գտանել ի նոսա միթիթարութիւն՝ յիրեալ խաբէի. վասն որոյ Թագաւոր զամենայն յիշեցեալ զնա, զմտաւ ածեալ՝ թէ քանի գեղեցիկ է, քանի սքանչելի է, քանի բարեբար է, քանի քաղցր է ևն. և ի յիշել իմում զայսպիսիս՝ ոչ խաբեցայ. քանզի այսու փարատեցաւ յինէն սրտմտութիւն իմ, և եհաս յիս ուրախութիւն ճշմարիտ։ Այս Հայս և այն բան յակօրու առաքելոյն՝ զոր ասէ (Ե. 13.) * վշտանայցէ ոք ի ձէնջ՝ յաղօթս կացցէ ։ յորում հոգին յիշելով և ի միտ առնելով՝ թէ վշտանալ իւր է ի կամաց ամենաբարի ՝ան՝ դիւրանայ և միթիթարի։ Որվն յորդորին Հայս ապաստան լինիլ ամենեքեան նմա՝ որք ըմբռնին ի սրտմտիլն Հոգւս և յանմիթիթար կիրս. յորպիսիս յաճախակեալ և սաստիկ չնորհալի՝ յետ առաջի առնելոյ զվիշտս Հոգւոյ իւրոյ՝ ասէ (ի մէկն. յակ. ՟ը. 26. Ճառ. Է.) * Այլ արդ զինչ. ,, յայսոսիկ դադարեցուցից զտրամեկան կիրս, եթէ ,, և միթիթարականս առաջի եդից ի մարգարէին ու- ,, սեալ. զի և նա զինի մեղանացն յայսպիսի տարա- ,, կուսանս մեաց անկեալ, և անյոյս լեալ յանձինն

,, փրկութեէ՝ զողջութիւնս զայս ձայն արձակէր. «Ո՛չ ոչ
,, կարէը մինեաւիլ անձն իմ ասելով. ապա՝ ի մէջ
,, այսքան տարակուսանացս եգիտ զքաղցր յոյսն միւ-
,, թարութեան և ուրախութեան մեր վշտացելոց, զոյսն
,, անյուսից և զտապանեալն նեղելոց. յիշեցի ասէ զնա,
,, և ուրախ եղէ ։ Ոչ ապա յարէ. * արդ և մեք սի-
,, բելիք յիշատցուք զնա հանդերձ իւրով գիտութեամբն,
,, և մի յուսահատ լինցուք յանձին փրկութեէ ։

Արդ է զայս բան ասելն և՝ ի հասարակի առանց մտածելոյ զարտմութեան կիր գալս ինչ. յոր միտ կրկնա-կի առաջի գնի իմաստ սորա, մի՝ Հայելով յոչ գտա նեզն. և՝ ապա կամի ասել. յոր ինչ և յօժարեցայ, չգտի զուրախութեան ձմարիտ. իսկ երբև զնա յիշե-ցի՝ ուրախ եղէ ։ Այրկորդ՝ հայելով յոչ կամին. և՝ ապա կամի ասել. յորմէ իբս կամեցայ ուրախ լի-նել, բայց միայն չնա՝ ի յիշատակել իմում գնա ։ Օ այս առաց և եսեթէ տիկին, ցուցանելով՝ թէ ոչ-ինչ իւիք ուրախ լինելը՝ ի փառս Թագաւորութեն՝ ո-րոյ էը Թագուհի, այլ միայն չնա. վասն որոյ ասէը. * Ո՛չ ուրախ եղև ազաքին քո յօրէն յոյնմանիկ՝ յոր-,, մէ Հեռաւ մտեալ եմ առ Թագաւորն մինչև ցայժմ,
,, բայց՝ ի քեզ տէր՝ տէր ասե պրաշտամութ ։ (Եսեթեր. ժ. 18 ։) Հայասլիսն սիրտ յիրաւի անոյշ Հնչէ այս բան. * ոչ կամէր մինեաւրիլ անձն իմ, յիշեցի զնա,
,, և ուրախ եղէ ։

Ոչ՝ որք յիշեն զնա և զնա՛յնիսկ, և ոչ լինին ուրախ. զի ոչ յիշեն զնա վ՛ս նոյ, այլ վ՛ս անձանց իւրեանց. և կի՛ ոչ յիշեն զնա՝ որ ուրախ լինին, այլ յանդէպս. յիշմունք սոցա են ծաղիկք գերեզմիկք, այլ անհոտք. ծառք են վայելուչք, այլ անպտուղք ։ Այրա՝ ի յիշելն՝ զոյգիւ տնկին. և՝ ի բերոյ նորին ոչ ձաշակեն. զի չուենին ձմարիտ կամեցողութէ. ուստի և ոչինչ շահին ։ Այ-թէ կայը՝ ի սիրտ այսպիսեաց բարեկարգ կամեցողու-թէն, ոչ միայն ուրախ լինէին՝ ի յիշելն, այլև չետ յի-շելոյն հոգային. ըստ որում յայտ առնեն մարգարէն ասելով ։

Հոգայէ՛ և նա՝ եղէ չեր հոգի իմ ։ Այսինքն չետ յիշելոյ իմ զնա՛ և ուրախ լինելոյ՝ ի նա, հոգայէ՛ թէ իցէ արդեօք զի ժամանելով՝ ի ժառանգութէն նոր ոչ եւ

յիշեցից զնա իբր ի հեռուստ , այլ ժառանգելոյ զնա դէմ յանդիման և վայելելոյ յաւիտենից երեսաց նորա . և ի հոգալս իմ յայսպիսի մտածութեանս նուաղէր յիս հոգի իմ. այսինքն հայելը և մտելը չո-

գի իմ, և յոգւոց ելանելովք հեծեծը և հառաչէր : Այս յետին բան ը հակառակէ ևս կարծ մեկնիչ՝ ի վերայ վշտաց և ցաւոց . յոր միտ հոգւոյն դնի ասա փոխանակ վշտանալոյ՝ ի հոգին պէսպէս տառապանքն խորհրդովք . և նուաղելն դնի փոխանակ նեղելոյ կամացն անկուածք արտմագին յօժարութեց . և ը այդմ այս բան դնի իբր առիթ վերնոյն , որպէս թէ ասէր . ի հոգալ իմում. այսինքն ի տառապիլ իմում մտաք , և ի տառապիլս իմ կամաք , ոչ կամիք հոգի իմ մնալ առաք միթէ արիլ , այլ միայն յիշելովք զնոյն . որովք և ուրախ լինէր : Այս թէպէտ առաջին մեկնութեանն առնելով ևս համաձայն երևանիք նախընթաց հատուածոյն , բայց այս երկրորդ մեկնութիւն ևս համեմատ գոյ յաջորդ բանիդ . յորս առաջին առնիւ մարգարէն թէ յոր վայր ձգիւր հոգ սրտի իւրոյ . վասն որոյ առ :

Ջ. Ամենեցուն պատուոյ ասէ իմ . խոստվեցայ և ոչ խօսել ցայ . խորհեցայ զառաջինս . և զամս յա-

ւելենից չխելեցի :

Պահք առին որոշեալ ժամք աւուրն՝ մանաւանդ ժամք գիշերոյ . յոր միտ ոմանք՝ զգիշերն նոյնպէս և զցերեկն բաժանեն ի չորս պահս , յերիս երիս ժամս տրօհելով . իսկ այլք այլազգ : Այս զի ասա զայնն ի մէջ բերելով յիշէ զպահս՝ երևի թէ զգիշերային

պահուց խօսի նաեւ :

Ջ. Ամենեցուն պատուոյ ասէ իմ : Այսի ասէ , ոչ եր քանն ալաց իմոյ ի գիշերի , ոչ յառաջնումն պահու , և ոչ յորս զինի . զի յառաջոյ պահէ անտի ժամանակին յերկրորդն , և յերկրորդէ յերրորդն , և յերրորդէ ի չորրորդն : Այս զի ոչ որոշ մարգարէն՝ թէ յինչ ժամանակին ալ նորա , սակայն ցուցանի նախ՝ թէ յիւրաքանչիւր պահ գիշերոյ խորհիլ զնիճամիճս և զպարմանալիս , և ա և զարհամարհիս և զհոգալիս : Ցուցաւ նի երկրորդ թէ յիւրաքանչիւր պահու հակելով ակն ունէր այցելութեան իւր , կամ թէ պահն ի պահ սպա-

սէր ողորմութեան ՝ ։ Կամ՝ այլազգ եւ ՚ի յարմուրական մեհենութե՛ , պահ եղեալ էր աչաց հոգւոյն՝ զի մի խորհեսցի զանդիպա . և բան այսմ բառդ պահ՝ առեալ լինի աստ փոխանակ պահպանութե՛ աչաց , կամ փոխանակ արձեւութե՛ մտաց ։

Արթի է աստ պահուք խմբնալ և զիւրաքանչիւր գայն ժամ՝ յորում լինի մարդոյ հասանել ՚ի փափաքելին իւր . և զի յայսպիսի ժամս բազում անցեալ մարգարէին՝ հաղիւ ուրեմն լինէր նմա հասանել յայն յոր փափաքէր , մա այսօրիկ ասէր . բազում պահուց ժամանեցին աչք իմ, այսինքն միտք իմ, խորհելով զայս և զայն , այսինքն խորհելով զաքանչելի փառս այ , և զնախատեսութե՛ նորա , զերեւութե՛ իմ և զհանդամանս այլ և այլ անձանց , որք եկին և որք գալոց էն ։

Այս բան բարեյաջող ինն Տէրն յայն՝ որով զգուշանայ մարդ չհորուսանել զկեա փրկութե՛ իւրոյ . յոր միտ կամի առել . ոչ Թագուն պահուց անցանել , այլ պահ ՚ի պահ որոնելին աչք իմ գտանել զանեղն փրկութե՛ անձին . ու արդեօք յայն ինչ պահու գտանիցի այն , յորում ես ոչ գտայց ։ Վասին այն՝ յորում զոհաց սուտ՝ էր վասն իւր այնպիսի պահ՝ յորում հաստատելոց էր ՚ի Թագաւորութե՛ ես և ՚ի փրկութե՛ . բայց յոչ սպասել ՝ նոր սամուէլի՝ կորոյս զկնի՝ ընդ նմին և զնա՝ ։ Վասին՝ յորում կոչէ զքեզ ՝ ած՝ և պահ այնպիսի՝ յորում գուցէ իցէ վերջին կետ կոչման քո . ու սպասեր այլոյ կոչման , այլ ղէհետ գնա կոչողիդ ։ Այ՝ հանգամ հրաւիրեցան որք կոչեցան ՚ի հարսանիս . և ՚ի սպասել երկրորդին խոտան գտան ։

Այ՝ ակնունելոցիս՝ Թէ ոչ փողովք և Թմբկօք կոչելոց է զքեզ . այլ որովհետև բանաւոր ես՝ բանաւոր ազգաբարուքեաւ կոչէ . եթէ անսաս՝ ոչ կորուսանես ։ Պատմի Թէ երիտասարդ ոմն բարեկիրթն խնդրեաց յոմէ յայտնել ինքեան երեք աւուրեաց յառաջ զմնոյ իւր ։ Երբեմն նմա հրեշտակ ոմն , և խոստացաւ նմ ազդ առնել զհասանել մահու նորին ։ Չնաւր միւսմ անկաս սա ՚ի ձեռս աւազակաց , և հազիւ կացաց զերծանիլ . յայլմ աւուր ևս նաւաբեկ եղեւ , և չրխկիմին ազատեցաւ . և ՚ի միւմ աւուր անկաս ՚ի բարձանց ,

և անշնաս մնաց, անկաւ ապա ի հիւանդութեի մահաբերը և տագնապեցաւ զաւուրս երիս. և մինչ ապասէր ազդարարութեի հրեշտակի՝ եհաս առ նա հրեշտակն, և կամեր առնուլ զհոգի նր։ Իսկ նա զգայմանագրութեի երից աւուրցն առաջի առնէր նմա. ասէ ցնա հրեշտակն. զինչ էին ապա այն դիպուածք՝ յորս երիցս վտանգեցար. զինչ ապա և այս երեք աւուրք՝ յորս տագնապիս. զայս ասացեալ եհար զնա, և մատնեաց ի ձեռս դիւաց։ Իթէ հաւատայցես այսմ պատմութեան և եթէ ոչ, ոչ կարես անհաւան գտանիլ թէ կայ կեաւ յորում պահի փրկութեիդ աւրիթ. այնմ պարտիս ուշ դնել. և պահ ի պահ ի նոյն հայիլ և զգուշանալ ևս՝ զի մի կորուսցես, գուցէ թաւիցի ի ձեռաց քոց, և ոչ ևս կարասցես որսալ։ Այնպէս խիա և զզգածմանց սրտիդ. քանզի պահուց ի պահս ի խոհմութեա պարապելով ժամանես ի պահն յայն՝ յորում գտանես զփափաքելիդ. և ի գտանելդ զգածիս և յարես, մխիթարիս և հանգչիս։ Այսպէս թերևս աչնարհելով մարգարէին՝ յարե զկնի, և ասէ։

Խոստացայ և ոչ խօսեցայ։ Ի.Լսելիքն ի խորհիլս իմ պահէ ի պահ զմեծութեի փառացն Ոյ, և զհասատութեի յահեռնական կենաց, և զվտանգաւորութեի անցաւորացս և զայլ բազում ինչ զարմացմամբ ինն խոովեցայ լիս, և ոչ խօսեցայ ինչ. ուր ոչ խօսիլն պատճառիւր կերից։ մի՝ զի զայնպիսիս խորհէր՝ զոր խօսիւք յայտնել ոչ կարէր։ Լրկրորդ՝ զի ի խորհինն չափաւակիւք և միայր ախրեալ, մանաւանդ թէ թմրեալ, մինչև ոչ կարել խօսիլ։ Լրերորդ՝ զի զոր խորհէրն՝ յոչ կարելն հասանել յաւէտ լռել յօժարէր քան խօսել։

Ի.յս քանք հայելով ի նախընթաց և ի հետևեալ համարն՝ կարեն վերածիլ սոակ ի փափաք հոգւոյն և ի հոգ սրտի՝ ի յօժարիլն աղաւթիլ ի ներդնիլ և ժամանել ի յանդորրութիւն. յոր միտ կամի ասել. պահէ ի պահ կամ ժամէ ի ժամ սպասել՝ իցէ արդեօք զի զերծայց ի տառապանաց իմոց. այլ յանցանել պահուց բազմաց՝ իբրև տեսի թէ տառապանք իմ աստանձան, և փոքանութիւնք իմ զօրանան, խառ-

վեցայ ՚ի սրտի իմում, և ընկղմեցայ ՚ի խորս տրտմու-
թե, մինչև ոչ ևս քանալ զբերան իմ, կի խօսիլ ինչ,
լամբ" զայս խոստովիլս դնէ ՚ի սպասելն վերջին պա-
հուն. զի ասէ. հոգի ևն անցանելով ՚ի բազում պահս,
և սպասելով այնմ պահու՝ յորում հասանէր ՚ի նաւա-
հանգիստ փառացն այլ, խոստովիլ ՚ի բազում փորձու-
թե՛ց՝ որք յայնմ ժամանակի նեղելին զնա. բայց այսու
ամենայնիւ յերկայնմտութե կայր՝ խորհելով զայլևայլ իրս.
յորոց զինն՝ որ արժանին էր խորհելոյ՝ առաջի դնէ
և ասէ.

Խորհեցայ զառաջինս, և զամս յաւիտենից յիշե-
ցի: Առաջինք են այն ժամանակք՝ որք անցին
՚ի սկզբանէ. յոր միտ յերբ" դնի, զառաջս դիտեմ,
որ և մոտափոքս, այսինքն ՚ի սկզբանէ. իսկ ամք յաւի-
տենից են այն ժամանակք՝ որք գալոց են, որոց և
յաջորդելոց է ամն անփոփոխ յաւիտենականութե:
Այս ըստ այսմ թէպէտ պարտ էր վասն անցելոց ասել
յիշեցի, և վասն ապագայից խորհեցայ, բայց զխորհիլն
զանցելոց դնէ, և զյիշելն զապագայից. զի ոչ զընդար-
ձակութե տեառդուե անցելոց, և ոչ զհաստատութե
տեառդութե ապագայից խօսի, այլ զգործոց և զերից
եղելոց ՚ի նոսին. որպէս թէ ասէր, խորհեցայ թէ
զինչ ինչ գործեցաւ յանցեալ ժամանակն, և զինչ
գործելոց իցէ յապագայս. և ՚ի խորհիլս իմ տեսի,
զի որք գործեցանն ՚ի սկզբանէ հետէ՝ անցին իբրև
ստուերք, և որք գործելոցն են յապագայն՝ նոքին ևս
անցցեն. այլ որք կանն ՚ի հանդերձեալ կեանս՝ նո-
քին ունիմ միայն անփոփոխ յաւիտենից:
Երանելոյն Հոգւոյն (՚ի ում թուղթն առ միքայէլ պատ-
րիարգ) աւուրքդ առաջնովք իմանայ զայնոսիկ աւուրս
*յորս ասէ վայելելդ ադամ ՚ի դրախտի ||: Օ՚ոյն
կրկնէ և այլուր (երես. 149.) ասելով. * յիշեցի
„ ես զաւուրսն զառաջինս, յայտ է՝ զի զնծատուն
„ դրախտին զվայելս և զանտխտրական հոգւոց փափ-
„ կութեան ||: (տես և ՚ի սաղ. ՃՀԷ. 5:)
Նոքա լամբ" սոքիմբք իմանայ զվիճակ արդ՝ որք եկին
և որք գալոց են. և յայս միտ ըստ գրելոյ նորա, կամի
ասել. * ՚ի նեղիլն իմ՝ ՚ի գործս առաքինութե, և ՚ի
„ խոստովիլն՝ ոչ խօսել, այլ համբերութե ՚ի սուտս նայ-

,, (այսինքն 'ի տէս) Թէ ոմն զայնս՝ որք յառաջին ամին
,, էին՝ և որք զկնի՝ ոչ արար ամենեւին, (նոյնպէս)
,, և ոչ զիս արհամարհէ՝ որ սպասեմ օգնութեան նորա ||։

Ամենք զայս բան ըստ մեկնաբանութեանն քաղցրացուց վերածեն 'ի խորհիլ զայնս՝ զորս գործեաց ամ առ նախնին հարս և առ ժողովուրդս իսրայէլի 'ի սկզբան եդ հետէ. որպէս Թէ եդեալ էր՝ խորհեցայ զառաքինութիւն յորս ցուցեր զինամի քո առ հարս մեր. և երջանիկ համարեցայ զայն. և ըստ այսմ 'ի յարեւն և զամին յաւիտենից յիշեցի, ամբ յաւիտենից իմանեցի՝ և զմ

Ա.յլազգ և մեկին այս բան, իբր թե ասել. տե-
սեալ զիս ՚ի գառն տրամեալե իբրև ՚ի խաւարամած
գիշերի, խօսել ըստ սրտի իմում, զի՞ է քեզ, ընդէր
տրամեալ մաշիս, ընդէր խռովես զիս, և՛ն. և հա-
գալի, այսինքն յուզեալ խորհրդով սրտին՝ թէ զինչ
է այս՝ զի տրամեալ և չիրեալ կամ. և այսու ևս
ոչ կարելով սիրեալ զիս՝ տառապէի ՚ի հոգիս ։ Ա.յլ
թէ ՚ի տառապիլն զինչ ասէր. զայն գրէ յերեսին յա-
ջորդ համարսդ ասելով։

ՀԳ. Ա՛ՆՆԵ յաւիտենից ՚ի ծագմանէ ես քեզ. և ոչ ևս յա-
ւելցուս ՚ի գաճել և ևս ։

ՀԴ. Կամ խորհուրդ արդելցէ զղորմութիւնդ իւր յինէն. կամ կա-
րասցուց ջնջեալ իւր ազգն ինձնէ յաւէտ ։

ՀԵ. Կամ մոռասցի գինուոյ ՚ի ևս. կամ արդելցէ զբնա-
կութիւն իւր՝ բարկութեամբ։

Ի պաշարիլ հոգւոյ առն ՚ի ճաշապաշտի ՚ի տրտմական
խորհուրդս, և ՚ի տեսանել զինքն իբրև անխնամ
Թողեալ յայ, և ՚ի խորհիլ նմի զգործս այ ըստ աւուրց
առաջնոց և ընդ ամացն յաւիտենից, ոչ գտանելով
յանձին սիրտնաս ինչ՝ սկսանի տարակուսանօք տուայ-
տիլ, և ՚ի սրտի իւրում ըստ ինքն խօսիլ. ոչ զի յիւրմի
մարթասցի գտանել ինչ, այլ զի լինիցի արդեօք
ինքեան այցելութիւն յայ, արդեօք խօսած միայնակ
մերժեալ յայ, արդեօք ոչ և ևս տեսցէ զՀայրական
խնամն այ ։ Յայտնիկ անկարկինելով մարգարէին ասե-
նալս ։

ՎՆԵ յաւիտենից ՚ի ծագմանէ ես քեզ ։ Ա.ստանօր բառդ
դնէ՝ որ է մակբայ տարակուսական, ոչ դնէ իբր յու-
սահատական, այլ իբր յուսադրական. իբր թե ասէր.
միթէ որպէս այժմ տեսանեմ զիս իբր մերժեալ յայ,
միշտ այսպէս մերժեալ Թողուցու զիս ևս. ոչ այդ-
պէս, այլ ակնուսիմ՝ թէ արասցէ ինձ այցելութիւն ։
Ա.յս զի այս կասխ զՀաճոյութիւն այ, սմին իբրև յարել և
ասէ ։

Ա.յո՛ ոչ ևս յաւելցուս ՚ի գաճել և ևս ։ Ամէն բառդ յա-
ւելցուս՝ ըստ երջայական ոճոյ և ըստ մերուսն լեզուի

ունի զզօրուէն բառիս այլևս կիմ գործածել. որպէս թէ ասէր. միթէ այլև ոչ հաձեսցի ՅՈՎ ցուցանել ինձ զՀայրական խնամս իւր. որում լռելեայն ինն պատասխանէ, այո՛ հաձեսցի։

Յակ եթէ գյաւելուէն առցուք փոխանակ զայլ ինչ ևս ի վերայ դնելոյ, կամի ասել. միթէ ոչ կարիցէ ՅՈՎ յաւելուլ ի քաղցրութիւնէ իւրմէ կանխել մի ի վերայ բարկութիւնէ իւրոյ առ ի մեղուլ զոյն, և այնուհետև ձիլ ըլիս. որում գրեթէ տայ պատասխանի՝ այո՛ յաւելցէ։ Այլ քանզի այս հաձուելնէ կամ այս յաւելուումն քաղցրութենէ է յաւէտ յոդորմելնէ նորա, քան ի հաձելի գոլոյ անձին, վասն որոյ ասէ։

Կամ էապա՞ տիբելցէ ղողորմութիւն իւր չնչին։ Կամի ասել. եթէ ես չիցեմ արժանի ողորմութեան, միթէ ՅՈՎ ոչ կարէ պատճառս ինչ գտանել ողորմելոյ ինձ. միթէ յիմմ կողմանց փակեսցէ ղողորմութենէ իւր՝ զի մի ևս իւիք զեղանիցի յիս. կիմ միթէ յիմմէ մերձ գոլով՝ հեռի առնել կամիցի չհնչին ղողորմութենէ իւր. այդ ոչ է հաւատալի. զի որովհետև անչափ է ողորմութիւնն նորա, ուրնչ իւիք պարագրի այն, և ոչ սահմանաւոր ինչ փակի։ Այլ զի այս ողորմութենէ ՅՈՎ որ է յինքեան անչափ՝ երևի երբեմն չափեալ առ այս որ կամ առ այն, ամին իւրի յաւելուլ ասէլ։

Կամ էապա՞ չբան իւր ապեն ինձն յաչ. Կատարելն դնի աստ փոխանակ աւարտուելոյ կիմ վերջ տալոյ. ուստի և կատարելն զոյն՝ դնի աստ փոխանակ վերջ տալոյ բանին. և յայս միտ կամի ասել. ՅՈՎ որ խոստացաւ ողորմիլ ամենեցուն, միթէ զայս բան խոստմանն իւրոյ յաւարտ հասոյց առ իս, որպէս թէ ոչ ևս կալ միլ պահել յիս զայս խոստումն մինչև ցյաւիտեան. քաւ լեցի. զի որ խոստացաւն՝ արասցէ. և այն ազգէ յազգ, այսինքն միշտ մինչև ի կատարած։

Յնդ հակառակին ևս կարէ մեկնիլ այս բան՝ հայեցուլ ի սպառնալիսն ՅՈՎ. որպէս թէ ասէր, միթէ զոր սպառնացաւ ՅՈՎ հաստատեաց ոչ ևս կալ յետս անտի յազգէ յազգ, այսինքն մինչև ի յաւիտեան, այլ անվրէպ ի գործ դնել զայն. որում տայ պատասխանի. ոչ է այդպէս, այլ երկայնմտութենէ համբերէ. զի որպէս սպառնացաւ պատուհասել,

Նոյնպէս և խոստացաւ ողորմել։

Ա.Յսու քանիւ տայ և իմանալ թէ կարէ լինել զի ոչ և ցուցցէ տէր ողորմութիւն իւր այսմ և այնմ ի լրանալ չափու չարեաց նոցա. որպէս պատահեցաւ սաւուղայ, անտիոքայ, և այլոց բազմաց. որպէս եղև և տաճարին հրէից. զորմէ ասաց քր. * ամէն ասեմ ,, ձեզ, ոչ մնասցէ այդր քար ի քարի վերայ՝ որ ոչ ,, քակտեսցի ‖. (մատ. ԻԴ. 2). որ և ի լրանալ չափու մեղացն ջնջեցաւ ի ձեռն տիտոսի։ Ի մեզանս չէզդ եւանէ տէր յայսմ տաճարէ հանդերձ ընդհօսք իւրովք. ի գառնալդ՝ գառնայ. բայց ոչ և գառնայ ի կատարիլ այնր չափու զոր ինքն ի եդեալ։

Ձայս կարէ կատկածիլ մեզ ոք, կարէր և մարգարէն կատկածիլ եթէ ոչ Հայիր յողորմելն ին։ Այս սա կայն նա բոլորովին չայն ապաստան լեալ խոսի զայս. և առ ի ցուցանել թէ ողորմին ոչ ի նոր ինչ առած, այլ Հաստատական սովորութեն նորա, յիշեցուցանէ նմա զորս արար ողորմութիւն իւրով ի սկզբանէ հետէ. վասն որոյ ասէ։

Ա.մէն ասեմ ձեզ եմ և Եա։ Կամի ասել. այնչափ ինչ արար ած առ Հարս մեր և առ ազգս մեր և առ անձն իմ. որով եցոյց՝ թէ գթած է յամենայնի և ողորմած առ ամենեսին. այլ արդ՝ որ յամենայնի և միշտ այսպէս վարեցեալ, միթէ մոռասցի զայս, և ոչ և կամիցի գթալ. կի որ արդեն զիս և խնամի զիս գթով, միթէ մոռանայցէ զիս։ Իւր յաւելուածն ձեզ եմ կամի զգթութենին ցոյ առ ինքն ձգել, իբր զի ած որ գթութիւն վարեալ առ նա՝ եցոյց զինքն լինել ած նոր բա, այժմ և զնոյն ցուցցէ, և մի յետս նահանջեսցէ զգթալ իւր. սմին իրի յաւելու ասել։

Ա.մէն ասեմ ձեզ թէ բազումք եղեն։ Կամի ասել. թէպէտ և տեսանեմ՝ զի բարկացեալ է ած ի վերայ իմ, բայց միթէ պակաս իցէ գթութենէ նորա քան զբարկութենէ նորին, որով արգելցի գթալ. ոչ ապաքէն առաւել յօժար է ած արգելուլ զբարկութեն քան զգթութենէ իւր. ուրեմն և ես ակնկալեալ յաճացոյց պատահիլ գթութենէ նորա։

Ա.յս բան կարէ Հայիլ և յազգս մարդկան Համբերէն. յոր միտ կամի ասել. միթէ յաւելեա՞ն մերժելոց ի

ցէ՞ ոճ զամենեսեան առ հասարակ , և ոչ ունիցի ցուցանել զողորմութիւնէ իւր . ոչ այդպէս է , այլ ինքեանիւ եկեսցէ և բացցէ զդուռն ողորմութիւնէ իւրոյ . և զորս կամիցին մեռանել ՚ի ներքս՝ ընկալցէ զնոսա : Օ այս պիտիս ասելով մարդ արհին ՚ի սիրտս իւր , և անհնարելով գտանել զոյցելութիւնէ նոցա՝ ակսանէր խեղամուտ լինել և սիրտիվ յանձն իւր . ՚ի որում յայտ առնէ ՚ի յաջորդ համարն ասելով :

ԼԵ . Այո՛ , այո՛ ակոյ . այս է նորոգոյն ալոյ բարբառն :

Լայս բան ՚ի իրրև զ լեառ որում այրը ամենայնի՝ զոր խորհեցաւ , և զոր խօսեցաւ մարդ արհն ՚ի սրտի իւրում . զի այն խորհուրդը և խօսք նորա եղեն նմա իրրև դ իտակն , որով ետես՝ յոր հայիր . եղեն և իրրև զ իրք , յորում ընթերցաւ՝ յոր տարակուսեաւր . եղեն զարձեալ իրրև աղբիւր , յորմէ եհան զջուրն՝ զոր խնդրեր . իսկ Թէ զիարդ՝ առաջի դնէ ասելով :

Այո՛ , այո՛ ակոյ : Երկոքեան բառքդ ասայր , ակոյ , հրկնակի կապակցեին ասա ՚ը միմեանս . մի՝ իրր ուրոյն յերեքաց կի՛ որոշ ՚ի միմեանց՝ ՚ի միջի ունելով զշաղկապդ Ե , որպէս դնի յերիս ձեռագիրս մեր , և ՚ի լամբ՚. և յայս միտ կամի ասել . բազում՝ ինչ խորհեցայ և խօսեցայ ՚ի միտս իմ , և ասացի , այսպէս իցէ արդեօք , Թէ այնպէս . և տատանեի ՚ի խորհուրդս , և տատապէի ՚ի հոգիս . և յետ բազումս խորհելոյ և խօսելոյ՝ սկայ այժմ հասու լինել այնմ , զորմէ տա բակուսէի , որով և սկայ սփոփել ՚ի տագաղանաց սրտիս :

Երկրորդ իրրև խնդիր , ունելով ՚ի միջի զշաղկապդ Ե , որպէս դնի յԱյն ձեռագիրս սաղմոս մեր . և ՚ի վարդանայն . նոյն իմաստ պահի և յայլ օրինակս , և ՚ի Թարգմանութիւնս , յորս ասի պարզապէս . * Լ՚ասա ,, ցի , այժմ սկայ ‖ . կի՛ * Լ՚ասացի , այժմ սկայ ‖ : Չայս միտ կամի ասել . յետ խորհելոյ բազում ինչ՝ ասացի , Թէ այժմ սկայ իմանալ , զոր յառաջն անգիտանայի . որով և սկայ հանգչել ՚ի հոգւոցս : Լսակ Թէ կինչ էր այն զոր իմացաւ , որով և ուրախացաւ , յայտ առնէ ասելով՝

Այս է նորոգութիւն աչաց բաւիղեցին. Որը բառդ այս՝ ոչ Հայի յիմանային և՝ ի սիսիկին, որպէս թէ այն խմաստել էին նորոգութիւն աչաց բաւձրելոյն, այլ Հայի յիմացնային. իբր թէ այն՝ զոր սիսիկ, և որով սիսիկացաւ, նոյն խմացեալն է նորոգութիւն աչաց բաւձրելոյն. և այս նորոգութիւն պարագրէ զայն ամենայն՝ զոր Տրցմամբ և տարակուսանօք եդ՝ ի վերոյ յերեսին Հաճարն ասելով. * միթէ յաւիտենից մերժեսցէ միս ,, ասէ նէ ‖. որում լուելեայն եւս պատասխանի՝ թէ ոչ այդպէս է, այլ թէ փոխանակ մերժելոյ ընդունելոց է, փոխանակ արգելելոյ զողորմութիւն իւր՝ զերծոյ է զայն առատապէս. և փոխանակ մնանալոյ զգթութիւն իւր՝ ի գործ դնելոց է զայն նէ։ Այս նորոգութիւն աչ, այսինքն այս փոփոխութիւն ոչ է համաբերելի փորք ինչ, այլ մեծ, զոր պարտ է տալ աչքին այդ, որ է աչելոյ. զայսպիսի նորոգութիւն առնել՝ աչքին այդ է. կամ թէ այսպիսի փոխանակութիւն այնչափ է աչքնչելի, մինչև աչքին այդ միայն վայել է. Կիւ նա լսէ", այս նորոգութիւն՝ որով հոգին՝ ի տրամութիւն փոխեցաւ յուրախութիւն՝ և՝ ի խաւարէ՝ ի տեսութիւն, է յաչքին բաւձրելոյ։

Որը չէ ասելով իմանալ զանձնակարողութիւնն այդ՝ ի գործել նորա զմեծամեծս ողորմութիւնք իւրով։ Այսպէս պատճառ աչ կուչելոյն է կրկին. մի՝ ըստ զորութեան, և մի՝ ըստ յաչողութեան. զի աչն է զօրաւոր, և յաչող՝ ի գործել։ Այլ առ՝ ի ցուցանել զառաւելութիւն մեծութեան գործոյն՝ ոչ գնէ լսկ զառագ այդ, այլ բաւիղեցոյ. որպէս թէ ասէր. բաւձրացեալ և անհնազօր կարողութիւն այդ կատարի այս գործ մեծ։

Այս բան Տալի և՝ ի հաստատակաց փրկութիւն ազգի մարդկան, զի որպէս այն տարակուսական Տարցումն՝ զոր աւար մարդարէն՝ ի վերոյ, Հայիր միանգամայն և յաղագ մարդկան համբերէն, ոչինչ և այս նորոգութիւն կարէ Տալով՝ ի նոյն եւս. չոր միտ կասի ասել՝ ի խոր հել խմաւ, թէ լինելիցի արդեօք նորոգիլ ազգի մարդկան, և միարդ լինելիցէ, սակայ խելամուտ լինել, թէ զայս միայն աչքին բաւձրելոյ է առնել. քանզի առ այս պահանջի փոփոխել զանհնազանդելի բարկութիւնն

՝ի գԹասերութեի՛ , զանօրէնութի՛ մարդկան յարդարութեի՛ , զգերութի՛ն սատանայի յազատութեի՛ սրդէգրութեի՛ , զանվախճան տանջանսն ՝ի յաւիտենական փառս։ Իսկ զայս առնել ոչ ոք կարէ , բայց եԹէ՝ աջ բարձրելոյն , որ է որդին այ . և այն՝ այլով իմն հրաշալի փոփոխութի՛ կի՛ նորոգութի՛ն . այսինքն է՝ լինելով մարդ առանց կորուսանելոյ զկենսիւրն ծած ։

(Յինչ բերեալ առ այս սարդիս ՀնորհալՒ (՝ի մէկին . ա . պետ . ի . 24 . Ձառ . ի՛ .) զփոփոխուսին Թշուառութե՛ ամենայնարան ուրկի ՝ի պատիւ և ՝ի փառս՝ ասէ . * յօրինակէս իմմ ինձ զայ անեզրական մարդասիրութ՛ ,, Թի՛ն և զմարդկային բնութեՒն փոփոխուսին (լինել ,, Ձնմարտիւ) յէական աջոյն բարձրելոյ ։

Ասարդապէս այս բան Հայի նախ յԵւանգէն սրտի առ բարին , կամ անխոնջ յօժարութե՛ դիմելոյ բարեաց ՝ի բարին . որպէս Թէ ասէր , միշտ սկսանիմ կատարել , և ՝ի կատարելն սկսանիմ . յոր միտ ասէ իմաստունն . * յորժամ կատարէ մարդ , յայնժամ սկսանի ։ (սիրաք . ԺԸ . 6) Զայս կարէ բարեպապէս վերածիլ և այն՝ զոր ասէ մարգարէն (՝ի սաղ . ՃԺ՛ . 96) . * յիմ կատարածի՛ տեսէ զվախճան ։ զի ՝ի կատարել նո՛ զայս ինչ գործ՝ տեսեալ՝ Թէ վախճան էառ գործն՝ սկսաներ ՝ի գործ գերագոյն . և այս է գործ այնպիսի՝ որ յաջողեալ լինի յաջոյն այ ։

Հայի երկրորդ ՝ի կատարումն առաջադրութե՛ անյապաղ . յոր միտ կամի ասել . առաջադրեցի՛ նորոգել և ուղղել զիս , կարգաւորել զկեանս իմ , և առնել զայս ինչ և զայն . և ե՛ առաջադրելոյ՝ իսկոյն սկսայ , և ոչ յապաղեցի . որով և յայլ իմն պատուական կեանս փոխարկեալ նորոգեցայ . և զի այս է գործ Հնորհացն այ , վասն այսորիկ ասէ . այս է նորոգումն աջոյ բարձրելոյն ։

Ապանիք առաջադրեն , և յապաղեն , վասն որոյ և ոչինչ օգտին . * դանդաղ կամիչն չկամեցողին է ։ և որպէս * որ արագ տայ , կրկին տայ ։ այսպէս՝ որ յապաղմամբ տայ՝ գրե՛Թէ ոչինչ տայ ։ Ասստ և ոչ կարէ ասիլ զառաջադրութե՛ն ասցա , այս է նորոգումն աջոյն բարձրելոյ , այլ Թէ այս է երևակայութե՛ն ախտաւոր Հոգւոյ ։ Ապաջադրես դիմել առ բարին ,

յերազի ես. զարթեար, և ոչ գտար բարի. զի միայն
երազեցեր, և ոչ կատարեցեր. * որպէս որք յերազի
„ քաղցեալք իցեն և ուտիցեն. և իբրև յառնիցեն,
„ զուր է տեսիլն ։ (Եսայ. իխ. 8։) Նաջադրութի
քո է զինուոր նկարեալ սուր՝ ի ձեռին. ոչ Հատանէ
զանտ, զի պատկեր է. * ասպաւէս որպէս՝ ի պատ-
„ կերի շրջի մարդ... սակայն՝ ի զուր խռովի ։ (սաղ.
լէ. 7.) զի ոչ գործէ ինչ։ Որք առաջադրեն՝ և ոչ
կատարեն, նման են այնոցիկ յղեաց՝ որք ինքեանք
ոչ ծնանին՝ և զայլս մնուցանեն. զորոց ասէ տէրն (՝ի
մատ. իէ. 19.) * վայ իցէ յղեաց և սնուտուց ։
այսոքիւք վայ նոցա որք առաջադրեն ծնանիլ՝ ի բարի
կեանս, և փոխանակ ծնանելոյ՝ սնուտւ և մնուցիչ
լինին ախտից։ Արդիւնն ծնանիլ, բայց չընծայեն ինչ
՝ի լոյս։ Ի ենեմաձս խոստանան, և՝ ի փոքունս խոստա-
նան. ասեն, և ոչ առնեն. * այլ են ասացուածք բա-
„ նից, և այլ արդիւնք գործոցն Հնմարտութեան ։ ա-
սէ սարգիս շնորհալի (՝ի մեկն. ՟ա. յովհ. ՟ա. 5. Հառ.
՟ը։) Ոչ միա յասել մարգարէին, * խորհեցայ ։, յա-
րել զինի զաւառ գործ և գՀնարգործ. զի ցուցցէ՝ թէ
խորհելոյն և խօսելոյն վկայելոց են գործք, և առա-
ջադրութեանն արդիւնք։ Հաստի յարել յիշատակեալ
վարդապետդ՝ ի Հառի անդ. * պարտ և արժան էր
„ ասել, որ բանիցն արդիւնքն վկայեին. և բանքն
„ զինի արդեանցն ընթանային ։

Նբրեանն ջեռնուս բարի խորհրդով. և խակոյն ցրտա-
նաս առ նովին գործով։ Նչ զոր առաջադրեալ էիր
կատարել՝ յանարգ իրս միանա զառաջադրութիդ, և
զնուոտս Հատաքեա։ Խաղմագուռնի ահն՝ (այսինքն
քէհրիպարն) ՝ի ջեռնուլն զանսիտանս ձգէ յինքն
զմազ և զյարդ. խակ մանրնիսն զերկաթ ծանր. ոչ ես
դու մագնիս, ապա թէ ոչ ձգէիր՝ ի քեզ զնուոտիս,
այլ զՀատատուն գործս, և զառաքինութիս, ՝ի մե-
ռուցանել զախտսդ և ՝ի նուաձել զկամսդ։

Յերկաթ ջեռուցեալ դիւրին ձևանալ անօթ ոիտա-
նի Հարմանք ուռանն. եթէ Հովասյի (այսինքն, եթէ
պաղի) գործն գժուարանայ՝ մանաւանդ թէ ոչ կա-
տարի. այնպէս է և ՝ի մեզ. իբր զի յորժամ բարի
խորհրդովք ջերմանան Հոգիք մեր, որով և յօժարիմք

առաջադրել, եթէ ոչ առժամայն ձեռն ’ի գործ ա-
րասցուք, ’ի հուվանալն՝ ոչ ևս յաջողեսցի. պիտոյ է
խակոյն ’ի կիր արկանել՝ և զոր առաջադրեցաքն կա-
տարել։ Յայն պարտ է ուշ դնել, և ոչ յայլս զաչան
ձառապղել. ապա թէ ոչ՝ զնարդ մարթ է ’ի կատա-
րումն ածել։ * ոչ ոք արկանէ ձեռն զմաճով, և հայե-
,, ցի յետս՝ եթէ յաջողեալ իցէ արքայութեան ՚ոյ ‖.
(ղուկ. Թ. 62։)

Ո՛ր առաջադրես՝ մի թողուր ’ի վաղիւն, այժմ
սկսեա. սատանայն ոչ հոգայ զառաջադրութիւնդ, այլ
զփութալոյդ ’ի կատարել. որչափ և առաջադրիցես՝
անփոյթ ինայ. փոյթ նորա է՝ զի ոչ սկսանիցիս կա-
տարել. և զի երբեմն յայս ոչ վստահի՝ վստահացու-
ցանէ զքեզ՝ յետոյ կատարել։ Սկսիլ հեր երևե-
ցուցանէ քեզ զառաջադրութիւդ վայելչացեալ ’ի գլուխ
հոգւոյդ. մինչև կախեսցէ զքեզ այնու ընկերանա և
ընկերք հանգոյն աբեսաղոմայ. (ընդ. Թագ. ԺԵ. 9։)
Ճատ է նմա՝ զի յուսացիս յառաջադրութիւն քո, և
յայն հաստատեսցիս. միայն թէ այսօր ոչ սկսանիցիս,
այլ ’ի վաղիւն կամիցիս. այսօրն քոյ է, և վաղիւն իւր.
զքոյդ բառնալ փութայ, և զիւրն ստուք խոստանայ.
և ամենայն ջանիւք ջանայ՝ զի զայսօրն՝ որ է քոյդ՝
տացես ինքեան, և զվաղիւն քեզ և ոյ. ուստի ասէ
ծործորեցին (’ի մեկն. մատ. գլ. ին.) խաբէ սատա-
նայ, * զայսօրն՝ իւր հայցելով, և զվաղիւն ոյ նուի-
,, րելով ‖. եթէ անասս, զերկեսին և զ կորուսանես.
եթէ զօրանաս և սկսանիս, յառաջասցիս ’ի նորոգու-
թիւն կենաց. և զի չոյ յաջողի այս, սովին իրի առաց.
այս է նորոգումն աջոյն բարձրելոյ։ Եւ քանզի այժմ՝
ամենայնի խնամուռ եղև մարգարէն ’ի խոհելոյ
զգործս ոն՝ վասն այսորիկ յարէ զկնի և ասէ։

(՚ի ոմն ոտն ’ի սկիզբանէ. չիշեցէք զառաջինն ի
նորա։

՚ի ոմն ոտն ’ի սկիզբանէ. չիշեցէք զառաջինն ի
նորա։

Ո՛ր սիրանոգամ գործեաց ոք ’ի սկզբանէ՝ յաւիտեանից
յոյսն էցոյց, թէ առաւել հաճի ողորմիլ քան զառատ.

ժել և ինքն է՝ որ յաջողէ զբարին. և դարձեալ օրի-
նակաւ ինն յամենայնի ծանոյց՝ թէ հանդերձեալ է
տալ հաւօրէն ազգի մարդկան զփրկուն իւր: Աւստի
և մարգարէն զայն ամենայն գործս ՚ի յիշեալով, և ՚ի
նոսին խարհելով՝ իմացաւ թէ ած ոչ իսպառ ունի
արդելուլ զողորմութիւնն իւր, և ոչ ունի մոռանալ
զփրկութիւն ազգի մարդկան. զորոց խօսեցաւ ՚ի հա-
մարն. 6. 7. և 8: Այլ եթէ ոք հարցանէր զի՞նա, թէ
ուստի գիտես, պատասխանէր ՚ի գործոց նորա, զոր
յիշեցի և խարհեցայ. յայս միտ դնէ մարգարէն աս-
տանօր զայս բան՝ յասելն:

(Ե)Դիշեցէ զգործս ՚ի ակնէանէ. յիշեցէ զսկանչելիս նորա:
Այսինքն՝ զոր միանգամ արար ած ՚ի սկզբանէ աշ-
խարհի մինչև ցայժմ; մի առ մի մատուցի ՚ի յուշ իմ.
որպիսի էին ոչ միայն գործք արարչութենէ նր, այլ և
գործք խնամոց նորին, զոր եցոյց առ նախնիս՝ ազա-
տելով զնոսա ՚ի տառապանաց, և կիր ցուցանելով նց
զօգնութիւն իւր: Այլ զի յայն ամ արարան ՚ի կային
և մեծամեծ սքանչելիք, զնոսին և աս յիշեցի առան-
ձինն. (զորմէ տե՛ս ՚ի սաղ. ՃԽԵ. 4.) և զի մի կար-
ծեսցէ ոք, թէ հարևանցի եւեթ յիշեաց զնոսին, և
կիր ոչ զամենայն, յասելու ասել:

Խորհեցայ յամենայն գործս քո. և ՚ի ձեռագործս քո խորհե-
ցայ: Այսինքն՝ զոր յիշեցի՝ զնոսին զամենայն ուշի
մտօք խորհեցայ, մանաւանդ զձեռագործսն, այսինքն
զայնպիսի գործս՝ զոր նա ինքն իւր ձեռօք իւրովք
արար, որպիսի էին սքանչելիք նորա, կիր գործք ան-
սահման իմաստութենէ նորին: (Այսմանէ տե՛ս և ՚ի
նախայիշեալ սաղմոսի. ՃԽԵ. 5:)

Ա.յսոցիկ ամենայնի երկու ինչ կամի հետևեցուցա-
նել մարգարէն. մի՝ ՚ի մանաւորի, և մի և՝ ՚ի հա-
սարակի. ՚ի մանաւորի դիտէ հետևեցուցանել զայն՝
որ հայի յանձին իւրոյ յանդորրութենէ. իբր զի ած՝ որ
զբազմանալի գործս եցոյց ՚ի սկզբանէ առ նախնիս,
նոյնպէս ցուցցէ և առ ինքն անդորրացուցանելով
զանձն: ՚Ի հասարակի դիտէ հետևեցուցանել, թէ
ած զայս ամենայն առնելով՝ սոքիմբք յայտնէ, թէ
հանդերձեալ է ցուցանել զայցելութիւն իւր առ ազգս
մարդկան ՚ի ձեռն որդւոյ իւրոյ. իսկ թէ որպիսի ձա-

նապարհաւ եղոյց ի սկզբանէ, և ուրախութ Ձանապար-
հաւ էր ցուցանելոց յապային, առաջի գնէ ի հասա-
րակի և առէ:

ԺԲ. [illegible] ՚ի սրբուածէ են Ճանապարհդ տո. ոչ է ա՛ծ մէ՛
որպէս պա՛ծ մէր. զոս էս ա՛ծ, որ առնէս պատճա-
ՀԷԼԻՈ:

Ձանապարհօք այլ բազում լինէ իմացեալ լինելոյն. մի՝
օրինք նորա և յայտնութիւնք նորին, այսինքն այն առե-
նայն՝ զորս յայտնեաց մեզ ի ձեռն ծառայից իւրոց.
զի նոքիմբք նոր Ճանապարհօք առաջնորդիմք Ճանա-
ՀԷԼ գնա, և առնել զկամս նորա. և ըստ նոցին գնալով
հասանել առ նա: Երկրորդ՝ զանազան կարգք նա-
խանամուածէ նորա ի լինելոյ նորուն զամենայն ա-
րարածս՝ մանաւանդ զբանաւոր կենդանիս այսինքն
զմարդիկ, զի ա՛ծ զանազան տեսչութիւք նախախնա-
մութիւն՝ երբեմն զանազան Ճանապարհաւ ածէ զամենե-
սին առ իւրեանց գործս և առ իւրեանց վախճան:
Երրորդ՝ ո՛ և իցէ զարմանալի գործողութիւնք զորս
գործէ ա՛ծ ի տիեզերս ընդ ժամանակս ժամանակս.
որպիսի են գործք սքանչելեաց, գործք մեծամեծ փո-
փոխութեանց կարգելոց առ յաւիտենական փրկութիւն
մարդկան, և այլ ևս սոցին նմանք. յորս իբրև լրումն
ամենայնի փայլէ այն սքանչելի գործ նորա զի ելն
յաշխարհ, և փրկեաց զամենեսին, լեալ նոցա ինքնին
Ճանապարհ՝ այսինքն Ճանապարհացոյց՝ կիմ առաջնորդ
ի կեանն յաւիտենից: Յայս ամ հայելոյ ասէ:
[illegible] ՚ի սրբուածէ են Ճանապարհդ տո: Այսինքն՝ այն առե-
նայն Ճանապարհք քո՝ (ի վերոյ յիշատակեալք) են
ի սրբութիւն, այսինքն թէ ա՛ծ են. իսկ այս սրբութիւն
ոչ եթէ սոսկ բացասաբար մտածէ, այլ դրականա-
պէս. բացասաբար ա՛ծ ասի այն, որ ազատ է յամենայն
արատոյ և յոչ և իցէ պակասուէ: Իսկ դրականապէս
ա՛ծ ասի այն, որ ունի յինքեան զկատարելութիւն ան-
մահն պակասութիւնէ, կիմ բարձօղ արատոյ և պակասու-
թենէ: Այսոքիւ սրբուածք ա՛ծ են ասէ Ճանապարհք քո.
ոլոմ զկնէտ գայ՝ թէ յորս ոչ գոյ սրբութիւն, ՚ի նո-
սին ոչ գոյ և Ճանապարհ ոյք:

Լամբ" զսրբութիւնն վերածէ աստ առ հոգիս՝ յորս

բնակիլ ուծ. լբր զի Ճանապարհք այլ են առ հոգիս
աբս. կիճ ուծ Ճանապարհ առնել գալ և բնակիլ յայն-
պիսի հոգիս՝ որք են աբ. զի ինքն գոլով աբ՝ ի աբս
եւեթ բնակիլ. և յայս իսկ պատուիրէ՝ աբ լինիլ յա-
սելն. * աբ լինիջիք, զի աբ եմ ես առր ուծ ձեր ‖.
(ղեւտ. ԺԹ. 44:)

Ամանք սրբութիւն իմանան աստ զերկինս երկնից, ուր
են սքանչելի Ճանապարհք այլ. իսկ այլք սրբութիւն ի-
մանան աստ զկուսան ուն, ուր երեւէին Ճանապարհք
այլ: Նայց առաջին մեկնութիւնն է հարազատ, և հա-
մաձայն մտաց բանին. քանզի աստանօր դիտումն մար-
գարէին ոչ այն է՝ զի ցուցցէ, թէ ուր են Ճանապարհք
այլ, այլ թէ զկուսր են. և զայս յայտնէ սրբութիւնն.
որով կաղի ցուցանել՝ թէ որպէս աբ է ուծ յինքեան,
նոյնպէս և Ճանապարհք նորա աբ են. խօսելով ապա
և զմեծութիւնն այլ ասէ:

Ոչ է ուծ զձ՝ որպէս կծ զձր: Ասէ ուծ ոչ ըստ
չափու, այլ ըստ անչափութիւնէ պէսպէս կատարելութիւնէ,
այսինքն ըստ անչափութիւնէ իմաստութեանէ, ըստ անչափութիւնէ
զօրութիւնէ, ըստ անչափութիւնէ ամենակարութիւնէ, ըստ ան-
չափութիւնէ տեւողութեանէ, ևն. և զկնի միայն ուծն խորհելի
է մեծ յամենայն անչափութիւնէ՝ վասն այսորիկ ցնծալ
լով և պարծելով ասէ. մի է ուծ մեծ, ոչ զուծ մեր:
Ընդէր և ես, զկայեցն աստ ուծ մեծ, և այլուր ուծ
ահաւոր, քաղցր, բարի, գթած, ևն. սոքիմբք ոչ ե-
թէ զկսկն ի մէջ բերեմք զնոյ, այլ զճիրս՝ զոր յարա-
տած ըմբռնեմք՝ զնոյն նմին առաւելապէս ընծայեմք,
և զատուեր իսկութեանէ նորին նկարեմք: Ասէ բար-
ուք ասէ սարգիս շնորհալի (ի մեկն. ք. պետ. ճ.
18. Ճառ. ճ. յորդ.) խօսելով առ ուծ. * որքան ինչ
„ միանգամ ասեմք զբէն (տէր), որ շուրջ զբև է ա-
„ սեմք, և ոչ զընութիւնդ Ճառեմք ‖:

Կրնաւել արժան է աստ՝ զի ոչ ասէ մարգարէն, ոյլ
ասէ ուծ մեծ, այլ թէ ոյլ է. զի ուծք հեթանոսաց
էին ոչինչ, նոյնպէս և թագաւորք երկրի՝ թէպէտ և
ասացեալ լինէին մեծ՝ բայց չէին մեծ. զի ամենեքին
նոքա յամի իրս փոքր և անարգ էին. և եթէ երևիւր
ինչ ի նոսա մեծութիւն, այն կամ սուտ էր, և կամ ի մե-
ծէն ուծ էր. և եթէ գործէին ինչ մեծ, այն ևս էր

’ի մեծէն ՅԱՅ. զի նորա է միայն գործել զմեծամեծս՝
յոր և ակնարկէ յաջորդ բանն զոր ասէ։

Զո՞ւ էս ԱԾ, որ առնես զսքանչելիս։ Կամի ասել. այս միայն բաւական է յայտ առնել, թէ դու ես ԱՇ Ճշմարիտ և մի միայն մեծ, զի գործես զսքանչելիս, կի՛ զայնպիսի գործս՝ որք են սքանչելի առ ամենայն արարածս. և զայն՝ առանց օգնականութե՛ այլոյ. իսկ այլք եթէ արասցեն՝ քեւ առնեն. և չիք արարած՝ որ կարիցէ առնել զայնպիսիս առանց քոյ կամաց. իսկ թէ ո՛րք էին երևեալն սքանչելիքն՝ զորս արար ԱՇ, զոմանս ’ի բազմաց ’ի մէջ բերէ մարգարէն, մանաւանդ յայնց գործոց՝ զորս եցոյց առ ԺողովուրդՀ իւր։

վասն որոյ ասէ։

ԺԷ. (՝)ո՞ւք ծոլովրդեան չո՞մ պէօրու՛ք չո. ֆրէէնէք չո. եաչի՛ա՛ չո՛վ պէծոլովո՛ւրդա չո, պէրդեան յաչովէայ՝ և յովսեփո՛։

Ո՞ օրուն՛ն այ կրկնակի մտածէ. մի՝ յինքեան չ՛ած, և ի ամենակարողութի՛ն նէր. երկրորդ՝ ’ի գործս իւր, ը որում գործք ամենակարողութե՛ն այ՝ կոչի ը ձարտասանից զօրութի՛ն այ։ (՝)ուի թէ աստ ը երկուցդ ը այդոցիկ և աս առնու մարգարէն յասելն։

(՝)ո՞ւք ծոլովրդեան չո՞մ պէօրու՛ք չո։ (՝)Այսինքն, ’ի կամիլդ փրկել զԺողովուրդս քո ’ի ծառայութէ՛ եգիպտոսի՝ ցուցեր նոցա զամենակարողութի՛ն քո՝ գործելով ’ի նոսա զսքանչելիս։ (՝)Այս ցոյցք զօրութեանն այ, որ առ ԺողովուրդՀն իսրայէլի եղև ’ի փրկութէ՛, առ եգիպտացիս եղև ’ի կորուստ. զի թէպէտ և եգիպտացիք և տեսին յայնժամ զզօրութի՛ն այ, մինչև խոստովանիլ և ասել. մատն այ է այս. և թէ ԱԾ պատերազմի վասն իսրայէլի, բայց զայս տեսին կորնչելով. իսկ ԺողովուրդՔ ան տեսին փրկելով. և զայսմ փրկութէ՛ խօսելով ասէ։

ԺԷ. (՝)ո՞ւք ծոլովրդեան չո՞մ պէօրու՛ք չո, պէրդեան յաչովէայ՝ և յովսեփո՛։ (՝)Այսինքն՝ ազատեցեր զԺողովուրդս քո ’ի գերութէ՛ անտի եգիպտացւոց և ’ի ձեռաց փարաւոնի՝ ոչ բազիւա՛ օտարի, այլ բազիւա՛ քով՝ այսինքն ամենակարօղ զօրութէ՛ քով. (զորմէ բազում ինչ խօսի մի մատեան ՅԵ. օրինաց. Ե. 15. և որ գիտէ։)

Ո ժողովուրդ ան կոչէ մարգարէն որդիս յակովբայ և յովսեփ. իսկ այս որոշումն՝ թէպէտ երևի լինել իբր աւետարդ, զի որդիք յովսեփու ևս էին յորդիս յակոբայ, բայց ըստ ընտրութեան՝ զոր արար յակոբ, է ուղիղ. զի որպէս աւանդի՝ ի գիրս (ծնն. խը. 5.) յակոբ նահապետ՝ ի մեռանիլն իւր զերկուս որդիսն յովսեփու՝ զեփրեմ և զմանասէ էառ իւր՝ ոչ իբրև զթոռունս, այլ իբրև զորդիս՝ հանգոյն ռուբենի, յուդայի և ն. ուստի երկոքին նոքա եփրեմ և մանասէ կացուցին զերկուս որոշ ցեղս, ոչ և այլ որդիք յակոբայ զիւրեանց ցեղսն. և եղեն ցեղք որդւոցն յակոբայ երեքտասան, մեռաւանքն անմիջապէս յորդւոց յակոբայ, և երկուքն անմիջապէս յերկուց թոռանց նորա, այսինքն յեփրեմայ և՝ ի մանասէէ. և զի ցեղն զևեթայ որոշեցաւ լինիլ այ, որպէս թէ ելանել՝ ի թոռոց այլոց, ճնացին երկոտասան ցեղք, որոց տասն կոչէին որդիք յակոբայ, և երկուքն որդիք յովսեփայ՝ սերեալք յեփրեմէ և՝ ի մանասէէ: Սմին իրի և սաղմոսերգուն որոշ դնէ զնոսա ընդ որդիսն յակոբայ:

Ո այլ պատճառ տան ոմանք այսմ որոշման ասելով՝ թէ որովհետև որդիքն յովսեփայ յեգիպտոս ծնան, և անդ մնան, զնոսա ևս որոշ յիշէ մարգարէն, զի մի կարծեսցի՝ թէ յելանել որդւոցն յակոբայ յեգիպտոսէ, նոքին ճնացին անդ՝ իբրև յիւրեանց հայրենիս:

Ա յլաբանօրէն, եցոյց ասծ զզօրութիւն իւր առ համբերսն ազգ մարդկան, որք ըստ որում էին արարածք նորա բանաւորք՝ կարէին ասել ժողովուրդք նորա, և այս ցոյց զօրութեն այ եղև՝ ի փրկելն զնոսա բազկաւ իւրով. ըստ որում և ասաց քերանաւ եսայեայ (կփ. 5.) *փրկեաց զնոսա բազուկ իմ: Նոյնպէս բազկաւն այ թէպէտ և ըստ նկարագրին նշանակի ամենակարօղութիւն նորա, բայց ըստ փոխաբերութիւն իմացեալ լինի որդին՝ որ ճնանի, և կամ գործեալ իմացեալ լինի իսկականն բազուկ ասծոյն, զոր առաջեաց՝ ի խաչին:

Ա յլ կոչէն զազգ մարդկան որդիս յակոբայ և յովսեփ՝ հայի՝ ի զանազանութիւն հրէից և հեթանոսաց. զի հեթանոսք՝ որք հանգոյն յովսեփայ մերժեալ էին յերեսաց իւրեանց այսինքն՝ ի հրէից, ՝ի ձեռն փըր-

կուԹԷ որդւոյն ՚ոյ միացան ըստ նոսա. և յանապժան գտանիցի՝ ինքեանք գտան ընտիր, և եղեն սեփհական ժողովուրդ։

Պարոյապէս ըստ գրեալ լամբ՚՚ ած ցուցանէ զգօրուԹիւն նմանոյ իւրոց առ առաքինիս՝ որք իբրև զյակովբ խաբեալով զմարմինս ժուժկալուԹիբ, և իբրև զյովսէփ յաղԹեալով ցանկուԹիբ, և ստանալով զողջախոհուն՝ հատանեն փրկուԹեան։

Ստանօր ՚ի ձեռագիրս մեր և յայլ օրինակս գտեք բառդ ՚ՅանգԷսա. ըստ որում հանդիստ տայ աստ մարգարէն բանից իւրոց. և սկսանի պատմել՝ Թէ ՚ի փրկեըն ՚ոյ զԺողովուրդ իւր՝ զինչ գործեցան ՚ի կարմիր ծովուն եւն. և նախ ասէ։

ԺԷ. Տէսէն զՀԷզ ջուր աճ, պէսէն զՀԷզ ջուր՝ և էզհէան. և խորխորատեցան ՚ի ՅայնԷ ջուրց էապէմայ։ Իբրև զգգայնոց խօսի զջուրց՝ բարառնուԹիւն ձևուոյ, առ ՚ի ցուցանել՝ զմեծուԹիւն ամենակարողուԹենն ՚ոյ, իբր Թէ այնչափ ահեղ լինիլ՝ մինչև անգգայ ջուրց ևս տեսանել երևեցուցանել զայն ահեղուԹիւն. վասն որոյ ասէ։

Տէսէն զՀԷզ ջուր աճ, պէսէն զՀԷզ ջուր՝ և էզհէան։ Ո.յսինքն՝ յանցուցանել քո զորդիան իսրայէլի ընդ ջուրս կարմիր ծովու՝ տեսին զՀԷզ ջուրք ծովուն, և երկեան. իսկ այս տեսանելս էր երևեցուցանել ջուրց զՆնաբանդիլ իւրեանց ակնարկուԹիւն ՚ոյ, որ սեամբ ամպոյ ցուցանէր զնեըկայուԹիւն իւր. նոյնպէս և երկնչելն այն՝ հայէր ՚ի պատառիլ ջուրցն յերկուս, և ՚ի տալ տեղի ժողովրդեան, յոր միտ այս բան քացատրի այսպէս. ՚ի հրամայել քո՝ ջուրք կարմիր ծովուն բաժանեցան. և տեսանելով զմեծուն քո տապնապեցան և իբրև Թէ քարացան. յորմէ և խորք ծովուն բացեալ երևեցան. վասն որոյ յարէ զկնի։

Խ՚ խորխորատեցան ՚ի ՅայնԷ ջուրց էապէմայ։ Ո.յսինքն ՚ի պատառիլ բազմուԹեան ջուրց կարմիր ծովուն՝ նաև նեըքին ջուրք՝ որք էին ՚ի խորս, բացան, և յատակք նոցա երևեցան. զայս բանիլս և երևիլս կոչէ խորխորատիլ՝ այսինքն ՚ի սաստիկ երկիւղէ տապնապիլ. որով ցուցանի՝ Թէ այն խոր ջուրք, և յատակք նոցա խո-

րինք՝ յայլ ինն հերպարան փոխեցան. եւ զի լայծ մարմինք ջուրց՝ պարսպացան, և որք էին յատակք խո-
րին ջուրց, դարձան՝ ի ցամաք երկիր:

Եւ այս ասէ եղև՝ ի ձայնէ ջուրց բազմաց. այսինքն՝ ի ձայնէ պատառման ջուրց ծովուն, զի այն պատառումն ջուրց ոչ եղև անձայն, այլ ձայնիւ. որպէս լինի և յայլ պատառմունս ջուրց: Եւ կամ թերևս զայս ասէ վասն ձայնի տեղատարափ անձրևաց, զոր առնէք ձայ-
նիւ որոտալոյ հոսեցին յայնժամ յերկնից շուրջ զնո-
քօք: Եւ կամ գուցէ այս հայի յայն՝ որ եղև յանցանել եգիպտացւոց ընդ նոյն ծով՝ ի պնդել նց զկնի խարայե-
լացւոցն. յորում ձայնիւ մեծաւ դարձաւ ջուրն և ծածկեաց զնոսա. մանաւանդ զի յայնմ պահու ձայն եւտուն և երկինք հանդերձ անձրևօք, զորմէ խօսի՝ ի յաջորդ համարն ասելով:

ԺԵ. Զայն եղաւն ամպ. Հանկէ և նեթս չո գնան՝ ի հայ-
նէ որոտալոյ չո յանուն:

Ի պատմել մովսէսի զանցս որդւոցն խարայելի ընդ ծովն կարմիր՝ ոչ լիշէ ձայն տալ ամպոց, և որոտալ, և ն. բայց աւանդեն եբրայեցիք՝ թէ այսպիսի ինչ բազում եղեն յայնժամ, և թէ մովսէս յայս միտ ասաց յերկս իւր. (եւկց. ԺԵ. 8.) * Հոդմով սրտմտութեանդ քո բա-
,, ժանեցան ջուրք ևն ||. զոր լբբրև թէ մինչեւ զի ամպոց եղեն զայն ասէ՝ ցուցանել թէ հզօրացան՝ ասէ:

Զայն եղաւն ամպ: Այսինքն յետ անցուցանելոյ քո զորդիան խարայէլ ընդ յատակս կարմիր ծովուն՝ ի պնդել զնետ նոցա փարատանէ և զօրաց նորա՝ ձայն եւտուն ամպք, այսինքն ահեղս որոտացին, և յորոտալն անդ եւտուն անձրև. և անկան կայծակունք. զորս կո-
չէ նետս իւր յասելն:

Հանկէ և նեթս չո գնան: Ուր բառդ չանկէ՝ թէ-
պէտ և լբբր պատճառական դնի, բայց ոչ ցուցանէ զպատճառ եղելոցն, այլ զեղեալն. որպէս թէ ասէր, ամպք որոտացին և անձրևեցին հանդերձ կայծա-
կամբք, որք լբբրև զնետս գնան՝ ի մէջ ամպոց: Նոյն յաւելուլն զբառդ չո՝ ցուցանէ թէ այն և այլ կայծա-
կունք լբբրև նետք են՝ զորս արձակէ ած յերկինս, եր-
բեմն առ՝ ի զգաստութեն մարդկան, և երբեմն առ՝ ի

հարկանել. կիմաւ՝ ի պատուհասել նէն. (զորմէ տե՛ս և՝ ի սաղ. ԺԷ. 15. և Ձխոփ. 6։) Օայս եդեալ՝ կրկնէ զձայն որոտալոյ երկնից նմանութիւնք լինի, և ասէ։

Ի ձայնէ որոտալոյ ջուրց բազումաց։ Ձայնքն այն ձայն զոր եւտուն ամպք, էր՝ ի ձայնէ որոտման իբրև յանուէ կիմ հանգոյն ձայնի անուոյ, կիմ թէ կայծակունք գնային ձայնիւ որոտման անուոյ։ Ուր բառդ անէ՝ կարէ նշանակել նախ զամպս՝ յորս իբր յանուէ լինի որոտումն՝ ի հրամանէն ՚ոյ։ Երկրորդ՝ կարէ նշանակել զերս՝ որ բոլորակութիք իբրով նմանի անուոյ, և յորոտալ երկնից՝ ձայն լինի ՚ի նմին իբրև յանուէ։ Երրորդ՝ կարէ նշանակել զեթերս երկնից՝ յորում իբր յանուէ լինի որոտալ։ Չորրորդ՝ կարէ նշանակել և զանիւս կառացն փարաւոնի, զորս կապեաց ձայն որոտալոյն ՚ոյ։ Կայց պարզագոյնս և մարթ է ասել, թէ այս նմանաբանութիւն ցուցանէ միայն զորոտալ երկնից այնպիսի լինն օրինակաւ որպէս թէ ձայն որոտալոյ անուէ էր. ըստ որում ՚ի ձեռագիրս լինչ յուշղշանան հոլովին զնի յասելն. * ձայն որոտալոյ ‖ և այլն։ Ցնաւէ թէ յայսպիսի բանից կեղծեալ եղև առասպելն այն թէ ահ կառաւք չորից յերկինս. որով լինին ձայնք որոտման ՚ի պտոյտքելոյ անուոցն, և փայլատակունք արձակին յընթացից նոցին. զոր այլք առասպելեն ՚ի վերայ եղևայ մարգարէի։

Ալաբանօրէն այսոքիկ բանք, զորս եղ մարգարէն յերկոսին համարս՝ հայէն ՚ի դարձ ազգի մարդկան. և ըստ այմ՚ի ձեռն ջուրց նշանակին ժողովուրդք. ըստ այնմ (յայտ. ԺԷ. 15.) * ջուրքն զորս տեսեր՝ ,, ժողովուրդք են և բազմութիք և ազգք և լեզուք ‖։ Այլ տեսին զայծ ՚ի մարմնի, և երկեան ՚ի բանից նորա։ Այլ խոկք իմաստութե՛ աչխարհիս զարմացան և խռովեցան ՚ի ձայնէ ջուրց բազմաց՝ այսինքն ՚ի խոստովանութէ զոր եւտուն ժողովուրդք, կիմ ՚ի ձայնէ ամպոց, այսինքն ՚ի կանխասացութէ մարգարէից, որք ըստ պէտրոսեայ վարդապետի (՚ի մեկն. եսայ.) հանգոյն ամպոց * ՚ի վերուստ առնուին զանձրև վար- ,, դապետութէն և անձրևէին ՚ի ժողովուրդն ‖. կիմ ՚ի քարոզութէ առաքելոց և յաջորդաց նոյ՝ որք իբրև

զամպս ձայն եառուն և անձրևեցին յաշխարհ ամենայն.
և գործք նոցա և սքանչելիք նոցին իբրև նեռք այ
հարին զսիրտս բազմաց։

Եւ այս ամենայն յաջողեցաւ ՚ի ձայնէ որոտալոյ հոգ-
ւոյն սրբոյ ՚ի բերան աւետարանչաց՝ որք եղեն իբրև ա-
նուք կառացն այլ, այսինքն յայտնիչք կամաց նորա. ըս
որում եառնս եղեկիէլ (ա. 5 — 20։) Ա՛արձ է ա-
նուօք իմանալ աստ և զարդարս, որք իբրև զանիւս
միով իւիք մասամբ շօշափելով զերկիր յորոտալն այ՝
անցանեն և արագեն ընթանալ ՚ի վեր ՚ի յերկինս։
Բարոյապէս՝ ջուրքդ նշանակին պէսպէս նեղութիւնք,
որպէս ասացաք այլուր, կիճ ըս լամք" օտար խորհուրդք
նեղացուցիչք. այսպիսի ջուրց տեսեալ զայ խնամն ՚ի
վերայ արդարոյն՝ երկուցեալ նուաճին։ Այսպէս և
բանական մանն՝ որ է իբրև խորք հոգւոյն, ըս որում
անդ ժողովին պէսպէս խորհուրդք, թէպէտ և ՚ի յա-
ճախելոյ այնպիսի ջուրց խռովի, բայց դիւրաւ հան-
դարտի, յորժամ ամպք օգնականուքն այ ձայն տան ՚ի
նա. և իբր նեռք հարկանեն զխռովարար խորհուրդս
նորա, և իբրև ձայն որոտալոյ անուն ցրուեն զնոսա։
Լ՛ամք" անուամբ իմանայ զհրեշտակս այ կիճ զբրովբէս
վանն դիւրաշարժ լինելոյ յիմացուսն. ուստի և իբրև
անիւ երևեցան առ քոբար գետոյ. * սոքա ասէ որ-
„ տան ՚ի մեզ զջօղ գիտութիւնն այ և զփայլակն ձա-
„ ռագայթիւք. զի (ապզուսն նոցա) որպէս զջուր զո-
„ վացուցանէ, և ոչ զփայլատակունս լուսաւորէ ‖։
Ա՛արդան անուօք իմանայ նաև զերկուս կատակս, և
կանուօք զխաչն. յոր լծեցան առաքեալքն և մարգա-
րէք. և նեռութիւք քարոզութիւնն և փայլատակամբք նշա-
նաց և արուեստից զարմացուցին զտիեզերս. մինչև
խռովիլ և դողալ երկրի. ուստի յարէ զկնի մարգա-
րէն և ասէ։

ԺԷ. Լ՛երնեցան փայլատակունք ոս պէսպէսից. խռովեցաւ
և դողաց երկիր։

փայլատակունք են յանկարծական փայլմունք պատ-
ճառեալք ընդ երկինքք ՚ի քարոզութենէ վառելի նիւ-
թոց յամպս ծրարելոց, որք եթէ խտացեալ իցեն՝ ՚ի
բոլբոջիլն անդ ձայնեն, և ձայն ձայնմանն յամպս

անցանելով հնչէ և պատճառէ զորոտումն. և եթէ յայն ստացեալ նիւթս կայցէ ինչ տևողական, ՚ի ձայնմանէ անտի արձակի ՚ի դուրս իբրև զհրացան, կիսիբրև զնետ, և այն կոչի կայծակն կիսշանթ, որոյ բազումք են ներգործութիւնք և անհատանելիք։ Այս ամենայն եցոյց ած յանցուցանելն զժողովուրդ իւր ընծայիս կարմիր. ընդ որում եդ ՚ի վերայ. Ահա և՚ ի լերինն սինայ. (ընդ որում եդ ՚ի սաղ. կէ. 8. 9.) և զի ՚ի սոսա երևելի են աչաց փայլատակունք. վ՚ս այսորիկ զնոցանէ խօսելով ասա։

Ձրնշեցան փայլատակունք ՚ս պէղէրայ. խռովեցաւ և դողաց երկիր։ Այս բանք եթէ ՚ի հատարակի մեկնեսցին, յայտ առնեն՝ թէ յերևիլ փայլատականց խռովին բնակիչք երկրի, և ՚ի յարձակիլ կայծականց ՚ի փայլատականց անտի՝ սարսին և դողան։ Իսկ եթէ ՚ի մասնաւորի մեկնեսցին՝ յայնժամ բառդ փայլատակունք՝ կրկնակի առեալ լինի. ոմն՝ փոխանակ բնական փայլատականց. և ընդ այսմ բառդ պէղէրայ՝ ոչ դնի փոխանակ համօրէն աշխարհի, այլ փոխանակ միոյ կողմանն. բայց քանզի ՚ի փայլիլ փայլատականց ընդ ոմն կողմն աշխարհի՝ ասի երևիլ ընդ տիեզերս, վ՚ս այսորիկ տիեզերացն դնէ. և սոքիմբք կամի ասել, թէ յանցուցանել ած զժողովուրդն իսրայէլի՝ փայլատակունք երկնից արձակեցան ՚ի վերայ Թշնամեաց նոցա այնպիսի ահեղ փայլմամբ, մինչև խռովիլ և դողալ ամենեցուն՝ որք բնակեալ էին առ սահմանօք նոցա։

Երկրորդ՝ բառդ փայլատակունք՝ առեալ լինի փոխաբերութեամբ փոխանակ ահեղ համբաւոյ դործոցն ած, զորս եցոյց առ իսրայէլ յանցուցանելն զնոսա ընդ ծոմին կարմիր. զի համբաւք այնր սքանչելեաց իբրև փայլատակունք երևեալ առ ամենեսին՝ որք բնակեալ էին յերկրի՝ խռովեցուցին զնոսա, և ՚ի դողման Թողին. որպէս և վկայեաց ռահաբ (յեսուայ. բ. 9.—11.) յաւետ. * Գնկատ ած ՚ի վերայ մեր. և զի հաշեցան ամենեքեան՝ որ բնակեալ էին յերկրիս յայսմիկ յերեսաց ձերոց. քանզի լուաք՝ թէ ցամաքեցոյց ած զծովն կարմիր յերեսաց ձերոց՝ յելանելն ձեր յԵգիպտոս. և զոր ինչ արարիք ընդ երկուս Թագաւորս ամովրհացւոց։ Այսմանէ ած և՚ ի սաղ. ղէ. 4։

Ա.յլաբանօրէն փայլատակամբք նշանակին աստ նախ քարոզութիքք առաքելոց և աշակերտաց. զի աւետմունք նոյ իջուն լուսապայծառ փայլատակունք երևեցան ընդ տիեզերս ամենայն. վասն զի ընդ ամենայն երկիր եւ բարբառ նոյ. որով և խռովեցան զարմացմամբ ամենեքեան որք բնակեալ էին յերկրի. և դողումն կալաւ զնոսա, մինչև թողուլ նոցա զգարշութիւն սուտ կռօնից իւրեանց, և յանձն առնուլ զճշմարտութիւնն ածպաշտութեան: Այրկրորդ՝ նշանակին համբաւք և վկայութիքք երկրպագելի յարութեն քոյ, որք իբրև փայլատակունք յարձակեցան ի վեր հրէից, և յայտնի ցուցին զճշմարտութիւն յարութեն նորա. և որպէս ի սկզբան յանցանել խորհելի ընդ ծովն՝ փայլատակունք խռովեցուցին զիշնամիս նոցա, սոյնպէս և յանցանել ամն մերոյ յարութիքն ընդ ծով աշխարհիս՝ համբաւք յարութեն նորա խռովեցուցին ոչ զիշնամիս հրէից՝ այլ զնոսին իսկ զհրէայն. և սարսեցուցին զնոսա, և թողին զնոսին մինչև ցայսօր ի դողման սրտի, և ի տանման մտաց:

Բ.արոյապէս՝ փայլատակամբք նշանակին աստ ածայինն եռեքին փայլմունք երկնային լուսաւորութեանց ծառեալք ի հոգիս իբրև ի տիեզերս, յորմէ և սասանի երկիր, այսինքն մարմինն, կի ըստ լամբ" երկրաւոր խորհուրդս. և յետս կայ ի դիմելոյ ի ջուրն: Այս բան կրկնէ մարգարէն և ի սաղ. ղէ. 4. ի խօսիլն զփայլատականց, որք եղեն ի լերինն սինայ՝ ի ցոյց ահեղութեն նոյ ի դառել նորա զերկիր. իսկ աստ ի մէջ բերէ զսոյն՝ հայելով ի ժամանակն յայն՝ յորում անցոյց զիսրայէլացիս ընդ ծովն կարմիր. ուստի յետ դնելոց զայս՝ զանցուցանելոյն ևս խօսի առաքեալ եմն և ասէ:

անդ Ճանապարհաւ այլ ինչ խմանայը, և աստ այլ ինչ. իբր զի անդ ակնարկէր ի գործ նախախնամութեան ՚ոյ, և կամէր ցուցանել՝ թէ յամենայնի սրբուլեալ և արդարութեան կատարի այն. իսկ աստ ակնարկէ յառաջորդութեան ՚ոյ, և կամի նկարագրել՝ թէ զհարդ անցոյց ՚ած զորդիսն իսրայէլի ընդ միջ կարմիր ծովուն Ճանապարհ առնելով նոցա. վասն որոյ ասէ՝

Ի ծովէ- էն Ճանապարհ ։ Ի.յսմինչն Ճանապարհը քո՝ ընդ որս առաջնորդեցեր որդւոցն իսրայէլի յելանել նոցա յԵգիպտոսէ՝ զարմանալի երևեցան. զի եղեն ի ծովու. և այն ի բազմութենէ ջուրց. վասն որոյ յաւելու և ասէ՝

Ա- շաւիղ ։ ի ջուրս բազում ։ Ի.յսմինչն այն շաւիղք քո՝ ընդ որս անցեր զնոսա, եղեն ի վերայ ջուրց բազմաց. որ է ասել, բազեր շաւիղ ի միջ ջուրց բազմաց. և որ զարմանալին է՝ ցուցանել յաջորդ բանիւն ասելով՝

Ա- հետ ։ ոչ երևին ։ Ի.յսմինչն՝ այնպիսի աքանչելի իմն օրինակաւ անցեր զԵգիպտոսդ ի միջ ջուրց, զի յետ անցելոյ քո զնոսա՝ ոչ ևս միայ հետք ինչ առի տեսանելոյ՝ թէ ընդ այս ջուր անցեալ էիցեն մարդիկ. զի յայտ է թէ՝ ի միանալ ջուրց վերստին՝ ոչ ևս երևի հետք անցիցն ։

Ի.յս բանք համառօտիւ ևս առաջի դնին այսպէս. յառաջորդել քո որդւոցն իսրայէլի՝ պատառեցեր զծովն կարմիր. և ի յատակի նորա արարեր Ճանապարհ, և այն այնպիսի՝ ըստ որում ըստ Ճանապարհ անցին նոքա. և յետոյ ի գալ ջուրց առ միմեանս, և ի միանալ նոցա՝ ոչ ևս երևեցան հետք անցից ի ջուրս ։

Ի.ւանդեղ բառըմբ՝ թէ յետ անցից իսրայէլի ընդ ծովն կարմիր՝ և ի սնդիլ զկնի նոցա փարաւոնի՝ յանցանել ժամանակաց տակաւին երևելին հետք կառացն եգիպտացւոց յատին ծովուն. իսկ հետք անցից ինչ որովհետև ծածկեցան ի ջուրց ծովուն՝ ոչ երևեցան. ուստի ոչ միայն ի վերայ ջուրց ոչ երևէին հետք նոցա, այլև ոչ ի խորս ջուրցն ։

Օ այս հետս, նոյնպէս և զշաւիղս և զՃանապարհս դնէ մարգարէն լինիլ ՚ոյ, յասելն ՚ած. ոչ զի իւրոց գնացից էին, այլ զի ինքն եթաց զայն Ճանապարհ, և

ինքն առաքնորդեաց. իսկ թէ ի ձեռն որից, յայտ առնէ՝ ասելով՝

Ա՛ստուածորդեցեալ որպէս խաչին ժողովրդեան տ՛ի յետն մովսէս և մարգարէիւ։ Ա՛յսինքն առեր ի ձեռին զմովսէս և զամենայն առաքնորդեցեր ժողովրդեան քումմ, որպէս հոմիւ որ առաքնորդէ խաչին. որով Յայտ առնէ նոսին՝ թէ զարմանալի եղև այս առաքնորդութիւն. զի խաչինք ոչ ի ծովու, այլ ի ցամաքի առաքնորդին. իսկ ածառաքնորդեր ժողովրդեան իւրում ոչ միայն ի ցամաքի՝ այլ և ի ծովու իբր ի ցամաքի։ Չայտ առնէ երկրորդ՝ թէ դիւրութեամբ և քաղցրութիւ եղև առաքնորդութին ևս, նաև խնամով և զթով եղև. զբնական առաքնորդելոյ նորա, ոչ օրէնս է լինել առաքնորդութիւ հովուի։

Ա՛ստանօր զերկոսին ի միասին դասեցին զմովսէս և զՀարոն՝ ոչ ցուցանել զհաւասարութիւն նոցա, այլ զգործակցութիւն միոյն ընդ միւսոյն, այսինքն ահարոնի ընդ մովսէսի. քանզի յայտ է թէ ամենայն իրօք առաւել էր մովսէս քան զհարոն, և ա քահանայութեամբ. մինչև ածանել նմա զնա ինքն զհարոն ի քահանայապետութիւ ժողովրդեան։

Ա՛յլաբանօրէն սոքիմիք ցուցանի ձանապարհ առնել որդւոյն ասլ ընդ ծով աշխարհի, և ցուցանել նորա ի ջուրս բազումս, այսինքն ի բազում ժողովուրդս ըզշուխիոս արքայութիւ. բայց քանզի գալ նորա յաշխարհ և անցանել ընդ այն՝ եղև անհետ. սմին իրի ասաց, և հետք քո ոչ երևին. յոր միտ ասի ի յաբականի. * անցեր ի ծով կենդանւոյ անհետ ։ իսկ այս անհետ անցեալս նշանակէ նախ զկուսութիւ կուսին և զանխախտ ծնանիլն. որովհետև անխախտ կուսութեամբ անցեալ ընդ ամենամաքուր որովայն ածամոր՝ եմուտ յաշխարհս, և հետք անցից նորա յորովայն կուսին ոչ երևեցան։ Երկրորդ նշանակէ զանհետացեալն և զանակ անցանելոյ և մտանելոյ նորա յաշխարհս. ոչ բովհետև այն մտաք նորա անհաս է ամենևին մտաց մարդկան և անքննելի, և ա և հրեշտակաց, և առաւել ևս զիւաց, որք ոչ կարացին իմանալ թէ ո՞ իցէ. Ո՞ այս յայտ առնէ և ասէին. ի ծովու և ի ջուրս. ։ որում և եսայի ասէ. * որ արար զձանապարհ ։

,, Ծով, և 'ի ջուրս սաստիկս զշաւիղս ։ (Եսայ. խ՟. 16.) Յորոյ վերայ գրէ և նաբեկացին 'ի Ճառն մ՟ճ՟. այսպէս. * 'ի Ծովու էին Ճանապարհք նր, և շաւիղք ,, նորա 'ի ջուրս. որ զանհետանելն Ճառ առակի ։ Լերկորդ՝ նշանակէ զանշշունչ կենցաղել նր յերկրի. զի ոչ փառաք և ոչ կառաք, այլ հեղուկք և խոնարհու-

թիւ վարեցաւ իբրև ոչ ունող իրիք ։

Լսակ Թէ յետ մտանելոյ նորա յաշխարհս, և յետ ելանելոյ նորա աստ, զիարդ և 'ի ձեռն որոյ առաքեաց-դեաց Հոդովրդեանն՝ զոր ինքեան սեփականեաց, յայտ առնէ մարգարէն 'ի մէջ բերելով զառաքեալ-դուԹիւն զայն՝ որ եղև 'ի ձեռն մովսէսի և Ահարոնի. որովք ըս աւանդելոյ ոմանց քաղցր ինչ կարեն նշանակիլ. մի՝ դասք առաքելոց և աշակերտաց. երկրորդ՝ ըս լամբ" հին և նոր կտակարանք. երրորդ՝ օրինք և մարգարէք. չորրորդ՝ խորհուրդք եկեղեցւոյ. զի 'ի ձեռն մովսէսի՝ որ նշանակէ գտեալ 'ի ջուր՝ նշանակի խորհուրդ մկրտուԹիե, ըս նմին և խորհուրդ գրոշմի։ Լսակ 'ի ձեռն ահարոնի՝ որ նշանակէ ուսուցանող կիւ-ղեաւն, խորհուրդ քահանայուե, ըս նմին և խորհուրդ խոստովանուԹե և հաղորդուԹեան ևն։ Լայց այս մեկնուԹիք յարմարուԹեամբ ևեթ դնին. իսկ յիրն հայեցեալ՝ սոքիմքք նշանակի առաջնորդելն քան 'ի փրկուԹիե պէսպէս իրօք ։

Լարդեապէս ըս գրելոյ լամբ" * յորժամ Ծով մտաց ,, մեր պատսպի 'ի գիւտական հեղեղաց, Ճանապարհ ,, առնէ նա 'ի սմա... և մուտ լինի այ 'ի մեզ ընդ ,, շաւիղս ջանազան բարի խորհրդոցն, և միայ անհետ. ,, զի 'ի հասանելն միայ անհաս, և յիմանալն անՃառ ։ Լյս 'ի բնակիլ նորա 'ի մեզ յանդորրու՝ առաքնորդե բոլոր մարդոյս 'ի ձեռն մովսէսի և ահարոնի, այսինքն 'ի ձեռն մտաց և կամաց, և ուղղե զամենայն զգնացս մեր 'ի կեանս յաւիտենից ։

ՍԱՂՄՈՍ ՀԱ.

Պատմաբանական յայտարարութիւնք գործոցն նոյ, զորս եցոյց առ Ժողովրդի իւր՝ յելանելոյս նոցա յԵգիպտոսէ մինչև ի ժամանակս գաւթի եթէ ի խնամին և եթէ ի պատժել. և և ցոյցք բազմադիմի ապերախտութեանց որդւոցն իսրայէլի, ի մէջ բերեալ ի վերջոյ զընտրութիւն ցեղին յուդայ քան զայլոց ցեղից, մանաւանդ քան զեփրեմի։

Յանգուցեալ յասէ։

1 Եւ ասեցաւ առ ծաղովրդիւ յօրէնս իմ. խոնարհեցուցէք զունկն ձեր ի բանս բերանոյ իմոյ։ 2 Բացից առակս զբերան իմ, խօսեցայց զառաջս ի սկզբանէ։ 3 Որչափ լուաք՝ և ծանեաք զայս, և հարքն մեր պատմեցին մեզ։ 4 Ընդ ինքեանս չծածկեցաք նոցա յազգ յազգ, պատմել զգործոսն եան, զպերծութիւն և զսքանչելիսն նորա՝ զոր արար։ 5 Յարուցանել ականջ ի վկայութիւն իւր առ յակոբ, և օրէնս եդ ի վերայ իսրայէլի։ 6 Որչափ պատուիրեաց հարցն մերոց, ցուցանել զայս որդւոց իւրեանց։ զի ծանիցեն յազգ յազգ։ 7 Որպէս զի յուսասցին ի Տէր, չթերթիցեն զգործս Աստուծոյ, և պատուիրանացն զայս որդւոց իւրեանց։ զի դիցեն առ աՀ զյոյս իւրեանց, և ոչ մոռասցին զգործս այ։ 8 Ոչ պատուիրեաց նորա խնդրելով խնդրեսցեն. և ոչ եղիցին որպէս և հարք իւրեանց։ 9 Ազգ լար և դառնասոյզ. ազգ որ ոչ ուղղեաց զսիրտ իւր, և ոչ հաստատեաց առ աՀ զհոգի իւր։ 10 Որդիք եփրեմի լուսկիք և պերճկիք, յաւուր պատերազմի հաստատ փարչասցին։ 11 Ոչ կացին նորա ուխտի այնմ. և քան իրաւանց նորա ոչ կամեցան գնալ։ 12 Մոռացան զբանս նորա, և զսքանչելիսն՝ զոր եցոյց նոցա։ 13 ԶաՀուն հարց նոցա զոր արար զսքանչելիս իւր, յերկրին եգիպտացոց՝ ի դաշտի տանեաց։ 14 Հրէջ զնէր և անցոյց զնոսա. կացոյց զնոսա ընդ ամպ զցերեկ։ 15 Պատռեաց զվէմս ի տիւ։

առաւ. և պահնայն փչեցաւ ի լոյս հրոյ։ 16 Եւ հերձեալ պղինձ յա-
նապատի, և եւս ըմպելով նոցա որպես ի խորոչ ջրոյ։ 17 Եւ հան
պղնձեայն ի վէմն. և հոսեալ որպես գետոյ պղնձեայն։ 18 Եա-
նայն յաւելուն ի ղեղանիլ և ասս. և բարկացաւցին զբարկութիւնն
յանկարծ։ 19 Վասնզի զայծ ի սերոյ խորհեցան, ի խնդրել
զերկիւղալոյ անյոյս խորհուրդ։ 20 Զրնկնելոցն զայ և ասացին.
Վրէն կարո՞ղ ընդ այծ պատրաստել սեղան յանապատի։ 21 Վասն-
զի հարկանէր զվէմն և հոսէին ջուրք, և վտակ խաղային ի
նմանէ։ 22 Եա՞ղջ հաց ևս կարասցէ տալ նա ժող. կամ պատ-
րաստասցէ սեղան ծաղովրդեան իւրոյ։ 23 Վասն այսորիկ
լուաս զայս ասր, և յոյժ սաստեցաւ. հուր բորբոքեցաւ ի յակովբ,
և բարկութիւն եւս ի վերայ իսրայէլ։ 24 Զի ոչ հաւատացին
յայծ, և ոչ յուսացան ի փրկութիւն նր։ 25 Ընդառաջ եւ ամպով
ի վերուստ, և դրդռանս երկնից եբաց. և տեղաց ի նոսա
մանանայ ի կերակուր։ 26 Զհաց երկնից եւ տուաւ նոցա, մարդ
հրեշտակաց կերակուր մարդկի. և ինչպէ՞ նոսա կերակուր ի լեռ-
նի։ 27 Եհան զնոսա հարաւոյ, և աջ զորութիւնէ իւրով զնե-
սեսս։ 28 Զեղեաց ի նոսա ևս որպես զնոյն. որպես զաւազ
ծովու պղտեաս նոսա։ 29 Եւրէ ի մէջ բանակի նոցա,
և շուրջ վրանօք նոցա։ 30 Կերան և յագեցան յոյժ. զգան
կուրութիւն նոցա եւս նոցա. ոչ ինչ կարօտ եղեն ի ցանկութիւն իւ-
րեանց։ 31 Մինչդեռ կերակուրն ի բերանս իւրեանց էին,
բարկութիւն յայ եկ ի վերայ նոցա։ 32 Սպան զքաջսն ի ն-
ցանէ. և զընտիր ընտրեալսն յերկրէն սպասիեաց։ 33 Զայսո-
սիսկայի մեղան և ասս. և ոչ հաւատացին ասանկելոցն նոսա։
34 Վասնզի յանապատ ասաւ զնոսա. և ամ նոցա փու-
թասէս անցին։ 35 Զերթալ սպանեալսն զնոսա, խնդրէին զնա.
դառնային և առաւօտ առնէին աս աջ։ 36 Զկնդկին՝ չի աջ
օգնական էր նոցա. աջ բարձրեալ երկիր էր նոցա։ 37 Սիրե-
ցին զնա բերանօք իւրեանց, և լեզուօք իւրեանց սպեղեն նմա.
և սիրտ նոցա ոչ էին ուղիղ ընդ նմա, և ոչ հաւատացին
ուխտի նորա։ 38 Եայլ նա ինքն գխնդ էր, ստեր զմեղս նոցա՝
և ոչ սպանիներ։ 39 Զաճախել դարձոյցանել զբարկութիւնն
իւր. և ոչ բորբոքեաց զամենայն սրմտութիւն իւր։ 40 Զկնդկին-
ըն մարդիս են նոտա. հոգի որ երթայ՝ այլ ոչ ևս դառնայ։
41 Վրանէր անփառ դառնացուցին զնա յանապատի. և բար-
կացուցին զբարձրեալն յանկրէն։ 42 Զոչխարն՝ և փրկեցին
զնա. և զերն իսրայէլ զայրացուցին։ 43 Եոչ յիշեցին զձեռն
նորա. յաւուր յորում փրկեաց զնոսա ի չեռաց նեղչաց նոցա։

44 Եղեալ արար ընդ նա՝ և պարտեսար իւր յերկրին եգիպտա-
ցոց, և ի գաղթին պայման։ 45 Արձոյց յարին զգեցա-
նոյս. և զանձրև նոցա, զի մի արբցեն։ 46 Ետես ի
նոսա շանաճանճ՝ և եհեր զնոսա, և գորդեր ապականեաց զնո-
սա։ 47 Տո ծանիոյ զպտուղ նոցա, և զվաստակս նոցա մար-
եաց։ 48 Տիար կարկտի զայգիս նոցա, և զընկենուս նոցա ե-
զեամբ։ 49 Ետես ի կարկտոտ զանասունս նոցա. և
զպտղատեսիս նոցա հրոյ դատեցաւ։ 50 Ետես ի նոսա
զբարկութիւն բարկութեան իւրոյ, զբարկութիւն զբարկութիւնն և
զնեղութիւն։ 51 Ետես ի նոսա զանձնան՝ ի յետն հրեշ-
տակէ էարն. զբնեցոյց ի նոսա զբարկութիւն բարկութեան իւրոյ։
52 Եւ առնեայեաց ի տահուանէ զանձինս նոցա. և զանասունս
նոցա ի տահ մատնեաց։ 53 Տիար զամենայն անդրանիկն եգիպ-
տացոց, զսկիզբն ամենայն վաստակոց նոցա ի յարիս փամայ։
54 Տարցան զոր որպէս խաշին ժողովրդեան իւրոյ. և եհան
զնոս որպէս հօտ յանապատ։ 55 Ետես յոյսս, և
և ոչ երկեան, և զթշնամիս նոցա ծով ծածկեաց։ 56 Տիան
զնոսա ի լեառն սրբութեան իւրոյ, լեառն այն՝ զոր ստացեալ էր
աջոյ նորա։ 57 Եւ երծեաց յերեսաց նոցա զհեթանոսս. վիճա-
կեցոյց ի նոսա զվիճակ ժառանգութեան իւրոյ, և բնակեցոյց ի
յարիս նոցա զազգն իսրայէլ։ 58 Եւ նոքա՝ փառասցուցին
զԱստուած բարձրեալն, և զվկայութիւնս նորա ոչ պահեցին։ 59 Եւ
յետս խոտորեցան որպէս և հարք իւրեանց, դարձան՝ և եղեն
որպէս զաղեղն ի նենգ։ 60 Եւ բարկացուցին զնա ի բա-
գինս իւրեանց. և զխանդս իւրեանց նախանձ արկին նմա։
61 Եւ ետես աստ, և արհամարհեաց զնոսա. և անարգեաց յոյժ
զիսրայէլ։ 62 Եւ երծեաց յիւրմէ զհօրանն ի սելովմ. հօրանն,
զոր բնակեցոյց ի մէջ մարդկան։ 63 Եւ ետուեաց ի գերութիւն
զզօրութիւնն նոցա. և զգեղ նոցա ի ձեռս թշնամեաց նոցա։
64 Եւ սրոփել ի սուր զքահանայսն իւր. և զքահանայս իւր
անպէս արար։ 65 Եւ զերիտասարդս նոցա եհեր հուր, և վասն
կուսանաց նոցա ոչ ոք սգացաւ։ 66 Եւ քահանայք նոցա սպիան
ի սուր. և զայրիս նոցա ոչ ոք լայր։ 67 Եւ արթնեաց
որպէս ի քնոյ տէր, որպէս հզօր ի մարտի զգինեաւ։ 68 Եւ հար
զթշնամիս իւր, նախատինս յաւիտենից արար զնոսա։
69 Եւ երծեաց զհօրանն յովսեփեա, և զազգն եփրեմ ոչ
ընտրեաց։ 70 Եւ ընտրեաց զազգն յուդա. զլեառն
սիովն, զոր և սիրեաց։ 71 Եւ շինեաց որպէս միեղջերուց սրբու-
թիւն նորա. յերկրի հաստատեաց զնա յաւիտեան։ 72 Եւ ընտրեաց

պատճէնն ծառայ է՛ր, և ընդհատ պիտ ի հօրէ խաչանց. ի վերջին ծնելոցն ընդհատ պիտ։ 73 Հովհաննէս յայտնէր ծառայ էր, և գլխոյսել ծառանգութիւնէ էր։ 74 Լուծեալ պիտ ի մահապարտէն սրտի էրոյ, յանդիմանէ չեռայ էրոյ առաքելոցդեր նորա։

ՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Խոսքունէ յասած։

Ի ՍԿԶԲԱՆԱՆ ԻՆՁ ՄԵՐ Ի ՁՈՐՍ ձեռագիրս և ի վարդանայն յաւելեալ լինի ի վերնագրիդ և բառս ի խաչաբաժ. և յերիս ձեռագիրս բառդ ի գտան։ Եմէ այս բառք յաւելորդս դնին, զի ոչ գտանին՝ ոչ յԱրնտիր ձեռագիրս մեր, և ոչ ի լամբ՝ յԱրնտիր օրինակս ոչ յերբ՝, և ոչ յայլ Թարգմանութիւս. այլ յամենայնի դնի ըստ նախակարգելոյդ խմաստուն յասած։

Ոչ այս վերնագիր, որպէս և զնմանիս սորա բազումք բազում օրինակաւ մեկնին, և նախ՝ վասն բառիս ասած գրեն ոմանք Թէ վասն զի զայս սաղմոս ասաց ասած, վասն այսորիկ նմա ընծայի. բայց այլք հաւանականագոյնս դնեն, Թէ զայս ասաց դաւիԹ, և յանձն արար ասոփայ, կամ դաւու նորա՝ երգել ըստ պատշաճի (տես ի սաղ. խԹ.)։ Չաւելու վարդան Թէ զայս ասաց դաւիԹ ի ժամն տաղաւարահարաց յահակնէս ամենայն իսրայէլի, առ իւր ունելով զասածս։ Իսկ վասն բառիս խմաստունէ՝ բազում բանք ասանդին ի մատենագրաց. յոմանց՝ Թէ այս սաղմոս տուաւ ասոփայ եղանակել ըստ խմաստուէ իւրում, կամ մեկնել զիմաստ բանից սորա առ ժողովուրդն։ Չոմանց՝ Թէ այս սաղմոս երգեալ լինէր այնու աստիճանաւ՝ որ ասիւբ խմաստութիՆ, կամ այնու եղանակաւ՝ որով նուագեալ լինէին երգք կռնեցեալք խմաստուէ։ Չոմանց և ասի՝ Թէ որովհետև յայս սաղմոս փակի խմաս-

տուեալ է, վասն այսորիկ և ինքն իմաստութիւն կոչի· (տե՛ս ՚ի սաղ· ըլ· ՚ի ներքոյ· գլ· Ժ·)

Լսակ Թէ զինչ իմաստութիւն է այն՝ ծանիր· զի այս սաղմոս ըստ Հնոյն մնացեալ՝ առաջի դնի իբր յորդորութիւն ինչ իմաստութեան· իբր զի ժողովուրդք ոմն ՚ի միտ առեալ այսու զարհուրելոյն այս առ իսրայէլ և զապերախտութեան իսրայէլի առ նա (որպ վասն և պատժեցան) զդաստայնին· Լսակ ըստ խորհրդոյն մտածեալ՝ իմաստ սաղմոսիս է իբր ստուերագրութիւն այնր ամենայնի՝ զոր արար օրդին այ ՚ի հանել և ՚ի փրկել զորդիս մարդկան ՚ի գերութենէ սատանայի, ծայելով ՚ի ցեղէն յուդայ և ՚ի տանէ դաւթի· Լսչ զի տիրապէս զայս դիտէ մարգարէն ՚ի սաղմոսի ասա՝ զգանս սորա առանս անուանէ ՚ի համարն 2· Լսան և այլ պէսպէս կարծիք, բայց աւելորդ և անպիտան· վասն որոյ թողեալ զնոսին մնաիցուք ՚ի նիւթեն·

Լսդր յայս սաղմոս մարգարէն նախ զնի զյառաջաբանութիւն ինչ ՚ի համարն· 1· մինչև ՚ի -- 4· և ապա խօսի Թէ զիարդ կամեցաւ ած՝ զի իսրայէլացիք առանց դէպացեն որգւոց յորդիս զպատուիրանս իւր, ՚ի համարն· 5· — 7· և զինի այսորիկ սկսանի խօսել զապերախտութենէ իսրայէլացւոց· 8· -- 12· և ապա զսքանչելեացն այ· 12· -- 16· և դարձեալ զապերախտութէ ազգին 17· -- 24· և յետոյ միւսանգամ զսքանչելեացն 25· -- 30· և զինի զպատժոց, և դարձեալ զապերախտութենէ ազգին 31· -- 37· և յետոյ զգթութենէն այ 38· -- 40· և զինի դարձեալ զյարութէ ազգին 41· -- 43· և յետոյ զպատժելոյն այ՝ զերկիրսն եգիպտացիս 44· -- 53· և ապա զառաջնորդելոյն այ 54· -- 57· և զինի դարձեալ զապերախտութէ ազգին 58· -- 60· և ապա դարձեալ զպատժելոյն այ զազգն 61· -- 66· յետոյ զպատժելոյն նոր զերկնաւին ազգին· 67· և 68· և հուսկ յետոյ զընտրութէ ցեղին յուդայ և քաղաքին երկի· 69· -- 74·

Լսյ քանզի այս ամենայն քանք պատմականք են և բացայայտ առնդիր ՚ի գիրս հնոյց և թուոց, ևն, անտեղի երևիլ երկարել զմեկնութէն սոցա· ապա թէ ոչ՝ պարտ էր մեկնել զամենայն պատմութէն զր գրոց, սկսեալ ՚ի գրոյն ծննդոց մինչև ՚ի ժամանակս դաւ-

Թէ՝ Լաւ սակայն կամելով անթեղըն կացուցանել զաշխատութիւն մեր՝ ջանասցուք հաստուցանել և զայն՝ զոր պահանջէ կարգ բանին։

ՐՈՂ

ՈՒ. Ա՛յսչափ՝ ծաղուածքդ չօքէնս էմ. խանարհեցուսցէ՛ զանձին չէզ ի բանս բէրանով էմ։

Ը. Բայց առաքա՛ զբերան էմ. խօսեցայց զառա՛ւս ի սիրեանս։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Երկոքեան այս բանք պարունակին ի չորեսին համարս խը. սաղմոսին։ Լաւ զոր ասա առ ժողովուրդ իւր խօսի մարգարէն ասելով, Նայեցարո՛ւք, անդ առ ամենայն ազգս երկրի և առ ամենայն մարդիկ խօսի յաւետին լուսաբա՛ւս։ Լաւ զոր ասա՝ խանարհեցուսցէ՛ զանձին չէզ ի բանս բէրանով էմ, անդ ասէ, խանարհեցուցէ յաւաքա՛ն զանձին էմ։ Այնին նման խօսի և զանազան բեբանոյն։ բայց այլով կարգաւ։ զորմէ տեսս անդ։ Լարդ քանզի կամէր մարգարէն ի սաղմոսի ասա առաջի դնել զորս միանգամ արար ած առ ժողովուրդն իսրայէլի, ի սկզբան անդ ուշ առնել նոցա նայիլ զգուշութիւ՛ն յայն՝ զոր ունի խօսիլ, որպէս զի ՚ի ասելոյ մեր այժմ՝ ի վերոյ՝ բարւոք ի միտ առեալ զայն՝ զոյ ասացեալն յանձինս, և զոհասցին զնոյ։ վասն որոյ նախ առաջաբանեալ ինն ասէ։

Ա՛յսչափ՝ ծաղուածքդ չօքէնս էմ։ Լաւա նայիլ յորժամ առ ած ասի՝ նշանակէ հաձիլ, գթալ, օգնել, պաշտպանել, ևն։ Իսկ յորժամ առ մարդիկ ասի, եթէ ՚ի սրտաքնոյն իցէ՝ նշանակէ մարմնաւոր աչօք հայիլ։ իսկ եթէ ՚ի ներքնոյն իցէ, նշանակէ ուշ դնել մտօք և իմանալ։ Այսս միտ դնի աստ նայիլն, որպէս թէ ասէր։ ով ժողովուրդք խրսայէլի նայեցարո՛ւք աչօք մտաց ձերոց, կիմ ուշ դիք զինչ ունիմ խօսիլ առ ձեզ. և եթէ ՚ի միտ առջիք զբանս իմ, այն իմ բանք լինին

ցին ձեզ ուղղել վարուց ձերոց իբրև զօրէնս ուղիղս. ամին իրի ոչ ասէ՝ նայեցարուք ի բանս իմ, այլ յօրինս իմ։ Նա զի առ այս պահանջի ունկնդրութիւն, յաւելու ասել։

Աստանաբհեցուցէ զանին յեր ի բանս երերանոյ իմոյ։ Որպէս վասն նայելոյ ասացաք, սոյնպէս է ասել և վասն խոնարհեցուցանելոյ զունկն. զի յորժամ առ Աստ ասի՝ նշանակէ լսել քաղցրութիւն և ողորմութիւն. իսկ յորժամ առ մարդիկ ասի՝ նշանակէ լսել հնազանդութիւն և հպատակութիւն, կիսն անսալով. յոր միտ ասաց Տէրն. * որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ ։ (Մատ. ԺԳ. 43.) և ըստ այսմ կամի ասել, լուարուք և հնազանդեցարուք այնմ՝ զոր ասեմ ձեզ՝ ոչ օտար բանիւք, այլ բանիւք երերանոյ իմոյ։

Յարոյսապէս, այս բան առաջի դնի իբր յորդոր ընդունելութեան Աստուածային բանից կիսն քարոզութեանց ոչ միայն ի լսել, այլև ի կատարել զլուեալսն. զի յայս հայի խոնարհեցուցումն ունկան ի բանս. ապա թէ ոք միայն լսիցէ և ոչ արասցէ՝ զինչ օգտիցի անտի. * Լին ,, նիջիք (ասէ առաքեալն) առնօղք բանին, և մի ,, լսօղ միայն համարեսջիք զանձինս ։ (Յակ. Ա. 22.) * զի ոչ եթէ որք լսօղք օրինացն արդարացեալ են առ ,, աստի Աստ. այլ առնօղք օրինացն արդարասցին ։ (Հռ. Բ. 13։)

Լյն որք բերկրին ի լսել զբանն Աստ՝ եթէ իցէ սեթևեթեալ ոմիւ. ընդ այն միայն զուարճանան, և յառնելն ոչ մերձենան։ Ետաքրքիր անձն անդորը լսէ զպերճախօսութիւն բանից քարոզչին իբրև զքնարի, դողէ և ոչ առնէ. զի դադարեցաւ ձայն քնարին. և յայնժամ քարոզիչն համարեալ լինի առ նա իբրև զքաղցրաձայն նուագօղ. որպիսի եղև եղեկիէլ մարգարէ առ իսրայէլ. ուստի ասաց առ նա Աստ. * և դու Լին ,, նիցիս նոցա իբրև զձայն երգոց քաղցրաբարբառ ,, յօրինելոյ. լուիցեն զբանս քո, և ոչ արասցեն ։ (Եզեկ. ԼԳ. 32։)

Ամանք յօժարութիւք գնան յեկեղեցին ի լսել զքարոզս. և բանք քարոզչին իբրև յարդ թափին ի վերայ նոցա. և նոքա յերանելն յեկեղեցւոյ՝ յեկեղեցւոջ անդ թօթափեն զայնս իբրև զփոշիս. մի յեկեղեցւոջ՝ այլ ի

վերայ գործոց քոց թօթափեա, զի ուղղասցին։ Ամենք առեալ տանին իւրեանս՝ ղորս լուան. բայց տանին իբրև մաղով, և՝ ի ձանապարհի հոսեն։ Ամենք իբրև զձրագ տանին մինչև՝ ի տուն, և նովին իբրև թէ լուսաւորեն ղայլս՝ ի պատմէն առ նոսա, և յասել ևս, վայ մէզ, զայս ինչ և զայն ինչ խօսեցաւ քարոզիչն. այլ չիմացանեն յետոյ զձրագն։ Վասն իմն է քարոզութիւն որ՝ ի գնալն լայնի. եւփրատ ընդ տիգրիս խառնի, և քարոզութիւնն՝ ի գործ։ Ոչ ուր գետոյ հասեալ յերկր ծովու՝ եթէ ոչ հեղցի՝ ի ծով՝ պատառէ ղշրջակայ վայրս, այնպէս և քարոզութիւն մերձեալ՝ ի գործ՝ եթէ ոչ հեղցի՝ ի նոյն՝ միասի լսողին, և պատառէ զնա՝ ի չարիս։

Յհանն ՚ի որպէս ասէ առաքեալն ազգաւ է և հատուց. (երբ. ԺԳ. 12։) Այս զարմանք է՝ զի ոչ ազգէ՝ ի քեզ. սահաւ ջուր զաղ հալէ. իսկ բազմութիւն բանիցն ՚ի քեզ ոչ ներգործէ, կաթիլ ջրոյ յաձախեալ մաշէ և ծակէ զքար. ջուր յաձախ հեղեալ՝ ի վերայ ադամղի հանդերձի մաքրէ. ՚ի քեզ արդեօք զինչ գործեցէ. Վնասուտ գաւթի հալածէր զևն՝ ի սաուղոյ. փողվք քահանայից անկանէր երիքով. ձայնիւ մխրճէսի պատառէր երկիր. իսկ զինչ ՚ի քեզ ազդիցէ այսքան քարոզուն. ոչինչ. ոչ ախտ հալածէ, ոչ չար կամքդ կործանի, և ոչ երկրասիրութիւդ պատառի։ Ահա՛ ի ձեռ թերևս, զի ծախես զջուր, և կամ ջուրը իցես՝ զի չիմացանես զնուր։

Պատճառ այսորիկ այն է, զի ոչ խոնարհեցուցանես զունկն քո. այսինքն թէ ոչ ընդունիս ՚ի քեզ ՚ի ներքս զբան քարոզութիւն. որպէս թուղթ իւղով օծեալ ոչ ընդունի զջուր։ Վերին է բանն այդ, թաղելի է ՚ի խորս՝ զի բուսցի. գանձ է, դնելի է ՚ի ներքս ՚ի հոգին՝ զի պահեսցի. կերակուր է, պարտ է ուտել և ոչ սոսկ լսել. գեղ է՝ ոչ է դնելի չսկածիս, այլ առնելի է ՚ի ներքս՝ զի օգտեսցէ։ Ջահ է գեղեցիկ, զեռեղելի է ՚ի սափորի՝ այսինքն ՚ի սրտի, զի չայջողեսցի չայրքումբին։ (գատ. է. 16։) Այս է քարոզութիւն. ՚ի կալ երկուց առ նմա՝ մին չահի, և միւսն ինչ ոչ օգտի. զի մին է իբր թափանցիկ՝ որ լինչն ՚ի ներքս ընդունի զլոյսն. և միւսն դիմահար, որ արտաքուստ

միայն լուսաւորի, և ՚ի բաց դարձուցանէ զլոյն յիւրմէ։ Լինի կամիս ընդունիլ ՚ի ներքս զբանն, մնալ և դալ ՚ի ներքս ՚ի բանն. եթէ Թեթևամիտ իցես, ինա՛ ՚ի վէր ջուրց իբրև զլարդ, և ոչ կարես իմանալ ՚ի վայր ՚ի գիւտ բարւոյն. եթէ կամիս որսալ զձուկն, ՚ի խորս գտանես. Լինի կամիս բանիւ բժշկել ՚ի հիւանդութիւն հոգւոյդ՝ ոչ կարես հասանել ՚ի նոյն՝ արտաքուստ հայելով ՚ի բանն, այլ պարտիս իմանալ ՚ի խորս. Եբեսուն և ութ ամ հայեր անդամալոյծն յերեսս ջուրց պրօբատիկէ աւազանին, և ոչ բժշկեր. իսկ որք իջանէին ՚ի նոյն՝ բժշկէին (յովհ. Ե. 5.)

Օ հուսկն ասացից, եթէ կամիս շահիլ յածախին բանին Թէ ՚ի քարոզութեան իցէ, և Թէ յրնթերցման, առ և արկ զոյն ՚ի բերան հոգւոյդ, և ծաւքեա՛. զի աղնիւ ուտելին ՚ի ծաւքիլն համեղանայ. և ՚ի համեղանալն յարի սիրտ քո ՚ի նա, և ՚ի յարիլ սրտիդ հետեւի կամքդ. Լինի ոչ ծաւեսցես՝ ոչ միայն ոչ համեղանայ, այլ և գուցէ ախտեսցէ անմարս մնալով, և պարտաւորեալ զքեզ. Նաւունք որք ոչ որոձան՝ ոչ են նը. եթէ լաւ բանին ոչ որոձայ՝ ոչ համարի նը, և ոչ սրբի յախտից։

Ո՛ւ դարձեալ զայն և զկը իբրև հայելի յանդիման հոգւոյդ, և հայեաց ՚ի նա. տեսցես յայնժամ ՚ի քեզ զաղտեղութիւն. և ստիպեսցիս մնքրել զքեզ. զի յիմար է՝ որ տեսեալ զաղտ յերեսս իւր՝ ոչ սրբիցէ զնա. զի Թէ յայլս ոչ կամիմք տեսանել զաղտս, քանի՛ և ՚ի մեզ. Ա՛յլ ՚ի հայելի՝ ա՛ւշ զկը, իբրև յայն՝ որ իցէ օբՀնր կենաց. ըստ որոյ ասէ. * Նայեցարուք յօրհնս ,, իմ ՚՚. ա՛յ ասէ՝ Նայեցարուք, այլ Նայեցարուք, որ ՚ի մէջ բերէ և զվնասութիւն մտաց, միանգամայն և զբարեհոտութիւն ՚ի նոյն. ըստ որոյ ասաց. * խոնաբհեա ,, ցուցէք զուենկն ձեր ՚ի բանս բերանոյ իմոյ ՚՚. զոր իբրև զառակս առաջի կամի բերանով իւրով, յասելն։

Բ՛անայ առակս ղբերան իմ. խօսեցայց զառակս ՚ի սկզբանէ. Լ՛սանկն է բան համառօտ՝ պարունակող ճշմարիտ իմաստից. և այս՝ կամ յայտնի, որպէս ՚ի բարոյական առակս. յոր միտ սկզբունք բարի վարուց, և բանք զՀռակաւքք՝ առակք կոչին, և կամ գաղտնութիւնք ինչ՝

ըստ երից · մի՝ ըստ յարմարութեանն նմանութեան · որպէս այն բան · * ծառ բարի պտուղ բարի առնէ ‖ · (մատ. է · 17 ·) Յե թէ * չիրագ մարթիոյ ակն է ‖ · (մատ. ղ · 22 ·) Երկիրդ՝ ըստ յարմարութեանն պատմելն կամ գործոց · որպէս այն բան · * գառաւոր մի էր ի քաղաքի ուրեմն ան ‖ · զուկ · ժը · 2 ·) Երկրորդ՝ ըստ յարմարութեանն համեմատութեան · որպէս այն բան · * ի կերըլ եւ կերակուր , եւ ի հղօրէ եւ քաղցր ‖ · (գատ · ժէ · 14 ·) Այսպէս եւ այլ ամենայն առեղծուածք , այսինքն հանելուկք (կամ սիլիմձէք) առակք կոչին : Այսր միտ երբեմն եւ բանք ոտանաւորք չափով առակ ցեալք՝ առակք անուանին :

Ըստ այսմ զանազանութեան ի սմին բանի՝ ի միում հատուածի բառս առակ՝ դնի , ըստ յայտնի լինելոյ իմաստից , եւս եւ ըստ խօսելոյ զանս ոտանաւոր չափով · ըստ որոյ յերբ՝ դնի ձայն · որ զնոյն նշանակէ , այսինքն է առակ կամ օրինակ : Կամ յերկրորդութեան հատուածի դնի ըստ յարմարութեանն պատմելն , եւ ըստ յարմարութեանն համեմատութեան · ըստ որոյ յերբ՝ դնի խէոօն · այսինքն առեղծուածք (այն է սիլիմձէք) · որպէս ե եւ յայլ Թարգմանութեան : Այսպ միտ իմացեալ զբառդ առակ՝ ասէ :

Բառիդ առակս ղբերան եմ · խօսեցայց զառակս ի սկզբանէ : Կանալ զբերան առակաւ՝ նշանակէ բերանով խօսիլ զառակս , բայց ի միջ բերէ եւ զլուսնեն սրտի ի խօսելն , որպէս Թէ այնչափ լցեալ իցէ սիրտն առակօք՝ մինչեւ ի բանալ բերանոյ՝ զեղանիլ այնոցիկ ի դուրս · եւ զի լցեալ էր սիրտ մարգարէին այսպիսեաւ, վասն այսորիկ ասէ , բացիցց առակաւ զբերան իմ , այսինքն Թէ առակաւ խօսեցայց , եւ ի խօսելս իմ յաւելից եւ զայլ եւս առակս ծածկեալս ի սկզբանէ : Այս առակք , որպէս խոստանայ բանալ զբերան իւր , յինքեանս մնածեալք՝ են բանք յայտնիք եւ անտեսելիք · բայց ըստ խորհրդոյն մնածեալք , են գաղտնիք եւ ծածկեալք, զի են բանք նշանակիչք խորին խորհրդոց , որոց Թէպետ եւ ի մանուածոյն իեղեամուտ լինիլ չէմք ձեռնհաս , բայց ի հասարակի հնար է մեզ հասու լինել , ի միտ առեալ՝ Թէ այն բանք զորս խօսի աստ մարգարէն , հային ի գաղտնի խորհուրդս՝ զորս

յայտնեաց բերանով, և կատարեաց գործով որպէս
,, ի վախճան ժամանակաց ։

Այժմ իբրև և աւետարանիչն (մատ. ԺԳ. 35.) զայս
բան սաղմոսերգուին առնու ի դէմս քոյ, ցուցեալ
թէ զոր ասացն մարգարէին, լցաւ ի քո· վասն որոյ
ասէ * զի լցի ասացեալն ի մարգարէին ևն ։ որով
ոչ ցուցանէ, թէ զայս բան ասաց սաղմոսերգուն ի
դիմաց քոյ, այլ վասն քոյ. և զոր նա ասաց ի դիմաց
իւրոց՝ օրինակ գործով քոյ, ի քո կատարեցաւ, որպէս
յատել աւետարանչին (յովհ. ԺԹ. 36.) * այս եղև
,, զի լցի գիրն, եթէ՝ ոսկր նորա մի փշրեսցի ։, ոչ
ցուցանէ՝ թէ այն բան (ելից. ԺԲ. 46.) ասացաւ վա-
ռակերացն քոյ, այլ վա ռակերաց զատկական գառնին,
որ էր օրինակ քոյ. յորում և կատարեցաւ ասացեանն
այն՝ այսպէսն թէ ոսկր նորա մի բեկանիցի. և հայե-
լով ի բան կատարմանն ասի թէ վասն քոյ գրեցաւ.
յոր միտ մեկնեալ իգնատիոս վարդապետ (ի ղուկ.
ը. 4.) ասէ՝ թէ քո * սկսանի խօսիլ ը նոսա առա-
,, կաւ. վասն զի և այս գրեալ էր վասն նորա. բացից
,, առակաւ զբերան իմ. խօսեցայց զինամատեաիւն
,, զծածկեալն ի սկզբանէ ։

Այլ զոր մարգարէն յերկրորդումն հատուածի ասաց,
խօսեցայց, աւետարանիչն մատթէոս դնէ՝ բղխեցից.
որով նշանակի զեղումն առակաց. և յայս իսկ ասէ,
* բացեալ զբերան իւր՝ ուսուցանէր զնոսա ։ (մատ.
,, ե. 2.) Կատական էր ասէ, ուսուցանէր. բայց յա-
ւելու և զայնալ բերանոյն. առ՝ ի ցուցանել զառա-
տութէն լիուն զեղման բանիցն, զորս յիւրմէ բղխէր.
Հատաքն լեզուաւ մարգարէից խօսէր, իսկ ի գալ
իւր՝ բերանով իւրով, և այն միշտ, զի ոչ ևս փակեալ
եղև բերան նորա, մինչև լցոյց զսիեզերս։ Այլք քա-
նային զբերանս՝ երանելով զմեծութիւն և զիմաս. իսկ
աւրն երաց՝ երանելով զաղբատս։ Այլք քարոզիչն,
և գործովք ոչ ցուցանէին. իսկ աւելն գործովք իւ-
րովք հաստատէր և յորդորէր. հանգոյն արծուոյ՝ որ
զթռչիլ իւր առաջի առնէ ձագուց իւրոց՝ առ՝ ի յօ-
ժարիլ և նոցա ի թռչիլս. ուստի և յասէլ ցորդիսն
զբեզեզեայ, * կարիջ ըմնիլ զբաժակն ։, յաւել ա-
ռաջի դնել և զառնել իւր յասելն, * զոր ես ըմնիլ

,, լոց եմ ։ (մատ . ի . 22 ։) Ա՛ւելք յուսուցանել՝ իբրև սպասաւորք խօսէին . իսկ տէրն իբր ինքնիշխան Թագաւոր . վասն որոյ և ասէ աւետարանիչն . Թէ նստաւ , և այնպէս ուսուցանէր , ի նշան ինքնիշխան տէրութեան ։ Ել խօսէր իբրև զմարգարէ , այլ իբրև ածմարգարէից . ուստի և զամենայն ծածկութեն բանից նոցա ի յայտ բերէր , և ոտոզելով զառակս նոցին՝ բղխեցուցանէր առ ամենեսեան , և զովացուցանէր զտիեզերս ։ Ել հրամայէր իբրև պաշտօնեայ ի դիմաց այլոց , որպէս առնէին մարգարէք յասել՝ Տէր . այսպէս ասէ տէր . այլ իբրև ամենատէր յասէն . * այլ ես ա
,, սեմ ձեզ ։ (մատ . է . 22 . 28 . 32 . 34 . 39 . 44 ։)
Ուր ասէ ծործորելին . * Այդ անուն ի դէպ անուն՝ ի դէպ տանուանցն է , և ի իշխանութեն իւն յայտնէ . զի ծանուցանի Թէ
,, ոչ ոք յառաջնոցն այսպիսի օրինակաւ բարբառէ
,, ցաւ , այլ Թէ այսպէս ասէ տէր , և Թէ բան տէն
,, եղև առ իս . վ՛ս զի նոքա զտէրունեան պատմէին ,
,, և առ ծառայսիցս խօսէին . իսկ սա զՏայրենեան
,, և առ ծառայն վարդապետ իշխանաբար , և ասէ՝
,, Թէ ես ասեմ ձեզ . ոչ Թէ առաջինն ասացեալքն
,, ոչ էր կատարեալ . վասն այսորիկ ես զկատարեալն
,, և զօգտակարն բարբառիմ ։

Ընդ այն է աստ քննել և զայն՝ զի զոր մարգարէն առակս ասաց , աւետարանիչն կոչէ ծածկեալս , այսինքն զայնպիսի բանս՝ յորս կային գաղտնի խորհուրդք ծածկեալք ի սկզբանէ աշխարհի . զի Թէպէտ և այն խորհուրդ բազմաք ասացեալ եղեն , և ի բազում իրս օրինակեալ ի ստեղծմանէ անտի աշխարհի մինչև ի գալ նմին մերոյ , բայց ծածկութիւն իւն գաղեալ էին , զի սակաւուց ընտրեալ լինէր յայնմանէ նոցին . յայս հայելով պօղոսի ասէր (եփես . գ . 9 .) Թէ տնտեսութեն այսոցիկ խորհրդոց ծածկեալ էր յամենայն յաւիտեանց ։

Այս խորհուրդք կրինակի ասին ծածկեալք . մի՝ ըստ նշանակելոյն , այսինքն ըստ այնց՝ որք նշանակեալ լինէին , և մի և՝ ըստ նշանակողին՝ այսինքն ըստ այնց՝ որք նշանակէին զնոսին ։ Ըստ այնց որք նշանակեալ լինէին՝ կատարեցան ի քր , զոր և տեսին առաքեալք , և աւանդեցին մեզ . և յայս միտ ասաց պօղոս զայն

զոր եգաք ՚ի վերոյ (եփես. ՟ը. 9.) տուաւ ինձ
ընդհակառակ այս * լուսաւոր առնել զամենեսին Թէ զինչ
,, է տնտեսութիւն խորհրդոյն որ ծածկեալն էր յամե-
,, նայն յաւիտեանից ՚ի։

Իսկ ըստ այնց որք նշանակօղն էին՝ ոմանք էին բանք՝
որք գուշակէին զայսօրիկ խորհուրդս , որպիսի եղեն
բանք ագամայ յասելն . * սա ... յառնէ իւրմէ առաւ .
,, վասն այսորիկ Թողցէ այր հն ՚ի։ (ծնն. ՟բ. 23.)
սոյնպէս և այլ բանք ասացեալք ՚ի նահապետսդ և ՚ի
մարգարէից ։ Իսկ ոմանք էին արարք օրինականք , որ-
պիսի էին ծէսք և արարողութիւնք և պաշտամունք հին
օրինացդ ։ Իսկ ոմանք էին գործք եղեալք ՚ի մէջ նոցին .
որպիսի եղեն ելք նոցա յԵգիպտոսէ , հանապատին գո-
գութիւն նոցա ՚ը անապատ , մանք նոցա ՚ը յորդանան
գետն , որք նշանակէին զագգի ազգի խորհուրդս . և
վասն այսպիսի նշանակութեանց նոցին՝ պատմիչք այնց
իրաց կարէին կոչել առակք . որպէս և կոչեացն իսկ
աստ մարգարէն և խոստացաւ առաքել գնոսա ։
Ա յլ զի մի երևեսցի՝ Թէ յիւրմէ խօսի՝ զորս առակս
անուանէ , ցուցանէ նախ Թէ ուստի խօսի . ըստ որոյ
ասէ ։

՟ը. Որպէս լուաւ և ծանեաւ զայս . և հաբէն ՚ի ձեր պարծե-
ցին մեզ ։

՟ը. Ա յլինել ծածկեցեալ յորժամ նոցա յաչի յայլ, պարծել
զօրինութիւնն ան . զսրբութիւնն և զչանչելիս նորա , զոր
արար ։

Որ ինչ միանգամ գործեցան ՚ի ստեղծմանէ անտի աշ-
խարհի մինչև ՚ի մերձիլ որդւոյն խորհելի յանցս յոր-
դանանու՝ գրեաց մովսէս , Թէպէտև ոչ զամ, այլ
յորս պարունակեալ լինէին խորհուրդք ։ Այսոյիսև և
որք յետ այնր գործեցան մինչև ՚ի ժամանակս գաւթի՝
գրեցին այլք . և այն գրուածք նոցա եթէ մովսէսին
և եթէ այլոց՝ վկայեալ ժողովրդեան հաստատեցան ,
և հաստատութիւն իմն ունոյց յորդիս . քանզի զորս
գրեաց մովսէս՝ ժողովուրդքն այնր ժամանակի վկայ-
ութիւն իւրեանց հաստատեցին վնասն . զի առաջի նոցա
ընթերցեալ . սոյնպէս և ասելի և վասն այլոց ։ Իսկ

քանզի ՚ի սոցունց առնուս աստ մարդարէն, և ի սոսկ ՚ի ձէ ոտանաւոր չափս. վասն որոյ ասէ։

Որդեա՛ լուա՛ և ծանեա՛ ինչս. և կարօտ մի պապակիր ինդ։ Կամի ասել. զոր խոստացայ ասել ձեզ, ասացից այնպէս՝ որպէս լուաք ՚ի հարց մերոց, և որպէս տեսաք ՚ի գիրս մարգարէից. քանզի հարք մեր պատմէին մեզ զայնս՝ աւանդելով ՚ի գիրս, նաև ՚ի բանս։ Ուստանօր բառդ որպէս՝ ոչ ցուցանէ զորպիսութի՛ ոՁոյն, այլ զորպիսութի՛ նիւթոյն. զի այսու ոչ կամի ցուցանել, թէ այսու ոՁիւ ունի պատմել որով ոՁիւ պատմէին նախնիքն, այլ թէ՝ զոյն ունի պատմել, զոր լուաւ ՚ի նախնեաց. ՚ի որում ՚ի նախնեաց անտի էՁ որդւոց յորդիս այն պատմութի՛ անթերի. և զայս յայտ առնէ ՚ի յաջորդ համարն ասելով։

Ալէ՛լ ծածկեցաս յորդւոց նոցա յաչէ յոյլ։ Ուսկիրքն որ ինչ միանգամ գործեցաւ ՚ի մէջ իսրայէլացւոց, ոչ միայ ծածկեալ յորդւոց նոցա. զի նոքա պատմին որդւոց իւրեանց, և նոքա այլոց՝ որք յաջորդեցոյ էին նոցին։ Իսկ բառդ ալէ՛ այլ՝ ոչ ցուցանէ զամար ազգս, այլ զորդիս որդւոց. զի որպէս որդիք առաջնոցն էին ազգ՝ այլ ՚ի նոցանէ, նոյնպէս և որդիք որդւոց նոցա էին ազգ՝ այլ ՚ի նոցունց։ Իսկ թէ զի՞նչ էր այն՝ զոր ասէին, չայտ առնէ ասելով։

Պապակիր զբնութեա՛ն ես. ղպորութի՛ և ղտնչելիս էս՝ ըստ աբ։ Ուսկիրքն թէ ոչ պակասեցան հարք մեր՝ պատմել մեզ թէ քանի մեծ եղեն զօրութի՛ք և գործք զոր արար ած առ իսրայէլ։ Այլ բառիս զբորութի՛ն՝ նշանակին մեծամեծ գործք այ՝ որք կատարէին ըստ կարգի, նոյնպէս և գործք նշանակին այն մեծամեծ գործք նոքա որք կատարէին արտաքոյ կարգի. իսկ օրհնութի՛ք նշանակին այն քանք, զորս մատուցանէին այ վասն այնպիսի գործոց նորա. զայս ամենայն ասէ պատմեցին մեզ հարքն մեր։

Ապաթէ է աստ զայդ պապակի՛ առնուլ ՚ի դէմս որդւոց. յոր միտ առնու լսո՛". որպէս թէ եգեալ էր. աւանդեցին մեզ որդւոցս հարքն մեր՝ զի պատմեսցուք զզօրութի՛ս և զգործս նոցա։ զայս ամենայն քանք ասին և ՚ի դիմաց եկեղեցւոյ առ

որդիս իւր՝ նայիլ յօրինս իւր ի նոր՝ զոր ընկալաւ ի
քէն· և ունկն դնել բանից և վկայութեց իւրոց, և
մի վարդապետութե՛ն օտարաց· զի ինքեան տուեալ է
մեծիւել զառակս ՚ձայնին պատգամաց, ոչ ըստ հաճոյս
առանձելով՝ այլ ըստ լսելոյ ի հարց անտի, այսինքն
յառաքելոց, և յորդւոց նոցա։

Յարմարական մեծութե՛ն մեզ ևս պատկանի ասել
զայս, հայելով յսա՚ձային օրհնուխս, զորս կատարեաք
ի կարգս պաշտամանց եկեղեցւոյ· զի զորս ինքեանք
և յինքեանց կատարէին առաջին հարք մեր՝ յետագայք նոցա գրեալք ասացեալսին մեզ· յոր միտ ասէ
Ընդհանրին ի Հանդրակտին (Լեւս 47·) * յառաջա
,, գոյն ի ժամանակս առաքելոցն, մինչդեռ նոր ծագ
,, կեաց գարունն հաւատոյ, ամենեքեան ըն ևին հոգ
,, ւով տրվ. և ընդհօք հոգւոյն յինքեանց մտայ խօ
,, սին զանս աղօթից ըստ ժամուն պիտոյից, զպա
,, տարագ են խորհրդածութե՛ն և զամենայն կատարո
,, զապետութե՛ց· եսկ ի ժամանակս յետինս ... տե
,, սեալ հոգւոյ ակամբ որ և հոգեկիր վարդապետաք
,, եկեղեցւոյ, և այնր ազգաւ գրով ասացեալին զա
,, մենայն զկնի եկողացս ։ Լուր զայսոսիկ չարեսցին
համարս առաջի եղեալ մարգարէին երբեմն զկնդիսա
բանութիւն ինչ՝ սկսանի պատմել զոր խոստացաւն, և
զայն ըստ լսելոյ իւրոյ· և նախ ասէ։

Ե. Ասացեաց ՚ձկայսրնին էր առ յակոբ. և օրէնս
եդ ի վերայ իսրայէլ։

Ը. Որպէս դանգամ պատուիրեաց հարցն վերոյ· գոյացանել
զայս որդոյս իսրէանց· զի ծանիցեն յոպ՚ չայլ·
Հայելով ի կարգ բանին պարտ էր ի սկզբանէ անտի
առնուլ զպատմութի՛ն, և ի հասանելն ի ժամանակ
դրանե՛ օրինաց՝ ի նմին վայրի յիշել զայս բան· բայց
զայլ ևս գերազանց կարգ պահելով մարգարէին՝ յա
ռաջ գասէ զսոյն և ասէ։

Ը. Ասացեաց ՚ձկայսրնի՛ էր առ յակոբ. և օրէնս եդ ի
վերայ իսրայէլ։ Ո կայուքք նշանակին ասա այն պատ
գամք, յորս վկայեաց ՚ձա՛ թէ զայս ինչ կամիմ, և ոչ
զայն· որպիսի են տաճարաձեայ պատուիրանք· և ի

տալ՝ այ զայսպիսի պատուիրանս առ յակոբ՝ այսինքն առ ազգն յակոբայ՝ հաստատեաց զայն մնալ՝ անխախտ մինչև ի կատարած աշխարհի. զի այն պատուիրանք յամենայնի և միշտ տևեն, քանզի են բնականք։

Յակ օրինաք խմացեալ լինին աստ խորհուրդք և դասատանական բանք օրինաց՝ զորս եդ ած ոչ ի վերայ ամենայն ազգաց՝ այլ միայն ի վէր իսրայէլի առ ժամանակ մի՝ մինչև հասցէ լրումն նոցա ի քո։ Այսրէհ և ասէ՝ թէ աստանօր բառքդ վայօրինեսն և օրինէ զնոսա նշանակեն, այսինքն զպատուիրանս՝ զորս ետ ած յորդիսն իսրայէլի. և ի վախձան աւուրց եկեալ լցոյց և հաստատեաց որդին այ. զի ոչ եկն ի լուծանել զայնս, այլ ի լնուլ. ոչ մարմին լնուլ զստուերս. և պատուիրեաց և աշակերտաց իւրոց ցուցանել զայն որդւոց յորդիս. ուստի յաւէտ զկնի և ասէ։

Որպէս դնեցիք պատուիրեաց հարցն մերոց, ցուցանել զայս որդւոց էրբեանց. զի ծանիցեն յաւէտ յայլ։ Այսինքն զորս միանգամ պատուիրեաց ած հարցն մերոց եթէ ինքնին և եթէ ի ձեռն մովսէսի և և եթէ ի ձեռն առաքելոց՝ զայն ամենայն հրամայեաց ցուցանել որդւոց իւրեանց. զի նոքա և ի միտ առնուցուն, և պատուհասցեն յետագայից, այսինքն թէ առնուն իւրեանց, զորս կոչէ ազգ այլ. զի ոչ էին ազգք այնը ժամանակի՝ յորում էին հարք նոցա, այլ ազգք ապագայ ժամանակի, ըստ որոյ այլ կոչէ զնոսա. որպէս և որդիք նոցին ազգք այլոյ ժամանակի. զորոց խօսի ի յաջորդ համարն ասելով։

է. Որդիք որ ծնանին՝ յարիցեն և պատմեսցեն զայս որդւոց էրբեանց. զի դիցեն առ ած յոյս էրբեանց. և մի ոտնասցեն զգործս ած։

Այս բան է իբր կրկնումն նախընթացին, յաւելուլով և զպատճառ այնր յաւելն։

Որդիք որ ծնանին՝ յարիցեն և պատմեսցեն զայս որդւոց էրբեանց և այլն։ Կամի ասել. ի պատմել հարց որդւոց իւրեանց զօրինաս այ՝ որդիք նոցա և պատմեսցեն որդւոց իւրեանց՝ որք ծնանելով ի նոցանէ՝ յարիցեն ի տեղի նոցա՝ այսինքն յաջորդ լինցին նմ. և ինքեանք և պատմեսցեն որդւոց իւրեանց։ Յակ թէ ընդէր

ձամն ՝ն ծ , և ձամ զՀՆԷ զ իսէ՝ զի պատմեսցին օրէնք
իւր որդւոց յորդիս՝ տայ զպատճառն ասելով՝

Ո ՚ի գիշեր առ ՝ն ծ ղայս խոսեաց . և ՚ի մոռացին զգործս
ՀՆ՝ ՚ձամ ասէ . ՚ի պատմել իսրայէլացւոց որդւոց յոր-
դիս զօրինս ՀՆ՝ և զգործս նորա՝ ոչ ևս լինի նոցա
մոռանալ զայնս՝ ոչ ինքեանց և ոչ որդւոց նոցա , այլ
առաջի աչաց ունելով գնասին՝ զայս իւրեանց գնել
յայն՝ որ ետ զօրինսն , և ՚ի յիշել զեթե անօսաց , կի՛
՚ի հմայութիւնս յիմարականս . և հանապազ զՀՆԷ լի-
նել կատարելոյ զնոյն օրինսն . և առ այս յարէ ՝

ՇԸ. Ո պատուիրանս նորա խնդրելով խնդրեսջեն . և ՚ի ե-
ղիցին՝ օրէնս և հարց խոսեանց ,

խնդրել զպատուիրանս կրկին մտօք կարի խմայեաւ
լինիլ . մի՝ ՚ի գտանել կի՛ ՚ի գիտել . և մի և ս ՚ի պա-
հել ՚ի պատանսը թէպէտ և ՇԸ երկրորդի գնի . բայց
ՇԸ երկուց և հնար է իմմանալ , յասելն ,

Ո պատուիրանս նորա խնդրելով խնդրեսջեն . և ՚ի և այլն ,
՚ի յսինքն լսելով որդւոցն իսրայէլի ՚ի հարց իւրեանց
զպատուիրանս ՀՆ՝ յորդորեսցին քննել զնոսին . և
զՀՆԷ լեզին կատարել զայն ամենայն՝ որք պարտեն
կին ՚ի նոսին . որպիսի եղեն եղելիա արքայ և յովսիա .
(ՇԸ . ՃԱՑ . ԼՀ . 3 ։) Ասէր զօրուՇԸ իմն կամ չայտ առ-
նել մարգարէն , Թէ զեան այսր պատճառի նաև ես
կամիմ պատմել ձեզ զգործս ՀՆ՝ , զի և դուք պատմես
ջինք զնոյն որդւոց ձերոց . ոմն զի և նոքա խնդրեսցին
զպատուիրանս ՀՆ՝ . և նոքիմքք որք հինն են՝ խնդրես-
ցեն գտանել զնոսին . և մի նմանեսցին հարց իւրեանց՝
այսինքն նահանի ժողովրդեանն իսրայէլի , որք Թէ-
պէտ և աչօք տեսին զգործսն էլիայի ՀՆ՝ , և զտուչսն Ծ
օրինաց նէր , բայց կի՛ ոչ պահէցին զայնս , և կի՛ ակա-
մայ քննադատեալ ՚ի պատժոց՝ ստիպեցան պահել .
ոչ զի այն օրինք չէին բարի , այլ զի ինքեանք եղեն
չարք . վասն որոյ յարէ զՀՆի , և ասէ ՝

ՇԸ . Ո ղէ լար ի դառնացոյ . ազի որ ոչ ուղեցոյ ղերթ
էոր . և ոչ հասոպեցոյ առ ՝ն զնոքէ էոր ՝

Ո ՚ստ ակամն մարգարէն նկարագրել զորպիսութիւն
ՇարուՇԸ ազգին իսրայէլի . և առ աստկացուցանել

լոյ զայն՝ առաջի մնառացանէ՛ի յաջորդ բանին զմեծամեծ երախտիսն այդ, և և զպատիժս. և ցուցանէ՝ Թէ սրբոյ ինչ արար ՚ած առ նոսա, և նոքա սրբոյ չար գտան ՚ի նոսա: Այս զայս յայն սակս յառաջ բերէ մարգարէն, զի այսու խնամանասցին որդիքն նոցա, և զգուշասցին ոչ ևս գնալ ըստ գնացից նոցին. վասն որոյ և յանխնայ դատապետեալ զնոսա ասէ:

Ա՛ՂՔ ՂԵ Ե ԴԱՌՆԱՅՈՂ: Ջար կոչէ զաղքն իսրայէլի ըստ ապերախտութեանն. զի կետ տեսանէր նոցա այնչափ ինչ՝ զոր եղոյց նոցա ՚ած, ասէ՝ երախտ գտեալ՝ յոչինչ համարեցան զայն ամենայն. որպէս յայսմանէ տեսանի այս ՚ի բազում տրտունջս նոցա՝ զոր տրտնջեցին վ՚ս ազատութեանն՝ զոր ազատեաց զնոսա ՚ած հանելով յեգիպտոսէ: Ա՛ծ հանէր զնոսա անտի առ ՚ի կեցուցանել, և նոքա աղաղակէին, ընդ՚ը հաներ զմեզ ՚ի կոտորել. ՚ած առաքողէր նոցա առ ՚ի լիացուցանել զնա, և նոքա տրտնջէին Թէ կորնչիմք ՚ի սովոյ ևն: Կոչէ և դառնացօղ կամ գառն՝ ըստ չարաչար վարելոյ նոցա ընդ նայ, մինչև վաղվաղակի Թոզուլ նոցա զնա և պաշտել զորթն ձուլածոյ, և զամենայն քաղցրութիւն նորա դարձուցանել ընդ՚ի դառնութիւն՝ Այս ոչ այսչափ միայն, այլև ՚ի կրել նոցա զմեծամեծ պատուհասս յայ, և ՚ի վերստին խնայել նորա ՚ի նոսա, սակայն և ոչ զգաստացան. ամին իբրև յաւելու ասել:

Ա՛ՂՔ ՈՐ ՈՒ ՈՂՂԵՑ ՂԵՐՔ ԻՍ. Ե ՈՒ ՀԱՍԿԱՑԵՑ ԱՒ ԱՅ ՂՀՈՓՔ ԻՍ: Կամի ասել. այնպիսի ազգ գտան որդիքն իսրայէլի՝ որք ոչ պատժովք ուղղեցան և ոչ գթովք հաստատեցան. քանզի պատիժն՝ որ ե ուղղիչ Թիւրութեանէ՝ ոչինչ ազդեաց ՚ի նոսա. զի Թէ և բազում անգամ պատժեցան, բայց ՚ի պատժոյ անտի ոչ առնին խրատ ուղղելոյ զսիրտս իւրեանց ՚ի Թիւրութէ: Այլև սէս Հայելով և ՚ի գԹութենէն այ՝ որով բազում անգամ խնայէր ՚ի նոսա ոչինչ օգտեցան անտի. զի Թէպետ ՚ի վայելել նոցա ՚ի բարիս նորա՝ ՚ի սկզբան անդուբան լինէին, բայց ոչ ՚ի տուօղն, այլ ՚ի տուեալն. վասն որոյ և չեն ակառուս տրտնջէին. և այսպէս առնելով միշտ՝ ոչ երբէք հաստատեցին զՀոգիս իւրեանց առ ՚ած, այսինքն ոչ կայնին հաստատուն հոգ-

ասել չյամ կամ՝ ի սէրն այլ և՝ ի ծառայութենէ նորա, այլ միայնոյն յինքեանս անուղղայ։ Լչէն՝ ի բառնալն զմարգարէսն և զՀոգ՝ ոչ թողու զնշ գոլ իւր։ սոյնպէս և նաև և կառք։ բան այսմ և ազգն իսրայէլի ոչ եթող զդառնացօղ գոլ իւր, և զանուղղայ գնացան՝ ոչ՝ ի բառնալն զօրէնս այ, և ոչ՝ ի կրեցն զպատիժս, այլ միայ միշտ նոյն. և եթէ կամիցիմք զատոյգն ասել գրեթէ ամենեքեան նոքա յամենայնի զնրեւանայն ինդրէին, և զնշն մտանային. յամենայնի զՀանգիստ իւրեանց որոնէին, և զնծային կամաց յանհոգս կային, յամենայնի զմեռելսառեաք գային, և՝ ի կեբակրողն իւրեանց հեռանային. իբրև զանախորհուրդ ագռաւն նոյն, որ՝ ի գառանէն զդիակունս՝ ի նոսին յարեցաւ, և ոչ գարձաւ առ ապրեցուցիչն իւր. ուր հեթանոսք իբրև զաղաւնիս՝ չդտեալ Հանգիստ ոտից՝ ի վերայ ջուրց կենցաղոյս՝ ժողովեցան՝ ի տապան նն յեկեղեցի նզ։ Լ. յամենայն մարգարէին զառաւելութենէ ա պերախտութենէն՝ իսրայէլացւոց կրկին և ծանրացուցանել՝ ի մէջ բերէ զօրինակ ինչ, և ասէ։

Ժ. Որդիք եբրեմ լեհնէիք և պնդայիք, յաւուր պատերազմի կռապաշտ գտեաք։

Ոչ է յայտ, թէ զինչ պատմութիւն իցէ այս, և առ ինչ կարգի. իսկ դիտաւոն մարգարէին երևի լինիլ այս՝ զի ցուցցէ սովոյ զանհամատատութիւն որդւոցն իսրայէլի, օրինակ բերելով զանհամատատութենէ յիշեցելոցդ, յասելն։

Որդիք եբրեմ լեհնէիք և պնդայիք. յաւուր պատերազմի կռապաշտ գտեաք։ Լ. ոչ բացատրութեամբ գիտման մարգարէին՝ բազմնպատիկ մեկնութիւնք առեալ լինին այսմ՝ ի բազմից։ Լ. առաջինն է՝ թէ աստ որդիք եբրեմի ասելով իմանայ մարգարէն զորդիսն իսրայէլի. զի յայն անուն կոչէին նոքա յետ բաժանելոյ նոցա յերկուս՝ ի յուդայեանս և յիսրայէլեանս. քանզի՝ ի մէջ նոցա առաջին գոլով որդւոցն եփրեմայ և Հզօր քան զայլս՝ յանուն նոցն կոչէին և այլ ցեղք. և այս յայտնի տեսանի՝ ի բանս մարգարէից. որպէս յասել Եսայեայ. (Է. 2.) * ազդ եղև՝ ի տունն դաւթի և ասէ, միաս,, բանեցաւ ասորի (այսինքն ասորիոն) ընդ եփրեմայ

,, (այսինքն ը իսրայէլի ։) ‖ Եւ (՚ի ժա. 13.) թէ
* բարձցի նախանձն եփրեմի. և թշնամիքն յուդայ
,, կորիցեն. եփրեմ ոչ նախանձեսցի զյուդայ. և
,, յուդայ ոչ նախանձեսցի ը եփրեմ ‖ ։ Այսպէս է
և երեմ. (լա. 9.) և առաւել ևս ՚ի մարգարէութեն
ովսեայ. (թ. 10.-- 16.) յասել նորա. * իբրև զնա
,, զողջ յանապատի գտի զիսրայէլ ... եփրեմ իբրև
,, զհաւ թռեաւ ... զեփրեմ որպէս տեսից յորս ...
,, և սկսաւ եփրեմ հանել ՚ի խոցոտուածն զորդիս
,, իւր ... ամենայն իշխանք նոցա ապստամբք ախտա-
,, ցան արմատք եփրեմայ ... մերժեսցէ զնոսա ած.
,, զի ոչ լուան նմա ևն ‖ ։ (այսպէս է և ՚ի գլ. է.
1.-- 8։ և ը. 9.-- 11։ և թ. 10.-- 16։ և ժ. 6. և
11։ և ժա. 3.-- 12. և ժբ. ժգ. 1. և 12. և ժդ.
9.) յորս յուցանի ապականութիւն որդւոցն իսրայէլի
անուամբ որդւոցն եփրեմայ. յորմէ մարթ է իմանալ՝
թէ նաև առ ժամանակօք դաւթի որդիքն իսրայէլի
որդիք եփրեմի կոչէին. քանզի յառաջին ժամանակս
հասարակօրէն ՚ի բաժնին եփրեմի նստէին դատաւորք
իսրայէլի որպէս դեբորա. (դատ. է. 5.) և Թովղա.
(դատ. ժ. 1.) և Հեղի. (ա. Թագ. ա. 3։)
Ըստ այսմ առեալ և իմացեալ զբառդ եէլեմ, ՚ի փո-
խաբերական միտս մեկնի այս բան. որպէս թէ ասա-
ցեալ էր. որդիքն իսրայէլի որք կոչին որդիք եփրեմի,
թէպէտ և ՚ի սկսանիլն անդ ծառայել ոչ եղեն քաջք
՚ի բարւոն, բայց դասն անհաստատաք, նման այնպիսի
զօրաց, որք ՚ի սկսանիլն երևին քաջք, լիաձիգք և
ամրաձիգք. բայց ՚ի դիտիլ ինչ դժբաղդութեանց դար-
ձուցանեն զկապարձս։
Աւր բառքդ լիաձիգ և ամրաձիգ նշանակեն զքաջութիւն
նետաձգութեան. իսկ դարձուցանել զկապարձս նշանա-
կէ դարձուցանել զթիկունս և փախչիլ. զի որովհետև
կապարձք այսինքն անօթք նետից կախին զթիկանց,
՚ի դարձուցանել ուրուք զթիկունս՝ նովին դարձուցա-
նէ և զկապարձս։ Եւ ինչ անդէպ ասել ևս, թէ
դարձուցանել զկապարձս նշանակեսցէ դադարեցու-
ցանել զգործածութիւն կապարձից. որ է ասել, դա-
դարիլ ՚ի պատերազմելոյ և փախչիլ։
Այլ կրկորդ մեկնութիւնն է՝ թէ այս բան հայի յայն պա-

տեղագիր որ եղև յաւուրս աբիայ արքային յուդայ որդւոյ ռոբովամայ ընդ յերոբովամայ արքային իսրայէլի. յորում մարտի հարան ոգիք հինգ հարիւր հազար ի կողմանէ յերոբովամայ՝ յորդւոց անտի իսրայէլացւոց, որք ըստ ասելոյ մերոյ այժմ հայելով ի նոյն ժամանակ ի դիւրս մարգարէից կոչին որդիք եփրեմայ (ովս. Է. 17։ Ե. 13. ևն։) Այս կարծիք յայնժամ կարէ ձշմարտիլ՝ յորժամ ցուցցի՝ թէ այս սաղմոս յետ այնր պատերազմի իցէ յօրինեալ. ապա թէ ոչ՝ աւելի է, թէ յընդհանուր առածս գուշակութիւն բանից դաւթի փակին այսպիսի և այլ բազում անգք։

Երրորդ մեկնութիւն է ոմանց ի բաբունեաց հրէից, որք ըստ մեկնաբանութեանց քաղդէացւոց համարին, թէ որդիքն եփրեմի զայսպիսի ինչ գործեալ իցեն յաւագ քան զելանելն յեգիպտոսէ. և թէ այն գործ նոցա դնի աստ իբր տարացոյց անպիտանութեանց գործոցն իսրայէլի։

Չորրորդ մեկնութիւն է, թէ այս բան հայի յայն՝ որ գրի ի գիրս (Ա. Մնաց. Է. 20.--22.) զի աւանդի անդ՝ թէ որդիք եփրեմի ուրուն յորդւոց նեփթաղիմայ՝ իջին ի վերայ գեթացւոց առնուլ զանասունս նոցա. և արք գեթացիք դիմեալք ի վերայ նոցա սպանին զնոսա. որոյ վասն սուգ էառ եփրեմ հայր նոցա զաւուրս բազումս։ Այս այսմ մեկնութեամբ՝ այն որդիք եփրեմայ՝ որք յիշին աստ, թերին յօրինակ անհաստատութեանց որդւոցն իսրայէլի. որպէս թէ եգեալ էր. զորօրինակ ոչ կարացին որդիքս այս եփրեմայ տևել ի մարտի, սոյնպէս և ոչ որդիքն իսրայէլի ի փորձութեանն անապատի։

Հինգերորդ մեկնութիւն է, թէ այս հայի յայն պատերազմ յորում առաւ տապանակն ՚ի յաւուրս հեղեայ ի փղշտացւոց. յորում մարտի թէպէտ և ամենայն իսրայէլացիք փախեան, բայց անարգ իմն եղև փախուստ որդւոցն եփրեմի. զի նոքա պարտական էին պաշտպանել զտապանակն. որովհետև ի սելովայ բերին զայն ի բանակն. իսկ սելով էր ի բաժնին եփրեմի։ Այս զի պակասեցան յայսմ, ի պակասմանէ անտի ասացաւ. * որդիք եփրեմայ քաջք, դարձուցանողք ,, կապարձից ‖. որով և զրկեցան յունելոյ յինքեանս

զտասպանակին ներն, եւս և զնորանն. (զորմէ տե՛ս ի համարն 69.) յոյր սակս և մարգարէն բերէ զայս յօրինակ անհաւատարմութեանն իսրայէլի. կամ առ՝ ի ցոյց անաղգութեան նոցա։

Վ Եգերորդ մեհենութիւն է, թէ այս հայի յայն՝ որ եղև յաւուրս գեդէոնի. զի ի գնալ նորա՝ ի վերայ մա-դիամայ և ամմոնէացի՝ ոչ էառ իւր զորդիս եբեր-մոյ՝ որք էին քաջք քան զայլս. և ապա՝ ի չարկանել նորա և ի տրուել զմադիամ, յայնժամ առաքեաց առ նոսա հրեշտակս ունիլ զառաջս նոցա. և նոքա արա-րին այնպէս. (դատ. է. 24.) և ապա ասեն ցգե-դէոն. ընդէր ոչ կոչեցեր զմեզ՝ ի պատերազմ. և՝ ի սմանէ յետոյ գեդէոնի զինի զբերի և սատմա-նայ թագաւորացն մադիամայ՝ ոչ գնացին նորա ընդ նմա. (դատ. ը. 1.)

Ա՛յս մեհենութիւն չէ օտար ինչ, զոր և լամբ՛ իւիք մա-սամբ՝ ի միջ բերեալ այսպէս գնաքո. * գեդէոն ,, ի նոցանէ էր ասէ, և յաղթահարեաց զմադիամ՝ այ ,, ընդ երջանիկ, բայց յորժամ խոտորեցան յօրինացն այ ,, յառաքեանալով աւուրցն, սոցա արիութիւնն տկարա-,, ցաւ, և՝ ի կապարձան ձգեալ զաղեղունսն փախչէին ,, ի պատերազմի տեղւոջէն, յայսմ առնելով՝ թէ ոչ ,, իւրով զօրութիւ՛ք զօրանայ հզօրն ։

Բ՛ոթեներորդ մեհենութիւն է, թէ այս բան ոչ ցուցանէ դյաւուտիւ ինչ պատերազմ եբրեմեանց, այլ զարթօս կիմ զսովորութիւն նոցա, զորս ցոյցանեն ի մարտի. իբրեզի որդիք եբրեմի՝ ի մարտնչելն ընդ թշնամիս՝ և-թէ յաջողէր նոցա ած՝ թօմաթիւն զնետս իւրեանց քաջութի՛ւ ի թշնամիսն. իսկ յոչ յաջողելն՝ զկապարճս իւրեանց յետս գարձուցանէին լի նետիւք, և կամ՝ ի փախչելն՝ թողուլին՝ ի բաց։ Ա՛սոյն կարծիս երևի լի-նել և վարդան։

Ձայս ամենայն մեհենութիւնդ զնոյն և կամի ընտրեա-ցեալ ընթերցողն. առաջինն երևի հաւանական, ը նմին և հինգերորդն, նոյնպէս և վերջինն. զոր հարևանց ցիկ՝ ի միջ բերէ ասա մարգարէն յօրինակ անհաւատա-րմութեանն և անհաւատարմութեանն օրդւոցն իսրայէլի՝ ի պահպանութեան օրինացն այ։

Ի՛արդեպէս, այս բան հայի նախ յայնոսիկ՝ որք ոչ

կամին պատերազմիլ ընդ ախոյեդ, և ոչ իսկ կամին տեսանել զփոքունեն ինչ ի մարտնչիլ. զիսուր որ ոչ ետես զպատերազմ, և ոչ մարտեաւ և ոչ վիրաւորեցաւ, ոչ ձանաչի արդի իցէ քաջ անարդի։ Որ ոչ կամի մարտնչիլ, նա ոչ կամի պսակիլ։ Օ՛հնութ քաջ պատերազմիլ ցանկալ, և զայն խնդրել, զի յայտնեսցի քաջութիւն իւր, և հաւակնեսցի անուանի։ Յուիոս կայսր տրամեցաւ ի լսել զմահ պոմպէի թէ հնամէնց իւրոց, զի ցանկայր ունել զնորագոյն պատերազմ։ Յայս քերթին գերագոյն օրինակաւ և քաջ վհատութեամբն քան։

Հայի երկրորդ յայնոսիկ՝ որք չետ պատերազմի կամ չերկարիլ պատերազմի փորձութենէ թիկունս դարձուցանեն, և փախչին, եթէ տեւէին՝ թշնամին լինէր փախստական. ըստ այսմ (յակ. է. 7.) * կացի՛ք հաստատուն, կացէ՛ք ասէ Տէր, և լեցի փախստական առ ի ձէնջ ։ Նախեն որով կարես կորուսանել զայդ թութենէն՝ փախուստն է. ի փախչիլդ պնդագոյնս հետամուտ լինի քեզ թշնամին, քան զոր ընդդէմ կայր մարտնչելովդ։ Վախչելով կորուսանես և զպսակն. իսկ մարտնչելով գտանես։ Ի փախչիլ իսրայէլացւոց ի մարտնչելոյ ընդ թշնամիս յամենի եղեն, ուստի և առ սաստիկ ամչելոյ սասց յեսու. * զինչ եւս սասցի՞ց տէր, զի զարձոյց իսրայէլ զթիկունս ի թշնամեաց ։ (յեսու. է. 8.) Իսկ մանաւանդ զի մնալոյ զօրացան, մինչև ի պատերազմին անդ ուրախացաւ նոցա. Ա՛ռ որում գրեալ է, թէ * տայցի պատերազմ՝ ընդ ի վերոյ իսրայէլացւոց (ընդդէմ թշնամեաց) խնդութիւն և ուրախութիւն ։ (ա. մակ. է. 2.) Ասաանայ կրկնակի մարտնչի, նեղութիւն և փափկութիւն, չէ արժան փախչիլ յորժամ երկարի նեղութիւնն. իսկ ի փափկութիւն և ի հեշտութեան պարտ է փութով փախչիլ. զի յայսպիսի փորձութիւն փախչելով յաղթեաս. իսրայէլացիք ի պատերազմին ընդ քաղաքին՝ որ կոչիւր գայի, փախչելով յաղթեցին. (յեսու. ը. 15.)

Հայի երրորդ յայնոսիկ որք անհոգ են և անփոյթ ի յաղթել չարին և ի դիմել ի բարին. հոգի որ անհոգ կայ, դարձեալ ոչ եդիր տեղի ոչ յերկինս

և ոչ ՚ի գլխատի , և զիարդ յաշխարհի աստ գտանիցէ ։ Ոչ էր անհոգ անօգնեն ընտրելեաւ՝ որ յերկինս յափշտակեցաւ , զիարդ կարէ անհոգ կալ որ յերկրի կենցաղի ։ Լինել խոյն սասանի , զիարդ անհոգ մնայցէ գառն ։ Լինել զօրաւորն զառ ՚ի յետոյն մտաւ ցեալ յառաջադիմն նկրտեր , քանի՞ և որ տկարն է ։ Այս պարտ է փոյթ ունելով յառաջ ընթանալ , ՚ի կարն անփոյթ ոչինչ չահիմք՝ Թէ և ոչինչ ինասիցիմք ։ Լինել ծառայ հաւատարիմ ոչ աշխատիցէ , զինչ օգուտ ելցէ ։ մշակ անգործ անպիտան է ։ ոչ և անդամ անգործ քեզն է ։ Ո՞ինչ շահ լինաճիցն լինիլ և սնդամձիգ ։ և ՚ի յառաջիէն ընկեցիկ ։ Այր ՚ի սրընթաց գետս է՝ եթէ ոչ քանայ յառաջել՝ յայլեւելով ընթացից ջուրց , ինքնին յետս ընկրկի , ուստի ասի՝ ոչ կամիլն յաղթել է կամիլ յաղթել ։ և Թէ ոչ կամիլն յառաջանալ ՚է կամիլ անարգանալ ։ Այնիւն ՚ի գադարելն ՚ի հոլովելոյ՝ յետս ընկրկի ։ եթէ և դու ոչ արիասցիս յընթանալ , այլ սկսանիցիս Թուլանալ՝ յետս ընկրկիս ։ ապա պարտ է քեզ զօրանալ , և բռնադատելով զքեզ բուռն հարկանել զշաւղաց արքայութեն , վասն զի * արքայութեն երկինից բռնադատի , և բռնաւք յափշտակեն զնա ։ (մատ ։ ԺԱ ։ 12 ։) Այեր է արքայութեն երկինից ։ զի ուխտիւք խոստացեալ է մեզ գայն ՚ած ։ այլ կամի զի մեք և զօրացեալ՝ զընդդէմն ՚ի բաց վանեսցուք , և յամենայնի գուն գործեսցուք ստանալ գայն՝ կատարելով զուխտն գայն զոր եդեալ է ՚ած ՚ի գործել զգործ օրինաց ՚ին ։ Լինել հեղգամք ՚ի սմին՝ անմխոն մնամք ՚ի նմին ։ և զայսմանէ խօսի մարգարէն ՚ի յաջորդ բանսդ ՚ի դէմն իսրայէլացւոց կարգելով զբանն , և ասէ ։

ԺԱ . Ալէ կոչին նորա յաւետ ՚ած . և քան զբառանդ նորա ոչ կամեցան գնալ ։

Աւետն գոր լսէիր աստ մարգարէն , եր այն գոր եդ ՚ած ՚է նախաշաւարս՝ պաշտել զինքն միայն՝ և ոչ զ՚ած օտարս ։ Այարեմ է ՚ած լաւթ՚ խոնարհ և գայն խոստումն՝ գոր արարին իսրայէլացիք ՚ի լերինն սինայ լինել փառացն ՚ին , Թէ զամենայն գոր ասաց ՚ած արասցուք և պահեսցուք ։ Այոկ իրաւունքն զորոց խօսի աստ՝ էին

օրինաց տուեալք նոցա ի ձեռն մովսէսի. և թէպէտ
ըստ կարգի պատմութեանն յետոյ պարտ էր դասել զայս-
սիկ. բայց կամելով մարգարէին աստիկ ցուցանել
զշարութիւն որդւոցն իսրայէլի, յառաջ դասէ զսոյն
ասելով։

Ալ հոգին նոցա չտխպէ ան. և ըստ էթեանոյ նորա ալ կամ-
ցան գնալ։ Այսինքն թէ որդիքն իսրայէլի թէպէտ և
խոստացան պահել զուխտն զոր եդ ընդ նոսա, բայց ոչ մնա-
յին հաստատուն ի նմա. այլ խոկային թողին զայն, և
արարին իւրեանց ածխ զորինն ոսկի. և ապա առեալ
ի նմանէ զօրինս՝ ոչ կամեցան ըստ այնոցիկ օրինայ
գնալ, այլ անսացան գաղտ այնմ. և այնպէս վարելիս
առ ածխ՝ որպէս թէ չէին քնաւ ինչ տեսեալ ի նմանէ՝
զի մոռացան և զայն զոր արար նա առ նոսա. ամէն
իրի յարէ զկնի, և ասէ։

ԺԶ. Ա ոռացան զբարեխոս նորա, և զսքանչելիսն՝ զոր
եղոյց նոցա։

ԺԷ. Ա ասլէի հարց նոցա զոր արար զսքանչելիս իսր. յերե-
րին եգիպտացոց՝ և ի դաշտին պայտոս։

Յրարեխոսէն այ կրկին եղև առ որդիս իսրայէլի. մի՝
այն, զի ընտրեաց զնոսա քան զայլ ամենայն ազգս՝
լինիլ իւր ժողովուրդ. երկրորդ այն, զի յամենայնի
պաշտպան եղև նոցա. և ի տառապիլ նոցին յերկրին
եգիպտացւոց՝ ելհան զնոսա անտի մեծամեծ սքանչե-
լիօք։ Այլ զի նոքա մոռացան զայս ամ, վասն որոյ
ասէ։

Ա ոռացան զբարեխոս նորա, և զսքանչելիսն՝ զոր եղոյց նոցա։
Այսինքն մոռացան զորս միանգամ արար նոցա ածխ
յընտրել նորա զնոսա յիւր ժառանգութիւն, մոռացան
և զսքանչելիսին զայնոսիկ՝ զորս արար վասն նոցա յե-
գիպտոս. մոռացան և զորս արար ընդ նոսա յառատու-
զնոսա ի ծառայութիւն եգիպտացւոց։ Այլ զի ցուցցէ՝
թէ այս մոռացութիւնն ոչ էր վասն ոչ գիտելոյ նոցա
զայնս, յարէ զկնի և ասէ։

Ա ասլէի հարց նոցա զոր արար զսքանչելիս իսր. յերե-
րին եգիպտացոց՝ և ի դաշտին պայտոս։ Կամի ասել. ոչ էր
պարտ նոցա մոռանալ զսքանչելիսին զորս արար ածխ.

զի ոչ եթէ առաջի օտարաց ապաք զայնս, այլ առաջի աչաց Հարց նոցա. եւս և ոչ եթէ յանկեան ուրեք ապար, այլ յերկրին եգիպտացւոց. մինչեւ նոցին իսկ եգիպտացւոցն տեսանել և խոստովան լինել եթէ այս սքանչելիք յիւր են։

Յսկ զոր յաւելու ի գաշտին տայանոյ, այսու ցուցանէ զառաւել յայտնի գործելն սքանչելեացդ. զի տայան կի տայանին՝ որ և կոչի տանէս, ևր մայրաքաղաք եգիպտացւոց, ուր նստեր փարաւոն. որոյ և գաւառն կոչեր երկիր տայանու կամ դաշտ տայանու. և զի ի գաւառի անդ ապար ՅՃ զայն ամենայն սքանչելիս ի ձեռն մովսէսի՝ վասն այսորիկ զայն բերէ ի միջ, առ ի ցուցանել՝ թէ այն սքանչելիք չեղեն ի ծածուկ իրագործեալ, այլ յայտնի և յանդիման ամենեցուն. և ոչ հեռի ինչ ժամանակաւ. զի և հարք նոցա առեալ այնչ, և պատմեցին նոցա բերանօք. վասն որոյ ոչ կարէին նոքա ջատագովել զմիանալ իւրեանց, զի զայսպիսիս մոռանալ դժուարին է. և գրեթէ անհնարին։

Զաշտիւ տայանու ամենք իմանան զտեղին զայն՝ որ էր առ եզր կարմիր ծովուն, ուր եփրեմացիքն լինէին ասէ վարգան՝ առաջնորդ ամենայն հակառակութեան։ Ո այս եդեալ մարգարէին՝ առաջի առնել այժմ ըղպատմութիւն սքանչելեացն նմ՝ զորս արար յետ հանելոյ զորդիսն իսրայէլի յերկրէն եգիպտոսէ՝ յանցուցանել զնոսա ընդ ծովն կարմիր և յառաջնորդել նոցա ընդ անապատն. վասն որոյ ասէ։

ԺԴ. Ա հեղձ ջրոյն և անցոյց զնոսա. էացոյց զԼուսն որպէս ի պէսի։

ԺԵ. Առաջնորդեաց նոցա ամպով ի տուէ. և զամենայն գիշեր ի լոյս հրոյ։

Լաւ զործ սքանչելեացդ, և որ զինի այսոցիկ գրին ի սաղմոսիս, կարգաւ աւանդին ի գիրս ելից (ԺԴ. 2. ԺԴ. 21։ ԺԵ. 6. ևն.)։ Լաւ յայսոսիկ սքանչելիս թէպէտ առաջնորդելն ՚ի ամպովք կանխեաց քան զհեղձուածն ջուրց, բայց քանզի այն տևեաց և զկնի. իսկ հեղձուածն ջուրց եղև անցուցական, նախ զայն յիշէ

յասելն ։

Այնչափ չծոծէ և անդոյդ ընտա ։ Այսինքն՝ ամենայն մարդ ոչ կարէ զգուշանալ զայնպիսի մոլութիւն, և անդոյդ է այն զիարդ ասելիս. և այս Հայկա մեծ իմն աբանդելիք էր, բայց մեծագոյն եւս այն էր՝ զի այն պատահեալ ջուրը կայծն իբրև զպարիսպ. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով ։

Պատոյգ գՀարան որպես ՚ի թիկս ։ Կամի ասել. ոչ ջուրն ամենուի կայ ՚ի տիկս, այլ այնպիսի ամենուի կացոյց՝ ածէ ըզջուրս կարմիր ծովուն՝ իբրև զպարիսպս յաջմէ և յահեկէ որդւոցն իսրայէլի. որպէս գրի ՚ի գիրս ելից· (ԺՃ. 21. 22։) Եւ զայս գիտէ մարդարէն առ ՚ի ցուցանել, Թէ ածէ այնպիսի իմն դիւրութիւն կացոյց ըզջուրն իբրև զպարիսպ, և ոչ թոյլ եւս զնդանիկ ՚ի վերայ իսրայէլացւոց, որպիսի դիւրութիւն կարէ մարդ սակաւ մի ջուր ՚ի տիկս ամենուին։

Պօղոս առաքեալ զայս անցս իսրայէլացւոց ընդ Ծովն կարմիր, և զկալ նոցա է ամպով, զորմէ յիչէ մարդարէն ՚ի յաջորդ Համարն, օրինակ ՚ի սկզբունէ Թէ, յաւետին. * ամենեքեան ՚ի մովսէս սկրաեցան յամպն և ՚ի ,, Ծովն ‖. (ա. կորն. Ժ. 2։) Եւ այս՝ բան երկուց. մի՝ է հոգևորապես սկրաելոյ նոցա, և երկրորդ՝ է օրինակ լինելոյ ։

Բան առաջնոյն իսրայէլացիք յանցանէն է Ծովն կարմիր առաջնորդութիւն ամպոյն՝ նովին անցմանէ իբրև սկրաելոյ իմն սրբեալ եղեն. զի նովաւ որոշեալ յէգիպտացւոցն՝ սեփականեցան լինել ՚ոյ՝ իբրև նէր բաժին կի՛ ստացուած, որպէս Թէ ինքեան լինել ՚ոյ· վասն որոյ գրի (ելից· ԺԷ. 31.) Թէ յետ անցանելոյ նոցա * Հաւատացին յՅԱՀ և ՚ի մովսէս Ծառայ նո ,, բա ‖. որով գրեթէ ուխտիւք կապեալ եղեն ՚ի Ժառանգութիւն ՚ոյ. և զի այս եղև ՚ի ձեռն մովսէսի, վասն որոյ ասէ ՚ի մովսէս այսինքն ՚ի ձեռն մովսիսի։ Բան երկրորդին՝ այն անցումն եղև օրինակ սկրտութեանն մերոյ. յորում սրեաժմն քեզի կարմրացեալ իբրև Թէ անցանելոյ է կարմիր Ծով՝ ընկղմելով զեգիպտացիս՝ այսինքն զմեմ մեզս ՚ի ձեռն մովսէսի այսինքն ՚ի ձեռն քեզ յամպն և ՚ի Ծովն. ուր ամպով նշանակի

Հոգին ՝ոյ, որոյ է ՝ը օրինակի սեան ամպոյ զովացուցանել զմէզ ՝ի տապոյ ցանկութ՝, և իբրև զսիւն հրոյ լուսաւորել զմիտս մեր։ Իսկ ծովով նշանակի ջուր աւազանին, յոր ընկղմիմք ՝ը քոյն, և նովաւ առաջնորդիմք յերկիրն աւետեաց։

Իսկ զոր ասէ * կացոյց զջուրսն որպէս ՝ի տիկս ‖, սոյնչին ցուցանէ՝ Թէ տէրն մեր ՝ի ձեռն մկրտութեան ժողովեաւ զաղգս՝ կացոյց ՝ի մի եկեղեցի՝ իբրև ՝ի մի տիկ ամփոփելով։ Ո այսոսիկ եդեալ մարգարէին՝ ՝ի մէջ բերէ ապա և զսիւն ամպոյն և հրոյն ասելով։

Ա՛ռաջնորդեաց նոցա ամպով ՝ի գոռ։ Եւ զայնպէս գէղէր ՝ի լոյս հրոյ։ Ի՛այս ամպ ուներ զձև սեան, և եր զուարճալի ինն հովանի որդւոցն իսրայէլի, և կարգեալ եր յերկու կինչ՝ մի՝ ՝ի պահպանել զնո ՝ի տապոց արեւու ՝ի ցերեկի։ և երկրորդ՝ ՝ի ցուցանել նմ՝ ձանապարհ, զի եր իբր առաջնորդ ձանապարհի։ քանզի ընդ որ գնայր նա, ը այն գնայիկն և որդիքն իսրայէլի։ Այսպէս եր և սիւն հրոյ, որոյ լուսովն լուսաւորէին ՝ի գիշերի։ զի իբրև լուսափայլ բոց սիւնաձև երևէր այն։ (զորմէ տես ՝ի գիրս ելից։ ԺԳ։ 21։ 22։) Ը այս սիւն հրոյ ը հասարակ կարծեաց՝ եր նոյն սիւն ամպոյն։ և հրեշտակ ՝ն որ վարէր զայն, (տե՛ս ՝ն ՝ի գիրս ելից։ ԺԳ։ 19։) ՝ի ցերեկի տայր առնել զգործ ամպոյ հովանացելոյ տարածմամբ, և ՝ի գիշերի զգործ բոցոյ՝ որ լուսաւորէր իբրև սիւն ամփոփելով։ և ՃԾ առաջնորդեաց նովաւ որդւոցն ելիւ յեհանելոյ նոցա յեգիպտոսէ մինչև ՝ի մուտս երկրին աւետեաց։ և ահա յայս ամենայն հայելով ասէ։

Ա՛ռաջնորդեաց նոցա ամպով ՝ի գոռ։ Եւ զայնպէս գէղէր ՝ի լոյս հրոյ։ Ի՛այսքինքն առաջնորդեաց նոցա այնպիսի ամպով՝ որ ՝ի տուէ հովանի լինէր ՝ի վերայ նոցա և ՝ի գիշերի լոյս տայր նոցա իբրև հուր։ Ի՛այս սիւն ամպոյ և սիւն հրոյ բազում իրաց է նշանակիչ։ նախ և տիրական հոգւոյն ՝ոյ։ երկրորդ՝ կենսաբեր ՝ոյ խաչին։ երրորդ՝ ՝ր ՃԾածնին։ չորրորդ՝ ՝ր առաքելոց և այլոց առաջնորդաց եկեղեցւոյ։ հինգերորդ՝ նմին իսկ ՝ր եկեղեցւոյ։ զի զոր ինչ գործեր սիւնն այն՝ զնոյն ներգործէն ՝ի մեզ և սոքին յառաջնորդելն յաքքայուԹի

ը իւրաքանչիւր կարգի և զօրութեանն՝ յանցանել մեր ը
ծով աշխարհիս, և ի գնալ յանապատ կենցաղոյս։
Լ զոր չետ անցանելոց որդւոցն իսրայէլի ը ծովին կար-
միր՝ էած զնոսա մինչեւ յանապատն սուր. ուր ոչ
գոյանէին ջուր. և չետ երից աւուրց հասեալ ի մե-
ռայ՝ թէպէտ և գտին՝ բայց դառն. և ի տյսմ ջրել
նմ եցոյց ած մինչեսի տեսակ ինչ փայտի՝ զոր էարկ
ի ջուրն, և քաղցրացոյց. (որպէս գրի ելից. ժԵ.
22.—27.) Լ չե սպա ի հասանել նոցա յանապատն
սին, և ի տրտնջել նոցա չարաչար վասն հացի՝ ետ
նմ ած ը երեկս լորամարգի գայն օր, և զմնանայն
զամն քառասուն. (զորմ տես ելից. ժՁ. 3 — 36.)
և զայսմանէ խօսի մարգարէն ի համարն. 20—25։
Լ չե չետ կալոց որդւոցն իսրայէլի յանապատն սին զա-
ւուրս քանի մի՝ չուէցին և եկին ի ռափիթիմ. ուր
գարձեալ ոչ գտեալ զջուր՝ բամբասեցին զմնվսէս, և
ասեն տուր մեզ ջուր, ընդէր հաներ զմեզ չեգիպտոս՝
կոտորել զմեզ և զորդիս մեր և զխաշինս մեր ի
ծարաւոյ. (ելից. ժՁ. 1—6.) և ի բողոքել մնվսէ-
սի առ ած՝ ետ նոցա ած ջուր, այլ թէկ զիարդ, ասէ։

ԺՁ. Լ հերէյ չվէճն յանապատ. և եգ ըմպել նոցա որպէս
ի խորոյ ջնջէ։

ԺՁ. Լ հան չլռաբան ի վէմն. և հոսեաց որպէս գետս
չլռաբան։
Լ րկիցս ետ ած ջուր որդւոցն իսրայէլի ի վէմէ.
մին է այն՝ զոր յիշէ ասս. զորմ գրի ելից. ժՁ. 6.
իակ միւսն է այն՝ որ գրի ի գիրս Թուոց. ի. 11. զոր
և լռելեայն յիշէ մարգարէն ի համարն. 18։ Ցա-
ռաջնումն ի տրտնջել ժողովրդեանն ի ռափիթիմ՝
հրամայեաց ած մնվսէսի գալ հանդերձ ծերոցն
իսրայէլի մերձ ի վէմին քորեբայ, և հարկանել զայն
գաւազանաւ. և իբրև եհար հերձաւ վէմն, և ել
ջուր. և զայն ետ ըմպել որդւոցն իսրայէլի. և ահա
այս է՝ զոր յիշէ ասս յասելն։

Լ հերէյ չվէճն յանապատ։ Լ ասելոցն ի ձեռն մնվսէսի
կի գաւազանաւն մնվսէսի պատառեաց ած յանապա-
տի անդ զվէմն քորեբայ, և բղխեցոյց անտի ջուր. և

զի առատ էր այն ջուր, նմանեցուցանէ զայն մեծի լճի կիմեծի ջրհորոյ յատկէն։

Եւ եկեալ նոցա որպէս ի խորոյ ծծել։ Յայնքան ետ նոցա ըմպել ի ջրոյ անտի առատութիւն. զի այնչափ յորդ հոսէր ի վիմէ, որպէս թէ վիմն այն լեալ էր խոր լիճ կիմ խոր ջրհոր։ Նմանեցուցանէ և հոմանս գետոց յատկէն։

Ուրեմն զջրաբան ի վէմ. և հոսեցաւ որպէս զգետս ջրաբուն։ Յայնքան ի հեռանալ զվիմն ետուն զջուրս ի վիմէ անտի՝ այնչափ առատ՝ որպէս թէ գետք ի վիմէ անտի հոսէին։

Այս ջուր առաքեալն (ա. կորն. Ժ. 4.) կոչէ հոգեւոր. նոյնպէս և զվիմն ասէ լինել հոգեւոր. քանզի գրէ այսպէս. * Նմանեքեան զնոյն հոգեւոր ըմպէին արբ՝ րին, զի ըմպէին ի հոգեւոր վիմէն, որ երթայր զկնի նոցա ։ և յաւելու՝ թէ * և վիմն էր Քրիստոս ։ Իւր երեք ինչ կան քննելի. մի՝ այն, զի հոգեւոր կոչէ զջուրն և զվիմն, և այս ոչ միայն վասն այսորիկ՝ զի այն ջուր հոգեւորական իմն եղանակաւ այսինքն աբանչելեօք բղխեաց ի վիմէ յանուն Յիսուսի, յորմէ և վիմն այն կոչի հոգեւոր, այլև յաւէտ վասն այսորիկ՝ զի էր օրինակ բղխման կենդանարար աղբեր բաց հոսեցելոյ ի վերայն քեզ։

Երկրորդ քննելին է այն, զի ասէ՝ թէ վիմն այն երթայր զկնի նոցա. զորմէ բազումք բազում ինչ ասեն. ոմանք հրէից թէ ՚ի մկնաբանութեան քաղդէացւոց ասեն, թէ վիմն այն՝ յորմէ հոսեաց ջուրն՝ աբանչելեօք իմն գնայր ՚ի որիս խորայելի, ուր և երթային նոքա. յայս կարծիս է և վարդան ՚ի համարն 41. ոմանք ևս ՚ի հրէից գնեն թէ ջրհորն մարիամու գնայր ընդ նոսա։ Եւ այլք ասեն, թէ զայն վիմ տանէին խարսխելոյ, և անտի ըմպէին. և յայս միտ ասէ լամբ". * արդարև աբանչելիք մեծ՝ զի վիմն չորեք ընդ նոսա, և ամէն նոցա ջուր, որ ոչ է ի կարգի արարածոց՝ զի ջուրք ի հաստատուն վիմոց բղխեն, և ոչ ի դիւրաշարժից ։ Յաւելուն ասելիք թէ վիմն այն տարեալ եղև մինչև յերկիրն խոստացեալ, և եդաւ ի դաբիրային ի սրբութեն տէր։ Յայլք ասեն՝ թէ ջուրն որ էր ի վիմէ անտի՝ ոչ պակասեցաւ ի հոսելոյ. և արաբ

վտակս ջուրց, որ գնայը ընդ խորայլացուց միջև՛ի կապէս, ուր պահասեցաւ նոցա այն (ը. օրին. ի. 1--11։) Այս յայս միտ Թերևս լսմբ" ասէ՛ի վերջ նախակարգեալ բանիցդ։ * Հոսեցաւ գետ՛ի վիմէն, ,, և ը նոսին շրջիլը (գետն) և արբուցանէը զնոսա ‖։ Խրրորդն է այն՝ զի ասէ առաքեալն, Թէ * և վէմն ,, էր ինքն քս ‖։ Ասէ բառդ վէմ դնի ոչ ը նշանակս զի, այլ ը նշանակեցուց. և ըստ այսմ բադդ էը՝ դնի ը նոյնաբեթ. որպես Թէ ասացեալ էր. վէմն որ նշանակեալ լինէր, էը նա ինքն քս։ Իսկ եԹէ բառդ վէմ դիցի ը նշանակողի և ոչ ը նշանակեցուց, բայդ էը՝ դնի ոչ ը նոյնաբեթ, այլ ը յուցանէուց. որպես Թէ ասացեալ էր. այն վէմ՝ յորմէ հոսեաց ջուր՝ նշանակող էր քրիս, և յուցանէր զքե։

Ասդ քս ը որում մարդ՝ ը չորից ասի վէմ. մի՝ ը ուրում եղև հինն հաւատոյ. զի՛ի նմա հաստատի ամենայն շինուած հաւատոյ մերոյ. ը որում նա է առաքեալ հաւատոյ. զի որ միանգամ հաւատայ՛ի նա Ճշմարտութիբ՝ այնու շինի՛ի վերայ նը իբրև՛ի վերայ վիմի, և հաստատի՛ի նա, որով և հաստանէ առ նա։ Իսկ որ ոչն հաւատայ՝ միայ արտաքոյ։ Խրրորդ՝ ը միայաբեւոյ զհինն և զնոր եկեղեցի. ևս և զերկնային և զերկրաւորս եկեղեցի՝ իբրև զվէմ անկեան՝ որ միաւորէ զերկուս որմինս՛ի մի։ Խրրորդ՝ ըստ լինելոյ նորա կանոն ամենայն ընտիր վարուց ը նմանութեՀ փոքաքար վիմի, յորում հաստմնատուեՀբ վարուց և վարդապետութեՀ նորա ընտիր երևի գործ մեր։ Չորրորդ՝ ը հոսելոյ՛ի նմանի արեան և ջրոյ՛ի վերայ խաչին, յորում Հաբաւ գաւազանաւ բարկութիՀ Հօր. զարձեալ ըստ բղխելոյ՛ի նմանի իբր յանապատ խորոյ արբարբոջնորհաց և ամենայն պարգեաց ևս և երկնային վարդապետութեՀց։ Ասա սմին այսմ վերջին նմանութեՀ անիքսպէս օրինակէը զքե վէմն այն, յորմէ էլ ջուր, և արբոյց զբազիան իսրայէլի յանապատի անդ։

Ասրեկացին Հայելով՛ի գործ ՀզՀն յակոբայ մծբնայ գործոյ նորա յարմարեցուցանէ զայս բան ասելով. * աղբիւր յանապատի բղխեցոյց, յանդնդոց երկրեք ,, ջուրս խաղացոյց, ի սաղրին ծոցոյ անբաւ խորութ ,, վտակս կոչեաց ‖։

Յաջմաբական մեկնութիւն կարէ վէմ կոչել այն ամենայն՝ որ ունի զանպղտղուն վիմի՝ զոր կարէ ած պտղատու առնել. որպէս յորժամ տայ ամէնց ծնանիլ. յոր միտ ասէ Եսայի. * Նայեցարուք ի վէմն հաստատուն՝ ,, յորմէ կոփեցայք ‖. (Եսայ. ծ՚. ։) զոր յայս միտ մեկնէ շնորհալին՝ ի մատ. դէ. ճ. ասելով. Հայեցարուք ի վիմացեալ ամրութեն սուտայի, յորմէ ծնայք: Յմանութեէ առեալ կարէն վէմ կոչել և խստացեալ ժողովուրդք, յորոց կարօղ է ած յարուցանել զորդիս աբրահամու. ոի և ասաց յովհաննէս. (ղուկ. ճ. 8.) Կարոյապէս վէմ կոչի ըս խստութեէ՝ սիրտ պինտ, և ըստ դխնհարութեէ՝ միտք անգէտ. ըստ որումէ սիրտ հարեալ յոյ շնորհօք՝ բղխէ զաղբիւրս ապաքարութեէ, և միտք լուսաւորեալ յոյ՝ ելուզանէ զուղիղ ճանապհութիւն էն: Այս զի եթէ ուշի միտք կամիցիմք հայել ի բանս աբր գրոց՝ յայս իսկ ած եցոյց իսրայէլացւոց զայն բղխումն ջուրց ի վիմէ, զի լիցի նոցա օբինակ և առիթ զգաստանալոյ և բղխելոյ զբարին. բայց նոքա ըզ հակառակն բեբան՝ որպէս տեսանի ի յաջորդ բանիդ, յորս բացվեք դատաբիեաէ զնոսա մարգարէն. և նախ ասէ.

ԺԸ. Ասէին յաբելին ի ղղանիլ և Եա. և բարեացուցին զբաբիբելացի յանկբդի:

Որպէս յայտ է ի նախագրելոցդ՝ մարգարէն ոչ հայի աստ ի կարգ պատմուէ ըս ժամանակին, այլ ի կարգ աստակացուցանելոյ զեղանակ բանիցն ըստ չարաչար վարելոյ որդւոցն իսրայէլի առ ած: Այստի և աստ յետ յիշելոյ զՅոսէլ ջուրց ի վիմէ՝ որ եղև ի քարբէ՝ յառաջէ պատմէ և զՅոսէլ ջուրց ի վիմէ՝ որ եղև ի կադէս, ուր վախճանեցաւ մարբիամ. (զորմէ գրի ի գիրս Թուոց. ճ. ։ -- ։յ.) քանզի յետ բազումաբան չէլեաց և յետ բազում հարուածոց՝ զորս եցոյց ած յորդիսն իսրայէլի, իբրև հասին նոքա ի կադէս, տեսեալ Թէ է տեղի անջրդի, կուտեցան ի վերայ մովսէսի և ահարոնի, և ասէն, * լաւ էր Թէ մեռեալ ,, էաք ... ընդէ՞ր հանէք զմեզ յերկրէն եգիպտացւոց՝ ,, գալ ի տեղիս յայս չար. ուր ոչ գոյ ջուր ըմպելոյ ‖: Յոր ած հրամայեաց մովսէսի և ահարոնի հարկանել

անդ ևս զվիմն և հանել զքուր ։ Այսպս տրտունջ սոցա հոյի այս քան յասելն ։

Ապա յաբելին ՚ի ներքնելել և ասս . Եթէ բարեացուցին զբարիս յանձդրէս ։ Կամի ասել . այնչափ ինչ արար ՚ձ յորդիան խորհրդեալ , և սակայն նոքա ոչինչ չահեցան . այլև որ զարմանալին է , ՚ի ծարաւիլ նոցա ևս ետ նոցա ՚ձ ջուր ՚ի վիմէ առատ ՚ի քարէ , զոր և յայսմ տեսին , բայց վասն չարուելոյ իւրեանց ոչ ՚ի միտ առին՝ թէ որ զայս արար՝ կարէ դարձեալ զսոյնս առնել յանդրդի , և առաւել ևս ։ Այլ սակայն նոքա յայս ոչ հայեցեալ՝ ՚ի հասանելն յանդրդին տեղի ՚ի կռգէս՝ չարաչար արտնջեցին . որալ և զարկացուցին զբարձրեալն . որպէս և այժմ իսկ ՚ի մեալ նոյ առանց ջրոյ վարդապետութեանէ զսոյն գործեն ։

Ա՛արգարէն՝ յաբելին դնելով ասա՝ դիտէ ծանրացուցանել զյանցանս նոցա . զի սովին ցուցանէ նախ՝ թէ փոխանակ նուաղեցուցանելոյ զմեզ իւրեանց՝ յաւէտ ևս առաւելուին ՚ի նոյն ։ Յաւցանէ երկրորդ՝ թէ յորոց վերոյ ապաշխարէին՝ զնոյն կրկնել ոչ զանգիտէին . որպէս թէ չիցեն ապաշխարեալ ։ Որալ ըստ բարոյական տեսութեանէ յանդիմանին նոքա . որք յետ ապաշխարելոյ ՚ի վերոյ մեղաց իւրեանց՝ զնոյն կրկնել ոչ զանգիտեն . բայց խաբէին յոյժ . զի որպէս գրեալ է . * ընդունայն է ապաշխարութէի , զոր հետևեալ ,, անօրէնութէին ազատել . և ոչինչ օգտին որք՝ է ,, թէ կրկնին մեզք ։ ՚Ի նաներ առեալ լինի գեղն՝ եթէ յետ նորոգելոյ առողջութէին՝ զօրացեալ սխտին յառաջինն արկցէ ՚ի հիւանդութիւնն ։ Որպիսի եղև յիսրայէլացիս՝ որք գրգռեալ ՚ի սովորական անկարգութէնէ իւրեանց կրկին մեղանչին . զորոց խոսեցաւ և խօսի մարգարէն ՚ի սաղմոսի ասս . և այժմ պատմելով զդառն տրտնջանաց նոցա , որ վասն կերակրոյ՝ ասէ ։

Ժ֊Ե . Փորձեցին զնա ՚ի սիրտս իւրեանց , ՚ի խնդրել զկերակուր անձինս իւրեանց ։

Ե֊Ը . Տրտնջեցին զմ՚ և ասացին . Դիւրո՞ իցէ թէ պատրաստել սեղան յանապատի ։

Լ՚այս գործ ապերախտութիւնէ եւ յիմարութիւնէ, զոր ա-
րարին որդիքն իսրայէլի, եղև ի քառասուն և հին-
գերորդ աւուր ելանելոյ նոցա յեգիպտոսէ. (որպէս
է տեսանել՝ ի գլխս ելից. ԺԲ. 1.) զի հասեալ նոցա
յանապատն սին՝ յիշեցին զՏէր եգիպտոսի, և ան-
կան ի տրտունջ. բայց Թէ զիարդ, ասէ.

Փոքրիկն ջուր է սիրտս էրբանց, է խորհել զերբա՚ւնս
անչնոյ էրբանց: Լ՚այս փորձելու էր խորհիլ նոցա և խօ-
սիլ՝ի սիրտս իւրեանց՝ և ասէլ. կարիցէ արդեօք ած
տալ մեզ զՏէր յանապատի աստ՝ի յագեցուցանել զըս-
քաղց մեր ևն. ի խորհիլ նոյն զայս ոչ դարձան խորհիլ
և՝ Թէ ած որ զայնպիսի սքանչելիս եցոյց առ նոսա՝
կարօղ էր տալ զդատաւորականագոյնն քան զոր ուտէին.
և զի զայս ոչ՝ի միտ առին, վասն որոյ զոր չարաչար
յղացան՝ի սիրտս իւրեանց՝ զնոյն անիրաւաւքը ծնան
՝ի տրտնջելն. սմին իրի ասէ.

Տրտնջեցին ընդ՝ Մովսէս. դիւրն կարօղ էրէ ած պարապաճէլ
սեղան յանապատ: Լ՚այսինքն՝ ի խորհիլ իւրեանց Թէ
զրկեցան՝ի Տէրէ եգիպտոսի՝ ժամատացան ընդդէմ
նմ՝ տրտնջելոյն զնմանէ և ասէն. * լաւ էր Թէ մե-
,, ռեալ էաք Տէրատածողքն՝ի ներկրին եգիպտաց.
,, ւոց, մինչ նստեաք առ կաթսայ մսոյն, և ուտեաք
,, Տէց յացէ, քան Հանիք զմեզ յանապատս յայս՝ սպա-
,, նանել զամենայն ժողովուրդս՝ի սովոյ ||. (ելից. ԺԶ.
3:) Զայս տրտունջ Տէրն առաջի եգէալ քանդ. ուր
բառդ ինէ՝ յայտ առնէ ոչ միայն զերկրպագիլ որդւոցն
իսրայէլի, այլև զիոտորիլ սրտից նոցա՝ի չարաՀնէն
տրտնջանաց. ոչ Թէ եգէալ էր. տրտնջելոյն այսպի-
սի իմն բանիւք՝ ասէլով. ընդդէմ եՀան զմեզ ած յե-
գիպտոսէ, և զրկեաց զմեզ՝ի Տէրէ անտի. մինէ
ինքն կարօղ իցէ տալ մեզ զայնպիսի Տէց, և սեղան
ևս պատրաստել յանապատ տեղւոջ. եՀէ կարէր,
միթէ ոչ առնէր. ըստ սմին փորձելոյն և զտէրն փառաց
և տրտնջելոյն յասէլն. * Տարքն մեր կերան զմանա-
,, նայն յանապատի անդ ||. դու զիՀնչ նշանս առնիցես.

(յովՀ. Ը. 31.)

Լ ուեալ ապա ած զտրտունջ նոցա զդառն՝ փոխանակ
պատուհասելոյ՝ ետ նոցա յերեաւի զմանանայն. (զորմէ
խօսի՝ի Համարս. 25. և 26. տես և՝ի գլխս ելից.

ԺԲ. 4 -- 36.) եւ և զջուր ի վիմ, Վակայն և այնու ոչ շատացան նոքա, այլ յետ վայելելոյ ի մանանայն՝ և յարբուսին ջուրց՝ դարձեալ տրտնջէին ի սիրտս իւրեանց, և կրկին փոքձէին զնա՝ ասելով. միթէ ունի իմն իցէ այն՝ զի տայ մեզ զայսպիսի կերակուր յերկնից և զըմսկելի ի վիմ. և արհամարհելով զողորմութիւն ջուրց՝ յիմարական բանս խօսէին և ասէին.

իւր. Վանդ հարկանէր զվէմն՝ և հոսէին ջուրք. և վասն խաղային ի նմանէ.

Կ՚այս այն է՝ զոր ասաց ի վերոյ ի համարն. 16. և 17. այլ անդ խօսեցաւ ի բերանոյ իւրմէ՝ մեծացուցանելով զգործս նոյ. իսկ սատ խօսի ի բերանոյ որոշոյն խորհրդելի, յասել նոցա զայսպիսի բանս տրտնջանօք.

Վանդ հարկանէր զվէմն՝ և հոսէին ջուրք. և վասն խաղային ի նմանէ. Վասի ասել. ի տրտնջել որոշոյն խորհրդելի՝ հայհոյանօք և խօսէին. զի ասէին. զինչ մեծ է այն՝ զի եթ մեզ ածէ ջուր կենդանի. քանզի այս ըստ կարգի բնութեանն և կարէ լինել. զի ի հարկանել վիմին և ի պատառիլ նորին՝ ջուրք ինքեանին հոսեալ լինէին. և իբրև վասաք գնային, եթէ կարող ինչ է նա, հաց տացէ մեզ. և առ այս յարէ.

իբ. Կ՚զի հաց ևս կարասցէ պատրաստել նա ինչ. կամ պատրաստիցէ սեղան ժողովրդեան իւրոյ.

Օ այս ասացին յետ վայելելոյ զբաղցրութիւն մանանայնոյին, այլ զի թանձրացեալ էին ի միտս, ոչ կարացին խմնալ, թէ որ զայս ետ՝ զայն ևս կարէ տալ. քայց որովհետև յիմարեցան, զայսպիսիս խօսիլ յօժարեցան. և ասէն.

Կ՚զի հաց ևս կարասցէ պատրաստիցէ սեղան ժողովրդեան իւրոյ. Վասին ասել. որպէս ետ մեզ կենդանի ջուր ի վիմէ, կարիցէ՞ ևս տալ մեզ հաց եփեալ ի փուռն, և կիսլի խորտիկք պատրաստեալ սեղան. Վյ ի խօսիցն զայս լուեալեացն իւն զոչն պատասխանեին ի միտս իւրեանց. Վյս յարուէ նոցա յայտնի էր՝ զի գլեթէ ծաղր առնելին զողորմելին ոյ. որպէս թէ ասել կամելով, ջուր ետ մեզ ի վիմէ՝ և զինչ

սքանչելիք իցէն. ապաքէն վէմք ի պատառիլն կարեն ինքեանն հոսել զջուրս. տայ մեզ աւասիկ և մանանայ յերկնից, և զինչ սքանչելիք իցէն. զի այն կարէ պատրաստել ի վերին օդս, և հոսել յերկիր. եթէ կարօղ ինչ իցէ, տացէ մեզ հաց և միս ուտելոյ, և սեղան պատրաստեալ, որպէս ունէաք յեկեսաց։ Լսէ՛ք թէ զինչ հետեւեցաւ այսր տրամաբանից՝ յայտ առնէ մարգարէն ի յաջորդ համարին ասելով։

ԻԳ. Ա ահ այսորիկ լուաա Տէր այս ՝ եւ յանդիմացաւ. հուր բորբոքեցաւ ՝ ի յակովբ, և բարկութիւն եւս ՝ ի վերայ իսրայէլ։

Լ՚այս այն է՝ որ գրի թուոց. ժա. ։ -- ։ ուր պատմի՝ թէ՝ ի տրտնջել ժողովրդեանն իսրայէլի չարաչար առաջի նոյն, * լուաւ տէր և բարկացաւ սրտմտութիւ, և ,, բորբոքեցաւ ՝ի նոսա հուր ՝ի նմանէ, և եկեր զմնան ,, ինչ բանակին ‖. յորմէ և տեղւոյն այն կոչեցաւ հրայրեցաց. (թուոց. ժա. ։) Լ՚այս է՝ զոր ասէ սաղմնսերգուս։

Ա ահ այսորիկ լուաա Տէր այս ՝ եւ յանդիմացաւ ։ Որ բառդ վասն այսորիկ հայի յայն զոր եդ ՝ի նախընթաց բանսդ. որպէս թէ ասէր. Թէպէտ և ամենայն տրտունջք որդւոցն Իսրայէլի չար էին և դառն, բայց այս տրտունջք նոցա չարագոյն ևս էին և դառնագոյն. և վասն այսորիկ ոչ անտես արար ածծ զայս տրտունջս նոցա, այլ լուաւ՝ և յանդիմացաւ ուր յայտարեաց ասելով կամի ցուցանել՝ թէ ամենայն զօրութիւք պատրաստեցաւ պատժել զնոսա. զի որովհետև առ մեծ պատրաստութիւն իրիք յայտնութիւն մտանէ ՝ի միջի, վասն այսորիկ դնէ զյայտարերն. ուստի և փոխանակ ասելոյ՝ պատրաստեցաւ ՝ի պատժել՝ ասէ յայտարեաց, դիտելով չարաչար պատժել զնոսա. ապա թէ ոչ, չէր Հարկ յայտարել։ Լ՚այս յայտարերն կարէ և ցուցանել զերեսայական նին զառաւելութիւն բարկութեան. զի որ առաւել քան զչափն բարկանայ, յայտարերն ասէ. իբր զի կամելով մեծագոյն վրէժս ինդրել՝ պաշարի ՝ի միտս, թէ զինչ արասցէ. որով լինի յայտարեր փոքր մի. և թէպէտ յիսի այսոքիսի ինչ ոչ է պարտ մտածել, բայց առ ՝ի ցուցանել զմեծութիւն բարկութեան նորա մերթ է

նախանձեսամբ իմն զայսպիսիս ասէլ ։

Լամբ՚՚ զայս յապաղուհիս մեկնէ ՚ի յամեցուցանելոյ , առ ժամանակ մի . կի՛ր որպէս մեկնէ վարդան՝ ՚ի յապաղեցուցանելոյ զնոսա զամս քառասուն յանապատի , բայց հաւատարի է այն՝ զոր եդաք ։ Լ՚այլ թէ սրպիսի էր պատիժն զոր պատրաստեցաւ հեղուլ յայտ առնել ասելով ։

Ծ՚որ էոբէոէեցաա ՚է յաղէք ։ Լ՚այսինքն բորբոքեցաւ բոց հրոյ ՚ի մէջ որդւոցն յահոբայ , և այրեաց զնա բաւական ։ Լ՚այլ թէ ուսանի եւն այս հուր , ոչ գրի ինչ . հաւանական է ասել՝ թէ ինքնին վառեցաւ այն ՚ի մէջ նոցա . վասն որոյ ոչ ասէ անկաա , այլ բորբոքեցաա . որով ցուցանի թէ անդէն վառեալ եղև այն . ցուցանի և թէ բորբոքմամբ և սաստկութիւ այրեաց զնոսա ։ Լ՚ւ զի այն հուր էր գործ բարկութեանն ՚ից , բարկութիւ ՚ասն կոչէ զայն ասելով ։

Լ՚ր էոբէոէէ եւ ՚է վէրայ էոբէոէէ ։ Լ՚այսինքն գործ բարկութեանն ՚ից , այն է հուր սաստիկ՝ եկն ՚ի վերայ իսրայէլի . կամ եւ հուր ՚ի բարկութեանն ՚ից , և եկեր զաւազս յիսրայէլէ ։ Ո՚այս հուր կոչէ առաքեալն սատակիչ (՚ա . կորն . Ժ . 10 .) իբր զի զոյն զայս հուր բորբոքեաց սատակիչ հրեշտակին . որպէս մեկնեն քաղուք ։

Լ՚այս հուր այլազգ ևս բորբոքեցաւ ՚ի նոսա առ նուազուցոյսորաա . և չարագոյն ևս՝ առ հռովմայեցս ։ Լ՚ըդ քանզի այս պատուհասուն պատահեցաւ որդւոցն իսրայէլի յանհաւան լինելոյ նոցա , վ՚ր այսոր բիկ յարէ զկնի մարգարէն և ասէ ։

ՒՀ ։ Ո՚է ու հաաաաոչն յաՃ . Ե ու յաաաոչն ՚է էէիաո .

Ռիւն Նոբա ։

Իսրայէլացիք Թէպէտ և հաւատացին ՚ից , բայց պատկասեցան ՚ի հաւատալոյ յՅած . իբր զի Թէպէտ և տեսանէին՝ Թէ առաջնորդէր ինքեանց Յած , բայց պատկասէին ՚ի հաւատալոյ՝ Թէ Յած վասն իւրոյ բարութեան բարիս ցուցանէ նոցա . վասն որոյ և միշտ տրտնջէին զնմանէ ։ Լ՚այլ բարսեղ (՚ի մեկն . մարկ . Ժէ .) զգան հաւատալոյն այլազգ կարգելով գրէ այսպէս . * այլ ,, իբր է ասէ հաւատալ ՚ից , և այլ իբր է հաւատալ

,, յԱծ. Հաւատալ յԱծ այն է՝ անկարծիք խմնալ
,, զէութէն նորա. և հաւատալ Որդ այս է բովանդակ
,, զիւրն զամենայն ի նա յանձնել ։ Այս սակայն
խոցոչ լացիք ի հասարակի խօսելով ըստ երկուց և
անկատար գոյն ի հաւատս. վասն որոյ ասէ ։

Օ՛ն էլ հաւատացէք յԱծ ։ Այսի ասէ. պատճառ լարա-
չար պատժելոյ նոցա էր չարչարանս տրտնջել նոցին.
իսկ պատճառ չարաչար տրտնջելոյ նոցա էր և չարա-
չար հաւատալ նոցա, իբր զի ոչ բարւոք հաւատային
յԱծ՝ որ կամէր բարի առնել նոցա. և զի զհաւատոց
կախեալ է յոյն, յոչ հաւատալ նէ՝ ոչ և յոսայն,
սմին իրի ասէ ։

Այս էլ յոսոյան ի էքւօնէ նորա ։ Այսինքն ոչ յոսա-
յան՝ թէ հաւանիցեն ի փրկութիւն նորա. իսկ այս
փրկութէ Հայի յերկուս. մի՝ ի փրկութէ աղտոտելոյ
ի նեղութէ իւրեանց և յամենայն փորձանաց. և որ
անհաւան գտեալ ոչ յոսայն. յոր միտ կամի ասել.
թէպետև այսք տեսին՝ թէ զիարդ փրկեաց զնա Ած,
բայց այն փրկութէ ոչ եղև բաւական յոյս տալոյ նո-
ցա՝ թէ կարող է յամենայնէ փրկել զնոսա ։ Երկրորդ
Հայի ի փրկութիւն հաւանելոյ յեզդն՝ այսինքն յայն՝
առ որ առաքեցեալն. յոր միտ կամի ասել. թէպետ
և տեսանէին՝ թէ Ած առաքեցեալ նոցա ի փրկու-
թիւն, այսինքն ի հաստատել զնոսա յերկիրն աւե-
տեաց, բայց նոքա ոչ յուսացան ժամանել ի նոյն ։
Որդ որ զրեթէ զարմանայ մարգարէն, զիարդ ասէ
յԱծ տեսանելոյ նոցա զայսպիսի և զայսքան սքանչե-
լիս՝ այնպէս անհաւան գտան և անլոյս ։ Այս որպէս
զի առաւել ևս աստիճ ցուցցէ զանհաւատութէն նո-
ցա, և առաւել ևս մեծացուսցէ զգութէ խնամոյն Որդ,
գառնոյ պատմէ վերստին, թէ զիարդ խնամէր զնա
Ած՝ մանաւանդ երկնային մանանայիսն՝ զոր յիշեաց
ի վերոյ ի համարն. 20. և 22. այլ զորս անդ չար-
ցականապէս եդ՝ աստ արձակ առաջի դնէ զայն ա-
սելով ։

ԻՇ. Բաման եա ամպոց ՚ի վերոսա. և պրոնա երկինք եբաց. և պեղեաց ՚ի նոսա մանանայ ՚ի կերակուր։

ԻՇ. Հաց երկնից եա նոցա. զնոց հրեշտակաց կերան մարդիկ. և ղկնի ՚ի նոսա կերակուր ՚ի լիութիւն։ Արկաս գրեցաք ՚ի վերոյ ՚ի գրոցս եղից (ԺՇ. 4 — 36.) ՚ի տարանջել Ժողովրդեան վասն կերակրոյ՝ եւ նոցա ասծ յերկնից զմանանայն. յորում ՚ի վայելել նոցա՝ սկսան վերստին տրտնջել և ասել. մեք Տաց ինդրեմք և միս. և զինչ է այս. և զայսմանէ խոսեցաւ մարգարէն ՚ի համարս. 20. 21. և 22։ Այլ զի յոլոցդ Թէ այն մանանայն առաւել էր քան զոր ինդրէինն ՚ի որպիսութենէն և ՚ի որքանութենէն ասէ։

Բաման եա ամպոց ՚ի վերոսա. և պրոնա երկինք եբաց. և պեղեաց ՚ի նոսա մանանայ ՚ի կերակուր։ Ասի ասել. տուաւնջ որդւոցն իսրայելի ոչ այլ իմիք էր արժանի, քանզի զի ածն տեղասցէ ՚ի նոսա Տուր և ծծումբ. այլ Նա կամելով ցուցանել զգթութիւն իւր առ նոսա, նոր ինչ Տրամայեաց վասն նոցա ամպոց եղելոց ՚ի վերին յօդս, և Տրամայն էր այս՝ զի տեղասցէն ՚ի նոսա մանանայ՝ առ ՚ի լինել նոցա այնմ՝ ՚ի կերակուր։

Այլ ասա ամպոց ասելով՝ ոչ իմնոյ զամածրացեալ ամպս, այլ զանօսրսն, և զնուրբսն, կիմ զնըրբացեալ տարերս վերացեալս, որք են իբրև չտեմարանք այ, զորս երբ և կամի բանայ, և Տոսէ ՚ի ներ յաւելոյս առել վարգան. Թէ * ՚ի վերայ երկրի զվէմն ամպացուս ,, ցանէր. և յերկինս՝ արտաւարեալ սորեցուցանէր ,, զպորեան զմանանայն ։

Իսկ այն զոր ասէ՝ պրոնա երկինք եբաց, ՚ի չորից բացատրի. մի՝ Տայելով ՚ի տեսութիւն Ժողովրդեանն. զի որովհետև այն Ժողովրդք ոչ տեսանէին ինչ ՚ի վերոյ՝ բայց եթէ վերկինս. իջումն մանանային ՚ի վերուստ՝ նմանաբանութիւ ինն ասիւր լինել ՚ի բացմանէ զրանց երկնից. ուր բառդ երկինք՝ դնի փոխանակ վերին մասին օդոյ։ Երկրորդ՝ Տայելով յորքանութիւն մանանային, իբր զի այնչափ առատ իջանէր յերկնից՝ մինչև Համարիլ Թէ բացեալ իցեն դրունք երկնից, և անտի զեղուցեալ այն։ Երրորդ՝ Տայելով յորպիսու-

թէ մանանային. իբր զի ազնիւ ինն էր այն՝ երկնային գոլով իբր ի բացմանէ երկնից տուեալ։ Զորրորդ՝ հայելով ի բարձրութիւն խնամոյն այ՝ որ հայրաբար զեղջր յերկնից զայնպիսի կերակուր։

Իսկ հանգամանք մանանային աւանդեն ի գիրս (ե լից. ԺԶ. 14--36. և ի գիրս Թուոց. ԺԱ. 7--9.) ուր ասի թէ էր այն իբրև զսերմն գնձոյ սպիտակ սառնանման, և համ նորա իբրև զխտրխոյ մեղու ա մենաճաշակ, այսինքն տուօղ ամենայն համոյ. և ս և ամենակերակրիչ. որպէս ասէ իմաստուն. (իմաստ. ԺԶ. 25։)

Այս մանանայ իջանէր ի գիշերի շուրջ զբանակատն ի վերայ ցօղոյ իբրև զեղեամն. և ժողովէին զայն որդիքն իսրայէլի յառաջ քան զծագիլ արեւու՝ զի զկնի ծագմանն ի ջեռնուլ արեւուն հալէր։ Եւ ժողովէ ին զայն ազգային յերկանի, և լեսուին յանկանի, և եփէին ի պուտան՝ զորինչ և կամէին. բայց ոչ կարէին պահել վանն վաղուին, ապա թէ ոչ՝ եռայր ի նմա որդն՝ բաց յօրէ շաբաթու, յորում աւուր ոչ իջանէր։ Ի սկզբան անդ յիջանել մանանային տեսեալ զայն ժողովրդեան զարմացան, և ասեն այր ցընկեր իւր Ման հու. այսինքն զինչ այս. և աստի յայսմանէ կոչեցաւ անուն նորին աւ եբրայեցիս Ման. զոր յոյնք Մաննա Թարգմանեցին, և հայք Մանանայ։ Եւ զի այս կերակուր հրաշալի ինն էր, և մանաւանդ խնամոյն այ տուեալ, հրամայեաց ած պահել անտի սակաւ մի՝ ոսկի սափորով, և դնել զայն ի տապանակի ի յիշատակ յաւիտենական։ Եւ քանզի էր սա գերազանց ինն կերակուր, զայն և ս կամելով յուցանել մարգարէին յաւելու ասել։

Հայ երկնից եւ նոցա. զհայ հրեշտակայ կերան մարդիկ։ Մանանայն կոչէ հայ երկնից՝ վասն իջանելոյ ի ցօղոյ երկնից. կոչէ և հայ հրեշտակաց վասն մատակարարելոյ այնմ ի ձեռն հրեշտակաց։ Եւ զայս ասէ մարգարէն նախ աւ ի ցոյց համարման կերոյակաց. զի տեսեալ նոցա՝ թէ յերկնից իջանէ՝ համարէին իբր հայ երկնայինոց, այսինքն հայ հրեշտակաց. երկրորդ աւ ի ցոյց ազնուութեանէ մանանային. վասն զի այսպէս է թէ այնչափ ազնիւ է հայն, որչափ ազնիւ է նիւթն,

և Ձարտար կազմօղն, և մաքուր տեղին ուր կազմի. ապա եթէ նևւեթն իցէ երկնային, և տեղին իցէ բարձրաւ երկնից, և կազմօղքն հրեշտակք, քանի՞ ապնիւ լինիցի հացն այն. ապա եթէ և նա ինքն ՚ի մանանայէ ուր ինն նախանշանաւորեալ իւրով հոգ ունիցի այնմ, զինչ և այլ պակասուն ունիլ կարիցէ այն հաց։ Յայս ակնարկելով յորէ զկնի մարգարէն և ասէ։

Ա.— ԷՋայց ՚է նոսա հերաքօք ՚է լեալ։ Ա.Յսինքն իբր ձեռամբ կալեալ ունելով և իբրև թէ զգուշանալով իջայց ՚ի զմանանայն, և եղ առաջի որդւոցն իսրայէլի՝ լի՝ լինել նոցա կերակուր լիացուցիչ ամենայն ախորժանաց նոցա՝ ըստ ամենայն համոյ, և ըստ ամենայն բաւականութեանէ, յոր միտ որպէս ասացաք ՚ի վերոյ՝ ի մանանայն կոչէ զմանանայն ամենակերակրիչ. և * առ ,, ամենայն ցանկութիւն բաւական, և առ ամենայն ,, հանդերձանս Ձաշակաց ‖. (իմաստ. ԺԶ. 20։) Ա.յս աքանչելի կերակուր եղև օրինակ խորհրդոյ հաղորդութեանէ ըստ բազում իրաց՝ զորս կամելով հաձոյական ընծայեցուցանել հետաքննին մտաց՝ մարթ է ՚ի վերայ ասան ստորոգութեանց բաժանել. այսինքն ՚ի վերայ գոյացութեանէ, քանակութեանէ, որակութեանէ, առնչութեան, և այլն։

Ա՝ստ գոյացութենն. ՚ի հարցանել որդւոցն իսրայէլի վանն մանանայի զինչ է այս, զինչ է այս. պատասխանի ետ մովսէս. * այդ է հաց՝ զոր ետ Ձեզ տէր ,, ուտելոյ ‖. (ելից. ԺԶ. 15.) որով ցուցանէր ըզգոյացութիւն այնր։ Այնպէս և ՚ի հարցանել մեր վանն հաղորդութենէ զինչ է այս՝ պատասխանէ նա ինքն քն. * այս է հացն որ յերկնից իջեալ ‖. (յովհ. Ճ. 50.) * հարքն Ձեր կերան զմանանայն յանապատին և մե,, ռան ... եթէ ոք ուտիցէ ՚ի հացէ յայսմանէ՝ կեց,, ցէ յաւիտեան. և հացն զոր ես տաց՝ մարմին իմ ,, է ‖։ Ասէ եթէ հեթանոսաք հարցանիցեն ցմեզ, զինչ է այդ, պատասխանեմք. սա է ՚ի մեր, և աղաղաւեմք * ըստ մեզ ՚ի, գիտացէ՛ք հեթանոսք ‖. (եսայ. Ը. 9։) Ասաւ և գոչեմք յերկս երկեղեցւոյ * սա է ,, քո բանն ՚ի, որ ըստ մեզ ի մէնջ հօրն բազում. և առ ՚ի ,, մեզ պատարագի, բառնայ զմեղս աշխարհի ‖։ Այս ըստ այսմ յորժամ հաղորդիմք՝ ընդունիմք զաստ. ծո.

որպէս թէ հայրն երկնաւոր ինքնին տայր մեզ զայն ասելով՝ առ զորդի իմ՝ ի քեզ։ Երևեալ՝ ի տեսլեան նոր ծածկինն սրբուհւոյն փրանկեայ փառնեսեան՝ եւ նմա զմանուկն յօ, և ասէ՝ առ զդա. քո է։ Օ. տոյն առնէ և մեզ՝ ի հաղորդիլն. զի զոր տայ՝ է ձշմարիտ որդին նայ։

Ի սա քանակութիւնէ երկու ինչ է մտածելի. մի՝ ըստ նեբքինն չափու՝ զի որպէս ասէ նոր գիրն (եւից. ԺՁ. 14.) չափ քանակութիւնէ մանանայիկն էր մանր իբրև զգինձ. ըստ սմին օրինակի որչափ և փոքր երևեսցի չափ քանակութիւնէ խորհրդոյ հաղորդութիւնէ, և մանր, պարունակի՝ ի նմա բոլոր քն։ Երկրորդ ըստ արտաքին չափու. զի ասի թէ ամենեքեան՝ որք համարէին շատ կի ասկսե ժողովել, հաւասար չափով գտանէին զժողովեալն. զի որչափ ինչ ժողովէին՝ հաւասար գայր իբերաց։ Այնպէս և որք ձաշակեն զխորհուրդ հաղորդութիւնէ՝ միապէս հաղորդին. զի հաւասարապէս ընունին զքն, թէ մեծ իցէ նչխարն, և թէ փոքր. * որ յուտէն ոչ ,, ծախի և յրմպէն ոչ նուազի. զկերօղն յագեցուցա ,, նէ, և ինքն յինքեան ամբողջ մնայ ‖. ըստ գրելոյ ծործորեցոյն. (՚ի մեկն. մատ. գլ. Ձ։)

Ի սա որակութիւնէ՝ երեք ինչ է մտածելի. մի՝ ըստ գունոյն՝ զի մանանայն յինքեան էր սպիտակ յոյժ. սոյն օրինակ և խորհուրդն հաղորդութիւնէ, որ ըստ տեսակաւ հացի սպիտակ փայլէ։ Երկրորդ՝ ըստ ձևոյն՝ զի մանանայն էր բոլորագիր՝ ի ձև գնդոյ. սմին նման և յամենայն եկեղեցիս քրիստոնէից ՚ի խորհուրդ հաղորդութիւնէ բոլորաձև հաց մատուցանի, թէ և բաժանիցի և՝ որպէս առ յոյնս։ Երրորդ՝ ըստ համոյն, զի ասի զմանանայիկն ունիլ զհամ իբրև զխորիսխ մեղու. և՝ և ունիլ զամենայն համ. զի յոր համ ցանկայիկն՝ զայն առնուին ՚ի մանանայիկն. բայց ՚ի քիմն մեղաւոքաց ոչ էր այնպէս. սոյնպէս և խորհուրդ հաղորդութիւնէ ունի զամենայն հոգևոր համ, և տայ ամենեցուն զիւր սխորժականն. տղայոց զհամ անմեղութիւնէ կաթին, տկարացելոց զհամ զօրութիւնէ ննդասրար բանջարոյ, և կատարելոց զհամ հաստատուն կերակրոյ. իսկ մեղաւորաց զհամ դատապարտութիւնէ ՚ի վկայութիւնէ խղճի մտաց նոցա։ Օ. մանանայս այս է * ազնիւ

,, կերակուր՝ ազնիւ բերանով ‖. ինքն քաղցր, այլ դառն է դառնացելոց ։

Ի՞սա առնչութե՞ն երկու ինչ է մտածելի. մի՝ զի մանանայն ի խորհրդոյ Տաղողդումն ունէր զիւր ազնուութե՞ն. վասն զի լինելով օրինակ նորին՝ ունէր առ նա զառնչութե՞ն իրր առ իւր նախատիպ ազնուացուցիչ. որով և ազնուանայր յոյժ ։ Ի՞րկրորդ՝ զի կոչելով Հաց հրեշտակաց՝ առնչանայր առ Հացն այն՝ զոր ունին հրեշտակք յերկինս, այն է յաւիտենական քերկրութե՞ն նոցա. այնպէս է և խորհուրդ Հաղորդութե՞ն, գոլով դրաւ և առհաւատեաց յաւիտենական երանութե՞ն ։ Ի՞սա ուրեմն՝ երեք ինչ է մտածելի. մի՝ զի մանանայն իջանէր յերկնից. այնպէս և խորհուրդ Հաղորդութե՞ն իջանէ յերկնից ‖ պարունակեցեալն ։ Ի՞րկրորդ՝ զի մանանայն ի գաւտի սփռէր ի վերայ ցօղոյ առանց վաթելոյ, և առանց սերմանելոյ՝ մատակարարութե՞ն հրեշտակաց. այնպէս և խորհուրդն Հաղորդութե՞ն կատարի ի վերայ սեղանոյ ի ձեռն քահանայի ի ցօղել անդ զօրութե՞ն Հոգւոյն Սրբ. որպէս երձև և յարդանդի կուսին ցօղով Հոգւոյն Սրբ՝ առանց սերմանի և առանց վաթելոյ՝ յաւետել Նմին հրեշտակին ։ Ի՞րրորդ՝ զի որովհետև մանանայն իջանէր արտաքոյ բանակին, ժողովրդն ելեալ արտաքոյ՝ ժողովէին. այնպէս և օրք Հաղորդին զոր խորհրդոյն, պարտին ելանել արտաքոյ բանակի Հնութե՞ն վաթուց, և յապահանութե՞ն ախտից ։

Ի՞սա երբեմն՝ երկու ինչ է մտածելի. մի՝ զի մանանայն տուեալ եղև յետ ելանելոյ յերկիրն սուրբ և յետ անցանե՞լոյ ‖ ծովն կարմիր. այնպէս և Հաղորդութե՞ւնն տուեալ լինի յետ ելանելոյ ի մեզ ի ձեռն մկրտութե՞ն կի՞ սաղմոսերգութե՞ն ։ Ի՞րկրորդ՝ զի մանանայն ի՞ջանէր ի գիշերի առանց տեսեալ լինելոյ. այնպէս և խորհուրդն Հաղորդութե՞ն իջանէ ի գիշերի այսինքն առանց տեսեալ լինելոյ, որով ցուցանի անհասանելի լինել այսր խորհրդոյ. զի առ մեզ առնելին մեզ՝ ի՞ն այս խորհուրդ, որպէս թե՞ էաք ի խոր գիշերի. ցուցանի և անտեսանելի լինել այսր խորհրդոյ՝ ոչ ‖ պարունակողին զոր տեսանե՞մք, այլ ‖ պարունակե-

ցելոյն զոր ոչ ըմբռնե՞մք ։

Այս առնելոյն երկու ինչ է մտածելի. մի՝ զի մանաւանդ այն սնուցանէր և սփոփէր զիսբայէլացիս, և առողջս գործէր զնոսա. սոյնպէս և խորհուրդն Հաղորդուեան զարժանաւորս ընդունողս իւր։ Իսկորոդ՝ զի ոչ մնանայն զբացոյց զիսբայէլացիս մարդանալ ընդ ամպղեկայ և յաղթել. քանզի չէտ Ճաշակէլոյ նոցա զայն՝ անմիջապէս պատեբաշխեցան ընդ նոսա, սոյնպէս և խորհուրդն Հաղորդուեան զօրացուցանէ զմեզ մարդանալ և յաղթել ամենայն փորձութեանց։

Այս կրելոյն երկու ինչ է մտածելի. մի՝ զի մանաւանայն ի պահելն յանհաւանից տալականիւք. երկրորդ՝ ի ջեռնուլ արևու Հալիւք. սոյնպէս և խորհուրդն Հաղորդութեանն ի պահել ի սիրտ մեզաւորի կիսլեուել մեզաւորիս դառնայ ի դատապարտուն, և իբրև թէ հալի ի տապոյ մեղաց։

Այս կալոյն՝ գիտելի է, զի մանանայն՝ որ յայլ վից աւուրս ի կուն կի ի պահելն ապականէր, յաւուրն շաբաթու կայր և ինայր անապական. զի ժողովուրդն վից օր միայն ժողովէր զայն. իսկ յաւուր շաբաթու Հանգիստ էր։ Սոյնպէս և խորհուրդն Հաղորդութեանն ի վից դարս ընծայի մեզ. իսկ յաւուրն շաբաթու յաւիտենականութեանն ոչ ևս ընծայի ըստ տեսակաւ, այլ ժառանգեալ յինի գէմ յանդիման տեսութեան։

Այս ունելոյն, գիտելի է՝ զի որդիքն իսրայէլի միշտ ունէին զայն ի միջի իւրեանց ոսկի սափորով ի տապանակի. սոյնպէս և որդիք նորոյս իսրայէլի միշտ ունին ի միջի իւրեանց զխորհուրդն Հաղորդութեանն զգալապէս և Հոգեպէս. զգալապէս ի տապանակի, յոսկի անօթս. Հոգեպէս ի սիրտս իւրեանց իբր ի տապան. նախ ոսկի սափորով՝ այսինքն սիրով։ Վարձեալ որդիքն իսրայէլի ունէին զմանանայն ի Ճանապարհի. և ի հասանել նոցա յերկիրն աւետեաց ոչ ևս ունէին զայն. սոյնպէս և որդիք նորոյս ելի յաստի կեանս ունին զերկնային զայս խորհուրդս. իսկ ի հասանելն յերկինս՝ ունիցին զնոյն զայն՝ որ պաբուճակի յայս խորհուրդ։

Վարդապետս առեալ՝ խմաստ խորհրդոյ մանանային յայլ և այլ իրս կարէ վերածել. մի՝ ի բանս որ գրոց, որք ի քիմն բարեպաշտից քաղցրանան, և անգաս-

տից անհամանման, և երբեմն դառնանան։ Լերկրորդ՝ 'ի պատուիրանս այլ և 'ի պահպանութիւն նոցա՝ երբ 'ի վայելուչն մանանայի։ Լերրորդ՝ յերկնային իմաստս և 'ի գիտութիւնս, որք ասին հոգեշահակաց, որ և մեր եր՝ յորժամ էաք 'ի գրախտին. ուստի ասէ ծոր. ծորեցիր (՝ի մէկ. տատ. գլ. ՚ը.) 'ի վերայ բանին, զհոգ մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր. * Օհոգ ,, մեր ասէ. քանզի էր երբեմն և մեր հրեշտակական ,, իմաստիցն կերակուր, մինչ 'ի դրախտին փափկու- ,, թեն զնոյն կթէաք ։ Ընորհուրդ՝ կարէ վերածիլ և 'ի հատարերութիւնն առաքինական կենաց կամ 'ի սփո- փանս հոգևորական այցելութենէ և միխթարութենէ։ Հինգերորդ՝ 'ի կրօնաւորական վարս, և յայլ ևս սեռս սէս հոգևոր իրս, զորովք անփոյթ արարեալ բազ- մոց՝ 'ի հաշակել յօժարին յարել յանցաւորս բերկրու- թիս և 'ի մնոտի մեծութիս, նման որդւոցն իսրայէ- լի՝ որք տատղակացեալք 'ի մանանայէ՝ ինդրեցին միս. զորմէ խօսի մարգարէն 'ի յաջորդ համարսդ՝ ասելով։

ի՚է. Ա հան զնոսա հարատև. և աճ զորսոնիսմբ էրտ- զնէ՚ոսէ՚ս։

ի՚ը. Տեղեաց 'ի նոսա ի՚ս որդես գետ. որպես գաւազ ծո- ւո՚ս գնա՚ւոնս ն՚ոսա՚ս։

ի՚թ. Ա՚ւբ 'ի ձկ բանաւէ նոցա. և ըստ ջրոց գէրսոց նոցա։

Լերկիցս եւս ասէ որդւոցն Իլի զմիս յանապատի. մի անդամ ընդ մանանայիցն կամ մանաւանդ յառաջ քան զտալ զմանանայն. զի ընդ երեկն եկն լորամարդիւն, և 'ի գիշերի առ զաց մանանայ. (զորմէ պատմի 'ի գիրս ելից. ՃԸ. 13.) Ըներկրորդ անգամն ևս առանձինն բազում յայտ, (զորմէ պատմի 'ի գիրս Թուոց. ԺԱ. 31 -- 34)։ Լ՚ուաքինն տուեալ եղև առանց պատժոյ. զի տրաւունք նոցա իւրք ներելի ողորմութենէ էր յայն ժամ. իսկ երկրորդն տուաւ պատժովք. զի չարու- թիւն էր տրաւունք նոցա և անհներելի. քանզի նսաեալ լային և ասէին, * ո՞տայէ մեզ միս ուտելոյ. զի յի- ,, շեցաք զձուկն՝ զոր ուտէաք յեգիպտոս, և զսեխն

,, և զմեղսասպան, և զպրան և զսոխ և զխաստր. և
,, արդ ասասիկ նզովեալ են անձինք մեր, և ոչ ու-
,, րեք, բայց միայն ի մանանայն են աչք մեր ։
(Թուոց. ԺԱ. 5։)

Օ՜ որ լուեալ մովսէսի բարկացաւ և ասէ. տացէ ձեզ տէր միս ուտելոյ ի գառնութիւն։ Այլ ասա պատմի անդ՝ թէ * եւ Հողմ ի նմանէ և խաղացոյց յայսկոյս
,, զլորամարգին ի ծովէն և անկաւ զբանակաւն՝ ա-
,, ւուր դնաց աստի, և աւուր գնաց անտի չուրջ զը-
,, բանակաւն՝ իբրև ցերկուս կանգունս յերկրէ ։
(Թուոց. ԺԱ. 31։) Այս ահա այս է այն՝ զոր խօսի
աստ մարգարէն յասելն ։

Այնհան ջնդմ հարաւոյ. Ե՜ն զբառնէ իւրով ընթացիւք։ Ոչխարելի է՝ զի աւանդէն մնաճառագիրքն՝ թէ լօրամարգիք՝ որպէս և ծիծառունք և այլ քանի մի տեսակք թռչնոց մօտ ի ժամանակ ձմերան անցանեն յարեւմուտս և անդ ձմերեն, և ի մերձենալ ամարան ելանեն անտի։ Այս զի ի նոյն աւուրս էր խնդրելն իսրայէլացւոց զլօրամարգոյն՝ յերևելոյ լօրամարգոյ յարեւմտից՝ հրամայեաց ած Հողմոյ վարել զնոսա ի տեղին՝ ուր բանակեալ էին իսրայէլացիքն մօտ յանապատն սէնայ յաջակածմն աթաբիս ։

Ասայց աստ կայ տարակայս՝ թէ ընդէր զնէ Հողին հաւրաւոյ զհիւսիսոյ. զի եթէ յարեւմտից էր գալն այնչիկ թռչնոց կի՞ ի միջերկրական ծովէ, պարտ էր զնել Հողին արևմտից և ոչ հիւսիսոյ ։ Պարթ է ասել՝ թէ հարաւային Հողմով իմացեալ լինի աստ արևմտեան հարաւայինն ։ Ընդ է և ասել՝ թէ գուցէ յերևելել լօրամարգոյ յարեւմտից՝ արար ած՝ զի ել Հողին ոչխանոսի ելցէն կի կարմիր ծովու. և զի ովկիանոսի ելցէն կի հարաւ արարիոյ՝ որպէս և ծովն կարմիր՝ յանցանել նմ առ արարեաւ՝ Հողին հարաւոյ յարևելս գնոսա հրամանաւն ոյ՝ եած ի ծովակողմանէ անտի ի բանակն իսրայէլացւոց. և զի այն էր բա-
զում յոյժ, վասն որոյ ասէ ։

Տեղեաց ի նոսա գն որպէս զնող. որպէս զաւազ ծովու զթողուն ոչ։ Այսինքն Հողմով էած և էտ նմ միս՝ բայց ոչ միս չորքոտանեաց, այլ ազնիւ թռչնոց, այսինքն լօրամարգաց. և զայն բազում յոյժ իբրև

զՏող և իբրև զաւազ, մինչև ընտրել Նոցա զբոլոր բա-
նակն չուրջանակի. ամէն իրի ասէ.

Ա՛քէ՛ ի գլխ բանակէն Նոցա. և ընդ ղեկաւոր Նոցա ի՛ յսրիքն
էած և էարկ զայնչափ բազմութիւն թռչնոց՝ ոչ միայն
՛ի մէջ բանակի իրարչէջացուց, այլև զանանակատ ա-
ւուր միոյ ձանապարհ չուրջանակի դիզեալ՛ի վերայ
միմեանց երկուց կանգնոց բարձրութիւն, զորս ժողո-
վեալ կերին Նոքա։ Այօտ իջոյց՝ զի մի աշխատեսցին.
լիուրթ իջոյց, զի մի անբաւական Համարեսցին. Հան-
գարտութիւն իջոյց, զի մի զանդիտեսցին. այլ ևի
զնարդ կերին, և զինչ պատահեաց Նոցա, յայտ առնէ
զնոսին և ասէ.

Ը. Այերան և յոփեցան յոյժ. ղշանխառնէ Նոցա եւ Նոցա. և
ուղիղ կարօտ եղեն ՛ի ցանկութիւն իւրեանց։

Ը՚. Այնպէս էբարկոտ ՛ի բերանս իւրեանց էին, բար-
կութիւն յոյ եղ ՛ի վերայ Նոցա։

Ը՚. Սպան զբազումս ՛ի Նոցանէ. և ղընտիր ընկերս յիւրայե-
լէ սպաւիճաց։

Պատմէ մովսես (՛ի գիրս Թուոց. ԺԱ. 32—34.) Թէ
յաջեալ նոյն զայնպան բազմութիւն լօրամարգաց, * յարու-
,, ցեալ ժողովուրդն զտիւն ողջոյն և զգիշերն ողջոյն,
,, և զտիւն ողջոյն ՛ի վաղիւ անդր, ժողովեցին զը-
,, բամարգին. որ սակաւ ժողովեաց՝ տասն քոռ. և
,, սպանին, և սպրեցին իւրեանց սպուխս շուրջ
,, զբանակաւն ‖. ուր յայտնի երևի որկրամոլութիւն իւրեանց Նոցա, և յորկրամոլութիւնն սպեբախտեալ՝ նոցունն. և ահա յայսոսիկ ակնարկելով ասէ.

Այերան և յոփեցան յոյժ. ղշանխառնէ Նոցա եւ Նոցա. և ուղիղ կարօտ եղեն ՛ի ցանկութիւն իւրեանց։ Այսմ ասել՝ ՛ի տալ Նոցա ՚ի զայնպիսի կերակուր՝ այսինքն զլորամոր-գին, փոխանակ գոհանալոյ զնմանէ՝ յարձակեցան ՛ի վէր իբրև չունք քաղցեալք, և կերին անզուսպ որկրա-մոլութիւնէ. մինչև ոչ ևս կարել ուտել. զի զայս ցո-ցանել ասէրն, յագեցան յոյժ։ Այս զի այն միայն էր ո-րում ցանկային Նոքա, վասն այսորիկ կոչէ զայն ցան-

կուԹէ նոցա , յասէլն . զցանկուԹէն նոցա ետ նոցա . մինչև ոչ իւիք կարօտ մնալ նոցա կիմ պակասել ՚ի ցանկուԹէ անտի իւրեանց . կիմ ըս վարդանայ՝ ցանկուԹէն կոչէ ասա զմանանային , որ առ ամենայն ցանկուԹիւն

ախորժակաց բաւական էր :

Այսու որկրամոլուԹէն նոցա որպէս ասացաք ՚ի վերոյ՝ յայտնի երևեցաւ չարաԹէն ապերախտուԹէն նոցա . զի բնաւ երբեք ոչ գոՀացան գոհանալոյն . այլ գովչիւն միայն զայն՝ զոր չարաչար ուտիչն : Այսմհետև երևեցաւ և անՀաւատուԹէն նոցա . զի ոչ ՚ի միտ առին ԹԷ որ ետ զայն առատաԹիբ , կարօղ է տալ և ևս գոնէ ըս բաւականին . վասն որոյ ժողովեաց ամենակալն , զի առ յաւետից ևս կերիցեն անտի տաբաւղ . զի ասի (Թուոց . ժ ։ ՅՀ .) ԹԷ որ սակաւ ժողովեաց՝ էր իբրև տասն քոռ . իսկ տասն քոռն բաւական էր տասն մարդկան զբաղումն աւուրս : Այսպիսի ապերախտուԹէն և անՀաւատուԹիւն նոցա Հայելով ըս ետ զնոսա չարաչար յոյժ . վասն որոյ ասէ ։

Ապա ընկերքն որ էին ՚ի բերանն իւրեանց էին , բարկուԹիւն այ եղ ՚ի վերայ նոցա : Լսատաւոր բան ինչ է՝ ոչ ցուցանէ , ԹԷ այս պատահեցաւ յատաՁուԹիւն անդ , այլ ԹԷ լեռայ . զի որովհետև գրէ անդ ԹԷ ապերախտեցին , և աւանդի ևս ասել մովսէսի առ նոսա ամենայն կերիցիք . (Թուոց . ժ . ՀՈ .) երևի ԹԷ յետ քառնի մի աւուրց եղև այս Հարուած . և յայս միտ կամի ասել . մինչև էին վերջացուցեալ զուտէլն , կիմ որպէս դնի (Թուոց . ժ ։ ՅՅ .) * յատաջ քան զպակասին ‖ եՀար զնոսա ՅԱծ բարկուԹիբ , և կորոյս զբազումս ՚ի նոցանէ : Լսե առ այս յարէ ։

Ապա ընդառաջ ՚ի նոցանէ . և ընդ ետեր ընդ յետոյնէն սաբաէնոյ : Լսյսինքն յուտել նոցա մսեզգուտիբ զմսոն զայն , բարկուԹիւն այ սպան զբազումս ՚ի նոցանէ : Լսե զի կային իբ ՚ն նաև արք երևելիք , և ևս և արք բարեպաշտք , որք խոտորեցան ՚ի չար կամս նոցա՝ չարաչար եՀար և զնոսա , ուստի ՚ի սոսա Հայի այն զոր յարէ ։

Լսե ընդ ետեր ընդ յետոյնէն սաբաէնոյ . այսինքն չարաչար եՀար զայնոսիկ՝ որք ընտրեբն էին ՚ի միջն նոցա . զի այսպիսիք առաւել մեծի պատժոյ գտան արժանի

քան զՀաստարակ ժողովուրդն ։

Այս պատիժ որպէս եղ ի համարն. 24. տուաւ նոր առաւելեալս ժամն անհաւատութեանն նոցա. ուստի ասէ սարդիս ընդՀանրի (՚ի մեկն. յուդ. համար. 5. Ձեռ. ա.) Թէ որովհետև * ոչ Հաւատացին յաՏ, և ,, ոչ յուսացան ՚ի փրկութենէ նորա, նմին իրի միտղեաս ,, կերակուրքն ՚ի բերանս նոցա էին՝ բարկութենն ՚ի ,, եւ ՚ի վերայ նոցա, և կորոյս զնոսա ։

Այդպարև այս եղև գործ բարկութեանն ՚ի վրէժխնդրութենէ անհաւատութեանն նոցա. բայց Թէ զինչ Հարուածս էր այն, արդեօք հիւանդութիւնն Թէ յանկարծական մահ, ոչ է յայտնի. Թէպէտ զի ՚ի կողմանէ նոցա և կարէր պատճառիլ ախտ ցաւոց, այսինքն ՚ի մոլեգնին շարժմանէ արեանն ՚ի յարձակիլ նոցա յուսերէ, և և ՚ի սաստիկ խռնդելոյ զորովայն իւրեանց. բայց միավասն՝ որ պատճ զայս, ոչ յիշէ ինչ որոշակի, այլ այսչափ ինչ միայն՝ Թէ * ետՀար ամէն զժողովուրդն Հարուածս մեծամեծս յոյժ ։ Այս յաւելու և ասել, Թէ այնչափ սաստիկ եղև այս Հարուած, մինչև անուն առնուլ անտի տեղոյն այնորիկ և կոչիլ գերեզմանն ցանկութեան. * զի անդ ասէ Թաղեցին զժողովուրդն

,, ցանկացօղ ։ (Թուոց. ժա. 34.)

Այս է ասէ պատճն չարաչար ցանկութեան. որում է. Թէ որ տեղի տայցէ՝ ՚ի սմին վնասի ՚ի Հոգին, և Թաղի ՚ի Հող երկրաւորութեան, և մնալին նորա լինի նմին գերեզմանն ցանկութեան, և Հոգին փոխ յորդնալից խղձէ մնացն։ Օ այսպիսի չար ցանկութեանէ և զՀետուէնէ, իջուածոց նմանեցուցանէ բարսեղ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ժԶ.) * զի որպէս իջուածքն ասէ զմուռ ,, մինն վնասէ, այսպէս և Հետուէնի խնդն ՚ի Հոգին է. ,, ջեալ վնասէ զՀոգին ։ Այլ մեծագոյն վնասն է այն՝ զի ՚ի բորբոքելն բռնադատէ զմարդն. և եՀէ պատիժ ինչ Հասցէ՝ Թէպէտև առ ժամանակի մի դադարէ, բայց զինչ կրկին կործանի. և յաճախելով ՚ի նոսին՝ ՚ի Հատատն Թուլանայ, որպէս եղև իսրայէլացւոց. ,, որում ունիս տեսանել ՚ի յաջորդդ յասել զնոցա.

Հե մարգարէին ։

ԼԴ. Յայսմ ամենայնի Դեղն Է Աա. Է ոչ հաւասարին ստանձնեցաւ նորա։

Ի հարկանել այ զժողովուրդն ցանկացօղ՝ Թէպէտ և որք ինացինն, երկեան և դիմեցին առ ՅԾ, բայց առանց հաստատուԹե. ուստի յետ լուԹլոյ նոցա ի գերեզմանացն ցանկուԹէ՝ իբրև հասին յասեղովԹ, և անտի յանապատն փառանուէ՝ լուեալ ի լրտեսացն Թէ ազգք բնակեալք յերկիրն խոստացեալ՝ են աստիկ, դառնացան ի սիրտս իւրեանց, և ձայն բարձեալ առ սէնն. (Թուոց. ԺԳ. ՅԻ.) * լաւ էր եԹէ մեռեալ ,, էաք յերկրին եգիպտացւոց, կամ Թէ աստէն չանա- ,, պատի աստ իսկ մեռանէաք. և ընդէր տանիցի զմեզ ,, աեր յերկիրն յայն անկանել մեզ պատերազմաւ. և ,, կանայք մեր և որդիք մեր լինիցին ի յափշտակու- ,, Թիւն. և արդ լաւ իցէ մեզ դառնալ անդրէն յեգիպ- ,, տոս։ Եւ ասէն այր ցընկեր. արասցուք զօրավար , ,, և դարձցուք յեգիպտոս ։

Եւ ի յորդորել յեսուայ և քաղեբայ, և ի պատուիրել մեծեսիսն և ահարուն, մի յետս կալ ի ՅՈՒՆ՝ և եւս մեզան, և կամեցան քարկոծել զնոսա։ Ընդ որ բարկացեալ այ խորհեցաւ ջնջել զամենեսին զնոսա. և յաղաչելն մովսէսի երդուաւ ՅԾ՝ զի մի տարցի զնոսա յերկիրն յայն բարի. (Թուոց. ԺԴ. ՏՏ—ՀԴ.) փոխանակ զի անհաւան գտեալ ոչ կամեցան գնալ անդ։

Յայս ամենայն հայելով ասէ.

Յայսմ ամենայն Դեղն Է Աա. Է ոչ հաւասարին ստանձնեցաւ նորա։ Ընդ որ տեսեալ իսրայէլեացդ զբանչելիսն զորս առնէր ՅԾ, և զպատուհասսն՝ զորս առաքէր ի նոսա, ոչ ի սքանչելեացդ հաստատեցան ի հաւատս, և ոչ ի պատուհասիցն երկեան ոչ եւս մեզանչել. այլ առ ասկաւ մի զպատասխանել և զդուշացեալ զարձեալ մեզան, ոչ կամելով հաւատալ Թէ ՅԾ որ ելհան զնոսա այնպիսի զօրութիՀ յեգիպտոսէ, կարող է նովին զօրութիՀ տանիլ զնոսա յերկիրն խոստացեալ. մի որպ և ոչ արժանացան ի նոյն հասանել, այլ անկան ոսկերք նոցա յանապատի, և եղեն յոչինչ, սմին իբր ասէ.

լէ. Պախեցան յոնայնոսլէ առաքն նոցա. և ամն նոցա ֆոխռաղես անդէն։

Ա. Այս բանք թէպէտ և ՚ի մեռանելոյն կարէն հայիլ յոյնսսիկ՝ որք լիտ նախապարգեալ Հարուածոդ մեռելոցին հէնդամի, բայց ընդհանրապէս հայէին յամենեցուն որդիսն իսրայէլի՝ եթէ յառաջիկան և եթէ ՚ի յետոյն, մինչև ՚ի լրանալ աւուրց պանդխտանալոյ նոցա յանապատի, յորում ունայնացան և սպառեցան։

վասն որոյ ասէ։

Պախեցան յոնայնոսլէ առաքն նոցա. և ամն նոցա ֆոխռաղես անդէն։ Այսի ասէլ. Ժողովուրդք իսրայէլի՝ որք էլին յեգիպտոսէ ՚ի քսան ամենից և ՚ի վեր՝ ոչ կարացին մնանել յերկիրն խոստացեալ. վասն զի հայտնի չիլ և մեռան. որով և աւուրք նոցա՝ յորս շրջէցան յանապատի, իբրև ծուխ պահասեցան յոնայնոսլեն, այսինքն ունայն եղեն վասն նոցա. սոյնպէս և այն ետ բնաւն և ութ ամն՝ որք անցին յելանելոյ նոցա յեգիպտոսէ մինչև ՚ի մերձենալ նոցուն յերկիրն աւետեաց իբրև աւուրք անցին հանդոյն լիշ. աւուրց։

Ա. Այս բան կարէ փոխաբերութիւն և ս իմացեալ լինիլ ՚ի վէշ ունայն գործոց՝ յորս անցին աւուրք որդւոցն իսրայէլի. իբր զի այնպէս բարիս տեսեալ նոցա առ չիշ՝ ունայնացուցին և ՚ի դերև հանէին զամենայնն, և ոչինչ շահեցան. ուստի և ոչ երբէք հաստատութիւն յաթեցան ՚ի նա իբրև որդիք, այլ բռնութիւն իբրև դերիք. զի ոչ գթովք նորա, այլ պատժովք միայն զգաստանային և գառնային առ նա. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

Յ. Յրբամ սպանանէր ընոսա, խնդրէին ընա. դառնային, և առաւօտ առնէին առ ած։

Ա. Այս բանք հայէին միանգամայն ՚ի պարծանս և ՚ի նա խատինս իսրայէլի. ՚ի պարծանս՝ ՚ի կրկին չիշ. ՚ի նա խատինս՝ ՚ի բռնագատիլն չիշ. զի պարծանք էր նոցա իսրատել չիշ. բայց նախատինք և մեծ էր նոցա այս՝ զի միայն ՚ի չարչարիլն բռնագատել լինէին դառնալ առ ած. յայս հայելով ասէ։

Յ. Յրբամ սպանանէր ընոսա, խնդրէին ընա. (և) դառնային։

Ա. Յսինքն յորժամ առաքէր առ նոսա ՚ուծ պատիժս առ ՚ի սպանանել, աղաղակէին առ նա՝ նեբրել. և յորժամ սպանանէր զոմանս ՚ի նոցանէ՝ մնացեալքն դառնային ՚ի չարեաց և դիմէին առ ՚ուծ. և առ այս յարէ՝

Ա. առաւօտ առնէին առ ՚ուծ։ Ա. յա ոմն բանի այսինքն առաւօտ առնել առ ՚ուծ՝ ըստ այլևայլ փոխաբերութեանն. մի՝ ըստ զգաստանալոյ և իբր ըստ զարթնելոյ ՚ի քնոյ. և ըստ այսմ կամի ասել, ՚ի պատժոյ զարթուցեալք և զգաստացեալք դիմէին առ ՚ուծ։ Արկրորդ՝ ըստ լուսաւորելոյ խորհրդոյն, որ օրինակի յառաւօտ. և ըստ այսմ կամի ասել. ՚ի պատուհասիլ նոցա յՈՒՅ՝ լուսաւորէին խորհուրդք նոցա, և դառնային առ նա. յայս միտ մեկնէ և լսէ՚՚։ Արրորդ՝ ըստ յայտնի խոստովան լինելոյ, ըստ որում առաւօտն բերի ՚ի նմանուն յայտնի բանից. և ըստ այսմ կամի ասել. պատժովք ՀՈՒՆաչէին զբարեբարուն ՈՒՅ, և խոստովան լինէին նմա։ Աորրորդ՝ ըստ կանխելոյ փութով՝ զի առաւօտիւն ցուցանէ զփութաչն ՚ի գործ. և ըստ այսմ կամի ասել. ՚ի ձեռն պատժոյ փութայինն դառնալ առ ՚ուծ։ Ինգերորդ՝ ըստ սկզբնաւորելոյ. զի առաւօտն գոլով սկիզբն աւուրց՝ բերի ՚ի նմանութիւն սկսանելոյ. և ըստ այսմ կամի ասել՝ ՚ի պատժիչն սկսանէին դառնալ առ ՚ուծ. քանզի ամենայն պատիժ ՚ի կողմանէ իւրմէ կարէ գործել զայս սկզբնաւորութիւն որպէս առնէր և Իսրայէլացիս՝ յոմանս առաւել և յոմանս նուազ. մինչև յայտնի տեսանել նոցա, թէ ՚ուծ ոչ միայն ՚ի ձեռն հայրապետական խնամոյ պաշտպան լինէր նոցա, այլև ՚ի ձեռն պատժոց յորդոր լինէր, և իբրև թէ բռնադատէր դառնալ առ ինքն։

Ասելիքն դարձեալ յուցանի անհաւատութիւն և խրատասարտութիւն նոցա. ապա թէ ոչ՝ զի՞ պիտոյ էր այսպիսի պատժովք զգաստացուցանել զնոսա. ո՞չ ապաքէն ընտանի էին նմա, ընտրեալ ՚ի նմանէ իբրև իւր ժառանգութիւն. և որս օրէն էր քաղցրութիւն վարել, և ըստ պիտելոյ ևեթ չափով խրատել. քայց զի խիստ էին և խստասպարանոց՝ ինքն ևս խստութիւն վարէր և խստութիւն պատուհասէր. որպէս առնէր առ օտարս. յոմանս ՚ի կորուսանել, ոմն ՚ի փարաւոն, յանտիոք,

ձեն. և յոմանս ի զգաստացուցանել. որպէս ասաք ըստ նաբուգոդոնոսոր. զի ի հարուածել նորա զնա՝ ըզգաստացաւ նա և ծանեաւ զնծ. Ո գաստանային և իսթպայլացիք, քայց իբր բռնի. և զի որ բռնի է՝ ոչ աւէլ, ոչ ինային ի զգաստուէ, այլ գործելալ մնէգնէին. և գիտելով եա՝ Թէ Ձմարիտ ՝ն է՝ որ պատուհասէ զինքեանս՝ կրկին լըսանային. և զոր բէրսա նով խոստովան լինէին՝ սրտիւք արհամարհէին. Այս զայս յայտ առնէ մարգարէն ի յաջորդ ասելով.

լԸ· Ցէղեղին՝ էլ ՝ն ՝ն օձնական էր նորա. ՝ն բարչէլ էրէլէ էր նորա։

լԷ· Ուէրեղին զնա բէրանօ խրենց. և լէզուօ խրենց սաեղին նմա. և սէրտ նորա ոչ էին ուղիղ ընդ նմա. և ոչ հաստատեցին ուխտ նորա։

Ա՛այ յիշէլս Հայի յայն՝ զոր ասաց, խնդրելին զնա և առաւօտ առնելին առ նա. քայց Թուի Թէ այս բան զօրուն չատաչ գասելի է քան զնախընթաց համարն, իբր մերձաւոր պատճառ գառնալոյ առ ՝ն. զի ի պատուհասիլ նորա յիշեցին զնծ, և գործան առ նա. այլ քանզի դիտէ մարգարէն զօրաւոր առնել զան իւր՝ յէտոյ դնէ զսոյն, և ասէ։

Ցէղեղին էլ ՝ն ՝ն օձնական էր նորա. ՝ն բարչէլ էրէլէ էր նորա։ Ա՛յսինքն ի մոռանալ նորա զբարերարութիւն ՝ն՝ իբրև պատժեցան, զգաստացան և յիշեցին՝ Թէ օձնական էր նորա ՝ն, և Թէ նա ինքն՝ որ էր բարձրեալ փրկիչ էր նորա։ Ո այս յիշելով ի միասն բերանով իւրեանց եա խոստովան լինէին. քայց սրտիւք ոչ ուղղէին. և զայս յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով։

Ուէրեղին զնա բէրանօ խրենց. և լէզուօ խրենց սաեղին նմա. և սէրտ նորա ոչ էին ուղիղ ընդ նմա. Այսինքն ասէ. Թէպետ և բերանով ցուցանէին, Թէ սիրելին ՝ն՝ քայց սուտ Թէ. զի լէզուօք խրենց սաէին, այսինքն Թէ զոր լէզուօք խօսէին՝ մանաւանդ ի պաշտամունս իւրեանց, սիրտք նորա ոչ համաձայնէին այնմ. քանզի ոչ էին ուղիղ ընդ նմա. այսինքն ոչ էին սիրտք նորա պնդեալք, որպիսի նա կամ էր, և որպիսի ինքեան ցու-

ցանկին լերզուք իւրեանց. և սորա պատճառն է, այն՝ զոր չարէ զինի։

Եւ ոչ հաստատին ուխտք նոցա։ Այս այն ուխտ էր՝ զոր եդ Տէր ընդ իսրայէլացւոց յելանել նոցա յերկրէ տոսէ յամառպատին սինայ. (ելից. ԻԹ. 7--9։ և ի. 1--17. և որ զինի։) Այսմ ուխտի ասէ ոչ հաւատացին, իբր զի ոչ հաւանեցան՝ թէ այնու ուխտիւք պարտաւորին անասք ոչ. և յոչ հաւանիլն՝ թէպէտ և բերանով ցուցանէին՝ թէ սիրեն զնա, բայց սիրտք նոցա, այսինքն կամք նոցա՝ որ զՀետ երթայ Տէառնէն մնաց, մնաց անհաստատ։ Զայս սակս իսկ կամեցաւ Տէր մերժել զնոսա, բայց վասն գթութեան իւրոյ խնայէր ի նոսա. սմին իբրև չարէ զինի մարդարէն և ասէ։

Լէ. Այլ նա ինչ գիրք էր. Տէրն զինը նոցա և ոչ ապականէր։

Լէ. Յաճախէր գթոյնացնել զերկրաւորսն իւր. և ոչ բորբոքեաց զամենայն սրտմտութիւն իւր։

Այս բանք առաջի դնին ի մարգարէին իբրև քաղդատութիւն ինչ լէ մէջ անզգամութեան որդւոցն իսրայէլի, և լէ մէջ բարեգթութեան բարձրելոյն Տեառն. իբր թէ ասէ. տեսէք թէ սրպէս վարեր Տէր լէ նոսա, և սրպէս վարեին նոքա լէ Տէր։ Այլ նախ խօսել զքաւելոյն Տեառ զՔրիստոս նոցա ասէ։

Այլ նա ինչ գիրք էր. Տէրն զինը նոցա և ոչ ապականէր։ Որ չարկապտ այլ տայ Տիրոջ կայսն ամենայնի զոր առաց ի վերոյ. որպէս թէ եղեալ էր. թէպէտ և այսչափ եհար զժողովուրդ իւր վասն չարեաց նոցա, սակայն ոչ ետես ի նոսա զայնպիսի բերս բարեաց՝ զորս սպիսիս կամէր. մի որով արժան էր ջնջել զնոսա. բայց քանզի ոչ մոռանայր զդէմ լինելոյն իւր, վասն որոյ ոչ պատժէր և եղծանէր զնոսա այնչափ՝ և այնպէս, որչափ պարտաւոր էին նոքա. սմին իբրև որչափ ի մեզ կողմանէ պատժէր զնոսա, այնչափ ի միւս կողմանէ գթալով ի նոսա՝ քաւէր զնոցա. և նահանջէր զբարկութիւն իւր. կայս հայելով յարէ զինի, և ասէ։

Յաճախէր գթոյնացնել զերկրաւորսն իւր. և ոչ բորբոքեաց

պահնայն սրամտութիւնէ էր։ Կ՚ասէ եղանակ քանի՝ այսինքն է յաձախել առնել զայս ինչ՝ ըստ օձոյ ձեռաւորութեան գործոյ ցուցանէ զքան կիր զկամեցողութեան առնելոյ զայս ինչ կամ զայն կամ հնարս հնարելոյ, ցուցանէ եւս զգործ ծագրութեան կամաց առ այս եւ առ այն. եւ ըստ այսմ յաձախէն՝ յաձախէր գործելոյն՝ զարկութեան՝ յայտ առնէ՝ թէ ոճ ոչ եաճ զանհնայն բարկութեան իւր՝ ի վերայ իսրայէլացւոց, որչափ վայել էր մեզաց նոցա, այլ զսակաւս, եւ սակաւ անգամ. քանզի նա յաձախէր, այսինքն յանհնայնի կայր եւ միշտ քանայր գործելոյն զայն զիւր բարկութեան ի նոցանէ։ Կամ եթէ զարթնոյր սրտմտութեան նորա ընդդէմ նոցա՝ առնուլ զվրէժ ի նոցանէ, ոչ բորքոքէր զայն, այսինքն ոչ առնէր՝ զի սրտմտութեան իւր խոպան ծախեսցէ զնոս։

Կամ տայ զպատճառն ասելով։

Եւ. Ցէնչայ ըէ մարմին են նոյա. հոգի որ ելանէ՝ այլ ոչ եա գառնայ։

Այսպես ասէ մարգարէն՝ ոչ առ ի ցուցանել, թէ ոչ պարտաւորէին նոքա պատժոց, այլ թէ խնայելի եւս էին. զի ունէին մարմին հակեցուցիչ հոգւոյ կայն ինչ՝ որ ընդդէմ ձեռայնին հաձուելոյ թէ, և հաձոյ չար զգայութեան։ Կամ ասա մարմին ասելով ոչ խիմնայ զմիս եւ զոսկերս, ևն. այլ զմարմնաւոր գոլն, կիր զմարդն ըստ մարմնաւոր գոլոյ, կամ զգոլն ընչաւոր, և այս՝ մանաւանդ յառաջ քան զգալ հնարհացն։ յոր միտ ասէ հնորհալին (՝ի մեկն. մնա. գլ. ՟ը.) * մարմին անուանէ ,, զորս յառաջ քան զընորհս հոգւոյն, ըստ ասացելոյն, ,, ոչ քնակէ հոգի իմ՝ ի մարդիկդ կայդ վասն լինելոյ ,, գոյա մարմին ». այս մարմին է՝ որ գրեթէ յամի՝ ի չարն բերի։ Կամ զայս յայտ է թէ գիտէր նա որ ապարն. ուստի և յիշէին նորա զայս՝ ոչ ցուցանէ թէ մոռացեալ էցէ, և նորոգ յիշէ, այլ թէ՝ ի պատժելն՝ զայսպիսի ինչ ցուցանէ՝ որպէս թէ յիշելով զայն զոր գիտէր, գործէր ըստ գործոյ նոցա՝ որք նորոգ յիշէին, զոր յառաջն գիտէին։ յայս միտ խօսելով ասէ։

Եւ. Ցէնչայ ըէ մարմին են նոյա։ Կ՚ասէնքն թէ ոճ՝ ի պատժելն զիարսայէլացիս խնայէր՝ ի նոսա, և՝ ի գառնալ նոցա առ ինքն՝ ըստ նոքա զնոսա, և ցուցանէր զգութ

իւր առ նոսա, և ոչ պահէր ոմս. քանզի դիտէր Թէ ունէին մարմին տկար և ողորմելի, մեղսասէրն և վարասկեալ ախտիւք. մինչև յամենայնի գրեթէ հակառակ զինել ընդդէմ Հոգւոյն՝ ըստ գրելոյ առաքելոյն (գաղ. Ե. 17. և Հռոմ. Է. 18.) որոմ՛ե ինքն ասէ վկայեաց ի յինէնէն զողորմելի վիճակ մարդկան յետ ջրհեղեղին, յասելն. * զմտաւ սիրտ ևս յաւելից անիծանել ,, զերկիր վասն գործոց մարդկան. զի միտք մարդ- ,, կան հաստատեալ են ի խնամս չարի ի մանկութենէ ,, իւրմէ ‖ (Ծնն. Ը. 21.) մանաւանդ Թէ և ինքեանք զլսովին ըստ մահու են գրաւեալք. զի ցորչափ ունին յինքեանս զՀոգի՝ կեան, իսկ ի մեռնիլ Հոգւոյն՝ ոչ ևս կեան. յայս հացեղով յարէ զինէն և ասէ.

ՈՐՊԷՍ որ ելանէ՝ այլ ոչ ևս դառնայ (առաւ հպէ՝ ըստ բերան նշանակութենէ դնի ասա. մի՝ փոխանակ անձին՝ այսինքն փոխանակ բանական Հոգւոյ մարդոյն. յայս միտ առեալ սովին բանիւ կամի մարգարէն ցուցանել զմահկանացու գոլն մարդոյ և զանմահ գոլ Հոգւոյ նորին. որպէս Թէ եգեալ էր. յիշեցայ՝ ասէ՝ զի մահկանացու են մարդիկ, այսօր կեան, և ի վաղիւն մեռանին, և յետ մեռանելոյ ոչ ևս կեան. զի Հոգին՝ որ ելանէ ի մարմնոյ նոցա՝ գնայ առ՝ ած, և ոչ ևս կարէ ինքնին դառնալ ի մարմինն յայն՝ զոր եթող կամ ոչ ևս կարէ դառնալ ի նորոգումն վարուց. խակ Թէ ած ունիցի յետոյ դարձուցանել զայն ի մարմին, և յարուցանել, ի հաստարակաց յարուէ այն ոչինչ օգտէ յայժմս վիճակի՝ յորում մեկնի Հոգին ի մարմնոյ. զի առ այժմ ձշմարիտ է՝ Թէ յելանել նորա՝ ոչ ևս կեայ մարդն, որպէս և ամենեքեան դիտեն, և այնօր տեսանեն. մինչև ըստ արտաքին երևութի ասել սողմանի, Թէ նոյն վիճակ իցէ համարելի մարդոյ և անասնոյ.

Ա. ասացի՝ և զանմահ գոլ Հոգւոյն. զի այս ոչ բանի յայտ առնի՝ Թէ Հոգին որ մեկնի ի մարմնոյ՝ ոչ կորնչի, այլ կայ. բայց ինքնին ոչ գառնայ. խակ նոյն կայոյ նորա բազմաք ցուցանի, բայց մասնաւորապէս երևի և յարհեալի դէմս մեռելոյն. որպէս ասէ ծործորենցին (ի մեկն. մատ. գլ. Ի.) * եթէ մեռանիցէ ,, Հոգին՝ ոչ ոք երկնչիցէ ի մեռեալ մարմնոյ. որպէս

,, ոչ երկնչիմք ի մեռեալ մարմնոյ անասնոյ. ապա ,, ուրեմն գոյ ինն կենդանի զօրութիւն՝ վասն որոյ ,, երկնչիմք ի մեռեալ մարդոյ ։

Երկրորդ՝ առեալ լինի ասա հոգին փոխանակ կենաց և շնչոյ կամ փոխանակ կենսական և կենդանական ոգւոյն, որովք կեայ մարդն. և ՚ի այսմ կարի ցուցանել մարգարէն, թէ ած խնայէր ի պատժելն. քանզի տեսանէր թէ մարդիկ ամենևին տկար են և ողորմելի. զի զայնպիսի կեանս ունին, որ յանցանելն հասակէ ի հասակ՝ ոչ ևս գառնայ ի նոյն. զոր օրինակ ի աղայութենէ ի մանկութենէ հասեալ՝ ոչ ևս գառնայ ի տղայութենէ, և ի մանկութենէ յերիտասարդութենէ հասեալ՝ ոչ ևս գառնայ ի մանկութենէ, և յերիտասարդութենէ ի ծերութենէ հասեալ՝ ոչ ևս գառնայ յերիտասարդութիւն, այլ դիմի ի մահ, և ի ամենևին նմանապատկանց և պղտոց դիւրանցիկ ելից՝ որոց յառաջանալն ի կիսել յապականութենէ. զորոյ զկախառնելն ի տեսանել յերկինսին մարմինս՝ որք միշտ ի նոյն գառնան, և ի նմին որպիսութենէ ինան ։

Երրորդ՝ առեալ լինի փոխանակ հողմոյ, ՚ի որում ՚ի որ գիրս ուրեք ուրեք բառդ հոգի՝ գնի փոխանակ հողմոյ. և ՚ի այսմ այս բան առաջի գնի իբր նմանութենէ ՚ի ցոյց անցաւորութենէ մարդկան. իբր զի կեանք նոցա այնպիսի է՝ որպիսի է հողմն, որ յերևանէն յայրևելից կամ յարևմտից և կամ յայլ կողմանց, ոչ ևս գառնայ ի նոյն, այլ գնայ ուր և գնայ, և ընդ. մինչև տացէ ած միւսանգամ ընդել. Ո այսոսիկ առաջի առնելով մարգարէին կամի ցուցանել՝ թէ ած ՚ի պատժելն զնոքաչ լացիս՝ ոչ երթէ ոչ դիտէր թէ տկար են նոքա, և փոփոխական կենաց վիճակաւել, այլ գիտէր. և վասն գիտելոյ զայս՝ ոչ այնչափ խստութեամբ վարեր ընդ նոսա, որչափ պարտն էր ։ Նա երթէ ոք ասիցէ. մինչ ասաց և այլ տեսակ պատժոյ՝ որով ոչ պատժեաց զնոսա ած, այսմ լուծելոյն ինն պատասխանի մարգարէն, թէ ած ոչ ընդ բազմականին պատասխանի զնոսա, ապա թէ ոչ ըստ ամենայնի ջնջելոյ զազգն զայն. զի բազում եղեն չարիք նոցա. զորս և սկսանի անդստին առաջի գնել միքայէլեան, ակիզն

արաբեալ վերստին յապերազատութիւն նոցա ընդդիմ այնչափ երախտեացն ոչ , վասն որոյ ասէ ։

խա. Քանիցս անփակ դառնացուցին զնա յանապատ . և բարկացուցին զԵրիչեաւն յանկրծի ։

խբ. Դառնան՝ և փորձեցին զԱծ . և զԵրիչ իսրայէլի սրտնացուցին ։

խգ. Ոչ յիշեցին զչեռն նորա յաւուր յորում փրկեաց զնա ի չեռաց նեղչաց նոցա ։

խդ. Որպէս արար զնշանս՝ և զարուեստս իւր յերկրին Եգիպտացոց , և ի դաշտին տանեան ։

Ասյա ամենայն եդ մարգարէն ի վերոյ այլով իմն կարգաւ . իբր զի զասն 41 Համարոյն եդ ի Համարն 18 . զասն 42 Համարոյն եդ ի Համարն 19 . զասն 43 Համարոյն եդ ի Համարն 12 . և 24 . զասն 44 Համարոյն եդ ի Համարն 13 . բայց առաւել և կամելով բացայայտել զայսոսիկ կրկնել և ասէ ։

Քանիցս անփակ դառնացուցին զնա յանապատ . և բարկացուցին զԵրիչեաւն յանկրծի ։ Կամի ասել . ո՞Հե՛ւ մեզ կալ բիցէ մի ըստ միոջէ պատմել զապերախտութիւնն Հարց մերոց . քանիցս և որքանիցս չարաչար տրտնջելով զնոյ, և ի նմանէ յետս կալով՝ դառնացուցին զնա, այսինքն արարին՝ զի նա որ քաղցր էր՝ լինի դառն առ նոսա , կի՛ ցուցցէ նոցա ոչ և զքաղցրութիւնն իւր , այլ զդառնութիւնն բարկութիւնն իւրոյ ։

Ոչ ոչ այսչափ միայն , այլև զբարկութիւնն նորա շարժեցին ընդդէմ մովսէսի և Ահարոնի . զի ի զայրացուցանել նոցա զմովսէս և զՀարոն յանջրդին տեղւոջ, արկին զնոսա ի տատանումն շուրջ զբանչելեաքն նոյ . որոյ վասն և ասծ զրկեաց զնոսա ի տեսութիւնն երկրին աւետեաց . (որպէս գրի ի գիրս Թուոց . ե . 12 ։) Ասյա պատիժ ոչ փոքր էին առ մովսէս և առ Ահարոն , այլ մեծ յոյժ . զի ինքեանք գոլով առաջնորդք ժողովրդեանն այնորիկ՝ ինքեանք ոչ կարացին ժամանել ի նոյն՝ առ որ առաջնորդէին . և այսմ պատճառ

եւ լեզն նոյն ժողովուրդք չարեօք իւրեանց ի փորձել նոցա զնա, եւ ի բարկացուցանել զորոց խօսի ի յաջորդ համարն ասելով։

Ա Ոբէամ՝ եւ փրկիչն ղնա. եւ սքանչելի պարագայիւք։ Լ Ասիրեալ եմ զարուածելոյ նոցա յոյր՝ թէպէտ եւ զղջացան եւ թողին զդառնութիւն սրտից իւրեանց, բայց դարձեալ ի նոյն փսխածն դարձան, եւ փորձեցին զնա. իբր զի թէպէտ եւ առեալ էին զփորձ ամենակարողութեանն նորա, եւ զիարդ պատժոյն, բայց անհաւան գտան, եւ ոչ հաւատացին, թէ զոր ասացն կրկին եւս առնէ. եւ վերստին պատժէ. որով գրեթէ կամեցան ահմանս դնել ամենակարողութեանն նորա ըստ հաճոյս անձանց իւրեանց. ապա թէ ոչ ոչ համարձակէին այնպիսի դառն բանիւ տրտնջել զնմանէ. որով կարի իսն զայրացուցին զքեն իսրայէլի, այսինքն զնա՝ որ էր սրբացուցիչ իսրայէլի, եւ սրբութիւն պաշտելի յիսրայէլի եւ յինքեան եւս՝ որ ի ցասման, եւ յամենայն ախտից։

Ոակ պատճառ անհաւան գտանելոյ նոցա էր ոչ միայն խստութիւն չարութեան կամաց նոցա, այլև թանձրութիւն կուրութեան մտաց նոցին. որով պատրեաւ ի խորհուրդս խաւարային միգով՝ ոչ ի միտ առնին՝ զորս արար ածառնոսա. ըստ որում յիշէ մարգարէն ի յաջորդ համարն ասելով։

Ա Ոչ յիշեցին ղձեռն նորա յաւուր յորում փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նեղչաց նոցա։ Լ Այս է ապացոյց մեծ՝ զաւելութիւնն իսրայէլի, զի առաջամայն մոռացան և ոչ յիշեցին՝ թէ զիարդ ածե ձեռամբ իւրով՝ այսինքն անհնարին զօրութիւն իւրով փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նեղչաց նոցին. զինչ ինչ արար առ նոսա ի մեծ աւուրսն յայնոսիկ, և զինչ ինչ գործեաց առ եգիպտացիս. և զայսոսիկ կամելով վերստին յիշել ի հասարակի, ասէ։

Ա Ոբրեալ արար զնշանս՝ և զպատրեսիս իւր յերկրին եգիպտացոց, և ի դաշտին տանեաս։ Կամի ասել. զիա՛ր սքանչելիս զոր երևեցոյց ածե յերկրին եգիպտացւոց, եմի՛ զնշանսն՝ զորս արար բանիւ, և եմե՛ զարուեստսն զորս եցոյց իբր ձեռամբ աւետին որպիսին իսրայէլի՝ ինքեանք և հարք իւրեանց, և ոչինչ շահեցան. զայս

մանկ. տէս ի համաբն. 13։ Իսկ բառդ որպէս՝ դնի աստ իբր ցուցական, այսինքն իբր ցուցանող այն ամ՝ աքանչելեաց՝ զորս արար ինձ։ Կամ իբր թէ ինքն էին այն աքանչելիք՝ պատմ. կարդաւ և ասէ։

խե. Զաբէյդ յարեան զքեզ նոցա, և զանիրեա նոցա, ել ի քէզ։

խզ. Ասացից ի նոսա զանաճանճ՝ և եկիցէ ընդ նոսա. և գերծից ապականեալ զնոսա։

խէ. Եւ ձանիցէ զպատուղ նոցա. և զվասպան նոցա մահ. բանայ։

խը. Եւհար խարիսխս զայգիս նոցա. և զկընկնիս նոցա եղջմամբ։

խթ. Ապականեաց ի խարիսխս զանասունս նոցա. և զսպանուածս նոցա հրով գասպեցաս։

Ստացումն եղոյց ինձ յեգիպտոս. բայց զերևելիսն և եթէ ի մէջ բերէ աստ մարգարէն. և նախ զդառնալ Ջուրց յարիւն, յասէ՝

Զաբէյդ յարեան զքեզ նոցա, և զանիրեա նոցա, ել ի քէզ։ Այս այն է որ պատմի ի գիրս ելից. է. 17 — 25. ուր ի ձգել ահարոնի զանիւն մոսէսի զգաւազանն ի վերայ ջուրց եգիպտոսի՝ այսինքն ի վերայ գետոց և լճից, ի վերայ խաղից և ջրակուտից, և ի վերայ անօթոց ջուրց, ամենայն ջուրք դարձան յարիւն։ Եւ թէպէտ աստ զանձրեւս ևս յիշէ մարգարէն, բայց այնու անձրևօք պարտ է իմանալ կիսի զնաւարակ ջուրս խաղից և լճից՝ որք էին յանձրևոյ, և կիսի զջուրս յատուկ անձրևոյ՝ զորս ժողովեալ պահէին եգիպտացիք յանօթս փայտեայս և քարեղէնս. յոր միտ ասի (ելից. է. 19.) Թէ արիւնն եղև նաև ի փայտս և ի քարինս, այսինքն ի փայտեղէնն և ի քարեղէնն անօթս՝ յորս կային ջուրք։

Այս հարուած այնպիսի եղև, մինչև ոչ ևս գտանել եգիպտացւոց զջուր ըմպելոյ. զի թէպէտ և փորեցին զգետինն վասն գտանելոյ զջուր, բայց փոխանակ ջրոյ

եւ արիւն, զոր սոսկացան ըմպել, փոխանակ անպարտ արեան աղայոյն երբայեցւոց, զոր հեղին տաբատարձուց. որոյ եւ ըստ գրելոյն վարդապետ եւ անձրիւն վկայիր, եւ ցուցաներ, թէ այն էր պատիժ մեղաց նոցին։ * զի չկայ ասէ անդ անձրեւ՝ եթէ ոչ հրաշիւք։ Այլ զի չէր այսր հարուածոյ եհան յեգիպտացիսն գորտ, եւ ապա մուկն, եւ յետոյ ջանաճանճ, զոսա եւ յիշէ մարգարէն ի յաջորդ համարն, ի բաց թողեալ զմուկն ասելով։

Գատեայ ի նոսա ջանաճանճ եւ եկեր զնոսա. եւ փորձս առնեցին պոռնիկաց զնոսա։ Օ այսմանէ պատմէ մուկս ի գիրս ելից. Ը. ուր նախ գնէ զգորտն ի համարն. 2 -- 14։ Այլ ապա զմուկն ի համարն 16 -- 19։ Այլ յետ այնորիկ զջանաճանճն ի համարն. 21 -- 25։ Ոչ թէ զինչ իցէ ջանաճանճն, այլ և այլ կարծիք են. ոմանք ասեն լմնեւ զայն՝ զոր այլազգիք կոչեն կիմէ, որ լինի ի վերայ շանց, երբեմն նաեւ ի վերայ խաշանց։ Ոմանք այլք համարին լինել տեսակ մի ձանձղոյ չարաչարք խայթողաց։ Այլ այս ըստ պատշաճի. զի երբեմն զշունս կատաղեալ էին եգիպտացիք, և անասնացեալք, և անողորմ խայթօղք անմեղաց. ուստի և այնպիսեաւք պարտ էր պատժիլ։

Ցետ այսր հարուածոյ տիրեաց ի վերայ անասնոցն եգիպտացւոց մահ. (որպէս գրէ ելից. Թ. 3 -- 6.) և ապա փոշի, և կէղ ի մարդ և յանասունս. (որպէս գրէ ելից. Թ. 9 -- 11.) և յետոյ կարկուտ, և ապա մարախ։ Որոյ թողեալ մարգարէին զկէղն զոյլսն յիշէ ասա, յառաջ դասելով զմարախն, և ասէ.

Եւ ծանոյ զպտուղ նոցա. և զվաստակս նոցա մարախոյ։ Այս ժամն զոր յիշէ ասա մարգարէն՝ է տեսակ ինչ օրդան կամ ասացիչ ոջիլ բուսոց, որ և ապականէ զպտուղս ծառոց, պատճառեալ երբեմն ի ցօղոյ, և երբեմն յանձրեւոյ, երբեմն և յանբարեխառնութենէ օդոյն։ Այս թէպետ զայս ի մասնաւորն ոչ յիշէ մովսէս ի գիրս ելից, բայց ի յիշել նորա զմարախն՝ ըստ նոյնմ իմացեալ լինի և այս ժամկ։ Այլ թէ և եւս առաւել, թէ ժամկն նշանակէ ասա զայլ ինչ տեսակ մանր բանոյ՝ որք չարաչար ուտէին զպտուղս ծառոց։ Այսմ թերևս ժամկով իմացեալ լինի նոյն իսկ կէղն։

Լսակ վասն մարախոյ ՚ի կարգի գրե՛ մովսէս (՚ի գիրս ելից. Ժ. 12 -- 15.) ուր և յաւելու ասել, Թէ * յա՛ ,, ւսոյ քան զայն ոչ եղե՛ այնպիսի մարախ, և յետ ,, այնորիկ ոչ եղե՛ այնպիսի ՚ ։ զի եհեր զամենայն բոյս՝ յորս վաստակէին եգիպտացիք. վասն որոյ և ասէ * ետ զվաստակս նոցա մարախոյ ՚ , այսինքն ետ կերակուր մարախոյ զղալոր բոյս, զորս բազում վաստակօք և աշխատանօք հասուցեալ էին եգիպտացիք ։ Լէ՛ զի յառաջ քան զՀարուածին մարախոյ էին կարկուտ սաստիկ. զայնմանէ և խօսի մարգարէն ՚ի յերկուս տաս

* տեղոյ տէր կարկուտ 'ի վերայ ամենայն երկրին ,, եգիպտացւոց. եր (ասէ) կարկուտ , և ծաղ բորբո- ,, քեալ 'ի մէջ կարկտի ։ Օ այս հուր ոմանք մեկնեն 'ի վէր կայծականց , իբր թէ հանդերձ կայծակամբք եկ կարկուտն , և այլեւայլ զանաստուածս զբոյս . իսկ ոմանք համարին , թէ այն կարկուտք պարունակին յինքեանս զհուր , կիմ զայնպիսի նիւթ՝ որ 'ի հարկա- նել կարկտի յերկիր՝ վառեալ ելանէր և այրէր . ո- մանք եւս համարին զժանտ ջերմուն հրեղէն ոգեաց՝ որք կան 'ի կարկտի , և 'ի հարկանել զբոյս այրէն , այսինքն խաշէնեն զնոսա ։ Ապրեաց և իմասցի , սակս ցուցանի սաստկուի հարուածոյն կարկտի , յորս մատ- նեաց ամ զանաստուածս և զբոյս եգիպտացւոց . փոխա- նակ զի պաշտեին զայնպիսիս ։

Այս ամենայն հարուածք փոխաբերութիւ առեալ նշա- նակին զհոգեւորական պատիժս , որովք պատժէ ամ զանհաւատսն . զոր և մատամբ իմն յիշէ նաբեկացին (՝ի բանն կիր։) Աւդ քանզի զորս միանգամ յիշեաց մերգաբէն՝ ևկն գործք բարկութեանն ամ , սակս իբր յարել զինսն և ասէ ։

ը. Աստէած 'ի նոսա զբօմաւորնեան բարկութիւ իւրոյ . զբօմաւորութիւ , չբարկութիւ և ընդունութիւ ։

ըը. Աստէած 'ի նոսա պանկանս՝ 'ի չկան հրեշտակի չա- րութ . թիւեցոյց 'ի նոսա զբօմաւորութիւ բարկութեան իւրոյ ։

ժը. Ել առնէացոյց 'ի մահուանէ պանչկնս նոցա . և զանա- սունս նոցա 'ի մահ մատնեաց ։

Աստգրդ սբօմաւորութիւ և բարկութ բազում անգամ 'ի տե- ղի միանց 'ի գործ ածին . բայց տիրապէս խօսելով ամ երից զանազանին . մի ամ գոլոյ յինքեանս , զի բար- կութիւն յինքեան մտածեալ՝ և կիրք . իսկ սբօմտուն չատկապէս ոչ և կիրք , այլ զգղուն կրից ։ Աչերկրորդ ամ սաստկութիւն , զի սբօմտութիւն և սաստկուի բար- կութիւ . ուստի և սաստկացեալ բարկութիւն՝ սբօմտու- թիւ կոչի ։ Աչերրորդ ամ վախճանի . զի թէպէտ երկո- քին եւս դիտեն առնուլ զվրէժ , բայց բարկութիւն չայն

ուղղակի ի վրէժխնդրութիւն ՚ի Տէրոջէն. իսկ սրտմտութիւնն ոչ այնպէս ՚ի վրէժխնդրութիւնէ Տէրոջն՝ որչափ ՚ի վրէժխնդրութիւնէ Տէրոջն առանց դիտելոյ վանելոյ զնշանն։

Այս ամենայն ՚ի մարդ միայն մնացած է, և ոչ յԱստուած. բայց քանզի երբեմն գործէ նա զայնպիսիս՝ զորպիսիս գործէն բարկացողք, յայն հայելով ասեմք, թէ բարկացեալ իցէ Աստուած. և եթէ իցէ աստուիկ, ասեմք սրտմտեալ։ Այլոց դիտելի է, զի հայելով յոմն՝ որ գործ՝ բարկութիւն ոչ ասի տիրապէս վրէժխնդրութիւն նորա. իսկ սրտմտութիւն ոչ ասի ներգործութիւն կամ գործադրութիւն և կի գործ բարկութեան և վրէժխնդրութեան նորին. և կամ բարկութիւն ասի յորժամ սոսկ բանիւ իցէ. իսկ սրտմտութիւն՝ արդեամբք. և որպէս երևի յայս միտ դնին ասա այսոքիկ բառք, յասելն։

Շտուեց ՚ի նոսա ըզբարկութիւն իւրոյ, ըզբարձրութիւն, ըզբիրտութիւն և ըզնեղութիւն։ Այսինքն թէ ած առաքեաց յեգիպտացիս զպատիժս՝ որք էին սրտմտութիւն բարկութեան նորա, այսինքն ներգործութիւնք կի գործք աստիկ բարկութեան նորա. և զայն այնպիսի օրինակաւ առաքեաց ՚ի նոսա՝ որպէս թէ զնոյն զայն բարկութիւն իւր զէզոյր ՚ի նոսա. և առ այս յաւելու. ըզբարձրութիւն և ըզբիրտութիւն և ըզնեղութիւն. որովք կամի ցուցանել, թէ ոստիկ եհեղ ՚ի նոսա զպատիժս, զորս և ներգործէս կոչէ. իսկ թէ ՚ի ձեռն որոյ եհեղ զայն՝ յայտ առնէ ասելով։

Շտուեց ՚ի նոսա գանձնա՝ ՚ի չէն հրեշտակի չարի։ Այս բան է կրկնութեան նախընթացին. և զոր անդ կոչեաց ներգործեմ՝ աստ կոչէ առնելոյս. զի արդարև տանջանք մեծ էին նոքին, որովք տառապեցան եգիպտացիք։ Այս զայս արար ասէ ՚ի ձեռն հրեշտակի չարի։ Լաւ արժան է դիտել, զի յայնոսիկ հարուածս որովք եհար ած զեգիպտացիս, յամենայնի կայր ինչ ինչ աքանչելի, և կայր ինչ միսիչ. այն որ աքանչելին էր, ած առնէր ՚ի ձեռն ծառայից իւրոց մովսէսի և ահարոնի, և ա ՚ի ձեռն բարի հրեշտակի. վասն որոյ և առաց առաքեալդ ասէ նա եհար, նա մնանեաց, ձեռ. իսկ այն՝ որ միսիչն էր՝ ՚ի որում միասիչ առնէր ՚ի ձեռն չար հրեշտակի, որով իմացեալ լինի առատնոյ։

Ծ.օրծ օրէնքին (՝ի մէկ. մատ. գլ. ԺԴ. ՅՈ.) զայս
բան վերածէ՝ ի ժամանակ մնալոյ իւրաքանչիւր մարդ
ոյ ՝ի մատնելն ՝ի ձեռս տանջողաց. և բան ասելս և
այս. * ժամանակ հնձոց՝ կամ ի՞նչ ինչ ժամանակ ելս մնալոյն
,, ասէ և զպատուհասին ժամանակն՝ յորում լցցիս զ
,, մեզ տանջին ՝ի հրեշտակաց տանջողաց. ըստ այնմ՝
,, առաքեաց ՝ի նոսա տանջանս ՝ի ձեռն հրեշտակի
,, չարի, և կամ գիտատրած աշխարհիս ։

Այն ոմանք, ըստ որս և լսեմք՝ և վարդան, որք այսու
իմանան զհրեշտակ բարի. և չար կոչին ըստ այնմ է՝
զի հասուցանէր բաղում չարիս առ եզիպտացիսն. և
ըստ այսմ բառդ չէ՝ ոչ հայի յանձն, այլ յարարս ան-
ձին. որպէս թէ եղեալ էր. ՝ի ձեռն հրեշտակի՝ չա-
րիս հասուցանողի. կամ զի թիւտ էր և անգոյ ին, ըստ
որոյ բառիւս չէ՝ նշանակի սատ խիստն. կամ ըստ լսեմ՝
՝ի ձեռն հրեշտակաց՝ որք ի չարչարեալն զնոսա՝ * նոյ
,, չարք լինելին, որք բարեացն բարիք էն ։ որպէս և
առ սոդոմացիս եղև.

Հայս միտս է և եզնիկ կողացի. ըստ որում գրէ (՝ի
գլ. լէ.) * ընդդէմ ասէ ոչ նա (այսինքն դևն), այլ
,, հրեշտակ ոյ եհար զանդրանիկն եգիպտացւոց ։
որպէս գնի ՝ի յաջորդ համարն. և պատասխանէ, թէ
վասն զի գևք ոչ գոլով ծառայք ոյ՝ ոչ են կարգեալ
՝ի նմանէ մըևժինդիր չարեաց. զի ինքեանք իսկ են
չարք. վասն որոյ և ոչ յայս գործ առաքեցան, ըստ
որում բարկութեն ոյ էր այս գործ. զոր և սրտմտու-
թեն կոչէ մարգարէն առելով։

Ցնծեցայ ՝ի նոսա զպրծուածսն իսրայէլ։ Այնպէս
խօսի մարգարէն՝ որպէս թէ ասծ գործէր յայնժամ
զգործ սաստիկ սպառապետի. իբր զի ոչ զօրավարն
՝ի յետին ձիգն մտեալ՝ յառաջ մղէ զզօրս ՝ի հարկա-
նել զքշամիս և ՝ի սպանանել առանց գթալոյ, սոյն
պէս առնէր և ասծ ՝ի մղելն զսրտմտութեն բարկու թեն
իւրոյ յեգիպտացիս, ՝ի տուն զոհասպեան հարուածս ա-
ւանց խնայելոյ ՝ի նոսա։ Ալ անհաւան վարդապետ
(՝ի մէկն. յոբ. գլ. լՀ.) այլազգ ընթեռնու զայս բան
յառաքն. * ՝ի ձեռն հրեշտակի չարի դիպեցոյց զնոսա
,, ՝ի սրտմտութ ։ բայց այս ևս ՝ի նոյն չհայի, և զնոյն
նշանակէ, և նոքին մեկնութեն մեկնի. ՝ի ցուցանել՝

Թէ՝ ասծ ոչ խնայեաց ի նմա՝ ի սատակել և՝ ի կորուսա-
նել. և զայս բարւոք ևս բացատրէ մարգարէն՝ ի յա-
յլորդ բանսդ ասելով։

Եւ անխնայեաց ի մահապարտն զնոյնս նոցա. և զանասունս նո-
ցա՝ ի մահ մատնեաց։ Այսինքն յայս ամենայն հարուածս՝
որովք եհար ասծ զեգիպտացիս, ամենևին ոչ խնայեաց
ի նոսա, Թէ և տեսանէր՝ Թէ չարաչար մահուամբ
մեռանէին, նոյնպէս և ոչ յանասունս նոցա, այլ մատ-
նեաց զնոսա ի սատակումն։ Այս յայսմ ամենայնի ա-
ռաւել ևս զարհուրելի եղև հարկանել զանդրանիկս
նոցա առ հասարակ. զորմէ խօսի՝ ի յաջորդ համարն՝
ասելով։

ծՃ. Զհամ զամենայն անդրանիկս եգիպտացւոց. զսկիզբն
ամենայն վաստակոց նոցա՝ ի յարիս տամբ։

Այս պատիժ եղեալ՝ ի հինս ևս այլ հարուածս՝ բա-
զում իրօք առաւել տեսանի քան զնոսա, և և քան
զվերջինս հարուածն զայն՝ որ եղև՝ ի կարմիր ծովուն.
մի՝ զի այս հարուած եղև ցաւագին իմն աղէտ ամե-
նեցուն մանգամայնի, որոց միոյն զմիւսոյն ասատկացու-
ցանէր։ Երկրորդ՝ զի եղև՝ ի նմին ժամու՝ ի միասին
յամենայն տան։ Երրորդ՝ զի եղև յայնպիսիս՝ յորս
էր պատուականութեի տան իւրաքանչիւրոց, այսինքն
է յանդրանիկս նոցա։ Չորրորդ՝ զի յայն հարուած
յայնմի երևէր՝ Թէ ասծ է՝ որ գործէ զայս։ Այս Թէ-
պէտ յամենայն հարուածս տեսանիւք լինել կայր, բայց
ոչ որպէս յայսմ անդրանկածոյ պատուհաս։ Ասասի
և մարգարէն զսոյն զայս իրբև առաւել սարսափելի
՝ի մանաւորի առաջի դնելով՝ ասէ։

Զհամ զամենայն անդրանիկս եգիպտացւոց։ Այս հարուած՝
աղետալի իմն պատմի՝ ի գիրս ելից. (ԺՇ. 29 — 33.)
յոյնպէս և՝ ի գիրս իմաստութեի. (ԺՇ. 14 — 18.)
Չորս ասանդի, Թէ՝ ի հասարակիլ գիշերոյ եհան կո-
տորումն մահու յամենայն անդրանիկս եգիպտացւոց
յանդրանկանէ փարաւոնի մինչև յանդրանիկ ծառայից
և աղքատաց և մինչև յանդրանիկ անասնոյ. և ոչ
միայ տուն՝ յորում ոչ եղև այս մահ։ Այս առ՝ ի ցու-
ցանել զաղետալի լինել այնր յաւելուս ասելոյ։

Զսկիզբն ամենայն վաստակոց նոցա՝ ի յարիս տամբ։ Ասաղ-

վասպէ՛ դնի նախ փոխանակ ջանից և աշխատելոց. յոր միտ անդրանիկքն ասին առաջին պատուոյ վասատակող մարդկան, ոչ ըստ որում են բանաւոր, այլ ըստ որում են կենդանի. զի ամենայն աշխատելիքն և ջանք կենդանեաց են՝ զնման իւրեանց յատաջ անելոյ. ամէն իրի ևս գնէ զառաջ ամենայն, յասելն. սկիզբն ամենայն վաստակոց նոցա՝ [1]ասացի ըստ որում կենդանի, քանզի ըստ որում այսպիսի՛ ծնանիցն գիւրեանց նմանին. իսկ ըստ որում բանաւոր՝ սկիզբն ամենայն վաստակոց նոցա է կեանքն առաքինական։

Նրկրորդ՝ բառդ վասպէ՛ գնի ասա փոխանակ տառապելոյ և տաժանելոյ. արդ՝ թէպէտ և ծնօղք ի վերայ ամենայն որդւոց իւրեանց տաժանին՝ ի ծնանելն և՛ ի սնանդեան, բայց առաքինին այս ամենայն տաժանմանց լինի՛ ի վերայ անդրանկանն. մա որոյ և անդրանիկ որդին ասի սկիզբն վաստակոց, այսինքն առաքինին՝ յորում սկսանի տաժանումն ծնողաց ի վերջ որդւոց։ Նրրորդ՝ բառդ վասպէ՛ դնի ասա փոխանակ ձեռն փոխանակ որդւոյ, ըստ որում է իրք առաքինին եղեւ վաստակոց. յոր միտ ասէ ի գիրս (Ը. օրին. ԻԻ. 17.) թէ անդրանիկն է * սկիզբն ամենայն որդւոց ։ և մա այսորիկ ասաց յակոբ ցաւագին. * առուլն անդրանկութիւն իմ է դու, դու զօրութիւն իմ և սկիզբն որդւոց ։

(ծնն. խե. 3.)

Օ այս հարուած անդրանկացն եգիպտացւոց գնի մեզ դաշինն լինել՛ ի յարս Տեառն. որովք նշանակին բնակութիւնք կամ տունք եգիպտացւոց. զի էին նոքա տունք քամայ. քանզի եգիպտացիքն էին սերեալք ի մէսոբեամայ՝ զոր նոքա մեզք կոչեն. իսկ մեսոբեամէ որդի քամայ. վասն որոյ և տունք կիրակութիւնք եգիպտացւոց կոչին յանուն հաւուն իւրեանց յարիք քամայ. Ոչնչա ամենայն զոր ասաց մարգարէն վասն հարուածոցն եգիպտացւոց, դիտէ ցուցանել ոչ այնչափ զզօրութիւն ոյ, որչափ զապերախտութիւն իւրայոցն. զի ոճ վասն ազատելոյ զորդիսն իսրայէլի՝ զոյս ամենայն հարուածս էած յեգիպտացիս, անաչառ և անմիտս պահելով զիսրայէլացիսն. իսկ նոքա զոյս ամենայն մոռացեալ՝ արտօքինն զնմանէ, և ընդհակառակին նմա. և որչափ ինչ ցուցանէր առ նոսա, և առ այլս

վանն Նոցա, անգոհ և անշնորհակալ մնային Նոքա։ Յաւուրն յորում ի ձեռագիրս մեր դնեմ բառս հանգիպած, որ ի կարգ բանին հայելով՝ նշանակէ զաւարտումն պատմութեան մանուածոց հարուածոցն եգիպտացւոց։ զի զայն ասա դադարեցուցանէ մարգարէն։ և սկսանի կրկին պատմել, թէ ՚ի զիւրդ եհան զորդիսն Իսրայէլի և զիւրդ առաջնորդեաց Նոցա յերկիրն աւետեաց։ վասն որոյ ասէ։

ԾԷ. Արդեաւ եթ որպէս խաչէն ծնողքդեան էրոյ։ Եւ էհան զնոսա որպէս հոս յանապատ։

ԾԸ. Յաղիւրքեաց Նոցա յոտով, և ել երկիան։ Եւ պինդ Նոցա ծով ծածկէաց։

Ո՛ժողովուրդն իսրայէլի նմանեցուցանէ խաչին և հողի. որով և զաւանդորդութիւնն այ նմանեցուցանի գործոց հովուի։ և այս թէպէտ ըստ բազում նմանութեանց ասի՝ բայց ասա դնեի ըստ երից։ մի՝ ըստ պաշտպանելոյ, այսինքն ըստ ազատելոյ ի ձեռաց եգիպտացւոց՝ որպէս հովիւ որ զերծուցանիցէ զհօտ իւր ի գայլոյ։ Յերկրորդ՝ ըստ խնամելոյ բաղցրութիւն որպէս հովիւ դիւղ դարմանել զխաչնան։ Յերրորդ ըստ պատճելոյ ամենայն լիութիւն։ Այլ յորերորդ ըստ ազելոյ ի փարախ հանդստեան, զորոյ կարգաւ խօսի ասա մարգարէն. և նախ ասէ։

Արդեաւ եթ որպէս խաչէն ծնողքդեան էրոյ։ Եւ էհան զնոսա որպէս հոս յանապատ։ Ո՛չ յոմէնէ որպէս հովիւն ի կամ միւն զերծուցանել զխաչն կիմ զհօտն ի գայլոց՝ հորդան ասէ Նոցա, այսինքն ստիպմամբ խրախուսեալով յառաջ վարէ, սոյնպէս և ասե ի գիշերին, յորում եհար զամենայն անդրանիկս եգիպտացւոց, ստիպմամբ եհան յեգիպտոսէ զորդիսն իսրայէլի, և ելան զնոսա յանապատ, որ էր առ կարմիր ծովուն։ Եւ որ ապա անցոյց զնոսա, ընկղմեալ զհետեւիս նոցին։ որպէս գրի ի յայտնի համարն ասելով։

Յաղիւրքեաց Նոցա յոտով, և ել երկիան։ Եւ պինդ Նոցա ծով ծածկէաց։ Ո՛չ յոմէնէ զինի որդւոցն իսրայէլի, քաջալերեաց զնոսա, մի յուսահատիլ, և մի երկնչիլ, այլ աներկիւղ և աներկիւղ

օրտիւ անցանել ընդ ծովն կարմիր, զոր նա ինքն պատուհաս. և ի կամիլ ընդհանուր նոցա եւս անցանել ընդ նոյն, ծովն այն որպէս հրամայեաւն նմ պատուհասեալ, և եւս անցս ժողովրդեանն, նոյնպէս և հրամայեաւ նոր ամիսոփեալ՝ ծածկեաց զինքեանսին։ Ո՛ր իբրև տեսին իսրայէլացիք, հաւատացին յԱստ. և հաստատեցան ի յոյս իւրեանց առ ի ժամանել յերկիրն խոստացեալ։

Այսպէս առնէ Աստ և ընդ այնոսիկ՝ զորս կոչէ յաջողել ընդ աղաւթիւ. զի նուաճելով զինքեանս նոցա՝ հանէ զնոսա յանապատացեալ կեանս և ի մտաւորական աղօթս, և կարգէ զնոսա իբրև զանապատ, և խօսի անդ ի սիրտ նոցա զպատգամն իւր· ընդ այնմ, (ոսէհէայ· ժ· 14·) * կարդացից զնա իբրև զանապատ (կամ՝ Հանից ,, զնա յանապատ) և խօսեցայց ի սրտի նը ։ Ցորժամ նակ այսր մտէկս ապաշխարս ի ներքին կողմն անապատի, ուր երևեցաւ նմա Աստ ի մորենւոջ, և խօսեցաւ ընդ նմա· (ելից· ժ· 1·) ։ Ի կոչել և զբեզ ոչ՝ եւ և դու յանապատ, և մնաս ի ներքս մտածականն աղօթից· և Աստ առաջնորդեացէ զքեզ յերկիրն խոստացեալ, ոչ արար ընդ իսրայէլացիս· զորմէ խօսի մարգարէն ի յաջորդ համարն առաջի։

ՃՂ· Կ՚ուզեմ գնալ ի լեառն սրբութեանն իւրոյ· լեառն այն՝ զոր տացեալ էր ծերոյ նորա։

ՃՂ· Երթեալ յերեսաց նոցա զընկնասս· ելանէիցէր ի նոսա զվէմ թաւամբարձութեանց իւրոց· և բնակէիցէր ի յորդւոյ նոցա զազգին իսրայէլի։

Լեառն սրբութեան ընդ պատմէ ըստ լատ՚՚ և ըստ վարդ՚՚ կարէ նշանակել աստ զլեառն սինայ, բայց ընդ հաստատական կարծեաց նշանակել զերկիրն աւետեաց· և սա կոչի լեառն հաստատութեան եդ իսրայէլ՝ որ էր գաշտայինն· իսկ երկիրն աւետեաց՝ այսինքն և պաղեստինն՝ լեռնային· Կոչի և աջ կի սրբութեան լեառն· նախ՝ զի անդ սրբեալ էր գնա՝ այսինքն արարեալ էր գնա իբր· ըստ որում նուիրեալն ոչ ասի աջ կի սրբեալ· երկրորդ՝ զի կամեցաւ անդ անդ պահպանել սրբութիւն ի ժողովրդենէ իւրմէ· Այլ զոր ասա դաւիթ լեառն

սրբութիւնէ կոչէ, մինչեւ լեառն բարի անուանի (Բ. օրին. Ը. 25.) և լեառն ժառանգութեան իւր (ելից. ԺԵ. 17.) և զի յայս լեառն այսինքն յայս լեռնային երկիր հաճ տէր զօրդիան ելի. վս որոյ ասէ։

Լիհան պնասս ի լեառն սբեռութեան իւրոյ։ Այսինքն հաճ գնա յերկիրն աւետեաց՝ զոր ընտրեալ էր լինել իւր. և զի կուէ գնա լեառն՝ վասն որոյ ոչ ասէ՝ հաճ, այլ եհան. և զի կուէաց գնա սրբութեան լեառն, սայ և զպատճառն՝ զոր լինելոյ այնր լերին՝ ըստ նախագրելոյդ, ասելով։

Լեառն այն՝ զոր սահեալ էր աշոյ նորա։ Այս սահացումն ըստ կրկին մեաց ասի. մի՝ զի ամ եւս սահանալ զայն աբրահամու, իսահակայ, և յակոբայ, ոչ իբրև երկիրը օտարի, այլ իբրև զիւր սեացուած, զոր ոչ ձախու ձեռամբ, այլ աջոյն՝ իբրև պարգև կամէր տալ որդւոցն իսրայէլի։ Երկրորդ՝ զի ամ աջոյն իւրով վանելով անտի զքանանացիս՝ արար իւր, և եւս զայն իսրայէլացւոց իբրև զսահացուած աջոյ իւրոյ՝ զորմէ որոշակի խօսի ի յաջորդ համարն ասելով։

Երթեալ յերեսաց նորա ընդ նահանգս. Վերամբերեցոյց ի նոսա զվէմն ի ծառափոխելն իւրոյ. և բնակեցոյց ի յերկս նորա զշէն խորհելէ։ Այս ամենայն ըստ կարգի պատմի ի գիրս յեսուայ, ակնեալ ի հինգերորդ գլխոյ մինչև ի գլ. ԺԸ. յորս ասացեալ է, թէ զիարդ վանեաց և եհար ամ առաջնորդելն յեսուայ զՀեբռանոս՝ այսինքն զքանանացիս, զչերեսացիս են. և զերկիրն նոցա՝ զոր արար իբր վիճակ ժառանգութեան իւր նոցա վիճակ, և բնակեցոյց զնոսա ի տունս նոցա։ Իսկ թէ յետ այսր ամենայնի՝ զինչ հատուցումն հատուցին ցոյզրէքն իսրայէլի, գրէ մարգարէն զնոսի՝ յերիս հատորս, և ասէ։

ՋԸ. Փարիսեցին դառնացուցին զնա բարկութեամբ. և ղկնայուրբ նորա ոչ պահեցին։

ԾԸ. Պաբյան խոտորեցան որդեք և հարք խրեանց դարձեան՝ և եղեն որդեք ղաղքնդ ինբ։

ՀԴ. Պաբյան բարեացուցին զնա ի բաբինս խրեանց. և դբօչնեցուզ խրեանց նախանձ արկին նմա։

ՀՕ. Ոչ ասաց ի վերոյ ի համարն 18. 19. 41. և 42. վասն Հարց ժողովրդեանն իսրայէլի, զնոյն ասէ աստ և վասն որդւոց նոցա. որք չէտ մնանելոյ յերկիրն աւետեաց և չէտ ժառանգելոյ զայն, ոչինչ պակաս գտան քան զՀարս իւրեանց. զի փոխանակ գոհանալոյ զայ, և պահելոյ զՀրամանս նորա՝ չէտս կացին ի նմանել. վասն որոյ ասէ։

Փարիսեցին՝ դառնացուցին զնա բարկութեամբ. և ղկնայուրբ նորա ոչ պահեցին։ Այր բառդ փարիսեցի՝ ցուցանէ զաբարբն որդւոցն իսրայէլի. իբր զի չէտ տեսանելոյ նոցա, թէ զիարդ նա ոչ թնայեաց ի Հարս իւրեանց, այլ չարաչար եՀար զնոսա յանողոպտի անդ վասն ապերախտութեան նոցին, զնոյն յիմարութեամբ մեղգնեցան. որպէս թէ ոչ գիտէին՝ զորս տեսանին. ուստի և Հալմարձակեցան գործել զայր՝ ասելով ի սիրտս իւրեանց. միթէ վասն այսր պատժելոյ էիցէ զմեզ նա. որով և կամէին առնուլ զիորձ նորա. և վասն այսր բիկ միտելով ի կրկին չարիս, կրկնակի դառնացուցին զնա, և կռւեցան տուն դառնացողաց ըստ երկուց. մի՝ Հեռանալով ի նմանէ, և մի և՝ չարելով ի մեռ տիս, և և ի կռւոս. զորմ խօսի ի չայօրդ Հալմարձն ասելով։

Պաբյան խոտորեցան որդեք և հարք խրեանց։ Այսինքն չէտս կացին ի պաշտելոյ զնա. որով և խոտորեցան ի պատուիրանաց նորա՝ ոչինչ պակաս քան զՀարս իւրեանց. և զի ի խոտորելոյ նոցա չօրինացս ոչ՝ թէ բնալ եղեն, վասն այսորիկ չաւելու ասել։

Պաբյան և եղեն որդեք ղաղքնդ ինբ։ Ակնիբ առեղծուած այն՝ որ ի ձևոյ իւրմէ խախտեալ է. և եԹէ որ աբձակիցէ նովաւ զնեաս, ոչ կարէ ժամանելոցս

նեալ յայն՝ յոր ուղղէ զնեան. Լ՝յայնմ թիւր աղեղան նմանեցան որդիքն խոբայելի ըստ երից. մի՝ ըստ չար դիտաւորութեանց. զի զոր դիտէին, այս ինքն որդ վանն խոտորեին յայլ, յայն ոչ ժամանակին բաշձանք նոցա, այլ ի հակառակն. իբր զի ի խըղճըն զազատութեի՝ ի գերութեի մանանեալ լինէին։ ԼՐկիրորդ՝ ըստ վարուցն, զի յապականեալ գնացից նոցա եղանկին այնպիսի գործք՝ որք դիմէին ի չարն։ ԼՐրորդ՝ ըստ անգթամտութեի նոցա, զի արտաքուստ խոստանալով ծառայել՝ այլ սակին գրեթէ լարեին զաղէզուձս. բայց ի ներքուստ պատեհելով զկուռս՝ յայլ ինչ արձակէին զնեաս իւրեանց. որ է ասել, խոստանային՝ զնծ պաշտել, և ինքեանք կուռց երկիրպագանէին։

ամբ". զայլ ինն մեկնութեի տայ թիւրեալ աղեղան. և զկամարաձև ձգուն նորին՝ թիւրութեի կոչելով ասէ, թէ զորօրինակ աղեղն թէ և ձգեսցի յուղղել՝ ի թողուլն դառնայ յիւր թիւրութեի, այնպէս և իսրայէլացիք՝ որովհետև ըստ Հարց իւրեանց թիւրեալ էին ի բարս՝ թէ և առ ժամանակ մի ի բըռնադատին ուղղեալ երևէին, բայց վերստին ի թիւրութեի իւրեանց դառնային։

Լ՝սա այսմ մեկնութեի՝ յայտ է թէ թիւրութեի աղեղան ոչ կ պակասութեի աղեղան. զի ըստ գրելոյ վարդանայ՝ ի բնութեի արուեստին այնպէս կազմի. իսկ երբայեցիք կամակար թիւրեցան։

Յայս ամենայն հայելով պարտ է մեզ բազմիք զգուշանալ ասէ սորգիս վարդապետ (՝ի մեկն. ը. պետ. ը. 20. Ձառ. ը. յորդ.) զի և մեք ասէ ընդ նոսին * ազատեցաք ի կալոյ (եգիպտոսի) և ի չարդատեր, սակ չարութեի խոբհրդոցն. չհետ եկաք արդարութեի Ձնանապարհին. անցաք ոչ ընդ ծովն կարմիր, այլ ընդ սեաւն և ընդ աղջամղջին. չանապատն բարձրացաք ընկղմելով ամմոբմինն փարաւոն ի ջուրն աւազանին. ոչ սեամբ հրոյ և ամպոյ լուսաւորեցաք, այլ չարաբանութեն քոխ. ոչ զմանանայն ի չերկինից կերաք, այլ զմարմինն քո. ոչ ջուր ի վիմէ արբաք, այլ զկողաչոս արիւն կենարարին։ Լ՝ըդ մի մոլորեսցուք ի Ձնանապարհէն. և մի զմըն-

,, տաւ ածցուք զաղաւեղութիս եգիպտացւոց. և մի
,, գարձցուք սրտիւք մերովք յեգիպտոս ։ ։ Ասէ աղ-
աւեղութիւք եգիպտացւոց նշանակին լար սովորութիք-
զի որք յայնպիսիս մտցին, վերստին յայս բերին և
յարին։ Ասդին իսրայէլացիք զսոսին և զնաւսը եգիպ-
տացւոց, և կերթին զերկնային մանանայն զհացն հրեշ-
տակաց. բայց սովորութեն նոցա տալը նոցա հառա-
չել՝ի սոսին յայն և՝ի խաւսր. (Թուոց. իե. 15։) Այս-
պէս պատահի և այնոցիկ որք սովորեալ են՝ի չար
ինչ, զորօրինակ՝ի սատիսօսութե, ՝ի հայհոյութե,
՝ի բամբասանս, ՝ի գաղտութիս, և՝ն. այսօր յետս
կան, և վաղիւ՝ի նոյն դառնան. * եկեալ՝ի դէպ
,, նոցա ՀՀմարիտ առակին զգոնութե, եթէ շուն
,, դառնայ անդրէն՝ի փսխած իւր և խոզ լուացեալ
,, ընդ տիւմ թաւալեալ ։ (ՀՀ. պետ. իե. 22։) Իր-
բեւն յաւուրս ինչ հանգոյն իսրայէլացւոց յետս կան
՝ի չարեաց, խռովամաքուլով և հաղորդելով. և չև
հաստատեալ՝ի բարին՝ հոսին՝ի չարն։ Չկանգնել
տապանակին ընդ յորդանան՝ զկայ էառ վերին մասն
ջրոյն՝ի հոսելոյ՝ի ծովն մեռեալ. այլ յետ անցանե-
լոյ տապանակին անդրէն՝ի նոյն հեղաւ։ Այսմն են
այսմ և նոքա, որք յընդունելին յհինգեսնա զտապանակ
նորոյ ուխտի՝ երևին զկայ առնուել՝ի մեռելոյսն գոր-
ծոց իւրեանց. և յանցանել աւուրց ինչ՝ի նոսին
հեղձին։ Այ կրել ոմանց երբեմն զտուգանս՝ զղջա-
նան՝ի չարեաց. և յանցանել պահուն՝ի մոռացմանս
լեալ յառաւելն բերին։ Օ զղջացաւ սաւուղ՝ի հատա-
նել գաւթի զլօգիկ նոցա, և՝ի բառնալ զկուժ նո-
բին. այլ անդրէն ինդեցաւ՝ի հալածել. (ա. Թագ. ԻԳ։)
Օ զղջացար՝ աղջացար, մի և մեզանդեր. աղջանալ աղ-
ջացար, բայց մի համարիր զքեզ առողջ. զի մի կրկին
հիւանդացիս. հիւանդն յորժամ առողջանայ՝ կարծէ
Թէ կարէ գործել զոր գործէ առողջն. որպ վասն՝ի
բաց Թողու և զհանգիստ բժշկին, և յոչ զգուշանայն
վտանգի առ՝ի մահ։ Այսպ սմին և որդիքն իսրայէլի
յորժամ ոգի առնուին՝ անտրգելին զՏրամանս մովսէ-
սի, և գործելին զգործս այնոցիկ՝ զոր առողջս կոր-
ծնին. ոչ զգուշացան՝ի մովսէսացւոց. մերձեցան և
պղծեցան. (սաղ. ՀԸ. 28. Թուոց. իե. 1. 2։) Օ չգու-

շանան մարդիկ ի մերձենալոյ առ բորտեալս և առ զգածեալս ժանտախտիս . զգուշացիք և դուք , զի մի վտանգեսցիս : Այն ի մտաներ ի տունն յայն՝ յորում ըմբռնիս ժանտախտիս ժամտ խաղալոյ . մի մերձենար յանձն յայն՝ որում ըմբռնիս ժանտախտիս վախճառուածն . մի կենդանիցիր ընդ այնոսիկ՝ ընդ որոց ըմբռնիս յանառակութիւն : Այ՝ հանդամ ըմբռնեցար , և ապաշխարեցեր , մի և դառնար ի նոյն . զի մի Թագոյհ զքեզ ած ի ձեռաց , և կամ Թափեսցէ զարկուածն իւր ի վերոյ քո . որպէս արար ընդ որդիսն խորայէլի , ի բարկացուցանել նոցա զնա ի բազինս իւրեանց . ըստ որում դնէ մարդարէն ի յաջորդ բանսդ , ասելով ,

Այ՝ոյնն բարեաց՝ոյն ինա ի բաժինս խրեանց : Այամի ասել . փոխանակ պատուելոյ զարբերար իւրեանց՝ յետս դարձան ի նմանէ , և կանդնեցին իւրեանց բազինս՝ այսինքն զսեղանս կռոց . և զկուռս որովք շարժեցին զնած ի բարկութիւն ի վերոյ անձանց իւրեանց . մնա նաւանդ Թէ գրգռեցին և զնա , և առ այս յարէ ,

Այ՝ր զրօնչուէ խրեանց նախանձ արկին նմա : Այ՝այսինքն՝ կռօքն՝ զորս խնբեանք արարին , ի նախանձ շարժեցին զնած առ ի խնդրելոյ զվրէժ ի նոցանէ . որպէս ի նախանձ շարժէ կին զայր իւր՝ եԹէ զայլով արամբ գայցէ : Այ՝եք և ի նախանձ շարժեմք զքեզ ի չարիս մեր ի բազինս և ի դրօշեալս այսինքն ի գործս սատանայի , և ի նոյն ինքն ի սատանայ . մինչ գրեԹէ զարամանալ սատանայի զմեզ , Թէ զիարդ զայնքան բարիս տեսեալ ի քէն՝ յետս կամք ի չարելոյ ի նա , և զայնքան չարիս տեսեալ յիւրմէ ի սատանայէ՝ զա կատիմք զՀետ նորա . կարէ արդարև ասել սատանայ առ քս , և ասէ իսկ . դու զայնքանս արարեր՝ քեզ ոչ Հետևեին . ես սակաւս արարի և յիս ինքն չարին . դու զարբայու Թիւն եառեր՝ ի քէն ի բաց կան , ես զգԺոխս խոստանամ՝ և ինձ ծառայել փութան ,

Այ՝ժան է ասա Հարցանել , Թէ զի՞ է զի երբայեցիք որ այսպէս միշտ յօժարեալ էին ի մերժել զած , և ի պաշտել զկուռս , յետ գալստեանն քրիստոսի և ս դարձան ի կռապաշտուԹիւն , Այ՝սայ Հնար է պատասխանել , Թէ այս է նախ ի ԹոյլատուԹիւնէն ոյ ոչ յօգուտ նո-

ցա, այլ ի միաս նոցին, և ի մեծագոյն սպասիւ. զի ոչ տեսանէլով նոցա զինքեանս ի կատարեալ ՚ի ՚ի, այլ յիմանալ ՚ի կուրանալ մտաց իւրեանց, համարեալով ՚ի թէ կան ՚ի ՚ի ՚ի և յուզիլ կրօնս։

Երկրորդ՝ թէ ոչ կատարեալ նոցա այժմ ՚ի ՚ի ՚ի քրիստոնէական հաւատոյ. զի տեսեալ նոցա, թէ քրիստոնեայք առ հասարակ ընդունին զնմանութիւնք՝ որ նոցա էր, և այնմ երկիրպագանեն, և հաւատալ ՚ի նոյն դեգերին մեկնութիւնք, քարոզութիւնք. և՛ն, վասն ունելով նոցա զայսչափ բաժանութիւն ազգաց քրիստոնէից՝ առաւել և հաստատին ՚ի բանս նոցա, ընդունին, ոչ ըստ այնմ որ նշանակէ, այլ ըստ այնմ՝ զոր ինքեանց համոյ թուի նշանակել. և զի այսպէս հաստատեալ կան յայնմ, ոչ և թողուն զայն. ուստի և ոչ դառնան՝ ոչ ՚ի կատարեալ ՚ի և ոչ ՚ի քրիստոնէութիւն, ՚ի դառնալով ՚ի կատարեալ ՚ի, վասն զի նմանութիւնք երբայական կրօնիցն իւրեանց։ ՚ի դառնալով ՚ի քրիստոնէութիւն՝ վասն զի մնան նմանութիւնք քրիստոնէական կրօնիս մերոյ. ըստ որում վասն նմանութիւնք հին կատարանաց, որ ի հինն և արմատ նորոյս։

Երրորդ՝ զի զաւրին ընդ մեզ ՚ի տեսանելն անդ՝ թէ մեք պատուեմք զնոյն նոցա, որպէս թէ յաւիտենական իցեմք ՚ի ձեռաց նոցին. և վասն այսորիկ նախանձեալ ընդ մեզ՝ ոչ թողուն գնա. և զայս գործէ ՚ի նոսա նախանձ բարկութեան ոյ, ՚ի նախանձեցուցանել և ՚ի դիմեցուցանել զնոսա հեթանոսաց։ Վասի ասէ գէորգ վարդապետ. (՚ի մեկն. էսայ.) * նախանձեցուցին ,, զնա հրէայք չաստուած, և ՚ի փախճանի խաչեցին զէմ ,, մանուէլն. վասն որոյ և ասե նախանձեցոյց զնոսա ,, հեթանոսաք՝ զորս կոչեցաւ. զի նախանձ արկցէ ,, նոցա ըստ առաքելոյ. նախանձ (բարկութեան) ՚ին ,, արար զայս ։ (տես. ՚ի նուագարանն օրհնութեանց. օրհն. ՚ի. 21։)

Չորրորդ՝ զի անկեալ են ՚ի ցաւագին անէծս յայնմ սիկ՝ զորս ետ մովսես. յորս և կան կաշկանդեալ. և ոչ գիտեն, թէ յերկիսիսի աղէտս իցեն. նա զի և ասե դարձուցեալ է զերեսս իւր ՚ի նոցանէ. և սատանայ

իսկ ոչ գրգռէ զնոսա, այլ ջանայ պահել զնոսա յայնմ վիճակի՝ յորում էն, զի մի՛ ի գրգռելն զգաստասցին ի քարին։

Օ այս ասացաք վասն այժմեան վիճակի նոցա. իսկ հայեցուլ յառաջին վիճակն նոցին, որպէս յայտ է ի նախագրելոցդ՝ բնական ինն լեալ էր նոցա յհաս կալ ի պաշտելոյ զնծդ, և յարել ի կուռս. և այն յայնպէս ի ժամանակի՝ յորում յայտնի սեռսանէին զՀզօր բա զուկ ոյ ամենակալի ի վերայ եւբեանց։ Այլ զի ոչ գազարեին յայսպիսի չարեաց, ոչ ևս հանդուրժէր ած ներել նոցա, այլ չարաչար պատժովք պատուհա սէր զնոսա, մինչև մերժել զնոսա յերեսաց իւրոց. վասն որոյ յարէ զինի մարգարէն և ասէ։

կին. [illegible] ած, և արհամարհեայ զնոսա. և անարգեայ յոյժ զԻսրայէլ։

Պիտելի է՝ զի ազգն իսրայէլի ի սկզբանէ անտի մինչև ի քն՝ համարեալ լինէր եկեղեցի ոյ. և ըստ ո րում այսպիսի՝ ասէր ժառանգութիւն ևն՝ քարի և չար, ոչ արհամարհօղ ոյ, և ոչ արհամարհեալ ի նմանէ. որպէս յայտ է ի բազում բանից սաղմոսաց և ի պատգամաց այլոց մարգարէից։ Իսկ ըստ որում համարեալ լինէին ազգք սերելոք յիսրայէլէ, ի բազմութիւն անդ անհատից համարեալ եղեն չարք և խոտորելոք յոյ, յանախելոք յասելութիւնս և մերկանալոք ի կռապաշտութիւն. որպէս յայտ է ի պատմութիւն անտի գատաւորաց և թագաւորաց։

Ըստ այսմ զանազանութիւն պարտ է իմանալ զանազանութեանց և մարգարէութեանց. զի ուր գրին զարմանալի գովութիւնք, զայնս պարտ է իմանալ զիսրայէլէ՝ ըստ որում էին եկեղեցի ոյ. իսկ ուր գրին մեծամեծ պարսաւանք, զայնս պարտ է իմանալ զնոցանէ ըստ անհատին և ըստ գոլոյ նոցա ազգք ինչ սերելոք ի յանցեալ։ Այլ միտ իմացեալ լինին և այն ամենայնի բանք՝ որք ի սաղմոսի ասեն զիսրայէլացւոց՝ ըստ խոստացեալ նոցա յոյ, և ըստ մերժելոյ նոցա ի նմանէ, որպէս և սեանանել և յառաջիկայ բանդ, և յորս զինն սոքա. ուր ի մէջ բերէ մարգարէն՝ Թէ զինքդ մերժեաց զնոսա ած, սեսեալ զչարիս նոցին. և

Նախ ասէ ։

Լուսա՜ ձի՛, և արհամարհեաց զնոսա. և անարգեաց յոյժ զնոսա։ Ահագին մեռ էր ձին զայն, մինչեւ հեծեալ կարծէին նոքա զնա. վասն որոյ և համարձակ դիմին ի յարիս և ի կռապաշտութիւն. և զի որ հեռի կարծէ՝ յաւէտ ի լսողաց համարի է քան ի տեսողաց, ըստ Թիւր համարման նոցա խօսելով մարգարէին՝ ոչ ասէ. եաես ձի՛, այլ լուսա՜ այսինքն ի միտ եաա զարութիւն նոցա, և կամ լուսա զՀայհոյանս նոցա. և սեսեալ՝ թէ ոչ ուղղին, արհամարհեաց զնոսա՝ իբրև զանօգուտս ինքեան, և անարգեաց զնոսա յոյժ. այսինքն՝ ի կարծել նոցա՝ թէ յոյ հեռանալով փառաւորեացին, այլ ձի՛ ի լերինն անարգ և նըւաստ, և կոխան ոտից թշնամեաց իւրեանց. և զի նոքա նաև ի թշուառութիւն անդ առ արտաքս պարծելին ի խորանն՝ որ ի սելով, և ի տապանակն՝ որ ի խորանի անդ, զայնս ևս եՀող զի զնին մերժեաց, և զմիւսն ի գերութիւն մատնեաց. վասն որոյ ասէ ։

ԿԺ. Ապերջանի յիւրմէ զխորանն ի սելով. խորան՝ զոր բնակեցոյց ի մէջ մարդկան ։

ԿԺ. Ատանեաց ի գերութիւն զզօրութիւն նոցա. և զփեղն նոցա ի ձեռս ընդանեաց նոցա ։

ԿԺ. Եբեալ ի սուր զժողովուրդ իւր. և զժառանգութիւնն իւր անթեղս արար ։

ԿԵ. Երիտասարդս նոցա եկեր հուր. և վասն կուսանաց նոցա ոչ ոք սգացաւ ։

ԿՀ. Քահանայք նոցա անկան ի սուր. և կայրիք նոցա ոչ ոք էր՝ որ լայր ։

Որպէս յայտ է ի պատմութենէ զգոց, խորանն վերկացուցեալ զոր կանգնեաց Մովսէս, զետեղեալ եղեւ ի սելով քաղաք. և ի պատերազմիլ փղշտացւոց ընդ իսրայէլ՝ (որպէս գրի. ա. Թագ. Ի. 1—12.) հաղնեալ եղեւ ի խորանն անտի տապանակն տէր, և տարեալ եղեւ ի քանակն. և ոչ ևս դարձաւ այն ի սելով, այլ ի կաբեհաբիմ, և անտի յերուսաղէմ։

Իսկ խորանն՝ որ ինաց ի սեղանի, նախ տարեալ էգին ի նոմիա քաղաքն, և անտի ի գաբաւոն (գուցէ յաւուրս առաւաղայ). և անդ էր ցաւուրս Թագաւորելոյն սողոմոնի. (ՃԸ. Թագ. Ը. 4.) տես և ի համարն. 69։ տես և ի տող. Ժէ. ։ իսկ Թէ յետոյ չինչ եղեն, ոչ է յայտ. գուցէ ի գանձս տաճարին էգ զայն սողոմոնի։ Ի պատմութէ աստի ինքնին մեկին այս բան, և յաջորդք սորա, յայտնէին։

Երթեալ չէրուն ի սեղանն ի սեղանի. խորան, ըզր բնակեցոյց ի վրի մարդկան։ Ի յայնկոյս զնոսանն որ էր ի սեղանի, մերժեաց ած, ոչ զի եղծեաց զայն, այլ զի ոչ էս կամ մեցաւ՝ զի տապանակ իւր գարձոյն ի խորանն յայն։ Ընդ որ զարմանայ մարգարէն. և ի զարմացմանէ յաւելու. խորան, ըզր բնակեցոյց ի վրի մարդկան։ Կամի ասել զայն խորան ասեմ՝ զոր ած բազում ձնարաս բութիւ էս չինել և բնակեցուցանել ի միջ որդւոցն իսրայէլի. որպէս զի և ինքն ի նմա բնակեալ է. ըսէացի։

Ի յլարդ եթէ մերժեաց ած զայսպիսի զիւր խորան և անարգեաց զժառանգութիւն իւր զնսրայել, և իրրև թէ մոռացաւ զնոսա վասն ընդդիմ դառնալոյ նոցա հրամանի նորա, պարտիմք երկնչիլ և մեք՝ մի արդեօք և զմեզ մերժեացէ, և Թողցէ ի բաց. որպէս երկնչելով ասէր երջանիկ Հայոցն. (ի բանն. ՃԸ.) * Թողեալ ,, ժառանգութիւնս յարմարական և մոռացեալ առնոյ ,, ածակերտ բան բանից նախագրելոյն Մովսէսի. (ՃԸ. ,, օր. ԼՃ. 9.) և գաւթի (ի սաղմոսի աստ)։ և ոչ միայն երկնչիլ զի սոսկ երկիւղս ոչ ինչ վնասէ, այլև լստ երկնչելոյ զգուշանալ յընդդիմ դառնալոյ նմա. գուցէ ոչ և և գածացի ի մեզ։ Ո այսոսիկ եւ դեալ մարգարէին՝ խօսի ասպա և զդերութէ տասպատ նակին, և ասէ։

Աճանէայ ի գերութէ պղծութեան նոցա. և պիղծ նոցա ի յետս ընծաեաց նոցա։ Ո տապանակին ետն կոչ զօրութէ իսրայէլացւոց. զի նոսիա զօրանային նոքա ընդդիմ թշնամեաց իւրեանց. կոչ և գեղ այսինքն գեղեցկութէն. զի նոսիա երևէին գեղեցիկ և վայելուչ յայլ ազգաց։ Ի յդ զայն տապանակն՝ որ էր զօրութէն նոցա և գեղեցկութէն նոցին, այսինքն զօրացուցիչ

նոցա և գեղեցկացուցիչ նոցին՝ մասնակից ՚ի ձեռս Հիշամեաց նոցա, այսինքն ՚ի ձեռս փղշտացւոց ՚ի մեծի պատերազմին. (տրպէս պատմ. ա. Թագ. ՚ի. 4--12.) յօրում և չարաչար Հարան իսրայէլացիք ՚ի սուր նոցա. վասն որոյ ասէ.

Զբեղել ՚ի սուր զնդողնեցոյր նոյա. և զնաւաստիսն նոյա ՚ի սուր սրոյ։ Այսինքն յամենայն կողմանց շրջապատեալ ՚ի մէջ սրոյ Հիշամեաց զիսրայէլացիսն՝ որք ժողովուրդ իւր էին. և արգել՝ զի մի կարասցեն փախչել։ Այլ եւս ևս մարգարէին զառաջ ճառաբանէ՝ կամի ասել. Հեպէտ և ընտրեալ էր զնոսա ՚ած ՚ի ժառանգութիւն իւր, բայց ոչ կամեցաւ նոցա ժառանգել զնա, և ժառանգիլ յոյ, ՚ած և անտես արար զնոսա, այսինքն ոչ պաշտպանեաց նոցա, և ոչ խնայեաց ՚ի նոսա, ոչ յերբեմնաւորս նոցա, և ոչ ՚ի կուսանս նոցին. և առ այս յարէ։

Զերեմեաւորս նոցա եհեր հոյր։ Այսոքոր բառիւս հոր՝ ոչ նշանակի տարբրական հօրն. զի այսպիսի ինչ ոչ պատմի ՚ի նոր գիրս վասն երբեմնաւորացն խորհելի, մինչ նաեւնդ ՚ի պատերազմին փղշտացւոց. այլ պարտ է այսու իմանալ նմանութեամբ ինն զպատերազմ, կամ ըստ վերոյ ժխդրութեանն ասէ. յոր միտ առեալ լինի հոգւոյն ՚ի բազում տեղիս որ գրոց. որպէս որ գրէ. (Ծառց. ինս. 28.) * հոգւ էլ յեսեբոնայ, և բոց ՚ի քաղաքէն ,, սեհոնի, և եկեր մինչև ցմոաբ ։ որպէս և այն՝ որ ասի (երեմ. ԺԸ. 14.) * հոգւ վառեալ է ՚ի սրամէջ ,, տուեալ իմմէ. ՚ի վերայ ձեր բորբոքեսցի ։ Այսպիսի հոգւ բարկութեանէ եկեր ասէ զհոգւոյ և զբաջմարտիկ երբեմնաւորսն իսրայէլացւոց՝ երեսուն հազարաց. (ա. Թագ. ՚ի. 10.) Այլ զի օրհորդքն՝ որք խօսեցեալ էին ընդ նոսա, ՚ի մեռանիլ նոցա՝ ողորմելի մնացին, վասն այսորիկ ասէ.

Եւ վասն կուսանաց նոցա ոչ ո՛ սգացաւ։ Այսինքն ՚ի զերկիլ կուսանաց յարանց՝ ոչ ոք եղեւ սգակից, կամ թէ ոչ ոք յերբեմնաւորացդ սգացաւ ՚ի վերայ հարսանեաց իւրեանց, կամ ըստ երբո՛. կուսանք նոցա ոչ եւս փառաւորեցան, կամ ոչ եղեն գովեալ, այսինքն ոչ եղեն փառաք պահեալ ընդ նոսա, կամ ոչ կարացին երգել փառաք զերգս հարսանեաց առաջնին արանցն, ընդ

որս խօսեցեալ էին։ Արթն է և ասէ՝ Թէ կուռանք նոցա և մնասեալ եղէն՝ ոմանք ի գերութիւն, և ոմանք ի սուր, և ոչ ոք սգաց ի վերայ նոցա։ Յօսէի ասպա և կապտուէնէն քահանայից նոցա, և ասէ ։

Վրահանայ նոցա անկան ի սուր. և ըզբնս նոցա ոչ ոք էր՝ որ լայր։ Վհանայիւք իմացեալ լինին ասա ուխտի և փեղկէիզ. (որպէս գրի. ա. Թագ. ը. 11.) ընդ որս պարտ է իմանալ և զայլս. բայց զի սոքա որդիք քահանայապետի էին, համ մանաւանդ քահանայապետք, յանուանէ յիշատակին ի գիրսն անդ. և այն վասն լցեալ լինելոյ բանից նոն. իսկ այլք ոչ գոլով այնպիսի՝ ոչ յիշատակին յանուանէ ։

Ի մեռանիլ նոցա ասէ կանայքն սոցին այլոի մնացին. և ոչ ոք լայր ընդ նոսա ի միմեանցէ զնոսա. քանզի և այլք ուշին զիւրեանց լալիսն, և չէին բաւական վասն նոցա և ։ Կանայ ի ծնանիլ և ի մեռանիլ կնոջ փեղկէիզ՝ ծնեալն վաքարօճ կոչեցաւ. այսինքն Թէ, ալի փառաց. զի անցեալ էին փառք իսրայէլի. (ա. Թագ. ը. 19 — 22։)

Օ այսոսիկ բանս յառաջ առեալ սարգիս շնորհալի (ի միջի. ա. պետ. ը. 14. Ձառ. է. յարդ.) յաղմուկեցուցանէ ազգի ազգի Թշուառութեաց՝ որք հասին յազգ մեր. և ողբալով գրէ այսպէս. * Այս վասն ,, զի մեք զօտարն և զանկոխն գնացաք Ձանապարհ, և ,, ոչ ինչ գործեցաք վասն փառացն նոյ, նմին իբրև ,, փառքն մեր յերկիր կործանեցաւ, և սրբութիւնն մեր ,, կոխան եղև սղջոցն. և սպաս պաշտամանց մերոց ,, աղտեղացաւ ձեռօք ամպարշտաց. և պաշտօնեայք ,, անկան ի սուր և ի գերութիւն. և գաւառք անմար- ,, դացան, և քաղաքք յաւերակեցան, և չէնք տապալե- ,, ցան։ Օ երիտասարդս մեր եկեր սուր. և վասն ,, կուսանաց մերոց ապականելոց ոչ ոք սգացաւ. քա- ,, հանայք մեր անկան ի սուր. և զայրիս նոցա ոչ ոք ,, էր, որ լայր ։

Արդեմբք, զորս առաջի արար մարդարէն՝ դիտել իմացուցանել, և զարթուցանել զլսօղսն, Թէ ամէն ոչ խնայէ պատուհասել զարս և զապաշնորհս. զի ահա և ոչ ի ժողովուրդ իւր խնայեաց ի տեսանելն զնո-

սա խօտորեալս չիւրմէ · այլ ՚ի Տէր չարաչար , մինչև խորտակել զնստատարանոցութիւն նոցա , եթէ իշխա. նաց և եթէ քահանայից նոցին , եթէ արանց և եթէ կանանց · զի յամենեսին տիրեալ էր և տիրեաց խս. պառ ամպարշտութիւն . ուստի և ողբայր Եսայի ասե. լով · * ամենայն գլուխ ՚ի ցաւս և ամենայն սիրտ ՚ի ,, տրտմութիւն · յոտից մինչև ցգլուխ չիք ՚ի նմա առող. ,, ջութիւն ‖ . (Եսայ · ա · ե ·) ուր գլխովք խմացեալ լինին իշխանք , և սրտիւք քահանայք , որպէս ասէ դՅովդ վարդապետ · իսկ ոտիւք հասարակ ժողո. վուրդք , զորս նուաձեցոյց ՅԱՇ , առեալ ՚ի ձեռս զազգ օտար և չար իբրև զգաւազան · որպէս արար և յայլ բազումՆուագս · քանզի սովոր է ՅԱՇ երբեմն չարու. թիւնք այլոց պատժել զարիւն կամ զիւրսն , և յետոյ պատժել նաև զչարսն · ոչ զի նոքօքա պատժեաց զիւրսն , այլ զի նոքա չարուԹիւնք արարին , որումՀ ոչ եղև ինքն պատճառ ։

Օ այս տեսանելովք և ՚ի գործս ազնուագործութեան Հարց . զի ՚ի Հարկանել նոցա զորդիս իւրեանց գաւազանաւս , երբեմն բեկանէն զգաւազանն զայն , և ՚ի Հուր նս արկանէն · սոյնպէս և ՅԱՇ յետ Հարկանելոյ զնոսայն. լսելիս ՚ի ձեռն այլոց , ՚ի նոսա դարձուցանէր զձեռն իւր · ըստ սմին օրինակի արար և զնդ փղշտացիս՝ որք չարաչար Հարին զիսրայէլացիս · և զայս յայտ առնէ մարգարէն ՚ի յաջորդ երկուս Համարսդ ասելով ,

կէ · Օ արբեաս որպես ՚ի գինւոյ ՅԱՇ · որպես հզօր չի խոփն զքինի ։

կիշ · Վ հաւ յեկս զընձաղս նոր · նախապիս յահաբնէզ արաբ պնոս ։

Օ արթնեալ ասի զՅԱՇ առ այլևայլ գործս Հայելով · երբեմն առ ՚ի խնամել , և երբեմն առ ՚ի օգնել · երբեմն առ ՚ի պատուհասանել , և երբեմն առ ՚ի խնդրել զվրէժ · ըստ այսմ յետնոյն նշանակութեանն դնի ասա , յասելն ։

Օ արթնեաս որպես ՚ի գինւոյ ՅԱՇ · որպես հզօր չի խոփն զքինի ։ Վասի ասել · այնպէսի ինչ արարին այլազգի ՚ի ընդ իս բայէլացիս , մինչև ՚ի յաձախութենէն չարեաց նոցա

զարթնուլ այլ որպես ի քնոյ. այսինքն մինչև շարժիլ այ ի վերկենդանութենէ, և այս՝ ըստ օրինակի առն հզօրի, որ թափիցէ զգինի (այսինքն որ անցուսցէ զմահմուռն լինիլ.) զի որպէս այր հզօր որ արբեալ գինւոյ ի քուն ըմբռնեալ էցէ, ոչ տեսանէ և ոչ ըզգայ՝ զոր միանգամ գործեն թշնամիք իւր. իսկ յորժամ ի շընչմանէ կամ ի խռովութենէ նոցա զարթնու և թափէ զգինին, ուժգին դիմէ ի վերայ նոցա. այնպէս ի չարչարել այլազգեաց զիսրայէլացիս, այ ոչ երևեցուցանէր զինքն՝ թէ տեսանէ զայս ամենայն. այլ որպես թէ ի խոր քուն էցէ, և կամ ըմբռնեալ ի գինւոյ. իսկ յորժամ լցաւ չափ պատժոյ իսրայէլացւոց և չափ չարեաց այլազգեացն, ևս և յորժամ յանդգնեցան նոքա և յինքն՝ յաւիշտակելով զտապալնակն, երևեցոյց զինքն վրէժխնդիր գործոց նոցին և պատուհասեաց զնոսա. ըստ որում յայտ առնէ ի յաջորդ համարն, ասելով։

Ա. Զի այսպէս ինձ ասաց Տէր. Նախապէնա յատենին արար զնոսա։ Ա. Այս հարուածք պատուին ի սա. գիրս Թագաւորութեանց. (է. 9—12.) յորում գրի՝ թէ եղև ձեռն տան ի վերայ այլազգեաց, և եհար զնոսա յետս, այսինքն թէ նուաճեցոյց զնոսա, և հարուածեաց զնոսա յետս բաստանս նոցա, այսինքն ի յետոյ նոցին. յոր վիտ և բառդ յեպս՝ կամ ըստ եբրայ" ախոռ՝ որ զնոյն նշանակէ, կարէ դնիլ աստ փոխանակ բառիդ ի յեպոյս, կամ փոխանակ բառիդ յեբաստան, որպէս և տեսանել յայլս. իբր թէ եդեալ էր, եհար զԹշնամիսն յետս բաստանս. և զի այս նախատինք մեծ էր, վասն որոյ ասէ. նախատինս արարի զնոսա. և այն՝ յաւիտենից. զի յիշատակ այսր նախատանաց մնաց ի ձեռն ոսկեայ եբաստանաց՝ զորս ետուն նոքա իսրայէլացւոց՝ ի դարձուցանել իւրեանց զտապալնակն ան. (ա. Թագ. դ. 4։) Իսկ եթէ բառիդ յեպս իմացեալ լինի յետին, միտ բանին լինի այս. հարկանելով եհար զԹշնամիս մեր, և նախատեալն և յետին արարի զնոսա։

Ը. Այլազգիսն կոչէ Թշնամիս ասէ. նախ՝ զի էին Թշնամիք իսրայէլի. և այնու իսկ երևէին լինիլ Թշնամիք ասէ։ Երկրորդ՝ զի դեռևս նոցա զտապալնակ նորա՝ երևեցան Թշնամի նորին։ Երրորդ՝ զի էին մեզաւորք

Ո. Ո.

չարք, քան զորս չիք մեծագոյն թշնամի ես։ Վասն
թշնամեօք իմանալ աստ զհրէայսն, զորս նախատինս
արար յաւիտենից. բայց կարծ բանին առ փղշտացիսն
հայէ։ Այլ թէ յետ գերելոյ տասանակին, և յետ
հարկանելոյ ես զայլազգիս՝ ուր ածաւ տասանակին,
և զինչ եղև խորանին՝ որ ի սելովմ, զայսցանէ խօսի
ի յաջորդ համարն՝ և որ զկնի, յասելն։

ԿԲ. Ա Եբիաթար նա ելխորանն յովսեփու. և ելպզն եբրե-
ղ նա ոչ ընդբեաց։

Նաւաքղ յովսէփ և եբրեմ դնին աստ ի տեղի մի և նոյն
ցեղի, այսինքն ի տեղի ցեղին եփրեմի՝ որ էր ի յով-
սեփայ, և գլուխ ազգի նորա, և ս և հզօրագոյն քան
զամենայն ցեղս իսրայէլի յետ ցեղին յուդայ։ Վրդ
որպէս ասացաք ի վերոյ ի համարն. 62. խորանն ես
զոր կանգնեաց մովսէս, յառաջն էր ի սելովմ՝ որ էր
ի բաժնի ցեղին եփրեմի։ Նա յետ գերելոյ տապա-
նակին տարեալ եղև նոյն խորանն ի նոմբա քաղաք՝ ուր
էր ի բաժնի ցեղին դանայ. և անտի փոխադրեալ
եղև ի գաբաւոն, որ էր ի բաժնի ցեղին բենիամե-
նի։ Բայց տապանակն յետ գերելոյ յայլազգեաց ոչ
ևս դարձուցաւ ի սելովմ ի բաժինն եփրեմի, այլ
դարձուցաւ ի բեթսամիւս. (ա. Թագ. ձ. 12 -- 14.)
և անտի ի կարիաթարիմ. (ա. Թագ. է. 1.) ուր
ղետեղեցաւ նախ ի տան ամինադաբայ բլուրոյ, և
ապա ի տան աբեդդարայ գեթացւոյ. (բ. Թագ. ձ.
4. և 10.) և յետ այնորիկ ածաւ ի լեառն սիոն. (բ.
Թագ. ձ. 17։) Նուսկ յետոյ ի տաճարն՝ զոր կանգ-
նեաց սողոմոն։ Նս ահա վ՛ս ոչ դարձուցանելոյ զտա-
պանակն ի սելովմ որ ի բաժնին եփրեմի՝ ասէ։

Ա Եբիաթար նա ելխորանն յովսեփու. և ելպզն եբրեմ նա ոչ
ընդբեաց։ Վրդ այսինքն՝ ոչ կամելով ես դարձուցանել զտա-
պանակ իւր ի խորանն յայն՝ որ էր ի սելովմ, եցոյց՝
թէ ոչ ևս հաճի բնակիլ ի խորանի անդ. զորոյ զպատ-
ճառն տես ի համարն 10. ի հինգերորդ մեկնու-
թիւն. և զի այն խորան որպէս ասացաք էր ի ցեղին
եփրեմի՝ ոչ հաճելով անդ բնակիլ՝ երևեցոյց՝ թէ ոչ
է ընտրեալ իւր տեղի ի մէջ ցեղին եփրեմի, կամ թէ
ոչ է ընտրեալ ցեղն եփրեմի՝ առ ի բնակելոյ ի մէջ

ներս : Իսկ թէ զմի յեղ ընտրեաց , և ուր կամեցաւ բնակիլ, յայտ առնէ ասելով :

Ը. Եւ ընտրեաց նա զչորքին յոյժ . զի ոչ պարտաւորեցար ի մահն յոմանէ և ոչ երբեք :

Յուզա որդի յակոբայ վասն բազում առաւելութեանց և մանաւանդ վասն փրկելոյ զյովսէփ ի մահուանէ՝ առաւել օրհնութիւն եհաս , և զաթոռ թագաւորութեանն ժառանգեաց իբրև անդրանիկ . ուստի առ ընտրհալին (ի մեկն . մատ . գլ . ին .) * երջանիկն յուդայ առ ,, նոյր զանդրանկութիւնն յօրինակ քեի վասն ուղիղ ,, դատաստանին որ ի վեր թամարայ . և զի փրկեաց ,, զյովսէփ ի մահուանէ խրատու իւրով, վասն որոյ ,, ասէր յակոբ յօրհնութիւնն . ի շառաւիղէ ելեր ,, որդեակ . զի ոչ պարտաւորեցար ի մահն յոմէ- ,, փայ . որ և ընկալաւ իսկ զաթոռ թագաւորութենն ,, աննուաղելի ։ Նա վ՚ս այսորիկ ազգ նէր , այսինքն ազգն յուդայ ընտրեալ եղև ցայդ :

Իսկ այս ընտրութի ազգին ըս երից մատածէ . մի՝ ըստ բնակութենն՝ ըս որում ծծ կամեցաւ ի գլուխ քաղաքաց նոցա այսինքն ի մայրաքաղաքի նոցա բնակիլ՝ ի լեառն սիոն յետ դառնալոյ տապանակին . և թէպէտ այն քաղաք էր ի ցեղին բենիամենի , բայց եղև յուդայի . ըս որում եղև քաղաք թագաւորացն յուդայ : Երկրորդ՝ ըս տևելոյ իշխանութենն ի թագաւորելոյ անտի դաւթի մինչև ի վերջն : Երրորդ՝ ըս շարունակելոյ ածպաշտութե ի նոսա յետ բաժանելոյ ցեղից տասանց յուդէ անտի :

Ա. Այս ամենայն եղև յուդայի յերկուց օրհնութենց . մի՝ յօրհնութէ անտի՝ որում օրհնեաց յակոբ զյուդայ . (ծնն . խթ . 8 .) նա և յօրհնութէնն մովսէսի (ըս . օ- րէն . լէ . 7 .) և մի ևս՝ յօրհնութէ անտի՝ որում հանդերձեալ էին օրհնիլ ամենայն ազգք և ազինք ի շա- ռաւիղէ անտի յուդայ՝ այսինքն ի քոյ : Յայս ամենայն հայի առաջին եղեալ դանդ . բայց նախ ըս նկարագրելոյն յառաջինն յայն հայելոյ որ մտածէ ըս բնակութենն՝ ասէ :

Բ. Այս ընտրեաց նա զչորքին յոյժ . զի ի ս- ընտրեաց : Այսինքն է՝ ի մէջ երկոտասան ազգաց ընտրեաց

ած զազգն յուդայ առ ի քնակելոյ ի մէջ նոցա. և այսը ընտրութիւնք լաւք նշան եղև այն՝ զի ընտրեաց ըզլեառն սիոն. որով և յայտ արար՝ թէ ոչ վասն սիրելոյ զտեղին ընտրեաց և սիրեաց զազգն, այլ վասն սիրելոյ զազգն՝ ընտրեաց և սիրեաց զտեղին զայն առ ի քնակելոյ ի մէջ նոցա: Սիրեաց և ևս զայն առ ի խաչիլ ի նմա:

Այս ընտրութիւն տեղւոյ եղև պարծանք մեծ ցեղին յուդայ. քանզի աւանդուն էր ի մէջ իսրայէլացւոց՝ թէ ած ընտրելոց է իւր տեղի ի մէջ իսրայէլի՝ ուր ունէին նոքա մատուցանել զնուէրս իւրեանց ըստ կարգի. որպէս յայտ է ի բանից մովսէսի. (ընդ. օրին. ԺԲ. 4--7.) բայց չև էր որոշեալ այն ընտրութիւնն տեղւոյ. իսկ յորժամ ածեալ եղև տապանակն ած յերուսաղէմ ի սիոն՝ որ էր գլուխ քաղաքաց նոցա, որոշեցաւ տեղին ի ցեղին յուդայ. որով և ընծայեցաւ պարծանք ցեղին այնմիկ. ուստի և ի ցեղէ նորա հոյակապ լինի յորինեցաւ տեղին այն. զորոյ զձարտարութեանն խօսիլ կամելով մարգարէին՝ յարէ զկնի և ասէ:

Ընդ. Էնեաց որպէս դեղջերոյ ընբռնութիւն նորա. յերիւրէ հաստատեաց զնա յաւիտեան:

Վասն մարգարէ յորժամ կամեցաւ ածել զտապանակն ած յերուսաղէմ, ոչ եթէ անդր զնայրանն՝ զոր յօրինեալն էր մովսէս, այլ շինեաց ինքն խորան նոր նման նմին. որպէս յայտ է (ընդ. թագ. գ. 17: և ա. մնաց. ԺԶ. 1.) առ ի նշան փոփոխութիւնք հնոյ խորանին ի նորս. տէս և ի սաղ. ԺԴ. 1. և խորհէր ի միտս շինել տաճար ահեղ. բայց ազգ արար նմա ած բերանով նաթանայ՝ թէ որդի նորա սողոմոն շինեսցէ զայն. (ընդ. թագ. ԺԷ. 12.) յօրինակ նորոյ եկեղեցւոյ՝ զոր շինեաց քս օրինակելոյն ի սողոմոն: Յայս խորան և յայս տաճար հայելով՝ ասէ:

Էնեաց որպէս դեղջերոյ ընբռնութիւն նորա: Ո՛ խորանն և զտաճարն կոչէ արքունիք. զի էր տէրն արքունեաց նուիրեալ ած. և զի ած ետ շինել զայն՝ վ֊ա այսորիկ ասէ շինեաց զարքունիսն նորա՝ ուր բառդ նորա՝ դնէ վոխանակ սիոնի՝ որով նշանակի երուսաղէմ, ուր էր սիոն լեառն: Այլ թէ որպիսի՞ նմանէր էր այն, յայտ առ-

նէ ասելովը. չինեաց որպէս մեղջերուի։

Մեղջերուն է կենդանի մեծամարմին՝ մասամբ ինն նման ձիոյ. որոյ ի ձակատն կայ մի միայն եղջիւր սրածայր։ Վազագ է սաիւք իբրև զեղջերու. այսու ևէնէ քան զնա պակաս գոլանի. զի սա քան զնա վա. զագոյն խոնջի. իսկ նա անխոնջ ընթանայ մի առա. ւել հաստատուն լինելոյ յոտսն։ Օրաւուր է յոյժ յեղջեր իբրեւ. նազելի երևի տեսողաց՝ մանաւանդ ի վազսն։ Ամբէ զկորիւնս իւր առաւել քան զոր սի. բեն այլ կենդանիք։ Ածիւնք նոր սրբենաց են յոյժ. և յոտանուէն՝ թեթև. յոյժ դժուարին է որսալ զնա. սա կենդանւոյն, և գրեթէ անհնարին, բայց եթէ գուցէ նորածինք իցեն, և մայրն նոցա չիցէ առ նոսա. այլ ոչ ասեն՝ հարկ է որսողին տագնապաւոր յուիշտա. կել և տանիլ. զի մի հասցէ մայրն զնոքա։ Վախճելի է նմա հարկանել եղջերաւ՝ որոց պատահի մանաւանդ օձի իբրև իւրում որոյ. որպէս առնեն և եղջերուք։ Խարկուածի նորա անզգալելի է. այլ ասի և թէ՝ ի տեսանելէ նորա ի հանդիպոյ զկնոյս աղ ջնկ՝ հանդար. տի՝ ի կատաղութենէ։ Վէրգ որձուածի եղջեր նորա հա. տանի զզօրութենէ թունոյ. որոյ վասն ասանդի յոմանց՝ թէ ուր ուրեք գտանին սոքա, յորժամ թունաւոր սողունք գան բմպել զջուր ի լիճն՝ անդէն կենդա. նիք ոչ մերձին ի լճէն. այլ սպասեն՝ մինչև եկեալ մեղջերուի մեսցէ զեղ ջիւր իւր ի ջուրսն, և արբցէ անտի. և ի մեկնիլ նմանէ մատչին նոքա բմպել ի ջուրց անտի. և վասն այսորիկ սրբէլի է ասեն այլոց կենդանեաց։ Օձս ի մէջ բերել և վարդան. տես և ի սաղ. խն. 21. և իր. 7. և զխ. 10։

Այս ամենայն յատկութիւնք կարեն պատշաճիլ իւիք իւիք առաջինիկայ բնաբանիդ. բայց թուի թէ մարգա. րէն ոչ միոյն միայն բերէ ի նմանութենէ, այլ այնմ յոր. մէ անուն առնու մեղջերուն. և այնմ նմանեցուցա. նէ զգեղեցկուէն տաճարին։ Օ ի որովհետև մի միայն պարտ էր լինել տաճարի տեսան, և այն՝ ի գլուխ լերինն երուսաղէմի իբր ի ձակատս այնր լերին, վայելուչ նմանի եղջեր մեղջերուի. և ինքն ե. րուսաղէմ նմին իսկ մեղջերուի։ Այդ քանզի եղ. ջերուն ի չոր գլուխ բերի յորինակ զօրուէ և իշխանու.

թէ, պատուոյ և փառաց. սովին այսու ցուցանի թէ ի չնչել տաճարի նոն ի չակատ երուսաղէմի այն լե նելոց էր խորհրդապատուց մանաւանդ ցեղին յուդայ՝ զո
,, րութեն և իշխանութեն, պատիւ և փառք մեծ։

Լ.ԼԼ թէ միեղջերուն բերի և ի տարացոյց չարի, զոր օրինակ սաւուղայ, յուդայի, սատանայի, ևն. այն չէ ինչ. զի ի չբ գիրս գրոց գրէ և ծորձորե
ցին (ի մեկն. մատ. գլ. ժգ.) բազում և այլ իրք բերին ի նմանութեն երբեմն գերագունից ըս կատա
րելոյ թե, և երբեմն անարգագունից ըս անկատարու
թե։ Լ.հասիկ առիւծ ըս կատարելութեն մասին բերի տարացոյց քրի. ըստ այմ (յայտ. է. 5.) * ահասուա
,, սիկ յաղթեաց առիւծն յազգէն յուդայ յարմատոյն
,, դաւթի ։ Լսակ ըս չարութեն բերի տարացոյց սա
տանայի. ըստ այմ. (ա. պետ. է. 8.) * ոսոխն ձեր
,, սատանայ իբրև զառիւծ գոչէ ։ Լոդ ջիւրն ըս կա
տարելութեն բերի ի բարին. ըստ այմ. (սաղ. ձյա. 17.) * անդ ծագեցից զեղ ջիւր ի դաւթի ։ Լսակ ըս անկատարութեն՝ ի չարն. ըստ այմ. (սաղ. ղէ. 4.) * ասացի ... մեղաւորաց՝ թէ մի բարձրացուցանիք զեղ ջիւրս ձեր ։ Վէմք և ջուրք ըս կատարելութեն բերին ի բարին, ըստ այմ (յայտ. իբ. 1.) * եղոյգ
,, ինձ զմարդութ գետ կենդանի ջրոյ ։ Լսակ ըստ ան
կատարելութե՝ ի վատթարն. ըստ այմ (սաղ. կիբ. 1.) * հասին ջուրք յանձն իմ. ընկլաց ես ի խորս
,, անդնդոց ։

Լոստ սոցին և միեղջերուն՝ որ ըստ կատարելութե բե րի ի տարացոյց չարի. ըստ այմ (սաղ. իսե. 22.) * փրկեա ... յեղջերւոյ միեղջերուի զհանարչելութիւնն
,, իմ։ Լը ազնուութեն բերի ի տարացոյց բարւոյ. ըստ այմ (սաղ. զե. 10.) * բարձր եղիցի որպէս
,, զմիեղջերուի եղ ջիւր իմ ։ Լայս միտ և աստ յա ռաջ բերի ի ցոյց զօրութե և փառաւորութե տա
ճարի նոն, և և ի ցոյց հաստատուն մնալոյ նորա յեր կար ժամանակ. ըստ որոյ չարէ զինէ մարգարէն, և
ասէ։

Յերկրէ հաստատեաց յաւիտեան։ Լ.յսինքն հաստատեաց զտաճարն զայն մնալ յերկրի անդ ի ցեղին յուդայ. և ոչ և փոխոխեաց յերուսաղէմ զայն առնլ, մինչև

ցաւարտուածն հինն օրինաց՝ և ցխուխտուածն նորա ՚ի նորս. և զի այս տեառնէ է յաւիտեան մի, վ֊ա այսրիկ ասէ հաստատեաց յաւիտեան. ոչ ըստ Ճշմարտութեն հայի ՚ի միահեծան իշխանութենէ եկեղեցւոյ՝ զոր հաստատեաց յերկրի միածին որդին ոչ անվանելի ՚ի յաւիտեան։

Ա.յլ աստ բառս չէրէէ ըլ այլ թարգմանութենց յարի ՚ի նախընթաց հատուածն՝ լինելով խնդիր բայիդ շէնէայ. իբր թէ ասել, լինեաց յերկրի զտաճարն. յոր միտ դերանունս նորա՝ որ դնի ՚ի մերումս՝ իբր ստացական առեալ լինի փոխանակ բառիս էր. որպէս թէ ասէր. լինեաց ՚ուծ յերկրի զսրբութենէ իւր որպէս զզարդ միեղջերուի. և հաստատեաց զնա յաւիտեան։ Ա.րդ յետ խօսելոյ մարգարէին զընտրութենէ ցեղինս յուդայ ըստ բնակութենէ տեղւոյ, խօսի և զընտրութենէ նորա ըստ իշխանութենէն ՚ի հովտեալ զժողովուրդ իւր. վասն որոյ ասէ։

ՀՔ. Բնդրեաց զՔաւիթ ծառայ է՛ր, և ընկալաւ զնա ՚ի հօտէ խաշանց. ՚ի վերջին ծնեալոցն ընկալաւ զնա։

ՀՀ. Ոչխարէ զայիւվք ծառայ է՛ր, և չէսրայէլ ժառանգութենէ է՛ր։

Յամենայն ազգաց երկրի ընտրեաց ՚ուծ զազգն Իւդի. և յազգէ անտի ընտրեալ զցեղն յուդայ. զորմէ խօսեցաւ մարգարէն ՚ի նախընթաց համարն. և ՚ի ցեղէ անտի յուդայ ընտրեաց զտունն յեսսեայ. և ՚ի տանէ անտի զզաւակն աւ ՚ի հովտել զիսրայէլ, զորմէ խօսի աստ. այլ թէ զիարդ եղև այս ընտրութիւն դաւթի, կարգաւ իմն պատմի ՚ի ա. Թագ. ժգ. 1 -- 13. քանզի ՚ի խնդրել ժողովրդեանն խրատելի Թագաւոր՝ ետ նոցա ՚ուծ զսաւուղ ՚ի ցեղէն բենիամենի. այլ զի ապստամբ գտաւ նա յՅ, մերժեաց զնա ՚ուծ. և հրամայեաց սամուէլի մարգարէի գնալ ՚ի բեթղեհէմ, և օծանել զմի յորդւոցն յեսսեայ ՚ի Թագաւոր. * զի ,, տեսի ասէ ես յորդւոցն նորա (այսինքն ընտրեցի ,, ես զմի յորդւոց նորա) Թագաւորել ինձ ՚ի Թագա- ,, ւոր ։։ Եւ իբրև գնաց նա անդ՝ տեսեալ զեօթն որդիս յեսսեայ, զեղբաւր, զամինադաբ, զսամաա, և

զայլան, ասէ, և ոչ զմին ՚ի սոցանէ ընտրեաց տէր.
և ապա եհարց ցյեսսէ. * այսչափ են մանկտիքդ ‖.
և նա ետ պատասխանի. * կայ միւս ևս փոքրիկ, և
„ արածէ զխաշն ‖. ասէ ցնա սամուէլ, առաքեա և ած
զնա այսր։ Եւ երբեք եկն դաւիթ կերտարանօք հոլ-
ուէ, ասէ տէր ցսամուէլ. * արի օծ զդաւիթ՝ զի դա
„ է բարի ‖. և վկայէ գերն՝ թէ * խաղայց հոգի տէն
„ ՚ի վերայ դաւթի յօրէ յայնմանէ և առ յապա ... և
„ հոգի տէն վերացաւ ՚ի սաւուղայ ‖։ Յետ այսորիկ
՚ի մեռանիլ սաւուղայ՝ օծաւ նա թագաւոր ցեղին
յուդայ. (Ը. Թագ. Բ. 4.) և ՚ի մեռանիլ յեբուս-
թեայ որդւոյ սաւուղայ օծաւ թագաւոր ՚ի վերայ ա-
մենայն ցեղից իսրայէլի (Ը. Թագ. Ե. 3։) Յայս ա-
մենայն հայելով ասէ։

Ընդրեաց զդաւիթն ծառայ իւր, և ընկալաւ զնա ՚ի հօտէ խա-
շանց, ՚ի վէրջին ծնելոցն ընկալաւ զնա։ Այսինքն՝ յամե-
նայն ցեղից որդւոցն իսրայէլի ընտրեաց զդաւիթ. և
այս ընտրութիւն եղև վասն լինելոյ նորա հաւատարիմ
ծառայ ՚ի նմա. որոյ վասն ասէ՝ զծառայ իւր, և ոչ վասն
մեծատուն լինելոյ նմա. զի ընկալաւ զնա ոչ ՚ի գահէ,
այլ ՚ի հօտէ խաշանց՝ զորս արածէր, որ է անարգ
գործ. և ոչ ևս վասն լինելոյ նորա երևելի ՚ի մէջ
եղբարց իւրոց. զի ընկալաւ ասէ ՚ի վէրջին ծնելոցն.
քանզի էր վէրջինն յորդիս ծնեալ ՚ի յեսսեայ. որով-
հետև նա էր կրտսեր որդի նորա։

Վարդան զայս յետին բան՝ զոր ասէ. * ՚ի վէրջին
„ ծնելոցն ընկալաւ զնա ‖. յայլ իմն միտս մեկնէ.
դաւիթ ասէ զվէրջնածին գառինան արածէր. և յայն-
պիսեաց անտի ընկալաւ զնա ոճծ. իսկ թէ առ ինչ
ընկալաւ, յայտ առնէ ասելով։

Յորժամ էր ակնոյ ծառայ իւր, և չէր այլ ծառանգութիւն
էր։ Այսինքն ընտրեաց լինել հովիւ ՚ի վերայ ազգին
յակոբայ, և տնտեսել զայն՝ զոր ոճծ արարեալ էր
իւր ժառանգութիւն։ Տնտեսելն կոչէ հովուել՝ ըստ
երից. մի՝ ըստ կարգի շարայարութեանէ իւրոց.
զի որովհետև էր՝ թէ ընկալաւ զնա ՚ի հովուութիւն,
պատշաճ էր յաւէտ հովուել գնել քան տնտեսել կամ
առաջնորդել. ոմն թէ ասացեալ էր. վերացոյց զնա
՚ի գործոյ հովուութենէ անբանից ՚ի գործ հովուութե

բանաւորաց ։ Երկրորդ՝ ըլլալ խնամեցն , զի Թագաւորք ոչ պարտին իբրև բռնաւոր տիրել , այլ իբրև հովիւ տածել զժողովուրդն ։ Երրորդ՝ ըստ կախեալ լինելոյ իշխանութենն՝ իբր զի իշխանութիւն երկրաւոր Թագաւորի ոչ է տիրապետական , այլ կախեալ ըլլայ՝ իբրև իշխանութիւն հովուի՝ որ կախի զիշխանութիւնէ նմա իւրոյ ըլլալ կարգի երկրաւորաց ։ Վասն որք միանգամ՝ ի Թագաւորաց իբրև ինքնատեարք անտեսեն զժողովուրդն՝ բռնաւորք են նոքա . իսկ որք անտեսեն իբրև գործակալք և իբրև սպասաւորք ըլլայ , նոքա են արժանաւորք Թագաւորք . տես զայսմանէ ՚ի գիրս իմաստութեանց . ը. ։ — ։ ։ ։ Եւ զի դաւիթ այսպիսի օրինակաւ հովուէր զժողովուրդն նա՝ սմին իբրի ասէ ։

Հէ · Ը. բածէր պնոա խմաթուխէ սրպ էրոյ · յանիգրնուխէ յեճաշ էրոյ առաչորքէր նորա ։

Ի ուղիղ անտեսութեն Թագաւորի պահանջի ունել իմաստութեի ՚ի միտս . և արդարութեի ՚ի կամս . և ըլլայցիկ առաքինութեց միայն՝ այսինքն ըլլ իմաստութեա և ըլլ արդարութեա գովի գործածութեի իշխանութենն . վասն իմաստութեի ասէ ։

Ը. բածէր պնոա խմաթուխէ սրպ էրոյ · Ի. հայնքն հովուէր զժողովուրդն այ իմաստութեն՝ զոր ունէր ՚ի միտս իւր , և ոչ իմաստութեա օտարաց · քանզի Թագաւոր եթէ չունիցի լինքեան զիմաստութեի՝ այլ միայն իմաստութեա և խորհրդովք այլոց վարեսցի , բազում անգամ սխալի ։

Հակ իմաստութեա հովուէին և խոհեմութեա վարիլ ՚ի անտեսութեն տէրութենն ըստ երբեակ օրինաց . մի՝ ըլլ օրինացն՝ զոր եգեալ է ած . երկրորդ՝ ըստ օրինաց՝ զորս սահմանեալ էն հարք սուրբ ի նա և սրբ իմաստունք ՚ի սկզբանէ , կիմ զոր ունի ազգն աւանդուն ՚ի նախնեաց իւրոց . երրորդ՝ ըլլ օրինաց խղճի մտաց , կամ ըլլ օրինաց բնական լուսոյ ։ Հայամ սակնկալի օրինական խոհեմութենն պարտի լինել առաջնորդ հանդերձ զգօնութեա , և երբեմն նաև գերազգօնութեա ։ Հակ որ զայսոքիւք օրինաւք զանց արարեալ ըստ հաճոյս անձին վարէ զկօտ իւր յիմարութեա հովուէ , և ընդեմ պատասխանի իւրոյ մեղանչէ ։

Ել ասէ մարգարէն, իմաստութիւն մտաց իւրոց, այլ սրտի իւրոյ. զի Թէպէտ և գտան բազումք, որք ի մաստուէք մտաց իւրեանց կամին հովուել, բայց քանզի պակասէր ի սիրտս այնոցիկ ի կամն նոցա ուղղութիւն աղդարութիւն, վասն որոյ պակասէր և անտեսուէն նոցա ի գործածութիւն իշխանութ. որով և երևեցան յիմարք և բռնաւորք։ Իսկ ի գործադրութ անդ Թիւրութիւն կամաց նոցա խոտորեցուցանէր զնոսա և երբեմն ի չնաս այլոց մղէր. զի ըս առակին, * իմաս, տութիւն ի մարդ մոլի՝ սուսեր ձեռին է յիմարի ։ Այլ զի ազատ էր գաւթիւ յայսպիսի Թիւրութէ, և ունէր զարդարութիւն ի կամն, վասն որոյ և ուղղ առաքինորդէր. սմին իրի ասէ։

Յանդիմանէ յեռաց իւրոյ առաքինորդեր նոցա։ Այս անմոլութիւն ձեռաց հիմունք յարդարութիւն կամացն գաւթի՝ որով առաքինորդէր նա ժողովրդեանն. իսկ արդարութիւն յառաքինորդելն լինի ըս երից. մի՝ ի տալն իւրաքանչիւր ումեք զիրաւունս իւր, կամ յառնելն ուղիղ դատաստան, և ի հատուցանելն ամենեցուն զիւր արժանն՝ Թէ ըս վարձուց և Թէ ըս պատուհաս։

Չերկրորդ՝ ոչ զիաուս իւր խնդրելով, այլ զիաուս ոչ յօգուտ անձին հայելով՝ այլ յօգուտ ժողովրդեան. ոչ զմանաւորաց բարձն գիտելով, այլ զհասարակաց. ոչ մեծին ակն ածելով, և զիւրքումբք արհամարհելով. ոչ ի կաշառաց չարժելով՝ այլ յիրաւանց յորդորելով, և այլն։

Չերրորդ՝ ի խնամելն անդ զժողովուրդն՝ ոչ իբրև զիւր վարելով զնոսա, այլ իբրև զոչ. ոչ իբրև տէր հրամայելով, այլ իբրև պաշտօնեայ ոճն խնամ ածելով. ոչ իբրև բռնաւոր ծանրանալով, այլ զծանրելն ժողովրդեանն բառնալով. զի կառաց նախնին Թագաւորք և իշխանք՝ ոչ միայն յառաքինորդել նշ, այլ և ի բառնալ զբեռինս նոցին, մինչև ասել առ այնպիսին. * Հայր հայր՝ կառքդ իսրայէլ ։

Ըյսպիսի արդար անտեսութէն ներգործելն է անմոլութէն ձեռաց՝ ըս որում ի ձեռաց այսպիսի առաքինորդի ոչ ելանէ ինչ չար, այլ որ ինչ ելանէ՝ անմեղութէ է՝ այնինքն ամբիծ գործ, կի անմեղադրելի արարք. և յայս միտ ասի ասա յանդիմանէ յեռաց իւրոյ առաքինոր-

էէր նոցա. իբր զի վասն արդարութենն՝ զոր ունէր ի
կամն՝ անմեղութիւն առաջնորդէր. այսինքն ոչ յանդգ-
նութիւն, ոչ բարկութիւն, ոչ գոռոզութիւն, ոչ բռնու-
թիւն. ոչ ոխակալութիւն, ոչ չիմարութիւն, և ոչ զրկոտ-
այլ քաղցրութիւն, հեզութիւն, խոնարհութիւն, պա-
տուհասութիւն, նախանձաւորութիւն, ևն: Այս ամենայն
ունէր գաւիթ, որով և իբրև տուեր օրինակ լինէր
քոյ, որ յառաջնումն գտաւ անմեղ և անարատ, որ և
զանմեղութեան ձեռան տարածեալ ի վերայ խաչին՝
ձգեաց զմեզ առ ինքն զմոլորեալ ոչխարքս, և եղև
մեզ առաջնորդ ուղղութենէ ի կեանն յաւիտենից:

ՍԱՂՄՈՍ ԻԲ:

Վանգատ ժողովրդեանն ոյ զԹշնամեաց իւրեանց՝
այսինքն զտաբեէլացւոց կամ զանտիոքեանց, որք հարա-
տահարեցին զնոսա, և աւերեցին զերուսաղէմ, և
պղծեցին զտաճարն. միանգամայն և պատգամանք վե-
ռակատեալ ի գերութենէ և ի դառնութենէ նոցա:

1 Ի ՆԿԱՆԵԼ հրէականոսք ի գառնանգութիւն
ծառայ առնէր զնոսա: 2 Երկրին ընդառաջէմ որպէս հե-
ղեալ ջրափահոս. արկին պղծահարնոս ձառայէց զնոց՝ գէշ ընդնոց
երկնէց, և գմարմինս արբոց զոց՝ գաղանաց երկրի: 3 Եղեկին
զարիւն նոցա որպէս ջուր՝ շուրջ պերուսաղէմայ, և ոչ էր
որ ընդունէր զնոսա: 4 Եղեւ մեզ նախատինս դրացեաց մերոց.
ծաղր և այպն հպարհանաց այնոցիկ, որ շուրջ էին զմեզ:
5 Մինչև ե՞րբ տէր՝ բարկանաս դու յեսպաս. բորբոքեսցի որ-
պէս հուր նախանձ քո: 6 Եկեղ զբարկութիւնդ քո ի վերայ ազ-
գաց՝ որ զքեզ ոչ ճանաչէցեն. ի վերայ ընտանեաց որ զանուն
քո ոչ հարկացեն. զի կերան զյակովբ, և զտեղի նորա աւերե-
ցին: 7 Մի՛ յիշեր զմեղս մեր զառաջինս. վաղվաղեսցեն առ մեզ

ողորմութիւնէ ամ պէտ. կ՚ընէ աղէտաւորացուած յոյժ: 8 (Գիտեա՛ ոեկ ես
էրկիւղ ոեր, վասն զի ամենայն անուանն ամ: 9 Ես էրկեա՛ կնէ՝ և
ամէն ինչ ոեկ ես վասն անուան ամ: 10 Ի՛ էրեսէ ասասցեն
ազգքն, ընդ ո՞ւր է Աստուած նոցա: 11 Հայտնի լիցի ի հեթանոսս,
ի վէրայ հեթանոսաց, առաջի ոերոց. առ՛ի նմանել զարիւն
ծառայից քոց որ հեղաւ: 12 Թո՛ղ առաջի ամէն ծառայէդ ամ՝ որ ի հեղաւ:
ընդէ՛ն ասասցեն ազգքն՝ ո՞ւր է Աստուած նոցա: 13 Յայտնի ըլլայ
ի ազգաց առաջի մերոց եօթնապատիկ՝ ի
ծոց նոցա, նախատինս զոր նախատեցին կնէ ամ:
Տէր, Աստուած մեր ես ես ամ: 14 Ի՛ էն
ազգաց ես ես ամ, և ոչխար արօտի ամ:

ԱՂՕԹՔ ՍԱՂՄՈՍԻ:

Աղաչս յաւետ:

ՅԻՇԵՑԱՐ ԶԵՐՈՒԹԻՄՆ ՍՈՒՐԲ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
լեալ լինի և բաւս ի՛ կապրած. և յայլ
բաւդ օրհնուի՛ն. և յոմանս նաև ենաւորուի՛ն.
տրպէս է և ի՛ լամբ". և յայլս բաւդ՝ պատուի՛ն. բայց այդ
սաճենայն բաւք յաւելորդս դնին. զի ոչ գտանին դո-
քին՝ ոչ յեբր" և ոչ յայլ թարգ". այլ յաճենայնի դնի
սաղմոս յաւետ. այսպէս դնի և յեօթն ձեռագիրս մեր
և ի՛ վարդանայն: Նոկ վասն բաւիդ յաւետ՝ այլո՛ւր ա-
սացեալ է մեր. տե՛ս ի՛ սաղ. ԽՆ. ի՛ վերնագրի:
Այլ թէ որո՛յ էցէ այս սաղմոս, և առ ի՛նչ կարգի,
գիտելի է, զի ոմանք համարին՝ թէ զայս ասաց դա-
ւիթ ի՛ գուշակութիւն գերութենէն իսրայէլացւոց և ա-
ւերմանն երուսաղէմի: Նոկ այլք թէ զայս յօրինեաց
երիմիա մարգարէ. և կէսք թէ այլ ոք ասաց զայս ի՛
ժամանակի գերութենէն բաբելացւոց՝ կիւրեա ազատե-
ցոյ իսրայէլի ի՛ գերուէ անտի: Նազուածք և՝ և լամբ"
և վարդ" վերածեն զայս ի՛ ժամանակս հալածանացն
անաւրէնի. որում յարմարագոյնս զքան սորա և
հեղինակ առաջին գրոցն մակաբայ". է. 17:
Ոմանք և՝ վերածեն ի՛ ժամանակս աւերմանն երու-

ասղէմի՝ ի տիտոսէ։ Բայց հաւանականագոյն է գնել ի ժամանակս դերուԹեանն բաբելացւոց. զի բանք ասղմոսիս ուղղակի յայն հային, և յարմարուԹիք ունի ի ժամանակս հալածանացն զոր կրեցին մակաբայեցիք ի բռնուԹենէ անտիոքեանց, յօրինակ հալածանացն, որով մարտեան հեԹանոսք ընդ եկեղեցիս քրիստոնէից։

ՐՃԱՆ

Այս բանք և յաջորդք ստոյգ ըստ նիւԹոյն մտածեալ առաջի դնին իբր պատմականք. բայց ըստ տարազուն կշռեալք՝ փուԹացուցիչք են և ստիպողականք. իսկ ըստ յօժարուԹե՛ խօսողին դիտեալք՝ ողբերգականք են և ցաւակցականք։

Նայեցեալ ի նիւԹն՝ զայս ամենայն տեսանեմք եղեալ յերուսաղէմ երկիցս. մի՝ յաւուրս սեղեկիայ արքայի յուդայ. զի ի մեռանելոյդ ամի նր մտին բաբելացիք յերուսաղէմ. կոտորեցին զբազումս ի ծառայից ՝ի. սպանին և ի քահանայից զբազումս, և հեղին զարիւն նոցա, այրեցին և զտաճարն սողոմոնի. (որպէս և տեսանել. ք. մնաց. լԶ. 6--21. և ի գիրս մարգարէուԹեց)։ Երկրորդ՝ յաւուրս մակաբայեցւոց. (որպէս պատմի. ա. մակ. ա. 22--66։) Նայեցեալ ի տարազ բանիցն, տեսանեմք՝ զի այնպէս խօսի մարգարէն, որպէս Թէ ած լուռ ևեԹ կայր զանցից անցելոց և ժառանգուԹի իւր. ուստի իբրև լռողի և ձևացելոյ չգիտել՝ յայտնելով զեղեալսն՝ փուԹացուցանէ զնա՝ յուշ ածել զաղէտս անցելոցն. և ստիպէ զնա օգնել։

Նոքա ի յօժարուԹի խօսողին հայեցեալ՝ ցուցանի ա՛ղեաալի տագնապ սրտի նորա ի վերայ հարուածոցն երուսաղէմի. որով զրեԹէ յաւելուածեալ ի ցաւոցն՝

ոչ ևս զցաւ սրտին՝ զոր ունէր, այլ զանցս թշուառու-
թեն՝ զոր առեանէր, առաջի դնէ. զի յառաւելութէ
այնը թշուառութեան գրեթէ մոռացեալ զայն՝ զոր
կրէր, ՚ի մէջ մատուցանէ զայն՝ յորմէ կրէր և տապ-
նապէր. վասն որոյ և զօրինակ բանիցն յանկարծական
ինն ոճով ձևացուցանելով գոչէ, և ասէ։

Ա՛ՀԱ Տէր հեղանոսա՛ ՚է ժառանգութի՛ւն քո։ Ա՛ռաք ա՛ծ՝ դնել
առա ՚ի կոչական հոլովին. որպէս թէ եգեալ էր. ա՛լ
ա՛ծ առեալ, հայեաց զինչ գործեցին հեթանոսքն
՚ի ժողովուրդն իսրայէլի՝ զոր դու ընտրեցեր քեզ ՚ի
ժառանգութի՛ն. ասասիկ մտին յերուսաղէմ քաղաք,
զոր դու ՚ի մէջ ամենայն քաղաքաց քեզ սեփականե-
ցեր իբրև զժառանգութի՛ն։

Ա՛սել մարգարէին զայս՝ ոչ յաւելու ՚ի վերայ բա-
ռիս ա՛ծ՝ զայլ բառ որոշիչ. որպէս առնէ ուրեք ուրեք՝
յասելն, ա՛ծ իմ, կա՛մ ա՛ծ մեր, կա՛մ ա՛ծ իսրայէլի, կամ
ա՛ծ յակոբայ ևն. քանզի տեսեալ՝ թէ ա՛ծ իսպառ
մատնեալ էր զազգն ՚ի ձեռս հեթանոսաց, համարէր՝
թէ ոչ ևս էցէ նա ա՛ծ իսրայէլի՝ այսինքն ա՛ծ պաշտպա-
նօղ իսրայէլի, և ձեռնտու նմա, այլ ա՛ծ լքօղ իսրայէ-
լի յերեսաց իւրոց. և այս առաւել ցաւեցուցանէր
զժողովուրդն քան զտառապանսն՝ զոր կրէին։ Ա՛յլ
զի յայտնիսկ աղբալի անցս ՚է գումթ յորդորեցեալ զա՛ծ,
սկսանի առաջի դնել զաղէտսն զոր գործեցին հեթա-
նոսք ՚ի մատանելն ՚ի քաղաք նորա. և ասէ։

Պղծեցին զսո՛ւրբ տա՛ճար քո ա՛ե։ Ա՛յս պղծութի՛ն կարէ հայիլ
նախ յայն՝ զոր արար նաբուզարդան զահձապետ՝ այրե-
լով զտաճարն սողոմոնի. (որպէս գրի. ՚ի. Թագ. իե.
9։) Ա՛յրկրորդ՝ կարէ հայիլ ՚ի գործն՝ զոր գործեցին
անտիոքեանք ՚ի տաճարն զօրաբաբէլեան, կանգնե-
լով ՚ի նմա զբագինս կուռց. (որպէս գրի. ա՛. մակ. ա՛.
ը՛ նշանակելոյ մեր ՚ի վերոյ։) Ա՛ևս զի ինքեանք իսկ
թշնամիք սկզբ գոլով՝ կռխելով ՚ի սբ տեղին զաղբա-
յութիւն. ըստ որոյ ասէ նարեկացին (՚ի բանն ՀԵ.) վ՛ա
սբ եկեղեցւոյ. * ոչ ինքնակիր մեղօք զազրանայ, ե-
՚ թէ ոչ ՚ի մարդոց չարաց և կամ յանհաւատից կո-
՚ խիցի ։

Օ՛ այս բան յատաջ բերել մարգարէն առ ՚ի շարժել
զա՛ծ ՚ի վրէժխնդրութի՛ն ընդդէմ թշնամեաց, զրեթէ

ասել կամելով, եթէ ոչ վասն մեր, գէթ ՚ի պատիւ տաձարի քո՝ վանեա զԹշնամիս մեր. զի ահա պղծեցին նոքա զտաձար քո. և արդ արի և օգնեա մեզ: Խորհրդաբար, մինն գնաք ՚ի ժառանգութիւն ՚ն, այսինքն ՚ի դրախտն, և պղծեցին զտաձարն ՚ոյ զաշխարհս: Ա՛տին և չարք իբրև հեթանոսք յեկեղեցի ՚ոյ.

և պղծեցին զտաձարս ՚ոյ զանձինս անմեղաց:

Նարոյապէս, մնանեն գնաք ՚ի քաղաք ՚ոյ այսինքն ՚ի մարդն և պղծեն զնա տղտեղի խորհրդովք, և տիրեն քաղաքին. * մի տայք տեղի սատանայի ‖. (եփես. գ. 27:) Պարտ է փակեալ պահել զդուռն. զի ՚ի փակ մնալ դրան՝ դիւրաւ պահի քաղաք. եթէ բացցի դուռն Թշնամին, դիւրաւ մտանէ: Նոյց առաւելապէս և ՚ի մարդն. զի ՚ի ներքուստ ձեռնտու ունի առ Թշնամին զցանկութիւն սրտին: Եթէ կայցէ ՚ի քաղաքի համակից Թշնամւոյն և ձեռնտու նմա, դիւրաւ մտանէ ՚ի ներքս, և առնու զքաղաքն. տես և ՚ի վերջ 3. Համարոյ: Ոչօսխ ապա մարգարէն և զաւերմանէ քաղաքին երուսաղէմի, և զհարուածոց նորա, և ասէ:

ՃԻ. Եւ ասէ ցիս. Որդի՛ մարդոյ, զերուսաղէմ գործս գարհուրելիս գործեաց. արկին ձեռն ի գործ հեթանոսք. ասէ տէր Աստուած. ոչ այս քաղաք զիս ի բարկութիւն, և ի սրտմտութիւն, յորում ես զայս ամենայն գործեցի ցնոսա, ասէ տէր Աստուած. զի ահա զգործս նոցա ես ի գլուխ նոցա դարձուցի, ասէ տէր Աստուած:

Ասէ այն վտքրիկ քննակարան՝ զոր մրգապահք կամ այգեպահք այսինքն պահապանք պտղոց այգւոյ՝ կազմեն յանարգ նիւթոց՝ ՚ի ցախից կամ յոստոց ծառոց. և նստին ՚ի նմա առ ՚ի պահպանութիւն առնել պարտիզաց կամ այգեաց յերեսաց գողոց և Թռչնոց և գազանաց. ուր և երբեմն զմերգս ժողովեն, և պահեն ՚ի նմա, (որ ռամկօրէն ասի գօլխա) Ա՛յսպիսի քննակարութիւնք նմանեցուցանէ մարգարէն զերուսաղէմ քաղաք, ոչ ըստ այնմ՝ զի հիւղն է քննակարան մրգապահաց համ տեղի մրգաց, այլ ըստ այնմ՝ զի ՚ի մէջ ամենայն քննակարանաց սա է անարգն. ուստի կամելով ցուցանել՝ Թէ յո՛ր անարգութիւն եհաս երուսաղէմ, զսոյն ասէ բերել յօրինակ, յատելն:

Ա՛ստուածային քաղաքն զայն զերուսաղէմ այնպէս ա-

ետրեցին բաբելացիք, մինչև ոչ ևս երևիլ այնմ լինել քաղաք, այլ հուզ անարդ՝ զոր մրգապահք սովոր են կանգնել։ Այս հայի և գուշակուն եսայեայ յառել ընդ. (ա. 8.) * լքեալ թողցի դուստր սիոնի՝ (այսինքն „ երուսաղէմ) իբրև զտաղաւար յայգւոջ, և իբրև „ զհովանի մրգապահաց՝ ի մէջ սեխեներաց, և իբրև „ զքաղաք պաշարեալ ։

Այս տեսանեմք արարեալ և անտիոքեանց. որոյ վանն գրի (՚ի ա. գերս մակ. գ. 45.) թէ * էր ե. „ երուսաղէմ աւերակ և թափուր, և ոչ ոք էր՝ որ „ մտանէր և ելանէր յազգաց նր. և սրբութիւնն կայր „ կոխան որդւոցն այլազգեաց ։ ևն։ Նոյն թէ զինչ ընդ բնակիչսն անցուցին թշնամիք, յայտ առնէ զկնի ասելով։

Ոչխարն զբեհեմացոյն ծառայէդ տոյ՝ գէղ նուիրեցէք. և զմարդին աբէդ տոյ՝ գապտանաց երկրէ։ Ի պատմել ածաշունչ գլուց զաւեր երուսաղէմի ՚ի բաբելացւոց ասէ, թէ ածէ ՚ի մատնել զնսրայէլացիս ՚ի ձեռս նոցա ձեռամբք նոցա * կոտորելոց զերիտասարդս սրով ՚ի տան սրբու„ թեն իւրոյ, և ոչ ներեաց ՚ի սեղեկիաս. կուսանաց „ նոցա ոչ ողորմեցաւ, և զծերս նորա զամենեսեան „ մատնեաց ՚ի ձեռս նոցա ։. (բ. մնաց. լզ. 17)։ Նման ևս (՚ի գ. գերս թագ". լե. 20. 21.) թէ արքայն բաբելոնի սպան զբազումս ՚ի դեբղաթա, զորս ածեալ էր անդր նաբուզարդան գահճապետի։

Նոյն մարգարէն աստանօր որոշակի ևս գնէ, ՚ի մէջ բերելով յատկապէս զսպանութիւն ծառայիցն այ և զբոց նորա, իբր զի ՚ի դիմել բաբելացւոց յերուսաղէմ, և ՚ի կոտորել զբերրայեցիս՝ կոտորելոյն ը նոսա և իբրև զմերդս թօթափելոյն զայնոսիկ՝ որք էին ծառայք այ, և զբոս նորա։ Նոյն ՚ըստ իմացեալ լինելոյն ոչ միայն նոքա որք սրբութ՚ը պաշտէին զոծ, այլև ՚ի հասարակի ամենայն իսրայէլացիք, ը որում սրբեալ էին այ, այսինքն թէ նուիրեալ էին նմա, վասն զի որպէս ասէ գէորգ վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ.) * „ ասէ ոչ միայն պարզաբար սրբեաւ լինէ զանդրանիկսդ „ այ. ոչ ցմոռնայ ասէր. սրբեա՛ լինէ զանդրանիկսդ „ իսրայէլի. և ամենայն արուն՝ որ բանայ զարգանատ՝ „ սրբ ինն կոչեսցի ։. այսինքն թէ ամն եղիցի։ Այս

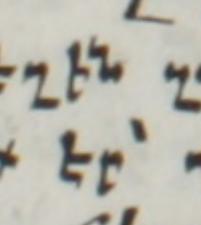
միտ երևի դնել աստ զ՝ըբան. և որպէս զմարմնոց ծառայից ան ասաց՝ թէ արկին գէշ թռչնոց, սոյնպէս և զմարմնոց՝ըբյն ասէ թէ արկին գէշ գազանաց: Ուսկ բառս գէշ՝նշանակէ դի անթաղ. որ և վասն անթաղ մնալոյն լինի կերակուր թռչնոց երկնից և գազանաց երկրի: Այլ թէպէտ որոշմամբ լինի վասն առաջնոցն զթռչունս յիշէ, և վասն այլոց զգազանս. քայց երկոքին ևս՝ի նոյն ակնարկեն. (տես յայտ է՝ի ա. գրոց. մակ. է. 17.) կամ թերևս՝ի պատիւ պաշտամանն ծառայից ոմ՝ դնէ զթռչունս երկնից. որովհետև թռչունք աղնուագոյն համարին քան զգազանս:

Վոխանբերաբար թռչնովք և գազանօք նշանակին նոքին իսկ թշնամիք՝ որք կողոպտեցին և գիշատեցին զծառայս ՚ն և զ՝ըբս նորա իբրև զաղախնիս: Վորպէս այսմ օրինակ՝ վանական վարդապետ (՚ի մեկն. յոբ. գլ. լ՚ը.) վ՚ը բազէի ասել ոմանց, թէ * յաշխարհին ,, հնդկաց ընդդէմ հարաւակողման մայրեացն՚ի յոդ ,, անդր անշարժաբար կայ տարածեալ. մինչ ուժգին ,, շարժեցի անտառն՚ի հողմոյ, և աղաւնիքն յոստոց ,, անկանիցին յատական, ՚ի վերայ յարձակի և գիշա ,, տէ ‖: Այստ սին և բաբելացիք դիմեալ՚ի վերայ մայրեաց՝ այսինքն երուսաղէմացւոց՝ և անշարժ պատշարեալ զնոսա, ՚ի շարժիլ նոցա՚ի հողմոյ բարկութենն ՚ոյ՝ և՚ի թօթափիլ՝ յափշտակեցին, և յօշոտեցին զնոսա: Այլ վի ցուցցէ՝ թէ զնարդ և քանի՞ մեծ եղև այն՝ յարէ զկնի, և ասէ:

ՁԵ. եղէն ջուրն նոցա որպէս ջուր՝ ջուրջ գերուսաղէմ. Ա. ով ոչ էր՝ որ ըմպէր զնոսա:

Այս բան է իբր բացատրութիւն ինչ նախընթացին. և առաջի դնի աստ առ՚ի ցոյց անողորմութեանն սպանողացն, և բազմութեանն սպանելոյ՝ յասելն:

եղէն ջուրն նոցա որպէս ջուր՝ ջուրջ գերուսաղէմ. և ոչ ոք էր՝ որ ըմպէր զնոսա: Այսինքն այնչափ բազում եղև հեղումն արեան սպանելոց, մինչև իբր զջուր հոսել այնմ շուրջ գերուսաղէմաւ: Այս և այնչափ բազում եղեն սպանեալքն՝ մինչև ոչ բաւել մարդկան կիճ գերեզմանաց թաղել զնոսա. որով և եղեն նոքա կերակուր թռչնոց և գազանաց. որպէս և ասաց

’ի նախընթաց Համարն։

Այն այս կատարեցաւ և ’ի մակաբայեցիս յայլ և այլ
նուագս. մինչև ըստ սահլոյ մերոյ ’ի վերոյ՝ ’ի նոյն յար-
մարեցուցանել զայս մատենագրի առաջինն գրոցն մա-
կաբ. Է. 17. հայելով ’ի հարուածս յակիմական։
* որպէս և գրեալ է. ընկեցին զմարմինս ՚որց քոց
,, Թռչնոց երկնից, և հեղին զարիւն նոցա շուրջ զերու-
,, սաղէմաւ. և ոչ ոք էր՝ որ Թաղէր զնոսա ‖։

Ա.յամ հետևելով և ՚որին յակոբայ մծբնայ հայրապե-
տի՝ գրէ (’ի ձառն. Ե.) այսպէս. * բարձրացաւ
,, (այսինքն հպարտացաւ անտիոքոս եպիփան) ’ի վե-
,, րայ ՚որին բարձրելոյ, ’ի վէր երուսաղէմի, և պղծեաց
,, զտեղին սրբուե, և խափանեաց զընծս և զպատա-
,, րագս եօթնեւորդ մի և միս եօթնեւորդի, որ են
,, տասն ամ և միս. և տարաւ եմոյծ զպատնիկն ’ի
,, տուն ՚ան. և խափանեաց զպահպանութիս օրինաց.
,, կոտորեաց սատակեաց զարդար մարդիկս. և եղ
,, կերակուր Թռչնոց երկնից և գազանաց երկրի լց-
,, մարմինս նոցա. և կատարեցաւ՝ զոր ասաց գաւիթ.
,, ած մսին հեթանոսք ’ի ժառանգութի քո. պղծե-
,, ցին զտաճար ՚որ քո. արարին զերուսաղէմ իբրև
,, զաւերակ. եդին զդիս ծառայից քոց կերակուր
,, Թռչնոց երկնից. և զմարմինս ՚որց քոց գազանաց
,, երկրի. հեղին զարիւն նոցա իբրև զջուր շուրջ զե-
,, րուսաղէմաւ. և ոչ ոք էր՝ որ Թաղէր ‖։

Ա.արդեպէս առեալ՝ երեքին այսոքիկ բանք ասին ’ի
բերանոյ իւրաքանչիւր մարդոյ, մանաւանդ ’ի բերա-
նոյ առն արդարոյ՝ ’ի փորձութիս մեղայ անկելոյ,
յաղաղակել նմա առ ած, և ասել. ած իմ մինչ ահա
հեթանոսական չար խորհուրդք լինս ’ի ժառանգութի
քո. և զարշ խորհուրդք պղծեցին զհոգի իմ՝ որ է
տաճար քո. ես էի իբրև զերուսաղէմ քաղաք, և ահա
արարին իբրև զհիւղս. և զամենայն բարեգործութիս
իմ ետուն պէշ գիւաց՝ որք օրինակին ’ի Թռչունս երկ-
նից, և գազանաց երկրի. համ ըստ նարեկացւոյն (’ի
բանն. Կ.) * արկին զդիակունս բարեացն որ ’ի մէջ
,, կերակուր ճշմարտացն Թռչնոց ‖։ Այս և հեղին
զկենդանութի զօրութենց հպարտոյս իբրև զարիւն. և
չէք ոք որ կարէիցի վերստին բարեկարգել զնոսա. և

ահա սոքիմբք եղէ ծաղը և նախատինք հրեշտակաց, կի՞ ե լսէ" նոցին իսկ գիւաց. և զայս ցուցանէ յա-
ջորդ բան սաղմոսիս, ՚ի մէջ բերելով զնախատինսն՝
զորս կրեցին հրեայքն ՚ի գերացեաց. և ասէ:

Ջ. Ալ ղաւ ղէ նախատինս գերացեաց ղերոց. ծաղը և այպն
հապահանաց այնոցիկ, որ շուրջ էին ղէօ:
Ո՞ւստի ասէ մարգարէն և այլուր. որպէս այն զոր
գրէ ՚ի սաղ. խզ. 15. * արարեր զմեզ նախատինս
„ գերացեաց մերոց, ծաղը և այպն կատականաց այնո-
„ ցիկ՝ որ շուրջ էին զմեօք ‖: Կատ սոյն խօսի և աստ
ասելով:

Ալ ղաւ ղէ նախատինս գերացեաց ղերոց. ծաղը և այպն հապա-
հանաց այնոցիկ, որ շուրջ էին զմեօ: Արքայիք երբայեցւոց
էին եղոմայեցիքն, մովաբացիքն, ամմոնացիքն, փիւնի-
կեցիքն, ասորիքն, և հինգ նախատարուԹիք ծովեզե-
րեայք, որք բնակէին շուրջ զսահմանօք նոցա: Սոքա
ամէ ՚ի տեսանելն զմեզ գերեալս ՚ի բաբելացւոց և
նուաձեալս յայլոց ազգաց՝ նախատէին և ծաղը առ-
նէին. և զի ծանր էր այս ծաղը և նախատինք, ոչ
այնչափ զառնել նոցա, որչափ զկրել երեսանց չէրէ.
եթէ զի ոչ այնչափ զնախատել նոցա, որչափ զնախա-
տել երեսանց դնէ առաջի յասելն. ահա սյսպիսի և
այսպէս եղաք:

Ըստ սմին նախատինք հրեշտակաց և՝ ոչ լինէին և
այնոքիսիկ քրիստոնեայք՝ որք Թուլացեալ ՚ի վարս՝ մատ-
նին ՚ի գերուԹիւն սատանայի, կամ ՚ի ծառայուԹիւն
ախտից լինէ. զոր ՚ի դէմս հաստատակաց բերեալ սար-
գիս ընտրհալն. (՚ի մեկն. յակ. ջ. 16. Հատ. ը. յորդ.)
ասէ. * ՀնմարտուԹիք առ մեզ կատարեցաւ մարգա-
„ րէուԹիւն դաւԹի. եղաք մեք ասէ նախատինք գրա-
„ ցեաց մերոց, այպն կատականաց այնոցիկ՝ որք շուրջ
„ են զմեօք ‖: Եւ արդ քանզի այն ԹշուառուԹիւն
նախատանաց՝ զոր յիշէ աստ մարգարէն՝ եկն ՚ի վե-
րայ երբայեցւոց ՚ի բարկուԹենէն աստ. և տեւեաց եր-
կար ժամանակ, վասն այսորիկ ազատելոյ նմա և
հեծելոյ զոչէ մարգարէն, և ասէ.

Ե. Ասէնլա չէբէ փէր էարչանաս պոա էսպաս. էորբոտէս-
ցե որպէս հոաբ նախանձ չո։

Ասաս ինչա չէբէ՝ յայտ առնէ զփափաք աւարտման
երկիք, կամ որ նոյն է՝ հայել յաւարտումն այնր՝ յոր
յարի. որպէս յասելն, մինչև յերբ տիրէ Թշնամին,
մինչև յերբն յայտ առնէ զփափաք վերջ լինելոյ այնր՝
այսինքն տիրելոյ Թշնամւոյն. և յասելն, մինչև յերբ
սուգ ունիցիս, մինչև յերբն հայել յաւարտումն սգոյ։
Սոյնպէս և աստ փափաքելով մարգարէին տեսանել
զվերջ բարկանալոյն ոյ, ասէ։

Ասէնլա չէբէ փէր էարչանաս պոա էսպաս։ Ո՞րչափ մեծ
երևեցաւ մարգարէին բարկութիւն ոյ, մինչև հասա-
րել նմա թէ՝ ի տեսանել և ևս՝ ջնջեսցի իսպառ ժողո-
վուրդն Իսրայէլի. վ՚որ որոյ աղաղակէ՝ ցօրչալի արդեօք
առ աստուածայոց իցէ բարկութիւն քո տէր՝ ի վերայ
ժողովրդեան քո. միթէ ոչ ունիցի երբէք մեղմանալ.
և զայս բարբառք ևս կամելով բացատրել, խօսի նմա-
նութիւք լինի, և ասէ։

Բոլբոտէսի որպէս հոաբ նախանձ չո։ Ուր զօրութեամբ
կրկին բառս ինչա չէբէ. որպէս թէ եդեալ էր. մինչև
յերբ բոլբոքեսցի նախանձ քո՝ ի վերայ մեր։ Նոր
բառդ նախանձ՝ դնի առա փոխանակ նախանձայուզու-
թիւն. որով նշանակի նախ բարկութիւն ոյ՝ ոչ յինքեան,
այլ՝ ի դիմելն՝ ի վրէժխնդրութիւն դիտամամբ բարւոյ։
Ներկայորդ՝ պահանջողութիւն իրաւանց կամ ըստ լսմբ"
զարթուցանելն ոյ զարդար իրաւունսն։

Ա՚ստ ըս առաջնոյն երևի առնուլ. յոր միտ հրոյ նմա
նեցուցանէ զայն. զի որպէս հաւրն եթէ վաղվաղակի
ոչ հնչցի, սովոյ է սաստկանալ. և՝ ի մոխիր դարձու-
ցանել զորս այրէ, սոյնպէս և նախանձն ոյ եթէ ոչ
վաղվաղակի մեղմասցի, կորուսանէ՝ յորոյ վր հոսէ։
Լ՚սմբ" և վարդ" ըստ հակառակն առնուն զայս յետին
բան իբր մաղթողական. որպէս թէ խնդրել մարգա-
րէին՝ զի բորբոքեսցի վրէժխնդրութիւնն ոյ՝ ի վերայ
Թշնամեաց։ Ասայց առաջին մեկնութիւնն է ստուգա-
գոյն, որով խնդրէ մարգարէն յոյ մեղմացուցանել
զնախանձ բարկութիւն իւրոյ։ Ասկ վասն Թշնամեացն
խօսի զինն ասելով։

ՀԵՂՈՒԱԾ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԻՈՅ ՅԱՐԱՒԱՅԻ

Ի ՎԵՐԱՅ ԱՂՔԱՏԻ ՈՐ ՉԻՆԵՑ ՈՒ ՃԱՆԱՉԵՑԱՒ

Ես եմ Քահանայ մի յարաւայի, որ ի վերայ աղքատի՝ որ չինեց ու չճանաչեցաւ. ի վերայ ընտանւոյ որ չանուն չունէր ու չհարստացաւ. ի վերայ հեղուածոյ որ չհաւատաց ու չխոստովանեցաւ: Ես եմ Քահանայ մի յարաւայի, որ ի վերայ աղքատի՝ որ չինեց ու չճանաչեցաւ. ի վերայ ընտանւոյ որ չանուն չունէր ու չհարստացաւ. ի վերայ հեղուածոյ որ չհաւատաց ու չխոստովանեցաւ:

Ես եմ Քահանայ մի յարաւայի, որ ի վերայ աղքատի՝ որ չինեց ու չճանաչեցաւ. ի վերայ ընտանւոյ որ չանուն չունէր ու չհարստացաւ. ի վերայ հեղուածոյ որ չհաւատաց ու չխոստովանեցաւ:

Ես եմ Քահանայ մի յարաւայի, որ ի վերայ աղքատի՝ որ չինեց ու չճանաչեցաւ. ի վերայ ընտանւոյ որ չանուն չունէր ու չհարստացաւ. ի վերայ հեղուածոյ որ չհաւատաց ու չխոստովանեցաւ:

Ա.Ըդ յայտ է թէ որք կարեն ձանաչել զՅ ձչմարտութեանէ, բայց համառօտապէս անփոյթ լինին ՚ի ձանաչել, և զձանաչօղս նորա արհամարհեն, առաւել քանից են արժանի. ուստի և առաւել սաստկանայ առ նոսա այս բան, զի գիտեն թէ պարտական են ձանաչել. և սակայն ոչ միայն ոչ կամին ձանաչել զոր գիտեն, այլև զոր ձանաչեն՝ զնոսին նուաձել գիտեն։

Ա.Այժմ կարես առնուլ քեզ օրինակ զայն՝ որ պատմի ՚ի Ը. գիրս մաւրաց. ԺԵ. 1--6. Թէ ՚ի տանել նիկատորայ բռնութեամբ զՀնդեայն յաւուր շաբաթու, սկսան նոքա աղաչել զնա՝ պատիւ տալ աւուրն ՚ի պատիւ ամենակալ ՅԱստուծոյն. ասէ ցնոսա նիկանոր. * և զո՞յ ՅԱստ ,, ամենակալ յերկինս որ հրամայեաց ձեզ փափուկ ունել ,, զօր շաբաթու ‖. և նոքա ասեն * այո՛ զոյ տէր ա ,, մենազօր կենդանի որ հրամայեաց ևՆ ‖։ Ասէ նիկ ,, անոր արհամարհել զբան նոցա ասէ. * հզօրն երկ ,, րին է՝ որ տայ գործել զինու և զարդու, և գոր ,, ծել զգործ արքունի ‖։ Ա.հա յայտնի երևի՝ թէ ոչ ձանաչել սորա զՅԱստ՝ կամօք էր, և չարութիւ. որով և դիմեալ գնայր յանօրինել յայնոսիկ՝ որք ձանաչէին զՅԱստ. և պաշտէին զնա, որպէս գրի անդ. վՅ որոյ և ՅԱստ եհեղ զբարկութիւն իւր ՚ի վերայ նորա, սատակեալ զնա հանդերձ երեսուն և հինգ հազար զօրօք. (որպէս տեսանի Ը. մակ. ԺԵ. 27--30։) Յայսմիկ սխալ ակնարկէ մարգարէն ՚ի յառաջիկայ բանդ, վասն որոյ յաւելու և զայն, Թէ զհարկ ոչ խնայեցին նոքա ՚ի ժողովուրդն ՅՀ, յասելն։

Ը Է հերան պյակոբ։ Կերան ասելով՝ երեք ինչ յայտ առնէ. նախ՝ Թէ որպէս քաղցեալն ախորժանօք ուտէ զկերակուր, սոյնպէս և Թշնամիք աղգին յակոբայ ախորժմամբ լինին տառապեցուցանէին և սպանանէին զնոսա։ Երկրորդ՝ Թէ որպէս քաղցեալքն սպառեն զորս ուտեն, սոյնպէս սպառել կամէին և զհարկն զոր տային նոցա։ Երրորդ՝ Թէ որպէս որ ուտէ զկերակուր, փոխարկէ զնա ՚ի մասին յատկանութիւն, և ըստ մասին յիւր մարմին. սոյնպէս և Թշնամիք իսրայէլացւոց ՚ի մասին յատկանութիւն դարձուցին զնոսա, և ՚ի մասին ՚ի կրօնս իւրեանց. որպէս տեսանի ՚ի ժամանակս մակաբայեցւոց։ Եւ առ ՚ի ցու.

ցանել զառաւելութիւն չարութեանն Թշնամեացն յաւելու
ասել։

Ա՛ռ զքեզ ինձ ասա առեբեցին։ Կայմն ասել. Թշնամիք ազգին յակոբայ նմանեցան այնպիսի չար մարդկան, որք յետ ուտելոյ զկերակուրն՝ խորտակեն և զանօթն. որպէս արարին բարբելացիք և անտիոքեանք. զի ոչ միայն կերան զնուրայէլացիս, այլև եղծին և աւերեցին զերուսաղէմ, որ էր երևելի տեղի նոցա. նոյնպէս և զտեղին զայն՝ ուր պաշտէին նոքա զնուռ, այսինքն զտաճարն ոչ. յոր միտ զնաւոդ փեղէ՝ ոմանք Թարգմանեն յեբրայականէն՝ հոյակապ շինուք կամ վայելչութեն, կամ գեղեցկութեն. որով նշանակի տաճարն, զի այն էր գեղեցկութիւն յակոբայ։ Եւ քանզի այս առաջինն էանց ի խորհելացիս վասն մեղաց նոցա, պատճառի մարգարէն՝ ի յիշել զայն, այլ քաւել. վասն որոյ ասէ։

Ե. Ա՛ռ ձեզ ձեր ողջոյն ի տէրէ, ի ծաղկեալ ձեր ի ծաղկել, ի աղբատացած յոյժ։

Ընաիրնեաց Համարն քոզոքեաց մարգարէն առ ՚ած իբրև առ արդար դատաւոր՝ առնել զիրաւունս, և խնդրել զվրէժ ՚ի Թշնամեաց ազգին խորայէլի, որք ոչ Հանապէին զ՚ած, և չարչարէին զժողովուրդ նորա։ Նոքա ասա դիմէ առ նա իբրև առ Հայր անհնակալ և ողորմած. ըստ անհնակալութեն ասէ, մի յիշեր զմեղս մեր զհաւաքելոյս. և ըստ ողորմածութեն ասէ, վաղվաղ գեացէ առ մեզ ողորմութիւն քո։

Որով երկու ինչ գիտէ. մի՝ Թէ ինքն ՚ի չարաիոսել իւրում զԹշնամեացդ, և ՚ի խնդրել յոյժ հնազուլ զվարկաւելն իւր ՚ի վերայ նոցա, այսու ոչ կամի՝ զնա հնել պարտաւոր ցուցանել, և զազգն խորայէլի արդարացուցանել և անպարտ կացուցանել, այլ զազգն հա ՚ի նոյն պարտաւորելով, և զմեզ նոցա ՚ի մէջ բերելով՝ վասն նոցա քաւութիւն խնդրել։

Երկրորդ՝ Թէ ոչինչ խորայէլի որպէս պարտաւոր գտանի պատժոց վասն գործելոց զմեզ, այնպէս արժանի գտցին և ողորմութիւն՝ վասն գտանելոց նոցա ՚ի մեզայ։ Եւ զի առ այս պատճառի նախ ոչ յիշել զանցեալ մեզսն անհնակալութիւն՝ և առնս քաւել զնոյն ողորմութիւն, վասն այսորիկ նախ ասէ։

Ա՛ե յեղեր վեղս ձեր պահել։ Դաւթին մեղք ասե-
լով իմանայ նախ՝ ի հաստարակի զայն մեղս՝ զոր գոր-
ծեցին որդիքն իսրայէլ, և վասն այնց մեղայ մատ-
նեցան՝ ի թշուառութի՛ւն. և ըստ այսմ կամի ասել. մի՛
յիշեր տէր զոր ինչ մեղաք ընդդէմ քո. և մի՛ վասն
այնր պատժեր զմեզ. այլ մոռացիր զայս ամենայն՝ զի
սկսա գարձեալ եմք՝ ի մեղայ անտի՝ և դիմեալ եմք
յողորմութի՛ւն քո։ Դերկրորդ՝ իմանայ զմեղս գործեալս
Դաւթին ժամանակս՝ ի նախնեաց իւրեանց. որոց
վասն և ինքեանք պատժեալ լինէին։

Նոկ զմեղս նախնեաց դնել առաջի՝ այ՝ կարէ լինել
ըստ չարութե՛ և ըստ բարութեան մտաց առաջարկողին։
Նա՛ստ չարութե՛ լինի, յորժամ տրտնջանօք՝ ի մէջ բե-
րի. որպէս արարին իսրայէլացիք Դաւթի եզեկիէլ
մարգարէի, յասելն՝ * Հարքն ազոխ կերան, և որդւոցն
,, ատամունք առան ‖. (եզեկ. ԺԸ. 2.) ընդդէմ որոց
ասաց եզեկիէլ. ո՛չ այդպէս է. մի՛ պատժեսցին որդիք
փոխանակ հարց. այլ իւրաքանչիւր՝ ի մեղս իւր մեռ-
ցի. քանզի որդիք վ՛ա այսորիկ պատժին՝ զի հետևին
հարց իւրեանց, որով գրեթէ ընդ ազի մեղաց նո-
ցա. յոր միտ ասաց քա առ Հրէայս, * և դուք լցէք
,, զչափ հարցն ձերոց ‖. (մատ. ԻՓ. 32։) Նոկ եթէ
չկացեն մեղուցեալ, և այսու ամենայնիւ պատժին կե-
րես և՝ ի ջուր ազգս, այդ է վասն այլ ինչ պատճա-
ռի. զոր իմաստութի՛ւն այ գիտէ և տնտեսէ։

Նա՛ստ բարութե՛ լինի յիշել զմեղս նախնեաց՝ յորժամ
զղջանալով կամ խոնարհելով՝ ի մէջ բերի. որպէս արա-
րին երեք մանկունքն՝ ի հնոցին. (դան. Գ. 29.) և
երեմիա յաղօթեան. (ողբ. Ե. 7.) և բարուք (Գ. 5.)
և դանիէլ (Թ. 5։) Նա՛ստ այսմ առնէ և աստ մարգա-
րէն. իբր զի խոստովան լինելով՝ ի բերանոյ որդւոցն
իսրայէլի զմեղս հարց նց՝ ապաչէ զնոճ մի յիշել զայնս,
և մի՛ վասն այնց մեղաց մատնել զինքեանս՝ ի թշուա-
ռութի՛ւն, այլ թողուլ զմեղսն զայնոսիկ. և վաղվաղա-
կի՛ ցուցանել զողորմութի՛ւն իւր առ ինքեանս. և առ
այս յարէ։

Ա՛ ապվաղեսցէ առ մեզ ողորմութի՛ւն քո փէր։ Նայ՛ ըստ բազում
ձեռնադրաց և ըստ լսմբ՛ և ըստ վարդ՛, վաղվաղ եկեսցէ ևն.

որպէս և ՚ի յն. ասի. վաղ նախաժամանեաց է : Կամ ասել. արա զի մի յամեսցէ ողորմութիւն քո, այլ փութալ ժամանեաց առ մեզ. զի թէ յամեսցէ՝ ըմբռնիմք յանզգուշութեան պատիժ, և կիս պաշարիմք յանեւանելի գութ յուսահատութենէ. զի ոչ ևս ինձաց ՚ի մեզ այնպիսի ինչ՝ որով կարասցուք տալ մեզ քաջալերս. և զայս առաջի դնէ իբր պատճառ փոխառելութիւնն ասելոյ :

( ) Ք աղաչապատ յոյժ : Յոյժ ասելով կամի ցուցանել զաղքատանալն յամենայնի. որպէս թէ աւեր. աղքատացաք ՚ի ստացուածոյ, աղքատացաք ՚ի քաղաքաց, աղքատացաք ՚ի հայրենեաց, աղքատացաք ՚ի կերակրոց և ՚ի զգեստուց. և որ չարագոյնն է՝ աղքատացաք ՚ի հնազանդից և ՚ի պարգեւաց քոց, աղքատացաք ՚ի պաշտամանց և յօրհնութեանց քոց, աղքատացաք և ՚ի համբերութենէ և յամենայն յուսոյ. և ահա յայսպիսի աղքատութիւն անկեալ՝ կարօտիմք ողորմութենէ քումմէ. վասն որոյ աղաչեմք՝ արա զի վաղ հասցէ ողորմութիւն քո՝ առ ՚ի բառնալոյ ՚ի մէնջ զայսպիսի դառն ողորմելութիւնս մեր. որով հնար լինի մեզ գտանել զսքանչելութիւն և զփրկութիւն :

Օ սգոյն պաղատէր և մարդկայինս բնութիւն առ ՚ինձ. ով իմ հոգեր զմեզս նախաստեղծիցն ադամայ և եւայի, այլ հիշեա զողորմութիւն քո. և արա զի վաղ հասցէ առ մեզ զանձդ ողորմութեան որդի քո միածին, և փրկեսցէ զմեզ. և բարձցէ զաղքատութիւն մեր ծանր, զի յոյժ աղքատացաք՝ զրկեալ յամենայն բարեաց : Այլ յաւելեալ ՚ի պաղատանս կրկին թախանձէ, և ասէ :

Ը. ( ) գնեա՛ ընդ ինձ իմէնէ, վասն զի ցուրտ անուանի

Հագուստ օրինակաւ օդնէ ինձ. այն՝ առ ՚ի փրկել ՚ի նեղութենէ կիս ՚ի մեղայ, ևն. և այս՝ կիս պաշտպանելոյ, կիս զօրացուցանելոյ, կամ դարձուցանելով ևն : Ներկարդ՝ առ ՚ի հաճեցեալ ՚ի յորում կայ մարդ : Ներսարդ՝ յատկապես՝ առ ՚ի դիմել ՚ի բարին : Ներեալ թէ ընդ երից ևս գնէ աստ մարգարէն զօգնելն. քայց մանաւանդ ընդ առաջինն և ընդ երկրորդին, որոյ վասն յաւելու և զբառդ ետուն՝ յասելն :

( )փնեա ձկ ած էրկէ ձէ : Ա.Յսինքն՝ ցյյց մեզ զօգնականուԹիւն քո, զի կարասցուք փրկիլ ի նեղուԹենէս, և կիր զի մարԹասցուք համբերել չարեացս, որով փոխանակ ի մեզ մաշելոյ՝ փուԹասցուք պառնալ առ քեզ, և գՔեզ ի բարին : Ա.յլ առ ի ցուցանել Թէ արժան է այ զայս առնել, յաւելու ասել. ած փրկիչ մեր. որպէս Թէ ասէր. որովհետև դու ես ած փրկիչ մեր՝ արա ի մեզ զայս գործ փրկուԹեան : Եւ կամելով առաւել ևս յորդորել զնա առ այս՝ յաւելու և ասէ :

Ա ան ֆաւեա անուան ֆոյ : Որպէս Թէ ասէր. գիտեմք՝ զի մեք չեմք արժանի այսմ ողորմուԹիւն. ուստի և ոչ խնդրեմք՝ Թէ արասցես մեզ զայս ողորմուԹիւն վասն արժանաւորուԹեանց մերոյ, այլ վասն փառաց անուան քո, այսինքն՝ վասն փառաւորեալ լինելոյ անուան քո. զի ի փրկելդ զմեզ՝ փառաւորի անուն քո, այսինքն հռչակի՝ Թէ հզօր ես դու տէր և կարօղ ի փրկել. որում կամի հետևեցուցանել, Թէ արա ուրեմն զոր խնդրեմք. վասն որոյ յարէ :

Թ. Տէր էէե՛ զմեզ. և ֆաւե՛ զմեզ մէր վասն անուան ֆոյ :

Յերկուս չարիս ըմբռնեալ էին որդիքն Իսրայէլի ի ժամանակի անդ, յոր հայի այս սաղմոս. առաջինն էր տառապանք և հարուածք, գերուԹիւն և աղքատուԹիւն : Եւ երկրորդն էր մեղք իւրեանց, որոց վասն մատնեալ էին յայսպիսիս. վասն առաջնոյն ասէ :

Տէր էէե՛ զմեզ : Ա.յսինքն՝ դու որ ես տէր մեր, հայեաց ի մեզ, և տես Թէ յորմէ նեղուԹեամբ. և փրկեա զմեզ ի նեղուԹենէ աստի՝ ոչ իբրև զօտարս, այլ իբրև զքո ծառայս. զի դու ես տէր մեր : Եւ Թէ. պէտ վ՛ա մեղաց մերոց արժանի եմք այսպիսի ԹշուառուԹեան, բայց դու մի՛ հայիր ի մեղս մեր, այլ հայեաց ի փառս անուան քո, և առ այս յարէ ըստ երկրորդին, և ասէ :

Ա՝ ֆաւե՛ զմեզ մէր վասն անուան ֆո : Որպէս Թէ ասէր. ցորչափ մեղք մեր կան ի մեզ՝ ոչ երբեք կարեմք գտանել զաղաւաԹուԹիւն ի ԹշուառուԹենէ մերոց. զի

նոքին են պատճառ այսոցիկ. և ոչ իսկ համարձակիմք խնդրել զբառնալ նոցին՝ առանց տեսանելոյ զքաւիլ սոցին. վասն որոյ և աղաչեմք, քաւեա զսոսա. զի թէպէտ և այսմ չեմք արժանի, բայց աղաչեմք՝ ոչ ըստ արժանի լինելոյ մեր, այլ ըստ արժանաւորի լինելոյ անուան քո՝ քարձ ՚ի մէնջ զայսոսիկ մեղս։

Լամբ" զայս բան առ քո վերածելով ասէ. զերկոսին զայսոսիկ արար ընդ մեզ քո.* փրկեաց արեամբ, և ,, քաւեաց մարմնով ։ Ետ ՚ի սոյն իսկ երբ հատաչանք մարգարէին, և պաղատանք նմա. զոր կամելով առաքել և սատակացուցանել, և զիւրաքանչիւր առնել, յարէ զկնի և ասէ։

Ժ. Ա՛ է էրէէ ասասցեն ՚է հելոանոսս, ըէ ւ՛ուր է աճ նոցա։

Հեթանոսաց իմանայ աստ մարգարէն նախ զնոսա՝ յորոց չարչարեցան իսրայէլացիք և հալածեցան, գերեցան և նուաճեցան։ Երկրորդ՝ իմանայ զնոսին՝ որք շուրջ բնակեալ էին զհրէաստանիս։ Որքա ամենեքին ՚ի տեսանելն զքաղաքութիս հրէից՝ ոչ միայն նախատէին զնոսա, զորմէ խօսեցաւ ՚ի համարն 4. այլև հայհոյէին զնա. և ահա զայսմանէ խօսի աստ, խնդրել դադարեցուցանել զհայհոյանս սոցա՝ յաւելն։ Ա՛ է էրէէ ասասցեն ՚է հելոանոսս ըէ ւ՛ուր է աճ նոցա։ Վասն ասելոյ. ո՞չ լսես տէր, զինչ խօսին հեթանոսք, և ո՛րպէս հայհոյեն զքեզ, ասելով. ո՞չ ասացէն ՚ի նա պարծէին հրէայք՝ համարելով զնա ամենակարօղ և ամենահայեաց և յամենայնի պաշտպանօղ. ո՞ւր էին արդ կարողութիւն նորա. և զինարդ ոչ տեսանէ զքաղաքութեն սոցա, և ոչ պաշտպանէ զսոսա, փրկելով ՚ի ձեռաց մերոց. ուրեմն սուտ է թէ նա էին այնպիսի՝ զոյինքն ամենակարօղ, ամենահայեաց և յամենայնի պաշտպանօղ։

Ա.յս հայհոյանք սոցա ասէ առաւել ցաւեցուցանել զսիրտ մեր, քան զնեղութիւնն՝ զորս կրեմք. և արդ եթէ վասն մեր ոչ կամիցիս փրկել զմեզ, գո՛նէ վասն փակելոյ զբերանս հեթանոսաց՝ և յամօթ առնելոյ զնոսա՝ ցոյց մեզ զփրկութիւն քո. զի զայն տեսեալ նոցա՝ ո՛չ ևս ասասցեն ՚ի մէջ լուրեանց՝ ո՞ւր է աճ նոցա,

զնարել ոչ հասանել նորա յօդնութիւն. եթէ կարօղ էր՝
ոչ միայն զնոսա վրկէր, այլև զմեզ ևս պատուհասէր։
Յայսմհետէ զանս առցա ակնարկելով մարգարէին Թա-
խանձէ կրկին զնա և ասէ։

ԺԸ. Այլ յայտնէ ինձ Էրեմ զվերայ հեղանուտացդ առաջէ
ալոյ ձերոյ. ա՛ն ի խնդրել զվէրայ հեղանուտացդ արեան ձա-
ւացդ քոյ՝ որ ի հեղաւ։

Ոչ միայն ոչ յուցանէ մարգարէն զևաման վրէժխնդրու-
թիւնն իւրոյ, այլ զևաման վրէժխնդրութիւնն ՚ի. յոր միտ
առ սարգիս ընծրհալն. (՚ի մեկն. յակ. Ե. 20.) Թէ
գաւիթ * ՚ի վրէժխնդրութիւն յանցաւորացն զարհուր-
,, ցանէր զնա ‖։ Այս և յայտ առնէ զեռանդն փա-
փաքանաց սրտի իւրոյ՝ առ ՚ի փառաւոր լինելոյ ան-
ուանն ՚ի. որպէս և յայտնի տեսանի յընթացից քա-
նին՝ յաւէտ։

Այլ յայտնէ ինձ Էրեմ զվերայ հեղանուտացդ առաջէ ալոյ ձե-
րոյ. ա՛ն ՚ի խնդրել զվէրայ հեղանուտացդ արեան ձաւացդ քոյ՝ որ ի հե-
ղաւ։ Կարգ շարադրութիւնէ այսր հնամարդոյ աղօթացու-
ցեալ է զմիտս բանին. այլ պարզի և այսպէս. ՚ի
խնդրելքո զվրէժ արեան ծառայից քոց ՚ի հեթանո-
սաց՝ այս վրէժխնդրութիւն քո յայտնի լիցի նոցա։ Այն
Թէ ՚ի խնդրել քո զվրէժ՝ այն պատուհաս՝ զոր մեք
կրեմք յայտնապէս Թափեացի ՚ի վերայ հեթանոսաց,
որք հեղին զարիւն ծառայից քոց. կամ Թէ նոյն հե-
ղումն անպարտ արեան ծառայից քոց հասցէ հեթա-
նոսաց։ Եւ կի՛ դարձեալ ՚ի խնդրել քո զվրէժ՝ այս
ինչ բարի լինի, զի ոչ ևս հայհոյեսցի անուն քո, այլ
յայտնի լիցի ՚ի վերայ հեթանոսաց՝ այսինքն ՚ի հե-
թանոսս՝ Թէ դու ես ՚ամ ամենակարօղ, որ ոչ Թողուս
անպարտ զհայհոյիչս։

Նակ ՚ի յաւելուլն առաջէ ալոյ ձերոյ, այս առացուած
յերկս կարէ հայել. մի՝ ՚ի յայտնի լինելն՝ զոր ետ.
կրեմք Թէ առել յայտնի լիցի առաջի աչաց մերոց. երկ-
րորդ՝ ՚ի վրէժ խնդրելն, կրեմք Թէ ՚ամ խնդրեսցի զվ-
վրէժ առաջի աչաց մերոց։ Երրորդ՝ ՚ի տեղին. կրեմք
Թէ անդ խնդրեսցի ՚ամ զվրէժ ՚ի հեթանոսաց, ուր
հեղին նոքա զարիւն ծառայից իւրոց, առաջի աչաց
մերոց։ Սակայն դիտել ևս մարգարէն աղաչէ զՏէ՛ ՚ամ յա-

պաղեցուցանել զմրմունջսն իւր. այլ յիշեալ՝ թէ թշնամիք որդւոցն Իսրայէլի հեղին զարիւն ծառայից իւրոց՝ խնդրեսցէ փութով զվրէժ արեան նոցա. և այսու ցուցցէ, թէ անիրաւութիւն հեղին զայն. և նուաճելով զնոսա ազատեսցէ զինքեանս ի թշնամեացն անտի. որով և ցուցցէ նոցա զլինել իւր պաշտպան ազգին Իսրայէլի. և զայսոսիկ արասցէ առաջի աչաց նոցա՝ ||՝ամբ" զայս ամենայն զոր վ՚ետ թշնամեաց առաց մարդարէն, մերձեցուցանէ ի հալածանս դիւաց. զոր և իւրաքանչիւրոք ինքնին կարէ հպեցուցանել յիմանալն զնկատագրական մեկնութիւն նախակարպեալ բանիցդ։ Իսկ զբառդ յայտնէ լեզի՝ լամբ" ընթեռնու՝ գէթ ել է. և զնշանակութիւնն յայտ առնելոյն պահեալ գրէ այսպէս. * զայսպիսի վրէժխնդրութիւնս քո (ընդդէմ ,, դիւաց) և զօգնութիւնս (ցուցեալ) մեզ՝ յայտնեա ,, դիւացն ազգաց՝ առաջի աչաց մերոց, այսինքն ,, մտացն աչաց, որպէս զի մեր միտքս իմացական հա ,, ւատասցէ՝ թէ դու այդպէս ի խոցոտողացն զմեզ ,, մեղօք վրէժխնդիր լինիս ||։ O այս եգեալ մարգարէն՝ առաջի մատուցանէ և զխնդութիւն կատելոյն. և աղաչէ ասելով։

ԺԲ. Պ՚ոյժ առաջի քո հեծութիւնք կապելոյ. ըստ մեծութեան բազկի քո՝ ապականելոց։

Բառդ հեծութիւն՝ որ նշանակէ տխրութիւնք և հեկեկալ յոգւոյ հանել, կրկնակի առեալ լինի. մի՝ իբր հրաւորաբար, որով նշանակի կրել զհեծութիւն ի տառապանն, կամ հեծել մարդոյ ինքեան վասն տառապանացն։ Երկրորդ՝ իբր ներգործականապէս, որով ոչ նշանակի կրել զհեծութիւն, այլ ուղղել առ այծ զկրեալ հեծութիւնն, այսինքն և հեծել առ այծ վասն ազատելոյ ի տառապանացդ, որ և պատճառել առ այծ վասն ազատութիւնն։ Եւ զի զերկոսին զայսոսիկ առ յինքեանս բերէին որդիքն Իսրայէլի ի թշուառութենէ իւրեանց՝ ըստ երկոցունցս ըստ այսոցիկ խօսի մարգարէն առ այծ, և ասէ։

Պ՚ոյժ առաջի քո հեծութիւնք կապելոյ։ Այսինքն այն տառապեալն հեծութիւնք զոր կրեն, և այն մաղթողական հեծութիւնք զոր քեզ մատուցանեն կապելքն ի դե-

րութիե, մոցէ առաջի քո, այսինքն այնպիսի իմն ե-
լեւեցի առաջի քո, զի դու հաճեսցիս նոքա բաւական
հատուցումն համարիլ զայն՝ զոր կրեն, և նոքա ան-
շահատ պատարագ ընդունիլ զայն՝ զոր ընծայեն. ո-
րով և՛ ի դութ շարժեսցիս վրկել զնոսա. և առ այս
յարէ։

Բայց ձեռնարկեաւ ես շահել քո՝ ըստ պատանելոյ։ Այս-
ինքն՝ ասել. դու որ ունիս զամենասուրբ զօրութիւն բազ-
միլ՝ այսինքն զամենակարողութիւն, լսելով զկեծութիւն
արդասոյն իսրայէլի՝ տարածեա և ձգեա առ նոսա զնոյն
զօրութիւն քո. և կորզեա զնոսա՛ ի ձեռաց Թշնամեաց
նոցին. և շահեա զնոսա, այսինքն ստացիր զնոսա
վերստին քեզ ժողովուրդ։

Այլ շահեա ասելով տայ երկրորդաբար իմացուցա-
նել և զայս՝ թէ զորօրինակ շահեալ և օգտեալ եղեն
նոքա՛ ի գերութիէ իւրեանց, ըստ որում այնու զգաս-
տացան և դարձան առ ած, սոյնպէս ասէ և դու ար
շահ համարեա քեզ զփրկութիւն նոցա. ոչ զի կարծ
ես շահու նոցա, այլ փափաքիս այնմ, և իբրև քո հա-
մարիս զնոսին։

Զի որդիքն իսրայէլի զգեբեալքն և զտառապեալքն կո-
չէ որդիս սպանելոյ, զի հարք բազմաց՛ ի նոցանէ սպա-
նան, և ինքեանք՛ ի Թշուառութիւն մատնեցան. և
Թէպէտ ոչ ամենեցուն դիպաւ այս, բայց քանզի բազ-
մաց եղև՝ ՛ի բազումն հայելով՝ զամենեցունց իբրև
զայնպիսեաց խօսի։

Քանզի որդիք սպանելոյ ասին ազգք մարդ-
կան, զի են որդիք ագամայ և եւայի որք սպանեալ
եղեն՛ ի սկզբնական արդարութէ, զոր և շահեցաւ
ած բազկաւ իւրով։ Որդ՝ մարգարէն առաջի եդեալ
զմաղթանս վասն ազատութէ որդւոցն իսրայէլի՛ ի
ձեռաց Թշնամեաց որք գերեցինն զնոսա և տառա-
պեցուցին, ՛ի մէջ բերէ այժմ և զբան հատուցման
նախատանաց դրացեացն՝ ասելով։

Ժէ. Քանզի որդիք սպանելոյ մարդկան, զի են որդիք ագամայ և եւայի որք սպանեալ եղեն՛ ի սկզբնական արդարութէ, զոր և շահեցաւ ած բազկաւ իւրով։ Որդ՝ մարգարէն առաջի եդեալ զմաղթանս վասն ազատութէ որդւոցն իսրայէլի՛ ի ձեռաց Թշնամեաց որք գերեցինն զնոսա և տառապեցուցին, ՛ի մէջ բերէ այժմ և զբան հատուցման նախատանաց դրացեացն՝ ասելով։ Օ՞ այս եղ և՛ ի վերոյ՛ ի համարն 4. բայց անդ պատմաբար, իսկ աստ մաղթողաբար. իբր զի զոր անդ

ալատմեաց զնախատանսաց դրացեայն , ասա մաղթէ հատուցանել նոցա . սմին իրի ասէ ։

Եթէ դրացեայ ձերոյ եօթնապատիկ ՚ի ծոց նոցա . նախապէնա զոր նախապէնն զէնէ ։ Այս հատուցումն նախատատնաց կրկնակի իմացեալ լինի ասա . մի՝ ըստ ամօթ լինելոյ նոցա . յոր միտ կամ ասել . յաղատելդ քո զմեզ ՚ի գերուԹէ՝ յամօթ առնես զդրացիս մեր , և ՚ի զբաղուխս նոցա դարձուցանես զնախատինս նոցա , որով նախատէին զմեզ՝ ասելով , ձեր է ՚ած ձեր ևն ։ Կրկնապիկ՝ իմացեալ լինի ըստ պատժելոյ նոցա , յոր միտ կամ ասել . ըստ նախատանսց նոցա պատժեա՛ դու զնոսա ։

Եւ զայս պատիւ դնէ եօթնապատիկ , որ ըստ լսմբ՛. նշանակէ զյաւիտենականՒԹիւն պատժոյն . իսկ ըստ նկարագրելոյն նշանակէ զմեծուԹիւն կամ զաուաւելուԹիւն հատուցման պատժոյն , կամ զյաձախուԹիւն նոցա . ըստ որում սովորուԹիւն է ՚ած զրոյց զբաուդ եօԹն յայս միտս վարել . (որպէս ծննդ . Ճ . 27 . ՀրաուԹ . Ճ . 15 . ՚ա . Թագ . բ . 5 . ևն ։) Ասատ և ասյն եօթնեկից վայ ետ դարձայ և փարիսեցւոց ։

Օ սյն յուցանէ և ասելն ՚ի ծոց նոցա . որպէս է տեանել և ՚ի մարգարէուԹենն եսայեայ , (կե . 6 .) յաւելն . * ոչ լուեցից՝ մինչև հատուցից ՚ի ծոյս նոցա ‖ . (և երեմ . լՀ . 18 ։ և զուկ . Ճ . 38 .) որով ցուցանէ այնչափ բազում լինիլ կամ այնչափ մեծ լինիլ տաւեալ իրին , մինչև ոչ պարագրիլ ՚ի ձեռս՝ այլ ՚ի ծոց կամ ՚ի գոգ . ապա և մարգարէն կամելով մեծ և բազում ցուցանել զվրէժ նախատանսց դրացեայն խորհելի՝ ասէ հատուցանել զայն ՚ի ծոց նոցա ։ Այն այս կարէ նշանակել ըստ վարդանայ և զանվրէպն լինիլ հատուցման , և ա և զԹափանցել պատժոյ ՚ի սկզբան ։ Եւ քանզի ՚ի լինիլ այսր աւեհայնն՝ զոր ասաց մարդարէն , զհետ գայր՝ հասանել խորհելացւոց ՚ի խաղաղուԹիւն իւրև ՚ի փորձս հանդատեան , և պաշտել զանձ անպորրուԹիւն , յայս վերջացուցանէ զբան իւր , և ասէ ։

ԺԷ. Այէ ժողովուրդ ե խաչն պօտէ չո. խոսպովան եղէցուք աս չէզ յաւէտեան, ապէ յաղգ պապտեցուք զօրհնութիւնս չո:

Ժողովուրդն իսրայէլի կոչի խաչն կամ հօտ ասլ. հայելուվ նախ 'ի խնամս նորա. զի իբրև հովիւ մի տածէր զժողովուրդն զայն. երկրորդ՝ հայելով 'ի թշնամիս նոցին, որք իբրև զգայլս կամէին յափշտակել զնոսա 'ի ձեռաց նորա. և զի ըստ նախակարգեալ բանից լանդրեաց մարգարէին յոյց զաղաւթն ժողովրդեան 'ի գայլոց անտի, և հովուել 'ի խնամս իւր, աստ իբրև 'ի խնդիր իւր ժամանեալ՝ մատչի օրհնել զնա.

վանս որոյ ասէ:

Այէ ժողովուրդ ե խաչն պօտէ չո. խոսպովան եղէցուք աս չէզ յաւէտեան, ապէ յաղգ պապտեցուք զօրհնութիւնս չո:

Ասէ զիարդ ամենայն ազգք իսրայէլի՝ որք եմք խաչն պօտի քո, այսինքն խաչն եկեղեցւոյ քո, կամ խաչն պօտեալ և հովուեալ 'ի խնամս քո, գտանելով զպաշտպանութիւն ազատութիւնե խոստովանեսցուք զայս մեծ բարերարութիւն քո, և գոհասցուք զքեզն. և ազգ ի յազգ, այսինքն մինչև 'ի կատարած ազգիս այսոցիկ՝ և ազգաց ամենայնի, կամ ըստ եբր". գարե 'ի գար՝ պատմեսցուք օրհնաբանութիւնք սաղմոսաց զմեծութիւնն քո:

Ոչն այս պատշաճապէս ևս ասէ 'ի դիմաց եկեղեցւոյն քոյ, 'ի տեսանելն անդ յաւուրն յետնում զհաստուցմանն նախատանաց՝ որով նախատեցին զնա և զպզփեալ նորա՝ զրացիք նորին այսինքն հեթանոսք և հրէայք. քանզի 'ի ժառանգել նորա յայնժամ զաղաւթն որդւոյ նորա, և 'ի հաստանելն ամենեքումբք 'ի վերինն երուսաղէմ՝ ունի օրհնել և փառաւորել զփեսայ իւր ազգէ յազգ, այսինքն յաւիտեանս յաւիտենից:

Ասէ" այլ ինն մեկնութիւնք առաջի դնէ զայս բան ասելով. * ժողովուրդ եմք քոյ դնեալք արեամբ. և
„ խաշն որք արածիմք ընդ ամենայն տիեզերս զիւրն
„ մարմին, ըստ որում ասաց՝ որ ուտէ զմարմին իմ
„ և ըմպէ զարիւն իմ, ունի կեանս յանձին. զայն
„ արածէ բանական հոգիս իմանալով և սիրով, ուս.

„ տի և լինի կենդանի, գիրգ և փափուկ մարմնոյս
„ միշտ մեռելութիւ։ Այսոսիկ և խոստովանի
„ լինիմք առ փրկիչն յաւիտեան, և ազգէ յազգ օրհ-
„ նեմք զնա. զի ոչ թէ միւսոյ ազգի բաշխեաց զշնորհ
„ կամ զարօտ մարմնոյն և զկեանսն, այլ միշտ՝ի փո-
„ փոխելն՝ հոլովմամբ ժամանակիս ազգաց զմիմեանս,
„ նոյն սեղանն կայ առաջի եկեղեցւոյն արօտ փրկութիւ.
„ վասն որոյ և յաւիտեան է մեր զնամանէ գոհութիւնն,
„ որպէս և ընտրեցն. և յազգէ յազգ օրհնութիւնն, ըս
„ որոյմ և անճառ կերակուրն։ Այսմ և մեք վայե-
„ լուղք ազգ վերջին գոլով և հօտ սեփհական ձայնա-
„ կից եղեալ հարցն միով օրհնութիւ երգեսցուք ըզ-
„ փառս ընդ հօր և ընդ հոգւոյն յաւիտեանս յաւի-
„ տենից. ամէն ։

ՄԱՏԹԱՆԻՈՍ. ԻԶ.

Ա՝աղթանք առ ՚ած ՚ի գիմաց որդւոցն խորայէլի գե-
րելոց ՚ի բաբիլոն. ուր առաջի դնի և համեմատութի
ազգին հրէից ընդ այգւոյ, ՚ի տնկիլ նոցա յայն՝ և յա-
ւերիլ ՚ի թշնամեաց. միանգամայն և գուշակութիւն
գալստեան որդւոյ մարդոյ, այսինքն մեսիայի՝ ՚ի նա
լոգուցն այնր այգւոյ։

՚ի հապարած. ՚ի վերայ պատանդելոցն վիճակութե յաւոտ.
աղմոս ՚ի վերայ արտաքսելոց։

1 Ի՝ր հովուեսդ իսրայէլի՝ նայեաց, որ առաջնորդես որպէս
խաշին յովսեփու։ 2 Որ նստիս ՚ի քրովբէս՝ յայտ-
նեա առաջի եփրեմի, բենիամինի և մանասէի։ 3 Զ՝արթուր զօ-
րութիւն քո, և եկ ՚ի հեղուցանել զմեզ։ 4 Ո՝վ զօրութեց տէր
յո՛ զմեզ, երկնեցո՛ զերեսս քո ՚ի մեզ՝ և հեղցուք։ 5 Տ՛ե աս
զօրութեց՝ մինչև յե՞րբ բարկանաս յաղօթս ծառայից քոց։ 6 Կ՛ա-
ՀՈ՛Ր

բէ ըէը ղէչ հայ արփասու-ասյ. և էփու-ը ղէչ արփասու-ս չափովէ
7 Լ՚ըարէը չղէչ նախապէնս ըէրայէաց ղէրց, այպն կապահանաց
ը-չնաղէաց ղէրց: 8 Լ՚Ձ չօրու-ը-ԷՁ ըարչո՛ չղէչ, էրհէցո՛ չէ-
ըէաս ֆո՛է ղէչ՝ և կէցցու-ֆ: 9 Լ՚այգէ յէգէպոս-է ֆոհէցէը.
հանէը չհէը-անոս՝ և չնոս-ս պնկէցէը, և ու-ա-չնորըէցէը նմա:
10 Լ՚ասապաբէցէը չարմապս նորա՝ և էլէց չէրհէր. ձաճկէաց
չլէրէնս հովանէ նորա, և բարու-նակ նորա չմայրս աչ: 11 Լ՚Ձգէաց
չըրը էու ղնչէ՛ է ձով. ղնչէ՛ է գէպս էն չու-ու-էղ նորա:
12 Լ՚նդէ՚ը ֆակէցէը չցանկ նորա, և կրէն չնս անցու-որ ճա-
նապարհէ: 13 Լ՚պականէաց չնս կոչ անփու-է. և էրէ վայրէ
արածէցու-՛է նմա: 14 Լ՚Ձ չօրու-ը-ԷՁ՝ ըարչ, հայէաց չէրհ-
նէց և փէս. ասյ ապս ապգու-ոյս ասյողկ, և ըարմանս փաչ սմա,
չրը փնկէաց ալ ֆս: 15 Լ՚ի վէրայ որդու-ոյ մարդոյ՝ չրը չօրա-
ցու-ցէը չնս է՛ղէչ. ապէցէալ՛ է հու-ը և ա-էրէալ, է սաս-
փէ ֆու-մղ կոտէցէ: 16 Լ՚ղէցէ յէու-ն ֆս՛ է վէրայ ատ-ն, ալ
ֆս՛ է վէրայ որդու-ոյ մարդոյ, չրը չօրապու-ցէը չնս՛ է ղէչ:
17 Լ՚ի՛չս՛ է բապէայ եղէցու-ֆ ղէֆ՛ է ֆէն. հէցու-ացէս ըո- ըղ-
ղէչ, և չանու-ն ֆս ապ կարէապացու-ֆ: 18 Լ՚Ձ չօրու-ը-ԷՁ ըար-
յո՛ չղէչ, էրհէցո՛ չէրէս ֆս՛ է ղէչ՝ և կէցցու-ֆ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐ

Լ՚ի կապարած. է վէրայ չատանդէլոյն. վկայու-ը-Ձ յասակ.
ասղմս՛ է վէրայ ապու-արացու-ոց:

ԸՅՈՒ ՎԱՅԵՐԱԳՈՒՅՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ.
*Կանոն դնել Լ՚ասպաչէակս էլ չօշանէմ էապու-ը չէս-
ասք գղմօս-. այս է. * Լ՚ի կատարած աս չու-
,, շանս. վկայու-Թէ յասակ. սաղմս ‖: Լ՚ակ է՛ ձեռա-
գէր սաղմոս մեր բազմապատիկ օրինակաւ դնէ. այլ
չէք է՛ նոսա երևելի տարբերուէ՝ բայց եԹէ է՛ բաւ-
ապու-ցէ. որոյ վոխանակ է՛ տպագրեալ սաղմոս
ինչ դնէ ըստ եօԹանասնից բաւս ապ-ցէ, այսինքն
ատորեստանեայց: Լ՚ի յեօԹն ձեռագրս որպէս և է՛
վարդանայն դնէ ԷՆԴՎԼՊՑ-ոյ: Լ՚ի միւս ևս վրիպա-

կաւ իմն աքոռակոյց, որ ոչ ինչ նշանակէ։ Յերկուսեան
և սոյն առնի այդ բառս։

Ոսկ յայլ երկուս ըստ վերոյ գրելոյդ դնի աքոռաթոռոյ.
որով նշանակին ասորեստանեայք. զի անուանս ասաւր՝
հնչի և աթուր. ուստի նոքա լինի ասել՝ ի վերայ ա-
թուրացոց, և ասել՝ ի վերայ ասիւրացոց կամ ա-
սորեստանեայց. որպէս դնի և ի մեկն. լամբ".

Այլ այս բառ որպէս տեսաք՝ ի վերոյ՝ ոչ դնի յեր-
բայականն, և ոչ՝ ի հրաւառարկեալ սաղմոսս լատի-
նացոց. այլ յատելեալ է՝ ի թարգմանութենէ եօթա-
նասնից, հայեալով՝ ի նիւթ սաղմոսիս. զի այս սաղմոս
ըստ առանդնելոյ բաղումք երևելի հեղինակաց երգի
՝ի քերթողոյ անյոգնի՝ որք գերեցանն յասորեստա-
նեայց. և հայի յերկուս գերութիւնս ևս, այսինքն
՝ի գերութենէն յուդայ՝ որ եղև առ Նաբուգոդոնոսոր
(Ջ. Թագ. իե. և իէ.) և՝ ի գերութենէ տասն ցեղից
իսրայէլի, որ եղև առ Թագղաթ փաղասարաս կամ
առ սաղմանասարաս. և զի սոքա ևքին Թագաւորք ա-
սորեստանեայց, (Ջ. Թագ. ԺԷ.) վասն որոյ և այս
սաղմոս ասի լինել՝ ի վերայ ասորեստանեայց, այսինքն
՝ի վերոյ գործոց ասորեստանեայց գերոզաց զիսրայէ-
լացիս։

Այլ ըստ այսմ այն որ գրի եթովպացւոց՝ կամ պար-
սի համարեալ լինիլ երբև սխալ, և կամ Թերևս ե-
թովպացւովք իմացեալ լինին ասորեստանեայք։ Որ
միտ՝ ի մերում Թարգ". եթէ եթովպացի կոչի կինն միով
սէսի, ուր յերբ". գրի քուսիէ որ է քուշացի (կին).
այս է կին յազգէ քուշայ, որք են պղծք ասորեստա-
նեայց։ Ոսկ վասն բառիս՝ է ֆաթրաճ՝ տէս՝ ի նեբրած".
գլ. Թ. սոյնպէս և վս բառիս պատանդէլոց՝ տէս՝ ի սաղ-
մէ. և այլուր։ Այ ասաւթայ և տէս՝ ի սաղ. լամ։
Այս սաղմոս կոչի վկայութիւն. զի՝ ի սմա վկայեալ
լինի որ ինչ միանգամ եղև առ որդիսն իսրայէլի առ
գերութիւնն ասորեստանեայց, և առ զոր արար և զոր
առնելոց էր ընդ նոսա ած։ Այ ոմն և համատ վերնագ-
րիս բացատրի այսպէս. սոյս սաղմոս որ ասասցի վասն
գառանցելոց՝ և արարեալ երբեմն զվկայութիւն իրաց ե-
ղելոց առ ասորեստանեաւք. որ և երգեալ լինէր ՝ի
դասին ասափոյ։

ոտի կարդ սաղմոսիս և շարունակութեձ ինչ նախընթաց սաղմոսին անընդհատ հետևողութեձ. զի զոր անդ վերջացոյց՝ ասելով. * մեք ժողովուրդ և խաշն ,, արօտի քո ‖. սատ նովին տեսութեձ սկզբնաւորե ըստ ,, բանն, ի մեջ բերելով զՀովուեձ՝ այ զայն խաչն, յա- ,, սելն. * որ հովուեցեր խրայելի նայեաց՝ որ առաջնոր- ,, դես որպես խաչին յովսեփու ‖. Այս զայս եդեալ՝ ի սոյն միայնակ զինդրուածս իւր վասն ազատելոյ ի գերութեձ բաբելացւոց. և զի այն ազատութեձ էր օ- րինակ ազատութեձ ազգի մարդկան՝ ի գերութեձ սա- տանայի՝ ի ձեռն որդւոյ մարդոյ՝ այսինքն՝ ի ձեռն քրիստոսի, ի նմին ակնարկելով խօսի վասնոյն.

ՈՒՂՂ

ՀՀ. Որ հովուեցեր խրայելի՝ նայեաց, որ առաջնորդես որ- պես խաչին յովսեփու.

ՄԱԿՆԱԹԻԹԻՆ

Աբրայեցիք կոչեցան խրայել յանուն խրայելի, այս- ինքն յանուն յակովբայ նահապետի, որ անուանեցաւ խրայել՝ այն է ձեռաւոս. և յորժամ յեգիպտոս էին՝ յովսեփ եղև նոցա տաճիկ իբրև խաչին ի սովու. և առաքեաւորդ նոցա իբրև հայր. որ և զազգն զայն յան- դիմանս առնէր յանձն իւր, և էր պատիւ ազգին այնո- րիկ. որոյ վասն յանուն նորա ազգն այն կարէր կոչիլ յովսեփ. յոր միտ և առաւ նովին որ կոչի խրայել՝ ասի և յովսեփ. ուստի և երկոքին անուանեաւք խրայել և յովսեփ, որք գնին ասա՝ առ նովն ազգ հայնի ըստ հա- սարակ կարծեաց. և գնոյն նշանակին, այսինքն ըս- բոլոր ազգն երբայեցւոց.

Ա՚սացի ըստ հասարակ կարծեաց. զի ոմանք որոշ առ- նուն. խրայելիւս խմանան զցեղն յուդայ, որ հասա- բակաբերն՝ յակոբ կոչի և ազգ յուդայ. իսկ յովսեփու խմանան զտասն ցեղսն, որոց թագաւորը նստեր ի տա- մարիա. որ և կոչեր երբեմն. զորմէ տես ի սաղ. հէ. 10. Հայր միտս է և նաբեկացին. զի (ի սկսեալ

խասի, որ ի բանն ղՀ. զբև այսպէս. * ա՛ռեր որ Տա-
,, վուհսդ յակոբայ ընդ տանն եփրեմի, Հայեաց ի
,, խաչինս քոյոյ կամացդ արօտի ։ Լ. յս ևս Թէպետ
յերկն Հայելով ի նոյն վերածի, բայց կարգ բանին ի
միասին անկարկէ յազգն Տաճկաց. զի զնացանէ ի բանիս
Օ սոյն զայս ազգ էաս ՚ձՃ, և արար իւր ժողովուրդ.
և առաջնորդեաց նոցա յանապատի, և խնամ կալաս
ի վերայ նոցա այնպիսի ինն օրինակաւ, որով խնամէ
Տովիս զիւրն ։

Լ. ըդ գլխաւոր գործք Տովսէի յերկուս երեւին. մի՛
յոյն՝ զի ի տեսանել գՏաւն ի վնասակար տեղւոջ,
Տանէ անտի. և մի ևս յայն՝ զի ածէ յարօտ բարե-
մնունդ. (զորոց տես ի սաղ. իԳ. 1. և 2.) Թո՛ղ զպահ-
պանութի՛ն զաւրաւպանութի՛ն նորին. ։ Հայսմիսի գործ
Տովսէի Համեմատեալ մարգարէին զնաման ՚ձՅ՝ զոր
եցոյց իսրայէլացւոց ի Հանելն զնոսա յեգիպտոսէ և
յառաջնորդել նոցա յանապատին, և ի պաշտպանելն
զնոսա յերկրին աւետեաց, պատուի առ Նա, զի և
այժմ Նայելով ի նոսա՝ ՏաՃՃոցի զնոյն ցուցանել.

վասն որոյ ասէ ։

Ո՛ Տովսէ՛ նէ՛ էրայէլ՛ Նայեաց. որ առաջնորդես որպէս խա-
ղէն յոչխարս ։ Կամի ասել. գու որ Տովսէիր զազգն
իսրայէլի կամ յոսկեփու, և առաջնորդէիր նոցա յա-
նապատի, և խնամէիր զնոսա՛ի խոստացեալ երկիրն
որպէս Տովիս՝ որ առաջնորդէ խաչին, Նայեաց և տես
Թէ յո՛ր Թշնաւմութի՛ն անկեալ է այժմ ազգն այն ։
Օ սոյն զայս՛ի խնամս յոր վերածեալ նորեւ կացոյն
(՛ի բանն. ժԸ.) խանդաղատի առ Նա, և ասէ. * իսկ
,, գու...ըստ մաղթանաց գոյման երգողին՝ գիս զմե-
,, ղուցեալս յանհնոյլ մնդրութի՛ն՝ խնամողդն տես
,, չէ՞թ կամաց Տովիս կոչեցար. և ոչ միայն Տոգա-
,, ցար, այլև խնդրեցեր ։ Իսկ Նայելն ՚ձՅ զերկնակի
կարէ լինել. մի՛ ըստ տեսանելոյն կամ ըստ այց առ-
նելոյն. և մի ևս՝ ըստ յայտնելոյ զինքն կամ զգործու-
թի՛ իւր. ասա ըստ առաջնոյն գնե՛ այսինքն և տեսա-
նել զտառապանս ազգին, կամ այց առնել Նոցա ։
Իսկ ի յաջորդ Համարն ըստ երկրորդին գնե. բայց
ոչ զնոյն բառ ի մէջ բերելով՝ այսինքն զբառդ Նայել,
այլ զնշանակեալն սյնու զբառդ յոյժ Նայել, յասելն ։

շ. Որ նախօք ՚ի տրամբեա՝ յայնմհա առալի եէրեի, բեւ նահեի և մահասէ։

Արդարեւն հոլուի նմանեցոյց զինծ ՚ի նախընթաց համարն. կամելով ասա ցուցանել՝ թէ նա չէ իբր հասարակ հովիւ՝ զարձրուելի փառաց և իշխանուե նորա ՚ի մէջ բերէ, յայտ առնելով զազգիլ նորա ՚ի քրովէս։

Յակ քրովէսիւբ նշանակի առանձինն կարգ հրեշտակաց յատաջին քահանայապետութե, յորում են երեք դասք, յր սերովէեք քերովէեք և աեռոք. և զի ՚ի միջի են դասք քերովէեից, յանուն նոցա երեքին դասուն ևս քերովէեք ասէն։ Յայսմանէ և ՚ի հասարակի առ մնեայն դասք հրեշտակաց երբեմն ըստ երից քահանայապետութեանց ևս քերովէեք անուանին. յոր միտ ասէ գէորգ վարդապետ (՚ի մեկնս եսայ.) * զինչ է քերովէեքն անմարմնական զօրութիւնքն ։

,, ցէն քերովէեքն անմարմնական զօրութիւնքն ։

Յակ ինծ ասի նատել ՚ի նոսա ըստ երից. մի՝ զի ՚ի նոսա երբեւ ՚ի մարդոյ հայելիս յայտնի փառք իւր։ Յորիւ ըորդ՝ զի ՚ի նոցունց պաշտի և փառաւորի ծայրագոյն պաշտամամբք, և ՚ի նոսին լիագոյնս հատարի տաճառն կամաց իւրոց։ Յերրորդ՝ զի օրպէս թէ ՚ի նոսա նըս-

տեալ նոքիմբք գործէ իբր պաշտօնեիւբ։

Օ այս գիտելով մովսէս ՚ի շինելն անդ զտապանակին ասէ՝ եգ ՚ի վերայ քառութեն՝ այսինքն ՚ի վերայ կափարչին զերկուս քերովէս, այսինքն զերկուս հրեշտակս տարածեալ թևօք՝ իբրև ամօս ձևացուցանելով, առ ՚ի ցուցանել՝ թէ ինծ որ նատի ՚ի քերովէս՝ հաձէ քնակիլ ՚ի տապանակի անդ, այսինքն հաձի յանդիման առնել զներկայութիւն իւր ՚ի ձեռն տապանակին, օրպէս թէ նստելով ՚ի վերայ քերովէից. տես և ՚ի նուագարանն. օբհ. ժա. 27։

Օ այս տեսանելով երբայեցոց համարէին՝ թէ ինծ նատի յայնոսիկ քերովէեն ՚ի վերայ տապանակին, և անտի առաջնորդել ինբեանց։ Յէ քանզի ինծ իմն է այս, զոյն զոյս առաջի առնելով մարգարէին՝ կասկածվին զօրացուցանել զձեռն պաղատանաց իւրոց. զի գոնէ վասն այսր հաձեսցի ինծ հայիլ ՚ի ժողովուրդ իւր, ՚ի մէջ բերելով զանուանս երից ցեղից այսինքն

Եփբեմի, բենիամինի, և մանասէի։

Իսկ Թէ ընդէր և առ ինչ զերիս զայսոսիկ ցեղս միայն յիշէ ասա՝ դիտելի է, զի կամէանալ որդւոցն Իսրայէլի յեգիպտոսէ՝ յորմէ հեռի չինեցաւ տապանին և խորանն վկայութէ, յորժամ չուէին որդիքն Իսրայէլի յանապատի անդ, յամենայն չուս այսոքիկ երիքին ցեղք բանակէին ի յետուստ խորանին վկայութեան յարևմուտս կողս, և ի խաղալ բանակին՝ սոքա երիքին զնոսի գային, առաջի երեսաց իւրեանց ունելով զապտանակն։ որով գրեթէ առաջի նոցա յայտնեալ լինէր այն՝ որ նստէր ի քրովբէս ի վերայ տապանակին։ (Թուոց. ը. 18--23.) Զայս ամենայնիվ զերեսին զայսոսիկ ցեղս յիշէ ասա մնդ. դաբէն իբր յարացոյց։ որով և պաղատի առ նմա՝ զի և այժմ յայտնեսցի առաջի բոլոր ժողովրդեանն։ վա

որոյ ասէ։

Ար նոսէս ի տրվբէս՝ յայնժամ առաջի եփբեմի, բենիամինի և մանասէի։ Կամ ասել. զոր որ նստիս յերկինս երկնից յանդիման քրովբէս, և յերկրի ի վերայ նիւթապատ քրովբէից տապանակին, որով և յանդիման առնես զներկայութիւն քո, յայտնեա՛ց առաջի եփբեմի, բենիամինի և մանասէի. այսինքն որպէս յանապատի յառաջնորդել քումդ իսրայէլի իբրև հաչին՝ յայտնի լինելոր առաջի ցեղիցն եփբեմի, բենիամինի և մանասէի, գնալով յանդիման նոցա, սոյնպէս և այժմ յայտնի արա զքեզ նոցա. որով ոչ կամի ասել, Թէ միայն առ նոսա յայտնեսցի, այլ Թէ ի յայտնել առ նոսա, նովին յուսացանի յայտնել և առ ամենայն ցեղս իսրայէլի, և հաձիլ ընդ նոսա. իբր զի ի լինել այսր՝ դառնայ առ նոսա առաջին վիճակ նոցին, յոր վայելէին յաղաւոտութէ և ի խաղաղութէ։

Ուստի և բոլոր դիտումն բանիւն Հայի յայս, զի ահ այնպիսի խնամով խնամեսցէ զիսրայէլ՝ որով խնամէր յառաջն ի ժամանակս մովսէսի, յորժամ երեքին այս ցեղք առաջի իւրեանց ունելին զապտանակն յորում նստէր ինքն ի վերայ քերովբէից տապանակին։ ոչ զի և այժմ այնպիսի ձանապարհաւ խնամեսցէ, այլ զի այնպիսի խնամով վարեսցէ, իբր զի ղորբրինակ յայնժամ նախ եհան զազգն ի գերութէ եգիպտացւոց,

և ապա իբրև զհաչն հանի յերկիրն խոստացեալ, սոյն պէս և այժմեան Հանցի զնոսա ՚ի գերութենէ բաւեալացուց, և ապա նովին զԹուխեամբ առաջնորդեաց զնոցա։

Ամենք ասասանօր զայլ երից պատճառս ևս ՚ի միջ բերեն, Թէ ընդէրը միայն զերից զայսոսիկ ցեղս յիշէ ասա մարգարէն։ Ուսաքինն է, Թէ որովհետև երեմ և մանասէ էին որդիք յովսեփայ կարգեալը յերկուս ցեղս, և բնիսիմին էր եղբայր նոցա՝ այս ինքն յովսեփայ ՚ի նոյն հօրէ և ՚ի նոյն մօրէ, երիւք այսոքիւք իմացուցանել կամելով մարգարէին զամենայն ազգն յովսեփայ, զոսոնն ևեթ յիշէ. և զի որպէս ասացաք՝ ազգն իսրայէլի կոչիւր ևս յովսէփ, նովին նշանակի ասա բոլոր ազգն իսրայէլի. առ որով ազա տուԹէ պատասխ ասասանօր մարգարէին։

Երկրորդն է այս, զի երեւելի քաղաքք կամ տեղիք՝ յորս բնակէին իսրայէլացիք, էին ՚ի բաժնի այսոցիկ երից ցեղից։ քանզի երուսաղէմ ոչ ևս նասէր Թագաւոր յուդայ, էր ՚ի բաժնին բենիամինի. և սոմա բիա՝ ուր նասէր Թագաւոր իսրայէլի, այսինքն Թագաւոր սասն ցեղից, էր ՚ի բաժնին եփրեմի, ընդ ո. լով էին և գալիլեացիք. յորմէ և այն սասն ցեղք եփրեմ կոչին յաճախչին. որպէս ասացաք ՚ի սաղ. հէ. 10. ուստի և երիցուքմբք այսոքիւք բենիամինիւ և եփրեմաւ նշանակեալ լինին ասա ամենայն ազգք իսրայէլի բնակեալք յայսկոյս յորդանանու։ երկուս ՚ուրեմն։ իսկ բնակեալքն յայսկոյս յորդանանու նշանակեալ լինին մանասէիւ, ըստ որում կէս այնը ցեղի անդ բնակեր։

Երրորդն է այս, զի ասէ վարդան, Թէ եփրեմ ընդ առաքինի գերեցաւ ՚ի Թագլաթփաղասարայ. մանասէ ՚ի սաղմանասարայ ըստ այլոց. բենիամին զկնի յուդայ ՚ի նաբուգոդոնոսորայ. Թերևս և կէս ցեղին մանասէի ընդ յուդայի։ Ուչ ևս այսոցիկ զերիս զայսոսիկ միայն յիշէ ասա։

Ասյց առաքին մեկնութենին՝ զոր եդաք ՚ի սկզբան՝ ե. րևի հաւանական, և մեզ բանին համաձայն, մանաւանդ հայելով յայն՝ զոր ասէ, յայսմենց առաջի։ Ամէն։ որպէս և դիցէ՝ յամենայնի միա բանին ՚ի նոյն

կարգէ, այսինքն է ինդրել յայ՝ զի յայտնեսցի վերս-
տին առ որդիան խօսայելի։

Քանզ այսոցիկ երկուց տանց ասին և՝ ի բերանոյ ըն-
լոր մարդկային ազգի յառաջ քան զմարդանալ բանին
մտածեալ. յաղագս նոցա զնաճ, զի Հայեսցի յազգ
մարդկան Համօրէն. և որ Հովիւս էր խօսայելի, լինցի
Հովիւս ամենայն ազգաց և բոլոր աշխարհի, և յայտ-
նեսցի նոցա, որպէս յայտնեալ լինէր նահապետաց։
Այսին և՝ ի բերանոյ եկեղեցւոյն քրի ըստ յետին ժա-
մանակաց, յորս պակասելոց են քրիստոնէից բա-
զումք՝ ի Հաւատոց, և նուազելոց են՝ ի սիրոյ, և
հերձանելոց են՝ ի միմեանց. առ որս Հայելով մեղ-
թէ իբրումն փեսայի այց առնել. և որպէս խնամիք
՝ի ժամանակս առաքելոց, նոյնպէս խնամեցե՛ և
այժմ։

Այսին գարձեալ և՝ ի բերանոյ իւրաքանչիւր Հաւա-
տացելոց, խնդրելով՝ ի քեզ՝ զի որ Հովուէ ՝ծածուե-
սից, որք օրինակին յիսրայէլ, և որ առաջնորդէ ոչ-
ջախոհից՝ որք օրինակին՝ի յովսէփ՝ օգնեսցե՛ ինքեանց.
յայտնելով նոցա զինքն՝ որպէս յայտնէ եփրեմի, բե-
նիամինի և մանասէի. որովք նշանակին հեաւօրք
քոյ, և կամ առաքեալքն ըստ ասելոյ լամբ". Այ-
արդ քանզի այն յայտնիլ՝ զոր դնէ աստ մարգարէն,
եր ցուցանել՝ այ զզօրութի իւր առ խօսայելացիս, ա-
զատելով զնոսա ՝ի Թշնաւոյնէ նոցին, զսոյն զայս
նմանաբանութի՛ իմն առաջի մատուցանէ. և պատա-
տելով խնդրէ և ասէ։

Ե. Օ զրնե զզօրութիս տ. և էկ ՝ի հեղոյանել զնե.

Օ օրութի՛ն այ իմացեալ լինի ամենակարողութիւն
նորա, որ ՝ի դիպուածս ինչ յոչ գործելն առ ար-
տաքս՝ Համարեալ լինի իբր ննջեալ. կամ որ նոյն է՝
յորժամ լինքն ամիփոխ զնահապետութի իւր՝ ասի
իբր ՝ի քուն լեալ։ Կամ յորժամ յետ ակնկալելոյ
ժամանակ ինչ՝ սկսանի գործել զնեծամեծս՝ Համա-
րեալ լինի իբր ՝ի քնոյ զարթնուլ կամ իբր արդէն
զարթուցեալ։ Այս զի ՝ի մտանել խօսայելացւոց ՝ի
գերութի՛՝ ոչ առանձին յայնմ գերութի՛ գործել

ամենակարողութեն՝ ոյ յինքեանս զգործ փրկութե
իւրեանց, համարեալ լինէր նոցա ամենակարողն
այն իրրև ՚ի քուն լեալ. վասն որոյ աղաղակեն առ
ած զարթուցանել զնոյն. յայս ուղղելով մարգարէին
զբան իւր՝ ասէ.

Ո՜ զարթ՚ զզօրութիւն քո. և ե՛կ ՚ի ինեցոյանել զմեզ։ Կամի
ասել. յայնպիսի ժամու հանդերձ ամենայն զօրութե
յայնպիսի ժամու գալոց յափշտակել, յորմէ ոչ ու
նիմք յոյս ազատելոյ, բայց եթէ ամենակալ զօրութիւ
քով. և սակայն իրրև ՚ի քուն տեսանելով մեր զնոյն,
աղաղակեմք առ քէզ. դու որ իրրև հովիւ արթնուիւ
հսկիր ՚ի վերայ մեր, և խնամիր զմեզ, ընդդէմ իր
բև ՚ի քուն ունիս զքեզ. զարթ՚ աղաչեմք, զարթ՚
զզօրութիւն քո, և առ զայն ՚ի ձեռս քո իրրև զգաւա
զան, և ե՛կ առ մեզ այսինքն հաս մեզ յօգնութիւն.
և յափշտակեա՛ զմեզ ՚ի բերանոյ գայլոց, և կեցո՛,
այսինքն որա՛ զի կեցցուք ըստ բանի քում՝ և մի մեռ
ցուք ՚ի գերութիւնէ մերում։

Ո՜ նոյն աղաղակէր և մարդկային բնութիւն. զարթ՚
նոր զզօրութիս քո. մինչև յերբ երկայնամտեալ սպաս
սես. դու ինքն զարթիր և ե՛կ առ մեզ, և փրկեա՛
զմեզ ՚ի թշնամեաց մերոց, որք գերեցին զմեզ ՚ի դա
տապարտութիւն յաւիտենական։ Ո՜ այս գոչէին առ որ
դին նոյ առ հասարակ ամենայն ազգք մարդկան. զի
նա միայն կարօղ էր կատարել զայս, և ոչ այլ ոք։
Լատն ասէ իգնատիոս վարդապետ (՚ի մէկն. գուկ.
ԺԸ. 20). * առանց քոյ և ոչ մի ինչ բնաւ արդիւնք
,, ուրուք ելից. զի ամենեքին ՚ի դժոխս արգելեալ
,, փակեալ էին ընդ իշխանութիւնէ մահու. վասն այս
,, բիւր աղաղակին. զարթ՚ զզօրութիս քո. և ե՛կ
,, ՚ի կեցուցանել զմեզ»։

Ա՜յսբեւ կացին (՚ի բանն լե.) զօրութիւք խնայել ատ
զքաղցր խնամն նոյ յասելն. * համբոյրս հեզս և խա
,, ղաղականս (այսինքն զքաղցր խնամն) ածային հա
,, բաղատութենէ այնոցիկ նահանգաց. զորոց մարգա
,, բէն մանկանց ասելով. զարթ՚ զզօրութիս քո.
,, և ե՛կ ՚ի կեցուցանել զմեզ»։ Իսկ յօգնական դնէին
զաւուրդ զօրութի՝ հայել ՚ի բազմապատիկ գործս այնը
զօրութեանն. որպէս թէ եղեալ էր. ցոյց մեզ զգործս

ամենակարօղ զօրութեանդ քո։ Ա՛յլ ոմանք այսու իմա-
նան նաև զզօրս երկնից՝ (ըստ երբ՛ սիբահի, յորմէ
սաբաւօթ) զհրեշտակս, զոր զարհուրացանել մաղթէ,
և նորօք յօդուածել հասանել. զարհա՛ զզօրս
քո, և բազմութի՛ն նոցա ևկ առ մեզ՝ ի կեցուցանել
զմեզ։ Այս զի ցոյցէ թէ կարօղ է՝ գոլով նո՛ր ամե-
նաղօր և՝ նո՛ր զօրութեց յարէ զինի, և ասէ՝

Զ. Ա՛ծ զօրութե՛ց դարձ՛ո՛ զմեզ. երեսո՛ զքո՛ւս ո՛ի վեղ
և կեցո՛ո։

Հնգիցս կրկնի յայս սաղմոս ասացուածդ նո՛ զօրու-
թեանց. մի՝ ասա. երկրորդ՝ ի համարն 5. երրորդ՝ ի
համարն 8. չորրորդ՝ ի համարն 14. և հինգերորդ՝
՝ի համարն 18. յորս բառդ զօրութեանց՝ կրկին նշա-
նակութի՛ւն դնէ. մի՝ փոխանակ զօրաց. և յայս միտ յա-
սելն, նո՛ զօրութե՛ց կամ՝ նո՛ զօրութեանց՝ նշանակէ
ասե՛լ թէ նո՛ կայ պար առեալ և փառաւորեալ յերկ-
նային զօրաց, կամ՝ երկրպագեալ և պաշտեալ յերկ-
նաւորաց, կամ՝ նո՛ աշխատ ամենայնի և ամենայն զո-
րաց երկնից։

Երկրորդ փոխանակ ա՛ և իցէ զօրութե՛. և յայս միտ
ասելն, նո՛ զօրութե՛ց՝ նշանակէ՝ թէ՝ ի ձեռին նո՛ է
ա՛ և իցէ զօրութի՛ն և կարողութի՛, ա՛ և իցէ իշխանու-
թի՛ն և մեծութի՛ն։ Ա՛յսպիսի գոլով նո՛ դիւրին ինն էր
նմա ցուցանե՛լով զզօրութիւն իւր առ ժողովուրդն
իսրայէլի՝ ազատե՛լ զնոսա ի գերութի՛ն բաբելացւոց,
և զազգ մարդկան առհասարակ՝ ի գերութի՛ն սատա-
նայի. վասն որոյ ասէ՝

Զ. Նո՛ զօրութե՛ց դարձ՛ո՛ զմեզ։ Ա՛յս դարձուցանելս նո՛
ժողովուրդն իւր՝ կրնայի մնացի. մի՝ իրա՛պ ս հա-
նելով զնոսա ի գերութի՛, և ածելով յերկիր իւ-
ե՛անց. և մի և՛ բարձրացու՛ս՝ դարձուցանե՛լով զսիրտս
նոցա ի մնոտեացս, կամ՝ առնե՛լ զի մի յարեսցին նորա
ի մնոտիս կամ՝ ի սուտ ջնծական բարիս, այլ չյա՛ծ. և
կամ դարձեալ որ ի նոյն գլխի, կակղացուցանե՛լ
զխոտութի՛ն սրտից նոցա, և փոխարկե՛լ զայն ի բա-
րին. զի մի և՛ վասն այնր խոտութի՛ն սրտից իւրեանց
մնասցեն ի թշուառութի՛ն զոր կրե՛ին, և վերստին
մնասնեսցին ի նոյնպիսի թշուառութի՛։ Ոմանք

զայսոսիկ խնդրելով մարգարէին յաւելու ազաչել
զնա՝ երևեցուցանել զերեսս իւր. սմին իբրև յարել
զնովք և ասել ։

Երեսք զերեսս տ՚ի ձեզ, և կեցցե՛ս ։ Այս երևեցու-
ցանելոյ ոչ զերեսս իւր առ խոսակ[1]ացիս՝ չորեքկին
իմանի. մի՝ փոխաբերութիւն, որով նշանակի արժա-
նացուցանել զնոսա իւրովք այցելութեան, կամ պար-
զապես այց առնել նոցա. և այս փոխաբերութիւն ակ-
նարկէ յայն գործ Թագաւորի կամ իշխանի, որ յոր-
ժամ երևեցուցանէ ծառայից իւրոց զերեսս իւր
զուարթ, նովին իսկ ցուցանէ արժանացուցանել զնա
իւրովք մարգասիրութիւն կամ այցելութիւն. և յայս միտ
առեալ խնդրէ մարգարէն՝ մի իսկսա անտես Թողուլ
զժողովուրդ իւր, այլ այց առնել նոցա և կեցուցա-
նել զնոսա ։

Երկրորդ՝ նմանաբանութիւն իմն, որով նշանակի՝ ցու-
ցանել առ նոսա զներգործութիւն զօրութեանն իւրոյ կամ
զփառս մեծութեան իւրոյ. նշանակի և երևեցուցումն
ամենակարողութեան կամ մեծութեանն փառաց. և յայս
միտ խնդրէ յիւ՝ ի գործ արկանելով զամենակարող
զօրութեան իւր՝ ազատել զնոսա ի գերութենէ անտի, և
ի Թշուառութենէ, և կեցուցանել, և այնու ցուցա-
նել զմեծութեան փառաց իւրոց ։

Երրորդ՝ գերազանց իմն նշանակութիւ, որ հայի յայլա-
բանական միտս. յոր միտ երեսոք նշանակի աստ բանն
ինչ, որ ի կերպարան հօր. և ըստ այսմ խնդրէ երևե-
ցուցանել զնա, այսինքն առաքել զնա առ ի փրկուել
համարձն ազգի մարդկան, որով և Հնմարտիւ լինէր
կեցուցանել զնոսա. զի գնելով նորա զկեանս իւր ի
վիճ որդւոց մարդկան՝ զկանս նոցա ունէր գնել, ա-
զատելով զնոսա ի յաւիտենական մահուանէ, և վե-
րածելով ի յաւիտենական կեանս ։ Այս մարթանք
ազգի մարդկան այնպիսի իմն է, որպէս եթէ ոք գե-
րի վաճառել ի բարբարոս՝ տաղտպայման խնդրեսցե
ի բուն և ի հարազատ Թագաւորէ իւրմէ առաքել
զմիածին որդի իւր, զի նա մեռցի, և փրկեսցէ զինքեան
Ոչ զարմանք է՝ եթէ Թագաւորն կատաբեսցէ զայս
խնդրուածս. որպէս կատարեաց Թագաւորն երկնա-
ւոր, որ ոչ խնայեաց յորդի իւր, այլ վասն մեր առա-

քեաց և մնանեաց ի մահ. որով և կեցոյց զմեզ։ Զորօրէն՝ բարձրացաւ. զորմէ այսպէս գրէ Լուկ. * Երբեմն Յ.ստուծոյ ի ներքին յիմացական հա-
,, գիս. քանզի որպէս Հայելի չողացուցեալ ընդդէմ
,, ձառագայթից արեգականն՝ նրշաւի մնբուր է, այնպէս
,, չաի Աչգրեաս նկարի ի նմա բոլորովին միմնորդութ
,, նշողիցն. այսպէս և Հոգի որ չրջնրնի, և ընդդէմ
,, Հայի քոյ աղօթիւք, ձառագայթ իւք որ Հոգւոյն ի
,, մաքրուի մտացն բնակէ քո. և այնուհետև է նմա
,, կեանն անխոտով ի գայթակղութէ մեզոյ, որպէս
,, ինքն ասէր կացէք գուք յիս և ես ի ձեզ ։

Յ.այ ամենայն կարէ համառօտիւ ինն առաքն դնել այսպէս. գարձն զերեսս մեր առ քեզ, և զերեսս քո առ մեզ։ Լաւ առ ի փութով լսելի առնել զայս աղաչանս՝ պաղատի, և ասէ։

Ը. Տէր ած ղբօսնիդ՝ գնալ չերբ բարկանաս յաղօթս ծառայից քոց։

Բարկանալ ի վերայ աղօթից՝ է մերժել զաղօթս, կամ ոչ ընդունելի զայն, ոչ զի աղօթքն է ինչ խոտան, այլ զի աղօթողն է անարժան. ուստի և ասաց մերգարէն ոչ եթէ յանպիտանութիւն աղօթից, այլ յանարժանութէ աղօթողացն Հայելով ասէ զայս։

Տէր ած ղբօսնիդ՝ գնալ չերբ բարկանաս յաղօթս ծառայից քոց։ Յ.այնքան գու որ ես ևր զօրութէդ՝ մինչև չերբ բարկանալով ի վերայ մեր՝ որք եմք ծառայք քոյ՝ ոչ ընդունիս զաղօթս մեր։ ԵՒր դնելով զգառդ մինչև չերբ՝ ցուցանէ՝ թէ մերձեալ են յապաշխարութիւն, կամ թէ զղջացեալ են ի չարեաց իւրեանց, և ակն կալեալ սպասէն գտանել չոյ զողորմութիւն. բայց քանզի տակաւին կային ի թշնամութէ՝ վասն որոյ և համարձակին ասել, մինչև չերբ ուեւեսցէ բարկութիւն քո, մինչև չերբ ոչ լինին լսելի աղօթք մեր, մինչև չերբ լինի մեզ ինալ յանարգութէ մերում, և կալ յողոյս և յարտասուս։

Յ.սացէ ի վերոյ յանարժանութիւն աղօթողացն. և այս Հայի յայնոսիկ՝ որք ամենևին յանհոգս կան յաղօթս, և որպէս թէ ընդ այլում խօսին, և ոչ ընդ ած. զերեսս իւրեանց ուրեն առ քնտիս կամ առ

ախտս, և զիիկունն առ նա՝ Ողորմ՝ ի սպասա-
ւորեն՝ ի սեզանի՝ ոչ իշխէ դարձուցանել զիիկունս
իւր ընդէմ նմա, և ոչ երբեք լքանէ զնա առ՝ ի խօսել
ընդ այլում, և կիաառ՝ ի ծառայել օտարի, քանի՞ եւս
յաղօթեն առաջի այդ։ Կամ ուրուք առաջի գաստա-
ւորի վասն ցուցանելոյ զիրաւունս իւր, եթէ դար-
ձեսցէ նմա զիիկունս և խօսեսցի ընդ այլում՝ ար-
տաքոյ յառեալ. այնպէս լինի և մարդոյ ցնդելոյ յա-
ղօթս առաջի այդ։ Իսկ պատճառ այսպէս աղօթելոյն
է այն՝ զի յառաջ քան զաղօթելն, կամ՝ ի մտանելն
յաղօթս՝ ոչ պատրաստի. ոչ խորհի թէ առաջի որոյ
անի կալ, և ընդ ումո՞ խօսելոց իցէ. նախ քան զկար-
կանել ուրուք զքնդան բարեկարգել զանձն. ապա և
նախ քան զհարկանել զքնար աղօթից պարտ է խոր-
հել բարեկարգել զկարողութիւնս հոգւոյն. * յա-
,, ռաջ քան զաղօթելդ (ասէ խնամտուն) պատրաս-
,, տեա զանձն քո. և մի լինիր որպէս զմարդ՝ որ փոր-
,, ձէ զձի ։ (սիրաք. ԺԸ. 23.) Օ ի առանց միջնոր-
դի կամիլ հասանել ՚ի փախճան՝ է փորձել զնձ. զոր-
օրինակ առանց նաւակի գնալ ՚ի վերոյ ծովու, և
առանց կերակրոյ կամիլ կեալ, ևն. այսպէս և առանց
պատրաստութեան աղօթից կամիլ հասանել խնդրուա-
ծոց՝ է զբեթէ փորձել զնձ։ Եթէ ոչ կարողացար
նախապատրաստիլ, ՚ի մտանելդ յաղօթս ժողովեա
զքեզ. և սփռեա զաղօթս քո առաջի այդ. և ասէ տե-
սանելով զձեռն քո՝ Հայի յաղօթս քո, և տայ զոր
խնդրես։ Կամ եդեալ մարգարէին՝ Եթէ երկարեաց
ձեռ լաել աղօթից ժողովրդեան իւրոյ՝ առաջի առնի
զձեռնարկ թշուառութեանն նոցա համառաքանչիւր իւիս, և ասէ՝

Ղ. ամբեղեր ձեղ հաց արտասաց. և եթոյր ձեղ ար-
տասուս լաւիւ.
Ճ. բարեր զձեղ նախատինս դրացեաց մերոց. այրն կռա-
նեաց ի ներս մերոց.
Ճ. ի զրաւեանդ գայլ զձեղ. երեկոյ զերեսս տո՛ ի
ձեղ՝ և ի ցերեկոյ։

Ոչ միանգամ անկեալ ՚ի թշուառութիւն՝ երկար ժա-

մանաւանդ ազան և ողբան, հեծեծն և արտասուն, այն սուգ և արտասուք փոխանակեցաք ընդ կեցուցանողի մերոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի. զոր ասացեալ է առ մեզ. Երանի լալագանց ձեզ՝ զի դուք ծիծաղեսջիք (Ղուկ. զ. 21) * եղիցին ընձայ արտասուք իմ կերակուր ի գիշերի և ի ցերեկի (Սաղմ. խա. 3.) * եղիցին ինձ արտասուք իմ կերակուր ի ,, տուէ և ի գիշերի ։ զոր ոմանք (Սաղմ. խդ. 4.) կոչեն * Հայ սգոյ ։ իբր զի այն սուգ և արտասուք Հանուսպազդեցուին լինին իբրև մնունդ սգաւորաց, այսինքն այն ինչ՝ որով իբր Հանապազորդեան Տիգիւ և ջրով մնանին նոքա, ոչ զի մնունդ առնուն ի նոսա, այլ զի կեան ի նոսին, ըստ որում կենաք նոցա յարտասուսս անցանել ։ Լիրդ քանզի ասէ մաստեղով զորդիսն իսրայելի ի գերութեի՝ նովին ետ նշ կեալ յայսպիսի մեծ և երկար լացս և ի սուգ, սմին իբրի ասէ ։

Ա. ԱՒԵՑԵՔ ձեզ հոգ արտասուաց ձեռն ։ Հազմայի իսի բարիս ջամբեաց ասէ որդւոցն իսրայելի ։ և նոքա առեբախտ գտեալ այնմ՝ անարգեցին, և փոխանակ ի նա յաբելոյ՝ հեռացան ի նմանէ ։ որպէս և քաղաք եղոյց մարգարէն ի նախընթաց ստղմոսի ։ տեսեալ ասպ ոչ՝ թէ չարժանանան ընդ ջամբումն կամ ընդ մնուա. կարաբուն բարեաց, ջամբեաց այսինքն իբր ձեռամբ մնուակարարեաց նոցա զչարիս, մնանելով զնոս ի գերութեի և յաւար թշնամեաց ։ որով և մնասոյց նոցա զՀոգ արտասուաց, և արբոյց նոցա զարտասուս նուցին ։ այսինքն արար, զի ի գերութեի անդ կերակուր և ըմպելի նոցա լիցի լալ և ողբալ, սգալ և արտասուել ։

Յակ բառդ լծորդ զոր յաւելու, ոչ է նուազեցուցիչ լալոյ և արտասուաց, այլ առաւելացուցիչ ։ իբր թէ ասել ետ լի չափով կիմ մատոյց մեծաւ չափով կիմ արբոյց թմրաղուն և գեղուն բաժակաւ ։ յոր միտ լերը՝ դնել ղնէլ ։ այսինքն երիցս կամ եռապատիկ ։ այլ քանզի այս բառ ըստ ասելոյ ոմանց՝ էր անուն չափոյ իբրեք իբր կիսոյ քսեսասի, կամ ըստ Թարգմանուեն եբրայեցոց անուն գրուի ։ սակայն նշանակի առաւելութեի ըմպելեցելոյն կամ չափեցելոյն ։ որպէս Թէ եղեալ էր ։ արբուցեր մեզ զարտասուս ոչ նուազ քան պայմանաւ, այլ եռապատիկ չափով, կամ Թէ ոչ Թերակատար ամանով՝ այսինքն նուազութեի կամ չնչութեի, այլ լիակատար չափով, զորպիսի էարբ և մարդկայինս

բնութեն ի զրկիչն անդ ի սկզբնական արդարութեն ։
Հրկրորդական մկրտութեն այս բան հայի յուտել զՏաց
ի մէջ սգոյ · յոր միտ կամի ասել · մանաւանդ զմեզ
ոյ յայնպիսի թշուառութեն ։ յորում ըմբռնեալ եմք
ի սուգ և յարտասուս , և սգով ուտեմք զՏաց մեր ·
և արտասուօք ըմպեմք զըուր ։ Այսպս միտ կարի խմա-
ցեալ լինել , և նախակարգեալ բանն ոյնպես ։

Ա արգան գրե ասա , թէ * ըստ չափոյ մեղացն զՏայն
,, ընդ արտասուս խառնեալ ուտէին մարդարէքն ·
,, (զի) յորմէ հետ խմացան զգալն քոյ՝ արտասուօք
,, ուտէին հերակուր , ներզելալ ի կարօտին · որպէս
,, ինքն ասաց · մարգարէք և Թագաւորք ցանկացան
,, տեսանել և լսել ։

Ա մէն" բարեպաշտ առեալ զայս բան յայլ իմն միտս
տարածել զիմաստ սորա , և զասին առնուս քստ նշա-
նակեցելոյ · և գրե այսպէս · * Հայց ի պարարիչ որ-
,, պէս մարմնոյն՝ զգալին , նոյնպէս մեացն բանին և
,, խմաստութեն ի խորհուրդս քոյ ··· զայս կենացոյս
,, Հայ ոչ ջամբէ մեզ վայրապար , այլ արտասուօք և
,, պաղատանօք ··· և չափով , զի ոչ ի խսպառ ջամ-
,, բէ մեզ զայդ կենացոյ Հայ արտասուօք , այլ չափով ,
,, որչափ այսմ յաւիտենիս ընծայքն է · յետ որոյ
,, առանց աշխատուե ուտեմք ի սեղանի միաձուիդ ։
Վնեղեցիկ է այս մեկնուե · այլ պարզ խորհրդական ,
իակ հարազատ միտ բանին Հայլի ցուցանել զՏանապա-
զորդութեն թշուառութե , և զառաւելութեն տառա-
պանաց գերութեն և անարգութե , որով և անարգս
եցոյց զաղգն իսրայէլի , և նախատելի առաքէ օ-
տար ազգաց · զորմէ խօսի մարգարէն ի յաջորդ բանդ
ասելով ։

Ա զբուէր զնչ նախանձս ունիցի ցերուսաղէմ ·
և նախանձեցայ ցերուսաղէմ ցոյժ նախանձով
և բնդանեայ մեծ · Ա յտինքն՝ յայնպիսի ազէտս մատնե-
ցեր զմեզ , մինչև առարկայ նախատանաց առնել զմեզ
դրացեաց մերոց · և նշանակ՝ այպանականաւ առնելոյ
զմեզ թշնամեաց ։

Ա մէն" գրացեաք և թշնամեաք զգևան իմմանալով՝ նը-
մանուեն իմն մեկնե զայս բան · և ասե այսպէս ·
* ի մէջ աւուրցն այսմ կոյր զըք ի մարմնական աչաց · և
,, շուրջ զնոսա անմիտ երիտասարդք , որք յամենայն

,, իբրա դիւրաւ կարեն զկոյրն այպանել և նախատել.
,, քանզի տան 'ի նա քար, և ասեն ակն դոլ. յորժամ
,, հաւատայ՝ այպանեն. ցուցանեն թիւր ձանապարհ
,, և ասեն ուղիղ դոլ. և յընթանալ նորա ծիծաղին.
,, Այսպէս առնեն (ասէ) և դևք ընդ մեզ ։ Այլ
զինչ այլ ինայ մեզ հնարել, բայց եթէ աղաղակել
առ Ած. որպէս առնէ աստ մարգարէն 'ի դիմաց ժո-
ղովրդեան իւրոյ 'ի տեսանելն զնոս յայսպիսի թշուա-
ռութիւն անարդանաց մատնեալ. ամին իբրև գոչէ առ
նա և ասէ ։

Ած ջուրեցէք զարբ՛ զմէզ. երեսց՛ զերեսս ո՛ւ 'ի մէզ, և
կեցցո՛ւք ։ Վասն ասելոյ. որպէս դարձուցանելով զերեսս
քո 'ի մէնջ՝ մատնեցեր զմեզ յայսպիսի ազէատս և 'ի
ծաղր նախատանաց, այնպէս և դարձուցանելով զե-
րեսս քո առ մեզ՝ դարձո՛ զմեզ առ քեզ. և կեցո՛ զմեզ
'ի թշուառութէ աստի մերմէ ։ Այս որպէս զի 'ի սոյն
շարժեսցէ զնա՝ առաջի դնէ նմա զմեծամեծ բարե-
րարութիւնն զորս եցոյց նա ընդ ազգն իսրայէլի յառ-
նուլ նորա զնոսա յեգիպտոսէ, և 'ի ժառանգեցուցա-
նել նոցա զերկիրն աւետեաց, և 'ի խնամել զնոսա
անդ. զորոց և կարգաւ իմն առաւելաբանելով խօսի և
ասէ ։

ԺԲ. Այէ յեգիպտոսէ էուրեցեր. հաներ զհեղնասոս՝ և
զնոսա փնդեցեր. և առաքնորդեցեր նմա ։

Այգուց նմանեցուցանէ մարգարէն զժողովուրդն, ըստ որում և այլ մարգարէք առնեն. (որպէս եսայի. Ե. 1։ ովսէէ Ժ. 1. ևն.) և ոմանք որթոյ և տնկոյ. (որպէս երեմիա. Բ. 21. և եզեկ. ԺԶ. 6։ և յովէլ. Ա. 7։ ևս և մովսէս ելից. ԺԵ. 17։) ևս և 'ի սաղ. ՃՀԷ. 3. (ըստ քարսղ. 'ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԲ)։ Այնպէս և ետրն մեր յաւետարանի այգուոյ նմանութիւք խօսի զեկեղեցւոյ. (մատ. Ի. 1. և ի Ա. 33։ և մարկ. ԺԲ. 1։)

Այս նմանութէ մտածի 'ի մանուածոյն և 'ի հասա-
րակի. 'ի մանուածոյն մտածի՝ հայելով յորթս՝ որք
կան յայգւոջ. զի զորօրինակ որթք այգւոյ 'ի տալն
զխաղող՝ հաձոյ լինին այգեառուն, և ըստ ժամա-
նակին յօտին և սրբին՝ զի առաւել ևս պտղաբեր լի-

ցին. իսկ որք ոչ տան զպտուղ՝ ոչ իմիք են պիտանա-
գոյ՝ բայց եթէ արիանալ ի հուր, Այնպէս և իբրև
քանչիւր հաւատացեալք՝ որք կան ի ժողովրդեանն
նոյ, եթէ տայցեն զպտուղ բարի, հաճոյ լինին նմա,
և մնանեն յաբքայութեան. իսկ որք ոչ տան զպտուղ
բարի գործոց՝ արիանին ի հուրն դժոխոց։ Այս
մասն որպէս առացաք հայելով յիւրաքանչիւր ան-
ձինս ի մանաւանդ որք որթոյ նմանին. ըստ որոյ
յայլս դնի որթ՝ փոխանակ այգւոյ։

Այնպէս և ի հաստատիլն առեալ՝ եթէ այգին տայցէ
զպտուղ, յայտ է, եթէ բարւոք խնամեալ լինի. իսկ ե-
թէ պակասեցի ի պտղոյ իսպառ և անպիտանացի,
լքանի ի ձեռն իւրում, կամ վաճառի յայլ պէտս. գու-
ցէ և անիծեսցի. (երր. ՟ը. 8։) Զդէպ որպէս տեսա-
նէ, մարգարէն ըստ այսմ առնու աստ զայս նմանուել
ի հաստատիլն մտածելով. ըստ որում՝ ամէն և ամէն
կեաց դիտաբեր իբրև զպտղի ի բերըն պտղոյ. իսկ
նա փոխանակ պտղոյ եբերը փուչ. վասն որոյ և եհող
զնա, և վաճառեաց օտար ազգաց՝ զորմէ երկար խօ-
սեալ եասյի (Ե. 1 - 8)։ Զդէպ սաղմոսերգուն խօսելով

Նախ զօրինակ մանկտյն ասէ։

Զչէք չէիդ ոչ ինչ ի ձեզ. հանեք զնէնանոս՝ և ընտա պըն-
դեցեք. և առաջորդեցեք նմա։ Զսխնքն զժողովուրդ քո
դիտարկել որք էին յորինոյ անտի յաբրահամ, կամե-
լով առնել քեզ այգի՝ փոխեցեր՝ այսինքն հաներ յե-
գիպտոսէ, կամ փոխադրեցեր յերկիրն քանանա. և
կամելով անկել զնա անդ՝ հաներ անտի զհեթանոս,
այսինքն զքանանացիս իբրև զփուչս կամ իբրև զան-
պտուղ ծառս. և ի տեղի նոյ անկեցեր զժողովուրդ քո անդ. զի
անկելն ցուցանել զհաստատելն յերկիրն առ ի տալ
զպտուղ. և յայս իսկ խնամ տարան նմա։

Զսխնքն՝ եթէ բանասոր էր այն այգի, և բանա-
սոր խնամոց պէտս ունէր, փոխանակ ասելոյ խնամե-
ցեր, ասէ առաջորդեցեր նմա. այսինքն իբրև առաջ-
նորդ ցուցեր նմա յերկիրն անդ՝ եթէ զինչ պարտ է
առնել, և զիարդ կեալ առ ի տալ զպտուղ բարի։
Զսյս առաջորդութիւն ըստ մեհեանոյ այլոց ամանց հայի
յայն՝ զոր արար ՚ած յանապատի, յաժեղն զիսրայէլ

սեամբ ամպով ի տուէ և սեամբ լուսով ի գիշերի. զորմէ խօսեցաւ ի սաղմոս ՀԷ. ԼՀ. (բսա սանդեղ ի գերս ելից. ԺԷ. և Թուոց ԺԷ.) Կայց Կայեղով ի կարգ շարադրելեան բարւոք և վերածի այս ի ինամեան ոյ՝ զորս եցոյց առ իսրայէլ յերկրին քանա. նու յառաջնորդել նոցա անդ մարգարէիւք և Թագաւորօք, օրինաք և պատուիրանօք, ներկայում Թէ տապա. նակի և պաշտամամբք պատարագաց, և այլոց իրաց. որովք առաւել և Հաստատեաց զաթոռս նոցա, և աձեցոյց. զորմէ խօսի ի յաջորդ համարն ասելով.

Ի. ասացեալք զերկաս նորա՝ և ելից զբերիս. ծածկեաց զերկրիս հովանի նորա. և բարձաւ նորա զմայրս ոչ։

Հաստատուեալ ծառոյն է ի հաստատել արմատոյն. իբր զի այնպէս հաստատուն և անկործան լինայ ծառն, որչափ հաստատի արմատ նորա և ինքն ի յարմատն. ապա առ ի ցուցանել մարգարէին՝ Թէ ասի հաստատուեալ եղ զիսրայէլ յերկրին աւետեաց՝ զհաստատելոյ արմատոյն խօսի յասելն։

Հասացեալք զերկաս նորա՝ և ելից զբերիս։ Ոչայս բան ոչ ցուցանի Թէ ի գետեղելն ոչ զազգն իսրայէլի յերկրին քանանու, զարմատս նոցա, այսինքն զազգն յորմէ սերեցան անկեաց ի նմա, այլ Թէ հաստատուեալ գետեղեցոյց զնոսա յերկրի անդ, մինչև առժամայն բարձրանալ, և չառաւելոյց նոցին՝ այսինքն որպէս ոչ բազմանալ և լնուլ զերկիրն զայն. զբազմանալոյն խօսի ի յաջորդ համարն. իսկ զարմատնալոյն խօսելով առ ասել.

Ոչ՝ ածից զնէն հովանի նոր։ Կամի ասել. ազգն իսրայէլի որ անկեցաւ յերկիրն քանանու, բարձրացաւ յոյժ յոյժ իշխանութիւնէ և փառաւք, մինչև գերազոյն լինել քան զերկրին, այսինքն քան զշքեղակաց ազգս, և հովանեաւ իւրով (կամ շքով իւրով) ծածկել զնոսա՝ այսինքն նուաճել զնոս. որպէս և յայտ է յածմաշնչի. զի ի սկզբան ի ժամանակս մանկանց ծածկեաց հովանեաւ նորա զհագաւարս ամորհացւոց. (Թուոց. ԻԱ. ՀԴ.) և յաւուրս դատաւորացն զերեսուն և զմի Թագաւորս. և ի ժամանակս դաւԹի զիշխանացիս, զգով.

մայեցիս, և զմովաբացիս. սղնպկս և յաւուրս սզոց-
մանի։ Ոչ այսպիսի եղև այս բարձրութիւն մինչև ա-
ռաւելուլ քան զբարձրութիւն պղծոյ Թագաւորութեանդ
զորս մայրաքաղ նմանութեան ասելով։

Ոչ բնութեամբ նորա զնայր ։ Ուր չոյրս ։ ասելով իմա-
նայ գմայրան լիբանանու, որք վասն կաթի իմն բարձ-
րութեան և մեծութեան ասին լինել ։ , կամ տնկեալ
յ։ (որպէս գնի ի սաղ. ՃՂ. 16։) Ոչ սոքիմբք
նշանակին ի փոխաբերական միտս իշխանք մեծամեծք
և Թագաւորք երկրի՝ փառօք բարձացեալք։ Ոչա-
ւել քան զոսոս ասէ բարձացաւ բարուներին խրայել-
լի, այսինքն Թագաւորն իսրայէլի, այն ինքն է դա-
ւիթ, և և սղոմոն, և կամ նոյն ինքն ազգն՝ բա-
րուներօք և շառաւիղօք իւրովք, այսինքն որդւովք
յիւրմէ ծնեալովք։

Վարդան յայլ իմն տեսութեանէ տարածէ զիմաստ բնա-
բանիս. ած Հաստատեաց ասէ զազգն իսրայէլի շի-
նեալով զբուսապուտմէ զտաձարն. և Հովանի նէ ծած-
կեաց զլերինս, որպէս մովսէս զսինա, և զքորէբ,
և զնաբատ. և Թագաւորք նորա զբահանայս, զորս
ի պատիւ առնուին։ Այրքին և Հայկն ի բարձրանալ
ազգին իսրայէլի. խօսի ապա մարգարէն և զբազմա-
նալն, և ասէ,

ժե. Զկեաց զորէ ի նմա. զնալ ի կեանս
յաւուրսն նորա։

Ի խօսիլ մովսէսի ընդ ժողովրդեանն իսրայէլի՝ ասաց
ցնոսա ի բերանոյն ած ։ « ամենայն տեղին ուր կոխէ
„ ոտն ձեր ոտից ձերոց՝ ձեզ լիցի ։ յանապատի,
„ անտի մինչև ցանտերն լիբանանու, և ի գետոյն մե-
„ ծի գետոյն եփրատայ մինչև ցծովն արևմտից եղիզ
„ ցին առհասնից ձեր ։ (օրին. ժե. 24. և ելից. ԻԳ.
31։) Ասյս խոստումն ած լցացեալ ցուցանէ ասա
մարգարէն յազգն յայն. զի ասէ,

Զկեաց զորէ ի նմա զնալ։ Կամի ասել. բազմա-
ցոյց յայժ զորէ իւր՝ այսինքն զզաւակս իւր, և ձգեաց՝
այսինքն տարածեաց զնոսա մինչև ի ծովն միջերկրա-
կան, և և մինչև ի գետս. և առ այս յորէ։

Կենալ ի կեաս են շառաւիղք նորա։ Այսինքն որդիք նո-

բա. զբա կրկի շառաւիղս, սփռեալ տիրեցին ոչ մի-
այն մինչև ի յորդանան գետ, այլև մինչև ի գետն
մեծ, այսինքն մինչև յեփրատ, մանաւանդ թէ անդր
եւս. (զբամ. տես ի սաղ. Ցա. 8.)

Լայ ամենայն զոր ասաց մարգարէն յերեսին հա-
մարդ. յարմարին նոքայս խրատ լինել, որ իբրև այդ
անկեցաւ ի քեզ, և հաստատեցաւ. որպ հովանին
այսինքն հաւատն և կրօնն ծածկեաց զազգս իբրև
զլերինս. և դարձեալ՝ բարուցակ նէր, այսինքն մարդ-
կայինս բնութիւն միաւորեալ ընդ բանին ոչ ծածկեաց
զմայրս ոչ, այսինքն զկերպարակս, ի վեր առեալ քան
զնոսա: Իսկ եթէ զառագ բարձաւ՝ առցուք յոգեպա-
կիւ նշանակէ զառաքեալս, որք ծածկեցին զաբրձրա-
գեալ փիլիսոփայս: Լո ի միտել այսր՝ որթք նորա,
այսինքն որդիք նորա բազմացան և սփռեցան մինչև
ի ծով և հոգևորապես մինչև յերկինս. և չառաւիղք
նորին այսինքն քարոզիչք և քարոզութիւնք նոցա մին-
չև ի գետս. որում նշանակի ընդհանրականութիւն
եկեղեցւոյ՝ սփռեալ յաշխարհ ամենայն ընդ ծով և
ընդ ցամաք:

Կարդայապէս, հոգին է իբրև այգի անկեալ ՚ի յայ՝ ա-
ռաքելորդեալ ի նմանէ ի բարին, հաստատեալ աբ-
մատով՝ այսինքն հաւատով, յուսով, և սիրով: Ցե-
սական կեանք նորա իբրև հովանի ծածկէ զբերինս
երկրաւոր խմաստութեանէ, և գործնական կեանք նորին
կամ բարեգործութիւնք նորա իբրև բարուցակք ծած-
կեն զմայրս, այսինքն զմեծամեծ գործս աչխարհային:
Որթք խորհրդոց նորա ձգին մինչև ի ծով խորին
տեսութեց, և չառաւիղք այնց խորհրդոց՝ տարածին
մինչև ի գետս աղջի ազգի գիտելեաց: Լրմիտ այ-
սոքիկ որթոց ի կենդանութիւն հոգւոյն. եթէ այն
փտեսցի, փտին որթք, և չորանան ուռքն: Որ դաբ-
մանէ զբաեալ ծառ՝ ոչ տեսանէ զպտուղս նորա:
Օ՛ինչ օգուտ՝ ասսկ զչորացեալ ասան հատանել,
պարտ է զարմանն կենդանի պահել: Կենդանութիւն
հոգւոյն է հարկաւոր ի ձեռն չնորհաց իբր հաստա-
տութիւն արմատոյ, որով և ուռճանան առաքինութիւնք
և բարեգործութիւնք:

Լշդ տեսեալ մարգարէին զազգն իսրայէլի չոչքան

մեծութեան՝ զորսկ խօսեցաւ ՚ի վերոյ, և յայնպիսի փառս, և տպա Տէրեցուլ՝ թէ զինքդ ունայնացուս այն ամենայն ՚ի գերել նոցա, յանշնարհին ցաւ սրտի ըմբռնեալ տրտմի և տխրի. և զարմանալով, մանաւանդ թէ իբր գանգատելով ինն ասէ առ նոսն.

Ժբ. Դ Ուղեցէք ղշանխ նորա. և կինն ունա անցաւորս ձանապարհէն։

Չշանխ ազգին իսրայէլի էր այն ամենայն, որով պահպանեալ և պաշտպանեալ լինէր ՚ի թշնամեաց, յայլ և այլ կողմանց մատնեալ ՚ի կողմանէ այլ օգնականութեան նորա և յատուկ խնամք նորին. ՚ի կողմանէ հոգևորաց՝ օրհնեալ այլ և պաշտամունք նորա, և ս և տաճարն այլ և հրեշտակք նորին. ՚ի կողմանէ ազգին իշխանութեան նորա, և զօրք նորին. ՚ի կողմանէ ազգաբնակչաց՝ ամրութեան լերանց և քաղաքաց, և առաւել ևս ամրութեան քաղաքին երուսաղէմ. որոյ իբր ցանկապատ պաշտպանեալ լինէր ազգն իսրայէլի որպէս այդ ի. բայց ՚ի խոպանանալ այսր այգւոյ՝ և ՚ի բերել զփուչ՝ ահա զինչ ապառնացաւ ասե բերանով եսայեայ. (Ե. 4-6)։ * Ո՞վ ինչ առնել էր այգւոյ իմոյ, և ,, ես ոչ արարի նմա. ասայի՝ զի բերցէ խաղող, և եբեր փուչ։ Եւ արդ ես ինձէն պատմեցից զինչ ,, արարից ընդ այգի իմ. քակեցից զցանգ նորա, և ,, եղիցի յաւերակութիւն։ Կ՚ահա յայտնեալ աւերը այգւոյ տեառն ակնարկելով մարգարէն՝ ցաւագին սրտիւ ասէ.

Ուղեցէք ղշանխ նորա. և կինն ունա անցաւորս ձանապարհէն։ Կ՚ասէրեն զի եղև՝ զի որ այսպիսի և այսչափ խնամով անկեցեր և հաստատեցեր զայգի քո, այսպէս թողեր և լքեր զնա ՚ի ձեռաց. հեռացուցեր զզօրութիւն քո, որով իբր պարսպաւ ամրացեալ կայր. այլեցեր զաւազս նորա, որով ՚ի քէզ հաստատեալ ևնայր. եղծեր զպաշտամունս նորա, որով առ ՚ի քէն գոանէր զողորմութիւն. աղաւաղեցեր զիշխանութիւն նորա, որով ներհակեալ պանծայր. կործանեցեր և զպարիսպ մեծի քաղաքի նորա, որով ընդդիմ այլև այլ ազգաց ամրանայր։ Եւ ահա այժմ թշնամիք նո

առ Հաստատակ տեսեալ զնա անբնակ՝ կենդան գնոյն, այսինքն զոր ինչ գտանէին ի նմա՝ յափշտակէն, և զընակիչս նորա կերզեքն և չարչարեն. որպէս առնէին Ձանազարհորդք ընդ անցանկ այգիս յանցանել նոցա առ նորօք։ Լաւ զայս տեսանելիք բազում անդամ արարեալ ընդ ազգն ընդ այն, եհէ՛ ի ժամանակս գատաւորաց, և եհէ՛ ի ժամանակս Թագաւորաց, մինչև խափան առականանէլոյ նոցա և՛ ի գերուէ վարելոյ, յորում ժամանակի ըստ ամենայնի Հշտառացաւ ազգն այն ի Հշտամտեաց իւրոց. և զայսմանէ խօսի՛ ի յաջորդ Համարն ասելով։

ԺԴ. Եւ պատմէաց ընա խօղ անպատ. և էրէ վայրէ արծեցա՝ ի նմա։

Այսպէս խօղք՝ որք և ասին վարագք, կի՛ խօղք անտառի, և արուք նոցա կենդանք կամ կենդք, ի գտանել զմեզ յայդին՝ յարձակին ի նէրքս, ոչ առ ի կենել, այլ առ ի սպանանել. իսկ վայրի անասունք՝ զորս կոչեմք էրէ՝ մտեալ ի նէրքս արածին ի նմա, որ կարէ լինել և առանց սպանանելոյ։ Եւ զդէմառոր Հշտամիս ազգին խորհելի այսպիսեաց նմանեցուցանէ մարգարէն ասելով։

ԺԵ. Պատմէաց ընա խօղ անպատ. էրէ վայրէ արածեցա՝ ի նմա։

Խօսիւ նշանակի աստ նաբուգոդոնոսոր արքայ, կամ ըստ այլոց սենեքերիմ կի սաղմանասար, կամ ըստ այլոց՝ այլ ամենայն Թագաւորք և զօրք նոցա Հշտամիք խօսակցի, որք զօրին վայրի խօղից մտեալ յազգն ի նէրս սպանանեցին զնա. և յամայանալ երկրի նոցա մնին այլ և այլ օտար ազգք իբրև երկ, այսինքն իբրև վայրի անասունք, և արածեցան ի նմա, այսինքն կերին և նուազեցուցին զազգմէն որդւոց նոցա. կի՛ Թէ լեցան սատուածովք նոցա, մինչև յայտնի տեսանել նոցա զայն՝ որ գրեցաւ, Թէ զերկիր ձեր օտարք կերբիցեն առաջի ձեր։

Այսանք բառիս էրէ վայրէ կամ ըստ երբայականին էշ սաթայ, որ զնոյն նշանակէ այսինքն էրէ վայրէ՝ իմանան զնոյն՝ զոր ասաց խօղ անտառի. որպէս տեսայ ի տորմէ։ Այսանք և գիտաց անտպատի ըստ Թարգ" ասորւոց. և ոմանք զՀաւ անտառի ըստ քաղդէականին։

Լսոյց ամենեքեան եւս ի նոյն Հայկն՝ այսինքն ի յառաքել Թադեոսէ եւ վարի գաղանաց զազգն խօսել։ եւ այս մի յաւուրս անօրինէլոյ նոցա յիսի փրկիչ իւրեանց։ Աստի խօսելով զայսմանէ յակոբ մծբնայ Հայրապետէ (ի Ճառն. Ժ՚ը.) գրէ այսպէս. * զաւետեցաւ ,, սուց. Յայտին՝ զոր փոխեցեր ցեզ խօսուսն՝ նայեցար ,, ի նա, և տնկեցեր զարմատ նորա. և կորուսեր ,, զՀեթանոսս և տնկեցեր զնա։ Այլ իբրև մեզան և ,, անօրինեցան՝ սուց. ապականեաց զնա խոզ անտա- ,, ի և կինչ վայրի սրածեցաւ ի նմա ։

Խորհրդաբար սոքայքիք նշանակին թէ նախքիք եկեզեցւոյ՝ Հեթանոսք և հերետիկոսք, եւս և ամենաբիւրք և գեղ իբր զի ի քակտել օրինացն ոչ և կանոնաց՝ որք են իբրև ցանկ այսր այգւոյ, Հեթանոսք իբրև հրէք վայրիք ուտեն զպտուղս նորա. և հերետիկոսք իբրև խոզք անտառի ապականեն, ոչնչեն և ամենաբիւրք և գեղ իբրև անցաւորք Հանապարհի կձեն զնոյն չարչարեալ։

Ասբաեղ (ի մեկն. մաբկ. գլ. Ժ.) փոխանակ բառիս երէ վայրէ՝ ընթեռնու ըլ մ՚ծբնայ, կինչ կի կինչ, որ ի սթու խոզ վայրի. և գրէ այսպէս. * ապականեաց ,, զնա խոզ անտառի. և կինչ վայրենի սրածեցաւ ի ,, նմա . . . խոզ և կինչ զաստանայ և զդևքն կուչ ։ գրէ և լատինիվերսիոն յաբէբր. * և կինչ վայրի Ձաբա- ,, կեցաւ ի նմա ըստ դաւեհան ողոցն ։ Այոյսիս ընթեռնու և երկայնին (ի գով. լուս. երես. 304.) և խօսելով առ եկեղեցի Հայոց ասէ. * զայդի քո ,, բանաւոր ապականէ խոզ անտառի. և կինչ վայրե- ,, նի սրածէ ի հոգևոր սերմանցն ծաղիկ՝ սատանայ ,, և դևք չարասեր ։ Այլ (ի յերեսն 307.) դառնայ խօսել առ առաքեորդսն ասելով. * որք նձեայնին ,, այգւոյն բանաւոր և երկնաւոր տնկոցն անկագործ ,, և պահապան կարգեցայք . . . մի տայք թ այլ գազա- ,, նին ապականել զծածկին այգւոյն զքաքաբեր ուռան՝ ,, յորմէն արմատացեալ ։

Ալաբեկացին (ի մեկն. երգ. Ջ. յ.) բարբառակս առաքեալ, խոզիւ անտառի իմնայ զմեղաւորսն անտառացեալս, որք ապականէն զոգիս մարդկան. և վայրի երեքեւք զանձնիսի մարդ, որ կամի Հանդոյն երկոց

ըս Հաճոյս Համարձակ ընդիլ. և լար օրինակաւ իւրով
ապականել զայս։
Ընդայսպիսիս Հայելով քաղցրեաց անձանց, և ոչ կա-
րելով Հանդուրժել գաղանութիւն ասպականչաց, ողոր-
մագին գոչեն առ քս Հայել յայդ իւր։ Ալ ահա՛ ի
բերանոյ այսպիսեաց խօսելով մարգարէին՝ ասէ։

Ժէ. Ա՛Ն ընդ-ունէդ դարչ, Նայեաց յերկինս և ասէ. այդ
արա այսօր այսմիկ. և գոլցան գառ սմա, զոր
տեսեաց զալ ։

Օրը եղ՝ ի վերոյ յառաջնոյ անտի Համարոյ մինչև՝ ի
ե. Համարն, և և՝ ի 8. վասն զայն կրկնէ ասա այլով
բանիւ, Հայելով յայն նմանութեան՝ զոր եղ՝ ի նախընդ-
թաց Համարսդ. և նախ ասէ։

Ա՛Ն ընդ-ունէդ դարչ, Նայեաց յերկինս, և ասէ։ Զայնչափ
Հարուածոց և յոգեպանութեանց՝ որք Հասին յիսրայէլ,
երևէր՝ Թէ ոճ յետս դարձեալ է յիսրայէլէ, և Հե-
ռացեալ՝ ի նմանէ, մինչև ոչ ևս տեսանել՝ Թէ զինչ
պատահիցէ ազգին. վասն որոյ գոչէ զկնի նորա, և
ազդակելով ասէ. գարձ ազաւեր, և Հայեաց. և որ
մինչև յերկինս բարձրացեալ յուսացանէ զբեզ և իբրև
Թէ Հեռացեալ՝ ի միջ՝ ակնարկէ միանգամ յայդ
քս, և ասս Թէ զինչ եղև սմա. տես քս՝ էին արդեօք
տկնեալ զսա. արդարև դու տկնեցեր, բայց ոչ ևս
տեսանի Թէ քս Հոն սմա, և ապակա-
նեն զսա. և եԹէ ոչ Հաւատաս տէր, ևկ և տես, և
այդ արա. և առ այս յարէ։

Ա՛յդ արէ այսօր այսմիկ. և գոլցան գառ սմա զոր տեսեաց
զալ ։ Ա՛յսինքն դու ինքնին այդ առնելով այդեայս
այսմիկ, և տեսանելով զաւէր սորա՝ ցոյց զնոսին քս.
և ձեր արա սմա, զի քս է. քանզի ամենազօր ալ քս
անկեաց զսա։

Ա՛յ քանզի այս այցելութեան և դարմանատուր լինել
կի՛ այս նորոգուէն այգւոյն իսրայէլի եր օրինակ այցե-
լութեան և նորոգուէ ազգի մարդկան, զոր իբրև այգի
անկեաց աչ տեն որդին ՚ոյ, ՚ի ինդրել մարգարէին
զնոյն, տիրապէս ՚ի սոյն պատառէր. վէ որդ՝ յարէ
զկնի և ասէ։

ԺԵ· Եվ ելեալ որթոյ մարդոյ՝ ընդ ընծայոցեալսն ընդ ի տէր· այրեցեալ ի հուր և աւերեալ, ի սասպ դառնայ նորին։

Պիտեալ է՝ զի խորհուրդ մարդեղութեանն յառաջ քան զկատարիլն ի գերեզման կարէ մտածել· մի՝ իբր որշէլ· և մի և՝ իբր որշեալ· իբր որշելի մտածեալ, եւ առարկայ մտղծանաց առ որշումն· եսկ իբր որշեալ՝ եւ առարկայ մտղծանաց առ լինելութիւն· ուստի որք ոչն գիտէին թէ գալոց է որդին ոյ առ ի փրկել՝ յաղաչել նմ զնա ի փրկութիւն իւրեանց՝ նովին եսկ լաւ-

լեալն խնդրէին, զի որշեսցի առաքել զորդի իւր։ Իսկ որք գիտէինն՝ թէ գալոց է որդին ոյ, յաղաչել նոցա զնա ի վանն փրկութեն, նովին եսկ խնդրէին ի նմանէ՝ զի առաքեսցէ զնա փութով, և կամ ցուցցէ զողորմութեն իւր, և կի հայեսցի ի նա ինքն յորդին, և վան նորա փրկեսցէ զինքեանս, կամ զօրացուսցէ զնա ոչ վան անձին նորա, այլ ի վ անձանց իւրեանց· զի որ ինչ լինէր նմա, այն ինքեանց համարեալ, ո-

րովհետև նա էր լուսն և երաշխաւոր իւրեանց։

Չայս միտ պաշտաւն ասա մարգարէն առ Հայր ցուցանել զիրկութեն իւր առ խոյս՝ և առ ազգ մարդկան համօրէն՝ միջնորդութեն որդւոյ իւրոյ, զոր կոչէ որդի մարդոյ· ըստ որում ասա քառիս որդի մարդոյ ըստ մեհնելոյ՝ որ Տէրց առ Հաստատակ, և ա և ըստ մեհնելոյ բազում բարեմեծացն հրեից և մեհնաքանութեն քաղաքացոյ՝ իմացեալ լինի քա, որ բազում ուրեք յաեւ-

տարանի կոչի զինքն որդի մարդոյ· Ի պատ առ ասա Հայելով ասէ։

Եվ ելեալ որթոյ մարդոյ՝ ընդ ընծայոցեալսն ընդ ի տէր, այրեցեալ ի հուր և աւերեալ, ի սասպ դառնայ նորին։ Կամի ասել· եթէ չիցէ արժանի այսքանութեն քում այդպիս այս, այդ աթա որդւոյ մարդոյ, կի հայեսց ի վերայ որդւոյ մարդոյ, այսինքն հայեսց ի վերայ որդւոյ քո, որ եղեւ որդի մարդոյ, զոր և դու ինքն զօրացուցեր, այսինքն հաստատութեն կարգեցեր լինել ընդ այդ ասա այսմիկ, որ այրեցեալ եղեւ ի հուր և աւերեալ· ասա թէ այսպէս ոչ աթացես, կորիցի այդիս այս ի սասպ քարկուեն քո։

Լե զի յայլս բառդ խոնչել յոգնակի դնի՝ այսինքն է խոչեն՝ ըստ մեկնելոյ ոմանց և ըստ լամբ՝ և ըստ վրդ՝ կարէ հայիլ՝ ի թշնամին, իբր թե՝ ի գալ փրկին խորհրդոյն թշնամիք այդ ոյն՝ այսինքն դևք որք այրեցինն զնա, կամ ըստ Ձառին՝ քաղդէացիք։ Լ՝այս բան ակնարկէ յառաքեալն յոյն՝ զոր ևարկ քն. զորմէ տես՝ի մատ. ի՝ես. 33 -- 41։ մարկ. ժ՝ը. ։ -- 10։ ղուկ. ի՝. 9 -- 16։

Լե թէպէտ ոմանք որդւով իմանան ասա զնոյն ազգն՝ զոր իբրև որդի ընկալաւ ած՝ի սկզբան. և ոմանք ի՝ մանան զզօրաբաբել, և ոմանք զայլ ոք, բայց յամենայնի օրինակելով լինի քն իբրև ՆՀմարիտ որդի, զոր առաւել պարզագոյնս ևս կամելով առաջի դնել մեզ զարձին յարկ զկնի և ասէ։

ԺՂ. Ա՝նէնէ յեան ես՝ ի վերոյ ասեն, ազ ես՝ ի վե՛ր որդոյ մարդոյ. ղոր զբռաչսեցեր ես՝ ի տէդ։

Ի՝ նախընթաց համարն կոչեաց մարգարէն զձա՝ որ դի մարդոյ. իսկ ասա կուէ զնա այր, և զարձեալ ևս որդի մարդոյ, երկոքին ևս՝ի նոյն անձն կային, այսինքն՝ի քս. զի խոսի ասա զնմանէ՝ ըստ որում էր այր, կի՛ ըստ որում էր մարդ. և քանզի ըստ որում էր այր կի՛ մարդ այնու էր որդի մարդոյ. վասն որոյ ասէ։

Ա՝նէնէ յեան ես՝ ի վերոյ ասեն, ազ ես՝ ի վերոյ որդոյ մարդոյ։ Զէեան ոչ կամ աչ նորա լուրեքին ասի լինել՝ի վերոյ որդւոյ մարդոյ, այսինքն՝ի վերոյ քն. մի՝ ըս կատարման խորհրդոյն, իբր զի ձեռն ամենակալի, կամ աչ նորա, այսինքն ամենակարողութի՛ նորա կա՛ տարեաց զայս խորհուրդ. այս է, ասաւ՝ զի սը էր որդի ոչ՝ էզև որդի մարդոյ կամ այր. քանզի՝ի յղա՛ նումն անդ՝ զօրութի՛ հոր բարձրելոյ այսինքն ամենա՛ կարողութի՛ն որ և է հասարակ երից անձանց՝ հովա՛ նի եզև կուսին. ըս որում սքանչելի ինն եզանակաւ գործեաց յօրովայնի նորա գյղելի որդւոյն. ըս այսմ մտածելով խնդրէ մարգարէն՝ զի կատարմամբ այսր խորհրդոյ գործման տանիցի ած ազգի մարդկան իբրև ասպանձեալ այգւոյ։

Ա՝րկրորդ՝ ըստ գեբագոյն նախախնամութե՛, ըս որում

ձեռն ՚ի յամենայնի և յամենայն վայրկենի ՚ի վերայ նորա էր. ուր պարտ է զգուշանալ, զի այսու ոչ իմացեալ լինի՝ թէ նա իբրև սոսկ մարդ հասարակ նա, խախտմունքեր նախախնամեալ լինէր ՚ի նմա. այլ թէ նա՝ որ էր ած և մարդ՝ նախախնամեալ լինէր իբրև մարդ. Եւ զդի քանզի այն նախախնամեալ կարգեալ լինէր ՚ի փրկութիւն ազգի մարդկան, ՚ի խնդրել մարգաթէին զայն՝ նովին խնդրէր և զայս. Երրորդ՝ ըստ յարուցանելոյ ՚ի մեռելոց. յոր միտ այս բան դնի իբրև գուշակութիւն յարութեանն քոյ. և ըստ այսմ ասէմք զայս առն տաղտնի ՚ի մեսեդիս յարութիւն Հոգւոյն.

Ողորմի՝ ըստ հաճելոյ ըստ ազատութիւն, և ըստ պաշտպանելն, և ընդ առաջնորդութիւն՝ զոր ցուցանելոյ էր քոյ. և յայս միտ կամի ասել. Հաճեացիս ձեռն ՚ի գործ առնել առ ՚ի ազատել քոխ զազգ մարդկան, և պաշտպանել զնոսա, և առաջնորդել յերկիրն բարի՝ այսինքն յերկինս. քանզի յայս կարգեալ էր զնա՝ յոր միտ յարէ զկնի, և ասէ.

Օ Հր զրջոյնէր ըն ՚ի ինդ. Յայնքան հաստատեցեր զնա ինքն զորդին զօրութեամբ քով լինիլ առաջնորդ փրկութեանդ այգւոյն՝ զոր անկեցեր, և ընդ ատաւոր նոցա խարյէլ՝ զոր ընտրեցեր. Ոսկ թէ ընդէր զնացուցանել զնէ՝ ծանիր, զի որովհետև այս գործ զոր արար քո՝ էր մեծ յոյժ, որով վանեալ էգնէ զօրութեանն սատանայի, և խորտակեցաւ բանտանքեն մահու, մարդկօրէն խօսելով՝ պատշաճ երևէր զնէ զօրացուցանել, որով նշանակի աստ՝ զօրաւոր առնել յոյսն՝ կամ ամենազօր և ամենայաղթ հաստել, կամ իշխան և ընդատաւոր կացուցանել զՀոգւոյ զօրութիւն.

Ամէն՚ աղով խնդանոյ աստ գնախախնամեալսն զօրութեանն ՚ի, և որդւով մարդոյ ըստ յարմարական մեկնութեանն խնդանոյ զորդիս մարդկան՝ ըստ որում են յերկեցուցին քոխ. և զրէ այսպէս. * Նայեաց յորդիս ,, մարդկան զորս ՚ի քէզ զօրացուցեր... ՚ի բարբառս ,, քո զօրացան Հարք մեր (առաքեալք և հետեւողք ,, նոցա), և արհապէս մարտուցեալ թշնամւոյն յաղ- ,, թեցին. իսկ մեք որդիք նոցին տիարացաք. սակս ,, որոյ այրեցաք և աւարեցաք. զի քնչէցաւ Հայրենի

,, բաբելաբդութեն. արդ Հայեաց ի ձեռատունկս.
,, և եղիցի դարձեալ ձեռն քո ի վերայ առն, աջ քո
,, ի վերայ որդւոյ մարդոյ. այսինքն նոսիանմանա-
,, թեղ զօրութեն ի վերայ երկրաւորս եկեղեցւոյ.
,, և զտկարացեալքս յառաջին զօրութենէն դարձեալ
,, զօրացուացես մշտեալ ընդդէմ թշնամեացն ի քեզ
,, խրախուսելոյն ||։

Այս սմին խմանալ և մեծին խոսրով. զի ի մեկնելն զնա ժամագրեին՝ ուր ասի * պարսպեալ պահեցից ||, ևն. գրէ այսպէս. * եղիցի ձեռն (պաշտպանութեն) ,, քո ի վերայ առն (արդարոյ). աջ քո ի վերայ որդ-
,, ւոյ մարդոյ. այս է զոր բան աղօթիցս խնդրէ պա-
,, րսպել և պահպանութեն ||։

Այսպս Հայելով և գրէիս որ նաբէ կացի ի բան գովես-տից կուսին (ի ղլ.) առ նա ինչն առ կոյսն մերձե-ցուցանէ զսոյն. և խոսելով առ նա ասէ. * առ որ ի ,, լուսին աւարտման մարգարէական կտակն հաստա-
,, նելոյ՝ այն զոր ասէ՝ եղիցի ի վերայ առն ձեռն քո
,, և աջ քո ի վերայ որդւոյ ի քեզ իրախուսելոյ։
,, Աջ և կարողութեն և բազուկն Հօր միաժինն ի
,, քեզ Հանգուցեալ, և զանհնայն որդիս մարդկան
,, վկայս և երկրպագուս իւր զօրացուցեալ ||. կամի ասել. միաժին Հօր՝ որ է աջ և կարողութեն և բա-զուկ Հօր՝ էին առ քեզ և Հանգեաւ ի քեզ, և ծնա-նելով ի քէն եղև իշխող ի վերայ որդւոց մարդկան՝ այնու զի փրկեաց և զօրացոյց զնոսա լինել իւր վը-կայս և երկրպագուս. և այսու լցեալ եղև մարգա-բանութենն այն Թէ եղիցի ձեռն քո ի վերայ առն, ևն. որում կամի հետևեցուցանել նաբեկացին, Թէ քե եղև այսպիսի պարգև որդւոց մարդկան։ Այս-միտս առնուն և այլք բազումք զայս բան։

Ա արգան յայլ իմն միտս տարածէ, և ասէ՝ Թէ տովին խնդրէ մարգարէն զի ձեռն ոյ լիցի ի վերայ դաւ-Թի ըստ խոստանալոյ իւրոյ, Թէ ձեռն իմ ընկալցի զնա. և աջ նորա լինիցի ի վերայ զօրաբաղէլի, զոր-մէ ասաց ՅՈՎ, կալայ զաջոյ ձեռանէ նորա։ Վկար-ձեալ գրէ՝ Թէ ձեռն ոյ եղև ի վերայ առաջինն ա-դամոյ, ըստ որում ձեռամբ իւրով արար զնա. իսկ աջ նորա ի վերայ երկրորդին ադամայ ի լուսին ա-

մեռանիմ ։ Այլ թէ ի կատարիլ այսր գինւոյ բարի լե-
նէր մարդոյ , զայնմանէ խոսի մարգարէն ի յաջըդ
Համարն , ասելով ։

Ժ՚. Ալ Եւս ՚ի բաղեայ եղէցուս մեր ՚ի օձն . կեղծաւորեցո-
դաս զինք . և զնեռան ոտ ոչ եդին ։

Այս էր ահա վախճան , կամ դիտաւորութիւն ընթա-
ցից սաղմոսիս , այսինքն և ազատելով մարդկան ՚ի
գերութիւն ՚ի ձեռն որդւոյ մարդոյ մերձենալ առ նոսա
և ինալ ընդ նմա առանց մեկնելոյ ՚ի նմանէ . ՚ի սոյն
ակնարկելով մարգարէին՝ ասէ ։

Ալ Եւս ՚ի բաղեայ եղէցուս մեր ՚ի օձն ։ Կամի ասել . Հան-
միտգամ զմեզ ՚ի թշնաւառութիւն աստի , և մերձեցո
զմեզ առ քեզ . և մեք խոստանամք՝ զի ոչ ևս խոտո-
րեսցուք ՚ի պատուիրանաց քոց , և ոչ իւիք հեռասա-
ցուք ՚ի քէն . և որպէս թէ ազատութիւն որդւոյ քո տեւէ
միշտ , մեր հպատակութիւն ևս տեւեսցէ միշտ . իբր նոյն
ինքեանցուք ՚ի հաճոյս քո . և այնուհետեւ դու միայն լի-
ցիս կեղծողիչ մեր . և առ այս յարէ ։

Կեղծողեաց դոս զնէք . և զնեռան ոտ զեր եդիցուս ։
Այսինքն յետ ազատելոյ քոյ զմեզ ՚ի թշնաւառութենէ
մերմէ՝ յոմ վտանգս մեր դու միայն լիցիս պաշտպան
մեր առ ՚ի կեղծցանել զմեզ . զի ոչ ևս ապատխոսցուք
առ այլ ոք , այլ միայն առ քեզ , և զանուն քո միայն
յօդնութիւն կարդասցուք մեզ ։

Չայս բան բայդ ոչ ՚ի բաղեայ լինել՝ ցուցանի և զանբա-
ժանելի միաւորիլն մեր ընդ որդւոյն այլ . զի ՚ի միաւո-
րիլ մարդկային բնութենէ անբաժանելի ընդ բնութեան
որդւոյն այլ իրապէս , մեք ևս համարիմք միաւորեալ
ընդ նմա բարեյաջող . որպէս և ամէն ունիմք՝ ընդ որպէս
յարեաւ նա կենդանի , նոյնպէս և զմեզ կեղծացոյ
յարուցիչ իրրև զիւր մարմին ։ Օ այս ամենայն եդեալ
մարգարէին , թէ սահմանելով ազգն զնոճ կատարել զոր
միանգամ խնդրեաց յայտնի սաղմոսի . ամէն իբր յարե-
՚ի վերջոյ , և ասէ ։

Ժ՚. Ալ Եւս ՚ի բաղեայ եղէցուս մեր ՚ի օձն . կեղծաւորեցո-
դաս զինք . և զնեռան ոտ ոչ եդին ։

Օ այս բան ՚ի վերջոյ եւս եդ երկեցս և լսելիցս . խոկ
մեռանիմ ։ Այլ թէ ի կատարիլ այսր գինւոյ բարի լե-
նէր մարդոյ , զայնմանէ խոսի մարգարէն ՚ի յաջըդ
Համարն , ասելով ։

այսպիսի յաձախ կրկնուժիւն յայտ առնէ թէ նպատակ իւր այն է զոր կրկնէ, և զոր կրկնելով խնդրէ. նա և զի սաստկութիւնն փափաքանացն ոչ թոյլ տայր միանդամ առաջի դնելով վերջ տալ բանիցն, այլ բազում անգամ կրկնել. յայս սակս հնդապատակէ և ասէ՝

Ա՛ՀԱ ԶՕՐՈՒԵԷՑ ԴԱՒԻԹ ԱՂԵՒ. ԵՐՒԵՑՒ ԱՂԵՐԵՍ ՏՈ՛Է ՌԵՒ Ի ՀԵՑՅՈՒՏ։ Ա՛յսինքն, դու որ առենազօրդ ես, քոյով զօրութեդ ազատեա զմեզ, ցուցանելով՝ ի մեզ զքաղցր դէմս քո, զի կենդանասցուք ընտրհօք աստ. և կեցցուք ի հանդերձեալ կեանս փառօք յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ. Զ։

Յորդոր խրախուսանաց առ ժողովուրդս՝ ցնծութիւն ծրնդել զնծ ի տօնս տարեկանաց, ի մէջ բերելով ի բերանոյ ոմն զանցս եւլեցն յեգիպտոսէ. որոյ ի վկայութիւն եդան այն տօնք. առաջի դնելով միանգամայն և զառատաբախտութիւնն որդւոցն իսրայէլի մինչև բարձի Թողն առել ոմն զնացանէ։

ՎԱ՛Յ ՀԱՊԱՐԱՇ. վասն հնչմանացն. սաղմոս յաւաք. հինգերորդ շաբաթուան։

1 (ՆՃԱՑԵ՛Ք առ ԱՅՃ, օգնականք ե մեր. աղաղակեցե՛ք առ ԱՅՃ յակովբայ։ 2 Ա՛ռէ՛ք սաղմոս, և տո՛ւ օրհնութիւն. սաղմո՛ս ասացէ՛ք նմա ի ձայն ցաղցրութիւն։ 3 (Ի)ո՛ղ հարէ՛ք ի գլուխս ամսոյ. յաւուր նշանաւորի տաղնաւորի մերոյ։ 4 Վրա-նանն ե այս իսրայէլի, և իրաւունք են ՅԱՅ յակովբայ։ 5 Ի հայութիւն յովսեփո՝ սոյն եդ ընդ նմա. որպէս ելանէր նա յերկրէն եգիպտացւոց, լեզու զոր ոչ գիտէր՝ լուաւ։ 6 ի բաց արար ի բեռանէ ուսոյ նորա. և ձեռա նորա յորմէ՛ ի ընդ ծառայէր։ 7 ի նեղութեանդ կարդացեր առիր՝ և փրկեցի զքեզ. լուայ քեզ ի գաղտնութեանէ մրրկին, և փորձեցի զքեզ ի վէրայ Ջուրցն հակառակութեանն։ 8 Լո՛ր ժողովուրդ իմ՝ և վկայեմ քեզ, և իսրայէլ՝ ընդ լուելոս ինձ։ 9 Մի՛ իցէ ոք ի քեզ աստուածն ա-

աստուածդ աստիճանդ. և մի երկիր պագանիցես դու աստուածոյ օտարի: 10 [և] զի եմ տէր աստուած քո՝ որ հանի զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց. բաց զքեզ զերծ առնել չէ: 11 [Խոշտանգեսցէ] եմ ուխտ լուսոյ յաւիտենից, և երկայնել չիս ինչ ուխտ նայեցս: 12 [Խաղայ] ընդէր պնուսա երկար կեալ ցհետս հայոյ սրտից երկրի. զի գնասցին նուագս բաց հասա անյանդ երեսից: 13 [Ո]չ ըն ձեռ ընդ ընկերի ստել հասա անյանդ երեսից, հաս երկայնել պճանապարհս եմ գնասցեալ էր: 14 [Ելոյս պրկիլ խոնարհ արարեալ էր եմ պրկիլ ինչ, յ երկիր նեղչիսց նեղ արկեալ էր պյեսն եմ: 15 [Ո]չ նչ ստեղծին նոմա, և երկիցին ձեռագործքն նոցա յայշխարհի: 16 [Երեսիցեսց պնուսա յ պարարտութիւն ցրկինս, և յ վերս երկրի յոտս նոսա:

ԱՂՕՐԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ:

Խաղ վն հնձանաց մարթ է ասել, թէ այդ դնի յորհնեալ շուծն եզանակի, իբր թէ այս սաղմոս երդելի է այնու եզանակաւ, որով եզանակին երգք յաւուրս հնձանաց, այսինքն յաւուրս կճոց՝ ի հնձանահարուճ խաղողոյ:

Յաւուր վերնոյ երկրորդի

Հատուածդ՝ հինգերորդ շաբաթու՝ ոչ դնի՝ ի տապազրեալ սաղմոս, և ոչ՝ ի լամբ", և ոչ իակ՝ ի սաղմոս եբրայեցւոց և քաղդէացւոց, այս և ոչ՝ ի հասարակ օրինակս յունաց և լատինացւոց: Այլ սակայն տեսանեմք զայդ գրեթէ յամենայն ձեռագիրս մեր, և այս և՝ ի հին սաղմոս մինչ լատինացւոց, և՝ ի սաղմոն հռովմէական, և՝ ի քանի մի նախնի մեկնիչս, և՝ ի վարդանայն:

Իսկ պատճառ յաւելլոյ զայդ՝ այն է, զի զայս սաղմոս յաւուր հինգշաբաթու երգէին և երգեն ցարդ եբրայեցիք: Ուստի յաւելուն՝ թէ այս սաղմոս յայնմ ամի էր ասացեալ, յորում գլուխ տարեկան տօնից պատահեցաւ յաւուր հինգշաբաթու:

Իսկ վն հնձանաց մարթ է ասել, թէ այդ դնի յորհնեալ շուծն եզանակի, իբր թէ այս սաղմոս երդելի է այնու եզանակաւ, որով եզանակին երգք յաւուրս հնձանաց, այսինքն յաւուրս կճոց՝ ի հնձանահարուճ խաղողոյ:

Հնար է և սակ թէ այսու նշանակի տեսակ մի նուա-
գարանաց ։ Լ. զայսմանէ տես ի նեռան . գլ . Ծ .
և ի սաղ . ՃԵրբ" ոչ դնի բառս սաղմոս , այլ միայն
* ի կատարած վասն հնձանաց յատուկ ։

Իսկ թէ երբ իցէ սասցեալ այս սաղմոս , և առ ինչ ,
այլև այլ կարծիք են . ոմանք ասեն՝ թէ զայս յօրի-
նեաց սաակ ամն յետ ազատելոյ ի գերութենէն բաբե-
լացւոց իբրև շնորհակալուի առ Աստուած ։ Ոմանք և թէ
զայս ասաց դաւիթ ի վերաբերելն զտապանակ նո-
յեանսադէմ. կիմ ՃՀ վարդանայ , յորժամ տապանակն
էր ի տեղի հնձանացն երուսաղէմ ։

Բայց հաւանական կարծիք է այն՝ զոր հաստատեն
այլք՝ թէ զայս ասաց դաւիթ վասն տանից , այսինքն
վասն երգելոյ զևւտացւոց զայն ի սկիզբն ամսոց և ի
դուխս տանից տաւրոյ , շնորհակալութեան մատուցանե-
լով առ Աստ յաղագս բարերարութեանց նորին , յիշելով
միանգամայն և զապերախտութեն որդւոցն իսրայէլի ։

ԲՆԴՆ

ա. Ցնծացէք առ Աստ , օգնական է մեր . աղաղակեցէք առ
Աստ յակոբեայ ։

բ. Առէք սաղմոս և տուէք օրհնութիւն . սաղմոս ասացէք
նմա ի յայն հաղորդութենէ ։

ՄԵՆՈՒԹԻՆ

Բառս ցնծալ՝ հայելով յերբ" դնի աստ փոխանակ
ցնծութեան օրհնելոյ զնա , կիմ փոխանակ ցնծալից եր-
գելոյ զերգս սաղմոսաց առ նա . իսկ այս ցնծութեն
պատճառի յերկուց . մի՝ ի ճանաչմանէ կատարելու-
թեացն ոյ . իբր զի ի ճանաչել մարդոյ՝ թէ քանի մեծ
է նա , քանի բարի է , քանի քաղցր է , քանի իմաս-
տուն է , քանի գեղեցիկ է , քանի հզօր է նա , յարի
ի նա սիրով երբեմն յիւր ծայրագոյն բարի՝ և երբեմն ի
մի միայն իւր ցանկալի ժառանգութեն . յորմէ ծնանի
ի հոգին բերկրութեն մեծ , և յայսմ բերկրութենէ զե-

ղու. արտաքս ցնծալից օրհնութիւն, որ է ցնծութիւն սրտի օրհնել զնա։

Յերկրորդ՝ պատճառ այս ի ձանապհանէ բարեբարութեանցն այ. իբր զի ի ձանապհել մարդոյ՝ թէ քանի մեծամեծ բարիս արար ինքեան նա՝ ուրախանայ ընդ այս, և յայնմանէ ցնծութիւն բերի առ նա՝ դոհանալ զնմանէ։ Յաջինն հայի յնա՝ զի է բարի։ Երկրորդն հայի յնա՝ զի է բարերար։ Յայսսկիսի օրհնութիւն և դոհութիւն յորդորելով մարգարէին զժողովուրդն այ, մնուաւանդ զղևաացիս՝ ասէ։

Ցնծացէ՛ս առ ա՛ծ, օփնական է մեր։ Կամի ասել. դուք ով ժողովուրդք ընտրեալք և պատուեալք՝ որք ձանապհէք զնա յամենայնի ամենակալ և ամենաբարի, և ս գիտէք զնս լինել օգնական մեր յամենայնի և բարերար, օրհնեցի՛ք զնս ցնծութիւն և ուրախութիւն. և մատուցի՛ք նմա գոհաբանութիւն յամենայն սրտէ։ Յե թէպէտ կարէր մարգարէն փոխանակ ասելոյ ցնծացի՛ք՝ դնել օրհնեցի՛ք, որպէս դնի այլուր, բայց հայեցեալ յընդունելութիւն օրհնութենն՝ դնի ցնծացի՛ք. որով խրախուսել կատարել զայս օրհնուի զուարճութիւն և լիութիւն սրտի, առ ի հաձոյ լինելոյ այ. որովհետև * զուարթ զուարթասաս սիրէ նա ։ (՞ր. կորն. ի. 7.) յոր միա ասէր և սիրաբ. (ՀՀ. 11.) * յամենայն տուրս քո զուարթացո զերեսս քո, և ,, ցնծութիւն սրբեա՛ զտասանորդս քո ։ Յորդ ևթէ սոսկ տուրք զուարթութիւն ընծայեալք սիրելի են նմա, քանի և օրհնութիւնք ցնծութիւն մատուցեալք առ նա։ Յսակ յայսմանէ ցուցանի ընդ հակառակն՝ թէ քանի անհաձոյ իցէ նմա օրհնութիւն գաղջութիւն մատուցեալ առ նա, մնուաւանդ ի բերանոյ այնոցիկ՝ որք պարտական են օրհնել զնա։ Յսպսիսեաց օրհնութիւն և ոչ նոցա թուի հաձոյ յորոց մատուցանի, զիարդ ապա այնմ՝ որում մատուցանի։

Լսմբ" զցնծալն առնու ասա պարզապէս փոխանակ ուրախանալոյ. զայն որոյ ասէ. հրամայիմք այսու՝ ուրախս լինել * ոչ յանձինս, այլ յնա՛ծ ։ և ի նա զօրաշնալ և քաջալերիլ, գիաելով զնս մեզ օգնական։

Յստանօր ի յաւելուլ մարգարէին զբառդ օգնական՝ ցուցանէ թէ պատճառ յորդորելոյ նորա զժողովուրդն

յորհնութիւն՝ ի օգնական լինելոյն. և այս թէ պէտ չնմարիտ է, բայց երկրորդաբար մտածելով. որպէս թէ եդեալ էր. մաստուցէք օրհնութիւն առաջ. նախ զի նա միայն է արժանի օրհնութեան. երկրորդ՝ զի և մեք պարտական եմք օրհնելոյ՝ որովհետև յա մենայնի օգնական է մեր և վերադարձու՝ ի նեղութիւն։ Ա.յժ առ ազդու առնելոյ մարդարէին զզօրեալ այսր օրհնութիւն՝ յաւելու և զաղաղակելն ասելով։

Ա.ղաղակեցէ՛ք առ աջ յոհան։ Ա.յսինքն մեծաձայն բարբառով և բարձրագոչ աղաղակաւ երգեցէ՛ք զօրհնութիւնս առ աջ։ Ա.յս աղաղակ ոչ է վասն լսելի առնելոյ այլ զօրհնութիւնն, այլ վասն յայտնի առնելոյ լսողաց զմեծութիւնն այլ և շարժելոյ զսիրտս նոցա. ևս և վասն յուցանելոյ առ աջ զմեծութիւնն ցնծութեան սրտի երգեցողաց։

Իսկ զնա կոչել աջ յակոբայ, է վասն որոշելոյ զնա ի սուտ աջոց, յուցանելով թէ այն աջ միայն էր չնմարիտ՝ զոր պատրեին սուտ յակոբայ. իսկ զորս պաշտեին հեթանոսք՝ սուտ էին. և որ ինչ երգք մատուցեալ լինէին առ նոսա, անարգք էին և սիրտ. որպէս և յայժմուս իսկ տեսանեմք։ Ա.րդ քանզի ի յորդորել մարգարէին և յասել, աղաղակեցէ՛ք առ աջ՝ ոչ եղոյց որոշակի՝ թէ զինչ էր այն աղաղակ, այժմ և զնոյն որոշէ, և յուցանէ լինել սաղմոս և օրհնութիւն. վասն որոյ ասէ։

Ա.ջակեցէ՛ք սաղմոս, և փա՛ռս օրհնութի՛ւն. սաղմոս ասացէ՛ն նմա՝ ի յայն տաղաչրո՛ւն։ Սաղմոսն է երգ հոգևոր՝ որ կարէ ըստ այլևայլ նիւթոյ յօրինիլ, և նմանապարանաւ՝ այսինքն բախողական նուագարանաւ երգիլ. մի՝ իբրև փառաբանութեան. երկրորդ՝ իբրև ընդունակալութեան. երրորդ՝ իբրև խնդրուած՝ զոմանէ լոյս զաւրէ. հինգերորդ՝ իբրև յորդոր ևն։ Իսկ օրհնութիւնն ի երգ բաթելանելոյ զնա։ Ա.րդ յորդորէ մարգարէն՝ ոչ միայն սաղմոս ասել, այլև օրհնութիւն յաւելուլ. վասն որոյ ասէ։

Ա.ջակեցէ՛ք սաղմոս և փա՛ռս օրհնութի՛ւն։ Ա.յսինքն երգեցէ՛ք առ աջ զերգս սաղմոսաց, և առաւել ևս զերգս օրհնութեան. վասն սաղմոս ասելոյն գնէ առ՝ի. իսկ վասն օրհնութի՛ւն ասէ փա՛ռս։ Այս թէպէտ այսոքիկ ըստ նա-

բազբին զնոյն նշանակեն, բայց բարձրասլիս մտածեալ՝ վասն երից դնին. մի՝ վասն գերազանցելոյ միոյն քան զմիւսն. եթէ զի սրովէ՛տաւ օրհնութիւնն կարգի միայն՝ ի փառաբանութիւն ՅՍ. իսկ սաղմոսն ըստ նախագրեալ բանիցդ կարէ կարգիլ և ի չնորհակալութիւն երախտեաց՝ որ յօգուտ մեր հայի, վասն օրհնութիւնն գնէ տուէք զպսն ՅՍ. իսկ վասն սաղմոսին՝ առ՛ք.

Այրկորգ վասն բարւոք զգածելոյ մեր ի հոգևոր երգս. եթէ զի առեալ ի մեզ զբանս սաղմոսաց, նմ վիմիք լեցուք զգածելոք, և զայնս տացուք ՅՍ ցնծութիւ՛ եթէ երգև օրհնութիւ՛. օւստի ասի առնուլ զսաղմոս և տալ զօրհնութիւ՛.

Այրկորգ՝ վասն պատրաստական լինելոյ սաղմոսաց. եթէ զի սաղմոսք ոչ եթէ նորոգ յօրինին ի մէնջ, այլ ոչք յօրինեալք էն ի մարգարէից՝ առեալ լինին ի մէնջ. սակայն օրհնութիւ՛ք կամ բանք օրհնութեաց ի սրտի իւրաքանչիւր մարդոյ կարէն ելանել և առեալ լինել ՅՍ. վ՛ս որոյ ասէ առ՛ք սաղմոս, և տո՛ւք օրհնութիւ՛. որոյ ոչ առիկիմք նորանոր օրհնութիւ՛ս յօրինել, այլ ՚ս առեալ մեր այժմ առնուս զսաղմոս մերգարէից, և մատուցանել զայնս նորոգ առ՛ս առ ՅՍ եթէ երգև օրհնութիւն. Այմ առնուլ զսաղմոս ի հնոյն եթէ յարմարոյ. և տալ ի նորոգ զօրհնութիւ՛ եթէ զպտուղ. Այ՛սոցի՝ ըստ նախագրելն զնոյն նշանակել. զի առնուն զսաղմոս՝ և սաղմոսել. նոյնպէս և տալ զօրհնութիւ՛ և օրհնել. ուսոի երկոքին բառգ ևս առնուլ և փա՛ զնոյն զօրութիւն ունին ի յարիլն ի բառս սաղմոս և օրհնութիւ՛. Այ՛լ թէ սրպէս պարտ էր երգել զսոսին՝ յայս առնել յաջորգ բանիւն ասե՛լով՝

Սաղմոս ասացէ՛ք նմա ի ձայն հաղորդութիւ՛. Օ՛ր ասացն՝ առ՛ք սաղմոս և տո՛ւք օրհնութիւ՛, զնոյն յայտնի բանիւս սաղմոս ասէ. և յաւելու զնդանակ ասելոյն լինել ի ձայն քաղցրութիւ՛. Իսկ այս քաղցրութիւ՛ ըստ երից իմացեալ լինի. մի՝ ըստ բնական ձայնի. որով կամ ասել, թէ որ սաղմոսք ի տաճարի՛ պարտի ուղիղ յարմարութիւ՛ ձայնի ի սաղմոսել. ոչ զի լսողք զգածեսցին ի հոգևորս, ի սէր աթաքչին, ի բերկրութիւն հոգւոյ, ի փափաք յաւիտենական կենաց,

յարհամարհանքի երկրաւորաց, յատելութեան մեղաց, յասպաստութեան, ի գթասիրութեան, եւն. զի յայս իսկ հնարեցան եղանակք հոգեւոր երգոց ի տաճարի։

Այրերորդ՝ ըստ արհեստի, իբր զի սաղմոսք եւ այլ ն եւ իցեն հոգեւոր երգք արհեստիւ են նուագելի, եւ ներդաշնակութիւք ձայնից երգելի. ապա թէ ոչ՝ խառնաձայն իմն հնչելով՝ տարակացուցանեն զլսելիս, եւ գաղջացուցանեն զղիս։ Այլոյ այս արհեստ ոչ է լինելի ի համամատուէ բնութենէն միայն. իբր թէ իցէ միայն համաձայնութեան սիդղոսային, այլեւ ի համամատութեան ախորժման հոգւոյն. իբր զի ունիցի եւ համաձայնութեան ընդ ներքինն ախորժակս. մինչեւ որ լսիցէ զայն՝ զգաեցցի յինքեան. եւ ոչ թէ սոսկ բմբռնեսցէ դիամիմատութեան երևելոցն ձայնին, ապա թէ ոչ՝ անպատուէ լինի. եւ լսողն ոչ յաջողակի յայն՝ որ երգի, այլ յայն՝ որով երգի. այսինքն թէ ոչ յափըշտակի առ ածային բանն որ երգեալ լինի, եւ ոչ առ ածն, այլ առ եղանակն՝ որով երգեալ լինի այն։

Այրերորդ՝ ըստ գործեաց նուագարանաց, իբր զի սաղմոսք եւ օրհնութիւնք երգելի են երբեմն նաև նուագարանօք, որպիսի էր յառաջն ի հին ևկեղեցւոյ, այսինքն ի մէջ իսրայէլի. եւ եւ այժմ՝ ի նոր եկեղեցիս ըստ սովորութեանէ իւրաքանչիւր ազգի։

Խորհրդապէս, ի ձայն քաղցրութեանէ սաղմոսին նորա՝ որք հոգւով կան յաղօթս. յոր միտ մեկնեալ լամբ՚՚ զայս բան՝ ասէ. * մեղ՝ որք հոգևորն ուսեալ երգել ,, օրհնութիւն՝ փողք եւ քնարք են մտաւորական հոգւոյն ընդ զգալի ձայնին համաչնչութեան, որով օրհ ,, նեմք ոչ բերանով, այլ ի սիրտս մեր զնծ ։։

Ո այսոսիկ եղեալ հայելով յորոյ նշանակութեան քանից առաքինիկ քնաբանիդ. իսկ եթէ միտիցուք ի փոխաբերական միտս ըստ Հարտատանից, բառդ սաղմոս, օրհնութիւն եւ դաղջութիւն, դնին աստ փոխանութեամբ փոխանակ այնց նուագարանաց որովք նուագին սաղմոսք եւ օրհնութիք. և ըստ այսմ բառիս օրհնութիւն՝ նշանակի Թմբուկ օրհնութեան. և բառդ սաղմոս՝ յատկապէս Հատուածի դնի փոխանակ հոգևոր նուագի, և յերկրորդումն փոխանակ ձայն. սոյնպէս և բառիս դաղջութիւն՝ նշանակի տաքիդ. և այս յայտ

է յերբայականէն և յայլոց թարգմանութենէ. զորոց տես ի համեմատութիւնն, և և ի նեթած. գլ. ժ. Ամէն իրէ գրէ դաւիթ անյաղթ ի յառաջաբ. սաղմոսց. * միաբանութիւն զսաղմոսդ դաւթի իւրաքանչ,, իւրի՝ սաղմ ի նուագարանաք երգելիս. և զմի,, ութեան յորդորելով ասէին. առէք սաղմոս և տուք ,, թմբուկ. սաղմոսարան վայելուչ և քնար. և սաղ,, մոս ասացէք ձեր քնարաւ և փողովք կառաջիւք, և ,, ձայնիւս փողոյ եղջերու ... [1]դդ առ այդպիսի յո,, բինուած նուագարանաց ասէր դաւիթ, օրհնեցի՛ք ,, զնա հնչմամբ փողոյ և սաղմոսարանի և քնարաւ և ,, թմբկաւ, և պարու և աղեաք տաւղաց, և ծնծղայ,, իւք քաղցրաձայնիւք ||:

Արքիմեդ ոչ փոխի միտ քանի առաջի եդեալ բնաբանիս, այլ յայլ իմն աստիճան վերաաեալ բերի. որով յորդորիմք ի մարդաբարէն՝ առնուլ զաղտոսս, և տալ զայն ոչ ծնծղայիւք, քնարիւք և տաւղաք. զի ի հնչել մեր զայսոսիկ յականջս ոչ, նա ինքն քաղցրացի առ մեզ, և պարգևեսցէ մեզ զառատահոս օրհնութիւն հնորհաց իւրոց: Լաւ արդ քանզի ի մէջ նուագարանաց հանդիսաւոր իմն էր փողն, զայն եւս ի մասնաւորի ի մէջ բերէ մարգարէն՝ ի սահմանեալ ժամանակի հարկանել, յասէլ.

ՁԻ. Փող հարէք ի գլուխս ամսոյ. յառաջ նշանաւորի տեղեացդ ձերոց:

ՁԻ. Զբանն է այս խորհրդական. և էրատահեն ոչ այլ[1]ևս

Հրամայեաց ձեզ մխիթար հարկանել փող յաւուրս հանդիսի ծանից և ի ժամ զոհից փրկութեանն ողջակիզացդ. և մասնաւորապէս յամենագլուխս. (Թուոց. ժ. 10:) Զոյն հրամայեաց առնել և ի գլուխս քաղաքացն տալով յառաջնում աւուր Թշրին ամսոյ, որ է ամին ներկայ որ և առի օր քաւութեան: Այլ պէս և ի տօնս տաղաւարահարաց, որ կատարիւր ի ւ[2]ոցն Թշրին ամսոյ (զկատց" իէ. 24--36. և Թուոց. իէ. 1--12:) Այնպէս և յամին յոբելենի յամենայնն ներկայ որ և առի օր քաւութեան: (զկատ. իէ. 8--10:) Իսկ յոբելեանն

եր յիսուն ամ՝ Յայսմհետէ ակնարկելով մարգարէին՝ ասէ ։

Փող հարէք ի գլուխս ամսոյ . յատեալ նշանաւորի պարեհանդ հերոյ ։ Յայս բան՝ առաջին հատուածն այն է՝ * փող հարէք ի գլուխս ամսոյ ‖ , լուծի սիւնս քա- ցատրութեամբ . զի է յայտնի . քանզի կամ ասէ՝ փող հարէք յիւրաքանչիւր ամսագլուխս , այսինքն յառաջ- նում աւուր իւրաքանչիւր ամսոյ ըստ հրամայելոյն ոյ։ Եւկ յերկրորդ հատուածն հայելով՝ գիտելի է՝ զի բառդ պարեհան՝ որ յիշի աստ , դնի փոխանակ հանդի- սի , կամ փոխանակ հանդիսաւոր տօնի՝ որ կատարի ամ- բոխ ամ յորշեալ աւուրս և ի սահմանեալ ժա- մանակս . ուստի նոյն լինէր Թէ ասէր , յաւուրս նշա- նաւորի հանդիսաւորաց , այսինքն հանդիսաւոր տօնից մերոց , յոր միա (ա . մակ . է . 48 .) ասի . * արարին ,, զօրն զայն տարեկան մեծ ‖ . այսինքն հանդիսաւոր տօն (կատարելի յիւրաքանչիւր ամի։) Ըստ և յերր". և յայլս ստացուօր փոխանակ բառիս պարեհան՝ դնի հան- դէս այսինքն հանդիսաւոր տօն ։

Ընդ բոլոր այսմ այս երկրորդ հատուած լուրեքիկն յա- րի յառաջինն . մի՝ երբեմն բացատրութեամբ այնր՝ որպէս Թէ եղեալ էր . փող հարէք յառաջնում աւուր իւրա- քանչիւր ամսոյ՝ որ է օր նշանաւոր , այսինքն օր յայտ- նի նշանակեալ՝ ի մէջ հանդիսաւոր տօնից մերոց ։

Երկրորդ՝ հայելով յօր իւրաքանչիւր տօնից . որպէս Թէ եղեալ էր , փող հարէք յամենագլուխս ձեր , և յիւրաքանչիւր նշանաւոր աւուրս տօնից տարեկանաց , այսինքն յիւրաքանչիւր հանդիսաւոր աւուրս տօնից՝ որք կատարին ի մէջ ի տարւոջ ։

Երրորդ՝ հայելով ի տօն տարեմտի . որպէս Թէ ե- ղեալ էր , փող հարէք յամենագլուխս , և և յառաջ- նում աւուր Թշրին ամսոյ՝ որ է օր նշանաւոր և հըր- ճակաւոր ի մէջ տարեկան տօնից ։

Չորրորդ՝ հայելով ի տօն տարաւարաշարաց , որ կա- տարիւր ի հնգետասներորդ աւուր Թշրին ամսոյ , յորում աւուր կանդնելին երբայեցիք զտաղաւարս ի բոցի , և պատելին զայն ստուերք ծառոց և եղեգամբք , և և կտաւօք . և բնակելին ի նմա զաւուրս եօթն ի յիշատակ վրանաբնակութեան կամ բնակելոյ նոցա

յանապատին. և Հարկանէին ի նմա զիրօղս սպզե-
ցութիւն, որպէս առնեն և այժմ. և յայս միտ կամի
ասել, փող Հարեք ի գլուխս ամսոյ և ի տօնս տա-
ղաւարաց։

Ա. յս չորրորդ մեկնութիւն Համաձայն տեսանի երբայա-
կանին. և Թուի Թէ յայս և եւթ Հայի առաջիկայ բը-
նաբանդ. և ըստ այմ բառդ նշանաւոր՝ դնի փոխանակ
տաղաւարի, նշանակողի զտօնս տաբերկանաց. ըստ ո-
րում այն տաղաւար նշան էր տաղաւարացն անտապա-
ս. յոր միտ լերը" դնի պտեպ, այս է՝ ի ծածկութիւն,
այսինքն ի տաղաւարի։ Տես ի Համեմատութիւս։

Ի. մէզ Հինգ Թուին տօնը տաղաւարաց, ի յայտնու-
թիւն, ի զատկի, ի վարդավառի, յոռծանին, և ի
խաչի. ի տաղաւարել զմեզ և ի տաճարացուցանել
յընդունելութիւն ածոյին շնորՀաց, նախ յայտնութիւն
նոր, երկրորդ յառնելով ընդ նոր, երրորդ այսպէս-
պէսով ի լուսաւոր կեանս Հանդոյն նոր. չորրորդ՝ գը-
տանելով զարքեպատուութիւն մեր նոր. և Հինգերորդ՝ զո-
րանալով խաչիւ նոր։

Ա. ւլ ծորձորեցին (ի մեկն. մատ. գլ. ժէ.) Հայե-
լով յոր այլակերպութիւն նոր, յորում ասացաւ ի պետ
բոսն յօրինել երիս տաղաւարս, մի նոր, մի մովսէսի
և մի եղիայի, զերիս տաղաւարս Թուէ. և գրէ այս-
պէս. * տաղաւար զերիս խորհուրդս սուրբ ա-
,, ւանդութիւն պահելոյ. զմին յանուն նոր զծննդեանն.
,, և զմին ի մովսէսի՝ զաղատեցութիւն. և զմին յեղիայի՝
,, զայլակերպութիւնն ։։

Ա. զդ յայսմիսի աւուրս տաղաւարաց փող Հարկանէին
վասն քաղում իրաց երբ. մի՝ վասն յիշատակելոյ զայն
Հանդէս մեծ, որ եղև ի սինայ ի ձայն սաստիկ փո-
ղոյ։ Երկրորդ՝ վասն ազգ առնելոյ զօրն, և զպար-
տաւորութիւն կատարելոյ զայն ամենայն՝ որք սահմա-
նեալ էին վասն այնր աւուր։ Երս և վասն զգաստա-
նալոյ յանձինս ի պաշտամունս այ. նաև վասն զգու-
շանալոյ ի պղծութեց, և սրբութիւն անգուցանելոյ զօրն
զայն։ Երրորդ՝ վասն Հաշակելոյ զանունն այ, և Հան-
դիսաւոր կացուցանելոյ զօրհնութիւնս մեծաւորացն առ
նա։ Չորրորդ՝ վասն յայտ առնելոյ զօրախութիւնն իւ-
րեանց՝ զոր ունէին առ նմա՝ ի ցնծալ նոցա առ նա

ընորհակալութիւ՛ն ի՛ ձեռն սաղմոսաց և օրհնութեանց ։
Ինգերորդ՝ ըստ խորհրդոյն՝ վասն ազգ առնելոյ
ձայն յետին փողոյն՝ զոր հանդերձեալ էն հարկա-
նել հրեշտակք յաւուրն յետնում ։
Յայսոսիկ խորհուրդս վերածելով և նարեկացւոյն
ձայնարձակութի՛ժամնհաղ փայտի, և գերազանց
ցուցանելով քան զինչուան փողոց որ ի հնումն՝ վասն
նշանակ գոլոյ սորա աւետարանութեան նոր օրինաց՝
գրէ (՛ի բանն. ղէ։) այսպէս. * Յաճախեցաւ խորան
„ փայտս այս՝ նուիրեալ ընդ խայրն թևոց սլացեալ
„ զօրէ. ոչ ՛ի գլուխս ամսոցն, և կամ յեօթնիցս
„ եօթնեցորդս յորելինիցն յանկեան ուրբք խափան-
„ մամբ զօրէ. այլ ընդ ծագս տիեզերաց և ընդ ծիրս
„ եզերաց ՛ի ծոցս ջուրց բազմութե՛ ծովուց և կըզ-
„ զեաց նոցա յաճախ սաստկութի՛ անարգել ձայնի-
„ մամբ ինն ածայնով հնչեցեալ աւետարանէ ։ Յայս-
պիսիս և յայլ ազգի ազգի խորհուրդս ակնարկելով՝
պատուէր ետ Ծոդովրդեանն իսրայէլի հարկանել
զփողս՝ զոր և բազում անգամ հրամայեաց՝ առնել
զայն անխափան. վասն որոյ ասէ։
Արդեան է այս իսրայէլ. Ե իրաւունք են ՚ի յակո-
ինքն այս հարկանումն փողոյ հրամայեալ է առ իս-
րայէլացիս, և այս հրաման տուեալ է նոցա յՅՆ նո-
յա՝ իբրև իրաւունք, այսինքն իբրև անփոփոխ պա-
տուիրանք պահելի յորդւոց յորդիս՝ մինչև ՛ի լրումն
սահմանեալ ժամանակին. զի ձայնք այնց փողոց գո-
չէին առ այն ժամանակ, և զամենեսին յայն հրաւի-
րէին, այն է ժամանակին՝ յորում սկսան առաքեալքն
գոչեցուցանել զփող աւետարանին յաշխարհ ամենայն,
որով և խափանելի յուցան փողահարութի՛ իսրայէ-
լացւոց. առ որ հայելով ամենայն ասաց ՛ի գիմաց ՚ՅՆ.
* ատեցի մերժեցի զտօնս ձեր, և ՛ի տարեկանս ձեր
„ ոչ հոտոտեցայց. զի եթէ մատուցանիցէք զողջա-
„ կէզս և զպտղս ձեր, ոչ ընկալայց, և յերևելիս փրը-
„ կութե՛ ես ոչ հայեցայց. ՛ի քաց արա լինէին ձայն
„ երգոց քոց, և ինուագ սրնգոց քոց ես ո՛չ լուայց.
„ և յորդեսցին իբրև զջուր իրաւունք, և արդարու-
„ թի՛ իբրև զվէղեղ անհուն ։ (ամովս. Ե. 21--24։)
Ուր ասէ լսեմք". փոխանակ փողոցս այսոցիկ * ընտ-

,, քեաց ՝ած փողս իւր բանաւորս զվարդապետս եկե-
,, ղեցւոյ. որոց և ասէ. բարձրացայ իբրև զիպողս ըզ-
,, բարբառս քո աւետարանիւդ Երուսաղէմ. այս փո-
,, ղոցս հրամայէ մարգարէս յաւուրս նշանաւորս միւ-
,, թարէլ զժողովուրդս և հաստատել ՚ի հնոցէն քեռ,
,, ըստ որում առաք հրաման. քանզի հրաման է այս
,, քոի ՚ոյ մերոյ . . . որոյ վասն ասէր պօղոս. վայ ինձ՝
,, եթէ ոչ աւետարանեմ. քանզի մնառնսուէին յանձն
,, է ինձ ՚։ Ի՚այլ թէ ևրբ և զիարդ եգաւ այս հրա-
ման փողահարութեանէ ընդ այլ հրամանս ՚ոյ, յայտ առ-
նէ ՚ի յաջորդ համարն ասելով։

Է. Ա յսուհետև յուշեցէք՝ զրբ եր ընդ նմա. որպէս ելա-
նէր նա յերկրէն եգիպտացւոց. և ըստ զրբ ոչ ե-
կեալ էր ՚։

Ո՚ազգն երբայեցւոց՝ զրբ ՚ի նախընթաց համարն կո-
չեաց իսրայէլ և յակոբ՝ յանուն նահապետին յակո-
բայ, ասա անուանել յոսէափ. որպէս և ՚ի նախընթաց
տաղ. ՚ի համարն ։. և պատճառն է՝ զի գումարութիւն
ազգին այնորիկ էր յոգւոյն յակոբայ և յորդւոցն յոս-
եփայ. ուստի որպէս ՚ի մէջ երկոտասան ցեղից ոչ
գոյր որշ ցեղ յակոբայ, այլ ցեղ որդւոց նորա՝ յա-
նուանել նորա յակոբ կոչեցեալ, սոյնպէս և ոչ գոլով
՚ի նոսա որշ ցեղ յոսէափայ, այլ ցեղ որդւոց նորա՝
այսինքն եփրեմ և մանասէի՝ յանուն նորա կոչէին և
յոսէափ, և այս մանաւանդ յայնպիսի զրոյցս յորս ա-
ռաքէ նկարիւբ բան ՚ի վերայ եգիպտոսի, կամ էլք
յեգիպտոսէ, որպէս և ասա, ուր խօսի մարգարէն
զնոցից որդւոցն իսրայէլի յեգիպտոսէ. ըստ որում գը-
լուխ ազգին համարիւբ անդ յոսէափ։

Ո՚ոչ ոք ևս ՚ոյ կոչէ վկայութիւն. և այս ըստ երկուց
մտածի. մի՝ ՚ի կողմանէ ՚ոյ. զորմէ տէս ՚ի տաղ. ՀՀԲ.
՚ի սկզբան։ Իբրևորդ ՚ի կողմանէ իսրայէլացւոց՝ ըստ
յանձնառութեանէ և ըստ հաստատութեանէ։ Ի՚սա յանձնա-
ռութիւնէ, զի վկայութիւնք իւրեանց են և մտածեսք յանձն
առին զօրհնս ՚ոնն. յոր միտ ասաց ՚ած ցմովսէս. * է՚ք
,, դիր վկայութիւնք ՚ոյ ժողովրդեանն ՚։ և ժողովուրդն են
պատասխանի. * զամենայն ինչ զոր ասաց ՚ած արաս-
,, ցուք և լուիցուք ՚։ (ելից. ԺԹ. 8—10։) Ի՚սա հաս-

աստուածէ, զի նոքա և այնոքիւք օրինօք իբր հաստատուն վկայութիւն ձանաչէին թէ զինչ կամիցի ՚ած, և զինչ պարտին առնել. և յայսմ կողմանէ մեռածեալ՝ հրամանն հարկանելոյ զփողս, տիրապէս կոչի աստ՝ վկայութիւն. զի այն էր իբրև հրատարակութիւն օրինացս, կամ իբրև ձայն մեռնեւակի հնչեալ յամենայն տօնս նոցա, առ ՚ի վկայել նոցա՝ թէ ՚ած ինքնին տուեալ է նոցա զօրինս իւր. յայս միտ խօսելով ասէ։

Վկայութիւն յովսեփու՝ զոր եդ ընդ նմա. որպէս ելանէր նա յերկրէն եգիպտացւոց։ Կամի ասել. այն հրամանն՝ զոր յիշեցի ՚ի վերոյ՝ է իբրև վկայութիւն ազգին յովսեփայ՝ այսինքն ազգին իսրայէլի. և զայս վկայութիւն եդ ՚ած ընդ ազգին ընդ այնմիկ յետ հանելոյ զազգն զայն յերկրէն եգիպտացւոց։

Այլ աստ տեսանի խրթնութիւն շարադրութեան՝ վասն յաւելլոյ զբառդ զոր, որ յաւելորդս դնի, որպէս և բառդ ընդ նմա ըստ ոմանց եբր՚. և բանն պարզի այսպէս. վկայութիւն եդ յովսեփու. իսկ եթէ չիցէ աւելորդ, մեկնի այսպէս. հրամանն այն զոր եդ ընդ նմա այսինքն ընդ իսրայէլի՝ է վկայութիւն յովսեփու, այսինքն այնոր ազգի որ կոչի և յովսէփ. և նոյն էր թէ ասէր. ՚ած իբրև վկայութիւն եդ յազգն իսրայէլի զհրամանն զայն։

Զմանք վկայութեամբ յովսեփու իմանան զայն՝ որով վկայեցին նմա որդիքն իսրայէլի՝ թէ յելանել իւրեանց յեգիպտոսէ հանցեն զոսկերս նորա անտի. զոր և արարինն իսկ։ Իսկ բառդ որպէս՝ դնի փոխանակ բառիս յորժամ. որպէս յայտ է յայլոց թարգմանութեանցն, և ա՛ ՚ի բնագրին եբր՚. իբրև թէ եգեալ էր. յորժամ ելանէր ազգն իսրայէլի յեգիպտոսէ, եդ ՚ած ընդ նմա վկայութիւն. քանզի ոչ յետ բազում աւուրց ելանելոյ նոցա յեգիպտոսէ՝ այն է յամենայնի երկրորդի՝ ետ ՚ած զօրինս իւր, ինքնին խօսելով առ նոսա ՚ի լեռնէն սինայ։ Այլ զի նոր լինի էր այս բառբառ, և անծանօթ առ ազգն այն, սմին իբրև յարէ զկնի և ասէ։

Ելէք զոր ոչ գիտէք՝ լուա։ Այս բան ըստ մեկնելոյ աբ՚ հարց առ հասարակ և երևելի թարգմանչաց՝ հայի ՚ի բարբառն յայն՝ զոր բարբառեցաւ ՚ած ՚ի լեռնէն

անոյ. զայս բարբառ ասէ ոչ գիտելոյն իսրայէլացիք. և այս՝ ըստ երից. մի՛ ըմբռնիր, զի տանուտէրն չէնն լուեալ զայնպիսի ձայն ոչ, վասն որոյ սարսափեալ ասէրն ցմիսէս. * դու խօսեայց ընդ մեզ, և լուիցո ,, ցուք. և մի խօսեցցէ ընդ մեզ Աստ, գուցէ մեռա- ,, նիցեմք ‖. (ելից. ի. 19.) Յերրորդ՝ ըստ հանգամանացն, զի ահեղ էր յոյժ. (որպէս տեսանի ի գիրս ելից. գլ. ԺԹ. 16—24.) Յերրորդ՝ ըստ նիւթոյն, զի զբօս միանգամ պատուիրեաց Աստ յայնժամ, ոչ գիտելոյն, և նորոգ լուան. վասն որոյ և ասի. * լե- ,, զու՝ զոր ոչ գիտէր՝ լուաւ ‖.

Սովին նշանակի լուր քարոզութիւն աւետարանին. իբր զի ազգք մարդկան ազատեալք յեգիպտահարի ծառայութիւն դիւաց՝ լեզու զոր ոչ գիտէին լուան. քանզի նոր լեզու էր այն՝ ի լսել նոցա Թէ Աստ մարդացեալ իցէ, և եկեալ՝ ի փրկել զազգ մարդկան. նոր լեզու էր և այն՝ երանի՛ աղքատաց հոգւով, և որ հարկանէ զծնօտ քո՝ դարձո՛ նմա զլիւսն ևն. նոր լեզու էր և այն ըստ լսաքն". Թէ ձրի և չնորհիւ եղև Թողութիւն։

Ամենեք աստանօր բառիս յովսէփ՝ ըստ նկարագրին իմացեալ զնոյն ինքն զնահապետն յովսէփ. (որպէս դնի և՛ի քաղդէականն,) այլ իմն մեկնութի՛ տան. իբր Թէ յովսէփ իջեալ յեգիպտոս՝ ուսաւ զլեզու եգիպտացւոց. և և այնու լեզուաւ լուաւ զերազ փարաւոնի՛ զոր ոչ գիտէր, և մեկնեաց զայն. (Ծնն. խա. 25.) Նա կամ ազգն իսրայէլի կոչեցեալ՛ի յովսեփայ յեգիպտոս, լուաւ անդ լեզու զոր ոչ գիտէր. և յելանել այնր ազգի յեգիպտոսի՝ եդ Աստ զօրինս՝ ի վը- կայութի՛ այնր ամենայնի՛ զոր եցոյց նա ազգին յակոբ քայ ձեռամբ յովսեփու. Ամէն ըստ լսաքն". * ազգն իս- ,, րայէլի յորժամ ելանէր յեգիպտոսի՝ լեզու զոր ոչ ,, գիտէր՝ լուաւ յերկիրն քանանեա ‖.

Այլ յակոբ մեծաւոյ հայրապետ և սա զանձնէ յովսեփու իմանալով զայս բան՝ գրէ (՛ի Ճառն. ա.) այսպէս. Ծաթէլ, Նոյ, աբրահամ, իսահակ, յակոբ, հաւատով զօրացան. * և՛ յովսէփ վասն հաւատոյ փորձեցաւ ,, ի ջուրցն հակառակութե՛ն. և ապրեցաւ՛ի փոր- ,, ձութե՛ն. և եդ վկայութի՛ ընդ նմա. որպէս և դա-

,, Լեթ ասաց . վկայեմիւն եգ ընդ յովնեփայ ։ Վարդան ըստ ասորւոց յառաջ քեզեալ զայս բան՝ յաւելու ասել Թէ յանցանել որպէսզի խորայէլի ընդ Ծոյնի կարմիր նոր լեզու առին . և այնու նոր լեզուաւ երգեցին , օրհնեացուաք զնոր . և յայն անցս կոչեցան նոր անուամբ երբայեցիք . զի երբայն՝ անցիք կամ յայնկոյս լսի ։ Օ այսոսիկ եգեալ մարգարէին՝ այժմ ահաւասիկ պատմէ՝ զոր արաք ՚ուծ իսրայէլացւոց , հա-

նելով զնոսա յեգիպտոսէ . վասն որոյ ասէ ։

Ը. Եւ բայ արաբ ՚ի բէ՛ռանց չնիչառնս նորա . և չյեաս նորա յորն և ՚ի ՚ի ծառայէլոյ ։

Վ բաշմանալ որպէսզի իսրայէլի յեգիպտոս , կասկածեալ փարաւոնի Թէ գուցէ զօրասցին և յաւելցին ՚ի Թշնամիս իւր , հնարեցաւ վարել զնոսա ՚ի գործ չինուածոց . կարգեաց զնոսա գործել զշաղախ և զաղիւս . որպ վասն կացոյց ՚ի վերայ նոցա գործավարս , որք չարչարէին զնոսա և ՀՆչէին , գարչեցուցանէին և յաղթահարէին , նուաճէին զնոսա և կեղչէին ըզկեանս նոցա . և շինեցին զերիս քաղաքս գիիդոն , զռամսէ , և զօն՝ որ է արեգ քաղաք . (որպէս գրի ելից . ՚ա . 10 -- 14 ։) Վ բողոքել ապա որպէսզի իսրայէլի առ ՚ուծ՝ առաքեաց առ նոսա զմովսէս , որ քաւզամ աքանչելիս ցուցեալ առաջի փարաւոնի և ծառայից նորա՝ եհան բանիւն ՚ոյ զորդիսն իսրայէլի յեգիպտոսէ՝ ազատեալ զնոսա ՚ի չարչարանաց անտի՝

վասն որոյ ասէ ։

Վ Եւ բայ արաբ ՚ի բէ՛ռանց չնիչառնս նորա . և չյեաս նորա յորն և ՚ի ՚ի ծառայէլոյ ։ Վ յսիրքն Թէ ՚ուծ ազատեալ զորդիսն իսրայէլի ՚ի գերութէ՛ն անտի եգիպտոսի՝ նովքն ՚ի բաց արաբ զնոսա ՚ի բառնալոյ Թիկամբք զքերունս աղիւսոց , և ՚ի ծառայելոյ ձեռաք յորմէ և ՚ի Թէ , այսինքն ազատ արաբ զձեռս նոցա՝ մի ևս բրել Թիով չՀող , կամ մի ևս զանգել Թիով շաղախս , և մի ևս ածել չՀող կամ շաղախս որմէսզ , որ է հիւսել ասպատ կամ աման ածելոյ շաղախ կամ չՀող ։ Վ յլաբանօրէն այս բեռն Թիկանց նշանակէ զսկզբնական մեղս , յորմէ ՚ի բաց արաբ քո զԹիկունս մեր ՚ի ձեռն Միջտուէ՛Թ . իսկ ծառայել ձեռաք յորմէ և ՚ի

Թէ՝ է ծառայութիւն ներդործական մեղաց ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, յորոց ազատեաց զմեզ քո՛ի կողմանէ իւրմէ՛ի ձեռն չնորհաց. և յամենայնի կամելով հանգուցանել զմեզ՝ յորդոր եղև առ մեզ՝ ասելով. * եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռ,, նաւորք, և ես հանգուցից զձեզ ‖. (մատ. ԺԱ. 28։)

Լ՛րդ եգեալ մարգարէին զազատութիւն սրտոյն խոբայելի՛ի բեռանց և՛ի ծառայութենէ՝ որթով և թիով, կրկին և առաջի առնէ զնոյն, ցուցեալ թէ զիարդ յաղագակէ նոցա առ նո՛ր չարժեցին զնա՛ի գութառ՛ի փրկել զնոսքեանս՝ միանգամայն և փոքձել. սակն իբրև խօսեցոլ՝ ի բերանոյն ՚ոյ ասէ։

Է. Եւ նեղուսցեն կարդացեր առ իս՝ և էրկեցի ղնէդ. լռասդ չեղ՛ի գաղտնութենէ մըրկէն. և էրկեցի ղնէդ՛ի վերբայ ջուրցն հանդարտութենէ։

Լ՛այս այն է՝ զոր գրե մովսէս՛ի գիրս ելից. (ի՛. 23-25.) յասելն. * տատապարկին որդիքն իսրայէլ՛ի գործոյ ,, անտի, և աղաղակեցին՛ի վեր, և ել աղաղակ նոցա ,, առաջի ՚ոյ՛ի գործոյ անտի, և լուաւ ՚ած հեծութիւն ,, նոցա. և յիշեաց ՚ած զուխտ իւր՝ որ ընդ աբրահամ, ,, մո՛ւ և սահակայ և յակոբայ. և հայեցաւ ՚ած յորս ,, դիմն իսրայէլի, և ծանուցաւ նոցա ‖. և առեալ՛ի ձեռս իւր զմովսէս, նորա առաքնորդութիւ՛ փրկեաց զնոսա. վասն որոյ ասէ։

Եւ նեղուսցեն կարդացեր առ իս՝ և էրկեցի ղնէդ։ Լ՛այսինքն՛ի նեղիլ և՛ չարչարիլ քո՛ի խնտա ծառայութենէ. եդ խտացուց՝ յորժամ աղաղակեցեր առ իս՝ ոչ անտես աբարի ղքեզ, այլ փրկեցի զքեզ՛ի նեղութենէ անտի։

Օ՛այս եգեալ յաւելու ասէ։

Լռասդ չեղ՛ի գաղտնութենէ մըրկէն։ Լ՛այս բան եթէ վերածեսցի՛ի նշանակել զդխոցածան՝ որք պատմին յածաչնէն՝ յայլևայլս հայի. նախ հայի յոյն՝ զի ած՛ի հարուածելն զեգիպտացիս պահեաց զժողովուրդ իւր՝ ի հարուածոց անտի երբև՛ի գաղտնի մրրկէ. զի առ խրայելացիս գաղտ էր այն, այսինքն թէ մեկուսի էր։ Լ՛րկրորդ հայի յոյն՝ զի՛ի պնդիլ եգիպտացւոց զնոսի խրայելացւոց՝ յորոց ած մրրիկ՛ի կարմիր ծովու հանդերձ որոտմամբ և կայծակամբք, որ

եւ գաղէլ՝ կամ գաղտնի առնել՝ այսինքն ընկզմել զեգիպտացիս. և ի գաղտնութէ՝ ասի ազատեաց ոճ զիսրայէլացիսն՝ լսելով աղաղակի նոցա։ Աղերդ Հայրն յայն, զի ոճ կալով ի սիւն ամպոյ՝ ի գաղտնու-թէ անտի ամպոյն, որ կոչի ասա մըրիկ՝ լսէր Ժո-ղովրդեան խրատս, և անտի ցուցանէր զպաշտպանու-թէն իւր։ Աղերդ Հայր յայն՝ թէ ոճ լուաւ խոսայե-լի յերկնից, ուր է գաղտնութէն մըրկի՝ այսինքն գաղտ-նի պատճառ յաբուցման մըրկի։ Ելից գերդ Հայր յայն՝ զի ի կալ ՚ի սինա լերինն՝ ծածկեալ ի ամպ և որոտման և մըրկի՝ անտի լուաւ Ժողովրդ-դեան՝ որք եգին վկայութէն առաջի նորա, և ասէն՝ զոր մինգամ ասաց ոճ պատասգրած է։ (ելից. ԺԹ. 16։) Ոչ եթէ այս բան առեալ լինի փոխաբերութէ՝ նշա-նակէ զանհնարին նեղութէն զայն, զոր կրեին իսրայէլացիք յեգիպտոս. քանզի այն նեղութիւն իրրև մըրկի պատարեալ էր գնոսա. իսկ պատճառ այսր նմա-նութէ է՝ զի յորժամ սաստկանայ մըրկին հանդերձ տարափով՝ ծածկի և գաղէ լինքեան զոյնոսիկ՝ որք բմբռնին ի նոյն, մինչև ոչ նշմարիլ նոցա ի մըրկի անդ. վասն որոյ և քերի յորինակ մեծի նեղութէ՝ յոր պաշարի մարդս, մինչև կարծել նմա՝ թէ անտես ինացեալ իցէ յայ, և երբեմն և յուսահատիլ։ Աղ-տաւ՝ ի կարգալ զո առ իս յայսպիսի գաղտնութէ, այսինքն յայսպիսի սաստիկ նեղութէ՝ լուայ քեզ, և փրկեցի զքեզ անտի։

Ա՝արձ է մըրկաւ խմնալ ասա և զայն՝ որ լինի ի մէջ հնոցի. յորում եթէ իցէ ինչ՝ ոչ երևի, այլ ա-մենայնիւ գաղի. որով և օրինակի վիշան այն՝ զոր ըստ գրելոցդ կրեին խրայելացիք յեգիպտոսի իրրև ի հնոցի. յորում և պաշարեալ կային յամենայն կող-մանց. և յայսմ գաղտնութէ, այսինքն յայսմ պաշար-մանէ լուաւ և փրկեաց զնոսա ոճ։ Այս ամենայն ըստ հոգևորին ցուցանէ լսել ՚ի աղաղակի մարգ-կային բնութէն. և զի այն աղաղակ ամենեցին գաղտ եր, վասն որոյ և ասի գաղտնութէն մըրկին, այսինքն գաղտնի հառաչանք վասն մըրկելոյ ի մեզոց, յոր գթացեալ ՚ի եղոյզ զփրկութէն իւր։

Յակ. լսաք՝. բարեպատեա մեզնեալ զբէ այսպես. ՚ի լսեա

,, քեզ՝ ոչ որպէս եղբայր հրով և յայտնի, այլ ի
,, գաղտնութենէ մերկի. որպէս զո նեղուիցիդ (զոր
,, կրես խորհրդովք) ծածուկ և և ոչ յայտնի, նոյն-
,, պէս և ես ի գաղտնութենէ լսեմ քեզ անձառ ինա-
,, մով։ Օ այս եղեալ մարդ արիւն՝ ի մէջ բերել և
զփորձելն ոչ միայն, և ասէ ։

Այս փորձեալ առանդի ի պատմութենէ անդ զոր գրէ մով-
սէս՝ թէ ի հասանել ժողովրդեան ի մեռա, զջուր
տեղւոյն գտին դառն, և ցասկին կուչեցին գառնու-
թեան. ուր և տրտնջեցին զմովսիսէ, և մովսէս հրա-
մանաւն ոչ էարկ զփայտ ի ջուրն և քաղցրացոյց զայն։
Չէտ պատմէլոյ մովսէսի զայս՝ յաւէտս ասէլ թէ
* անդ եդ խորհրդի իրաւունս և դատաստանս, և
անդ փորձեաց զնա ։ (Ելից. ԺԵ. 25։) Այլ փոր-
ձելն ոչ էր ցուցանել զՀաւատարմութի ժողովրդեանն.
իբր զի կամեցաւ ՅՈՎ զի ժողովուրդն ի հասանելն
անդ ի մեռա, և չոչ գտանելն զջուր՝ ապաւինեացի
առ ինքն, ակնարկելով թէ որ զջուր կարիր ծովուն
պատառեաց, և զնոսա ընդ նոյն անցոյց. կարող է և
զդառնութիւն ջուրցն քաղցրացուցանել. բայց նոքա
փոխանակ յՈՎ ապաւինելոյ՝ հակառակ եղեալ ոչ և
մովսէսի՝ տրտնջեցին, և ասեն. զինչ արբցուք. և
այս եղև իբրև առաջին փորձն, որով փորձեաց ՅՈՎ
զիսրաէլացիսն. և եթէպէ նոցա՝ թէ արդիսի ինչ էիցեն
Այլ գիտելի է՝ զի ի փորձն երկու բան նշմարի. մի՝
առնելոցն ինչ կարգեալ ի ձանձրել կամ ի չայտ
նել. և մի և՝ տեղեկութի կամ չայտարարութիւնն
ինչ ծագեալ յառնելոյն անտի. զորօրինակ չորժամ
ոսկեգործն մերձեցուցանէ զոսկին ի փորձաքարն,
ի ցուցանել զնողին զորպիսութիւնն ոսկւոյն, երկու
ինչ նշմարի չայն փորձ նորա. մի՝ առնելոցն չդիտելոյն
որ կարգի ի գիտել կամ ի չայտնել, թէ արդիսի է
ցե այն ոսկի. երկրորդ չայտարարութի լատուներ կամ
չոսկւոյն։

Այդ փորձելն ոչ ի կողմանէ ոչ մատածեալ Հայի չա-
ուաջինն բան չայտնելոյն. իսկ ի կողմանէ մարդոյն
մտածեալ՝ Հայի չերկրորդն բան ի չայտ գալոյն. իբր
զի ՅՈՎ ի փորձելն զոք՝ առնէ այնպիսի ինչ՝ որով

յայտնի լինի ոչ ինքեան, այլ այլոց որպիսութեի՛ փոքձեցեալ. ըստ այսմ ասի ատ զի՝ փորձել դիտաբար լայիս. իսկ նոքա՝ ի կողմանէ իւրեանց ցուցին զմոռոլեի՛ իւրեանց։

Օ այս փորձ դնել լեալ՝ ի վերայ ջուրց հակառակութե՛. ուր բառդ՝ ի ձէրչ՝ դնի փոխանակ բառիս առ. այսինքն է առ ջրով հակառակութե՛. որպէս թէ ձեալ էր, փորձեցի զքեզ՝ յորժամ ածի զքեզ՝ ի տեղի գառն ջուրց՝ ուր յարուցիք զհակառակութե՛։

Ամենեք զայս բան, ընդ որս և լամբ՛, վերածեն յայն դիպուածՙ որ եղև մօտ՝ ի կադէս. ուր յոչ գտանել ժողովրդեանն զջուր՝ բամբասեցին զմովսէս, և նա երկիցս հարկանելով զվէմն՝ եհան զջուր, յորմէ և անուն նորա կոչեցաւ ջուր բամբասանաց։

Խորհրդաբար, սոքիմբք ցուցանի անհաւատութե՛ն հրէից յընդունելութե՛ն ջուրց վարդապետութե՛ն նոր օրինաց. յորոյ վերայ՝ ի սկզբան անդ յարուցին բամբասիմք հակառակութե՛ն և բամբասանս. զի գառն էր այն՝ ի քիմս նոցա. վասն զի ոչ հաւատային նոցա՝ ի խաչելեալն՝ ոչ կարացին գտանել զիայն այսինքն զխաչն՝ առ՝ ի արկանել զայն՝ ի ջուր վարդապետուե՛ աւետարանին, և քաղցրացուցանել զնոսա։ Այնպէս և ոչ հաւատացին՝ թէ՝ ի վերմ անտի յորդւոյն այդ թղեալ ինքեանց ջուր հնարէաց. որով և՝ ի փորձել նոցա յայդ ցուցան ժողովուրդ անլուր անհաւան և խոտան։

Յարոյսալէս՝ սոյն այս պատահէն երբեմն և յայնոսիկ՝ զորս՝ ի փորձ մատուցանէ Ած. Թէպէտ տայ գալ ջուրց գառնութե՛, այսինքն գառն նեղութե՛ց առ՝ ի համբերութիւն. իսկ՝ ի տրտնջել նոցա՝ լինի նոցա այն ջուր հակառակութե՛. Յրէից իւրեանց կամաք ընտրելիս՝ համբերելիս՝ և ոչ գառնանային. իսկ՝ ի պահանջել այդ զհամբերութե՛ն յայն նեղութիւնսՙ որոց ինքն թէպէտ տայ գալ, փոխանակ համբերելոյ հակառակին։ Այնոսիկ սամարացի եկն հանել զջուր, և յօժարութե՛ն ունէր աշխատիլ. իսկ՝ ի խնդրելն քո՛ ակսաւ՝ ի սկզբան անդ դժուարիլ, և ոչ կամէր հանել. պատճառէր զպատճառս և հակառակէր, որով և առ ժամն՝ հակառակուե՛ եղև նմա ջուրն այն. (յովհ. ՟դ. 7-16)։

ԻՒ.

Օ սոյն չափեա՛ և ՚ի վերայ քո. ՚ի խնդրելն ՚ի քէն քեզ գՀամբերութիւնն՝ մի՛ դժուարիր. ՚ի խնդրել նորա ՚ի քէն զկատարումն Հաճոյիդ իւրոց յայսմ կամ յայնմ նեղուլեացդ, մի՛ պատճառեր ինչ. և որ կարևորն է՝ ՚ի խնդրել նորա ՚ի քէն՝ խնդրել զինքն՝ մի՛ Հակառակ կիր: Յորժամ սատանայն խնդրէ ՚ի քէն զդժուարինս ՚ի գործել գՀաճոյս մարմնոյ քո՝ ոչ դադարիս. ՚ի խնդրելն քեզ՝ Թուլանաս: Ո՞չ արդեաւ խնդրեաց զզարդս կանանց առ՚ի գործել զսուտ ածս. և նոքա ուրախութեամբ ետուն. (ելից. լբ. 2—4:) Եթէ խնդրեալ էր զայն մովսէսի վասն յօրինելոյ ինչ ՚ի փառս Աստուածարտին այ, Հակառակիչին. որպէս արարին յայլ բազում իրս: Յորժամ ըստ Հաճոյս նոցա վարեր ած՝ Հանդարտեին. յորժամ ՚ի Հաճոյս իւր առաջնորդէր, մ՚ա փոքր ինչ ընդդիմանէին վրդովչին և յիմարեին: Ա՛ւ այսոքիկ գրեցան առ ՚ի զգուշութիւն մեզ և ՚ի զգաստութիւն: Ո՞չ քանզի բարեբար է ած՝ երկայնամիտ լինելով անսայ. որպէս վարէր ընդ խօսակցացիս. որոց և բազմաք յորդոր լինէր՝ մի՛ միայն անսասան և անՀաման. այլ որպէս ինքն անսայր և տանէր նոցա՝ նոյնպէս և ինքեանք անսասցեն ինքեանս, և Հպատակ կացցեն. ամէն իրի ասէ:

Ը. Ա՛ռ ծողովեսդ իմ, և վկայեմ ՚ի ձեզ. և խօսել՝ ՚ի լսելիսդ ինչ:

Ո՞չ լսելս ոչ է սոսկ արտաքին, այլ ներքին, որով ցուցանի անսալ Հրամանին այ, և պահել զայն. վասն որոյ և ՚ի խօսել մովսէսի զայս բան ՚ի դիմաց այ առ իսրայէլացիս՝ ոչ սոսկ զլսելն եդ առաջի, այլև զպահելն ասելով. * եԹէ լսելով լսիցէք ձայնի իմում, ,, և պահիցէք զուխտն իմ՝ եղիցիք դուք ինձ ժողովուրդ սեփական յամենայն ազգաց ‖. (ելից. ԺԹ. 5):

Օ այսպիսի լսելութեն պահանջելով՝ ասէ:

Ա՛ռ ծողովեսդ իմ, և վկայեմ ՚ի ձեզ. և խօսել՝ ՚ի լսելիսդ ինչ: Ո՞չ այսքան բաց զներքին լսողութեն քո ոմ ժողովուրդ իսրայէլ, զոր ես ընտրեցի. զի եԹէ այսպիսի լսողութիւն. լսիցես, վկայեմ քեզ և յուցանեմ քեզ զանանապարհս իմ:

Ո՞ստ այսմ կարգի մեկնելով զայս բան՝ զերկրորդ

շաղկապ է՝ որ դնի ՚ի մերում թարգմ՚՚ պարտ է և
մանաւ իբրև զգարդ կամ իբրև զմեհենական շաղկապ.
որով շարադրութիւն բանին պարզի այսպէս. լուր ժո-
ղովուրդ իմ խրատել և ես վկայեմ քեզ՝ եթէ լսեիցես
ինձ. ուր որպէս տեսանես այս բան * վկայեմ քեզ ‖.
յարի ՚ի յետին բանն՝ այն է՝ եթէ լսեիցես, և ոչ թէ
յառաջինն, քան որում՝ տեսանի յերբ՚՚ և յայլ թարգ.
որպէս թէ եպեաւ էր. եթէ լսեիցես ինձ, վկայեմ
քեզ։

Իսկ վկայելն այլ էր խօսել յայտնապէս զպատգամն
իւր առաջի երկնի և երկրի, և առաջի հրեշտակաց
և մարդկան. որպէս թէ ասէր. ահա յայտնեմ քեզ՝
զինչ պարտ է քեզ առնել, և զինչ արժան է ինձ հա-
տուցանել. և այժմ ես ինքնին եղէց վկայ. վկայ լի-
ցին և ամենայն արարածք, վկայ լիցին և սքանչելիք
իմ։ Եւ զայս ասէ առ ՚ի ցուցանել նախ զձշմարտու-
թիւն ասացելոցն, երկրորդ՝ զհաւատարմութիւն ասողին,
և երրորդ՝ զանսասցողութիւն լսողին։ Իսկ թէ զինչ էր
այն՝ զոր վկայելոց էր, առաջի դնէ՝ և ասէ։

Թ. Այն է՝ զոր ասաց ածն առ ժողովուրդն Իսրայէլի.
(Ելից. ե. 2.) * Այլ եղիցին քեզ ածք բաց յինէն
ևն ‖. ուր զկուռս հեթանոսաց կոչէ ածս, զի հեթա-
նոսք զանուանն այդ դնէին ՚ի վերայ նոցա, և իբրև այդ
երկիր պագանէին այնոցիկ։ Իսկ թէ զինչ էին նոքա
յինքեանս, ցուցանէ երկու բառիւք, կոչելով զնոսա
առ ժամայինք, և օտարք։ Այլ ածանդ ասելով ցու-
ցանէ զունայնութիւն և զանցաւորութիւն նոցին. քանզի
ածն պարտի լինել անսկիզբն և անվախճան, անեղ և
անփոփոխ. իսկ կուռք հեթանոսաց էին առժամայինք,
այսինքն առժամանակեայք. զի էին շինեալք ՚ի մարդ-
կանէ, որք և յետ սակաւիկ մի կալոյ փոփոխէին, կամ
կործանէին. վասն որոյ և էին ունայնք։

Իսկ օտարք ասելով ցուցանէ զատուբն նոցին, զի օտար
է ՚ի Հանապազմանէ բանական ստեղծուածոյ համարիլ
զայնպիսիս ածս. իսկ որ օտար է յուղիղ Հանապազմանէ
և ներկայէ՝ է սուտ։ ( )տար էին դարձեալ և ՚ի կա-

տարեկուէն ալ. զի ոչ գտանիւր՝ի նոսա և ոչ ստուեր
ածուելոյ: (Ցաւր էին և աւ այլս, զի որք միոյ ազգի
էին ածք՝ ոչ էին և միաւսումն. ուստի և աւ նոսա հա-
մարեալ լինէին չածք, այսինքն սուտ ածք. վ՚որ որոյ
և Ձլամարիտն ածն՝ որ յայտնեաց զինքն Ճշմարտութիւ-
աւ ժողովուրդն Իսրայէլի, հրամայեաց նոցա հեռ
կաւ յայտապիսեաց. ամին երկի ասէ:

Ա՚ռ ահա եղէցին ՚ի քէզ ՚ծածուկ առաքաւոյն. և մի երկիւղա-
ցիս ՚ի նոցանէ ոչ ՚ի օտարէ: Ա՚ւր քաւոյ ահա՝ ոչ դնէ լուկ փոխա-
նակ քաւելոյ և ահա, այսուհետև, կամ այլ ահա, այլ փոխա-
նակ քաւելոյ էնաւ. որպէս ՚ի ՚ծածուկ ասէր. մի գնաւ եղէցին
քէզ կուռք ՚ի տեղի այ. զի առաջամանակեայ են նո-
քին, կամ որ նոյն է, մի եղէցին քէզ այնպիսի ածք,
որք էցեն առաջամանակեայք և նորք ՚ի մարդկանէ շի-
նեալք ՚ի ձեռն արհեստի: Այս և մի երբէք պաշ-
տեսցես ՚ի տեղի այ զայնպիսիս՝ որք են օտար լինէն.
կամ մի երբէք երկիրպագանիցես այնպիսի ածոց՝ զոր-
պիսիս ոչ պաշտեցին հարք քո աբրահամ իսահակ և
յակոբ. կամ մի երբէք ունիցիս փոխանակ այ զայն-
պիսիս՝ զորս օտար ազգք պաշտեն իբրև զածս. զի
ոչ են նոքա ած՝ ոչ այլոց և ոչ քեզ. այլ ես եմ ած քոյ:
Խարոյապէս ածք առաջամայնք լինին ժամանակաւոր
և մարմնաւոր բարիք առ այնոսիկ՝ որք յարին ՚ի նո-
ա, որպէս արծաթն յոգահս, և հեշտութիւնն ՚ի մարմնա-
պաշտս: Նոքա ածք օտարք լինին փառք և իշխանու-
թիւնք առ փառասէրս և առ պատուամոլս. առ որս
հրամայի այ մի երկիր պագանել այսպիսեաց, այս-
լոնքն մի յարիլ ՚ի նոսա, այլ թողուլ ՚ի բաց, մանա-
ւանդ թէ ջնջել:

Յակոբ նահապետ առեալ ՚ի կանանց իւրոց զչածսն
ոսկեղէնս՝ մանրեաց և թաղեաց ընդ բևեկնեաւ.
(ծնն. ծե. 4.) զի բարձցէ և զհետս նոցա: Այն-
պէս և սամուէլ մարգարէ ՚ի յորդորելն զՀրէայս յա-
պաշխարութիւն՝ ասաց. * դարձարուք առ ած, և ՚ի
„ բաց արարէք զածս օտարոտիս‖. (ա. թագ. է.
3.) զի ՚ի բառնալ նոցա կարէին ծառայել Ճշմարտին
այ. նակ ՚ի ՚ծնալն մասամբ իմն ծառայէին կռոց, և
մասամբ իմն այ. որ է անկարելի, զի չէ հնար եր-
կուց տերանց ծառայել. (մատ. զ. 24.) ոչ կարես

ծառայել ՚ին և մամոնայի. ոչ կարես ծառայել զաստուածն և վաշխ ցանկութեանց. ոչ կարես ծառայել փրկութեան և փառասիրութեան։ Այլեւս մարդաբար ՚ի կողմանէն զբուժման բահաղու՝ ասաց ցժողովուրդն. * մինչև ցկնի՞ կաղայք յերկուս հետս. եթէ տէր է ածի՝ ,, երթայք զհետ նորա ։ և եթէ բահաղին իցի՝ երթայք ,, զհետ նորա ։ (գ. Թագ. ԺԸ. 21։) Մինչև յերբ և դու կաղաս յերկուս ճանապարհս. մինչև ցերբ ծառայես երկուց տիրանց. ՚ի բայ արա զածս օտար բոտիս և զանցաւորս. չէն դոքա ածք. որ արարն զքեզ՝ նա է ածք Հմնարիս. դարձ առ նա. և ազատեսցէ զնա՝ ազատել զքեզ ՚ի ծառայութենէդ դոցա. և նա լիցի փրկիչ քո։ Հայս հայելով յարբ զինեի և ասէ։

Ժ. ԵՒ՝ եմ որ ածք * որ հանի զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց. բաց զբերան * և լցից զնա։

՚ի վերոյ ՚ի համարն 8. ասաց * բուր ժողովուրդ իմ, ,, և վկայեմ քեզ ։ և զոր ասացն՝ վկայեաց ասելով, * մի եղիցին քեզ ածք առաժամայիք են ։ և քանզի առ ստուգութեամբ վկայութեանէ արժան է ՚ի մէջ բերել և զայն ինչ՝ որով հաստատի վկայութիւնն, յայս ակնարկելով մարդարէին առաջի դնէ ասա իբրև զհաստատութեան՝ զայն աքանչելիս, որով ետան ածք զբուժիս իսրայէլի յեգիպտոսէ. սմին իբրի ասէ։

Ա. ԵՒ՝ եմ որ ածք * որ հանի զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց։ Որ ասելովին ածք * ոչ ցուցանէ թէ միայն իսրայէլացւոց իցէ նա ածՙ և ոչ այլոց, այլ թէ գոլով ածք ամենեցուն՝ նոցա յայտնեաց զինքն, և զնոսա արար իւր Աստի ածք զո դնելով՝ կամի ասել. ես որ եմ ածք ամենեցուն՝ եղէ ածք զո։ Նմ ՚ի յարբելն զինի՝ որ հանի զքեզ յերկրէն եգիպտացւոց, այս բան նախ հայի ՚ի ՚ի վկայութենէ ածք գոլոյ՝ յայն զոր ասաց, ես եմ ածք, իբրև թէ ասէր. այսու իսկ կարէք ճանաչել՝ թէ ես եմ ածՙ զի մեծամեծ աքանչելեաց հանի զձեզ յերկրէն եգիպտացւոց։ Յերկիրըզ հայի յայն՝ զոր ասացՙ * ո։ որպես թէ ասէր. ես եմ զո ձյմարիտ ածք, և դու ես իմ աստիական ժողովուրդ. զի հանելով զքեզ յեգիպտոսէ՝ եղէ զո և դու եղեր իմ։ քանզի ազատեալ զքեզ անտի՝ փոխադրեցի զքեզ ՚ի ծառայուէ

եդիպտացւոց ի ծառայութիւն իմ։

Լաւ բան հայելով ի բառդ ՚ս, ասրեալին ասի ՚ի բեքանոյ քմի առ մեզ հաւատացեալս. զի ազատելով զմեզ ի գերութենէ սատանայի՝ յատուկ ինն օրինակաւ եղիւ մեր, վասն որոյ և առ մեզ խօսելով ասէ. Ես եմ նոր ՚ած քո՝ որ հանի զքեզ ի գերութենէ սանդամանտականաց և յերկրաբերութենէ եդիպտական ծառայութենէ, այսինքն ախտից և մեղաց. և ածի զքեզ յերկեղեցի ՚որ ի ժողովս անդրանկաց գրելոց յերկինս։ Լաւ թէ զինչ ունէը տալ մեզ, յայտ առնէ ՚ի յաջորդ հատուածն, ՚ի մէջ բերելով զայն՝ զոր կամէր տալ խորայէլացւոց. վասն որոյ ասէ։

Լաւ զէրեան ՚ս, և ըղէը զքո։ Լաւդ էրեան ՚ի կրկին միտս դնի ասա. մի՝ փոխանակ բանն բերանոյ. և յայտ միտ կամի ասել. բայց զքերան քո աղօթիւք, և խրատբեամ յինէն զոր ինչ կարիւդ տեսանիս քեզ. և ես լցից զքա. այսինքն կատարեցից զոր միանգամ խրատեցի քա, այս է բերան քո. կամ բայց զքերան քո խոստմամբ, և ես լցից զքա օրհնութիւն։ Լաւ թէ զինչ կարէը պարզապէս ասել՝ ինդրեամ և տաց, բայց առ ի ցուցանել զպատրաստական յաժարուն իւր ՚ի տալ, և զառատութիւն տուեցելոյն՝ ասէ. բայց զքերան քո, որպէս թէ եդեալ էր. բաւական է բանալդ զքերան քո առ ՚ի ինդրել ինչ յինէն. զի ընդ բանալդ լցուցից, այսինքն լնալիը կատարեցից՝ զոր ինդրես։

Լերկրորդ՝ զնի փոխաբերութիւն փոխանակ բերանոյ բաղձանաց հոգւոյն, այն ինքն է յաժարութիւն բանականին, որ իբրև բերան բացեալ կայ առ ամենայն բարիս, բայց ոչ այլ ինչ կարէ ընդալ զնա՝ եթէ ոչ նա միայն՝ որ արարն զնա. վասն որոյ ասէ, բայց զքերան յաժարութենէդ՝ մի առ եդիպտական բարիս, այլ առ նա՝ որ հանի զքեզ յեգիպտոսէ. զի ես միայն եմ՝ որ ընդալ զայն։

Լամէն" այսու իմանայ զքերան մտաց. * զոր թէ բանէ ,, նամբ ասէ, ուղիղ հաւատով ընդ հոգւոյն ձառա- ,, գայթիւն չնորհիւ և իւր Տամեղ մարմնոյն կերակ- ,, րով"։ Օ այս ամենայն խոստացաւ ած ժողովրդեան ելիւ. բայց նէ չանսացին նմա, զի ոչ ձայնի նէր լուան, և ոչ ՚ի պարգևս նէր նայեցան. վ՚ն որոյ ասէ։

ժա՛. Յաղթե՛ցէք իմ ոչ լսաա յայնի իմաս. և խօսել չէս ինչ ոչ նայեցաս։

Ո՛վաքեր և այս գանգատ. զի յորմէ լինի՝ և ՚ի՞նչ, և զորմէ լինի՝ և ժառանգութի՛ն նորա, այսինքն ժողովուրդ ընտրեալ ՚ի նմանէ. և որոյ վասն լինի՝ և ապերախտութիւնն այսպիսի ժողովրդեան առ այնպիսի՛ն տէր. իսկ ապերախտութի՛ն նոցա էր կրկին. մի՛ զի տեսեալ զսքնչելիս սքանչելիս այնպիսի՛ն՝ ոչ լրբեցան ՚ի նա. և երկիւղած զի զոր միանգամ ասաց՝ ոչ անասցին նմա. սակս իրի ասէ։

Յաղթե՛ցէք իմ ոչ լսաա յայնի իմաս. և խօսել չէս ինչ ոչ նայեցաս։ Կամի ասել. ապաքէն ես ընտրեցի զնա ժողովուրդ սեփական զազգն իսրայէլի, և ետուս նմա զօրինս իմ հանդերձ վկայութի՛ւ. և ցօգի նմա զամենայն իմանան բարերարութեան իմոյ. իսկ նա արհամարհեաց զայս ամենայն. զի ոչ օրինաց իմոց լուաւ, և ոչ յերթախտիս իմ նայեցաւ. այլ զօրինս իմ յանարգութի՛ւն իջոյց, և զերեսս իւր յինէն կեաս դարձոյց, և կամ թէ լուաւ արտաքին ականջովք, այնինքն արտաքին արարողութի՛ւք, բայց հաւատով չէս ինչ ոչ նայեցաւ։ Կա՛ս ըստ այսմ բայիդ ոչ լսաա, և ոչ նայեցաս՝ ոչ ՚ի մէջ բերես ասսկ զոչ լսելն և զոչ նայելն, այլ ժանեաւանդ զոչ կամիլն լսել և նայել. որպէս յասելն ՚ի գիրս յոթայ (գլ. իզ. 13.) * զնմանապարհ ոչ արդարութի՛ն ոչ գիտացին՝ ոչ ցուցանէ սսկ զոչ զիտելն՝ այլ զոչ կամիլն գիտել. որպէս մեկնէ վանական վարդապետ ՚ի մեկնութի՛ն անդ։

Ո՛չ ասաւ մարգարէին՝ ժողովուրդ իմ, և ՚ի կամիլն ասպա բացատրել՝ թէ սր ժողովուրդ իցէ, ոչ կամիլն զգակօք, այլ թէ * և խօսել չէս ինչ ոչ նայեցաս։ իսկ թէ ընդէ՞ր պատասխանեաւ գէորգ վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ.) ասելով. * ոչ ասե յակոբ, այլ խոչ բայէ. զի առաքինութի՛ն նախնոյն, (որով կոչեցաւ նա իսրայէլ) ա՛ձեցուսցէ զորբւոյն ապերախտութի՛ն. զի զոր նա առաքինութի՛ն ընկալաւ զօրինս՝ ՚ի՛ կոչմամբ, սորա վատնաբուքն անարժան եղեն։ Կա՛ս թէպէտ որ օրհնեաց՝ ոչ կամեցաւ նոցուն և նահանջել զօրհնութի՛ն իւր, բայց յոչ

անսալ նոցա խոպան, նա և եթող զնոսա խոպան. զայն որոյ ասէ.

ժբ. Բաւական է ինդ զնոսա երթալ, զի՞նչ կամայ սրտիդ էրբ-
եանց. չի փնտրէն նոքա քան կամս անձանց էրբեանց։
(Առողջ՝ այ զմարդն չորեքկին կարէ լինել. (զորմ-
տես՝ ի սաղ. ին. 11.) իսկ Թողուլ զնա այնպէս՝ զի
երթայցէ զհետ կամայ իւրոց՝ և լքանել զնա խոպան
՝ի հնորհաց, և Թոյլ տալ նմա առնել զոր ինչ և կա-
մի. և այս է պատիժ ինն մեծ յոյժ և սարսափելի։
Ա՛սացի նախ՝ մեծ, քանզի զրկիլ ՝ի հնորհացն այ ինս-
պատ՝ մեծ է քան զզրկիլ մարմնոյն ըստ ամենայնի ՝ի
ներգործութենէ հոգւոյն. վասն զի առաւելագոյն ինն
գերազանցութիւն բաղդատի հնորհն այ առ հոգին, քան
ազգութենէն հոգւոյս առ մարմինն։ Իսկ զհետ զրկե-
լոյ ՝ի հնորհաց մնանիլ մարդոյ ՝ի կամս իւր՝ և մնալ
նիլ ՝ի ձեռս խեղաթափ և մոլի առաջնորդի. զի ան-
կարգ կամք մարդոյ զրկեալ ՝ի հնորհացն այ՝ է երբև
մոլեալ գազան, և բերի յայն ամենայն, որ յերեսաւ
է անկարգ, կամ չար և կամ ոնոյն. և զինչ քան
զայս մեծագոյն պատիժ բանական էակի՝ որ ստեղ-
ծեալ է ՝ի գործել զբարին և ժառանգել զբարու-
թիւնն այլ։

Ա՛սացի երկրդ՝ սարսափելի, զի այս է պատժել զսար-
սափելին սարսափելեաւ՝ այսինքն է պատժել զմեղս
մարդոյ մեղօք ՝ի Թոյլ տալն գործել զանարժանս և
զանարդանս անձին (Հռոմ. ա. 21--24.) Ա՛րդ ասե
յասելոյնի բարի գոլով՝ Թէպէտ և ամենեցուն զբա-
քին կամի. և զամենեսին առ բարի վախճան ուղղէ,
բայց տեսեալ Թէ մարդս ոչ կամի գնալ յայն՝ ընդ
որ նա Հաձի, այլ յայս միայն՝ ընդ որ ինքն ախորժի,
յետ բազում աղաչարուեց Հայեցեալ Թէ, ոչ ուղ-
ղի, Թողու զնա ՝ի ձեռաց՝ գնալ ընդ այն ընդ որ ա-
պականեալ ախորժակ նորա առաջնորդէ յանարգանս
բանական մտացն, և յերջանկութենէ զայսականին. որպէս
արար ընդ այնոսիկ * որք ծանեան զնա և ոչ իբրև
,, զնա փառաւորեցին կամ գոհացան, այլ նանրացան
,, ՝ի խորհուրդս իւրեանց, և խաւարեցաւ անմտու-
,, թիւրք նոցա ‖. որպէս գրէ առաքեալն ՝ի Թուղթն

առ Հռովմայեցիս. ուր և վկայէ՝ Թէ ոճ մը այսպիսի լինելոյ նոցա մատնեաց զնոսա նախ * ի ցանկութիւն սրտից իւրեանց ‖, այսինքն՝ ի չաստարութիւն կամաց իւրեանց. երկրորդ * ի կարիս անարգուածն ‖. այսինքն՝ ի կիրս անամօթական զգայուածոց կամ՝ ի գազանութիւս. երրորդ * ի միտս անարգութիւն (այսինքն՝ ի մոլորութիւն մտաց) գործել զանշարժանս ‖. (Հռովմ. ա. 21—29.)

Վ. Յայսիսկ մատնութիւն կամ լքումն մարդոյ՝ ի ձեռս իւր ըստ երկուց կշռի. մի՝ ըստ անհաշտելի բարկութեանն այլ. և մի և՝ ըստ զիջանելի բարկութեան նորա. եթէ կշռեսցի ըստ առաջնոյն, է պատիժ պատժոց, կարգեալ՝ ի դատապարտութիւն. և թէպէտ ցորչափ կեայ մարդ՝ ի մարմնի՝ ոճ իսպառ ոչ թողու զմարդն յայսպիսի պատժի, բայց այդ մատծի՝ ի կողմանէ անքննին ողորմութենէն այլ, որ անհասանելի է մեզ. իսկ՝ ի կողմանէ մարդոյ մատճեալ է լքումն պատժոց. որոյ զհետ գայ պատիժն յաւիտենական դատապարտութեան. ուստի և կրկնապատիկ չար է մարդոյ մատնելն յայսպիսի պատիժ։ Ամին իրի ասէ սարգիս Շնորհալի (՝ի մեկն. ՟ը. պետ. ՟է. յ. Նառ. է.) * կրկին չար և բազմապատիկ՝ մարդոյ անտեառն, զի՝ ցանկութեանն կատարեալ ‖։

Ասի եթէ կշռեսցի ըստ երկրորդին, այսինքն ըստ զիջանելի բարկութեան նորա, է այնպիսի պատիժ, որով եթէ ոչ զգաստասցի մարդ, թողեալ լինի ըստ առաջնոյն. և այս պատիժ կոչի յեղին ապդարութիւն կարգեալ՝ ի յուղղութիւն. զի ոճ՝ որ յամենայնի զգալ լին կամի մարդոյ՝ որպէս թողու զնա բարկութիւն՝ ի չնորհսց իւրոց, այնպէս և բարեգթութեամբ դիտէ զուղղութեան նորին. և վասն երկայնամիտ լինելոյն թողուցայ զի մարդ՝ ի գնալն ըստ ցանկութեան սրտի իւրոյ՝ վաստակեալ և տառապեալ յանօրէնութեանս, զգաստացի և գարձցի առ արարիչ իւր. ա սելով, քանի վարձկանք են՝ ի տան հօր իմոյ հացս լից, և ես աստ սովամահ կորնչիմ։

Չայս ևեթ երկայնամիտ լինի բարեգթութիւն այ՝ ի թողուլն զմարդ՝ ի ձեռաց իւրոց. բայց մարդս յայնչ

տակեալ միանգամ՝ի մոլորեալ կամ՝ի չփոթեալ ձա-
նապհեան իւրմէ , և գերեալ՝ի չար յօժարութէ կա-
մաց՝ զոր և երբեմն պատշաճաւոր գտանէ , ընդդէմ
դառնալ՝ ոչ եթէ գործունեայ ներգործութեան բա-
րեգթութեանն այլ՝ որ է հաճոյաբար հնորհք՝ յորմէ
արդէն զրկեալ է , այլ նմին խոկ բարեգթութենէն ա-
նարժան առնելով զինքն : Այլ որ աւադելին է՝ եր-
բեմն ոչ գիտելով նորա զայս՝ կարծէ թէ իցէ յուղ-
ղութէ . կիմ թէ՝ի ձեռս իւրէ գտանել յօդղութէն .
որով ոչ ևս կեայ յայն՝ որ արար զնա , այլ կացեալ
յինքեան՝ մեռանի յինքեան . և գտանէ զայն՝ յորում
եկաց և յորում մեռաւ , և ոչ զայն՝ յորմէ հեռացաւ ,
և որում անարժան գտաւ :

Ա.ԴԴ ըստ նախակարգեալ զանազանուեդ՝ ամ կրկնա-
կի եմ ողզդիսն իսրայէլի երթալ ըստ կամաց իւ-
րեանց . մի՝ ըստ բարեգթութէն՝ առ ժամանակ մնչ ,
դիտելով զդարձ նոցա . որպես արար յառաջ քան
զգալ իւր առ նոսա : Այլ մի ևս՝ ըստ մեծի բարկու-
թեան՝ մինչև՝ի վախճան , յորմէ հետէ մերժեցին
նոքա զգալուստ նորա : Ցերկոսին՝ի նոսա ևս կարե-
հայիլ այս քան , զոր ասէ :

Բաբէլ նոքէ զնոսա երթալ զնէտ էաց պրեղ էրեանց :
Ասէ . զոր ինչ և հրամայեցի ժողովրդեանն իս-
րայէլի՝ նոքա զամենայն մերժեցին , և զոր ինչ ինք-
եանք կամեցան՝ զայն արարին . և ես ոչ կամելով մեր-
ժել զնոսա , բազում անգամ խրատեցի զնոսա բա-
նիւք մարգարէից , և գանիւք թշնամեաց , բայց նո-
քա ոչ բանից անսացին , և ոչ՝ի գանից ուղղեցան ,
այլ յամենայնի ընդդէմ դարձան ինձ՝ առ՝ի կատա-
րել զՀաճոյս անձանց իւրեանց . վասն որոյ և ես՝ի
բաց բարձի զնոսա՝ի հնորհաց իմոց իսպառ , և թողի
զնոսա՝ի նոսա , և թողլ եղուս նոցա երթալ զհետ
կամաց սրտից իւրեանց :

Ի՛ր կամք սրտի ասէլով՝ համանայ զյօժարութիւն կա-
մաց ըստ ստորին մասին , որ յամենայնի բերի յայն
զոր ցուցանեն զգայութիւնք . իսկ երթալ զհետ այս-
պիսի յօժարութէ՝ է գործել զայն ամենայն զոր կա-
մի այն յօժարութէ . և զի այն միշտ յոտպահանութիւն
վարուց դիմէ , մերդս ևս որ զհետ երթայ այնր՝ դի-

մէ յատկանուէն։ Լաւ յոչ նպաստեալ ընդհատեցաւ ոչ՝ վերին մասն եւս ստորնոյն հետեւելով՝ ի նոյն գնայ եւ ինքն, եւ ի նոյն ածէ զմարդ. եւ յայս հայեցուլ յաչ զկնի եւ ասէ.

Օ՜ք գնացին նոքա ըստ կամ անյաղ էրբեանց։ Յառաջ-նումն եղ կամք սրտից. իսկ ապա կամք անձանց. զի այն հայեր ի յօժարութեան կամաց ըստ ստորին մասին ի հետեւիլն զդայական կրից, որոց աճեռ է սերման. իսկ այս հայն ի յօժարութեան կամաց ըստ վերին մասին, որ բերի յայն ինչ զոր ցուցանէ ուղիղ բանն. որպ կայարան է անձն, այսինքն հոգին. բայց քանզի ի թողուլ մարդոյ ի ընդհատն ոչ՝ հակի զհետ ստորնոյն, եւ գնայ ըստ գնալոյ նորա յատկանութէ յատկանուէ՝ որպէս ապարիչ խոստացեալք. վասն որոյ ասէ * գնացին նոքա ևն։

Յայսպիսի պատիճ մատնեաց ած զիւրաքանչիւրս քաղաքս անդամ, ոչ ըստ այմ՝ ըստ որում նոքա ժողովուրդ ևն ձեւացուցանելին զինքեանս, և նախարեին զեկեղեցի ոչ, այլ ըստ այմ՝ ըստ որում կրեին զանուն ազգի. քանզի ըստ որում ժողովուրդ ոչ, կամ ըստ որում եկեղեցի ոչ, ած ոչ եթող գնոսա առհասարակ ի կայնի ի նմա բաղում ծառայք ոչ, որովք պատիճս եկեղեցի, և յորոց պաշտիւք ած ի յոկ ըստ ոչ բում եին ազգք սերեալք յիսրայէլ, եթող երկք գնոսա ած յետ մնանելոց նոցա յերկիրն աւետեաց, մատնելով գնոսա ի կամս նոցին պաշտել զկուռս, և առնել զձառոյս անձանց իւրեանց։

Բայլ քանզի ուխտ եդեալ էր ած ընդ նահապետս այսինքն ընդ հարս նոցա՝ խոստանալով ի զաւակէ սոցա ազգի օրհնել ամենայն ազգս, վասն այսր ուխտի կամելով յետս դառնցել գնոսա ի կամաց նոցին՝ հարկանէր եւս գնոսա պատժովք. մինչեւ զդաստանալ նոցա և դառնալ առ ինքն։ Յոկ ի հասանել լրման ժամանակին եւ ի գալ խոստացեալ զաւակին՝ երբեմն մերժեցին նոքա զնա՝ ըստ ամենայնի մերժեաց գնոսա ած։ որպէս եւ առասանեմք խոկ։

Բ՜ացի ըստ ամենայնի։ Նախ՝ զի մերժեաց գնոսա առհասարակ՝ մինչեւ ոչ եւս մնալ ի նոսա եւ ոչ խոկ միում անձին առ ի ձեւացուցանել զեկեղեցի, զի բարձաս-

'ի նոցանէ արքայութիւն ոչ՝ այսինքն եկեղեցի չը, և առաւ այլուսմ ազգի՝ այսինքն հեթանոսաց. քան ոնն քանի (մատ. ին. 43։)

Երկրորդ՝ զի մերժեաց զնոսա մինչև 'ի վախճան. քանզի իբրև եկն հասս ժամանակին առհմանեալ, յորում եկեղեցին փոխագրեցաւ 'ի հեթանոսս, յայնմ ժամանակի՝ որք ընտիրքն էին 'ի մէջ իսրայէլի՝ նոքա եւեթ ոչ մերժեցան, այլ մնին յեկեղեցի (հռոմ. ժա. 2։) Իսկ ազգն քան բոլորին մերժեցաւ. և գոյ մնայ մերժեալ մինչև 'ի կատարած, այսինքն մինչև մտիցէ լրումն հեթանոսաց. քան գրելոյ առաքելոյն (հռոմ. ժա. 25։)

Երրորդ՝ զի մերժեաց զնոսա ոմն քան ամենայն քան բեաց՝ ըստ հոգևորին և ըստ մարմնաւորին. ըստ հոգևորին յայտ է. թէ ոչ զայն՝ զի եթող զնոսա գնալ զհետ մտաց ձանձրացման և մտել կամաց իւրեանց։ Իսկ ըստ մարմնաւորին եթող զնոսա ոչ եթէ գնալ ըստ հաճոյից իւրեանց, այլ վտրիլ չարչարալ 'ի հաճոյից օտար ազգաց։

Չորրորդ՝ զի մերժեաց զնոսա՝ առանց կամելոյ օձնիլ այլ եւս զնոսա. և եթող 'ի ձեռս սրոց։

Յառաջագոյն իսկ մերժէր զնոսա այսպէս, բայց վ'ա երկուց երկայնամիտ լինելոյ առ ժամանակ մի. մի՝ զի որովհետև կամեցաւ՝ զի 'ի նոցանէ ծագեսցի, մեաց մինչև 'ի ժամանակ ծագմանն. և 'ի հասանել ժամանակին՝ թօթափեաց զնոսա որպէս զբեռն ծանր և անբերելի։ Երկրորդ՝ զի ակն ունէր ուղղութիւն նոցա, և պաղղ գործոց նոցին. որոյ վասն թէպէտ և անհնայ հարկանէր և պատուհասէր, այլ զգուշանայր եւս զնոքօք. բայց իբրև եւս թէ ոչ եւս ունին նոքա տալ զպատուղ ինչ 'ի բաց եթող զնոսա։

Օ այսմանէ խօսելոյ դէպրգ վարդապետ ('ի մեկն. եսայ. գլ. ին.) գրէ այսպէս. * Պահապանք այգեաց ,, 'ի զուարճանալ ողկուզային յայգիսն՝ բաղում զգու- ,, շութիւք պահէին 'ի գաղջ և 'ի դաղանաց. զնոյն առ- ,, նէն և 'ի սեխեխս. իսկ 'ի կիթել զղկոյզսն և 'ի ,, կոխել, և 'ի բառնալ մրգացն 'ի սեխեխենաց, լքա- ,, նէն զհոգեթս պահպանութիւնն, թողուն զիւրեանց ,, տաղաւարսն. զի համարձակ լիցի մատղացն։ Իսկ

,, այսպիսի ինչ Թշուառականին սիրեմ. զի մինչ զար-
,, դարուԹԵ բերէր պտուղ, զգուշանայր նմա ամ՛ ա-
,, սելով. ես եղէց նմա պարիսպ հրեղէն չուրջանա-
,, կի. և ոչ հնձիր պահպանին իսրայելի : Իսկ իբրև
,, այգին ցանկեալ և ձողաբարձ դարմանեաւն եբեր
,, փուչ՝ Թողալ չոյ՝ (կոխան լինել) վնասակարացու-
Կարոյապէս, այսպիսի անցք անցանեն և ընդ անձն
ընդ այն, որ յետ բազումս դարմանելոյ չոյ, յոչ ուղ-
ղիլն Թողեալ լինի ՚ի նմանէ՝ գնալ ըստ կամս ան-
ձին իւրոյ. որպէս հիւանդ յետ բաղում դեղոց յոչ
օգտիլն Թողեալ լինի ՚ի բժշկացն ուտել զոր կամի.
կամ ագարակ լքեալ ՚ի տնէ իւրմէ. իսկ արդ զինչ
կարէ ցանկալ հիւանդ Թողեալ չոյ, և կամ զինչ
կարիցէ բուսուցանել ագարակ անիծեալ։

Ստանօր բառս փաղ դնէ փոխանակ գործելոյ. և
այս՝ ՚ի ցոյց առաւելուԹԵ. ըստ որում գնալն առա-
ւել ինչ ցուցանէ քան զգործելն, զի գործելն յեզուաց
հայի. իսկ գնալն ՚ի հանապազորդելն ՚ի չարիս, որ-
պէս և ՚ի բարիս. ըստ որոյ ասէ բարսեղ (՚ի մեկն.
մարկ. ժՁ.) * զգործմն գնացք կոչէ (որ գիրն) ...
,, ընդէ՞ր ոչ ասաց գործեցին ըստ պատուիրանին, այլ
,, Թէ գնացին. զի առաւել ե գնալն քան զգործելն.
,, զի գործեցինն (ասէ) իբրև զեղեալ և զվճարեալ
,, իրացն պատմէ. իսկ գնալն իբր Թէ յարաժամ զնա-
,, վին չածիլ, և հանապազ գնովաւ դալ, և ոչ երբէք
,, դադարել ։

Ամբ՚ աստանօր զուառդ բարձն Խոշ՝ փոքր մի այլազգ
մեկնի, և գրէ ասել՝ այ այսպէս. * Ոչս (բարձի, այս-
,, ինքն) բարձրացուցի և առի ձգեցի. (իսկ) յոր-
,, ժամ ոչ կամացաւ լսել կամ առնել նայել՝ Թողի եր-
,, Թալ զՀետ կամից իւրոց. և ահա այս մեծ Թշուա-
,, ռութիւն. զի յառնելն զկամն մեր՝ եմք արդարև որ-
,, դիք բարկութիւն ըստ առաքելոյ. տակաւն ամ՛ ազա-
,, տ՚ի բամբասանաց, և մեք ընդ պատժովք յան-
,, ցանացն՝ որք ոչ լուսք նմա կամ նայեցաք ՚ի նոսին
,, և ուղղեցաք զձանապարհս մեր. զի Թէ ոչ էր կո-
,, չեալ, գոյր տեղի պատասխանւոյ. իսկ եԹէ կոչեաց
,, և բարձրացոյց և ոչ վերացաք, անձամբ անձանց
,, մեղ դէցուք ՚ի Թողուն ՚ի նմանէ. քանզի ինքնիշ-

,, խան կամովք ընտրեցաք զկամս անձանց առաւել
,, քան զՅիսուս ։ Լայց այս մեկնութիւն է ըստ յարմա-
բերցուցանելոյ զբառն. իսկ ըստ նկարագրին այս բան
հայի ի լքանել ՚ի զժողովուրդ իւր՝ գնալ ըստ հա-
ճոյս անձանց իւրեանց. որոյ վասն ասէ ՚ի վերայ նո-
ցա այն ամենայն՝ զոր ասացաք. և թէպետև նոցա զո-
բացան ընդդէմ նոցա. և զայսմանէ խօսի մարգարէն
՚ի յաջորդ համարսդ ասելով։

ԺԴ. Ո՞Վ է ՚ի թողուլբդեան իմոյ լսեալ եր ինէ, կամ
երբայէլի զձանաչարկս իմ գիտացեալ եր։

ԺԴ. Որպես զրէ՚ն խնայարհ արարեալ եր իմ զընդհակառ-
բա. ՚ի վերայ ՆեղելոյՆորա արձէքալ եր ինէ։
Լ.յս տարազ խօսից յաւէտ ցաւակցական է քան զան-
դատական. որպէս թէ սիրասուրով՚ն ՚ի վերայ ժո-
ղովրդեան իւրոյ աւադել զնա և ողբալ, ասելով։
Ո՞վ է ՚ի թողուլբդեան իմոյ լսեալ եր ինէ։ Այր բառդ զի
ինէ՝ ունի և զօրութիւն բառիս ահ՚ թէ, ըստ որում և
յերբայականն՝ դնի լա՛. այս է ահ՚ թէ՝ կամ երանի
թէ, որպէս թէ ասէր. երանի՚ թէ ազգն իսրայէլի՝
որ է ժողովուրդ իմ, անսացեալ եր պատուիրանաց
իմոց, և գնացեալ եր ըստ ձանաչարկս իմ, այսինքն
՚ի օրէնս իմ. զի թէ այսպէս արարեալ եր նոցա՝ ոչ
միայն ոչ թողուի զնոսա ՚ի ձեռաց իմոց, այլև
նուաճէի զթշնամիս նոցա, որպէս գնէ ՚ի յաջորդ
համարն։

Լ.յս եղանակ խօսից յայտնի ցուցանի՝ թէ ՚ի ձեռս
մարդոյ է լսել և ոչ լսել ձայնին ՚ի՛, և և գնալ և
ոչ գնալ զձանապարհս նորա, ապա թէ ոչ՝ ոչ վարձս
խոստանայր ՚ն՛, և ոչ պատիժս սպառնայր. յոր միտ
խօսելով գէորգ վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ.) ասէ.
* տես զիմարդ յայտ առնէ զանձնիշխան ազատութիւնս՝
,, որ ՚ի մէջ. զի ասէ՝ոնի՚ թէ ախորժեսջիք և լուիք
,, ջնիք, և դարձեալ՝ թէ ոչ կամիջիք լսել ինձ, այսու
,, ՚ի բաց բառնայ զՏարկ, զբախտ, և զձակատագիրս,
,, և զաբբանջանս՝ զնուիրեալ աստղաց զբոր. վասն զի
,, ախորժելն և կամիլն ոչ է գրաւեալ ՚ի ներքոյ հար-
,, կի. և ոչինչ խափանել կարէ զկամս և զախորժակս

,, ուրուք ՚ի լինելոյց , բարի կամ՝ չար ‖ . զի եթէ կա-
միցի գնալ զնամապարհս նմա՝ էր չկարէ . զի ունի և
զնաժ օգնական ինքեան , որ զօրացուցանէ զնա , և
զդիմադարձս նորուն ևս խոնարհեցուցանէ . ըստ ո-
րում և ասէ հան՝

Որպես ղէնիլ խոնարհ արարեալ էր իմ զընդհատ նոցա , ՚ի վե-
րայ հեղեղաց նորա արիեալ էր ղնեռն իմ , ՚ի ժառանգելոյս
ցանել ՚ոյ զրգռացն իսրայէլի զերկիրն աւետեաց՝ ե-
թէ ոգ անդ ՚ի թշնամեաց նոցա զազգս հինգ , և զայլս
ևս . (ըստ որում դրի ՚ի գատ . ՟ը . 20 -- 23 . և ՟ը .
1 -- 5 .) որպէս զի ասէ փորձեսցին նոքօք . եթէ հա-
ւատարիմ գտցին , զնոսին ևս ջնջեսցէ . բայց քանզի
անհաւատարիմ գտան նորա , վասն որոյ և եթող զնո-
սա իբրև զգուտսան՝ առ ՚ի հարկանել նոքօք զիսրայէ-
լացիս . և զի ցուցցէ թէ պատրաստ էր ած ջնջել զնո-
սա , և դիւրաբեր քառնսալ ՚ի միջոց , ասէ՝

Որպես ղէնիլ խոնարհ արարեալ էր իմ զընդհատ նորա , ՚ի վե-
րայ հեղեղաց նորա արիեալ էր ղնեռն իմ , ՚ի վասն ասէլ . եւ որ
ժառանգեսցուն իսրայէլացոց զերկիրն խոստացեալ՝
եթէ տեսանի զնոսա գնալ ըստ հաճոյս իմ , զթշնա-
միս նոցն իբրև զջնջեալ այսինքն իբրև զանա-
պատաս նուաձել և խոնարհեցուցանել առաջի նոց .
և որք նեղէին զնոսա՝ ամենակարող ձեռամբ իմով
հարկանել . Օ այս ասելով կամի ցուցանել , թէ ոչ-
ինչ դժուարին էր ոյ վանել և նուաճել զթշնամին
իսրայէլի . զի ոչինչ էին նոքա , և ոչինչ կարէին առ-
նել ընդեմ իսրայէլացոց . և դիւրին էր նմա ձեռամբ
իւրով արգելուլ զնոսա զի մի նեղեսցեն զիսրայէլ .
բայց նա ինքն փոխանակ նուաճելոյ զթշնամիս նոցա՝
արար՝ զի թշնամիք նոցա նուաճեսցեն զնոսա , որով-
հետև խոտորեցան նոքա ՚ի նմանէ .

Հոգևորապէս այսու բանիւ ըստ լամբ՚ ցուցանի՝ թէ
ած նուաճէ և խոնարհեցուցանէ զթշնամիս հոգւոց
մերոց առաջի մեր , եթէ և մեք լուիցուք ձայնի նո-
ա : ՚Այլ մեք ասէ լամբ՚ . * վասն այնր եմք կոխան ,
,, զի ոչ մեր ոչ լուաք ‖ . և հոգւով թշնամի գաղանք ,
ստեալ ընդեմ ուխանին՝ զոր եգաք ընդ նմա ՚ի միտս .
թէ . որպէս արարին իսրայէլացիք . (գատ . ՟ժ . 13 .
և ՟ը . մնաց . ժ՟ . 11 .) զորոց դանդատեալ մարգա-

բնին. առնու լինքն զդեմն բանին, և խօսելով՝ ի վեր մաց իւրոց ասէ։

ԺԵ. Պաղնափ ան սպեղին նմա. և եղիցին ձամանակ նո
ցա յաշխարհի։

Պաղնափ անուանակին աստ իսրայէլացիք. զի Թէպէտ ած էառ զնոսա ինքեան իբրև զաբրահամ, կամ իբրև զղոդիս վասն ուխտին՝ զոր եդ ընդ Նոցա, բայց նաբաս յետս դառնալով՝ ի նմանն՝ Թշնամի եղեն նմա, և զոր խոստացան՝ ստեցին, վասն որոյ ասէ։

Պաղնափ ան սպեղին նմա։ Այսինքն իսրայէլացիք որք իբրև որդիք ուխտ եդին ընդ նմ՝ ծառայել նմա, և խոստացան առնել զամենայն՝ զոր հրամայեաց նա։ (ելից. ԺԴ. 8.) դարձան և եղեն Թշնամի նորա, և ստեցին նմա, այսինքն սուտ հանին զխոստումն իւրեանց զոր խոստացան նմա, ոչ պահելով զայն։ որով և գրգռեցին զբարկութիւնն ած՝ ի վերայ իւրեանց. իսկ Թէ զինչ պատահիլ ունէր նոցա՝ յայտ առնէ ասելով։

Ա՝ եղիցին ձամանակ նոցա յաշխարհի։ Ժամանակաւ կարէ նշանակիլ աստ ժամանակ բարի և ժամանակ ոչ բարի. այսինքն ժամանակ յաջողութեան և ժամանակ ձախողութեան, ժամանակ անդրդո և ժամանակ տար, ժամանակ հանգստեան և ժամանակ Թշուառութեան։ Այնժէ ըստ բարւոյ մասին առցուք, կրկնակի մեկին այս բան. նախ՝ Թէ իսրայէլացիք Թշնամի լինելով ած՝ Թէպէտ և արժանի էին ջնջելոյ, բայց ած գԹալով՝ ի նոսա վասն ուխտի հարց նոցա՝ եցոյց նոյ յաշխարհի աստ յամենայն ժամանակի զնեցամն իւր ոչ մեռ նոցա, այլ վասն հարց նոցին. ուստի գասն նոցա ժամանակք յաշխարհի։ Այնկրորդ ըստ հակառակն. ի մերժել ած զժողովուրդ իւր՝ եՀաղ զնոսա՝ ունիլ զժամանակ բարի յաշխարհի աստ միայն. կամ Թող եւս զի երջանկութիւնք նոցա լցին առաժամանակեայ՝ ի վերայ երկրի իբրև անառնոց. Թերևս յառաժամանակեայ երջանկութենէ յորդորեսցին գասնել գյաւիտենականն։ Կամ եԹէ ըստ անբարի մասին առցուք զժամանակն, կամի ասել. որովհետև իսրայէլացիք Թշնամացեալ ընդ ած՝ ստեցին նմա, մնասեաց զնոսա ած ի Թշուառութիւն։

զի առ ժամանակ մի չարչարեցին յաշխարհի աստ, որպէս զի ղգաստասցին և դարձցին, և մի կորնչեն ՚ի յաւիտեան։

Նարօյապէս, որք մեղօք Թշնամի լինին ՚ոյ, և ապա ապաշխարուքէ դառնան առ նա, և խոստանան ոչ ևս մեղանչել, յոչ պահելն զխոստմունս իւրեանց՝ ստեն նմա. որպիսի են ոմանք ՚ի քրիստոնէից, որք ՚ի հանանել աւուրց զատկի՝ խոստովանին և ապաշխարեն և լուանան զհանդերձս իւրեանց արեամբ գառինն. (յայտ. իբ. 14.) և առաջադրեն ոչ ևս ստել, ոչ ևս հայհոյել, ոչ ևս վավաշել, ևն. և յետ քանի մի աւուրց՝ եղծանեն զխոստմունս իւրեանց. որով և ստեն ՚ոյ։ Եւ եղիցին ժամանակք նոցա յաշխարհի. իբր զի յաշխարհի աստ միայն կարեն այսպիսի խաբէութիւք վարիլ ընդ ՚ոյ. իսկ ՚ի հանդերձեալն ոչ ևս, այլ տուգանիլ յերեսաց բարկութենէ նորա։

Ոմանք ՚ի բաբունեացն հրէից և ՚ի նորոց՝ Թշնամեօք իմանան աստ զհեթանոս, և զբանն առնուն ընդ պայմանաւ, այսինքն ընդ Թէութիք. որպէս Թէ ասացեալ էր. եթէ Թշնամիք ՚ոն այսինքն հեթանոսք էին ստեալ իսրայէլի՝ այսինքն պատրեալ զիսրթայէլացիս, ժամանակք իսրայէլացւոց լինէին երջանիկ յաշխարհի։ Այլ աւասիկ մեկնութիւնն ե համաձայն կարգի բանին. իբր զի ՚ն ծած Թէպէտ և Թշնամի եաես զիսրայէլացիս, բայց հայհոյել ոչ ՚ի խոստուամն նոցա, այլ ՚ի խոստուամն իւր, ոչ ՚ի քայ արար խոպառ զնոսա ՚ի նոցանէ, այլ բազմօք խրատեաց զնոսա, և ս և բազում երկրաւոր և ժամանակաւոր բարեօք լցոյց զնոսա. զորմէ քայցայայտ և ս խօսի ՚ի յաջորդ համարն՝ ասելով։

ԺԷ. Երակրեաց զնոսա ՚ի պարարտութենէ ցորենոյ. և ՚ի վէմ ի մեղր յագեցոյց ՚ի նոսա։

Այս այն է՝ զոր ասէ մովսէս յերգս իւր (ՃՀ. օրին. ԼՔ. 13.) * եհան զնոսա (այսինքն զիսրայէլացիս) „ ՚ի զօրութիւն երկրի (այսինքն ՚ի պարարտ երկիր) „ կիր), կերակրեաց զնոսա արդեամբք անղաստատ „ նաց, զի եղեցոյց մեղր ՚ի վիմէ, և ևղ յատակաւաժ վէմ „ ՚ն։ Այս է՝ զոր ասէ

Վերակրեաց զնոսա ՚ի պարարտութիւն ցորենոյ. և ՚ի վեր դեղը յաճեցոյց ՚ի նոսա: Այսինքն՝ յորժամ էած ամ զհարայլացս յերկիրն խոստացեալ՝ որ է պաղեստին, պարարտ ցորենով հովտաց այնը երկրի կերակրեաց զնոսա, զի ՚ի հովիտս պաղեստինոյ պարարտ լինի ցորեանն, և առատ. (սաղ. կէ. 14:) Որպէս ասէ և քաղցրութիւնը մեղու որ լինէր ՚ի վէմն՝ յաճեցոյց զնոսա. քանզի ՚ի պաղեստին (որպէս և յայլ բազում տեղիս) մեղուք ՚ի խորշս վիմաց կազմեն զմեղը առատ յոյժ, յորմէ հա-

նեալ ուտէին իսրայէլացիք և լինէր յաճէին:

Բայց քանզի երկիրն աւետեաց էր վիմուտ կամ ապառաժուտ, մարթ է ասել, թէ յայն որպիսութիւն երկրին հայելով՝ փոխաբերութիւնը խօսի զայս մարգարէն. որպէս թէ եդեալ էր. ՚ի վիմուտ և յապառաժուտ երկրէ մեղը քաղեցոյց ամ, այսինքն զլուութիւն պէսպէս արմտեաց. և նոքիմբք յաճեցոյց զնոսա:

Ոյս բան ոմանք ըստ պայմանաւ մեկնեն, իբր թէ ասէ. եթէ իսրայէլացիք չէին յետս կացեալ յոյ, կերակրէր զնոսա ամ ՚ի պարարտութիւնէ ցորենոյ, և յաճեցուցանէր զնոսա ՚ի քաղցրութիւնէ մեղու: Կան և այլք որք պարարտութիւն ցորենոյ իմանան զմանանայն, որով կերակրեաց ամ զիսրայէլացիս. զի վասն բազմահամ լինելոյ նորա անուամբ պարարտութիւն ցորենոյ յիշի աստ. սոյնպէս և մեղը ՚ի վիմէ ասելով՝ իմանան ընդոստակեբերանի զջուրն որ աքանչելեօք հանեալ եղև ՚ի վիմէ. և զի յոյժ քաղցր թուեցաւ այն ծարաւեալ ժողովրդեանն, վասն այսորիկ անուամբ մեղու յիշէ զնա մարգարէն: Յաւելու վարդան՝ թէ ՚ի կողմանս ինչ այնը երկրի իջանէր գազպէն մեղրահամ ՚ի վերայ վիմի. զոր ժողովեալ ուտէին հրէայք. ըստ որոյ ասի՝ ՚ի վիմէ մեղը յաճեցոյց զնոսա: Բայց առաջինն մեկնութիւնն երևի հաւանական, և հարազատ:

Այլաբանօրէն, այս բանք հանդերձ նախընթացիւք մեկնին ՚ի դէմս քոն. իբր զի եթէ ՚ի գալ նորա առ իսրայէլացիս, լուեալ էին նոքա ձայնի նորա, փոխանակ թշնամեաց նոցա՝ այսինքն փոխանակ հեթանոսաց ընտրէր զնա իբր եկեղեցի. բայց քանզի նոքա թշնամացան ընդ նմա, և ատեցին զբանս մարգարէից որ վ-

նորա, և սուտ վկայութիւնք յարեան ի վերայ նորա, վասն որոյ և նա եթող զնոսա, և ժամանակք նոցա եղեն յաշխարհի՝ այսինքն արտաքոյ եկեղեցւոյ և ոչ յեկեղեցւոջ, և ի կեանս յայս միայն և ոչ ի հանդերձեալն:

Նոքա զորս միանգամ ժողովեաց յեկեղեցի իւր՝ կերակրեաց զնոսա պարարտութիւնք ցորենոյ և գինւոյ այսինքն մարմնոյ և արեան իւրոյ. և յապերցոյց զնոսա խորհրդով մեղու, այսինքն խորհրդովք որք բղխեցին ի նմանէ իբրև ի վիմէ. և ա և լիացոյց զնոսա մեղու երկնային խմաստութիւնք. և հանդերձեալ է ըստ ամենայնի կերակրել և յապերցուցանել զնոսա յարքայութիւնն իւրում ի սեղանն ամենալի, յաւիտեան և յաւիտեանս:

ՍԱՂՄՈՍ ՁԱ:

Ա Ջ եկայ ի ժողովս սուրբոց, և ի մէջ նոցա դատեցի զդէմս ընդ դէմ: 2 Ա՛նկնէ չիք դատել անէրանալ, և աւելի անէրանալ, և աւելի սրտիւք ոչ ոք ի մարդկանէ: 3 Ո՛ւմեք արարէք որբոյն և այրւոյ. և նեղեալ և աղքատ արարէք պնդանիքն և խոնարհեցուցէք: 4 Ա՛պրեցուցէք զաղքատս և զպնդանիքն. ի ձեռաց մեղաւորաց ետրէք զնոսա: 5 Ո՛չ գիտացան և ոչ ի մտի առին. ի խաւարի գնացին, և շարժեցան ամենայն հիմունք երկրի: 6 Ես ասացի՝ ընդ աստուածս էք, և որդիք բարձրելոյ ամենեքեան: 7 Ո՛րպէս ահաւադիկ մարդիկ մեռանիք. և որպէս միով չափով անկանիք: 8 Ա՛րի Աստուած, և դատեա զերկիր. զի դու ժառանգեցուցես ամենայն հեթանոսս:

ՎԵՐՆԱԳԻՐ

ԱՂՔԱՏ ՅԱՍԱՔ։

ԱՅՍ ՎԱՐՆԱԳԻՐ ՅԱՐՈՒՆ ՁԱ-
ռաքելս մեր դնի հանդերձ բառիս օրհնու-
ւէն՝ այսպէս. * օրհնութիւն, սաղմոս յա-
,, սափ ‖. կամ * օրհնութիւն սաղմոսաց յաստափ ‖. և՛ է
միւսմ ևս յաւելեալ լինի բառս՝ է կոպտաց։ Ասէ յայլ
ձեռաքելս մեր և՛ տպագրեալս և՛ վարդանայն
դնի ըստ վերոյհիշելոյդ. նոյնպէս և յեբր" և յայլ
թարգմանութիւնս։

Ասէ թէ ուստի և ելեալ էցէ յօրինեալ այս սաղմոս, և
չինչ առթէ, չէ յայտ. ոմանք ասեն՝ թէ այս էցէ
շարունակութի նախընթաց սաղմոսին. և այլք պնդեն՝
թէ այս ասացաւ՝ ի գաւթայ յետ մահուն աբեսաղո-
մայ՝ նմանեցուցանելով զգործ նր և զգործ հետևո-
ղաց նորին այնոցիկ դատաւորաց՝ որք անիրաւութիւք
առնեն զդատաստան։ Ոմանք թէ այս ասացաւ յաս-
փայ ումեմնէ մօտ՝ ի վախճան գերուեն բաբելացւոց՝
յանդիմանելով զարարս անիրաւ դատաւորաց առ՝ ի
զգուշութիւն այլոց։

Ոմանք ևս ասեն՝ թէ այս ասացաւ յոգիսէլ՝ որ
էր յորդւոցն ասափայ յաւուրս յովսափատայ արքային
յուդայ. որ յետ ուղղելոյ զսիրտս ժողովրդեան առ
ած՝ կացոյց դատաւորս յամենայն քաղաքս յուդայ. և
ասէ ցնոսա. * տեսէք զինչ առնէիցէք դուք. վասն զի
,, ոչ զմարդկան էրս դատէք դուք, այլ զէն. և ընդ
,, ձեզ են բանք էրատանց. և արդ եղիցի երկիւղ էն
,, ի վերայ ձեր. պահեցէք և արարէք, զի ոչ գոյ էն
,, այ մերոյ անիրաւութիւն, և ոչ երեսաց աչառել, և
,, ոչ առնուլ կաշառս ‖. (բ. Մնաց. ԺԹ. 6։) Ա. յա
կարծիք երևի հաւանական, մանաւանդ թէ և յայտ-
նապոյն կամ. քանզի մեք ոչ յորոշումն հեղինակի և ոչ

յամխոփուցին ժամանակի, այլ՝ ի միտս բանին ուշ դնելոյ՝ ի հատարակի ունելիք մեկնել։

ՐԱՆ

ՐԱՒԻՒ ՁԴ՝ ի՛ ԵՐ զիրս ուրեք ուրեք նշանակին հրեշտակք, ուրեք ուրեք մարգարէք և ՅԲՔ, ուրեք ուրեք և կուռք. զորոց տե՛ս ի սաղ. խթ. 1։ Նաև զուտ ուրեք և ոս նշանակին դատաւորք կամ առաջնորդք, ըստ այնմ (ելից. իբ. 28.) * զՅուդա քո (այսինքն զդատաւորս քո) ոչ բամբասիցես, և զիշխան ժողովրդեան քո ոչ հայհոյեսցես ॥։

Եւ սորա պատճառն է այն՝ զի այսպիսիքս բերեն յինքեանս զփոխանորդութի՛ն այլ՝ ի դատել. յոր միտ ասաց յովսափաթ՝ ի վերոյ ցդատաւորսն. * ոչ զմարդոյ կան իրս դատէք դուք, այլ զՅՀՆ ॥։ Եւ այս՝ ըստ երկուց. մի՝ զի դատելն ՅՀՈՎ է. ըստ այնմ (Բ. օրին. ա. 17.) * մի առնուցուս ակն՝ ի դատաստանի.... զի դատաստանն ՅՀՈՎ է ॥. յոր միտ ասէ յակոբ առաքեալ. * մի է օրէնսդիրն և դատաւորն ॥. (յակ. դ. 12։) Երկրորդ՝ զի իշխանութի՛ն դատելոյ յՅՀՈՎ է տուեալ. ըստ այնմ (իմաստ. գ. 2--5.) * լուարուք թագաւորք և՝ի միտ առէք. ուսարուք դատաւորք ծագաց երկրի.. զի՝ ի ՅՀՈՎ տուաւ ձեզ իշխանութի՛ւդ ॥. զի * ոչ ուստեք է իշխանութի՛ն (ասէ առաքեալն), եթէ ոչ ՅՀՈՎ ॥. (հռոմ. ժգ. 1.) զի հրամանն տալ կենաց և մահու է յիշխանութի՛ն ՅՀՈՎ։

Եւ վասն այսորիկ որք միանգամ հաղորդ գտանին այսպիսի իշխանութի՛ն՝ որպիսի են դատաւորք և թագաւորք, և այլ ո՛և իցէ առաջնորդք, հրեն երբեմն զանուն ՅՀՈՎ. որպիսի եղև և մովսէս՝ որում ասաց ՅՀՆ. * ահա եսու զքեզ ՅՀՆ փարաւոնի ॥. (ելից. է. 1։) Այսպիսի՛ տե՛ս և՝ ի վերոյիշեալ սաղ. խթ. 1. յոյն

քան որ ասէ. * ած աստուածոց ամէ խօսեցաւ ‖: Ա՛րդ
վկայէ մարգարէս լինել այսպիսեացս,
յասելն:

Ա՛ձ եկայ՝ ի ժողովս ածոց, և՝ ի դէզ նոցա պատէր ընծաս:
Ա՛յս բան կարէ հայել նախ՝ ի հրեշտակս և՝ ի հոգիս
հատարելոց. որք վասն լինելոյ բնակարան այլ, և՝ ի
պատիւեր այլ՝ կոչէին ածք, և որդիք բարձրելոյ. և ած
ե՝ ի նաստ իբրև՝ ի ժողովս ածց:

Ներկրորդ կարէ հայել՝ ի մարգարէս, և՝ ի աքս. որոյ
մին իբրև ած գաւազանաւ աստեաց ծովու և բաժա-
նեաց զայն. և միւան յետս նահանջեաց զջուրս գե-
տոյ, նաև զարեգական կապեաց. մին արգել զերկինս՝
զի մի տեղասցի, և միւան ծննդական կացոյց, ևն:
Եւ ած աս կալ՝ ի ժողովս սոցա ըստ այնմ զի աս թէ
* կայ՝ ի մէջ այնոցիկ, որք ածացեալ են սրբութիւն,
,, և կեան ըստ այլ ‖:

Ներորդ՝ կարէ հայել՝ ի դատաւորս և յիշխանս. և
որպէս յայտնի երևի՝ ի յաջորդ բանէց՝ սկզբնաբար՝ ի
սոսին հայի աստ այս բան. քանզի մարգարէն դիտէ
այսու յուցանել՝ թէ ուր իշխանք և դատաւորք նստին
իբրև ած՝ ի դատել, ած կայ՝ ի մէջ նոցա. և ձեռամբ
նոցա դատ զդատելս. ըստ որում և աս * ՝ի միջի
,, նոցա դատէր զնոսա ‖:

Նոյնակ այս կալս՝ ի միջի ոչ է իմանալի ըստ հատարակ ե-
ղանակի՝ որով աս լինել յամենայն տեղիս, այլ յա-
տուկ իմն եղանակաւ. և այս երկրակի. մի՝ իբրև տէր
ամենայն դատողութիւն, կամ իբրև առաջին դատաւոր
՝ի վարել յաներևոյթս զդատաստան նոյ և՝ ի քննել
զվէմս նոցին: Ներկրորդ՝ իբրև օրէնադիր՝ ի ձեռն օ-
րինաց իւրոց կամ՝ ի ձեռն լուսոյ բանին զոր տուեալ
է նոցա՝ ի յուցանել՝ թէ զինչ պարտ է առնել նոցա
՝ի դատելն: Ներորդ՝ իբրև իշխան՝ ի դատել զնոսա.
իբր զի ըստ դատաստանաց նոցա ուղի դատել զնոսա.
յոր միտ յաւելու զայն՝ թէ՝ ի միջի նոցա դատէ զնո-
սա. ուր դերանունդ զնոսա՝ յարաբերէ զդատաւորան.
որպէս թէ ասէր, ած կալով՝ ի մէջ նոցա և լսելով
զդատաստան նոցա զոր առնեն, ըստ դատելոյ նոցա
հատուցանէ նոցա:

Նոյնակ յասելն աստ յանցեալ ժամանակի՝ ելոյ, նոյնպէս

և յասելն՝ պաթէր, այս եղանակ բայն ոչ ցուցանէ սոակ
ջանցեալն՝ այլև զնեցկայն և զապագայն. զի որով-
հետև ՚այ է կալ ՚ի մէջ դատաւորաց ՚ի դատել, որ-
պէս միշտ եկաց և դատեաց, նոյնպէս միշտ կայ և
դատէ։

Ա.յլ արժան է քննել և զայն՝ զի ոչ ասէ, նատաւ՝
որպէս օրէնն է դատողին, այլ եկաց. որով ոչ ցուցա-
նէ՝ թէ ոչ է նստեալ կամ թէ լեալ նստեալ, այլ թէ
ոչ է հեռւ ՚ի նոցանէ, և թէ ոչ է յանհոգս զնոցանէ՝
այլ կայ աջդ ՚ի դիտել և ՚ի դատել. զայսմանէ տե՛ս
և ՚ի հաամարն. 6։

Ա.յլաբանօրէն լինի այս բան ուղղակի հայի ՚ի քո, որ
մարմնով իսկ բաղում անգամ եկաց ՚ի մէջ աստուածոց՝
այսինքն ծերոց ժողովրդեան և քահանայից՝ ՚ի տա-
ճարի և ՚ի ժողովրդանոցս հրէից, և դատեր զնոսա,
լսեր և պատասխաներ. որ ուղիղն էր՝ ցուցաներ, և
որ թիւրն էր՝ յանդիմաներ. որպէս տեսանի յաւետա-
րանի ՚ի բազում տեղիս։ Այս և եկաց ՚ի մէջ առա-
քելոց բազում անգամ, և դատեր ՚ի մէջ նոյ։ Կացցէ
և այսուրն յետնում ՚ի մէջ աստուածոց, այսինքն ՚ի
մէջ հրեշտակաց և սրոց, և դատեսցէ, զորս դատե-
լիքն են, մանաւանդ զայնոսիկ՝ որք անիրաւեցան ՚ի
դատէն զայլս, և որք ՚ինասեցին այլոց կամ վրէժս
հանին. և յայնժամ հասցէ նոցա խորտակումն և կո-
րուստ. ըստ որոյ ասէ նաբեկացին. (՚ի բանն. լէ.)
* իսկ յորժամ կացցէ ՚ած համբարձեալ հրաշիւք ար-
„ ուեստից ՚ի մէջ աստուածոց հաշտարանացն խաղա-
„ ղութե, բարձեալ ընդ ինքեան զչնորհացն կտակ.
„ առ որ ամենայն ՚ինասակարութիւնք խարդախութե,
„ և կարճմտութիւնք սրտնեղութե լքեր ընդ վիմաղէն
„ լերին պնդուե բաղխեցեալ ցնդին ջրոյ օրինակաւ՝
„ սակաւու հեղեալ, և կամ հոդոյ՝ խորտակմամբ
„ փշրեալ։ Եւ արդ քանզի եղ մարգարէն՝ թէ ած
դատէր ՚ի մէջ դատաւորաց, զդատել նորա ՚ի մէջ
քեզ ՚ի հեռւեալ յերկիս համարս, և ասէ։

Պատուիրեաց ած խորհելացւոց ՚ի ձեռն մովսէսի

(գեա. լիե. 15. և 35.) և ասէ. * անիրաւութիւն
„ դատաստանի մի առնիցես, և ակն աղքատի մի առ-
„ նուցուս. և մի երեսաց աչառիցես հարստի. արդա-
„ րութիւն դատեսցես զընկեր քո ։. սմին նման խօսե-
ցաւ և՛ ի գիրս երկրորդ օրինաց (ա. 17. և ժէ. 19--21։) Եւ զի այս իրաւունք հային՝ և՛ բնական օրինա, և՛ պատուիրեալ ոյց զայս առ իսրայէլացիս, նո-
վին պատուիրեալ լինէր և առ ամենայն դատաւորս։
Եւ պատճառ այսչափ խստիւ պատուիրելոյն էր այն՝
զի դատաւորք դիւրաւ հակին յանիրաւ դատաստան.
և այս՝ վասն երկուց. այսինքն կամ վասն օգտի իւրեանց
և կամ վասն օգտի այլոց. կամ որ նոյն է, կամ վասն կա-
շառացն՝ որ հայի յօգուտ իւրեանց և կամ վասն ակնա-
ռութեան որ հայի յօգուտ այլոց. և զի յաճախ պատահի
այս՝ վասն որոյ խօսելով նախ ըստ առաջնոյն ասէ։
Մի՛ ընկալցիր դէմս անիրաւութեան։ Այսինքն մինչև կերբ
և՛ դատելն ձեր՝ անիրաւութիւն վարիք վասն օգտի ձե-
րոյ և վասն կաշառացդ, կամ որ նոյն է, մինչև կերբ ոչ
դադարիք անիրաւութիւն դատել՝ հայելով յօգուտ
ձեր. խօսելով ապա և ընդ երկրորդին՝ ասէ։
Եւ՛ ակն առնուլ ոչ ումեք։ Այսինքն զի մեղաւորացդ ասելով՝
իմանայ զմեծատունս և զբռնաւորս կամ զանողորմս և
զանօրէնս՝ որք հարստահարեն զխոնարհս և զտկարս.
և յածխելն կամ՝ ի վարելն՝ ի դատաստան՝ ի ձեռն մե-
ծութեանէ կամ զօրութեանէ իւրեանց տան դատաւորաց ակն
առնուլ ինքեանց, այսինքն՝ ի չնորհս իւրեանց առ-
նել զդատաստան, կամ ըստ հաճոյից իւրեանց տալ
զվճիռ. ոչ յիրաւունս հայելով և ոչ յարդարութիւն,
այլ՝ ի մեծութենէ և՛ ի զօրութենէ նոցա ակնարկելով. կի-
թէ ոչ փառաց աղքատին և որբոյն, և ոչ բանից խո-
նարհին ուշ դնելով՝ այլ մնոտի պատճառաց մեղաւո-
րացն զինջանելով. փոխանակ զի պարտ էր նոցա ընդ
հակառակն գործել. վասն որոյ յարէ զկնի մարգա-
րէն և ասէ։

ՀԵ. Վաղ արարէք զբերան և այրուց. երաւանս արարէք զ-
նանչին և խոնարհի։

Դատաստանք ջունելով երկիւղ յորբոց և յայրեաց,
նոյնպէս և՛ ի տնանկաց և՛ ի խոնարհաց, զորեքկին

կարեն անիրաւիլ ի նոսա. մի՝ անիրաւ վճիռ հաստատել. երկրորդ՝ անիրաւ ինչ պահանջելով, իբր զի եթէ դատելին տայէ կամ արասցէ զայս ինչ՝ տայեն նմա զիրաւունս. երրորդ՝ յապաղելով յոյժ, մինչև անկանիլ նոցա ի տուժանս կամ ի վտանգս. չորրորդ՝ անպատիւ առնելով յիմիք։

Ի սա չորից ըստ այսոցիկ պնդ մարգարէն զերս օրէնսն. զերկուսն աստ, և զերկուսն ի յաջորդ համարն. բայց քանզի յիւրաքանչիւր օրինակսդ չորեքին տոքա ևս ըստ միմեանս կապակցեալ մնասցին, մեք ևս ի հասարակի դնեմք զայնոսիկ առաջի։ Ա. րդ նախ ասէ։

Վա՛յ արարէք ոչբան և այրուց թշուառագոյն համարեալ լինի. զի մին զրկեալ գոլով ի ծնողաց, և միւսն յառնէ, երկոքին ևս մնացեալ են անտէր. ուստի եթէ հարկ լինի նոցա անկանիլ առ դատաւորս, դատաւորք կրկին պարտականութեն ունին ուղիղ դատելոյ զիրաւունս նոցա. մի՝ իբրև հայր և խնամօղ. և մի ևս իբրև ջատագով արդարութեն՝ որովք պարտաւորին դատ առնել նոցա, այսինքն առնկն դնելով իրաւանց և փաստից նոցա ի նպաստ նոցա հատանել զվէճս, կիմացուցանել զնոսա արդար, եդեալ թէ իրաւունս ունէցին նոքա. ապա թէ ոչ՝ անիրաւութեն լինի տալ նոցա զիրաւունս։ Ա. այլ քանզի դի դատաւորք բազում անգամ պակասին յայսպիսիս, վ՚ա այսորիկ ասէր Եսայի. (ա. 23.) * Իշխանք ձեր ,, ապստամբք՝ գողակիցք են գողոց. սիրեն զկաշառս, ,, վրէժատրմունք. որբոց իրաւունս ոչ առնեն, և դա- ,, տաստանի այրեաց ունկն ոչ դնեն ‖. և Երեմիա. (ե. 28.) * Դատաստան արդար ոչ դատեցան. զի- ,, րաւունս որբոյն ոչ իրաւացուցին, և զդատաստան ,, այրուն ոչ դատեցին ‖։

Յարոյսապէս, ըստ լամբ՚՚ այս բանք ասին առ բանականս միտս՝ ի դատել նորա անիրաւութեք զհոգին. որ իբրև որբ և այրի, կիմբրև աղքատ և խոնարհ կրէ զրկանս յոտնից իւրոց, այսինքն ի մարմնոյ. և միտքն՝ որ ըստ վերին մասին պարտական էր զիրաւունս հոգւոյն՝ հոգւոյ տալ, անսաց մարմնոյն, և զանիրաւ փաստս նորա իրաւացուցեալ՝ զհոգին այնմ հետևել ստիպէ։

Յայս հայի զան շարականին. * դատաւոր արդարութ
ևէն ||: Ոյայս եդեալ մարդարէին խօսի ապա և զնրա-
ւանց տնանկին և խոնարհին ասելով:

Իրաւունս արասջիք տնանկին և խոնարհի: Ա.յսինքն՝ ի ը-
նդունել տնանկին՝ ի դատաստան ընդդէմ մեծատան,
կամ՝ ի դատ վարել հզօրի զխոնարհն, զպ՛յշ կացջիք՝
ոմ դատաւորք, զի արդարութիւն արասջիք իրաւունս
տնանկին և խոնարհին յորոց չունիք ակն առնլոյ ինչ,
զի և նոքա չունին տալոց. զպ՛յշ կացջիք և զի մի վն
յարդելոյ զերեսս մեծատան կամ վանն երկնչելոյ՝ ի
բանսուիլ հզօրի աղաւաղիցէք զարդար փաստս նոցա.
որով փոխանակ ապրեցուցանելոյ զնոսա՝ մատնեսջիք
՝ի տուգանս կամ՝ ի վիշտս. յորմէ առաւել և կամե-
լով զգուշացուցանել, յարէ զկնի և ասէ:

Ձ. Պրեցուջէք զաղքատն և զկնանկն, ՚ի ձեռաց զեղա-
ւն զերիվեցէք զնոսա:

՚ի դատել դատաւորին դատաստան արդար առ աղ-
քատս և առ տառապեալս պարտաւորի և ևս՝ յորդո-
րել և ըզ իրաւանց ստիպել զմեծատունն կամ զհզօրն,
զի եթէ վճարելի ինչ իցէ՝ վճարեսցէ. և եթէ հրա-
ժարելի ինչ իցէ, հրաժարեսցի. ապա թէ ոչ՝ ոչինչ
օգտէ այն վճիռ նորա. զորօրինակ եթէ պարտական
ելցէ մեծատունն վճարել այսչափ ինչ դրամ, կամ
դարձուցանել զանօթն կամ զտունն, պարտի ստիպել
զնա ՚ի կատարումն. նոյնպէս եթէ դատեսցէ հրա-
ժարել ՚ի պահանջելոյ յաղքատէն զայս ինչ կամ
զայն, պարտի հրամայել նմա, զի դադարեսցի ՚ի պա-
հանջելոյ. և եթէ զայս արասցէ, ազատեսցէ զտա-
ւասէանն զայն: Ձայս հայի առաջնկայ յորդոր բա-
նիդ յասելն:

Ձ. Պրեցուջէք զաղքատն և զկնանկն, ՚ի ձեռաց զեղա-
ւորէ զերիվեցէք զնոսա: Ա.յսինքն ուղիղ դատելով ազատեսջիք
զաղքատն և զտնանկն ՚ի զրկանաց՝ զորս կրեն նոքա
՚ի ձեռաց մեծատանց և հզօրաց, և փոյթ կալջիք
վրկել զնոսա ՚ի բռնութենէ առն մեղաւորի՝ այսինքն
անօրէնն մեծատան, և կամ անողորմ բռնաւորի կամ
ներգաւոր խաբեբայի. քանզի յայս իսկ ընկալան դա-
տաւորք իշխանութիւն դատելոյ. քայց քանզի նոքա

բազում անգամ հետևելով ազահութիւնէ կամ մարդահաճութիւնէ՝ աղաւաղեն զայս, վասն որոյ յանդիմանելի զնոսա մարգարէն և ասէ։

Ե. Եւ ասացի առ իշխանսն Յակոբայ և առ ոչ՚ի դլուխ տունն Իսրայէլի, և ընդ ձեզ է ամենայն հմտութիւն զիտելոյ զիրաւունսն։

Երկաւ ինչ հարկաւոր է՚ի դատաւորն. առաջինն է՝ լոյս իմաստութիւնէ, իբր զի ունելոյն զբնական հանճար՝ և զտեղեկութիւնէ օրինացն. որպէս զի՚ի գնելոյ առաջի նորա մեծին ինչ խնդրոյ՝ լուծանել իմաստութիւնէ իւրոյ տեսցէ որ ինչ կայ՚ի նմա, և տացէ տեսանել այնմ, որ մատուցանէ զխնդիրն, որոշելով թէ որ իցէ իրաւունքն. քանզի յայս իսկ ածեալ լինի խնդիրն առաջի նորա յերկուց կողմանց, ոչ իբրև յայտնի, այլ իբրև մթին. զի թէ յայտնի էր՝ զի՞ պիտոյ էր՚ի քննութիւնէ դատաստանի մատուցանել։

Իսկ եթէ դատաւորն չունելոյ լոյս իմաստութիւնէ, այլ իցէ խաւարեալ, ոչինչ կարէ որոշել. և խնդիրն առաւել ևս թուի մնալ՚ի մթութիւնէ, վասն զի * Ձրագ ,, մարմնոյ (ա և իցէ հասարակութեանէ) ակն է (այսինքն ,, իմաստութիւնէ դատաւորին կիր կատարելոյ). յորժամ ,, ակնն առատ է, ամենայն մարմինն լուսաւոր եղիցի. և երբ ակն չար է (այսինքն տգիտութիւնէ խա- ,, ւարեալ է, յայնժամ) և մարմինն խաւարին եղիցի ,, ցի ։. (ղուկ. ժա. 32.) * Իսկ արդ (ասէ տէր) ,, եթէ լոյսդ որ՚ի քեզ է (ոմն դատաւոր) խաւար է, ,, խաւարն (այսինքն միտք տգէտ ժողովրդեան) ո՛րչափ ևս ։. (մատ. զ. 23։)

Երկրորդն է առաքինութիւնէ կամ բարեպաշտութիւնէ, և կամ անախտութիւնէ. իբր զի դատաւորն չիցէ ծառայ ախտից. ապա թէ ոչ՝ թէև և իմաստութիւնէ իւրով որոշեցէ զիրաւունս, ՚ի ձեռն ախտից անհաւատացուցանէ. զորօրինակ եթէ իցէ ծառայ ագահութիւնէ՝ կաշառօք հուրանայ. վասն զի * կաշառ հուրացուցանէ զաչս իմաստնոց, և ապականէ (նաև) զբանս արդարոց ։. (ե. օրին. ժզ. 19։) Երեք իցէ փառասէրն, հակիւ յայն կողմն՝ յորմէ փառաւորի։ Երեք իցէ հեշտասէրն՝ ՚ի նոյն բերի՝ յորմէ առնուն իւրեանց հեշտասիրութիւնէ զարման գտանել։ Երեք իցէ որկրամոլն՝ առնելով

ընդունելութիւնք ուսեալեաց և ըմպելեաց մոլորի։ Ա-
թէ եցէ բարկասիրտ՝ ըս բարկութիւնք վարի և դատ։
Այնպէս լամ և ըս այլոց մոլութեանց, յորոց եթէ
ըմբռնեալ եցէ դատաւորն՝ ապականէ զինդիրն առա
ջի նորա մատուցեալ, կիմ գոնէ ըս առթիւն պատահէ.
լոյ ոչ առնէ այնպիսի ինչ՝ զորմէ ասիցի բարի կիմ ար-
պար. և պատճառն է զի ո՛ և եցէ խնդիր առաջի նո.
րա մատուցեալ եթէ զրկանաց եցէ, և եթէ յանցա.
նաց, ոչ միայն համարեալ լինի իբրև մթին առ՛ի
յայտնել լուսով նորա, ըս որում ասացաք այժմ, այլև
նմանութիւնք ինն խօսելով՝ իբրև անհամ ինչ առ՛ի հա-
մեմել վճռով նորին. իսկ եթէ ինքն դատաւորն եցէ
անհամ, այսինքն մոլի, զիարդ կարէ համեմել. զի որ
չունի զհամ, զիարդ կարիցէ այլում հաղորդել զայն.
վասն զի * եթէ աղն անհամի՝ ւիւ յաղիցի, ոչ իմիք
,, ազդիցէ այնուհետեւ ‖. (մատ. ե. 13.) տէս և զոր
ասացաք ՛ի սաղ. հդ. 74։

Ա.րդ երկաքանչիւր սոքա՝ այսինքն իմաստութիւն, և
բարեպաշտութիւն այնպէս կապակցեալ են ՛ի դատա-
ւորն՝ ևս և յո՛ և եցէ առաջնորդս, մինչ զի եթէ մին
պակասիցի, դատաստանն ապաւաղի, և կառավարու-
թիւնն խանգարի։ Ա.թէ բարեպաշտ եցէ՝ բայց տգէտ
և զուրկ իմաստութենէ, առաւել ՛քան տգիտութի՝
քան զոր շահի բարեպաշտութիւն։ Այնպէս եթէ եցէ
իմաստուն, բայց մոլի, առաւել եղծանէ մոլութի
քան զոր չինէ իմաստութի։

Ա.կ եթէ ՛ի միոյ յայսցանէ պակասելով՝ արդար դա-
տեսցէ, կամ ուղիղ կառավարեսցէ, այն ըստ երից
կարէ լինել. մի՝ ըստ դիպուածոյ. իբր զի թէպէտ և
ինքն ոչ գիտէ թէ այնպէս պարտ է առնել, բայց
դիպուածով ինն այնպէս եղև. որպէս եթէ ոք առանց
կանոնի հաւաքաբանութենէ ուղիղ հաւաքաբանութիւն
կազմեսցէ՝ այն ըստ դիպուածոյ է։ Ա.րկրորդ՝ ըստ
բերման նիւթոյն՝ իբր զի կիմ չինչին ինն է նիւթն, և
կամ ըստ ինքեան յայտնի՝ առ որ ոչ պիտի և ոչ դա.
տաստան։ Ա.րրորդ՝ ը պարագայից. իբր զի այնպիսի
պարագայիւ առաջի դնի իրն, մինչ զի ոչ կարէ դա.
տաւորն առնել ինչ ընդդէմ այնր։ Բայց ամենայն
հայելով՝ յանդիմանի մարգարէն զդատաւորս, և ա

զկրաւաւլարս ժողովրդեան, և նախ ըստ առաջնոյն ասէ։

Ալ էմայան և ոչ՝ ի դէպ առնէ։ Այսինքն ոչ առնելով զնմանութիւն՝ ոչ իմացան զկրաւունս, կամ ոչ կարացին՝ ի գատաստանի իմանալ՝ թէ որո՞յ էցէ իրաւունքն. վասն որոյ և գատաստան թիւր գատեցին. քայց որ չար ևս է՝ ոչ՝ ի դէպ առնէ. այսինքն է՝ ի գատելն թիւրութիւն, ոչ առնին՝ ի միտ՝ թէ թիւր է զոր առնեն։ Այս յետին բան կարէ համարեալ լինել իբր նոյն ընդ առաջնոյն, կամ իբր բացատրութիւն նորա ըստ երկոցունց՝ ըստ թանձրութեանն տգիտութեանն, իբր զի տգիտութիւն վակեալ ունելով նոցա զդրունս մտաց՝ յորժամ պայ գատելի ինչ՝ ոչ կարեն առնուլ՝ ի ներքս, որ է ասել, ոչ իմանան։ Ներկրորդ՝ ըստ խստութեան. իբր զի թէպէտ և կարէին իմանալ՝ զոր լսէին, եթէ ուշ դնէին, քայց ոչ տալով տեղի կամովին ոչ առնուն՝ ի ներքս, այսինքն ոչ կամին իմանալ՝ առ՝ ի ոչ գատել ուղիղ։ Ներորդ՝ ըստ կուրութեան. իբր զի կուրանալով՝ ի միտս՝ ոչ իմացան թէ ած կայ՝ ի մէջ իւրեանց՝ ի գատել. և այս տիրապէս հայի՝ ի մոլութիւն կամ յանիրաւութիւնն. զորմէ խօսի՝ ի յաջորդ հատուածն առաքելով։

՚Ի խաւարէ գնացէն։ ՚Ի խաւարի գնալն կրկնակի կայրն լինել. մի՝ յորժամ ոք առանց լուսոյ իմաստութիւն գործէ, կամ խաւարաւ տգիտութիւն առնէ ինչ՝ եթէ ակամայ էցէ, որպէս որ՝ ի խաւար անկեալ՝ ակամայ խարխափէցէ, և եթէ կամաւ՝ որպէս որ վասն ոչ եւրևելոյ գործոց իւրոց՝ խաւարեցուսցէ զտեղին ուր գործէ. քայց զայսմանէ չէ աստ բանն. զի զայս եղ յառաջնում հատուածի անդ։ Ներկրորդ՝ յորժամ ոք զխաւարային գործ գործէ, այսինքն զայնպիսի գործս՝ որք վասն չարութեն նմանին խաւարի. յոր միտ առաց յովհ՚՚ առետարանիչ. * եթէ ասիցեմք՝ եթէ հաղորդութիւն ունիմք ընդ նմա, և՝ ի խաւարի շրջիցիմք, ստեմք, և ոչ առնեմք զճշմարտութիւն ‖. (ա. յովհ. ա. 6։)

Յայս միտ առեալ կամի ասել. յորժամ գատաւորք առնիրաւութիւն գատեն, գատաստան նոցա կիճ վճիռ նոցա է գործ խաւարային, զի նոքաւ անցուցանեն կամ

Եասիանեն զերաւուն՝ որ ՚ի կողմանէ զրկելոյն երթայ լայս փայլէ. և Թողուն կամ ոչ բառնան զանիրաւութիւն Թէն որ երթայ եասար ՚ի կողմանէ զրկողին Թանձրացեալ կայ. և զայս այսպէս առնելով՝ գնան ՚ի դատաստանի երթայ ՚ի եասարի։ Ո՞սոյն ինն և վե գործոց ո և էյե իշխանաց և առաջնորդաց՝ որք ե ախտից երեսանց կատարելեն զհպատակեալս երեսանց։ Ասէ Թէ զի՞նչ զհետ գայ այսպիսի կատարութիե, յայտ առնէ մարգարէն յաջորդ բանիւն ասելով։

Վ՚ե զարձեցան ամենայն հեթանոս երկրէ։ Հիմամբք երկրի մարթ է իմանալ նախ զհաստատութի երկրի. և յայս միտ կամի ցուցանել մարգարէն զմեծութի չարութիե դատաւորաց ՚ի դատելն, որպէս Թէ ասէր. այնչափ մեծ է չարութի անիրաւ դատաստանաց, մինչև զալ հիմանց երկրի, կամ որ նոյն է, այնչափ է անիրաւութի դատաւորաց յաղաւաղուե երացանց՝ մինչ զրեթէ և երկիրս եթէ ընդունակ էր, սարսէր և դողայր։

Ներկորդ՝ մարթ է իմանալ զբոլոր տիեզերս ըստ բնակչաց. և յայս միտ զհաստատուն մանն գնէ մարգարէն փոխանակ հաստատուն բոլորին, այսինքն զհին փոխանակ բոլոր շինուածոյ տիեզերացս. որով և կամի ասել. ՚ի մոլար դատաստանաց և յանիրաւ վճռոց, կամ յանխոհեմ և ՚ի մոլի կատարութէ առաջնորդաց՝ ժողովուրդ կիս քաղաք՝ որք կան ՚ի տիեզերս, վեր ՚ի վայր շփոթին, որպէս և ընթեռնումք ՚ի բազում պատմութիս, նաև աչօք ինչ տեսանեմք երբեմն։

Ներորդ՝ փոխաբերութէ մարթ է իմանալ զնոսին իսկ զդատաւորս և զիշխանս. զի են նոքա երբեմն հիմունք երկրի՝ այսինքն հաստատութիւն ժողովրդոց. քանզի նոքիմբք երբեմն հիմամբք հաստատուն ճնան ժողովուրդք երկրի. և սոքա յայնժամ շարժին՝ յորժամ անիրաւութէ դատեն. որով յերացանցն ՚այ դրդուին և հեռանան։

Ներորդ՝ այլով ինն փոխաբերութէ մարթ է իմանալ զերեշտակս երացանցուր ազգի կիս տերութե. յորում յանիրաւել դատաւորաց՝ շարժին նոքա ՚ի բարկութե, կամ՚ի տաղտկութէ. և երբեմն յառաւելուլ անիրա-

ուԹենն՝ հրամանաւն այ Թողուն զաղգն կամ զքա-
ղաքս ազգին . յոր միտ ասացին երբեմն զաբիլոնի .
* բժշկեցաք զբաբիլոն, և նա ոչ բժշկեցաւ ‖ . (երեմ.
ծ՚ա . 9 .)

Հինգերորդ՝ նմանաբանուԹիՒ մարԹ է իմանալ զի-
բաւունս արդարուԹեան , յորս հիմնին իշխանուԹիՒք դա-
տաւորաց . և սոքա յայնժամ շարժին և աղաւաղին ,
յորժամ դատաւորք՝ ի խաւարի գնալով՝ խաւարային
դատաստան առնեն .

Վեցերորդ՝ բարոյապէս մարԹ է իմանալ զառաքի-
նուԹիս , այսինքն զարդարուԹիՒ և զնոհեմուԹիՒ , զա-
բիւրԹիՒ և զբաբեխառնուԹիՒ , զի սոքա են իբրև չո-
բեքին հիմունք բանեսւորք կենաց մարդկան . ապա ե-
Թէ դատաւորք անիրաւ դատեսցեն , և առաջնորդք
յիմարուԹիՒ կառավարեսցեն՝ այսոքիկ առաքինուԹիՒք
չարժին և տապալին ոչ միայն ի նոսա , այլև ի ժո-
ղովուրդս .

Լ՚այ բան կարէ վերածել և ի վէՀակ այնր խաւա-
բային ժամանակի՝ որ յառաջ քան զքե . յորս մարդիկ
ոչ իմացան և ոչ ի միտ առին զՀմայրուԹիՒն ածայնող ,
այլ իբրև ի խաւարի գնային , և ոչ տեսանէին . և
սրք հիմունք Համարէին ի նոսա , չուներին զՀաստա-
տուԹեան . մինչև ևն փրկիչն , և լուսաւորեաց զամե-
նայն , և յայտ արար , սրն իցէ ՀմայրուԹիւնն և սր
իցէ սուտքն , ևն .

Աստ ասէ բարսեղ . (ի մեկն . մարկ . գլ . ժէ .)
* զորօրինակ ի խաւարին գիՀերի քարն և փայտն ,
,, երկաԹն և կաղապարն , անագն և պղինձն , ոսկին և
,, արծաԹն , և ակունքն պատուականքն առՀասարակ
,, ի իմն օրինակ Թուին , մինչև իցէ Հասեալ պայ-
,, ծառուԹեանն լուսոյն , որ զատել և որոշել գիտասցէ
,, զմին ի միսոյն : Այսպէս և յայնժամ մինչև
,, յայտնեալ էր Հշմարիտ լոյս օրինաց աւետարանա-
,, կան քարոզուԹեանն , ոչ կարէին որոշել զչարն ի
,, բարւոյն , և կիր զարբածս յարբալէն . զի ոչ զՀուր՝
,, Հուր իմանային (արարեալ) , և ոչ զջուր՝ ջուր , և
,, ոչ զայլ ինչ մանս արարածոցս . ուստի և ծածկեան
,, անուամբ զարարածս պատուեցին ‖ .

Յարմարական մեկնուԹիՒ այս բան Հայի յամպարիշտս .

օրք ՚ի գործէլն զբարիս զրեթէ ոչ իմանան , զի ոչ կամին ՚ի միտ առնուլ . այլ կամովին ՚ի խաւարն դնան, որով և ամենայն զօրութիւնք հոգւոյ նոցա՝ որք են իբր հիմունք մարդկութեան , խաթխաթին : Օ այսպիսի զանգամանութիւն կամելով մարգարէին հետ առնել ՚ի դատաստանի՝ զպատիւ նոցա յանդիման առնէ նոցա , և ասէ ,

Ղ. Վա՛յ ասացի՛ նէ ածո՛ էղէ , էա՛մ օրդի՛ բաբդրելոյ ամենեցեան :

Ճ. Զո՛ւ ահաւադիկ օրդեա մարդկի հեանի՛ . և օրդեա զի չէշխանաց անկանի՛ :

Ի սկզբան ստացոսիս մարգարէին կոչեաց զդատաստան և զիշխանս՝ ածս , յասէն . * ածե՛ եկայ ՚ի ժողովս ,, ածց ՚՚ . զի ետես զնոսա հաղորդս իշխանութեանն՝ որ տուեալ էր նոցա յոյդ , առ ՚ի դատել արդարութիւն , և կառավարել ուղղութիւն . որովհետև որդիք բարձրելոյ կոչեցան և կոչին . քանզի ինքն ածե իբրև Հայր կառավարէ . իսկ իշխանք և դատաւորք իբրև որդիք նորա կառավարեն իւրաքանչիւր զժողովուրդս յանձնեալս ինքեանց յոյդ՝ իբրև որդւոց : Վայիսի տեսեալ մարգարէին զիշխանս և զդատաւորս՝ Հոյն ասա ՚ի գործս նոցա , և զարմանալով ասէ ցնոսա ,

Վա՛յ ասացի՛ նէ ածո՛ էղէ , էա՛մ օրդի՛ բաբդրելոյ ամենեցեան :

Զո՛ւ ահաւադիկ օրդեա մարդկի հեանի՛ . և օրդեա զի չէշխանաց անկանի՛ : Այս ասացուածք Հայելով ՚ի նախկին ետաց բանսդ՝ դնին իբրև յանդիմանութեի կշտամբանս . որպէս թէ ասացեալ էր , ստրջացայ՝ զի կոչեցի զձեզ ածս . կի՛ թէ ոչսոս՝ զի ասացի ձեզ՝ թէ ածք էղէք , կի՛ որդիք բարձրելոյ . զի դուք աւազիկ որպէս ըս մարդկան մեռանիք , նոյնպէս և ըս մարդկան գործէք , և ոչ ըս այ . վասն որոյ և հանդիպեալ էք անկանիլ յիերաւանց իշխանութե և յիերեսացն այ , որպէս անկանի և մերժի մէկ մարդ ՚ի մէջոյ իշխանաց : Հայտ տեսութե առեալ և որն յակօք մեծեցայ Հայրապետ (՚ի Ձառն . ԺՀ .) վերածէ զայս ՚ի դէմն խորայելացւոց . և զրէ այսպէս . * Այս դատեմ զասց վասն նո-

,, ցա. Էս ասէի բամ հրեշտակք ինչք կիմ որդիք բարձ-
,, բելոյ ամբոն. և իբրև ոչ եղեն պիտանացուք, ապա
,, այնուհետև ասաց՝ Թէ իբրև զմարդիկ մեռանիք,
,, և իբրև զմի յիշխանաց անկանիք ||.

Լսոկ եթէ առանց հայելոյ ի նախընթաց բանսդ կա-
միցիմք մեկնել՝ այս բանք դնին իբրև ազդարարուիք
առ իշխանս և առ դատաւորս, և ա և առ ա և իմ
մարդ՝ որ հաղորդ գտեալ իմ ածայինն պարգևաց.
յոր միտ կամիք ասել. Էս կուգեցի զձեզ ածս, նաև որ-
դիս բարձրելոյ՝ վասն իշխանութեն որ տուեալ է ձեզ,
կամ վասն պարգևացն այ՝ որ չնորհեալ է ձեզ. բայց
այդու ոչ կարիք դուք ածս համարելով զձեզ՝ առնել
զայն զոր կամիք, այլ կատարել զայն զոր կամի ած-
քանզի դուք Թէպէտ և ածք և որդիք բարձրե-
լոյ, բայց ամենեքեանդ առ հասարակ մահկանացու
մարդիկ էք. զի որպէս մեռանին այլ մարդիկ, նոյն-
պէս և դուք աւադիկ որպէս գնասա մեռանիք. և հա-
ւասարիք այնոցիկ որք ունէին և ոչ ինչ. և եթէ եր-
կար էս կեցջիք, ոչ միշտ ի նոյն մնայիցէք, այլ որպէս
պատահի իշխանաց անկանիլ յիշխանութէ, սոյնպէս
և ձեզ. զի և դուք որպէս զմի ի նոցանէ անկանիք.
|՝սա այսմ առնմն երբեր ձեր մեր զայս բան ընդդէմ
յամառ հրէից. զի ի կուէլ իւր գինեաւ ած՝ յորժամ
ընդդէմ դարձան նմա հրեայքն և ասացին. * դու
,,մարդ էս, և զանձն քո ած առնես||. էս պատասխա-
նի. * ոչ յօրինս ձեր գրեալ է. էս ասացի Թէ՝ ածք
,, իցէք. իսկ եթէ գնասա ածս ասէ՝ առ որս բանն այ
,, եղև և չ՝ մարթի եղծանիլ գրոյն. իսկ զոր Հայր
,, սրբեաց և առաքեաց յաշխարհ դուք ասէք Թէ հայ-
,, հոյես, զի ասացի Թէ որդի այ եմ||. (յովհ. Ժ.
34.) որով կամէք ասէլ Թէ դուք ընդունիք զայն
բան՝ որ գրեալ է ի սաղմոսի էս ասացի Թէ ածք ի-
ցէք և որդիք բարձրելոյ. և զայն գրուած ոչ կարիք
եղծանել, կամ չընդունիլ. իսկ արդ եթէ նոքա մար-
դիկ գոլով՝ միայն վասն ընդունելոյ յինքեանս զբանն
այ այսինքն զչնորհս մարգարէութէ, կամ զպարգև
իշխանութէն՝ ածք կոչեցան և որդիք բարձրելոյ, սր-
չափ էս առաւել արժան է՝ զի էս՝ որ եմ Ճշմարիտ
որդի այ կենդանւոյ և բան յաւիտենական, կոչեցայց

ահ և որդի ՚ից ։ Լաւ եթէ այն մարգարէք կամ գաւտւորք և իշխանք մարդկօրէն գործէլով՝ ցուցին թէ ահք իցեն , զինչ ասա ասիցէք ինձ՝ որ ահօրէն գործեմ. եւկ եթէ ոչ գործեմ այնպէս , մի հաւատայք ինձ ։ Լաւ թէպէտ այս բան ոչ էր գրեալ յօրէնս մովսէսի , այլ ՚ի սաղմոսի ասա , սակայն տէրն մեր կամելով յարդոյ ընծայել զանս սաղմոսերգուէն իւրեւ օրէնս՝ առաջի արար զօրէնսն ։ ըստ որմէ ՚ի նոյն յերեալ էին հրեայք , ըզ որս նահ սպառակեցիք ։ եւկ թէ օրէնս կոչեաց զսաղմոսն , այն վասն այսորիկ է ասէ իգնատիոս վարդապետ (՚ի մեկն ղուկ. իէ. 44.) * զի ,, զամենայն հմայորի օրինք և մարգարէքն ։ եւկ ուր պատահձէն էր , որոշ որոշ էդ , յօրէնս , ՚ի մարգարէս , և ՚ի սաղմոս . որպէս յայտ է (՚ի ղուկ. իէ. 44 ։)

Ասաբեկացին (՚ի գոլ. առաք.) և այլք բազումք զայս բան յարմարէցուցանեն առաքելոց և աշակերտաց , և այլք եւ՝ այլոց ՚որ , որք ահձք ասացան , և որդիք բարձրացելոյն ՚ի խաչ . որք մեռան ախտից , և բազումք եւս կատարեցան նահատակութէ ։

Ամենք եւս վերածեն զայս ՚ի դէմն հրեշտակաց . բայց որպէս ասէ սարդիս ՀՈՐՀՅալի (՚ի մեկն . ՚ա . պետ . ՚է . 12 . ձառ . ՚է . յորդ .) * հրեշտակք ոչ երբէք (բաց ,, որոշաբար) ասին որդիք ՚ից , այլ՝ սպասաւոր հոգիք . ,, իսկ մարդ որդի ՚ից եղև և անուանեցաւ ։ ուստի և տէրն մեր որոշ յիշեաց զհրեշտակս և զորդիս ՚ից . (ղուկ . ՚ի . 36 ։)

Լաւ մի անդէպ Թուէսցի՝ թէ միայն մարդս ասի տէրեաղս որդի ՚ից . զի այս դիպաւորս եւս եղև . ապաքէն անդէպ և անկարելի Թուէր թէ որդին ՚ից լինիցի որդի մարդոյ . և սակայն եղև Ճշմարտիւ . այնպէս թէպետ և անդէպ և անկարելի Թուի թէ որդի մարդոյ լինիցի որդի ՚ից , սակայն եղև ՀՈՐՀՈՎ , և եղիցի եւս փառօք ։

Լաւկիկ կողբացի (՚ի գլ. ԺԵ.) զայս բան Համարի ասացեալ ՚ի դիմաց ՚ից առ որդիս մարդկան . և զրկ այսպէս . * ես ասացի թէ ահձք իցէք և որդիք բարձ ,, բելոյն ամենեքեան . այսինքն թէ ես զձեզ անմահս ,, արարի եթէ կացեալ լինք յիմում հրամանին . բայց

,, որովհետև ոչ կացիք յիմիւմ պատուիրանիւ , դուք
,, իբրև զմի յիշխանաց անկանիք . ես ոչ զձեր մաշն
,, կամիմ , և ոչ ընդ իշխանութիւնք վատ խրատատուին
անկանել ։

Ամբրոնացին զայսոսիկ բանս առ հաւատացեալս ուղ-
ղելով յանդիմանութիւն ինն խօսի , և ասէ . դուք որք
ծածացայք քահիւ , սիրելով զհեշտութիս՝ իբրև զմարմնա-
պաշտս մեռանիք . և ես դուք որք վասն քահ աղքա-
տացայք հոգւով , սիրելով զմեծութիս իբրև զմի յիշխա-
նաց՝ այսինքն իբրև զմի յաշխարհասիրաց անկանիք ի
վիշս մեղաց ։ Լաւ զի այսմ ամենայնի վկայիցէ ինքն
է , և ինքն է միայն՝ որ յամենայնի դատէ ուղղութիւնք
և արդարութիւնք , ի նա ապաստան առնէ մարգարէն
զդատաստան ամենեցուն՝ և ասէ ։

ԼԲ. ՚ի ձեզ , և դարձեալ զերկիր . զի դու ծառանգեսցես
զամենայն հեթանոսս ։

Դատաստան մարդկան երբեմն կարէ սխալիլ . մի՝ ի
ագիտութիւնէ . երկրորդ՝ յամբարշտութիւնէ , զորոց խօսե-
ցաք ի նախընթաց համարն . և այսոքիկ մնածին առ-
ի ներքս . երրորդ՝ ի թիւր օրինաց , կամ յանկարգ
սահմանադրութիւնց , որովք վարին հեթանոս դատա-
ւորք և իշխանք . որք թէպէտ և իմաստունք իցեն , և
ի բնական կարգի բարեպարիշտ կիմ առաքինի համա-
րեալք , բայց ըստ իշխանութեն զոր յանձն առեալ են՝
պարտաւորեալ առդնեն զինքեանս առնել դատաստան
համաձայն այնոցիկ օրինաց , որք գտանին յազգի կի՛
ի քաղաքի անդ՝ յորում են ։

Ոչ թիւր օրինք ասին այնք որք խոտորեալ են յուղղու-
թէ ճշմարիտ օրինաց կամ ի բնական իրաւանց . այլ
սխալ և անկարգ սահմանադրութիւնք կամ սովորութիւնք
ասին այնք , որք թէ և չիցեն ուղղակի ընդդէմ ճշմարիտ
օրինաց կամ բնական իրաւանց . բայց կամ ծանր են
և խիստ , և կամ ոչ կարգին յոգուտ ժողովրդեանն ,
այլ մանաւանդ ի միտս նոցա . և մնասմբ ինն ի զրկա-
զուբթի նոցին , կամ ի թոյլտուութիւն ընարձակութե .
և զի անպակաս են այսպիսի դատաստանք ըստ միոյ կո-
րիցէ , տալովակացեալ մարգարէին՝ բողոքել առ Տէր ի
դէմս հեթանոսին ազգի մարդկան , և ասէ ։

Աչքի ձեռք բռնել զերիւք. Ոմանք ասեն զի ասէր. ոչ տեսանեմ տէր զինչ գործեն Թագաւորք և գտաւորք, որք հաղորդ գտանելով իշխանութեան քում ծիրք անուանին. զի՞ տէր, զի անքուն աչիւդ ցուցանես զքեզ իբրև ոչ տեսող. արի և տէս զթիւր գտաստանս նոցա, և զնախանձս նոցին. և դու ինքնին գտատես ոչ միայն զՀրէշտաստանեայս, այլև զերկիր, այսինքն զամենայն ազգս որք կան յերկրի, եւս և զամենայն հեթանոսս՝ զի քո են և նորա։

Աչքի ասելով՝ ոչ միայն կամի յորդորել զինծ և փութացուցանել, այլև զահեղութիւն ներհայտանել Աստուածային գերագոյն վարդապետ (՝ի մեկն. եսայ. գլ. ՟ը.) զայս բան յառաջ բերեալ՝ գրէ այսպէս յասել մարգարէին * արի ծած և գտատես ղերկիր, ՝ի մարդկեղէն կերպարանաց զինչ կարող զօրութիւն դրօշմէ, արի ասէ, ՟ լով ՟։ Վարձուցեալ ապա մարգարէին զանձ իւր ՝ի վերայ հեթանոսաց՝ յարէ զինէն, և ասէ. Օ՜ դուք ծառայեցողք զամենայն հեթանոսս։ Կամի ասել. որովհետև ստացուածք քո են նաև ազգք հեթանոսաց, արա զի ժառանգեսցես զնոսա, այսինքն իբրև զքոյդ խնամեսցես զնոսա. զի նորա հեթանոսքն գոլով՝ այնու ոչ լինին անձանց ՝ուր. զի ո՛չ են ինքեանց, այլ քո. քանզի և ՝ի Թողուլ քո զնոսա ՝ի չնորհսայ քոյ՝ ոչ Թողեր զնոսա լինել արտաքոյ իշխանութեանդ քո. ապա Թէ ոչ ես պահէիր զնոսա. * քանզի զիարդ ,, կայր ինչ եԹէ ոչ կամիբր. և կամ որ ՝ի քէն չէր ,, կոչեցեալ՝ զիարդ պահէիր. խնայես յամին՝ զի քո ,, են տէր ոգեսէր ՟։ (խնասա. ժա. 26. որպէս և ՝ի նախընԹաց բանս ասի ՝ի համարն. 24. և 25.) * ո ,, ղորմիս ամենեցուն զի յամենայնի կարող ես. և անտես առնես զմեղս մարդկան ապաշխարութիւն. զի սիրես զամենայն որ ինչ է, և ոչ գարշիս յումեքէ՝ ,, յորոց արարեր. զի ո՛չ եԹէ առ առել հաստատեր ,, չէր ինչ ՟։ Զայս Հայի և գիտացին մարգարէին ՝ի նախակարգեալ բանսդ, որով խնդրէ յայ՝ այց առնել ազգի մարդկան, և ուղղել զդատաստան անիրաւացս առ ՝ի յօգուտ և ՝ի գերութենէ ժողովրդեանն՝ Թէ և հեթանոսք իցեն։

Ա.յլ այս բանք ուղղակի հային յորդին ՚ոյ լըր մաղ-
թանք, որպէս զի ինքնին եկեալ յաշխարհ դատեսցէ
զդատաստան մարդկան, աչատեալով զնոսա ՚ի չար
ոտիսէ նոցին այսինքն ՚ի սատանայէ ՚ի դատապարտե՛լ
նէր զնա, և ՚ի պատուե՛լ զդատակնիքք նոցա: Ա.զատե-
լով դարձեալ ՚ի Թիւր և ՚ի սուտ մեկնութենէ դրոց՝
զորս տային քահանայք և դպիրք հրէից, աւ ՚ի խո-
տորեցուցանելոյ զժողովուրդն ոչ միայն յուղղութէ
վարուց, այլև ՚ի հաւատալոյ գալստեան նորա. զի մի՛
յանդիմանեսցին գործք իւրեանց. ոյզ և արդեամբք
ցուցին զայս ՚ի գալ նորա աւ նոսա: Ա.զատելով դար-
ձեալ և ՚ի խոտոր օրինաց և յանիրաւ պարտաւորու-
թենէ և յանխիղճ դատապարտութենէ այլոց ազգաց,
նաև ՚ի մոլար խղճէ մտաց:

Ա.յսպէս ազատելով զնմանն մանաւանդ զհեթանոս՝
առնուլ ազաչէ զնոսա ընդ լծուլ նոր օրինաց. և այնու
ժառանգել զնոսա իբրև զիւր, և կարգել ՚ի վերայ
նոցա զհաւատարիմ պաշտօնեայս, որպէս և արարն
խակ ՚ի կողմանէ իւրմէ. * զի նա էր ակնկալութի՛ հե-
„ թանոսաց ‖. (ծնն. խթ. 10:) Լրուել և լոյս ծագե-
ցաւ առ նոսա, և խաւար նոցա ՚ի լոյս դարձաւ. և
ձանապարհք նոցա հարթեցան և ուղղեցան: Զայս
հայելով գէորգ վարդապետ (՚ի մեկն. եսայ.) հետե-
ւմամբ ինն ասէ. * դարձեալ այլ զարմանալիք. զի խա-
„ ւարն (հեթանոսաց) լոյս լինի. և դժուարինքն հե՛շ-
„ տալիք. զի այս ՚ի գալստեանն քոյ կատարեցաւ.
„ որ զայս բան արար հեթանոսաց ‖. որով և ժառան-
գեաց զնոսա:

Ո՞յս ամենայն արարեալ որդւոյն ՚ոյ յառաջին գա-
լստեան իւրում, եկեսցէ ՚ի կատարած աշխարհիս
իբրև դատաւոր արդար, և գատեսցէ զամենայն եր-
կիր՝ այսինքն զմեռեալ մարդ. և զորս միանգամ գտցէ ար-
ժանաւորս վարձուց՝ զամենեսեան զնոսա արասցէ իւր
ժառանգս:

Այն այս ասի և ՚ի բերանոյ եկեղեցւոյ և իւրաքան-
չիւր արդարոյ. արի՛ յո. և արդար դատաստանաւ քոյ
նահանջեա՛ յինէն զայնոսիկ՝ որք զերկրաւորս հե՛թ
ետրհին. և եթէ հեթանոսք էին, զդատաւոյն զնո-
սա, կամ կա՛յր ընդ ձեռամբ քոյ. (բարեպատ.) նահան-

ջեան և զերկրաքարշ յօժարութեիս իմ. ևս և խափանեա յինէն զխորհուրդս համեմատս հեթանոսական խորհրդոց, կամ փոխարկեա զայնս ի լաւն և ի հաճոյն առաջի քո: Նոյնպէս զամենեսեան զմեզ ազատեալ ի չարէ՝ առաջնորդեա ի բարին և ժամանեցո ի փրկութեիւն յաւիտենական:

ՍԱՂՄՈՍ. ՁԲ.

Աղաղակ առ ած առ ի ամրանալ յերեսաց թըշնամեաց, որք բաղմութիւք յամենայն կողմանց ժողովեալ էին ընդդէմ իսրայէլացւոց:

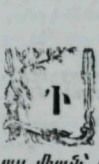
( )երգնուրիւն սաղմոսաց յաւսէ:

1 Ձ, ո՛ չէիր նմանիլդ. որ լսէր, և որ դատէրը ած: 2 Ոչ ահա ընչաւոր ո գոլիցին, և ապիւր ո հասցէին ջգլուխս երիսանց: 3 Վերայ ժողովրդեան ո խորամանիցին ջգիտուիր. խորհեցան ի վերայ սրբոց ոմ, և սասցին: 4 Ասացին ապստիացուա ջնոսա յազգաց, և որ յիշիսցի անուն իսրայէլի և ևս: 5 Խորհեցան դաբանուիր ի դասին. վասն ո ուխտ արարին: 6 Հանիկ էդովմայեցւոց՝ և իսմայէլացիք, մովաբ և հագարացիք: 7 Գեբաղ՝ ամոն՝ ամաղէկ, և այլազգիեան ամենայն բնակիչքն հանդերձ ծուրայ: 8 Գ,աև ասուր եկիալիր ընդնոսա. ամենիցեան սոքա զօրավիգն էին որդւոցն ղովայ: 9 Գրա՛ ջնոսա որպէս մադիամ, որպէս սիսարայ, որպէս ջաբին՝ ի ծործորան հիսոփէ: 10 Կոսպացիցան նոքա յենան պովրայ. և եղեն որպէս ջաղբ երկրի: 11 Գրա՛ զիշխանս նոցա որպէս զովրէբն, զէբն, զզէբէէ, զսաղմանա, և զամենայն իշխանս նոցա: 12 Կոյ ասացին ժառանգեսցո՛ ի մեզ զսրբոսն ո՛ղ: 13 Գձ իմ՝ արա՛ զնոսա որպէս զանիւ, որպէս զեզիզն առաջի հողմոյ: 14 Կորպէս հո՛ր՝ զի այրէ զանդաստս, որպէս բոց՝ զի հիզու զլերինս: 15 Գյաւիտս հալածեսցես զնո-

սա մըրթաս ոտվ. և բարեխոսեսցէ վասս
16 [էից պիղծս նոցա անարգանաց, և խնդրեսցեն զանուն ս-
եր։ 17 [Ասելոցն և խոտվեսցին յարեխանս յարեխնից,
և ամօթալից երեսցեն։ 18 Ոչ անիշեն էլ անուն ս-ո պեր է. և
դու պիտի բարեխոսել ես ի վերայ անիծեալ երկրի։

ՊԱՏԻՒ ՆՈՒԳԻՒ։

Օրհնութիւն սաղմոսաց յաւարտ։

Ի ՍԿԶԲՈՒՆՍ ԻՆՉ ՄԵՐ ԴՆԻ

* օրհնութիւն. սաղմոս յաւարտ։ և ի
լորս ձեռագիրս ոչ դնի բառս օրհնութիւնն,
այլ միայն՝ սաղմոս յաւարտ. և ի միում, ի կատարած
սաղմոս յաւարտ. յայլում ևս յաւելեալ լինի բառս
դասուն՝ յասելն, օրհնութիւն սաղմոսաց յաւարտ և ի
դաւիթ. և յայլս՝ սաղմոս օրհնութեան յաւարտ. այլ
քանզի ի լորս ընտիր ձեռագիրս ըստ նախակարգե-
լոյդ դնի, մեք ևս այնպէս եդաք համեմատս երբ". և
քաղդ". և եօթ". և լաս". լորս փոխանակ բառիս
օրհնութիւն՝ յերբ". դնի ընդ. այսինքն է երգ. որով
և իմաստ վերնագրիդ բացատրի այսպէս. օրհնութիւն
սաղմոսաց երգեալ յաւարտ վասն ազատութեան։ Ա-յս
սաղմոս է վերջինն ի սաղմոսաց՝ որք դրին յանուն ա-
ստուած։

Ա-յլ թէ երբ իցէ յօրինեալ այս սաղմոս, և յինչ առ-
թէ, դժուարին է յայժ որոշել. հայելով ի պատմու-
թիւն զոր նկարեմ մարգարէն ի սաղմոսի աստ՝ ի 5 հա-
մարոյ մինչև ի 9-զի այն պատմութիւն՝ որպէս աստ
գրի, այնպիսի օրինակաւ որոշակի ի չոր գիրս ոչ ա-
նանդի. և եթէ ըստ միոյ մասին յարմարեացի, ըստ
այլոյ մասին ընդդէմ երևանի. սակս իրի տառապին
մեկնիչքն, ոմն յայս և ոմն յայն վերածելով. և այսու
պատճառաւ բազմադիմի կարծիք առաջի ընծային։
Ա-ռաջին կարծիքն է՝ թէ այս պատմութիւն որ ի սազ-
մոսս՝ հայի ի պատերազմն յայն՝ զոր յարուցին ամ-

մինաց[ք] ընդդէմ դաւթի վասն նախատանացն՝ զորս
ետուն հրէշտակաց նորա. (զորմէ գրի՛ ի ՚ի. թագ.
ժ. 4-19.) Յերկրորդ կարծէքն Հայի՛ ի պատերազմին
զոր արար յովհամ արքայ յուդայ ընդդէմ եդովմա-
եացւոց՝ ի նշկահել նոցա զիարարել. (զորմէ գրի՛ ՚ի.
Ի թագ. ՚ի. 20-22.) Յերրորդն Հայի՛ ի գալուստ սեն-
նաքերիմայ՝ ի վերայ Իսրայէլի. (զորմէ գրի՛ ՚ի. թագ.
ժ՚ի. 13-30.) Չորրորդն Հայի՛ ի գալ նաբուգոդոնո-
սորայ՝ ի վերայ երուսաղէմ. (զորմէ գրի՛ ՚ի. թագ.
լե՛. 1-10.) Հինգերորդն Հայի՛ ի պատերազմին զոր
յարուցին պարսիկք յաւուրս քաջքաջայ արքային, զո-
րոց խօսին մարգարէք յովէլ, միքիա, և զաքարիա,
և մանաւանդ եզեկիէլ յանուն գոգայ և մագոգայ.
(եզեկ. գլ. լ՚ի. և լե՛.) Վեցերորդն Հայի՛ ի պա-
տերազմունս որ՝ ի ժամանակս մակաբայեցւոց. (զո-
րոց գրի՛ ՚ա. մակ. ե՛. 1-15.) Յօթներորդն Հայի՛
ի հակառակութենէն յայն՝ զոր յարուցին ի վերայ Իս-
րայէլացւոց ազգք բնակչալք շուրջ զնոքօք յետ գար-
ձի նոցա ի գերութենէ՝ կամելով խափանել զշինուիլն
տաճարին, և զկանոնսն պարսպին երուսաղէմ.
(զորմէ գրի՛ ՚ի. եզր. ՚ի. 1-7. և ՚ի. եզր. ՚ի. 1-8.)
Այսա կարծիս է վարդան. իսկ լսմա՛. յամենայնին ևս
հաւան գտանի. Ութերորդն Հայի՛ ի պատերազմին
զոր յարուցին ամենայնք և մամաքացիք հանդերձ ե-
դովմայեցւովք ընդդէմ իսրայէլացւոց յաւուրս յով-
սափատայ արքային յուդայ. (զորմէ գրի՛ ՚ի. մնաց.
՚ի. 1-30.) Զ տատգովք այսոցիկ կարծեաց են արք
երևելիք և մեկնիչք հնոցք, բայց ի յարմարեցուցա-
նել զաղմոս զայս ընդ այգոսիկ պատմութիւնդ՝ կրեն
զժուարութիւն մեծ.

Ա՚ԱԼ քանզի ի մէջ այսոցիկ կարծեաց յեսինն երևի
հաւանականագոյն, ի վերայ այնը պատմութենէ ու-
նիմք յածել ի մեկնութենէդ. Այս ըստ այսմ կարծեաց՝
այս սաղմոս երևի արաբեալ յողիէլէ՝ որ ի ցեղէն ա-
սափայ, յորոյ վերայ է նոգի ՚ոյ. զի գրի (՚ի. մնաց.
ՀՀ. 14.) Թէ՝ ի ժողովիլ ամենայնոց և մամաքացւոց
և այլոց ազգաց ի վերայ իսրայէլացւոց. * ողնէլ որ.
,, դի զաքարիայ, յորոյ ցեղն քահանայ և յորոյ ցեղն է-
,, ղեալն որդւոյն մաթանիայ զևտացւոյ յորոյ ցեղն

,, ասասիայ. և եղև՝ ի վերայ նորա հոգի տեառն՝ ի մէջ
,, եկեղեցւոյն և՚ն ։

Այլ գիտելի է, զի սկզբնաւորութեանն սաղմոսիս՝ որպէս և բոլոր ընթացք՝ սորին ըստ արտաքին տեսութեանն զննեալ՝ ցուցանէ, թէ զայս սաղմոս ասացեալ իւիւ մարգարէն յառաջ քան զգտանել իսրայէլացւոց զօգնութիւն յոյն, որպէս և համարին ոմանք. բայց յիրն հայեցեալ՝ ցուցանէ թէ յետ գտանելոյ զայն՝ ասացեալ իւիւ զայս՝ իբրև զընորհակալութիւն, որպէս սովորութիւն էր իսրայէլացւոց՝ յետ գտանելոյ զաւազուրթն ինչ յօրինել զերգս գոհութեան, ձևացուցանելով զինքեանս ուրեք ուրեք իբրև գտեալ զայս ազատութեան, և ուրեք ուրեք իբրև ոչ գտեալ. որպէս առնէ և աստ մարգարէն, առաջի մտաւուցանելով զիսրայէլացիս իբրև զպաշարեալս ի մեծի նեղութեան յերեսաց բաղմութեան թշնամեաց. վասն որոյ թախանձէ զնա հասանել յօգնութիւն ինքեանց, և մի թողուլ անտես։

ՐԱՀ

ա. Ընդ ո՛ւղղ նախնջեղ. ք լեր և ք գաթարէը ած։

ՄԱԿԱՐԱԹԻՆ

Ի սկզբան նախընթաց սաղմոսին զիշխանս և զդատաւորս կոչեաց ասս, և ապա ցուցեալ թէ նոքա են մարդիկ ակարք, նմանութեամբ այ ոչ գտանելով ի նոսա, և ոչ իսկ յօգնութեան նոցա յուսալ յօժարի, այլ յասն միայն. ցուցեալ թէ չիք նման նմա յարարածս. վասն որոյ ասէ։

Ընդ ո՛ւղղ նախնջեղ. ք լեր և ք գաթարէը ած։ Այս թախանձանք հայի յայն՝ զոր արարին որդիքն իսրայէլի առ ած. քանզի իբրև լուան թէ ամմնացիքն և մովաբացիքն և այլ բազմութիւնք թշնամեաց գան ի վերայ իսրայէլի, զահի հարեալ յերեսաց նոցա ժողովեցան ի տաճարն, և սկսան աղաղակել առ ած և

ասէին. * Ձեր ՚ած հայրմն մերոյ՝ ոչ ապաքէն դու ես
,, ՚ած յերկինս, և դու տիրես ՚ի վերայ ամենայն
,, թագաւորութեանց հեթանոսաց, և ՚ի ձեռս քո զո-
,, րութիւն ուժոյ. և ոչ ոք կարէ կալ ընդդէմ քո. և
,, արդ ահա որդիքն ամմնայն և մովաբու և լեառն
,, սեիրայ, (յորում են եդովմացիքն)... յանդգնին
,, գալ ՚ի վերայ մեր, և հանել զմեզ յերկրէս ժա-
,, ռանգութեան մերոյ՝ զոր ետուր մեզ. Ձեր ՚ած մեր
,, ոչ առնես դատաստանս ՚ի նոսա. վասն զի ոչ գոյ
,, զօրութիւն մեր ընդդէմ կալ բազմամբոխին այնո-
,, րիկ. և ոչ գիտեմք զինչ արասցուք նոցա, այլ առ-
,, քեզ են աչք մեր». (ՃՀ. մնաց. Ի. 6. 10-13՝)

Այսպա՛ս զան աղօթիցն և ՚ի սոյն ձև աղաչէ ասա մար-
գարէն զ՚ած, նախ մեծացուցանելով զնա, և ապա
թախանձելով. և ասելով. ՚ած ո՛ նման ՚ի քեզ չէն. և
այս առացուած կրկնակի դնի առաջի. յո՛ ՚ի մանաւանդ
և ՚ի հասարակի. ՚ի մանաւանդ կամի ասել. ո՛ նման ՚ի
քեզ յերկայնամտել և ՚ի լուել՝ այլ այժմ չէ ժամանակ
երկայնամիտ լինելոյ. արի, մի լռեր, և մի դադարիր
առնուլ վրէժ մեր: ՚Ի հասարակի մնածեալ՝ կամի
ասել. դու ՚ած մեր դու փրկիչ մեր, դու ինքն այնպէ-
սի ես՝ որոյ ոչ ոք ՚ի նման, ոչ ՚ի զօրուն և ոչ ՚ի կա-
րողէ, ոչ ՚ի արդարէն և ոչ ՚ի բարւոէ. քանզի դու
միայն ես ամենազօր, ամենաբարի, և յամենայնի օգ-
նական և պաշտպան՝ որոց յուսան ՚ի քեզ. և արդ մի
լռեր և մի դադարիր, այսինքն մի ցուցաներ զքեզ
իբրև զանտեսիկ՝ որք ՚ի չարձակիլ ՚ի հնամեաց ՚ի վերայ՝
վասն ոչ զգալոյ լուռ կան, կամ վասն ոչ կարելոյ վա-
նել զնոսա՝ անշարժ մնան:

Պատճառ այսպիսի նմանութեամբ խօսելոյն է, այն՝
զի պարտական էր գնոսա երկիւղ Ա՛ստուծոյն, որք
մեծաւ ամբոխմամբ չարձակեալ էին. մանաւանդ զի
չատացին լուսաւորեալ բարեկամ ձևանալոյն, և ապա խու-
ներեալ գոյմամբ դիմեցին ՚ի վերայ. վասն որոյ ար-
ժան էր այ զգալ զայն ամբոխումն, և զաթենալ, և
վանել զնոսա, և մի լռեալ ցուցանել զինքն:

Լ՚այլաբանօրէն, այս բան Հայի յորդին այ, որում
չէր ոք նման. իսկ մարդկային ազգ աղաչէր զնա՝
զի մի այնպէս անմնան մնասցէ, այլ եկեսցէ առ ին-

քեանս , և լինի նման ինքեանց . և այնու վանեսցէ զԵհուդիան իւրեանց զմահ և զաւատասյ՝ որք յարուցեալ էին ի վերայ նոցա . զորոց խօսի ի յետագայսդ ։ Եւ արժան է կշռել և զայս , զի որդին ոչ նմանեալ մօրն կան՝ գուսւ ըստ ամենայնի անճման . զի ո՛ նմանիցի նմա՝ որովհետև ոչ ոք է ՅԱՅ ի մարդ կա տարեալ . և զի ամենևին աննման եղև , աննման օրի նակաւ վանեաց զԵհուդիա մեր , այսինքն առանց զի նուց , միայն խոնարհութեաբ , և չարչարանաց , և մա հուամբ . ոչ լռել նորա՝ եղև լուռ լինիլ նորին . և ոչ դադարիլ նորա՝ եղև դադարեցուցանել զբռնութեաբ մեհեաց ։ Ի տանօր կրկնութեաբ բառիցդ ասէ լեր , ասէ դա դարիր՝ ըստ Ձառին առեալ ցուցանէ զառաւելութեան երկիւղի կամ ազատից աղաչողացն ըստ առաւելութեաբ յոխորտանաց Եհուդացոց և մեծի Եհուսառութեան , յոր իբր ի գուբ անելանելի ըմբռնեալ գոլով աղա զակեին առ Ձած , և ասէին ։

Ը. Ո՞ է սա Եղիափ գո գալեցին. և սպեղիէ գո համբաբ. յէն գելոխ Եբեանց ։

Ո՞ Եհուսիան իսրայէլի կոչէ Եհուսի ՅԱՅ և առեալն նո բա . զի վասն այնպիսի լինելոց նոցա առ Ձած՝ յարու ցեալ էին ի վերայ իսրայէլի ։ Իսկ պատճառ այսպէս դնելոյ մարգարէին՝ այն է զի սովին չարժեսցէ զՁած ընդդէմ նոցա . որպէս Եհ ասացեալ էր . առասիկ որք եկեալ էն ի վերայ մեր , Եհուսիք քո են և առեցօղք բարուեհ քո . վասն որոյ և դու Եհուսի համարեալ զնոսա քեզ՝ մի անիայեր ի նոսա , այլ վանեա ի բաց ։ Այս Եհուսիք էին ամենայնիք և մովաբացիք , որք յա ռաջն կային ընդ իշխանութեաբ իսրայէլի և յուդայ . և յետ նշհաՀելոյ նոցա զիարաչեալսն և զյովրամ աբ քայ իսրայէլի , (որպես գրի . ՚ի . Թագ . ՚ա . ։) գաբ ձան ի Եհուսութեաբ ընդդէմ յովսափատայ աբքայի յուդայ վասն ձեռնասու լինելոյ նորա յովրամայ աբ քայի իսրայէլի , որ եւ ընդդէմ իւրեանց . (՚ի . Թագ . ՚ի . ԿՀ . ։) վասն որոյ և ի գառնել զառիթ դիպոյ՝ վարձեցին զառաջամ զօրս յայլոց ազգաց , և ա և յաստ բեստանեայց , և դիմեցին յայնմ կողմանէ մեռեալ ծովուն՝ գումարեալք յայսկոյս յաստանութեամբ՝ որ

'ի գաղդի կամ յԻնգլադդիս. (ՅՀ. Մաց. Ի. 1. 2.) և կարծելով թէ խորայելացիք չունին զոք իւրեանց պաշտպան, սպառնային ընդդէմ նոցա ՔՋՈՒԼ զնոսա. վասն որոյ ասէ.

Օ. Ի ահա ընդնիւթ ոչ գնացին. և աթելիս ոչ հանգիպին պղտոխս իրեանց: Լուառս գնացին՝ ոչ ցուցանէ աստ զաւազակելն, այլ զաներկիւղ գումարիլն և զյանդուգնն յոխորտանն ձայն առուալ միմեանց, որպէս թէ ասացեալ էր. ահա թշնամիք քո ամբոխին մեծաւ և բազմութեամբ ժողովեցան ընդդէմ մեր, և յարձակին 'ի վերայ. և որք յառաջին նուաճեալ կային ներկիս ղիս, այժմ համբարձին զգլուխս իւրեանց, այսինքն յոխորտացան, և նշկահելով զմեզ՝ ապստամբեցան 'ի մէնջ. զի յայս հայի աստ գլուխ համբառնալն: Լ,ս զի զայս արարին խորամանկութեբ, վասն որոյ ասէ.

Ի. Վ վերայ ծողովրդեան ոչ խորամանկեցին պղիտութիւն. խորհեցան 'ի վերայ ՚ԷՅ, և ասացին.

Ի. Ա հայ սաթպէնացոյ զնոսա յաչեաց. և ՚ի չէնջոյն ա նոսն խրայելի և Լս.

Ե. Ա ռաքելեցան ձեռանուբ 'ի գետն. վասն ոչ ուխտ ա բարին:

Լայս գումարումն թշնամեաց ընդդէմ խորայելացւոց եղև վտանգաւոր յոյժ ըստ երկուց. մի՝ ըստ տարածութեան. և մի և՝ ըստ վախճանին. ըստ տարաղութեան, զի առանց զգացուցանելոյ ինչ միանգամայն գումարեցան 'ի վերայ նոցա. ըստ վախճանին, զի կամ ի նոսա ձերբել զտառապն և ՚ի ջնջել զազգն. արդ 'ի տարակոյս հայելով՝ ասէ.

Վ վերայ ծողովրդեան ոչ խորամանկեցին պղիտութիւն: Լայս բամանկելն զգետուսէն կրկնակի կարէ լինել. մի՝ 'ի կողմանէ այնր՝ ընդդէմ որոյ լինի խորամանկել, որպէս յոր ժամ ոք այնպիսի խորամանկութեբ կամի տանել ինչ ընդդէմ այլոյ՝ միւսև ոչ տալ նմա գիտել զոր առնելոցն է. և յայս միտ կամի ասել. Թշնամիք մեր՝ ոչք յառաջին ձևացուցանելն զինքեանս մեզ բրեկամ, այնպիսի հնարիւք ժողովեցան 'ի վերայ մեր՝

մինչև ոչինչ իւրք իմացուցանել մեզ. կամ ոչ տալ մեզ դիտել զժողովիլ իւրեանց ի վերայ մեր. և այս յայտնի տեսանի յերկրորդ գիրս ենաց. ի ա. ։ ուր պատմի Թէ յետ ժողովելոյ բազմութեն Թշնամեաց ընդդէմ իսրայէլացւոց՝ յայնժամ ազդ եղև յովսափատայ, Թէ ահա եկն ի վերայ քո ամբոխ բազում, մինչև սաթասափիլ այնպիսի Տղոյ Թագաւորի ի համբաւոյ անտի ։

Երկրորդ լինի ի կողմանէ այնր՝ որ խորամանկ, որպէս յորժամ որ խորամանկութեն ի գործ ածէ զիւրեան իւր. և ըստ այսմ կամի ասել. Թշնամիք մեր զոր ինչ գիտեին զմեզ, խորամանկութեն ի կիր արկին զայն ընդդէմ մեր. զի ի ծածուկ դաշնադիր լեալ ընդ այնոսիկ ազգս, զորոց գիտեին Թէ ընդ ահաւոր Հայկին ի վերայ մեր, ի խորհուրդ մտին ընդ նոսա ի ծածուկ վասն մեր ։ Հայէ՛ լով և ի վախճան կամ՝ ի դիտաւորութեն գումարութեն նոցա՝ ասէ ։

Աբրէգան ի վերոյ պէդ ։, և ասացին ։ Ուր բառդ պէդ՝ բրէքգին կարէ նշանակել. մի՝ փոխանակ ժողովրդեան ասեն՝ որք վասն ձևացուցանելոյ զեկեզեցի որ՝ կարէին ասել որք ։ Երկրորդ՝ փոխանակ պատուհանից ին՝ որք կին սրբեալ ին, այսինքն նուիրեալ ին, որոյ վասն և որք կարէին կոչել ։ Երրորդ՝ փոխանակ տաճարի և կահուց տաճարին, որք կարէին կոչել և կոչէին իսկ որք, կամ սրբութիւնք ։ Չորրորդ՝ փոխանակ գանձուց տաճարին, որք վասն պահպանեալ լինելոյ անդ՝ կոչէին որ ։ Ընդդէմ ամենայն այսոցիկ խորհեցան, և ասեն նախ ։

Աբիայ սպասիցուք ընտ յաղթ, և մի յիշեսցի անուն իսրայէլի և Ես ։ Ուր յաւելուլ զառդ յաղթ՝ ցուցանէ Թէ իսրայէլացիք երեւելի գոլով ի մէջ ազգաց՝ նախանձելի էին Թշնամեաց իւրեանց. վասն որոյ և ի նոյն նախանձ վառեալ՝ ասեն. եկայք սատակեսցուք զնոսա, կամ այնպէս ցրուեսցուք զնոսա, մինչև ոչ ինչ լինել նոցա ի մէջ ազգաց, և ոչ իսկ յիշել ումեք զանուն նոցա և ասել՝ ազգ իսրայէլի ։ Այս զի զայս եդին ի մտի առնել հաստատութեն և միաբան հաւանութեն, վասն որոյ յաւելու ։

Աբրէգան գաբաոնէացիք ի գնաին. ձե տո ոսկի ապրին ։

Օ այս ասէ մարգարէն զարմանալով՝ իբր Թէ ասէ, զինչդիւ հնար եղև այսչափ բազմութեամբ ազգաց ժողովել զիս՝ ի միասին, և ի մի խորհուրդ միաբանել, առ՝ի ջնջել զմեզ, և վասն քո ուխտ առնել· այսինքն դաշն հաստատել ի մէջ իւրեանց ընդդէմ ժողովրդեան քո. զի վասն քո ասէլն յայս հայի· քանզի այն Թ հնամիջ ի ժողովիլն՝ ոչ եթէ ուխտ եդին, զի մերժեսցեն զնա, կամ ոչ պաշտեսցեն, այլ զի ջնջեսցեն զիսրայէլ, որ էր ժողովուրդ նմա, և եղծցեն զտաճարն՝ որ էր տուն նմա· [1]այլ պատճառ այսպէս ասելոյ մարգարէին այն է՝ զի շարժեսցէ զնա՝ ի վրէժխնդրութիւն ընդդէմ Թշնամեաց իւրեանց։

[1]Յիսրաէլացիքն՝ այս ամենայն բանք հային նախ՝ ի ժամանակս հալածանաց, զորս կրեաց եկեղեցի օր, և զորս կրեն այժմ հաւատացեալք՝ ի հեթանոսաց, և ի դիւաց բստ լամբ". երկրորդ՝ ի ժամանակս ներհուն՝ յորժամ հետևօղք նորա զոչեսցեն ընդդէմ ազգաց՝ ամբառնալ զգլուխս իւրեանց (այսինքն դնել ինքեանց գնորանոր առաջնորդս իբրև զգլուխս.) և խորամանկել ընդդէմ սրբոց՝ այսինքն ընդդէմ հաւատացելոց, և ջանալ ջնջել զհաւատս նոցա և զանուն քրիստոնէութեան Թէ, [2]ահա Թէ այլ են այսօրիկ, ուխտս առանել ի յաջորդ բանսդ, յորս օրինակին ասէր՝ այսինքն յերդումնեցեալս, յիմայելացիս, ևն, զորս և ի մէջ բերել մարգարէն ասելով։

ՀԸ. [1]Ահանից եղեմայեցւոց՝ և խմայելացւոց, մաւաբ և հագարացւոց։

ՀԷ. [2]Գեբէալ, ամմէն, ամաղէկ, և այլազգւոյն ամենայն բնակչացն հանդերձ ծովեայ։

ՀԸ. [1]Ահա ասասր եկեալ էր ընդ նոսա· ամենեցեան սուտ զօրավիգ եղեն նոցա։

Յետ ազգք Թուին ի բանսդ յայդոսիկ՝ այսինքն են եդոմայեցիքն, իսմայելացիքն, մովաբացիքն, ագարացիքն, գեբաղացիքն, ամմոնացիքն, ամաղեկացիքն, փղշտացիքն, ծուրացիքն, և ասորեստանեայք· յորս Թէպէտ առաջինքն էին ամմոնացիքն և մովաբացիքն՝ որք զրզռե-

ցին զայլս, և միաբանեցուցին զնոսա ընդ ինքեանս, բայց մարգարէն յայլ ինն կարգ հայելով Թուէ զնոսա, և նախ ասէ։

Ասանէ՛ էդովմայեցոյ՝ և էմայելտայէ, հովքե և հաճաքաշէ։ Ասանակաւ իմացեալ լինի բազմութեի զօրաց՝ ի միասին ամփոփ կացեալ ՚ի մարտ։ Ասյսինքն բազմութեի հասին ՚ի վերայ իսրայէլացւոց եդովմայեցիք, իսմայէլացիք և այլք։ Այլ թէ ոչք էին այսոքիկ ազգք՝ խօսեսցուք կարգաւ։

(1) Էդովմայեցիք էին ազգք սերեալք յեսաւայ, որ կոչիւր և եդովմ. (որպէս գնի ծնն. ԼԶ. 30. և ՀԼ. 1.) յորմէ և սերեալքն յանուն նորա կոչեցան եդովմայեցիք. որպէս գնի ծնն. ՀԶ. 9. յասելն. * բնաւ ,, կեցաւ եսաւ ՚ի լերինն սէիր. եսաւ որ նա ինքն է ,, եդովմ. և այս են ծննունդք եսաւայ հօր եդովմայ,, եցւոց ՚ի լերինն սէիր ‖. յորմէ կոչեցան և որդիք սէիրայ. (գործ տես. Ք. մեաց. ԺԴ. 14.) Այլ եր բնակութեի նոցա ՚ի հարաւակողմն պաղեստինոյ. ուր է սէիր լեառն, որ յանուն եդովմայ կոչեցաւ եւս և դովմ, կամ իդումէա. (եզեկ. ԼԵ. 16.) առքա որպէս տեսանի Ծ. Թագ. Ծ. 9. բարեկամութեի էին ընդ իսրայէլ յաւուրս յովսափատայ, և երկեին հպատակ նմա. և յետոյ յաւուրս որդւոյ նորա յովրամայ ապստամբեցան յիշխանութեի յուդայ. և եդին իւրեանց առանձին Թագաւոր. (ոն գրի Ծ. Թագ. Ը. 20. 22.) Այլ մինչև ապստամբեալ էին՝ միաբանեցան ընդ ամմանացիս և ընդ մովաբացիս յաւուրս յովսափատայ. (որպէս յայտ է Ք. մեաց. ի. 10. և 22. և 23.) ուր փոխանակ ասելոյ ազգ եդովմայ, գրի լեառն սէիր, և ս և բնակիչք լերինն սէիրայ. Այլ զի ազգ մեծ էին եդովմայեցիք՝ վասն այսորիկ նախ զնոսա յիշէ աստ մարգարէն. և յետ նոցա դնի զազգն իսմայէլացւոց։

(2) Իսմայէլացիք էին ազգք սերեալք յիսմայէլէ. ո. րոյ մայրն էր ագար՝ աղախին սարրայի և աբրահամու, և բնակուէր նոցա էր յանապատին փառանու, յորում է անապատ աբաբիա. ուստի և աստ իսմայէլացւովք իմացեալ լինին աբաբացիք բնակեալք ՚ի նոյն անապատն աբաբիա. և սոքա ևս էին հարկատու յովսափատայ. (որպէս գրի. Ք. մեաց. ԺԷ. 11.) Ո՛ս-

ցանէ Թէպէտ ոչ յիրէն՝ զոր գիրն՝ ի պատմութիւն անդ՝ Թէ էին ընդ մովաբացիս և ընդ ամմնացիս, բայց քանզի զի ասէ Թէ էին *ընդ նոսա ի միւնեցւոց ‖. (ընդ. միաց ի. 1.) ընդ անուամբ միւնեցւոց իմացեալ լինին և սոքա, ընդ որս և հագարացիք. քանզի միւնեցիք են արաբացիք ի հասարակի առեալ, որոց կէսք ասին իսմայէլացիք և կէսք հագարացիք.

(3) Հագարացիք որ և ագարացիք, կամ ըստ ևբրայեցւոց ագէմ, էին ազգք սերեալք ի նախայիշեալ ագարայ յաղախնոյն սարրայի. զորոց Թէպէտ և ասի Թէ էին յարբահամ՝ որպէս իսմայէլ. սակայն մնդկին ոմանք Թէ յայլմէ առնէ էին. որպէս Թէ ագար յետ արձակելոյն ի տանէն աբրահամու ամուսնացեալ իցէ ընդ այլում. և ծնեալքն ի նմանէ կոչեցեալ իցեն հագարացիք. զայս գնէ և վարդան. և սոքա ևս ի մացեալ լինին ըստ անուամբս միւնեցիք, որպէս ասացաք այժմ. և բնակուէ սոցա էր յերջանկին արաբիա.

(4) ԵՒնաւէթ կամ մովաբացիք՝ էին ազգք սերեալք յառաջնոյ դաւթէ դովտայ. (որպէս գրի ծնն. ԺԹ. 37.) Յոր բնակութիւն սոցա էր յայնկոյս յորդանան նոր առ ևբրամբք գաղատոյ ընդ հարաւ.

(5) Ամն կամ ամմնացիք, զորոց յիշէ մարգարէն ի յաջորդ համարն, էին ազգք սերեալք ևբկրորդ դրստերէ դովտայ. (որպէս գրի ծնն. ԺԹ. 38.) Յոր բնակութիւն սոցա էր ի սահմանակցութեան մովաբացւոց յայնկոյս յորդանանու առ ևբրամբք գաղատոյ ընդ հիւսիս. Յերկոքին այս ազգք եղեալք գոլով ի նոյն ձօրի՝ յամմնայնի գրեթէ միաբան էին. և որպէս գրի. ը. միաց. ի. 1. սոքա էին՝ որք միաբանեալ ընդ իւրեանս զեղովմայեցիս, զիսմայէլացիս, և զհագարացիս, և զայլս ևս, եկին ի վերայ իսրայէլի. և գումարեցան յենգադի. Յակ Թէ այք էին միացեալքն, խօսի զմնի և ասէ.

Պէեռ, ամէն, ամաղէկ, և այլազգիսն ամենայն ինակիցն հանդերձ ծառայ. Ա՝ ո՞ ամենայ խօսեցաք ի նախընթացս համարն ի Թիւն 5. խօսեսցուք ասա զայլոց.

(6) Պէեռ կի գեբաղացիք ըստ հաստատելոյ բազմաց, էին ազգք լեռնականք ըստ ոմանց սերեալք յեսաւայ՝ սահմանակիցք եղովմայեցւոց և ամաղեկացւոց. և

Թէպէտ այլազգ ասէն, բայց և այն չէ յայտ։
(7) Ի՛մաղէի կամ ամենակացիք էին ազգք սահմանա-
կիցք եդովմայ սերեալք յելիփազայ յորդւոյ եսաւայ.
որոց և բնակութի՛ն էր յատաստանն աբաբիա, և էին
սոքա ազգք պատերազմասէրք և թշնամիք իսրայէլի։
Սոքա ևս ընդ դէմ բարացիս յարեցան յամենայնի ընդ-
դէմ իսրայէլացւոց։
(8) Ի՛յտուրէա՝ ազգ ասա յիշին, էին փղշտացիք, ազգ
յերը՛ կոչին Թէլլէլէն, այսինքն պաղեստինացիք, որ
է նոյն. զի՛ մեզ անխտիր տառապարձուն՛ ասին
փղշտացիք, կամ պաղեստինացիք. և սոքա ի՛ Թարգ՛.
եօթ՛. այլազգիք ասին. որպէս և ի՛ մերումն. (գատ.
ժ՛ղ. ւ. Են՝) և բնակութիւն սոցա էր ծովեզերեայ
յարևմուտս հարաւոյ յերկրին պաղեստինոյ. որք և
տային հարկս յովսափատայ. (բ. Ճեաց. ժ՛է. ւ։)
Յա՛ր որպէս երևի՛ սոքա ևս միաբանեցան ի՛ ծածուկ
ընդ ամենայնս ընդդէմ իսրայէլի հանդերձ քանակիւք
երկրին ծուբայ։
(9) Ենո՛ր կամ ծուբացիք կամ տիւբացիք էին քնա-
կիւք ծուր քաղաքի՛, որ և տիւբոս կոչի. և զի այն
էր մայրաքաղաք փիւնիկեցւոց, բնակիչքն նորա նշա-
նակին ասա ծովեզերեայ փիւնիկեցիք։ Յակ յասէն
* և այլազգիք ամենայն բնակիչքն հանդերձ ծուբայ՝։
բառդ ծոբայ դնի իբր յատկացուցիչ բնակչաց ի՛ սե-
ռական հոլովին. որպէս դնի՛ ի՛ ձեռագիրս և ի՛ լատ՛
և ի՛ վարդ՛։ Յակ մեռութի՛ չարագրութենն պարզի
այսպէս. Ժողովեցան և այլազգիք հանդերձ ամենայն
բնակիչքն ծուբայ քաղաքի՛։ Յա՛ զի՛ ի՛ նոյն միաբանե-
ցան և ասուրացիք, վասն որոյ յաւելու ասել.
Յա՛ Ե ասուր եկեալ էր ընդ նոսա. անկնելոն սուտ զօրա-
վիգն էին որդւոցն ղովտայ։
(10) Ի՛ասուրա՛ համացեալ լինին ոչ ասորիք յայսկոյս եւ-
փրատայ ի՛ հիւսիսակողմն պաղեստինոյ, որոց մայրա-
քաղաք էր դամասկոս, այսինքն է շամ. ոչ ասորես-
տանեայք բնակիչք յայսկոյս տիգրիսի. որոց իշխա-
նութի՛ն մեծ էր. ի՛ սոցանէ ևս ասէ բազումք ձեռն-
տու եղեն որդւոցն ղովտայ. և այս չէր ինչ ընդդէմ,
զի ասորեստանեայք բազում անգամ ինքեանք իսկ դէմ
մեկնին ի՛ վերայ իսրայէլի. վասն որոյ և ի՛ դիպել առ-

Թէն կարելին լինել և ձեռնտու թէ նամակաց նոցա, յոր որդիք զովսոյ կոչին ամենացիք և մովաբացիք, քան որում՝ ի նմանէ ծնան, որպէս ասացաք ի վերոյ ի Թիւն. 4 և 5. ուստի փոխանակ ասելոյ, ամենից քեան սոքա զօրավիգն էին ամենացւոց և մովաբացւոց, ասէ, զօրավիգն էին որդւոցն զովսոյ։ Ուստի և բառդ ամենչեան Թէպէտ և հայի յայն ամենայն՝ զոր յիշեաց ի նախընթաց յերկուս համարսդ, բայց ի բաց առնելով զամենացիս և զմովաբացիս. զի որով հետև սոքա էին որդիք զովսոյ գրգռիչք և գումարիչք պղոց ազգաց, զսոսա իբրև ուրոյն տոյ համարել, և զայլսն համարի զօրավիգն սոցա, ապա Թէ ոչ Տարի լինի ասել, Թէ ինքեանք ինքեանց եղեն օգնական։ Այս կի պարտ է խմանալ զերկուսն՝ միմեանց զօրավիգն. իբր Թէ ասէր. ամենացիք և մովաբացիք՝ որք էն որդիք զովսոյ՝ միմեանց եղեն զօրավիգն. որպէս և այն ամենայն ազգք զոր յիշեցաք։

Աղբիւրք նշանակին հալածիչք եկեղեցւոյ, և մնացեալ այն ամենայն ազգք որք հանդերձեալ են զօրավիգն լինել նոցին, և ապա մերժիլ, և յանարգուԹիւն մնանել. որպէս գնի մարգարէին ասելի։

Ա.ՂԴ ի գումարիլ այսչափ ազգաց յանկածուածս ի վերոյ իսրայէլ՝ զահի հարեալ նոցա ժողովեցան ի տաճարն Տանդերձ Թագաւորաւ իւրեանց յովսափատ. և բազում պաղատանաւք գոչեցին առ Տր. քան որում գրեցաք ի Տանգն 1. քան մեղեանց սոցա ահա գոյլ և ատ մարգարէն առ Տած, և ասէ։

Յե. Ա.բա ընտ որպէս մարիամ, որպէս ահարայ, որպէս ղաբին՝ ի ծործորան ինոռէին։

Յէ. Ա.ապաիեան նոտա յանահս գովքայ. և եղեն որպէս զաղբ երկրի։

Յէ. Ա.բա զիշխանս նոցա որպէս զովքերէն, զքերն, զզիբեէն, զզեբաղմանա, և զամն իշխանս նոցա։

Ա.զա բարւոք իմանալոյ զայսոսիկ, պարտ է Տամառօտիւ առաջի դնել զպատմելի եղելոցդ։ Ա.ՂԴ պատմի ի գիրս դատաւորաց (գ. 2–23.) Թէ ի խոտորիլ

յայ ազգին իսրայէլացւոց՝ յարեաւ ի վէր նոյ աբեղն արքայ քանանացւոց. և առաքեաց ի վէր նոյ զսիսարայ զօրապետս իւր. յայնժամ գեբտրա մարգարէուհի յորդորեաց զբարակ ելանել ընդդէմ նոր սասն հազար առամբք ի ծովծորան կիսաժին, կամ որ նոյն է ի հեղեզատն կիսաժին, և եղև ի դիմել բարակայ՝ զարհաւրեցոյց տէր զսիսարայ և զամ զօրս նոր. և անկաւ ամբանակ նոր. և ոչ մնաց և ոչ մի. և սիսարա փախեաւ հետիոտս, և գնաց ի վրան յայէլի կնոջ քաբերայ. և յայէլ յետ ընդունելոյ զնա ի ներքա՝ եհար ի ծամելիս նորա զցից վրանին, և սպան զնա: Իւր ասէ սուրբ գիրն՝ Թէ * կորացոյց ոտր ոճծ յաւուր յայնմիկ ,, զյաբին արքայ քանանացւոց առաջի որդւոցն Իսրայէլի և զսիսարա զօրավար նորա. (դատ. գ. 23:) Յետ այսորիկ յարեան ի վերայ Իսրայէլի երկոքին Թագաւորք մադիանացւոց զեբէհ և սալմանա. (դատ. գ. 2.) և ժողովեցան բազմաւԹիւ ի հովիտան յեզրայէլի առ ստորոտով լերանցն գեղբուայ. և ել ընդդէմ նոցա գեդէոնն երեք հարիւր արամբք. և եհար զնոսա. և ի փախչիլ ինացեալոցն՝ ընդառաջ ելին որդիքն եփրեմի, և կալան զերկուս իշխանս նոցա, այսինքն զորեբ և զզէբ. և հատին զգլուխս նոցա. զգլուխ որեբայ հատին ի ժայռն որեբա (կամ ժայռն որեբա,) և զգլուխն զէբայ հատին յակեբզիբա, և բերին առ գեդէոն յայնկոյս յորդանանու. (դատ. է. 22-25:) Նոյնպէս գեդէոնն սնդեցաւ երեքհարիւրովքն զկնի երկուց Թագաւորացն մադիամու, այսինքն զեբէի և սալմանայ. (դատ. ը. 10-12.) և ձերբակալ արար զնոսա. և զի սպանեալ էին նոքա զեղբարս գեդէոնի՝ վասն այսորիկ ասաց ցնոսա, եԹէ խնայեալ էիք դուք յեղբարս իմ, ոչ սպանանէի զձեզ. և ասէ ցանդրանիկ իւր՝ հար զզոսա. և յոչ համարձակիլ նորա, ասեն ցնա զեբէի և սալմանա, * արի և դու քեզէն պատահեաց մեզ ||. և նա անդէն եհար և սպան զնոսա: Նա զի պարտուն ոտքա եղև առանձինն սքանչելւոք և արտաքոյ կարգի, ի տուս հայելով մարգարէին՝ զոսին ի միջ բերէ երբև յարացոյց.

որով պաղատի առ Ամծ և ասէ:

Ա՛ռ զնոսա որպէս ճաղիամ, որպէս սիսարայ, որպէս զաբէնի՝

՚է ծովծորան հետէէ։ Ա՚յսինքն վանեա զայսոսիկ Թըշ
նամիս մեր, և հար զսոսա՝ որպէս վանեցեր և հարեր
ձեռամբ դեդէոնիւ զազգն մադխամու, և ձեռամբ
բարակայ զղօրապլուխն քանանացւոց զսիսարա և կո-
րացուցեր զԹագաւոր նոցա զյաբին՝ ՚ի ծովծորան կի-
սոմիւն՝ այսինքն առ հեղեղատաւ կիսոմիւն։ Նակ Թէ
զինչ եղեն նոքա անդ՝ յայտ առնէ ասելով։

Ապաչէեան նոքա յանկոս գովքայ. և եղեն որպէս զաղէ
եէնէ։ Ա՚կուռնա գովքայ ասելով իմանայ զայնոսիկ տե-
ղիս յորս կային վտակք ջուրց՝ ոյք իջանէին ՚ի հեղե-
ղատն կիսոնի. և մի ՚ի վտակացն իջաներ առ գովքաւ,
որոյ փոխան յեբր" դնի պէէն պօա. այսինքն յակն (աղ-
բերաց) գովքայ. սոյնպէս դնի և յայլս, որպէս և ՚ի
մեկնաբանութիէ քաղդ"։ Նակ գովքն կարծի լինել ար-
քայանիստ քաղաք ծովեզերեայ ՚ի սահմանս կիսոյ ցե-
ղին մանասէի որ յայսկոյս յորդանանու։ Յականա սո-
րա ասէ սատակեցան Թշնամիքն իսրայէլացւոց՝ մա-
դխանացիք և քանանացիք, և եղեն որպէս զաղբ երկ-
րի՝ վասն երից. մի՝ զի ՚ի փառաց իւրեանց անկան
՚ի յետին անարգութիէ. երկրորդ՝ զի անթաղ մնա-
ցեալ գարշահոտեցան երրորդ՝ զի իբրև աղբ, (այս-
ինքն իբրև Ճիպուէ) եղեն երկրի ՚ի պարարտացուցա-
նել զհողն։ Ո՚յա եդեալ խօսի ապա և զայլոցն
ասելով։

Ա՚ռ՚ ձիշխանս նոցա որպէս զՈրէբ, զԶէբ, զԶէբէէ, զսա-
լմանա, և զամենայն իշխանս նոցա։ Ա՚յսինքն՝ այնպէս վա-
նեա զԹշնամիս մեր, և կորո՛ս զնոսա, որպէս վանե-
ցեր և կորուսեր զերկուս երևելի զօրավարս մադիա-
նացւոց զՈրէբ և զԶէբ ձեռամբ որդւոցն եփրեմայ.
և որպէս սատակեցեր զերկուս Թագաւորս նոցա զԶե-
բէէ և զսալմանա, նաև զամենայն իշխանս նոցա ձե-
ռամբ գեդէոնի։ Որովք յայտնապէս ցուցանէ զի
սատակումն նեռին և հետևողաց նորին. Ո՚յսպէս
սիկ եդեալ մարգարէին՝ խօսի այժմ և զյար խորհըր-
դոյ Թշնամեացն և ասէ։

Ժէ. Ա՚յ ասացին՝ ձառանգեսցո՛ւ ՚ի ձեզ ՚ժառանգութիէն այս։

Արդարեև իմացեալ լինի ա՛ոտ նախ տաճարն, և ա

այն ամենայն մեծութիւնք որք սրբեալ էին, այսինքն նուիրեալ էին տաճարին։ Յերկրորդ՝ քահանքն երուսաղէմ, որ որոշեալ էր լինել բնակութիւն նոցա. յոր միայն էբը" դնի նեղն այսինքն գեղեցկութիւն. որով նշանակի գեղեցիկ բնակութիւն, որպիսի էր երուսաղէմ։ Յերրորդ՝ կրօնն էբրայեցւոց, որով համարեալ լինէին նոքա ժողովուրդ աբ։ Զորրորդ՝ այն ամենայն՝ որ էր էբրայեցւոց. զի զոլով նոցա ժողովուրդ այ՝ ամենայն ինչ նոցա բան այսմ մտածեալ՝ էին աբ՝ նուիրեալ այ և գեղեցիկ. և զի զայսմ ամենայնի էին խորհուրդք եւ ձնամուտն, վասն այսորիկ ասէ։

Այս ասացին՝ քառասնիցորս՝ ի հին ընթերանէն այ։ Կամի ասել. ի ժողովել եհմամեաց մերոց ի միասին՝ քաջալերեին զմիմեանս ասելով բարձցուք յերկրե, և ընթեացուք զկրօնս սոցա, զի այսպէս կարեմք առնուլ ի ձեռաց սոցա զինչս և ստացուածս սոցա, եւս և զտաճարն մեծ, ուր գտանեմք մեծութիւն անբաւ, և ժառանգեմք գանձ բազում։ Ո՛ այսպիսիս ունէին խորհիլ և նեռինն հետեւողք ընդդէմ եկեղեցւոյ։ Ընդեմ որոց մաղթէ մարգարէն առ ՅԱՀ, և ասէ։

ԺԳ. ՅԱՀ իմ՝ սբ՛ ընծա որպէս զանիւ, որպէս զեղբեւ առաջի հողմոյ։

Ա՛պաքէն ի Թողուլ ուրուք զանիւն ի ձեռաց ընդզառ ի վայր առ՝ ինքնին գլորեալ իքանի ի վայր. և ի հոլովիլն անդ՝ վերին կողքն՝ ներքին լինելով Թաւալի։ Այդպէս և ի յառնել հողմոյ եղեգունք մղեալք ի հողմոյ անտի խռովին, և խռիւք եղեգանցն աստ և անդ ցրուին։ Այլորակն անուսոյ բերի ի նմա նուիրել Թողոյն այ զինամին. իսկ խռովումն եղեգանց կամ ցրուումն խռուի եղեգանց բերի ի նմա նուիրել զարհուրեցուցանելոյն այ զինամին։ Կամելով ասել մարդ արկին նմանութիւք խօսիլ զնուիրել Թէ Թշնամեացն խրատէլի՝ զայնպիսիս ի մէջ բերի ասելով։

ՅԱՀ իմ՝ սբ՛ ընծա որպէս զանիւ, որպէս զեղբեւ առաջի հողմոյ։ Կամի ասել. դու որ պատրաստ ի մէնջ երբեք ձշմարիտ ՅԱՀ, հայեաց՝ Թէ զիարդ յանդգնին հեԹանոսք ի վերայ մեր. տես ամենահայեաց ալեք քո զալք

կամ նոցա, և մի զօրացուցանէր զնա ի վերայ մեր. այլ թո՛ղ զնա ի ձեռաց քոց իբրև զանիւ, զի ինքեալ յանարգուն կորիցեն. և առաքեա՛ զաղբ ի նոսա, և նովին զարհուրեցուցանելով զնոսա խռովեցո՛ և ցրուեա՛ զմխաքանեալն նոցին՝ որպէս խռովի հողմ զեղէգն և ցրուէ զնոսին եղեգան։

Ա՛արթ է յայլ ինն միտս վերածել զմեհենութի՛ն այսր բնաբանի. իբր զի որպէս ի սաստիկ հոլովիլ անուի՝ ի՛բրեւ հուր թափի ի նմանէ. և որպէս եղէգն ի սաստիկ չնչմանէ հողմոյ ի՛բրեւ ոտքերի. այսպէս լինել ասէ և թշնամեացն՝ ոմն ի չքնաղակիւ նշ յիւրեքեանս և ի մերկիլ նոցա առ այլս։

Օ այս եդաք ըստ հասարակ կարծեաց. և սակայն ի՛բրեւ թե բառիս աչ՝ նշանակի աստ փշանման ծաղկին կամ փշափունջ սերմին կանկառին. որ ի չոր բանալն անկանի, և հանգոյն անուոյ ընթանայ առաջի հողմոյ, և ինքնին ցրուի. այսպէս լինելի ասէ մարգարէն և թշնամեաց իւրեանց ի բորբոքելոյ բարկութե՛ն նոյ։ Ա՛յս մեհենութի՛ն ըս պատշաճի զնի, և կարի վայելուչ. հոչակով նախ յայն՝ զի ի միասին ը՛ եղեգան յիրէ զանիւն. հայհոյով երկրորդ յայն՝ զի զնե՛ վանիլ կի՛ ցրուիլ հողմով, յասելն առաջի հողմոյ. որում ըստ պատշաճի յարմարի վանիլն փշանման անուի ի հողմոյ քան բուն անուի կառաց նն։

Լակ թե լեբո՛ զնի կալ կալ կի՛ գեղգեղ, որով նշանակի անիւ, որպէս և տեսանել և յայլս, այն և այ իբր հանգիստանուն առեալ լինի փոխանակ փշանման կի՛ փշափունջ սերմին կանկառի. որպէս առեալ լինի և ի մերս բառդ աչ. որ նշանակէ նաև զնոյն բոյսն։ Ա՛զդ յետ առաջի զնելոյ մարգարէին զվանիլ թշնամեացն ի հողմոյ բարկութե՛ն նոյ, կամելով զառաւելն ցուցանել յարեկ զինի, և ասէ։

ժէ. Ո՛րպէս հաւ՝ ըզ այգե ցանեսցես, որպէս բոյ՝ ըզ կնոքս զքրիստոս։

Ցորժամ աստիճանայ հուր, այրէ ոչ միայն զփայտ ջոր, այլև զդալարագեղ անտառս. սոյնպէս և բոց ատրճիճքրեայ հրոյ ի բղխելն ի դուրս կիզու և հալէ զառեղծ ելից իւրոց. որպէս և տեսանել ի բազում

լերինս, յորս բոց բղխեալ՝ կիզու, և երբեմն հալէ
ևս զաւազն ըստ որ ելանէ։ Նաւքն բերի ի նմանու-
թիւն սաստկութեանէ և բարկութեան Տիրանանելոյն այ. իսկ
երկրորդն բերի ի նմանութիւն անխնայ կորուսանե-
լոյն. և զի այսպիսի Տարուածով եհար ասէ զԵհնա-
միան իսրայէլի, վասն որոյ ասէ։

Որդեա հոգ՝ չէ այլ զնացաւս, որպէս բոց՝ չէ կիզա-
չէբինս։ Յայնմհետէ որպէս յորժամ վառեալ լինի հուր
ի մէջ անտառի, ի սաստկանալն այրէ զամենայն
ծառս, սոսկալիս և բարկութիւն քո իբրև հուր վառեալ
ի մէջ Թշնամեաց մերոց՝ սաստակեսցէ զնմանին զնա-
սա։ Նա եթէ կայցեն ի մէջ նոցա մեծամեծք զօրու-
թիւք իբրև զերինս, բոց սբսմնութեանէ քո Տալեսցէ և
կորուսցէ զնոսա անխնայ։

Արթն է լերամբք իմանալ աստ զերեսս լերանց՝
յորս կայցեն խոտք բազումք, որք եթէ ցամաքեալ
իցեն, ի մերձենալ բոցոյ՝ ինքեանք բորբոքին, և դիւ-
րաս այրին. և ըստ այսմ միա բանին կարգի ի ցուցա-
նել, թէ առաւել դիւրին է նոյ կորուսանել զԵհնա-
միս, քան կիզալ բոցոյ զչորացեալ ոչզս։

Չարմարական և բարոյական մեկնութիւն՝ Տրով նշա-
նակին աստ փոքանութիւնք որք ի զայրանալն և ի սե-
ղի գտանել՝ այրին զանտառս բարի գործոց, և կի-
զուն զլերինս մեծամեծ առաքինութեանց։ Կարձակալ
և ըստ հակառակին՝ այսու Տրով նշանակի սէրն Աստ-
ուծոյ, որ այրէ զանտառս մեղաց, և կիզու զլերինս չար ուն-
կութեանց։ Եթէ այս Տուր սերոյ մեծ իցէ՝ առաւել
բորբոքի Տոգմով փոքանութեանց. իսկ եթէ իցէ նուազ՝
շիջանի. որպէս տեսանի ի զգալիս Տուր. որ եթէ
ժամադացեալ իցէ՝ ի փչէն զօրանայ. իսկ եթէ տիա-
բացեալ իցէ և նուազեալ յոյժ՝ նոռչին փչմամբ սպա-
ռի։ Արդ եդեալ մարգարէին զպատուհասս Թշնա-
մեացն՝ կամելով ասել և զայլ իմն առաւելութիւն նո-
ցին յանդիմանն առնել, ի մէջ բերի զնմանութիւնն
մերկի ևս, և ասէ։

ԺԶ. Այսչափ հալածեսցես զնոսա մրրկաւ քո, և բարկա-
թիւ քով խռովեցուսցես զնոսա։

Օ բարութիւնն Աստուծոյ՝ զոր նախ նմանեցոյց Տոգմոյ և

հրոյ , առատ նմանեցուցանէ մերկին . զի մերկին եթէ իցէ հողմոյ՝ ունի զերթս յատկութիւնս . այսինքն գյանդարծականութիւնէ , զարագութիւնէ . և զխռովութիւնէ որով և բերի ի նմանութիւնէ բարկութիւնն այ , յորժամ յանկարծ հասանէ , արագ հարկանէ , և անխնայ խռովեցուցանէ : Ասացեալ եթէ իցէ հողմոյ , զի երբեմն ասի և զհրոյ , յորժամ բոց նորա կամ ծուխ նորին իբրև մերկի փոթորկի ի հնոցի՝ ելանէ արագութիւն և ելանէ շփոթութիւն . և ելանէ այսմ ևս բերի ի նմանութիւն ասատկացեալ բարկութիւնն այ . յոր միտ և դիցէ ի նմանութի այսպիսեացս հայելով՝ ասէ մարգարէն ։

Ասացեալ հալածեսցես զնոսա մրրիկ հով . և բարձրանիցէ հով խառնվիրաւորեսցես զնոսա : Խառդ այսպէս՝ վերացեր ի նահապետէ՝ ի բացատրութիւն նոցին . իբրև թէ ասէր . զորօրինակ հուր այրէ զանտառս, և բոցն կիզէ զոչ զերծինսն, արա , զի այսպէս պատահեսցի և թշնամեաց մերոց . առաքեա զարկութիւնն քո ի նոսա՝ ոչ միայն իբրև զհուր , այլև իբրև զմրրիկ . և նովին հալածեա զնոսա , և լից խռովութիւն զառնակ նոյ . մինչև խափան շփոթիլ նոցա ի մէջ իւրեանց , և կորուսանել զմիմեանս ։

Այս յիրաւի կատարեցաւ ի պատերազմի անդ յովսափատայ , քանզի յաղաչել խորայլացւոց զնա՝ և ի սկսանիլ սաղմոսասացից զօրհնութիւնն այ՝ խռովեցան և սաստեցան թշնամիքն նոցա , յարեան որդիքն ամմնայ և մովաբայ՝ նախ ի վերայ եդոմիայեցւոց, և կոտորեցին զնոսա . և ապա Հարան յերեսաց , և առ հասարակ սատակեցին զմիմեանս . (որպէս գրի . ՚ի· մնաց . ի· 22 -- 25·) ուր ասէն բազումք՝ թէ այս եղև ի գէշերի . յորում կարծելով թշնամեացն կոտորել զերբայեցիս՝ զինքեանս կոտորեցին՝ յանհաւրինս շփոթելով . որպէս և իցէ այսու խռովութիւն յանարգուն դարձաւ խորհուրդ նոցա, և ի նախատինս եղև դումարութիւնն նոցին . յայս հայելով մարգարէին՝ յարի զինքն և ասէ ։

ԺԷ. Եկ զերեսս նոցա անարգանօք , և խնդրեսցեն զանուն տո տէր ։

ԺՂ. Ա՛մէնեցունն և խոովչացն յաւիտեան յաւիտենից. և ամէնեցիք ըսէիցեն.

Ա՛յս բանիք նոյնպէս և այն ամենայն զոր ասաց յինն Ներսիսէ Համարոյ մինչև ցայսօր, ոչ են համարելի իբրև վկայ ժխդրութիւնը ընդդէմ Հշտութեան, այլ իբրև խնդրուածք պաշտպանութեան ժողովրդեան նոն. և զի այն պաշտպանութիւնն լինիցէ հարուածողաց Հշտութեան կարգաւ եղ զայնս առաջի, դիտելով միանգամայն և զօգուտ նոցա, այսինքն զգաստանալ նոցին. որպէս և առաջիկայ բանիւդ յայտ առնէ յասելն.

Ի՞նչ վնասս նոցա անաբիծոյ, և ինքեանցն պահանջ չունի՝ վասի ասել. զայս ամենայն առնելով ի նոսա՝ զպարծանս նոցա՝ որովք խրոխտային կորուսանել ըզմեզ՝ դարձ՛ի գլուխս նոցա. որով և երեսք նոցա լցին անարգանաք, այսինքն ամաչեսցեն, և այնու՝ ի միտ առցեն սղգք նոցա և ամենայն հեթանոսք, թէ դու ես որ տիրես՝ ի վերայ ամենայնի. որով և սուիք պեսցին խնդրել զանուն քո, և ոչ զանուն իւրեանց. կամ փոքեացին կոչել յօդնուիթի զանուն քո և ոչ զանուն կուռց իւրեանց։ Կա՛մ կամ բանադատեսցին՝ քեզ տալ զփառս և ոչ ինքեանց. և յորդորեսցին՝ ի քեզ ապաւինիլ և ոչ յինքեանս. և նուաճեալ խոպան՝ զքեզ ծանիցեն յամենայնի կարօղ՝ և ոչ զինքեանս կիր զկուռս իւրեանց։ Ա՛յս թէ քնաւ ինչ ոչ զգաստասցին՝ ձեռացեն յանարգութեան իւրեանց. և առ այս յաւել.

Ա՛մէնեցունն և խոովչացն յաւիտեան յաւիտենից, և ամէնեցունց ամաչեսցեն՝ ի վերայ պարծանաց իւրեանց. և եթէ յամառեալ ձեռացեն, անկցին՝ ի խոովութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. որով նշանակի, թէ ժամանակաւոր ամօթ նոցա փոխեսցէ և յանարգութիւն յաւիտենական. որոյ վասն իսկ ասէ՝ ամէնեցիք ըսէիցեն. և յայնժամ կամայ և ակամայ ծանիցեն զգօրութիւնն

ԺԲ. Ով անիծեն չէ անուն ոչ տէր է. և զոս դայն բարե-
բեալ ես ի վերայ ամենայն երկրի։

Լատա անուն՝ յորժամ լինծայի ոյ, երբեմն ունի զգան նշանակողի, և երբեմն զգան նշանակելոյ. որպես յասէին * մի առնուցուս զանուն տէն ոյ քո ի վերայ ,, մատեաց ‖. (ելից. ե. 7.) անուանն ունի զզօրուի նշանակողի. որպես թէ ասէր. զայն անուն՝ որ նշա-նակէ զնծ՝ մի դիցես ի վերայ այլոց։ Լսակ յասէին. * սաղմոս ասացից անուան տէն բարձրելոյ ‖. (սաղ. է. 18.) բառդ անուն ունի զզօրութի նշանակելոյ. որպէս թէ ասէր. սաղմոս ասացից այնմ որոյ անուն է տէր բարձրեալ։ Լսատ երկուցս ըլ այսոցիկ ի գործ ածի ի գլխս բառդ անուն. իսկ աստ լատ առաջնոյն առեալ լինի յասէին։

Ով անիծեն չէ անուն ոչ տէր է։ Լյսմենքն փորձիս ի միտ առցեն թէ ձշմարտապէս անուն քո կոչի եւմա այսմենքն ոչ, որպէս. կիմ թէ սատուիս գիտասցեն թէ քեզ միայն վայել է անուանս ոչ. և զոս միայն ես ի վերայ ամենայնի և յամենայնի փառաւորեալ. և առ այս յարէ։

Լյ- զոս դայն բարեբերեալ ես ի վերայ ամ երկրի։ Լյսմենքն է, ծանիցեն թէ զոս միայն ինքնիշխան զօրութ տէրեա ամենայնի, որով և զոս միայն ասիս և ես բարձրեալ թագաւոր ընդ ամենայն տերիս ի վերայ ամենայն թագաւորութենէ։

Լյս բանք լիապէս կատարեսցին ի կատարածի աշխարհիս, յորում հետևօղք նեռին ծանիցեն զփրկիչն ամենայնի. որով և յայտնի տեսցեն՝ թէ խաբեցան. զի թողեալ զիւրեանց փրկիչն հետևեցան կորուսչին։ Այնպէս և զկք լցցին անարգանաք յերեսս իւրեանց և ի հնարս իւրեանց. և քանդատասեսցին անկանիլ խոպառ ըլ ոտիւքն քոյ, և ձանաչել զնա յայնմ տէր։ Լյսպէս պատահելոյ և ամենեցուն նոցա՝ որք ոչ կամեցան ձանաչել զնծ. և կամ ծանեան, բայց ոչ ծառայեցին նմա։ Լյս սակայն ծանիցեն յետոյ, և ամաչեսցեն, մանաւանդ ի տեսանել նոցա թէ զիարդ որք ծառայեցին ոյ, փառաւորեալ պատուին ի նմանէ ի կեանսն յաւիտենական։

ՍՂՄՈՍ ՀԱ

Փափաք տեհնչանաց սրտի արդարոյն ի վայելումն տանն ՅՀՍ, ի մէջ բերելով թէ քանի երանելի են նոքա՝ որք բնակին անդ. մինչև աւելի ընտրել զմի օր կալ անդ քան զանցասա. ամն յաշխարհի աստ. միանդամայն առաջի դնի և ցոյցք օգնականութեանն ՅՀՍ առ այնասիկ՝ որք ցանկան ի նմա ժամանել։

Ի կոթաբաժ. վասն հնչանաց. որքունն կորհայ սաղմոս։

1 Որքա՜ն սիրելի են յարկք քո փեր զորութիւն. ցանկայ և փափագիմ անձն իմ ի գաւիթս քո։ 2 Սիրտ իմ և մարմին իմ՝ ցնծասցե առ ՅՀՆ կենդանի։ 3 Վասնզի ճնճղուկ եգիտ իւր տուն. տատրակ զբոյն՝ ուր դիցէ զչափս իւր։ 4 Սեղան քո ՅՀ զորութիւն, թագաւոր իմ և ՅՀ իմ։ 5 Երանի՜ անձանց՝ որ բնակեալ են ի տան քում. յաւիտենից օրհնեսցեն զքեզ։ 6 Երանելի է այր՝ որոյ օգնականութիւն ի քեզ է. ելս եդ ի մտի իւրում ի հովիտս արմատութեան ի տեղւոջ յորում հաստեաց։ 7 Օրհնութիւն տացէ, որ զբնին դնէ. գնասցեն նա ի զորութիւն ի զորութիւն. և երեւեսցի ՅՀ հրեղէնից ի սիոն։ 8 Լիր ՅՀ զորութիւն՝ լուր աղօթից իմոց. ականի դիր ՅՀ յակոբայ։ 9 Պատռանելի ես դու մեր. տես ՅՀ և նայեա յերեսս օծելոյ քոյ։ 10 Զի ասն միոյ լաւ է քան զիս՝ ի օր ի գաւիթս քո, քան ընտրեալ։ 11 Պատրեցի ընդ աղբ տալ ի տան ՅՀ. քան բնականալ ի յարիս հեղեսրայ։ 12 Օ՜ զորութիւն և ՅՀ զորմածութիւն սիրե տեր ՅՀ մեր. ընտրեա և գթասցէ տայէ։ 13 Ո՜չ ինչ պակաս առնէ ընդզորմածին իւր յոյժ, որ գնան յանբծութիւն։ 14 Լիր ՅՀ զորութեամբ, երանելի է այր՝ որ յուսայ ի տեղ։

ՎԼԱՐՆԳԻՐ

Ի խոպոչ. վասն հեյմանաց. որդոցն կորեալ սաղմոս։

Ի ՀԻՆԴ ԶԵՒՈՒԴԻՒՍ ՄԵՐ ՅԱ-
ւելեալ լինի ի վերնագրիդ բառս ի դա-
ւիթ. որ բաց յօրինակէ ասորւոց ոչ ուրեք
գտանի, և ոչ յընտիր ձեռագիրս մեր։ Ի տալգ բեալ
սաղմոս ինչ մեր փոխանակ բառիս ի խոպոչ՝ դնի
ի ձամանակի. այլ այս վերիսկաւ է եդեալ. զի ոչ ի
ձեռագիրս մեր, և ոչ յայլ թարգմանութիւնս գտանի
այդ. այլ յամենայնի որպէս և յերբ" ըստ վերոյ գրե-
ցեդ դնի։ Ի ՚ալ թէ. զինչ նշանակէ բառս ի խոպոչ,
տես ի ներածութէ. գլ. Թ. Այոյնպէս և մ հնձա
նաց տես ի սաղ. ը. և ի ներած. գլ. Ժ. և վասն
որդւոցն կորեալ տես ի սաղ. խա։

Յոկ թէ երբ և յորմէ իցէ յօրինեալ այս սաղմոս, ե-
րեք են գլխաւոր կարծիք։ Ի ՚ոաջինն է այն, թէ այս
յօրինեալ եղև ի գերուէն բաբելացւոց ի ղևռատւոյ
ուխտիւն՝ որ էր սերեալ յորդւոցն կորեալ (Թագ.
իզ. ււ.) ի ցոյց փափաքանաց Ժողովրդեանն ՚ոյ առ
առաջարն որ յերուսաղէմ։ Ի ՚այս կարծիք Թէպէտ և
է բազմաց, ը որս և վարդանայ, բայց ոչ երևի հա-
ւանական. զի սաղմոսերգուն ի խօսիլն՝ ցուցանէ ի
բանս իւր՝ Թէ ի ժամանակի անդ կայր տաճարն.
իսկ ի գերութէն բաբելացւոց ոչ գոյր տաճար։ Ի-
ւ գարձեալ բան սաղմոսիս նիւթ ատէս միայն հայել յայն
տաճար. իսկ ը նկարագրին հայի յանձեռագործ տա-
ճարն ՚ոյ՝ այսինքն յարքայութէն երկնից։

Ի երկրորդ կարծիքն է նոցա, որք զայս սաղմոս ասն
գաւթի ի ժամանակս հալածանացն սաւուղայ, և
կիմ աբեսաղոմայ. զի որովհետև գաւիթ ի հալածմանն
անդ հեռի գոլով ի տաճարէն ՚ոյ՝ անձկանօք ներին
մաշիւր. գուցէ ի փափաքանաց անտի տեսանելոյ և
վայելելոյ զայն՝ ասաց զայս սաղմոս։

Երբորդ կարծիքն է՝ թէ այս սաղմոս իցէ ասացեալ ի դաւթայ յամենամեծ տենչանաց սրտի իւրոյ՝ զոր ունէր առ երկնային տաճարն։

Բայց հաւանականագոյն ևս է զերկոսին զայսոսիկ միանդ կարծիս զոգել ի մի. իբր զի դաւիթ թէպէտ և առաքեալ հեռի լինելոյ ի տաճարէն՝ իմն ի խոր բանէ տապանակին՝ ասաց զայս սաղմոս, բայց հայեցուլով յիմանալի տաճարն ի նոյն ուղղեաց. վասն զի բանք սաղմոսիս գերազանց գոլով յոյժ՝ հայկն յայնպիսի ինչ՝ քան զոր առաւել փափաքելի չկայցէ մարդոյ. իսկ այն է ժառանգութիւն ոչ յերկնային տաճարին զոր ստուերագրէր տաճարն երկրաւոր, վ՛ր որոյ և մեք յայն հայեցուլով ունիմք մեկնել զսոյն։

ՐՒԲ

ա. Որդեաց սիրելի են յարկք քո աբբա Տ֊ր. ցանկայ և փափաքէ անձն իմ ի գաւիթս քո։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Յարիւրք ոչ նշանակին օթևանք տանն ոչ այսինքն աբբայութիւնք երկնից. ըստ որում ասաց քր, * ի տան ,, Հօր իմոյ օթևանք բազումք են ‖. յովհ. ժԴ. ։ ։) Իսկ այս օթևանք փոխաբերութիւն նշանակին զանհամանելի աստիճանս և զբանձրելի կարգս փառաց արքայութիւն, որք վասն պարագրելոյ զամենայն փափաքմանս սրտի մարդկան՝ նմանութիւն իմն կոչին յարիւք։ Եւրդ այսոքիկ յարիւք ասին սիրելի պանդխտելոցս մեզ ի մէջ անցաւորացս՝ վասն երկուց. մի՝ վասն երջանկութեան՝ որ կայ ի նոսա. և մի ևս ըստ հակառակին՝ վասն թշուառութեան՝ որ կայ ի սոսա. յորս և հեշտութիւնքն ցաւ են. և փառքն տանջանք, մեծութիւնքն խեղդիչք և համբոյն ընծայք կենդանի վեր ի վայր։ Ի սոսին և ի նոսին հայեցուլ մարգարէին՝ աղաղակէ առ նոսա, և ասէ։

Որդեաց սիրելի են յարկք քո աբբա Տ֊ր։ Ասացեալ բառդ՝ որդեաց՝ դնի իբր միջոցութեան զարմացական կիր ըղձական. յոր միտ ի քանիս մի սաղմոսս և ի սաղմոսն

լամբ" դնի իբրև զի այսինքն վիճդ և քանի. որով կամի ասել. ով թէ վիճդ և քանի ցանկալի և փափաքելի են յարկք քոյ առ այնոսիկ՝ որք Ձանաչէն զգեղեցկութիւն նոցին, և զգան զՔաշուառութիւն պան.

դ Խոտութիւն խրատանց ։

Որ յաւելուլով ասել՝ տէր զօրութեաց, երկու ինչ տայ խմանալ. մի՝ թէ այն յարկք չինեալ են յայնմանէ, որ է ՚ի զօրութեաց. ուստի և են գործք ամենաբուխաստ և աքանչելի՝ արժանի այսպիսի Ձարտարապետի. երկրորդ՝ թէ յայնոսիկ յարկս նստեալ կայ տէր շուրջ պատեալ և պաշտեալ և փառաւորեալ յանհամար զօրութեաց՝ այսինքն յանթիւ զօրաց երկնից. որոց միոյն տեսութիւն միայն բաւական է սքանչացուցանել և ըզմայելեցուցանել զտեսօղսն. և եթէ միոյ նոցա տեսութիւն այսչափ՝ քանի՞ ասպա տեսուլ ՚ին նոցա. սմին իբրև և յարկք այնպիսի աքանչելի ՚ին յամենայն սրտէ փափաքելի լինին ծառայից նորա. ընդ որս և զինքն միայաբեալ մարգարէին՝ նոցին փափաքանօք ՚ի նոյն բերի, և ասէ ։

Ո՞Ձանիկ և փափաք անձն իմ ՚ի փառիս տ ։ Ո՞Ձանկալն նշանակէ աստ ուժգին յօժարուիլ բերել յայն՝ որ է սէր բերել. իսկ փափաքիլն է այնպիսի յօժարութիւն բերել ՚ի սիրելեացն, մինչև ոչ ևս ձկտել յայլ ինչ ։ Ո՞Ձայսպէս բերի ասէ անձն իմ այսինքն Հոգի իմ ՚ի գաւ.

լիթս քո ։

Գաւիթն նշանակէ զարտաքին սրահն, որ ասի քակ. և զի ՚ի յարկս ՚ոյ այսինքն ՚ի յարքայութիւնեան երկնից արտաքին և ներքին սրահ ոչ գոյ, նոյն լինի ցանկալի ՚ի յարկս ՚ոյ, և ցանկալն ՚ի գաւիթս նորա ։ Ո՞Ձայց մարգարէն այսպիսի նմմնութիւն խոսելով կամի ցուցանել զառաւելութիւն յօժարութեան սրտի իւրոյ՝ քան զայլ և այլ բանի. մի՝ ըստ սովորութեան ցանկանալոյն, իբր զի եթէ այսչափ ցանկայ ՚ի գաւիթս տանն ՚ոյ՝ քանի՞ և ա ՚ի բուն իսկ ՚ի ներքին սենեակ տանն ։ Ո՞Ձերկրորդ՝ ըստ աներևակայելութիւն ժառանգելոյ զիմն, իբր զի եթէ հասցէ ՚ի գաւիթսն, անկասկած ժամանեսցէ և ՚ի ներքս ՚ի ժառանգութիւն տանն ։ Ո՞Ձերրորդ՝ ըստ բաւական տեղւոյն, իբր զի այնչափ է գեղեցկութիւն տանն ՚ոյ՝ մինչև բաւական համարիլ և զկալն ՚ի գա.

ւելեա նորա ։ Յորմէրդ՝ ըստ մեծութեանն եմիմ գաւթին և եմիմ տանն. զի որչափ անձկագոյն են գԺօխք, նոյնչափ անհամեմատ առաւելութիւն ընդարձակագոյն է տունն ոյ յերկինս. Թէպէտև բազումք են որք խ. ջանեն անդ ՚ի գԺօխս քան որք ելանեն ՚ի տուն նոն. ուստի ասէ բարեբ. (՚ի մէկն. մարկ. գլ. ԺՃ. յորդ). * արքայութիւնն՝ որ զսակաւս ունի՝ յոյժ մեծագոյն է ,, քան զդէհենն՝ որ զազգումս ընդունի ։ Հինգերորդ՝ ըստ բարոյական տեսութեան. ըստ որոյ առաջի առնել և զխնամարհութիւն հոգւոյն. որով գրեթէ անաւր ժան համարելով զինքն մտանել ՚ի ներքս անդ՝ շատ վարկանի կալն ՚ի գաւթիս տան նոն ։

Վաթսուն առեալ՝ յարիւք և գաւթաւ նշանակին բուն յարիւք և գաւիթք տաճարին. իսկ այլաբանօրէն՝ եկեղեցի որ , որ յինքեան մտածեալ է յարիւք հաւատացելոց. իսկ հանդիսատեսիք արքայուն է գաւիթ նորա ։ Վաթսունակին գարձեալ և տաճարք և տունք աղօթից. յորս փափաքմամբ ժողովին հաւատացեալքն ցանկալով ժամանել ՚ի ժառանգութիւն երկնային տաճարին ։ Իսկ քանզի յայսպիսի փափաքանաց՝ որ արմատացեալ իցեն ՚ի յոյս հաստատուն, ծագի ուրախութիւն ՚ի մարդն, յոյն ըմբռնեալ մարգարէին՝ գոլ և ասէ ։

Ե. Ուրախ էմ ես մարդն էմ ինձ ասա ես ձեզ երկրպագել ։

Չնծալ կամ ուրախ լինել կրկին է ՚ի մէկ. մի՝ ասակ ըստ բանականին, որ է ներգործութիւն կամաց ՚ի հոգին ըստ ժառանգութիւն բարւոյն ըմբռնեցելոյ մտօք. զայսպիսի ցնծութիւն կի ուրախութիւն ունին և հրեշտակք, ևս և հոգիք մեր ՚ի ժառանգութիւն հոգևոր բարւոյ. միւսն է ըստ զգայական մասին, և է ներգործութիւն զգայական բաղձանաց ըստ ժառանգութիւն բարւոյն ըմբռնեցելոյ զգայութիւն. և սորա բուն կայսրան է ՚ի սրտի. զայս ունին և անբան կենդանիք յիւրեանց կարգի ։

Ակայ գիտելի է՝ զի ցորչափ կամք ՚ի մարմնի՝ որով. հետև հոգին անբաժան ունի զգայութիւնն, գրեթէ միշտ ՚ի ծագիլ ցնծութիւն ՚ի կամն՝ իբր զհամեմատ ծագ է նոյն և ՚ի զգայուն. նոյնպէս և ՚ի ծագիլ ցնծու-

ԼՁ՝ ի զգայութիւն՝ ծագի և ի կամն. և հասարակօրէն նոյն է ցնծութիւն երկոցունց. և զանազանութիւն նոցա առեալ լինի ըստ առարկայիցն՝ յորոց յառաջ գան։ Այս միտ խօսելով ասաց մարգարէին՝ ասէ։

Սէրս իմ և մարդն իմ ցնծասցէ առ ած կենդանի։ Արտաքին իմացեալ լինի ասա ոչ սոսկ կազմուածն այն ներքինը, այլ հոգին յուրախանայն յինքեան. ուստի ի վերայ սորա գրելով Հոգերկաւոյն (առ միջագետս երես. 274.) ասէ. * սիրտ իմ և մարմին իմ ցնծասցէ առ ,, ած կենդանի. և զինչ է սիրան՝ եթէ ոչ մարմին. ,, ապա զինչդրէ ը սրտին յաւելու և զմարմինն. որով ,, յայտ է՝ զի ոչ զոյսմ սրտի ասէ, այլ զՀոգւոյն ։ Այսպէս և մարմնով իմացեալ լինի ասա ոչ սոսկ զանգուածն մեռեղէն, այլ զգայութիւնք ներքինք, կամ զգայական յօժարութիւնք, և ս զգայարանք։ Յաւ ը այսմ կամի ասել. ցնծասցէ Հոգի իմ առ ած կենդանին, և ի զեղմանէ այնր ցնծութեանն զաւարձացուին նաև զգայութիւնք իմ՝ ի նոյն։

Կենդանի կոչէ զած ը երից. մի՝ յինքեան մտածելով. երկրորդ համեմատութիւն այլոց. և երրորդ հակադրութիւն մեռու. յինքեան մտածեալ միայն ոչ վայելէ տիրապէս անուանս կենդանի. քանզի կենդանին ասի նա՝ որ շարժէ զինքն ի ներգործութիւն իւր՝ ոչ յայլմէ՝ այլ յիւրմէ. որպէս թռչունք և անասունք ասին կենդանի, զի ինքեանք զինքեանս շարժեն ի ներգործութիւս իւրեանց, ը որում ինքեանք էլուզանեն յինքեանց զուրախութիւն, զսէր են, ոչ սպասեն և մարդիկ և հրեշտակք։ Այլ քանզի ուրք ևս ի շարժելն զինքեանս՝ շարժին յայլ, զի նուազ կեան, շարժին և են, և յոյժ շարժելն յայլ՝ ապականին և բառնին ի կենաց, վասն որոյ ըստ Հաղորդութիւն միայն ասին կենդանի. իսկ ած ոչ յայլմէ, այլ յիւրմէ է՝ ոչ ի շարժման այլ յանշարժութիւն. զի անշարժ գոլով յինքեան շարժէ զամենայն և կայ ինայ յիւրում յանփոփոխ ներգործականութիւն, այսինքն յանշափ ի մտացման, յանշափ կամեցման, յանշափ ասէր, յանշափ ուրախութիւն են. ուստի և ինքն է միայն կենդանի

որ էն տուօղ կենդանուԹէ այլոց · ըստ որում և ասէ Թէ նովաս կեանք էր ։

ՀամեմատուԹէ այլոց կենդանի կոչի ասէ , ի բաղդատուԹէն ընդ նմա և ընդ չնմա ։ Ա.սացէ ընդ նմա , որով իմացեալ լինին Թագաւորք և իշխանք , մարգարէք և հրեշտակք էն · որք ընդ սաղմոսերգուԹիւն (սաղ . ձն . ւ .) ասէն · բայց զկենդանուԹէն իւրեանց ոչ ուՆին յիՆքեանց , այլ յայլ · Ա.սացի և ընդ նմա , որով իմացեալ լինին կուռք՝ որք բնաւ չունին ինչ կենդագանուԹէ · զի այս ունին և ոչ տեսանեն , ականջս ունին , և ոչ լսեն · (սաղ . ՃԺԵ . Տ .) Ոակ ասէ ստեղծող գոլով այսպիսեաց՝ ինքնին զամենայն տեսանէ , զամենայն լսէ ևՆ . վասն որոյ ինքն միայն ասի ունենդանի ։

ՀակադրուԹէ մանաւ կոչի ասէ կենդանի . զի որպէս անեղ է , նոյնպէս և անմահ · և կեայ յինքեան անփոփոխ յաւիտեանս յաւիտենից ։

Ա.յլ պատճառ աստանօր այսպէս կոչելոյ մարգարէին զնա՝ է ցուցանել նմա՝ Թէ այն ցնծուԹէն զոր եդ առաջի՛ է Ձմարիտ · զի ոչ է առ անկենդանս կամ առանոտիս , այլ առ կեանքն Ձմարիտ · Ա.րկրորդ՝ Թէ այն ցնծուԹէն իւր է ունայնն ինչ յառաջ եկեալ յոչ իբր յաղեբերէ ցնծուԹեան · զի ունի գոլով կենդանի՝ ինքնին բղխեցուցանէր զնոյն ի Հոգի Նէր · Ա.րբորդ՝ Թէ այն ցնծուԹէն իւր ի ժառանգելն գունի՛ մնալոց է յաւիտեանս յաւիտենից , զի նա՝ յոր ցնծայ , է անմահ և ունայ յաւիտեան ։

Ա.յդ այս ցնծալս զոր դնէ մարգարէն , կարէ խմացեալ լինել եՆԷ ըստ հանդերձելոյն , և եՆԷ ըստ աստի կենաց · ըստ հանդերձելոյն իմացեալ՝ կամի առել ի հասանել իմում ի յարկս ունն ցնծասցէ անդ սիրտ իմ , և և մարմին իմ յետ յարուԹեան առ ունենդանի յաւիտեանս յաւիտենից ։

Ոակ ըստ աստի կենաց իմացեալ՝ կամի առել · վասն փափաքելոյ իմ՝ ի յարկս ունն՝ ցնծայ և ցնծասցէ սիրտ իմ և մարմին իմ · նա զի և ես ինքն բաղձ ի նոյն բերիմ , զնոյն խորհիմ , և ի ժառանգուԹէ այնր փուԹամ՝ Ա.յսպիսիս ԹԷպէտ և մարմնով կայ ի վերայ երկրի , բայց կեանք նորա յերկինս ի վեր է բարձրա-

ցեալ. նմանի այսպիսիս ծառայ, որ արմատով միայն յերկրի է՝ ի ժողովել զհիւթս բարիս, և այլով մասամբ՝ ի բարձրանալն. քան սմին և այսպիսիս քան մարդիոյ սեռսանի յերկրի՝ առ՝ ի առնուել զնմանդ հոգւոյ, և տալ զոյտուր հոգևոր կենաց, իսկ քան հոգւոյ յերկինս։ Վասդահ՝ է կացեալ միով կեաս՝ ի գետնի. և ինքն՝ ի վեր բոլորակի, զի բոլորք՝ ի վեր ունի զինքն։ Այս որպես գրէ սաղմոս ընդհանալի (՝ի պատառսան կամ թագաւորից երես· 846·) յայս յորդորեն զմեզ գիրք ասե· * ծայրիւք ոտին միայն չքնիլ ,, յերկրի· իսկ այլոցն ամենայնիս զվերինն խորհիլ·

,, ուր քո նստի ըստ աջմէ որ ‖

Այսպիսիս զվերինն խորհելով՝ այսինքն զերկինս, զյառատեղս երկնից զգենու· լինելով անապական՝ ի մեղս անշաղախ՝ ի մարմնի· լուսաւոր՝ ի խորհուրդս· ընդարձակ՝ ի սիրտս, խաղաղ՝ ի հոգիս· բարձր յիմաստուքեան· զարգարուն յառաքինութեան· և սրագ՝ ի գործս բարիս· որովք ցնծայ՝ ի հոգի և՝ ի մարմին իւր· երկրաւոր գոլով՝ յերկինս թռչի· մահկանացու գոլով՝ ընդ անմահս նմանիլ· մարմնաւոր գոլով՝ ընդ անմարմինս կենցաղի·

Կենդանիքն զոր եաւես եզեկիէլ՝ երկրաւորք էին, և յերկինս թռչէին· անմիաբանք այլաւսակք էին, և միաբան միաւոր յարբայսն ընթանային· անթևք էին՝ ի բնութէ, և թևօք մեծաձայնեան սլանային· Օ՛ի կայր նմանութէն հասատատուն երկնից՝ ի վերոյ գլխոյ նոցա, այսինքն է՝ թէ կայր՝ ի գլուխ նոցա՝ և՝ ի միտս նոցին, խորհուրդ նկարագրուն արքայութէն երկնից· կայր նաև՝ ի ներքոյ խորհրդոյ նոցա նմանութէն ձեռին մարդոյ· որով՝ նշանակի գործնական կեանք· զի այսպիսիքն զվերինն խորհելով՝ ջանան գործել՝ ի սատարանուն զգործս արժանիս վերնոյն· Կեաղ սոցա՝ ի վերայ երկրի վասն այսորիկ է միայն՝ զի երբեք խմսատուն վաճառականք գնեսցեն ատ գործովք զդիւթագին վաճառս, առ՝ ի թանկագին վաճառել զայնս՝ որ յերկինս· Այս ահա յայսպիսիս խորհելով և՝ ի սոյնս բերելով ցնծան սիրտք սոցա և մարմինք սոցին առ՝ ած կենդանի· և փութան ժամանել առ նա·

Լեռն այս քանք ասիցին ՚ի քեռանոյն քոյ՝ սրտիւ նո-
րա խմացեալ լինին կամք նորին , և խորհրդաբար ե-
կեղեցականք . իսկ մարմնովն իմացեալ լինի մարմին
նորա յարուցեալ ՚ի մեռելոց , և խորհրդաբար աշ-
խարհականք : Ձասել նորա զայս առ Հայր՝ մեք ևս
ցնծումք ՚ի բերիմք առ նա ինչն քո իբրև առած կեն-
դանի ՚ի վայելուչն կենդանութեէ նորա . քանզ որում
ինչն ասաց . * ես կենդանի եմ, և դուք կենդանի
,, լինելոց կք ։ (յովհ . ժդ . 19 .) ոչ յաղթաւոր
կեանս յայս , այլ յերկնայինն յարիւն . և զի այնմ
յարիւն օրինակ էր սեղան տաճարին , ընդ որ իբր ՚ի
գաւիթ լինի մտանել յերկինս , յայն ևս ուղղէ մար-
գարէն զփափաք իւր առակաւ ինն , և ասէ ։

Ջ . Ո՞րքանի՞ ձնձղուկ եփէս իւր գոմ . գարեկ ղբոյն՝ ոչ
դիջէ ցնփա իւր ։

Ջ . Սղոյն չո պէր ղրուխեց , խափաւոյ իմ և աջ իմ ։

Ձնձղուկ ասի փոքրիկն ՚ի թռչունս ձնձուղ (ա-
յլ-
է) , և ա և իցէ փոքրիկ թռչուն , որ ՚ի գոտանել
զտեղի յարմար՝ հանգչի ՚ի նմա իբրև յիւր տուն ,
անդ հանէ զձագս իւր . անդ պատսպարի ՚ի ցրտոյ և
յանձրևոյ . և ՚ի նոյն ապաստան լինի ՚ի հալածիչն
իւր ՚ի մեծամեծ թռչնոց : Ոչ սատարին և աղա-
նէնման ընտանի թռչուն հեզ ինչոյ , (որ յոյլազ-
գեաց գումիու կամ ղումրի կոչի ,) որ ՚ի գոտանէն
գյարմար տեղի վասն բունոյ՝ այնչափ ուրախանայ ՚ի
նոյն , մինչև մոռանալ և զքաղց իւր : Ո՛ այսպիսի յօ-
ժարութէ ունելով այսոցիկ թռչնոց առ բոյնս , և ՚ի
նմին գտանելով զՀանգիստ՝ բերին յառակ օրինակի
առ այնոսիկ՝ որք փափաքին ժամանել ՚ի յանկալին
իւրեանց . յայս Հայելով և մարգարէին առաջի դնէ
զոյն՝ և ասէ ։

Ո՞րքանի՞ ձնձղուկ եփէս իւր գոմ . գարեկ ղբոյն՝ ոչ
դիջէ ցնփա իւր ։

Սեղան չո պէր ղրուխեց . խափաւոյ իմ և աջ իմ : Ցերկո-
սին յայսոսիկ բանսդ ՚ի միասին առեալ՝ յայտնի մար-
գարէն իբր յարացուցիչ զմեծութէ այնր փափաքանաց՝

զոր եդ ի համարն ։ բան որոյ կամի ասել. Հանապազ հառաչեմ, երբ իցէ զի ժամնեցից ի յարկս քո տէր զօրութեանց, քանզի հեռի տեսեալ զիս ի ժառանգութեանն այնը հալիմ և մաշիմ. տեսանեմ, զի վայրի ձնձղուկ գտեալ իւր տուն՝ ցնծայ ի նմա, և պատապարսի ի նմին, և հանգչի ի նոյն, քանզի եգիտ նա զոր խնդրէր. տեսանեմ և զի ընտանի թռչունք՝ որպիսի է տատրակն՝ գտեալ իւր տեղի բունոյ, բերկրի ի նմին, և հանեալ անդ զձագս իւր՝ ցնծալից գոլայ. զի և նա եգիտ՝ որում ցանկայր. իսկ ինձ օտարացեալս յերկնային յարկացդ և պանդխտեալս ի պատուիրակեանս յայս զինչ կայցէ այլ փոխանակ այնոցիկ յարկաց՝ բայց եթէ սեղան ի քեզ ջրոռնէդ ինձ խաթաոար իմ

և աճ իմ։

Լաւ արդարև ի պանդխտութեան մերում զինչ այլ ինչ տեսանի այնպիսի՝ որ յանդիման առնելով մեզ զվայելուչն վերին յարկացն՝ սփոփեացէ զտառապանս մեր՝ քան զքաղաքուն ծնդային սեղանոյն՝ որ է ի խորան տաճարին. ոչ ապաքէն անդ գտանեմք զաւազանդիմի օրհնակս երկնային վայելուչեց, և և զառանձին իմն նեղակայութեանէ հրեշտակաց ի սպաս ոչ կենդանւոյ իրրև ի խորանս երկնից. ուր և ի տեսանելն զնաւիրմանս պաշտամանց եկեղեցւոյ նոցին նշմարեմք և զընծայութեանն աղօթից՝ զոր են յարքայութենէ երկնից։

Լաւ զարձեալ անդ գտանեմք լուսաւորուն ի միտս, բորբոքումն սիրոյ ի կամս, զգալութենէ և զգաստութենէ պաշկեչտութենան և զգայութենէս և յարատևին շարժմանս, որպես եթէ նոքա ի յարկս արքայութենէ առաջի ոչ։ Այլ որ մեծն է՝ անդ գտանեմք զաստ նեալ պանդխտութենէս մերոյ զդրաւ երանութենէ զոր վայելեն զոքա յերկինս, և ի ձեռն հաւատոյ, յուսոյ և սիրոյ ժառանգեմք զնոսա մեր իրրև զժառաւոր, և որպես զտէր զօրութեանց. մինչև ասել առ նա ընդ մարգարէին, Թագաւոր իմ և Աստուած իմ։

Այս բան կարէ փոքր ի շատէ և մեկնիլ. այլ այն է ի նոյն միտս. իրրև եթէ ասէր. ոչ ձնձղուկ և տատրակ ցանկան ունել զտուն և զբոյն, և ի գտանել՝ ցնծան և բերկրին, այսպէս և ես փափաքիմ ի

սեղան քո. և ի ներկայ լինելս իմ այնմ բերկրիմ. զի որովհետև ոչ եմ ժամանեալ ի յարկս երկնից՝ յոր ցանկամ լինել, ի սոյն բերիմ և փափաքիմ, զի գոնէ սովին լցից զկարօտ իմ՝ զոր ունիմ ի նոսն։

Արթ է և աս զայս բան առնուլ ոչ իբրև յարացոյց, այլ իբրև փոխաբերութեան ինչ. որպէս առնու և լամբ՝ այլով ինն տեսուք. յոր միտ կամի ասել. անձն իմ իբրև զձնձղուկ տատանեալ աստ և անդ եգիտ զիւր տուն, և իբրև տատրակ ներանձնացեալ եգիտ զիւր բոյն. և այն է սեղան քո տէր զօրութեց, ուր գտա- նեմ զձագս ուրդ իմ և զնիդ իմ։

Օ սոյն զայս յառաջ բերեալ մարգարէին գիտէ երբ գու ինչ. մի՝ ի ցուցանել՝ թէ որովհետև տակաւին ոչ է ժամանեալ ի վայելուչն սեղանոյ երկնայինս առաքին՝ այսինքն արքայութէն երկնից. փափաքէ վայելել յերկրաւոր տաճարի, և ի նմին սփոփել։ Այրկ բորդ՝ ի ցուցանել՝ թէ մեծ է յոյժ փափաք իւր առ երկնային սեղանն. զի թէ այնչափ փափաքելի էր նմա սեղան տաճարին, քանի ևս սեղանն արքայուն երկնից։ Այլ ըստ այսմ՝ ի ցանկալ նորա ի սեղան տաճարին՝ նովին ցուցանէ մեծասէս ցանկալ ի սեղանն երկնային. յոր միտ կամի ասել. որպէս ձնձղուկ և տատրակք ոչ ուրեք հանգչին՝ եթէ ոչ ի բոյնս իւրեանց, ուր և հանեն զձագս, սոյնպէս և ես՝ որ ցանկամ ներկայ գտանիլ առաջի սեղանոյ քո, ոչ հանգչիմ ի նոսն. այլ փափաքիմ վայելել յամենացանկալի սեղան արքայութեանդ քո. այդ սեղան միայն է ինձ փափաքելի. այդ միայն է հանգիստ իմ, և այդ միայն է՝ որ լիացուցանէ զիս։

Ի սոյն բերկրին և փափաքմանէ մէջ, մինչև ցանկալ գթեմ թառանիլ անդր հոգւով. այլ ծանրութիւն մարմնոյս ոչ թողու. ոչ տեսանի ի ձագս թռչնոց. ուստի ասէ բարեգթ. (ի մեկն. մարկ. գլ. ժդ.) * ձագք ջանան թռչիլ առանց թևոց և ոչ կարեն. ,, նոյնպէս և մարմին ծանրացուցանէ զհոգին ։

Այլաբանօրէն՝ սեղանով իմացեալ լինի մարմնացեալ քանն ած. զի ի նմա գտին հանգիստ ձնձղուկք և տատրակք, այսինքն հեթանոսք և հրեայք. կամ ըստ լաւի՝ խոհականք և աղջախոհք, և և իմաստասէրք և

առաքինասէրք, որք կերակրեցան ի սեղանոյ անտի և եղին զոյն լեհեղեցւոջ նոցա. և ծնան զձագս բարի գործոց հաճոյս ՚ի

Լարդոյապէս՝ սեղանով իմացեալ լինի առաքինական կեանք. յորում ՃՆՃղուկք և տատրակք այսինքն աշխարհականք և եկեղեցականք, կի՛ ըստ լսմբ՚՚ հետեւոցք գործնական և տեսական կենաց՝ գտանեն իւրեանց տուն, և հանեն զարգասիս բարեաց իւրեանց զձագս։ Այլապէս և որք գտանեն ՚ի մեղաց և ապաշխարեն, և ապրին ՚ի ձեռաց սատանայի, ՃՆՃղուկք են, յաս սել իւրեանց * անձինք մեր ապրեցան ոյլ ՃՆՃղուկք ,, յորոգայթէ որսողաց ՚՚։ (սաղ. ՃԻԴ. 6.) իսկ որք անմիջն են և որք կի՛ կատարելք, տատրակք են. յորոց մատչիւք պատարագ ՚ի սեղան ՚ան. ասէ և ՚ի համմատութեան։ Ձագք սոցա են սկսանօղքն. որոց որչափ սիրելի են բոյնք բարի վարուց և առաքինական կենաց, այնչափ զգուշալի են երկրասէրքդ փաթաքմինք. ապա Թէ ոչ կորնչին. առ որս խօսելով ասէ բարեաղ. (՚ի մէջն. մարկ. գլ. ԺԲ.) * Ձագք ,, նորափետուրք սիրեն զբոյնն. բոյն՝ կեանք աշ,, խարհիս են ՚ի շիւղից և ՚ի կաւոց շինեալ. յանկա,, նել բունոյ՝ անկանիս և ապականիս ՚՚։ Ո՛ այն օրի՛նակ բերէ և զբոյնս ծիծառնց ասելով. * բոյնք ծիծ,, առնց ՚ի Հայաստանէ ՃմերաՃոյն անկանին. ՃմերՃն ,, օրն կատարածի ասէ՛. . . Ձագք ծիծառնց յորժամ ,, անկանին ՚ի բունոյ՝ չհնձելով Թէ ոչ կարեն ,, Թռչիլ. և մերքն ոչ կարեն բառնալ զնո՛ա. այսպէս ,, և այնօրիկ որք ոչ ունին գործս բարիս՝ և յարեալ ,, իցեն յերկիրք, յաւերել երկրիս ոչ կարեն Թռչիլ ,, զկնի ՚ան յօդս. և ոչ կարեն արդարքն վերանալ ,, յանել զնոսա ՚ի յարկս արքայութեան երկնից ՚՚։ Լարդ ցուցեալ մարգարէին զփափաքումն իւր՝ զոր ունէր առ յարկս երկնից արքայութեան, առաջի գնել այժմ զերանութեն նոցա, որք կան ՚ի նմին. վը որոյ ասէ՝

Է. Երանի անձինք՝ որ բնակեալ են ՚ի տան քո. յաւելեալ յաւելենիս օրհնեսցեն զքեզ։

Երանել, կամ երանի տալ, կամ երանեալ կոչել և

երանելի ասէ, ամենեքին սոքա զնոյն նշանակեն, և ընծային մարգոց վասն ժառանգելոյ նորա զբարի։ Լինել բարին՝ զոր ժառանգէ, իցէ մանաւանդ ինչ՝ ըստ այմ մասին միայն ընծայի նմա երանին, և ըստ այմ ասի երանելի. իսկ եթէ իցէ այնպիսի բարի, յորում պարագրին ամենայն բարիք՝ ըստ ամենայնի կից լիապէս ընծայի նմա երանին՝ իբրև այնմ, որ հասեալ իցէ ի կատարեալ երանութիւն։ Լսդր մարգարէն որպէս տեսանի յընթացս սաղմոսոց բազում ուրեք երանի տայ մարդոյ երբեմն ըստ մասնաւոր ինչ բարւոյ. զորօրինակ * երանի որ խորհի զաղքատն ։ (ղս. ւ.) և այս՝ նաև ըստ պայմանի ասասի կենաց։ Լսե երբեմն ըստ լինելոճ ամենայն բարւոյ. այսինքն ըստ հասանելոյ ի կատարեալ երանութիւն. յայս միտ խօսի և աստ յասելն։

Լերանի ամենեցուն՝ որ բնակեալ են ի դառ ին. յահեղանս յահեղնէ օրհնեացեն զնէ։ Լայնքան, ձշմարտապէս երանելի են ամենեքին նոքա՝ որք կան յարքայութեան երկնից. զի այն տեղի գոլով յատուկ տուն ոչ՝ անդ ժառանգէն զնոճ՝ որ է անսահմանն բարի. անդ ունին զամենայն բարի, այսինքն զնճոճել անձնաւոր, զփառաւորութիւն անաղարտելի, զխափկուն ամենազորձ, զհաղորդութիւն ամենակատար, զնդունիլ անպատմելի. և զայլ ամենայն երջանկութիւնս։ Լսե են ազատ յամենայն չարէ, այսինքն յամենայն մեղաց, յամենայն ախտից, յամենայն հոգոց, յամենայն աշխատութենէ, յամենայն տրտմութենէ, յամենայն հակառակութենէ, յամենայն խռովութենէ, և յամենայն անկարգութենէ։ Լսե կան յաւիտեանս յաւիտենից ի զուարթութենէ. և գործ նոցա ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ յաւիտեանս յաւիտենից ժառանգել զանսահման բարին որպէս և յինքեան, և յաւիտեանս յաւիտենից զմայլել երանութենէ նորա. և ի զմայլման անդ՝ յաւիտեանս յաւիտենից օրհնել զնա։

Օ այս երանութենէ պատշաճագոյն ևս երևի՝ համեմատութենէ երկուց նախընթաց բանից՝ առաջի առնել. զի միոյն՝ հայելով յայն՝ թէ քանի ցանկալի է տունն այն. և յայս միտ կամի ասել. որովհետև այնչափ ցանկալի է այն, ուրեմն երանի է նոյ՝ որք բնակին անդ։

Այս միւսոյն՝ Հայելով յայն՝ Թէ ինչն չև և ա ժա-
մանակ ի նոյն՝ միայն սեղանոյն ոյ առնու զկարօտ
այնը. և յայս միտ կամի ասել նախ. Եթէ ես այսու
սեղանով այսչափ սփոփիմ, ապա քանի առաւելութիւ
սփոփին այնոքիկ՝ որք կան ի տանն ոյ. վասն որոյ
երանելի են նոքա։ Կամի ասել երկրորդ. Թէպէտ և
մխիթարիմ ես սեղանոյնս ոյ, բայց կրեմ և զձշուա-
ռութիւն պանդխտութեան. վասն որոյ ոչ ևս մարթի երա-
նի տալ ինձ, այլ այնոցիկ, որք բնակեալ են յերկինս
ի տան նոն ի քոյն հայրենական։

Ի ՀԱՅն խոսրով (՝ի մեկն. ժամագր.) այամ երանու-
թիւ հաղորդս համարի զայնոսիկ՝ որք կանխեն՝ի տա-
ճար նոն՝ի փառաւորել զնա. և զրկ այսպէս. * մեծ
,, երանութիւն մարգարէն համարի (օրհնել զնա՝ի
,, տան նորա), երանելի են ասէ, որ բնակեալ են՝ի
,, տան նոն. յաւիտեանս յաւիտենից օրհնեսցեն զը-
,, քեզ տէր։ Այսմ երանութիւն հաւատալ կանխեալքն
,, ի տուն ոյ և ի պաշտօն նորա և ի փառաբանու-
,, թիւն նոր, ի պատուել զմեծութիւն նո-
,, րա, գոհանան զչնորհացն ոյ ։

Ամբ". զերանութիւն տայ ասս այնոցիկ՝ որք յաստի
կեանս կան յհեղեղս յուսով և հաւատով. և փու-
թան ժամանել յարքայութիւն. զի այնպիսիք ժառան-
գեն ասս զչնորհս ոյ, և արժանի լինին օրհնել զնա
յարքայութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. և թէ յիրաւի
սոքա և են երանելի՝ վկայէ և մարգարէս՝ի յաջորդ
համարն ասելով.

Ջ. Արբենեալ են այր՝ որոյ օգնութիւն իւր՝ի ինէն է. նա եդ
՝ի մտի իւրում՝ զհամբոյս արտասուացն՝ի տեղի
յորում անխոով։

Այս՝ի ժամանել չափահաս մարդոյ յարքայութիւն
երկնից պէտ է երկու ինչ. մին՝ի կողմանէ ոյ՝ այն
է չնորհք. և միւսն՝ի կողմանէ մարդոյ՝ այն է գոր-
ծակցութիւն չնորհացն. որովհետև մի այսորիկ փրկիմք,
վասն զի գործակից լինիմք չնորհացն ոյ ևս առաքե-
լոյն։ Այս սորա պատճառն է, զի ոճ՝ի տալն մեզ
զչնորհս իւր՝ ոչ այնպէս գործէ՝ի մեզ զփրկութիւնն
մեր՝ զի մեք ոչ գործեացուք, այլ գործէ՝ զի գործեա-

ցուք. կամ այսպէս ասացից, գործէ ի մէջ օգնութիւն
Հոգւոյն՝ ոչ զի օգնեսցուք, զի այն ի նմանէ է, այլ
զի օգտեսցուք, այսինքն գործեսցուք ընդ գործելոյ
նորա. զի որովհետև մեք ելմք՝ զորս Հաստացանէ՝ ոչ
կամի առանց մեր Հաստացանել զմեզ յայն. ուստի և
կամի՝ զի ի տալն զՀոգին՝ գործակից լիցուք այմմ.
և զի այս ևս է ի Հոգւոյն ոյ՝ կարգեալ առ ժա-
ռանգութիւն յաւիտենական կենաց՝ երանի տայ մար-
գարէն այնպիսումն՝ որ ի նմա վիճակի, վասն որոյ
ասէ՝

Երանելի է այր որոյ օփծութիւն է տէն է։ Այսինքն
երանելի է մարդն այն՝ որ ունի զօգնութիւն՝ ոչ յիւրմէ՝
կամ յոյսէ, այլ ի քէն, յորժամ գուս ինքնին օգնա-
կան լինիս նմա Հոգւոյդ քովք առ ի ժամանեցուցա-
նել յարքայութիւն. միայն թէ և նա գործակից լիցի
Հոգւոյդ քոց, առնելով ի կողմանէ իւրմէ զոր կարէ,
և յայս միտ յարէ,

Երբ եդ ի մէջ երամ ի հովեցս որմոնեան ի փեղոջ
յորում ոսխեաց։ Ասմի ասել. եդ ի մէջ իւրում ոչ
յարիլ ի մնոտս՝ որք կան յաշխարհի աստ, որ և Հո-
վիտ տրտմուէ, այլ ելանել ի Հովտէ աստի տրտմու-
թեան ի արգասեաց և գործովք բարեաց, և ժամանել
յարքայութեան. և անդ գտանել զՀոգի իստ իւր՝ իբրև
ի տեղոջ յորում ուխտեաց նմա՝ քնակեցուցանել
զնա. յայս Հոյի և մեկնութեան լսմբ յասէն. երանի
այնմ՝ որ եդ ի մէջ ելանել ի Հովտէս և գնալ ի
տեղին յայն զոր ուխտեաց քո՝ այլ մի զաւոր ևս դնէ
ի սրտի՝ բայց ոչ զելս, այլ զկնս.

Օձերիքս կոչէ Հովիտ. զի Հովիտն է գաղտ ընդ մէջ
լերանց՝ ունելով զերկինն թէ ի վերուստ և թէ ի
ստորուստ. ընդ սմին և երկիրս ունի զերկնայինն ի
վերուստ ընդ բարւոյ մասին, և զանդնդայինն ի ստո-
րուստ ընդ չարին։ Այս Հովիտ կոչի տրտմութիւն. զի
տրտմութիւք իմաք ի սմա յեւայէ, և տրտմութիւք ծնա-
նիմք ի մարց մերոց. տրտմութիւք կեամք, և տրտմութիւք
անանիմք (ծնն. գ. 16.) նա զի և նոյն իսկ կեանք
մեր Հովիտ է տրտմութեան։

Այսու բան որպէս և տեսանեմ՝ գտանի մշտուն ինչ՝
ոչ բանին, այլ շարադրութեան. ըստ որոյ փոխանակ

դնելոյ ,'ի տեղին՝ զոր ուխտեաց ՚ած , ասէ * 'ի տեղ-
,, ւոջ՝ յորում ուխտեաց ՚՚. զի բառդ 'է տեղ՝ ոչ դնի
առ փոխանակ հովտին , այլ փոխանակ այնր տեղւոյ՝
յոր ցանկոյ հոգին ժամանել . սոյնպէս և բայս ուխ-
տեաց ոչ ասի 'ի մարդ , այլ յած . ուստի և բանն պարզ
այսպէս . եդ 'ի մոխ ելանել 'ի հովտին տրտմու-
թեան , 'ի տեղին յայն՝ զոր ուխտեաց ած : Այսպս միտ
ասի 'ի շարականին . * խնդրեա դնել ելս 'ի սրտէ
,, (այսինքն 'ի սրտէ) առ 'ի հովտէս տրտմականաւ՝
,, յուսատեալ տեղին տեղւոյն ի խոստացեալն
,, որդւոց մարդկան ՚՚. տես և 'ի համեմատութեան :
Ասելովք զայս բան իմանալով 'ի վերոյ գնացողաց 'ի
տաճար ՚ած՝ մեկնէն այսպէս . երբեմն առն իսրայէլի՝
որ օգնութեն գտեալ 'ի քէն՝ յամենայն որսէ ելս եդ
'ի մոխ՝ այսինքն պատրաստեցաւ ելանել 'ի տաճարն
քո , թէ և չարիկ լինէր նմա անցանել ընդ հովիտս
տրտմութեն այսինքն ընդ այն հովիտս . ուր հրեշտակ
երևեալ յանդ իմանեաց . և ժողովուրդն ելոյց . և 'է
այն գնալով ժամանել 'ի տաճարն . և ինալ անդ յո-
գութ ուխտեաց նոցա ած , կամ յորում ուխտ'ին ին-
քեանք , այն է տէր , որ էր տեղի ուխտից և պատա-
րագ . (գատ . 'է . 5 .)

Ասելոյս այս բան կարէ հայիլ ոչ միայն յաշխարհի,
այլ յելս գործոց ըստ երկուց ներհակութեց . մի՝ ըստ
ելանելոյ 'ի վեր՝ կոխելով զանս . ուստի ասի . * սան-
,, գուղք առնեմք զանս մեր ընդ երկինս , եթէ
,, ոտամբք կոխեսցուք զնոսին ՚՚. զի որպէս 'ի կոխելն
զոստիանան սանգղոց 'ի վեր ելանեմք , սոյնպէս 'ի
կոխել զանս մեր յերկինս ելանեմք , որ խոստացեալ
է այսպիսեաց . Այրկրորդ՝ ըստ ելանելոյ 'ի վեր գոր-
ծոյք բարեաց . յոր միտ կամ ասել . եդ 'ի մոխ՝ ոչ
միայն 'ի սաղմն գործս՝ ցորչափ կայ 'ի հովիտս տրտմու-
թեն . այլ ելանել 'ի մեծամեծ գործս բարեաց . 'է որս
իբրև 'է սանդուխս վերանալով ժամանել յաբքայու-
թեն . և զայս կամեցաւ ասել առնել 'ի տեղւոջ՝ յորում
ուխտեաց . որ ըստ ներհական նշանակութեն ցուցա-
նէ ասել . յաշխարհի ասա՝ յորում եդ 'ի մոխ՝ այսպէս
առնել :

Յաբմարական մեկնութ'ե մարթ է 'ի ձեռն տրտմու-

թէ՝ հովսի իմնալ աստ զվինակ ապաշխարութեան, ըստ որոյ կամի ասել. հաստատեաց ի մտի՝ ապաշխարութիւն ելանել աստի, և գնալ յուխտեալ տեղին, և զի յուցցէ զայրզուիլ այսր՝ ամենայնի յարէ զկնի մարգարէին և ասէ,

Ո. օրհնութիւն տայէ որ զբրենս դնէ. փառաջե նա ի ք. բրութիւն ի զբրութէ. և երեսուցի ձեզ հրեղաթեայ ի սինէ,

Օրհնութիւնք երկու ինչ նշանակի. մին է լուսոյ ետն բանից կարգելալ առ ՚ած. այսինքն է այնպիսի բան կամ երգ, որ լուսոյ մատուցանի առ ՚ած՝ ի գովել զնա. միւն է լուսոյն իրիք բարւոյ զոր տայ ՚ած իբր տեղապահս կամ հաստատապահս, կամ զոր մաղթել մարգ վասն այլոյ՝ հայեցուլ ի պարգևս նոյ։ Ա՚րդ այս լուսոյ բարւոյ կարէ լինել ՚ը այլեայլ կարգի, այսինքն կամ ըստ արտաքնոյն՝ որպէս արար ՚ած աբրահամու, իսահակայ և յակոբայ. կի՚ ը նեբրնոյն՝ որպէս արար ՚ած նոցին իսկ նահապետաց և այլոց ծառայից իւրոց։ Ա՚ս այս ևս բազում օրինակաւ. այսինքն կամ ըստ ձրիատուր պարգևաց, որպիսի է մարգարէութիւն, սքանչելագործութի՚, ևն. կամ ը հաճոյապար շնորհաց, որպիսի է սրբարար շնորհն, և որք ի նոյն յաբին, կամ ը նպաստից և ի իցէ բաւական շնորհաց, և որք ի նոյն կարգի իցեն։ Ա՚ռաք ամենեքին ասին օրհնութիք, զի են բարիք տուեալք յ՚՚ լուսոյ՚՚, և կարգեալք առ մեծագոյն բարի։ Ա՚նպա մի դնի աստ բառդ օրհնութի՚ յասէն,

Օ. օրհնութիւնք տայէ, որ զբրենս դնէ։ Ա՚նպա բան՝ ելի ընթերցցիս, զբրհնութիւն տայէ, որպէս ընթեռնուն ա. մենայն բնագիրք և թարգմանութիք, դերանունդ որ՝ յարաբերի զ՚ած. և բանն պարզի այսպէս. ՚ած՝ որ դնէ մարգոյ զբրենս, տայ և զբրհնութի՚ս. որով և միա բանին լինի այս. ՚ած ՚ի տալ մարդոյ զբրենս, և ՚ի պարտաւորելն զնա զի պահեսցի՝ գիտելով թէ նա առանց օրհնութի՚ իւրոյ. այսինքն առանց օգնութի՚ շնորհաց իւրոց ոչ կարէ գնալ ՚ի նոյնս՝ տայ զբրհնութի՚ իւր, ոչ զի, այլ զառաջս. վասն որոյ յոգնակի դնի ՚ի սաղմոս մեր, յասէն՝ զբրհնութիս տացէ,

զի նոքիմբք կարասցէ առնել զոր առանց նոցին ոչ կարէր կատարել։

Իսկ եթէ փոխանակ ընծաեանելոյ զբռնաւորէ պաշէ ընծաբերցեալ լճցի զբռնաւորէ պաշտէ, որպէս ընծաեանու նարեկ (՚ի բանն կիւ. 2.) և մեծին խոսրով. (՚ի մեկն. ժամագր. երես. 216.) և վարդան աստ. յայնժամ դեբռնաւորեաց զ՚ յարաբերէ զմարդ. և բանն մեկնի այսպէս, որ եթէ գնելով ՚ի մտի՝ օրէնս գնէ անձին՝ գնալ ՚ի հաճոյս ՚ին, և կիմ որ ուսուցանէ զինքն գնալ յօրէնս ՚ին, այնպիսին ստասցի կամ առցէ զօրհնուեան յ՚ին, կամ որ նոյն է՝ օրհնեսցի յ՚ի կատարել զօրէնսն։

Ներկոսին մեկնութիւնք և միտ բանին ՚ի նոյն միտնայ. իբր զի ած՚ որ է օրհնողիւր, տեսեալ՝ եթէ նաև մարդս՝ համաձայն օրինաց իւրոց օրէնս դնէ անձին, այսինքն ուսուցանէ զանձն՝ ձանապարհ առնել ՚ի սոսն, ընու զնա օրհնութիւք։

Ամանք զայս բան յարմարեցուցանեն յեզրաս. ՚ի ո բուժ նա յետ գարձի գերութեան, նորոգ զբեաց զօրէնս մուխսի որ պահիւր ՚ի մէջ նոցա. և մեկնեաց զայն. որով և զօրհնութեն ստացաւ. զայս ՚ի մէջ բերէ և վարդան. բայց ըստ այժմ նա և այլոց բազմայ մարթ էր յարմարել զայս բան՝ ՚ի որում որք բարի օրէնս եդին՝ օրհնեցան յ՚ին ըստ իւրեանց կարգի։ Իսկ եթէ արդեաւ է զօրութեն օրհնութեան ՚ին յընծաեցուցանել զմարդն ՚ի մեծամեծ գործս հաճոյս ՚ին, յայտ առնէ յաջորդ բանիսն ասելով։

Պաշտէ նա ՚է զբռնաւորէ ՚է զբռնաւորէ։ Որովհետեւ օրէնքն ՚ին է ձանապարհ գնալոյ յարքայութեն, ըստ այմ. (մատ. ժԹ. 17.) * եթէ կամիս ՚ի կեանսն յաբիտեան, նախանս մտանել, պահեա զպատուիրանսն ։ յայն հայելով գնալ գնէ. գնացեալ ասէ այսպիսին ՚ի զօրութեն ՚է ՚ի զօրութեն, մինչեւ հասցէ յարքայութեն։

Ստուգիւս զբռնաւորէ՝ նշանակի աստ նախ զօրութեն օրինացն ՚ին կամ կատարելութեն օրինացն. երկրորդ՝ զօրութեն առաքինութեց. երրորդ՝ զօրութեն ՚ի և իցէ բարի գործոց. զի այս ամենայն զօրացուցիչ են, և զօրութեամբ կատարին։ Այդ որ կամի ժամանել ՚ի տեղին զոր ուխտեալ է՝ ած գնացէ նա յայսոսիկ

անընդհատ՝ մինչև հասցէ անդ։ Իսկայդ գնալ երբակի կարէ իմացեալ լինել աստ. մի՛ ըստ առաւելագոյ ի զօրութեն. յոր միտ կամի ասել. ի գնալն ոչ տկարասցի, այլ զօրասցի և առաւել ևս զօրասցի, իբր թէ գնալով գնասցէ յօրէնս ներն և յառաքինութիւնս, և աստէնասցի ի գնացս իւր. որպես քարն յիջանելն ի վայր՝ որչափ յառաջանայ ի գնալ՝ այնչափ աստէնայ ի գնացսն։ Այս և որպէս որք փորեն գերկիր ի գտանել զգանձ, որչափ իջանեն՝ այնչափ փութան զի մերձեցան ի գանձն։ Այսպէս և որք գնան ի գործս բարիս՝ որչափ մերձենան ի ժառանգութիւն արքայութե, այնչափ արիանան գնալ։ Արիվար յորժամ մերձենայ ի տեղի իւր՝ անխոնջ և ժիր ընթանայ, Հայսպիսի յօժարամիտ չարժութեն յորդորելով սորգիս հնորհալի. (ի մեկն. ը. պետ. ա. 19. Ճառ. ը. յորդ.) ասէ. * Ճեռաչարժ լինցուք յառաքինութեն և ,, դիւրաչարժ. գնասցուք ի զօրութէ՝ ի զօրութէն. ,, զի երևեսցի մեզ ևն հրեշտակք ոչ ի սիոն և ոչ ,, ի սուրինս երուսաղէմ, այլ ի վերինն յերուսա,, ղէմ, յաջատն ։

Արկերդ՝ ըստ յառաջանալոյ ի բարին. որպէս թէ դնալ առաքինուին՝ թէ և բազում ընդդիմութեն ելցէ ընդ առաջ ընդդէմ ամենայնի զօրացեալ՝ զամենայն վանեսցէ. և յայս միտ զերբոյականն ունիմք ի տրգմանեն այսպէս. գնասցէ նա ի բանակէ ի բանակ, կամ ի պարսպէ ի պարիսպ, որով նշանակի աներևևան գնալ, և և անվաստակ ընթանալ՝ ոչ թուլանալով ամենևին յաշխատութէ։ Վառուցք ի թռչնին եթէ ոչ բաղեհասցեն զթևս իւրեանց՝ անկանին ի վայր. և եթէ յետս մնասցեն յերասից իւրեանց՝ առաւել նկրտին։ Այսպէս և որ կամի գնալ յառաքինութէն յառաքինութիւն պարտի բաղեհալ զթևս իւր, եթէ վաստակեսցի յընդդիմութէն և թուլասցի ընդգաճն պարտի առաւել ևս ուժգին ընթանալ. զի մի մնասցէ յետս, այլ հասցէ ի նպատակ կատարելութե։ Վասն որ ի կարաւանի իցէ, եթէ ի ննջելն՝ կարաւանն չուիցէ՝ յառնելն՝ փութայ, և աստիկս ընթանայ հասանել կարաւանին։

Արբորդ՝ ըստ յառաջանալոյ ի բարին. որպէս թէ

ասէր . ի գնալ այնուհետև յօրհնս ոչ յառաջագէմ լեցի բարեաց ի բարիս , յառաքինութենէ յառաքինութենէ , եւն . զի որչափ և գնայ յառաքինութիւն տեսանէ ի մտաւուստ և ի հեռուստ զայլ և և բաղումս . Այսպէս որ ձանապարհորդէ ի հեռաւոր տեղի՝ ի գնալն տեսանէ զայլևայլ քաղաքս , և զաղգ ի ազգ ի խոտս և ծառս . և ի յառաջելն՝ ի հեռուստ և և նշմարէ զայլս բաղումս . սոյնպէս է և յընթացս առաքինութեանց , որպէս և յիմաստուէն .

Այովին այսու կարէ իմացեալ լինել և յառաջանալն ի փոքունց ի մեծամեծս . զորօրինակ յինքնաձանաչութենէ ի խոնարհութենէ , յակամայ համբերութենէ ի կամուռ բական համբերութենէ , ի ժուժկալութենէ ի սրբութենէ սրտի . կամ ըստ ասելոյն վարդանայ , ի պահող յաղօթս , յաղօթից յարտասուս , յարտասուաց յողորմութենէ , և յայլ մեծամեծ բարիս և յառաքինութիւնս ։ Այսպիսիս ոչ հայի յոյն՝ զոր կրէ յաշխատիլն յառաքինութենէ . այլ յոյն որոյ վասն կրէ , և յոր աւարտի առաքինութենէն . այն է կեանքն յաւիտենական՝ ի վերինն սիոն . ըստ որում և յայտ առնէ մարգարէն յաղօրդ քանիսն , և ասէ ։

Այս երեսուն ամ հրեշտակ ի սէն ։ Այսինքն՝ ի հասանել արդարոյն ի սիոնն վերին՝ որ է արքայութենէ երկնից , անդ հայատի և դէմ յանդիման երևեսցի նմա ամ հրեշտակաց . ուր յաւելուլ զառաջ հրեշտակ՝ ցուցանէ՝ թէ զորօրինակ ի գնալ երբայեցւոց ի տաւ ձաքն՝ որ ի սիոն՝ տեսանէին անդ գներկայութենէ այլ քերովբէից որ ի վերայ տապանակին, սոյնպէս և որ ժամանէ յարքայութենէ , և մտանէ ի ժառանգութիւն այլ , տեսանէ զնա պարտաւել յանհամար բազմութենէ հրեշտակաց , ի քրովբէից և ի որովհետ ։

Ամբ՝ յաւելու և զառաջ ի՝ ըստ . և ընթեռնու այսպէս , երևեսցի ամ հրեշտակաց իւրոց . և բարոյապէս մեկնեալ զայս բան՝ ասէ . « սիոնն դիտանոց Թարգ- ,, մանի , և հրեշտակն պատգամ . արդ որ ի զօրութ ,, երկիւղին ի զօրութենէ սիրոյն վերանայ՝ արժանա- ,, ւորն զիմանալիսն դիտել տեսողականութենէ շնորհին ,, ի ձեռն հրեշտակագնացութենէ աղօթիցն ։

Այսպէս ասատնօր բառդ հրեշտակ՝ ոչ է ինդիր բայի .

այլ յատկացուցիչ. իբր թէ ասէը. այն որ երևի ՚ի սիոն, է ՚ած ամենայնի և ՚ած հրեշտակաց. յոր միտ ասի և ՚ած զօրութեց, կամ տէր զօրութեց, այսինքն տէր հրեշտակաց, որք են զօրութիք երկնայինք, կիմ զօրք երկնից, զոր և լսէրնցս կրկնէ մարգարէն յայսմ սաղմոսի ՚ի համարս. 1. 4. 8. և 14. և յայլ բազում տեղիս։ Աստի և նոյն լինի ասել՝ տէր զօրութեց, և ասել՝ ած հրեշտակաց. որպէս և այլք ընծեռնուն՝ ած ածող։ Ա՚սացի՝ ո՛չ է խնդիր՝ հայելով յայլ թարգմանութիս. թէպէտ եթէ իմասցի իբրև երկրորդական խնդիր երևիլ բային՝ ընծեռնի է ՚ի գործիս կան հոլովին այսպէս. * և երևեսցի ած հրեշտակիք ‖. որպէս ընծեռնու սարգիս շնորհալի ՚ի վերոյիշեալ տեղիդ. և մեծն խոսրով ՚ի մեկն. ժամագր. և այլք ոմանք. և սյս ևս գնոյն նշանակէ. որպէս յայտ է ՚ի նախագրելոցդ։

Ա՚ենն խոսրով ՚ի նշանակեալ տեղիդ. (երես. 216.) յառաջ բերեալ զայս բան հանդերձ նախընթացիս. գրէ այսպէս. * ելս եդ ՚ի մահ իւրում ՚ի հովանս ,, տրամութեց. և զի (ասէ) յայտնագոյն բանս լիցի , ,, հովիտ տրամութեց երկիրս է. վասն որոյ ասացաւ ,, ագամայ. տրամութեց կերիցես զհաց քո զամենայն ,, աւուրս կենաց քոց։ Ա՚րդ երանէ մարգարէն զայնս , ,, որք մտացն՝ աստի ելս առնեն յերկինս. ՚ի յոր տե- ,, ղիս զուխտս աղօթիցն կարդէ. այնպիսին զօրհնու- ,, թիւն ստասցի. զի օրհնագիր եղեալ իւր անձինն և ,, այլոց. գնասցէ նա ՚ի զօրութեց ՚ի զօրութ, յառա- ,, քինութեց յառաքինութեցն, որ զօրացուցանէ զնա , ,, որպէս յաստիճանէ յաստիճան զգնացն փոփոխե- ,, լով. մինչև ելցէ ՚ի վերինն սիոն. և ապա զիջել. ,, երևեսցի ած հրեշտակիք իւրովք ՚ի սիոն... Ա՚յս- ,, պիսի յոյս է նմ՝ որք զաւազանին նորոգ յինքեանս ,, պահեն զնորս ‖։

Ամենք յայլ ինչ միտս ևս վերածեն զայս բան, իբր թէ ասել՝ յինքեանսալ մարդ ոչ յառաքինութեցն յառաքինութեցն՝ յայնպիսի կատարելութեցն հասցէ, մինչև երևեսցի իբրև ած կիմ ածագետ ումն հանդոյն հրեշտակաց. զայս մեկնութեցն յիշէ և վարդան։

Ա՚յլք ևս իբր ըստ հակառակն կամին մեկնել. որպէս

թէ ասէր. որ ՚ի հաձոյս իւր կասի գործել զգործս առաքինութեանէ, և ոչ ՚ի հաձոյս ոյ, ՚ի կարծել նորա՝ թէ գնայ յառաքինութեանէ յառաքինութիւն, յորժամ՝ երևեսցի ՚ինձ ՚ի գաւառաւանի՝ յայտնի տեսցէ՝ թէ այլազգ իւր ձանապարհ իւր. բայց ի իտուն բանիս յայդ ոչ հայի, այլ յայն թէ որ ՚ի հաձոյս ոյ գործէ, նա գնայ յառաքինութեանէ յառաքինութիւն, և ժամանէ յերջ առաքինութեանէ այսինքն ՚ի ժառանգութիւն ոյ յորքայութեանէ երկնից։ Ա.յսմ փափաքելով և մարգարէին՝ աղաչէ ՚զինձ և ասէ։

Ը. Տէր ՚ինձ ղբօսութիւն. լաւ աղօթիդ էմոյ. ունին ք՚զ ՚ինձ յայիբայ։

Ա.յս ոմ՚ բանի բազում ուրեք ՚ի գործ ածի ՚ի որ գիրս. որոյ փոխան լեբբ՚՚ գինի առնոյայ ևօվա սէվաօթ. այսինքն է, իշխան, որկն, սպայից. զոր մերքս թարգմանեն, տէր ՚ինձ զօրութեանց. կամ ադնայի տէր սաբաօթ. ՚ի տէղի որոյ. (ա. թագ. ա. ։։.) գինի. * ադնայ տէր էլոհիմ սաբաօթ ։։. ուր բառս տէր՝ գինի իբր մեկնութիւն էլոհիմ բառիս. ՚ի որում ՚ի գիրս մեր յամենայնի փոխանակ ևօվա բառիս գինի ասեն. որպէս և աստ. յասէրն. տէր ՚ինձ զօրութեանց ևն։

Ա.ստանօր աղօթիւք ասելով՝ ոչ տայ խնդրել մարգարէն զայն զոր առաջի եդ ցայս վայր. այլ զորս ունէր ՚ի նէրքս ՚ի պատրաստի. զի զորս ասաց, չէնն ուղղելի աղօթիւք, այլ ըղձակաթ յայտարարութիւնք երանելոյն վիճակի արդարոց. իսկ զորս ունէր ՚ի նէրքս ՚ի հոգի իւր՝ էին մաղթանք մանուկից լինելոյ վիճակի նոցա. ուստի և յայն մաղթանսն հայելով ասէ։

Տէր ՚ինձ ղբօսութիւն՝ լաւ աղօթից էմոյ։ կամի ասել. զու՝ որ տէր զօրութեանց գոլով՝ առնես զայս ամենայն ընդ ծառայս քո, արա և ՚ինձ՝ լսելով մաղթանացդ սրտիս՝ որով պատրաստի առ քեզ ՚ի գտանել զօրհնութիւն քոյ, առ ՚ի կարօղ լինելոյ գնալ նոքիմբք ՚ի զօրութիւն ՚ի զօրութիւն։ Ա.յս զի առ լսողութիւն պահպանչի ունկնդրութիւն՝ յարէ զինձ և ասէ։

Ա.ռնդրէր ՚ինձ յայիբայ։ Հաձիլն ոյ ընդունիլ զաղօթս փոխարէնութիւն կոչի ունկն դնել. զի որ մատուցեալ ունկն դնէ բանից խօսողին, նշան տայ ընդունելոյ

զբան նորա։ Այս միտ մաղթէ և մարգարէն առ նա՝ հաձիլ և ընդունիլ զբանս մաղթանաց իւրոց. և առ ի դիւրացուցանելոյ զայս դնէ նա յակոբայ. որպէս թէ ասէր. դու որ ես նա յակոբայ, և լուար աղօթից նր (ծնն. ի. 20,) ընկալ զպաղատանս որդւոյս յակոբայ. քանզի և ես եմ ի զաւակաց նորա. առ որս միշտ ցուցեր զնայման քոյ, և ծանուցար ընդունօղ նոցա։

Այ յակոբայ կոչէ առ տիրապէս զորդին նր, որ (որպէս գրի ի ծնն. լբ. 24. 28.) ի մարտ դնելն ընդ յակոբայ՝ օրհնեաց զնա, և կոչեաց իսրայէլ, մինչեւ էր օձեալ, այսինքն մինչեւ էր մարդացեալ. ի տեսանել ապա զնա մարգարէին մարդացեալ և օձեալ՝ պաղատի առ հայր հայիլ ի նա. քայց զի ազդողագոյնս արասցէ զբան իւր՝ նախ դնէ զընդունօղ լինել նորա, և ասէ։

ՃԴ. Ընդունելի ես դու ինձ. փնտռեա՛ ես. և նայեա՛ չերեսս օձելոյ տոյ։

Այսպէս ի միջ բերելով մարգարէին՝ գրեթէ կամի առնել զնա՝ ընդունիլ զիւրն սրտի իւրոյ, և տալ ըղձից իւրոց զայն զոր խնդրեր. վասն որոյ ասէ։ Ընդունելի ես դու ինձ. փնտռեա՛ ես։ Առաւ ընդունելի՝ նշանակէ ըստ յունական սձոյ՝ ընդունօղ. ըստ այնմ. (սաղմ. ճ. 2.) * առաստ նան ընդունելի իմ ես դու ‖. այսինքն ընդունօղ իմ ես դու։ Այդ ասէ դու որ ընդունօղ ես մեր ամենեցուն՝ որք եմք որդիք յակոբայ. կիր դու որ պաշտպան մեր ես, և բարերար յամենայնի, եթէ ոչ հաձիս ընդունիլ զաղօթս իմ և օգնել ինձ, հաձեաց տեսանել թէ յորում վիճակի կամ. և մինչեւ յայսպիսի վիճակի գոլով կարեմ առանց օրհնութեանդ պահել զօրինս քո. և գնալով ի զօրութենէ ի զօրութիւն ժամանել առ քեզ. տեսս արդ, և տեսանելով կատարեա զինդրուածս իմ, այսինքն է՝ տուր զօրհնութիւն քո լինել ինձ վիճակակից ծառայից քոց՝ ապա թէ չիցեմ ես արժանի այսմ շնորհի՝ արժանի արա վասն օձելոյ քո. և առ այս յարէ։

ՃԵ. Նայեա՛ չերեսս օձելոյ տոյ։ (՝)ձելով նշանակի աստ ուղղակի մեսիան, այսինքն որդին նյ, որ ասէ քո,

որ Թարգմանի օձեալ. զի մարդկութիւն նորա օծաւ յԱստուածութիւն. որով և նոյն անձն՝ որ է Որդի՝ վասն այնր օծութիւն կոչեցաւ օծեալ. և զի ի նայիլն այդ յԵրեսս օծելոյ իւրոյ՝ կատարէ զինդրուածս մեր ի Հնորհս նորա՝ որին իրի ազատէ նայիլ Երեսաց նորա։ Ոչ այս նայիլս ոչ այլ ինչ նշանակէ, բայց եթէ Հաձիլ ընդ արժանաւորութիւն նորա՝ կամ ընդունիլ զինքնորդուն նորին. ոչ զի նորոգ Հաձելոց իցէ, այլ զի յայտնել մեր զՀայր նայիլ Երեսաց նորա, Հայրն վասն Հաձելոյ ի նա՝ Հաձեացն ըմե նը տալ մեզ զայն զոր խնդրեմք։ Օ՛ եթէ Հաձելով ընդ աքրահամ, ընդ իսահակ, և ընդ յակոբ, Հաձեր ած տալ զինդրուածս իսրայե լացւոց, և պաշտպանել նոցա, քանի՛ և վասն օձելոյ իւրոյ։

Ովերեւս ասիցէ ոք, յորժամ ասէր մարգարէն զայս բան, դեռ ևս չէր մարմնացեալ որդին այդ, և ոչ ասիւր օձեալ, ապա զինքդ ասէ առ ած՝ նայիլ Երեսաց օձելոյ իւրոյ։ Ընդաւնի տահաւին չէր մարմնացեալ, բայց տահմանեալ էր մարմնանալ և կոչիլ օձեալ, այսինքն քո. և Հայրն երկնաւոր Հայելով յապագայ արդիւնս նորա՝ լսէր որդւոյ մարդկան, և կատարէր զինդրուածս նոցա. զի վասն արդեանց նը ընտրեաց զորդիս մարդկան, և վասն նորա ետ նոցա զՀոգիս իւր. զորմէ երկար դրե առաքեալ՝ ի Թուղթս իւր. (Տանաւանդ եբեր. ա. 3 -- 10։) Ովասի և մարգարէն ևս մաղթէր նայիլ Երեսաց նորա, և վասն նորա տալ ինքեան զօրհնութիւն իւր։

Ովանիք ասա օձելով իմանան զդատիսն, որպես և յաւետն, յիշեա տեր զդաւիթ. (սաղ. ՃՀԳ. 1. և 10.) ոմանիք ևս զզօրաթաթէր. իբր թէ ազատել մարգարէին, զի վա՛ նը կի՛ վասն սորա կատարեսցէ ած զինդրուածս իւր։ Կան ևս որք օձելով իմանան զժողովուրդն այդ կամ զեկեղեցի այդ, որպես թէ յոգնակի էր եգեալ յաւետն. նայեաց Երեսաս օձելոց քոց Հոգւով, կամ Երեսս Հաւատացելոց քոց որք օձեալ են Հնորհօք, և լուացեալ են արեամբդ։ Այսոյ կարծիս Թուի լինել լսմբ" և վարդան։ Ասոյց այս մեկնութիւն անսոխոր երևի, որպես և նախընթաց սորա։

Ովրդ զոր խնդրեաց մարգարէն այդ՝ էր այն, զի

գոցէ ի նմանէ զօրհնութիւնն, որպէս զի նուաւա կա-
րասցէ դնել զերս ի մահ, և գնալով ի զօրութիւնէ ի
զօրութիւն՝ ժամանել ի վերինն սիոն, և մտանել ի
տունն նոյ. քանզի յայն ուղղակաւ էր զամենայն փափաք
իւր, յայն հառաչէր. և զայն միայն համարէր լուսաւո-
րութիւնէ իւրոյ. վասն որոյ և ասէր խոհ. ցանկալ
և փափաքի անձին իմ՝ ի գաւիթն քո. և երանէր զա-
մենսին զնոսա՝ որք բնակեալ են ի տան նմա։ Այս
փափաք իւր այնչափ եղև ի հոգի նորա, մինչև մե-
ռանալ նմա զամենայն որ ինչ յաշխարհի էր, թէ և
հնար լինէր նմա զամս բազումս վայելել յամենայն
մեծութենէս և ի փափկութենէ. և զայս կամելով յայտ-
նել՝ յարեւ զկնի և ասէ։

Ձ. Վասն ալ է լաւ է ինձ ի օր ի գաւիթս տ՝ հան զկա-
ղաքս։

Այսոցանօր շաղկապէ վասն էի՝ յայտ առնէ զպատճառն
ինդրելոյ յոյ տալ ինքեան ի պատիւ երեսաց օծելոյ
իւրոյ զօրհնութենէ իւր, առ ի ժամանելոյ նուաւա ի
գաւիթս երկնից արքայութենէ, և քնակելոյ անդ. ո-
րում եթէ հարցանէր ոմն, ընդէր, պատասխանէ,
զսոյն զայս ասելով։

Վասն ալ է լաւ է ինձ ի օր ի գաւիթս տ՝ հան զկաղաքս։
Այնինքն մեծ է ինձ և յոյժ մեծ՝ վայելել օր մի միայն
ի գաւիթս քո յարքայուէ քումմ քան այլ ուրեք զհան-
զար աւուրս։ Որ արժան է նկատել, զի յասելն՝ լաւ
է ինձ մի օր՝ որոշէ զանգիտն՝ ասելով՝ ի գաւիթս քո.
իսկ յասելն քան զհազարս՝ ոչ որոշէ զանգիտն. որով
ցուցանէ թէ աւր և իցեն այն հազարաւոր աւուրք,
յորմէմ երջանկութենէ և իցեն, զիարդ և իցեն, քան
զնոսին լաւ համարի ունել զմի օր ի յարքայութեանն։
Կամ հազարս ասելով ոչ խնամոյ զմի հազար, այլ զա-
մենայն հազար. որպէս թէ ասէր. առաւել ցանկալի
է ինձ մի օրն այն՝ քան ո և իցէ հազարաւոր աւուրք
երջանկութեց աշխարհիս։

Այլ գիտելի է՝ զի այս բազդատութենէ զոր դնէ մոր-
գարէն՝ ոչ է պայմանաւոր, այլ անպայման. երբ զի
ոչ է այնպէս, որպէս թէ՝ ի դնել առաջի նորա եր-
կուցս այսոցիկ, թէ զմին կամիս, զմի օր ի գաւիթս

ոյ՝ թէ զՀազարաւոր աւուրս ի մեծութենէ ախտիցն, ինքն հաւիտեան Հաձիլ յաւէտ ի մէն քան ի Հազարաւորսն, այլ թէ ի դնել առաջի՝ թէ զոր կամիս, լե՛ ամենայնի ի մէն յայն Հակի՝ առանց Հայհոյել ի Հազարաւորսն, ասելով. ոչինչ սիտորժեմ, և ոչինչ խնդրեմ. այլ զայս ևեթ կամիմ՝ զի բնակեցայց ի գաւիթն ոյ՝ գոնէ մի օր, որոյ բաղդատութեն զամենայն ինչ Համարիմ ունայն և ոչինչ։ Ամենեքեան աստ միով աւուրբ խնաման զօրն յաւիտենականութեն. իսկ Հազարաք զաւուրս անցաւորութեն. բայց այս երևի ելանել արաւարոյ դիտմանն բանին. որպէս երևի և ի յայ-

ջորդ Համարոյն՝

,, ամէն" սովաւ խնամոյ՝ մոռաք լինել յերկինս. * ինձ
,, որ ասէ յերկիրս եմ, լաւ է մի օր մոռաք ի քո գա-
,, ւիթդ յերկինս լինել՝ և քեզ Հոգւով և սիրով խո-
,, սակիլ՝ քան ի կենցաղս Հազարամեայ ժամանակ
,, փառաւորիլ. որպէս զոմն՝ զոր ասէ Հարմն յերգս.
,, բարի են սակաք քո քան զկեանս, և Հոս խղոյց քոյ
,, քան զամենայն խոստկս .... տարաւ զիս արքայ ի
,, սենեակ իւր ‖ ևն։

Հոգևորապէս գաւիթս ասն նշանակի աստ նախ տաճարն ոյ, յոր Հոգեսէր պաշտօնեայն լաւ Համարի օր մի ներկայ գտանիլ՝ քան զաւուրս Հազար յարատեւ բերկրիլ։ Յերկրորդ՝ նշանակի նորս եկեղեցի՝ յոր փափաքեր դաւիթ ժառանգել գԼեռ զմի օր՝ Հայելով ի Հազար ամեն, որ կայր առաջի իւր. զի ի շինութենէ առաքելին՝ զոր ինքն կամէր կանգնել՝ մինչև ի հինն նորոյս եկեղեցւոյ՝ այսինքն մինչև ի քո, անցին ամք ՝ՈՈՈ. յոր միտ մեկնեալ վարդանայ զայս բան՝ ասէ՝ դիմաց գաւիթ. * լաւ է ինձ օր մի յեկեղեցի քում

,, քան զՀազարս օրինաք ‖։

Ի՝արդյապէս այսու գաւիթս նշանակի մեհատան կրօնաւորաց. զի բարի աբեղայն լաւ Համարի զմի օր ի նմա քան զՀազարս արտաքոյ նորա։ Ի՝րդ ի փափաքել գաւիթ վայելել օր մի ի գաւիթս ոյ, ոչ ցուցանէ թէ յայս ցանկայ վասն փառաւորեալ լինելոյ անդ՝ կալով ըզ փառաւորսն, կամ նստելով ի բարձրագահ տեղիսն, այլ չատանալով կալ և ըզ անարգսն, թէ և լինէն անդ այնպիսիք, և ինալ ի յեռին տեղ-

ՀՈՂ. ամէն իրի յարէ զկնի և ասէ։

ԺԸ. Ընդէ՞ր ընդ աղբ գալ՝ է պան ՚ոյ առաւել՝ քան բնակիանալ՝ է յարկս ճղաւորաց։

Այս բաղդատութիւն ևս ընդ նախընթաց բաղդատութիւնն կու, եթէ զի ոչ հայի՝ ի համեմատութիւն իրին, այլ յայտնէ զառաւելութիւն փափաքանաց սրտին առ այն միւն, զի՝ ի նոյն ցանկալով՝ զսոյն առաջի առնէ և ասէ։

Ընդէ՞ր ընդ աղբ գալ՝ է պան ՚ոյ առաւել, քան բնակիանալ՝ է յարկս ճղաւորաց։ Առաւ ընդ աղբ գալ՝ ըստ հայումն կարծի նշանակել՝ ճեգերիլ յաղբեւս, որպէս զկնէտ լինել աւելոյ զաղբեւս տան, կամ աւել ածելոյ աղբեւայ. և զի զայսպիսի գործս առնել՝ ի տան՝ հասարակօրէն այնոցիկ է՝ որք են ստորինք, որպիսի են ծառայք և աղախինք, վասն այսորիկ փոխաբերութիւնք քերի յօրինակ նուաստութեան՝ այսինքն փոխանակ նուաստ երևելոյ. յոր միտ դնի և աստ համեմատութիւնք այլոց թարգմանութեանց, իբր ընկեցիկ լինել. և այս՝ կամ ըստ անձին, և կամ ըստ տեղւոյն։

Ըստ անձին առեալ՝ կամի ասել. առաւել ընտրեցի նուաստ և անարդ համարեալ լինելով կալ՝ ի տանն ՚ոյ, քան փառաւոր և մեծ վարկանելով բնակիլ՝ ի հոյակապ պալատս մարդկան։

Ուստ ըստ տեղւոյ առեալ կամի ասել. առաւել ընտրեցի կալ յանարդ տեղւոջ՝ ի տանն ՚ոյ՝ քան՝ ի յարկս՝ այսինքն քան՝ ի փառազարդ սենեակս պալատանց մեղաւորաց։ Այր մեղաւորաց ասելով՝ ոչ իմանայ զնա կական մեղաւորս, այլ զմարդիկ՝ որք են մեղանչական. որով և տունք նոցա ասին յարկք մեղաւորաց, մանաւանդ տունք մեծատանցն. ասին և խորանք, զի անհաստատ են։

Յայտ բաղդատութէ ոչ ցուցանի՝ թէ կայցէ յարքայութէ երկնից գործ նուաստ, կիմ տեղի անարդ. զի ամենայն ինչ մեծ է անդ ըստ զանազան աստիճանի, և ամենայն ինչ փառաւոր ըստ կարգի. այլ ցուցանի նախ ճշմարտութէն անպայման մեծութէ և անչափ փառաւորութէ եղելոյ անդ։ Ցուցանի երկրորդ մեծութէն և աստակութէն փափաքանաց սրտի մարգա-

ելին. իբր զի այնչափ էր ցանկութիւն սրտի նորա առ
արքայութիւն երկնից՝ մինչև եթէ լինէր անդ գործ ինչ
նուաստագոյն և տեղի անարգագոյն, յաւէտ ընտրէր
յայն գործ կալ անդ և յայնմ տեղւոջ բնակիլ քան
՚ի պալատս փառաց յաշխարհի աստ, և քան ՚ի բարձ-
րագոյն տեղւոջ հրաշակերտ ապարանից սորա։

Կան որք զայս գան ՚ի վերայ գերեզմանն ՚ի բաբելոն
մեկնելով՝ ասեն թէ նոքա ունելով զոտնակապս, ո-
րով անկարելի լինէր նոցա մտանել ՚ի տաճարն, փա-
փաքելն զի գոնէ արժանասցին առ դրան նորին կալ.
և յայս միտ կամի ասել. լաւ է մեզ ոտնակապօք կալ
մօտ ՚ի սեամն դրան տաճարին այլ, քան փառօք բնա-
կանալ ՚ի յարկս բաբելացւոց։

Յոգևորապէս, այս գան որպէս զնախընթացքն ասա-
ցաք՝ նախ հայել ՚ի տունն այլ, կամ ՚ի տաճար սրբուե
քեն այլ մերոյ. որ և եկեղեցի նուիրական. ասր նաև
յանարգ տեղւոջ կալն առաւել մեծ է քան զբնակիլն
՚ի պալատս։ Եւ զայս բարւոք ձանաչեն նոքա՝ որք
գտանեն ՚ի տաճարի անդ զբնակեալն ՚ի նմա, այսինքն
զհոգին սբ. զի այսպիսեացս սիրտք տաճար գոլով
հոգւոյն սբոյ առաւել ցանկան կալ ՚ի տաճարի քան ՚ի
պալատի։

Ներկրորդ՝ հայել ՚ի նորս եկեղեցի տեսական, զի ա-
ռաւել ընտրելի է յետին անդամ լինել ՚ի նմա՝ քան
առաջին իշխան արտաքոյ նորա. ուր յաւելու ասել
վարդան, թէ մեծ է ՚ի մէջ եկեղեցւոյ քահանայութ
ընդ աղբ գալ՝ այսինքն խոստովանութեն մեղաց լսել
և մաքրել, քան արտաքոյ եկեղեցւոյ զհեթանոսաց
մեծութեա լսել և տեսանել։ Յաւելու գարձեալ ա-
սել ՚ի յարմարական միտս, թէ ընտրելի է վաստակե-
լով աստ յանարգ գործս հաճոյս այլ՝ ժամանել ՚ի հան-
գիստ յաւիտենական, քան ՚ի հանգստեան վայելե-
լով աստ՝ զրկիլ անտի և բնակիլ ՚ի յարկս մեղաւո-
րաց, այսինքն ՚ի դժոխս։

Ներորդ՝ բարոյապէս առեալ հայել ՚ի մենաստան կրօ-
նաւորաց, իբր զի աւելի ընտրելի է աւելածու լինել
՚ի մենաստանի, և իշխիլ անդ յայլոց՝ քան մեծատուն
լինել յաշխարհի, և կամ հրամանատու իշխան։
Լսա՛ և սա բարոյապէս խմացեալ զայս բան՝ ընթեռ-

նու * ընտրեցի ես ընդ ազգ գնալ ի տան այ խմայ
,, ևն ։ և մեկնէ այսպէս . առաւել ընտրեցի գնալ
ընդ նեղութիւս , ընդ ձգնութիւս , ընդ արհամարհու-
թիւս . և այսպիսի նեղութիւք հասանել յերկինս, քան
վայելել ի փառս և ի յաջողութիւնս , յորս իբրև ի
յարկս հանգչել կամին մեղասէրք ։ Օ այս մեկնութ
և վարդան բերէ ի մէջ ։

Հզնկացին (՝ի գով . լուս . երես . 298 .) զայս բան
յարմարական մեկնութիւք վերածէ ՝ի լեառն յայն՝ յոր
ձգնեցաւ որ հայրն մեր . այն է սեղուհ . և խոսելով
առ լեառն այն՝ ասէ . * ՝ի քեզ հաւաքին հաւատացե-
,, լոց անձինք , լաւ համարեալ զիմքրեայ բնակիլն ՝ի
,, քեզ քան զհազարս ՝ի յարկս թագաւորաց ։
Վանական վարդապետ (՝ի մեկն . յոր . գլ . ԸՀ .) յար-
կաւ մեղաւորաց իմանայ զհամարձակ կեալ նոցա և
զհամարձակ բնակիլ ՝ի սեղիսն՝ յորս հաձին . քանզի
խոսելով ՝ի վերջ այնր բանի , թէ * յարկք ամպարշաց
,, ոչ ևս իցեն ։ ասէ . * յարկ՝ զհամարձակութիւնն
,, ասէ ։ Օ այս ամենայն եդեալ մարգարէին՝ սկսա-
նի ապա քաղաքացիս տալ անձին զի փութասցի ժամա-
նել ՝ի տուն այ , գիտելով՝ թէ ած այ ինքեան
զօրհնութիւն ընդ օրհաց իւրոց առ ՝ի հասանել յայն . զի
որովհետև խոստացեալ է տալ , տայ և ոչ ստէ . վասն
օրոյ ասէ ։

ԺԲ . Օ ողորմութիւն և շնչմարտութիւն սիրէ տէր ած մեր .
ղշնորհս և պատիւ փայէ ։

ԺԳ . Ա է պահս առանձ ղողորմութիւն իւր յայնոցանէ , որ գնան
յամբիծութիւնն ։

ԺԴ . Տէր ած ղբրաւիչդ , երանելի է այր՝ որ յոյսդ ՝ի
դեղ ։

Օ այսոսիկ ասէ մարգարէն հայելով ՝ի համեմատու-
թիւնն յայն , զոր եդ ՝ի վերոյ յերկուս նախընթաց հա-
մարսգ . որպէս թէ ասէր , ասացի՝ լաւ է ինձ մի օր
՝ի գաւթիս քո քան զհազարս ՝ի մէջ մարդկան ևն .
վասն զի ես ոչ այլ ինչ գաի ՝ի մէջ նոցա , եթէ ոչ՝
զանազղրմութիւնն և զանհաւատարմութիւնն , զպղծութիւն

և զանարգանս. վասն որոյ և տաղտկացեալ ի նոցա նէ, և մեկնեալ ի միջոյ նոցա՝ ցանկացայ առ քեզ գալ, և զքեզ ժառանգել. զի ի քեզ գտանեմ զողորմութիւն և զՀնարսն աստ, և զիառս անդ ի տան քումմ։

Ողորմութիւք խնացեալ լինի աստ նեղգործութիւն ողորմութիւն, այսինքն է ողորմիլ։ Ողորմիս և Հնարսուիք խնացեալ լինի նեղգործութիւն Հնարսութիւն, այսինքն է Հնարսիլ լինել, կամ Հաւատարիմ գոլ ի խոստման։ Յակ Հնարհաք թէպէտ և նշանակի ա և իւր ձրի պարգև, բայց աստ խնացեալ լինի այն պարգև՝ որով մարդն գործէ զգործս արժանի յաւիտենական կեանց, որ և ասի Հանդերձ Հնարհք։ Եւ այժմ գՀետ յարէ զիառն՝ որով խնացեալ լինի նոյն իսկ յաւիտենական փառքն։ Եւ զայսոսիկ ի մի շարայարելով ասէ։

Ողորմեսջիք և Հնարսիք տէրն ինձ ի՞նչ ինչ ի՞նչ ընծայ և պիառս գոյք։ Կամի ասել. ոճ մեր Հանձն և սիրէ ողորմիլ առնելոցն։ վասն որոյ և տայ Հնարհաքար Հնարհն՝ ոչ միայն ի քառնել զմեզս, որպէս ասէ լամբ", այլև զի նուաւս արասցեն զկամն իւր։ և խոստանայ նոցա, զի եթէ արասցեն, տացէ նոցա զիառս յաւիտենական կենաց։ և զի նա սիրէ Հնարսիրտ և Հաւատարիմ երևիլ ի խոստման, անտարակոյս տացէ նոցա զնոսա զիառսացեալ փառն։

Որ որպէս տեսանի Հնարհքն գնի իւր եղեր ողորմելոյ։ իսկ փառքն իւրև եղեր Հնարսիրտ երևելոյ, կամ Հաւատարիմ լինելոյ։ վասն զի ոճ ողորմելով տայ զՀնարհս առ ի գործել զարին, և Հաւատարմութիւք խոստանայ տալ զիառս։ եթէ կատարեսցի գործն, և այսու խոստմամբ պարտաւորէ զինքն տալ զայն՝ ոչ ողորմութիւք՝ այլ արդարութիւք։ ուստի տրչութիւն Հնարհաց Հայի յողորմութիւնն ոչ։ իսկ տրչութիւք փառաց Հայի յարդարութիւն նորա՝ որ Հինեալ է ի Հնարք տութիւք խոստման նորին։

Ասացեալ մեզ՝ ոչ ողորմութիւք, այլ արդարութիւք՝ մի ի թիւր միտս իմացցիս. որովհետև ամենայն զոր տայ ոճ և ողորմութիւք։ այլ թէ վասն տալոյն ողորմութիւք զՀնարհս, տայ արդարութիւք զիառս։ զի ո.

բովհետև խոստացեալ է տալ զփառս այնոցիկ՝ յորս գործէ շնորհքն , տուեալ ողորմութիւն , եգեալ զայն տուչութիւնն շնորհից և զհաստատութիւնն ՝ի տալն անդ զփառսն՝ ոչ և ողորմութիւն՝ այլ արգարութիւն տայ . կի այսպէս ասացից , վասն ողորմութեան տալոյ զշնորհս՝ արգարութիւն տայ զփառսն : Այլ զի ողորմութիւնն ոչ է առ ամենեսին , ամենեցուն տայ ոչ՝ զշնորհս իւր . զի ողորմութիւն նոն լի եղև երկիր ։

Այս շնորհք այն է՝ զոր ոչ հարք կռնեն թաշխութիւն դեղ , և անդեղապ թաւնից . ընդօղ մերաց և նորոգող հոգւոց . յայտարար ունայնութիւն կենցաղոյս և յանդիմանացոյց փառացն յաւիտենականաց . յորդորիչ մարդոյ ՝ի թողուլ զանցաւորս , և քաջալերօղ զօրաւոր փութալ յանանց կեանս . ախորժեցուցիչ առաքինութեանց և խորհեցուցիչ ՝ի մտքունց . լուսաւորիչ խաւարելոց և դարձուցիչ մոլորելոց ։ Այլ գործոյդ զսղոցս ՝ի պղտոց և զղէպ ՝ի մնտրեխոս . ոլ էած յանապատ զանտան և շինէրեխոս և զայլս բազումս . ոլ զղջացոյդ զուրացօղն , և յաւիտենից զաւազակն . ոլ ետ մարտիրոսաց հեղուլ արիւնս իւրեանց , և խոստովանողաց չհատանիլ ՝ի վիշտս և ՝ի տառապանս . ոլ տայ տալ նոյ նեղուլեաց , և նեղել առելեաց ։ Այսոյն շնորհքն այ է՝ որ յաջողէ գայս ամենայն ։ Այլ եւս իբրև գործի իմն կարեն յայդոլէլ բայց արատաւոս . սա ՝ի նեղքոստ նեղդործէ . ՝ի նեղբուստ զօրացուցանէ , ՝ի նեղբուստ վարդապետէ . ՝ի նեղբուստ խօսի , և զոր խօսի՝ ՀՀմարտութիւն է . զայն այս ցուցանէ , և զոչ . ուստի և կից է ընդ ՀՀմարտութիւն . որպ վասն ասի * լի շնորհօք և ՀՀմարտութիւն ։ և ևս * շնորհք ,, և ՀՀմարտութիւն ՝ի ձեռն յոի քրիստ եղեն ։ Այս ահա այս է այն շնորհք՝ զոր յիշէ աստ սաղմոսերգուն Այլ գիտելի է եւս . զի այս շնորհք կրկին է մին ասի բաւական , և միւսն գործունեայ . բաւականն է որ առնէ զմարդն կարօղ ՝ի գործել զբարին առ գերբնական կեանս . իսկ գործունեայն է՝ որ առնէ՝ զի արասցէ մարդ . ուստի բաւականն տայ կարել . իսկ գործունեայն տայ առնել ։ Օ այս բաւական շնորհս յաւիտենայնի և միշտ տայ ՚ած ամենայն մարդոյ . զի ՚ած իբրև զորեգակն լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ որ

գայ և որ գալոց է յաշխարհ. յոր միտ առա յերբ" փո-
խանակ բառիս ողբմանէ՝ դնի ոչ, յասելն. * արե-
,, գակն է տէր և վահան (Ձմարտութեանէ). տէր տայ
,, շնորհս և զիտառս ||:

Լոյս պատճառ սորա է՝ զի որովհետև ՚ծ կամի զի ա-
մենայն մարդիկ կեցցեն ՚ի կեանսն յաւիտենից, տայ
և զայն որով կեցցեն. քանզի որ կամի զչխնձանն՝
կամի և զմիջնորդն. իսկ միջնորդ կոչի ՚ի կեանսն
յաւիտենից է այնպիսի շնորհք՝ որ իցէ յարմար առ-
այն, այսինքն է բաւական շնորհք, որով կարող լինի
մարդ գործել զաբրին, և հասանել ՚ի կեանսն յայնո-
սիկ. Եթէ մարդս ոչ ընդդիմ դարձցի այսմ բաւա-
կան շնորհն, ՚ծ ոչ երբեք պակասէ ՚ի տալոյ և ըզ-
գործունէութ շնորհս, ըստ որոյ ոչ պակասի տալ նմա
գործել. Իսկ եթէ մարդս ընդդիմ դարձցի այսմ,
իւր է յանցանքն, զի ինքն պակասի ՚ի գործունէութ-
շնորհին. որպէս ՚ի լուսաւորն առնել արևուս զամենե-
սին, եթէ ոք փակեսցէ զպատուհան սենեկին, իւր
լինի յանցանքն ոչ լուսաւորելոյ զգործունէութիւն լու-
սոյ. իսկ եթէ ոք ոչ փակեսցէ զայն՝ արեգակն ոչ
պակասի ՚ի լուսաւորելոյ. որով և ընդունի զգործու-
նէութիւն լուսոյն։ Օ այս յայտնի ցուցանի մարդ արևն
յաջորդ բանիւն ասելով.

Ոչ պակաս առնէ (ասէ) ողբմանէ իւր յայնպէս որ փնտ
յամբառնէ։ Այսինքն, ՚ծ որ տայ ամենեցուն զլա-
ւական շնորհս իւրև. զհաստատական ողորմութիւն,
ոչ պակաս առնէ և զգործունէայն իւրև. զմեծ ողոր-
մութիւն յայնցանէ՝ որք գնան յամբոխութիւն, այսինքն
որք ոչ գնեն բիծ ընդդիմ այնր շնորհի, կամ որք ոչ
բծաւորեն թիւր գնացիւք զայն շնորհք, որ է ասել՝
՚ծ տայ զգործունէութ շնորհս այնոցիկ՝ որք ոչ ընդդիմ
դառնան բաւական շնորհաց, կամ որ նոյն է, ՚ծ ոչ
առնէ պակասուր զշնորհս իւր յայնոսիկ՝ որք ոչ պա-
կասուր առնեն զայն. կամ որ ՚ի նոյն գիտի, ՚ծ
զբաւական շնորհն՝ զոր տայ ամենեցուն առնէ՝ զի մի
լինի պակասել ՚ի գործունէութ յայնոսիկ, որք ոչ
պակասեցուցանեն չարութ իւրեանց ՚ի գործունէու-
թէ զայն շնորհս. կամ ըստ լատ" որք ոչ պակասին
՚ի հաւատոյ.

Ա՛արթ է աստ քառիւս ողբմամբ՝ իմմանալ զմարձս՝
զորս տայ ՚ած այնոցիկ՝ որք գնան յամբառելեան. և
ըլ այսմ զորս եդ մարգարէն ՚ի նախընթաց համարն,
ողորմութեի՛ն և ՚ճմարտութեի՛ն, հայիւն յերեթակայս նո-
ցին՝ այսինքն ՚ի մարդիկ. որպէս թէ եդեալ էր, սէր
իւր տեսանել յորդիս մարդկան զողորմութի՛ն և
զՃշմարտութի՛ն, կամ որ նոյն է՝ սիրէ տէր զայնոսիկ՝
որք են ողորմած և հաւատարիմ. ողորմածաց տայ
զողորմութի՛ն, և հաւատարմաց զՃշմարտութի՛ն իգեն։ Այլ թէպէտ մարդս տկար գոլով ոչ կարէ
յիւրմէ զօրանալ ՚ի սոսին, բայց կարօղ ևս է՝ եթէ
յուսասցի յ՚ած՝ որ ամենակարօղն է. և զայսպիսիս
երանելին կոչէ մարգարէն և ասէ։

Տէր ՚ած ըզբանէդ, երանելի է այն՝ որ յուսայ ՚ի տէր։ Այս
մի ասէլ. օրհնութի՛ն ողորմելի է մարդ ՚ի թշուառութե՛ն
իւրում, այնչափ երանելի է ՚ի յուսան ՚ի քէզ. և
պատճառն է՝ զի որ յուսայ յ՚ած, ՚ած գոլով տէր զօ-
րութե՛ն՝ լինի ամենաղօր տէր գործոց նորա, կամ
մանաւանդ լինի ՚ի նմա գործօղ ՚ի ձեռն ընդհայց.
որով և զօրացուցանի զնա, պահէ և պաշտպանէ, և
լինի նմա առաջնորդ հաստատելոյ յայն, յոր հայելով
ասաց մարգարէն, ցանկալ և փափաքի անձն իմ ժա-
մանել ՚ի գաւթեա քո, և օրհնել զքէզ անդ յաւի-
տեան։

ՍՂՄՈՍ ԶԻ·

Պ՚ողութե՛ն առ ՚ած վասն ազատութե՛ան եղելոյ առ
խորայէ՛լ յօրինակ ազատութե՛ն ազգի մարգկան՝ զոր
արար քո. միանգամայն և առ ՚ի նոյն մեղեդանք։

Ի նուագարան. որդւոցն Կորխայ. սաղմոս։

1 Աձեցար տէր ընդ երկիր ամ, և գերեվարեր զգերեվարեալսն
յակովբայ։ 2 Թո՛ղեր զանիրաւութիւնն ծողովրդեան
քո, ծածկեցեր զամենայն մեղս նոցա։ 3 Հեռացեր զամենայն

արդմտաբնեան չո, դարձեալ ի բարեխօսէ սբմտաբնեան չո։
4 Վարձ սա ինչ ածի երկնիւ ինչ, և գարշ ընբմտաբնիս չո
ի ինձ։ 5 Ա՛ չահեցան բարեսիրք ինչ սէր։ և ո՛չ չկէր
ընբարեսիրն չո ապէն ինչն չարչ։ 6 Ո՛ր գու գարչեալ կե-
ցուսցես զինչ։ ծողովեսցէ չո սարսին եղէցի ի տեղ։ 7 Չկոյց
ինչ սէր զողբմտաբնեան չո, և ընբարեսիրեան չո գոսր ինչ։
8 Հասո ընձնչ խօսի սէր ածի ինչ։ խօսեսցի զինաղաչութեան
ծողովբդեան իսրայ սա սարբս իսր՝ և սա սկսոսի, որ գար-
չեալ են սա նա սրտիւ։ 9 Սահման ինչ է սա երկիցեաձա
իսր երբմտաբնեն նորա։ բնակիչ գասաց նորա չերկրի ինչոյ։
10 Ինչբմտաբնի և ճշմարտասիրն գասահեսցին։ արդարսբնի և
խաղաղասբնի համեմբսցին։ 11 Ճշմարտի չերկրէ բուսցա.
արդարսբն չերկնից երեսեցաս։ 12 Ա՛նչ գասցէ ընտրսբնի,
և երկիր ինչ գասցէ ընդոսղ իսր։ արդարսբնեան առաջի նորա
գնասցէ։ դրնցէ ի ճանապարհի ընչոյս իսր։

ՎԱՂՐՆԱԿԱՐԻ·

Ի հոգաբաժ։ որբասոյն երբեայ։ սաղմս։

Ի ՀԲՆԵԻ ՄԻ ՏՊԱԳՈՒԹԻՒՆ ՄԱՂ-
մոս մեր ոչ դնէի բառս սաղմս։ բայց այդ
երևի լինել վրիպմամբ։ զի ոչ միայն յերբ"
և ի թարգ" եօթ" և յատ" այլև յամենայն ձեռագիրս
մեր գտանի այդ։ Իսկ յարաբ" միայն երկու բառք
դնին, այսինքն և որդւոց կորեայ։ Ի երբիս ձեռագիրս
մեր յաւելեալ լինի և բառս ի գասին՝ որ յայլս ոչ
գտանի։ Ի միում ձեռագրի ևս յաւելեալ լինի բա-
զում ինչ, զորս ոչ տեսանեմք յայլս։ Իսկ վասն բա-
ռիս ի հոգաբաժ՝ տես ի ներածութեանէ, գլ. իե։ սոյն-
պէս և վասն որբոյն երկայ տես ի սաղ. իսե։
Իսկ թէ երբ, և յումէ՞ արարեալ իցէ այս սաղմոս,
և առ ինչ՞ կարծիք բազում են. ոմանք դնեն թէ
զայս սաց դաւիթ յորժամ զերծեալ ի հալածանացն
աբեսաղոմայ մտանէր յերուսաղէմ. ոմանք թէ այս
սացաւ ի նոյն դաւթայ հայելով ի ժամանակս մա-

կաբայեցւոց ՚ի Հանդարտիլ նոցա ՚ի Հալածանացն անտիրաքայ եալիփանու։ Լ.ՍԼՔ Թէ այս ասացաւ ՚ի գաւթայ կամ յայլմէ՝ Հայելով յազատութիւն իսրայէլացւոց յեգիպտոսէ։

Լ.ազատ էս Հաստատեն Թէ այս ասացաւ յորդւոցն կորխայ, կի գուցէ մարգարէութիւն ՚ի գաւթայ վասն ազատութիւն որդւոցն իսրայէլի ՚ի գերութենէն բաբելացւոց, ՚ի մէջ բերելով իբր յարացոյց զազատիլ նոցա յեգիպտոսէ. և քանզի երկոքինն այս ազատուիքն էին նախանկար օրինակ ազատութիւն ազգի մարդկան ՚ի գերութենէ սատանայի, բանք սաղմոսիս ըստ նիւթականին կամ ըստ արտաքին տեսութեան յայնս Հայեին. իսկ ըստ տեսականին կամ ըստ ներքին տեսութեան յայս վերածին. և զի ՚ի միտիվ այնր որ ըստ տեսականին է՝ նովին միտիվ և այն՝ որ ըստ նիւթականին՝ միտուելն մեր յաւէտ ՚ի սոյն բերի, քան ՚ի նոյն։

Լ.սացի նախանկար օրինակ էին. զի որպէս գրէ սարգիս ընորհալի (՚ի միտն. ՃՃ. պետ. ՃՃ. 10. Ճառ. ՃԸ.)

* որքան ինչ ՚ի գէմս Ժողովրդեանն խոսէին (մարգարէք) զպատմսն սակս գերութենէ նոցա ՚ի բաբելոն և ազատուէ նոցա ՚ի բաբիղոնէ՝ այնու զայլ ,, ինչ նշանակէին. որպէս ասէ պօղոս, այն ամենայն ,, ընդ նոսա օրինակօք անցանէր. այլ ՚ի մեր վարդա- ,, պետութենէ գրեցաւ՝ զմեզն գերութենէ նշանակել ՚ի ,, բանսարէն ՚ի չար խառնակութենս մեզաց, և զար- ,, ձեալ զմեր ազատութենէն ստորագրել ոչ զօրաբա- ,, բելիս, այլ քոխիս ։

Լ.այս սաղմոս ունի ինչ հայեցուածք առ սաղմոսն կէ. այն է։ Լ.Ե ողորմած մեզ. զի երկոքին էս գրեթէ զնոյն ողջունեն. վ.ե որով և յերկոսին ՚ի սոսա միապէս ցնծայ եկեղեցի առ քս, վայելելով յազատութենէն եղելոյ առ ազգս մարդկան. սակն իբրև զմին որ է կէ. երգեմք ՚ի կիրակամուտս յինանց. իսկ զմիսն՝ որ է սոյն այս առաջիկայ սաղմոս, յամենայն առաւօտու յինանց, հրաւիրելով ՚ի յարութենէ նոն մերոյ, որով կատարեցաւ փրկութենէ մեր։

ԲՆԻ

ՈՒ. [redacted]աձեցար ոչէր ընդ երիւր ոտ. և դաբեաւեր ղեկերա-
ՐՆ յանբայ։

ՄԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

[redacted]աձիլն և յօժարիլ լինել կամ առ անձն որ մի բար-
ւոյ, և այս կարէ լինել ըստ երից. այսինքն կամ ըն
բարութեանն՝ զոր ունի հաձեցեալն, կամ ըստ բարու-
թենէն՝ զոր կամի առնել հաձեցօղն. և կամ ըստ եր-
կուցն եւս։ Այլ քանզի յանկանիլ ազգի մարդկան ի
սկզբնական արդարութենէ՝ զրկեցաւ ի բարութենէ,
հաձիլն ոչ ընդ նա ոչ էր ըստ առաջնոյն, և ոչ ըստ
վերջնոյն, այլ միայն ըստ միջնոյն, այսինքն և կամիլ
բարի առնել ազգի մարդկան. և այս յօժարութի տէ-
բասիւս կոչի բարեհաձութիւն. և ահա ի սոյն ակնար-
կելով ասէ։

[redacted]աձեցար ոչէր ընդ երիւր ոտ։ Այրկիր քո ասելով ըստ
արտաքին տեառնէնէ իմանայ զերկիրն աւետեաց՝ զոր
իւր արաբեալ էր ՚ած. իբր զհաձելով՝ գարձոյց յայն
զորդիսն յակոբայ։ Իսկ ըստ ներքին տեառնէնէ երկ-
բառ իմանայ զընակիչս երկրի, այսինքն զազգ մարդ-
կան. ըստ որում սովորութիւն է Ճարտասանից փոխա-
նունանել ձևով ի գործ ածել զանուն բնակութենն
փոխանակ բնակչաց։ Իստ այսմ ձևոյ խօսելով կոչէ
զազգ մարդկան երկիրք. կամ ըստ լամբ՚ զնուռիեան
մարդկային, որով նշանակին մարդիկ. ընդ առաս ա-
սէ հաձեցար, այսինքն յօժարեցար բարի առնել ստ-
ցա, կիմ կամեցար ցուցանել բարութիւն առ առաս, ոչ
առժամայն վաղվաղակի. այլ յետ 4000 ամաց կամ
իբր եօթ՚ յետ 5200 ամաց ստեղծագործութեան մարդ-
կային բնութեան։

Դառնալով աստ զառաջ ոտ՝ յասէն իբր երկիրք քո՝ ցու-
ցանել, թէ թէպէտ և ազգ մարդկան չէին արժանի
այսմ ընտրհի, բայց քանզի էին ՚ից, վասն որոյ արժան
էր՝ ոչ թէ նոցա՝ այլ ՚ից՝ առնել նոցա զայս ողորմու-

ԹԷ. Լաւ ԹԷ էին նոքա այդ՝ յայտ է, վասն զի նոքա անկանելով ի սկզբնական արդարութիւնէ և մերժելով յերեսացն այդ՝ ոչ անկան ի լինելոյ արարած այդ և ոչ մերժեցան խսպառ. զի միշտ էին ընդ իշխանութիւնէ և ընդ նախախնամութիւնն այդ՝ երբեմն ոմն. յոյր սակս խակ յաւելլու և զաւադ պէր. որպէս ԹԷ ասէր. արդարև օտարացան ի քէն աղգ մարդկան. և գրաւեցան ի գերութիւնէ սատանայի, բայց դու ոչ դադարեցար ի լինելոյ տէր նոցա. վասն որոյ և կամեցար յուցանելով զաւերութիւնէ քո զոր ունիցիր ի վերայ նոցա՝ այդ առնել նոցա, և ազատել զնա ի գերութիւնէ անտի, որպէս և արարեր խակ. և առ այս յարէ.

Ա- ՔԱՐՈՇԵՑ ՊԵՏՐՈՍ ՅԱՂԵԱՑ. Հայոցաւս նշանակին որդիք յակոբայ, այսինքն խոպակալեալք. որով ըստ խորհրդոյն իմացեալ լինին աստ ազգ մարդկան, զոր ոչ զգերութիւնէն դարձոյց որդին այդ, այսինքն ԹԷ ազատեաց զնոսա ի գերութիւնէ անտի, յոր ըմբռնեալ կային, և ետ ի գժոխոց զարդարսն՝ յորում կապեալ էին. զի որովհետև ըստ նախագրելոցդ ի յաւիտենից հաճեցաւ այծ ցուցանել ազգի մարդկան զփրկութիւնէ իւր, վՀիս եՀատ՝ ինքնին գալ և փրկել. յայս խակ ընտրեաց զժողովուրդն իսպակալն՝ զի ի նոցանէց եկեսցէ, և նոքօք Հանդերձ զամենեսին փրկեսցէ. վասն որոյ նախ առ նոսա Հաճեցաւ գալ. որպէս և վկայեցաւ խակ՝ ԹԷ եկի առ ոչխարս կորուսեալս տանն իսրայէլի.

Լաւսի և մարդարէն զնոսա յիշէ աստ անուամբ յակոբայ, ընդ որով իմացեալ լինին և այլք, այսինքն և հեԹանոսք, որք դարձան առ այծ, և եղեն հոգևորապէս որդիք յակոբայ. Խակ ԹԷ նոքա՝ այսինքն իսրայէլացիք ոչ ընկալան զնա, այն էր վասն չարութիւնէ իւրեանց. վասն այսորիկ և նա եՀատ գնոսա, և ի վերայ բնի նոցա պատուաստեաց զՀեԹանոսս. որպէս գրէ առաքեալն (Հռոմ. ժԱ. 17--24. տես և ի գԼ. ԹԷ. ծայրէ ի ծայր, և մանաւանդ ի համարն 30--33.)

ՀԱյսս Հայելով յայտնի տեսանի՝ ԹԷ որդին այդ ի հոգմանէ իւրմէ գարձոյց զգերութիւնէ որդւոց մարդկան առՀասարակ. և ի դարձուցանելն անդ՝ որք

միանգամ լուան ձայնի նորա, և եկին ղինի՝ հած զնա սա յեկեղեցի իւր. իսկ զարդարեն՝ զորս եհան ի դժոխոց՝ հած յերկինս. որպէս հած զարդեհան խոսչելի ի գերութէ յերկիրն աւետեաց։ Այլ զի պատճառ գերութեանէ ազգի մարդկան՝ էր անօրինութեանն նոցա, վասն որոյ նախ զայն կամեցաւ Քրիստոս և առ այս յարէ։

Ը. Թողեր ընդդատաւորն ծաղրելոցն ոչ, ծածկեցեր զանմեղն մեղս նոցա։

Ո՞վ ի դէմս ժողովրդեանն խոսչէլի խօսի՝ վասն երկուց. մի՝ զի նուաստ հայի յաղաւթութէն գերութեանն նոցա, զոր արար ած Թողով նախ զմեզս նոցին. երկրորդ՝ զի որպէս ի վերոյ ասացաք ի նոցունց սկզբնաւորեաց ած գիրքն Համարին ազգի մարդկան. որովհետև նոցա խոստացեալ եղև. (տե՛ս գրբ ծննդ. ԺԲ. 3. ԺԶ. 19--21։ իբ. 18։ իզ. 4։ իը. 14։ խԲ. 10։ Թուոց. իդ. 17։ Ը. օրին. ՃԺ. 18։ ու. Թագ. Ը. 10. և ՅԵ. Թագ. զորս մարգարէից եասչեայ, երեմիայ, դանիէլի, միքեայ, անդեայ, զաքարիայ, և մաղաքիայ։) Այլ ահա վասն այսր ամենայնի անուամբ ժողովրդեանն ելի խօսի զիրքս Քրիստոս բոլոր ազգի մարդկան յընեաց սաղմոսիս, վէմ որոյ և ասէ։

Ը. Թողեր ընդդատաւորն ծաղրելոցն ոչ. ծածկեցեր զանմեղն մեղս նոցա։ Այնքան աւելի խնդրել լինի սկզբնական մեղքն՝ որ տարածեալ եղև յամենայն որդիս մարդկան. և սա կոչի անիրաւութէն, զի սովաւ անիրաւեցաւ մարդս առ ած և առ ծնունդս իւր. առ ած, զի զիրաւունս նորա զոր ունէր ի վերայ մարդոյ, իշխեաց եգծանել. առ ծնունդս իւր, զի զիրաւունս նոցա՝ որով հանդերձեալ էին ժառանգել զսկզբնական արդարութէն՝ աղաւաղեաց։ Իսկ մեղքն խմացեալ լինին ներգործական մեղք յորդեալք ի մարդոյ սկզբնական մեղքէ վարակելոյ. և զայս ամենայն ասէ ՔՀՔեաց ած։ Օ անիրաւութէն, այսինքն զսկզբնական մեղսն՝ մերոսէ կամ օրինակաւ մերոսէ. և զներգործականսն՝ ապաշխարութէ։ Իւր արժան է առանել զի վասն ՔՀՔելոյ զանիրաւ

ուրին՝ դնէ, Թողեր. իսկ ման ինչելոյ զմեղս՝ դնէ, ծածկեցեր. երկոքեան ևս Թէպետ՝ ի ջնջելն Տեառն, բայց պատճառ այդպէս դնելոյ մարթի է լինել այս, զի ձեռն որ ունէր՝ ի ձեռնին զազգ մարդկան ծանրաբեակ անհրաժարելի՝ այսինքն սկզբնական մեղաց, Տեառնէ՝ ի ծանրութենէ նոցա գրեթէ ստիպիւր Թողուլ՝ ի ձեռաց. բայց՝ ի հաձելն փրկել, եթող ոչ զազգն՝ այլ զծանրութենէ նոցա այսինքն զանհրաժարելի նոցին. յորոյ ապացոյց ասաց ցանդամալոյծն, որ էր օրինակ ադամայ, Թողեալ լինին քեզ մեղք քո. նոյնպէս և առ պռոնիկն՝ որ էր օրինակ եւայի։

Իսկ զնեռգործական մեղն իբրև զանմնազարչ խրոխտացեալ վերացս տեսանելով՝ ի հոգիս մարդկան՝ ծածկեաց զնոսա, այսինքն պատառելով զոչս. և քամելով զԹաթախն՝ ծածկեաց սպեղանեօք. և այսու ոչ ցուցանի՝ Թէ միայնոյն վերջն ընդ սպեղանեօք, այլ Թէ ջնջեցան, և սրբարար Հոգւովք իբր սպեղանեօք ծածկեցան, այսինքն անհրաժեշտ եղեն, զի որ ծածկի՝ ոչ տեսանի։

Ի մէջ" զոյլ իմն պատճառ տայ ծածկելոյ. ծածկեաց ասէ Թողլով մեզ զմեզս մեր խոպան. բայց պահէ օխս՝ ոչ առ այնոսիկ՝ որոց եթող, այլ՝ ի պատիժ պատուհասի դատապարտելն սատանայի՝ որ եղև պատճառ մեղաց մարդկան։

Այլ Թէպետ մարթի է զայս յետին հատուած համարիլ իբրև բացատրելի առաջնոյն, և զերկոսին միանգամայն՝ ի հասարակի իմանալ՝ ի վերայ՛ և իցէ մեղաց, բայց պատշաճագոյն և երևի ըստ նախադրագեալ զանազանութեանդ իմանալ. մանաւանդ զի յառաջնումն ոչ դնէ զանհնայն և ոչ յոդնակի, այլ միայն զանհրաժելի՝ որ հայի՝ ի սկզբնական մեղս, որ գոյով մի՝ տարածեցաւ յորդիս մարդկան ընդ միով բանիւ։ Իսկ յերկրորդումն դնէ զանհնայն մեղս, որ պատշաճագոյնս հայի՝ ի ներգործական մեղն։

Ի ձեռագիրս ինչ մեր գնի աստ հաւքաւ ըս երբայրական՝ և ըստ եօթ". զորմէ տես՝ ի ներբած". գլ. Թ։ Իբր բարոյապէս մարթի է իմանալ զՏնդիմաստն՝ որ եղև բնութենէ ազգի մարդկան Թողութենէ անհրաժելի՝ և ծածկութենէ մեղաց։ Այլ զի այս Թողութենէ և

ծածկութեէ ոչ լինէր՝ բայց եթէ ՚ի չիջանիլ բարկութեէն ՚ին, սմին իբրև յարէ զինեւ և ասէ։

ՃԲ. Եղբարք ղաղիային սրմռուէք ոմն. գրչեալ ՚է ընդ նմանէ սրմռուէն ոմն։

Որպէս այլոյր առացաք, սրտմտութեէ և բարկութեէ Աստուծոյ և իւրք իւրք զանազանին, սակայն ՚ի ծր գիրս երբեմն ՚ի տեղի միմեանց ՚ի գործ ածին. իսկ երբեմն սրտմտութեէն դնի փոխանակ աստուկացեալ բարկութեէ, և երբեմն փոխանակ գործոց բարկութեէ, այսինքն փոխանակ պատժոց առաքելոյ ՚ի բարկութէն ՚ին. յայս միտ բառս սրմռուէք՝ որ կրկին ասաւ, յաւաճումն դնի փոխանակ գործոց բարկութէ, այսինքն փոխանակ պատժոց. յոյր սակս ՚ի մերումն գրի յոգնակի. իսկ յերկրորդումն դնի փոխանակ աստուկացեալ բարկութեէն յաստէն։

Եղբարք ղաղիային սրմռուէք ոմն. գրչեալ ՚է ընդ նմանէ սրմռուէն ոմն։ Պատիժքն զորս ետ ՚ին վերոյ ազգի մարդկան, իբր որոտալով հասանելին վասն մեծութեէ իւրեանց, և ահզրութէ ՚ին գալոյն առ նոսա՝ աղաղակելով նախ առ մարդիկ, եթէ վասն մեղաց նոցա գան, և կարապետեն նոցա ՚ի պատիժն յաւէտ տեւական. աղաղակելով երկրորդ առ ՚ին՝ զի ետուր տացէ ինքեանց ջնջել զնոսա յերկրի խոսաւ։

Ասաց ՚ի հաճիլն ՚ին երկիր զմարդիկ՝ լռեցոյց ՚ի կողմանէ իւրմէ զաղաղակ նոցին. վասն որոյ ասէ, լռեցուցեր զանհնարն սրտմտութէնս քո՝ այսինքն և դադարեցուցեր զահագին շառաչումն պատժոց՝ զորս բարկութէ առաքելիր ՚ի վերայ ազգի մարդկան իբրև առհաւատչեայ յաւիտենական պատժոց. քանզի դաձաք ՚է բարկութէ սրտմտութէն քո. այսինքն թէ զիջար ՚ի բարկութէ քումմէ բորբոքելոյ և աստուկացելոյ։

Ա՚ւլ որպէս տեսանի յաւացեալդ՝ այս լռեցուցանելս ոչ է ըստ դադարման պատժոց, այլ ըստ դադարման աղաղակի նոցա, իբրպէս ասէ զիջանեալով ՚ի բարկութէ իւրմէ՝ դադարեցոյց զաղաղակն զայն՝ որ գոչէր ՚ի յաւիտենական դատապարտութէն ազգի մարդկան. ոչ ասէ. ասէ ՚ի կողմանէ իւրմէ դադարեաց ՚ի դա-

տասպարտեզոյ զազգ մարդկան ՚ի յաւիտեան ։ Իսկ թէ բազումք դատապարտին, այս վասն այսորիկ է՝ զի ոչ թողուն զիւծ գադար · իբր զի բորբոքեն զբազկութիւնն նոցա, որով և պատահին սրտմտութեանն Տեառն։ Այս ամենայն առաջի դնէ մարգարէն իբրեւ եղեալ. Նախ զի խօսի ըստ կանխագիտութեանն ՚ից, ոչ ըստ առաջի նեթկայ է ամենայն ինչ, որ մեզ երևի ապառնի, կամ անցեալ։ Իբրկիսրդ՝ զի այսպէս խօսեալով՝ ցուցանէ, թէ Չմոռասիւ լինելոց է՝ որպէս թէ եղեալ էր ։ Իբրսրդ՝ զի զեղծեցն օրինակ բերեալով խօսի · քանզի ՚ի դարձ գերութենէն խորայելի Հայելով՝ խօսի զազատութենէ ազգի մարդկան · և զի զայն իբրև եղեալ տեսանէր, զայսմանէ և իբրև զեղելոյ խօսէր, սկսեալ յառաջնոյ Համարոյ մինչև յայս տեղի · իսկ ասասի և անդր մինչև յեօթնեերորդ Համարն խօսի իբրև զլինելոյ · ըստ որում սովորութենէ է մարդարէից մանաւանդ սաղմոսերգուին՝ յայսմիսի պայմանս փոփոխել զընթացս բանից · յոյր սակս և ասա զբոս յարդ իբրև եղեալ էդ, ասասի և անդր իբրև զչեղեալ մնած եղելոյ՝ աղաչէ զիւծ՝ զի արասցէ · վասն որոյ սկսանի պաղատիլ և ասել ։

ՃԻ · Պ՚ՏՐՅ ԱՒ ՀԷ ՁԻՒՆ ՀԵՐ · Ի ԴԱՐՁՒՑ ՂԵՐՄԱՒՈՒՆՆ ՈՒ ՚Ի ՀՆՉԻ ։

Լ՚ինչափ տաղտկալի և գարշելի արարին մեզ զմարդիկ, մինչև դառնալ ՚ից ՚ի նոցանէ, ոչ և ցուցանելով նոցա զերեսս իւր՝ այլ զթիկունս, այսինքն է ոչ և ցուցանելով նոցա զքաղցր խնամն իւր, որպէս ցուցանէր ադամայ ՚ի դրախտին ՚ի սկզբան անդ · այլ անտես առնելով զնոսա · և փոխանակ առաքելոյ առնոսա զՀոյակապագութիւն խնամն, արձակեաց ՚ի նոսա ըզպատիժս՝ որք էին գործք բարկութիւնս իւրոյ, զորս և կոչէ մարգարէն սրտմտութիւնս ։ Ցայս Հայելով աղաչէ զիւծ, զի Հաձեսցի Հայիլ և ողորմիլ · սմին իբրև ասէ ։

Պ՚ՏՐՅ ԱՒ ՀԷ ՁԻՒՆ ՀԵՐ · Ի ԴԱՐՁՒՑ ՂԵՐՄԱՒՈՒՆՆ ՈՒ ՚Ի ՀՆՉԻ · Լ՚ԱՍԻՔՍՆ ԴՈՒ ՈՐ ԵՍ ԻՒԾ ԱՐԱՐԻՍ ՄԵՐ, և ՄԻ ՄԻԱՑՆ ՓԱՌԱՒԸ, ԱՂԱՒԵՄՔ ԴԱՐՁ՝ ՄԻ ՚Ի ՄԵՆՔ, ԱՅԼ ՚Ի ՄԵՂ · և ԴԱՐՁԱ ՂԵՐՄԱՒԵՍ ՔՈ՝ ՄԻ ՚Ի ՄԵՂ, ԱՅԼ ՚Ի ՄԵՆՔ ·

ուր սրտմտութիւք (որպէս ասացաք) իմացեալ լինին պատիժք բարկութեան ոյ ըստ այլևայլ կարգի՝ մանաւանդ ըստ հոգևորին, այսինքն ոյ զրկման հնարհաց. որով յորդեցին ի քննութիւս մեր զանազան չարիք ոյ կուրութիւն մտաց և ոյ չարութիւն կամաց, ըստ անկաւ. գութիւն ախտից և ըստ ապստամբութիւն կրից. Թող զայլ թշուառութիւնս՝ յորս վերջին է և ծայրագոյն՝ դատապարտութիւնն յաւիտենական։ Այս ամենայնի խնդրէ զերս և զհնարս, զդեղ և զբժշկութիւն, զազատութիւն և զնորոգութիւն։

Այս բան կարէ մեկնիլ հայելով և ի վիճակն յայն՝ որ մտածի յետ փրկագործութեան, խօսելով ի բեռաց նոյ հաւատացելոց, որպէս ել ասէր. գու՞ որ երդեր փրկիչ մեր՝ դարձ առ մեզ, և քնակեա ի մեզ հնարհօք, հեռացո և զսրտմտութիւնս քո ի մէնջ, որոց արժանաւորիմք վասն դառնալոյ վերստին ի մեզ՝ և կրկին բարկացուցանելոյ զքեզ. յայս միտ մեկնի և լսուի" զայս բան։

Ցետին հաւատաւոր այսր համարոյ յայտ առնէ և զայս՝ թէ ի դառնալ ոյ առ մեզ՝ մեք ևս պարտաւորիմք հնարհօք նորա դառնալ առ նա. որպէս զի դարձուսցէ ի մէնջ զսպառիժս սրտմտութեանն իւրոյ. որով լինի մեզ կրկնակի ուրախանալ. մի՝ վասն դտանելոյ զնոճ. և մի ևս՝ վասն ազատելոյ ի պատժոց։ Ցայս միտ ասէ, նաբէ կացին զնոճ բանիւ սաղմոսիս, և ասէ ի բանն ծէ. * դարձ առ նս գԵռուեէ. և հանդերձեսցես ,, դառնալ ինձ առ քեզ կրկին բերկրութիւք ։

Ցետ այսմ մեկնութիւն սոյն այս բան նիւթասկս հայի և յիսրայէլացիս՝ յետ դառնալոյ նոցա ի գերութիւն՝ յազատել նոյ զնոճ, զի իսպառ հաշտեսցի ընդ ինքեանս, և դարձուսցէ նաև զնոցանէ իսրայէլացիսն ի գերութիւն, և հեռացուսցէ զբարկութիւն իւր ի նոցանէ։ Ցոր միտ և առցի, խնդիրք մարգարէին և զիրացն բարկութեան ոյ, ազատելով զնա՝ մի ևս բարկացեալ ի վերայ իսրայէլի և ի վերայ ազգի մարդկան, զոր բացայայտագոյն ևս առաջի դնէ ի յաջորդ համարս, և ասէ։

Է. Ա՛Ղ յաւիտեան բաղձանք մեր պէտ. և մ՛ յեղբ ղբօրն ի՛ն ոգին տա ոգին հնձել յաւիտ ։

Բարկանալ ասի զոյ՝ ոչ զի կայ ի նմա կիրք բարկութեն՝ զի այսմ անշնար է լինել, այլ զի կայ ի նմա վրէժխնդիր արդարութի՝ որով գործէ առ արտաքս զայրախիսի ինչ՝ զոր տեսանէմք գործել բարկացելոյ, յորմէ և ասեմք, բարկացաւ է ած. զի զորօրինակ ի տեսանել մեր զչարկանել ուրուք զորդի իւր չա. բաւար, համարիմք զնա բարկացեալ, թէ և չունիցի յայնժամ զբարկութի, օրինակս և ի տեսանել մեր՝ թէ ած չարկանի զմոյ՝ այսինքն պատժէ, ասեմք թէ բարկացեալ է մեզ։ Օ՛ սոյն զայս տեսանելով ազգի մարդկան հեծեծին և կոծեծին և ոչ տեսանելով զդա. դարումն հարուածոց՝ աղաղակին բերանով մարգա. րէից առ ած, դադարիլ ի բարկութէ. ընդ որս և սաղմոսերգուս պաղատի և ասէ ։

Մ՛Ղ յաւիտեան բաղձանք մեր պէտ. և մ՛ յեղբ ղբօրն ի՛ն տա ոգին հնձել յոգի ։ Յաւիտեան բարկանալն ոչ է միշտ ցուցանել զգործ բարկութ իւրոյ՝ առանց երևել ցուցանելոյ զգործ ինչ զիրացանելոյ ի վրէժխնդրութէ. վ՛ որոյ սղայէ զիրանիլ. Թէ և ասէ արժան է մեզ յաւիտեան կրել զպատուհաս բարկութէն քո, բայց արժան է և անչափ գթութէ քում զիրանել, և մի յաւիտեան ինալ ի բարկութէ, և զնոյն զայն ձգել յազգէ մինչև յազգ, այսինքն մինչև ի կատարած աշխարհի ի յաղորդել ազգաց գնոյն միմեանց. կամ հոգևորապէս ըստ վարդանայ. մի յաւիտեան ինալ ի հին օրէնս, այլ փոխել ի նորս. զի օրէնքն զբարկու. թէն գործէն. (հռոմ. ը. 15 ։)

Ո՛վ փափաք և այս հառաչանք մարդկան ուղղէին առ ած ի փութացուցանել զիրկութէն իւրեանց, և ի չարժել զորդին ոչ յաճոյ իւրմէ առ ի գալ փութով. իսկ թէ ընդէր երկարեաց գալուստ նորա, ասացեալ է մեր պօղոս ի սաղ. կէ. 1. յորս չասէ և զոր գրէ սարգիս շնորհալի. (ի մեկն. ին. պետ. ին. 4. Հառ. ը.) * Յո՛ւ էր սակս ասէ ի յետին ժամա. ,, նակս, և ոչ ի սկիզբն կամ ի միջոցի լինելուն ի ,, մարդկան (յայսմանէցաւ որդին ոչ). զի չևևս էին

,, հրահանգեալ և կրթեալ իմաստութ֊ե֊ւ. այլ իբրև
,, զյաւտնակ մի անվարժ և զձի խստերախ զանկոնս
,, ընթանալոյն ճանապարհ. և իբրև զերամակս արօ֊
,, տականաց՝ որոց ոչ իցէ հովիւ՝ վայրաչատիս ցրու֊
,, կին. և անբանութ֊ե֊ւն զնա՝ հոյլս մեզաց յհնձանակի գոլով՝ ա֊
,, ժոզովին. զի մի յայնպիսի ժամանակի գոլով՝ ա֊
,, պահա լինիցի խորհուրդ մեծի տնօրինութ֊ե֊նն, առ
,, ի չանսալոյ մարդկան նմա։ Ա֊յժ մինչև ետ զ֊
,, բնիս, առաքեաց մարգարէս, յարոյց զդասս արդա֊
,, րոցն. զի նոքօք խրատեսցին զնէթ սակաւ ինչ ի
,, ստահակութ֊է֊ն, և հրահանգեսցին յանդգամութ֊է֊ն,
,, և սթափեսցին ի խելագարութ֊է֊ն. և ծանիցեն
,, զնոքեանս, թէ մարդիկ իցեն։ Ա֊յս և ի բազում
,, աղգս հեթանոսաց յարոյց իմաստուն և օրհնեալ իրս֊
,, ս֊ր թէպետ և զնշմարտութ֊է֊ն ոչ ծանեան, սակայն
,, զամենհուն անբանութ֊է֊ն մարդկան և զվայրենու֊
,, թ֊է֊՝ բազում իրօք ցածուցին և իմաստնացուցին ի֊
,, րատմբք և դաստատանօք, իբրև զբանաւորս վա֊
,, րիլ. և ի բազում այլ ինչ իրս ծանեան զնոքեանս՝
,, թէ մարդիկ իցեն իմաստունք և բանաւորք, և ոչ
,, գազանք վայրենիք և անբնտեւք ։

Ա֊յլ ծանիր եւս, զի ոչ եթէ սոքիմբք յարմարէին մարդիկ զնոքեանս արհամարհորէ գալստեան փրկչին, այլ իբր ստուերաբար և արտաքսակս տրամադրեալ լինին. իսկ գալ նորա էր յողորմութ֊է֊ն նորին. առ որ պազատէին մարգարէքն, և ազալէին փութալ գալ և կեցուցանել. և առ այս յարէ զնոքի, և ասէ.

Շ. Ա֊յ֊ծ դու դոյնեալ ՚ի ցեղ֊ս֊ացես զնէ. ծողովեցէք զ֊ո֊ ոսքան եղէալ ՚ի ՚ի֊ն.

Ո֊ՂԱ ՚ի մերոյ եւս եդ ՚ի համարի 4. յասելն զարձ առ մեզ ՚ած փրկիչ մեր, զոր ազդազգոյն կամելով առնել կրկնէ և ասա այլով բառիւ ասելով.

Ա֊յ֊ծ դու դոյնեալ ՚ի ցեղ֊ս֊ացես զնէ. Ասէր բառդ դոյնեալ՝ ոչ է մակբայ՝ ՚ի նշանակել վերստին, այլ բայ. ըստ որումէ տեսանել լեր֊ր" և յայլ ամենայն Թարգ֊". և ասա ՚ի մեզ դնի իբրև ընդունելութ֊է֊ն ըն նշանակու֊ թ֊է֊ն դերբայի, որպէս Թէ ասացեալ էր. դու ՚ած մեր դառնելով առ մեզ կեցուսցես զմեզ։

Ի վերոյ խնդրեացս փրկել՝ կուելով զնա փրկիչ. իսկ ասա խնդրե կեցուցանել՝ վասն երից. մի՝ զի ի մեռելութենէն ազգ մարդկան ըստ հոգևոր կենաց. երկրորդ՝ զի գնային ի մահն յաւիտենական. և երրորդ՝ զի ոչ գոյր նոցա յոյս յարուցեալ մարմնոյ, այլ ինչ ի մահու. մի որով աղաչէ կեցուցանել, այսինքն ի նորոգել զհոգիս ի մեռելութենէ մեզաց որպէս էր զառաջինն յորժամ ստեղծաւ յՏէրէ. և ի վեր առնուլ զնոսա ի գլորելոյ ի գժոխս, և յարուցանել զմարմին նոցա ի գերեզմանաց։

Այլ զի չէին ըստ անհնարի մեռեալ, այլ ըստ գերբնականն կենաց, և ըստ մահկանացուութենէ մարմնոյ՝ վասն այսորիկ ոչ ասէ կենդանացուցանել, այլ կեցուցանել. զի ի մեր բարբառ կենդանացուցանէն ըստ յատուկ նշանակութենէն հայի յայնոսիկ յորս չիք կեանք. իսկ կեցուցանելն հայի յայնոսիկ յորս գտանի մասամբ ինն կեանք, կամ յորս կայ վտանգ անկանելոյ ի մահ, որպիսի եր յազգս մարդկան։ Այլ քանզի և այն էր մեռելուն ինչ, վասն այսորիկ յայլ Թարգմանսն այնպիսի բառ, որ նշանակէ նաև կենդանացուցանել։

Ամէն՝ որովհետև զայս բան Համարի իբրև մաղթանք նուիրեալք յետ փրկագործուածն առ ի քառել ի մեզայ նորոգ գործելոյ, զաւադ գոբչելոյ առնուս իբրև մակբայ փոխանակ բառիս վերոյն. յետ փրկելոյ ասէ՝ վերսինն մեզաք. այլ զոս որ կեցուցեր զմեզ մահկանացուս միածնի քո՝ վերսինն կեցո՛ նորա։ Ոչ թէ զինչ զհետ գայր այսմ, յայտ առնէ մարգարէն յաջորդ բանիւն ասելով։

Յաղթեսցէ ո՛ոբոկ եղիցի ի տէր։ Օ՛ինչ մեծագոյն ուրախութիւն կարէ լինել հիւանդին քան առողջանալ. զինչ կուբին քան զտեսանել. զինչ խլին քան զլսել. զինչ անդամալուծին քան զգնալ և զինչ մեռելոյն քան զյառնել։ Այսպա զինչ և որպիսի մեծագոյն ուրախութիւն իցէ և ազգի մարդկան քան զգտանել յիմ հոգևորապէս զայս ամենայն, և ըստ ամենայնի նորոգելով՝ լինել ժողովուրդ իմ. վասն որոյ և մարգարէն խնդալից ասէ, ի կեցուցանել քո զազգ մարդկան՝ և յառնել զնոսա քեզ ժողովուրդ՝ ուրախ լինին՝ ոչ

յինքեանս՝ զի չկայը ինչ՝ի նոսա ուրախանալի, զի՝ի սուտ էր և սգալիս ունէր այլ՝ի քէզ՝ որ առնես զայս ամենայն։ Այլ քանզի՝ի սոսին երևէր գործ ողորմութենն՝ոյ՝ի ձեռն փրկուածն՝ յայն Հայելով մարգարէին պաղատի, և ասէ։

Է. Ցոյց մեզ տէր ողորմութիւնս քո. և զփրկութիւնս քո տուր մեզ։

Ծանաճկեալ էր ողորմութիւնն՝ոյ՝ի մարդկանէ՝ի գերբնական կարգի մտածեալ. զի մեզքն ազամայ և մեղք որդւոց նորա իբրև որմ առաջի կալով՝ որոշէին և խափանէին զայն, յոր Հայի և այն բան եասայեայ. (ծճ. ։.) * մեղք ձեր որոշէն՝ի մէջ ձեր և՝ի մէջ ,, ՚ոյ ։։ սակս իրի աղաչէ մարգարէն զայն՝ բառնալով զարգելան՝ յուցանել ողորմութիւնս, կիմ մանաւանդ յուցանելով ողորմութիւնս իւր՝ բառնալ զարգելան. զի երկոքին այսոքիւ միանգամայն լինին։ Մին արաբ բողոպէս, և միւսն տրամադրողապէս. որպէս որ եբևեցուցանէ զինքն ումեք բացմամբ դրանն, երևեբևեցուցանէ անձին, և բացուին դրան միանգամայն լինին մին՝ այսինքն երևեբևեցուցին արարողապէս. իսկ միւսն այսինքն բացուին՝ տրամադրողապէս. բայց քանզի՝ի կողմանէ ՚ոյ մտածեալ ողորմութենէն նորա գոլով գործուածոյ՝ կանխէ քան զփրկութիւնն, վասն որոյ ուղղակի յայն Հայելով մարգարէին ասէ։

Ցոյց մեզ տէր ողորմութիւնս քո։ Ո ողորմութիւնս քո ասելով՝ իմանայ զգործս ողորմութենէն ՚ոյ. և զի ողորմութիւն ՚ոյ ոչ երևի մեզ յինքեան, այլ՝ի գործս իւր, աղաչէ և ասէ. դու որ ես ՚որ մեր, ցո՛ղ մեզ զգործս անբաւ ողորմութենէ քոյ. և մի թագուցաներ զայն՝ի մէնջ վասն անարժանութենէ մերոյ։ Այլ այս գործք ողորմութեն ՚ոյ յայտ՝ամ՝ի գլուխ ելանէին, յորժամ՝ ինքնին եկեալ երևեր մարմնով և փրկեր զնոսա Հոգւով. և փրկելովն ցուցաներ զնոսին. յայս Հայելով յաբէ զինի և ասէ։

Եւ փրկութիւն քո տուր մեզ։ Որպէս ողորմութենէն առացաք, սոյնպէս և աստ զփրկուէն ի ասելի. իբր զի զփրկութենէս քո ասելով՝ իմանայ զգործս փրկութենէն ՚ոյ. զգործոց ողորմութենէ առաց, ցո՛ղ, զի իբրև թե

ծածկեալ էին. իսկ զգործոց փրկութիւնն ասէ, տուր, զի ի գալ որուհայն ոչ և ի փրկել նորա զաղգ մարդկան՝ այն գործք տուեալ լինէին նոցա. վասն որոյ տուր դնէ. որպէս թէ եգեալ էր. եկ ՚ի ինձ և փրկեա զմեզ, և տուր զգործս փրկութեան քո, այսինքն է՝ շնորհս հաճոյարարս և զպարգևս հոգւոյդ ՚ծիլ, և զկեանսն յաւիտենականս. քանզի յերևիլ որդւոյն ոչ այս ամենայն շնորհեցաւ մեզ, ըստ որում գրէն առաքեալքն յամենայն Թուղթս իւրեանց. և մանաւանդ ՚ի տիտ. գ. 11. և գ. 4--7. ուր ասի. * երևեցաւ ,, շնորհքն ոչ փրկիչ ամենայն մարդկան ։

Լթէ զբառդ էքփոՒէ՚ եզակի ընդեղբույցըե՛ նշանակէ զնոյն ինքն զփրկիչն. որ կոչի փրկուիր մեր. յոր միտ կամի ասել. ցոյց մեզ տէր զմեծամեծ գործս ողորմելոյ քո. և որ մեծագոյն է քան զայն՝ տուր մեզ զփրկիչդ մեր զյո՛ւ Լյե՛ ոչ այսմ դէպանունդ ,, ցուցանել յոյն հօրէ հաճեալ լինել զառաքումն այսր փրկչի ։ Լարդասպէս՝ ցուցանել ոչ առ մեզ զողորմելին իւր՝ ե՛ բանալ զաչս մտաց մերոց՝ առ ՚ի տեսանել զայն, և գոհութիւն հաղորդ գտանել փրկութեն նորա. յոր միտ երգեմք զայս բան ՚ի փառս ՚ի բարձունս. ե՛ որում մեկնէ մեսխա վարդապետ. (երես. 206.) յասելն. * ցոյց մեզ տէր ղողորմութիւնս քո ևն. արժանի արա ,, ասէ մտաց աչքք նայել ՚ի աքանչելութիւնս ողորմութիս ,, քո... և մեծաւ գոհութի՛ ՚ի քէն միշտ զփրկութի՛ն ,, ընդունիլ հոգւոյ և մարմնոյ. որպէս սովոր ես ,, պարգևել՝ որոց խնդրեն ՚ի քէն ։

Լերդ որպէս ասացաք ՚ի վերջ երրորդ համարոյն, մարգարէն սկսեալ յառաջնոյ աետի համարոյ մինչև յերրորդն խօսեցաւ ՚ի բերանոյ որդւոց յակոբայ և ՚ի դիմաց ազգի մարդկան՝ իբրև յեղեակն տեսանելով զփրկութի՛ն մարդկան. և ապա ՚ի չորրորդ համարոյ մինչև ցաստ այսինքն մինչև ցեօթներորդ համարն խօսեցաւ ՚ի բերանոյ նահապետացն իբրև յապագայն նշմարելով զնոյն փրկութի՛ն. իսկ աստի և անդր մինչև ՚ի վերջն խօսի ՚ի դիմաց Տէրունոջ՝ ևս և ՚ի դիմաց մարդկայինս բնութեան, նաև ՚ի դիմաց իւրոց՝ իբրև ՚ի հասարակի մտածելով, և իբրև ՚ի ներկայն հայելով. և նախ ասէ ։

ՀԸ. Լ ոաւա՛ք ընկալ խօսի՛ս ինձ՝ ընդ քեզ. խօսեցի՛ս ընդ Աստուա՛ծ ընդ ովքե՛ր խորհուրդ առ՝ սրբե՛ս էր և առ այնոսիկ, որ դաբձե՛լ են առ նա սրտի՛ւ։

ՀԹ. Ապա՛ն ելե՛ւ է առ երկի՛ղածս էր քրիստո՛նեան ծառա. բնակե՛լ քաղա՛ւ ծառա յերկիրն Հրոմ։

Լ՝ գերել ազգն իսրայե՛լի յասորեստան, և յետ այնո՛ր իկ ազգն յուզա՛ւ՝ ի բաբելո՛ն՝ ՀԵ՛ղեամ և տառապե՛ին և տառապութի՛ւնք մնչե՛ին անդ, բայց ունե՛ին և յոյս դարձի. քանզի գիտե՛ին՝ ի բանից մարգարե՛ից՝ մնա՛ւանդ՝ ի բանիցն երեմիայ՝ ՀԵ՛ ինձ հաշատ լոց է ընդ նոսա, և դարձուցանե՛լոց է զնոսա յերկիրն իւրեանց։ Հորում նկարե՛ր և հաշտութի՛ւն՝ զոր առնե՛լոց էր ինձ առ ազգս մարդկան. քանզի և մարդիկ գերեվարե՛լք՝ ի մա՛հ և՝ ի ծառայութի՛ւն մեղաց ՀԵ՛ղեամ և տառապե՛ին և յոգւոց հանե՛ին, բայց ունե՛ին մնա՛ն պամայն և յոյս դարձի. քանզի զգայի՛ն՝ ի գուշակութի՛ւնից անտի նահապե՛տաց և մարգարե՛ից՝ ՀԵ՛ հաշտութի՛ւնն խօսե՛լոց է ինձ ընդ ազգս մարդկան. և զայս ՀԵ՛ղեա՛ս ոչ ամենևքե՛ին գիտե՛ին, բայց քաւական էր և սակաւուց գիտե՛լն։ Լ՛ւ զորօրինակ խորայե՛լացիք հասին յայն՝ յոր յուսային, սոյնպա՛ս և սրտիք մարդկան տեսին զայն՝ որում ակն ունե՛ին։ Հայս ամենայն հայե՛ցուք սակ։

Լ ոաւա՛ք ընկալ խօսի՛ս ինձ՝ ընդ քեզ, խօսեցի՛ս ընդ Աստուա՛ծ ընդ ովքե՛ր խորհուրդ առ՝ սրբե՛ս էր, և առ այնոսիկ՝ որ դաբձե՛լ են առ նա սրտի՛ւ։

Ապա՛ն ելե՛ւ է առ երկի՛ղածս էր քրիստո՛նեան ծառա. բնակե՛լ քաղա՛ւ ծառա յերկիրն Հրոմ։ Լ՝ գերել ազգն իսրայե՛լի յասորեստան, և յետ այնո՛ր իկ ազգն յուզա՛ւ՝ ի բաբելո՛ն՝ ՀԵ՛ղեամ և տառապե՛ին և տառապութի՛ւնք մնչե՛ին անդ, բայց ունե՛ին և յոյս դարձի. քանզի գիտե՛ին՝ ի բանից մարգարե՛ից՝ մնա՛ւանդ՝ ի բանիցն երեմիայ՝ ՀԵ՛ ինձ հաշատ լոց է ընդ նոսա, և դարձուցանե՛լոց է զնոսա յերկիրն իւրեանց։ Հորում նկարե՛ր և հաշտութի՛ւն՝ զոր առնե՛լոց էր ինձ առ ազգս մարդկան. քանզի և մարդիկ գերեվարե՛լք՝ ի մա՛հ և՝ ի ծառայութի՛ւն մեղաց ՀԵ՛ղեամ և տառապե՛ին և յոգւոց հանե՛ին, բայց ունե՛ին մնա՛ն պամայն և յոյս դարձի. քանզի զգայի՛ն՝ ի գուշակութի՛ւնից անտի նահապե՛տաց և մարգարե՛ից՝ ՀԵ՛ հաշտութի՛ւնն խօսե՛լոց է ինձ ընդ ազգս մարդկան. և զայս ՀԵ՛ղեա՛ս ոչ ամենևքե՛ին գիտե՛ին, բայց քաւական էր և սակաւուց գիտե՛լն։ Լ՛ւ զորօրինակ խորայե՛լացիք հասին յայն՝ յոր յուսային, սոյնպա՛ս և սրտիք մարդկան տեսին զայն՝ որում ակն ունե՛ին։ Հայս ամենայն հայե՛ցուք սակ։

Լ՚ԶԴ ԹԱԳԱՒՏ ՅԱԾ ընդ ամենայն ժողովրդեան խօսել
յաւ զՀաշտուԹիւն, բայց ոչ առ ամենեսին տուեալ
եղև խաղաղուԹիւն այն՝ զոր ունելոց էին յերկրի իւ-
րեանց, այլ Նախ առ Տէր, երկրորդ առ դաւաԹեալս
սրտիւք, երրորդ առ երկիւղածս. զորոց զրկ եղբայս
կարգաւ (՚ի ՟ք. գիրս գԼ. ՟ա. ՟ւ--՟ե, և գԼ. ՟ք. Հա-
մար ՟ւ. և ՟ճԴ.) ՚ի մէջ բերելով զերբեակ դասս. ո-
րոց առաջինն էր քահանայից և ղեւտացւոց, զորոց
ասէ անդ եղբայս. * սրբեցան քահանայքն և ղեւտա-
,, ցիք և եղեն ամենեքեան ՏԻՐՈՋ ՚։ (՟ք. եզր. ՟ը. ՟ի.)
վասն սոցա ասէ * առ Տէր իւր ՚։ Լրկրորդ դասն էր
բուն ժողովրդեան, զորոց ասէ եզբայս՝ ԹԱԿ * որս.
,, չեալ էին ՚ի պղծուԹենէ ազգաց երկրին ՚։ այսմիջոց
յետս կացեալ էին ՚ի պղծուԹեանցն բաբելացւոց՝
ուղղելով զսիրտս իւրեանց առ Տէր. և վասն սոցա
ասէ. * և առ այնոսիկ՝ ՏԻՐՈՋ զարձեալ էն առ նա
,, տիրէր ՚։ Լրրորդ դասն էր այնոցիկ ազգաց՝ ՏԻՐՈՋ
տեսեալ զայսանի խնամն ՅՈՒ ՚ի վերայ իսրայէլացւոց՝
ցուցին առ նոսա զողորմուԹիւն, և ԹողեալՔ զնոսօք
պաՏտամունս իւրեանց՝ զարձան երկիւղիւ ՚ի պաՏտօն
ՏՒՐ, և յաբեցան յիսրայէլացիս, և ընդ նոսա եկին
յերուսաղէմ. զորոց խօսի եզբայս յերկրորդ դիրս.
(՟ա. ճ.) և (՚ի գԼ. ՟ք. ՟ի.) ասէ ԹԱԿ Նոքա ևս * է-
,, կեալ էին առ նոսա (այսինքն առ իսրայէլացիս)
,, ինդրել զտէր ՏԻՐՈՋ իսրայէլի ՚։ զոսոա կոչէ երկիւ-
ղածս, ասելով. * սակայն մերձ է առ երկիւղածս
,, իւր փրկուԹիւն Նոքա ՚։ օրով ցուցանէ ԹԱԿ ՏԻՐՈՋ ՚ի
խօսիլն զաղաղուԹիւնն ԹԱԿՊՏ առ այնոսիկ ուղղեաց՝
ՏՐՔ էին ՏՐՔ և զարձեալՔ առ նա սրտիւք, սակայն
ոչ Հեռի ՏՐՔ փրկուԹիւն իւր և յայնցանէ՝ ՏՐՔ յա-
բեցան ՚ի նա երկիւղիւ. և զի այսու Նպատ Նոքա ՏՒՐ,

վասն այսորիկ ասէ՝ իւր.

Լ՚Ե ՏՐՈՎՀԵՏԵ զոսոա զամենեսին Հաճ ՏՒՐ ՚ի Հրէա-
տան ՚ի փառս իւր, և բնակեցոյց անդ խաղաղուԹիւն.
վասն այսորիկ յաՒելոյ ասել. * բնակել փառաց նո-
,, ա յերկրի մերում ՚։ Ներ փառաց ասելով կամի
յայտ առնել, ԹԱԿ Հաճ զայս ամենայն սրտիւ առ ՚ի ե-
բեւեցուցանել զփառս իւր յերկրի մերում, ևս և առ
՚ի փառաւորել ՚ի մէնջ ՚ի բնակել մեր յերկրի անդ.

Ո՛այս որշումն՝ զոր եդաք ըստ երից կարգաց՝ մարթի
ի այլապէս ևս դասաւորել, մանաւանդ թէ առանց
ինչ որշման դնել. յայտ առնելով զայս ինչ միայն՝
թէ ած խօսեցաւ ասել զհաղաղուելի իւր ժողովրդեանն
խաբայէլի, դարձուցանելով զնոսա վասն ա՛ւգուին իւ-
րեանց. Ի՛րդ քանզի որպէս ասացաք բազում անգամ,
այս էր օրինակ դարձի մարդկայինս բնութեանէ, ուղղու-
կի յայն հայելով խօսի մարդարէն զայսոսիկ. առ ո-
րոյ բացատրութեան հարկ է մեզ վերստին առնուլ
զընթերն, և առաջին դնել ասա զոր ասէ,

Լաւ ինչ խօսի աբէ ած ընդ. Խօսեցի զԽաղաղարքեան
ժողովրդեան Իսրայ առ աբէս իւր և առ այնոսիկ, որ գտչեալ
են առ նա օրհնութ. Ի՛այսինքն լուաբ ի նահապետացդ և
ի մարգարէից զինչ խօսի վասն մեր արարչին՝ որ էր
առէ մեր, և ած. և ի լսել մեր գիտացաք՝ զի խո-
սեսցի զհաղաղուելի ժողովրդեան իւրում, այսինքն
թէ ուներ խօսիլ զհաշտուելի ընդ որդիս մարդկան՝
ինքնին գալով և տալով զհաղաղուելի իւր ամենեցունց.
Ի՛այլ այս խաղաղուելի երբակի մտածի. մի՝ ի կող-
մանէ՝ այլ. և ըստ այսմ խաղաղուելի իմացեալ լինի
հաշտուելի ընդ ազգի մարդկան. ըստ որում որդիքն
այլ զչ՛ենելով զմարդկայինս բնութեան խօսեցաւ զխաղա-
ղուելի այսինքն զհաշտուելի համարին բնութեանէ ազգի
մարդկան յորոյ ապացոյց՝ յետ յարութեան երևեալ ա-
շակերտացն ասաց. * խաղաղութ ընդ ձեզ ։ (ղուկ.
ի՛ր. 36) Իբերդրդ՝ ի կողմանէ մարդկան. և ըստ
այսմ խաղաղուելի իմացեալ լինի ազատուելի ազգի
մարդկան ի գերութենէ սատանայի, և ի ծառայէ
մեղաց. և զի այս խաղաղուելի պատշաճի հաւատա-
ցեալոց՝ որք են ժողովուրդ այ. վասն որոյ ասէ՝ ժո-
ղովրդեան իւրում. Ի՛երդրդ՝ ի կողմանէ խաղաղուե-
լեաց. և ըստ այսմ խաղաղուելի իմացեալ լինի վայե-
լուչին անդորրութենէ հոգւոյ. և հանդարտուելի խղճի.
եսկ այս պատշաճի առ աբս և առ արդարս. մի՛ որդ
ասէ առ աբս իւր և առ այնոսիկ որք արդեալ են
առ նա օրտիւք. զի եթէ չիցէ որ աբ կամ դարձեալ
առ ած բոլորով սրտիւ այլ մեղաւոր, ոչ գտանի ի
նմա խաղաղուելի հոգւոյ. զի ոչ դոյ խաղաղութիւն
ամբարշտաց ասէ տէր. (եսայ. ծ՛ե. 21)

Այսօր խորհրդոյն զօրավք նշանակին առաքեալքն. իսկ դարձեալվք դարձեալքն ի հրեից և ի հեթանոսաց. յորոց կազմեցաւ ժողովուրդ ձեն. յորում որք միանդամ երկիւղածքն իցեն, մերձ է առ նոսա փրկութիւնն այ. և եթէ մնասցեն հաւատարիմ մինչև ի մահ, ժամանեսցեն ի փրկութիւն յաւիտենական։ Այս առ այս յարէ.

Սակայն ունի զայս ի մարդկան տկարութենէ. Ոչ երկիւղածով իմացեալ լինին նոքա որք երկիւղին այ մնան հաստատուն ի հաւատ, ի յոյս և ի սէր նոցա մինչև խոպառ, առ որս մերձ է փրկութիւնն այ։ Այլ թէպէտ վասն ամենեցուն է այն փրկութիւն, սակայն առ սոսա է մերձ, այսինքն թէ առ սոսա հասանէ իբրօ։ Ասացի մինչև խոպառ զի * որ համբերեսցէ ի ,, սպառ, նա կեցցէ ։ (մատ. Ժ. 22. և ԻԴ. 13.) և յայս միտ բառս ունի նշանակէ ոչ սոսկ դիմբնէնեին, այլև դնեան մերձ լինելոյն, որում անտարակոյս յա-

ջորդէ փրկութիւն։

Գուցէ ասիցես, ուրեմն ոչ վասն ամենեցուն էին յաշխարհ որդիքն այ՝ և ոչ վասն ամենեցուն խօսեցաւ գաղաղութիւն։ Այլ այդպէս է. քանզի հաւատամք ամենայնի երկրպագել և հաւատասել եմք ի սոյն Քրիստոս նա վասն ամենեցուն եկն, և ամենեցուն աւետարանեաց գիտաղաղութիւն՝ ոչ միայն մերձաւորաց, այլև հեռաւորաց. բայց ոչ ամենեքին կամեցան դառնալ առ նա, և լինել ժողովրդ նորա, և պատրել զնա յեկեղեցւոջ նորին. և այսմ պատճառ ոչ նա է, այլ ինքեանք։ Այդ քեզ օրինակ զդալիս և զիարիսեցիս, զնոսա և զքահանայապետս հրէից, որք յայնմ աեւանելով ի ձէջ իւրեանց գիտաղաղութիւն երկնաւոր և զփրկիչն, ոչ միայն ոչ ընկալան, այլև խոչընդիս զնա։

Այլ որ յարմարագոյն է առաքինակ բանիս. և նա-խանկար օրինակ, հայեաց յորդիսն Իլի որք կային ի գերութենէ։ Կիւրոս Թագաւոր ի կատարել մարգարէութենն երեմիայ՝ հրամանաւն այ գրեաց առ ամենայն հրէայս՝ որք կային յամենայն Թագաւորութենէ նորա, և ասէ. * զամենայն Թագաւորութիս երկրի ,, ետ ինձ տէր ած երկնից. և նա հրամայեաց ինձ ,, առնել և շինել նմա տաճար յերուսաղէմ հրէաս-

,, տանի . ւ ոք և իցէ ի ձէզ յամենայն ժողովրեանն
,, ՚ի ... երթասջիք ի Հրէաստանի , և չինեսջիք
,, ցի զտունն ՚ի նմ իսրայէլի ... և զամենայն պատ-
,, րաստութիւն իւր առցէ ընդ իւր , և տարցի ... և
,, զայլ կամ և զանասունսն հանդերձ ընկերօք իւ-
,, րեանց ։ (՚ի . եզր . ՚ա . 2 -- 4 ։)

Այսց Հայելով ՚ի թիւ համարոյ իսրայէլացւոց գերելոց և ոչ միւ ՚ի տասանց դարձան . զի անհամարք ՚ի նոցանէ բնակելով ՚ի միջ հեթանոսաց , և չարելով ՚ի նոսա , յաւելան հաճելացն ինալ ընդ նոսա , և լինել իբրև զնոսա , քան զառնալ ՚ի հրէաստան , և կանգնել զտաճար ՚ին ։ Ըստ այսմ է խմնալի և վասն դարձի ազգի մարդկան . առ որ բազում օրինակս երբեմն տէրն մեր . որպէս տեսանի յաւետարանի . (մատ. ի՚ . 1 -- 14 ։ զուկ. ժի՚ . 12 -- 28 ։)

Ի՚ սոսին Հայելով մարթի է աստանօր բառիս գրոյ՝ իմմնալ և զոյ հեռի լինել . յոր միտ կամի առել . փրկուածին ոչ ոչ է հեռի ՚ի մարդկանէ՝ մանաւանդ յերկիւղածացն ՚ին , միայն թէ և ինքեանք կամիցին

փրկիլ .

Յորհրդաբար ՚ի ձեռն փրկուածէ նշանակի նա ինքն փրկիչն . որ մերձեցաւ առ մեզ՝ յորժամ պաշարեաւ էաք յերկիւղ մահու . և փառք նմի բնակեցաւ յեկեղեցւոջ . յոր միտ փառաք իմացեալ լինի խորհուրդն հաղորդութեան , և ըստ վարդանայ ՚ոք խաչն ։

Ի՚ առ՚ գեղեցիկ ինն մեկնելով զայս բան՝ առ ։ * Ով ,, ՚ի առ երկիւղածսն մերձ է փրկութիւն ՚ին . և առ ,, աներկիւղսն ո՚չ . զի հասարակաց պարգև է . այլ ,, զորօրինակ արեգականն լոյս սփիւռ տարածեալ է ՚ի ,, վէր ամենայն աշխարհի , սակայն մարդ է նա չափաւ ,, սիկ՝ որ զայն բանան և նայիւն . և ո՚չ յորս կարօ- ,, ցանեն ։ Այս զի այս ամենայն ընտրեցաւ ազգն մարդկան ՚ի գալ որդւոյն ՚ին յաշխարհ . և ՚ի սփռել փառաց նորա ՚ի ամենայն տեղիս՝ յայս Հայելով յարել զնի և ասէ ։

Ի՚ ծածկել փառաց նորա յերկրի մերում ուր փառաք իմացեալ լինի նախ փառք որդւոյն ՚ին , կամ փառաւորել նորա . յոր միտ կամի առել . ՚ի գալ որդ-

ասէն՝ եղև բնակիլ, այսինքն տարածիլ և հաստատիլ փառաւորութեանն Նորա յերկրի մերում, այսինքն ի վերայ երկրի ընդ ամենայն տեղիս. մեր կոչէ զերկիր, վասն զի ըստ այսմ առաջին մեկնութեանն՝ խօսի ի բերանոյ Համօրէնս ազգի մարդկան որոց առեալ եղև երկիրս ի բնակութեան. ըստ այսմ. (սաղ. ՃԺԷ. 24.) * երկինք երկնից, տուն են, և զերկիրս ետ որդւոց մարդկան ։ Յերկրորդ իմացեալ լինի այն առանձին՝ յորոյ յայտնի փառք որդւոյն ։ որպիսի է քարոզութեանն աւետարանին, բազմադիմի շնորհաբաշխութիւնք, խորհուրդք սքրաբարք, ածական ուղիղ պաշտամունք, հանդէսք ծիսից, և բարեզարդութիւնք եկեղեցեաց. ընդ որս իմացեալ լինի և բարեբնութիկ վիճակ եկեղեցւոյ, և խաղաղութեանն մանկանց Նորա և անսուտերիւր ուղղութեան վարուց նոցա ևն. և յայս միտ կամ ասել. այսօրիկ ամենեքեան՝ յորոց փառաւորի քո՝ բնակին յերկրի մերում, այսինքն կան և ինան հանապազ յեկեղեցւոջ, զոր երկիր մեր կոչէ, վասն զի ըստ այսմ երկրորդ մեկնութեան՝ խօսի ի դիմաց հաւատացելոց ։ Յերրորդ իմացեալ լինի երկնային փառքն. և յայս միտ կամ ասել. փառքն ոյ բնակիր յաբեայութեան՝ որ է երկիր մեր և հայրենիք մեր՝ ընդ որում է առաջուած գլխոյն մերոյ՝ այսինքն որդւոյն ոյ ։

Ամէն" բարոյապէս առեալ զայս բան՝ բնակուիչ փառաց իմանայ աստ զլուսաւորութիւնն մտաց՝ ի ճանաչել գփառան ոյ. յայսպիսի հոգիս ասէ իբրև յերկիր բնակի լուսաւորութիւն փառացն ոյ ։ Օ այս ի միջ բերեալ մարգարէն՝ մտուխ՝ առաջի դնել և զայն՝ զորմէ առաց լուսաւ, իբրև թէ կամելով մեկնել զայն. վասն որոյ ասէ ։

ՃԲ. Ողորմութիւն և ճշմարտութիւն պահպանեսցին. արդարութիւն և խաղաղութիւն հանդերձեսցին ։

Ողորմութիւնն ոյ կրկին մտաց առեալ լինի աստ. մի՝ ի կողմանէ ոյ՝ ըստ այնմ զի է կատարելութիւնն յօժարեցուցիչ կամաց առ ի բանալ իւրք զողորմելի գոլ այլոց. երկրորդ ի կողմանէ մարդոյն՝ ըստ այնմ զի է ներդործութիւնն կիր գործ այնը ողորմութեանն եղելոյ

'ի մարդն, այն ինքն է բարձումն ողորմելի թշուա-
ռութեան մարդոյն ։

Այսպէս և Ձմեռաբուխն ըստ ինքեան մտածեալ
կրկնակի առեալ լինի ասա. մի՝ 'ի կողմանէ այ՝ որով
եթէ ըստ տեսականին իմացի՝ նշանակի անաչխան
իմաստութիւն այ 'ի Ճանաչելն զամենայն անվրէպ և
անսխալ. իսկ եթէ ըստ գործնականին իմացի՝ նշա-
նակի այն գիտութիւն՝ որով Ճանաչէ Ճա՝ թէ այս ինչ
այսպէս է առնել և այն ինչ այնպէս. այսմ այս ինչ
է հատուցանելի և այսմ այն ինչ ևն. և ըստ այսմ
այս Ձմեռաբուխ համարեալ լինի իբր առաջնորդ ար-
դարութեան ։ Երկրորդ առեալ լինի 'ի կողմանէ մարդ-
դոյն, որով նշանակի ներգործութիւն այնր գործնա-
կան Ձմեռաբուխ 'ի գործ ածեալ 'ի մարդն. նշանա-
կի դարձեալ և հաւատարմութիւն խոստմանն այ հայե-
լով առ մարդիկ ։ Ըստ ինքեան մտածեալ, զի
ծանօթագոյն առեալ, Ձմեռաբուխ իմացեալ լինի
ասա որդին այ որ ասաց զանձնէ * ես եմ Ձմեռ-

,, տութիւն ։

Երկրորդ արդարութիւն կրկնակի առեալ լինի ասա.
մի՝ 'ի կողմանէ այ. որով նշանակի նոյն իսկ առաքի-
նութիւն արդարութեան՝ որ է հաստատութիւն ինքնիշխան
կամաց՝ 'ի հաւուցանել իւրաքանչիւրոց զիւրն կամ
զիւր պատշաճն ։ Երկրորդ՝ 'ի կողմանէ մարդոյն՝ ո-
րով նշանակի վճարումն իրիւք ընդ արդարութեան ։
Այսպէս և խաղաղութիւն կրկնակի իմացեալ լինի
ասա. մի՝ 'ի կողմանէ այ, որով նշանակի հանդիստ
Հանգստութեան կամացն այ. կամ՝ հանդարտութիւն Հանգս-
տութեան այ ։ Երկրորդ՝ 'ի կողմանէ մարդոյն, որով նշա-
նակի ազատութիւն ինն հանդարտին 'ի տատկութեան
պահանջողութեան հատուցմանն ։

Օ այսոսիկ եդեալ Հարկ է գիտել ևս, զի յորհա-
մարհել ազգի մարդկան զնա 'ի ձեռն սկզբնական
մեղաց, գաւա պարտաւոր 'ի վճարումն այնր արհա-
մարհուն. և զի որպէս այլոցս ասացաք, այն արհա-
մարհութիւն գոլով ընդդէմ անասխանն եղեն՝ փակեք
յինքեան զանասխանն ինչ յարեալ բարոյական, պար-
տաւորութիւն մարդոյ ևս յանասխանս բերբիր. իսկ
մարդս գոլով՝ սակ սահմանաւոր՝ ոչ կարէր հատու-

ցուցին առնել այսպիսի անսահման պարտուց ։ Լ՚ինի հնար լինելը մարդոյ զղջալ ՚ի վերոյ մեղաց իւրոց և սիրել զնա, այսու ևս ոչ կարելը հատասար հատուցումն առնել ։ զի զղջումն և սէր որչափ և ծանր իցեն մինչև ցանբաւս՝ ոչ կարեն հատասարիլ ծանրութեանն մեղաց ։ Լ՚ւ պատճառն է՝ զի մեղքն ունի զանսահմանութեի ինչ յայնմանէ՝ զի զանսահմանն ածՙ ՚ի ներքոյ արկանէ ։ իսկ զղջումն և սէրն ունի զսուակը անսահմանութեան ինչ յայնմանէ՝ զի զմարդն անսահմանին ոյ ներքոյ արկանէ ։ ուստի և են յայլ այլ կարգի անսահմանութեի ։ որոյ վասն չէր հնար զղջման և սիրոյ հատուցանել վասն մեղաց ։ որով և անհնաչեալ լինէր մարդն միշտ պարտաւոր անսահմանն հատուցման ։ Լ՚ւ սակայն արդարութեին ոյ ոչ դադարէր ՚ի պահանջելոյ զհատուցումն այսր ։ և յոչ կարել մարդոյ հատուցանել զայն, հարկ էր նմա կրել զտուգանս, այսինքն է կրել զանսահման պատուհաս ։ զոր նէ ըստ տեղուոյթեան, որ է դատապարտութեի յաւիտենական ։

Յայսպիսի թշուառութե տեսեալ ողորմութիւնն ոյ զմարդն կամէր Ձար առնել, և զայսպիսի ողորմի թշուառութեի նորա բառնալ ՚ի նմանէ ։ բայց չէր դիմ դառնալ արդարութեն ոյ՝ ըստ մեզ խօսելով՝ գրել վՙէ ծագեցաւ ՚ի մէջ արդարութե և ողորմութե ։ արդարութեն վերհ տայր, տուժէացեր ։ իսկ ողորմութեին պատասխանէր՝ խնայեացի ։

Յայս վՙէ սոցա ըմդ մէջ եմուտ Ձմարտութեին ոյ՝ և եկաց ՚ի կողմն ողորմութեան՝ և իբր փաստաբան լեալ՝ եցոյց թե հնար է այդ՝ վերման լինել բազմ առաւելութե՝ եթե մարդն որ պարտի վճարել՝ ինչ միանգամայն և ածՙ, և այս ոչ կարէր այլազգ լինել, բայց եթե որդին ոյ լինիցի մարդ, որով և նոյն անձն գոլով ածՙ և մարդՙ ըՙ որում մարդ հատուցցէ զայս վճարումիս առաւելապատիկ քան զոր պարտի ։ Ո՚ գտանել Ձմարտութեին ոյ զայս հնարս, արգահրուեին նորա խաղաղացաւ կամՙ հանդարտեցաւ ՚ի խնդրելոյ ՚ի մարդկանէ զհատուցումն տուգանաց ։

Յայս ամենայն հայելով ասէ ։

Ողորմութի և ճշմարտութի դարձեալ ։ արդարութի և խա-

Ի՚

դաւանեն համբառեցեալն։ Լ՚Յսկիզբն, յորժամ ողորմելին
ոչ պատահեցայ Աշմարտեաւ նորին՝ և Աշմարտութիւն
պատահեցայ ողորմելիդ, այսկիզբն Թէ Աշմարտեաւ՝
լինիցէ օգնական ողորմեաւ, յայնժամ արդարութիւն
ոչ համբերեցայ զնաղաղութիւն՝ այսկիզբն գոլ զիս
դաղուելիդ, և խաղաղուելն համբերեցայ զարդարու-
թիւն, այսկիզբն նոր լինիցի. որ և ասել յորժամ Աշմար-
տութիւն ոչ ընդ մէջ մտցէ ողորմելիդ և արդարու-
թիւն, եղիցի խաղաղութիւն։ Լ՚ոչ գարձեալ՝ յորժամ
Աշմարտութիւն ոչ, այսկիզբն բանն ուժ ի կողմն ողոր-
մելիդ լինիցի, և հատուցցէ ոչ զարարս մեր, խա-
ղաղացի արդարութիւն ոչ։

Լ՚ոչ ի լինել այսր՝ էրևեցայ առ մարդիկ ներգործու-
թիւն Աշմարտութեանն ոչ, այսկիզբն կատարեցայ ի նոսա
գործ Աշմարտութեաննն ոչ, կամ գործ հաւատարիմ
խոստման նորա, որով և լինիցի նոցա ողորմելիութիւն՝
այսկիզբն Հասցէ առ նոսա ներգործուել ողորմելիութեան
ոչ, և այսու կարասցեն նոքա արդարութիւն հատուցա-
նել զպարտս իւրեանց ի ձեռն վճարմանն՝ զոր արաս-
ցէ որդին ոչ. և այսու եղիցի խաղաղութիւն
և յերկիր։

Ա՚արդեան՝ ողորմելիդ խմանալ ասա զոհբ մեր յո՛ քո,
և Աշմարտութիւդ զՀոգին սգ. արդարութիւդ զՀատու-
ցումն՝ զոր արարին մարդիկ ի ձեռն քոմ, և խաղա-
ղութիւդ զՀաշտութիւնն ոչ. սոքա ի մարդանալ բանին
ի մի Համբոյր միաւորեցան. որով ասէ քարոզեցաւ
յաւուրսն արդարութիւդ. և ի քոմէ խաղաղութիւն։

ըստ այմ՚ * խաղաղութիւն տամ ձեզ ‖։

Հոգևորապէս առեալ՝ կամի ասել. ի կատարիլ այսր
ամենայնի՝ Հանդիսացի ի մէջ Հաւատացելոցդ առ մե-
մանս ողորմելիդ ի գործս և Աշմարտուել ի բանս,
և յամենայնի արդարութիւն. յորմէ ծագի և խաղաղու-
թիւդ. զայսմանէ կարես բազում գուշակութիւս գտա-
նել ի գիրս մարգարէից. (զաքար ԸԸ. 12 — 17. Եսայ.
ծԸ. 1 — 7. ևն)։

Լ՚այս բան պարզ ըստ Ճառին և նիւթապէս առեալ՝
կրկնակի մեկնի. զի եթէ ողորմելիդ և Աշմարտու-
թիւդ, նոյնպէս արդարութիւն և խաղաղութիւդ ի կողմանէ
ոչ մտածեացին, մեկնի այսպէս. ի դառնալ խոսյդ-

լացաց՝ ի գերութիւն բաբելացւոց՝ ողորմելի և ձմեր-
տութեան պատահեալ. այսինքն թէ ողորմութիւն ոչ
յայտնի երևեսցի՝ ի նոսա բան ձշմարիտ խոստման
նորա։ Այսպէս և վերջին արդարութիւն նորա
համբուրեսցէ զխաղաղութիւն. այսինքն թէ գադա-
րելով՝ ի խնդրելոյ զվրէժ՝ ի նոցանէ՝ խաղաղասցի։
Իսկ եթէ ողորմածի և ձշմարտութիւն ևս մատաճե-
ցին՝ ի կողմանէ խաբայէ լացւոց, միտ բանին լինի սյս.
՝ի գարձի անդ գերութենէ նոցա յաձախեսցի՝ ի նոսա
ողորմածի առ միմեանս, ձշմարտութիւն յինքեանս,
և արդարութիւն առ ՚ած. որով և խաղաղութիւն մեծ
նոսա խաղաղութիւն մեծ։

Լ՚ամբ՚՚ բարոյապէս մեկնեալ զայս բան՝ ասէ. * Ձշմար-
՚՚ տութիւն՝ ի մէնջ և ողորմածի չյոյժ իբրեւ զայ
՚՚ պատահէն, արդարանամք և խաղաղութիւն ստանամք
՚՚ առ ՚ած... եթէ ոք ձշմարիտ և ուղիղ սրտիւ խնդրէ
՚՚ զողորմածին սյդ, վաղվաղակի պատասխէ սյմ՚... և
՚՚ արդարացուցանէ զնմ. ողորմութիւն ոչ. և ուղղէ
՚՚ ի մէջ մեր և իւր զաիրապէս խաղաղութիւն։ Օ այս
ամենայն եղեալ մարգարէին՝ առաջի առնէ և ձկա-
տարութիւն իրին, կամ՝ մանաւանդ զնոսակ կատար-
մանն ասելով՝

ԺԲ. Ա՚ղաքատութիւն չերէրէ բռնաւոր. արքայութիւն չերկիւղ
երևեալոյ։

Ձշմարտութիւնն ոչ կամ անաչառման խնամատարն նո-
բա, ըստ գրելոյ մեր՝ ի նախընթաց համարն՝ լեալ
իբրև միջնորդ համղիպ՝ ի մէջ ողորմածի և արդա-
րութեան ոչ եգիտ զոյս հնարս, զի արդին ոչ ողոր-
մածի լինիցի մարդ և արդարութեամբ հատուսցէ
զպարտսն։

Լ՚այս խորհուրդ՝ զոր եգիտ ձշմարտութիւնն ոչ՝ գրե-
թէ սերմանեալ ևս յերկրի, նախ՝ ի փափաք մարդ-
կան առ հասարակ՝ ի ցանկալ նոցա փրկութեանն. երկ-
րորդ՝ ի սիրտ հաստատուց և մարգարէից՝ ի գուշա-
կել նոցա զփրկութեանն. երրորդ՝ յայլևայլ արարողութիւս
և իրագործութիւն՝ որք առաւերագրելին զգործս փրկու-
թեան. չորրորդ՝ իրապես և ձշմարտապէս՝ յարդանդ
կուսին։ Լ՚ս ի ժամանակի բուսաս պտուղն այսր

Ձմեռոցն թէ. վասն որոյ ասէ.

Ձ՚ղմեռոցն չերկիւղ ի ձիւնոյ. Կատարէ Ձղմեռոցն զնոյն փոխանակ պատղոյ Ձմեռնատուէ. որ է նա ինքն որդին ՚ով ըստ որում էր մարդ. զի արդիւնք կամ ասացից՝ պատուղ ոմիք խորհրդոյ՝ զոր ետ Ձմեռնատուին ՚ով, որպէս ասացաք, էր մարդա-

նալ որդւոյն ՚ով.

Այժմ Համառօտիւ ևս, նոյն ինքն Ձմեռնատուին ՚ով բանն ածէ՝ (որ ըստ որում իմաստութեան՝ համոզիչ էգոն ՚ի միջ ողբմութեան և արդարութեան) սահմանեցաւ ի ջանալ չերկիւղ յարդանդ կուսին և ծնանիլ անտի. որով և արձակապէս ասի թէ Ձմեռնատուէ չերկիւղ ծնաւ. և զի այսու յայտնեցաւ արդարութիւն ՚ով,

վասն որոյ յարէ.

Ձ՚ղմեռոցն չերկիւղ երեխայ. Այսի ասէ. ՚ի կատարել խորհրդոյ մարդեղութեան՝ յայտնի երեւեցաւ արդարութիւն ՚ով. զի այնու ցուցաւ թէ քանի արդար է ածէ, որ ոչ չհոս կալով ՚ի պահանջելոյ զՀոգւոյն ՚ով՝ զոր պարտական էին մարդիկ վճարել, առաքեաց զորդի իւր առ ՚ի վճարել զայն. և զի այն պահանջումն արդարութէ չերկնից էր, և հատուցումն եղեալ չերկրի, վասն այսորիկ գնաց՝ արդարութէ չերկրի նից երեւիլ, և հատուցմանն չերկրի բուսանիլ. ՚ով որոյ ասէ Տաբէկացին (՚ի գով. կուս.) * Յոր թէ չէր երբեք ,, բնաւ Հօրն արդարութէ ՚ի չերկինից, չէ էր սկսեալ ,, Ձմեռնատուին չերկրի ։ Այժմ այլով ինն խորհրդով՝ որովհետեւ Հոգին ըստ արդարութէ ասի. որպէս գրէ սաթգիա Հնորհալի (՚ի մեկն. ՚ով. պետ. ՚ն. 13. Համառ. ՚ծ.) ՚ի բուսանիլ Ձմեռնատուէ չերկրէ՝ արդարութէ երեւեցաւ չերկինից այն ինքն է Հոգին ըստ.

Ա՚յլազգ ևս մեկնի այս բան ըստ նմին սաթգսի Հնորհալոյ (՚ի մեկն. յակ. ՚ով. 21. Համառ. Է). Իբր զի նա ինքն որդին ՚ով, որ եղեալ արդարութէ մեր ըստ առաքելոյն (՚ով. կոր. ՚ա. 30.) այսինքն արդարացուցիչ մեր՝ չերկինից երեւեցաւ. և չերկրէ բուսաւ իբրեւ Ձմեռնատուէ, ՚ի Ձմեռնացուցանելն անդ զնոսատուին Հօր, և ՚ի վկայէն Ձմեռնատուէ. ըստ որում ասաց ցպիղատոս. ևս և յատաճորդելն ՚ի Ձմեռնատուէն ՚ի յատեանն.

Աղն այս սարգիս ընորհալի (՝ի մեկն. ՟ք. յովհ. հա-
մար. 2.) չշմարտութիւք իմանայ ատ և զմարմինն
քոի. և գրէ այսպէս. * չշմարտութիւն յերկրէ բու-
,, սաւ. այսինքն է ասէ մարմինն քոի. որ նա ինքն
,, միայն է չշմարիտ յաւիտեան մարմնոց. քանզի մասն
,, անիրաւութիւն և ստուերէ ՝ի շնիս ոչ է ||.

Աիչ յակոբ մծբնայ հայրապետ (՝ի ձառն. ԽԸ.)
չշմարտութիւք իմանայ ատ զհաւատոն քոի առարկա-
պէս. յաւէրն. * Աչ վասն հաւատոյ զոր ասացի՝ թէ
,, քանն (ասէ) եգ զհաւատ իւր յերկրի, զոյս գաւիթ
,, յառաջագոյն քարոզէաց վա քոի, և ասէ այսպէս.
,, հաւատք յերկրի բուսան. և դի ՝ի վերոյ դարձեալ
,, ասէ. արդարութիւն յերկինից երևեցաւ ||. Աևր հա-
ւատք ասելով՝ իմանայ զառարկայն հաւատոյ, այսինքն
զքանն ինձ. զոր հաւատամք քուսեալ յերկրի այսինքն
յարգանդ կուսին,

Ընդ ևորաւսկս, ՝ի լրանալ այսր խորհրդոյ՝ այլով օրի-
նակաւ ևս երևեցաւ արդարութիւն այր, ՝ի փոխել նո-
րա ՝ի քաղքութիւն, և ՝ի տալ ամենեցուն զընորհս ար-
դարացուցիչս, որ ասի յերկինից՝ վասն լինելոյ երկ-
նային և ինծային, ևս և վասն առաւելութիւք զեղանե-
լոյ ՝ի վերոյ մարգկան իբրև զանձրև. որով և բու-
սաւ ՝ի մարգկանէ չշմարտութիւն հաւատոյ, ընդ նմին
և չշմարտութիւն գործոյ՝ իբրև զցորեան առաջացեալ
կամ իբրև զպատուական մարգարիտս ՝ի ծովացեալ
սրտէ մերմէ. ըստ որում յիշէ և սարգիս ընորհալի
(՝ի մեկն. յուդ. համար. 25. ձառ. ՟ի. յորդ.) զոր
ասէ. արժան է մատուցանել իբր * ՝ի գաղտակերայէ
,, մարգարիտս պատուականս ||.

Աչ դարձեալ. ՝ի բուսանիլ չշմարտութիւն յերկրաւոր
բաց. այսինքն ՝ի ինդրել երկրաւորաց զչշմարտուն՝
սեռսանեն յինքեանս զարդարութիւնն քոի իբրև զնշան
փրկութեան երևեալ յերկինից. յոր միտ յասել քոի
* յայնժամ երևեսցի նշան որդւոյ մարդոյ ||, ոմանք
նշանաւ խմանան զարդարութիւնն քոի ՝ի վերոյ հաւա-
տացելոց. ||՝ասամբ իւն զոյն ՝ի մէջ բերի և ծործո-
բեցին (՝ի մեկն. մատ. գլ. իբ.) * ոմանք (ասէ)
,, նշան՝ զխնամատարութիւն և զշչմարտութիւն նորա երկինա-
,, ւոր ասէն ըստ սաղմոսին. չշմարտութիւն յերկրէ

,, բուսաւ, և արդարութիւն յերկինից երևեցաւ ։
Ի վերայ այսը բնաբանի խօսելով Լամբրոնացւոյն՝ գրէ այսպէս. * երկիրը մեք եմք մարդկային ազգ, որք ու-
,, նիմք զընութիւն երկրաւոր և զկայանս ի սմա. աստ
,, բուսաւ Աշխարհութիւն. կամ հեթանոսաց բնութիւն
,, զօրինացն գործել և ածպաշտութեան փախչել. կամ
,, քան մարմնով արդար երևէին, և զՀոգւոյն Տիրոջիս
,, արդարութիւն յամենեսին սիրել. կամ թէ զի յոր-
,, ժամ իւրաքանչիւրոքը յանձն իւր զՔրիստոս ուղա-
,, տանս և զնդրուճծս և զգործս բարեաց բուսու-
,, ցանել, վաղվաղակի արդարանայ երկինաւոյն Տիր-
,, ջիս, և արքի խիղճ մտացն ներգործութիւն որ Հոգ-
,, ւոյն, որ Ճառագայթի յերկնից ի սերտս մեր, և
,, Քրիստոսէր միտն ընդ ինքեան բարձրացուցա-
,, նէ ։

Այս բան եթէ սոսկ ըստ Ճառին առցի, կրկնակի մեկին. որպէս ասացաք և զնախընթացն. մի՛ Հայե-լով յազատութիւն գերութեն իսրայէլացւոց. յոր միտ կամի ասել. ի լսանել պայմանեալ ժամանակի՝ Աշխար-հութիւն յերկրի բուսաւ. այսինքն Աշխարհութիւն գու-շակութիւն մարգարէից եսայեայ և երեմեայ և այլոց՝ սկսաւ բուսանիլ յերկրին աւետեաց հրամանաւ Տեառն՝ որ եղև առ հիւբոս. և արդարութիւն յերկնից երևե-ցաւ. իբր զի արդարութիւնն ոչ յերկնից անտի իրա-
ւունս արար որդւոցն իսրայէլի յազատեալն գնա.
Յերկրորդ՝ մեկին Հայելով յարդիւնս Աշխարհութեան և արդարութեան ի գործի անդ գերուին. իբր զի յոյժ ժամ սկսան իսրայէլացիք գնալ Աշխարհութեան ըստ ոչ ևս ստանիլ գոհ ստոյգ պաշտամունքը, որպէս յառաջն առնէին. Ուր ըստ այսմ՝ ի յարելն զկնի * ար-դարութեան յերկինից երևեցաւ ։ այս բան կարէ ա-ռնել լինել ըստ պատճառի և ըստ հետևութեան. ըստ պատճառի առնել ցուցանի թէ վասն այսորիկ Աշխար-հութեան յերկրի բուսաւ, զի ոչ վերնժիժդիր արդարու-թեանն զինքեան հաճեցաւ փրկել զաղգն ի գերութենէ, ըստ հետևութեան առնել ցուցանի թէ ի բուսանիլ Աշխարհութեան յերկրի՝ ածի եղոյզ զգործս արդարու-առ ժողովուրդ իւր՝ պաշտպան և պահապան լինելով
նոցա ։

Հաւարմարական մեկնուԹիւնք այս բան կարէ հայիլ յայն՝ զի յառաջ քան զմարդանալ բանին զհետ լինէին մարգիկ գանել զՀնմարտուԹիւն, և ի քանալ իւրեանց՝ ոչ սակաւս բռնուցին եթէ ի տեսականս, և եթէ ի բարոյականս որպէս տեսաւ ի փիլիսոփայս. տեսեալ ապա ոչ զատահանիլ նոցա՝ արդարդ գտանեցաւ ինքնին գալ և ցուցանել նոցա զկատարեալ ՀնմարտուԹիւն. Օ այս ամենայն, և զբոլ ասաց մարգարէն՝ իբր կրկնելով առաջի դնէ ի վերջ սաղմոսիս և ասէ.

ԺԵ. Տէր գոչե զՀաղցրուԹիւն, և երկիր ըստ գոչե զղջուԹիւն. արդարուԹիւն առաջի նորա գնասցէ. դիպ ի ճանապարհի դիպոց իւր:

ՀաղցրուԹիւն ոչ Հայելով առ ած՝ մտածի իբրև յատկուԹիւն ողորմելոյ նորա. իսկ Հայելով առ մարդիկ՝ մտածի իբրև ներգործուԹիւն ողորմուԹեանն, զոր գործ ի վերայ նոցա ի ցուցանելն անդ զինքն Հաշտ ընդ նոսա. յոր միտ զոր ինչ տայ մեզ ած քաղցրուԹիւն ողորմելոյ իւրոյ՝ կոչի քաղցրուԹիւն՝ փոխանակուԹեամբ. յայս միտ իմանալով ասէ՝ մարգարէն.

Տէր գոչե զՀաղցրուԹիւն. և երկիր ըստ գոչե իւր՝ Հայտնի՝ զինքն ի ցուցանել ոչ առ մարդիկ զքաղցրուԹիւն, կամ որ նոյն է՝ ի քաղցրանալ ոչ ի վերայ մարդկան՝ երկիրս տացէ չարգանդէ կուսին զպտուղ իւր. կամ յառաքել ոչ զքաղցրուԹիւն այսինքն զլրումն պարգեւաց իւրոց զՀոգին սբ՝ լինել Հովանի ի վերայ կուսին, երկիր մեր այսինքն մարդկայինս բնուԹիւն առանց վարելոյ և առանց սերմանելոյ տացէ չարգանդէ նորին կուսին զպտուղ իւր, այսինքն զորդին ոչ, զոր կոչէ՝ իւր պտուղ՝ ըստ որումէ պտուղ մարդոյ՝ այսինքն որդի մարդոյ. Լսակ Թէ զինչ էր գործ այսր պատգամիս ասէ՝ յայտ առնէ ասելով.

ԱրդարուԹիւն առաջի նորա գնասցէ. ԱրդարուԹիւք իմացեալ լինի սատ լիալիր վճարումն որդւոյն ոչ զպարտս մեր. և զայս դնէ լինել գնալով առաջի նէ. զի յայս իսկ եկեալ էր. յոր միտ կամի ասել. ի տալ երկրի մերում զպտուղն զայն՝ նա ինքն արասցէ գնալ արդարուԹեամբ առաջի իւր, կամ արասցէ զարդարուԹիւն՝ այսինքն արդարուԹիւք վճարեսցէ զպարտս մեր. քան

զի այս ոչ՝ երբայական զօրն ցուցանէ. որպէս յասելն
հայեցեալ. ծղ. 8. * գնասցէ առաջի քո արդարութիւն
,, քո ‖ նշանակի առնել զարդարութիւն, կամ արդա-
րութիւք վճարել, և կամ արդարացուցանել։ Այլ զայս
արդարութիւն՝ զոր սկսաւ ներն մեր՝ ի յղութիւն իւրմէ,
կատարեաց ի ժամ խաչելութեանն իւրոյ՝ յորժամ եւ
յաչխարհէ ատեր. վասն որոյ ասէ։

Այնչե՛ ի ճանապարհն դիմեաց էր։ Այսինքն՝ զարդարու-
թիւնն զայն՝ որ ի գնացք իւր՝ այսինքն գործք իւր,
զորմէ ասաց գնալ առաջի նորա՝ դիցէ՛ ի ճանապար-
հի՝ այսինքն՝ ի յղանալն անդ սկսանիցի, և յելանելն
յաչխարհէ կատարեսցի։

Այս բան Հայր. և՛ ի բանս և՛ ի գնացս կենաց որդ-
ւոյն ասէ. զի՛ ի բուսանելն նորա յերկրի երբեք պատուղ,
անուշահոտութիւն բանից և վարուց նորա բուրեաց
առ ամենեսին, և այն առաջի նի գնալով. կամ դա-
ձեալ՝ ի ծագել նորա յերկրի՛ երբեք արեգական՝ ար-
դարութիւն նորա այսինքն բազմադիմի առաքինութիւք
նորա երբեք ճառագայթք արձակիին՝ ի նմանէ, և
գնային առաջի նորա. յոր միտ ասէ այլսւր ազգմանէ-
գուն * յարդարութիւն և յերաւունս Հաստատեալ է
,, աճառ քո. ողորմութիւնք և ճշմարտութիւնք գնասցեն
,, առաջի երեսաց քոց ‖. (սաղ. ձԷ. 15)։

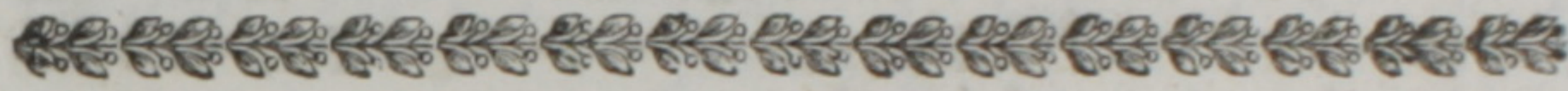
Այնմանէ արդարութիւնք իմանան ասա զարդարն յայ-
տնեսցէ՛ որ եղև կարապետ արդարոյն ինչ, և պատրաս-
տեաց ճանապարհ առաջի նորա։ Այնմանէ և իմանան
գիմորդարութիւնս, և և զսխալանս արարողութիւնս
հին օրինաց՝ որք գնացին առաջի քոյ՝ ի գուշակել
զգալոստ նի, միւնչև դիցէ նա՛ ի ճանապարհի զգը-
նացս իւր, այսինքն միւնչև հաստեացի ճանապարհ առ-
նել առ մարդիկ։

Այս բանք սոսկ բան ճառին առեալ հայնի յայն՝ զոր
եցոյց ասէ առ որդիան խրատելի՛ ի գառնալ նի՛ ի գե-
բութիւն. զի ետ նի զքաղցրութիւնն իւր, որով և եր-
կիր նի ետ նի զպտուղս իւր. և զայս արար ասէ՛ ի
կիր առնելով զարդարութիւնն իւր. որով և ասի՛ թէ
արդարութիւնն նորա գնայր առաջի նորա. և գնէր
ի ճանապարհի զգնացս իւր. այսինքն՝ ի գործ գնէր
զայն՝ զոր արդարոյն կամէր առնել։

Յոգևորապէս, ՚ի տալ ոյ զքաղցրութի՛ւն իւր այսինքն զՆոյնս իւր, երկիր մեր՝ այսինքն բնութիւն մարդոյ տացէ զպտուղ իւր՝ յաւուրջ եկեալ ՚ի Նոյնոյ, այսինքն զպտուղ ապաշխարութե՛ւն և զպտուղ յածպաշտութեան. զպտուղ սիրոյ և զպտուղ մաքրութի՛ւն. միայն թէ արդարութիւնն ոյ առաջնորդեսցէ, և հարթեսցէ զՃանապարհս նորա, զի կարասցէ մարդս դնել զգնացս իւր ՚ի Ճանապարհի. իբր զի կարիցէ դնալ ՚ի Ճանապարհ փրկութե՛ն՝ բարի գործօվք. կամ թէ գնասցէ առաջի մարդոյ արդարութիւնն ոյ՝ և աս և ա՛ և իցէ կանոն արդարութե՛ն. զի ըստ այնմ դիցէ և նա զգործս իւր յուղիղ Ճանապարհի, զի մի՛ մոլորեսցի։ Կարծեսցէ. ըստ Թարգմանութեան սիւմաքոսի, ՚ի տալ մարդոյ զպտուղս արդարու՛ն՝ այն արդարութի՛ն գնասցէ առաջի նր. որ է ասել. իւրաքանչիւր մարդոյ իւր արդարութի՛ւն գնայ առաջի իւր, և զայն գտանէ ՚ի մահուն իւրում. որով և ասի դնել զգնացս ՚ի Ճանապարհի, այսինքն գնալ ՚ի Ճանապարհ բարի։ Կ՚ասի հայի յայն՝ զոր ասեմք, թէ * որինչ գործէ „ մարդ ՚ի բարեաց մասին. այն օգնէ նմա յիւրում „ օրհասին ‖. զի այն միայն միայ նմա, և ինքն ՚ի գերեզման. գնայ, ըստ որոյ ասէ վանական վարդապետ (՚ի մեկն. յոբ. գլ. ա)։ * Ճնան գործքն, գնան գործօղքն ‖։ ա՛մէն՚՚. փոքր ի շատ ազգ մեկնէ զայս բան՝ յաւելն. * արդարութի՛ւն առաջի նր (այսինքն առաջի ոյ) գնայ. և ոչ սիրէ ՚ի վէր ումեք զգօղ քաղցրութե՛ն՝ որ ոչ հերկէ զանդաստան իւր երկիւղին. և բուսուցանէ ՚ի նմա զբարեգործութիւնս ... զի թէ ոչ սպառութի՛ն գնայր առաջի ոյ՝ զրկեր ոչ ոք ՚ի քաղցրութի՛ն. քայց արդար է, և ոչ քաղցրանայ այնոցիկ որք ոչ լնդրեն զնոյն միամիտ սրտիւ, զի մի՛ զրկեսցէ զանձնիշխան կամն մեր ‖. վասն այսորիկ յորդորիմք քաղխել զդուռն արդարութի՛ն՝ զի պատահեսցուք և քաղցրութի՛ն։ Եւ ապա յաւելու ասել լամբ՚՚. * յոյն մխսիան՝ որք Ճանապարհ արարին զմաքրութիւն մտաց ընթացին՝ ՚ի նոսա դնէ (ոճ) զգնացս իւր ներգործութի՛ն քաղցրութե՛ն՝ և ոչ յոմանն ‖։

Վ երածաբար, ՚ի վերջնում աւուր ՚ի տալ որպէսզի ոյ զձայն քաղցր, արիք մեռեալք, երկիր տացէ զմե-

ռեալան. և յայնժամ արդարութիւն դատաստանաց նոր
գնասցէ առաջի նորա, այսինքն թէ յանդիմանին կա-
ցուսցէ առաջի իւր զնմա գործս մարդկան. և դիցէ
զվճիռ իւր՝ գնալ ոմանց՝ ի կեանս և ոմանց՝ ի դա-
տապարտութիւն։ Վարձեալ՝ ի ձայնել որդւոյն այ
քաղցրութիւն, եւայլք օրհնեալք հօր իմոյ՝ երկիր մեր
այսինքն հոգի և մարմին մեր երևեցուսցէ զպտուղս
ողորմութեան. զոր եցոյց առ աղքատս. յայնժամ և
արդարութիւն գործոց մերոց գնասցէ՝ այսինքն երևե-
ցին առաջի նորա և՝ ի կատարել այսը՝ դիցէ նա՝ ի ձա-
նապարհի զգնացս իւր այսինքն թէ առեալ զմեզ ընդ
իւր՝ ձանապարհ արասցէ յերկինս. և անդ փառաւո-
րեսցէ ըստ բոլորին՝ այսինքն ըստ հոգւոյ և ըստ մարմ.
նոյ յաւիտեանս յաւիտենից։

ՍՒՂՄՈՍ ՁԱ։

Ընդունել զի արդարոյ՝ ի ժամանակի պաշարման ներ-
քին դառնութեանէ և արտաքին կրից, ՝ի մէջ բերելով
միանգամայն և զցոյց մեծութենն այ և կարողութեանէ և
ողորմութեանէ նորա. փափաքելով զի ամ աղգ երկիր-
պագցեն առաջի նորա, և փառաւորեսցեն զանուն
նորա. յաւելեալ՝ ի սոյն և զմաղթանս տալ ինքեան
զգօրութիւն և զնշան բարւոյ։

Ընդունել զի արդարոյ՝ ի ժամանակի պաշարման ներ-

1 Ողորմութիւն ոմն կոչի որ կու տայ ինձ. ու չի աղքատ և
պանդխտ եմ ես։ 2 Ողորմած կանչեն եմ առաջը որ. ինձ-
նէն ձգտուածոյս ես ան եմ, որ՝ ի չէզ յոյսացայ։ 3 Ողորմած
ինձ ինչ որէր, ու ես չէի աղաղակէին զօրհանապատ. ուրկից արդ
կանչն ձգտուած ես, ու ես որէր հայհոյէին կանչն եմ։
4 Ո՞ի դու որէր չաղայր և ուղիղ ես. քաղաքացիս ես ան-
նէսեան, որ կարգան ես չէ։ 5 Ընկնի դէր որէր աղօթէց է-
մոց, և նայած՝ ի չայն ինդրուածոյ եմոց։ 6 Ցառաջ նէղու-

ընթաւ իմոյ ի արդարացն առ չէս, և լուար ինձ : 7 Ելիր ո՛չ ես նման
չէս յառաջաւաճս փէր. և ոչ ո՛չ է որպէս գործս քո : 8 Ո՞ւ-
ղեանայն ապիկս զոր արարեր՝ էնէոսէն և երկիր պատկեն առաջի
քո, և ճառաւարը արտասցեն գանուն քո յաւիտեան : 9 Եւ
ես քոս փէր՝ և առնեմ սչանկելիս. և քոս ղիայն ես ամ :
10 Եաւկնորդեսցես ինձ ի ճանապարհի չար, և գնասցէ ի
ճշմարտութեան քոյ, և ուրախ եղիցի սիրտ իմ՝ յերկնչել յանուա-
նէ քումմէ : 11 Ցուսպովհան եղէց առ չէս փէր ամ ի մոլո-
րեալ ոչխարէ. ճառաւարը արտարէց գանուն քոյ : 12 Եւ
ես եղէ ի վէրաց իմ ողորմութիւն քո, երկիցեր գանձն
իմ ի դժոխոց ներքինոց : 13 Եւ՝ անօրէնս յարեան ի վէրաց
իմ. և ճողովք հզօրաց խնդրեցին գանձն իմ. և ոչ հաստարեցան
չէս ամ առաջի երեսաց քոց : 14 Եւ դու փէր ամ իմ, գթած
և ողորմած, երկայնամիտ քաղցրոմողորմ և ճշմարիտ. նայեա՛
առ ես և ողորմի՛ ինձ : 15 Տո՛ւր զօրութիւն ճառայի քո. կե-
ցո՛ զորդի աղախնոյ քո. և արա՛ առ ես նշան քաղութեան :
16 Տեսցեն ատելիք իմ և ամաչեսցեն. զի դու փէր օգնեցեր
ինձ, և մխիթարեցեր զես :

ՊՍԱԼՄՈՍ ԺԶ.

Ա.ղօթ ՚եդաւիթ :

ԱՅՍ ԱՂԱՐՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ի ԱՂԱՅ ԶՈ-
ռապիրս դնի այսպէս. * սաղմոս ՚ի դա-
ւիթ. աղօթք ‖ : յերկս ձեռապիրս դնի ա-
ռանց բառիս սաղմոս՝ յաւելմամբ որդւոյ յեսսեայ այս-
պէս. * աղօթք դաւթի որդւոյ յեսսեայ ‖. այսպէս
դնի և ՚ի սաղ". վարդանայ ՚ի ձեռապրի. ուր ՚ի տը-
պագրեալն դնի. * սաղմոս ՚ի դաւիթ. աղօթք ‖. ՚ի
միում ևս յաւելեալ լինի բառս երեկոյի՝ յասելն.
* սաղմոս ՚ի դաւիթ. աղօթք երեկոյի ‖. որովհետև
յամ երեկոյի ասեմք զայս սաղմոս : ՚ի տպագրեալ
սաղմոս լինչ դնի. * աղօթք դաւթի. ՚ի կատարած
,, որդւոցն կորխայ ‖. այսպէս դնի և ՚ի լամբ" : Նոյն
յերկուս ձեռապիրս դնի ըստ վերոգրելոյդ * աղօթք

„՚ի գաւիթ ‖. և ել այսպէս գրի և յետոյ". և յայլ ձա և յետըր". յասելն ընդհատ լեալ է, այս է, աղօթք ՚ի գաւիթ, զոյն պարտ է համարել ուղղագոյն։

Ա.յս սաղմոս ըստ ցուցանելոյ վերնագրիւդ սոայեալ է ՚ի գաւթայ ՚ի ժամանակի նեղութե, այսինքն կի՛ ՚ի հալածիլն ՚ի սաւուղայ և յաբեսողոմայ, և կամ յայլ դէպուածս ՚ի կրելն զանձկութիւն տառապանաց ՚ի ներքոյ և արտաքոյ։ Եւակ ոմանք դնեն՝ թէ այս սաղմոս էր հայելոյ ՚ի ժամանակս եղեւկնոյ արքայի ՚ի պաշարել երուսաղէմ ՚ի սեննաքերիմայ։ Եւազումք ևս այնպէս՝ թէ այս սաղմոս էր յօրինեալ յորդւոցն կորխայ ՚ի ժամանակս գերութեն բաբելացւոց. բայց այս բանք երևին ասել ըստ յարմարական մեկնութե. Եւակ առաջինն երևի հաւանականագոյն. վասն որոյ և մեք յայն հայելով ունիմք մեկնել զսա՝ ՚ի հաստարակի խօսելով։

ԲԱՆ

ՁՁ. Ա՛ղաւթս էր ցաւոցն ինձ զոր կրեցի. զի աղաչեաց և պահեմ զոր ինչ ունիմ։

ՄԵՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ձ՚շմարիտ կերպարան աղօթելոյ է՝ մատչիլ առաջի ՚ի այնպիսի բանիւք, որ էին նշանակիչ բարձրութեն ՚ի, և յայտնիչ նուաստութե անձին. զորպիսի տեսանեմք ՚ի բազում սաղմոս, և ՚ի մասնաւոս մարգարէից, և ս և յաղօթս սքոց հարց և վարդապետաց. յորս գերազանց գտանեմք զաղօթս նարեկացւոյն, զի յաճախ ՚ի բարձրութիւն ՚ի, և յանարգութե անձին հայելով դնին առաջի բանք նորա։ Ասէին կերպարանօք մատչի և մարգարէն ասա յաղաչանս և ասէ։

Ա՛ղաւթս էր ցաւոցն ինձ զոր կրեցի զի աղաչեաց և պահեմ եմ։ Ասելով ևս զմարմնաւորն ունկն ՚ի լսել, նմանութե ասէ զնմանէ խոնարհեցուցանել զունկն. որով խմացեալ լինի հաճիլ և ընդունիլ զբանս աղաչա-

նաց. ուստի նոյն էր դնել՝ ընկալ զաղաչանս իմ, և դնել՝ խոնարհեցո՛ զունկն քո և լո՛ր ինձ։ Այս միտ խօսելով մեծն խոսրով (՚ի մեկն. ժամագր. երես. 69. ասէ) * Արիթ ուրոյն ուրոյն զդայարա՞նք իցեն ,, ՚ակ, և միւան լսէ, և միւան տեսանէ, և այլ ոմն խօ- ,, սի. քաւ լիցի ... այլ մեք ՚ի մերոց անտի խօսիմք ,, ընդ նմա. ասեմք զարիթիր, ընդ՚ը ննջեա՝ ան- ,, քուն ականն. ասեմք արի՝ այնմ որ ոչ ունի քնաւ ,, պէտս նստելոյ. ասեմք ա՛ռ զքէն և զասպար քո՝ ,, նմա որ ոչ է կարօտ քինու. ըստ այսմ օրինակի ա- ,, սեմք՝ խոնարհեցուցանել զունկն, և բանալ զաչս, ,, և առաքել զձեռն ՚ի փրկութի՛ն, և զնեռան ձգել ,, ՚ի ցրուին Թշնամեաց. և այսու ամենայն զկամին մաղ- ,, թեմք ‖. սոյնպէս և աստ յասելն. խոնարհեցո՛ ՚ունկն զունկն քո և այլն։

Լոկ պատճառ այսպէս խօսելոյ մարգարէին է ցուցանել զբարձրութի՛ն ՚ակ, և զխոնարհութի՛ն անձին իւրոյ. քանզի տեսանելով զնա՛ խանչափ բարձրութեան և զինքն յանչափ նուաստութե՛ ոչ համարձակի ասել՝ ընկալ զաղաչանս իմ՝ զոր մատուցանեմ առաջի քո, այլ խոնարհեցո՛ զունկն քո. (տե՛ս ՚ի սաղ. Ը. 2.) զի որպէս աղքատն կացեալ առ դրան պալատան արքայի՝ հայելով ՚ի վե՛ր՝ ՚ի տեսանելն զարքային նստեալ ՚ի բարձր պատուգամբ՝ ոչ համարձակի աղաղակել՝ գուցէ վանեսցի անտի, այլ մեղմ ձայնիւ աղաչէ՝ լսել ինքեան, ցուցանելով նմա զաղքատութի՛ն և զթշուառութիւն իւր։

Սոյնպէս և մարգարէն առնէ. զի տեսեալ զնա՛ յանչափ բարձրութե՛ աղաչէ զնա և ասէ. դու որ նստիս ՚ի մեծ վայելչութե՛ փառաց, խոնարհեցո՛ զունկն քո առիս՝ որ անկեալ կամ ՚ի խորս յետին թշուառութե։ Այս զտրօրինակ հիւանդն՝ որ նուաղեալ իցէ յոյժ զօրութե՛. և նուազեալ ՚ի ձայնէ, տեսեալ զբժիշկն հայիցի յերեսս նորա ողորմագին՝ խոնարհեցուցանել առ ինքն զունկն, և լսել զնուազ ձայն իւր, սոյնպէս և աստ իբր ՚ի յետին հիւանդութեան գոլով աղքատ և տնանկ՝ հայի ՚ի վե՛ր յերեսս ողորմութե՛ երկնաւոր բժշկին. և մաղթէ ունկն մատուցանել ՚ի շրթունս հոգւոյ իւրոյ. և տարածեալ առաջի նորա զթշուա-

ռուեթիեն իւր, ասէ.

Օ՜ աղջա՛ Ե՛ ինձի՛ ես ես. Ինձ աւար էր դաւիթ. այլ առաջի դնէ զանձն իւր աղքատ և տնանկ. զի ոչ հայի ի թագն. այլ ի թագուցեալ ի շուառութեի՛ իւր. ըստ որոյ նախ առաջին աղքատ կոչէ զինքն. և այս՝ ըստ չորից. մի՝ համեմատութե՛ երկնաւորաց՝ առ որով մարդս գէթովին աղքատ համարի. զի նոքա զոլով պարզ յիմացականութեի՛, փարթամացեալ են ի նոյն. իսկ մարդս է՛ ի վերջին եզրն խմացականաւե՛, մինչև եթէ միով սահմանաւ նուազ լինէր, ոչ և այս լինէր բանական. Յեաեալ ապա մարդարէին զնոսա յայնպիսի մեծութե՛ չարչ կացեալ զոլ, և զինքն ի յետին նուաստութեան՝ հեռի յայնպիսի չրջակացութենէ՛ ասէ՝ աղքատ կոչէ զինքն, աղքատ եմ ես ասէ, Երկրորդ՝ ըստ վիճակի պակասաւորութեան նեբքինն կատարելութեանց, և և ընորհաց. ոչ զի ոչ ունէր զընորհս յոյն, այլ զի գոլով մարդ ողորմելի. և ամենատակաւ՝ ոչ տեսանէր յինքեան զարժանաւորութիւն այնմ ընորհի. Լաս և որպէս և ունէր՝ տակաւին՝ ի լիութե՛ ոչ էր. Երրորդ՝ ըստ արտաքին բարեաց. զի չունէր զնմ. և զոր ինչ ունէր՝ ամն էր առ յոյն և՝ ոչ. Չորրորդ՝ ըստ կրելոյ զտառապանս աղքատի ՚ի հոգւոյ և բան մարմնոյ. զի որպէս աղքատը տառապին եթէ յոչ ունելին և եթէ յունելին, այսինքն եթէ՝ ի պակասութիւնս իրաց՝ որոց կարօտին, և եթէ՝ ի խնդրուածս պիտոյից՝ որոց վասն գէգերին, այնպէս և ա՛ն և իցէ մարդ յայսմ կողմանէ ասի աղքատ՝ եթէ յանհամար պակասութիւնս գոլով, և եթէ՝ ի գիւտ պիտոյից տառապելով.

Տնանկ և կոչէ զինքն մարգարէն. և այս ըստ երից՝ նախ՝ հայելով յայն՝ զի անկատ մարդս՝ ի սկզբնական արդարութե՛ և՝ ի տանէ վայելչութեան դրախտին. Երկրորդ՝ հայելով յայն, զի մարդս՝ ի կողմանէ իւրմէ միշտ պատրաստ է անկանիլ՝ ի չնորհաց, և անկանի՛ն իսկ. քանզի բաց յոմանց՝ չէզև ոք որ ըստ այսմ անկման ոչ տնանկացաւ. Երրորդ՝ հայելով յատաւելութե՛ տառապանաց տնանկին. զի տնանկն տառապել տառապի քան որ ծնեալն է յաղքատու՛. զի՝ ի փափկութե՛ սովորեալ՝ ի մեալն կարօտ՝ նեղի և վշտանայ.

Յ.յսոյնիսկ Ձանաչելով զինքն արդարոյ լուծի ինչ առնել, բայց եթէ բաշխել զդուռն ոչ բարձրելոյ՝ ասէ. լավ. ասասիկ կամ առ դուբ քո աղքատս և անանկս, և աղաչեմ, խոնարհեցո զանկն քո ՚ի բարձանց և լեր ինձ. և թէպէտ չեմ արժանի այսմ՝ զի օտարացայ ՚ի քէն լինելոյ և ՚ի գոլոյ ծառայ քո, բայց դուք օտարացար ՚ի սերունդէ՝ զոր ունիս ՚ի վերոյ իմ.

և առ այս դնէ զառաղ պէտ.

Յ.յսոյնիսկ Ձանաչումն անձին յառաւելուլն՝ շարժէ զմարդ և զնձ. զմարդ՝ յաղօթս պաղատանաց, և զնձ՝ յընդունելութիւն ազատանաց։ Յ.ս այս գրեթէ բնական իմն է. զի որ աղքատ և անանկ Ձանաչէ զինքն, ստիպի խնդրել զողորմութիւն. սոյնպէս և որ ողորմածն է ասէ լսէր՝ յաճարի՝ * ազատանաց ,, աղբատացն առաւել ունին ՚ի փարձամաց գնել ՚։ Յ.ս որպէս որ զինքն աղքատ և անանկ Ձանաչելով մնայէ առ Ձնէ՝ գոանէ ՚ի նմանէ ղողորմութիւն, սոյնպէս և որ մնայէ առ նա իբր հիւանդ, կամ իբր վիրաւորեալ, կամ իբր կոյր, կամ իբր ոբր, կամ իբր գերի, Ձն, անտարակոյս տեսանէ ՚ի վերոյ իւր զայդ ելութիւն նորա. եթէ իբր հիւանդ՝ զբժշկութիւն, եթէ իբր կոյր՝ զլուսաւորութիւն, եթէ իբր ոբր՝ զպաշտպանութիւն, եթէ իբր գերի՝ զազատութիւն, Ձն. սմին իրն և սաղմոսերգուն երբեմն իբր այսպիսի, և երբեմն իբր այնպիսի՝ ասպետիկ առ Ձնէ առ Ձնէ. որպէս տեսանի ՚ի սաղմոս. որով և վկայէ՝ արժանաւոր սորին զքեզ ունելեն՝ ոյ,

Յ.ս սորա հերձական զհակառակն ներգործէ. զի յայտ է թէ որ ոչ Ձանաչէ զինքն աղքատ և կարօտ, ոչ ապիսին ոչ չարժէ յաղօթել, և կամ գաղջ աղօթէ. և ՚ի գնել նորա զինքն իբր անկարօտ առաջի ՚ոյ, ոչ չարժէ Ձնէ, այսինքն ոչ լսէ աղաչանաց նորա. երբեմն և արհամարհէ. Յ.ենթէ այսմ օրինակ զաղօթս մաքսաւորին և փարիսեցւոյն, զորոց եհաս տեղն * ասեմ Ձեզ ելջ սա արդարացեալ ՚ի տուն իւր քան ,, զնա. զի ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեսցի. և որ խոնարհեցուցանէ զանձն բարձ- ,, բացի ՚։ (զուկ. ԺԸ. 14.) Յ.զդ յետ խնդրելոյ մարգարէին յոյ ունկն մատուցանել, ապա առաջի

գնե զաջակնան . զի ՚ի գրելոյ լամբ", որպէս սովո-
րութիւն է այնոցիկ որք մտանեն առաջի իշխանի՝ նախ
մաղթել զունդնդրութիւն՝ և ապա համարձակիլ խօ-
սիլ զպէտսն զոր ունին ինդրել, այնպէս առնէ ա-
ստ և մարգարէն . իսկ Թէ զինչ աղաչանք էր այն առ-
որ ինդրէր զունդնդրութիւն՝ յայտ առնէ ասելով՝

ՁԵ. Պահէ զանձն իմ ՚ի քէ տէր . ՚ի բերէ զիս զքաջայայս ոտ ՚ի քէ իմ
որ ՚ի տէղ յոյսոցայ :

Լ՚ստանօր բառս անձն՝ գնի փոխանակ բանական հոգ-
ւոյ . որպէս տեսանի յերբ" և յայլ ամենայն Թարգ".
զորմի և այլուր ասացեալ է մեր : Լ՚ոչ բան այսմ պա-
հել զայն զանձն ուրուք ըստ երից կարէ լինել . մի՝
պահպանութիւն կենաց . երբ զի պահեսցէ զմարդն ՚ի
կեանս . կամ այնպէս պահեսցէ զնա , զի մի բաժա-
նեսցի անձն ՚ի մարմնոյ , որ է ասել , պահեսցէ ՚ի
մահէ անէն : Լ՚երկրորդ՝ պահպանութիւն ՚ի չարէ , երբ
զի պահեսցէ զհոգին յ՚ի և ևս չարէ , մնասանդ ՚ի
մեղաց , կամ ըստ լամբ" յորոգայթից սատանայի :
Լ՚երրորդ՝ պահպանութիւն բարւոյ , երբ զի պահպանե-
ցէ զհոգին ՚ի հնորհս , և յայն ամենայն բարիս՝ որ կա-
րեւոր է հոգւոյն : Լ՚ստ երից ըստ այսոցիկ իմանա-
լոյ աստ զքառդ պահել՝ ասէ :

Պահէ զանձն իմ տէր . Լ՚այսինքն դու որ ես տէր
իմ՝ դու ինքն պահեա զհոգի իմ, զի դու սահմաներ
զայն , և դու փրկեսցես զնոյն : Լ՚ստանօր բառս քէ՝
ոչ է խնդիր պահելոյն . որպէս Թէ ասէր , պահեա
զանձն իմ ՚ի օրբառնէն , այլ է ածական անձին . որ-
պէս Թէ եղեալ էր . պահեա զոր անձն իմ , կամ
պահեա զանձն իմ որ է քէ . յոր միտ Թէպետ և ՚ի
մեռանան ձեռագիրս մեր ըստ վերոգրելոցդ դնի ,
բայց յերիս ձեռագիրս սաղմոս և ՚ի լամբ" և ՚ի վարգ"
և ՚ի քանի մի տպագ" դնի * պահեա զանձն իմ, զի
,,որ եմ ‖ . այսպէս դնի և ՚ի բնագիրս երբ" և ՚ի
մեծն" քաղդ" և ՚ի Թարգ" եօթ" և լաս" և եԹէոփոլ".
Թէպետ և յասորւոցն և յարաբ" առ ամէն վերածի այս,
որ չէ այնպէս :

Ւսկ այս որ լինելը պէսպէս կարէ իմացեալ լինել . զի
եԹէ սոյն այս մտածիցի ասացեալ ՚ի բէ բանոյ ՚ռն մե-

բոյ, որպէս իմանան ոմանք, այսու իմացեալ լինի ոչ միայն նեբբին սրբութիւն նորին, այլ և որ գոն առ այլս, այսինքն ոչ ունիք միասեալ նորա. յոր միտ կամի առել. պահեա զիս, զի ես ոչ ունիք հատուցի չար, այլ յամենայնի բարեբար գտայ առ ամենեսին։ Ասէ եթէ ասիցի սուտ ի դիմաց գաւթի. այսու կարէ իմացեալ լինիլ ոչ անհրաւիլ նէր ընդդէմ սաւուղեանց կիսլոց թշնամեաց. որպէս թէ ասէր. պահեա զիս ի ձեռաց թշնամեաց իմոց, որք ի զուր յարուցեալ են ի վերայ իմ. զի ես որ եմ առ նոսա, այսինքն չեմ ինչ գործեալ ընդդէմ նոցա։ Այլ եթէ ասիցի ի բերանոյ մարգկայինս բնութեան, մարթի և սովաւ իմանալ զորբութիւն առաքինի, յորում ստեղծաւ մարգս. յոր միտ կամի ասել. պահեա զՀոգի իմ՝ զոր որ ստեղծեր ի դրախտի անդ։

Այայց հաւանական և ստուգագոյն է ասել՝ թէ որ լինիլն սատ նշանակէ զորբութիւն նուիրեալ լինելոյ ոչ ի ձեռն իրիք խորհրդական արարողութեան. որպէս էր ի հնումն թլփատութիւնն, կամ այլ այսպիսի արարողութիւնք, որովք նուիրեալ լինէին ոչ երբայեցիք, և համարեալ լինէին որ, որպիսի և և ի նոր ուսմ միքաւէն աւազանին, որով նուիրեալ լինին մարդիկ, և սրբին, և ասին որք, զի թէ և յետոյ մեղիցեն, բայց ըստ սրբութեան աւազանին միշտ որ ասին։

Նոյնպէս և ամենեքեան նորա որք ուխտիւ իւիք, կամ օծմամբ իւիք, և կամ առաջադրութիւք իւիք նուիրին ոչ, ըստ այսմ նուիրման որ ասին՝ թէ և յայլմէ կողմանէ չիցեն որ, այլ ուիղ կամ մեղաւոր. և հասին ուսոաի, ամենեքին որք միասնագամ կիցեն և են անդամ եկեղեցւոյ կամ յեկեղեցւոջ, և որդիք չնմարտութեան որ հաւատոյ, ասին և են որ ըստ սրբուն եկեղեցւոյ, և յաւէտ ըստ հատուցոյ. որպէս ասէ լսմբ". որով համարին նուիրեալ ոչ։

Ա՝ ասն զի որպէս տեսանի ի որ գիրս՝ մանաւանդ ի գիրս գնացուցոյ՝ որ միանգամ նուիրի իւիք ոչ, որ ասի։ Ոչ յայս միտ կամի ասել. պահեա զՀոգի իմ, որ նուիրեալ ի քեզ՝ և ոչ օտարի. կամ պահեա զիս՝ զի ես քեզ եմ նուիրեալ, և քո եմ լեալ, և ոչ նոցա՝

որք ոչ են քո։ Ոչ զի այսու նուիրի մարդս ի ծառայութիւն իւր, զնոյն ևս յիշեցուսանէ պատուի և ասէ։

Փրկեա զծառայս քո ձեզ ի, որ ի քեզ յուսացեալ է։ Զառաջսահաս նա՝ որ կալով ընդ իշխանութիւն այլոց յանձն առեալ և գործել ըստ հաճոյից նոցա։ Ի դէպ թէպէտ և ամենայն մարդիկ կալով ընդ իշխանութեան ոմն պարտաւորին գործել ըստ հաճոյից նոցա, բայց նոքա ևս ասին տերապահս ծառայ ոմն որք գործեն ըստ հաճոյից ոմն՝ ակն ունելով միանգամայն առնուլ վարձս ի նմանէ, թէ և ըստ մարդկայինս տկարութեան պատահիցէ նոցա երբեմն զընդդէմն ևս գործել։

Ո այսպիսի ծառայութեան ոմն վստահանալով մարգարէին ունել յանձն՝ ասէլոյ զնա փրկել զնոսն։ Ծառայ քո եմ ասէ, և ոչ ծառայ օտարի. եթէ դու ոչ փրկեացես զիս՝ ո՞ապա փրկեսցէ. մանաւանդ զի առանց քո ոչ ոք կարէ և ոչ զնոսն փրկել թող թէ զայլս. վասն որոյ և ոչ յայլ ոք՝ այլ ի քէն միայն յուսացայ զի դու ես ած իմ։

Նա ասա յասելն, ած իմ. բառդ ձի՝ դնի կուականապէս. և յարի ի բայդ էլենի. որպէս թէ եդեալ էր. ած իմ փրկեա զիս զծառայս քո՝ որ ի քէն յուսացայ։ Ոչ զի ոչ որոշէ թէ յորոց կամի փրկել, կամ յմրսելոյն փրկութեն հասանել, այսու թէպէտ և այլ իմանալ զմ և իցէ փրկուի, բայց հայելով ի յաջորդ հատորն՝ իմացուցանի զիրկնէն առ հասարակ ի թշուառութեն, և այնու գտանել զուրախուն ի հոգի նոր. վ որոյ առատացուցանելով զաղաչանսն յարէ զնոսն և ասէ։

Ողորմեա ինձ տէր. զի առ քեզ աղաղակեցի զորհանապազ. ուրախ արա զանձն ծառայի քո. զի առ քեզ

տէր համբարձի զանձն իմ։

Ողորմիլն ըստ երկուց կարէ առեալ լինել. մի՝ ըստ շարժելոյ յողորմելն. և երկրորդ ըստ ցուցանելոյ զողորմելն. և այս՝ առ այնոսիկ որք են ի թշուառութեն՝ առ ի բարձումն այնր եթէ ըստ հոգւոյ իցէ, և եթէ ըստ մարմնոյ. ըստ երկուց ըստ այսոցիկ առեալ լինի ասա ողորմիլն, յասելն։

Ողորմեա ինձ տէր։ Կամի ասէլ. եթէ չիցեմ արժանի

փրկութենէն՝ զոր ինդրեցի, նայեցաց ի Թշուառութենէ իմ, և յողորմ շարժելով ի վերայ իմ արժանացոյ զնա զմիմ փրկութեան։

Ա. Այս ողորմիլս կարէ՞ հայիլ և ի լուր աղաչանացն. որպէս թէ եդեալ եր. եթէ ոչ կամիս լսել ինձ վ՚ի անարժանութենէ իմոյ, գոնէ վասն ողորմութեանդ լուր աղաչանացս, կի՛ր ի նմին գլխի, ողորմագին աղաչանաց իմ շարժեսցէ զողորմութիւն քո ի վերայ իմ։ Ա. Ոաքի գնէ ապա և զառիթ ի գութ շարժելոյ զնա ասելով,

Օ՛ք տէ՛ր, մի՛ աղաչէիցէ զբնաւապաշ։ Ա. Ընդունելութենէ աղօթից՝ երեք ինչ պահանջի. մի՝ զի լինի ի խոնարհութենէ, զոր յայտ արար մարգարէն ի հանմատն. ։ և աստ ևս յայտ առնէ գնելով զառաջ տէ՛ր. որով ցուցանէ թէ քնաւ ոչ է ապաքինեալ յինքն, այլ յաստ։ Խրիմոյդ՝ զի լինիցի ջերմ և աստակէ. և յայս սակս գնէ աղաղակել. որով ոչ նչանակի արտաքին գոչումն, այլ ներքին պաղատանաւք հառաչանօք նուիրեալ ոյ։ Խրիմոյդ՝ զի լինիցի հանապազորդութենէ. և առ այս յաւելու գնել զօրհնապազ. որպէս թէ ասէր. ամենայն խոնարհութենէ, և յամենայն սրտի գոչեցի առ քեզ՝ ոչ մի օր, այլ յամենայն աւուր, և յամենայն ժամ. և ակնառնիմ թէ լուիցես ինձ, որով և ուրախ արասցես զիս. և առ այս յարէ,

Ա–բա՛ր սբ զանձն ծառայ տո։ Ա. Այս ուրախ առնելս երբեմն կարէ՞ իմացեալ լինել. մի՝ սոսկ ըստ լսելոյն. յոր միտ կամի ասել. եթէ լուիցես ձայնի իմում, այն բաւական է ինձ առ ի ուրախ առնելոյ զհոգի իմ. զի լսելոյդ ընդունիս, և ընդունելոյդ կատարես զոր ինդրեմ։ Խրիմոյդ՝ ըստ փրկելոյն՝ զոր յիշեաց ի նախընթաց համարն, յոր միտ կամի ասել. տուր զփրկութիւն քո, զոր մաղթեցի. և տալովդ ուրախացո զանձն իմ, այսինքն զհոգի իմ զոր ստեղծեր ի պատկեր քո։ Խրիմոյդ՝ ըստ ընդհանրոյ հոգւոյն զբերկրութենէ, յոր միտ կամի ասել. լսելով աղաղակի իմում փարատեա զտրտմութիւն հոգւոյն՝ որ պարաբեալ է ի պէսպէս փորձութիւնս. և անդորրացո զանձկութիւն սրտիս. և մխիթարեա զաղտեղութիւն խղճի մտացս. և արա՝ զի ուրախ լինի ծառայ քո ի քէզ ըստ օրինակի

ուբախութիւնէ՝ զոր ունէը ի սկզբան, կիմ ըստ ստուե-
բի նորին. որպէս զի ուրախութիւնդ ծառայեսցէ քեզ,
և այսմ ևս պատճառ տուց ասելով,

Ո՛ւ ես ոչ ունիմ ինչ ընդ քեզ, Համբառնալ
դանձն առ Հայր՝ երբեակի կարի լինել. մի՛ ըստ յոյս-
լոյ. (զորմէ տես ի սաղ. իգ. 1.) յոր միտ կամի ա-
սել. ի քեզ յուսացայ, և ի քեզ ապաստան արարի
զհոգի իմ. Երկիրդդ ըստ աղաչելոյ, յոր միտ կամի
ասել. աղաչեցի զքեզ, և զհառաչանս հոգւոյ իմոյ
առ քեզ ամբարձի, և զամենայն ինդրուածս անձին
իմոյ ի վեր բարձրացուցի, և եղի առաջի քո։ Երբ-
րորդ՝ ըստ յափշտակելոյ հոգւոյն առ Հայր. յոր միտ
կամի ասել. խոկմամբ մտացս, և տարփմամբ կամացս
իբր երկրաբուխիք թևաք թռուցի և բարձրացուցի զՀո-
գի իմ առ քեզ. ահ ընկալ ի քեզ աղաչեմ՝ զի մի
յարձակեսցին ի վերայ վայրկեան թռչունք չարք, և
կալցին յիւրեանս։ Խոկ պատճառ այսպէս յուսալոյ
ինձ, և այսչափ վստահանալոյ ի նա՝ ոչ այն էը զոր
ունէը, այլ այն էը զոր ինձ տեսանէը. վասն որոյ
ասէ.

Ո՛ւ դու ես ճշմարիտ և ուղիղ ես. Բազմաղօթս առ
ամենեսեան որ հարցան առ ինէ։

Ճշմարիտ ասէ ինձ յինքեան և առ մեզ. յինքեան ասէ
քաղցը, ըստ որում է քաղցրութիւն անսահման՝ ըստ
բնից. մի՛ տեսականապէս՝ ըստ անսահման երանութեն,
յորում ինքնաբաւ լիութիւն կայ քաղցրացեալ այսինքն
երանեալ անսպառելի։ Երկրորդ՝ առաքեալս՝ ըստ
անսահման բարութեն, որով առաքիչ իւրում կամաց՝
ի սիրելն զինքն անյագիապէս, յորմէ և յոժարի զե-
ղալ զքաղցրութիւն իւր՝ այսինքն հաղորդել զարբին
առ այլս. և ըստ այսմ որպէս ոչ կայ ի նմին ստուեր
խաւարի, այնպէս և ոչ կայ ի նմին ձաշակ ինչ դառ-
նութեան։ Երրորդ՝ նմանակցողապէս՝ ըստ անսահման
զթասիրութեն. մանաւանդ ըստ ողորմածութեն, որով
յոժարի բառնալով զձշտութիւնն այլոց՝ առնել զնո-
սա իւր նման երջանիկս և բարիս։

Ո՛ւ մեզ ասի քաղցր, ըստ որում ցուցանէ մեզ զզե-
ղումն իւրոյ քաղցրութեն ըստ երից. մի՛ ըստ ժառան-

գումեր. երկրորդ՝ ըստ բարերարութեր. և երրորդ՝ ըստ ողորմութեր։ Ըստ ժառանգութեր ասի քաղցր՝ ժառանգեալ լինելով և այս ի հաղորդելն անդ ըղքաղցրութեի իւր, յորում որպէս մեղրն՝ որ յինքեան քաղցր է, ի ձաշակիլն թէպէտ ոչ առնէ զձաշակօղն մեղր, բայց տայ նմա ժառանգել զբոլոր քաղցրութեի իւր, այնպէս և ՅԾ գոլով յինքեան անսահման երանութիւն՝ ի ձաշակիլն ի ՅՁ ազգութիւք և կի տեսութե՝ թէպէտ ոչ առնէ զնա ՅԾ՝ բայց տայ ՅԾա նմանս առնել, զի տայ նոցա ժառանգել խոպատ ըղքաղցրութիւն երանութե իւրոյ. որ յաստի կեանս տաւերաբար կարէ լինել իբր առհաւատիւ յուբախ առնելն զՀոգիս. իսկ ի հանդերձեալն տիրապէս և ըստ ամենայնի։

Ըստ բարերարութե ասի քաղցր, զի որ միանգամ դիմի առ նա՝ ցուցանէ նմա զառաբերարութիւն իւր. որպէս թե քաղցր դիմս ցուցանելով նմա, և յօժարելով տալ նմա զայնպիսի ինչ՝ որ իցէ ՀՇմարտիւ բարի, կամ որ համարեալ լինիցի նմա ի բարերարութիւն, որով և տիրապէս քաղցր ցուցանի նմա ՅԾ։

Ըստ ողորմութե ասի քաղցր, զի ցուցանելով յուսացելոց իւրոց զգործս ողորմածութե իւրոյ՝ բառնայ զդառնութե նոցա։ Ըստ վասն քաղցրութե՝ ՚ի տես և ՚ի սաղ. իէ. 6. և ՀՃբ. 66։ Նմանապէս ուղիղ ասի ՅԾ յինքեան և առ արարածս, յինքեան ասի ուղիղ՝ զի է անսպառնի ուղղութե ՚ի երից, մի՝ ՚ի գոյոյ իմացականութե անսահման՝ յանսահմանս կատարեալ. երկրորդ ՚ի ՀՃաչելոյ զամենայն ըստ ամենայնի առ ամենեսեան անսխալ. երրորդ ՚ի լինելոյ իբր առաջին կառն ուղղութե գործոց մարդկան։

Ըստ արարածս ասի ուղիղ ՚ի երից. այսինքն ըստ նախնամութե, ՚ի առաջնորդութե, և ՚ի տուչութե։ Ըստ նախախնամութե կի ըստ կառավարութե ասի ուղիղ՝ զի զամենայն էակս ուղիղ կարգէ. և եթէ թիւրութե ինչ տեսցի՝ ՚ի ՆՅ այն ոչ է ՚ի նախախնամելոյն այլ ՚ի թիւրելոյ արարածոց. որպէս ՚ի կառավարել հոգւոյն զանգամն մարմնոյն՝ ուղիղ, եթէ մին յանգամից թիւր շարժեսցի՝ այն ոչ է ՚ի կառավարութե հոգւոյն՝ այլ ՚ի թիւրութե անդամոյն։

Լսատ առաջնորդութեանն ասի ուղիղ՝ հայելով ի բանա-
ւորս, զի զամենայն շարժմունս նոցա առ ուղիղն վե-
րածէ, յամենայն խոտորմունս զուղիղն ցուցանէ, և
յամենայն վրիպմունս զուղիղն առաջի դնէ. իսկ թէ
բանաւոր էանն ըստ հաճոյս իւր վարեալով խոտորեսցի՝
իւր է յանցանքն որպէս ի գրել Աբարատ գործի ըստ
արուեստի՝ եթէ թիւրութիւն երևեսցի ի գիրն, ի
պակասութիւն գրչին է, և ոչ գրողին։

Լսատ տուչութեանն ասի ուղիղ՝ զի ի տալ նորս մէջ ինչ՝
զոր բարի ձանաչէ՝ զայն տայ. և ի խնդրել մեր ըզ-
բարին՝ ոչ տայ զայն զոր մեք բարի տեսանեմք, այլ
զոր ինքն բարի ձանաչէ, զայսմանէ տէս և ի սաղ-
մոս. ճ։ Լայլ գիտելի է, զի այս ուղղութիւն զոր ե-
դաք, եթէ մտածեսցի ըստ ներգործութեան մտաց,
այսինքն է ըստ ձանաչման, վերածի առ Աչխարհութիւնն
ոչ. իսկ եթէ ըստ ներգործութեան կամաց մտածեսցի,
այսինքն ըստ կամեցման՝ վերածի յարդարութեն. որ-
պէս գնէ առատ լամբ"։

Լսազմաղորմ ասի ոճ ըստ չորից. մի՝ զի բազում
անգամ ողորմի, և ի բազում անգամ ողորմելոյ ոչ
դադարի։ Լերկրորդ՝ առատել ողորմի քան զիշուա-
ռութեն մեր, իբր զի եթէ ի միում աստիճանի էին
Թշուառութեն մեր, նա բիւրապատիկ աւելի ողորմի։
Լերրորդ՝ զի յաւէտ զողորմութիւն իւր ցուցանէ մեզ
քան զարդարութեն։ Չորրորդ՝ զի առ բազումն ողոր-
մի, առ աղքատս և առ մեծատունս, առ հրէայս և
առ հեթանոսս։

Լսատ այսոցիկ ամենեցուն ի կարդալ մեր առ ոճ՝ ոճ
ասի լինել քաղցր առ մեզ ի կամել նմին զբարին մեր.
ասի ուղիղ առ մեզ, ի ձանաչելն զբարին մեր և
յուղղելն ի նոյն՝ ասի բազմաղորմ առ մեզ՝ ի գոր-
ծելն զբարին մեր, այսինքն ի տալն մեզ զայն ինչ՝ որ
է բարի, և ի բառնալն ի մէնջ զայն ինչ որ ոչ է բա-
րի, այլ Թշուառութեն։ Չայս ամենայն հայելով պա-
զատի մարգարէն և ասէ։

Օ՛ տո՛ւր ինձ խոստովանութիւն և ողորմեսցի ինձ ամենե-
ցունց՝ որ խոստան առ ինէ։ Լիւր ասելոցն էր պատճառս
տայ այնմ՝ զոր եդ ի նախընթացս համարն. որպէս
Թէ ասէր. ի քեզ տէր յուսացայ, և առ քեզ աղա-

զակեցի, ոչ զի ունէի ինչ առ ի նովաւ վաստհանալ, այլ զի գիտէի և գիտեմ, զի դուս քաղցը ես, և ամենեցուն զբարին կամիս, և զորս դիմեն առ քեզ՝ ոչ մերժես ի բաց. այլ ըստ ամենահայեաց ուղիղ ձանապհայման քում տեսանելով զբարին նոցա՝ զայն շնորհես նոցա. և որք կարդան առ քեզ՝ բազում օրինակս ողորմութեն ցուցանես առ նոսա։

Յաստանօր բառս առ ամենեսեան՝ դնի իբր խնդիր բայիդ ես՝ վերաբերելով յերեսին բառդ. որպէս թէ ասէր. քաղցր ես առ ամենեսին, ուղիղ ես առ ամենեսեան, և բազումդորմ ես առ ամենեսեան, ըստ Յայսիսի ձանաչելով մարդարէին զնա՝ մատչի կրկին յաղաչանս. և խնդրելով ունկնդիր լինել ինքեան՝ ասէ։

Ե. Ունդիր եր աղօթից իմոց. և նայեա՛ ի ձայն խնդրուածոց իմոց։

Օ երկոսին զայսոսիկ եդ և յաւարտումն համարի՝ բայց անդ այլով իւիք շարադրութեբ, և աստ այլով յաւելն։

Ունդիր եր աղօթից իմոց, Յայս հայի յայն՝ զոր ասաց ի սկզբան, խոնարհեցո՛ եր զունկն քո։ Յզդ թէ. պէտ խոնարհեցուցանել զունկն է նշան կամելոյ լսել, բայց դնել զունկն առաւելու ի նշանն. զի ոչ միայն է նշան կամելոյ լսել, այլև նշան կամելոյ իմանալ զոր լսէ։ Նչ ձայս միտ դիտել ասել՝ աղաւեմ զքեզ՝ զի հաձեսցիս ի միտ առնուլ զբանս աղօթից իմոց, որ է ասել, ընկալ զաղօթս իմ զոր մատուցանեմ քեզ. և զայս բացայայտել կամելով յարել զկնի և ասէ։

Եւ նայեա՛ ի ձայն խնդրուածոց իմոց։ Յայս հայի յայն՝ զոր ասաց ի վերոյ, ըմբռնի։ Յայց քանզի՝ ոչ ամենայն որ լսէ՝ նայի, այսինքն դիտէ կատարել, զայն ևս խնդրէ յասելն, նայեա՛. որպէս թէ եղեալ եր. լսեր ձայնի իմում՝ դիտելով կատարել զոր խնդրեմ։ Օ այսմանէ տես և՛ ի սաղ. ե. ։ Յայս նայիլս ըստ երկրորդական մեկնութեբ կարէ վերածիլ և՛ ի գննութեբն. յոր միտ կամ ասել. քննեա և տես, մի արդեօք թերթ էին ձայն խնդրուածոց իմոց. և եթէ

իցէ Թիւր՝ ուղղեա՛, և զուղիդն կատարեա՛։ Օ այս եղեալ յարէ զԿնի, և ասէ։

Շ. Յաւուր նեղութեանդ իմոյ կարծեցի զԱ տէր և լուաւ ինձ։

Օր նեղութեան կոչէ աստ զայնպիսի ժամանակ՝ յորում պաշարի մարդ՝ ի պէսպէս նեղութիւնս՝ զոր այլուր կոչէ օր չար. զորմէ տես՝ ի սաղ. իա։ Եւ քանզի յայսպիսի աւուրս կարդալով մարգարէին առաջի՝ լսելի եղև, զայն բերէ օրինակ առաջի, և ասէ։

Յաւուր նեղութեանդ իմոյ կարծեցի զԱ տէր և լուաւ ինձ։ Այսմ ասել. ոչ իբրև անփորձ քաղցրութեանդ քումդ կարդամ առ քեզ, այլ փորձ եմ. զի յորում աւուր և իցէ, ՚ի պաշարիլն իմ՝ ի նեղութիւնս՝ յորժամ կարդացի առ քեզ, ոչ անտես արարեր զիս, այլ լուար ինձ, և ցուցեր զայցելութիւնդ քո առ իս. յայսմ փորձ գոլով՝ ահա և այժմ կարդամ առ քեզ՝ ի նեղութիւնս. լուր ուրեմն և այժմ ձեր ածիմ, և մի ընդդէմ այնպէս փորձոյ ունանայն արձակեր զիս։

Ա. Այս բան կարէ և յատուկն մեկնել, որպէս մեկնեն ոմանք, աւուրք նեղութեան իմմանալով զաւուրս կենցաղոյս. յոր միտ կամի ասել. ՚ի կարդալ իմում առ քեզ՝ ՚ի պանդխտութեանդ կենցաղոյս՝ լուիցես ինձ. քանզի սովոր ես լսել ամենեցուն՝ որք կարդան առ քեզ. մանաւանդ զի դու ինքն ես՝ որ տաս կարդալ. և որպէս տաս, սոյնպէս և ընդունիս. զի ոչ ես իբրև զմարդ կարօտ և տկար, և ոչ իբրև զածս այլոց ազգաց, որք ոչ զտայն ունին, և ոչ զընդունելին գիտեն։

Յայս հայեալ յարէ զԿնի և ասէ։

Շ. Ա՛լ ոչ է նման տէր յածս պէս. և ալ ոչ է որպէս ղեործեալս։

Ա. Այս բան ոչ ցուցանէ՝ Թէ կարէ լինել ոք նման ՚ի՝ բայց յիրում չգուցէ. այլ Թէ անհնարին է լինել ուստեր նման ՚ի՝ Թէ և ածն ասիցի, և այս՝ Թէ ՚ի գոլն և Թէ ՚ի գործելն. զի ածն ՚ի գոլն է անեղ ինքնագոյն էն, և յիմ կատարելութիւնս անսահման, ՚ի բարութենէ, յիմաստութենէ, ևն։ Այնպէս և ՚ի գործելն

է յանհունս կատարեալ, զի յանհուն ոչնչէ առնէ զոր կամի յանթառս ցանթառս. և պահէ զամենայն ՚ի գոլ և ՚ի գործել, անկախ յամենայնի։

Իսկ որք միանգամ ՚ի մարդկանէ ՚ածք կոչին, որպիսի են իշխանք և դատաւորք, մարգարէք և առաքինորդք, նաև հրեշտակք, յամենայնի կախեալ են զոյացա-նութէն ՚ի գոլն և ՚ի գործելն. և ըստ նորս նա-խանամէջս կեան, և առանց նորա ոչ գոլ կարեն և ոչ կեալ, ոչ գործել և ոչ շարժիլ։ Այս եթէ ու-նին ինչ կատարելութէն՝ զորօրինակ իմաստութէն իշ-խանութէն, ևն, որով ասին ՚ածք, յայլ է այն ամենայն իբրև հաղորդութէն ինչ ՚ածային կատարելութեանց, բայց ստուերաբար. զի ՚ի համեմատին ընդ կատա-րելութեան այդ՝ են իբրև ստուեր, կիմ իբրև ստուե-րական ինչ պատկեր. և կամ դիտողական ինչ երե-ւեալ ՚ի հայելիոջ. զի որպէս որ ինչ կատարելութէն և որ ինչ շարժուն երևի ՚ի պատկերն տպաւորեալ ՚ի հայելիոջ է, ՚ի մարդոյ՝ որ հայի ՚ի պատկերն, և յորշափ հայի մարդն՝ կայ այն, և յոչ հայինն՝ ոչ և-ս կայ, սոյնպէս և որ ինչ կատարելութէն կայ ՚ի մար-դիկ, և որ ինչ շարժուն, է յայլ, յորշափ հայի ՚ի նո-սա ՚ածն՝ կան, և յոչ հայինն՝ յոչնչութէն դառնան։

տե՛ս և ՚ի սաղ. ղէ. 7։

Այսպա եթէ ՚ի սուտ ՚ածս հեթանոսաց հայիցես՝ զորս մարգարէն դևս կոչէ (սաղ. ղե. 5.) ամենևին զուրկ են յամենայն նմանութէն, զուրկ գոլով յամենայն կատարելութեանց. զի ոչ գոլ ունին կենաց՝ և ոչ գոր-ծել ըստ կենսաւորաց. քանզի աչս ունին և ոչ տես-անեն. ականջս ունին և ոչ լսեն, ևն. և են արա-րածք մարդկան կախեալք զնոցանէ ՚ի պաշին։ Իսկ ՚ածք ոչ ունելով զմարմնաւոր աչս և ականջս՝ զամե-նայն տեսանեն, զամենայն լսեն, և է արարիչ ա-մենայնի։

Այլդ քանզի եթէ սոքա և եթէ նորա չունին նմա-նութէն ընդ ՚ած, չունին և-ս ինչ՝ յոր արժան իցէ յու-սալ. մանաւանդ թէ որք յուսան ՚ի կուռս, ունայնա-նան ըստ նոցա. որպէս գրէ սաղմոսերգուն (ՃԺգ. 16.) յաւելն. * նման նոցա եղիցին ամենեքին որք ,, յուսացեալ են ՚ի նոսա ‖։ Այնպէս և որք յուսան

յամենայնի ՚ի մարդկէ՚ ընդ անիծիւք են. զսա որում ասէ երեմիա (ԺԷ. ՟ե.) * անիծեալ լիցի մարդ՝ որ ,, արասցէ գոյս իւր ՚ի մարդս ՚՚: Այլ մեք իրի և մարգա-րէն Թագեալ զամենայն յոյս մարդկային՝ յոյժ միայն ապաւինիմ. և զի ցուցցէ Թէ իրաւամբք առնէ զայս, առաջի դնէ զանմանութիւն նորին. խոստովան լինել-լով՝ Թէ ոչ ոք է՝ որ հաւասարիցի նմա. վասն որոյ ասէ՝

Այլ ոչ է նման չէզ յաճո՞ սէր. և ոչ է որպէս պէտքն ո՞ր ՚ի ստանօր եՀէ բառիս աճո՞՝ իմացեալ լինիցին կատար հեԹանոսաց, յայնժամ բառս ոչ նման դնի ըստ ամե-նայն ընդարձակութեանէ, որպէս Թէ ասէր. ամենևին չէք նմանութիւն ՚ի միջ քո տէր և ՚ի միջ կռոց. և ոչ ևս հանգիստութիւն ինչ ՚ի միջ գործոց քոց և ՚ի միջ գործոց նոցա՝

Լսակ եՀէ բառիս աճո՞ իմացեալ լինիցին իշխանք և Թագաւորք, հրեշտակք և մարգարէք, ևս, զորս աճս կոչեաց մարգարէն (սաղ. ՀԽ՟. ՟ւ. և ՟ճ.) յայնժամ բառս ոչ նման՝ դնի ըստ բանի կատարելութեանէ. որպէս Թէ ասէր. ոչ ոք յայսպիսի աճոց կարէ հաւասարիլ քեզ ՚ի կատարելութիւնս կամ՝ ՚ի գործս՝

Կամ ասա յաւելցն. * և ոչ ոք է որպէս զգործս քո՝. զորութիւնէ իմացեալ լինի և բայս գործել. որպէս Թէ ասէր. և ոչ ոք գոհանի՝ որ գործիցէ ինչ ըստ գոր-ծոց քոց, կամ՝ ոչ ոք է որ կարիցէ գործել զայնպէս-սի գործս՝ զորպիսիս գործես դու՝

Կամ՚՚ ընդ նմին և վարդան զայս գործ վերածանէն յայն՝ զոր արար որդին ոյ դնելով զանձն իւր ՚ի վե-րայ մեր՝ յորժամ Թշնամի էաք նմա. զի ոչ ոք արար զայսպիսի գործս՝ Կարդ որովհետև այսպիսի է աճ՝ և այսպիսի գործ նոցա, յորդորի մարգարէն զամե-նայն ազգս՝ յամենայնի զնա մեծացուցանել. վասն որոյ ասէ՝

Ը. Օ անենայն ազգս զոր արարեր եկիցեն և երկիրպագեն առաջի քո տէր. (Ե) և մեծասցեն զանուն քո յաւիտեան՝

Կա՚ ՚ի մեծացուցանել զնա՝ պարտ է մտօք մերձե-նալ առ նա, և կամաք պաշտել զնա. և սրտիւք և

բերանով փառաւորել։ Հայելով յառաջինն ասէ եղեւն առ նա, և այս վերածի ի ներգործութեն հաւատոյ։ Հայելով երկրորդն՝ ասէ, երիւղպաղեցաւ։ և այս վերածի ի զօրութեն յուսոյ ըստ ներգործութեն կրօնի։ Հայելով երրորդն՝ ասէ, խոտոր աչացն։ և այս վերածի յառաւելութեն սիրոյ։ Հայսոսիկ ահաւոր հելով առաջի դնէ մարգարէն զայս բան որով ցուցանէ զծայրագոյն փափաք սրտի իւրոյ առ Աստ. զի միայն սիրոյն է ցանկալ մեծութեն սիրելելոյն։ սմին իբրև խրախուսելով ինն ասէ։

Օ. ամենայն ազգք երթեալք եղիցեն և երկրպագեսցեն առաջի քո տեառն։ Ի. յսմինքն ամենայն ազգք մարդկան՝ որք են ստեղծուածք քո՝ ձանաչելով զքեզ Ստեղծիչ մարիա Աստ Թողցեն զնոտի յոյս իւրեանց, և զսուտ Աստս, և եկեսցեն առ քեզ։ և երկիրպագանելով քեզ՝ անկցին առաջի քո, և փառաւոր արասցեն զանուն քո յաւիտեան։ ուր տեղւով կամի ասել։ փառաւոր արասցեն ոչ զանուն չաստց իւրեանց կամ զանուն իշխանաց, այլ զանուն քո։ կամ տացեն զփառս ոչ անուան կռոց և Աստ ազատոյց, այլ անուան քումմ յաւիտեան։ կամ որ նոյն է, փառաւորեսցեն զքեզ՝ որոյ անուն է եհովահ Աստ կենդանի, և ոչ զկուռս՝ որոց անուանք անարգանաց են արժանի։

Իսկ փառաւոր առնելն կրկնակի լինի։ մի՝ առ ի ներքս՝ յորժամ այնպիսի ինչ առնի ուժք, որով չինքեան լինի փառաւոր, այսինքն շքեղ և պատուական։ յոր միտ ասի (ի սաղ. ղ. 16.) * փրկեցից և փառաւոր արարից զնա։ և յայտ է Թէ յայս միտ ոչ դնի աստ բառս խոտոր առնել։ Իսկ երկրորդ՝ առ արտաքս յորժամ այնպիսի ինչ ասի, կամ առնի, որով հաւատկի փառաւորեալ գոլն ուրուք։ և յայս միտ դնի աստ։

Ի. յս բան է միանգամայն և գուշակութեն ինչ, հայելով ի ժամանակ գալստեանն քոյ յառաջնումն և յերկրորդումն։ զի յառաջնումն անդ ոչ միացին ազգք յորոց ոչ եկին յերկրպագութեն և ի փառաւորութեն քոյ ցմ։ և այն մինչև ի կատարած աշխարհի, որ է յաւիտեան մի։ ընդ սոսին իմն և ցերեքշաբաթ առ Հաստատակ, և զանդադարամտաբանս։ Իսկ յերկրոր-

դուն ոչ եթէ տմարդ յամենայն ազգաց, այլ ամենեքին որք կան յիւրաքանչիւր ազգս՝ եկեսցեն և անկցին առաջի նորա, և երիցք պագցեն նմա, և փառաւոր արասցեն զանուն նորա յաւիտեան, եթէ արդարք և եթէ մեղաւորք. արդարք ցնծալից բերիրութիւն, իսկ մեղաւորք ակամայ բռնադատութիւն։ Զոր դարեալ մարգարէին զաղջս ամենայն ի մեծացուցանել զնա՝ ինքնին յառաջ մատոյն՝ անձամբ անձին առնել զնոսին ասելով առ նա։

ԻԹ. Ասեն ես դու պէր և առնես այանելիս. և դու գիտես ես ած։

Ա. Այս բան եթէ ի կողմանէ ասողին մտածեսցի և փառաբանութիւն առ ած, կամ փառաւոր առնել զնա՝ յայտ առնելով զփառաւորեալ գոլն նորա, որպէս ինքն ասէր. փառաւորեցից զքեզ ասելով՝ մեծ ես դու տէր և առնես սքանչելիս և դու միայն ես ած. և ըստ այսմ այս ասացուած լինի նեղգործութիւն սիրոյ առ ած. որպիսի և ասի՝ զոր դնէ ի համարս 11։ Իսկ եթէ ի կողմանէ առարկային մտածեսցի այսինքն ի կողմանէ այնր առ որ ասի, և յայտարարութիւն իրին ծանուցելոյ ըստ որում՝ ասողն ճանաչելով զնա՝ լինել յինքեան մեծ ևն, խոստուվանի զնոյն. յոր միտ կամի ասել. ճանաչեմ և խոստուվանիմ զի դու միայն ես մեծ, և դու միայն ես որ առնես սքանչելիս, և դու միայն ես ած ճշմարիտ։ Իսկ ըստ այսմ այս ասացուած է նեղգործութիւն հաւատոյ։

Ա. Այս զանազանութիւն թէպէտ և յայլ բազում տեղիս մտածի, յորս կայ այսպիսի եղանակ խօսից, բայց առաւելապէս ասա է դիտելի, հայելով ի նախընթաց և ի յաջորդ բանսդ։ Այդ որովհետև ասաց ի վերոյ՝ ոչ ոք ինման քեզ չիցես, և ոչ ոք է՝ որոյ գործն իցէ որպէս զգործս քոյ, այժմ կամելով ցուցանել զայն զանբաւ մեծութիւնն՝ այ առաջի առնէ զայս բան յասելն։

Ասեն ես դու պէր։ Ի մեծ ասել զնոյ ոչ է իմանալի ըստ տարածութիւն կամ ըստ քանակութիւն, այլ որպէս ասացաք այլուր՝ ըստ անչափութիւն և այն ըստ երից, այսինքն ըստ անչափութիւն էութիւն, ըստ անչափութիւն

զօրութիւնէ, և ըստ անչափութեան տէրողութեան. յոր հայի զան առաքեալն, որ ասէ. հռոմ. (ա. 20.) * անեղական նորա (որովք արար զամենայն) ՚ի ,, սկզբանէ աշխարհի՝ արարածովքս իմացեալ տեսա- ,, նին. այսինքն է միտնջենաւորութիւնէ և զօրութիւնէ, և ,, ամբութիւնէ նորա ||։

Ա՛յլ գիտելի է՝ զի կրկնակի ասի իմն մեծ. մի՝ հա- մեմատութիւնէ փոքու, որպէս պատանին ասի մեծ՝ հա- մեմատութիւնէ տղայոյ. նաեւ ասի մեծ՝ համեմատութիւնէ նաեակի. ծառն ասի մեծ՝ համեմատութիւնէ թփոյ, եւն։ Այրկրորդ առանց համեմատութեան, ըստ որում ունի յինքեան զայնպիսի ինչ՝ որ ոչ պարապրի ՚ի ղեայու- թենց, կամ ՚ի մտաց. որպէս ովկիանոսն ոչ պարա- պրելով յաչաց վասն ընդարձակութեան՝ մեծ ասի, թէև ոչ համեմատեսցի այլում ծովու. ըստ այսմ և եր- կինք մեծ կոչի առանց համեմատելոյ ընդ այլում։ Ա՛րդ յայտ է թէ ամբ թէպէտ և երբեմն մեծ ասի համեմատութիւնէ, որպէս յասելն (սաղ. ճՀԵ. 3.) * տէր մեծ է քան զամենայն կուռս ||. բայց այդ է ըստ եղանակի խօսից, և ոչ ըստ իրին. զի յիրում է մեծ առանց համեմատութեան։ Այս յայս միտ կոչե- ասա զամբ՝ մեծ. որպէս թէ ասէր. ասացի՝ ոչ ոք է նման քեզ յամբս, վասն զի այք և իցեն նորա, կամ փոքր են, կամ ոչինչ. իսկ դու տէր՝ ինքնութեդ մեծ ես։ Ո՛յս եդեալ՝ առաջի առնէ և զմեծութիւն գործոցն ասելով։

Այ՝ առնես սփանչելիս։ Աքանչելիք ասին այն գործք՝ որք ՚ի վեր են քան զկար բնութեանէ, և քան զհասա- րակ կարգ լինելութեանէ, ոչ սոսկ յերևելին, այլ և ՚ի լի- նելն. զորպիսիս արարչին մովսէս, եղիաս, եղիսէ ևն։ Այս զի միայն ամբ է ամբ բնութեանէ, և ՚ի ձեռին նորա է ամենայն կար և կարգ բնութեանէ, նա միայն կարօղ է առնել զսքանչելիս, եթէ՛ ինքնին և եթէ ՚ի ձեռն այլոց. վասն որոյ զոր ասա դնէ, և առնես սփանչելիս. ՚ի սաղ. հա. ՚ի վերջն. և յայլ տեղիս յասելոյ զբ- բառդ գոյն, յասելն՝ նա միայն առնէ զսքանչելիս։ Այս այսմ պատճառ դնէ զայն՝ թէ վասն զի նա միայն է ամբ, յասելն։

Այ՝ դու գոյն ես ամբ։ Այր բառդ Այ՝ ունի զզօրու-

[Ա]ինչն պատճառական չարկապիս՝ պէ· որպէս թէ ե-
դեալ էր· դու միայն ես մեծ , և դու միայն ես՝ որ
առնես աքանչելիս· վասն զի դու միայն ես ած , այս-
ինքն արարիչ ամենայնի· իսկ եթէ այլք ևս ասիցին
ածք , նոքա ոչ են արարիչ այլ կամ սուտ ածք , և
կամ արտաքսակս հաղորդք քոմէդ կատաբելութե
և ամենեքին արարեալք ։ Օ այս ամենայն եդեալ
մարդարէին՝ հայի ապա յանհաւատնելի նախախնամու-
թիւնն իդ , հայի և ի կարգս օրինաց նորա , հայի և
ի բազմադիմի վտանգս անձին իւրոյ , և ի սոսին
յափշտակելոյ և իբրեթէ չուրջ պաշարեալ լինելով՝
մնալի պաղատանօք առ ած , և ասէ ։

Յ· Ա· աւետարանէ ինէ ի ճանապարհի դամ· և գնացէ ի
ձկնաբոուն դամ· և ոչխարն եղէցի սերդ իմ
երկնելի յանտառին դամին ։

Լայս բան է բովանդակութե որ և իցէ մարդկանաց
և աղօթից , որպէս նախընթացս սորա էր բովանդա-
կութե փառաբանութե· և որպէս նովաւ փառաւոր
արար զած , սոյնպէս և սովաւ մնդկանս մատուցանէ
առ նա· և աղաչելով ասէ ։

Ա· աւետարանէ ինէ ի ճանապարհի դամ և գնացէ ի ձկնաբ-
բոուն դամ ։ Ա՛նապարհ՝ ոյ ասի նախ այն՝ ընդ որ
ինքն գնայ· երկրորդ այն՝ ընդ որ կամի՝ զի մեք եր-
թիցուք ։ Ա՛նապարհ՝ ընդ որ ինքն գնայ է անհա-
սանելի նախախնամութե նորա , որով վարէ և տնտե-
սէ զամենայն· Ճանապարհ՝ ընդ որ կամի զի մեք եր-
թիցուք է օրէնք նորա ։

Ոստ առաքիոյն՝ ի հայել արդարոյ ի նախախնամու-
թիւնն ոյ՝ որ յայսմանէ երևի յարաբածս , եթէ ի բա-
նաւորս և եթէ յանբանս և յանդգոյս , զայսպիսիս
տեսանէ՝ յորս եթէ չուներիցի առաքնորդ զձեռնտու-
ութիւնն ոյ՝ մոլորի և գայթակղի , պաշարի և կորնչի·
զի անհաւանելի է եղանակ նախախնամութե նորա
յարարածս իւր , որովհետև է ներգործութիւն ան-
սահմանն իմաստութե և անբաւ կարողութե· առ որ
այլ մեր տկարանն հայիլ· իսկ եթէ առաքնորդ ու-
նիցի զօգնականութիւնն ոյ , միայ անմիւսք , և գնայ
ի ձկնարուութե՝ այսինքն յանխախտութե խորհրդոց՝

և յանմոլարուեձ գործոց։ Եւ յայս միտ կամի ասել՝ Լ. զաւետ զբեղ՝ մի թմզուր զիս յորժամ պաշարին միաք իմ՝ ի վերայ նախախնամութեձ քո. այլ լեր ինձ առաջնորդ, որպես զի գնացից ի ձշմարտութեձ քում, այսինքն գնացից ըստ ձշմարիտ և ըստ անսխալելի ձանապհին քում. որով և ի միտ առեալ զանհաւատ նելն գոլ քումդ նախախնամութեձ՝ երկեայց յանուտ նել նախախնամողիդ. և յերկնչելն իմ՝ ոչ եթէ տրտմութեձ մատեցոյց, այլ ուրախ եղէց վասն ունե-

լոյ իմ զայդ պիսի նախախնամող։

Իսկ ըստ երկրորդին՝ ի քննել արդարոյ զօրհնս ոյ առ՝ ի գնալ՝ ի նոյն, և՝ ի տեսանել նորա առաջի իւր յամենայն կողմանց խոչընդոտս՝ եթէ չունիցի ինքեան առաջնորդ զնծ, լքանի. վասն որոյ աղաչէ, դու ասէ լեր ինձ առաջնորդ յօրհնս քո՝ մանաւանդ յորժամ մթութեձ պաշարին խորհուրդք մտաց իմոց ի վերայ նոցա, և ընդդիմութեձ սխալին յօժարութեձ կամաց իմոց՝ յետս կալ՝ ի գնալոյ ի նոսին. յորս եթէ ոչ օգնեսցես ինձ՝ մոլորեցայց, և իբր ի խաւարի խորխափեցայց. ասպա եթէ օգնեսցես, և իբրև թէ կալեալ զձեռանէ պաշարեցելոյս առաջնորդեսցես յայս, գնացից ի ձշմարտութեձ քում՝ այսինքն կատարելոց զձշմարիտ միտս օրինաց քոց. որով և ուրախացայց ի քէզ՝ միանգամայն և երկեայց.

և առ այս յաղէ։

Եւ ուրախ եղէցի սէրդ իմ երկնչելոյ անուանէ քումմէ, Լ. յայ երկնչելս՝ որովհետև կասկածեալ դնի ընդ ուրախութեձն՝ ոչ է ըստ ծառայական երկիւղի, որ ծնանի զարտմութեձն սրտի, այլ ըստ որդիական պատկառանաց. զորմէ ասէ ի սաղ. Ե. 7. Լ. զրդ յայս քան Հայելով ի կարդ շարադրութեձ՝ երկնչելն կրկնակի յաղի յուրախ լինելն. մի՝ իբրև պատձառ ուրախանալոյ. յոր միտ կամի ասել. երկնչելս իմ յանուանէ քումմէ՝ չերկիւղէ անտի ծնանիցի ի սիրտ իմ ոչ տրտմութիւն դառն, այլ ուրախութիւն մեծ. և ըստ այսմ առեալ՝ յետնեն ձեռագիրս մեր դնի ի վերայ երկնչելոյն նախադրս, զի գրի չերկնչել. և այսմ Հաւանձայնի Թարգ" արաբ" զի գրի առ նոսա այսպէս. * ուրախ եղիցի սիրտ իմ, յորժամ երկնչիցի յանուա-

,, նէ քումմէ ։

Երկրորդ՝ յարի երբև հետեւութեի ուրախութեի, յոր միտ կամի ասել. յառաջորդելդ քո ինձ՝ ուրախ լիցի սիրտ իմ. և այնուհետեւ երկնչեցի յանուանե քումմէ՝ առ՝ ի ոչ գործել ինչ ընդդէմ օրինաց քոց ։ Նմ յայս միտ՝ զասէլն յերկնչել, իմն առ՝ ի երկնչել, վ՛ երկնչեալց. որպէս դնի ի թարգմանութեիս եօթ" և լատ" և եթէոլմ". կամ բատ իմաստից, ուրախ եղիցի սիրտ իմ, որպէս զի երկիցէ յանուանե քումմէ ։

Այսրեի է ևս ոչ իբր պատճառ և ոչ իբր հետեւութեի առնուլ զայդ, այլ միանգամայն իբր թէ եդեալ էր. ուրախ լիցի սիրտ իմ, միանգամայն և երկնչեցի. կի՛ երկիցէ սիրտ իմ յանուանե քումմէ, միանգամայն և ուրախ լիցի. զի ցորչափ կեամք ի վտանգաւոր կենցաղս յայս, սոսկ երկնչելն պատճառել լքումն կամ յուսահատութեի. սոյնպէս և սոսկ ուրախանալն պատճառել համարձակութեի կամ յանդգնութեի. իսկ միամիտք բարեխառնեալ ծնանին զայս բարի, և մնուցանեն զնոսա ։ Նայս միտ՝ ի թարգ" ասոր" դնի * ուրախ եղիցի սիրտ իմ յայնոսիկ՝ որք երկնչին յ,, նուանե քումմէ ։ որով ցուցանի ուրախանալ հանդերձ այնու երկիւղիւ՝ զոր ունին երկիւղածք ևս ։ Օ այս եդեալ՝ առաջի առնէ և զպատուն այսր ուրախութեի և երկիւղի յաստէն ։

ժ։ Խոսովան եղէց առ տէր՝ որ ած իմ, բոլորով սրտիւ իմով. ճառասար սրբից զանան ո յաւետեան ։

Խոստովան լինիլն առ ած՝ որպէս այլուր ասացաք՝ ի յայտնել առաջի նորա զոյն՝ զոր արարեալ է ած, և կամ զոյն՝ զոր արարեալ է մարդն. առաջինն միշտ է բարի՝ որպէս յաստէն. դու արարեր զերկինս և զերկիր, կամ դու փրկեցեր զիս ևս։ Երկրորդն կարէ լինել բարի և ոչ բարի. բարի՝ եթէ իցէ զղջական յայտարարութեի չարի, որպէս յաստէն. * բարկացուս,, ցի զոտմտութեի, և չար առաջի քո արարի ևս ։ լինի և ոչ բարի, եթէ իցէ յայտարարութեի բարւոյ՝ ոչ ի պարծանս ած, այլ ի պարծանս անձին. որպէս յաստէ փարիսեացոյն առաջի ած. * պահեմ երկիցս ,, ի շաբաթու, ևս ։ Կարդ յայտ է եթէ բանք մար-

գաբելին Հային յառաջինն, և դնին իբրև հնօրհակալութեն յասելն։

Խոստովան եղէց առ տէր սէր ած է՛։ Յայնքան յայտնի խոստովան եղէց զարբերարութեն քո զոր արարեր ընդես, և ի այս խոստովանութեն է նէրգործութեն հնօրհակալութեն առ ած, վասն այսորիկ դնէ առ տէր։ Այս առ ի ցուցանել՝ թէ յայնմ խոստովանութեն ոչ-ինչ տայ ինքեան՝ այլ զամենայնն ընծայէ ած, յաւելու ասել։

Երեսրով սրտիս է՛մ։ Ի՞ր բառս էլորով՝ հայի՛ ի սատակութեն և՛ տարածութեն։ ըստ սատակութեն կամի ասել։ ամենասատիկ բորբոքմամբ սրտի մատուցա-նեմ քեզ զայս խոստովանութեն կամ հնօրհակալու-թիւն։ Կամ տարածութեն կամի ասել։ ոչ ըստ միոյ յօժարութեն սրտիս՝ այլ ըստ ամենայն յօժարութեն նորին խոստման եղէց քեզ։ Չհաւելու ապա և զիա-ւաքանութիւնն անուանին այլ ասելով։

Փառաւորեցից զանուն տ՛ն յաւիտեան։ Կառս յաւիտեան՝ երբակի նշանակէ. մի՝ մինչև՛ ի վախճան կենաց՝ որ է յաւիտեան մի. որպէս տեսանի՛ ի բանն յայն զոր ասաց ամենա վասն սամուէլի մանկան իւրոյ, թէ յոր-ժամ հատուցից զդա՛ ի ստեղ, ածից՛ ի տուն հոն, և *նստցի անդ մինչև յաւիտեան։ (ա. թագ. ա. 22։) Կա՛ս յայս միտ կամի ասել մնդպարիս. ցորչափ կեն-դանի եմ, փառաւորեցից զքեզ բերանով և սրտիս իմով։

Երկրորդ՝ նշանակէ մինչև՛ ի կատարած. և յայս միտ կամի ասել. կեա մնհատանս իմոյ և ա փառաւորեցից զքեզ ընդ ամենայն տեղիս մինչև՛ ի կատարած աշ-խարհի՝ բանիւք սաղմոսաց՝ զորս արարի՛ ի փառս անուան քոյ։

Երրորդ՝ նշանակէ զանվախճան հնօրհնեալութեն. և յայս միտ կամի ասել. ՛ի ժամանելս իմ յաքքայու-թիւն երկնից՝ փառաւորեցից զքեզ անդ յաւիտեանս յաւիտենից։ Իսկ վասն փառաւոր առնելոյ տէր ՛ի

Համարն 8։

Ա՛յժ աստ գիտելի է. զի ոմանք զայս բան յարեն ՛ի բառադ էլորով սրտիս՝ այլազգ դնելով զկէտն. իբր զի կեա ասելոյ՝ խոստովան եղէց առ քեզ տէր ած

ի։

իմ դնեն զկին, և ապա յարեն՝ բոլորով սրտիւ ի մով փառաւոր արարից զանուն քո յաւիտեան։ Այլ ոչ է դնելի այդպէս՝ այլ պարտ է զկնի բառիդ ելոյ բով սրտիւ՝ խով՝ դնել զմիջակէտ. և ապա սկսանիլ՝ փառաւոր արարից։ Այս այս յայտ անտի է, զի՝ ի քնա. դիլս էրը" և յայլ ամենայն Թարգմանութիւնս չէտ ասելոյ բոլորով սրտիւ խով՝ դնի ոչ միայն կէտ, այլև շաղկապս և, որով յայտնի ցուցանի՝ Թէ բառդ բոլորով սրտիւ խով յարելի են՝ ի խոստովան լինիլն, և ոչ՝ ի փառաւոր առնելն։ Այլ Թէ զինչ՝ էր այն՝ զոր ունէը խոստովանիլ՝ առաջի դնէ՝ ի յաջորդ հատ մարն ասելով։

ԺԶ. Ապ եղև՝ ի վերայ էմ ողորմութիւն ոտ ոքէ. էրէեցեր զանցն էմ՝ ի գթոխոց ներսոց։

Ողորմութիւնն այ է Թէ՝ ի կողմանէ այ մտածեսցի. միշտ մեծ է և մեծ ասի. իսկ Թէ՝ ի կողմանէ մերմէ մտածեսցի, այնչափ մեծ ասի, որչափ մեծ է Թշուառութիւնն՝ յորմէ հանել զմեզ, և որչափ մեծ է բարին՝ զոր տայ, կամ առ որ ածէ. և զի այսպիսի ողորմութիւնէ պատահեցաւ մարգարէին, մեծ կոչի զանցն՝ ասելով։

Ապ եղև՝ ի վերայ էմ ողորմութիւն ոտ։ Այսինքն ողորմութիւն քո զոր արարեր ընդ իս՝ մեծ եղև առիս։ Որ երկու ինչ կայ խորհելի. մի՝ զի ոչ ասէ մեծ եղև ինձ՝ կամ առիս, այլ՝ ի վերայ իմ. որով ցուցանել կամի Թէ յայժ մեծ էը, մինչև ըստ սահմանին անցաներել՝ ի վերոյ քան զաբժանաւորութիւնն իւր, և և մեծ քան զՊշուառութիւնն զոր կրէը. և այնչափ մեծ՝ մինչև ծածկել զնա։ Այրկրորդ՝ զի ոչ որոշէ առելով՝ մեծ եղև այս կամ այն ողորմութիւն քո զոր արարեր, այլ ընդհանրապէս ասէ, մեծ եղև ողորմութիւն քո. որով կամի ցուցանել, Թէ ո և իցէ ողորմութիւն՝ զոր եցոյց նմա ած, մեծ եղև՝ Հայելով՝ ի մեծութիւն Թշուառութենէն յորոց Թեւեաց[ոյց] զնա։ Այս զի մեծագոյնն՝ ի Թշուառութենէ է մատնելն՝ ի գժոխս, զկրկինն անտի առաջի դնէ իբրև զմեծագոյն գործ մեծի ողորմութենէն այ ասելով։

Փրէեցեր զանցն էմ՝ ի գթոխոց ներսոց։ Գժոխքը կոչի տե-

ղի խոր փակեալ յոմինոյն կողմանց. և յայս միտ երբայեցիք ըստ սահելոյ ոմանս զեօթն դժոխս թուեն սեա՛ի հանմատութեան ժե. 10. բայց ի՛ նոր գիրս երբեակ ազգք դժոխոց յիշատակին ըստ տեղւոյ. մին է զերեզման ըստ այսմ (ծնն. խը. 29.) * ինձ՝ այս, ,, նիք զձերութեանս իմ տրամուխ հանդերձ ի ,, դժոխս ‖. այսինքն ի գերեզման. և զայսմանէ ոչ է սատ բանն. զի սա ոչ կոչի դժոխք նեղբին, Լրկրորդն է տեղին այն՝ որ կոչի գոգն աբրահամու (զուկ. ժը. 23.) ուր ինքանին հանգստութք և մարդարէք. ըստ այսմ. * ինչից ես նովին սգով առ որդի իմ՝ ի ,, դժոխս ‖. (ծնն. լէ. 35.) և զամանէ ևս ոչ ասի տիրապէս լինիլ նեղբին. Լերրորդ է տեղին այն որ է՝ ի սանդարամետս անդնդոց երկրի. ըստ այսմ (զուկ. ժը. 23.) * մեռաւ մեծատունն և թաղե ,, ցաւ, և՝ ի դժոխսն ամբարձ զաչս իւր՝ մինչ՝ ի ,, տանջանս էր. եւ ես զբրահամ տես ‖. և սա է տեղի դատապարտելոց՝ որոնեալ՝ ի դժոխոց անտի հանապատաց. որպէս և տեառնէ՝ ի բանի յայտնի. ուր ասի թէ եւ ես մեծատունն զբրահամ՝ ի հեռաստանէ տես. (տես և զ՝ օրին. լէ. 22. սաղ. խը. 15. իմաստ. է. 14.) Այս դժոխս որ գիրք երբեւին կոչեն խորխորատ, երբեւին վիհ, երբեմն գեհեան, ես. և սա տիրապէս կոչի դժոխք նեղբին, ուր ոչ ևս է գոհանալ զերկրպագութիւն.

Լորդ յայտ է թէ սատ ըստ այսմ առանն գնէ մարգարէն զրադ դժոխք. որովհետև նեղբին կոչի զայն. որով և երբակի մեկին այս բան. մի՝ ի փոխաբերականն միտս զի որովհետև նեղբին դժոխքն է տեղի դառն տանջանաց և յուսահատութեան, ըստ ոմանց որ գրոց բերի՝ ի նմանութեան մեծաց վշտաց նեղբանց՝ ևս և յուսահատութեան, և ըստ այսմ կամի ասել. փրկեցեր զիս՝ ի դժոխանման վշտաց և յուսահատութենց. յայս միտ առնու և լսմբ". Լերկրորդ՝ յինէ աղբեան միտս, որով կամի ասել. ազատեցեր զիս ի մեղաց, որով պարտաւորէի ինքանել՝ ի դժոխս նեղբինս. և ազատելովդ՝ ի մեղաց՝ այնու խոկ փրկեցեր՝ ի դժոխոց անտի զանձն իմ, այսինքն վշտից իմ. Լերրորդ՝ ի հարուածս միտս. և ըստ այսմ այս բան ասի՝ ի դէ-

մաց իբրեւ մարդոյ առ որդին ՚ի, որ եկն և փրկեաց զազգ մարդկան առհասարակ ՚ի գժոխոյ նեղութենէ. վասն զի ՚ի գալն իւր՝ պատառեաց զգատանիքն զոյն, յորում հատեալ էր վճիռ դատապարտելոյ ամենեցուն ՚ի գժոխսն անդ, և կրճտելոյ գյաւիտենական տանջանս վասն մեղաց իւրեանց։ Ասէ զայս գործ ՚ինն տեսեալ մարգարէին խոստովան լինել, և չնորհակալութեամ մատուցանել առ նա։

Իսկ եթէ ոք նեղբքին գժոխոք խմասցի զերկրորդն զոր յիշեցաք, այս բան ասի ուղղակի ՚ի դիմաց ադամայ, և ՚ի դիմաց այլոց արդարոց՝ որոց զոգիսն էհան քո ՚ի գժոխոց։

Օ այսոսիկ յայտ արարեալ մարգարէին՝ առաջի դնէ այժմ և զվիշտս զոր կրէր ՚ի թշնամեաց իւրոց. վասն որոյ ասէ։

ԺՇ. Ա՚Ջ անօրէնս յաբեան ՚ի վէրայ իմ. և ծաղուէ հզօրացեալ ՚ի վերայ իմ. և հզօրք խնդրեցին զանձն իմ. ,, և ոչ համարեցան զքեզ նաճ առաջի իւրեանց։ ՚Ի՚ր նոյն է բանն, և յերկուս անեթ է տարբերութիւնն, որպէս և տեսանես. մի՚ զի որ ատ դնի անօրինք, անդ դնի օտարք. և որ ատ դնի ժողովք հզօրաց, անդ դնի հզօրք։ Այլ և այլ տարբերութիւն, իբր զի անդ հայհոյեալ առ սաւուղեանս՝ ասաց զայն ՚ի մատնուորն. իսկ ատ հայհոյեալ առ այլևայլս՝ խօսի ՚ի հասարակի և ասէ։

Ա՚Ջ անօրէնս յարեան ՚ի վէրայ իմ. և ծաղուէ հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ. և ոչ համարեցան զնեղ զաճ առաջի իւրեանց։ Յերբեակ ազգք են՝ թշնամեաց մերոց. ոմանք տկարագոյն քան զմեզ, ոմանք հաւասար, և ոմանք զօրաւորագոյն։ Այլ երբեմն և այլևայլ ձանապարհաւ մարտնչին ընդ մեզ. որք տկարքն են՝ երբեմն գաղտնի մարտնչին, որդայթ լարելով, կամ ՚ի ձեռս օտարս մատնելով, կամ առ այլս չարախօսելով, ևն. և երբեմն արտաքուստ յոխորտալով, կամ առ այն զինքեանս փայլեցուցանելով, ևն. զի չտենելով զօրուն՝

յոխորտանաց և փայլմամբ երկեցուցեն՝ և ցուցցեն
թէ իցեն ինչ։ Այլեալս և որք հաւատացքն են՝ եր-
բեմն գաղտնի և երբեմն յայտնի մարտնչին։ Ա՛յլ որք
հզօրագոյնքն են՝ գրեթէ միշտ յայտնի մարտնչին։
Ա՛րդ թէպէտ և բան մարգարէին ոչ որոշէ ասա զոյ-
սսսիկ երիս դասս, բայց հայելով՝ ի կարգ բանին՝
մարթի է զատաչխոյն։ Իսմայէլ զոյն՝ զոր ասէ * անօ-
,, ընդ յարեան՝ ի վէր իմ՝։ անօրէնս կոչէ զսոսա, զի
որք ակարքն են և հաւատացք, ՚ի մարտնչին, կամ ՚ի
նեղչին, կիմ ՚ի հալածելն և ՚ի կորուսանելն կրկնակի
անօրինին։ մի՝ զի ՚ի զուր մարտնչելոյն կիմնեղչոյն։
և երկրորդ՝ զի նենդուքն հալածելոյն կիմ կորուսանե-
լոյն, Թող զյոխորտալ նոցին, իսկ յարեան դնելով՝
կամի ասել, Թէ թէպէտև չէին ինչ զօրաւոր, բայց
իբրև զօրաւոր եղիցեն ՚ի վէր իմ հալածուածք։
Ասկ զոր ասէ * Ժողովք հզօրաց ինդրեցին զանձն
,, իմ՝, զայս պարտ է իմանալ զայնցանէ՝ որք հզօրա-
գոյնք են։ Ա՛ւր յաւելելով զառաջ ձեղՀ ցուցանէ, մե-
ծութիւն վտանգին։ զի եթէ նոքա առանց Ժողովելոյ
վտանգէն՝ քանի՛ եւս ՚ի Ժողովելն։
Ա՛րթի է եւս անորոշակի խօսելով՝ զայս չէտին բան
առնուլ իբր կրկնուիլն կամ բացատրութիւն առաջոյն.
որպէս թէ եգեալ էր. անօրէնք չարուցեալ են ՚ի
վերայ իմ, և են սոքա Ժողովեալք ՚ի հզօրաց առ ՚ի
ինդրել զանձն իմ։ Ասկ պատճառս չառնելոյ և Ժո-
ղովելոյ սոցա այն էր՝ զի չունէին զերկիւղն այ. որոյ
վասն չարէ զայն բան. * Թէ ոչ համարեցան զքեզ
,, ած առաջի իւրեանց ։։ Ո այսմանէ աճս ՚ի վերոյի-
շեալ սաղ. ծԲ. ՝ :
Ո այս առաջի դնելով մարգարէին կամի յորդոր շար-
ժել զնոսՀ առ ՚ի նայիլ կիւքն և աղաւել, որպէս Թէ
ասէր. տէս ՚որ՝ Թէ զիարդ զուր տարապարտուց չա-
րուցեալ են ընդդէմ իմ Թշնամիք հզօրոյ և մարմնոյ
իմոյ. նայեա՛ց և չայնասիկ՝ որք Ժողովեալ են առնուլ
կինէն զՀոգի իմ՝ կամելով սպանանել զիս։ Ա՛ւ զի
նորա ասէ զայս առնելով ոչ համարին ինչ զքէզ,
ցկոյ զզօրութիւն քո ընդդէմ նոցա, և չայտնեա՛ Թէ
դու ես ած հզօր և պաշտպան յուսացեալոց ՚ի քէզ։
Ա՛յս ցուցանելս ասՀ զզօրութիւն իւր չայելով առ Թշ-

համիան ասի և ի գործ վըկայնդրութիւն նորա. զի գոլով նա արդար, յարդարութիւն իւրում ստիպի խըղդել զվըկայ ի թշնամանս, իսկ Հայելով ի պաշտպանելն ասի և ի գործ գթութիւն և Ճշմարտութիւն. զի գոլով նա գթած՝ ի գթութիւն անտի ստիպի ցուցանել Ճշմարտութիւն զհնամն պաշտպանութիւն իւրոյ առ որս յուսան ի նա։

Լաւ քանզի առաւել քաղցր էր մարգարէին ապաւինել ի գթութիւն այ քան չարժել զվըկայ խնդրութիւն նորա ընդդէմ թշնամեաց իւրոց, այնուհետև վանս վըկայ խնդրութիւն, այլ բուռն հարկանելով զգթութիւն և զՃշմարտութիւն նորա ասէ։

ԺՀ. ՈՉ դու պէր ած էմ գինած ես և աղբմած. երկայ նացիր, բաղաձաղերմ և ճշմարիա. նայեա առ ես և աղբեա ինձ։

Լաւաբա աղբմած և գինած՝ թէ սկսեալ երբեմն ի տեղի միանգամ ի գործ ածին, բայց զանազանին ի զանազանութիւն առարկայից. առարկայ աղօրմութիւն է բարձեալն թշուառութիւն ած և իցէ անձին. իսկ առարկայ գթութիւն է բարձեալն կարօտութիւն ընտանի անձին։ Առաջինն Հայի պարզապէս ի նմին իսկ առարկեալն աղօրմութիւն. իսկ երկրորդն մերձաւորապէս Հայի ի քաղցրութիւն, և հեռաւորապէս յարդարութիւն։

Լաւ այսոցիկ զանազանութեանց՝ աղօրմած ասի նա՝ որ տեսանելով զոք ի թշուառութիւն՝ շարժի յողորմութիւն իւրում՝ առնել նմա զայնպիսի ինչ, որով կարացէ բառնալ զթշուառութիւնն նորա։ Իսկ գթած ասի նա՝ որ տեսանելով զոք յընտանեաց իւրոց յիմիք կարօտութիւն՝ ստիպի յարդարել առնել նմա քաղցրութիւն զայնպիսի ինչ՝ որով կարասցէ բառնալ զկարօտութիւն նորա։ Լքդ՝ որովհետև ած ոչ միայն առ ընտանիս իւր, այլ և առ ծառայս իւր, այլև առ ամենեսեան վարի այսպէս, վասն այսոցիկ կոչի գթած և աղօրմած։ Լյ զի բազմապատիկ օրինակաւ ցուցանի նէ զայսպիսի աղօրմութիւն, վասն որոյ բազումիցդրմ

Եւս կոչի. զորմ տես ի վերոյ ի Համարն 4։

Լայլ ծանիր եւս, զի ի սաղմոսի միայն այ ընծայի բառս աղօրմած, և ոչ մարդոյ. նաև ի բոլոր սուրբ

գիրս սրմանէս տեսանի բաց յերից տեղեաց. առակ. ժա. 17. և. ե. 6. և ի մատ. ե. 7. Աղով ցուցանէ Թէ ողորմածն լինել սեպհական է նմ. զի հիմնի ի ներքին ողորմելեն. որպ աղբերն է ածե. որ և յողորմելն անդ՝ լիւրմէ ողորմի. իսկ մարդիկ յողորմելին՝ ոչ լիւրեանց բերելն, այլ շարժեալ յողորմելի գոլոյ կարօտելոյն։

Իսկ երկայնամիտն է՝ որ յերկայն ժամանակ սպասէ՝ տանելով իմիք չարի վասն սիրոյ բարւոյն՝ յոր կամի հասանել կամ հասուցանել։ Աստ տեսեալ ուրուք Թէ բարեկամ իւր խեթիւ է ընդ ինքեան՝ սպասէ զի ներկայն ժամանակ՝ տանելով խոժռոմանն նորա՝ վասն փափաքելոյ ստանալ վերստին զարեգակամեղեն նորին։ Այնպէս և ածե տեսեալ զմարդն ի մեղս՝ սպասէ՝ և որպէս Թէ տանի մեղաց նորա, փափաքելով տեսանել զդարձ նորին։

Այլ վասն բառիս Ճշմարիտ՝ ծանիր, զի եԹէ այս բառ ընծայեսցի գործոյ, նշանակէ զոյնպիսի ինչ՝ որ իցէ համաձայն ուղիղ գաղափարի, կամ համեմատ սահմանելոց կամ խոստացելոց. եԹէ ընծայեսցի խօսից՝ նշանակէ զոյնպիսի խօսս՝ որ իցէ համաձայն Ճանաչմանն խօսողին. եԹէ ընծայեսցի Ճանաչման՝ նշանակէ զոյնպիսի Ճանաչումն՝ որ իցէ համաձայն իրին ծանուցելոյ։ Իսկ եԹէ ընծայեսցի անձին՝ նշանակէ զոյնպիսի ոք, որ իցէ անվրէպ Ճանաչող և անվրէպ խօսող և անվրէպ գործող. Թէպ զի այնպէս Ճանաչէ զինքն՝ որպէս է, այնպէս խօսի՝ որպէս Ճանաչէ. և այնպէս գործէ՝ որպէս Ճանաչէ և խօսի։

Ըստ այսմ յետին առման ասի աստ զՅիսմբրիտ, Թէպ զի ամենայն Ճանաչէ որպէս և էն, և ըստ իւրում Ճանաչման գործէ զամենայն. և զոր խօսի կամ խոստանայ բանիւ, զնոյն կատարէ անվրէպ. յոր միտ կոչի և հաւատարիմ։ Զայս ամենայն հայելով ասէ։

Այլ դու սէր ած իմ գիրքս ես և ողբեաց. երկնաբեր, բազմաղօրհ և Ճշմարիտ. հայեա առաւ և ողբիա ինէ։ Առաւօտ շաղկապ այն՝ տայ հայիլ ի նախընԹաց բանն. որպէս Թէ եղեալ էր. անօրէնք և չգործք կամին կոծանանել զիս. բայց դու որ ած իմ, մի Թոյլ տար նոցա կատարել զկամս իւրեանց, այլ հայեաւ առաւ և

ողորմեա ինձ։ Ըստ նայելն վերացի ի ներգործելն դիացաւելն, և ողորմիլն ի ներգործելն ողորմելն. որպես թէ եգեալ էր. նայեա առ ես ծառայ քո ըստ գիացաւելեդ, և ողորմեա ինձ տա. ժանեցելոյս ըստ մեծի ողորմածելեդ։ զի գու գիացաւեա առ ամենեսեան։ Այս եթէ ես յանցաւոր գոլով արժանի իցեմ պատժոյ քան ողորմելն քում, գու որ երկայնամիտ ես առ յանցաւորս, և բազումդորմ առ ամենեսին, մի՛ հայիր յայն՝ յոր ես արժանաւորիմ, այլ յայն՝ յոր գու արժանաւորիս, այսինքն է՝ ի գիացաւ և ողորմիլ այնոցիկ՝ որք կարգան առ քեզ։ Նա զի խոստացեալ ես ցուցանել զողորմելն քո յաւացելոց ի քեզ. և ոչ վերպիս ի խոստմանեդ, զի Ճշմարիտ ես և հաստատուն։ Լսեդ զոր ասաց, նայեա և ողորմեա, այժմ զգործս նայելոյն և ողորմելոյն առաջի դնէ. և իբրև թէ, բացատրելով խնդրէ գտանել զնոյն. վասն որոյ և ասէ.

ԺԵ. Տէր ղբրութիւն ծառայէ քո. լեր ղբրդի աղախնոյ քո. և արա առիս նշան բարութեան։

ԺՀ. Տեսցեն ատելիք իմ և ամաչեսցեն. զի գու տէր օգնեցեր ինձ և մխիթարեցեր զիս։

Պանծալի են յոյժ այս բանք ասդնիսիս, և քաղցր ի բերանս հաւատացելոց, գովաբանեալ ի բազմից բազում իրօք և յամանս կրկնեալ ի բազում պատառս մտնեան. վասն որոյ և իբրև կնիք սաղմոսիս դնէ մարգարէն ի վերջոյ առելով։

Տէր ղբրութիւն ծառայէ քո։ Օգնութիւն իմացեալ լինի ասա այնպիսի կարողութիւն՝ որով արիանայ հոգին ի գործել զբարին և ի վանել զչարն. և կամ այնպիսի քաջալերութիւն որով ոգի առնու մարդ ի տառապանս իւր։ Այս յայս միտ կամի ասել. ի տկար մարմնի գալով, և ի պատիս վտանգս չընկրկով, ոչ զբարին գործել կարէմ, և ոչ զչարն վանել զօրեմ. մանաւանդ զի և ի թշնամեաց պաշարելով սաստ նեալ և վշտացեալ կամ. և եթէ գու ոչ զօրացուցես զիս՝ ընկղմիմ կարացից հաստատուն կալ ի բարին։

Նա որպէս զի պատշաճագոյն ցուցցէ զտուչութիւնն զորութեանն՝ ծառայ կոչէ զինքն. տուր ասե զօրութիւնս ծառայիս քո. որպէս թէ ասէր. ես ծառայ քո եմ, և զնորդ կարիցեմ ծառայել քեզ՝ եթէ ոչ տացես ինձ զօրութիւն։ Կ՚յայտ տուչութիւնն զօրութեանն՝ ոչ միայն կարգի ի զօրացուցանել, այլև ի վտանգէ կենաց ապրեցուցանել. և յայս առնարկելով յարէ զկնի և ասէ։

Աղեր՝ ղբրդ աղախնոյ քո։ Աղեցուցանելն հայի ի փրկութիւն կենաց. և այս կարէ լինիլ կամ պահպանելով զկեանս՝ զի մի պատահեսցի նմա չար ինչ. կամ ազատելով զկեանս ի վտանգէ և կամ նորոգելով զկեանս նուազեալս իւիք իբրև զհիւանդացեալս։ Օ այսպիսի փրկութիւն խնդրէ գտանել յայ, կոչելով զինքն որդի աղախնոյ նորա. որպէս կոչէ և ի սաղ. ՃԺԶ. 6. յասելն. * ես ծառայ քո եմ, ծառայ և որդի աղախ.

,, նոյ քո ‖։

Իսկ աղախնով նշանակի աստ նախ ըստ յովհաննու իմաստասիրի ի կարգս պաշտամանց եկեղեցւոյ երես. 316. և ըստ այնց բաղմից նախամայրն Եւայ՝ որ ստեղծաւ յայր յաղախնութէն ամենաբարի կամաց նորա. և թէպէտ կորոյս մեղօք զարժանաւորութիւնն պատուոյ աղախնութեան, բայց միշտ ունէր զպարտաւորութիւն գործոց աղախնութեան։ Նա քանզի որդիք նորա ծնանէին զուրկ ի գերբնական կենաց և կային ընդ դատապարտութէն յաւիտենական մահու, յայս հայելով խնդրէ մարգարէն կեցուցանել, այսինքն տալ նորոգութիւն կենաց, և ազատել ի դատապարտութէն անտի անվախճան մահու։

Նրկրորդ՝ ըստ բազմից աւանդելոյ նշանակի կինն աբրահամու սարբա՝ որ ասի աղախին այ՝ յորմէ սերել էր դաւիթ։ Նա յայս միտ կամի ասել. որպէս խոստացար ի զաւակէ սարբայի կեցուցանել զաղգ մարդկան, կեցո և զնա՝ որ եմ որդի նորա. (տես ի գաղ. Դ. 22. և 23։)

Նրրորդ՝ նշանակի մայրն որ ծնաւ զնա։ Նա զայս դնելով՝ կամի ցուցանել՝ թէ ոչ է որդի այնոցիկ որք ոչ ձանաչեն զնա, կամ որք ոչ գիտելով զօրէնս նորա՝ և յանարժան գործս ծննդեան մատչելով ծնաւ

նին զորդիս. այլ թէ է որդի այնպիսի մօր՝ որ ձա-
նապէր գնծ, և պաշտէր զնա, և էր ի զատակի աբ-
րահամու, և էր իբրև ընդոծին ոչ. վասն որոյ ապա-
չէ մի իբր զօտար ոք լբանել զինքն, և թողուլ ի
վտանգի կորստեան կենաց. այլ ցուցանել զայցելուե
իւր, և փրկել։

Ղաբրորդ՝ փոխաբերաբար ըստ լամբ" նշանակի հին
օրէնքն՝ որ տուեալ եղև ի լեառն սինայ, զի հինն
էր աղախին ծնորոյս՝ զոր առաքեալն օրինակ ի հա-
գար յասէլն. (գաղ. դ. 22--26.) աբրահամու էր
կու որդիք էին. մին յաղախնոյ անտի հագարայ, և
մի յազատէն սարբայէ. որդի աղախնոյն էր օրինակ
հին կտակարանաց՝ որ տուեալ եղև ի լեառնէ սինայ՝
իբր ի հագարայ. իսկ որդի ազատին էր օրինակ նոր
կտակարանաց՝ որ տուաւ յերկնից իբրև ի սարբայէ։
Նա ըստ այսմ օրք էին ի հին օրէնս՝ էին որդիք ա-
ղախնոյ՝ այսինքն որդիք այնր օրինաց՝ որ ծառայէր
նոր օրինաց։ Նա զի մարգարէն ասա խօսի իբրև որ-
դի հին օրինաց, վասն այսորիկ կոչէ զինքն որդի ա-
ղախնոյ. կեցո զնա ասէ, որ եմ որդի օրինաց քոց
այնպիսեաց՝ որ է և կամ որ լինելոց է աղախին գե-
րագոյն օրինաց ի քէն հաստելոց։ Նայս միտ առնու
մեսամբ իմն և ծործօրեցին (ի մէն. մատ. գԼ-
ժԸ.) յասէլն. * ասէր (դաւիթ,) որդի աղախնոյ քո
,, եմ օրինացն, և ոչ վերին. երուսաղէմի ծնեալոյն
,, ազատին ||։

Հինգերորդ՝ այլաբանօրէն նշանակի եկեղեցի ՚ոբ,
զի անուանն եկեղեցի ըստ էրբ" և ըստ այլոց ազգաց
յիւգական սեռի է. վասն որոյ և իգական անուամբ
յիշատակի՝ յոր միտ կոչի և Տարսն քոյր և գուստր յերգս երգոց, և ի բանս մարգարէից և ա-
ռաքելոց։ Նա ըստ այսմ կամի ասել. կեցո զնա զոր-
դի աղախնոյ քո այսինքն եկեղեցւոյ քոյ՝ փրկելով
զանձն իմ ի վտանգէ մեղաց և ի փորձութենէ՝ և
եւս ի մահուանէ չարէ և ի դատապարտութենէ։

Վեցերորդ՝ գերազանցութեամբ իմն նշանակի ամե-
նօրհնեալ կոյսն. յոր միտ այս բան ասի առ ՚ոճ ի
բերանոյ բարի քրիստոնէի, մաղթելով Տեառն ինքն
իբրև յորդի միայնոյ աղախնոյ իւրոյ, և վասն նորա

կեցուցանել։ Լ՚որ չէ թէ խօսելոյ մարգարէին կեցուցանել զինքն իբրև զծառայ նը, և իբրև զորդի ա զաւրնոյ, աղաչէ ցուցանել առ ինքն վասն այսր գնդան ինչ. վասն որոյ յարէ զինի և ասէ,

Ե՚ս արա առիս նշան բարւոյն։ Յասելն նշան բարւոյն, բառս նշան՝ դնի իբրև անորոշ հայցական փոխանակ ասելոյ գնդան որպէս յայտ է յերը" և յայլոյ Թագէ". իսկ բառս բարւոյն ունի զդրութիւն ածականի. որպէս Թէ ասէր. արա առիս գնդան բարի, կամ արա առիս գոյնպիսի նշան՝ որ կարգեալ իցէ առ բարի, այսինքն Թէ իցէ նշան կեցուցանելոյ զնս։

Լ՚ո ժամանակիզ աւերմանն երուսաղէմի եղեւն բազում նշանք՝ բայց ոչ՝ ի ցուցանել զբարին, այլ զչարն. իսկ մարգարէն գոյնպիսի նշան խնդրէ՝ որ իցէ ցուցաւղ բարւոյ։ Լ՚ստ սմին իմանալով և իդնատիոս վարդապետ (՝ի մեկն. զուկ. Ե. 16.) գրէ այսպէս. ❋ և որ ասէ աւերածոյն երուսաղէմի նշան երեւեալ ,, առ լաբյարանաքն, և չէտ այսորիկ կառք և երիվարք ,, վարք՝ ի վերոյ քան զնոսա յօդն խաղացեալ՝ նշան ,, չարի նոցա, և որ ըստ այմ կարգի (նշան իցէ.) ,, վասն որոյ ոչ ւիւրեմ մաղԹէ ՚ոյ՝ առնել առ նա նշան ,, բարւոյն Թէ, և մի չարեաց ինչ։

Լ՚որ ծանիր. զի նշանն է այնպիսի ինչ՝ որ երևեցուցանէ զայլ ինչ. և այս կարէ լինիլ այլևայլ օրինակաւ. մի՝ իբր անցաւոր կամ իբր հաղորդակցական. որպէս գործ ինչ արարեալ յերևեցուցանել զայս ինչ կամ զայն. զորօրինակ ողջունատուութիւն՝ յերևեցուցանել զբարեկամութիւն՝ ձեռնատուութիւն՝ յերևեցուցանել զՀաւանութիւն կամաց. խաչակնքուիլ՝ յերևեցուցանել զխաչակցութիւն ընդ քոյ այսինքն զքրիստոնէութիւն, ևն։ Լ՚երկրորդ՝ իբր մնայուն՝ որպէս դրօշմ՝ ի ձեռն և ի ճակատի՝ յերևեցուցանել զորպիսի լինիլ իբրն՝ կամ զորոյ լինին կամ զկաբգիչն յայս ինչ. ըստ որում առնէին ՚ի հին ժամանակն ՚ի վերայ ծառայից. զոր և այժմ առնեն բազումք։ Լ՚երրորդ՝ իբրև բնական. որպէս զարկ բազկին յերևեցուցանել զառողջութիւն կամ զՀիւանդութիւն և խոժռուածն դիմաց ՚ի ցուցանել զբարկութիւն սրտի. ևն։ Չորրորդ՝ իբրև նմանական որպէս պատկերն յերևե-

ցուցանել զմարդ։ Հինգերորդ՝ իբր յարմարական. որպէս լեզուակ ժամացուցին՝ զժամանակն, և արքունի գաւազանն՝ զիշխանութիւն, եւ. առ այս վերադիմի և աքանչելիք՝ յերևեցուցանել զնմանութիւնն կամ զսպասովութիւն. որպ վասն իսկ կոչին նշանք։ Հայս առնայն կարէ վերածիլ աստանօր բառս նշան։ Ի՝ստ առաջնոյն՝ այսինքն ըստ անցաւորս գոլոյ կամ ըստ հաղորդակցութեան՝ նշանաւ իմացեալ լինի աստ այցելութիւն ոյ, կամ ձեռնտուութիւն նորա, կամ օգնականութիւն նորին. և յայս միտ կամի ասել. ցոյց առիս զքաւրի այցելութիւն քո. որով իբր բարի նշանաւ գիտացից զկամիդ քո կեցուցանել զիս։

Ի՝ստ երկրորդին՝ այսինքն ըստ ինայնոն գոլոյն նշանաւ իմացեալ լինի աստ հաստատութիւն զօրութեանն զոր ինդրեաց. յոր միտ կամի ասել. որովհետև ծառայ քո եմ ես և ընդ ածին քո, արա առիս կամ դիր ի վերայ իմ գնշան բարութեան, այսինքն հաստատեա յիս զզօրութիւն հոգւոյ, որպէս զդրոշմ ի ձևաւտիւ. զի նովաւ իբրև յայտնի նշանաւ ծանիցի՝ թէ որ՝ ես եմ ես։

Ի՝ստ երրորդին այսինքն ըստ բնական գոլոյ՝ նշանաւ իմացեալ լինի աստ խաղաղութիւն և ուրախութիւն սրտի՝ ի հոգևորս, զոր ինդրեաց ի համարն. յ· զի զրեթէ քան զայս հաստատագոյն նշան հոգևորութեան ոչ կարէ լինել վասն որոյ եւանդիւ ինդրէ զսոյն։

Ի՝ստ չորրորդին՝ այսինքն ըստ նմանական գոլոյ՝ նշանաւ իմացեալ լինի աստ տպաւորութիւն կենդանադրութիւնն ոյ կամ նմանութիւն նորա. յոր միտ կամի ասել. նորոգեա յիս զնմանութիւն պատկերի քոյ յոր առեղծեր։

Ի՝ստ հինգերորդին՝ այսինքն ըստ յարմարական գոլոյ նշանաւ իմացեալ լինի աստ այնպիսի գործ՝ որ իցէ արտաքոյ հասարակ կարգի, կամ՝ ի վեր քան զհասարակ նշանն՝ առ ի ցոյց փրկելոյ և կեցուցանելոյ, կամ առ ի ցոյց խնամելոյ և պաշտպանելոյ. որպէս զարձ առաքելի ժամացուցին զոր ինդրեաց եզեկիա աղքայ ի նշան զարձի առողջանալն իւրոյ. կամ որպէս իջանել անձրևոյ զոր ինդրեաց գեդեան եւ. Ա՝ւ ես այժմ առեալ՝ կամի ասել. արա առիս զայնպիսի նշ՝

որով յայնի ցուցցի՝ Թէ դու ես Տէր իմ և պաշտպան իմ, փրկիչ իմ և կեցուցիչ իմ։

Ա. Լաբանօրէն այսու նշանաւ իմացեալ լինի պատուական որ խաչն քրիստոսի. որ եղև մեզ նշան բարութեան. ըստ որոյ զոյն զոյս բան երգեմք ի յիշատակութեան նոր խաչին. որպէս գրի և մեծն խոսրով (՚ի մեկն. Ժամագրք. երես. 368։) Նա յայս միտ կամի ասել. արժանացո զիս տեսանել զաքանչելի նշան քո, այսինքն զխաչ քո։ Նա զայս ինդրէ իբրև նշան բարութեան ցուցանել, և ի իբրև նշան բարկութեան։

Ակ բարութեն ասէ՝ յայլևայլս ակնարկէ. ի՝ ի հաշտութեն ընդ Հօրն յաւիտենական. զի ի ձեռն այսր նշանի հաշտեցաք ընդ նմա (կողոս. ա. 20։) ՚՚որոյ յօրինակ բերաւ առ նոյ և առ որդիս նորա ի տապան անդր * տեղև ձիթենւոյ չիւղ՚՚. որ է նշան հաշտութեան. և այն՝ ընդ Երեկս (ծնն. ը. 11.) զի ընդ Երեկս կանգնեցաւ որ խաչն ի գողգոթայ։

Ներկորդ՝ ի կենդանութեն հոգւոյ կամ առ ի կեցուցանել զմեզ. զի ի կենարար նշանակ անտի տուաւալ լինի մեզ կեանք հոգևոր. յորոյ ասացոյց ասաց եղիկիել մարգարէ. * ևկ շունչ ի չորից հողմից. և փչ՚՚ւեաց ի մեռեալս յայսոսիկ, և կեցցեն՚՚. (եզեկ. լէ. 9.) ՚ի ցուցանել Թէ ի չորեքկուսէ խաչէ անտի փչէ ի մեզ շունչ կենդանութեն։

Ներորդ՝ ՚ի ցոյց ժառանգութեն արքայութեն երկնից. զի այսու նշանաւ միայն կարեմք մտանել ի նոյն. նա զի և խորհրդաւոր ձև արքայութեն զնոյն ցուցանէ. քանզի գրի (՚ի յայտ. իա. 16.) Թէ էր * քա՚՚ռակոսի՚՚. որ ի մէջ բերի զձև խաչի։

Չորրորդ՝ ի ցոյց բարերարութեն կոչման հեթանոսաց. զի խաչիւ կոչեցան հեթանոսք, և ի ձեռն խաչի արժանացան օրհնութեն նոյ. յորոյ տարացոյց յաղագս նահապետ յօրհնէրն զեփրեմ և զմանասէ՝ խաչաձև տարածեաց զձեռս իւր ի վերայ նոցա. և որս. չեաց այնու զեփրեմ յանդրանկութեն. (ծնն. խը. 13--21.) ՚ի ցուցանել՝ Թէ հեթանոսք՝ որք ելին կրօտեր՝ ՚ի ձեռն պաշտաման խաչին առին զանդրանկութեն մանասէի, այսինքն իարայելի. որով եղև նոցա այն նշան բարութեն։

Հինգերորդ՝ի ցոյց օրհնութեանէ, որ խաչիւ սիրեցաւ՝ի չորս կողմանս աշխարհի, յարևելս և յարևմուտս, ի հիւսիս և ի հարաւ. ի չորեսին աշխարհս, յասիա և յեւրոպիա, յաֆրիկէ և յամերիկա. զի մի ամենայն մնասցեմք աշխարհի կանգնեցաւ այս նշան, և վասն օրհնութեանէ ամենեցունն պատարագեցաւ՝ի վերայ նոքա որդւոյն իւր. յոր միտ արի՝ի չարաչարանի. (կան. Կ.) * որ կանգնեացն զքառանկիւնն սեղան խաչին, յա ,, զգաս քառակողմ աշխարհի պատարագեալ։ ըստ սմին գտանես և զայլ բազում վկայութիւնս՝ի շարականէն անդ. մանաւանդ՝ի կանոնն ձէ. մինչ՝ի ղէ։

Ի յայ կենդանարար որբ նշանի բանմնապատիկ նմանութիւնք ցուցան և ցուցանին՝ի յոլով իրս. ՝ի քնա կաեա, որպէս՝ի պտուղս, ՝ի ծաղիկս, ՝ի քարինս, և յայլս. որոց՝ի բազումս յայտնի տեսանի ձև խաչին. ՝ի կենդանիս, զի ասասիկ թռչունք խաչաձև թըռչին. և մարդիկ՝ի ձև խաչի տարածին. ՀՀարհեատս կաեա, նաւք խաչանման կայմիւ առագաստին. արօրագործեն ըստ ձևոյ խաչի յօրդոյն. ուստի ասի յաեակս յուստինեայ փիլիսոփայի՝ թէ * երկիրք առանց ,, հետոյ խաչի ոչ արօրագործի։ Ի՝ի, մնտիցես՝ի հին օրէնս՝ բազմապատիկ և գտանես նմանութիւնս. որք էին առաւեր այսր որբ նշանի. զի * այն ամենայն ,, օրինակաւ անցանէր։ (՝ա. կոր. Ժ. 11.) Ի՝ըզգ զորօրինակ պատկերացանք նախ զուրբեանսնս ինչ ձևացուցանեն, և ապա զնոյն՝ի կատար ածեն, այսպէս և ածէ ազգի ազգի զուրբուհանս ձևացոյց որբ խաչին. և՝ի վախճան ժամանակի լրացոյց զնոյն. և ետ ամենեցուն նշան բարի. Ի՝ըդարձ ամենեցուն էտ, բայց ոչ ամենեքին վայելեն՝ի բարութիւնսդ. այլ՝նոքա միայն՝ որք հասու լեալ զօրութիւնսդ նորա՝ զնա փարին, ՝ի գիտել և՝ի հետևիլ. ըստ որում յորդորէ և առաքեալն ասելով. (Եփես. Դ. 18.) * զի կարօղ լինիցիք հասանել ընդ ամենայն սբս, ,, զինչ է լայնութիւն (խորհրդոյ խաչին) և երկայնու ,, թիւն, բարձրութիւն և խորութիւն։

Ի՝այս սքանչելի ձև խաչի չունի ամենևին ինչ բնաւ կան նշանի ընդ այմ՝, զոր ցուցանէ. զի ինքն է նշան մահու, և ցուցանէ զազատութիւնէ՝ի մահուանէ.

է գործի չարչարանաց, և երևեցուցանէ զիրկութիւն
ի յաւիտենական տանջանաց. է նախատինք սպանե-
լոց, և յայտնէ զփառս խաչելելոյն ի վերոյ նորա և
խաչակցելոցս ընդ նմա. միւնն ամենեցուն մեզ պար-
ծանօք ունիլ զայն յանձինս, և կանգնել ի բարձրա-
բերձ տեղիս և յեկեղեցիս, և բերկրալից սրտիւ եր-
կիրպագանել նմա, և հանապազ կնքել նովաւ զդէմս
մեր, և յամենայնի ունիլ մեզ զայն իբրև մի միայն
նշան քրիստոնէութեան։

Այս նշան խաչի՝ որ հայելով ի գործն՝ ասի նշան
աննման, հայելով ի խաչելեալն՝ ասի և նշան նմա-
նական. ըստ որում է իբրև պատկեր խաչելելոյն.
յոյր սակս և երկիրպագանեմք այսմ ածային երկր-
պագութիւն՝ յանդիման ունելով ի նմա զնոճ մարմնով
ի խաչ ելեալ վասն մեր։

Բարոյապէս, նշան բարութիւն է մեզ դարձեալ նոյն
խաչն ի կրելն, այսինքն ի խաչելն վասն քոյ եթէ
ի մեռուցման սիրոյ, և եթէ ի համբերութեան
վշտաց. և զայս նշան տայ ինձ երկիւղածաց իւրոց
(սաղ. ծԶ. 4։) Արդարև խաչ տագնապիչ է, բայց
ի կրել մեր զայն՝ ընօրհնելն ոչ դիւրաբառնալի առնէ
և իբրև թէ օծանէ զայն։ Ընօրհնելն զառաջաւս՝ ըզ-
խաչն որ յորմէնս նոցա են՝ օծանեմք. սոյնպէս և
ընօրհնէ հոգւոյն սրբ ի հաւատնելն առ մեզ՝ օծանէ և
դիւրացուցանէ զնաւս մեր՝ զորս կրեմք ի մեզ, և
առնէ զմեզ օծեալս և օրհնեալս. զի շատ է յամե-
նայնի՝ ամենայն իրօք (ՃԲ. կոր. ժԲ. 8։) Ի խաչն Քի-
ստի հեղգասցուք և մեք յափաչխնելոյ ի խաչն և ի
խաչեալն ի նմա վասն մեր. զի և նա ոչ պակասի
յօգնելոյ մեզ։ Ի տարածել ի նա զձեռս մեր՝ նա և ս
տարածէ ի մեզ զձեռն օգնականութեան իւրոյ, և հաս-
տատէ զմեզ։ Ի ձգել զնիզակը իւր իբրև զձեռն
ի ձողաբարձ, բարձրանայ և հաստատի. սոյնպէս և
մեք ի ձգել զձեռն յուսոյ մերոյ ի ձողաբարձ խա-
չին՝ ապաւինելով ի բարձրացեալն ի խաչ բարձրա-
նամք յառաքինութիւն, և հաստատիմք ի բարին. և
գոյնմք ընդ մարգարէին՝ զոր դնէ ի յաղերդ հա-
մարն. Ձեռ ի ձգել զայս իմ առ քեզ՝ գու ևս օգնեա
ինձ ընձ, և մխիթարեցեր զիս։ Ի քանզի ի յաջո

զիւ այսր՝ պատճ ամենի զիշխանին մեր, յայն հայելով յարե զինի, և ասէ.

ԺԵ. Տեսցեն ասէլէ իմ և ամէնեցեան. զի գոռ ոչ օգնեցեալ ինէ, և հրեշտակեցեալ չէ.

Յ՝տեւիւք իմ սաեւլով իմանայ զատեցօղս, այսինքն զիշխանսին իւր՝ որք ատելին զնա, և չարիս կամին նմա. և ոչ կարծելին թէ ածծ պաշտպանելոց իցէ զնա. Այլ զի սոքա ունելին ամայել՝ ի տեսանելն զմարգա-

րէն պաշտպանեալ յայ նշանաւ, սմին իւրն ասէ.

Տեսցեն ասելէ իմ և ամէնեցեան. Յայսինքն տեսցեն ա-տեցօղք անձին իմոյ զնան բարուեալ գուցեեալ առ՝ ի քէն՝ ի վերայ իմ. և զայն տեսանելով ամայելոցն կրկին ամեծով. մի՝ զի ոչ կատարեցաւ չար կամք նոցա՝ ի վերայ իմ. և մի և ա՝ զի ներհակ կարծեցայ և կամայ նոցա ժամանակին ինձ կրկին բարիք, այսինքն է օգնելոյ և զօրաւոր առնելոյ՝ ի ձեռն միխթա-բութեան. որպէս մեկնէ մեծն խոսրով (՝ի ժամագր. երես. 71.) զորոց և խօսի մարգարէն զկնի, և ասէ.

ՕՂ. Գոռ ոչ օգնեցեր ինէ և հրեշտակեցեր չէս. Այս բան իբրև հետեւութեան կապակցի ընդ նախընթաց համա-բոյն. որպէս թէ ասէր. կրկին բարուեալ տարաբեր առ-խա. մի՝ զի տալով տկարացելոյս զզօրութեն՝ օգնե-ցեր ինձ. և մի և ա՝ կեցուցանելով զվտանգեալս՝ միխթարեցեր զնա: Իսկ այս օգնելոյս և միխթարելս հայի յայն առնեցին զոր ասացաք՝ ի նախընթաց հա-

մարս, և՝ ի համարս 12. տես անդ.

Այս բանիք՝ զոր ասաց մարգարէն յերկուս յայսոսիկ համարսդ, ըստ մեկնելոյ բազում՝ որ հարց, ասին և՝ ի բերանոյն քոյ առ Հայր՝ ի կերպարանս ծառայի, ըստ սկզբան, ըստ միջոյն, և ըստ կատարածի փըր-կութեն. Հայելով՝ի սկիզբն ասէ. տուր զօրութեն ծա-ռայի քո. որով ինդրէր կատարել զփրկութեն ազգի մարդկան. այլ այս ինդիր ոչ՝ վասն կարօտութեն, այլ վասն կատարման գործոյն. Իբր զի ոչ եթէ կա-րօտ էր, և վասն այն ինդրէր, այլ զի կամէր կատա-րել և վասն այն աղաչէր. և յայս միտ՝ ուր՝ ի մեզ և յայլս առ Հաստատակ դնի՝ տուր զօրութեն, ի լատին

թարգ" դնի, տուր հրամանատարութեն կամ իշխանութիւն։

Ի մէջ հայելով՝ իբրև ի խաչին կալով ասէ. կեցո՛ զորդի աղախնոյ քո, և արա առիս նշան բարութեն. որով կամի ասել. կեցո՛ զիս, այսինքն յարո՛ զիս ըզբեւեռեալս ի վերայ խաչին, և ի յարուցանելդ ցոյց յայտնի նշանօք՝ թէ ես եմ որ կենդանց և մահու։ Կուզէ զինքն ի խաչին որդի աղախնոյ հայելով ի մայրն՝ որ կայր անդ առ խաչին և ընդ նմա տուչութիւր միանգամայն ցուցանելով թէ իցէ որդի մարդոյ։

Ի կատարածն հայելով ասէ։ Ահաւասիկ որդի՛ քո՛ և մայեսոյն։ էր դուռ որ օգնեցեր ինձ և խնդրեցեր զիս։ Ի յսինքն տեսցէն հրեայքն զյարութեն իմ և ամաչեցեն. և ոչք ասէինն. * եթէ յուսացաւ յԱստ՝ փրկեսցէ այժմ զդա՝ եթէ կամի զդա։ (մատ. իէ. 43.) ամենալոյց կորիցեն ի տեսանելն՝ թէ դուռ որ օգնեցեր զիս էիր, և մխիթարեցեր զիս։ Ուր օգնէն հայի ի յարուցանելն. իսկ մխիթարելն հայի ի փառաւորելն զնա և ի նստուցանելն ընդ աջմէ իւրմէ իբրև զիւր հաւասար, թագաւորել ըստ օրում մարդ ի վերայ ամենայնի, և թագաւորեցուցանել զմարդամն իւր։ Օսոյն պաղատիմք և մեք, ասել յովհան խմաստասէր (ի կարգս պաշտամանց եկեղեցւոյ. երես. 316.) * կեցո՛ զորդի աղախնոյ քո զեւայի, և արա առ մեզ „ նշան բարի զդրոշմն նշանի քո. զոր տեսցէ ատելին „ չար. և պատկառեսցի ի զօրութէ անպարտելոյ. „ զամենեցս յաւիտենից զդեցեալ. իսկ ես օգնեալ ի „ քէն ձեր միխիթարեցայց յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ· ՁԲ·

Ալերգող քաղաքին ՝ի յերուսաղէմ՝ Հայելով յեկեղեցի նբ· ուր ժողովեցան ամենայն ազգք երկրի ՝ի մի և ՝ի նոյն հաւատս ։

Ըդ֊ոդն էրկայ · Աղմս օրհնութ֊ի ։

1 Ուխտանաւ նորա ՝ի լեառան սբ նորա · սիրէ տէր զդրունս սիոնի առաւել քան զամենայն յարկս յակովբայ ։ 2 Փառաւորեալ խօսեցան վասն քո , ամառաքիկ տաղտիք ։ 3 Հիւնգեցի զառնեմ եւ գբաբելացի՝ ոչ ձանաչեն զիս · ահա այլազգիք և ծառ՝ և ծողովուրդ տնգիպ , ասէր եղիսն անդ ։ 4 Սիոնի ասի մայր , և մարդ ծնաւ ՝ի նմա · և ինքն հիմնաւ արկ ՝ի նմա բարձրեալն ։ 5 Տէր պատմեսցէ գրուիս ծողովրդեանն , էլխանացս այսոցիկ՝ որ եղեն անդ ։ 6 Երգիչք զի առ բաւ լինին ՝ի տէզ ամենեցունց · որոց բնակութիւնն յարեսանց ՝ի քէն է ։

ՎԼՒՐՆԵԱԿԻՐ·

Ըդ֊ոդն էրկայ · Աղմս օրհնութ֊ի ։

Ե֊ՅՍ ՎԼՒՐՆԵԱԿԻՐ Ի ՍԱՂՄ֊
,,ամբ" դնի · * որդւոյն կորխայ · սաղ֊
,,մոս օրհնութիւն ։ յերկրս ձեռագիրս
մեր դնի փոխադարձութիւն այսպէս · * սաղմոս օրհնու֊
,,թիւն որդւոյն կորխայ ։ · այսպէս դնի և ՝ի վարդա
նայն · և յերկրս և · * սաղմոս օրհնութիւն որդւոյն
,,կորխայ ։ ՝ի միում պահասի բառս օրհնութիւն , յա֊

սէրն. * սաղմոս որդւոյն կորեայ ‖ . և 'ի միում քառս սաղմոս՝ յասէրն . * օրհնութիւն որդւոյն կորեայ ‖ . յերբիս ևս յաւելեալ լինի քառս 'ի կաթուած՝ յասէրն . * 'ի կատարած որդւոյն կորեայ սաղմոս 'ի դաւիթ ‖ . կամ * 'ի կատարած՝ խնամատարութիւն որդւոյն կորեայ ,, սաղմոս 'ի դաւիթ ‖ : Այսպէս ձեռագիրս և 'ի միում երկաթագրի և 'ի քանի մի տպագրեալս դնի ըստ նախակարգելոյդ * որդւոյն կորեայ . սաղմոս ,, օրհնութիւն ‖ . և զի այս է համաձայն երգ" և թարգ" եօթ" և լատ" և եբէովոյ" և թարգ" ակիւդ" և սիւմմաք" , պատշաճագոյն եր և մեզ այսպէս դնել . Այլ թէ երբ և յումմէ ասացեալ իցէ այս սաղմոս , չունիմք ուսուցք ստուգել . սակայն համարին թէ ասացաւ առ ժամանակաւ եզեկիայ 'ի դիմել սենեակ քերիմայ 'ի վերայ երուսաղէմ : Սակայն թէ ասացաւ 'ի դաւիթայ յետ ածելոյ նորա զտապանակն տէր յերուսաղէմ՝ կամ այլք սակս՝ թէ այս ասացեալ եղև հայելով 'ի ժամանակս նորոգ գարձի գերութեն բաբելացւոց , 'ի տեսանել անդ երբայեցւոց զքաղաքն իւր . յորմէ այնչափ ժամանակ զրկեալ եին . և խնդալից լեալ ընդ այն՝ ասացին զայս սաղմոս , կամ ինքեանք յօրինեալ , և կամ զոր մարգարէական հոգւով յօրինեալն եր դաւիթ՝ գնոյն յայնժամ 'ի բերան առնելով . Այլ կամ թերևս 'ի միոյ յերից վերջինս մարգարէից եղև յօրինեալ՝ այսինքն յանգեալ , կամ 'ի զաքարիայ , և կամ 'ի մաղաքիայ իսկ վասն որդւոյն կորեայ տէս 'ի սաղ . խա ։

Այս քանզի որ ինչ միանգամ ասի 'ի սաղմոսիս հայելով 'ի քաղաքն իւր՝ ակնարկէ յերկեղի քոյ , վասն որոյ և մեկնութիւն սաղմոսիս ըստ խորհրդոյն ուղղակի 'ի նոսին վերածի , որպէս տեսցի յառաջիկայդ ։

Վասն վարգան 'ի վերջ սաղմոսիս , թէ որովհետև սա է ձէր , թիւ սորա համաձայնի և խորհրդոյն . զի ութ տասնամբն նշանակի կատարումն երկերկեցոյ յաւիտենից գարուն , որ լինի 'ի հանդերձեալն . իսկ վեցհեան նշանակի վերջերոյդ գարն . յորում եկն որդին իւր . և հարկ հիմն երկերկեցոյ ։

Ր Ը Ն

ՈՒ. Հմանուհ նորա ի լեառն սուրբ նորա. սէրն որ ընդդրունս սէրնէն առաւել չան զմենայն յաբխան յոխորտ,

ՄԱԿՆՈՒԹԻՒՆ

Այզենաւորութիւն սաղմոսիս ցուցանէ զգերաշնորհութիւնն ասացելոցն ըստ երից. մի՝ ըստ ոճոյն, զի այսպէս սկիզբն առնէր բանից՝ յայտնիսի ոճ՝ Հոյն՝ որ գերազանցէ քան զամենայն, զորպիսի սակաւս գտաս նեւքը։ Երկրորդ՝ ըստ փափաքանաց սրտի ասողին՝ ի գովել զքաղաքն ոյ. զի գթեմ ոչ ժուժելով կարգի բանին՝ յիշել նախ զքաղաքն, յանկարծակի իմն առաջի դնել զՀիմանուհ նորա։ Երրորդ՝ ըստ արժանաւորութեան քաղաքին՝ զոր գրուատէ. զի ըստ ամենայնի գովելն տեսեալ զնա ի հիմանց նորա սկսանի գովել զնա. ասելով.

Հմանուհ նորա ի լեառն սուրբ նորա։ Վաղաքն երուսաղէմ որպէս տեսանի ի կարգի ածաշունչ գրոց՝ շինեցաւ զառաջինն ի վերայ լերինն որ կոչիւր յեբուս. այլ յետնագարձակիւ շինութեն նորա՝ տարածեցաւ ի վերայ երից, այսինքն ի վերայ նոյն յեբուսայ, ի վերայ սիւնի որ էր մասն յեբուսայ, և ի վերայ ամուրիացն՝ որ ի մէզ գրի ամուրհացւոց. (Բ. Թագ. Է. 1։) Այսոսկի լերինս Հաստատեալ գովով այս քաղաք Հիմանուհ նորա ասին լինել ի լեառն որ, կամ ըստ Թարգ՝ այլոց՝ բաց յասորւոց, ի լերինս որս։ Ա. զի հետելի է զի յայս բան գերանուշնս նորա՝ որ երկիցս կրկին ի մէջտ Թարգմանութեն, զայլևայլս յարաբերէ. զի որ ի վերջոյ դնի ի վերայ բառիս լեառն՝ յարաբերէ զնոճ. որպէս Թէ եգեալ էր. Հիմանուհ քաղաքին երուսաղէմի հաստատեալ են ի վերայ լերին ոյ, այսինքն ի վերայ այնը լերինն որ կոչի լեառն ոյ. ըստ որում ոճ ընտրեաց զայն առ ի շինելոյ անդ զտաճար անուան իւրոյ. որոյ վասն խակ

կոչի և ՚ի (ոչ ասացաք ՚ի սաղ. ՟ճ. 6. և ՚ի՟ք. 3։) Ասկ որ յառաջն գնի ՚ի վերայ բառիս հնչեաց՝ յասելն հիմունք նորա , յարաբերէ զքաղաքն . որպէս Թէ եդեալ էր . հիմունք քաղաքին երուսաղէմի եգեալ են ՚ի լեառն նոր կամ ՚ի նոր լերինս ։

Ասկ ամենք հետևելով բաբունեացն հրէից և մասամբ իմն քաղդէական մեկնաբանութեան՝ ասեն , Թէ աստ բառս նորա՝ յարաբերէ զանուանս սաղմոս՝ որ գնի ՚ի վերնագրի . որպէս Թէ ասացեալ էր . այսպիսի է այս սաղմոս՝ որոյ հիմունքն հային ՚ի լեառն սուրբ . որ է աստէղ . բանք այսր սաղմոսի հիմնեալ են ՚ի գովութիւն սիոնի , կամ կարգեալ են ՚ի գովեստ քաղաքին Երուսաղէմ ։

Ցերկոյ ՚ի լերինսն յերբուս , սիոն և ամենայն ։

Պատճառ այսպէս գնելոյ սոցա է այն , զի աստ դէ- րանուանս նորա՝ է յարական սեռի առ երբ՛՛ և առ յոյնս , իսկ անուանս քաղաք է յիւրական սեռի առ նոսա . վասն որոյ ասեն՝ Թէ դէրանուանս նորա՝ ոչ կարէ յարաբերել զքաղաքն , այլ զաղմոսն , որ է յարական սեռի ։ Այլոյ ոմն երևելի Թարգմանիչք ասեն՝ դէրանուանքն երբեմն խոտորին ՚ի համաձայնութենէ սեռի ՚ի յարաբերելն զոյն ինչ՝ որոյ անունն ներգործութիւ ոչ յիշի ՚ի նմին պարբերութեան բանի . որպիսի է և յայսմ պարբերութեան . ուր առանց յիշելոյ զանուն քաղաքին գնի դէրանուանդ նորա ։

Ա՚րդ մարգարէն Թէպէտ և կարէր փոխանակ դնե- լոյ զդէրանուանդ նորա՝ դնել քաղաք կի՛ երուսաղէմ , բայց քանզի յափշտակեալ էր ՚ի խորհուրդս՝ վասն այսորիկ ոչ զայն գնի՝ զոր մտօք տեսանէ , այլ զայն յիշէ զոր բանիւ դիտէ որպէս պատահէցաւ և երթան- կին այնմիկ՝ որ ՚ի խնդրելն զքո՝ փոխանակ յիշելոյ զանուն նո՛ա՝ ասաց ցպարտիզպան կարծեցեալն . * որ ,, եԹէ դու բարձեր զնա , ասա ինձ՝ ուր եդեր զնա , ,, զի ես առից զնա ՚։ (յովՀ. Ե. 15) . ուր փոխանակ ասելոյ զնո՝ ասէ զնա . ըստ սմին և մարգարէին գնոյ- լեալ գոլով ՚ի վայելուչութիւն քաղաքին՝ զոր խորհրդով տեսանէր , բանիւ գնմանէ բարբառէր , յանդիման իւր ունելով զնա . որպէս Թէ ասէր . ահա զոր տե- սանեմ՝ հիմունքք նորա են ՚ի լեառն նո՛ր կամ ՚ի վերայ նո՛ր լերանց ։ Ուր ՚ի հիմանց սկսանելով գովել մատչի

և ՚ի դրունս նորա և ասէ ։

Սէրէ զէր ղրունս սիմէ առասել չան ղմէնայն չարչան չա-
նըայ ։ Ի՞չա բան կրկնակի մեկնի ։ մի՝ ՚ի ցուցանել
զամբութեՀ քաղաքին ։ և մի և ՚ի ցուցանել զվայել-
չուի նորին ։ ՚ը առաքինոյն կամի ասել ։ քաղաքն սիոն
ոչ միայն յինքեան է անուր՝ չինեալ ՚ի վերայ աբ լե-
ռանց ։ այլև ՚ի դրունս իւր ։ վասն զի ունէր զայնպի-
սի դրունս ։ որք էին իբր անխորտակելի և իբր ան-
մատչելի ։ և զի քաղաքն էր սիրելի ՚ին ։ ապա և
դրունք նորա էին սիրելիս նմա ։ այսինքն հաճոյ քան
զի և իցէ յարկս յակոբայ ։

Ասա երկրորդին ։ այսինքն ըստ ցուցանելոյ զվայել-
չուեՀ քաղաքին՝ դրամբք նորա խմացեալ լինի նոյն
իսկ քաղաքն ՚ը ոՀոյ խեչատուեՀ ։ զոր վարեն ձար-
ատասանք առեալ զանուն մնասին փոխանակ անուան
բոլորին ։ այսինքն զդրունս փոխանակ քաղաքին ։ և
յայս միտ կամի ասել ։ այնչափ վայելուչ է քաղաքն
երուսաղէմ ։ մինչև առաւել սիրել զնա ՚ին քան զա-
մենայն յարկս յակոբայ ։

Ասի յարկօք յակոբայ խմացեալ լինին նախ ս և իցէ
քաղաքք խորայեցւոց ։ երկրորդ ս և իցէ հոգևական
չինք նոցա ։ և երրորդ վանք նոցին՝ զոր ունէին յա-
նապատի առանց հասատատուեՀեան ։ քան զամենայնսին
զսոսա ասէ սիրէ ՚ած զերուսաղէմ քաղաք իւր ։

Ի՞չա քաղաք է եկեղեցի քան ։ որպ հիմունք են ՚ի
լեառն նը ։ և դրունքն սիրէ ՚ը քան զամենայն յարկս ։
հիմունք այսր քաղաքի մնածին ՚ը չորից կարգաց ։
նախ ըստ կարգի ժամանակին ։ և ըստ այսմ հիմունք
առաք սոին երկոտասան առաքեալքն ։ զի ՚ի չինել
պարսպի այսր քաղաքի ։ նախ նոքա եդան իբրև հի-
մունք ։ յոր միտ ասի ՚ի յայտ ։ ին ։ 14 ։ * և պարիսպ
,, քաղաքին ունէր հիմունս երկոտասան ։ և ՚ի նոսա
,, երկոտասան անուանք առաքելոց գառինն ։ * ՚ի
,, խորհուրդ (այսր) դնեմք երկոտասան վէմս ՚ի հի-
,, մունս եկեղեցւոյ ։ ըստ որում գրէ ՅովՀաննէսին
(՚ի մեկն ։ մատ ։ գլ ։ Ճ) ։ և յաւելու ասել անդ , Թէ
ամենեքեան սոքա մեծ էին ։ մի քան զմի գեղեցիկ ։
և մեծ գոլով սոցա՝ գլուխ եղ սոցա գինն ։ և Տեառն
նոցին Հովիւ առաքինն ։ * Թէպէտ ասէ ամենեքեան

,, գլխաւորք էին , սակայն զպետրոս նոցին գլուխ
,, կարդէ , և ոչ միայն նոցա , այլև գառանց և ոչխա-
,, րաց և խոյոց հովիւս ընտրէ ։

Հրկրորդ՝ ըստ կարգի հաստատութեանն հաւատոյ . և ըստ այսմ հիմունքս ասին զանք մարգարէից և առաքելոց . զի ի վերայ բանից նոցա հիմնի հաւատք եկեղեցւոյ . որով և հաւատացեալքն ի քս հիմնին ի վերայ նոցա ըստ որում եղեն նոքա անմիջապէս շնորհօք ոճային յայտնութեանց . յոր միտ ասէ պօղոս առ հաւատացեալս . (եփես . բ . 19) * այսուհետև ոչ ,, էք օտարք և պանդուխտք , այլ քաղաքակիցք սրբոց ,, և ընտանիք ոյ՝ շինեալք ի վերայ հիման առաքե-
,, լոց և մարգարէից ։

Հրրորդ՝ ըստ կարգի պահպանութեան . և ըստ այսմ ոչ միայն առաքեալք և մարգարէք , այլև ամենայն սրբոք ասին հիմունք եկեղեցւոյ՝ ըստ որում խրատոյ սրբութեանն և առաւել ևս խրատոյ քարոզութեանն պահպանեն զեկեղեցի . Հյս ի վեր քան զամենեսին զոսոս՝ մայրն ոյ առ որ երգեմք ի շարականի . * հիմն ,, եղեր եկեղեցւոյ . խորան եղեր հոգւոյն սրբ ։

Չորրորդ՝ ըստ կարգի խրհրդութեան , ըստ որում որ հինչ է հիմն ի տան՝ այն ինչ է խրհրդն ի հաւատարմութեան . ըստ այսմ մտածեալ՝ սկզբնական հիմն է ինքն քս . զի ի նմա հաստատեալ կայ բոլոր եկեղեցի . ըստ այմմ . (ա . կորն . գ . 11 .) * հիմն այլ ոչ ոք կա-
,, լ դնել քան զեղեալն՝ որ է յս քս ։ այսինքն և բաց ի քէ այլ սկզբնական հիմն ոչ ոք կարէ լինել . որ և է միանգամայն սկզբնական վէմ անկեան (որպէս գրի ի սաղ . ՃԺԸ . 21 ։ եսայ . ին . 16 ։ մատ . իե . 42 ։ գործ . գ . 11 ։ հռոմ . թ . 33 ։ եփես . բ . 20 ։ ա . պետ . բ . 7 . ևն ։) Հյս զի այս շինուած եկեղեցւոյ է երևելի , տէրն մեր եդ ի տեղի իւր եբևելի փոխանորդական վէմ զպետրոս , յասելն ցնա . * դու ես վէմ և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկե-
,, ղեցի իմ ։ (մատ . ԺԶ . 18) . յոր միտ և նա ինքն պետրոս կոչի վէմ հաւատոյ անվանելի ի դրանց դժոխոց . որպէս տեսանի բազում ուրեք ի գիրս որ հարց և ի շարականի . Հնդ սրբոյն պետրոսի եղան իրքև հիմունք և այլ առաքեալք որպէս ասացաք , և յետ նո-

յաջորդք նոցին եպիսկոպոսունք։

Այս ամենայն հիմունք՝ ասեն լինել ՚ի լեառն՝ որ կամ ՚ի լերինս՝ զոր։ որովք ըստ փոխաբերութեան իմացեալ լինին նախ ձայնին բարձր յայտնութիւնք յորս հիմնեցան առաքեալք և մարգարէք. այսինքն ի թէ յայնս ցուցան նոքա լինել հիմունք եկեղեցւոյ։ Յերկրորդ՝ իմացեալ լինին նահին նահապետք, նոյ, աբրահամ, և՚ն. զի ՚ի նոսա իբրև ՚ի լերինս ոչ հաստատեալ կային մարգարէք և առաքեալք՝ նաև նոյն իսկ եկեղեցի։ Յերրորդ՝ իմացեալ լինին երկինք երկնից, ուր է վերինն սիոն. զի եկեղեցի քան հաստատեալ կայ յայն իբրև ՚ի լեառն. իսկ այս հաստատիլս է յոսով մերձենալ ՚ի նոյն, և սիրով միանալ ընդ այն. յոր միտ ասէ պաղոս (Եբր. ժ՚ի. 22.) * մատուցեալ էք ,, ՚ի սիոն լեառն և ՚ի քաղաքն որ կենդանւոյ յերուսաղէմ սաղէմ յերկինս ։

Այդ որպէս հիմունք այսր քաղաքի հաստատեալ կան անշարժ, առ նմին և դրունք սորա էն անմատչելի ՚ի թշնամեաց։ Իսկ դրամբք իմացեալ լինին նախ նոյն երկոտասան առաքեալքն՝ որք ըստ որում եղեն հաստատութիւնք եկեղեցւոյ, կոչին հիմունք. իսկ ըստ ուրում եղեն մեռք, այսինքն միջնորդք մարդկան յեկեղեցի՝ ասին դրունք. յոր միտ ասէ (՚ի յայտնութ. 12. և 21.) թէ եւ երկոտասան դրունք յերկ ,, կոտասան մարգարտաց էն ։ որովք իմանան մեկնիչք վերկոտասան առաքելոց։ Եւ որպէս ՚ի հիմունս եկեղեցւոյ քո է վէմ անկեան՝ ըստ լինելոյ առաքեալ հաւատոյ և տէր եկեղեցւոյ, այնպէս և ՚ի դրունսն՝ քո է մի միայն դուռն եկեղեցւոյ ըստ լինելոյ հեղինակ հաւատոյ և հաստիչ եկեղեցւոյ. վասն որոյ և ասէ (յովհ. Ժ. 7). * ես եմ դուռն. ընդ իս եթէ ,, ոք մտանիցէ կեցցէ. մտցէ և ելցէ. և արօտակ ,, գտցէ ։ Օ այսոսիկ դրունք այսինքն զառաքեալսն սիրէ տէր քան զամենայն որդիս յակոբայ ծնեալս ըստ մարմնոյ։

Յերկրորդ դրամբք իմացեալ լինին խորհուրդք եկեղեցւոյ, եւս և տաճարք, նաև քարոզութիւնք աւետարանին, և վարդապետութիւնք հաւատոյ. զի ըստ սոսա իբր ընդ դրունս լինի մտանել յեկեղեցի, և կամ ՚ի

սենեակս եկեղեցւոյ , այսինքն ի ներքին վայելչութիս նորա : Ոչ այսօսիկ գրումն ևս ասէ սիրէ տէր քան զամենայն յարկսն յակոբայ , այսինքն քան զնորանսն՝ զորս շինեցին մովսէս և դաւիթ , և քան զտաճարսն՝ զորս շինեցին սողոմոն և զօրաբաբէլ , և քան զժո-ղովրդանոցսն՝ զորս կանգնեցին երբայեցիքն ի զանա-զան տեղիս . եւս և քան զամենայն հին արարողու-թիս և զվարդապետութիւնս :

Լ.յլազգ ևս մեկնի այս բան ի վերայ՝ զի եկեղեց-ւոյ առեալ զնուրաքանչիւր բառսդ ի փոխաբերական միտս . և ըստ այսմ հիմամբք նշանակի հաստատուն , և լերամբ յայտնի բարձրութիւն . իսկ դրամբք սկզբնա-ւորութիւն . և յայս միտ կասի ասել . հաստատութիւն նորոյս եկեղեցւոյ է յայտնի և բարձր . և այնչափ գե-ղեցիկ , մինչ զի զսկզբնաւորութիւն նորա առաւել սիրէ ՚ի քան զլրումն հին եկեղեցւոյ՝ որ երևիւր ի յարկսն այսինքն յազգն յակոբայ : Այս պատճառս այսր ամե-նայնի է այն , զոր դնէ ի յաջորդ համարն ասելով :

ՃՀ . Փառաւորեալն խօսեցաւ վասն մ. ախաւոպիէ ֆաղէդ այ :

Լ.ազումինչ փառաւորագոյն խօսեցաւ ՚ձ ի հին օ-րէնս վասն երուսաղէմի յօրինակ եկեղեցւոյ . այսինքն է թէ նա լինելոց իցէ տեղի այ , և անդ փառաւորե-լոց իցէ անունն այ . և անդր ժողովելոց իցեն ազգք բազումք ևն . յորմէ նման խօսեցաւ Հոգին որ և ի սիրտ մարգարէին ի յօրինել նորա զայս սաղմոս . ո-րով և լիացեալ Հոգւոյ նորա ի լիութենէ անտի զերդու-ի բանսն և ասէ :

Փառաւորեալն խօսեցաւ վասն մ. Լ.ատանօր բայդ խո-սեցաւ՝ դնի կրաւորաբար , կամի ասել . փառաւորեալ բան խօսեցեալ եղև վասն քո յայ . կամ փառաւոր և սքանչելի իրք ասացեալ եղեն յայ վասն քո : Զայս միտ առնու և ծործորեցին (ի մեկն մատ . գլ. է .) յա-սելն . * վասն քո խօսեցան փառաւորեալ բանք , քա-,, ղաք այ ։ Լ.ս այս՝ համաձայն երբ". եօթան". և այլոց :

Լսակ եթէ բայդ խօսեցաւ՝ առցի ներգործաբար , կամի ասել ՚ձ որ փառաւորեալն է , և աղբիւր փառաց ,

քաղցում ինչ փառաւոր և զարմանալի խօսեցաւ վասն քո։ Այլ ի հարցանել ցմարգարէն, Թէ առ ո՞ Տէր ասացեալ է, ցուցանել և ասէ։

Ա՛հաւասիկ տաղտիր ես։ Ասմի ասէ. առ որ խօսիմ՝ ահա այն է քաղաք սուրբ. կամ Թէ՝ ահաւասիկ առ քեզ ուղղեալ են բանք իմ ո՛վ քաղաքդ սուրբ. որով նկարագրի եկեղեցի ազգ. որպէս յայտ է ի նախագրելոցդ։

Այս յետին հատուած ըստ լատ՛՛ կարի դնիլ և իբր ինդիր խօսելոյն. որպէս Թէ ասացեալ էր. փառաւորեալ ածէ խօսեցաւ վասն սիրոյն կամ վասն եկեղեցւոյ, և և վասն իւրաքանչիւր արդարոյ և ասաց, ահաւասիկ առ է իմ քաղաք։

Այլ զի ի փառաւոր բանին յայնոսիկ մեծ ինն էր այն, որ ասացեալ եղև վասն կոչմանն հեթանոսաց յեկեղեցի ազգ, զայն ի մէջ բերէ մարգարէն ի յայլ ջրոյդ համարս և ասէ։

ՁԲ· Յերկեր զաչսդ և ըմբռնեսցէ այլ ձանձրոյն զնա։ ա. Ա՛ն այլազգիք և ծառ՝ և ծաղկաբերք հնդիոց, առ ես եղեն անդ։

Խառնեա առաջ՝ ոմանք իմանան ասա որպէս և լատ՛՛ զառաքս պատմիկ՝ որ առ յոյնս գրի առաքել. բայց երևելի մեկնիչք և քննիչք իմանան զգաւառ ստորինն եգիպտոսի՝ որ ասա ի յոյնս գրի ասաւ, և վասն ուներոյ զնև յոմանկան պառաս տեղս՝ ի նոյն անուն և առ ուղղա կոչի, զոր այլք անուանեն ոխի՝ կամ ոխք՝ որ է բղխեալ յանուանէս առաւ կամ առաջ։ Այլ զի անուն առեղծն դնի երբեմն փոխանակ անուան քանիցս, ասա և անուն առաջ՝ դնի փոխանակ քանիցս այնր գաւառի. որով և նշանակին եգիպտացիք։

Այնպէս և բաբելոնիս որ յիւր ասա՝ խմացեալ լինին բաբելացիք, և ծուրս ծուրացիք՝ այսինքն փիւնիկեցիք ծովեզերեայք պաղեստինոյ ընդ հիւսիսակողմն արևմտից։ Իսկ բառիս այլազգիք՝ նշանակին փղշտացիք՝ որք են ծովեզերեայ քնակիչք պաղեստինոյ ընդ հարաւակողմն։ Այլ հնդկաք՝ որ ասա առ երբ՛՛ ասա գրի, իմացեալ լինին եթէոպացիք, ընդ որս և աբաբացիք քնակեալք ընդ արևելակողմն կարմիր ծո-

վուն ։ Լ.յսոքիկ ազգք հեթանոսք ծանօթք գոլով երբայեցւոց՝ զոսոս ևս եթէ յիշէ աստ մարգարէն՝ խօսելով ի դիմաց ՚ՅՀ և ասէ ։

Յելից չարաւք և չբաբելէն՝ ոչ ճանաչեն զիս ։ Կամի ասել. զհպատացիս և զլաբեցիս՝ զորս լքեաւ էր յիշեցի. և զՄաղով ի նոսա՝ դաւեցի ի թիւս այնոցիկ՝ որք ճանաչեն զիս, որ է ասել. արաբի՛ զի եզիպատացիք և բաբելացիք՝ որք զիս ոչ ճանաչէին՝ ճանաչեցին. զի յիշեցի զնոսա, և հաճեցայ դարձուցանել զնոսա ի մնոտի պաշտամանց. և կամեցայ զի լինիցին իմ ժողովուրդ ։

Լ.ստանօր բառս ճանաչեն՝ որպէս ի գրելոցդ տեսանի՝ ըստ երկուց կարէ իմացեալ լինիլ. մի՝ ըստ Հանդիմտելն՝ որպէս թէ ասէր. ապարիս զոսոս իբրև զայնոսիկ՝ որք ճանաչեն զիս. և երկրորդ՝ ըստ ներկայութեան, զայսագայ ճանաչելոյն նոցա փոխանակ ներկայի դնելով. որպէս թէ ասէր. ահա սոքա որք ոչն ճանաչէին զիս, այժմ ճանաչեն ։

Լսակ լամբ՚՚ ասէ՝ թէ հեթանոսք՝ որպէս ոսկեաք և բաբելոնիա, զորինս բնութեն կատարելով՝ երևեցան ճանաչօղք ՚ՅՀ. և զի ՚ՅՀ մեռանելով էր զոսոս՝ յիշեաց, և էած ի Հմմարիտ ծանօթութեն իւր, ընդորս և զայլ բազում ազգս, որք եկեալ ի Հմմարիտ ծանօթանօթութեն՝ մտին ի սիոն, և բնակեցան անդ իբրև զիսրայէլացիս. զորս ի մէջ բերել մարգարէն յաջորդ բանիւն ասէլով ։

Լհա այլազգիք և ծառ՝ և ժողովուրդք հնդից, ասա նեղն անդ ։ Լ.սոքունքն փղշտացիք և ծուրացիք և հնդիկք, որք թշնամի էին ժողովրդեան իմոյ, և սխալին ընդդէմ քաղաքի իմոյ՝ եկին և խառնեցան ընդ ժողովրդեան իմոյ, և բնակեցան յերուսաղէմ իբրև իմ սեփական ժողովուրդք ։ Լչե եթէ սոքա այսպէս, որչափ ևս առաւել այնոքիկ ազգք, որք չէին թշնամիք ։ Լայս բանք յայտնի գուշակութիւնք են, որք ոչ կատարեցան ի ժողովուրդն հրէից, և ոչ ի քաղաքն յերուսաղէմ, այլ յեկեղեցի քրիստոսիմեն աւետարանին ի դառնալ հեթանոսաց, որք աստանօր հնդեքսմիքք ազգօք նշանակին. և առ ատուգութեն գուշակութեն դարձ նոցա ի կատարեալ ժամանակ

դնի յասէն։ Աղէն անդ. որովք ցուցանի թէ ոչն մեր յամենայն ազգաց ժողովեաց յեկեղեցի իւր ՚ի նմա։ Ասաի ՚ի խօսել իգնատիոս վարդապետի ՚ի վերոյ այսր բանի (՚ի մեկն. զուխ. ԺԶ. 2.) ասէ. « զա-
„ սիթէ յիշէ ՚ի քաղաքին այ (յեկեղեցւոջ) զանձաւք
„ և զաբելլուացիս և զծուռացիս և զժողովուրդս
„ հնդկաց. այսպիսի առակօք վարէն մարգարէքն բա-
„ նիւ և գործով (՚ի յուցանել, թէ որդին այ զամե-
„ նեսեան ժողովեաց յեկեղեցի նոր) ։

Յ|ՅԲԲ", և յասոր", և յԵԹԱՆ". փոխանակ ասելոյ, եղէն անդ, դնի ծնաւ կամ ծնան. որ դեղցիկ և յարմարի գարձի հեթանոսաց, որք նորոգ ծնան ա-ւազանաւ միջոցեալ ՚ի նոր եկեղեցի քրիստ՝ իբրև ՚ի ծոց մոր. զորմէ խօսի ՚ի յաջորդ համարն ասելով.

ՀԲ. Պետէն ասէ մայր. և մարդ ծնաւ ՚ի նմա. և ինքն հիմնաւ ասէ ՚ի նմա բարերչէն։

Այս մեծին բան առաւել և մեծացեալ երևի յայլևայլում գրութենէ օրինակողաց, և և յայլևայլութենէ թարգմանութենէ. զորոց տես ՚ի համեմատութենան. բայց հայելով ՚ի նախընթաց բանէդ՝ մարթի ոպարգել զոյն բան դիտելոյ մարգարէին. զի որովհետև եգ ՚ի վերոյ գկոչումն տաւր ազգաց ՚ի սիոն, ՚ի նա ակնարկէ, և գնա ինքն ծնօղ համարեալով այնոցիկ ազգաց ասէ։

Պետէն ասէ մայր. և մարդ ծնաւ ՚ի նմա։ Սիոն թարգմանի նահատօղ կամ դիտանոց. կամ ամրոց բան որոյ կիրակոս վարդապետ (՚ի մեկն. եւագրի. ե. 88.) զնի թարգմանել անմատոյց, իբր թէ անմատչելի դիտանոց. կամ ամրոց. այլք թարգմանեն կարկառ, և ումանք ցամաքութենէ։ Այն և որք թարգմանեն մայր. որպէս և նարեկացին (՚ի մեկն. երգ. ՟ճ. 11. և ՚ի կանխաբանութենէ նորուն։)

Այդ այս բան ըստ ՃՀմարտութենէ իբրև հայի ՚ի հոգևոր ծնունդ ազգաց ՚ի սիոն ըստ որոյ կարի ասէլ. ասի սիոն լինիլ մայր. քանզի մարդ ծնաւ ՚ի նմա, այսինքն բազմութենէ մարդկան. որով և ասացաւ նա սիոն՝ այսինքն մայր. կամ դարձեալ՝ ասի զսիոնէ թէ է մայր. զի ծնան ՚ի նմա անհամար մարդիկ յայլևայլ

ագգաց . համ սիոն կոչի մայր . և այս վասն այսորիկ՝ զի մարդիկ ծնանն ի նմա բազումք յոյժ . մինչև զարմանալ նմա ընդ այնպէս բազմութեն նոցա իբր ընդ բազմութեն որդւոց իւրոց ։

Ա.յս այն է՝ զոր ասէ եսայի առ սիոն քաղաք . * համ ,, բարձ շուրջ զքեզ զաչս քո (սիոն) և տես զամենեւ ,, սին՝ զի ահաւադիկ ժողովեցան և եկին առ քեզ . ,, կենդանի եմ ես , ասէ տէր , զի զամենեսին զնոսա ,, իբրև զպատմուճան զգեցցիս , և արկցես զնոսա ,, զքեզ իբրև զզարդ հարսին . զի աւերակքն և ապա ,, կանեալքն և կործանեալքն քո՝ արդ նեղեսցին ի ,, բնակչացն իւրեանց , և հեռասցին ի քէն՝ որ կլա ,, նէինն զքեզ ։ Ո՞վ ասասցէն յակինջս քո որդիքն ,, քո՝ զոր կորուսեր , նեղ է մեզ տեղիս , ընդարձակ ,, կեա մեզ՝ զի բնակեսցուք ։ Այլ ասասցես ի սրտի ,, քումմ , ո՞վ ծնաւ ինձ զսոսա , զի ես անզաւակ և ամ ,, րի էի՝ պանդխտ և արգելական . և զսոսա ինձ ,, ո՞վ մնոյց . զի ես միայն մնացեալ էի , և սոքա ո՞ւր ,, էին ։ (Եսայ . խե . 18--21)

Որովք յայտնի նկարագրի կոչումն և գումարումն հեթանոսաց ի սիոն այսինքն յեկեղեցի քրիստոսի . որովհետև ի նմա կատարեցաւ այս գուշակութիւն և ոչ ի սիոն քաղաքէ ։ Այլ զի ցուցցէ մարգարէն թէ կանգնումն այսր սիոնի եղև յամենակալէն այ՝ յորէ գինի և ասէ ։

Այ- նմ հիմանս արկ ի նմա բարձրեալն ։ Այսինքն թէ ինքն բարձրեալն էարկ զհիմունս սիոնի , որ է ասէլ . նա ինքն ած որ որոշեաց զսիոն լինել իւր՝ ինքն հաստատեաց զնա . որով ցուցանի՝ թէ ած շինեաց զեկեղեցի իւր այնպիսի հաստատութիւ , մինչև ոչ ումեք կարէ յաղթահարել զնա , և ոչ իսկ դրանց դժոխոց . որպէս և ինքն վկայեաց յասելն ցպետրոս . ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ , և դրունք դժոխոց ոչ կարիցեն յաղթահարել զայն . (մատ . ժե . 18)

Ա.յս բան հայի և յանապական ծնունդ որդւոյն այ . որպէս գրէ և ծործորեցին (ի մէկն . մատ . գլ . խա .) յոր միտ կամ ասել . եկեսցէ ժամանակ՝ զի ասիցէ մարդ ցսիոն . այսինքն ցեկեղեցի խրատչէլն լինել մայր աքանչելի . վասն զի բարձրեալն՝ որ հիմունս

Հարկ նմա՝ ծնաւ ի նմա իբրև մարդ. և զինչ քան զայս մեծ և սքանչելի. զի ծնեալն ի քաղաքի ոչ է հիմնարկու այնր քաղաքի. իսկ որ ծնաւ ի սիոն՝ նոա եղև հիմնարկու այնր. և ապա ծնաւ ի նմա ։ Այր բառդ ի նմա՝ ակնարկէ ի դաւանն սիոնի, յորում եղև ծնունդ փրկչին. այն է բեթղեհէմ։

Ձայս խորհուրդ և զբ կայն ասի սիոն, որ և եղև մայր այ, զի ած իբրև մարդ ծնաւ ի նմա՝ անխախտ տէրն կուսութիւն. որով և բարձրացաւ զբ կայն ի վեր քան զամենայն արարածս. և յամենեցունց ընծայեցաւ և ընծայի նմա ամենայն փառք իբրև մեր այ, և ածց, այսինքն զբց ։ Յաւիտեան բանաստեղծքն կէզձէին՝ թէ կիրէհիա կայսն մայր էր ամենայն ածց, և յամենեցունց պատուեալ լինէր իբրև մայր. և ամենեքին նոքա վասն փառաւորելոյ զնա՝ բերին զնա ածոյս առ նա ի տաճար նորա ։ Լրևան զարուեստ քան զուսութիւն. աճեցաւ զնմանաստութիւն. ապստոն զերաժշտութիւն. հերմէս զքաղցրաբանութիւն. և հերա զդէղեցկութիւն. ուստի և տաճարն այն կոչեցաւ տուն ամենայն ածց, բայց ածց ասաց ։ Իսկ որ կայսն եղև կիզդանի տաճար ամենածբ երրորդութիւնէ, և բնականքան բանին անէղի. Հայրն երկնաւոր էտ նմա լինել Քաղուհի երկնի և երկրի. որդին էտ զպատուիս ածոյ մեծութիւնէ. հոգին սբ էտ գլխութիւնէ ամենայն ընորհաց. վասն որոյ և ասի նմա իբր սիոնի՝ մայր ամենայն կատարելութիւնէ և մայր շնորհաց, և որ մեծն է մայր այ. զի ած ծնաւ ի նմա ։ Այս պատիս գեր ի վերոյ եղև քան զամենայն պատիս. մինչև այլևս ամենայնի իբր ստուեր համարիլ առ սոսա ։ Ոչինչ ոչ ինչ փառաւորագոյն գիտէր քան զկուսիլն մայր աղէքսանդրի. և ոչ ինչ գերբ զամենայն՝ այլ միայն առնուլ զվերստաւութիւն զոյս. * Ոչնմանելա մայր ,, աղէքսանդրի մեծի ։ Վանի և ասպա քաջբա-

գոյն իցէ կուսիլ և լինել ձնմարտապահ մայր այ ։

Վինանել արժան է և, զի ոչ ասի ի քնաբանիդ, և մարդ ծնաւ ի նմանէ, այլ թէ. * և մարդ ծնաւ ի ,, նմա ։ զի որովհետև յորմէն յոի կատարեալ եղև, և յանդաստանելի վայրկենի յղացեալ նոքա էր և իբր ծնանիլ. ուստի և աւետարանիչն եղ, թէ. * որ ի

,, նմանչն ծնեալ է՝ ի հոգւոյն որդի է ։ (մատ. ա. 20։) Ուստ ևորա եղև անբարբառ , և ելք նորին անձայն ։ Ողորդեցաւ սիրն ի մտանել մեզ , և խռովեցաւ ։ (մատ. բ. 3։) Իսկ իմանալին այս սիրն անդորդելի ինալով ցաւս բերկրութիւն ։ Խռովեցաւ և սա՝ ոչ ընդ մեւս բանին այլ , այլ ընդ այնչափ չարգ բանից հրեշտակին , և ընդ անկշռելի մեծարանս նո. բա. (ղուկ. ա. 29։)

Ա. Յաբանօրէն՝ այս բան հայի ի խորհուրդ միաւորութիւն բանին ընդ մարմնոյն ։ յոր միտ կամի ասել. սասացե ցսիսն այսինքն ցմարդկայինս բնութիւն կամ ցաղգ մարդկան՝ թէ է նա մայր , զի ծնաւ ի նմա որդին այլ ։ իսկ թէ զիարդ եղև այս՝ յայտ առնէ ա սելով. և ինքն հիմունս արկ ի նմա բարձրեաւն ։

Ա. յս հիմնարկութիւն երրակի մասանի ։ մի՝ գոյացա. սին , այն է ենթակայաւորւեն մարդկութեան ընդ ձաւութեան յանձն որդւոյն այլ , զի ինքն որդին այլ աւեալ զմարդկայինս բնութիւն՝ իւրով անձնաւորութիւն հիմնեաց այսինքն ենթակայաւորեաց զայն յանձին իւրում , միաւորելով զայն ընդ ձաւութեանն. որալ և եղև Աշմարիտ մարդ ։ Այս որ ծնեալն էր ի յաւիտենից ի Հօրէ իբրև ձած՝ ծնաւ ի ժամանակի ի մօրէ իբրև մարդ ։

Ա. րկիրդ արարողակա՝ Հայելով յանապականութիւն ծնդեանն. զի ինքն բարձրեալն էարկ զհիմն այլը , և ոչ գործակցութիւն մարդոյ. զի եղև անապական կուսութեամբ ։

Ա. րբորդ օրինակաբար , զի եղև սկիզբն նորոգութիւն մերոյ . իբր զի նա մարդանալով ի կուսէ՝ հիմն էարկ այսինքն սկզբնաւորեաց զհոգևորիլ մեր ի հոյս աւազանէ ։

Ա մբ" բառիւս Տէր իմանայ աստ զվերինն սիոն՝ որ եղև մայր որդւոց սաորնոյն , որպէս ասէ առաքեալն՝ թէ է մայր մեր ։ (գաղ. դ. 26։) Ասո որդ ասէ և ծորձորելոցին (ի մեկն. մատ. գլ. իճ.) թէ վերինն սիոն ասի մայր սաորին սիոնի ։ Ա. րդ մարդ ասի ծնաւ նիլ ի վերնումն անդ . զի անդր հանդերձեալ էին ժողովել գումարք մարդկան . այսինքն է ժողով սրց . որոց գլուխ է քս. որ գոլով ի վերինն անդ՝ ծնաւ

ՍԱՂՄ. ԶԶ. ՏԻՐ. ՅԱՅՍ. ՅԻՍՈՒՍ. ՔՐԻՍՏՈՍ. ՍՈՒՐԲ. ՀՈԳԻ. ՍՐԲՈՅՆ. ՀԱՅՐ. ՈՐԴԻ. ՍՐԲՈՅՆ. ՀՈԳԻՈՅ. ՍՈՒՐԲ. ՍՊԻՏԱԿԻ. ՍՐԲՈՅՆ. ՍՊԻՏԱԿԻ

բէ զայն, որ յարէ զնոսի. այլ զնախակարգեալ ազգս, որպէս թէ եղեալ էր. այս ազգք կիմ ժողովուրդք զորս Թուեցաք ի վերոյ, և այսոցիկ ազգաց իշխանք՝ որք ծնան ի սիմ, և եղեն որդիք սիմի, որոշեալ էին ի գիրս ոչ. զոր և ունի նա ինքն պատմել այսինքն յանել ի հասանել ժամանակին։

Ամբ՝ զառաջ ծաղկեցեան և էշխատաց՝ առնու ի տրա-
կան Հոլոմն ըստ Թարգ՝ եհեղովպ՝. և յարմարական մեկնութեամբ գրէ այսպէս. տէր պատմէ. * զայսր խոր-
,, հրդոյս զօրութեամբ, զեկեղեցւոյ հաստատութեան, զքրիստոսէ
,, մարմնաւորութեանն, և զերկնից մտից զառաքելոցն
,, գործոյն. զայս ամենայն պատմեաց տէր գրովք
,, մարգարէիցն՝ ծաղկեցեան էրդ որ (էն) յեկեղեցի
,, նախ քան զլինելն ։ Ուակ իշխանաքն իմանայ զվերա-
կացուս և զառաքեալսդրս եկեղեցւոյ և ասէ. * սոցա
,, առաւել պատմեցաւ զօրութեամբ գրոց քան խառնիճա-
,, մանէ ամբոխին, ։

Աւետ յակոբ մեծագոյ հայրապետ (ի Նահան. ԺԸ.) ժողովրդովք իմանայ աստ զՏէրեմիաս. և գրէ այս-պէս. * քարոզեաց դարձեալ գործի զամն Տէրեմիա-
,, սայ և ասաց, տէր Համբարձ զՏէրեմիան գրովք.
,, զամն զի Տէրեմիասք ունին գրեալ ի դպրութիւն և
,, ի գիրս, (այսինքն թէ գրեալ են ի դպրութիւն.)
,, և արդ տէս սիրելի իմ՝ զի կամեաւ գրեալ էր զկո-
,, չումն Տէրեմիասայ յառաջ քան զկոչումն ժողո-
,, վրդեանն ։

Նարեկացին, այսոքիւք գրովք խմացեալ լինին հոգևորական գրուածք, որպէս յայսմ մեղ ասէ զկամն իւր, և և ուսուցանէ զՏնանապարհ բարւոյ՝ ի գնալ, և զՏանապարհ չարի՝ ի խորշիլ։ Գրովք ծնունդս ցուցանէ մեզ զյիմութեն և զարթուցագործութեն իւր. գրովք էլից զսքանչելագործ զօրութեն իւր. գրովք Թուոց զնախախնամութեն իւր. գրովք զևտացուց զա-պագայ խորհուրդս, գրովք օրինաց զօրէնս արդա-րութեն։ Նոյնպէս և պլովք զայլևայլ ուղղութիւս. Ճշմարիտ եղանուլ մեր ի գիրս զգործս յօբայ՝ յորդորմբք ի Համբերութեն. յընթեռնուլն գործս դաւթի՝ յոր-դորմբք զգուշանալ և ապաշխարել. յընթեռնուլն զվարս Տրդ՝ զգաստանամբք և զօրանամբք։ Ճշմարիտ եղ-

նուել զԽրատական գիրս՝ լուսաւորիմք և ի բարին բարբառիմք. յընթեռնուլ զգրուածս միոյ ուրուք ի նոր վարդապետաց՝ ընդ նմին կենակիմք. զորօրինակ յընթեռնուլ զգրուածս ընտրհալոցն՝ խոսակից լինիմք ընդ նմա. Լաւ յայլ ինչ և իցէ օգտակար գիրս յուշն ուշով ընթեռնուլն՝ զդաճին սիրտք մեր որպէս զդաճեկին և ձմեղին սիրտք գնացողաց յէմմաուս, զի ասի Թէ քա բանայր նոցա զգիրս, և որպէս Թէ ընթեռնոյր յականջս նոցա. և պատճէր գրուիք ժո-

ղովրդեան և մարգարէից. (ղուկ. իէ. 32.)

Գիրքն են քարտէզք կամ Թուղթք առաքեալք առ մեզ յաշխարհէ անտի հայրենեաց մերոց. յընթեռնուլն խնամանք զորս ենն և լինին անդ. և և խնամանք՝ Թէ զինչ պարտ իցէ մեզ առնել առ ի գնալ անդ. Լին միանգամայն և ձրագ՝ որք առաջնորդեն ի հայրենիան անդ. Լին գարձեալ ղեկավարք՝ որք անմոլար ուղղեն զնաւարկութիւնս մեր. Վարդ են՝ որք հնչեն ի հոգիս մեր, արիք մեռեալք, և եկայք ի գատաստան. Հայելի են. յորս նշմարին հանգամանք աստեաց և հանդերձելոյն, և և հանգամանք վարուց. և յայտնի երևին ի նոսին արատաւորութիւնք

և աղտեղութիւնք հոգւոց մերոց.

Դաստիարակք են և կրթեն զմեզ, յանդիմանեն և ուղղեն. և որպէս ասէ խնաստուն ոմն (դիմիկրաաէս.) *զոր ոչ իշխէ յանդիմանել բարեկամն, յայտնէ գիրն ||. Լին գարձեալ հուր և ջուր. զգաղջութիւնն վառեն, զցանկութիւնն շիջուցանեն. Լին կերակուր քաղցեալ հոգւոյ, և ջուր անձին պատքելոյ. Օ օթացուցիչ և զովացուցիչ ըմպելի են տկարացելոցս և խոնջացելոցս. ԼԹէ կամիս օգտիլ յընթերցմանէ, նախ պարտիս ի քաց հեռացուցանել ի քէն զչար խորհուրդս՝ ասելով. * ի բաց եղերուք յինէն չարք, և քննեցից զպատուիրանս Ցէ իմոյ ||. (սաղ. ճմէ. 115.) Լորկորդ՝ պարտիս խնդրել յԷն զլոյս, ասելով. * դու լուսաւոր առնես զձրագ իմ տէր. Ած իմ լոյս արա՛ զինձ ի խաւարին ||. (սաղ. ժէ. 29.) Լերրորդ՝ պարտիս վասն քո ընթեռնուլ, և ոչ վասն այլոց. վասն քո ընթեռնուլով շահիս. վասն այլոց ընթեռնուլով շահեցուցանես. Եթէ կամիս օգտիլ՝ ընթերցիր վասն քո,

եթէ կամիս օգտեցուցանել, ընծերքիր վասն այլոց։ Ողորմած՝ պարտիս առանց խնդրելոյ ընծեռնուլ և առանց յորդորելոս լինելոյ. զի բազում կերակուր ծանրացուցանէ զհոգին. և յորդ անձրև ոչ պիտանի օգտի՝ որպէս ինասէ։ Վասն զի ողորմած՝ պարտիս հանդարտ ընծեռնուլ. բայց հաւատս պրպտել. փորձ մի առ, և ի վեր հայեաց. կամիմ ասել. սակաւ ընծերքիր և ի միտ առ զոր ընծերցար. եթէ չտնես ժամանակ խորհելոյ՝ բայց ոչխարի գանձեա յորոշ աւուրս հոգւոյդ այսինքն ի յիշողութիւդ. և յետոյ որ. ձա՛, և յոյժ ամ մարսեացես, այսինքն չահեացես։ Ընծեռնուլդ հանդարտ՝ եթէ պատահեացիս այնպիսի բանի՝ որով զդածի և ձիւրն հոգիդ, յայն ուր դիր և զայն առ ի հոգիդ զդուշութիւն. և փարեալքիր գնովաւ առ ի հետևիլ այնմ գործով։ Զքեզ որմանէն գտանել զբուստս (որ է մշրձան) ի խորս ծովու՝ հանդարտութիւն վարեն գնաւտան, և անձարթի ուշադրութիւն հայեին ի յատակս ծովու. ընդ նշմարելն զոր խնդրեն, ոչ ևս թիաձիգ լինին. այլ զամէն կալեալ՝ առնուն զորսն զոր գտին։

Այլ դու եթէ չընծեռնուլդ ինչ ոչ չահիս, մի լքանիր, ապաւինեա յած, և ի խոնարհութիւն կրթեա զքեզ. մանաւանդ չընծերցանիդ՝ ասէ՛ս, անարժան եմ լուսաւորութիւն գրոց. շատ ինձ այս՝ զի ընծեռնում գանձային բանս. և չընծեռնուլս իմ՝ ես խօսի ընդ իս. և նա ինքն պատմէ ինձ գրովք մարգարէից և առաքելոց՝ և այլոց սրբ՝ զոր ինչ եղև, և զոր ինչ պարտ է ինձ առնել։ Այսպիսի ընծերցօղք անպղտուտ ոչ եղանեն, այլ բազում չահին. որով և ուրախ լինին ընդ այնոսիկ՝ որոց բնակութիւն է ի սիոն այս ինքն ի յոգ գիրս. որպիսի էր և ուրախութիւն քոյն բնակչացն սիոնի. զորմէ խօսի մարգարէն ի յաղօրդ համարն ասելով՝

Ջ. Որպես չի ուրախ լինին ի բեղ ամենեցուն. որոց բնակութիւն է ի քեզ է։

Օ այս ուրախութիւն գուշակեցին մարգարէք առ հաւատակ յաւերն. * ցնծացիք և ուրախ լերուք բնակիչք ,, սիոնի ։ (Եսայ. ԺԲ. 6. ԽԴ. 1՝ 9. ԼԲ. 2. ԿԲ. 18.

կշ. 10։ երեմ. լա. 7։ ես։) Ի սոյն ուրախութիւն
որդւոյն սիոնի ակնարկելով և մարգարէս ասէ.

Արդէօք չէ ուրախ լինելն ի տեղ ահեղիդին որոյ բնակութիւն է-
բենէզ ի տէն է։ Այս բան կրկնակի մտածի մեզ իբրև
վերջաբանութիւն սաղմոսիս՝ կարգեալ յուրախութիւն
որդւոց սիոնի որպէս թէ ասէր. զայս ամենայն ասա-
ցի ի սիոն՝ որպէս զի որք բնակիցն ի միջի քումն
լուեալ զայսոսիկ՝ ուրախ լինիցին ի քեզ։ Յերկիրդ՝
իբրև յայտաբարութիւն վիճակի սիոնցիկ, որք Հանդեր-
ձեալ էին բնակիլ ի սիոն և ուրախանալ ի նմին. և
ըստ այսմ շաղկապս որպէս զի դնի իբրև յայտաբարա-
կան. յոր միտ կամի ասել. արդարև ուրախ լինիցին ի
քեզ, ոմն երջանիկ սիոն՝ ամենեքին նոքա՝ որք ըստ նա-
խակարգեալ բանիցս գան առ քեզ, և ընկալեալ լի-
նելով ի քէն՝ բնակիցն ի միջի քումն։

Ըստ այսմ մեկնութեան դէրանունդ ի տէղ՝ Հոյի ի
սիոն՝ որպէս և եդաք. Թէպէտև այդ բառ՝ միայն ի
մերում Թարգ" գտանի և ոչ յայլս։ Այդոպէս և դե-
րանունս ի տէն Հոյի ի նոյն սիոն, և ունի զզօրութիւն
նեռգոյականի՝ փոխանակ բառիս ի տէղ, որպէս Թէ-
ասէր. ուրախ լինիցին՝ որք բնակիցն ի քեզ, այսինքն ի
միջի քումն. սոյն դնի յերբ" և յայլ ամենայն Թարգ"։

Այարժէ և ևս ասել՝ Թէ բառս ի տէն դնի իբրև գոր-
ծականի փոխանակ բառիս գործ. որպէս Թէ ասացեալ
էր. ոմն սիոն՝ ուրախ լինիցին ամենեքին որք քեզ ունին
զընակութիւն։ Այսպէս եթէ ի բացատականն առցի՝ մեկ-
նի ըստ ընկալեալ լինելոյ. որպէս եդաք ի վերոյ.
բայց ի տէղն իմանալ յարմարագոյն ևս է բանին։
Այսպէս բառդ երբեմն՝ որ միայն ի մերումս գտանի, դնի
իբրև զարդ՝ կամ իբրև բացայայտիչ բառիս որոյ. որ-
պէս և առաջնոյն և յայլ բազում տեղիս. (ըստ որում
գրի ի քերակ" ջ. 14. երես. 396։)

Այսմ" յարմարական մեկնութիւնդ յայլ իմն վերածէ
զայս բան, ի մէջ բերելով Թէ որով կերպիցի այն ու-
րախանալ և զբաղդ ի տէղ վերածէ առ ինձ. և գրէ
ի բերանոյ մարգարէին այսպէս. * վասն այսորիկ
„ պատմեցեր գրօվք մարգարէիցն զերկնհղրդս քո
„ Ժողովրդեան եկեղեցւոյ և վերակացուաց նոցին,
„ որպէս զի ուրախ լինիցին ի քննելն զբանս քո, և

,, յուսանէլն զենակութիւն երկնիցդ հանգստեան ,
,, զոր պատրաստեցեր դու նոցա . ըստ այնմ, զի համ
,, բերութիւն և միխթարութիւն գրոցն զոյսն ընկալ
,, ցուք ... (և թէ) միտ դիր ընթերցուածոց միխթա
,, րութիւն և վարդապետութիւն ։ Այնպէս և վարդան
զգաւոդ 'ի ֆէն առ ած վերածելով՝ ասէ , թէ ուրախ
լինին հաւատացեալքն վասն այսորիկ՝ զի բնակութիւն
տուաւ նոցա յոյ աստ և յերկինս ։

Ա յս սաղմոս ծայրէ 'ի ծայր վերածի և 'ի չոր ածա
ծինն գերազանց իմն մեկնութիւն . ըստ յիշելոյ մեր
մասամբ իմն . 'ի համարն . գ ։ Օ ի (ա) հիմունք նո
րա այսոքիքն հաստատութիւն ածանցութեան նորա՝
կամ սկզբնաւորութիւն մայր այ լինելոց նորա՝ և 'ի վե
րոյ քան զլեառն չոր այսոքիքն քան զարարչութիւն գե
մարութիւն ամենայն չոգց , և ամենայն հրեշտակաց .
յոր միտ ասի՝ թէ անդ սկսանի գերազանցութիւն
ածանօրն՝ ուր աւարտի գերազանցութիւն ա և իցէ
սոսկ ստեղծուածոց զոյսամնակ տէս 'ի Ձառն ծնն" կուս
սէն . և 'ի Ձառն աւետման (՝ի գիրքն կոչեցեալ .
պատկեր տօնից ես . Ձառ . չ . և չ ։) Այնպէս և
գրունչք ընդհաց այսոքիքն սկզբնաւորութիւն սրբարար
ընդհաց՝ որ 'ի նմա , և առաւել քան զլրութիւն ընդհ
հաց ամենայն չոգց միանգամայն առեալ . վասն որոյ և
ած զայն սկզբնաւորութիւն առաւել սիրէ քան զնա և
իցէ յարկս յակոբայ , այսոքիքն քան զամենայն լինացեալս
և բարձրացեալս ընդհ հ , և յարկեալս ամենայն կա
տարելութիւնք միանգամայն առեալ . յորում այնչափ
գերազանցեալ գտաւ՝ մինչև հասանել յարժանաւո
րութիւն մայր այ լինելոյ , և կոչելոյ յատուկ բնակա
րան այ՝ իբրև արքայանիստ մայրաքաղաք մարդացե
լոյն 'ի նմանէ . ընդ որ հայեցեալ նորա՝ խօսեցաւ մի
նորա , և ասաց . ահաւասիկ քաղաքդ այ . իբր թէ ա
սէր . ահա դա է քաղաք իմոյ մարդեղութիւն . դա է
իմանալի սիոն . և դա է ելիցի քաղաք ասպատանի ա
մենայն ազգաց 'ի հաւատալ և 'ի յուսալ նոցա 'ի նա՝
եթէ եգիպտացիք իցեն , և եթէ բաբելացիք , եթէ
պլազդիք իցեն և եթէ հնդիկք ։ (ը) Ա յս աքանչելի
սիոն քաղաք՝ ասի մայր բարձրելոյ , զի ինքն բարձ
րեալն՝ որհնութիւնս էարկ նմա՝ իբրև մարդ ծնաւ 'ի

նմա։ (Ե) Այս պատմեաց զփառս նորա աւետարանուԹիՀ առաքելոց յաշխարՀ ամենայն։ (Ը) Մինչև ամենեցուն ուրախ լինել ի նա, և բնակիլ ընդ պաշտպանուԹիՀ նորա. և նորին միաԲանուԹիՀ հասանելով յերկինս՝ տեսանել զնա, և վայելել ի փառս նորա յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ· ՁԲ·

Յաւադիկն պատգամաւք ազօԹից մատուցեալ առ Նո՛ ի դիմաց նո՛ա մերոյ, և ի դմաց ո՛ և իցէ անձին տա. ռապելոյ, և ի ծանօԹից լքեալոյ։

(ԸնդՀանուր առմամբ որբոց խրատ. ի խոտորած վասն մանկանէից. խնամոցանէն. ոչ են պատասխանի եղեալ եղբայրացն։

1 Տէր ած ի բերանէն իմոյ, ի դուռ Ներքոյ և Թևիցէն առաջի իմ։ 2 Պահեսցէ աղօԹս իմ առաջի նո՛ Թեր, խոնարՀեսցի ականն նո՛ ի խնդրուածս իմ։ 3 Օ՛ն լսցա լարբանօր անձն իմ, և ՀեռանՀ իմ ի գիՀոյս ներՀեցեալ. և գամբեցայ ես ընդ այնոսիկ, որ իջանեն ի փոս։ 4 Այդպէս եղ որդեգեր մարդ առանց օգնականի, և ի ՀեռուԹիւն ազատ։ 5 Ընդէ՞ վերաստին, որ ննջեցեն ի գերեզմանս։ 6 Օ՛րս զոհս ա՛ չեղիցեն, և նորա ի յեռանէն գասմէն ներՀեցան։ 7 Այդպէս չէս ի գերեզմանսն՝ ի խաւարի և ի սգոյԹս մահու։ 8 ՉՀեղ հաստատեցաւ սրտմտուԹիւն նո՛. զմի չբօսանս նո՛ ածեր ի վերայ իմ։ 9 Հեռու արարեր չնչեն ինձանօրեա իմ. և եդիր զիս նողաւկ խորանդ։ 10 Այնուհետև՝ և ա՛ չ ելանեն. ասէ իմ փոխարկեսցեն յաղտոտուԹիւն։ 11 Աղաղակեցի առ Ներ ուրհնաւոդ, և համբարձի առ տէր զչեռս իմ։ 12 Այնուհետև ՀեռուՀ առնիցես ոտանկիւս նո՛. կամ բծախիչ յորտանիցէն՝ խոտովան առնիցին առ տէր։ 13 Այնուհետև պահեսցէ ոտ երբեք ի գերեզմանի զաղօրմուԹիւն նո՛, կամ զձմեռաբուխս նո՛ ի խորՀուրդս։ 14 Այնուհետև ձանաչեցի՝ և խաւարն ոտանկիւս նո՛; կամ արդարութիւն նո՛ չերեւիս մոռացեալ։ 15 Այս առ տէր եղ աղաղակեցի. առաւօ

դառ աղբեր իմ ծամանեսցեն առ ինձ։ 16 Ընդէր սէր ընդեսս պահցին իմ. կամ դաբյուսցանեսս զերեսս տո չնչին։ 17 Ցնծասի և վասաձառեր եմ ես ի մանկտունէ իմմէ. ի բարբրոնէ խոնարհեցայ և ապչեցայ։ 18 Ջիս հասպասեցաս բարկոնէ տո. արհասերբ տո խոռվեցուսցին զիս։ 19 Ե բլեցան զինև որդեր ջոր, ոչր անկասն պաղրեցին զիս ի դասին։ 20 Հեռի ս բարբր չինին զբարեկամս իմ և պծասօքս իմ, վասն ընդառաձնեսն իմոյ։

ՎԱՐՈՒԳԻՐ

Ողորմեսրէ սաղմոսց որդասցն Դաւիթ։ ի ճասաբաթ վասն մաղղեսոյ. խոսպասուսրէ. ղի եմ պաղասխանի եմոն եղբայե լացի. (իմ եմ պաղասխանի եմոն խոսպասուսրէ բսբայելի։)

ԱՅՍ ՎԱՐՈՒԳԻՐՔ ՅԱՒԻՏԵԱՆՑ

Ձեռագիրս մեր խանգարեալ տեսանի. և Հաղիւ գտանի Ձեռագիր համաձայն այլում Ձեռագրի. զնոյն խմն և զտպագրելոցն. բայց քանզի չէրիս ևԷՔ ըստ նախագրելոցդ գասք՝ ըստ այնց եգաք. և զի յոմանս բառդ խմասուսրէ՝ եգեալ էր զկնի մաղղելոյ, որպէս և ի սաղ՝ վարդանայ. իսկ յայլս՝ զկնի բառիս եմոն, որպէս և ի սաղ՝ լամբ՝, մարթ է ըստ այնմ ևս դնել. այսինքն է. * զի ես ,, պասասխանի եմոն խմասուսրէք իսբայելի ॥։

Բայց առաջինն է համաձայն եօթանասնից և լատ՝. և եԹէոզ՝. և ս և բնագրին եբր՝։ Ա յլ գիտելի է և՝ զի ի Թարգ՝ եօթ՝ գրեթէ ըստ ամենայն օրինակաց դնի իսբայելացւոց. որպէս և ի հին օրինակս լատ՝. ուր յեբր՝ և ի հասարակ օրինակս լատ՝ դնի եզբայելացւոց։ Իսկ ի հասարակ Ձեռագիրս մեր և ի լամբ՝ դնի իսբայելի, և ի միւսն իսբայելացւոց։ Բայց ի միում ընտիր Ձեռագրի ևս և ի սաղ՝ վարդանայ ի Ձեռագրի դնի եզբայելացի. և այս է ուղիղն ըստ հաստատելոյ Թարգմանչաց։

Ա յս եմոն եզբայելացի էր յաւուրս դաւԹի, որ և էբրև առաջին յիշի երբորդ դասու. (ես. ամաց. ԺԵ.

17. և ԺՂ. 4.) յասելէն. * և կացուցին զևաւցիքն
,, գնաման (այն է՝ աման կամ եման. որպէս դնի զ-
,, Ղ. 33. և ԺՂ. 41.) որդի յովելի, և յեղբարց նորա
,, զասափ որդի բաղաքեայ ։ և զկնի ասի. * ։Ա-
,, սաղմոսանուագքն, աման (այսինքն եման,) և ա-
,, սափ, և եթան տաւզոք պղնձեօք լսելի առնել
,, զձայնին ։ Օ այամ եմանայ գրի. ա. մնաց. Ղ. 33. լի-
նել յորդւոյն կորխայ։ ։Ա- ի զ. ի՛. 5--7. գրի-
զամանն, և զորդւոց սորա այսպէս. * ։Ա- ետ ածե որ-
,, դիս եմանայ հնգետասան, և գասեբս երիս. ամե-
,, նեքին նոքա հանդերձ հարքն իւրեանց (եմանաա-
,, երգչին զօրհնութիւն ի տանն տեն ծնծղայիւք և
,, տաւղօք և քնարօք մերձ առ արքային (դաւիթ) և
,, ասափ և իդիթեան և եման. և եղև Թիւ նոցա
,, հանդերձ եղբարբքն իւրեանց՝ որք ուսեալ էին
,, զերգս տեն՝ ամենեքին հանճարեղք երկերիւք և
,, ուեթասուն և ուեթ ։ տես ի ներած. գլ. ԺՂ. ։Ա- ռաս.
պէլէն հրէայք Թէ այս եման իցէ նա ինքն մովսէս
մեղադրէ. և բառիւզ եղեալ կամ եղբայեցի՝ իմա-
նան բուն կամ հարազատ. իբր Թէ եման իցէ բուն
մովսէս։

Ամենք ընդ օրս և վարդան ասեն Թէ այս եման էր
Թոռն յուդայէ, որպէս և եթան՝ որոյ անուանն դնի
ի յաջորդ սաղմոսիս ըստ երբ" և ըստ այլոց Թարգ".
զի երկերին սորա և այլ ևս երեք այսինքն են զամբն
և քալքոդն և դարա էին որդիք զաբայի՝ որդւոյ յու-
դայի. որպէս գրի. ա. մնաց. Ք. 6. ։Ա- որք զայս
ասեն, այնպէս ևս Թէ երկերքին սորա եման և եթան
եղեն առաջին հեղինակ սաղմոսաց. և Թէ եման ա-
սաց զայս սաղմոս, և եթան զյաջորդ սորա՝ յորժամ
էին յերգիստոս։

Պատճառ ասելոյ սոցա զայս երևի լինել այն՝ զի գրի.
Ք. Թագ. Ք. 31. Թէ սողոմոն * իմաստնացաւ քան
,, զգեթան, զաբայի, և զեման, և զքաղքաղ, և
,, զդարդան որդիս սաւուղայ ։ ուր գեթանաւ իմա-
նան գեթան. զաբացեաւ (զոր զատանեն ի գեթա-
նայ) զդամբի, եմանաւ զեման, քաղքաղաւ զքալքոդն
և գարդանաւ զդարա։ ։Ա-այց այս կարծիք չունի ինչ
աեղի. զի զորդւոցն զաբայի ոչ ուրեք գրի լինել սաղ-

մնասնուագ . իսկ զայսմ եմանայ որդւոյ յովելի յայտնի գրի լինել սաղմոսասնուագ , որպէս և զեթանայ որ էր որդի կիսանեայ , կամ կիսեայ յորդւոցն մերաբեայ . ըստ որումհ տեսանի 'ի նախագրեալ տեղիս . ա. մնայ . ջ. 44 . և ժէ . 17 . աւս 'ի ներբած . գլ . ժէ .

[1] ՅԱՂԹ ուստի և երբ յօրինեցաւ այս սաղմոս , պէսպէս են կարծիք . ոմանք ասեն յօրինեալ 'ի նմին ետմանայ յորդւոյ յովելի . և ոմանք յորդւոցն կորխայ . ոմանք յերեմիայէ . և ոմանք յայլոց . ոմանք վերածեն զսա 'ի ժամանակս նեղութեանն՝ որ 'ի բաբելոն . և ոմանք յայլս ։

Իսկ հասարակաց կարծիք է՝ թէ իւր սա յօրինեալ 'ի դաւիթայ 'ի ժամանակս հալածանաց և նեղութեանց . յոր յաւելու ասել վարդան , թէ ըստ աւանդելոյ ոմանց * 'ի գէթ կապելին ղդաւիթ յերկաթս , և ընդ 'ի ներքսագոյն նեհմական բանդի . և անդ ասաց զաղաղմոս զայս . և զմադրեն երգիչ ասաց ։ Այս առնու վարդան 'ի դաւիթ անյաղթել . որ ոչ հաւանելով՝ թէ որդւոցն կորխայ իւրմէ ասացեալ զայս սաղմոս , այնմէ թէ դաւիթ ասաց զսոյն 'ի կրեն ըզնեղութիւն , և զվիշտս հիւանդութեանն . քանզ անյաղթին են սոքին . * զնոյնդ յարմարի (որդւոցն կորխայ) ասել , եդին զիս 'ի գբի ներքնումն ։ . այլ դաւիթ որ զայսպիսիս կրեաց կիրս՝ նա ասաց զայս 'ի գէմս մեր . բայց 'ի հիւանդութեանէ իւրմէ . Իսկ այլք ասեն (ասէ) եթէ յորժամ կալան զնա այլազգիքն 'ի գէթ , կապեցին երկաթով , և եդին 'ի ներքնում բանտի , և որք ընդ նմա էին՝ ցրուեցան 'ի նմանէ . զայսպիսի դառն կապանաց ասէր և 'ի միւսումն թէ պատեցան զինև շունք բազումք . և թէ ծակեցին զձեռս իմ և զոտս իմ . և թէ բաժանեցին զհանդերձս իմ յիւրեանս . զի որ ինչ կատարելոց էր արդեամբք 'ի նմանէ՝ նախ տպաւորիւր 'ի դաւիթ . որպէս զի այնու պատճառաւ առցէ մարգարէութիւն զառաքինեացն ածել 'ի տեսակ ։

[1] Յսկսեալով դարձեալ 'ի յառաջաբանութենէ անդ ասէ . * Այս զութսունն և եօթնեերորդ սաղմոսն՝ (դաւիթ ասաց 'ի հիւանդութենէ իւրմէ) թէ լցաւ լսրչաւ բանաք անձն իմ . և կենդանութիւն իմ 'ի դժոխս

,, մերձեցան. այսպէս և անդ ասաց, Հարայ ես որ-
,, պէս խոտ. և չորացաւ սիրտ իմ. քանզի դու վերա-
,, ձեր զարհուցեր զիս. և որպէս խուխ փշրեցեր զոս-
,, կերս իմ ‖. Իսկ մի հիւանդութենն գրէ այսպէս.
* այլ որպէս և ե հիւանդութենն, 'ի նոյն սաղմոսացդ
,, Հարցցեա ‖. Եթէ Թէ ասէր, զորպիսութեն հիւան-
դութեանն դաւթի կարես իմանալ 'ի բանից սաղմ-
սացդ։

Հայեցեալ 'ի վերոյ գրեալսդ՝ վերնագիրը սաղմոսիս բացատրի այսպէս. այս սաղմոս յօրինեալ 'ի դաւթայ ('ի հիւանդութենէ իւրմէ) աւանդեցաւ ե մինչև եզ-բայեալացդ՝ որ էր յորգւոց կորխայ, երգել զոյն մինչև 'ի կատարած երբև օրհնութեն սաղմոսաց, որ կոչիւր մասքիլ, այսինքն խմաստութեն. և էր գործիքն այն շինեալ վա՛ մաղադեթայ կամ վասն մահելեթայ՝ այսինքն վասն երգելոյ այնու եղանակաւ՝ որ կոչիւր մահելեթ, որ լերբ դնի մխալամթ, կամ վա՛ երգելոյ այնր դասու որ կոչիւր մահելեթ. կամ ըստ մահելեթայ այսինքն ըստ ձայնին որ ասի մահելեթ, որպէս Թէ ասէր. երգելի է ըստ դասուն որ է վասն վառ ձայնի. և զի այս էր երգելի սաղմոդի, այսինքն պատասխանատուութե՛ գրի Թէ զի ետ պատասխա-նե. կամ՝ ըբր՛՛ է ՚ՀՀՀ, այսինքն պատասխանելոյ. որ է ասել. վասն այնր դասու՝ որ լերգելն՝ ասի պա-տասխանի. կամ Թէ զի երգեսցի պատասխանա-տրաբար։

Աւր ասէ վարդան՝ Թէ ատ պատասխանի տալն Հայէ լեմնն, երբ Թէ լերգել նորա զայս սաղմոս, և 'ի Հարցանել ցնա վասն իրոց ինչ, պատասխանի ետ ա-մենայն խոբայելի՝ որ ժողովել էին, և ամենեսեան ըզ-միտս սաղմոսիս։ Իսկայց այս ոչ է ըստ ստուգութե՛ լ բրին, այլ ըստ յարմարութե՛. Իսկ վասն մաղադեթայ գրէ՝ ասել ամենց Թէ իցէ անուն գեղջ կամ գաւա-ռի՝ յորմէ էին երգիչքն այսր սաղմոսի, ընդ որս և եման, այս ևս չունի տեղի։ ՁԵս զայսմանէ 'ի սաղ. ծՁ. իսկ վասն բառիս խմաստութե՛ որդի փոխան լերբ՛՛ դնի մասքիլ կամ մասկիլ. տես 'ի սաղ. ըլո. ՁԵ։ Այսպէս և վասն կատարած տես 'ի սաղ. Ձ։ Նո-վասն որդւոցն կորխայ տես 'ի սաղ. խա։

Լսէք այս սաղմոս՝ որ մատուցանի առ Աճ ի բերա-
նոյ իւրաքանչիւր մարդոյ՝ որ իցէ ի վիշտս՝ լքեալ
յամենեցունց, սկզբնաբար ասի ի դիմաց քահ՝ հայե-
ցուլ ի ժամնանակս չարչարանաց և թաղման Իւրոյ.
որպէս տեսցի յառաջիկայ։

Ր Ե Ն

Ա. Տ�էՐ ԱՃ ԷՐԻՒՐԼԵ ԷՄՈՅ. Ի ԳՈՒԼ ԷՐԳԱՅԻ Ե ԳԻՆԷՐԻ
ԱՌՕՔՆ ՀՈ։

Բ. ԱԳՆԷՆ ԱՂՕՐԻԿ ԷՄ ԱՌՕՔՆ ՀՈ ԳԷՔ. ԽՈՒՈՐՀԷՑՍՑԷ ՈՒՆԻՆ
ՀՈ Ի ԽՈՐՀՐՈՒԱՃՈ ԷՄ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Փրկութիւն չորեքկին մնածի. այսինքն յորմէ, որով,
յորում, և առ որ. ըստ առաջնոյն՝ փրկութիւն ան-
բասիս առեալ՝ է ազատութիւն ի չարէ, յոր անկեալ
կայ օք. որպէս եթէ յընկղմիլ ուրուք ի ջուր՝ առ-
նուցուս զնա ի վեր, կամ ազատեսցես զնա յընկղմիլ
նէ։ Իստ երկրորդին՝ փրկութիւն և միջնորդութիւն
կամ չնարը ազատութեան. որպիսի եղև մեծասքանճ
գործողութիւն յուխտից ի փրկելն զիսրայէլ. որով
կոչեցաւ նա փրկութիւն խորայելի, այսինքն այնպիսի
անձն, որով փրկեցաւ իսրայէլ։ Իստ երրորդին՝ փրկու-
թիւն է պահպանութիւն անձին՝ զի մի հասցէ չար. որ-
պէս եթէ ի յարձակել նետից ի տեղի ուրեք, ուր
կայցէ բարեկամդ, զդուշացիս զնովաւ կամ պահես
ցես զնա՝ զի մի հասցէ նմա վնաս նետիցն։ Իստ չոր-
րորդին՝ փրկութիւն է ժամանումն ի բարին՝ զերծա-
նելով ի չարէ, որպիսի եղև փրկութիւն մովսէսի՝ որ
հանեալ ի գետոյ ժամանեաց յորդեգրութիւն դստերն
փարաւոնի. և ըստ այսմ նաև ժամանումն յաբբայու-
թիւն՝ փրկութիւն կոչի։

Լսէք Թէպէտ որպէս և առասանի յօրինակդ՝ իւրա-
քանչիւր մարդ կարէ ցուցանել զփրկութիւն ինչ առ
այլ ըստ միոյ յայսոցիկ, բայց ոչ եթէ ինքնին՝ իբրև

կարօղ գոլով, այլ ասէ. զի մարգս ոչ է տէր և արա-
բօղ փրկութեանն՝ այլ ծառայօղ փրկութեանն և մատակա-
բար. իսկ ասէ գոլով տէր և արարօղ փրկութեանն՝ ինք-
նին փրկէ ըստ չորիցս ըստ այսոցիկ. յայս հայելով
ասէ մարգարէն.

Տէր ես ձեր ջրհոսութեան էմոյ: Ուր բառդ պէր ես՝ կոչականա-
պէս դնէ. այսինքն է ով տէր և ասէ փրկութեանն իմոյ
և զայս այսպէս դնելով յայտ առնէ թէ բմբռնեաւ
էր ի նեղութիւնս մեծամեծս. վասն որոյ և առ նա
գոչէր. որում ևս կարօտէր. զի դնս միայն Աստու-
ձէր տէր և արարօղ փրկութեան իւրոյ: Հայտ առնէ,
ապա և զժամ գոչելոյն ասելով.

Ի ժամ կարդացէ ես գիշերի առաջի դո: Ուր կարգայն
դնի փոխանակ աղաղակելոյ, որպէս թէ տէր. ի
տուէ և ի գիշերի աղաղակեցի առ քեզ. իսկ պատ-
ճառ կարդալ դնելոյն և ոչ աղաղակել՝ է այս, զի մի
այնու իմասցի սոսկ ձայն անընդհատ աղաղակի, այլ
ձայն նշանակօղ այնր՝ որոյ վա գոչէր: Լաւ դարձեալ՝
զի այնու ցուցցի՝ թէ այս աղաղակ յաւէտ ի նեղըս
ի հոգին էր՝ քան արտաքոյ ի բերանն.

Լաւ յայս իսկ ոչ դնէ՝ առ քեզ, այլ առաջի քո. քանզի
առաջի այ տարածելով զնեղութիւնն՝ աղաչէր զնա-
հայիլ յայնս և ունկն դնել նեղըրին հեծութեան իւրոյ.
վասն որոյ յաւելու ասել.

Աղօթեն աղօթս իմ առաջի դո պէր. խոնարհեսցէ առնէ դո ի
խնդրուածս իմ: Աղօթքն է վերացուցումն մտաց առ
Աստ, կամ բան աղաչանաց առ Աստ՝ ի հայցել զայն
ինչ՝ որում կարօտիմք, եթէ ըստ ստանալոյ զարին՝
և եթէ ըստ ազատելոյ ի չարէ: Իսկ խնդրուածքն
առ Աստ՝ է այն՝ որ յաղօթս առաջի գնի. կամ ըստ
մնանուտը նշանակութեան՝ է հայցուած ձրի պարգեւաց.
Լաւ զի մարգարէն ի վերոյ ասաց կարդալ, զնոյն աստ
իբրև թէ բացատրէ՝ աղօթք կոչելով և խնդրուածք
անուանելով առ ի ցուցանել թէ այն կարդալ իւր
ոչ էր ունայն ինչ՝ այլ հայցուած ազատելոյ ի չարէ,
և խնդրուած բաւոյ. յայս հայելով՝ ասէ.

Աղօթեն աղօթս իմ առաջի դո պէր: Սուրբ գիրք բազում
ուրեք բուրման խնկոց նմանեցուցանելով զաղօթս՝
փոխանակ դնելոյ հաձոյ լինել՝ կամ ընդունելի ա-

սեն մտանել առաջի ՝ւյ ։ Այբբենին և այնպէս խօսին զաղօթից , որպէս թէ իցէ անձնաւոր ոք պատգամաւոր , որ մտանելոյ առաջի ՝ւյ՝ լինիցէ բարեխօս կամ միջնորդ վասն աղօթողին ։ Օ այս նաև առ հեթանոսս տեսանեմք՝ որք ի հնումն ձևացուցանէին զաղօթս ի կերպարանս մարդոյ՝ կացեալ առաջի Թագաւորի՝ զայն ի խնդարկ ունելով ։

Օ յ որովհետև զոր գործեն միջնորդք և բարեխօսք առ մարդիկ , զնոյն գործել և աղօթքն առ Աստ , իբրև զմիջնորդս և զբարեխօսս ձևացուցանէին զայն . և Թուի Թէ յայս միտ դնէ աստ մարգարէն մտանել աղօթից իւրոց առաջի երկնաւոր Թագաւորին , որպէս եղև աղօթք կուռնեղիոսին . (գործ . Ժ . 3) Այլ քանզի սոսկ մտան չէ բաւական , այլ պիտոյ է նաև հաճութեն Թագաւորին ի լսել , վասն այսորիկ յաւելու ասել ։

Անարհեստ ոմն ես ի ներքուստ իմ ։ Որպէս Թէ ասէր . ի մտանել աղօթից իմոց առաջի քո՝ հաճեսցես ունկն դնել խնդրուածոց իմոց՝ զորս յայտնելոց են քեզ այն իմ աղօթք ։ Այս ասացուածք ոչ այլ ինչ յուցանեն , բայց եթէ հաճիլ ՝ւյ ընդ բանս մաղթողին , և կատարել զոր խնդրէ . սակայն կամելով մարգարէն ցուցանել զկարևորութեն այնր՝ զոր խնդրէր , և զասստակութեն փութոյն որ գնա մղէր , այսպիսի ե-

Վանք այսոցիկ երկուց տանց ըստ որում ասին ի բերանոյն քոյ ի ժամանակս չարաչարանաց և խաչելուն , Տեսին յայնս՝ որք գրին ի սաղ . ԻԸ . 1 . և 2 . « ած ,, ած իմ նայեաց առ իս , ընդէր թողեր զիս , հեռի ,, եղէ ի փրկութենէ իմմէ վասն բանից յանցանաց իմ ,, մոց ։ Ած իմ՝ ի տուէ կարդացի առ քեզ , և ինձ ,, ոչ լուար . ի գիշերի և ինձ ոչ անսացեր ‖ . զորոց զմեկնութենէն տես անդ ։

Ամէն՝ զայսոսիկ բանս ի բերանոյ հաւատացելոց մեկնելով , ուղղե առ քս , որ եղև տէր և արարիչ յաւիտենական փրկութենէ մերոյ . առ նա ասէ կարդայ հաւատացեալն ի տուէ և ի գիշերի , այսինքն ի յանդորրութենէ մտաց՝ որ օրինակի ի տիւ , և ի խռովութենէ խորհրդոց՝ որ օրինակի ի գիշեր . և ինքն ոչ

կաբէլով մտանել առաջի նորա յերկինս, աղաչէ զնա՝ զի գնէ խնդրուածք իւր մտցեն առաջի և լիցին լսելի։

Կարգայր և մարգկային բնութէն առ Յն՝ 'ի գիշերի և 'ի տունջեան, 'ի գիշերի յանցաւորութէն մերոց և 'ի տունջեան աւետաւորութէն մարգարէից. և աղաչէր մտանել պատատանաց իւրոց առ Հայր, զի հաճեսցի խոնարհեցուցանել զծոցածին իւր առ 'ի փրկութիւն։

Կարգային և գերեալքն 'ի բաբէլոն 'ի գիշերի գերութէն, և 'ի տունջեան յուսոյ ազատութէն։ Կարգացի և էս (ասաց որ ասացն) 'ի գիշերի անբերելի վշտաց իմոց, ապրեցուցանել զանձն իմ, կարգացի և 'ի տունջեան փրկութէն իմոյ՝ պահել զիս, և ընդունել առ ինքն. և ակն ունիմ թէ մտցեն աղօթք իմ առաջի նորա։

[1] Ատ սոցին առեալ և մեծին խոսրով (՝ի մէկն. ժամագրեբես. 366.) գրէ այսպէս. * 'ի սկիզբն բանիս խոս. ,, տովանի զիշխանական աեբութէնն այ (յասէն տէր ,, Յն՝ փրկութէն իմոյ) զի տէր է փրկութէն, և Յն՝ ,, ողորմութէն. որ միշտ խնամի զարարածս իւր. և ,, ոչնչնդիր լինի պատատանաց՝ որք կարգան առ նա ,, 'ի տուէ և 'ի գիշերի...'ի տունջեան ասէ կարգացի վասն քաւութէն մեղաց իմոց. և այժմ 'ի մուտ ,, գիշերոյս (այսինքն 'ի խաղաղական ժամուս) զնոյն ,, պաղատիմ։ Յչ թէ որ տիւ զբարեգործութէն Յն՝ ,, մնանին ասէ, և գիշեր՝ յորժամ 'ի մեզ լինի շա ,, շախիկ, ոչ մեղանչէ։ Իսկ վասն մտանելոյ աղօ թից առաջի նոն 'ի մէջ բերէ խոսրով զընդունելութէն աղօթից կուսանելիսն, և ս զՏեառնէն կապելոյ. * որպէս ասէ առ կուսնելիսս ասացաւ՝ թէ աղօթք ,, քո և ողորմութիք քո ելին յիշատակաւ առաջի այ. ,, և մարգարէն ասէ. զՏեառնէն կապելոյ լուաւ ,, տեր [illegible]։ [1] Յլարդ որովհետև զայսոսիկ ասէր մարգարէն Հայելով 'ի տառապանսն՝ զորս կրէր, առաջի մտաւուցանէ այժմ և զաւետելութէն ապագիկ որովք ասգնապէր. վասն որոյ ասէ։

Ի. Ո՛ Տէր, լարեալ եմ ես առ քեզ, մի՛ ամաչեցուցաներ զիս յուսոյ իմմէ. եւ զի արդարութեամբ քում ապրեցուցանես զիս, ականջ քո թեքեա առ իս եւ փրկեա զիս։ Եղիր ինձ յաստուածակալ հովանի եւ ի տեղի ամրութեան, զի կեցուցանես զիս։ Զի զօրութիւն իմ եւ ապաստան իմ ես դու, եւ վասն անուան քոյ առաջնորդես եւ սնուցանես զիս։ Հանես զիս ի որոգայթէ զոր ծածկեցին ինձ, զի դու ես պատսպարան իմ։ Ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ, փրկեա զիս, Տէր, Աստուած ճշմարիտ։ Ատեցեր զպաշտօնեայս քո, որ ապաստանին առ Տէր։ Ես ուրախ եւ ցնծասցուք ի ողորմութեան քում, զի տեսեր զխոնարհութիւն իմ, եւ գիտացեր զանձկութիւն անձին իմոյ։ Եւ ոչ փակեցեր զիս ի ձեռս թշնամեաց, այլ կացուցեր զոտս իմ ի տեղւոջ ընդարձակի։ Ողորմեա ինձ, Տէր, զի նեղեալ եմ։ Խոնարհեցաւ ի տրտմութեան աչք իմ, եւ անձն իմ եւ որովայն իմ։ Զի կեցաւ ի վշտի կեանք իմ, եւ տարիք իմ ի հեծութեան։ Տկարացաւ ի չարութեան իմում զօրութիւն իմ, եւ ոսկերք իմ խռովեցան։ Ի բոլոր թշնամիս իմ եղէ նախատինք, եւ ի հարեւանս իմ յոյժ, եւ երկիւղ ծանօթից իմոց։ Որ տեսանէին զիս արտաքոյ, փախեան յինէն։ Մոռացեալ եղէ իբրեւ զմեռեալ ի սրտէ։ Եղէ իբրեւ զանօթի զոր կորուսանեն։ Զի լուայ զանէծս բազմաց հաւաքելոց ընդդէմ իմ։ Ի տալ նոցա զանձն իմ առնուլ, եւ զհոգի իմ խորհիլ։ Ես յուսացայ ի քեզ, Տէր, ասացի, դու ես Աստուած իմ։ Ի ձեռս քո ժամանակք իմ։ Փրկեա զիս ի ձեռաց թշնամեաց իմոց, եւ ի հալածողաց իմոց։ Երեսս քո լուսաւորեսցի ի ծառայ քո, եւ կեցո զիս ողորմութեամբ քով։ Տէր, մի՛ ամաչեցուցաներ զիս, զի կոչեցի զքեզ։ Ամաչեցին ամբարիշտք, եւ իջցեն ի դժոխս։ Համբակեսցին շրթունք նենգաւորք, որ խօսին զանօրէնութիւն ի հպարտութեան եւ ի նախատինս ընդդէմ արդարոյ։ Զի քանի մեծ է քաղցրութիւն քո, Տէր, զոր գործեցեր ի վախեան զքեզ։ Կատարեցեր ի յուսացեալսն ի քեզ առաջի որդւոց մարդկան։ Ծածկես զնոսա ի ծածկոյթ երեսաց քոց ի հալածանաց մարդկան։ Պահես զնոսա ի խորանի քում ի հակառակութենէ լեզուաց։ Օրհնեալ է Տէր, զի հրաշալի արար զողորմութիւն քո ի քաղաքի պատնէշի։ Ես ասացի ի յերկիւղի իմում, թէ մերժեցաւ ես յաչաց քոց։ Սակայն լուար ձայնի աղաչանաց իմոց, յորժամ աղաղակէի առ քեզ։ Սիրեցէք զՏէր, ամենայն սուրբք նորա, զի զճշմարիտսն պահէ Տէր, եւ հատուցանէ առատապէս հպարտացելոց։ Զօրացարուք եւ զօրասցի սիրտ ձեր, ամենեքին որ յուսայք ի Տէր։

Ի. Ո՛ լաւ լարեալ անձն իմ։ Ո՛ լաւ լարեալ եմ ի քեզ, Տէր, զի ոչ ամաչեցուցանես զիս յուսոյ իմմէ. եւ զի արդարութեամբ քում ապրեցուցանես զիս։ Զի զօրութիւն իմ եւ ապաստան իմ ես դու, եւ վասն անուան քոյ առաջնորդես եւ սնուցանես զիս։ Հանես զիս ի որոգայթէ զոր ծածկեցին ինձ, զի դու ես պատսպարան իմ։ Ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ, փրկեա զիս, Տէր, Աստուած ճշմարիտ։ Ատեցեր զպաշտօնեայս քո, որ ապաստանին առ Տէր։ Ես ուրախ եւ ցնծասցուք ի ողորմութեան քում, զի տեսեր զխոնարհութիւն իմ, եւ գիտացեր զանձկութիւն անձին իմոյ։ Եւ ոչ փակեցեր զիս ի ձեռս թշնամեաց, այլ կացուցեր զոտս իմ ի տեղւոջ ընդարձակի։ Ողորմեա ինձ, Տէր, զի նեղեալ եմ։ Խոնարհեցաւ ի տրտմութեան աչք իմ, եւ անձն իմ եւ որովայն իմ։ Զի կեցաւ ի վշտի կեանք իմ, եւ տարիք իմ ի հեծութեան։ Տկարացաւ ի չարութեան իմում զօրութիւն իմ, եւ ոսկերք իմ խռովեցան։ Ի բոլոր թշնամիս իմ եղէ նախատինք, եւ ի հարեւանս իմ յոյժ, եւ երկիւղ ծանօթից իմոց։ Որ տեսանէին զիս արտաքոյ, փախեան յինէն։ Մոռացեալ եղէ իբրեւ զմեռեալ ի սրտէ։ Եղէ իբրեւ զանօթի զոր կորուսանեն։ Զի լուայ զանէծս բազմաց հաւաքելոց ընդդէմ իմ։ Ի տալ նոցա զանձն իմ առնուլ, եւ զհոգի իմ խորհիլ։ Ես յուսացայ ի քեզ, Տէր, ասացի, դու ես Աստուած իմ։ Ի ձեռս քո ժամանակք իմ։ Փրկեա զիս ի ձեռաց թշնամեաց իմոց, եւ ի հալածողաց իմոց։ Երեսս քո լուսաւորեսցի ի ծառայ քո, եւ կեցո զիս ողորմութեամբ քով։ Տէր, մի՛ ամաչեցուցաներ զիս, զի կոչեցի զքեզ։ Ամաչեցին ամբարիշտք, եւ իջցեն ի դժոխս։ Համբակեսցին շրթունք նենգաւորք, որ խօսին զանօրէնութիւն ի հպարտութեան եւ ի նախատինս ընդդէմ արդարոյ։ Զի քանի մեծ է քաղցրութիւն քո, Տէր, զոր գործեցեր ի վախեան զքեզ։ Կատարեցեր ի յուսացեալսն ի քեզ առաջի որդւոց մարդկան։ Ծածկես զնոսա ի ծածկոյթ երեսաց քոց ի հալածանաց մարդկան։ Պահես զնոսա ի խորանի քում ի հակառակութենէ լեզուաց։ Օրհնեալ է Տէր, զի հրաշալի արար զողորմութիւն քո ի քաղաքի պատնէշի։ Ես ասացի ի յերկիւղի իմում, թէ մերժեցաւ ես յաչաց քոց։ Սակայն լուար ձայնի աղաչանաց իմոց, յորժամ աղաղակէի առ քեզ։ Սիրեցէք զՏէր, ամենայն սուրբք նորա, զի զճշմարիտսն պահէ Տէր, եւ հատուցանէ առատապէս հպարտացելոց։ Զօրացարուք եւ զօրասցի սիրտ ձեր, ամենեքին որ յուսայք ի Տէր։

Լ. Խնկեսցի վանդակ յանձն ի լարեալսն ի քեզ, Տէր, զի ոչ ամաչեցուցանես զիս յուսոյ իմմէ. եւ զի արդարութեամբ քում ապրեցուցանես զիս։ Զի զօրութիւն իմ եւ ապաստան իմ ես դու, եւ վասն անուան քոյ առաջնորդես եւ սնուցանես զիս։ Հանես զիս ի որոգայթէ զոր ծածկեցին ինձ, զի դու ես պատսպարան իմ։ Ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ, փրկեա զիս, Տէր, Աստուած ճշմարիտ։ Ատեցեր զպաշտօնեայս քո, որ ապաստանին առ Տէր։ Ես ուրախ եւ ցնծասցուք ի ողորմութեան քում, զի տեսեր զխոնարհութիւն իմ, եւ գիտացեր զանձկութիւն անձին իմոյ։ Եւ ոչ փակեցեր զիս ի ձեռս թշնամեաց, այլ կացուցեր զոտս իմ ի տեղւոջ ընդարձակի։ Ողորմեա ինձ, Տէր, զի նեղեալ եմ։ Խոնարհեցաւ ի տրտմութեան աչք իմ, եւ անձն իմ եւ որովայն իմ։ Զի կեցաւ ի վշտի կեանք իմ, եւ տարիք իմ ի հեծութեան։ Տկարացաւ ի չարութեան իմում զօրութիւն իմ, եւ ոսկերք իմ խռովեցան։ Ի բոլոր թշնամիս իմ եղէ նախատինք, եւ ի հարեւանս իմ յոյժ, եւ երկիւղ ծանօթից իմոց։ Որ տեսանէին զիս արտաքոյ, փախեան յինէն։ Մոռացեալ եղէ իբրեւ զմեռեալ ի սրտէ։ Եղէ իբրեւ զանօթի զոր կորուսանեն։ Զի լուայ զանէծս բազմաց հաւաքելոց ընդդէմ իմ։ Ի տալ նոցա զանձն իմ առնուլ, եւ զհոգի իմ խորհիլ։ Ես յուսացայ ի քեզ, Տէր, ասացի, դու ես Աստուած իմ։ Ի ձեռս քո ժամանակք իմ։ Փրկեա զիս ի ձեռաց թշնամեաց իմոց, եւ ի հալածողաց իմոց։ Երեսս քո լուսաւորեսցի ի ծառայ քո, եւ կեցո զիս ողորմութեամբ քով։ Տէր, մի՛ ամաչեցուցաներ զիս, զի կոչեցի զքեզ։ Ամաչեցին ամբարիշտք, եւ իջցեն ի դժոխս։ Համբակեսցին շրթունք նենգաւորք, որ խօսին զանօրէնութիւն ի հպարտութեան եւ ի նախատինս ընդդէմ արդարոյ։ Զի քանի մեծ է քաղցրութիւն քո, Տէր, զոր գործեցեր ի վախեան զքեզ։ Կատարեցեր ի յուսացեալսն ի քեզ առաջի որդւոց մարդկան։ Ծածկես զնոսա ի ծածկոյթ երեսաց քոց ի հալածանաց մարդկան։ Պահես զնոսա ի խորանի քում ի հակառակութենէ լեզուաց։ Օրհնեալ է Տէր, զի հրաշալի արար զողորմութիւն քո ի քաղաքի պատնէշի։ Ես ասացի ի յերկիւղի իմում, թէ մերժեցաւ ես յաչաց քոց։ Սակայն լուար ձայնի աղաչանաց իմոց, յորժամ աղաղակէի առ քեզ։ Սիրեցէք զՏէր, ամենայն սուրբք նորա, զի զճշմարիտսն պահէ Տէր, եւ հատուցանէ առատապէս հպարտացելոց։ Զօրացարուք եւ զօրասցի սիրտ ձեր, ամենեքին որ յուսայք ի Տէր։

ինակ եթէ գԺոխքը խմացեալ լինիցի գերեզմանն, նաև վերին գԺոխքն կամ լինիցին, այսինքն տեղին այն ուր ինքանէին հոգիք հարցն՝ ուր էջ և աղբատ զա-զարն, միտ բանին լինի այս. ահա բառնին կենաց իմ, և ես ինքանեմ մնալոմս ի գերեզմանն, և հոգ-ւովս ի վերին գԺոխս, որ է ասել. ահա մերձ եմ ի մահ, կամ թէ ահա մեռանիմ, մանաւանդ թէ իբրև մեռեալ համարիմ զիս. և առ այս յարէ.

ԼՅՍ համբերեայ ես ընդ այնոսիկ որ ինքանին ի գԺոխ։ Լ.յս ինքն համարեալ եղէ իբրև զմեռեալս՝ որք ինանին ի գերեզմանն. կամ թէ ահա ի համարս մեռելոց եմ՝ որք ինքանեն ի գերեզմանս։

Ամբ՝ բարբոյական առեալ զայս ասէ. * զարբեա-,, բանն իմն ոչ մարինոյն՝ այլ անձինն որ է միաբն...
,, (իսկ) գԺոխքն է յուսահատութիւն և անհաւատու-,, թիւն. նոյն և գուբ. զի որպէս որ ի գուբն է և ի ,, գԺոխքն, անկաբ է անձամբ գանձն ի լոյս հանել, ,, այսպէս և որ յանհաւատութիւն է և ի յուսահա-,, տութիւն, հեշտացեալ է ի գուբ մեղաց, և ի գե-,, ժոխք տխուր հեշտութիւն ։։

Աստիանոս սիւնեաց (ի կարգս պաշտամանց եկե-ղեցւոյ, երես. 421.) զայս բան կարդէ ի դիմաց ա-գամայ կամ ի դիմաց մարգկային բնութեանս, ամբաս-տան լեալ զանսաթկու օձին. * զի լցայց ասէ չարբա-,, բանօք զՀոգի իմ. և զկեանս իմ ի փառաց դրախ-,, տէն ի գԺոխս մերձեցայց ։։

Լ.յս բանք ի բերանոյն քրիստոսասիրելք յայտ առնեն զանհնարին վիշտս նորա՝ զորս կրեաց ի պարտիզի. զի զամենայն տանջանաւք զորս կրեցոյց նմա հրեայքն չերեւակայութեամբ, որպէս թէ ներ-գործութիւք կրեցէ զայնս. ընդ որս առաջի առնէր և զմեղս մեր և զապերախտութիւնն, եւս և զդատապար-տութիւն այնոցիկ՝ որք չհնազանդեցան՝ ի չարչարանաց նորա։ Լ.յս տանջանքք այնչափ սաստիկ եղեն՝ մինչև արտասուեալ նմա ի առաքելոյն (ԼՔ. Ե. 7.) և հե-զուլ զարտասուս ոչ միայն աչաց, այլև ամենայն ան-դամոց. իսկ զտագնապն յետին, և զքրտունս արեան որոն որոն հեղեալ յերկիր, որով ցուցանելիք՝ թէ ցաւ նորա իցէ ի վեր քան զամենայն. զի ըստ առա-

ՀԼՈՒԱԾԷ արտասուաց կարէ չափիլ ցաւն։

Ա.յս ցաւ լցցաւ ՚ի բևեռիլ ՚ներ մերոյ ՚ի խաչին. յորում բոլորովին լցաւ չարչարանաւք ՚ի խկծագին տանջանաց մարմնոյն՝ որովք տառապեր, և յանթեքելի տրտմանէ սրտին՝ յառաջեկայ ունելն անդ զցաւագին մայր իւր. մինչև ասել * տատապեցայ և խոնարհ եւ ,, ղէ մինչև յոյժ ՚։ (սաղ. ՀԷ. 9։) Յառապեցար այս տէր՝ որչափ և որպէս կամեցար. և ընդէ՞ր այդչափ կամեցար. զամենայն ինչ չափով և կշռով և թուով կարգեցեր. և էր՞ վասն ոչ եդեր չափ տատապանացդ. Ձերբաւի ոչ եդ՝ մինչև մերձեցաւ կեանք նորա ՚ի մահ. և այսու մերձեցաւ նաև ՚ի գժոխս, յոր իջան նելոց էր հոգւով։

Ա.յս իբրև մեռաւ և թաղեցաւ, համաբերել եղև ՚ի մարդկանէ իբրև զի յայնցանէ՝ որք ակամայ մեռանելով իջանեն ՚ի գուբ գերեզմանի և ՚ի գժոխս, և ոչ ունին յոյս յառնելոյ, և ոչ զոք օգնական յարուցիչ ինքեանց՝ զայս կարելին կարծել և ասել մարդիկ՝ զի ոչ գիտէին՝ թէ նա կամովին մեռանի՝ տէր գոլով կենաց, և ազատ ՚ի բռնութէ մահու. վասն որոյ ասէ։

Ջ. Ա.ղէ ես որպէս մարդ առանց օգնականի. և ՚ի ձեռն ազատ։

Ա.յս բան ըստ նկարագրին ոչ ումեք կարէ ուղղակի յարմարիլ, բայց եթէ ՚ներ մերոյ. զի նա միայն եղև ազատ ՚ի մահու, ըստ որում և ասաց, իշխանութիւն ունիմ մեռանելոյ և ոչ մեռանելոյ, ածանգելոյ զնոգի իմ, և առնելոյ զնոյն վերստին. * ես գնեմ զանձն ,, իմ, զի միւսանգամ առից զնա. ոչ ոք հանէ զնա ,, ՚ինէն, այլ ես գնեմ զնա անձամբ իմով. իշխա- ,, նութիւն ունիմ դնել զնա, և իշխանութիւն ունիմ ,, միւսանգամ առնուլ զնա ՚։ (յովհ. Ժ. 18։) Ոչապ քանզի ոչք խաչեցինն զնա՝ ոչ հարկանէին զնա այնպիսի, մանաւանդ թէ կարծէին թողեալ յոչ, որով և հայհոյէին զնա ՚ի խաչին, ՚ի կարծիս ածս հոգեւոր ասէ։

Ջ. Ա.ղէ ես որպէս մարդ առանց օգնականի։ Ա.ստանօր բառս առանց՝ յայտ առնէ նախ զբացատրութէն ընդունակու-

թէ, որով ցուցանի անընդունակ լինելն կամ անյարմար լինելն օգնականի. որպէս քարն անյարմար է օգնականի ի խօսիլ, զի թէ օգնեսցի և թէ ոչ՝ ոչ կարէ խօսիլ. և ըստ այսմ կամի ասել. համաձեալ եղէ ես իբրև այնպիսի մարդ՝ որ թէ օգնեսցի և թէ ոչ, ոչ կարէ ապրիլ ի մահուանէ։

Երիցորդ՝ յայտ առնէ զգացաւութիւնն անկարօտութիւն, որով ցուցանի կարօտ լինել օգնականի. և ըստ այսմ կամի ասել. եղէ ես նման այնպիսի մարդոյ՝ որ կարօտ գոլով օգնականի՝ ունացեալ է անօգնական. ըստ այսմ մեկնութիւն այս բան կարէ ասիլ և ի դիմաց իւրաքանչիւր անօգնական մարդոյ։

Երրորդ՝ յայտ առնէ ընդ հակառակն զգացաւութիւն կարօտութիւն, որով ցուցանի անկարօտ լինել օգնականի, և ըստ այսմ ի դիմաց քոյ խօսելով՝ կամի ասել. ես եմ այնպիսի մարդ՝ որ ոչ է կարօտ օգնականի. քանզի ես ինքնին առանց օգնականութիւն ուրուք կարեմ կեալ և ոչ մեռանիլ, տիրելով մահու և կենաց. զի ոչ եմ անկեալ ընդ իշխանութիւն մահու։ Այսյա միտ դնի այս բան ի շարականի. (ի գ. կ.)

* Ա՛ւ ի մեռեալս ազատ առանց օգնականի։ ուր և ցուցանի ազատ լինելն ի մահու. ըստ որում և մարգարէն յարէ զինի ասելով։

Ա՛ւ ի հեռուստ ազատ։ Առաւ ազատ առեալ լինի երբեմն ի փոխաբերական միտս փոխանակ բառիս ապրեցին կամ զատեալ և լինքեան ունացեալ. և ըստ այսմ ի մեռեալս ազատ ասի նա, որ կայ թաղեալ ի գերեզմանի՝ ոչ ունելով ինչ ընդ այլում, թողեալ յաւելուածոյն. յոր միտ կամի ասել. եղև ես ի մէջ մեռելոց. իբրև զայն՝ որ չունի զոք, և մոռացեալ է յայլոց։

Երիցորդ՝ բառս ազատ առեալ լինի փոխանակ այնր որ զերծ է յիմաքէ կամ ի վշտաց ինչ. և ըստ այսմ ազատ ի մեռեալս համաձեալ լինի նա՝ որ իբրև զմեռեալս զերծ է ի վշտաց. յոր միտ կամի ասել. ես որ մնայնեալ եղէ ի չարչարանս, յայժմ եղէց ազատ, յորժամ լինիցիմ ընդ մեռեալս. որ է ասել. մեռա, նեղուս լինիցիմ ազատ ի վշտաց։ Ա՛ւ ըստ այսմ մեկնութիւն այս բան ասի նաև ի դիմաց իւրաքանչիւր

տառապեալ անձին. յոր միտ ձերբայական բառն ո-
մանք թարգմանեն ասա պէտ՝

Լրբորդ՝ բառս ապա՝ առեալ լինի փոխանակ այնը
որ չէ կապեալ իւիք՝ յորմէ կարդի և իցէ, և ըստ
այսմ որ ապատ ասի՝ի կարգս մեռելոց, այնպիսին ոչ
է կապեալ մեռելութեաբ. յոր միտ կամ ասել՝ի դի-
մաց քոյ. ամենայն մեռեալք ընդ իշխանութեաբ մա-
հու են, եւ միայն եմ ազատ յիշխանութեաբ անտի հո-
րե. զի Թէպէտև մեռայ, բայց յարեայց իբրև իշխան
մահու, և ոչ ունացից՝ի մահու իբրև զայնոսիկ որք
կան ըմբռնեալ՝ի գերեզմանի՝ իբր Թոզեալ յոյ։

Լ ամբ" բարոյապէս մեկնեալ զայս բան՝ գրէ այսպէս.
* Մեծ օգնական է օրհնեցն հոգւոյ . . . այլ մարդիկ՝ որ
,, ոչ ունեն զնոյն, առանց օգնականի չքնին անխոհեմ
,, յամենայն չար գործս, այժմ ասէ (մարգարէն) Թէ
,, ես այնչափ վկրաւորեցայ՝ի հեշտութեաբ մեղացն,
,, մինչ զի զօրէնսն ունելով օգնական՝ անօգնականից
,, նմանեցայ յամախտութեաբ և անիսրատութեաբ ախտիցն . . .
,, (առկսպէս և) ազատ մեռեալք հեթանոսքն են, որ
,, զօրէնսն ոչ ունեն վերակացու և տէր. վասն այսո-
,, բիկ ազատ և անխոհեմ մեղանչեն և զանձինս սպա-
,, նանեն . . . այսպէս և ես եղէ՝ (ասէ) որ՝ի նեղբրդ
,, եի տէրութեաբ նորա ։ Լ այս մեկնութեաբ յայտ է Թէ
եւ պարզ խորհրդական, զպէս և զորս գրէ յետ այ-
սոբիկ. իսկ հայեցեալ յայն՝ զոր եդաք՝ի վերոյ, մար-
գարէն յետ առաջի դնելոյ զնամարելն իբրև ազատ
՝ի մեռեալս՝ յաւելու՝ի մէջ բերել և զհամարելն իբ-
րև զվիրաւորս և զչքեալս յոյ՝ ասելով.

Ե. Պրուէս վէրաւորս որ ննջեն՝ի գերեզմանս։

Ջ. Ո՞րս գոան ել յիշեցեր. և նուա՝ի յեռանդ ժամն
ներթեցան։

Վ իրաւորք՝ որք ննջեն՝ի մահիճս, ունին յոյս կե-
նաց. իսկ որք ննջեն՝ի գերեզմանս, ոչ եւս ունին
զայսպիսի յոյս կենաց. և վասն այսորիկ խորհրդով
ասէ՝ ննջել՝ի գերեզմանի. յոր միտ վիրաւորս ասե-
լով ասա՝ իմանալ զայնոսիկ՝ որք մահացու վէրս ըն-

կալեալ ՚ի պատերազմի՝ կամ արտաքոյ պատերազմի՝ մեռանիցն և թաղիցն ՚ի գերեզմանս։ Այլ զի տեղն մեր եղեալ ՚ի պատերազմ՝ վասն մեր՝ կամովին վիրաւորեցաւ ՚ի ձեռս և ՚ի ոտս և ՚ի կոզս, և մեռաւ և թաղեցաւ, վասն այսորիկ այնպիսւոյ նմանեցուցանի զինքն. և զի Հնամիք նորա իբրև տեսին զԹաղիլ նորին, ոչինչ աւելի Համարեցան վնաս քան զայլ վիրաւորս, սակայն իբրև ըստ Համարման նոցա խոտեալ ասէ,

Որդեա Վէրաւոր՝ որ ինկիր ՚ի գերեզմանս, (կամ ըստ այլ ձեռագրաց՝ ՚ի գերեզմանին։) Ասադ որդեա՝ դնի ասի ըստ բանի Հանգիտելոյն. զորմէ արժան է պիտել, զի ըստ ծարժորեցոյն. որպէսն և իբրև զերծս ցուցանէ. մի՝ զայսոսիկ ըստ Հնամառելոյն, կամ զայսոսիկ լինելն Հնամառելոյ, զորօրինակ յասէրն, իբրև զաստւոր գասի տէր. և որպէս քարեգուձ որդի։ Այրկրորդ զայսոսիկն ըստ նմանութեան կամ զայսոսիկ լինելն նմանութեան. զորօրինակ յասէրն. իբրև զհոյն սաթեկայ կախեցաւ գիւտէ։ Այրորդ՝ զայսոսիկն ըստ Համարման կամ զայսոսիկ լինելն Համարման. զորօրինակ յասէրն. իբրև զառաւգակ խաչեցին. և որպէս զչարագործ դանեցին։

Այդ ՚ի նախընթաց Համարն դնի ըստ առաջնոյն՝ ՚ի նշանակել զայսոսիկն Հնամառելն. իսկ ասա դնի ըստ երկրորդին և ըստ երրորդին, յոր միտ կալի ասել. ՚ի Թաղիլ իմում՝ Համարեալ եղէ իբրև զմիս սիկ՝ օրք վիրաւորեալ մեռանիցն և ննջիցն ՚ի գերեզմանս։ Այս բառդ ինչ՝ եթէ փոխաբերութիւն առցի՝ նշանակէ Թաղիլ ՚ի գերեզմանի. իսկ եթէ սիրապէս առցի՝ փոխանակ ՚ի քուն լինելոյ՝ նշանակէ իբրու կենդանի ձեռն ՚ի գերեզմանի. որպիսի եղև տէրն մեր. յորոյ բերանոյ ասի. * ես ննջեմ, և սիրտ իմ

,, արթուն կայ ‖. (երդ. ե. 2։)

Այս բան եթէ պղաբանութիւն իմասցի, նզովանայ ըստ այմմ, զոր եդ ՚ի Համարն. 3. այսինքն Թէ Համարեցայ ես ըստ այսոսիկ՝ որ իջանեն ՚ի գուբ. յոր միտ կալ մի ասել. Թաղեալ կամ ՚ի վիշտս ցաւոց, որպէս Թաղնէն ՚ի գերեզմանի վիրաւորեալքն առ ՚ի մահ։ Այս զի այսպիսիքս երևին ոչ ևս յիշել չկամ, այլ Թողեալ լինելոցանս, վասն այսորիկ յասելոյս ասէ։

Ո՜րչափ դառն ու չիշելիք. և նոյա ի չէաւանէ դառնմէ վերջեցան. Եւ լիշելն ալ զբե՛ կ ոչ ևս խնամել զնա։ Լ՚որդ զայնոսիկ որք նկղեն ի գերեզմանի՝ ամ Թէպէտև ըստ հոգւոց նոցա խնամի՝ պահելով զնոսա, բայց ըլ մարմնոց նոցին ոչ ցուցանէ զայն խնամն զորս յառաջն ցուցանէր. որպէս և յայտ է. զի ոչ ևս կերակրէ, և ոչ զարմանի զնոսա, և ոչ տայ որինչ կարգեալ է ի պէտս նոցա ցորչափ կան ընդ մնչուամբ։ Այս ամ բոլնամ Թաղուելս հայելով ասէ։

Ո՜րչափ դառն ու չիշելիք։ Եւր բառդ ըզբա՛ ոչ յարաբերել զյաջորդ բանն՝ զայն Թէ. * Նոքա ի ձեռանէ քուէ ,, մէ մերժեցան ։։ որպէս կարծեցն ոմանք, այլ զմի բաւարարն՝ զորս լիշեաց. որպէս Թէ ասէր. Համարեցայ ես իբրև զվիրաւորս Թաղեալս ի գերեզմանի, զորս դու ոչ լիշեցեր, այսինքն զորս ոչ ևս իբրև ըզկենդանիս խնամարկեցեր։ Լ՚ոյ տայ զպատճառն ասելով։

Նո՜ր նոյա ի չէաւանէ դառնմէ վերջեցան։ Եւր ձեռամբ է մացեալ լինի նախախնամութիւն այդ. զի ամ նախախնամութիւք իւրով իբր ձեռամբ խնամէ և դարմանէ զամենեսին. և զի Թաղեալքն ի գերեզմանս ոչ ևս խնամին այնու, որով խնամեալ լինէին յառաջն՝ որպէս ասացաք այժմ, վասն որոյ ասէ. Նոքա մերժեցան ի ձեռանէ քուէմէ՝ այսինքն ի բաց առեալ եղեն յայնմ նախախնամութէ՝ որով խնամիբր զնոսա։ Ո՜ այս դնելով կասի ցուցանել, Թէ այսպիսի համարեալ եղև և ինքն ի կարծիս Թշնամեաց իւրոց։

Ո՜յս բան հանդերձ նախընթացիւ կարէ հայիլ և յայնոսիկ՝ որք գոլով արք անուանիք ի լարիս՝ յան կանիլն ի պատերազմի ոչ ինան անթաղ, այլ Թաղին ի մեծաշէն գերեզմանս առ ի յիշատակիլ ի մարդկանէ և փառաւորիլ. բայց ամ ոչ ևս յիշէ զնոսա. զի մերժեալ եղեն նոքա յերեսացն ՚ոյ. և որպէս մարմնով Թաղեցան ի գերեզմանի, նոյնպէս և հոգւով իջին ի դժոխս։

Ո՜սա այժմ ևս խնացեալ զայս բան՝ նովին հետևուԹիւք մեկնի՝ հայելով ի Թշնամիս ևն մերոյ. զի այնպիսի համարեին զնա. ուստի և զգերեզման նոքա իբրև այնպիսւոյ նկղեցին։

Լամբ" զերիսոին զայսօսիկ համարսդ ըստ Հոգևորին առեալ՝ մեկնե այսպես. վիրաւորը ի գերեզմանն ասէ՝ են անխտիր մեղանչողքն. իսկ որ ոչ այսպես, այլ դեռևս խտրե, բայց յսէնախե, հուսդ լինի յան-խրտրութիւնն։ Լաւ պատճառ յայսպիսիս յօժարելոյ մարդկան գևքն են ասե. որոյ վասն յաւելու նա ինքն "Լամբ" և զպատճառական շարդասդ ընէ՝ յասելն. զի զորս գու ոչ յիշեցեր, և նոքա ի ձեռանէ ես. այսինքն թե ած ոչ ևս յիշէ զդևս, զի մերժեալ է զնոսա յիւրմէ։ Լրդ քանզի զորս միանգամ ասաց մարգարէն, ի մէջ երեսը զայնս հայելով ի մտն, և ի թաղուիս քոի, զնոյն բացայայտակի ևս դնէ ի յաջորդ համարն՝ խօսելով ի բերանոյն քոի՝ այսպես։

Է. Լարէն ղէս ի գբէ ներջնաւն. ի խաւարէ և ի սպառեցս խաւար։

Գերեզմանն կոչի գուբ նեղբեին, զի է գուբ ծածկեալ այսինքն փոս տեղի փակեալ կափարչաւ և կամ ամփոփեալ հողով. և զի ի փակիլ գերեզմանի, ամենևին անլոյս մնայ տեղին, կոչի ևս տեղի խաւարին, կամ խաւար։ Լսի և ստուեր մահու՝ վասն երից. մի՝ զի է ստուերամած տեղի մահու այսինքն մահուամբ ծքելոց անդ. երկրորդ՝ զի է ցուցանող մահու. քանզի որպէս ի ստուերել երևի իրն. այսպես և ի գերեզմանի իբրև ի ստուերել երևի մահն. զի որ տեսանէ զգերեզմանն՝ յիշէ կամ տեսանէ զմահ ի ջերեզմանն՝ իբրև թե ասելով. այս է տեղի մեռելոյ ես։ Լերրորդ՝ զի իբր ստուեր հետևի մահու զի զօրօրինակ ի գալ ուրուք գայ և ստուեր նորա, այնպէս և ի գալ մահու գայ և գերեզմանն. զի թէ և իրօք ոչ դիցի զբ ի գերեզմանի, բայց ուր և դնի, այն համարի վասն նորա իբրև գերեզման եւ կեալ ընդ մահու։ Լյայսիսի կոչելով մարգարէին զգերեզմանն՝ ի դիմաց քոի՝ դիտէ ակնարկ երևեցուցանել զայն, և անգուեթ ցուցանել զմարդիկ առինքն, առ ի գուեթ շարժելոյ զնոսա. մ որոյ ասէ։

Լարէն ղէս ի գբէ ներջնաւն՝ ի խաւարէ և ի սպառեցս մահու։ Լսամի ասէլ. եկի ես յաչխարհ առ ի կենանս տալ ազգի մարդկան. իսկ նոքա փոխանակ կենանս

ընդունելոյ՝ բարձին զայն ի ներքեւ, և թաղեցին զմարմին իւր՝ ի գերեզմանի՝ որ է գուբ ներքին և խաւարին, ի յոյս գերեզման ոմն ըստ աւանդելոյ ոմանց՝ ել այն՝ զոր փորեաց Հանդերձապետ եղեկեայ արքային յուդայ. զորմէ այսպէս գրէ Ծործորեցին (՝ի մեկն. մատ. գէ. իե.) * Հանդերձապետին եղեկեայ էր ասէ այս գերեզման. յորմէ տարագրեաց զնա Եսայի մարգարէ՝ ասելով (Եսայ. իբ. 16.) զի՞ ի՝ զի փորեցեր քեզ յարդ ՝ի վիմի. Հանգչ տէր ՚ած զՀանդերձապետին եղեկեայ որ ասէ այս պետութիւն քո ՝ի քէն. և յօտար երկիր մեռանիցիս. որ և եղեւ իսկ. Վերեզմանս այս ՚ի մեզ ասէ մինչ՝ նամ յաւուրս գերութեն՝ ծածկեցին զնա Հեղդեզ ուղղիոց զոր ատացեալ զտեղիս զայս յոսկեփ մեծաւունն ՚ի հայրենիս իւր. քանզի և պարտէզ իսկ էր. և սրբեաց զտեղին, և եգիտ զգերեզմանն. յորում ոչ ոք երբէք էր թաղեալ ։ Եւ վասն կատարելոյ սորա գրէ անդ այսպէս. * կափարիչս այս ասեն է վիմին այն՝ զոր եդ յակոբ ընդ մարս իւր, և ածեաց և կանդնեաց արձան ։ Յոսկեփոյ ապա և զինքն գերեզմանին՝ ասէ անդ. * Եւ ինքեցին մնատանեաւ քահանապետին՝ որ ունէր զանփակ գիրն՝ է. անուն ոչ քանզաւած ակն մատանւոյն. զոր ասեն առաջին տախտակացն գոլ ընդ ձեռն զայն՝ զոր խորտակեաց մովսէս. այնու ինքեցին զինքն քո, և վկայեցին Թէ սա նոյ է՝ որ երեւեցաւ ՚ի լեառն քորէբ, և ասաց. Ես եմ որ էն ։ Այս Հայր այն՝ որ գրի ՚ի շարականի. (կան. ծա.) * որ անփակ գրով Հաստատեալ քարտէզ՝ ինքն մատանեաւ ։ ըստ որում տէրն մեր Համարեցաւ իմանալի քարտէզ՝ Հաստատեալ վկայութիւք մարգարէից. իբր անփակ գիր, այսինքն իբրև զդիրդ է, որ է անփակ. և նշանակէ զայծ. և ս և եղև քարտէզ առաքեալ ՚ի Հօրէ, որ ինքեալ էր և Հաստատեալ անփակ գրով, այսինքն անուսմբս է. որ նշանակէ զոր էն՝ այսինքն զայծ ։ Ի յոսկիսի գոլով ասէ պատմագիրն զի ինքեցի ՚ի գերեզմանի այնպիսի ինքով յորում ինչ անուն որ էն. կամ անփակ գիրդ է՝ նշանակող զի ՚ի մատանւոջ քահանայապետին ասի քանզաւած ակեալ գոլ անուն եհովահ, այսինքն որ էն։

Բայ յատուկ նշանակութեանէ առեալ. մարմին ոմն մեր
ոյ էր իբրև քարտէզ, որ հաստատեալ էր անփակ
գրով այսինքն է, թէ միաւորեալ էր ածուածէ զոր
յայտնէ անփակ գիրս է. և ինքն գոլով այսպիսի՝ ի
դնելն ի գերեզման կիզեցաւ կիզով քահանայից։
Գրէ զարձեալ ծործորեցին (ի նոյն մեկն. գլ. ժբ.)
Թէ ի մեալ անդ ոմն մերոյ ի գերեզմանի զաւրս
էրիս՝ ոչ ոք մեռաւ. զի ոչ համարձակեցաւ ասել մահն
յափշտակել զոք. և առ այս օրինակ բերեալ զանցս
կիտին՝ որ եկուել դայիանն գրէ այսպէս. * յերիս ա
,, ւուրս ոչ ձաշակեաց կերակուր կեանն, զի մի
,, հեղձցի մարգարէն. այսպէս և յիջանել ոմն մերոյ
,, ի գերեզման ոչ զբերաց մահ կլանել զոք. զի թէ
,, մեռեալք յառնեն՝ զինչ հարկ էր կենդանացն
մեռանել»։

Ի ստանօր վարդան նեբրին գրով իմանայ զդժոխս.
այլ անյարմար է. զի ոչ եդին զնա անդ, այլ ի գե-
րեզմանի, և ինքն հոգւով էջ ի դժոխս՝ այն որ յայլ
լեզու նեբրինք կամ ստորինք ասի։

Ի յս բան փոխաբերաբար առեալ նշանակէ զմոտ-
նին ի մեծամեծ վիշտս՝ որք են իբրև ստուերք կամ
հեւք մահու, և խաւարեցուցիչ խորհրդոց, և իբրև
գուբ ընկղմիչ հոգւոյ. և բան այսմ ի դիմաց իւրաս
քանչիւր մարդոյ ասի այս բան. և յայս միտ ոմանք ի
դէմս գերեզման ի բաբելոն առնուն զայս. որպէս
և վարդ"։

Խոկ լամբ" հոգևորապէս մեկնեալ գրով իմանայ ըղ-
խորխորատ հեշտասուտութեանէ. խաւարտաւ զմեղութիւն
խորհրդոց, և ստուերաբար մահու զկեղծմոտութիւն. որ
իբրև ստուեր մեռաց ծնեալ ի հոգին, և ստուերագրե
ի նմին զանհաւատութեանէ։ Ձայս ամենայն ասէ մոտ-
նեցին, և իմացին գնբ գմարգիկ։ Լ"ըդ այս միշտ
տակէլոյ մարգարէին զմաղել նոն մերոյ ի գերեզմա-
նի՝ դառնայ պատմել կարգաւ զորս միանգամ կրեաց
տէրն մեր. և նախ ասէ։

ը. Յս հասոպեչյաս սրմամոնիչ ֆս. զանինայն չբօսանա
ֆս ածելը ի վերայ իմ,

Ի յս բանիք ցուցանէն զերկուս հանգամանս չարչա-

բանացն քոի, զաստուածութի և զպագանութի. ՚ի սաստ
կութենն ասէ. յիսուհաստատեցաւ սրտմտութի քո. և
ըստ բազմութենն ասէ. զամենայն զբօսանս քո ածեր
՚ի վերայ իմ։ Իսկ սրտմտութիւ իմացեալ լինի աստ
ներգործութի վրէժխնդրութենն ՚ոյ. քանզի ՚ի բար
կանալ ՚ոյ ՚ի վերայ մարդկան վասն մեղաց նոցա, և
՚ի կամիլ առնուլ զվրէժ ՚ի նոցանէ, գներգործութի
այսր բարկութիւ իբրև զնետ արձակեալ էր ՚ի վերայ
նոցա։ Իսկ որդին միածին երաշխաւոր լեալ վասն
մեր՝ եւ ընդ առաջ բարկութիւ Հօր իւրոյ, աղաչել
զնա՝ զի գ՚նել վասն իւրոյ միջնորդութիւ խնայեսցէ
՚ի նոսա, և յետս դարձուսցէ զնետ դարձուցանեն։
Տեսեալ Հօրն երկնաւորի զմիածին որդի իւր ընդ ա
ռաջ ելեալ՝ ըստ մեզ խօսելով՝ բարբառեցաւ առ նա
՚ի բաց կաց ասէ, զի ոչ կարեմ դարձուցանել զնետ
իմ։ Ո՚ւստ որդիա՝ եթէ ոչ կարես դարձուցանել, ա
հա ես, հար զիս. ոչ խնայեաց Հայրն երկնաւոր ՚ի
միածինն, այլ եհար զնա սաստիկ, և մեզ՝ ՚ի նա
զնետ իւր. վասն որոյ և որդին ասէ։

Յիս հասաւպէտեաց սրմտութի՛ն։ Ո՚ւսկիզբն նետ բար
կութիւ քո՝ որ հասանելոց եր ՚ի վերայ ազգի մարդ
կան՝ եհաս առ իս. եհար զիս, և հաստատեցաւ յիս։
Լաւ հաստատիւ ասելով՝ նախ կամ ցուցանել, թէ
բարկութիւն ՚ոյ ոչ միայն հեղաւ ՚ի նա, այլև մեզ
ընդ նա, և ոչ հեռացաւ ՚ի նմանէ, մինչև ոչ ներգոր
ծեաց ՚ի նմա զամենայն գործս վրէժխնդրութիւ իւ
րոյ։ Երկրորդ կամի ցուցանել, թէ արդարև սաստիկ
եր բարկութիւն ՚ոյ ՚ի վերայ մեղաց մարդկան, այն
չափ սաստիկ եղև և հարուածն, որով եհար զնա
հայրն։ Երրորդ՝ կամի ցուցանել թէ զոր միանգամ
կամէր հայր թափել ՚ի սաստկութիւ բարկութիւ իւ
րոյ ՚ի վերայ մարդկան՝ զայն ամենայն յինքն եառ որ
դին. վասն որոյ յարէ զկնի ասելով։

Ո՚ամենայն ղբօսանս որ ածէր ՚ի վերայ իմ։ Ո՚ բօսանօք
իմացեալ լինին աստ ուռուցեալ և պատառեալ ալիք
ծովու. որպէս յայտ է յերբ՚՚ և յայլոց թարգմանու
թեց, որով նշանակին պէսպէս նեղութիք և տառա
պանք. և զի զայս ամենայն առաքեաց հայրն երկնա
ւոր ՚ի վերայ որդւոյ, վասն այսորիկ յաւելմամբ դե-

քանուանդ ֆո ասէ՝ զբօսանքը քո. և զի ոչ միայ տեսակ
ինչ տառապանաց՝ զոր ոչ ետ Թլլ նմա կրել, վասն
այն յաւելոյ զբառդ պահեայն, որպէս Թէ ասէր. ընդ
կրգմեցեր զիս ի ծովոյ չարչարանաց, և զամենայն
ալիս տառապանաց անցուցեր ի վերայ իմ։ Այլ պատ-
ճառն է, զի որովհետև ոչ միոյ ոմն ոչ զմի, այլ զամե-
նայն մեղս մարդկան ի վերայ իւր էառ՝ առ ի ջնջել,
յանձն էառ և ոչ զմի, այլ զամենայն տեսակս չար-
չարանաց կրել վասն մեր. զորմէ և այլուր խօսեցաւ
ի սաղ. իա. և կը. տէս և վասն բառիս պէտառ ի
սաղ. իա. 9։

Ա.Այլ այս բանք որպէս և յայտնի երևի, ուղղակի
հային յայն վիշտ ոմն մերոյ՝ զոր կրեաց ի պարտիզի,
յորում զամենայն ալիս չարչարանաց առաջի իւր նկա-
րելով՝ ի վերջին տագնապի ընթանեցաւ, մինչև ասել.
տրտում է անձն իմ մինչև ի մահ. և յառաւելութէ
տագնապմանն զարեան քրտունն հոսեաց։ Այս
առեաց գրեթէ մինչև ի ժամ ըմբռնմանն, յորում
պահու Թողին գնա աշակերտքն և փախեան. և որք
ծանօթք էին նմա՝ Երբև լուան զայն՝ օտարացան ի
նմանէ. զորոց խօսի ի յաջորդ համարն։

Ա.Այս բանք ի բերանոյ արդարոյն ասացեալք՝ յայտ
առնեն զմեծամեծ վիշտն կամ զիրձուԹեան՝ որք
գան ի վերայ նորա, և երևին լինել գործ բարիու-
Թեն այդ. զի երբեմն են ԹոյլտուԹիք ծանուցոյ,
որպիսի են հոգևոր անկմունք. որոց օրինակ տայ
լամբ՝ զգաւԹն և զպէտրոս. և երբեմն են պատա-
հաք անբերելի վշտաց, որպիսի եղև յոթայ. եր-
բեմն և այլևայլուԹիք փորձուԹեց, զորս կրեն ա-
ռաքինի անձինք, մինչև վտանգիլ իսկ. այլ որք զո-
րանան ձերմբ՝ կարեն ապրեցուցանել զանձինս. զի
որպէս գրէ վանական վարդապետ ի մեկն. յոթայ.
գլ. ջ. * փրկել զնոսն՝ քաջ ուղղեաց է։ Ո այսո-
սիկ եդեալ մարգարէին ի հասարակի, սկսանի այժմ
մանուածոել զանս իւր. և նախ խօսելով ընդ Հեռանա-
ղոյ ծանօթին՝ ասէ.

ԼԵ. Ընդ եօթ արարեր յինէն զձանօթս իմ. և եդին զիս նշան ընդ-
առ թշնամեաց։

Ոմանօթք նոն մերոյ յերբիս դասս վերածին. յառաջ-
նումն դասի համարին աշակերտքն նորա. յերկրորդումն
ազգականք նորին. իսկ յերրորդումն ամենեքին նոքա
որք ձանաչէին զնա, յորոց միջի կային և մանուածոյ
բարեկամք նորին. զորոց խօսի՝ ի վերջոյ՝ ի համարն.
20։ ՝ի սուտ հայհոյով ասէ։

Եօթ արարեր յինէն զձանօթս իմ. և եդին զիս նշանակ
թշնամեաց։ Այս բան եթէ՝ ի հասարակի մտածեսցի՝
մեկնի այսպէս. ՝ի մատնիս իմ՝ ի չարչարանս Թողլ
եւտուր՝ զի ծանօթք իմ փոխանակ մերձենալոյ առ իս
հեռասցին կինէն, նշանակ առնելով զիս բանից իւ-
րեանց։ Իսկ նշանակն է՝ որ դնի ուրեք իբրև նշանակ
նետից կամ այլոց իրաց. այսպիսի արարեն զիս առ
ծանօթք իմ, այսինքն եդին զիս նշանակ կամ առաջ-
կայ բանից իւրեանց՝ ասելով, զիարդ եղև՝ զի մատ-
նեցաւ ՝ի չարչարանս և ՝ի մահ. ուրեմն ոչ էր նա
այնպիսի՝ որպիսի կարծէաք։

Իսկ եթէ ՝ի մանուածոյն մտածեսցի այս բան՝ հայհ-
լով ասակ յառաքեալսն, մեկնի այսպէս. ՝ի կալ իմում
՝ի պարտիզի՝ ուր ամենայն զբօսանս քո ածեր ՝ի վե-
րայ իմ, իբրև հասին անդ խնդրօղք անձին իմոյ,
դու հայր փոխանակ օգնելոյ հասուցանէիր ինձ՝
հեռի արարեր յինէն զձանօթս իմ. այսինքն Թողլ
եւտուր՝ զի աշակերտք իմ Թողեալ զիս՝ հեռասցին
կինէն, և Թողցեն զիս միայնակ ՝ի մէջ Թշնամեաց
իմոց. ապա և Թշնամիք իմ եդին զիս նշանակ իւ-
րեանց. այսինքն եդին զիս նպատակ վրէժխնդրութե-
իւրեանց, կամ նպատակ յարձակման և գալստեան
իւրեանց՝ առ ՝ի ըմբռնել զիս, որոց նպատակացոյց
եղև յուդայ, մատնելով զիս ՝ի ձեռս նոցա առ ՝ի մահ։
Այս բան՝ ասէնպիս և որ գրի ՝ի վերջ սաղմոսիս՝ ըն-
երկուց հայի ՝ի դաւիթ. մի՞ ըստ արտաքսապէս հե-
ռանալոյ ՝ի նմանէ ծանօթից նորին ՝ի հալածմանն
սատակչաց և աբեսաղոմայ, որք և նշանակ արարին
զնա բազմապատիկ նետից, այսինքն չարախօսութե-
բամբասանաց, այսպանմանց ևն։ Երկրորդ՝ ըստ ՝ի

նէրքուստ հէռանալոյ Ծանօթից նորա յաւուրս գայ-
թակղեցուցանելոյ նմ զժողովուրդն մեղօք խրովք.
որոյ ազգաւ Ծանօթք նորա և բարեկամք թէպէտև
արտաքուստ բարեկամաբար սիրէին ընդ նմա, բայց
սրտիւք խրեանց հեռացեալ էին ի նմանէ, և չարիս
խօսէին զնմանէ. որով և նշանակ արարեալ էին զնա
բանից խրեանց.

Ի ամէն՝ հոգևորապես մեկնեալ զայս բան՝ Ծանօթիւք
իմանալ աստ զՀրեշտակս որք ոչ թէ ասէ հէռանան,
այլ թողլ տան երբեմն. դիւաց փորձել զի ընտիր
երևեսցի մարտիկն. իսկ դևք նշանակ դնեն զնա խ-
րեանց՝ արձակելով ի նա զգայնազան նեաս սիրոց,
որում եթէ զդէմ կալցի առցէ զպատկն։ Ա՛րդ չէա
խօսելոյ մարգարէին զՀէռանալոյ Ծանօթից ՚ի մէ-
ջոյ՝ խօսի ապա և զմնանելոյն նորա ասելով.

Ժ. Ա՛պանեայ՝ և ոչ ելանէք. ապ ի՛մ պիտոյն յողոջ-
պօսիքն։

Ա՛ռանիլ ՚ի մէջոյ կրկնակի ասի վնիլ. մի՝ ՚ի ձեռս
թշնամեաց, և մի և ՚ի չարչարանս և ՚ի մահ. ըստ
երկուցս ըստ այսոցիկ ասէ.

Ա՛պանեայ և ոչ ելանէք։ Ա՛յսինքն մնանելով եղէք ՚ի
ձեռս թշնամեաց իմոց, և այնու մնանելով եղէք նաև
՚ի չարչարանս իբրև յանէանելի բանս, յորմէ թէ-
պէտ կարօղ էի ելանել այսինքն ազատիլ, բայց գի-
տելով՝ թէ այս ի կամ քո՝ ոչ ելանէի՝ այսինքն ոչ
կամիմ ազատիլ, այլ ՚ի նմին մնալով՝ անդադար աղ-
աստսօքք ՚ի դիմաց մարդկան ազատել զքեզ (երբ.
ե. 7.) և առ այս յարէ.

Ա՛յլ ի՛մ պիտոյն յողոջպօսիքն։ Ա՛յսինքն յաղաչելն
իմ զքեզ՝ այնչափ արտասուեցի՝ մինչև աղքատացան,
այսինքն պակասեցան աչք իմ ՚ի հիւծոյ, և ՚ի պա-
կասութէ տանի տկարացան. որով նշանակի աստիճ
արտասուելն. զոր և բերանով երեմիայ կսկծագինս
առաջի առնէ և ասէ. * պակասեցան աչք իմ յար-
,, տասուաց. խռովեցաւ որովայն իմ. լերկիրք լուծան
,, փառք իմ ՚ի վերայ բեկման դստերն ժողովրդեան
,, իմոյ։ (ողբ. ը. 11.) Իսկ թէ ոչ արտասուել
էր այս՝ զոր յիշէ աստ, արդեօք այն ոչ էղև ՚ի պար-

տիզի ՚ի տրտմիլն, թէ արտաքոյ այնը, որոշակի ոչ
աւանդէ. զի և առաքեալն ՚ի խօսիլն զայսմանէ՝ ոչ
որոշէ, այլ թէ յաւուրս մարմնոյ իւրոյ ուժգին գոչ-
մամբ և արտասուօք պաղատեր առ Տէր. (եբր. Ե.
7.) [1]զայս արտասուս հեղոյր տէրն մեր վասն և
ըրից. մի՛ զի բազումք ոչ հաւատային էին ՚ի նա. երկ-
րորդ՝ զի բազումք և յետ հաւատալոյ դատապարտե-
լոց էին. և երրորդ՝ զի ընտրեալք իւր բազմօք
տանջելոց էին յանօրհնաց։ [2]Ասաի և երեսիա մար-
գարէ խօսելով ՚ի բերանոյ տեառն մերոյ ՚ի գիրս ողոց
ասէ. * մտանեաց զիս տէր ՚ի ձեռս ցաւոց իմոց, և
,, ոչ ևս կարեմ հանդարտիլ. ջնջեաց ՚ի միջոյ իմմէ
,, զընտիր ընտիր զօրուց իմոց. կոչեաց ՚ի վերայ ընտ-
,, բելոյ իմոց ժամանակս բեկման... վասն այսորիկ
,, ես ՚ի լալ մաուցեալ եմ. ակն իմ իջոյց զար-
,, տօսր... լուարուք զայս ամենայն ժողովք, և տե-
,, սէք զցաւս իմ. օրիորդք իմ և երիտասարդք իմ
,, վարեցան ՚ի գերութիւն... լուարուք լուարուք զայս,
,, զի հեծեմ, հառաչեմ, և ոչ ոք է՝ որ մխիթարէ
,, զիս‖. ողբ. ա. 14--21.) [3](՚ի գլ. ը. 18.)
խօսելով առ նա ինքն քո, ասէ. * հոսեսցեն (աչք
,, քո) իբրև զհեղեղ զարտասուս ՚ի տուէ և ՚ի գի-
,, շերի. մի լռեր և մի դադարեր. մի տար դուլ աչ-
,, տասուաց‖։

[1]Յայտնի ևս մեկնի այս բան՝ հայելով ՚ի նախորդ
թացադ, իբր թէ ասէ. ամենեքին հեռացան յինէն,
և ես ժամանեցի յաղքատութիւնն անեղանելի. և այլ
իմ հանապազ հայելով յայս և յայն, կամ հայելով
առ քեզ՝ վաստակեցան, կամ հեղոյր զարտասուս
նուաղեցան։ [2]ոմն վարդան գաղքատութիւն առնու ՚ի
վերայ մարդկան. և զայս բան մեկնէ զարտասուելոյն
քոյ ՚ի վերայ աղքատացեալ բնութեանս մերոյ յարտա-
սուէն ՚ի վերայ երուսաղէմի։

[1]Այս բանիւ որք ասին ՚ի բերանոյ տեն մերոյ (ըստ մեկ-
նելոյն ՝ցբ. Տարց. և ըստ սարգսի շնորհալւոյ ՚ի մեկն.
ա. պետ. ը. 23. Յառ. Ի.) ասին և ՚ի բերանոյ իւ-
րաքանչիւր արդարոյ ՚ի լքանիլն ՚ի ծանօթից իւրոց,
և ՚ի մատնիլն յանեղանելի վիշտս և ՚ի տրտմութիւնս,
՚ի գերութիւն և ՚ի տխանդութիւն, եւ։

ամբ" Հոգևորապես առեալ զայս՝ մեկնէ ի վերայ մանուածէ մարդոյ յախտս մեղաց. զի ընդ չափաւոր ցանկութեին ասէ խառնելով մարդկան զանչափ մեղս՝ մանրին ի ծառայութէն մեղաց, և ոչ կարեն զերծանել։ * զի դժուարին է յամախտացոյն ի սովորութիւն ,, մեղաց՝ ազատիլ. քանզի հնանալովն բնութէն լինի ‖. և Հոգին այնուհետև զրկեալ յերկնային բարեաց՝ աղքատանայ. յորմէ և աչք մտացն տկարանան և կուրանան։ Եւ ոչ միայ այլ ինչ առնել՝ բայց եթէ ըստ օրինակի բարեմիտայ կուրի աղաղակել առ երկնայինն բժիշկն սրտի մտօք, և հանապազորդեան ջանիւք։ Ո այսմանէ այլոյր ևս առացեալ է մեր։ Զի մարդաբէնն խօսեցեալ գմանուածէն՝ ոն մերոյ՝ առաջի առնէ այժմ և զաղաչանս նորա՝ զորս մատուցանէր առ Հայր վասն յարուածէ իւրոյ՝ և վասն փրկուածէ մերոյ՝ ասելով։

ժե. Ձ ղաղաւիեցէ առ տէր զբհանազոյ. և համբայէ առ տէդ դիեա իմ։

Ո որ ասաց ի սկզբան սաղմոսիս. * տէր ոճ փրկուածէ իմոյ ի տուէ կարգացի և գիշերի առաջի քո ‖. գնոյն կրկնէ և ասէ. և զոր անդ միայն բանիւ ասաց աղաղակել, ասէ՝ եթէ զբանիւն դնէ, և եթէ զգործոյն. ըստ աղաղակելոյ բանիւ ասէ։

Ձ ղաղաւիեցէ առ տէր զբհանազոյ։ Կամի ասել. ի ժամ անտի՝ յորում երեքտասոր եղէ փրկուածէ ազգի մարդկան ոչ դադարեցի յաղաղակելոյ վասն նոցա առ քէզ մինչև յօրս յայս։ Ոակ ըստ գործոյ աղաղակելոյ ասէ։

Ա դիեա համբայէ առ տէդ դիեա իմ։ Ա այս համբարձումն ձեռաց կարէ իմացեալ լինիլ նախ զվէրացուցանելոյ զձեռս յաղօթսն. որպէս և առնեն բազումք յաղօթեալքն. յոր միտ՝ ցուցանի այսու ազգուածէն աղօթից ոն մերոյ։ Երկրորդ՝ կարէ իմացեալ լինիլ զվէրացուցանելոյ զձեռս ի խաչին, յոր միտ կամի ասել. զոր աղաղակելով խնդրեցի ի քէն՝ այժմ ամփառնալով՝ զձեռս իմ ի խաչի առաջի քո տարածանեմ, և աղաւելով զնոյն խնդրեմ։ Ոակ զոր խնդրեր՝ եր փերկուածէ ազգի մարդկան՝ ևս և յարուածէ իւր, ոչ զի

ինքնին ոչ կարեր յառնել և վասն այն գՀայր աղա-
չէր. այլ զի զամենայնն Հօր ընծայիր, և որ սահմա-
նեաւ էր լինիլ մեղեր զի լինիցի։ Այլ Թէ զինչ
էր այն՝ զոր ի խնդրելն ասէր, ոչ է մեզ գիտելի. և
սակայն մարգարէին ի գիմաց նորա խօսելով՝ օրինա-
կաւ ինն ձևացուցանէ զգան նորա և ասէ.

ԺԲ. Ունէի հեծելոց առնիցես զհանգչելս ոտ. կամ բծիւղ-
չորուցանիցեն և խոտաբոյս առնիցեն առ ինէ։

ԺԳ. Ունէի պարտեզ ոտ երբեք ի գերեզմանի զղերմա-
նէս ոտ. կամ զՀնձմարտութիւն ոտ ի խորհեան.

ԺԴ. Ունէի ձանձրացիցեն ի խաւարի ոտանձնչելս ոտ. կամ ար-
գարութիւն ոտ յերկիր մոռացեալ.

Ալ ինակ մեռելոց կրկնակի մտածի. այսինքն իբր ըստ
գոլոյ և իբր ըստ ոչ գոլոյ. իբր ըստ գոլոյ մտածեալ՝
վճռակ նոցա համարի այն՝ յոր գտանին հոգւով. Կամ
իբր ըստ ոչ գոլոյ մտածեալ՝ վճռակ նոցա համարի
այն՝ յոր գտանին մարմնով. և յայտ է Թէ ըստ այսմ
վճռակի ոչինչ զգան նոքա, և ոչինչ խօսին, և ոչինչ
ձանձրանան. և են ի համարի չէզոքաց։ Այլ զի այս վճ-
ռակ յայտնի է ամենեցուն, իսկ առաքինին անյայտ,
մարգարէին ոչինչ յիշելով զառաքինին՝ զայս յայտնի
վճռակ ևՀետ ի միջ բերէ ասե. այսինքն զվճռակ գե-
րեզմանի (որպէս և ի սաղ. ձԺԷ. 25. և ի սաղ. Ղ.
6. և ի սաղ. իԹ. 9.) Այսա որում սովորութիւն էր
առ նախնիսն զայն զայս ի միջ բերել ի խնդրելն
յոմն զայցելութիւն նորա յատեան կհանես. որպէս արար
և եզեկիա արքայ ի խնդրելն զերժկութիւն անձին իւ-
րոյ, ասելով. (Եսայ. ԼԸ. 18.) * զի ոչ Թէ որք ի
,, գերեզման են՝ խոստովան առնիցեն առ քեզ, և ոչ
,, մեռեալք օրհնեսցեն զքեզ, և ոչ յուսասցին յողոր-
,, մելիդ քո՝ այլ իքեանեն ի կեանս. այլ կենդանիքն
,, օրհնեսցեն զքեզ։ Ասոյն առնէ աստ և սաղմոս.
երգուն. և նոյնս ասէ.

Ունէի հեծելոց առնիցես զհանգչելս։ Կամի ասել. մին-
չև զերբ մնալոց իցեմ ի վիշտս. գուցէ կամիս տեր՝
զի մեռայց, և մնհուսամբ վերջասցին վիշտք իմ. և

զինչ օգուտ ինձ անտի. միթե մեռելոց առնիցես աքանչելիս քո: Լիբ բառդ ինչ ոք հայիլ. մի՛ յանախատանութիւն աքանչելեացդ առ մեռեալս. յոր միտ կամի ասել. զոր ինչ և արասցես ի շնորհս այնոցիկ՝ որք մեռեալն են՝ թէ և աքանչելի երևեսցի՝ անպէտ տան է այն վասն նոցա ի վիճակին անդ զերեզմանին: Լրկրորդ՝ յանզգայութիւն մեռելոց առ աքանչելիս. յոր միտ կամի ասել. եթէ ես մեռեալ ինացից, զինչ փառք հասանիցէ քեզ անտի. ոչ ապաքէն մեռեալք ոչինչ զգան, թէ և զաքանչելիս գործեացես առ նոսա: Լերրորդ՝ յանկարուածութիւն կամ յանյարմարութիւն վիճակի մեռելոյն. յոր միտ կամի ասել. զինչ օգուտ լինիցի՝ եթէ թողացուս զնա մեռեալ. միթէ աքանչելիս գործիցես, այսինքն միթէ այնպիսի ինչ արասցես՝ զի մեռեալն մեռեալ ինալով՝ արասցէ զգործ կենդանւոյ. բայց եթէ թէևս յարուցանիցես, իակ եթէ ոչ յարուցանիցես, մեռեալն մնայ այնպիսի՝ որպիսի էր. և ոչ կարէ առնել ինչ: Լև առ հաստատութիւն այսր յարէ զկնի և ասէ:

Կամ էքնէ յարուցանիցէն (և) խոսովան առնիցէն առ ինէ: Կամի ասել. եթէ թողացուս զմեռեալս լինելանս, ոչ կարէ յարուցանել զնոսա. միթէ բժիշկք արհեստիս իւրեանց կարօղ իցեն առնել զայնպիսի գործ՝ որով յարուցանիցեն զնոսա ի մեռելոց, և առնել զնոսա խոստովանօղս փառաց քոց: Լիբ խոստովան առնիցէ ոչ հայի ի բժիշկն՝ այլ ի յարուցեալսն. որպէս թէ եգեալ էր. ոչ կարեն մեռեալքն յառնել արհեստիս բժշկաց, և խոստովան լինիլ առ քեզ, այսինքն խոստովանիլ զգօրութիւնս քո, կամ զողորմութիւն քո. զի ոչ նոքա յայն գործեն, և ոչ նոքա զայս կարեն. յոր միտ ասէ Եսայի. (իզ. 14.) * մեռեալք ,, զկեանս ոչ տեսցեն. և բժիշկք ոչ յարուցեն ||. զի սոքա անկար են, և նոքա անկենդան. զորմէ խօսի ի յայսմդէր համարն՝ ասելով:

Միթէ պատմեսցէ ոք ողորմութիւն քո, և ճշմարտութիւն քո ի կորստեան: Լիբ զօրութիւն կրկնի այն բան՝ այսինքն թէ ընդ՚ոը թողացուս զնա մեռեալ ի մահ՝ թագեալ ի գերեզմանի. զի զինչ կարիցեմ առնել քեզ անդ. միթէ ոք թագեալ կոյ ի գերեզման

նի, կարելի՛ է գերեզմանի անդ պատմել զողորմութիւնս քո կամ զճշմարտութիւնս քո, այսինքն հաւատալ թէ ողորմած ես, և ճշմարիտ։ Այլ զի գերեզմանն է այնպիսի տեղի՛ ուր է կորուստ կենաց, կամ ուր թաղին կորուսանօղքն կենաց, ասէ այսորիկ ասե՛լ կորստեան։ Կամ թերևս կորստեամբ իմանայ զմահ մեռելոյ՛ ի կորստեան առանց գերեզմանի. զի կան բազումք որք՛ ի մեռանիլն ոչ թաղին. այլ կամ գազանաբեկ լինին, կամ ձկնակերք սպառին, և կամ այլոյ իւիք անհետ լինին. և յայտ է թէ որպես ոչ է հնար թաղելոյն՛ ի գերեզմանի պատմել զողորմութիւնն այ և զճշմարտութիւն նորա։ Այնպես և ոչ անթաղ կորուսելոյն, զի երկոքին ևս զուրկ են՛ ի խօսից, ևս և՛ ի ճանաչմանէ։

Այլ ինձ միտս վերածե զայսոսիկ բանս ՚ծ յակոբ մծբեցի հայրապետ (՚ի ճառն. ՟ը. երես. 262.) հայելով՛ ի յարուցի՛ մեռելոյ յասելն. * նաև դասիթ ,, քարոզէր և ասէր. ահաւասիկ մեռելոյց առնես գու ,, զբանն ելիս. և սկսայաղուն յարիցեն, և խոստովան ,, առնիցեն առ քեզ. և պատմեսցեն՛ ի գերեզմանս ,, զշնորհս ողորմութեանդ քո։ Այլ որպես արդեօք պատ ,, մեսցեն զշնորհս ողորմութենն այ. եթէ ոչ՝ յորժամ ,, լսիցեն զձայն փողոյն և զգոչիւն սրնկի. զի աղա ,, ղակիցք՛ ի բարձանց, և չարժումն լինիցի, և գե ,, րեզմանք բանայցեն. և յարիցեն սկսյաղուն փա ,, ռօք. և պատմեսցեն՛ ի գերեզմանս միաբան և ա ,, սասցեն, մեծ են այս շնորհք, զոր շնորհեաց մեզ. ,, զի հատեալ էր յայս մեր, և եղև մեզ յայս. և սեր ,, մանեցաք ապականութե՛ն, և յարեաք փառօք. թա ,, ղեցաք շնչաւորութե՛ն, և յարեաք զօրութե՛ն. այս ,, շնորհք են՝ զոր պատմին՛ ի գերեզմանս ։ Օ այս դնէ երանելին ըստ թարգմանութե՛ն ասորւոց. իսկ յԵբր, ՚ի յոյն. ՚ի լատ. յարաք. յԵԹԷոմ՚, և՛ ի քաղդ. ըստ մերումն դնի. ՚ի ցուցանել թէ՛ ի գերեզմանին և՛ ի խաւարի կորստեան չիք խոստովանութե՛ն և ոչ ծանօթութե՛ն սքանչելեացս նոն և արդարութե՛ն նորա. որոյ վասն յարէ զկնի, և ասէ։

Վ՚ՆԷՔ ՃԱՆԱՉԷՑԷ՛ ՚Ի ԽԱՒԱՐԻ ԱՅԱՆՑԱՆԻ՛ ՏՈ. ԿԱՄ ԱՐՔԱՐԱՔՆ՛ ՏՈ ՅԵՐԿԻՐ ՏՈՒԱՑԵԼ։ ԱՄՄ ԱՍԵԼ. ԶԻՆՔ և ԳՈՐԾԵՍ.

ցես տէր ՚ի վերայ երկրի, եթէ աբանչելիք իցեն, և եթէ արդար հատուցմունք, ոչ ձանչային ՚ի նոցանէ՝ որք կան ՚ի խաւարի՝ այսինքն ՚ի գերեզմանի, որ է տեղի խաւարին. զոր և կոչէ երկիր մոռացեալ. զի թէպէտ երկիր ըստ մակերեւութեին տեսանի, բայց ըստ ներքինոյն՝ ուր Թաղին մեռեալք՝ ոչ տեսանի, և ոչ տեսանելով իբր թէ ՚ի մոռացման լինի, ընդ նմին և նա՝ որ Թաղեալ կայ ՚ի ներքս անդ։

Ա. Զդ այս բանիք՝ որք ասին ՚ի բերանոյն քոյ, որպէս առացաք՝ մատուցանին առ Հայր վասն յարուԹե իւրոյ և վասն յարուԹե անդամոց իւրոց. վասն յարուԹե իւրոյ մտածեալ այսոքիկ ասին առ ՚ի փեԹացուցանել, և ոչ յապաղել. իսկ վասն յարուԹե անդամոց իւրոց մտածեալ՝ ասին առ ՚ի հատատեալ և անտարակոյս առնել։

Ա. Զի եԹէ այս բանք ասիցին ՚ի բերանոյ արդարոյն՝ մատուցանին առ նմա վասն պահպանուԹեան կենաց յաստիս՝ այսինքն առ ՚ի կեալ, և բարւոք կեալ, և պատճել զողորմուԹիւն նոր, և զնշմարուԹիւն նորա, և փառաւորել զքաւչելիսն նոյ, և զարդարուԹե նորա. զի Թէ ոչ լինիցի նմա կեալ, այլ մեռանիլ, ոչ և կարէ առնել զայսոսիկ. որովհետև անկարելի է մեռելոց՝ ոչ յետս դառնալ, և ոչ գործ ինչ արժանի գործել. որպէս աղաչէր եզեկիա արքայ. զորոյ ընդառն եդաք ՚ի վերոյ։

Ա. յս ամենայն բանք կարեն յարմարական մեկնուԹիւք անկարկել և ՚ի վիճակ մեռելոցն ըստ դատապարտուԹե. և յայս միտ աղաչէ մարգարէն ՚ի դիմոյ իւրոք քանչիւր արդարոյ՝ ընծայել և մի դատապարտել ընդ այնոսիկ՝ որք մեռեալ են յաւիտենական մահուամբ, և իջեալ են ՚ի դժոխս. քանզի ածե ոչ ունի ցուցանել առ նոսա զաքանչելիս իւր, և ոչ նոքա կարեն յառնել ՚ի կեանս, կամ պատմել զողորմուԹիւն նոյ և զնշմարուԹիւն նորա, մանաւանդ Թէ և ոչ իսկ կամին ձանչել զայնս։ Եւ բժիշկք կարօղ են դեղ մատուցանել նոցա, և ոչ ստացուածք նոցին կարեն նպաստել. այլ որպէս մարմնով կան ՚ի գերեզմանի. այնպէս և հոգւով ՚ի խաւարն արտաքին և ՚ի տեղի կորստեան՝ որ է սանդարամետն երկրի՝ Թողեալք ՚ի բաւի խնա-

մոցն ՚ից՝ իբրև մեռացեալք։

Այս ընդ հակառակն այսր, որպէս ասէ լուսաւորիչն մեր (՚ի յառաջաբանութեան գիրս. Ձառ. Ժէ.) * Հու ,, գիք (արդարոց) որ ելանեն ՚ի մարմնոյ ասէ՝ երբ ,, Թան ՚ի կենացն ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորու ,, թեցն. և անդ հրաման առաքելական հոգիք ըստ ,, խոստացեալ աւետեացն ։

(Ստոյգ պատճէն՝ այս բանք հայկն ՚ի վիճակ խոստացելոցն ՚ի մէջ՝ որք մեռեալ են հոգւով առաջի ՚ից, և Թա գեալ ՚ի գերեզման մարմնեաց. առ որս գրեթէ ոչ ինչ օգտեն սքանչելիքն ՚ից, և ոչ բժիշկք հոգևորք կարեն յարուցանել զնոսա, և ոչ գոյ ՚ի սիրտս նոցա խոստովանութեան առ Ա՚ծ, և ոչ ՚ի միտս նոցա Ձմնա բիա Ձանաչումն արդարութեան ՚ից։ Այլ եթէ ծագեաց ցէ լոյս Ա՚ծային ՚ի հոգիս սոցա՝ փոխանակ լուսաւո բելոյ առաւել և մթագնին. որպէս որ երկար ժա մանակաւ կացեալ իցէ ՚ի խաւարի ՚ի ծագել լուսոյ ՚ի վերայ նորա՝ ամենևին ինչ ոչ կարէ տեսանել. զի խտտղի և խստանայ աչք նորա։ Վանիցս ծագեաց քո զոյս իւր ՚ի յուդայ, և նա առաւել և խստացաւ։ Վանիցս ազդեաց ՚ի դիոկղէտիանոս և ՚ի մաքսիմիա նոս. այլ նորա ՚ի չարագոյնս և բերան։ Վանիցս եղոյց Ա՚ծ զզօրութիւն իւր ՚ի փարաւոն, և նա ՚ի զօ րութիւնէ անտի ոչ ինչ օգտեցաւ, այլ առաւել քան զա ռաւել չարացաւ. և սիրտ նորա ՚ի չարութիւնէ խստա ցաւ. պատճառ խստանալոյն ոչ էր Ա՚ծային զօրութիւնն և ոչ լոյսն սքանչելեաց՝ զորս եղոյց Ա՚ծ, այլ չարու թիւն սրտի նորա. և յայս չարութիւն նորա Հայեցուլ ասէ գիրն, Թէ. * խստացոյց տէր զսիրտն փարաւոնի ։. (Ելից. Թ. 12.) որպէս Թէ ասէր. յառաջեաց Ա՚ծ զսքանչելիս իւր, զի կակղացի սիրտ փարաւոնի. բայց այնուրիւք սքանչելեօք առաւել և խստացաւ. մինչև ոչ ինչ տեսանել յԱ՚ծային զօրութենէ անտի։ Այսպիսիքս ՚ի մահուն իւրեանց ունին տեսանել՝ զոր ՚ի կենդանութեան ոչ կամեցան զգալ, Հանգոյն խլրտման, որ ՚ի կենդանութեն իւրեամ ոչ ինչ տես նէ և ՚ի հասանել մահու՝ տեսանէ, և մեռանի. ուս ման ասի վասն նորա. * տեսանելով մեռանի, և մեռա ,, նելով տեսանէ ։ և Թէ. * ՚ի տեսանելն մեռանի,

,, և ՚ի մեռանիլն տեսանէ ։ Հայսպիսի վճռակ մեղաւորաց հայելով սատմաեբրգուհին՝ ազաչէ զնոճ չթողուլ զինքն ինալ ՚ի մեղս , և ՚ի նմին խոստանալ։

Ստ լաւք՚. խնդրեմ մնդրաբէն. զի ճոճ չարուցանէ՚ ձի զինքն ՚ի մեռելոլեն մեղաց , և ստացի զնա իւր խոստովանող. իսկ եթէ ոչ չարուսցէ , ինքն ոչ կարէ գործովք իւրովք բժիչկ լինել ինքեան. այլ մնայ իրբև Թաղեալ ՚ի գերեզմանի յուսահատութեան և ՚ի կորուստեան. որով ոչ ևս կարէ պատմել զողորմութիւն ՚ի՚ , կամ զձմարտութիւն նորա. բայց զի գիտէ՝ Թէ կարէ ճճ չարուցանել զնա , վասն այն ազաչէ ։

Ա՚ղդ քանզի այս քանք՝ դրօս ասաց մնդրաբէն ՚ի դէմս քոյ և ՚ի դիմաց իւրաքանչիւր արդարոց յերկիս համարսդ , պարտնակեալ լինի՚ն յայն ազօԹն՝ զորս ազաղակելով մատուցանէր առ ճճ՝ ըստ ասելոյ ՚ի Համարն . 11 . յետ զոսոս առաջի դնելոյ՝ ՚ի մէջ բերէ զնոյն զայն ազաղակել իւր , և ասէ ։

ԺԷ. Ա՚ս առ ՚ինչ պէր ազաղակիցէ . առաւօտուս ազօԹ իմ գամանէսցէն առ ՚ինչ ։

Նրբիցս կրկնուսն ազաղակի այլևայլ եղանակաս , որպէս տեսանի ՚ի Համարն . 1 . և 11 . և ասս , ցուցանել զառաւելութիւն այնր՝ զորմէ է այն ազաղակ . իսկ այլևայլութիւն եղանակին յայտ է , զի յառաջնուսն եղ ՚ի տուէ և ՚ի գիչերի . յերկրորդուսն յաւել և զհամբարձումն ձեռաց՝ Հանդերձ Հանապազորդութիւն . իսկ ասս նախ անորոշ դնէ , և ապա յաւելու զառաւօտն և ասէ ։

Ա՚ս առ ՚ինչ պէր ազաղակիցէ . առաւօտուս ազօԹ իմ գամանէսցէն առ ՚ինչ ։ Ա՚յս բան ըստ կրկին դիմաց կարէ դնիլ առաջի . մի՚ ՚ի դիմաց մնդրաբէնի , կամ՚ի դիմաց քոյ և ՚ի դիմաց մնդրաբէնի և քո՚ . Ըստ առաջնոյն կասի ասել . ՚ի նեղուԹիւն խմամ ոչ առ այլ ոք , այլ առ տէրդ ազաղակիցի զորՀանապազ ՚ի տուէ և ՚ի գիչերի , և Համբարձմամբ ձեռաց առ քեզ գոչեցի . և արդ ազաչեմ, զի այս իմ ազաղակք

Երբև առաւօտու ազօԹք ժամանեսցեն առ քեզ ։

Պատճառ զայս յաւելոյց այն է՝ զի առաւօտեան ազօԹք՝ մնաւանդ յառաջ քան զծագիլ արևու առու-

ւել ընդունելի լինին ոյ, յորժամ որ ի զգաստանալն ի քնոյ՝ ոչ յայլ ինչ՝ այլ միայն յոյժ ուղղել զմիտս և զանս իւր աղօթիւք։ Այս թէպէտ ոմանց անհաւատալի թուի՝ ասելով, իբրեւ զանյուիր ժամ աւուրն ոյ է. և զինչ աւելորդապաշտութիւն էցէ կանխել յառաւօտս, քայց փորձն բռնադատէ հաւատալ. փորձեա՛, և տեսցես. և մի զգայութեդ հեռևեալով՝ անպիտան նասցիս։ Օ այս փորձ հաստատեաց ընծ այնու՝ զոր եցոյց ի մանանայն, զի յառաւօտս ժողովել լինէր. և յետ ծագման արեւու որդն էառայր ի նմա. յորոյ վերջոյ այսպէս գրէ խմաստունն. (իմաստ. Ժ. 27.)

* Օ՜ի որ ի հրջոյն ոչ ապականէր, վայրապար ի դիպն
,, ձառագայթից արեգականն ջեռեալ հալէր. որպէս
,, զի յայտ լիցի, թէ պարտ է կանխել նախ քան զա
,, րեգակն ի գովութիւն քո, և յառաջ քան զծագել
,, լուսոյ յանդիման լինել քեզ։

Վարի է ի ձեռն առաւօտու խմնալ աստ զգերթաղանդութիւն աղօթից. ըստ որում աղօթքն է իբրև լուսաւոր առաւօտ, յորում յայտնին յոյն պէսպէս խորհուրդք ի միտս մարդոյ. և և սկսանի ըստ ծիրանի զգաստութիւն հոգւոյ և ջերմանիլն սիրոյ ի ձառագայթից արեւու, այսինքն ի շնորհացն ոյ։ Կամ ըստ լսմբ" առաւօտ կոչի աստ ժամն այն, յորում հոգին ի խռովութիւն խորհրդոց մերձի ի լոյս խաղաղութիւն սպաշխարութիւն. * զի թէ ասէ մեղաւորն գիշեր է, ,, և արդարոյն տիւ, ապա առաւօտն սկիզբն սպաշ ,, խարութիւն, որ ի մէջն է երկոցունց։ և զի այս պիսի աղօթքս է ընդունելի ոյ՝ վասն այն ասէ, ժամանեսցեն առ քեզ։

Իսկ ըստ երկրորդին, այսինքն ըստ որում ասի այս ի գիմաց քան, (որպէս եդաք ի համարն. 11.) առ վէրն այսու կամի ասել. զորհնաւապազ աղաղակեցի առ քեզ. և այժմ աղաչեմ զի ժամանեսցեն առ քեզ աւուրս աղօթք իմ. ուր ի ձեռն առաւօտու իմնցեալ լինի երբեակ ժամանակ. մի՝ ժամն այն՝ յորում աղօթէր ի պարտիզի. զի թէպէտ և գիշեր էր, քայց էր և իբրև աբշալոյս այսինքն սկզբնաւորութիւն լուսաջարանաց. յորում և խնդրեաց՝ զի եթէ հնար է, անցցէ ի նմանէ բաժակն։ Երկրորդ՝ ժամն այն՝ յո-

բում՝ի վերայ խաչին կալով՝ դեռ ևս չէր մեռեալ, և աղաղակէր. ահա իմ ընդէր թողեր զիս. և ժամն այս կոչի առաւօտ համեմատութիւն մնոյն՝ որ կոչի գիշեր և խաւար։ Այլորդ՝ բոլոր ժամանակին այն յորում էր յաշխարհի. զի այն ժամանակ իբրև առաւօտ յաջորդեաց խոր գիշերոյ հնոյն. և յայս միտ կամի ասել. աղօթք իմ զորս մատուցի քեզ ամենայն աւուրս կենաց իմոց՝ լսելի լինին առաջի քո։ Օ. այս եդեալ հետևի պաղատիլ և ասել։

ԺՇ. Ընդէր ոչ ընդէս պահեր զիս. կամ թաւչոյանես զերեսս քո ոչ ինէն։

Կատաս ընդէր՝ ոչ դիր ասա իբրև գանգատական կամ իբրև սասկ հարցական, այլ իբրև զարմացական. զի զարմանալով ինի խօսի զայս յաստէն։

Ընդէր ոչ ընդէս պահեր զիս։ Կամի ասել. ոչ թէ ոչ գիտի և բարկութիւն քո՝ի վերայ մեղաց մարդկան, մինչ զի ոչ հաճիս զնոսանել յաղօթս իմ և խնայել կիս, այլ մանաւանդ մերժել զանձն իմ, այսինքն տալ զիս՝ի չարչարանս և՝ի մահ. և յայս իսկ ոչ հայիս կիս. և առ այս յարէ։

Կամ թաւչոյանես զերեսս ոտ ինէն։ Կայսինքն՝ ընդէր է այս, զի դարձուցեալ ես զերեսս քո կինէն, գուցէ վասն այսորիկ՝ զի մի տեսցես զառաւսելիս իմ, և այնու գթասցիս՝ի վերայ իմ և խնայեսցես կիս։ Այս բանք ոչ հային յաղաւտութիւն, այլ՝ի յայտաբերութիւն. իբր զի սոքիմքք ոչ խնդրէ որդին այ ազատիլ՝ի չարչարանաց և՝ի մահուանէ, այլ կամի յայտ առնել՝ թէ այս է կամք հօրն երկնաւորի։

Յակ եթէ այս բանք ասիցին՝ի դիմաց իւրաքանչիւր արդարոյ՝ առեալ լինին ըստ խոնդաղատանաց. որպէս թէ ասացեալ էր. դու որ անմեղացուն լսես և զամենայն յուսացեալս՝ի քեզ ընդունիս, ընդէր արդեօք մերժես զիս, և՝ի թախանձելս իմ դարձուցաս նես զերեսս քո կինէն առ՝ի ոչ հայիլ կիս։

Այս մերժուիլն և դարձուցանել զերեսս ոչ է ըստ ընդրհաց և ըստ ողորմելէ. իբր թէ ասե մերժեցէք զոք՝ի ընդրհաց՝ որ ապաւինի՝ի նա, կամ հեռի առնասցէ զողորմելէն իւր՝ որ պաղատի առ նա. այլ է

ըստ մանուածոյ իմամոյ և ըստ ներքին այցելութեանն. իբր զի լինի երբեմն զի Թողու ած զոք ի վիշտս կամ ի փորձութիւնս լինել, և ոչ ցուցանէ նմա զմանուածոյ իմաման իւր, և այս այնպիսի իմն օրինակաւ՝ մինչև համարիլ մարդոյ՝ թէ գուցի մերձեալ իցէ ած զինքն. և երբեմն յայնպիսի անմխիթարութիւնն հոգւոյ և ի ցամաքութիւն սրտի, մինչև կարծել նմա՝ թէ գարձեալ իցէ՞ այ վերստաւ իւր ի նմանէ. որոյ զհետ գայ հեծել և յոգւոց ելանել. բայց մեծ իմն է և երեք և զայս կարիցէ առնել, այսինքն հեծեծել և պաղատիլ. զի նաև զայս խափանէ խստութիւն սրտին. և սակայն կարէ խստացեալն խնամարհելոյն առնել զոր խստանալոյն ոչ կարէ. և այն բանական է նմա. որպէս առնէ, ասա և մարգարէն յաջորդ բանիւն՝ ասելով՝

ԺԴ. Տէրնէ և վասնզաւոր եմ ես ի մանուածիդ իմմ. ի բաւչրութենէ խնամարհելոյ և ապիկոյ։

Յոմարհ համաքուածն անձին, և կամ ցոյց խնամարհութիւն՝ է պատշաճաւոր տրամադրութիւն ազօթից առընդունելի առնելոյ զայն առաջի այ. վասն որոյ և մարգարէն՝ ի կերպարանս խնամարհութիւն առաջի առնելով զանձն՝ մատչի առ ած, և ասէ.

Տէրնէ և վասնզաւոր եմ ես ի մանուածիդ իմմ. ի բաւչրութենէ խնամարհելոյ և ապիկոյ։ Լ՚այս բան հայելով յընթացս սաղմոսիս՝ ասի՝ ի բերանոյն քոյ ըստ երկուց. մի՝ իբրև՝ ի դիմաց ազատաց խօսելով կամ իբրև՝ ի դիմաց ազգի մարդկան. և մի և՝ իբրև՝ ի դիմաց իւրոց։ Լ՚ըստ առաջնոյն այսինքն իբրև՝ ի դիմաց ազգի մարդկան խօսելով՝ յայտ է թէ մարգս՝ ի մանուածիդ անդ՝ այսինքն ի նորոգ լինելութիւն իւրում թէպէտև մեծատուն էր սկզբնական պարգեւօք, բայց ի մեղանչելն անանկացաւ, և անկեալ ընդ անծիւթ մանուածոյն՝ ի տաժանական վաստակս՝ յասել ցնա այ. * անիծեալ լիցի երկիր ի գործս քո. տըրտ,, մունք կերիցես զնա զամենայն աւուրս կենաց քոց. ,, փուշ և տատասկ բուսուսցէ քեզ. և կերիցես զանձ,, ջար վայրի. քրտամբք երեսաց քոց կերիցես զհաց ,, քոյ. մինչև դարձցիս յերկիր՝ ուստի առար. զի հող ,, կիր և ի հող դարձցիս ». (ծնն. գ. 17—19։)

Ա.րդ ՚ի բարձրութիւնէ անտի սկզբնական արդարութենէ յայսպիսի անարգութիւն խոնարհեալ մարդոյ՝ ափշեցաւ զարմանալով թէ զինչ պատահեցաւ ինքեան· և այնուհետև տագնապ ևս եհաս ՚ի նա, և տուայտանք յորդիս նորա· ըստ որոյ բարեաղ (՚ի մեկն· մարկ· ԺԳ· 21·) նմանեցուցանէ զաղգ մարդկան այնմ մանկան՝ զոր խեղդեր այն ջուր· ՚ի մանկութենէն անտի սկսաւ ասէ պևն խեղդել զադամ· և զորդիս նորա երբեմն ՚ի հուր արկանէր և երբեմն ՚ի ջուր՝ աղդի աղդի մեղայ· Այս քանզի տէրն մեր եկեալ կը վասն վերականգնելոյ զաղգ մարդկան, ՚ի դիմաց նոցա մատուցանէ առ Հայրն զայսպիսի խոնարհական պաղատանս· որով կամի ՚ի գութ շարժել զնա ՚ի վէր նոցա· Ըստ երկրորդին այսինքն ՚ի դիմաց իւրոց խօսելով, յայտ է թէ տէրն մեր թէպէտ ոչ անանկացաւ, զի ՚ի մարդանալն անդ ոչ իւիք պակասեցաւ ՚ի մեծութէ իւրմէ, բայց ըստ գրելոյ առաք՚՚ վասն մեր աղքատացաւ· և եղև իբրև զանանկ՝ ըստ երկուց· մի՝ զգենուլով զկերպարանս մանկիկ· և մի ևս՝ վարելով զանառատացուածծ կեանս· ուստի և ըստ երկուց կարէր ասել, անանկ եմ ես այսինքն աղքատ եմ ես· զորմէ տես և ՚ի սաղ· ԼԵ· ՚ի վերջն·

Այս քանզի տէրն մեր ՚ի մանկութէ իւրմէ, կամ որ նոյն է ՚ի ծննդենէ անտի մինչև ՚ի մահ իւր վաստակեցաւ, այսինքն կրեաց զաշխատանս վասն փրկութէ մերոյ, վասն այսորիկ յաւելու և զվաստակաւորն ասելով· վաստակաւոր եմ ես ՚ի մանկութէ իմմէ· Այս զի ՚ի բարձրութէ փառաց խոնարհեցաւ ՚ի կերպարանս ծառայի՝ ասէ· ՚ի բարձրութէ խոնարհեցայ և ափշեցայ·

Ամէն ափշիլն դնի փոխանակ զործոց ափշութէ, այսինքն փոխանակ խռովելոյ կամ տրտմելոյ· ըստ որում և ասաց· * այժմ անձն իմ խռովեալ է ‖· (յովհ· ԺԲ· 27·) յոր միտ ՚ի լատ՚՚ դնի, խռովեալ եղէ· իսկ յեօթ՚՚ դնի, չփոթեալ՝ որ հայի ՚ի խռովեալ լինել·

Արդ ասէ՝ թէ զայս դնէ՝ հայելով ՚ի ժողովուրդն իսրայէլի, որք նախ բարձքացուցին զնա փառաք, ասելով· * օրհնութէ որդւոյ դաւթի· օրհնեալ՚՚ որ գայ յանուն տեն ‖· (մատ· իա· 9·) ընդ նմին և

ովսաննայ. (մատ. իա. 15.) և յետոյ մատնեցին զնա
յանարգութեի, այսինքն ի մահ խաչի։ Ո այսպիսի
անագորոյն յիմարութեի նոցա տեսանելով կարեր ա-
սել, ափշեցայ, այսինքն զարմացայ, ոչ զի ինքն իրա-
պէս զարմանայր, որովհետև դիտէր զամենայն, այլ
զի դործ նոցա այնպիսի էր, ընդ որ պիտոյ էր ափշիլ
և զարմանալ։

Ա. Այս բան կարէ ասիլ և ի դիմաց իւրաքանչիւր մար-
դոյ, որովհետև ո և իցէ մարդ յինքեան մտածեալ
անանկանայ մեղօք, և ի տղայութենէ անտի ի վառ
տակս տաժանի. և վասն երից կարէ ասել ի բարձ-
րութէ խոնարհեցայ և ափշեցայ։ Նախ վասն անկա-
նելոյ սկզբնական մեղօք ի բարձրութէ անտի պա-
տուոյ յոր վերացեալ էր. զի մարդ ի պատուի էր և
ոչ իմացաւ։ Երկրորդ՝ վասն անկանելոյ մեղօք ի
բարձրութէ ընօրհացն ոյ։ Երրորդ՝ վասն անկանե-
լոյ յայս ինչ կամ յայն ինչ բարձրութէ կենաց՝ որ
կարէ պատահիլ նմա, որում հետևի և ափշիլ։
Ոակ ափշէն է յառաւելութէ տրտմագին զարմաց-
ման, կամ դէրազանցութէ հիացման՝ յոյլ իմն ձնաս-
չումն ըմբռնիլ. իբր Թմբելով. որպէս պատահի քաղ-
մոյ՝ որք կամ Թշուառաբար անկանին ի բարձրութէ,
կամ որք ընդ հակառակն յոյլ իմն անակնհանելի վի-
ճակ փոխին։ Ւսե քանզի այս այլափոխութէն խոնար-
հելոյ ի բարձրութենէ՝ պատճառի երբէմն յերեսաց
բարկութենէն ոյ, յայն հայելով յարե զինի, և ասե։

ժէ. Ձէս հասպասեցաս բերկոչեան ցս. ապահերչ ցս
խոսվեցոցին ղիս։

Ա. Այս այն է՝ զոր եդ ի համարն. 8. ի դիմաց քեի
խոսեելով. և զոր անդ սրտմտութէի կոչեաց՝ ասա բար-
կութէի անուանի ասելով։

Ձէս հասպասեցաս բերկոչեան ցս։ Կամ ասել. վրէժ-
խնդրութէի քո, կամ ըստ լատին՝ պատժողական ար-
դար իրաւունք քո՝ որ Թափեալ էր ի վերայ մեղաց
մարդկան, տեսեալ Թէ ես բարձեալ եմ զնմանն զայ-
նոսիկ յուս իմ՝ առիս ժամանեաց. և զի ոչ միոյ ու-
րուք այլ ամենայն մարդկան մեղք դիպեալ էին յես,
ամենայն ուժգնութէք միեցաւ յիս. և այնչափ անխ-

նայ եղև, մինչև արշաւօրք պաշարել զնս. և առ այս յարել։

Լ.ՐՀաւիրք քո խռովչեցուցին զնս։ Լառաս արհաւէրս՝ եթէ ըստ ներգործութեանն առցի՝ նշանակէ զսոսկալի զարհուրումն. եթէ ըստ պատճառին, նշանակէ զայն պիսի իրս՝ որք պատճառեն զայսպիսի զարհուրումն. որպիսի են մահ, ծանր սպառնալիք, և և կայծակունք, երկրաշարժութիւնք են. եթէ ըստ միջորդին՝ նշանակէ զայնպիսի երևակայմունս՝ որք ցուցանեն զարասփելի իրս։ Լև զի զայսպիսիս կրեաց կամելին առն մեր. վասն որոյ և երկիւղ ծագին ըստ կամելոյ նորա և ըստ երևակայելոյ խռովչեցուցանէր զնա. մինչև ի տագնապ հոգեվարութեանէ հասանել նմա, և հեղուլ զարեան քրտունս. որպէս պատմի յաւետարանին. սմին իրի ասէ, արշաւիրք քո խռովչեցուցին զնս։

ԼԻ՞ դնէ՝ զի ի հրամանէ հօր եղև նմա կրել։

Լայս բան ի դիմաց առ պաւել մարդոյ առանձինն ասացեալ՝ ցուցանէ զՀարուածիլ նորա ի բարկութիւն այ, և զխռովիլ նորին տագնապեցուցիչ երկիւղիւ. որպէս պատահեցաւ բազմից, եթէ արդարոց և եթէ մեղաւորաց. ըստ որում այլուր ասացեալ է մեր։ Լարդ յետ առաքի գնելոյ մարգարէին զՀասանել բարկութեն այ, և արհաւրաց նորա, իսոսի այժմ եթէ զիարդ պաշարեցին նորա զինքն. վասն որոյ ասէ։

ժԵ. Երբեմն զինեա որպէս լաւ, զոր անկայն պաշարեցին զնս ի ֆասին։

Ոյուրն ի նոր գիրս բազում իրաց բերի յօրինակ, այսինքն հնորհաց՝ ի լուանալն. վարդապետութեանն՝ յառագանէն, ժողովրդեանն՝ ի յորդէն. նեղութեանէ յընկլուզանէն, և. (զորմէ տես ի սաղ. կիե. 1. 16. և 17.) իսկ աստ ի կարգ բանին հայելով բերի յօրինակ չարչարանաց յաւետին։

Երբեմն զինեա որպէս լաւ, զոր անկայն պաշարեցին զնս ի ֆասին։ Լայսինքն այն չարչարանք և արհաւիրք՝ որք առաքեալ եղեն ի վերայ իմ՝ ի բարկութենէ քումմէ՝ այնչափ մեծ եղեն, մինչև շուրջ պատել զնս գլխովին, և ընկղմել զնս յինքեանս. և այս ոչ եթէ մի օր, այլ զօր առնոյն. և ոչ եթէ մին այսօր և միւսն վաղիւն,

Երրորդ՝ առ ՚ի ցուցանել զմեծութիւն նէ զութեան վշտացն զոր կրէը . յոր միտ կամ ասել . յայսպիսի վիճակ վշտաց հասի՝ մինչև որք բարեկամք իմ էին և որք ծանօթք ինձ երևէին , չետս կացին լինէին՝ ամօթ համարելով բարեկամ ինձ երևիլ , և կամ ծանօթ իմ ասիլ . Այլ ես որ լուսաւորք առնիմ զամենայն՝ և բևեռցայ նոցա խաւարեալ , որոյ վասն և խորշեցան լինէին :

Լսակ զոր ասէ աբաչէ՝ առ Հայր խօսելով , ոչ ցուցանէ՝ թէ Հայր ինքնին արար զայս , այլ թէ Թոյլ ետ այսպէս լինել . ըստ որում և նա ինքն որդին այսպէս կամէր . քանզի փափաքէր ինքնին միշտակ լիազոյնս ըմպել զաժակ չարչարանացն ՚ի մէր . զայսմանէ տէս և ՚ի համարս . 9 :

Լ.այս ամենայն քանք՝ զորս մեկնեցաք ՚ի դիմաց քեզ , մեկնին և ՚ի դիմաց եկեղեցւոյ , և ՚ի դիմաց իւրաքանչիւր արդարոյ՝ որ իցէ ՚ի տառապանս . որպէս և յընթացս մեկնուածն ուրեք ուրեք ՚ի մէջ բերաք . և զի ամենայն որ ինքնին կարէ զնոյն յարմարեցուցանել անձին իւրում , աւելորդ վարկաք յամենայնի կրկնել զայն , և կամ մանաւանդ մեկնութիւն երկրորդել : Զայս ի ինչ յորդոր լինիմ ընթերցողին . զի յասէն զայս սաղմոս՝ եթէ ՚ի դիմաց իւրոց և եթէ ՚ի դիմաց քեզ , համեմատեսցէ զայն՝ զոր կրէ՝ ընդ այնմ զոր կրեաց քէ . և այնու համոզեսցի՝ նախ խոնարհիլ լինելոյն , երկրորդ ընդարկալ լինել զմտանել , երրորդ զգուշանալ ՚ի մեղանչելոյ ընդդէմ նորա . չորրորդ փափաքիլ չարչարակից լինել նմա , առ ՚ի լինել ՀՀմարիա անդամ նորա , և այնու հաղորդ գտանիլ փառաց նորուն ՚ի կեանսն յաւիտենից :

ՍՂՄՈՍ· ՃԲ·

Պատմութիւն ողորմութեան և ճշմարտութեան ՚ի· որով խոստացեալ եղև դաւիթ՝ ՚ի զաւակէ նորա նորոգութեան լինել աշխարհի· և ի ցոյցք զօրութեանն ՚ի և արդարութեանն նորա· միանգամայն և յայտարարութիւնք հարուածոց և թշուառութեց՝ որք հասին ՚ի վերայ իսրայէլացւոց· և մեղաւանք ազատութեան ։

Յանապատին եմանայ եզրայեցւոյ ։

1 Ողորմութիւն տո պէր յաւիտեան օրհնեցից ազգէ յազգ
■ պատրիցից ճշմարտութիւն տո բերանով իմով· 2 Ա-
սացեր՝ թէ աշխարհս ողորմութիւն շինեսցի· յերկինս պատրաս
եղիցի ճշմարտութիւնն տո ։ 3 Եդի ուխտ ընտրելոց իմոց·
երդուայ դաւթի ծառայի իմոյ ։ 4 Քանդեսցի հաստատեցից
զաւակ տո· և շինեցից ազգէ յազգ զաթոռ տո ։ 5 Յայտնասցեն
եղիցեն երկինք զհրաշս քո տէր, և ճշմարտութիւն տո յեկե-
ղեցիս սրբոց ։ 6 Զի՞ է յամպս որ հաւասարեսցի տեառ· կամ ո՞վ նմա
նիցէ ՚ի յորդիս ։ 7 Աստուածանալ է ՚ի խորհուրդս
սրբոց խորոց· մեծ և ահաւոր ՚ի վերայ ամենեցունց որ շուրջ են
զնովաւ ։ 8 Տէր աստ ղօրութեց, ո՞վնման է տեր· հզօր ես դու
պէր՝ և ճշմարտութիւն տո շուրջ է զքեզ ։ 9 Դու տիրես զօ-
րութեանն ծովու· և զխռովութիւն ալեաց նորա դու ցամաքա-
նես ։ 10 Դու խոնարհեցուցանես որպէս վէրաւորս զմեծա-
պատառն· ՚ի զօրութենէն բազկի տո զթշուառեր զինեցին տո ։
11 Քո են երկինք՝ և ո՛ս է երկիր· զաշխարհս լերս խորով
դու հաստատեցեր· զհիւսիս և զծովսդ դու արարեր· Թաբոր
և Հերմոն յանուն տո ցնծասցեն ։ 12 Քո է բազուկ՝ և տո է
զօրութիւն· զօրացիր ալ տո՝ և բարձր եղիցի ձեռն տո ։ 13 Ճշ-
մարտութիւն և յիշատակս հաստատեալ է առաջ տո· ողորմութիւն
և ճշմարտութիւն փեսայի երեսաց տոց ։ 14 Երանի ծո-
ղովրդեան, որ գիտէն զօրհնութիւնս տո պէր· ՚ի լոյս երեսաց
տոց գնասցեն, և յանուն տո ցնծասցեն զօրհնաւորս, և յար-

թաթուրեք ոտս բարձը եղէգին։ 15 Պարծանք ըզբարեկ ինձ
դա՛ս ես. և ի կամս ո՛ բարձր եղէգն եղբայր ինձ։ 16 Ի՞նչ
է օձիւնուիչ սրտիւն խորհելէ՝ խաբասուրեն ինձ։ 17 Ձայնիցես
խօսեցար տեսլեամբ ընդ որդիս ո՛, և ասացեր. Երդ ըզծնո՛ղ
ի վերոյ հոգւոյն, և բարձր սրտից ըշնորհեցի ի ծաղրերդենէն
իմմէ։ 18 Կո՛ւտ ըշտաւեր ծառայ իմ, խաղալ սրբուիմով օծի
ինձ։ 19 Ձեռն իմ ընկալչի ինձ. և բազուկ իմ զօրացուսցէ
ինձ։ 20 Ո՛չ ինձ նմա ընդառ, և որդի անօրէնութեան ո՛չ
ըսորեսցէ նմա։ 21 Չարեաց առաջի նորա ընկնեցի նորա, և
զսուեալս նորա ի սրտրունէն տարեցից։ 22 Ձնշարհուրեք իմ
և ողորմութիւն իմ ընդ նմա. և յանուն իմ բարձր եղիցի եղջիւր
նորա։ 23 Եւ դնիցէ ի ծովս ձեռն նորա. և ի վերոյ գետոց
զաջ նորա։ 24 Կա՛ս խորհուրդ առն՝ հայր իմ ես դու, աջ
ընդունելի քրիստոսի իմոյ։ 25 Եւ անդրանիկ արարի զնա, և
բարձր ոտն պատուական խաչուրս երկրի։ 26 Ձաւետեսից զանուն
նմա ընդ ազգս ազգաց իմ, և ուխտ իմ հաստատիցի ընդ նմա։
27 Հաստատեցից յաւիտեան յաւիտենից զզաւակ նորա. և
պահնոր նորա որպէս զաւուրս երկնից։ 28 Եթէ թողցեն որդիք
նորա զօրէնս իմ, և չդատաստան իմ ոչ կամեցան քալել։ 29 Եթէ
զարդարութիւն իմ անարգեցեն, և զպատուիրանս իմ ոչ պահեցեն։ 30 Չարից փառաւորս զանօրէնութիւն նոցա, զանիծս
պանիրատուիչս նոցա։ 31 Եւայց զողորմութիւն իմ ոչ ապրեցից
ի նոցանէ. և ոչ նենգեցից ճշմարտութիւն իմոյ, և ոչ անարգեցից զուտիս իմ. և ինչ որ ելանէ ընդ շրթունս իմ, զայն ոչ
արհամարհեցից։ 32 Մի՛ խնդիր երդուաս ի սրբութիւն իմ, ըն
դառնի ես ոչ ստեցից։ 33 Ո՛ստս նորա յաւիտեան կացցէ.
և արեւս նորա որպէս արեգիսն առաջի իմ. որպէս լուսին, շէ
հաստատեալ ի յաւիտեան վկայ հաստատիմ յերկինս։ 34 Իսկայր՝
դա՛ս ձերձեցեր և անարգեցեր. և ընդ վայր հարեր զօծեալ ո՛։
35 Ապիշտացեր զուխտ ի ծառայ տեառն. պղծեցեր յերկիր
շրթունս նորա։ 36 Կործեցեր զամենայն պատնեսս նորա, և
եդեր զամուրս նորա ի դողանի։ 37 Ձոեւացաւեցին զնա անցաւորք ճանապարհի. եղեւ նա նախատ դրացեաց իւրոց։ 38 Կաւեր
արարեր զնեղչաց նորա. ոչնչեր արարեր զամենայն ընդհակառակս նորա։ 39 Կապիշտացեր զբո՛ւն ի սրոյ նորա. և ոչ ընկալար զնա ի պատերազմի։ 40 Կաւերեցեր շրթունս նորա, և
զամուրս նորա յերկիր ընդծանեցեր։ 41 Կասաւ զարարեր զաւուրս
ծառանեակաց նորա. և հեղեր զնեղս զամեն։ 42 Կինչև յերկ
դարձուցանես զերեսս զո՛ւ խոտոր. բարեհոտեցի զորովս հոտ նո-

խանէ ։ 43 Ասէրէտ չէ՞ք և պէս՞ ինչ ովէ էմ հանգիստ. պիտի՝ է ո՞ր ինչ ոտեղծէր ղանէսյն որդիս մարդիան ։ 44 Որ է մարդ որ էէղծէ՞ և ոչ պէսդէ ղմահ, կամ փրկէսդէ ղանձն էոր՝ է չէռաց գծոլոց ։ 45 Որ՞ էն ոդորմանիւռն ։ ո պէր առա. ջինո, ղոր երդոռար գասրի ձ՞ղմարտուրէ՞ ։ 46 Հիշէ՞ք ոախառաքին ծառայի ։ ոց, ղոր ընկալ՞ յ՝ ծոց էմ յաստից բազ. մաց ։ 47 Օ՞ղ նախառաքին ընշանի ։ ո պէր. նախառքէղին փ. խանակ օծելոյ ։ 48 Որ՞նեալ պէր ած յատիքանո յատ. պէնէ. եղէղի եղէղի ։

Ա Ն Ե Գ Ո Ւ Ր

Համապատիան եմանայ եզբայեւցոյ ։

Յ ԵՐԿԱՒ Ս ԶԱՒԱԿԻՔՍ ՄԵՒՐ ՅԱ. ւեղեալ լինին՝ ի վերնագրի աստ և բառգր սաղմս՝ է պատին. այլ այս է ըստ հաճոյից եղեալ՝ ի գրագրաց. զի ոչ ուրեք գտանի այդ՝ ոչ՝ ի մերս և ոչ յայլս ։ Ի միում ձեռագրի փոխանակ եզբայեւցոյ դնի էմմինոուէլի, որ է յայտնի սեալ գրքի. իբր զի գրողին խառնեալ զառագ եմոն ընդ վերջին յանկի յաջորգ բառին՝ ձևացուցեալ է էմմինոուէլ. Ի երկուս ձեռագիրս և և՝ ի լամբ՝ փոխանակ բառիս եղբայեւցոյ դնի խրայեւցոյ. այսպէս դնի և՝ ի բազում օրինակս եօթնանասնից և՝ ի Թարգ՝ արաբ՝ և եթիոպ՝. և առ բազում նախկին մեկնիչս յոմանց և յառնացոց. բայց որպէս յայտնի ցուցանեն Թարգմանիչք, այս այլայլութիւն մուծեալ է՝ ի օրինակսն առաջին գրագրաց. որովհետև որ յիսի՝ ի վերնագրիդ՝ եզբայեւցի էր կամ եզբայկի. յորս սակս՝ ի հինգ ձեռագիրս մեր և՝ ի վարգ՝ գրի յեզբայեւցոյ. և յերկուս՝ յեզբայեւցոյ. և՝ ի միում եզբայեցոյն. որպէս և յերբ՝ յորում գրի և գռաւիի. ուստի և՝ ի յն. և՝ ի լատ՝ դնի եզբայեցի ։

Յոկ վասն եմանայ տէս՝ ի նախընթաց սաղմոսի՝ ի վերնագիրն. բայց գիտելի է և այ զի բառգ եմոն՝ է.

բևի վրիպակաւ մտեալ ՚ի մէջս. զի յերբ՚՛ և յայլ ա-
մենայն թարգ՚՛ բաց յերեքտասնից երեք դնի. որպէս
և առ դաւթի անյաղթի ուր երեսի գրի համաձայն չի.
իսկ յերեքտա՚՛ դնի եման։ Օ այսմ երեմանայ կամ ե-
մանայ ոմանք ասեն լինել մի ՚ի թոռանցն յուդայի.
զորմէ խօսեցաւ ՚ի նախընթաց սաղմոսիդ. և սաս-
ցաւ լինել անտեղի։ Այնք ևս պնդեն թէ իցէ այն՝
որ ծաղկեցաւ յաւուրս դաւթի և սողոմոնի. և էր
սաղմոսանուագ անուանի։ Այլք ասեն՝ թէ էր յա-
ւուրս դերութէ բաբելացւոց. և ՚ի գերութէ անդ
սաաց զայս սաղմոս։

Իսկ թէ վասն էր կոչի եզրայելացի կամ եզրայեցի,
չէ յայտ. ոմանք ասեն, թէ այն էր մականուն նորա.
այլք թէ էր նա յեզրայել գեղջ. գրի աստ վարդան,
թէ սոյն սա իցէ նա ինքն եման՝ որ յօրինեաց զնախ-
ընթաց սաղմոսն՝ և ապա յաւուրս գերել այսպէս.
* եզրայէլի գեղ էր քահանայից. անտի գային եր-
,, գիցքն յերուսաղէմ՝ և նուագելին ՚ի տաճարին՝
,, ուստի եմանն էր, որ թարգմանի ցնծութի կամ
,, ժողով. յայտ է զի ցնծայր պարգևաբեր ոչ՝ զիման
,, առ նա ժողովելով. զի չնորհեաց նմա դաւթի և
,, սմա երգել վասն միածնի բանին մարդեղութեն։
Իսկ ոմանք ՚ի բարեհնեացն հրէից հետևեալով մեկնա-
բանութէ քաղդէացւոց՝ զոյլ ինն արձանացուցանեն
՚ի միջի, այսինքն թէ ընդ անուամբս եման իմացեալ
լինի էմին, այն է մովսես. իսկ ընդ անուամբս եթան
եզրայեցի՝ իմացեալ լինի աբրահամ նահապետն, որ
երեսուն յաբևելից եկն և պանդխտեցաւ յերկիրն պա-
ղեստինոյ. ըստ որում եզրա ծարգմանի արևելք. յոր
միտ ՚ի քաղդէականն դնի այսպէս * իմաստութէ ա-
,, սացեալ ՚ի ձեռն աբրահամու՝ որ եկն յարևելից։
Այայց քանզի այս կարծիք ոչ ուստեք կարէ հաստա-
տել չէ ընդունելի, այլ մնաւանդ ՚ի բաց թողլի.
զի երևի լինել առասպել։

Հաւանական է ասել. թէ այս սաղմոս յօրինեալ իցէ
՚ի գաթայ նախագուշակութէ իմն ՚ի բերանոյ այնո-
ցիկ՝ որք գերեցան ՚ի բաբելոն. և յանձնեալ իցէ ե-
թանայ կամ եմմանայ՝ երգել զսոյն իմաստութէ. ուստի
գրի դաւիթ անյաղթ ՚ի յառաջաբանութէն սաղմոսի

այսպէս· * դաւթի է և ձը սաղմոս, որ ասի ի ե֊թա֊
,, մայ· քանզի յառաջագոյն տեսեալ (դաւթի) զտա֊
,, ռապանս՝ որ հասանելոց էր ազգին և զտակի իւ֊
,, րում, ի դէմս բարեխօսի (այսինքն իբրև բարե֊
,, խօս) պաղատանս մատուցանէր ասելով, դու տէր
,, ասացեր, երդուայ դաւթի ի սրբութիւն իմում. և
,, ոչ ստեցից ||։

Յ.ԱԼՔ հաւանականագոյն համարին ասել, թէ նա֊
ինքն ելթան կիւեման յօրինեալ իցէ զայս. և երգեալ
իցէ իմաստութիւնբ. զորմէ տէս ի սաղ· խա֊. և ի
նախընթաց սաղմոսի։ Յ.ԱԼՔ մէք ի յիշել զանուն հե֊
ղինակի սորա՝ կուչ մը մնրգ։

Յ.այս սաղմոս բաժանի յերիս մասունս· որոց յառաջ֊
նումն յօրինող սաղմոսիս չնորհակալութիւն մատուցա֊
նէ առ աճ՝ վասն բազմադիմի ողորմութեանց, և վասն
պէսպէս խոստմանցն՝ զորս արար աճ ասելն դաւթի·
ի մէջ բերելով միանգամայն և զմեծութիւնն այ և
զգօրութիւն նորա ևն։ Ընդրկրորդումն սկսեալ ի 34·
համարոյ մինչև ի 41· առաջի դնէ զողորմս վասն ոչ
կատարելոյ այնց խոստմանց՝ այլ ընդ հակառակն դի֊
պելոյ, առ ի ցուցանել՝ թէ այն խոստումնեբ ոչ ըստ
մարմնաւորին, այլ ըստ հոգևորին կատարելոց էին
ի գալ նոն մերոյ ի տանէ դաւթի։ Ընդրորդումն
սկսեալ ի 42· համարոյ մինչև ի վերջն պաղատի առ
աճ վասն կատարելոյ զխոստմունս իւր։

Բ Ա Ն Ի

Ա· Ո ողորմեա ինձ ըստ մեծի ողորմութեանդ· ըստ
Ն բազմութեան գթութեանդ ջնջեա զանօրէնութիւն իմ։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Ո այս բան դնէ մարգարէն ի սկզբան սաղմոսիս
իբրև գյառաջաբանութեանէ այնր ամենայնի՝ զոր ունի
ասել· ի ցուցանել՝ թէ զայս սաղմոս երգէ առ ի
օրհնելոյ զողորմութենէն այ և զշնորհսն նորա· և
նախ զողորմութենէն խոսելով ասէ։

Օ ղղորմածէ՛ն ։ ո աչէ յաւիտեան օրհնեցից ։ Ողորմածի՛ք իմացեալ լինին ասա այն իբր՝ զորս հանդերձեալ էր ամ առնել ազգի մարդկան ողորմածի՛ն տանել գաւթի, փրկելով զնոսա ի գատապարտութէ՛ն . և զի այսոքիկ ողորմածի՛ք մեծ էին քան երից , այսինքն քան գործոյն , քան յաձախութէ՛ն , և քան տեառդութէ՛ն , քան սոցին առաջի զնէ զայս բան * ղողորմածին քո տէր ,, յաւիտեան օրհնեցից ։

Գնեալով ասա զբառդ ո աչէ՝ յուցանէ զմեծութիւն ողորմածէն քան գործոյն . իբր զի այնպիսի մեծ գործ էին այնոքիկ , զորս ամ միայն կարող էր առնել ։ Գնեալով յոգնակի ղողորմածի՛ն՝ յուցանէ զմեծութիւն նոցին քան յաձախութէ՛ն ։ Գնեալով՝ յաւիտեան յուցանէ զմեծութէ՛ն նոցին քան տեառդութէ՛ն . զի բառս յաւիտեան՝ ունի ասա զղորմութէ՛ն ամենակալի՛ն յայտնել զյաւիտենականութէ՛ն ողորմածութէ՛ն ոչ . որպես թէ ասէր . օրհնեցից զողորմածի՛ն քո՝ որք տեւելոց էն յաւիտեան . կամ յաւիտեան օրհնեցից զողորմածի՛ն քո . որովհետև յաւիտեան էն և նոքա ։ Իսկ այս յաւիտենականն՝ քան երից կարէ իմացեալ լինել . մի՝ քան անձին խօսողին . և քան այսմ նշանակ մինչև ի կատարած կէնաց . որ քան զբոց ասի յաւիտեան մի (ա . Թագ . ա . 22 ։) Հրկրորդ՝ քան վիճակի կէնց ցուցոյս , և քան այսմ նշանակ մինչև ի կատարած աշխարհի , որում չաջորդէ ոչ ողորմածի՛ն , այլ ձչմարտութէ՛ն ։ Հրրորդ՝ քան հանդերձեալ կէնաց և քան այսմ նշանակ զանվախձան տեւողի՛ն քան որում եղեն կամ լըսուն կամ վարձատուն ողորմածի՛ն ոչ ձեայ անանցանելի ։ Օ այս եդեալ մարգարէին՝ յաղաչ բերէ և զդալոցի՛ն ձչմարտութէ՛ն ասելով ։

Ա ձէ յաչ պարկեշտ ձշմարտասի՛ն ո բերանով էմով ։ Որ ձչմարտութի՛ք իմացեալ լինին ձչմարիտ խոստմունքն ոչ՝ որք կատարելոց էին ի փրկութիւն ազգի մարդկան . կամ այն իբր՝ զորս ի վերոյ կոչեաց ողորմածի՛ն ։ զի որովհետև այնոքիկ լինելոց էին ձչմարտութի՛ն , վասն այսորիկ կոչէ նա ձչմարտութի՛ն ։ և խոստանայ պատմել , այսինքն յայտնի հաչակել զնոսին՝ ոչ բերանով օտարի , այլ ասէ բերանով իմով . կամ ոչ

ոտար քանիւք, այլ հոգւով և խնամուելէր, զոր տայ
Աշխարհն ոչ ըստ այմ. * ես տայ ձեզ բերան
,, և խնամուելէ ‖ (դուկ. ի՛ւն. 15):

Լրբ. զայս արարից ասէ ապէն չասէ. իսկ այս բան կա-
րէ հոլիլ եթէ՝ ի տեւողուելէն Աշխարհութէ, և եթէ
՝ի տեւողուելէն պատմելոյն: ՚Ի տեւողուելէն Աշխարհու-
թէ հայելով՝ կամ ասէ՝ պատմելոյ զԱշխարհութէնս
քո՝ որք կատարեցոյ են ազգէ յազգ՝ այսինքն՝ ի յա-
ջորդել ազգաց և դարուց զնոքի միմեանց մինչև՝ ի կա-
տարած աշխարհի կամ յազգէ որդւոց մարդկան յազգ
անմահութեանց: Լսակ՝ ի տեւողուելէն պատմելոյն հայելով՝
կամ ասել. ես ինքն պատմեցից քանիւքս՝ որք եղե-
նեն ՝ի բերանոյ իմմէ, և ունկն ինալ՝ ի միջ ազգաց
զնոքի միմեանց յաջորդելոց մինչև՝ ի կատարած:

Լ սմբ՚ ողորմութէ՛ իմմանչ ասա զայն երանեալս ոչ՝
որով ազատի հոգին՝ ի մեղաց. իսկ Աշխարհութէ՛ իմ-
մանչ զայն՝ զոր ուղիղ Ճանապէ՛ ասե. Տիրացանէ ասես
լսմբ՚՝ զինչ է ասէ, զի զԱշխարհութէնն ոչ օրհնէ,
այլ միայն պատմէ. * զի զմեզ ողորմութէնն միթէ արե
,, և ոչ Աշխարհութէնն. և անկար է մեզ յաիշտահակել
,, զգամնա ողորմութէնն՝ թէ ոչ զդրունս նա՝ որ է
,, Աշխարհութէնն՝ բաղխեացուք խնդրուածովք ‖:
Օ այսոսիկ կանխաբանեալ մարգարէին՝ առաջի առ-
նել այժմ զսկզբնաւորութէն բանից իւրոց. և որպէս
ասաց օրհնել զողորմութէնն՝ և պատմել զԱշխար-
հութէնս նորա, ըստ ասելոյ իւրոյ ՝ի նոցունց սկիզբն
առնել և ասէ:

ՀՀ. Ասացէ՛ ՚ի ալեաբէս ողորմութէ՛ չնեցոյ. յերկինս
պատրաստ եղեալ Աշխարհութէն ոտ:

Լ՚Աշխարհ ապահանեալ սկզբնական մեղաց, և խան-
գարեալ ՚ներգործական չարեաց մարդկան՝ ոչ այլազգ
կարէր նորոգիլ կամ մանաւանդ նորոգ չինիլ, բայց
եթէ ողորմութէն՝ որ և նա ինքն կամելով յոյ-
ցանէ՝ պէսպէս քանիւք խոստացաւ զնոյն նահապետաց.
յայս հայելով ասէ:

Ասացէ՛ ՚ի ալեաբէս ողորմութէ՛ չնեցոյ: Լ՚այսինքն յոյ-
ցեր նահապետաց մերոց՝ թէ հանդերձեալ ես ողորմիլ
ազգ ի մարդկան, և նովին ողորմութէ՛ չնեալ այսինքն

նորոգել կամ նորոգ արարչագործել զաշխարհս՝ որ ապականեալ էր. և ըստ ցուցանելոյ քոյ՝ երդմամբ ևս խոստացար կատարել. և զոր խոստացար՝ ոչնախ անվրէպ պատրաստել։ Յա առ այս յարէ։

Յերկինս պատրաստ եղիցէ ձշմարտութիւն։ Կամի ասել. որովհետև խոստացար, կամեցար՝ զի այն խոստումն քո՝ որ է ձշմարտութիւն՝ պատրաստ եղիցի յերկինս, այսինքն պատրաստ կացցէ յերկինս՝ մինչև հասցէ ժամանակ կատարելոյ, որ է ասել. զոր խոստացարդ ձշմարտութիւն՝ պատրաստ կայ ինոյ, և ի հասանել ժամանակին ձշմարտութիւն կատարեսցի։

Լսոկ պատճառ երկինք դնելոյն է առ ի ցուցանել նախ զանփոփոխութիւն խոստմանն. իբր զի որպէս երկինք կան ինման յաւիտեան, այսպէս և ձշմարտութիւն այնր խոստման։ Յերկրորդ՝ ի ցուցանել զաներկեւանութիւնն խոստմանն։ զի ոչ կարէ խափանիլ ի ստորայնոցս. որովհետև հաստատեալ կայ յերկինս։

Յորդրդաբար, ձշմարտութիւն իմացեալ լինի որդին ինչ. իսկ բառիւս երկինք՝ նշանակի անհասանելի բարձրութիւն խորհրդոյ փրկութեան մարդկան կամ շինութեան աշխարհին. վասն զի ի կամել և յասել՝ շինել կամ նորոգել զաշխարհս ի ձեռն ողորմութեան, պատրաստեցաւ որդին ինչ յանհասանելի խորհուրդս՝ ինքնին գալ և նորոգել զընութիւնս մեր։

Լամբ" փոքր մի այլազգ մեկնեալ գրէ այսպէս. *ՅԱծ ,, զաշխարհս ողորմութիւն կառավարել, և զերկինս ,, ձշմարտութիւն. վասն այսորիկ զմարդիկ յանցաւոր՝ ,, ողորմութեն (ինչ) ներելոյ և թողութիւն արժանի ,, արար. իսկ զերկնաւոր հրեշտական ազգսամբեակս՝ ,, ձշմարտութեն անսխրելի պատուհասիս խաւարին ,, յաւիտենից պահեաց ։ Յդեալ մարգարէին թէ ՅԱծ խոստացաւ նորոգել զաշխարհս, չայտ առնէ այժմ՝ թէ որոց խոստացաւ. վասն որոյ ասէ։

Ձ. Ա դէն ոչխ ընթերցի էմոյ. երբեմն գտնի ծառայէ էմոյ։

Ը. Յ ասխեան հաստատեցից զաւազ ո. և շինեցից ագահ յաւազ գաւառ ո։

Հայտնի է յաճախումնէ գրոց ուրեմն, զոր եդ ած ընդ նոյն, ընդ աթոռանմոռ, ընդ խաչակայ, և ընդ յարքայ, յայն՝ թէ՝ ի զաւակէ նոցա լինելոց է փրկուել աշխարհի։ Եդ ապա և միջնորդութիւն մնվանէսի ուխտ ընդ որդիսն իսրայէլի՝ ունել զնոսա իւր ծառանդուն թէ աղգէ յազգ մինչև յաւիտեան. և զոր ուխտեաց նոցա զնոյն եցոյց և դաւթի. որում և երդմամբ խոստացաւ՝ հաստատուն պահել զտուն նորա՝ տալով զաւակի նորա թագաւորել յաւիտեան։

Պատմութիւն այսր խոստման որ եղև առ դաւիթ առանդի ՚ի Թագ. է. 11--16. ուր գրի՝ թէ՝ ի կամիլ դաւթի շինել տուն ած կամեցաւ շինել զտուն նորա. զի հաճեալ ընդ կամն նորա՝ ասաց ցնա բերանով նաթանայ գուս ոչ շինեցես զայն, այլ զաւակ քո. * յարուցից ասէ զզաւակ քո՝ որ եղիցի յորովայնէ քումմէ. և պատրաստեցից զարքայութիւն քո։ նա և նա շինեսցէ տուն անուան իմոյ, և կանգնեցից զաթոռ նորա մինչև յաւիտեան... Հաւատարիմ լիցի անուն նորա, և արդարութիւն նորա առաջի իմ մինչև յաւիտեան. և աթոռ նո՛ր կայցէ կանգուն առաջի իմ յաւիտեան։

Օգտ լուեալ դաւթի ՚ի բերանոյ նաթանայ՝ եկաց առաջի ած յաղօթս. և յետ շնորհակալ լինելոյ զնմանէ ասէ. * Ո՞ւր արդ տէր իմ՝ զգան քո զոր խօսեցար ՚ի վասն ծառայի քո և տան նորա, հաւատարմացո՛ մինչև յաւիտեան. և արա որպէս և խօսեցար.... տուն ծառայի քո դաւթի եղիցի կանգուն առաջի քո. զի դու տէր ամենակալ... յայտնեցեր յականէ ծառայի քո, և ասացեր շինեցից քեզ տուն... և արդ տէր իմ տէր՝ դու ես ած, և բանք քո եղիցին ճշմարիտ... և արդ սկսիր օրհնել զտուն ծառայի քո լինել առաջի քո յաւիտեան... և յօրհնութենէ քումմէ օրհնեսցի տուն ծառայի քո յաւիտեան։ (Թագ. է. 25--29. տես և ա՛. մնաց. Ձ՚է. 11--14. և ասղ. Ա՚ին. 11--13.) Հայս ամենայն խոստմունս այ՝ որք եղեն առ նահապետս, և յայս երդումն հայելով խօսի ՚ի բերանոյն այ, և ասէ. Եդե ոեւ ընթերց էնդ. երբոյս դարձ ծառայի է. Ա՚յսինքն՝ յայս յանդիման խօսելով ընդ աբրա-

հոմանւ, ընդ իսահակայ և ընդ յակոբայ և ընդ այլոց, զորս ընտրեցեր լինել իմ, ուխտ եդեր՝ ի զաւակէ նոցա նորոգել զաշխարհս, և յայս իսկ երդմամբ խոստացեալ դաւեթ ծառայի իմոյ և ասացեր։

Յաւիտեան հաստատեցից զաւակ քո. և շինեցից զաթոռ քո յազգս յազգս։ Լսելիքն՝ յերդնուլս իմ դաւեթի՝ ասացեր, թէ զաւակ քո յաւիտեան թագաւորեսցէ. և թագաւորութիւն նորա հաստատուն մնասցէ յաւիտեան. որով և զաթոռ թագաւորութեան քո՝ որ առ ժամանակ մի է, այնպէս շինեցից՝ զի տեւեսցէ ի վերայ երկրի՝ ցորչափ տեւէ աղտ մարդկան. և այնու շինութեամբ աշխարհն ևս նորոգեսցի, զորմէ խօսեցաւ ի վերոյ։ (տես և ի սաղ. ՀՀԹ. 9)։

Ա.ՀԼ արդ՝ այս խոստումն և հաստատուն երդումն լայտ է թէ ոչ կատարեցաւ յայն՝ որոյ առաքեալ ասացաւ. այլ յայն՝ առ որ կարգեցաւ, այսինքն թէ ոչ ի սողոմոն, այլ ի քո կատարեցաւ. որ եղև. Զմարիամ զաւակ դաւեթի ըստ մարմնոյ. զորմէ ասէ Եսայի. (ԺԱ. 6. և 7.) * մնծ է իշխանութեն նորա, և խաղաղութեն նորա չիք սահման. յաթոռն դաւեթի նստցի, և զաքայութեն նորա յաջողեսցէ ևն։ Ոյր և գաբրիէլ յանէտեն անդ առ կոյն՝ յայս արար ասելով. * տա
,, ցէ նմա տէր ած զաթոռն դաւեթի հօր նորա. և
,, թագաւորեսցէ ի վերայ տանն յակոբայ ի յաւիթ
,, տեառն, և թագաւորութեն նէ վախձան մի լիցի ։
ղուկ. ա. 32.) ուր թագաւորութիւնքն իմացեալ լինին իշխանութիւնք ըստ հոգևորին՝ որ կատարեցաւ. և ոչ ըստ մարմնաւորին՝ որում այն ունին հրեայքն ընդունայն։

Նայն յաւսով յերկիւղ հազար ամաց հետէ։

Բարեբղ վարդապետ (ի մեկն. մարկ. գլ. ժա.) յերբիս վիճակս վերածէ զաթոռն դաւեթի. և զհոգևորն յերդմունն եդեալ, ըստ նմին դնէ թագաւորել քրիստոս զի գրէ այսպէս. * յերբիս դէմն բաժանի ա
,, թոռն դաւեթի. մի՝ զի իբրև թագաւորեաց նաւաս
,, ի վերայ աթոռոյ ... երկրորդ՝ զիշխանութենէն ի
,, վերայ ամենայն ժողովրդեանն սովորութ է աթոռ
,, թագաւորութեն կոչել. երրորդ՝ թագաւորեաց յոյ
,, մարգարէութեն ի վերայ ժողովրդեանն, և ետ նո
,, ցա կարդ իրաւանց ևերդ հոգևոր ... ըստ այսմ

,, երրորդ յերգանակիս Թագաւորեաց քե՛ի վերայ հա-
,, ստատցելոցն ։

Լամբ" դաւթիւ իմմանայ ասա զքե՛. և զաւակաւ դաւ-
թի զմանկունս եկեղեցւոյ, զորս ՛ի սասանիլն հաս-
տատ ՝ած, և չինէ զՀոգիս նոցա աՀաւա քնահաւնէ
իւրոյ ։ Լյս արդ քանզի այս խոստումն զոր ասաք ՝ած
դաւթի, և ուխտն այն՝ զոր եդ ընդ նահաՀարս՝
պարտականօք էր սքանչելեաց ողորմութեն՝ ոյ՛ի խոս-
տովանութե՛ նոցին մատուցեալ մարգարէին՝ գոլ,
և ասել ։

Ե. Լ ասպովան եղէգին երկինս ստանէքեաց ոտ պէր. և
ձէմարտասին ոտ յեկեղեցիս սէրէ ։

Օ որս ՛ի սկզբան սաղմոսիս ՛ի Համարս ։ և ։ ո.
զորմութիւնս կալեաց ասա սքանչելիք անուանի. զի
Հին այնպիսի գործք, զորս ՝ած միայն կարօղ էր առ-
նել անսահմանելի ողորմութե՛ իւրով։ Լյսոքիկ ո-
ղորմիք կամ սքանչելիք ՛ի կողմանէ ոյ մնածեալք՝
էին սկզբունք կամ պատճառք նախատացեալ ուխտիդ
և խոստմանցն. իսկ ՛ի կողմանէ իւրոյն մնածեալք՝
էին նեղոց ործութե՛ք այնց ուխտիդ և խոստմանց. և
զայսոսիկ Հաւատալ կամելով մարգարէին, Հրաւիրէ
՛ի նոյն և զերկիւնս ասելով։

Լ ասպովան եղէգին ստանէքեաց ոտ պէր ։ Լամի ա-
սել. այնչափ մեծ են և այնպէս զարմանալի սքանչե-
լիք ողորմութե՛ք քո, զորս առնես, և զորս խոստացար
առնել, մինչև ոչ ոք կարէ արժանապէս խոստովան
լինել, այսինքն յայտնել զայնս և վասն նոցա տիրա-
պէս գՀանալ զքե՛ն, եԹէ ոչ երկիւղք իւրով մեծու-
Թե՛. իսկ այսպիսի եղանակք խօսից՝ յորս երկիւղք կի՛
երկիւղ ՛ի մէջ բերին, ըստ ոճոյ նոր գրոց ցուցանեն
զմեծութե՛ն իրին Թէ՛ ՛ի կողմանէ Տեառն՝ որ խօսի, և
Թէ ՛ի կողմանէ նորա, զորմէ խօսի ։ Լա զի և իրաք
իսկ խոստովան եղէն երկիւղք պէսպէս սքանչելեօք
առ մովսէսիս, և առ յեսուա, առ սամուէլիս և առ
եղիայիս և առ ծննդեամբ ՇեՀ մերոյ ՛ի ձէռն աս-
ւաձոյ, և ՛ի ձէռն հրեշտակաց յերգել նոցա զփառս ՛ի
բարձունս. դարձեալ և առ մկրտութե՛ն և այլակերպ-
ութե՛ամբ ։

Պարթև է ևս ասել ըստ լսման", թե բառիս երկիցս՝ իմացեալ լինին աստ բնակիչք երկրիս հրեշտակք, յոր միտ կամի ասել. ոչ ոք յերկրաւորաց կարէ պատմել զբանչելին այդ և արժանապէս գոհանալ զնմանէ, այլ միայն երկնաւորք։ Այդպէս խօսի և զՀոգին տուեալն այդ ասելով։

Ա– Ձմեռնոյն ի ԺԷ ամի Տրդատայ։ Ասէ Ագաթանգեղոս սէյ։ Ասէ Ագաթանգեղոս իմացեալ լինի անուանդ և անսխալելի հաստատութեան խոստմանն այդ. իսկ սրբովք իմացեալ լինին նախ հրեշտակք. յոր միտ կամի ասել. հաստատութեանն քո խոստովանեալ լինիցի յանհամար բաղմութեանէ հրեշտակաց, զի նոքա միայն բարւոք ճանաչելով զՀոգին տուեալն այդ՝ կարեն արժանապէս խոստովանիլ զայն, և ուստի այնր գոլոյն ինքեանս ասելոյ առ Յոհ. որպէս և առաքին իսկ, եթէ յառաջ քան զմկրտիանալ բանին և եթէ զկնի։ Իմացեալ լինին երկրորդ ժողովք արդարոց ըստ որում խոստովանութեան նոցա է յուզիղ սրտէ, և ընդունելի այդ. և ըստ այսմ կամի ասել. խոստովանեալ և փառաւորեալ լինի Աստուածութիւնն քո յայնցանէ՝ որք արք են, և բանք նոցա հաճոյ են քեզ։

Ա– Յաստանօր երկու մարդիկ կան ի շարադրութենէն. նախ՝ ի բառդ ասանչելի՝ որ ի սրտական հոլովին դնեալ՝ չիմանաք զիմաս բանին. վասն զի այն խոստովանութիւնն ոչ թէ առ աքանչելեացն է, այլ զբանչելեացն. որպես յայտ է ի մեկնգրէնն և յամենայն Թարգմանութենէ յորս դնի, խոստովանեալ լինի երկինք զբանչելիս քո. ուստի և զբառդ ասանչելոյ որ դնի ի մերում պարտ է իմանալ իբրև հայցական կամ իբրև պատմական, ոչ զի հայցական է կամ պատմական, այլ զի ունի զզօրութիւն նշանակութեանէ հայցականի կամ պատմականի. որպէս թէ եգեալ էր, վասն աքանչելեացդ կամ զբանչելեացդ քոց տէր։

Երկրորդն է ի բառդ Ձմեռնոյնէ՝ որում պարտ էր դնել յայն հոլով՝ յոր եգեալ է աքանչելիքն. (այսինքն ի հայցականն.) որպէս յայտ է յԵբր" և յայլ Թարգ"։ Եւս ի դնելիս յուզղական հոլովին, որպէս դնի ի ժողովս, ոչինչ յայտնի բայց եթէ զօրութիւն կրկնեացն բայդ խոստովան լինել։ Ասասի եթէ քեզ բանականօրէն

դեցուք , սպառ է ընթեռնուլ այսպէս . խոստովան է- դիցին երկինք զաքանչելեաց քոց տէր , և զճշմարտու- թիւն քումմէ եկեղեցիք նոց . կամ լիցի խոստովանել աքանչելեաց քոց յերկինս և ճշմարտութիւն քո յեկե- ղեցիս նոց ։ Ա՛յլ առ ՚ի ցուցանել մարգարէին՝ թէ քանի աքանչելի է ած , որ առնէ զաքանչելիս , յարի- զինի և ասէ ։

ՀԸ. Ա՞Ղ է չամպ որ հաւասարէ ինէ· կամ ո՞Ղ նմանիցէ ած յորդիս այ ։

Յանհաս մեծուլն այ յայիշտակեալ մարգարէին՝ նախ չամպս վերանայ . և ՚ի մէջ ամպոց որոնէ նմանութիւն ինչ , առ ՚ի ցուցանել՝ թէ քանի մեծ է ած , և քանի՛ աքանչելի . և ոչ գտեալ ինչ՝ ակնարկէ ապա յորդիս այ , և ՚ի նոսա ևս չգտեալ ինչ՝ աղաղակէ ։

Ա՞Ղ է չամպ՝ որ հաւասարէ ինէ։ Ա՛յս հաւասարութիւն կամ նմանութիւն՝ ոչ մտածի ըստ էութեան , այլ ըստ հաւաարելոյթեաց ինչ . որպէս թէ եդեալ էր . ո՛վ հա- ւասարեսցի կամ նմանեսցի այ կատարելութիւն իւրք՝ զորօրինակ ողորմութիւն , ճշմարտութիւն նէ՞ն , ՚ևսկ ամ պովք ոչ իմացեալ լինին թանձրամած գ ոլորչիք բարձ- բացեալք , այլ իրք բարձունք՝ որք յամպս օրինակին . որովհետև ամպք միշտ բարձր երևին , և չայս միտ կամի ասել . ոչինչ իր՝ քանի և բարձր և գերազանց իցէ , կարէ հաւասարիլ քեզ ։

Յա՛ և իմացեալ լինին երկինք, զի երբայական բառն զնոյն ևս նշանակէ . մ՛ս որոյ և ՚ի համարն 33 . զնոյն երբ՚՛ բառ թարգմանեալ էն ՚ի մէրս և չերե՛՛ երբ- կինք . և չայս միտ կամի ասել . ոչ գոյ ոք յերկինս՝ որ իւիք հաւասար գոյցի քեզ , ոչ ըստ իշխանութեաե և ոչ ըստ իմաստուե ոչ ըստ մեծութե և ոչ ըստ զօրուե ։ Փոխաբերաբար առեալ ամպովք իմացեալ լինին հը- բեշտակք . զի որպէս ամպք ՚ի ծովէ և ՚ի հողոյ առ- նուն՝ զոր առնուն , այնպէս և հրեշտակք առին չայ իբր ՚ի ծովէ զլուեե չնորհաց և փառաց , և ՚ի հո- զեզինացս առնուն զայլևայլ առեղեկութիւնս ըստ ՚ի չայս գալոյ , կամ ըստ լինելոյ ։ ՚Ի սոսին և չայտ է թէ չէ և ոչ մի հաւասար բարձրելոյ ։ Ա՛ռաջինն ՚ի սոսա կամեցաւ ցուցանել զինքն այսպիսի, յասելն (ես ·

ժէ. 14). * եւ ից՝ ի վեր քան զամս. եղէց նմա օգ-
,, բարձրեալն ||. բայց եւ յամենատեղ անհաւասա-
րութիւն : Ոչ այս եդեալ՝ հայի եւ յորդիան ոչ, և
ասէ՝

Ա-մ ոչ նմանիցի ած յորդիս ոչ: Որդիք ոչ կոչին ասա
նախ հրեշտակք. յոր միտ ի քաղդէականն դնի. * ա
,, հանճարեսցի ոն ի գաւս հրեշտակաց ||. և յայս
միտ կայի ասել. չիք որ ի հրեշտակաց որ կարիցէ
իւիք նմանիլ ոչ. և եթէ ի նոսա չիք որ որ նմանիցի
նմա. ապա ո՛ այլ ոք՝ որ իցէ ստորին քան զնոսա:
Երկրորդ՝ իմացեալ լինին նոքա որք իւիք հա-
զորդ գտանին ածային կատարելոյն. կամ անուան.
որոյ վասն կոչին որդիք ոչ, և և ածք. տէս ի սաղ.
ձէ. 8. ուր ասի. * ոչ որ ի նման քեզ յածս տէր ||.
տէս և ի սաղ. ձէ. 1. ուր ասի. * ած ո՞ քեզ նման
,, ներգի ||: Ոստ ասացելոցս, բարսեղ (ի մեկն. մարկ.
գլ. ժէ.) ի մէջ բերեալ զայս բան՝ ասէ. * ով ի
,, յամիս, որ հաւասար ի քեզ, այսինքն ի հրեշ-
,, տակս. և կամ ով նման իցէ տեառն յորդիան ոչ,
,, այսինքն ի մարդիկ, որք որք և արդարք գտան ||:
Այսքիմբք ցուցեալ մեղադրելին թէ ոչ որ ի նման ոչ՝
ոչ ի հրեշտակս և ոչ յորդոս, առաջի դնէ այժմ
թէ յաւէտ պարտի ի նոցունց քան թէ նմանեալ լինել
լինելոյն. վասն որոյ ասէ՝

Ջ. Ա ճ ֆառաւորեալ է ի խորհուրդս սէց խորոց. ճի և
ահաւոր ի վէրայ ամենայն որ շուրջ են պնդա-
Ա յս բանք հային նախ ի մեծ վայելչութիւն ոչ. և
երկրորդ ի մեծ պատիւ սրբ. ըստ առաքինոյն ցուցա-
նէն թէ յամենայնի գերագոյն է ած քան զամենայն
արարածս, թէ հրեշտակք իցեն անմարմինք, և թէ
սրբք ի մարմնի. և և քան զի և իցէ կարելի էս. և
թէ յամենեցուն վերայ մեծ է և հզօր, անհաս և ա-
հարկու. վասն որոյ և ոչ ոք նմանի նմա. որպէս ա-
սաց ի նախընթաց համարն: Ոստ երկրորդին ցու-
ցանէն, թէ թէպէտ և այսպիսի է ած, բայց հան-
դուգնեալ է ի սքա իւր իւր յաճառ. և ի նոսին փա-
ռաւորի, և ի նոցունց պարտի վասն որոյ ասէ՝

Ջ. Ա ճ ֆառաւորեալ է ի խորհուրդս սէց խորոց: Ա ճ կրկնա-

կին ասի փառաւորեալ. մի՝ յինքեան իւրով միջ վայելչութիւն. երկրորդ՝ յայլս վասն իւրոյ այնր միջի վայելչութեանն՝ ի ձանաչին և ի պաշտին իբր այնպիսի. և յայտ է թէ ասա ըստ այսմ երկրորդ առմանն ասի փառաւորեալ՝ ի խորհուրդս տեղւոյ։ Ոչ տեղւով՝ քանզի ելինին աստանօր որպէս ասացաք այժմ՝ նախ ընդ բերչաւաքն, որք հանապազ տեսանեն զերեսս այ այսինքն զմիջ վայելչութեանն փառաց նորա, և փառաւորեն զնա. ուստի և ասի փառաւորեալ՝ ի խորհուրդս նոցա. և ըստ այսմ բառս խոհեմքդ՝ դնի փոխանակ այնց ներգործութեանց՝ որովք փառաւորեն նոքա զնա։

Երկրորդ քանզեալ լինին և ի իւրեք տեղւոջ և արդարք՝ որք տեսանելով զարարածս այ, և ի միտ առնելով զորս միանգամ յայտնեալ է նա՝ ի պատգամս իւր, և լսելով՝ զորս արարել է և առնել՝ փառաւորեն զնա՝ ի խորհուրդս իւրեանց. որով և ասի նա փառաւորեալ՝ ի նոսա։ Այլ այս փառաւորիլս ոչ է սոսկ՝ ի հայեցմանն խորհրդոյ մտաց, այսինքն՝ ի ձանաչման միայն, այլև՝ ի կապակցութեան սիրոյ՝ որ զհետ երթայ ձանաչմանն. ապա թէ ոչ՝ մարթի և զայդ ասել և վասն նոցա՝ որք ձանաչեն զնա, բայց ոչ իբրև զնա փառաւորեն. մանաւանդ զի ոմանք՝ ի նոցանէ փոխանակ փառաւորելոյ զնա՝ արհամարհեն և՝ դատ ածեալք, և ոմանք՝ ի վերայ նախախնամութեանէ նոցա գայթակղին խորհրդովք։

Արեւին յայնժամ ասի զնոյ փառաւորիլ՝ ի խորհուրդս տեղոյ իւրոյ՝ յորժամ ծանուցեալ լինելով՝ ի նոցունց՝ սիրով պաշտի՝ ի նոցանէ և երկիւղիւ պատուի. և այս հանապազ. որով վասն դնէ մարգարէին զայդ է՝ յաւետեալն, փառաւորեալ է. որով յայտ առնէ թէ ոչ միշտ փառաւորի՝ ի խորհուրդս տեղոյ իւրոյ ոչ միով օրինակաւ, այլ պէսպէս եղանակաւ, և՝ ի պէսպէս իրս. մանաւանդ յորժամ կամք իւր կատարի՝ ի նոսա. ապա թէ ոչ՝ ոչ և ասի փառաւորիլ, այլ անպատիւ մնալ։ Աւետի գրի մովսէս վարդապետ (՝ի մեկնութիւն ժամագրոց. երես. 168.) * «ոչ փառաւորեալ է (ասէ «մարգարէն) ՝ի խորհուրդս տեղոյ իւրոյ. և զնմանէ «յաւիտենից ոչ ի մահկանացու մարդոյ փառաւո«րեալ՝ քան զյորժամ կամք իւր ՝ի մէջ կատարի»։

Ա ամբողջացին համառօտելով զայսոսիկ՝ գրէ այսպէս. ՚՚Ա-ՙՆ * ՚ի ՚ՈՐ միտս և ՚ի խորհուրդս փառաւորեալ (է), ՚՚ և ոչ յանՙՈՐՁՑն ... ՚ի խորհուրդս և ոչ (սոսկ) ՚ի ՚՚ լեզուս՚՚։ զի ՚ի խորհուրդս տեսանի մեծ վայելչութիւն նորա, և աքանչելի ահաւորութիւն նորին։ Այլնիկայնն (՚ի գով. արիստակէսէ) զայս բան վերածել յայն՚՚ զոր ասաց ՀՈՐ. Թէ տեսեալ մարդկան զգործս ՚ՈՐ փառաւորեացեն զԱՏ. ուստի ՚ի հրաշից անտի՝ արիստակէսի՝ որով գնաց նա ՚ի վէր ջուրց ծովու՝ * փառս ՚՚ ասէ վերադարձի հրաշագործողին քոյ. զի Ա-ՙՆ փա՚՚ ռաւորեալ է ՚ի խորհուրդս և ՚ի բանս և ՚ի գործս ՚՚ ՈՐՁ իւրոց ՀՁՀմարտապէս՚՚։ (Երես. 316)։ Այսպէս ամենգրէ և նաբեկացին Հայերէալ ՚ի հրաշագործութիւնէ ՈՐՁՆ յակոբայ մծբնայ հայրապետի, յասէ. * օրՀնաբա՚՚ նեացուք զնա (ինքն զՁՈ) ՚ի ՚ՈՐ նորա ըստ սաղ՚՚ մոսողին, և մա նորին զերկիւղածս անուան փրկո՚՚ ղին մերոյ Հռչակ բարձրելոյն փառաւորացուք՚՚։ Աւելիմք ցուցանի՝ Թէ Ա-ՙՆ փառաւորի ոչ միայն ՚ի խորհուրդս ՈՐՁ, այլև ՚ի գործս նոցա, ոչ միայն ՚ի կեանն ասա, այլև զկնի մեռանելոյ նոցին. յայս միտ երգեմք զայս սաղմոս ՚ի տօնախմբութիւնս ՈՐՁ։ Լեւսի գրէ մեծին խոսքով (՚ի մեկն. ժամագր. երես. 236. այսպէս). * Ա-ՙՆ փառաւորեալ է ՚ի խորհուրդս ՈՐՁ ՚՚ Իւրոց. և այս՝ ոչ միայն ՚ի կենդանութեան, այլև ՚՚ յետ մահուն լինելի. զի անդադար փառաւորի Ա-ՙՆ ՚՚ ՚ի ՈՐՁս իւր ... վաղուբեմն հնձեցին հարքն ՈՐՁ, և ՚՚ Ձկնաւորքն. և հրաշալի գործք նոցա յիշատակին ՚՚ մինչ ՚ի կատարած աշխարհի. և Ա-ՙՆ փառաւորի նո՚՚ քօք հանապազ. և փոխանակ բերանոյ գործք նո՚՚ ցին աղաղակեն անդադար ՚ի փառս Ա-ՙՆ՚՚։ Այսպէսլով ապա մարգարէին զմեծութենէն և զահեղութէն Ա-ՙՆ, ասէ։

Ա-ՙՆ և ահաւոր ՚ի վերոյ այնոցիկ որ շուրջ են զնովա։ Լ-ՙատանօր դէպանութեամբդ այնոցիկ՝ ՚ը ասելոյ մեր այժմ խմացեալ լինին նախ հրեշտակք. իսկ յասելն զնոցանէ՝ Թէ շուրջ կան զՆՈՎ՝ ոչ ցուցանի՝ Թէ Ա-ՙՆ կայ ՚ի տեղւոջ ուրեք, և նոքա շուրջ պատեալ են զնովա, այլ Թէ որովհետև նորա միշտ կան ՚ի պաշտամանն Ա-ՙՆ, և յամենայնի կատարեն զկամս նորա, ասին լի-

նել չուրջ զնովաւք. և զի նոքա միայն Ձանաչէն զմեծութիւնն սը և զաճառորութիւն նորա, վասն որոյ ասէ մեծ և ահաւոր լինել ի վերայ նոցա։

Երկրորդ խմացեալ լինին արդարք՝ որք մտոք վերացեալ առ Ձի յերկինս՝ ասէն լինել չուրջ զնովաւք։ Ա. ոսոա քան առ այլս Ձի ասի մեծ և ահաւոր. մեծ՝ բան բազում իրաց՝ զորմէ տես ի սաղ. լէ. 26. և ա. Հաւոր նախ՝ զի սոցա ևեթ առաքիչ, և ի սոցանէ Ձանաչի ահաւորութիւն նորա. ուստի և սոքա միայն ահիւ և դողութիւ պաշտեն զՁի. և երկրորդ զի նա ինքն առաւել առ սոսա քան առ այլս ցուցանէ զահաւորութիւն իւր յոչ ինայելն պատժել զիրքն սխալանս սոցա քան ի ինայելն ի մեծ սխալանս նոցա. ապաքէն մեվսէս և ահարոն թէպետ և ի փոքր յանցանս անկան, բայց Ձի ոչ ինայեաց ի պատժել զնոսա։ Ասէ ժողովուրդք իսրայէլի ի մեծամեծ սխալանս կործանեցան, և Հապիւ ուրեմն անագան սկսաւ պատժել զնոսա. որով եցոյց թէ ահաւոր է առ Ձաս իւր. և ցուցաւ ևս, թէ * որպէս զօրաւոր է ի փրկել, սոյնպէս Հզօր է ի պատժել։ ասէ վանական վարդապետ (ի մեկն. յոբ. կլ. լՀ)։

Ա. յս բան կարէ փոքր մի այլագոյ ևս մեկնիլ՝ եթէ զղջաւոք խորհուրդք՝ խնայողք փոխանակ այնր զոր առնէն՝ ժողովեալքն ի խորհուրդ. կամ փոխանակ տեղւոյ՝ ուր լինին խորհուրդք. և ըստ այսմ մարգարէնն ձևացուցանէ զՁի իբրև զԱգաւոր նստեալ ի մէջ այլ իւրոց իբրև ի մէջ խորհրդականաց, ոչ զի խորհուրդ առնու ի նոցանէ, զի ո՛ եղև նմա խորհրդակից (եսայ. ղս. 13.) այլ զի յայտնէ նոցա զխորհուրդս իւր. և այնու փառաւորի ի նոցանէ վասն սքանչելի մեծութեի իւրոյ և ահաւորութեան. որով և երևի ի նոսա իբրև արեգական յատեղս, առ որով ծածկի լոյս նոցա. և զայս նմանութեի չըմպատուեի առաջի հնազանդ մարգարէին՝ սովին ցուցանել կամի՝ թէ այսպիսի գոլով Ձի՝ ոչ օք է նման նմա. վասն որոյ և հետևեալ ցուցանի զկնի ասելով։

Ը. Տէր Ձի զդրուճեց, ո՛ նման է ինէ. հզօր ես դու տէր. և ճշմարտութի՛ ս զշուրջ ես դու։

Ա՛ծ ասի տէր զօրութեց կամ տէր ամ զօրութեանց ըստ երկուց. մի՝ զի յամենայնի է զօրաւոր որով և ասի ամենազօր, ամենակալ, ամենակարող ևն. և այս պիսի գոլով տայ ամենեցուն զօրութիւն առնելոյ զոյս ինչ, կամ վառնելոյ զայն ինչ, ևն. երկրորդ զի է տէր երկնաւոր զօրութեց՝ այսինքն զհնաւորութեց հրեշտակաց: Ըստ առաջնոյն խօսի մարգարէն ի յաջորդ հատուածն ի կոչելն զնոսա զօր. իսկ աստ խօսի ըստ երկրորդին յատկեն:

Տէր ամ զօրութեանց, ա՛նձն է ինչ: Կամի ասել. դու միայն ես ինքնիշխան տէր զօրաց երկնաւորաց, և դու միայն ամենայն իշխանութեց և պետութեց և ո՛ի նոցանէ նմանիցի քեզ: Ա՛յլ զի ցուցցէ՝ թէ այս տերութիւնն է աթարուածիւ, յարէ զաստ ամ. որով կամ ասել, թէ ոչ ես այսպիսի կիմ այնպիսի տէր, կամ այսչափ և այնչափ իշխանութիւն ունող տէր, այլ արարող տէր. զի դու ես ամ նոցա, որով և ես ըստ ամենայնի տէր նոցա. վասն որոյ ոչ ոք ի նոցանէ կարէ ասել քեզ հաւասար կամ նման. և եթէ ոչ ոք ի նոցանէ, ապա ո՛ այլ ոք բաց ի նոցունց: Ա՛յս աննմանութիւնն թէպէտ ըստ ամենայն իրաց է, բայց մարգարէն զերկուս աւեթ ի մէջ բերէ՝ զայն որ ըստ զօրութեն՝ և զայն որ ըստ հնմարտութեն. զզօրութէն խօսելով ասէ:

Հզօր ես դո՛ տէր: Կամի ասել. թէպէտ և հզօր են հրեշտակք, բայց ի քէն ունին զկինչն այնպիսի. իսկ դու ինքնութեդ ես հզօր և կարող ամենայնի. զոր կամիս՝ կարես, և զոր հաճիս՝ առնես. և ոչ ոք է՝ որ կարիցէ խափանել զայն՝ զոր հրամայես: Այս բան որպէս և ի նախընթացսդ դիտեալն մարգարէին բերի ի ցուցանել զայն՝ զոր եդ ի սկզբան. այսինքն թէ ամ կարող գոլով յամենայնի՝ ի խոստանալն հնմարտութիւնն թէ աշխարհ ողջմնութիւն չինեսցի ևն. ունի կատարել իւրով ամենազօր կարողութիւն. զի որպէս հնմարիտ է ի խոստանալն, ոնպէսև և կարող է ի կատարելն. և եթէ ընդդէմ ինչ ելցէ՝ ոչ իւիք կարէ արգելս դնել նմա. զի ոչ է երբէք զայնս՝ որք թէպէտ և հնմարտութիւն խոստանան, բայց ի պահասութիւն կարողուէ անկանան: Այս ըստ այմ կար-

դի՝ յեա խօսելոյ մարգարէին զկարողութիւնն այ՝ խօսիլ և զշմարտութիւնէ նորա ասելով։

Ա– Ճշմարտութիւն ես դու՝ և ոչ։ Այս պանծալի ձև բանի ցուցանէ զամենևին Ճշմարիտ լինելն այ՝ ի բանս իւր և հաւատարիմ՝ ի խոստումնս. ըստ որոյ յասելն՝ Ճշմարտութիւն քո՝ շուրջ է զբև՝ բառս շուրջ՝ եթէ մտածեսցի ըստ շուրջանակի պատառութեան, կամ ըստ շուրջ սիրելոյ և ծաւալելոյ, յայտ առնէ՝ թէ որպէս եւանե՛ի բերանոյն այ շուրջ զնա՝ այսինքն առ աբառաքս, Ճշմարտութի՛ է, ըստ օրինակի լուսոյ՝ որ շուրջ զերկնակամբ. ըստ որոյ յերբ՝ դնի. սեվէվե ենկա, այսինքն՝ ի շրջանակս քո։

Կամ եթէ մտածեսցի ըստ շուրջանակի պատեղոյն՝ որպիսի է պատին գօտւով (ըստ ասելոյն եսայ. Ժ՝ա. ե.) ,, Ճշմարտութիւն պատեալ զկողս իւր ‖. յայտ առնէ զհաստատութիւն բանիցն այ, և խոստմանն նորա. իբր զի որպէս գօտեաւ կապեն հանդերձք և սնդիկն՝ ի մարմին, սոյնպէս և Ճշմարտութիւ կապեն բանք խոստմանցն այ, և սնդիկն հաւատարմութիւն նորա. որպէս զի մի փոփոխեսցին, այլ լցցին. և որպէս գօտին առնէ զմարդն ամիսի և պատրաստ՝ ի գնալ, սոյնպէս և Ճշմարտութիւնն այ առնէ զի իցէ պատրաստ՝ ի կատարել զոր խոստացաւն։

Ա՝լլ առ բարւոք խնամս լինելոյ բոլոր ընթացիկ սաղմոսիս շուրջ զխոստմանցն այ՝ գիտելի է, զի առհասին խոստմունք փակեն յինքեանս զպայման ինչ, կամ զթէուրէի գոնե ըստ չորից՝ մի՝ ի կողմանէ՝ և թակալին, այսինքն՝ ի կողմանէ նորա առ որ լինի խոստումն. և այս է ընդունակ լինին նորա. որպէս ի խոստանալ Թագաւորի կացուցանել զորդուոն ըզծառայ իւր, զորութիւ դնի այս պայման՝ այսինքն է՝ եթէ գայցէ ընդունակ. ապա թէ ծառայն ապստամբեսցի, և կամ ըմբռնեսցի՝ ի մեռանի՝ փափ՝ ոչ ևս պարտաւորի Թագաւորն կատարել՝ ի նմա զխոստումն իւր։ Այլ գործեալ՝ ի խոստանալ նմա Թագաւորին կացուցանել զորդի նորա առհնագոյնի՝ եթէ կատարսցի որպէս, ոչ ևս պարտաւորի կատարել զայն։ Այրկրորդ՝ ի կողմանէ կատարողին այսինքն խոստացողին, և այս է կարօղ լինելն նորա. որպէս ի խոստանալ ի-

մասանոյ ուրուքն յօրինել զչհրս կամ զձառս ինչ՝ զօրութիւն դնի այս պայման՝ եթէ կարացից . ապա թէ դէպ լիցի նմա հիւանդանալ կամ կորուսանել զուշացն՝ ոչ ևս պարտաւորի յօրինել . Այրորդ՝ ի կողմանէ առարկային այսինքն խոստացեալ իրին . իբր զի խոստացեալ իրն ոչ այլայլեսցի . զօրօրինակ ի խոստանալ պէտրոսի տալ պօղոսի ջուր ի ջրհորոյ իւրմէ , եթէ ջուրն սպառեսցի , ոչ ևս պարտաւորի , կամ դարձեալ ի խոստանալ նորա տալ զտուղ ծառոյն՝ զոր ունի ի պարտիզի , եթէ պտուղն ապականեսցի , ոչ պարտաւորի : Այրորդ՝ ի կողմանէ պարագայից իրին . իբր զի ոչ ելցէ ընդ առաջ խափան ինչ . որպէս ի խոստանալ վաճառականի ուրուք առաքել զայս ինչ վաճառ ի կոստանդնուպոլիս՝ զօրութիւն դնի այս պայման՝ եթէ գտցի յաջողութիւն ճանապարհի . ապա թէ ճանապարհն կալեալ իցեն առհասարակ և արգելեալ ոչ պարտաւորի վաճառականն առաքել զվաճառն զայն : Այրդ յորժամ խոստացաւ ոճ չինել ողորմութիւն զաչխարս , ոչ եդ ինչ պայման՝ ոչ ներդործութիւն և ոչ զօրուն : Այսուհետ և այս խոստումն ոչ յամենայն կողմանց հաւաստի էր . և ոչ գոյր բնաւ տեղի տարակուսանաց ոչ ի կողմանէ ենթակային զի որովհետև ուխտիւք հաստատեաց ոճ զխոստումն իւր , և երդուաւ ևս ի նոյն՝ ոչ թոյլ տայր անընդունակ լինել ենթակային . քանզի կամ գիտէր զանընդունակ լինել նորա , և կամ ոչ . եթէ գիտէր , զիա՞րդ երդնոյր . եթէ ոչ գիտէր , ոչ ևս էր ոճ . ուրեմն յայսմ կողմանէ ոչ գոյր տարակոյս կատարելոյ զխոստումնն :

Այլ ոչ ի կողմանէ խոստացողին , իբր թէ ոճ ոչ գտանիցի հաւատարիմ ի խոստումն իւրում , և կամ ոչ կարիցէ կատարել՝ զոր խոստացաւ , որ է անչնաւրէն . զի ոճ է անփոփոխ ճշմարտութիւն յաւիտենական . որոյ վասն ասաց . * Ճշմարտութիւն նորա շուրջ է զնո-
,, վաւ ‖ . և նա ինքն է ամենակարող տէր , և կարէ զամենայն հղոր զօրութիւն . որոյ վասն ասաց . * տէր
,, ոճ զօրութեց , ո՞ նման է քեզ , հղոր էս դու տէր ‖ .

ապա և յայսմ կողմանէ չկայր ինչ տարակոյս :

Այլ ոչ ի կողմանէ առարկային , և ոչ ևս ի կողմանէ պարագայից , իբր թէ թէև կարէր ոճ կատարել զոր

խոստացաւ, բայց գուցէ իբրև խոստացեալ այլոմէ խեալ լինէր կամ գուցէ այլ և այլ արգելք ընդ առաջ եղեալ խափան լինէին ի կատարել. իսկ զայս ասէ, հայելով առ ՅԾՅ ե անտեղի. զի ամենայն ինչ ըստ խոստանալ ձեր նորա գոլով, նորա ակնարկութեան սպասաւեն, և ոչինչ ե որ կարիցէ առանց նորա հաճութեան ընդ առաջ ելանել։

Յաւ զայս կամելով ցուցանել մարգարէին՝ սկսպես օրինակ ի մէջ բերէ՝ առ ի հաստատել նոքօք, թէ ոչինչ կարէ խափան լինել այսմ խոստման. ցուցեալ թէ նա իշեայ ի վերայ ամենայնի՝ ի ծովու և ի ցամաքի, յերկինս և յերկրի. և նախ զիշխել նորա ի վերայ ծովու առաջի նկարելով ասէ։

ԼԵ. Պառ փրկեա զքրտութեց ծովու. և զխոռվութիւն ալեաց նորա դու ցածուցանես։

Վ՚ասի ահեղ իցի ծով յարեկծիլ իւրեամբ, նա և եւթ գիտէ՝ որ ընդ նոյն անցանէ՝ մանաւանդ ովկիանոսի. զի ի խռովել խորութեն նորա և ընդարձակութեն նորին՝ ալիք նորա լեռնասնման բարձրացեալք, զմիմեանս անկանելով՝ և փրփրմամբ բերանոց գոռալով՝ սոյնչափ ահեղ երևեցուցանի զինքն, մինչև սաստիեցուցանել զտեսօղն։ Վ՚ասսիսի շարժմունք ծովու և այսպիսի ուռուցմունք ալեաց նորա կոչին աստ զօրութիւք նորին. որոց նա միայն տիրէ՝ որ արարն զնա. վասն որոյ ասէ։

Պառ փրկեա զքրտութեց ծովու. և զխռովութիւն ալեաց նորա դու ցածուցանես։ Վ՚այս տիրելս ՅՅ ի վերայ զօրութեց ծովու՝ կրկնակի մտածի. մի՝ ի հրամայելն շարժել որչափ զօրէ և կարէ, և ի սաստելն դադարել. յոր միտ կամ ասէ. դու գոլով արարիչ ծովու՝ որպէս և կամիս հրամայես նմա՝ ցուցանել զօրութիւն իւր ի շարժել. և ի շարժիլն սաստես նմա, որով և զայնս նորա դադարեցուցանես, և զխռովութեն նորին հանդարտեցուցանես. որպէս և եղոյգ իսկ տէրն մեր ի սաստելն անդ ծովու. (մարկ. Ը. 39)։ Վասի ասէ ծովծովեցին (ի մեկն. մատ. գլ. ԺԴ)։ * իբրև եղ ,, ի նաւն՝ հանդարտեաց հողմն. զի լցցի ասացեալն ,, ի մարգարէէն. Թէ դու տիրես զօրութեց ծովու.

,, և զնոսովքեմի ալեաց նորա դու ցածուցանես . և
,, թէ տեսին զքեզ ջուրք և երկեան , և խորք խռո-
,, վեցան . և շաւիղք քո՛ի ջուրս բազումս , և հետք
,, քո ոչ ևս երևէին ։

Յերկորդ՝ ի փակէլն զնա չուրջանակի . յոր միա կա-
մի առել . դու որ այսպիսի մեծ և ահեղ ստեղծեր
զծովն , զզօրութիւնս նորա այսինքն զզօրանալ նորա ի
բարձրանալ և ի զեղուլ ի ցամաք՝ զուսով ուխտս չուր-
ջանակի , և զսպառնալիս ալեաց նորա յետս ընկրկես :
Այսս Հայն և այն՝ զոր ասաց ածն առ յոբ . (լԺ. 8 -- 11.)
* փակեցի զծով դրամբ ... եդի նմա սահմանս և
,, դեալ փականս և դրունս , ասացի ցոյդ մինչ եկես
,, ցես , և այլ մի անցանիցես , այլ այդրէն՝ ի քեզ
,, խորտակեսցին ալիք քո ։ որպիսի և է այն՝ զոր ա-
սէ երեմիա . (ե. 22.) * կարգեցի զաւազ սահման
,, ծովու , հրամանս յաւիտենական , և ոչ անցցէ զնո-
,, վաւ . խռովեսցի , և ոչ կարասցէ ելանել . գոչես
,, ցեն ալիք նորա , և ոչ անցանեն զնովաւ ։

Այսպէսդ աւար ածի տիրէ զօրութիւնդ երկնից՝ այսինքն
հրեշտակաց որոց գումարութիւնն է իբրև ովկիանոս .
և զնոսովքեմի ալեաց նորա այսինքն զնոսովքեմիսն
ապստամբելոցն ի նմա ցածեայց , և ինձ այնչափ ի
գժոխս :

Բազայապէս զօրութիւք ծովու են կարողութիւք հոգ-
ւոց մերոց որոց տիրէ ածի . և խռովութիւն ալեացն է
խռովութիւն զօրութեանց և խորհրդոց՝ զորս դադարե-
ցուցանէ նա ինքն՝ յորոյ ի ձեռն կայ ամենայն ինչ :
Չետ առաքի դնելոյ մարգարէին զտիրելն ոչ զօրու-
թեանց ծովու՝ առաքի դնէ և զտիրել նորա ի վերայ
այնոցիկ՝ որք իբրև զծովս ուռնուն՝ որպիսի են ամ-
բարտաւանք . վասն որոյ ասէ ,

Ժ. Պատ խանարհեցուցանիցես զսրտս վիրաւորս պ մխոր-
գասացս . ի չորութիւն բացցի ոտ չբուեցեալ չինեա-
ցոս :

Ըստ բազում օրինակաց խանարհեցուցանէ զմարդ . մի՝
տալով նմա ուղիղ մտօք չանասելոյ զինքն անարգ քան
զամենայն . և զայս առնէ առ ծառայս իւր . և զայսմա-
նէ չէ աստ բանն . Այրկորդ՝ առաքելով զազգի ազգի

առիթս խոնարհեցուցիչս. և զայս առնէ առ այնմ-
սիկ, զորս ոչ կամի կորուսանել, այլ խրատելով ուղ-
ղել։ Այս կիր դարձեալ՝ տալով զպիսպիս վիշտս կամ
ձախորդութիւս կամ նախատինս առ ի նուաճել զՀպար-
տութիւն նոցա ի սրտի նոցին, կամ առ ի տալ ձանա-
չել թէ ոչ են այնպիսի՝ որպիսի կարծեն զինքեանս.
և զայս առնէ առ այնպիսի Հպարտս՝ որք այսպիսեաք
զգաստացեալ բռնադատին ձանաչել զնծ. որպէս ա-
բար ընդ նաբուգոդոնոսոր։ Այրորդ յանպիտանութիւն
դարձուցանելով զնոսա խոպան. և զայս առնէ առ
այնպիսի ամբարտաւանս, որք պատժոցք ոչ զգաստա-
նան. ի սոսա Հայելով ասէ։

Զ՚նա խնդրէցուք զոյնոսին որպէս վէրացուս զմեքենայսն
են։ Կամի ասել. որք ամբարտաւանութիւն ամբառնան
զանձինս՝ և ոչ կամին խոնարհիլ, կործանեալ զնոսա.
որպէս կործանին վիրաւորեալքն ի մահ։ Այլնպէս
և որք միանգամ յառնեն ընդդէմ քո՝ որով և լինին
թշնամիք քո՝ ցրուեալ զնոսա, որպէս և ցրուեցեր բա-
զում անգամ ի զօրութիւն բազկի քո, այսպիսիքն զօրու-
թիւն ամենակարողութեան քոյ։

Ա՚յս բանիք Հայելով ի մեհենաբանութիւն քաղդէացւոց,
մեհենին և ի վերայ կորստեան փառաւորի. յոր միա
յոյլ թաղգ". բաց յասօրւոյ՝ եղակի դնի բառս ամէ-
նեքեան. իսկ յերբ" դնի առհաւ. որ անխտիր նշանակէ
բարձրամիտ, ունայնասէր. կէտ, կամ վիշտ ձուկն.
և երբև յատուկ անուն՝ զգաստա ինչ յեզիպտոս.
զորմէ խօսեցաք ի սաղ. ձէ. 3. ցուցեալ թէ նոսիա
նշանակի եգիպտոս. և ըստ այսմ կամի ասել. դու
խոնարհեցուցանես զամբարտաւանս. որպէս խոնար-
հեցուցեր զամբարտաւանն արքայն եգիպտացւոց զփա-
րաւոն. և ցրուեցեր ի զօրութիւն բազկի քո զանձնայն
զօրս նորա՝ ընկղմելով զնոսա ի ծովս։

Ա՚յս մեհենութիւն ըստ պատշաճի կարէ յարել ի նա-
խընթաց բանն՝ ուր եղեալ մարգարէն տիրել ասի ի
վերայ զօրութեանց ծովուս՝ առ որ ի քեզ ապացոյց առա-
քի մատուցանէ զպատառել նորա զծովն կարմիր, և
զընկղմել նորա ի նմա զփարաւոն և զզօրս նորա.
(զորոց խօսի և եսայի. ծԱ. 9. 10)։
Այսքրդաբար, այս բան Հայի յայն ահեղ դործ՝ որով

ՅՈՎ խոնարհեցոյց զամբարտաւան հրեշտակս , և ցըրուեաց զնոսա ՚ի միւռնէ երանութենէ . և իջոյց յանապատս մեռելոց լեառն : Այլ վերստին խոնարհեցոյց զնոսա իւրով խոնարհութիւն , նշաւակեալ զնոսա ՚ի յարութենէ իւրում ըստ պօղոսի . (կողոս . բ . 15) :

Յամբարտաւան մեկնութիւն և երբ բարձրացուս երբեմն խոնարհեցուցանել ՅՈՎ զամբարտաւանս ՚ի ձեռն խոնարհացոյց երբ ՚ի ձեռն վիրաւորաց , կամ զնոսին զվիրաւորսդ բանիւք՝ ՚ի ձեռն այնոցիկ՝ որք վիրաւորեալ են ՚ի նոցանէ . ըստ որոյ խօսեալ առ մեր զվիրաւորեալն՝ գնալ առ վիրաւորիչն , և խոնարհեցուցանել զնա եղայրական յանդիմանութիւն . * եթէ ասէ մէղկի քեզ եղբայր քո՝ երթ յանդիմանեա զնա յորժամ դու և նա միայն իցէք . եթէ լուիցէ քեզ , շահեցար զեղբայր քո ։ (մատ . ԺԸ . 15) : Որոյ վերայ գրէ Յոհաննէս ՚ի մեկնութիւրմ յայսմ . * ընդ երբ (ասէ) ոչ զժամանակս , այլ զգործսն . առ նա յղէ . քանզի զնասակսն չկարէ վաղվաղակի գալ ՚ի հաւանութիւն . զի ակնկարեալ և զամենի հարեալ է , և թմրութիւն և ցասմամբ արբեալ . զնոր առողջն է՝ առ սխոտացեալն առաքէ . նաև այն՝ զի նմա առաւել անսայ որ մեղաւորն է՝ քան այլոց , և երեսս առնէ նմա՝ որ արամեցոյց զի յորժամ տեսանէ զնա՝ որ վէմ ի խնդրելոցն եր՝ նոյնն պատճառ փրկութենէ լինի՝ առաւել գայ ՚ի հաւանութիւն ։ և խոնարհի : Այսպէս եթէ ոչ խոնարհեսցի , բարկութիւն ոչ ցրուեսցի և միրժեսցի երբեմն զինամի . և եղիցի այնուհետև * իբրև զհեթանոսն և զմաքսաւոր : Օ այսոսիկ եզեալ մարգարէին՝ դառնայ ՚ի ցոյց արարչութեան իւրոյ , և ասէ :

ժա . Ա . են երկինք՝ և ոտ է երկիր . զալխարկս լերանց իւրով դոս հասցեսջեր . զինուս և զնեաս դոս արբեր . Խորհ և հերձն յանտառ ոտ գնեացեր :

Երկինք ասելով՝ իմանայ ոչ միայն զկամաւորսն զայն՝ որ ե ՚ի վերոյ քան զչորեսին տարերս , այլև զայն առնեայն՝ որք են յերկինս . այնպէս և երկիր ասելով՝ իմանայ ոչ միայն զՀողագունեայս զայս , յորում եմք , այլև զանհնայն՝ որ ինչ է ՚ի սմա . և զի վասն երկնից

ասի լինել բազմապատիկ կամ բազմապարունակ. իսկ վասն երկրի մի միայն, վասն այսորիկ յոգնակի դնի երկինքն, և եզակի երկիրս։

Իսկ բառիս աշխարհ նշանակի աստ բովանդակութիւն արարածոց, յորս փակին երկինք և երկիր և ամենայն որ ի նոսա. կամ համարին գոյութիւն այնր ամենայնի՝ որ է արտաքոյ նոյ, եթէ հրեշտակք իցեն, և եթէ մարդիկ։ Այլ զի այս ամենայն չոյ են արարեալ, և կան ընդ տէրութիւն նորա, վասն որոյ ասէ։

Քանզի են երկինք և ոչ է երէից. զայնքան լերս խոռվ գոյ հապաւեցեալ։ Այսինքն, այն ամենամեծ կազմուածք երկնից հանդերձ անհամար աստեղօք, և քնակիչօք, երկնից ի քէն են, քէ են, և քո են. նոյնպէս և ամենաբեր երկիրս՝ որ լցեալ է մարդկամբք, և կենդանեօք, անկաք և հանքօք, քո է, և քէ է որ ինչ և է. սոյնպէս և այն ամենայն որ կայ յաշխարհի. զի զօրոք աշխարհս զայս դու հաստատեցեր լերս խորով։ Իբր հապաւեցեալ ասելով՝ ոչ միայն ցուցանէ, թէ ունի է արարեալ զայն, այլև թէ այնպիսի կարգ եդեալ է ի նմա՝ որ յամենայնի անվրէպ հաստատուն կայ. որպէս և առաջ իսկ տեսանելիք։

Իսկ ասելովն լերս խոռվ երկու ինչ յայտ առնէ. մի՝ թէ որ ինչ է յաշխարհի՝ ամենայն նորա է, եթէ յերկինս և եթէ յերկրի, և ի նմանէ է արարեալ։ Երկրորդ՝ թէ չիք ինչ պակասութի յաշխարհի ըստ գոլոյն. զի որ ինչ պահանջի առ կատարելութիւն սորա, զամենայն արարեալ է ըստ ամենայն կարգի. և ի վերայ ամենայնի իշխելով՝ զամենայն պահէ ի նոյն կարգի աքսիւելի իմն օրինակաւ ըստ ամենայն կողմանց նորա՝ ըստ հիւսիսոյ և ըստ հարաւոյ, և ըստ այլ դրից. ոչ ոք վասն յարէ զինի և ասէ։

Ո՞վ հիւսէս և զնաբա զոս արարէր։ Ո՞ արժանի երկնից յարևելից յարևմուտս անհաս իմն գոլով տևող ձա նայման մարդկային մտաց, յաւիտեան էած զաւգումս. մինչև բանադատեցան առ միմեանս ասել՝ թէ երկիրս է որ շարժի յարևմտից յարևելս, որ առաւել ևս անհաս է. զորմէ չէ տեղւոյս խօսիլ. զի թէ այսպէս իցէ և թէ այնպէս, տեսանելիք յամենայն աւուր զաքաղ զարժանի աշխարհի շրջանակաւ՝ ի վերայ առանցից յեր-

հուս ելեալս Հաստատելոց. և յայս շարժումն պահել տեսանի ամենայն որ ինչ է յաշխարհին. զի ի գադա-
րիլ այսր շարժման՝ դադարի և շարժումն ժամանա-
կի, և որ ինչ է ի ժամանակի։

Այլ քանզի ելեալք այսր շարժման են ի հիւսիս և ի
հարաւ, զի առանցք աշխարհիս ի նոսին են հաստա-
տեալ, վասն որոյ իբր զարմացմամբ ինն ի մէջ ըներէ
մարգարէն զայնս ասելով, Հիւսիսս և Հարաւ դու
արարեր. որպէս թէ ասեր. դու արարեր զի հիւսիս
և հարաւ իցեն հաստատուն ելեալք աշխարհի, և
հաստատուն ունիցին զաշխարհս, որպէս թէ բոլոր
Թեան նոցա պատճաքեացի։

Այս քան ունի և զայլ ինն հաւասարակ մեհնութիւն իբր
զի սովաւ կամի մարգարէն հաստատել և, թէ ոչ
գոյ ինչ յաշխարհին զոր չիցէ արարեալ ոյ՝ եթէ ի
հիւսիս իցէ և եթէ ի հարաւ, այլ նորա արարածք
են ամենայն. զի եթէ սոքա այսինքն հիւսիսայինք և
հարաւայինք նորա են, և ս առաւել նորա են արեւելք
արեւմուտք, և որ ինչ ի նոսա իցէ։ Այսոքիւ նորա են
ծովք և ցամաք, և ամենայն՝ որ է ի նոսա. նորա են
դաշտք և անապատք, լերինք և բլուրք և որք ի նոսա։
Այս զի յայսմ ամենայնի ահեղ ինն է մեծութիւն ջուրց
ի ծովս, և երևելի են յոյժ ի ցամաքի լերինք, զոս-
սա ի մասնաւորի յիշէ. զծովն խօսեցաւ ի վերոյ.
իսկ զլերանցդ խօսի ասա՝ ի մէջ ըներելով զերկուս
յանուանէ՝ զԹաբոր և զՀերմոն յատկէն։

Թաբոր և Հերմոն յանուն ս ցնծասցեն։ Այրկու տեսակք
են լերանց. իբր զի ոմանք են առանձին լերինք միայ-
նակ. որպիսի է Թաբոր լեառն (առաքեալ որպէս գնէ
ծործորեցին ի գով. լուս.) զի կայ ի մէջ ծովուն գա-
ւառն առանձինն բարձրացեալ գեղեցիկ ի տեսանել. իսկ
ոմանք են աղեսաղեսեալ լերինք, և զիմակամբք բարձ-
րացեալք. ոյք են լերինք Հերմոնի՝ որ աղեսաղեսմամբ
տարածին ի լերանցն լիբանանու մինչև ի լերինս գա-
զաձոյ փոխելով զանուն իւրեանց ի սահիր, որպէս
տեսանի այս և ի լերինն տորոսի, և կորդուաց և
կովկասու։

Այդ մարգարէն զերկուս զայսոսիկ տեսակս միայն

յառաջ բերելով՝ սոքիմքը զամենայն լերինս տայ ի մանալ. և փոխանակ ասելոյ՝ դու արարեր, և քե՛ն նոքա, ասէ յանուն քո ցնծասցեն, որով կամի ասել. որովհետև դու արարեր զնոսա, արժան է նոյ ցնծալ յանուն քո։

Ոտկ այս ցնծալս կրկնակի խմացեալ լինի. մի՝ ըստ համարման. յոր միտ կամի ասել. եթէ ունէին լերինք ղդգայութիւս, ցնծալից ուրախանային վասն ունելոյ զքեզ իւրեանց արարիչ. [2]յորկորդ՝ ըստ ցուցանելոյ զինքեանս իբր ցնծալից. յոր միտ կամի ասել. լերինք իւրեանց բարձրութե՛ և իւրեանց տնկոլք և կենդանեօք ցուցանեն զինքեանս ուրախալից. և այսպէս ցուցանելով զինքեանս գրեթէ աղաղակեն առ մարդիկ՝ խոստովանիլ, թէ նո՛ւ է որ արար և զարգարեաց զինքեանս. և զի յայս աղաղակ լսի՛ ի մարդկանէ անունն ՚ի՛, վասն որոյ ասէ՝ յանուն քո ցնծասցեն։ [3]Մեզ ևս մեկնի այս բան ՚ի հասարակ կարծեաց՝ հայելով ՚ի նախընթաց բանն. զի որովհետև անդ եղ զՀիւսիս և զՀարաւ, ասա զԹաբոր և զՀերմոն յիշելով կամի խմացուցանել զարևմտեան և զարևելս. քանզի Թաբոր կայ յարևմտից կողմանէ ՚ի Հիւսիսոյ՝ Հերմոն պաղեստինոյ յայսկոյս յորդանանու. իսկ Հերմոն յարևելից կողմանէ յայսկոյս յորդանանու. ուստի և ՚ի մեկնաբանութե՛ քաղդէացւոց դնի այսպէս. * դու ,, հիմնեցեր զանապատն հիւսիսոյ և զնոսկիչս հարաւ ,, ոյ. և Հերմոն յարևելից (և Թաբոր յարևմտից) ,, գովեսցեն զանուն քո ։ [4]արդ՝ զՀերմոն համարի ՚ի հարաւոյ կողմանէ. Հերմոն պաղեստինոյ. իսկ զԹաբոր ՚ի կողմն հիւսիսոյ. իբր զի մին է յարևելից հարաւոյ, և միւսն յարևմտից հիւսիսոյ։

[1]Այս բանիք խորհրդաբար՝ մնաւանդ թէ գուշակութե՛ Հայէին ՚ի խորհուրդ անօրէնութե՛ որդւոյն ՚ի՛ խոնարհել նորա յերկինից յերկիր, և ՚ի նորոգել զաշխարհ՝ միաւորելով զհիւսիս և զհարաւ ևս և զհինն և զնորն ՚ի մի եկեղեցի. զորոյ զհինն էարկ հանդերձել Հերմոնի ՚ի մկրտիլն ՚ի յորդանան. և զկատարումն եղոյց ՚ի Թաբոր յայտնելոցն։ [2]Համ ըստ լամբ՚ զհերմոն զհին ժողովուրդն և զԹաբոր զնորս ՚ի մի վերածելով՝ ետ նոցա ցնծալ յանուն իւր՝ առհասարակ

քրիստոնեայ կոչելով ,

Լայց զայս գուշակութիւն ի մէջ բերել մարգարէն իբր անցուղարձ կամ իբրև յիշատակուն այնը զոր ասաց՝ աշխարհ ողորմութիւն չունեցոյ · զի որպէս որ միշտ խորհի զինքն և միշտ խօսի զայնմանէ , ի բուն լինին և գնոյն տեսանել , այնպէս և մարգարէս գնոցդ աշխարհի խորհելով՝ և զամենայն բանս սաղմոսիս զայնմանէ կարգելով , յընթացս բանից իւրոց ի նոյն խորհուրդ յափշտակեալ գնոյն ստուերաբար նկարագրէ յայս բան . և իբրև եղեալ տեսանելով գնէ , քո են երկինք , և քո է երկիր եւն . որպէս թէ ասէր . քո են երկինք , յորմէ խոնարհեցար . քո է երկիր՝ ուր իջեր . և դու ինքն որ զաշխարհս բոլոր ստեղծեր գնոյն լրիւ իւրով նորոգեցեր . գիւրսիս այսինքն զսառուցեալս ի սիրոյ քո , և զհարաւ այսինքն զառապղեալս յախտից մեղաց՝ ի մի եկեղեցի ժողովեալ հաստատեցեր . և զսկզբնաւորութիւն եկեղեցւոյ քո հիմնեցեր մկրտեալդ ի յորդանան հանդէպ հերմոնի և թաբոր լերին . ըստ որում մին էր յարևելից յորդանանու , և միւսն յարևմտից ։

Այս ցնծութիւն թաբոր լերին և հերմոնի հրատարակեցաւ ի պայծառակերպութիւն նոն . որպէս ասացեն մեկնիչք և եկեղեցիք ազգաց քրիստոնէից . զոր և լուելեայն ինն յիշատակաց պետրոս առաքեալ . ըստ մեկնելոյ սարգսի շնորհալւոյ (ի թ . պետ . ա . 19 . Ճառ . թ .) ի մէջ բերելով զոմն այսպէս . * և ուստի ,, նիմք հաստատագոյն զբանն մարգարէական . . . . ,, թուի ինձ ասէ՝ եթէ զգաւթայն ասէ մարգարէ ,, կան բան . զոր հոգւոյն ակամբն ի հեռուստ տես ,, սանելով զհարաշարն տեսիլն զայն կատարեալ ի թա ,, բորական լերինն՝ կանխաձայնեաց ասելով , թաբոր ,, և հերմոն յանուն քո ցնծասցեն . տեսանեմ , որպէս ,, ակն յայսմանէ ոչ զտեսիլն՝ այլ զտեղին՝ ուր զտեսիլն ,, յայտնելոց էր ասաց . զի յերից իբրայն ամենայն ոք ,, հաւատասցէ Ճշմարտութեան ։ Ո այսոսիկ եդեալ մարգարէին ի ցոյց այնր թէ ամենայն ինչ կան ընդ ակնարկութեան նմ . ի բանից աստի գրեմք եզրակացուցեալ ։

ծիշ. Պռ. է բազուկ և որ է զբաղիչ. զբաղչէ ազ որ և բազիկ եղիցի չէ որ։

Լ՚ամենակարողութիւն այ կոչի զօրուն և բազուկ, ազ և ձեռն։ Կոչի զօրութիւն ի գործէն ըստ Հասարակ կարգի, այսպէս և ի վանէն. կոչի բազուկ ի գործելն ինչ ի վեր քան զկարգ բնութեան, կամ ի խորհուրդն զիշխանիս այնպիսի օրինակաւ՝ որ է արուեստքդ կարգ բնութեան. կոչի ազ ի յայգուելն զարմանալի եղանակաւ. կոչի և ձեռն ի նախախնամելն, և և երբեմն ի նահանջելն։ Լ՚այլ քանզի այս զանազանութիւն մտածի միայն ի կողմանէ գործոյն, այսինքն ի կողմանէ եղելոյն, և ոչ ի կողմանէ ամենակալութեանն այ. նոյն է առ ած ասել բազուկ և զօրութիւն, ազ և ձեռն. ուստի և երբեմն որ ըստ մեզ կոչելի է բազուկ՝ ազ ասի, կամ ձեռն, և կամ զօրութիւն. և որ ըստ մեզ կոչելի էր զօրութիւն՝ բազուկ ասի, կամ ազ և կամ ձեռն ևն. երբեմն ևս ընդ միմեանս յարելով. զորօրինակ զօրութիւն բազկի քո, կի՛ զօրութիւն ձեռին քոյ ևն։ Լայց որովհետև աստ որոշ որոշ դնէ զսոսա մարգարէն՝ կարեմք ըստ որոշ տարբերութեանց առնուել զիշխանութիւն սոցա. ըստ որոյ ասէ կիրակոս վարդապետ (՚ի մեկն. Հարիւր. եւագր. ՟ճ. 12.) թէ * աջն քոյ ձեռք ասի. բայց ձեռք նորա ,, ազ ոչ ասի ... աջն ձեռք է. բայց ձեռն ազ միայն ,, չէ, այլև ձախ. և ազ ոչ ասի ձախն ։ Լ՚որ յայս քան գրեթէ բազդատութիւն արարեալ մարգարէին՝ զգործս արարածոց և զնոր գործս արարչին. և տեսեալ թէ այ է միայն ինքնիշխան զօրութիւն գործել, աղաղակէ, ասէ։

Պռ. է բազուկ և որ է զբաղիչ։ Իւր բառս որ՝ եթէ առցի իբրև տրական փոխանակ բառիս որ, որպիսի է յերբ", յասոր", և յարաբ", յորս դնի տէր, միտ բանիւն լինի այս. ոչ այլևս ունիմ ընծայել ի բազուկ ամենակալ, և ոչ այլևս ունիմ ինքնիշխան զօրութիւն, այլ քեզ միայն, կամ քում ինքնութեդ։

Կամ եթէ առցի իբրև սեռական կամ իբրև ածական, որպիսի է յեօթ" և ի լատ", յեթեղով" և ի քաղդ", յորս իբր ածականաբար դնի, միտ բանին լինի այս.

թէպէտ և յարաբածս տեսանեմք բազում ինչ զարմանալի, բայց ոչ գոյ ի նոսա այնպիսի բազուկ և ոչ այնպիսի զօրուն, զորպիսի դու ունիս. և եթէ տեսցի և ի նոսա զօրութիւն ինչ մեծ, այն ոչ ի նոցա, այլ քո. զի քո միայն է տիրապէս այս ամենայն, և ի քէն տուեալ. զի զօրօրինակ ջերմացեալքն ի հրոյ թէպէտ և ունին յինքեանս զգալ ջերմ, բայց տկար. և եթէ սաստիկ և իցէ՝ այն ոչ ի նոցա, այլ հրոյն. իսկ ջերմութիւն հրոյն է նորա էական յատկութիւն, այսպէս է և ա և իցէ զօրութիւն երևեալ յարաբածս. զի ե՛ղաղրդութիւն ինչ յածային զօրէն, որ է ապէս է յածն։

Այս եդեալ մարգարէին՝ կամի հետևեցուցանել և ասել. եթէ քո է սէր բազուկ, և քո է զօրութիւն. ուրեմն բազուկ և զօրութիւն այլոց ոչ կարէ հաւասարիլ քումդ. ուստի և ոչ կարէ ընդդիմադառնալ քեզ և խափանել զոր կամիս ըստ խոստման քում կատարել. և ի հաստատութիւն այսր՝ յարէ զինի, և ասէ։

Օրաւոր ալ է, և բերյը եղէջէ յեռն է։ Այս բան եթէ բայբդ զրաւոր և բերյը եղէջէ իբր ներկայ առ ինն. որպէս տեսանի յերբ", սովին կամի հաստատել մարգարէն զնախասացեալսն. որպէս թէ եգեալ երբ. ասացի քո է բազուկ և քոյ է զօրութիւն. զի յամենայնի զօրէ ազ քո ի յաջողել և բարձրանալ ձեռն քոյ ի վանել։ Ապա եթէ այս բայբ յապառնին առցին. որպէս է յերբ" և ի լատ" սովին գրեթէ յորդոր լինի մարգարէն առ ՅՈՅ յաջողել և վանել. որպէս թէ ասէր. որովհետև քոյ է բազուկ և քո է զօրութիւն. յաջողեա ուրեմն ազով քով՝ զոր խոստացար բանիւդ. և բարձր եղիցի ձեռն քո. այսինքն եթէ ի յաջողել եղիցէ ինչ հակառակ, ամենակալ ձեռն քո վանելով զայն կատարեսցէ զգործ նախախնամութեդ, և այսու փառաւորեսցի։

Ատ" բազկաւ, նոյնպէս և ազով և ձեռամբ և զօրութեբ՝ իմանալ ասատ զոր խաչն. որ յայժամ ներգործէ ի մէզ յորժամ զօրութիւն նորա կատարի առ մէզ՝ ի փորձելն զմէզ և ի մաքրելն, ի տալն մէզ համբերել և լինել խաչակից քրի, ի քաջալերելն զը-

մեզ և 'ի վանեն զձենամիս մեր· ըստ որում այս ա-
մենայն խոստացեալ եղև մեզ 'ի քեզ այլևայլ բանիւք·
Օ այս ամենայն ասաց մարգարէն 'ի ցուցանել թէ
զոր ձենմարտութիւնք խոստացաւ ած, այսպիսին և չինել
ողորմութիւնք զաշխարհս, յաւուրս յանէլով զաւակ 'ի տա-
նէ դաւթի, զնոյն յաջողելոց և կարդալութիւնք իւրով-
որով տիրէ ամենայնի· և չիք ինչ՝ որ կարիցէ խափա-
նել զայն· զայս եդեալ յառաջ քերէ այժմ, թէ այն-
չափ հաստատուն է այն խոստումն, մինչ գրեհել ած
պարտաւորեալ է զինքն կատարել զնոյն վասն որոյ
ասէ·

ԺԲ· Յ[ա]րդարութիւն և չիքառնիս հասարակեալ է անո-
ւո· ողորմութիւն և ճշմարտութիւն փեսայէ առաքե-
լութեան·

Յարդարութիւն է գերազանց ինն կատարելութիւնք յոր-
դորիչ կամաց 'ի տալ իւրաքանչիւր ումեք զիւրն՝ կի՛
զիւր պատշաճն, կամ զիւր համարեալն· և զի ամե-
նայն որ ինչ է՝ այ է և ոչ այլոյ՝ ոչ կարէ տիրապե-
տել թէ ած 'ի ձեռն արդարութիւնք տայ իւրաքան-
չիւր ումեք զիւրն, այլ թէ տայ զիւր պատշաճն կամ
զիւր համարեալն·

Յարդ յայնժամ տայ ած մարդոյ զիւր պատշաճն, յոր-
ժամ՝ 'ի ձեռն ողորմութիւնք իւրոյ զայնպիսի ինչ չնոր-
հէ նմա· որով պարտաւորի զինքն տալ նմա զայն ինչ·
և այնու այն տալն իբրն ասի պատշաճել նմա արդա-
րութիւն· ըստ որոյ և ած 'ի տալն՝ տայ նմա զայն ար-
դարութիւն· զորօրինակ յորժամ՝ 'ի ձեռն ողորմութիւն
պարգևէ մարդոյ զչնորհս իւր՝ կեալ բարի վարուք՝
խոստանալով նմա տալ զվարձս, այն վարձք ասի պատ-
շաճեալ նմա, եթէ նա չնորհօքն այ կեցցէ բարւոք·
ուստի և ած զայն վարձ տայ նմա ոչ ողորմութիւն, այլ
արդարութիւն իբրև զպատշաճեալ ինչ·

Յոկ յայնժամ ասի տալ զիւր համարեալն, յորժամ
հիմնեալ լինի այն միայն 'ի խոստման· որպէս յոր-
ժամ ըստ ողորմութիւն իւրում ձշմարտութիւն խոստա-
նայ առնել ումեք զայս ինչ, հիմնեալն 'ի խոստման,
այսինքն խոստացեալն այն՝ համարեալ լինի նորա· և
ած 'ի տալն՝ տայ նմա զայն ոչ ողորմութիւն, այլ իրա-

ամբք, այսինքն ըստ պահանջելոյ դաշնադրութեան խոստմանն. վասն զի որ խոստանայ ինչ՝ պահանջէ իրաւունքն առնել զոր խոստացաւ։ Այլ արդ քանզի խոստացեալ էր ած նորոգութիւն առնել աշխարհի՝ ի ձեռն ողորմութեան, ունէր կատարել զայն ըստ արդարութեան և ըստ իրաւանց։ Այլ զի ցուցցէ մարգարէն թէ այն արդարութիւն այ և իրաւունք նորա՝ են անապարեալք՝ ասէ։

Յարդարութի՛ն յիւրաքանչիւր հաւատացեալ է աշխատութիւն՝ ելս ի սէր աստուածային, և ի հրամայութիւն իրաւ թագաւորի, ի գատելն իրաւ գատաւորս և ի հատուցանելն իրաւ իշխանաց։ Այս աշխատութիւն այս ինքնիշխանն տերութեան ոչ է ասէ այնպիսի որով կամիցի ած առնել ինչ առանց արդարութեան կամ առանց իրաւանց, այլ ամենևին արդարութեամբ և իրաւամբք. որպէս թէ այն աշխատ չինեալ իցէ յարդարութեան և յիրաւանց. և կամ հաստատեալ իցէ՝ ի վերայ արդարութեան և իրաւանց։ Այսպէս ցուցանէ ասելն՝ հաստատեալ է աշխատ յարդարութեան և յիրաւունս. որ նշան է թէ ասէր. ամենևին արդար էս և իրաւ, և չիք վրիպումն ինչ՝ ի տալդ իւրաքանչիւր ումեք զիւր պատշաճն կամ զիւր համարեանն։ Այլ զի ցուցցէ թէ այս արդարութեան և իրաւունքս ոչ ենթադրեն ինչ՝ ի նուազ, և ոչ հիմնին՝ ի գործս նուազս, այլ յողորմութիւն այ և՝ ի ձգմարտութեան նորա՝ յարել զկնի և ասէ։

Ողորմի՛ն և ձգմարտութիւն փնտռեն առաջի երեսաց տեառն։ Այսպէս խօսի մարգարէն. որպէս թէ ողորմութիւն և ձգմարտութիւն այ իբրև սպասաւորք տանին առաջի նորա զաթոռ տերութեան նորին՝ ի պատրաստել զայն, կամ թէ կարպետ լինին առաջի նորա՝ պատրաստել զձանապարհ. որպէս զի եկեալ նորա նստցի յաթոռն յայն. և զոր ցուցանեն երկոքինն այնոքիկ սպասաւորք, արասցէ զայն արդարութիւն և իրաւամբք. յոր միտ լեալ՝ և ի լսա՛ փոխանակ ասելոյ հաստատեալ՝ ասի պատրաստեալ։

Այդ այս բան եթէ ըստ ինքեան մտածեսցի, ցուցանէ թէ ած լետ ողորմելոյ և լետ ձգմարտութեանն ած

նաւելոյ զինն՝ արդարութիւն և իրաւամբք կատարել, կամ գտանել. ըստ լատ՛՝ ած յայտ առ յայտնի ցուցանել մեզ զողորմութիւնդ, յորժամ ինդրեմք զայն ձշմարտութիւնդ. զի որովհետև արդար ես և իրաւ, ի թաղեսցէ մեր ձշմարտութիւնդ զդուռն նորա առաքել նախ զողորմութիւնդ իւր, և ինքն զկնի նորին գայ։ Կամ ըստ վարդանայ, ցուցանել առ մարմնաւորս զողորմութիւն, և առ անմարմինսն զձշմարտութիւն։ Կամ ըստ Ծործորեցւոյն (՛ի մեկն. մատ. գլ. ի.) այս եղանակ խօսից ցուցանէ անպակասելի լինել ողորմութենէն ՚ի, և անտեսել՝ ձշմարտութենէ նորա։

Իսկ եթէ սոյն այս ընդ նախընթացս բանիցդ հասմատեսցի՝ տեսցին այսու կամի ասել. արդարութիւն և իրաւունք քո ած՝ որով տաս իւրաքանչիւր ումեք զիւր պատշաճեալն կամ զիւր համաբերեալն, պատրաստին յողորմութիւնէ և ՚ի ձշմարտութիւնէ քումմէ. կամ էնթադրեսցի զողորմութիւն քո և զձշմարտութիւն քո. իբր զի սոքա յառաջեն քան զնոսա՝ զի նոքա կամիս ցուցանել զողորմութիւն քո՝ և խոստանաս ձշմարտութիւն տալ զայս ինչ և զայն. և ՚ի դնիլ այսր ողորմութիւն՝ զոր ցուցանել կամիս, և ՚ի լինել այսր խոստման զոր ձշմարտութիւն առնես՝ արդարութիւն քո պահանջէ տալ, և իրաւունք քո ստիպէ կատարել։

Օ այս եղեալ մարգարէին՝ զօրութիւն ինն հեաւեւ ցուցանել զայն զոր դիտէ. որպէս ԹԻ ասէր. որովհետև խոստացար ձշմարտութիւն, և ասացեր. * աշխարհս ,, ողորմութիւն լինեսցի ‖. և երդուար դաւիթի յարուցանել ՚ի զաւակէ նորա ձարտարապետ այսր շինուածոյ, ուրեմն արդարութիւն և իրաւամբք ունիս կատարել զայս խոստումն քո. զի ամենևին արդար ես և իրաւ։ Օ այսոսիկ առաջի արարեալ մարգարէին՝ դառնայ հայի ՚ի ժողովուրդ իւր, և տեսեալ ԹԷ զայսպիսի տէր ունին նոքա, երանի և ասէ.

ԺՇ. Երանի ծողովրդեան, որ գիտեն զբղխնութիւնս տեառն. ՚ի լոյս երեսաց տեղ գնասցեն, և յանուն տեառն ցնծասցեն զբղխանապաղ, և յարդարութենէ տեառ բարձր եղիցին։

Զսոյն օրինակաւ խօսեցաւ ՚ի վերոյ զողորմութենէ և զձշմարտութենէ ԹԷ գնասցեն առաջի նորա՝ նովին

ոձիւ կարգէ և զայս բան ՚ի վերայ Ժողովրդեան տայ ասել ։

Այրանի Ժողովրդեան , որ գիտեն զբնութիւնս ոչ պէս ՚ի լոյս երեսաց չոչ փնացեն ։ Այսմ ասել . երանի խորհեցայց՝ որք գիտելով զայսպիսի օրհնութիւնս զբարին եղէ , կան ՚ի տաճարի քում յանդիման երեսաց քոց , և գնալով կամ կալով առաջի քո օրհնեն զքեզ և ցնծան յանուն քո , և արդարութեամբ քով բարձրանան ։

Այլ այս բան հայել մանաւանդ ՚ի նորս խորհել . յոր միտ կամ ասել . երանի Ժողովրդեան այնմիկ՝ որք ոչ եթէ սպառեն կատարման խոստման քում , այլ ՚ի նոյն վայելելով՝ իմանան զայսոսիկ օրհնութիւնս սաղմոսաց , որս եդի առաջի քո ։ Արդարև նորա ոչ ևս գնասցեն ՚ի ստուերի՝ որպէս հինն խորհէր , և ոչ ՚ի խաւարի՝ որպէս հեթանոսք . այլ ՚ի լոյս երեսաց քոց . այսինքն լուսով օրինաց քոց և լուսով շնորհաց քոց պայծառացեալ՝ նովին գնասցեն առաջի քո ընդ այն ճանապարհ՝ ընդ որ լոյս քո ցուցանէ գնալ . և ՚ի գնալն ոչ ևս սպասեսցեն՝ եթէ հասցէ՞ արդեօք փրկութիւնն քո , այլ առաջի իւրեանց ունելով՝ ցնծասցեն հանապազ յանուն քո , այսինքն ՚ի փառս քո՝ կամ կրելով յինքեանս զանուն քո . և յարդարութիւնդ քում բարձր եղիցին , այսինքն յարդարացուցանել քո զնոսա բարձրացուին արդարութեամբ և կատարելութիւն . կամ ՚ի հատուցանել քո նոցա ըստ վարձս արդարութեամբ՝ բարձրացուին յարքայութիւնդ երկնից ։

Այնմ խոսրով (՚ի մէկն . ժամագր . երես . 218 .) զայս բան առ լուսաւորչաւլս հոգւով վերածելով՝ զրե այսպէս . * երանի մարգարէն (զայսպիսիս) ա-
,, սելով . երանի Ժողովրդեան որ գիտեն զօրհնութիւն
,, քո տէր . ՚ի լոյս երեսաց քոց գնասցեն զօրհնա-
,, պաղ . այսինքն թէ լուսով երեսաց քոց տեսցեն
,, գնալ ուղիղ . և յանուն քո ցնծասցեն զօրհնա-
,, պաղ . զի արքայութիւն բերկրանք է և ասէին . զի
,, արդարքն զանձնայն օր յոյ երեսաց լուսոյն լուսա-
,, տրեալք , և ՚ի գնացս իւրեանց անմխիթարք և ան-
,, խաբք ՚ի չարէն լեալ՝ բերկրին միշտ և անուանքն

,, ՚այ ։ [Ինդ այն՝ զի նորա կոչին Հանապազ՝ ուրախա-
,, լիքք են ։] [Ա. Տայէլով ՚ի յաջորդ Հատուածն յա-
րէ զկնի , և ասէ . * յարդարութեձն քումբարձր եղիցի
,, ՚ցին . բարձրանան ասէ և աստ արդարութիձ քոյ-
,, ոյլ առաւել յարդար գտաստատանին քումբարձրա-
,, նան . յորժամ ըստ արդարութիձ իրաւանց քոց ըն-
,, վաստակս նոցա բարիս առաջի ամենայն հրեշտա-
,, կաց և մարդկան յարդանաք ցուցանես . և անեղծ
,, պահիցք զնոսա պահեաս ։ ՚Ցնս զայսմանէ և ՚ի սաղ-
՚ծ . 6 . 7 . մանաւանդ վասն լուսոյ երեսացն ՚այ ։ [Ա.
քանզի այսպիսեաց պարծանք և զօրութիձ ՚ած է , վա
այսորիկ յաւելու մարգարէն ասել ։

ժԵ . Պարծանս զօրութիձ ձերոց դու ես . և ՚ի կամս
բարձր եղեալ եղիցեմ ձեր ։

Ոչք գործեն զօրութիձք զնեծամեծս՝ պարծին ՚ի վե-
րայ նոցա . իսկ այս պարծանք կարէ հիմնիլ ձերիս .
մի՝ ՚ի ներգործութիձն հպարտութիձ կամ մտափառու-
թիձ . որպէս յորժամ ոք պարծի ՚ի վերայ գործոց ի-
րոց՝ համարելով թէ արարեալ է զայնս իւրով զօրու-
թիձ , կամ թէ և ոչ համարի այնպէս , բայց հաձելով
ընդ մեծի փառան՝ զայնպիսիս խօսի ։ [Ա.երկրորդ՝ ընդ
հակառակն ՚ի ներգործութիձն խոնարհութիձ , որպէս
յորժամ ոք ՚ի գործելն զայս ինչ կամ զայն՝ ձանա-
չելով թէ յիւրմէ ոչնչէ ունի յայն գործ , այլ միայն
յ՚ՙ՚ , ըստ այնմ ձանաչման խօսի ։ [Ա.երկրորդ՝ ՚ի ներ-
գործութիձն սիրոյ , որպէս յորժամ ոք ՚ի գործելն ինչ՝
շարժեալ ՚ի բարեկամական սիրոյն ՚ՙ՚ յ՚ած պարծի՝
քարոզելով՝ թէ զայսպիսի ինչ արար ՚ած . որով և
ցանկանայ փառաւորել զնա ։ [Ա.րդ յայս բան ՚ը երկ-
րորդին և ՚ը երրորդին խօսի մարգարէն յաւելն ։

Պարծանս զօրութիձ ձերոց դու ես ինդ ։ [Ա.յսինքն պար-
ծեցուցիչն զօրութիձց մերոց , կամ փառաւորիչն մեր
դու ես ։ Իսկ բառիս զօրութիձ՝ նշանակին աստ նախ
այնպիսի գործք որք արարեալ լինին զօրութիձք , որ-
պիսի են գործք երևելիք , կամ զօրաւոր յաղթութիձք .
և ըստ այսմ կամի ասել . ՚ի գործել մեր զգործս ե-
թէ ՚ը ՚ի մեզ , այլ ՚ի քեզ . ոտատ և
պարծանք այսպիսի գործոց մերոց դու ես . որ է ա

ոեալ. քանզի պարծիմք ի գործս մեր քանզի և մեծ իցէն այնք, և քեզ ընծայեմք զայն։

Երկրորդ՝ խնացեալ լինին զօրաւոր կարողութիք՝ ի գործել, որպէս զօրութիւն վանելոյ զինչս, զօրութիւն գործելոյ զպարմանալիս. զօրութիւն աներեւոյթ գնալոյ և աներեւոյթ կալոյ ։։. և յայս միտ կամի ասել. դու առնես՝ զի կարասցուք գործել զայս ինչ և զայն ինչ, կամ՝ յաջողես զզօրութիւնս մեր ի գործել և ի վանել, որով և մեք կարեմք պարծիլ, և ասել՝ ։։ած է որ յաջողէ ի մեզ զայս ամենայն։ Եւ այս ոչ եթէ վասն արժանաւորութիւն ինչ մերոյ, այլ վասն այնպիսւ հաճելոյ քո, և առ այս յարէ։

Եւ՝ ի կամս ս բարւոյ եղեալ ընդ ձեր։ Երկրորդ իմացեալ լինի նախ՝ զօրութիւն վանիչ այլոց։ ըստ այսմ կամի ասել. ոչինչ է զօրութիւն մեր ի վանել զինչս միս, և սակայն ի կամիդ՝ բարձրանայ յաղթութիւն։ Երկրորդ՝ իմացեալ լինի իշխանութիւն, և յայս միտ կամի ասել. այն իշխանութիւն կամ այն տէրութիւն զոր տուեալ ես մեզ՝ ոչինչ զօրի՝ եթէ կամք քո ոչ հաճեսցի յաջողել. իսկ ի կամս քո այսինքն ի կամիդ քո բարձրասցի և փառաւորեսցի։ Երրորդ՝ հոգեւոր առեալ՝ իմացեալ լինի հաւատն. որով յաղթեմք ամենայնի. և առ բարձրանայ գործով՝ որ իցէ համաձայն կամացն ։։ոյ։

Ո այսոսիկ ասելով մարգարէին՝ յայտ առնէ՝ թէ ։։ած հաճեալ է ընդ խոյսել։ ըստ որում էր եկեղեցի ։։ոյ, և ոչ է մերժեալ զնա. վասն որոյ և զոր խոստացեալ է՝ կատարելոց է. և առ հաստատութիւն այսր ի մէջ բերէ զօդնութիւն նորա ասելով.

ԺՇ. Եւ ինչ է օգնութիւն երկնի խոյսելի՝ ընտրութիւն մերոյ։

Ոչ ասէ երկուց տուեալ լինի օգնութիւն մարդոյ ի ձեռն. այլ իբր զօրութիւն կամ պաշտպանութիւն վասն մերժելոյ զայն, և մի ևս իբր բաւականութիւն՝ վասն գործելոյ զայնմ. և դարձեալ, մի՝ ի վանել զհակառակորդն կամ զմի և իցէ ձախողութիւն. և մի ևս՝ ի ժամանել ի մեծ ինչ բարի կամ ի գտանել զյաջողութիւն ինչ, ։։ոյ։ յաւաչելին կոչէ զնա որ խոյսելի.

խակ հայհոյով յերկերդդն՝ կոչէ Թագաւոր իսրայէլի
կամ Թագաւոր մեր։ Այլ Թէպէտ ըստ երկուցն եւս
միապէս կարէ համացեալ լինիլ այս՝ բայց այդ կրկնութեանդ
՚ի սոյն տայ ակնարկել յասելն ։

Վ ՏՆԷ ե օգնականէն սրբոյն իսրայէլի՝ Թագաւորին մերոյ ։
Այսինքն ՚ի Տեառնէ տուեալ լինիլ մեզ այնպիսի օգնական՝
որ և ասի լինել օգնութիւն որդւոյն իսրայէլի, և օգնու-
Թիւն Թագաւորին մերոյ. իբր Թէ նոյն որ է որդի իս-
րայէլի, եւս և Թագաւոր իսրայէլի՝ է օգնական մեր
՚ի վանել զմեզ և իցէ ձախողութիւնս, և ՚ի ժամանել յա-
ւէտ իցէ յաջողութիւնս. կամ օգնութիւն մեր է ՚ի Տեառնէ, որ
է որդի իսրայէլի և Թագաւոր մեր ։

Լսէլ զնոյն որ իսրայէլի վասն երկուց. մի՝ ՚ի կողմանէ
նէ՝ այլ. ըստ որում նա ինքն սրբէր զնոսա, և զսրբու-
Թիւն իւր ցուցանէր նոցա, և ՚ի պղծութենէ յետս նա-
Տանիլեր. յոր միտ տիրապետ քո ասի որդի իսրայէլի,
զի եղիցէ սրբութիւն նորոյն իսրայէլի, այսինքն սրբիչ
ամենայն մեղաց. և մի եւս՝ ՚ի կողմանէ իսրայէլացւոց,
ըստ որում սրբութիւն պատահեալ լինէր ՚ի նոցանէ, և
սրբութիւն իւր հաղորդէր ՚ի նոցունց առ այլ ազգս ։

Լսէլ և Թագաւոր մեր կամ Թագաւոր իսրայէլի նոյն-
պէս վասն երկուց. մի՝ ՚ի կողմանէ այ՝ ըստ որում
նա ինքն կամեցաւ կոչել Թագաւոր իսրայէլի, և զոր-
ծով իսկ Թագաւորէր ՚ի վերայ նոցա տիրապետս, և
իբրև Թագաւոր նոցա կառավարէր զնոսա. և մի եւս՝
՚ի կողմանէ իսրայէլացւոց. ըստ որում իւրեանց յա-
տուկ Թագաւոր խոստովանէին զնա, որոյ վասն և
պարծէին ՚ի նա ։

Այլ աստանօր շարադրութիւն ոյսր բանի մի Թագնեալ
է ՚ի մեզ. զի փոխանակ ասելոյ պեառն՝ որպէս դնէր
յերբ" և յայլ ամենայն Թարգ", եդեալ է ՚ի Տէ. ո-
րով և յաջորդ բառքն ոչ կարեն ուղիղ շարայարիլ
յայն՝ բայց եթէ ըստ նախակարգեալ մեկնութեանդ.
իսկ եթէ եդեալ լինէր Տեառն՝ բացայայտիլ լինէր որդի
իսրայէլի և Թագաւորին. որպէս Թէ ասէր. օգնու-
Թիւն մեր է որդի իսրայէլի և Թագաւորին մերոյ՝ այս-
ինքն Տեառն. կամ օգնութիւն մեր է Տեառ, որ է որդի իս-
րայէլի և Թագաւոր մեր. յոր միտ յերբ" բառս Թա-
գաւոր՝ դնի յուղղականն. զորմէ տես ՚ի համեմատու-

Թիմն ։ Այլևս զի մարթի է ասել, Թէ գուցէ փոխա-
նակ գրելոյ ի մէզ, որպես դնի ՚ի յն. * Օ ի տեղ է ։.
վերսկսաւ մտեալ իցէ. * ՚ի տեղի է ։. ապա Թէ ոչ՝
և զայլորդ բառադ սպառ է գրել կամ իմանալ այս-
պէս. * ՚ի տեղի է օգնութեի՝ ՚ի որոյ իսրայէլի՝ ՚ի Թա-
,, գաւորէն մերմէ ։ Այսպս եթէ հաստատուն կայցի
ոք զմէր ընթերցուած, հարկաւորի մերձեցուցանել
յիմաստ յայլորդ առնոյ այսպէս. ՚ի տեղի է ամենայն
յայլողութի մեսիային, որ է որոյ իսրայէլի և Թագա-
ւոր մեր, օրինակեալ ՚ի գաւիթ ընտրեալ յոյ՝ իբրև
՚ի նախահայր նորին մեսիային ։

Լ՚զդ՝ մարգարէն յետ սկսանելոյ կարգել զբան իւր
և առաջի դնելոյ զիսոստումն ոյ առ աղգս մարգկան
և առ գաւիթ մինչև ՚ի համարն 4. յաիշտահակեալ ՚ի
աքսորացումն ազգմունեի և ՀՀմարտուեն ոյ, և և
զօրութի և կարողութեան նորա, իսօեցաւ զնոցանե
մինչև ՚ի համարն 13. իբրև ՚ի հաստատութիւն խոս-
տացելոցն, և ասաւ սկսաւ խօսիլ յայսմհետ զերանու-
Թի աղգին՝ որում յայտնեալ է այս ամենայն, և որոյ
գտեալ է զօգնութիւն ՚ի տեղ ։ Օ այսոսիկ եղեալ
գառնայ յայն յորմէ սկսաւ, այսինքն ՚ի բանս խոստ-
մանցն ոյ, ՚ի մէջ մատուցանելոյ բազում ինչ վերա-
բերեալ յայն խոստմանսն. և նախ ասէ ։

ԺԵ. Յայնժամ խօսեցաւ պեղչեմ ընդ որբես ո, և ա-
սացէր. եթէ ղօթնութի ՚ի վերայ հղբրէն. և ընդէր
աբաբէց ղընթացանել ՚ի ձողվրդենէ իմմէ ։

Լ՚ազգում անգամ և բազում օրինակաւ խօսեցաւ ած
ընդ իսրայէլացիս ՚ի ձեռն մարգարէից իւրոց, որպէս
և յայտ է. բայց այս խօսիլ՝ զոր առաջի առնէ աստ
մարգարէն, հայի ՚ի ժամանակն յայն՝ յորում խօսե-
ցաւ ած ընդ նոսա ՚ի ձեռն սամուէլի, նաեմանայ, և
գագաթ վասն գաւթի՝ յորմէ յառնցանելոց էր փրկիչ
աշխարհի ։ Այսպս հայելով ասէ ։

Յայնժամ խօսեցաւ պեղչեմ ընդ որբես ո և ասացէր ։ Լ՚ազդ
յայնժամ՝ հայի յայն՝ զոր եթող մարգարէն ՚ի վերոյ՝
յասելն ՚ի բերանոց ոյ. * երդուաւ գաւթի ծառայի
իմոյ, (Թէ) յաւիտեան հաստատեցից զզաւակ քո, և
շինեցից ազգ յազգ զաթոռ քո ։ Լչ զի զայլ ինչ

և ասացեալ էր զդաւթայ՝ի ժամանակի անտի ընտրեաց նորա և օծութեամբ, զոյն և ահա բերէ՝ի միջ՝ յայնժամ խօսեցար ասէ տեսլեամբ ընդ որդիս քո [illegible]։ Իւր որդւովք նշանակին հաւատարիմ ծառայք նմա, այսինքն մարգարէք, մանաւանդ սամուէլ և նաթան և գադ, զի ընդ սոսա խօսեցաւ ած վասն դաւթի՝ի տեսլեան. (զորմէ կարես տեսանել ա. թագ. ժէ. 14. և ժէ. 1--13։ է. թագ. է. 5։ ա. մնաց. ժա. 1--3։ և ժէ. 3--15։) Իսկ թէ զինչ խօսեցաւ, առաջի դնէ մի ըստ միոջէ՝ի սկզբանէ անտի, և ասէ։

Գնէին ոչխարքն՝ի վերայ հոգւոյն. և էարձր արարէց զբնակչութիւն՝ի ծողովրդենէ իմմէ։ Հատագ հոգւոյ՝ դնի աստ փոխանակ դաւթի, զոր առեալ էր ած՝ի ժողովրդենէն իւրմէ. յոր միտ կամի ասել. օգնեցից դաւթի՝ զոր ետն զօրացուցի. և բարձրացուցից և զնա փառաւոր, ընտրեալ՝ի ժողովրդենէ իմմէ։

Ի կամել ժողովրդեանն կացուցանել իւրեանց թագաւոր՝ ած ոչ զօրացոյց զնա՝ զոր նոքա ընտրեցին, և ոչ ետ նմա զօգնութիւն ինչ, որպէս տեսանի՝ի սաւուղ. բայց զոր ինքն ընտրեաց՝ զօրացոյց, և եդ՝ի վերայ նորա զօգնութիւն. քանզի ասացեալ էր մովսէս առ իսրայէլացիս՝ թէ զոր ած ընտրեսցի՝ զնա կացուսջիք իշխան՝ի վերայ ձեր. և մի զոր դուք կամիք. (է. օրին. ժէ. 14--16։) Եւ վասն այսորիկ որովհետև ած ընտրեաց զդաւիթ՝ նա ինքն զօրացոյց զնա, և ետ նմա զօգնութիւն վանել զթշնամիսն իսրայէլի. և փառաւոր արար զնա բազում իրօք։

Այս ամենայն յայտ է թէ՝ի դէմս քրիստոսի ասացեալ էզև. զի վասն նորա խօսեցաւ ած տեսլեամբ ընդ մարգարէից իւրոց դնել՝ի նմա զօգնութիւն այսինքն զաննկնայն զօրութիւն և զիշխանութիւն, և և զհոգին որ ած ի վերայ նորա մարմնաւոր տեսլեամբ՝ ոչ իբր՝ի վերայ կարծի, այլ անօրինաբար իբր՝ի վերայ փառակոյտ լսամբ։ որոյ զօրութիւն վարեցաւ յանապատ իբրև ամենազօր՝ի վանել զթշնամին ազգի մարդկան։ Այս և ընտրեալ՝ ոչ ըստ օրօղական ընտրութեան, այլ ըստ գերազանցութեան և ըստ կանխատեսմանութեան և ըստ անդրանկութեան՝ի վերայ ամենայն արա-

բածոց ։ Ասկ ԼԵ զինքդ՝ ընտրեաց, յայտ առնէ զայն օրինակաւ ընտրութեանէ և օծութենէն դաւթի՝ ասելով.

ԺԶ. Գտի ղաւթի ծառայ իմ, եղուկ սրբով իմով օծի զնա։

Յերկակի ասի զնոյ գտանել զոք. մի՝ յորժամ փրկէ զնա յո՛ և իցէ վտանգէ. յոր միտ ասաց. գտի զնա, բայէլ. ԼԵ. (ովաեայ. ԼԲ. 10։) Յերկրորդ՝ յորժամ՝ ի գառնալ ուրուք առ նա՝ ընդունի զնա իբր զկորուսեալ. յոր միտ ասաց. * գտի զոչխարս իմ զկորուսեալս ։ (ղուկ. ԺԵ. 6։) Յերրորդ՝ յորժամ՝ ի բազմաց ընտրէ զմին, ոչ ԼԵ որոնելով զնա, զի ամենայն ինչ առաջի նորա է, այլ հաձելով ընդ նա քան ընդ այլս ։ Յե զի այսպէս սրաբ ընդ դաւթի յօծանելն զնա Թագաւոր, վասն որոյ ասէ ։

Գտի զդաւթի ծառայ իմ. եղուկ սրբով իմով օծի զնա։ Ի նմանութենէն դաւթի նոյնպէս և օծութենէն նորա կարդաւ գրի յառաջինն գիրս Թագաւորաց. (ԺԴ. 14. և ԺԶ. 1—13.) զի նախ գրէ, ԼԵ գուշակեաց զնմանէ առմանէլ յասելն. * խնդրեսցէ իւր տէր այր ըստ սրտի իւրում. և ապա նմա պատուիրանաւ իշխան ի վերայ ժողովրդեան իւրոյ ։ (ա. Թագ. ԺԶ. 14։) Յետ այսորիկ գրէ՝ ԼԵ խօսեցաւ ՅՀ առ սամուէլ և ասէ. * լից զեղջիւր քո իւղով, և ԱՒ, ես առաքեմ զքեզ առ յեսսէ մինչև ցբեԹղլհէմ. զի տեսի ես յորդւոցն նորա Թագաւորել ինձ ի Թագաւոր ։ (ա. Թագ. ԺԶ. 1։) Յե գնացեալ սամուէլ ի տունն յեսսեայ, և կոչեալ առաջի իւր զորդիս նորա՝ տեսեալ զեղբաւր զանդրանիկն ասէ. ահա սա է. * առաւ զջի իսկ ՅՀ օծեալ իւր ։ այլ ՅՀ ոչ հաձեցաւ ընդ նա. սոյնպէս եղև և ընդ եօթն որդիսն յեսսեայ։ Յոչ յայժամ դաւթի ի բայի և արածէր զխաշն. ետ քերել զնա. և իբրև եհաս զնա սամուէլ, ասացնա ՅՀ. * արի օծ զդաւթի, զի դա է բարի ։ Յե եառ սամուէլ զեղջիւրն իւղոյ, և եօծ զնա ի մէջ եղբարցդ իւրոց ։ (ա. Թագ. ԺԶ. 12։) Յե ասէ անդ ՅՀ գիրն. * Թէ խաղաց Հոգի ՅՀ ի վերայ դաւթի յօրէ յայնմանէ և առ յառաջ ։

Այսա ամենայն Հայելով ասէ. գտի զդաւթի, այսինքն

թէ՝ ի մէջ ազգին իսրայէլի, և՝ ի մէջ որդւոցն լեւ-
աեայ՝ հաճոյ գտի ինձ զդաւիթ զիմ հաւատարիմ ծա-
ռայ և կատարիչ կամացս։ Այր բառդ ծառայ՝ թէ-
պէտև կարէ հայիլ՝ի նախընթաց վիճակն դաւթի,
զի ծառայ բարի գոլով ընտրեցաւ, բայց աստ բանն
ցուցանէ հայիլ՝ի վիճակն՝ որ զկնի. որպ՛ես թէ ա-
սէր. զարքային դաւիթ որ է իմ ծառայ ընտրեցի յեղ-
բարց իւրոց։ Այս որ աստ ծառայ դնի՝ սովին ցուցա-
նի հաճոյ լինիլ նորա ոչ ըստ սրտի նորա. ուստի յայս
քան փոխանակ ծառային՝ այր ըստ սրտի դնի՝ի գործս
առաքելոց (ԺԳ. 22.) յասելն. * գտի զդաւիթ որ-
,, դի յեսսեայ՝ այր ըստ սրտի իմոյ ‖. Այսօսելով ասպա
և զօծմանէն՝ ասէ։

Եղև սրբով իմով օծել զնա։ Այս իւղ՝ զոր էր այն՝ որով
սովորութիւն էր առ իսրայէլի օծանել զնուիրեալն ոյ.
և յօրհնութէնն ոյ ունէր զօրութիւն ազդելոյ ինչ յօ-
ծեալն. ըստ նմանութէ ինչ այնր իւղոյ, զոր մեք վա-
րեմք յօծութէ Թագաւորի. որով և կոչի իւղ՝ օրհ, և
և իւղ՝ այ, յոյր սակս ասէ, իւղով՝ սրբով իմով։ Այս զի
իւրով հրամանաւ օծաւ դաւիթ՝ օծի ասէ, փոխանակ
ասելոյ՝ եւտու օծել։

Այս բանք յայտ է թէ խորհրդաբար հային՝ի քո,
զորմէ տես՝ի վերջ ետ համարոյ. ըստ որոյ ասէ նա-
բեկացին (՝ի բանն զէ՝ի վերայ մեռոնին.) * ոչ այլ
,, մեծ բարձրութիւն յարքայութէն Ձոխութէ ասէ մար-
,, գարէն՝ի դիմայ քո տէր՝ քան թէ գտի զդաւիթ
,, ծառայ իմ. և իւղով՝ սրբով իմով օծի զնա ‖։

Նոկ հոգևորապես իւղով՝ սրբով նշանակի շնորհք հոգ-
ւոյն՝ սրբոյ, ևս և նա ինքն հոգին՝ սրբ. որոյ իբր արտա-
քին նշան է նիւթական իւղն. և յայս իսկ յօծանիլ
դաւթի խաղաց՝ի վերայ նորա հոգին՝ սրբ՝ և շնորհօք
իւրովք էօծ զհոգի նորա։ Այս վասն այսպիսի նշան
գոլոյ այնր՝ զոյն զայս բան սաղմոսի նուագեմք յա-
լելուս տօնից գալստեան հոգւոյն՝ սրբոյ։ Այս արդ քան-
զի յետ օծանելոյն ոյ զդաւիթ՝ էառ զնա իւր, և զօ-
րացոյց, վասն որոյ յարէ։

ԺԵ. Զեռն իմ ընկալեսջիք ինձ. և բազում իմ ղօրացոյցէ ինձ։

Զեռամբն այդ որպէս այլուր ասացաք՝ բազում ինչ կարէ նշանակիլ, բայց աստ դնի փոխանակ յատուկ նախախնամութեանն և մեծանարդ պաշտպանութեանն, որով պաշտպանէ ած զծառայս իւր։ Իսկ բազկաւ հաստատ բահօրէն նշանակի ամենակարողութիւնն այդ՝ ի գործել զայնպիսի գործ՝ որ իցէ՝ ի վեր քան զկարգ բնութեանն. որպէս ասացաք՝ ի համարն. 12. բայց աստ դնի առանց այսր որոշման, սոսկ փոխանակ կարողութեան կամ ղօրութեանն այդ՝ ի ղօրացուցանել զայս ոք և զայն. յայսոսիկ հայելով ասէ։

Զեռն իմ ընկալեսջիք ինձ։ Կամ ասել. որովհետև ես ընտրեցի զդաւիթ, և ես օծի զնա, ձեռն իմ ընկալեցի զնա այսինքն յանկանիլ նորա՝ ի վտանգ՝ պաշտպանութեանն իմ՝ ի վեր առնուցու զնա. և՝ ի կառավարել նորա զժողովուրդ իմ, և՝ ի գործել նորա զինչ և իցէ գործս՝ խնամք իմ մի պակասեսցի՝ ի նմանէ. և ոչ այսչափ միայն, այլև արարից զի զօրասցի ընդդէմ թշնամեաց իւրոց. սմին իբրև յաւելուած ասէ։

Եւ բազուկ իմ զօրացոյցէ ինձ։ Այսինքն բազուկ զօրութեանն իմոյ զօրաւոր արասցէ զնա՝ ի պատերազմանս՝ զորս ունի նա մղել ընդդէմ ատելեաց իմոց. և ոչ ոք կարէցէ ընդդէմ նմա։ Այս առ այս յարէ։

ԶԵ. Ոչ մեղեսցէ նմա թշնամի. և որդի անօրինութեան ոչ յաւելուսցէ ինձ։

Ոչ մեղեսցէ նմա թշնամի։ Այսինքն ոչ ոք՝ ի թշնամեաց կարեցէ վնասել նմա՝ յաղթելով անձին նորա կամ վանելով զզօրութեանն նորա, կամ աւարելով զինչս նորա

և կամ ցրուելով զզօրս նորա. և մի և ոք իշխեսցի նեղել զնա. և առ այս յաւելուա ասել՝

Եթէ որդի անօրէնութեանն չիք։ Այս բան նախ հայի ի սուտս՝ որ փոխանակ լինելոյ որդի բարեհաճութեան՝ եղև որդի անօրէնութեան. և զի ի հալածել նորա զդաւիթ ոչ կարաց ըմբռնել զնա, և զբոլոր կամս իւր կատարել ի նա, վասն այսորիկ ասէ մի բարեչարեացն զնա։ Այրկնորդ՝ հայի յաքեաղաղմ՝ որ եղև անօրէն որդի. և ի վանեալն զհայր իւր ի Թագաւորութենէ, ոչ կարաց առնուլ զթագաւորութիւն նորա, և ոչ կարաց յարչարել զնա՝ արկանելով ի յուսահատութեան։ Այրկորդ՝ հայի յորդին անօրէնութեան ի սաքէլ յորդի բոզորայ. զի թէպէտև սա ամբարձ զձեռն իւր ընդդէմ նորա, բայց փոխանակ չարչարելոյ զնա՝ ինքն չարաչար կորեաւ. (ՁԲ. Թագ. ԺԸ. 1—22։)

Այսոքիկ եկն գլխաւոր ընտանեաց Թշնամիք դաւթի. իսկ հայելով յօտար Թշնամիս՝ ասէ՝

Տուէք առաջի նորա զնիզակս նորա. և պատէին նորա ի պարսպանն Տաղնեցից։ Կամի ասել. ի զուր ուշնին չարհնել ի վերայ դաւթի ծառայի իմոյ Թշնամիք նորա՝ եթէ փղշտացիք իցեն և եթէ ամնացիք, եթէ ասրբիք իցեն և եթէ այլ և իցէ ազգք. զի ես ինքնին հարից զնոսա առաջի նորա. և որք միանգամ առեալքն էն նորա՝ այսինքն առեցօղք դաւթի, որպիսի կին յերբուացիք՝ յաղթեսցին ի նմանէ, և խոյտառակեսցին. (ՁԲ. Թագ. Ե. 6—8։) տես և ի սաղ. ԺԷ. 7—13։

Այս բանք սկսեալ ի 18 Համարէ՝ որպէս և առաջնիքն հային ի քո իբրև ի Հշմարտութեն. ըստ որում նա ինքն ի մարգարէութեան եղեկիելի դաւիթ ա նուամբ յիշատակի, յասել՝ ես. * փրկեցից զնաչինս ,, իմ... Այս կացուցից ի վերայ նոցա հովիւ մի զձա ,, ոայ իմ զդաւիթ... և ես տէր եղեց նոցա յԱՀ. և ,, դաւիթ ծառայ իմ իշխան ի մէջ նոցա... և եղից ,, ընդ դաւիթ ուխտ խաղաղութեան ևն. Եզեկ. ԼԴ. 22—27։ տես և Լ. 23—26։ և ովսեայ. Բ. 5։ յորս յայտնի աւանդի Թէ հայրն երկնաւոր միայն զքո ես գիտ փրկիչ աշխարհի, զոր և Եսա. ՂԳ. զորմէ տես ի սաղ. խԷ. 8. և ձեռամբ իւրով ընկալաւ զնա յարու-

ցանել լով ՚ի մեռելոց ։ Այժմ ըստ լսելոյ " Հոգւոյն ՚ազդ անօրինաբար զօրացոյց զնա ։ Այլ ոչ կարաց մնասել նմա Թշնամի նորա սատանայ , և ոչ որդին անօրէնութեան յուզեայ ։ և ՚ի յաւուրն ՚ի վերայ նորա այլոց Թշնամեաց այսինքն հրէից՝ եհար զնոսա՝ մատնեալ ՚ի ձեռս հռովմայեցւոց ։ և զոր միանգամ հնարեցին առեցօղք նորա ընդդէմ նորին , տկարացան ՚ի նոսին , և ՚ի պարտութեի մատնեալ ՚ի նմանէ ՚յաճախ եղեն , Այսպէս՝ իբրև ՚ի Հնմարտութեի ։ զի այս ամենայն ըստ որում հայեին ՚ի դաւիթ՝ իբրև ՚ի ստուերի նկարին ։ իսկ ըստ որում հայեին ՚ի քս , իբրև յայն ինչ կատարեցին՝ որոյ ստուեր էր դաւիթ ։ Այնպէս և իմանալ և յայլ անձինս , որք օրինակք էին քսի ։ ըստ սմին և գուշակութիւնք նախահարց , յորս ընդ անուամբ այլոց իբր ընդ վարագուրաւ այլ ինչ ծածկեալ լինէր ։ որպէս ՚ի գուշակութենէն յակոբայ ընդ անուամբ յուդայի իմացեալ լինէր քս ։ Այդ այս զայնեայլ օրինակս բերէ գէորգ վարդապետ ։ (՚ի մեկն ։ եսայ ։ գլ ։ ՚ը ։) և հինգ ասելով ։ * յայսմանի օրինակաց յայտ է , Թէ ,, բանք (մարգարէից) ՚ի գէմն այլոց ասին ։ ։ ։ և յայլս ,, կատարին ։ ։ ։ (զի մարգարէք) ընդ ծանօթ և ընդ ,, ընտէր անուամբ Թագաւորանին զմարգարէութին ։ ։ որ առաւելեալ լինն ցուցանի ՚ի սաղմոս , մանաւանդ ՚ի սաղմոսի ասա ։ ուր շարունակելով մարգարէին ըզբան իւր՝ ՚ի մէջ բերէ զառաւել պանծալին մի զՀետ միոյ ։ և ասէ ։

իբ ։ Ա՛ղմտռուիէ եմ և ողորմուիէ եմ ընդ նմա ։ և յանուն իմ եղջիւր նորա ։

Այսոքն Հնմարտութեի իմացեալ լինի գործ Հնմարտութենն այ , այսինքն այն գործ , կամ այն իր՝ զոր ոճ Հնմարտութեի խոստացաւ ՚ցաւեի ։ և զայս պարտ է իմանալ ։ ըստ այմ Հնմարտութեի , զորմէ խօսեցաւ ՚ի համարն ։ ։ ։ Այդնպէս և ողորմութեի իմացեալ լինի գործ ողորմութենն այ , այսինքն այն գործ՝ կամ այն իր , զոր ողորմութեի արար ոճ ՚ի դաւիթ ։ և զայս ևս պարտ է իմանալ ըստ այմ ողորմութեան , զորմէ խօսեցաւ ՚ի նշանակել համարոտ ։ Թէպէտ անդ ՚ի համարն ։ ։ ։ բանն էր զՀնմարտութեի և զո-

ղորմութիւն այդ՝ ըստ որում էր չհաճ. իսկ աստ բանն է զգործոց այնը ձշմարտութիւնե և ողորմութիւն, ըստ որում կամեցաւ ած՝ զի այսոքիկ գործք ձշմարտութիւնե և ողորմութիւնե եղիցին ի նմա այսինքն ի գաւիթ.

վասն որոյ ասէ՝

Ձ՚շմարտութիւն իմ և ողորմութիւն իմ ընդ նմա։ Լ՚այսինքն զոր ինչ խոստացայ նմա ձշմարտութիւն, եղիցի նմա, և ընդ նմա. և խնամք ողորմութիւնե իմոյ ոչ երբեք պատեսցին ի նմանէ. կամ ըստ վարդանայ, ձշմարտութիւն ահն եղիցի ընդ նմա յանմեղութիւնն. և ողորմութիւն ահն զինի մեղանչելոյն։ Իսկ թէ զինչ հետևէր այսմ, յայտ առնէ ասելով՝

Եւ յանուն իմ բարձր եղիջէ եղջիւր նորա։ Որ եղջերաւ խնացեալ լինի իշխանութեան և զօրութեան. և ըստ այսմ կամի ասել. իշխանութիւնն նորա բարձրացի յանուն իմ, և զօրութիւն նորա ընդդէմ ձնշամեաց նորին փառաւորեսցի։ Իսկ այն յաւելուած՝ այսինքն է յանուն իմ, երբեմն կարէ խնացեալ լինիլ. մի՝ թէ յապաւինել նորա յիս, կամ՝ ի կոչել նորա զանուն իմ յօգնութիւն՝ բարձրացի։ Նշիկորդ՝ թէ զօրութիւն անուան իմոյ բարձրացի, որ է ասել. ես բարձրացուցից։ Նշերորդ՝ թէ ի բարձրանալ եղջեր նորա՝ բարձրացի անուն իմ և փառաւորեսցի։

Լ՚այ բան հայելով ի քո յայտ առնէ՝ թէ ձշմարիտ խոստումն այդ արարեալ առ Հարս՝ կատարեցաւ ի քո, որ էր նա ինքն ձշմարտութիւնն, որով և յամենայն գործս և ի բանս փայլեալ երևեցաւ ձշմարտութիւն։ Այնպէս և ողորմութիւնն այդ՝ որով կամեցար փրկել զաղգ մարդկան եղև ընդ քեզ, զի կատարեցաւ ի ձեռն քոյ. որով և եղջիւր նորա այսինքն իշխանութեան նորա, կամ զօրութեն նորա, և կամ խորհրդաբար խոսելով՝ խաչ նորա բարձրացաւ փառաք։ Լ՚այլ թէ ցոր վայր տարածէր իշխանութեն նորին, յայտ առնէ մարգարէն յաջորդ բանիսն, ի մէջ բերելով զօրինակ տարածութեն իշխանութեան դաւթի և ասէ՝

ին. Լցէջ ի ծովս ղչեան նոքա, և ի վերոյ գեղոյ ղալ նոքա։

Այսպէս է թէ գաւիթ ի տիրէն ի վերայ փղշտացւոց՝ տիրեաց և ծովու նոցա՝ ի տիւրոսէ սկսեալ, և ի տիւրել ի վերայ եդովմայեցւոց և ամմնացւոց և մովաբացւոց և ասորւոց, տիրեաց և ի վերայ գետոց նոցա. (Բ. Թագ. Ը. 1 14. ա. մնաց. ԺԸ, 6 13.) մանաւանդ թէ որպէս վհատատեն բազումք ի տիրել ի վերոյ արաբացւոց և ամաղեկացւոց՝ տիրեաց և մասին ինչ կարմիր ծովու՝ ևս և հեռապէս ծոցոյն պարսից. թող զորս էարկ ընդ տիրութիւնէ իւրով որդի նորա սողոմոն։ Այսպոսիկ Հայերով ասէ։

Լցէջ ի ծովս ղչեան նոքա, և ի վերոյ գեղոյ ղալ նոքա։ Իւր ձեռամբ և աջով նշանակի յաղթանակող իշխանութիւն, և ըստ այսմ կամի ասել. տարածեցից զիշխանութիւնն գաւիթ ի վերոյ ծովու և գետոց։ Իւր ծովով իմացեալ լինին ծովեզերք, և կղզիք ծովու։ Իսկ գետովք իմացեալ լինին նաև ցամաքք։ զի որովհետև գետք ի ցամաքի են՝ ի տարածել իշխանութիւն ցամաքի՝ տարածի և ի վերոյ գետոց. մանաւանդ թէ ոչ տարածի իշխանութիւն ի վերոյ գետոց՝ եթէ ոչ տարածիցի ի վերոյ ցամաքի՝ յորում ընթանան։

Լ. Այս տարածումն իշխանութենն գաւթի էր օրինակ տարածելոյ իշխանութենն քրիստոսի ընդ ամենայն տեղիս ի վերոյ ամենեցուն ի ծովու և ի գետս. ուր ծովով նշանակին այն ամենայն տեղիք՝ որք են ի ծովէ մինչև ի ծով. այնպէս և գետովք իմացեալ լինին այն ամենայն տեղիք, ուր կան գետք և ջուրք։ Լաւ զի ի վերոյ ամենայնի այսոցիկ տարածեցաւ ձեռն քրիստոսի, վասն այսորիկ ասաց մարգարէն ի սաղ. հա. 8. * տիրեսցէ նա ի ծովէ մինչև ի ծով. ի գետոց ,, մինչև ի ծագս աշխարհի ||։

Լսորհեաբար ծովով նշանակին հեթանոսք՝ որք յաւազ քան զքո տարածեալ էին հանգոյն ծովու, և կային յաղի և ի դառն կռապաշտութեան. և այլաբանօրէն հին օրինէնն տուեալ ձեռամբն մովսէսի որ արկաւ ի ջուր. և բարոյապէս միտք մարդկան։ Իսկ գետովք իմացեալ լինին հրէայք. որք թէպէտ և

սակաւ է՛ն քան զՀեթանոսս , բայց կայեն ՚ի պաշտա-
մանն Ձչմարտին ՚ոյ՝ իբրև ՚ի քաղցր ջուրս . և պլաբա-
նօքին նոր օրէնքն տարածեալ քարոզութ՚ե աւետա-
րանին աշով միածնին . և բարեյաջոյն՝ խորհուրդք ե-
լեալք ՚ի մտաց ։

՚Ի վերոյ ամենայնի այսոցիկ տարածեցաւ իշխանու-
թ՚ենն քո՛ն , ոչ իբրև նորոգ տիրելով , որպէս եղև դա-
թ՚ին , այլ իբրև զիւր ժառանգութ՚ե՛ն ունելով . և այս
ոչ է՛թէ ըստ ՚ածութ՚ե՛ն՝ զի ըստ այմ արարօղ ևս էր
ամենայնի , այլ ըստ մարդկութ՚ե՛ն՝ կամ ըստ որում
էր մարդ . և զի նաև ըստ որում մարդ՝ էր բնական
որդի ՚ոյ և ժառանգ հօրն երկնաւորի ըստ ամենայն
իշխանութ՚ե՛ն և տէրութ՚ե՛ն որ ինչ յերկինս և որ ինչ
յերկրի ,յայս ակնարկելով մարգարէին զարմանալիս
խօսի ՚ի յաղօրդ Համարտդ ՚ի մէջ բերելով զորդիութ՚ե՛ն
նորա ըստ անդրանկութ՚ե՛ն . և ասէ ։

իէ. Ձ՚ո՞ երբեսցէ առ իս՝ հայր իմ ես դու . ած ընդու-
նելի էրէութ՚ե՛ն իմոյ ։

իէ. Ձ՚ո՞ անդրանիկ արարից զնա , և բարձր քան զպետնայն
թագաւորս երկրի ։

Ա՚յս բանք նիւթապէս հայեին ՚ի դաւիթ , և ցուցա-
նեն թէ այնպիսի գթով և սիրով փայփայեալ եղեւ
նա յոյ՝ մինչև համարձակութ՚ե՛ կարել նմա ասել առ
ած . դու ես հայր իմ , և ած ընդունօղ անձին իմոյ՝
փրկելովդ զիս յամենայն վտանգէ . նա զի և ած ա-
րար զնա անդրանիկ ՚ի մէջ ամենայն սիրելեաց իւրոց
իբրև առաջին սիրելի , և և առաջին ՚ի թագաւորս
՚ի ցեղին յուդայ , և փառաւոր քան զամենայն թա-
գաւորս երկրի . զորմէ տես ա . մնաց . ժէ . 17 ։ Լուկ
տեսականապէս , այսինքն ըստ յատուկ նշանակութ՚ե՛ն
այս բանիք հայեին ՚ի խոստացեալ գաւակն յայն՝ որ ծնա-
նելոց էր ՚ի տանէ դաւթի , այն է յիս քն . զի նա միայն
իբրև բնական որդի ՚ոյ ուներ կոչել զած՚ հայր իւր .
յայս հայելով ասէ ։

Ձ՚ո՞ երբեսցէ առ իս՝ հայր իմ ես դու . ած ընդունօղ էրէ-
նելի իմոյ ։ Այսմ ասել . որովհետև ՚ի մէջ մարդկան
նա միայն է , այսինքն քն միայն է Ձչմարիտ իմ բնա-

կան որդի՛ նա միայն ձշմարտապէս և իրապէս ասաց զե առ իս . Հայր իմ ես դու . ըստ որում և ասաց . * Յովհաննէ՛ զքե՛ն Հայր . . . այո՛ Հայր ևն ՝ . (մատ . ժա . 25) Նո՛ւ ևս յասե՛ն . * Հայր իմ երկնաւոր ՝ . (մատ . ժե . 13) * առաջի՛ն հօր իմոյ ՝ . (մատ ՝ ե . 32) * զերեսս հօր իմոյ ՝ . (մատ . ժը . 10) * ամենայն ինչ տուաւ ինձ ի՛ հօրէ իմմէ ՝ . (ղուկ . ե . 22) * Հայր իմ ուխտեաց ինձ ՝ . (ղուկ . իբ . 29) * Հայր իմ մինչև ցայժմ գործե՛ ՝ . (յովհ . ե . 17) * Հայր պատաւորեա՛ զորդի՛ քո ՝ . (յովհ . ժբ . 28) Նո՛ւ թէ՛ . * ելանե՛մ ես առ Հայր իմ և առ Հայր ձեր ՝ . (յովհ . ե . 17) Նո՛ւ յայլ բազումս տե՛ղիս ՝ զոյ աւետարանին , յորս քո՛ Հայր իւր կոչէ զնա՛ ՝ Նո՛ւ ի՛ պարտիզի յաղօթէն անդ որոշ դիմե՛ք խօսելով ասէ . * Հայր իմ , եթէ՛ հնար է՝ անցցէ բաժակս այս յինէն ՝ . (մատ . իզ . 39)

Նո՛ւ յիրաւի՛ որպէս տեսանե՛մք ի՛ նզ գիրս . միայն քո՛ այսպիսի եզական բանիւ կարգաց առ նա՛ , յասե՛ն Հայր իմ . և ոչ այլ ոք բնաւ ի՛ մարգարէից . բայց եթէ յոհանէսի յասե՛ն . * դու տէր Տէր մեր ՝ . (եսայ . կէ . 16) և թէ . * Հայր մեր դու ես ՝ . (եսայ . կէ . 8) Նո՛ւ ոչ ուրեք երբէք Հայր իմ՝ Նո՛ւ այս միայն քո՛ր որդւոյն ՝ ոյ էր սեպհական ։

Նո՛ւ քանզի՛ քո՛ տէրն մեր միանդամայն և ձշմարիտ մարդ էր յասե՛լու և ասե՛լ նա՛ իմ ես դու ։ Նո՛ւ զի՛ ի մասնի՛լ նորա՛ ի՛ մահ և ի՛ թաղի՛ն՝ յարոյց զնա՛ Հայր ի՛ մե՛ռելոց , ընդունե՛լով զնա՛ ի՛ միջոյ նոցա , վասն այն յասե՛լու ևս ասե՛լ . նա՛ ընդունող փրկութե՛ն իմոյ , այսինքն ընդունող իմ՝ ի՛ ձեռն այնր փրկութե՛ն՝ որով ազատ կացուցեր զնս յապականութե՛ն մահու , և յարուցեր զնս ի՛ մե՛ռելոց ։

Նո՛ւ զի՛ այս վերագրի՛ ի բան պաշտպանութե՛ն՝ յերբ՞ դնի՛ Տուր , այսինքն զորութե՛ն կամ վի՛մ փրկութեան իմոյ , որ է՝ ասե՛լ , ապահո՛վն ընդունող փրկութեանս ։ Նո՛ւ որպէս տեսանի , բառս էլուն՝ առե՛ալ լինի նրա՛ւորաբար . զի՛ Հայի՛ ի՛ փրկե՛ն քո՛ի յապականութե՛ն մե՛ռելոցն ։ Նո՛ւ եթէ առցի՛ն ներգործաբար՝ յայլ ինի՛ փոխի՛ միտ բանին , որով կամի՛ ասե՛լ . ընդունող ես այնր փրկութե՛ն իմոյ՝ զոր ես առնե՛լոց եմ ազգի՛ մարդ-

կան . կամ այլազգ ևս , այսինքն է՝ ընդունող երաշխաւորութեամբ , որով կամեցայ ես փրկել զազգ մարդկան : Լ՚որդ մարգարէն առաջի եդեալ զնշմարիտ և զանեան որդիութեին քոյ՝ առաջի առնէ այժմ և զանդրանկութեան նորա խօսելով ի դիմաց հօր այսպէս ։

Լա՚ս անդրանիկ աբարէչ պիտ . և բարբ չան պահեայն ինձ . ասէ Երէքն : Լ՚ընդդրանիկ ասի առաջին ծնեալ որդին , յորում նշմարին այլևայլ յատկութիւնք , նախ յատկութեի ծննդեան . եթէ առանձինն առեալ և եթէ հայելով ի ծնեալսն զկին . երկրորդ՝ յատկութեի կարգ . երրորդ՝ յատկութեին ազնուութեի որ կարէ լինել և ըստ ընտրութեի . չորրորդ՝ յատկութեի ժառանգութեի , և հինգերորդ յատկութեին սիրելութեի . Լ՚որդ ի՛նչ գիրս բառս անդրանիկ նախ ի գործածէի ըստ յատկութեի ծննդեան , երբեմն առանձինն առեալ . յոր միա քո ասի անդրանիկ ձայ կուսին , որպէս գրի աւետարանին . * ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ ։ (ղուկ . բ . 7 .) որով նշանակի նախկին ծնեալն միայն . և ըստ այսմ բառս անդրանիկ դնի փոխանակ միածնի . յոր միա ասէ կիրակոս վարդապետ . (ի մէկն . հարիւր . եւագրի . ջ . 18 .) * անդրանիկ ,, է այն՝ որ յառաջ քան զնա ոչ ոք լինի , և ոչ յետոյ ,, այլք եղեն նման նմա ։ Լ՚երբեմն հայելով ի ծնեալսն զկին . և ըստ այսմ եղիցէ որդի յետասպ անդրանիկ ասի ՚ի մէջ եղբարց իւրոց (ա . Թագ . ժէ . 10 .) Լ՚երկրորդ՝ ըստ յատկութեի կարգի . և ըստ այսմ յակոբ նահապետ՝ անդրանիկ կացոյց զորդին յոսէփ . պայ զերբեմ զկրտսեր , զի Թէպետ և մնանակ էր անդրանիկն , բայց նա եփրեմայ էտ զայն . (ծնն . խը . 13 -- 21 .) Լ՚սա որդի ասէ ած ՚ի ձեռն երեմեայ . լա . 9 . * եփրեմ անդրանիկ իմ է ։ և այս յայտ է Թէ ըստ յատկութեի կարգի ։

Լ՚երրորդ՝ ըստ յատկութեի ազնուութեի . ըստ որոյ յուդայ որդի յակոբայ ժառանգեաց զանդրանկութիւն առաքելի . (ծնն . խԹ . 8 .)

Լ՚որրորդ՝ ըստ յատկութեի ժառանգութեի՝ միանգամայն և ազնուութեի . յոր միա յակոբ նահապետ որ էր կրտսեր , եղև անդրանիկ ժառանգ . իսկ եսաւ

որ էր անդրանիկ՝ եղև կրասեր. (ծննն. իե. 31–34.)

Հինգերորդ՝ ըստ յառաջնութեանէ սիրելութեան՝ միանդամայն և ժառանգութեանէ, և ընտրութեանէ. յոր միտ զաղջն իսրայէլն կոչէ ասծ անդրանիկ իմ յասելն. * որդի անդրանիկ իմ իսրայէլ ‖. (ելից. դ. 22.)

Հայեսմ ամենայնի յառաջնութիւն կարէ մտածել կրկնակի. մի՝ ըստ ինքեան իբր այն թէ յառաջագոյն է՝ առանց խորհելոյ, կայցէն այլք թէ ոչ. և մի և՝ բաղդատութիւ, իբր թէ յառաջ իցէ քան զայլս՝ որք կան, կամ որք զկնի գան։ Լիդ քա տէրն մեր թէպետ կարէ ըստ այլևայլ բանի կոչել անդրանիկ, բայց աստ դնի ըստ յառաջնութեանէ ծննդեան՝ ըստ ինքեան, և առանձինն առեալ. և ըստ յառաջնութեան կարդի՝ ըստ բաղդատութեանէ. և ըստ յառաջնութեանէ ժառանգութեանէ՝ ըստ ամենայնի՝ յասելն։

Իսս անդրանիկ արբէր ինձ։ Այս անդրանկութեանէ ընծայի որդւոյն ոչ բանիւ ասծութեանէ, և բանիւ մարդկութեանէ։ Զանիւ ասծութենէն ասի անդրանիկ ըստ յաւիտենական ծննդեան՝ ըստ որում ծնեալ եղև 'ի յաւիտենից յառաջ քան զլինել արարածոց. յոր միտ ասէ պօղոս, թէ նա * է պատկեր անեղութեան ոչ՝ անդրանիկ ,, ամենայն արարածոց . . . (և թէ) նա է յառաջ քան ,, զամենայն. և ամենայն ինչ նովաւ եկաց բովանդակ ‖. (կողոս. ա. 15.) Հայս միտ առեալ զանդրանկութեանէն մերոյ՝ յասելն աստ. * ես անդրանիկ ,, արարից զնս ‖. յառաջնութեանէ անդրանկութեանէն մտածի ըստ ինքեան. և բառդ աբբէր՝ դնի փոխանակ յայտարարութեանէ. որպէս թէ եդեալ էր. ես արարից՝ զի յայտնի ցուցցի՝ և ծանիցի՝ թէ նա է իմ Ձմարիտ անդրանիկ որդի։

Լոկ բանիւ մարդկութեանէ ասի անդրանիկ ըստ չորից. մի՝ ըստ կարգի նախասահմանութեանէ. իբր զի նա՝ որ ըստ ասծութենէն էր բնական որդի ոչ, ըստ մարդկութեանն ևս սահմանեցաւ՝ զի իցէ այնպիսի այսինքն բնական որդի ոչ՝ իբրև անդրանիկ քան զամենեսին զնոսա՝ որք սահմանեալ եղեն լինել որդեգրական որդի ոչ։

Կամ թէ յիրաւի ինքն ըստ մարդկութեան կամ ըստ որում մարդ սահմանեցաւ որդի ոչ, վկայէ պօղոս

յասէլն. (Հռովմ. ա. յ.) * յառաջն խոստացաւ ած
,, վասն որդւոյ իւրոյ եղելոյ ի զառակէ դաւթի բաւ
,, մարթիոց սահմանելոյ որդւոյն ալ՝ ասելովքն սահ-
մանելոյ որդի ալ՝ Յս թէ ի սահմանիլ նորա որդի
ալ իբրև անդրանիկ նուաւա սահմանեցան և այլք որ-
դեգրական որդի, վկայէ նոյն առաքեալն գրելեմ յա-
մենայն թուղթս իւր յասէլն. * օրհնեալ է ած հայր
,, ած մերոյ յիսի քրիստ որ օրհնեաց զմեզ ամենայն հո-
,, գևոր օրհնութիւ յերկնաւորս ի քս, որպես ընտ-
,, րեաց զմեզ նուաւա յառաջ քան զկիմեալն աշխար-
,, հի ... յառաջադոյն սահմանեաց զմեզ յորդեգրու-
,, թիւ ի ձեռն յիսի քրիստի՝ (եփես. ա. ե.)

Լ՚որդ քանզի զոր սահմանեաց ած ի յաւիտենից, կա-
տարելոց էր ի լրման ժամանակաց, վասն այսորիկ
ասէ, ես անդրանիկ արարիչ գնա. այսինքն ես որ ի
յաւիտենից սահմանեցի զնա անդրանիկ որդի՝ արա-
րիչ, և կատարեցից. որ է ասել. արարիչ զի որդի
իմ լինիցի որդի մարդոյ, և որդի մարդոյ լինելով՝ իցէ
նոյն իմ բնական որդի՝ ժառանգելով զնոյն անուն.
բայց անդրանիկ որդի՝ բաղդատութիւ նախասահմա-
նելոց յորդեգրական որդիութիւն. յոր միտ ասէ առա-
քեալն. (յեբ. ա. ե. * լաւ ևս քան զնոսա անուն
,, ժառանգեաց. քանզի ցի երբէք ասաց ի հրեշտա-
,, կաց՝ որդի իմ ես դու, ես այսօր ծնուդ ջեզ. և
,, դարձեալ թէ ես եղեց նմա ի հայր, և նա եղիցի
,, ինձ յորդի. այլ յորժամ միւսանգամ մուծցէ զան-
,, դրանիկն յաշխարհ՝ ասէ. երկիրպագիցեն նմա ա-
,, մենայն հրեշտակք ալ՝ (Այս անդրանկութիւն վե-
րածէ լամբ՚՚ և զայն, թէ զիարդ * անդրանիկ եղև
,, (քս) նորոյ արարածոյս, զի ինքն նախ առաջին
,, ծնեալ ի հոգւոյն՝ զամենեսին ծնաւ հոգևորս ալ՝
(Յորոյ վերայ ըս կարգի և խօսի հնորհալին (ի մեկն.
մնաս. գլ. ա.) այսպէս. * իսկ զինչ զանդրանիկին ա-
ռել խնայի. ոչ իբրև զառաջին գոլով՝ վերջին ծնե-
,, լոց ըստ հաւատարկաց սովորութեան մարդկան. զի
,, զայս լուծանել միածինն անուն. այլ յաղագս ի
,, հոգւոյն ծոյ և անապական ծնունդեանն. զի այլ ոք
,, ոչ ծնաւ այսպէս. որով եղև անդրանիկ բազում
,, եղբարց ըստ պօղոսի. որք ոչ յարենէն և ոչ ի կա-

,, մաց առն՝ այլ յիւր ծնան առաջանաւն. զի որպէս
,, նա ի հոգւոյն և ի կուսէ ըստ մարմնոյ ծնաւնդն
,, եղև, և մեզ ի հոգւոյն և ի ջրոյ հոգևբարական
,, ծնաւնդն եղիցի. որով լինիմք եղբարք կրսերք ան-
,, դրանկանն ամենայն սրբարածոց ||։

Յերկրորդ՝ քո ասի անդրանիկ ըստ կարգի յարութե-
ան. իբր զի ի կարգի մեռելոց նա եղև առաջինն՝ որ իբ-
րև թէ ծնաւ յանմահական կեանս ի յաւուրն ինքնիշ-
խան զօրութե. յոր միտ ասէ առաքեալն. (կողոս.
ա. 18.) * նա է գլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ՝ որ է
,, սկիզբն անդրանիկ ի մեռելոց ||. որպէս և յովհան.
նէս կոչէ զնա (ի յայտ. ա. 5.) * անդրանիկ մեռե-
,, լոց ||. որոյ աղագաւ կոչի. * և առաջինն պտուղ
,, ննջեցելոց ||. (ա. կորն. ժԵ. 20.) Յե յայս միտ
յասելն աստ. ես անդրանիկ արարիչ զնա՝ բայդ պա-
ւէս դնի փոխանակ յարուցանելոյ. որպէս թէ եղեալ
եր. ես յարուցից զնա, և այնու անդրանիկ արարիչ
զնա ի մէջ յարուցեալոցն ի մեռելոց առ հասարակ։
Յե եթէ յարեան ևս ոմանք յառաջ քան զքո՝ յարու-
թե նոցա չէր ինքնիշխան զօրութե, այլ յարժանեաց
յարութենն քոի իբր անդրանկան։

Յերրորդ՝ քո ասի անդրանիկ ըստ ժառանգութեան,
իբր զի հայրն ետ նմա ըստ որում էր մարդ՝ զամե-
նայն ինչ իբրև իւրում անդրանկան. և այս՝ ըստ ա-
մենայն իշխանութե և տէրութե, ըստ ամենայն զո-
րութե և կարողութե, և և ըստ ամենայն պարգե-
ւաց և կատարելութե. վասն որոյ ասէ առաքեալն
(կբ" ա. 2.) * եդ (զնա) ժառանգ ամենայնի ||։

Յորրորդ՝ քո ասի անդրանիկ ըստ գերագոյն լինելոյ
քան զամենեսեան՝ յո քան զամենայն ոգւս, քան զա-
մենայն մարգարէս, քան զամենայն զօրաւորս, քան
զամենայն Թագաւորս. ես. յոր միտ նաբէ կացին դրէ
(ի բանն լիք. ի գաւառութե.) * անդրանիկ ըստ
,, սաղմոսողին քան զամենայն Թագաւորս երկրի ||։
Յե այս հայի յաւէտ իմն յարտաքին անհամեմատ
բարձրութե նորին. զորմէ առանձինն խօսելով՝ ասէ
մարգարէն։

Յե՞ բարձր չեն զամենայն Թագաւորս երկրի։ Յայս բարձ-
րութե ոչ մտածի ըստ այսչափ և ըստ այնչափ գոլոյ,

Յ[illegible]

այլ ըստ ամենայնի ի վերայ ամենայնի. և առ ի ցուցանել զայս՝ ի մէջ բերէ զսյնսոսիկ՝ որք գերագոյն են ի վերայ երկրի այնինքն են Թագաւորք. որով կամ ասել. կացուցից զնա գերագոյն քան զամենայն, և և քան զնոսա՝ որք գերագոյն են ի վերայ երկրի, որպիսի են Թագաւորք. յոր միտ լեր՝՝ դնի ելից այսինքն բարձրեալ՝ որ ի մէջ բերէ զանհամեմատ բարձրութիւն՝ որ և յաւէտ այլ ընծայի՝ քան այլոց։

Եւ յայս միտ որդին այ՝ ըստ որումմարդ՝ ասի և ի տէր տերանց և Թագաւոր Թագաւորաց (ա. տիմ. է. 15։ յայտ. ժէ. 14. և ժԹ. 16։) և այս ոչ եթէ ցորչափ կան Թագաւորք ի վերայ երկրի. ապա Թէ ոչ՝ յետ նոցա ոչ և նա կոչիւր այնպիսի, այլ Թէ արդեաք Թագաւորութիւնն մնաճեսցի, յամենայնի նա միայն է բարձրեալ. և զի այս բարձրութիւնն ինայ յատեանս յատեանէ, զնոյն և յիշէ, դարձուցանելով զասն իւր ուղղակի ի գէմն դաւթի՝ յատէն։

ԼԷ. Յաւետեան պահեցէ նմա ղողրմանէ էմ. և ոչխ էմ հաստատեալ ընդ նմա։

Վերանուանք նա, զնա, նորա, և նմա, որք բազում անգամ կրկնին յայսոսիկ բանիդ, յառաջինն համարսն սկսեալ ի 18ի՝ մինչև ցառա, ըստ նիւթականին հային ի դաւիթ՝ իբրև ի տառէր. իսկ ըստ տեսականին հային ի քո իբրև ի Հիմարտուածին. այլ զի բանք մարգարէից ըստ մի և ըստ նոյն բառի կարեն յայլևայլ դէմս վերածիլ, ասասնօրն նոյն գերանուանք ուղղակի վերածին ի դաւիթ, իսկ խորհրդաբար ի քո. որպէս ունիմք յիշել ի վերջ յետագայ համառօտին։ Իսկ պատճառ ի դաւիթ վերածելոյ ասա՝ է նոյն իսկ նշանակութիւնն իրին. քանզի ոճ իրօք նմին խոստացաւ զողորմութիւնն իւր, և ընդ նմա եդ զուխտ իւր վա այնր՝ որոյ էր առաւէր. վա որոյ ասէ։

Յաւետեան պահեցէ նմա ղողրմանէ էմ. և ոչխ էմ հաստատեալ ընդ նմա։ Ողորմութիւնք իմացեալ լինի ասա այն՝ զոր յիշեաց ի համարն ։. և ։. այսինքն է գործ ո ղորմութիւնն այ. որով կամեցաւ յարուցանել Թագաւոր ի տանէ դաւթի՝ առ ի փրկելոյ զաշխարհս. զոյս ողորմութիւնն իմ ասէ զոր խոստացայ դաւթի,

պահեմ նմա յաւիտեան, և ոչ աղաւաղեմ. զոր և ի լուսոյ ժամանակաց կատարելոց եմ. քանզի ուխտ եդի ընդ նմա. և այն ուխտ իմ ամենևին հաւատարիմ է և անտեսանելի։ Օ այս եգեալ յայտ առնեմ այժմ՝ թէ զինչ ունէր կատարել զուխտն զայն. վասն որոյ ասէ.

ՍԱՍՏԱՓԵՑԷ յաւիտեան յաւիտենից զքաւեալ նորա. Եւ զնեռս նորա որպէս զաւուրս երկնից։

Հաստատուէ զոք յաւիտեան՝ է յաւիտեան հաստատուն պահել զնա յայնմ վիճակի յորում է. արդ յայտ է թէ ոճ զանմիջական զաւանի դաւելի այսինքն զսուրբսն ոչ պահէաց այսպէս, և ոչ զայսօրեայ նորա, և ոչ որ զկնի, և ոչ ևս զաթոռ թագաւորութեն սուրբ մանի և յաջորդաց նորա. զի բարձաւ այն առ ժամանակօք սեղեկեայ. (որպէս գրի. Հ. Թագ. ին. 1–10։) Այլ յետ այնօրինակ յորմէ հետէ են ամք իբր երկու հազար և ութհարիւր, ոչ զոք ի զաւակացն դաւելի այսպիսի հաստատուէ պահեաց, և ոչ զաթոռ նոցա. զոր և աչօք իսկ տեսանէմք, և տեսանեն և ևս հրկեալք. զի և ոչ ցեղն դաւելի որոշեալ կայ ի նոսա այժմ։ Արեւին այս զաւակ, զորմէ խօսի աստ մարգարէն, է խոստացեալն այն, որով լինելոց էր փրկութեն աշխարհի, այն է մեսիայն՝ որ է նա ինքն որդին ոյ. ի սա հայելով ասէ.

ՍԱՍՏԱՓԵՑԷ յաւիտեան յաւիտենից զքաւեալ նորա. Եւ զնեռս նորա որպէս զաւուրս երկնից։ Այսինքն զզաւակն զայն՝ զոր սահմանեալ է իմ ի ցեղէն դաւելի, այն է՝ իմ միածին որդի, հաստատեցից, այսինքն արարից՝ զի թագաւորեսցէ յաւիտեանս յաւիտենից ի վերայ ամենայն արարածոց, և մանաւանդ ի վերայ անդամոց իւրոց՝ յիս հաւատացելոց քանիւ նէր. (Եփես. ին. 20–23.) և որպէս զաւուրս երկնից պահեցից զաթոռ նորա, այսինքն զաթոռն դաւելի. որով նշանակի իշխանութեն թագաւորութեն. քայց ոչ ի նմա, այլ ի զաւակի նորա։

Իսկ յասելն որպէս զաւուրս երկնից՝ հայելով ի քո երկու ինչ իմացեալ լինի. իբր զի եթէ թագաւորութեն քեզ նշանակեցի իշխանութեն նորա՝ ի հաս-

վարել զղինուորեալ եկեղեցի, աւուրքք երկոից իմա-
ցեալ լինին այնոքիկ յաւիտեանք կամ այն ուստի՞ւք
որք ձգին մինչև ի կատարած աշխարհի. զի մինչև
ցայն ժամանակ ինուն աւուրք շարժման երկնից՝ որ-
պէս այժմ։ Իսկ եթէ նշանակեսցի ընդհանրական
իշխանութիւն նորա յերկինս և յերկրի, աւուրքք երկ-
նից իմացեալ լինին այն ուստի՞ւք որ միայ յաւիտեանս
յաւիտենից ըստ սաղ. ՀԽԵ. 6։

Իսկ շարադրութիւն բանիդ պարզի այսպէս, Հաստա-
տուն պահեցից զզաւակ նորա յաւիտեան։ Նոյնպէս
և զաթոռ նորա. մինչև աւուրց նորա լինիլ որպէս
զաւուրս երկնից։

Ի յայտարանութիւն երկոքինն այս բանիս այլով իմն նշանա-
կութի՛ վերածին ի դէմս քոյ. յոր միա՛ դերանունաւքն
նմա և նորա՝ որք ըստ Ճառին Հայկին ի դաւթի. որպէս
ասացաք ի վերոյ, խորհրդաբար Հայկին ի քո. որպէս
թէ եդեալ էր. զողորմութիւնն իմ՝ զոր կամիցայ ցու-
ցանել ազգի մարդկան, նմա պահեցից. այսինքն ա-
բարից՝ զի նա այսինքն քո կատարեացէ, կամ՝ նմա
յանձնեցից ի կատարել. զի գնա սահմանեցի ինձ
որդի. և եդի ուխտ ընդ նմա թագաւորել յաւիտեան
ի վերայ ամենեցուն. կամ ըստ լատ՛՝ եդի ուխտ ընդ
նմա՝ արեամբ նորա փրկել զազգ մարդկան, և առ-
նել գնոսա զաւակս նորա, և պահել գնոսա իբրև զա-
թոռս ածուածի իմոյ յաւիտենական աւուրքք ըստ ա-
ւուրց երկնից՝ այսինքն ըստ աւուրց երկնաւորաց։

Այլ զի ցուցցէ մարգարէն՝ թէ այս խոստումն անտա-
րակոյս կատարելոց է, նախ ի մէջ բերէ զայն ինչ,
կամ զայնպիսի թէուածիւն, որով մարթի էր տարա-
կուսել՝ թէ գուցէ վասն այնր խոստանեսցի այն խոս-
տումն. և ապա բառնայ զտարակոյսն. վասն որոյ ա-
սէ նախ։

ԻԲ. Ես Եղբայրն որդիք նորա զբրենս իմ, և յիբաուանս
իմ ոչ կամեսցին գնալ։

ԻԳ. Ես զարբուսնիանս իմ անարգեսցին. և զպատե-
րանս իմ ոչ պահեսցին։

Ի. Ա՛յրէք փաթաթանա՛ք զանօրէնութի՛ւնս նոցա. զանձանո՛ց զանիրաւութի՛ւնս նոցա։

ԻԱ. Բայց ղեղերմութի՛ւնք իմ ո՛չ արգելիցէ ՚ի նոցանէ. և ո՛չ նենգեցից ճշմարտութի՛ւնս իմոմ. և ո՛չ անարգեցից զուխտ իմ. և ինչ որ ելանէ ընդ շրթունս իմ, զմի՛ ո՛չ արհամարհեցից։

Իրրև զառարկուն տարակուսանաց առաջի դնէ մարգարէն զայսոսիկ բանս, խօսելով ՚ի դիմաց ոյ։

ԻԲ. Եղէ՛ք պատրաստ ՚ի ինձ ամենայն ազգք, և ղպաղաբերանս իմ ո՛չ խոչընդոտեցէ։ Ո՛ քաջդ օրհնե՛, ընդհանրապէս գնահատատ նախանձք, խտրակամք և քարոյականք. և ապա ինքնեղով ՚ի մանուածոյն՝ գնէ նախ զերաւունս, որով նշանակին գատաստանական օրինք. երկրորդ՝ զարգացութեն, որով նշանակին աստ խտրական օրինք. և երրորդ՝ զպատուիրանս, որով նշանակին քարոյական օրինք։ Լ՚որդ ասէ եթէ ոչ կատարեացէն զսոսա որ դիցն դաւթի, այլ անարգեացեն, թէպէտև ՚ի կողմանէ իւրեանց անընդունակ գտանին խոստմանց ինց, և այնու խափան լինին կատարման նոցին, քայց քանզի հաստատուի՛ կատարելոց եմ զայնս՝ զարման մատուցից այսմ. իսկ թէ զինչ էր այն, յայտ առնէ ասելով։

Ի. Փաթաթանա՛ք զանօրէնութի՛ւնս նոցա, փանջանո՛ք զանիրաւութի՛ւնս նոցա ։ Վերջերիկ գրէ եղիկ կողբացի (՚ի գլ. ժ՚ը.) ասելով. * Ծառայ որ ընդ ունկն ոչ լսէ, ընդ ,, միանունս տան լսել նմա ‖ . իբր զի՝ եթէ ոչ անսայ քանիւ և խրատուց, տան նմա լսել գանիւք։ Այնպես տեսեալ ՚ի՛ թէ խօսակցիցք ոչ անսան ինքեանք՝ գայնիւք խրատիւք զնոսա. գանեցից զնոսա ասէ գատաստանաւ ազգի պատուհասիւ վասն անօրէնութեց նոցա. զի ոչ լուան ինձ պահել զպատուիրանս իմ. և նուաձեցից զնոսա պատիժս տանիջանօք վասն անիրաւութեց նոցա. որով անարգեցին զարգարութիւն իմ և ոչ հաճեցան գնալ յիրաւունս իմ։ Ի՚եր կշռել ար-

ժան է՝ զի ոչ ասէ. Հաւրից զնոսա, այլ զանօրէնութիւն նոցա. ոչ թէ զնոսա ոչ Հարկանէր, այլ թէ վասն այսորիկ Հարկանէր զնոսա՝ զի ՚ի բաց բառնցէ ՚ի նոցանէ զանօրէնութիւնս նոցա. որպէս զի մի ՚ի բաց առցէ ՚ի նոցանէ զողորմութիւն իւր. կամ որ նոյն է, Հարցէ զնոսա ոչ առ ՚ի կորուսանել արդարութիւն, այլ առ ՚ի դատանել ողորմութիւն. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

Բայց ղողորմութիւն իմ ոչ պատճէ ՚ի նոցանէ։ Յայսմհետէ ՚ի Հարկանելս իմ զնոսա՝ ոչ խափանեմ թողից զնոսա ՚ի բաց. և զայն ողորմութիւն՝ զոր խոստացայ դաւթի՝ ոչ արգելից ՚ի նոցանէ, այսինքն ոչ ՚ի բաց առից ՚ի նոցանէ վասն անօրէնութեանց նոցա. որով կամի ասել. որպէս խոստացայ դաւթի զմեծ զայն ողորմութիւն՝ այսինքն է՝ թէ ՚ի զաւակէ նորա յարիցէ փրկիչ, և նատցի յաթոռ թագաւորութեան նորա, յայնմ ողորմութիւն ոչ զրկեցից զորդիս նորա, այլ արարից՝ զի ՚ի նոյնէսկ ծագէսցի փրկիչ։ Այս առ ՚ի հաստատել զայս յաւելոյս ասէ.

Այո ոչ նենգեցից ձշմարտութեան իմոմ, և ոչ անարգեցից դաշինս իմ. և ինչ որ ելանէ ընդ շրթունս իմ, զայն ոչ արհամարհեցից։ Ձշմարտութիւն իմացեալ լինի աստ անուանելն խոստումն այդ. նոյնպէս և ուխտիւ իմացեալ լինի անդառնալի դաշնն՝ զոր եդ ՚ած ընդ դաւթի. որպէս առաջ ՚ի համարն յ։ Յայսմ խոստման ասէ, ոչ նենգեցից, այսինքն ոչ գրծեցից, կամ ոչ արարից այնպիսի ինչ՝ որ երևեսցի նենգութիւն, կամ խաբէական խոստումն։ Եւ զայնպէս և զայն իմ ուխտ՝ զոր եդի՝ ոչ անարգեցից՝ այսինքն ոչ երևեցուցից իբրև անարգ ինչ որ է, ասէ՝ ոչ նահանջեցայց ՚ի կատարելոյ զայն։ Այս որ ինչ ելանէ ընդ շրթունս իմ, այսինքն զոր ինչ ասեմ Հաստատութեամբ ՚ի խոստանալս թէ զայս ինչ այսպէս արարից, զայն ոչ արհամարհեմ՝ այսինքն ոչ կատարեմ զայն իբր արհամարհ ինչ, ոչ կատարելով զնոյն. զի կամ զնոյն զայն կատարեմ՝ զոր խոստանամ, և կամ զայլ ինչ Հաստուցանեմ, զոր և պատշաճ առնանեմ ՚ի լուծումն խոստման իմոյ։

Ամէն՝ շրթամբք այդ իմոյով զՀոգին սբ. զի ՚ած Հոգւոյն պարզ խօսեցաւ և խոստացաւ. և զի Հոգին է Ձշմարտութիւն՝ խոստումն այն ևս լինէր ամենևին

Ա.Լաբանօրէն, յայսոսիկ չորեքին համարսդ որդւովք իմացեալ լինին մանկունք եկեղեցւոյ. և ըստ այսմ բառդ՝ խորհրդաբար Հոյն առ քե. բայց այսու ոչ ցուցանի թէ մանկունք եկեղեցւոյ առհասարակ Թողուց իցեն զօրհնութիւն։ այլ թէ՝ ի Թողուլ ոմանց զայն՝ Հայրն երկնաւոր ոչ Թողու զնոսա, այլ խրատել գաւազանաւ Հալածանաց և նեղութեանց և այլոց Հնարաւորութեանց՝ առ՝ ի ոչ Հեռացուցանել՝ ի նոցանէ զողորմութիւն իւր, և առ՝ ի կատարել՝ ի նոսա զնախան՝ զոր եդեալ է ընդ որդւոյ իւրում։ Իսկ եթէ նոքա ոչ կամիցին Հաղորդ գտանիլ այնմ, ինքեանք լինին պարտական իւրեանց կորստեան։ Օ այս եդեալ՝ առաջի առնէ այժմ և զպատճառն՝ այնր՝ թէ ընդէր ոչ Թողու՝ ի բաց զնոսոսումն իւր. վասն որոյ ասէ։

լ՞. Ա՛նձկամ երթալ՝ ի սբբութիւն իմ, ընդ դառնի ես ոչ ապեղէ։

Օ Հաստատութիւն երդմանն երկոքումբք ցուցանէ յայս բան. մի՝ ի զօրութիւն երդմանն՝ յասէն, միանգամ երդուայ. և մի և՝ յայնմանէ, ի ձեռն որոյ երդուաւ յասէն, ի սբբութիւն իմ. զի երկու հաստատուն իրօք ասէ առաքեալն՝ այնպիսի եղև այն երդումն նորա, մինչև անհնարին լինել ստելոյ այնմ. վասն որոյ ասէ։

Ա՛նձկամ երթալ՝ ի սբբութիւն իմ, ընդ դառնի ես ոչ ապեղէ։ Կասի ասել. միանգամ միայն երդուայ դաւթի, բայց այնպիսի երդմամբ՝ որ ոչ կարօտի այլում երդմանն կամ նորոգութեան, կամ հաստատութեան. մանաւանդ զի երդուայ՝ ի սբբութիւն իմ։

Սբբութեամբ ոմանք իմանան աստ զսբբազան իրս, այսինքն զկտակարանն, զտաւսպանին ևն. յոր միտ ասեն դնի և յամմա. ՚ի. ։ Կայց Ճշմարտագոյն և ես ասել, թէ սբբութիւն իմացեալ լինի աստ անուն նոր աբ. որպէս դնի՝ ի մեկ՝ նաբ՚՚ բաղդ՚՚. և կամ սբբութեան նորա ներբին, կամ ըստ վարդանայ Ճշմարտութեան նորա, կամ Հոգին աբ և կամ անձն նորա որպէս թէ ասէր. երդուայ իմով աբ անուամբն, կամ իմով ամենանոր բանիւս, կամ երդուայ՝ ի սբբութեան

անձին խմիչ՝ որ է ասել· ոչ յայլ ոք՝ այլ յանձն իմ
երգուայ· զորոյ զպատճառն տայ առաքեալն ասելով
(երբ· Ը· 13·) * քանզի յայլ ոք ի մեծ ոչ գոյր երդ-
,, նուլ՝ յանձն իւր երդուաւ ։ Այլ որովհետև այս
պէս երդուաւ, ոչ ևս հնար էր ասել· վասն որոյ
ասէ՝

Թէ դարձեալ եմ ոչ տեղեաց· Որ բառդ ինքն յայրն զոյս
քան զնդ նախընթացին՝ ոչ իբրև խոգիւր երդնլոյն,
որպես իմանալն ամենք, կամելով ասել, երդուայ ոչ
տալ զաւետի· այլ իբրև հետևուելոյ, որպես թէ ա-
սէր· որովհետև երդուայ զաւետի, վս որոյ ոչ տաե-
ցից նմա· իսկ թէ զինչ էր երդուեալն՝ յայտ առնէ
ասելով՝

Եթէ· Օ՜ տէր նոցա յարիսեան կոչեցէք· և արդ նորա որ-
,, պես արեգաւոր տալն եմ· որպես լսեցին, ըն
հաստատել և յարիսեան, ելոյ հաստատիմ յերկինս ։
Այս առնելին նոցին է զոր ասաց ի համարն· 27·
բայց զայն եդ իբրև պատճառ, և զայս իբրև հետևու-
ելի· զի անդ ասաց· * հաստատեցից յարիսեան յա-
,, բիտենից զգաւակ նորա, և զաթոռ նորա՝ որպես
,, զաւուրս երկնից ։ Այս զի այսմ զհետ գոյր կալ
ասել նմա յարիսեան, վասն որոյ ասէ՝

Օ՜ տէր նորա յարիսեան կոչեցէք· Այսինքն քո՝ որ ըստ
մարմնոյ է զաւակ դաւթի, յարիսեան կացցէ· * ի՞
քո երկիր և այսօր, նոյն և յարիսեանս ։ (երբ· Ժէ·
8·) և այս կալը յարիսեան ոչ եթէ սոսկապէս ըստ
գոլոյն մտածէ, զի այն յայտ է, այլ ըստ ի գաւառը
գոլոյն, կամ ըստ իշխանութեան· վասն որոյ յաւելոյ,
և ասէ՝

Այս աւետ նորա (որպես ըսեփեան տալն եմ)· Այսոտով
խնացեալ լինի գերագոյն իշխանութիւն· և այս ըստ
ձևոյ ձարտասանից՝ որ ասի փոխանակութեամբ, որով ա-
նուն նշանին դնի փոխանակ անուան նշանակելոյն,
կամ անուն պարունակողին փոխանակ անուան պա-
րունակելոյն· և զի աթոռն է նշան իշխանութեան,
և է ևս այն ինչ յոր պարունակի՝ այսինքն նստի իշ-
խանն, անուն աթոռոյն դնի փոխանակ անուան իշ-
խանութեան· Այս ոչ այլ միտ կամի ասել· կացցէ իշխա-

նուիրէ նորա առաջի իմ յաւիտեան, առ որ օրինակ բերէ զարեգակն և զլուսին ասելով։

Արդեւ զերեքին առաջի իմ. որպէս լուսին։ Այս քան կրկնակի յարի ի բայս կոչէ՝ զոր եդ յառաջն. մի՝ ըստ բանի պայծառութեան. և մի՝ ըստ տեւողութեան. ըստ պայծառութենն կասի ասել. կացցէ իշխանութիւն նորա յաւիտեանս պայծառ՝ որպէս պայծառ կան առաջի իմ արեգակն և լուսինն։ Այսպէս սմին խօսի և բերանով երեմեայ յասելն. * կարէ՞ք զուարճ իմ որ ,, ըստ տունջեան և գիշերոյ խափանել չկենալ տիւ ,, և գիշեր. նոյնպէս և զուարճ իմ՝ որ ըստ դաւթի։ (երեմ. լգ. 20)։

Այսպէս տեւողութենն կասի ասել. որպէս արեգակն և լուսին կան և ինան առաջի իմ յաւիտեան, այսպէս և իշխանութիւն նորա կացցէ առաջի իմ յաւիտեան։ Ոչ այս օրինակ թեպէտ և չէ այնչափ մեծ, բայց քանզի մեզ երևելի է արեգակն, նոյնպէս և լուսինն ի լրման իւրում, վասն որոյ զնոսա բերէ. մանաւանդ զի յետ կատարածի աշխարհիս ևս երկոքին սուքս արեգակն և լուսին ունին կալ ինալ յաւիտեանս. արեգակն յաւուրըն պայծառութեն, և լուսինն ի գիշերկուրեն լրման. զի միշտ լցացեալ ինասցէ. և յայս անկարկելով յարէ զնոսն և ասէ։

Օչ հասարեալ է յաւիտեան, վայ հասարեմ յերկինս։ Լուսինն կոչի ատ հանդերձ արեգականմբ վկայ հաւատարիմ յերկինս ըստ երից. մի՝ ըստ անվրէպ վկայելոյ ժամանակաց. ըստ այմ սաղ. ՃԾ. 19. * արարեր ,, զլուսին վասն ժամանակի ։. յոր միտ մեկնի և ի քաղդ՝։ Երկրորդ՝ ըստ անվրէպ վկայութեն տալոյ, թէ գոյ կառավար աշխարհի, զորսիսկ վկայութեն եւ ի ժամս խաւարեալ նա հանդերձ արեգականբ։ Երրորդ՝ ըստ անվրէպ վկայ լինելոյ այսինքն՝ ըստ կալոյ ի մարգկան յանվրէպ վկայութեն։ Այդ ասէ՝ որպէս լուսինն հաստատեալ է ընդ արևու ինալ յաւիտեան, և է անվրէպ ի վկայելն, այսպէս և իշխանութիւն նուիրեցեալ ինասցէ յաւիտեան. և ինքն հաւատարիմ վկայ այնր ամենայնի՝ զոր արար ըստ սահմանելոյ հօրն. ըստ այմ մեկնութեն գնի շաղկապս և՝ զկնի բառիս յաւիտեան. որպէս

դնի յերբ, և յայլս։

Արթն է առաքեալն ասել թէ ոճ ըստ մարդկան վիջանելով՝ ի վկայութիւն կոչէ աստ զարեգակն և զլուսին՝ որպես թէ ասէր. ահա որպէս դաւթի կացցէ յատեանն. որպէս կան առաջի իմ յատենին արեգակն և լուսին, և երկրքին սոքա լիցին յերկինս հաւատարիմ վկայ ուխտին իմոյ. իբր զի ցորչափ սոքա ձառագայթիւք իւրեանց լուսաւորեն զերկինս և զերկիր, ես ևս մինչ յիշեցից զայն ուխտն իմ՝ զոր եդի ընդ դաւթի. և յիշելովս կատարեցից զոր խոստացայ։

Քան սմին համեմատութեամբ կշռեալ՝ այս քան առաջի դնի իբրև զուխտն զայն՝ զոր եդ ոճ ի խօսիչն ընդ նոյն յատենին ցնա. * հաստատեցից զուխտ իմ ընդ ,, ձեզ .... զաղեղն իմ եդից յամպս, և եղիցի ի ,, նշանակ յատենական ուխտին ընդ իս և ընդ ամ- ,, պոյն երկիր. և եղիցի ի գումարել ինձ զամպս ի ,, վերայ երկրի, երբ ելցի աղեղն իմ յամպս և յիշե- ,, ցից զուխտն իմ որ ընդ իս և ընդ ձեզ ... և ոչ ևս ,, եղիցի ջրհեղեղ ։ (ծնն. թ. 11 -- 16)։ Ընաւ ելոյն ոմանք ասէ՝ ըստ յարմարական մեկնութեան, թէ աստ վկայ հաւատարիմն նշանակէ զՀոգի՝ որ վկայեաց ի վերոյստ ի վերայ որդւոյն. այլք թէ նշանակէ զքո. և յայս միտ կամի ասել. ահաւադ նորա յատենեան կացցէ, և ինքն լինի վկայ հաւատարիմ յերկինս ըստ ո- րում ասի ի յայտ. ա. 5. * ի յեղ քեզ հաւատարիմ ,, վկայէ որ է ... անդրանիկ ի մեռելս, և իշխան ,, թագաւորութեանց երկրի ։ Ընդ միտ ասի յհայ. ծէ. յ. 4. * եդից ընդ ձեզ ուխտ յաւիտենական ,, զորբութեան դաւթի հաւատարիմ. (այսինքն զոր ,, խոստմունն, որով խոստացաւ Հաստատել զամ ոն ,, դաւթի յաւիտեան) ահաւադիկ ի վկայութիւն ,, հեթանոսաց ետու զնա իշխան և հրամանատար ,, ազգաց ։

Հոգևորապես, յաւելու լամբ և ցայս ինչ յայլոց՝ թէ * արեգակն է աւետարանն, և լուսին՝ օրէնքն՝ ,, որ վկայ եղև քրիստոսին. և մաշեալ պակասեաց՝ ,, տեղի տուեալ Հառագայթիցն նմին. զոսոս է զգե- ,, ցեալ աթոռն քան այսմիկն է եկեղեցի. Ըստ որում

,, եւ տես յովհաննէս ՚ի յայտնութենէն ։ * կին մի ար-
,, կեալ զիւրեաւս զարեգակն , եւ լուսինն ՚ի ներքոյ
,, ոտից նորա ։ (յայտ . ժԲ . 1) ։

Լսելոյ զայս իմն լուսնիւ նշանակի ատ առանձինն նոյն եկեղեցի ՝ որ լուսաւորի յարեգակնէ արդա-
րութեան . և ինայ յաւիտեան . ըստ որոյ ասէ բարեզ-
վարդապետ . * լուսինն բարի օրինակօք նմանի յեկե-
,, ղեցի . զի զլոյս լինչքինէ ոչ ունի , այլ յարեգակ-
,, նէն ստուգապէս առնու լոյս . և արեգակն եկե-
,, ղեցւոյ է քրս . ուստի լուսաւորեալ լինին հաւատա-
,, ցեալքն . որպէս լուսինն յարեգակնէ ։

Ի ստանօր աւարտի առաջին մասն այսր սաղմոսի , և սկսանի երկրորդ մասն . առաջին մասն էր կարգեալ ՚ի գովութիւն ողորմութեան և ճշմարտութեանն այլ . ըստ-
բում ողորմութիւնք խոստացաւ զայն ամենայն՝ զոր ա-
սացաք ՚ի վերոյ . և ճշմարտութիւնք ունէր կատարել զխոստացեալսն : Իսկ երկրորդ մասն է կարգեալ ըստ հակառակն ՚ի յայտարարութիւն աղէտից , որք հասին ՚ի վրէ իսրայէլացւոց ՚ի գերուէն բաբելացւոց . որովք երեւէր թէ ած զայնպիսի անմահանջելի խոստումնս ոչ եւս ունի կատարել . վասն որոյ սկսանի ասել ,

ՀԲ . Ով մարդ՝ դու ուրեքեղէր ես անարժեղես . ես ընդ վայր
հարքը ղծծել ես :

Ի յս բան նոյնպէս և յաջորդք սորա մինչև ՚ի համարն 42 . կրկնակի մտածին . մի՝ իբրև աղօթք . և մի եւս՝ իբրև գանգատանք . իբրև աղօթք մտածեալ , սովիմբ խնդրէ մարգարէն՝ զի կատարեսցէ ած զխոստումն իւր . զի թէպէտ և այն խոստումն ոչ ուշ էր կախեալ զաղօթից և զխնդրուածոց , որովհետև առանց պայ-
մանի արարեալ էր ած զնոյն , և երդմամբ հաստա-
տեալ էր կատարել , բայց կամի ած՝ զի աղօթիւք խնդրեացի յիւրմէ այն , զոր առանց աղօթից խոստա-
նայ . որպէս տեսանի այս յայնմ խոստման՝ որով խոս-
տացաւ ած աբրահամու՝ թէ իսահակաւ բազմացու-
ցանելոց էր զզրդիս նորա . և զայս երդմամբ հաստա-
տեաց առանց թէուէնէ (ծնն . իբ . 16 -- 18 .) բայց յետ ժամանակաց տեսեալ սահակայ՝ թէ ամուլ էր ռեբեկա կին իւր , աղաչէր զած վասն նորա (ծնն .

իե. 21.) ուր ասէ՝ Որ գիրն, Թէ * լուաւ Նմա Աբ, ,, և յղացաւ ռեբեկա կին Նորա ‖. ըստ այսմ աղօթէ և ասա մնրգաբէն, զի կատարեսցէ Աբ զխոստումն իւր։

Խոկ իբրև գանգատանաք մտածեալ՝ այս գանգատումն ըստ այլևայլ բանի Հայէ առ այլևայլս. Նախ՝ առ խոստացեալն մեծ յաղագմանն, մինչև յայտնի երևիլ Թէ այն խոստումն անագմանելոց էր յայժ։ Երկրորդ՝ առ Հակադրեալն խոստացեալին ըստ խափանման. իբր զի այնպիսի իրք պատահէցան խորայէլացւոց՝ որովք կա բևին Նոքա Համարիլ Թէ խափանելոց իցէ խոստացեալն Աբ։ Երրորդ՝ առ խոստացօղն այսինքն առ Աբ ըստ ազդարարութեան. ըստ որոյ կամի ծանուցանել Աբ՝ կամ մնանաւանդ ազգ առնել, զի Հայեսցի յայն՝ զոր խոստացաւ, և յայն՝ որ ինքեանց պատահեցաւ. քանզի ներՀակիքը էին միմեանց. զի զոր խոստացաւն, էր բարձրանալ ահռոց զաւակին դաւեթի, և այնու բարձրանալ նաև Ժողովրդեան. խակ Ի մատնիլ Նոցա Ի ձեռս բաբելացւոց ամենայն ինչ ընդ Հակառակն դիպաւ։ Ի սա այսոցիկ երկուց տեսութեանց կաբեն ասիլ բանք մաղմոսիս, և ըստ երկուցն ևս ընդոյն իմաստ Ի մի գրել գրեն. որպէս և յայտ է։

Երդ որպէս ասացեալ է Ի Բ. Թագ. իե. Բ. մնաց լԷ. և երեմ. ծԲ. բաղում աղէտական իրք գործեցան առ իսրայէլացիս. մի՝ կոտորած և գերուն Ժողովրդեան, և ս և կանանաւորիլ ծննդոց նոցա, այսինքն սեգեկիայ արքայի, և ածիլ նորա Ի բաբելոն զոր կուրացուցեալ եդին Ի տան աղօրեաց մինչև յօր մահու նորա։ Երկրորդ՝ կործանումն Թագաւորութեանն և աւերումն տաճարին և պղծութեանն սպասուց նորա։ Երրորդ՝ քանդումն պարսպին երուսաղէմի և բռնձումն ամրութեանն քաղաքին։ Չորրորդ՝ յափշտակութիւն ստացուածոց Ժողովրդեան. որոց դէմ եկն խայտառակիլ նոցա առաջի այլոց ազգաց։ Ո այս ամենայն ահա կարգաւ առաջի դնէ մնրգաբէն, և նախ վասն առաջնոյն ասէ։

Խոկ սէր՝ դառ ծրծելիք և անարբելիք. և ընդ վայր հարիք զծնելս յո։ բառիւս ծծել՝ նշանակի աստ սեգեկիա արքայ. կարծ նշանակիլ և հայր նորա, զորմէ տես ե.

բեմ. ԻԲ. 1–30. ըստ որում թագաւորք յուդայ կո-
չէին օծեալ ՚ն. և յայս միտ կամի ասել. ապաքէն
դու ինքն խոստացար տէր առ դաւիթ ծառայ քո. և
երդմամբ հաստատեցեր, թէ զաւակ քո յաւիտեան
թագաւորեսցէ. և զինչ այս էցէ՝ զի այժմ զգաւակ
նորա զսեդեկիա զվերջին արքայ զօծեալն քո մերժե-
ցեր ՚ի թագաւորութենէ հանդերձ ժողովրդեամբ
իւրով. և անարգ կացուցեր զնա և զորդիս նորա ընդ
նմա. և ընդ վայր հարեր զնա մատնելով յամե-
նաշուառ ծառայութիւն բաբելացւոց:

Վարձ է բարեխօս օծեալ՝ իմանալ և զնոյն ինքն զդա-
ւիթ. յոր միտ կամի ասել. դու խոստացար դաւթի
օծելոյ քո՝ տալ նմա թագաւորութիւն յաւիտենական.
և այժմ զնոյն օծեալ քո մերժեցեր՝ ոչ յինքեան, այլ
՚ի զաւակի իւրում և ՚ի ժողովրդեան. որպէս թէ ա-
ռեր, խոստացար զբարիս և հատուցեր զչարիս. որով
ցուցեր՝ թէ ոչ ևս կամիս պահել զուխտ քո, այլ ցրել
զայն. և առ այս յարէ, ՚ի մէջ բերելով զերկրորդ ա-
ղէտն, և ասէ:

ԷՁ. Վարձկօսցէ զուխտ ՚ի ծառայէ քոմէ. պղծեցեր
չերմէ ըստ ՚ն: Այս բան ոչ ցուցանէ զայն զոր հնչէ, այլ զայն՝ զոր
մարգարէն դիտէ. իբր զի ոչ ցուցանէ՝ թէ յիրաւի
ՀԾ դարձոյց զայն՝ զոր ուխտեաց, այլ թէ դադարե-
ցուսցէ և բարձցէ ՚ի միջոյ զայն՝ որով երևեցուցանէր՝
թէ դարձուցեալ է զուխտ իւր. յայս ակնարկելով
ասէ:

Վարձկօսցէ զուխտ ՚ի ծառայէ քոմէ. պղծեցեր չերմէ
ըստ ՚ն: Այսինքն յայսմանէ թշուառութիւնս
մատնելով զմեզ ցուցեր՝ թէ յետս դարձուցեալ ես
զուխտն զոր եդեր ընդ դաւթի. վ՚ս զի ահա պղծե-
ցեր յերկրի զարքութիւն նորա: Իւր ըստ ՚ն նշանակի
նախ թագաւորութենէն յուդայ կամ թագաւորական
պատկն. ոմն դնի ՚ի մեկն" քաղդ" և ՚ի թարգ" ասոր".
զի այն նուիրեալ գոլով ՚ով՝ ասէր սրբութիւն, այսինքն
սրբազան իր. և ահա զայս թագ պղծեաց ՀԾ, այսինքն
ետեղ և անարգեաց իբրև զսիրտ ինչ. որով և քար-
ձաւ իսպառ թագաւորութիւն յուդայ յաւուրս յոյակիմ.

մայ և սեղեկիայ (ե. Թագ. իե)։ Նրկրորդ՝ իմացեալ լինի տաճարն և խորանն՝ զոր կանդնեաց Դաւիթ, և ս և սպասք խորանին՝ որք էին պարծանք ազգին հրէից. քայց նոքա և ս աւերեցան և պղծեցան։ Նրրորդ՝ իմացեալ լինի խոստումն արարեալ առ Դաւիթ ըստ նշանակելոյն, այն ինքն և իրն խոստացեալ. զորոյ զնեբհակն տեսանել խորհելացուց կարէին ասել՝ Թէ ուրեմն Թոյլ ետ ած պղծիլ այնմ, այսինքն արհամարհիլ։ Յայս միտ բերէ պօղոս զայն բան եսայեայ. ծԸ. 3. յասելն. պործ. ժՊ. 35. * զորըսւթիւնն դաւթի զհաւատարիմս ‖ այսինքն զխոստմունսն եղեալս առ դաւիթ զոր ունէր հաստատել ած հաւատարմութիւն։ Վ.Դորգ վարդապետ խօսելով ի վերայ այսր սրբոյն գրէ (ի մեկն. եսայ.) այսպէս. * և զինչ լոցեն սրբութիւնքն դաւթի. (պատասխանի) ուղիղ կարգն բարեկեցութիւնէ. յաջողութիւնքն, իսկ այլք ասեն զօրութիւնն դաւթի. զարձեալ այն է սրբութի՝ զի իշխանութիւնն հաստատուն եկաց ‖։ Ո խոստումն և ս արարեալ ոյ վճռ գալստեանն քոյ համարի գԴորգ վարդապետ սրբոյն դաւթի, և ս և զնոյն ինքն քո, յասելն. * քայց ինձ Թուի սրբոյն դաւթի զքո ասել, այն որ ի պատգամսն որովայնի նորա նստուցանել ոչ միայն դաւթի, այլ ամենայն աշխարհի եղև սրբութի ‖։ Նյս ըստ այսմ առաջիկայ բնաբանդ ըստ յետին մասին մեկնի այսպէս. զխոստումն սրբութեդ այսինքն գալստեան որդւոյ քո արհամարհ ցուցեր, մինչև ոչ և ս կամիլ կատարել։ Ա.յլ վասն բառիս սղբ-ն՝ որ դնի աստ, և ի համար. 40. տե՛ս և ի սաղ. ձլա. 17. ուր ասի.

* ի վերայ նորա ծաղկեսցի սրբութի իմ ‖։

Նակ բառդ յերկուս՝ երբակի կարէ իմացեալ լինիլ աստ. մի՝ ըստ ի մէջ բերելոյ զնշանակութիւն նուաստութե. յոր միտ կամի ասել. յերկիր հարեր և ոտնակոխ արարեր զսրբութի նորա։ Նրկրորդ՝ ըստ ի մէջ բերելոյ զերկիրն՝ ուր եղև այս. յոր միտ կամի ասել. զայս արարեր յերկրի անդ՝ զոր ընտրեալ էիր քեզ. կամ ըստ ի մէջ բերելոյ զերկիրն՝ յոր վարեցան. յոր միտ կամի ասել. զսրբութիս խորհելն յերկիր օտար վարեալ էիր և զայնշափ եաուր համարիլ։ Նրրորդ՝ ըստ

'ի մէջ բերելոյ զսորհուրդ խոստմանն. յոր միտ կաս մի ասել. զայսոսիկ առնելով ցուցեր, Թէ ուխտ քո ոչ է վասն երկրաւոր Թագաւորութեանէ, այլ վասն երկնաւորին: Ո՛չ այսոսիկ եղեալ խօսի ասպա և վասն երբորդ աղէտիցն, ասելով.

ԼԷ. Վաւիեցեր զվէնայն պարիսպս նորա. և եդիր զմահաբս նորա 'ի դռնոն:

Ա՛յս հայել կայ՝ զոր գործեցին ասորեստանեայք ընդ ազգն իսրայէլի. զի չետ գերելոյ զնոսա՝ և չետ այրելոյ զաւաձարն՝ եզծին զպարիսպս նորա և զամուրսն իւրեանց. վասն որոյ ասէ:

Վաւիեցեր զվէնայն պարիսպս նորա. և եղեալ զմահաբս նորա 'ի դռնոն: Որ բառս նորա՝ դնի փոխանակ ազգին իսրայէլի, կամ փոխանակ դաւԹի ոչ լինքեան՝ այլ յազգի իւրում: Իսկ ասելովն զվէնայն՝ տայ իմանալ զի և իցէ պարիսպս, բայց մանաւանդ զարտաքինն և զնէրքինն. զի զվէնայն զոսոս քակեցին ասորեստանեայքն չուրջանակի, և զամուրս նորա եդին 'ի դողձին:

Որ ամրոք իմացեալ լինին նախ ամրութիքն, այսինքն զօրութիւն և ամրութիւն ազգին. և յայս միտ կամի ասել. որ ինչ միանգամ ամրութիւն և հաստատութիւն էր նորա՝ դարձուցեր յահ և 'ի դողձին ըստ որում 'ի պաշարման իւրեանց ահիւ գողային. մինչև ոչ և և վստահիլ ժողովրդեան անէրկիւղ բնակիլ 'ի քաղաքն յայնոսիկ: Երկրորդ՝ իմացեալ լինին այլևայլ բերդք կամ պարսպաւոր տեղիք եղեալք ընդ իշխանութիւն իսրայէլի. և յայս միտ կամի ասել. զամենայն բերդս նոցա գողացուցեր այսինքն սասանեցուցեր և տապալեցեր, կործանեցեր և անպիտանացուցեր: Ա՛յսմ մեկնութե նպաստեն Թարգ" ասոր" և արաբ" և քաղդ": Ո՛այս ամենայն ՚ի տայ մարգարէն ասելով՝ դու քակեցեր, դու եդեր, և՛ն. վասն զի առանց կամացն ՚ի ոչ էր հնար լինել այնմ: Ա՛պա յետ այսորիկ ՚ի մէջ բերէ մարգարէն և զյորրորդ աղէտն ասելով.

լէ. Յաքղամիէլեին ընա անցաւորս ճանապարհի. եղև նա նախառ գրացեաց խոյց։

Ո քաղաքն երուսաղէմ և զոլորը ազգն իսրայէլի՝ նմանութիւ բնի խօսելով՝ արարին ասորեստանեայք իբրև անցանկ և անտէր այլ։ ընդ որ կարէ մտաՆել ո՛ և իցէ անցաւոր մարդ, և առնուլ անտի՝ զոր կամի. յայս հայելով ասէ։

Յաքղամիէլեին ընա անցաւորս ճանապարհի։ Ուր դերա՝ նունդ ընա՝ դնի փոխանակ քաղաքին երուսաղէմի, և այնու նշանակի նախ ազգն։ Այլ ըստ այմ կամի առել. տեսեալ թշնամեաց մերոց զքաղաքս մեր անպատրեալ, և զազգ մեր անօգնական՝ դիմեցին ի վերայ, և կողոպտեցին զազգն և զքաղաքն, և ա և զոլորը երկիր մեր. որպէս առնեն ճանապարհորդք ընդ անցանել առ այնպիսի այգուվ՝ որ իցէ անցանկ և անպատհապան, կամ առ այնպիսի ագարակաւ՝ որ իցէ անպատսպար լքեալ։ Այլ զի այսմ հետեւեցաւ կրել ազգին այնորիկ նախատինս, վասն որոյ յարէ։

Եղև նա նախառ գրացեաց խոյց։ Կամի ասել. ազգն հրէից կամ քաղաք նոցա՝ յորմէ պատկառելին ազգք բնակեալք շուրջանակի, դարձաւ ի նախատինս առաջի նոցա, և եղև նիւթ նախատանաց նոցա, որ և ասէ. եղև նախատելի մեռելոյ ազգաց ի տեսանել նոցա՝ թէ թշնամիք նորա զոր ինչ և կամեցան արարին ընդ նա։

Լսայց այս ամենայն հայէր յայն՝ զոր ասէ ի խոստանալն զաւետի առաջի եգ նմա ասելով ի համարն 6. 7. 8. թէ ի Թողուլ որդւոց նորա և ազգի նորին զորինն իմ * հարից դաւազանաւ զանօրէնութիւնս նոցա, ,, և տանջանօք զանիրաւութիւնս նոցա ‖։ Այլ զի Թողին նորա զօրինս ոչ, վասն որոյ և ասէ ի ձեռս զաստօրեստանեայն՝ ընդ որս և զեզիպտացիս և զայլս. և նոքիմիք իբր գաւազանաւ եհար զնոսա. և որ մնծն է, գրեթէ ինքնին յաջողեաց թշնամեաց նոցա՝ գործել զայս ամենայն. և առ այս յարէ զկնի և ասէ։

ԼԸ. Բաւէր արարեր ցՀԳ նեղլեայ նորա. ուրախ արարեր զնոսա ցաղենային ընչանդիս նորա։

ԶՋուխ լմնացեալ լինի աստ այն զօրաւոր՝ որով հարկն և նկուն արարին Թշնամիք զօրդեան խորայելի։ Եւ Թէպէտ այն զօրութիւն հայելով յիսրայէլ՝ էր իւր ձախ ձեռն, քայց հայելով՛ի Թշնամիսն՝ ասի աջ՝ ըստ երկուց. մի՝ ըստ յաջողելոյ կամացն Նոցա. և մի և ա՝ ըստ կատարելոյ կամացն Ոյ. զի ոճ կամելով զառաջ նորա՝ ձեռն Թշնամեաց ջնջել, զնոսա զօրացուցեալ. վասն որոյ ասէ։

ԼԹ. Բաւէր արարեր ցՀԳ նեղլեայ նորա. ուրախ արարեր զնոսա ցաղենային ընչանդիս նորա։ Այսինքն զօրացուցեր զձեռն Թշնամեաց խորայելի. կամ եաւր Թշնամեաց յաղթել խորայելի զիւրաւ, որով և ուրախ արարեր զնոսա։ Որ որպէս և տեսանի՝ բառիդ նեղէլ և ընչանդ՝ նշանակեն զնոյնս։ Ոսկ եթէ զայլևայլս նշանակեսցեն, միտ բանին լինի այս. ՛ի զօրացուցանելդ զնեղիչս նորա՝ այնու ուրախ արարեր զԹշնամիս նորին, զորոյ զհակառակն յուզեր նմա. զի ոչ իւիք օգնեցեր նմա ընդդէմ Թշնամեաց նորա, այլ մանաւանդ նուաղեցուցեր զօգնութիւն քո ՛ի նմանէ. վ՛որ որոյ յարէ զկնի և ասէ։

ԼԹ. Բաւէրդ ցՀԳ ՛ի սրոյ նորա. և ոչ ընկալաւ զնա ՛ի պաշէրպէի։

՛Ի պաշարիլ երուսաղէմ ՛ի զօրաց նաբուգոդոնոսորայ՝ Թէպէտև սեդեկիա արքայ ամենայն զօրութիւք պատրաստեցաւ, նոյնպէս և զօրք նորա, քայց ՛ի դիմել ՛ի ներքս Թշնամեաց՝ ոչինչ կարաց առնել, կամ պատերազմաւ իւիք վանել զնոսա, այլ փախեաւ և կալեալ եղև. որով և ամենայն պատրաստուԹիւն նորա յոչինչ դարձաւ. զի ոչ օգնեաց նմա տէր. վասն որոյ ասէ։

Բաւէրդ ցՀԳ ՛ի սրոյ նորա. և ոչ ընկալաւ զնա ՛ի պաշէրպէի։ Այսինքն ոչ օգնեալովք նմա (այս է սեդեկիայ և զօրաց նորա) ամենևին անպիտան կացուցեր զպատրաստուԹիւն սրոյ նորա և այլոց զինուց նորին. և ՛ի փախչիլ նորա՝ ոչ ընկալաւր զնա, այլ մատնեցեր ՛ի ձեռս խնդրողաց նորին. և զորս ունէր՝ ապականեցեր. վ՛որ որոյ յարէ։

ՃԸ. Նարգեցեր ըղբօսնել նորա. և կանոն նորա չերկիր
հոգածանեցեր.

Նաւս սղբօսնել՝ (որպէս ասացաք ի համարն. 35.) զնի աստ նախ՝ փոխանակ փառաւորութե թագաւորի կամ փոխանակ թագաւորական զարդուց, և հանդերձից, զորս երբ ուզէին իսրայէլացիք: Նրկրորդ՝ փոխանակ դասակարգութե զինուորաց կամ փոխանակ զօրութե զինուց ևն. կամ ըստ ասորւ" փոխանակ գնդի յաղթողաց: Նրրորդ՝ փոխանակ զոհից զոր մատոյց սեդեկիա ի յաղթելոյ թշնամեաց: Նորրորդ՝ ըստ քաղդ" փոխանակ դասու քահանայից: Հինգերորդ՝ փոխանակ տաճարի և սպասուց նորա. և զի ամբ անարգեաց զսուսա. ի որոյ ասէ:

ՃԹ. Նարգեցեր ըղբօսնել նորա. և չանոն նորա չերկիր հոգածանեցեր: Նայսինքն զայն ամենայն զոր երբեւ ոք ինչ ունէր թագաւոր մեր, և փառաւորութիւր ի նոսա, երբեւ անարգ ինչ թողեր կորնչիլ: Նոյնպէս և զաթոռ թագաւորութե նորա, եւս և զիշխանութե նորին չերկիր հոգածանեցեր. որպէս յորժամ ոք զջուր ներեսաւ չերկիր հեղուցու, և ջուրն ոչ երևեսցի. և զի սովին վերջացաւ այն իշխանութի թագաւորութե նորա, ի որոյ չարէ զկնի և ասէ:

ՄԱ. Նաւուղ արարեր չաւուրս ժամանակաց նորա. և հեղեր չնովաւ չամօր:

Նայս բան ուղղակի հակադրի այնմ՝ զոր եզ ի խոստմանն ոյ ի համարն. 27. և 33. յասելն, թէ ամբ խոստացաւ չաւիտեան հաստատել զզաւակ և զաթոռ նորա. և ահա հազիւ տևեաց այն 430 ամ. քանզի ի խոստմանէ անտի մինչև ի բարձումն թագաւորութե այսչափ ամք անցին: Նւ զի այս չոյժ նուազ է, և երբեւ ոչինչ՝ համեմատութե տևողութե այնր խոստ-

ՄԲ. Նաւուղ արարեր չաւուրս ժամանակաց նորա. և հեղեր չնովաւ չամօր: Նամի ասել. դու խոստացար դաւթի՝ չաւիտեան թագաւորել որդւոց նորա, և հասուցեր զայն մինչև ի սեդեկիա. և ի նմա վերջացուցեր զայն. և այսու չոյժ նուազեցուցեր զաւուրս այնոցիկ ժամա-

նակաց, յորս յաջորդելոց էին որդիք նորա. որում և հեղեր զնովաւ զամենի։ Իւր հեղեր աստէղ՝ կամի ցուցանել զառաւելութիւն նախատելի ամենայն սեռից. կայ։ զի այնպիսի մեծ խոստումն ոչ ի նմա վերջացաւ. և այն եղև նմա ամենի մեծ և ամենի անչքնելի։ Արքի է զայսոսիկ նուազ աւուրս վերածեալ ի յերեսին յորեսին Թագաւորս յուդայ, որք կամ ի գերութեան և կամ ի շղթայս մեռան, այսինքն է Յովաքազ, յոյակիմ, յեքոնիա, և սեդեկիա. զի Յովսքազ՝ այն է սէլլեն և սաղտմ որդի յովսիայ զերիս ամիս թագաւորեալ, և գերեալ յեգիպտոս՝ անդ վճարեցաւ։ Յովակիմ զամս վեց թագաւորեաց, բայց ընդ հարկաւ քաղդեացւոց, յորոց և սպանաւ, և մարմին նր իբրև գէշ անկաւ։ Յեքոնիա զերիս ամիս և աւուրս տասն թագաւորեաց, և գերեցաւ ի բաբելոն, և արիաւ ի բանտ մինչև ցաւուրս եվիլմերովդայ արքայի։ Սեդեկիա յետինն քան զամենեսին՝ մեռաւսան ամ թագաւորեաց, և գերեալ ի բաբելոն՝ անդ մեռաւ։ Ի յոսրիկ թագաւորք չորեսեր անցուցեալ զաւուրս նուազս՝ եղեն յետինք, և ոչ ևս այլ ոք յարեաւ թագաւոր որդւոցն իսրայէլի։ Արդ որոյ ասէ նուազ աւրեր զաւուրս ժամնմանակաց նորա։

Ի ամբ՝ զայս ամենայն սկսեալ ի ՅԱ. համարոյ մինչև ցաստ՝ մեկնի ի վերայ եկեղեցւոյ ըստ յետինն ժամանակի, յորում՝ ի թուականի մարդկան՝ երեկեցաւ նա երբեք երբեք առաջի ոտարաց իբրև մերժեալ ոչ ի գոլոյ, այլ ըստ բարիոք գոլոյ, վասն պէսպէս իրաց, այսինքն վր յանձսեալոյ անօրհնութեանց, վր նուազելոյ սիրոյն, վր պակասելոյ հաւատոց եւ, որպես և տեսանել ի մեղսասեր քրիստոնեայս, և յանհրահանգ պաշտօնեայս։

Ոչ այսր վհետ եկն կործանումն պարսպաց այսինքն առաքինութեանց, և դղրդումն ամրոցաց այսինքն առաջնորդաց. որոյ վր և զևք իբրև անցուորք ձանապարհաց հաց անպատասպար տեսեալ զնոսա՝ յափշտակէն զարհուրեալս ի սրոյ նոցա. որով և բարձրացեալ երեևեցաւ աջ նեղչաց և փորձչաց նոցա. յորմէ որպես և տեսանի, եկեղեցիք քրիստոնէից նախատեալ լինին ի ղրացեաց, այսինքն ի հրէից և ի հեթանոսաց։

Ո այս գուշակեցին և առաքեալքն բազում քանիւք, զորոց կարեմ տեսանել ՚ի Թուղթն պօղոսի, պետրոսի, յովհաննու և յուդայի։ Եւ Թերևս մի այսօրիկ դարձոյց ՚ած զգնուելն ՚ի սրոյ քրիստոսէ՝ այսինքն յառաքինութենէ նոցա, և ոչ ընկալաւ զնոսա ՚ի պատեբազմի ընդդէմ սխտից։ Աւետի և բազումք որք էին աՀոռ ՚ոյ և տէղի սրբութեան, կործանեցան յերկիրը, և յախտս Թաւալին. մի սրոյ և այսպիսեացս աւուրք լինիցին նուազք. զի միայն յերկրի աստ ուսնիցին զանցաւոր բարութիւնս. որոց յաջորդէ ամենին յաւիտենական։

Ո այսոսիկ առ ՚ած խօսելով՝ և առ նա կարգելով մարգարէին զամէն՝ դու արարիր ասէ. ոչ զի ինքն ՚ած այսպէս առնէ, այլ զի ըստ գրելոյն պօղոսի՝ որովհետև նոքա կամակար ընթանան ՚ի չարիս, ՚ած և սմանէ զնոսա ՚ի կարիս. իբր զի Թոյլ տայ նոցա գնալ յայնս. և * ամիտրէն յինքն զնախախնամութիւն. ուս. ,, տի և մարգարէն զԹոյլ տալն ՚ոյ մնանութեան Համա-
,, բի ‖. որպէս գրէ լամբ՚։

Ո օրս առացաք ՚ի վերոյ՝ ցաւագին նկարագրել զնոր-Հաղէն ՚ի դիմաց քրի (՚ի ա. Թուղթն առ կիրմանուել կայսր, երես. 110.) այսպէս. * դուք զինն արհա-
,, մարհեալ զսիրոյն պատուիրան զնՀամէմատ ձեր ըն-
,, կալեալք դարձեալ զնրատա, զատելոլեն և զաժա-
,, նութիւն. մի այսօրիկ դարձցի զօգնութիւնն իմ ՚ի
,, սրոյ ձեր. և մնանեցի զձեզ ՚ի ձեռս հեթանոսաց.
,, արդ եՀեթ փոխիք դարձեալ ՚ի սիրոյ իմոյ պատուի-
,, րան, և ժողովիք ՚ի մի կաթուղիկէ առաքելական
,, եկեղեցի իմ՝ փոխեցայց և ես ՚ի բարկութենէ անտի
,, ՚ի քաղցրութեն. և զգեցուցից ձեզ զօրութենս ՚ի
,, պատերազմի, և դյաբուցեալսն ՚ի վերայ ձեր՝ ներ-
,, քոյ ձեր աթարից ՚։

Ո ստանօր առարտի երկրորդ՝ մանն այսր սաղմոսի. և սկսանի երրորդն՝ յորում առաջի դնէ մարգարէն զաղաչանս իւր զարմացական եղանակաւ. և ոչ Հաւանձակեալ խնդրել յայնմէ՝ օրում ցանկայ, խանգաղատելով պղատտի իբր գաղտնիք՝ ընդ որ զարմացայ, վ՚ որոյ ասէ՝

խնդ. Որովհետև յիշեք զաբյոյանին զբերեսս էս խոպան. բար-
բոսեցի որպէս հնար նախանձ էս։

Բառս գնաց յիշեք՝ ի կողմանէ խօսողին առաջ՝ դնի
աստ իբր զարմացական, իսկ ի կողմանէ լսողին՝ այս-
ինքն ոչ, դնի իբր յորդորական։ Օ ի մարգարէն
Հայելով նախ ի խոստումն ոչ, և ապա տեսեալ զգ-
ուշերջանալ Թագաւորութեանն ի տանէ գաւթի, զարմա-
նայ զի ոչ տեսանէ համեմատութեանն ի մէջ խոստմանն
և ի մէջ եղելոցն. և պատճառ զարմանալոյն եր այս,
զի երկոքին ևս էին ստոյգ. մին ըստ խոստմանն ոչ,
և մին ըստ իրին դիպելոյ. իբր զի որպէս խոստումն
եր ստոյգ, այնպէս և դիպեալքն էին ստոյգ։ Այլ
այսմ ոչ կարեր այլ ինչ հետեւեցուցանել՝ բայց եթէ
զայս միայն, թէ ուրեմն այն խոստումն յայլ ինչ գե-
րագոյն Թագաւորութեանն ակնարկի՝ և ոչ յայս. բայց
գեռ ունի յապաղել. մի որդ և ի նոյն Հայելով հա-
մարձակի ի յորդոր մնալոյ առ ած, և զզարմացումն
իւր ընդ յորդորումն միայարեալով ասէ նախ։

Որովհետև յիշեք զաբյոյանին զբերեսս էս խոպան։ Կամի ա-
սել. գիտեմ տէր՝ զի զոր խոստացար, ունիս կատա-
րել. բայց զինչ այս իցէ՝ զի ոչ Հայիս յայն՝ զոր խոս-
տացար, այլ գարձուցեալ ես զերեսս քո ի Հայելոյդ
ի սոյն. իսկ արդ միթէ մինչև խոպան, այսինքն մի-
թէ մինչև ցվերջին ժամանակ այսպէս գարձուցեալ
ունիցիս զերեսս քո. և եթէ միշտ այսպէս արասցես,
երբ ասաս զոր խոստացարն կատարեսցես։ Այլ զի մի
լուիցէ յիշդ պատասխանել, թէ մի զի բորբոքեալ է
բարկութիւն իմ մի անօբէնութեանէ որդւոցն իսրայէլի,
կանխէ ինքն և ասէ։

Որովհետև որպէս հնար բարկութիւ էս։ Ուր զօրութիւնք
դնի բառս գնաց յիշեք. որպէս թէ ասէր. Այո տէր,
գիտեմ զի բորբոքեալ է բարկութիւն քո, բայց մինչև
յիշեք բորբոքեսցէ, միթէ այրելոյ իցէ նաև խոս-
տումն քո։ Այլ արդ եթէ իբրև հնար բորբոքեալ է
բարկութիւն քո, խոստումն քոյ իբրև զուր չիջուսցէ
զայն։ Հայս կամելով յորդորել յաթէն զինի և ասէ։

խե՞ր. Յովսէփ չէզնա՛ և ա՛ծս՝ ինչ ունի իմ հանգիստս. դիւրի՞ ընդ ինչ օտեղջիւր գանիցայ օգուտ մարդոյն։

Օ այս բան դնէ մարգարէն ի գլուխս խրատ տալով հայելով ի լուծին խոստմանն ոչ ըստ երկուց. մի՛ ևս հարկաւոր գոլոյ նորա, և մի՛ ևս՝ ըստ փութով կատարելոյ նորին. վա՛ որոյ ասէ։

Յովսէփ չէզնա՛ ա՛ծս՝ ինչ ունի իմ հանգիստս։ Կամի ասել. ապաքէն տեսանես տէր՝ զի բարձեալ է յինէն ամենայն հանգիստ, և պաշարեալ է զիս յամենայն կողմանց նեղութեամբ, ես ի դերութեամբ եմ մատնեալ, և երկիր իմ յաւար թշնամեաց տուեալ, թագաւորութեամբ իմ բարձեալ, և ամենայն վայելչութիւն իմ էզձեալ, յոյսդ ամենայնի՛ ունի՛ իմ հանգիստ, այսչափ ունի կարի լինիլ հանգուցիչ իմ. արդարև ոչ որ՝ եթէ ոչ դու տէր միայն. և զի դու ևս Թագուհի, զինչ ինձ՝ բայց եթէ վշտագին կեալ, և տառապանօք մեռանիլ, հանապազ տուայտիլ և ունայնաձաձան գտանիլ, Ինդ որով քանիւ կամի ցուցանել՝ եթէ կարևոր է ի՛ սմին՝ կատարուիլն խոստմանն ոչ փութով, որպէս ևս ասէր. եթէ կատարեսցես փութով զխոստումն քո՝ զոր արարեր ընդ դաւթի, գտից անտարակոյս զիմ հանգիստ՝ ազատեալ ի տառապանաց իմոց. իսկ եթէ անտես արասցես զխոստմամբ քով, և ոչ կատարեսցես զոր խոստացար, փոխանակ հանգստեան՝ առաւել ևս յաճախեսցեն Թշուառութիւնք ի վերայ իմ. և ես յետ այսչափ տառապելոյ մեռայց՝ առանց տեսանելոյ զհանգիստ անձին իմոյ, որով և ոչինչ չահեցայց. և զինչ օգուտ քեզ անտի. յայս հայելով յարել զկին, և ասէ.

Պէնէ ի՞ ընդ ինչ օտեղջիւր զանիցայ օգուտ մարդկան, զի՛ ի տառապանս կալով յարեարձի աստ ոչ տեսցեն ինչ օգուտ, և ոչ գտցեն երբէք հոգւոց հանգիստ. և յետ ելանելոյ ևս յաշխարհէ աստի՝ ոչ լիցի նոցա հասանել յայլ ինչ հանգիստ. իսկ արդ միթէ չիցէ՞ ի զուր յայդ և ի դոյն ստեղծել զնոսա։ Ակն բառդ գնէ՝ ոչ է տարակուսական, կարծելով ինն թէ գուցէ ասէ այսպէս ի զուր ստեղծեալ էցէ, այլ

ծանուցանողական և խանդաղատական. ծանուցանողական առ՝ ի ցուցանել թէ՝ ած ոչ է ստեղծեալ զմարդիկ յայսմիսի զուր վախճան. խանդաղատական՝ առ՝ ի զուարճ շարժել զնոսա, և յիշեցուցանել զոր ա-ռաքեալ ընդ մարդն՝ ի ստեղծմանէն անդ և յասել. արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում. իսկարդ ասէ ոչ էն այդ բանք, և ուր այս կէանք. միթէ՝ ի զուր ասացեր զայդ. յիշեա և այդ արա մեզ.

Լամբ՝՝ որպա զառաքինան, օրհնաբանս և գայթօսիկ բանս բարեպատս մեկնեալ՝ վերածէ՝ ի տառապանս, զորս կրէն մանկունք եկեղեցւոյ՝ ի պէսպէս փորձութեանց. յորս գրեթէ չէք ոք որ իւրք ոչ տեսցէ զմահ մերոց, զի տիպ էն ամենեքին. մի որպ և ազատէ զՅոյր տալ վասն քէսի հանդիստ՝ ի յաւիտենական կեանս, և ցուցանել զառաքինի ողորմութիւնս իւր մի երդմանն՝ զոր արար դաւթի այսինքն քէսի. ապա թէ ոչ ասէ նախատինք յաւիտենից՝ պաշարէն զմեզ. Լամբով ապա զբաւոր առնել զաղաչանս իւր և յորդոր մատուցանել առ այն՝ զոր դիտէ, յարէ զինի, և ասէ.

Լսէ. Ա՛վէ մարդ որ ի՞նչպէ՞ ե ոչ տեսցէ զմահ. յամ ձերձեցէ զանձն իւր ի յերեսաց գերեզմա՛ն.

Լ՝այս եզանակ խօսից յայտ առնէ զանտարակոյս լինել մահու. մինչև ոչ ումեք երկայնել, թէ հնար իցէ արդեօք ոչ մեռանիլ. ՚ի վերայ ամենայն ձմարտուեն ծագեցաւ մեղրութեն ինչ. իսկ ՚ի վերայ ստուգութեն մահու ոչ երբեք և ոչ ուրեք. մանաւանդ զի վճռեալ է յայ, և գրեալ ՚ի մեղրկիկ ձեռամբն այ և ստացաբուեն նորին յայն բան՝ զոր ասաց. * մահու մեռանիցիք ՚՚. (ծնն. բ. 17.) Լ՝այս մեղրկիկ անջնջելի. և այսու մեղրկաւ եհաս և հասանէ առ ամենեսեան մահ. և ՚ի հասանելն պահանջէ, և առնու զոգիս հանդերձ տոկոսօք: Հայսպիսի վիճակ մարդկան հայելով մարգարէին և զոյն առաջի մատուցանելով՝ քանայ փութացուցանէ զկատարուածն խոստմանն այ՝ վ՚ը երկուց. մի՝ վ՚ը գտանելոյ զհանգիստ, և մի և՝ վասն ժառանգելոյ զհաստատելն. սմին ի-բր ասէ.

Ա՛վէ մարդ որ ի՞նչպէ՞ ե ոչ տեսցէ զմահ. յամ ձերձեցէ զանձն

ԽՐ ՝Ի ՅԵՒՍ ԳՅՈՒՂ, Ասմի ասել· ապաքէն մանկա-
նացու եմք ամենեքեան՝ զի սակաւ մի կեցեալ մեռա-
նիմք· քանզի այս է վճռակ մարդկան· որպէս և տե-
սանեմք աչօք, զի որ միանգամ մարդոյ կրէ զանուն,
հարկ է նմա մեռանիլ, և ՝ի գժոխս այսինքն ՝ի գե-
րեզմանս իջանել· Իսկ արդ սակ եթէ առաջի կայ
մեզ՝ ՝ի հարկէ մեռանել, երբ ունիցիմք հանգստեան
հասանել· և եթէ հանդերձեալ եմք ՝ի գերեզմանն
իջանել, երբ լինիցի մեզ վճռատուին քո տեսանել·
միթէ հնար իցէ մեզ ազատել զանձինս մեր ՝ի ձեռաց
դժոխոց, այսինքն հանել զմեզ ՝ի գերեզմանաց, և
դառնալ վերստին յաշխարհ, և դարձեալ սպասել
կատարման խոստմանդ· այս արդարև անհնարին է·
Փաղաց ուրեմն կատարել վճռատուին քո· զի մինչդեռ
կենդանի եմք՝ վայելեցուք յայն՝ և հանգիցուք
փոքր մի·

Ա. Այս բանք ոչ յառաջ գան ՝ի պղտորումէ մտաց,
այլ ՝ի սաստիկ անձկումէ սրտի, և յանհնարին փա-
փաքմանէ հոգւոյ· զի որպէս ՝ի ձնձիղ քրքմոյ բուսէ
հոտ, ոչնպէս և ՝ի ձնդիլ և յանձկանալ սրտի ՝ի նե-
ղութենէ՝ ելանեն հառաչանք՝ երբեմն անպատշաճք,
և երբեմն պատշաճաւորք· եթէ սիրան իցէ ուոգո-
րեալ մոլութիւք, ելանեն հառաչանք անպատշաճք
այսինքն տրտունջք· իսկ եթէ իցէ որակացեալ առա-
քինութիւք՝ ելանեն հառաչանք վայելուչք այսինքն
գոհութիւք, և կամ որդիական գանգատք· որպէս և
տեսանեմք ՝ի բանսդ յայդոսիկ·

Նբ. Եւս որպէս յայրիէ հալուխ ելանէ ծուխ անուշա-
հոտ, ոչնպէս և ՝ի տուրբիլ հոգւոյն անհնարին փա-
փաքանօք՝ ելանեն բանք զարմանալիք, որք թէպէտև
առ արտաքս իբրև ծուխ երևին, բայց ՝ի ներքս են
անուշահոտք յոյժ· Այս այսմ է տեսանել և յա-
ռաջիկայ բանսդ՝ զի մարգարէն ՝ի փափաքանաց ան-
ուն՝ զոր ունէր առ կատարումն խոստմանն այլ, զայս-
պիսի բանս ելուզանէ ՝ի հոգւոյ իւրմէ՝ իբրև ՝ի տու-
չորեցելոյ հրով այնր փափաքանաց· յորմէ յուժգին
և յափշտակեալ հոգւոյ նորա՝ յառաւելն քերէն և
ասէ·

խե. Ա՞ր են աղբմունքք որ աչք առալինի. զոր երդասը գասին ձմեռգասունքը ունի.

Օ արմանալ արժան է, զի Քէպլաւ բազում ինչ խոստացեալ էր ասե իսրայէլացւոց ի ձեռն մովսէսի, այսինքն է պատրաստ լինել նոցա ի նեղութիւն եւ բժանց, օգնել նոցա, և օրհնել, բայց աղմուկդ ոն Թողեալ զայնս, յիշէ միայն զնաստուածն զայն՝ զոր եդ ի համարս 26. և ոչ Թողու զնոյն ի ձեռաց։ Ա՛պաքէն հայելով յայն՝ զոր կրկին իսրայէլացիք ի մատնել նոցա ի գերութիւն և ի Թշուառութիւն, պատշաճ էր ասել. ուր են այն խոստմունք քո, զորս արարեր առ որդիսն իսրայէլի. ոչ ահա այժմ է ժամանակ կատարելոյ զայնս։ Այլ սակայն ամենեին ոչ յիշէ զայս, մանաւանդ Թէ զգուշանայ և ս, զի մի՛ ի յիշելն առաւել զարհուրեսցէ զարկուածն ոյ. քանզի գասնացոյցն զայն որդիքն իսրայէլի. որով և անարժան գտան այնոցիկ խոստմանց. վասն որոյ առանց յիշելոյ զայնս՝ սպասէ միայն յայն խոստումն, զոր եդ ի վերոյ. և գկատարումն այնր խնդրելով խանդաղատի և ասէ, Ա՞ր են աղբմունքդ որ աչք առալինի, զոր երդասը գասին ձմեռգասունքը ունի. Աղբմունքիցք նշանակին աստ այն մեծամեծ երգք, զորս յատկապէս խոստացաւ ոճ առնել տանն գաւԹի աղբմունքիցք իւրով. արդ ասէ՝ ուր են այնոքիկ. որպէս Թէ ասէր. մեծամեծս խոստացար գաւԹի յառաջ ժամանակաւ, իսկ մեք և ոչ զիտիցն սեանանեմք յայնցանէ, այլ զներչհայն. բայց քանզի գիտեմք, զի զոր խոստացարն՝ զնոյն և երգնուար, և այն՝ ձմեռգասունքիցք և առանց խարգախութեաՀ, ազատեմք փութա՛ կատարել. ասա Թէ ոչ՝ կասկածեմք՝ Թէ գուցէ այն խոստմունք գարձցին մեզ յառաՀն նախատանաց առաջի այլոց ազգաց. և զայս և կամելով յիշել՝ յարէ զկնի և ասէ.

խզ. Յիշեա՛ զնախասին ծառայի քոյ. զոր ընտրեալ ի ծոց իմ յոտից բռնեալ։

խՀ. Օ որ նախաբեղին ի՞նչ ուխտ ու սէր. նախաբեղին ի՞ն
Նաեսի օծելոյ տոյ։

Այսպէս է Թէ խոստումն արարեալ ունիք վասն մեծա-
գոյն ինչ իրի, զորօրինակ վասն հաստատելոյ զիս
յիշխանութիւնն, յորժամ դնդ ձերհաին կատարի, դա-
նայ նմա այն ի նախաբանս. զի կամ վասն անարժան
գտանելոյ այնմ՝ լինի արժանի նախատանաց, կամ
Թէ և անարժան չգտցի, ի տեսողացն նախատի, յա-
սել նոցա առնա, ոչ գու ասէիր, խոստացեալ եղև
ինձ յարքայէ լինել իշխան. և զի եղև՝ զի փոխանակ
իշխան լինելոյ՝ վարձեալ ի ծառայութիւն. մի արգեօք
այդ էր խոստացեալ մեծութիւնն այն, և այլ ամին նմանի
բանք։ Լ.րդ որովհետև ձեռ խոստացեալ էր գաւԹի՛
հաստատել զաԹո ԹագաւորութիւնԹ նորա յաւիտեան,
ի վաթիլ ազգի նորա ի գերութիւնէ, և ի ջնջիլ այնը
ԹագաւորութիւնԹ, կարէր այն խոստումն գտանել յայս-
սիսի նախաձնա՝ ոչ միայն յանձն գաւԹի, այլև յան-
ձինս ազգի նորա։ Օ այս ահա յիշեցուցանէ ոչ՝ զի
գտնէ վասն այսոր Հայեցոյն ի խոստումն իւր։ վասն
որոյ ասէ։

Յետ պնախաբէն ծառայի ես։ զոր ընկալոյ ի ծոց էմ յա-
գեղ բազմաց։ Լ.յսինքն Հայեա՛ ի խոստումն քո, և ա-
պա տես Թէ յոչ կատարել քո զայն սրտիսի նախա-
տինք լինի ծառայի քում գաւԹի. զի խոստացար՝
զգաւակ նորա և զազգ նորա բարձր առնել քան զնա-
գաւորս այլոց ազգաց. և ահա ոչ եմԹ բարձր եղեալք
քան զնոսա, այլ ի ներքոյ նոցա, և գերի նոցին. յա-
ղագս Հանդարտել նախատինքիս յասել նոցա ցմեզ. ոչ ա-
պաքէն գուք ասէիք՝ Թէ ՚ուժ խոստացաւ գաւԹի Թա-
գաւորել մեզում բարձրանալ քան զամենայն, և տալ
ԹագաւորութիւնԹ նորա յաւիտեան. ասէ Է արդ խոս-
տումն այն. ուրեմն կամ սուտ ասէիք և կամ ՚ուժն
ձեր խաբեալ է զմտաւոր ձեր և զձեզ. և գուք տա-
կաւին ակնկալիք կատարմանն այդպիսի սուտ խոստ-
մանն. զայս նախաբէնս ասէ Հասուցին գաւԹի ծա-
ռայի քում ազգք բազումք. և ես որ եմ զտակ նորա
կամ ազգ նորա, ընկալայ ի նոցանէ ի ծոց իմ. և
ասէ կրեցի, և ոչ ասակ Թէ առի, այլ Թէ ի ծոց իմ

ընկալայ. որով կամի ցուցանել՝ թէ ոչ կարաց հեր-
քել զայսպիսի նախատինս. այլ՝ ի ծոց իւր հաւաքել.
զի ոչ կարէր տալ պատասխանի առ՝ ի ջատագովելոյ
զինքն. քանզի աչօք տեսանէր յինքեան՝ զոր ականջօք
լսէր՝ ի նոցունց:

Իսկ յազգաց բազմաց ասելով՝ իմանայ զաստրեստա-
նեայս, և զեգիպտացիս, և որ շուրջ զնոքօք այլևայլ
ազգք. քանզի՝ ի գերիլ իսրայէլացւոց՝ ի բաբելոն՝
սփռեալ եղեն՝ ի զանազան ազգս, և բազումք ևս
յեգիպտոս. և որք մնացին՝ ի հրէաստան՝ նոքա ևս
նախատեալ լինէին յազգաց անտի՝ որք շուրջ էին
զնոքօք: Եւ քանզի սոքա ամենեքին թշնամիք էին
այ, և վասն այնր իսկ յայնպիսի թշուառութիւն հա-
սուցին զիսրայէլ, և անհնարին նախատանօք պատա-
փեստէին զնոսա, վասն այսորիկ յաւելու ասել:

(!) զոր նախատեցին ընչաւէտ տո պէր: Ումր գերանունդ կը՝
յարաբերէ զնախակարգեալ նախատինս, և դնի փո-
խանակ գործականի՝ այսինքն վտխանակ բառիս որով.
և ըստ այսմ կամի ասել. ընկալայ՝ ի ծոց իմ զայն նա
խատինս, որով նախատեցին զիս թշնամիք քո: Իսկ
թէ զինչ էր այն՝ որով վե նախատէին, և առ ինչ կար-
գեալ էր այն նախատինք, յայտ առնէ ասելով:

Նախատեցին հետխանակ օծելոյ տո: Ումր բառս հետխանակ պէտ.
պէս օրինակաւ կարէ իմացեալ լինել. նախ՝ ըստ յա-
տուկ նշանակութե՛ն իւրում առեալ. յոր միտ կամի ա-
սել. դու տէր զարմանալիս խոստացար օծելոյ քում
դաւթի. և զի զներհակն այնր կատարեցեր՝ ի մէջ՝
թշնամիք մեր ոչ զնա, այլ զմեզ նախատեն. զի պատ-
ճառն ոչ կատարելոյ՝ ոչ նա եղև, այլ մեք. վե որով
հետխանակ նորա մեք նախատինք, յասել ցմեզ թշնա-
մեաց մերոց. այն խոստումն՝ զոր ասէք արարեալ ես
ձերոյ առ օծեալ իւր, եթէ ըստ ասելոյ ձերոյ՝ ձըշ-
մարիտ էր, ընդ՛որ ոչ կատարեցաւ՝ ի ձեզ. ուրեմն
դուք ձերով չարութե՛ անարժան արարիք զձեզ այնմ:
Սրկրորդ՝ կարէ իմացեալ լինել ըստ պատճառական
նշանակութե՛՝ ըստ նշանակելոյ բառիս վասն, կամ՝ ի
պատճառս. յոր միտ կամի ասել. նախատեն զմեզ թըշ-
նամիք մեր՝ ի պատճառս օծելոյ քո. զի վե խոստա-
նալոյ քո նմա՝ նախատեն զմեզ, եթէ զի՞ է զի ոչ երևի

նշան այնը խոստման։

Ներորդ՝ կարէ իմացեալ լինել ըստ փոխարինութեան. յոր միտ այդ բառս դնի իբր գոյական անուն, որպէս ես ես ասէր. նախատեսի յուցին Թշնամիք մեր զփոխարինն այն՝ զոր խոստացար օծեալդ քո. քանզի դու խոստացար նմա միջնջենաւոր թագաւորութիւն, և փոխարինեցեր զգերութեն. և ահա՛ ի տոն յայս նախատեն և ծաղր առնեն զմեզ Թշնամիք մեր. այս է ասեն խոստումն այն, ևն։

Երորդ՝ կարէ իմացեալ լինել ըստ նշանակութեան փոխանորդոդի, կամ մանաւանդ յաջորդոդի. յոր միտ կայի ասել. դու խոստացար օծեալդ քո՝ զմեծամեծ փառաւորութիւնս տեսանել զաւակաց նորա. քայց նոքա որք իբրև հետք նորա մնացին, և զկնի նորա յաջորդեցին՝ մատնեալ՛ի գերութիւն. նախատեցան՛ի Թշնամեաց։

Յայտ առնէ այնպէս ինչ հայի սաղմոսերդուն. մի՝ ՛ի խոստովանիլ՝ Թէ որովհետև զներհակն այնը խոստման տեսանէին խորհելայիք, ուրեմն ըստ այլ ինչ խորհրդոյ կատարեցաւ էր խոստումն այ՛ի զաւակն յայն. որով հաստատեցաւ էր հոգևոր Թագաւորութեն մեծ յաԹոռն դաւԹի. և այնու նորոգեցաւ էր ոչ միայն ազգն իսրայէլի, այլև համօրէն աշխարհ. զի յայն իսկ եղև խոստումն առ դաւԹ. որպէս և եղ մարգարէն՛ի համարն ։ և ։

Ներկրորդ՝՛ի պաղատիլ՝ զի մի յամեսցէ կատարումն այսր խորհրդոյ, և նորոգութեն աշխարհիս. այլ փութացուսցէ՝ զի տեսցէ ամենայն մարմին զփրկութեն այ։ Եւ քանզի մարգարէն ըստ առաջնոյն չուներ տարակոյս, և յերկրորդումն անհաս գտանիւր, վ՚ եր-կոցունցն միանգամայն օրհնէ զՅԾ, և ասէ։

լիը. ( ) ըմնեալ պէր աՅ յաւէպեանս յաւէպենէց. եղէյե եղէյե։

Յայս բան աւարտի առ եբրայեցիս. երրորդ գիրք սաղմոսաց. զի որպէս աստցաք՛ի վերջ ին սաղմոսի. ՛ի հինգ գիրս բաժանի սաղմոսն առ եբր՚՚. և՛ի վախճան իւրաքանչիւրոց դնի սմին նման բան. և յաւելեալ լինի՝ եղիցի եղիցի, կամ ըստ եբր՚՚ ամէն ամէն։

Հայամանէ կարծէ յոմանց՝ թէ այս բան՝ ոչ դնի ասա ՚ի մարգարէէն, այլ յայմմանէ՝ որ ՚ի հինգ գիրս դասուրեաց զսաղմոս. որպէս և դիցի՝ այն այս իրրև պատկ և գոհութիւն դնի ՚ի գլխաւորիլ բանից սաղմոս սիս յասելն։

Օրհնեալ տէր աճ յաւիտեանս յաւիտենից. եղիցի եղիցի ՚ի սաղ. ին. որ է վերջ առաջին գրոց, և ՚ի սաղմ. հա. որ է երկրորդ, և ՚ի սաղ. ձէ. որ է չորրորդ՝ դնի, օրհնեալ տէր աճ իսրայէլի. իսկ ասա ոչ լիցի բաւս իսրայէլ. և այս՝ իսրէրդով իմն՝ ըստ երկուց. մի՝ զի այս սաղմոս հայի ՚ի կատարած մարմնաւոր թագաւորութենն իսրայէլի, և ՚ի խոստումն հոգևոր թագաւորութեանն՝ որ ոչ էր լոկ իսրայէլի, այլ համօրէն աշխարհի։ Իսրէրդով՝ զի ըստ նախակարգեալ բանից մարգարէին յայնմիսիկ վիճակ եհան իսրայէլ՝ մինչև ոչ ևս համարձակիլ նոցա կռել զաճ՝ աճ իսրայէլի, այլ մանաւանդ աճ մերձաւոր իսրայէլի, և ընդունազ ազգաց օտարաց. քանզի և խոստումն այդ յազգս օտարս կատարեցաւ՝ այսմիկ է ՚ի հեթանոսս. զի որ խոստացեալ եղև՝ նա էր ակնկալութիւն հեթանոսաց. (ծնն. խե. 10։) Իսկ քանզի իսրայէլի խոստացեալ եղև, և յիսրայէլէ ծագեցաւ, և իսրայէլ և մասամբ ինն քաժանորդ գտաւ այսմ, որով և յամենայն ազգաց մի նոր իսրայէլ կանգնեցաւ, յամենեցունց օրհնեալ է և օրհնի աճ, և յամենեցունց ասի եղիցի եղիցի, յաւիտեանս յաւիտենից։

